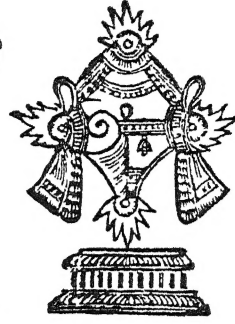
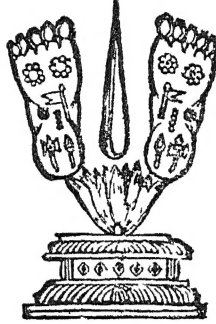
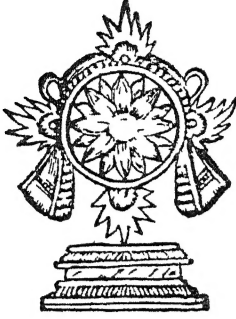

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీరస్తు

శ్రీ రస్తు

శ్రీ వాయుగ్రీవానమః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

వేదవ్యాసమహర్షిప్రణీతం శ్రీమద్భాగవతమ్

సప్తమ-అష్టమ-నవమస్కంధత్రయమ్

శ్రీ నర రాఘవీయవ్యాఖ్యోపేతం

ప్రకాశకః

శ్రీ త్రిదండి శ్రీమన్నారాయణ రామానుజ జీయర్ స్వామి

ముద్రణమ్

విశయ ముద్రాశాలా, చిత్తూర్.

* *

1976

మూల్యం రూ. 40-00

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

సప్తమస్కంధ విషయానుక్రమణికా

అధ్యాయే

పృష్ఠాంకాః

౧ నారదయుధిష్ఠిరనంవాదారంభః, జయవిజయయోః సనకాదిశాపాదైత్యజన్మప్రాప్తిః చ	1
౨. హిరణ్యకశిపోః పుత్రశోకాకులాయా దితేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్వనార్థ ముపదేశః	21
౩. బ్రహ్మణా హిరణ్యకశిపవే వరప్రదానమ్	39
౪ హిరణ్యకశిపోః శాసనం, ప్రహ్లాదస్య జన్మ, తద్గుణానాం చ వర్ణనమ్	51
౫ హిరణ్యకశిపుప్రహ్లాదసంవాదః, ప్రహ్లాదవదార్థం హిరణ్యకశిపుప్రయత్నః	62
౬ దైత్యబాలకేభ్యః ప్రహ్లాదస్యోపదేశః	79
౭ ప్రహ్లాదస్య దేవర్షిముఖాదుపదేశశ్రవణం, దైత్యపుత్రానుశాసనం చ	98
౮ ప్రహ్లాదవధోద్దమ్యః, స్తంభా స్పృశింహావశారశ్చ, హిరణ్యకశిపో ర్వదః, ప్రహ్లాదిదేవక ర్తృకం భగవత్ స్తవనం చ	113
౯ ప్రహ్లాదకృతభగవత్ స్తుతిః	132
౧౦ ప్రహ్లాదస్పృశింహాసంవాదః, తస్మై వరప్రదానం, తస్య రాజ్యాభిషేకశ్చ తిపురదహనాఖ్యానకథనం చ	162
౧౧. నృణాం సనాతనో ధర్మః, వర్ణధర్మాః శ్రీధర్మాశ్చ	183
౧౨ బ్రహ్మచర్యవాసప్రస్థాశ్రమయో ర్ధర్మాః	196
౧౩. సన్న్యాసధర్మవర్ణనం. అవధూతప్రహ్లాదసంవాదశ్చ	205
౧౪. గృహస్థానాం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణమ్	218
౧౫ నారదస్య ప్రాగ్జన్మపుత్రాంతకథనమ్	230
శ్లోకానుక్రమణికా	257

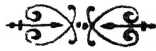
హరిః ఓమ్

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే, శ్రీమద్భాగవతే,
సప్తమః స్కంధః

అథ ప్రథమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

సమః ప్రియః సుహృద్ బ్రహ్మన్ భూతానాం భగవాన్ స్వయమ్,

శ్రీమద్వీరరాఘవవ్యాఖ్యా

పూర్వస్మిన్ స్కంధే అష్టాదశోఽధ్యాయే “హతపుత్రా దితిః శక్రపార్థిగ్రాహేణ విష్ణునా”

ఇతి విష్ణో రింద్రస్య పక్షపాతిత్వ ముక్తమ్ తత్ర సర్వాంతరాత్మనః సర్వభూతసుహృదో నిరతిశయ
ప్రీతిరూపస్య అవాప్తకామస్య నిరస్తాఖిలదోషస్య పరమకారుణికస్య శ్రీభగవతః కథం ప్రాకృతవద
వైషమ్యనైర్వృత్త్యాదికమ్ : ఇతి పృచ్ఛతి రాజా (సమ ఇత్యాదినా త్రిభిః శ్లోకైః) యద్యపి తత్తజ్జీవ
కర్మగుణానుగుణ్యేన అంతరాత్మతయా నియంతుః న వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి తత్ర తత్ర బహువార
ముక్త మితి న శంకావకాశః తథాపి తత్ర తత్ర ప్రసంగాత్ ఉక్తమేవ తద్ దృఢయితుం కిం
గుణానాం కర్మణాం చ స్రవ్యేకం సుఖదుఃఖాదినిమిత్తత్వమ్ ఉత సముచ్ఛితానామ్ అథవా కర్మణామేవ
నిమిత్తత్వం, గుణానాం తు తద్దేకుత్వ ముత గుణానామేవ తన్నిమిత్తత్వం కర్మణాం తు గుణోపచయా
వచయాదినిమిత్తత్వ మిత్యాదిశంకాపరిహారాన్ శ్రోతుం చ ప్రశ్నః (సమ ఇతి) హే బ్రహ్మన్ :
భగవాన్ పూర్ణపార్థుణ్యో నిరస్తనిఖిలదోషశ్చ అనేనాప్తకామత్వం సూచితమ్ తత ఏవ స్వప్రయోజన
నిరపేక్షత్వం చ సమః నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదేవ ద్వేష్యప్రియవిభాగరహితః న హి రాగద్వేషాది
మూలకః తదభావాత్ సమ ఇతి భావః కిం చ సర్వభూతానాం దేవాదీనాం చాసురాదీనాం చ

ఇంద్రస్యార్థే కథం దైత్యా నవదీ ద్విషమో యథా

౧

న హ్యస్యార్థః సురగణైః సాక్షి నిశ్చేయసాత్మనః,
నైవాసురేభ్యో విద్వేషో నోద్వేగ శ్చాగుణస్య హి

౨

ఇతి నః సుమహాభాగ! నారాయణగుణాన్ ప్రతి,

సంశయః సుమహాన్ జాతః తద్భవాం శ్చేత్తు మర్హతి

౩

శ్రీకుక ఉవాచ —

సాధు పృష్టం మహారాజ హరే శ్చరిత మద్భుతమ్,

యద్ భాగవతమాహాత్మ్యం భగవద్భక్తివర్ధనమ్

౪

సుహృద్భిశ్చేషీ ఆత్మత్వాదితి భావః న హ్యేతత్మనః కించిచ్ఛరీరం హిత మన్యదహిత మాత్మత్వాదేవ చ
విరతిశయప్రియః ఏవంభూతః స్వయం సాక్షిదేవేంద్రస్యార్థే ప్రయోజనాయ కథం దైత్యా నవదీత
హతవాన్. యథా విషమో రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తస్తద్వత్

౧

సాక్షి నిఃశ్చేయసాత్మనః పురుషార్థస్వరూపస్య విరతిశయనందరూపస్యేత్యర్థః అస్య
భగవతః సురగణై రింద్రాదిభి ర్నుహ్యార్థః తదనుగృహీతేంద్రాదిభిః సాధ్యః కల్పిత పురుషార్థో న
తస్యాపి స్వయమేవ సాక్షినిఃశ్చేయసాత్మత్వాదితి భావః తథా అసురేభ్య ఉద్వేగో భయం తేషు
విద్వేషశ్చ నాస్త్యేవ తత్ర హేతుం వదన్ తం విశిష్ట (అగుణస్యేతి) హి యస్మాదగుణతస్మాదక
రాగద్వేషభయరహితస్య

౨

ఇతీత్రం హే మహాభాగ! విరుణన్య శ్రీమన్నారాయణన్య గుణాన్ ప్రతి గుణవిషయకో
మహాన్ సంశయో జాతో వర్తతే తద్గుణాస్తు సమత్వాదయశ్చేష్టాస్తు గుణానుగుణేత్యేతత్సంశయాత్మక
మజ్ఞానం చేత్తు మహాహేతుం భవానేవార్హతి నాన్య ఇత్యర్థః

౩

ఏవ మాపృష్టో ముని స్తావ ద్రాజ్ఞః ప్రశ్న మభినందతి (సాధ్వీతి) హే మహారాజః
అద్భుతం ప్రాకృతచేష్టాసజాతీయత్వేన చింతయతు మళక్యం హరే శ్చరితం ప్రతి సాధు పృష్టం
హరిచరిత్రవిషయకసంశయోద్ధాటనరూపత్వాత్ ప్రశ్నః సాధీయాన్ ఇత్యర్థః సాధుత్వమేవ ప్రశ్నస్య
స్పష్టయతుం చరిత్రం విశిష్ట (యదితి) యద్దరేః చరిత్రం భాగవతానాం మాహాత్మ్యం యస్మిన్ తాదృశం
అస్త్యేవం తతః కిం తత్రాహ, భగవద్భక్తివర్ధనం భగవద్భక్తే ర్వర్ధనం వృద్ధిర్యస్మాదితి వా భాగవత
మహాత్మ్యేన భగవద్భక్తివర్ధకేన్మయ్యుక్తత్వాత్ భగవత్చరిత్రస్య తద్విషయకః ప్రశ్నః సాధురితి భావః, ౪

(నారదయుధిష్ఠిరసంవాదరంభః)

గీయతే పరమం పుణ్య మృషిభి ర్నారదాదిభిః,

నత్వా కృష్ణాయ మునయే కథయిష్యే హరేః కథామ్

౫

నిర్గుణోఽపి హ్యణోఽవ్యక్తో భగవాన్ ప్రకృతేః పరః,

స్వమాయాగుణ మావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః

౬

సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతే ర్నాత్మనో గుణాః,

అతస్తత్ పరమం పుణ్య మతీవ పుణ్యతమం చరిత్రం నారదాదిభిః ఋషిభి ర్గీయతే
యత స్తత్ప్రశ్నః సాధుః తతోఽహం వ్యాసాయ మునయే నత్వా హరేః కథాం కథయిష్యే హరి
గుణవిషయికసంశయరూపత్వాత్ ప్రశ్నస్య తద్గుణవర్ణనరూపకథనేనైవోత్తరమౌచిత్యప్రాయేణ
కథాం కథయిష్యే ఇత్యుక్తమ్

౭

ఏవం కథాకథనం ప్రతిజ్ఞాయాథ సత్త్వాదిగుణోద్భవాభిభవాదీనాం దేవాదీనాం జయపరాజయో
సత్త్వాదిగుణాశ్చ తత్తజ్జీవకర్మాయత్తోద్భవాభిభవంతః ప్రసిద్ధాః “కర్మవశ్యా గుణాప్యేత సత్త్వాద్యాః
పృథివీపతే” ఇత్యాదిభిః, అతః సత్త్వాస్తరాత్మతయా అవస్థాయ తత్తద్వౌత్ప్రకర్మానుగుణం గుణాన్
ప్రేరయతః ఈశ్వరస్య న వైషమ్యాదిక మితి పరిహరతి (నిర్గుణోఽపి) నిర్గుణః హేయగుణరహితః
రాగద్వేషాదిరహిత ఇత్యర్థః అవ్యక్తః ప్రమాణాంతరాణా మగోచరః, అనేన ప్రత్యక్షదిప్రమాణ
గోచరరాగద్వేషాదిహేయగుణయుక్తప్రాకృతవైలక్షణ్య ముక్తమ్. అత ఏవ హ్యజః కర్మా
యత్తత్ప్రత్యాదిరహితః భగవాన్ చార్ణవాఢుణ్యః ప్రకృతేః పరః “భూమిరాపోఽనలో వాయుః”
“అవరేయమిత స్వన్యామ్” ఇత్యుక్తచిదదిదాత్మికప్రకృతిద్వయా ద్విలక్షణః. అపిశబ్దేనైవంవిధస్య
వైషమ్యాద్యన్ర్నతా సూచ్యతే, యద్యప్యేవంవిధః తథాపి స్వమాయాగుణమావిశ్య స్వాశభూతాం
గుణవిష్టాం ప్రకృతిమావిశ్యేత్యర్థః ఆవేశశ్చిత్ర ప్రేరణవర్యంతః “అంతః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానామ్”
ఇతి శ్రుతేః ఈరయతీతి ఏక్ష్యమాణత్వాచ్చ బాధ్యబాధకతాం గతః బాధ్యబాధకదేవాసురవర్గయో
రింతరాత్మతయా తత్తచ్ఛరీరకత్వే నావస్థిత ఇత్యర్థః గుణకర్మానుగుణప్రేర్యమాణఃరీరభూతదేవాసుర
వర్గగతో బాధ్యబాధకభావః, న ప్రకృతిద్వయవిలక్షణ తదాత్మభూతపరమాత్మగతః యథా దేహాది
గతావస్థాః నాత్మగతాస్తదేతి భావః

౮

ఏతదేవ ప్రపంచయితుం తావద్గుణానాం ప్రకృతేరేవ సంబంధిత్యం తేషాం తత్తజ్జీవకర్మాను
సారేణ పరిణామస్వభావత్వం చాహ (సత్త్వమితి) సత్త్వాదయః ప్రకృతేరేవ గుణాః, న త్వాత్మనః

న తేషాం యుగవ ద్రాజన్ హాస ఉల్లాస ఏవ వా

౭

జయకాలే తు సత్త్వస్య దేవర్షీన్ రజసోఽనురాన్,

పరమాత్మనః పరమాత్మకరీరభూతప్రకృతిస్వరూపగతాః న తు పరమాత్మస్వరూపగా ఇత్యర్థః తేషాం సత్త్వాదీనాం వర్ణేషాం హాసోఽభిభవః ఉల్లాసః ఉద్భవశ్చ యుగవ న్న భవతి కింతు తత్తత్కర్మ. పరిపాకకాలానుగుణః కదాచిత్ కన్యచిద్భాసః కదాచి దుల్లాసశ్చ భవతీత్యర్థః.

తతః కథం వైషమ్య పరిహారః ఇత్యత ఆహ (జయకాలేత్వీతి) సత్త్వస్య జయకాలే ఉత్కర్షకాలే కర్మాయత్తనత్త్వగుణోపచయకాల ఇత్యర్థః. దేవాసుపీంశ్చాభజత్ తదనుగ్రహాకో భవతి రజసో జయకాలే ఇత్యనుషంగః అనురా నభజత్ తమసో జయకాలే తు యజ్ఞేన్ రజ్ఞేసి చ తత్కాలానుగుణః తత్తత్కర్మవిపాకకాలానుగుణోఽభజత్ ఆయం భావః - 'గుణప్రవాహవతితో భూతవర్గోఽపి యాత్యయమ్' కర్మవశ్యా గుణాహేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే॥ ఇతి భగవత్పురాశరవచ నాత్. సత్త్వాదిగుణానాం తత్తత్ప్రజీవకర్మవిపాకకాలానుగుణప్రాసోల్లాసరూపపరిణామప్రాచుర్యం చ ప్రసిద్ధమ్. 'అత్యంతికేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే. ధరాం రజః స్వభావేన' ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేవాదీనాం స్వస్వకర్మాయత్తనత్త్వాదిగుణప్రాచుర్యం చ ప్రసిద్ధమ్. సత్త్వాదిగుణానా ముల్లాసః సుఖదుఃఖమోహాద్యాపాదక ఇతి భగవతా గీతమ్ 'జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వ మిత్కుతః లోభః ప్రవృత్తిరారంభః కర్మణా మళమః స్పృహః॥ రజస్వేతాని జాయంతే వివృద్ధే కురునందనః అవ్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ॥ తమస్వేతాని జాయంతే వివృద్ధే పురుషర్షభ॥' ఇతి ఈశ్వరస్య తు సర్వాంతరాత్మత్వం బహుప్రమాణప్రతిపన్నం ఏవం సత్త్వేతదుక్తం భవతి, సర్వాంతరాత్మ తయాఽవస్థిత ఈశ్వరః సర్వదా కన్యచిదేవ విజయం కన్యచిత్ సర్వదా పరాజయం చ న ప్రతిదిశతి. అపి తు తత్తద్దేవాదికర్మపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోద్భవకాలేషు దేవాదీనాం విజయం ప్రతిదిశతి అన్యేషాం తు పరాజయం సత్త్వాద్యుద్భవాభిభవయోశ్చ కర్మాదీనత్వాత్ తదనురూప్రవృత్తే రీశ్వరస్య న వైషమ్యమితి. నను కర్మపరిపాకకాలానుగుణోల్లాససుఖకరసత్త్వోపచయదశాయాం తద్గుణ ప్రచురణాం దేవాదీనాం జయ మావహతీతి యుక్తమ్. ఇదం త్వయుక్తం, రజస్తమసో రుపచయదశాయా మనురరజ్జేదీన్ భజత్ ఇతి తదుపచయస్య దుఃఖమోహాదిఫలకత్వేన పరాజయద్వావహత్వా దుద్యతే రజస్తమసోరుల్లాసకాలేఽనురాదీన్ భజతీత్యన్య తేషాం జయ మావహతీ త్యర్థః అపి తు రజస్తమసో రుల్లాసఫలభూతదుఃఖమోహాదినిమిత్తపరాజయాదికమావహతీ త్యేవం చ యదైవానురాదీనా మపి స్వకర్మవిశేషపరిపాకకాలానుగుణం సత్త్వోల్లాసస్తదా జయం ప్రదిశ త్యన్యథా తు పరాజయమ్. ఏవం దేవాదీనాంను కర్మవిశేషపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వోద్రేకదశాయాం జయం, తేషామేవ పునః కర్మవిశేష

(నారదయుధిష్ఠిరసంవాదంభః)

అమసో యక్షరక్షంసి తత్కాలానుగుణోఽభజత్.

౮

జ్యోతి రాది రివాభాతి సంఘాతా న్న వివిచ్యతే,

విదంత్యాత్మాన మాత్మన్తం మధిత్వా కవయోఽంతతః

౯

యదా సిన్ధుజ్ఞః పుర ఆత్మనః పరో రజః సృజత్యేష పృథక్ స్వమాయయా.

సత్త్వం విచిత్రాను రిరంసు రీశ్వరః శయిష్యమాణస్తమ ఈరయత్యసౌ.

౧౦

పరిసాకానుగుణరజస్తమసో రుల్లాసే సతి దుఃఖాదికరం పరాజయాదికమితి. ఇయాంస్తు విశేషః. దేవాదీనాం పుణ్యకర్మణాం సత్త్వప్రచురత్వాత్ ప్రాయశః తస్యైవోల్లాసాత్ ప్రాయశో విజయః. కాదాచిత్కః పరాజయః. అనురాదీనాం త్వపుణ్యేన రజస్తమః ప్రచురత్వా త్రయోరేవ ప్రాయశః ఉల్లాసాత్ ప్రాయశః పరాజయః. కాదాచిత్కో విజయ ఇతి

౮

‘స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః’ ఇత్యనేన తత్తద్బాధ్యబాధకేషు దేవానురాది వర్గేష్చ ఈశ్వర స్యానుప్రవేశ ఉక్తః కథ మనుప్రవిష్టో విజ్ఞాయతి ఇత్యపేక్షయాం తత్తదనుప్రవేశే అనుప్రవిష్టస్య వివిచ్య ద్రష్టు మకత్యత్యే సమ్య గుపాయేన వివేచనీయత్వే చ దృష్టాంత మాహ (జ్యోతి రితి) కాష్ఠాదిషు జ్యోతిఃప్రభృతివస్తువత్ అనుప్రవిష్టోఽస్పృశాతి తద్గతదోషాస్పృష్టః ప్రకాశతే ‘అనశ్చన్నన్యోఽభిదాకశీతి’ ఇతి శ్రుతేః ఇతి భావః సంఘాతాత్ కాష్ఠాదిసంఘాతావ ప దేహేంద్రియ భోక్తృవర్గరూపసంఘాతా న్న వివిచ్యతే. ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వయాతాత్మ్యవిద్విః ప్రకృతి పురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేన న జ్ఞాయతే ఇత్యర్థః కవయః తత్త్వత్రయయాతాత్మ్యవిద స్త్రాస్తత్త్వన్తం జీవాత్మని స్థితం ‘య ఆత్మని తిష్ఠన్. యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్’ ఇతి శ్రుతేః ఆత్మానం పరమాత్మానం మధిత్వా వివేకపూర్వకం తద్భుక్తియోగ మభ్యసృ త్యర్థః అంతతోఽనేకజన్మావసానే విదంతి సాక్ష త్కుర్వంతి. స్వమానుగుణమావిశ్యే త్యనేన ప్రేరణపర్యంతానుప్రవేశోఽభిసంహితః

౯

తదేవ గుణప్రేరకత్వం విపృజ్యోతి (యదేతి) ఏషః పరః పురుషో భగవాన్ యా స్వమాయయా స్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన ప్రకృత్యా వా ఆత్మనో జీవస్య. జాత్యభిప్రాయ మేకవచనమ్ ఆత్మానా మిత్యర్థః పురః శరీరాణి సిన్ధుజ్ఞః స్రష్టుమిచ్ఛుస్తదా రజః సృజతి ప్రేరయతీ త్యర్థః తమః ఈరయత్యనేనైకార్థ్యాత్ యదా సృష్ట్యనంతరం విచిత్రాను పూర్ణ దేహేషు రిరంసుః రంతు మిచ్ఛుః రిరక్షిషు రిశ్యుః అదా సత్త్వం సృజతి. యదా చేశ్వరః శయిష్యమాణ ఉపసంజిహీర్షు స్తదాసౌ పరమపురుష స్తమ ఈరయతి

౧౦

కాలం చరంతం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రదానపుంభ్యాం నరదేవ సత్యకృత్,
య ఏష రాజన్నపి కాల ఈశితా సత్త్వం సురానీక మివైధయ త్యతః,
తత్ప్రత్యనీకా నసురాన్ సురప్రియో రజస్తమస్కాన్ ప్రమిణోత్కరుశ్రవాః ౧౦

అత్రైవోదాహృతః పూర్వ మితిహాసః సురర్షిణా,

ప్రీత్యా మహాక్రతౌ రాజన్ పృచ్ఛతేఽజాతశత్రవే

౧౨

అథ తదా తత్కాలానుగుణోఽభజదితి సూచితం కాలప్రేరకత్వం వివృణోతి (కాలమితి)
హే నరదేవః ఈశః పరమాత్మా చరంతం ప్రవర్తమాన మాశ్రయం స్వవ్యాప్యతయా శరీరభూతం కాలం
సృజతి నిమేషకాష్టాద్యవన్తం కరోతి ఏవం కాలం సృష్ట్యా ప్రదానపుంషాభ్యాం చిదచిత్సమష్టిభ్యాం
సత్యకృత్ నత్ చిద్వ్యష్టిః త్యత్ అచిద్వ్యష్టిః తదుభయం కరోతీతి తథా సత్త్వచ్ఛబ్దయోగ్విదచిద్వ్యష్టిః
ప్రయోగః 'తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్ఛా భవత్' ఇత్యాదిశ్చ తే ప్రసిద్ధస్తథా నత్యచ్ఛబ్దయోః తత్పిరత్యే
శ్చుతిః 'అథ యద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్'. అథ యద్దేవాః ప్రాణాశ్చ తత్త్వం తదేకయా వాచా
సమభివ్యాహరయతే సత్యమితి ఇతి దేవాః దేవాధిపితానీంద్రియాణితేభ్యః పరః తస్మాంస్సప్తశ్చేతనః సత్.
దేవాద్యచిద్వ్యష్టిస్తు త్వం తదేతదుభయం సత్య మిత్యేకయా వాచా ఏకశబ్దేన సమభివ్యాహరయతే బోధ్యత
ఇతి తదర్థః. ఏవ మీశ్వరస్య తత్తజ్జీవకర్మపరిపాకానుగుణకాలప్రేరకత్వ ముక్తం. తచ్ఛాత్మత్వేన
తదనుప్రవేశేపూర్వక మితి చ ఈశ్వరాధీనః కాలః దేవాదీనాం తత్తత్కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాది
గుణవృద్ధిహేతు రితి వదన్ సర్వాంతరాత్మతయా దేవాదికర్మానుగుణం గుణాన్ ప్రేరయతో నేశ్వరస్య
వైషమ్య మిత్యుత్తర ముపసంహరతి (య ఇతి) హే రాజన్! తతః కర్మానుగుణ్యేనేశ్వరస్య
గుణకాలప్రేరకత్వాత్ య ఏషః గుణప్రేరకః కాలః కాలశరీరకః తత్ప్రేరకశ్చేతా ఈశ్వరః సత్త్వం
కర్మపరిపాకాయ త్రకాలకృతగుణోన్మేషసత్త్వగుణప్రచురం సురానీక మివ సురానీకమేవ ఇవశబ్దోఽప
ధారణే' వర్ణయతి తస్యైవ జయ మావహతీ త్యర్థః తద్వృద్ధేస్తత్ప్రతిపక్షపక్షాభ్యుత్పాద్యత్ సురాణాం
ప్రియ స్సన్ తత్ప్రత్యనీకాన్ సురానీకప్రతిపక్షరూపాన్ రజస్తమఃప్రచురాన్ ప్రమిణోతి వినాశయతి
ఉరుశ్రవాః విపులకిర్తిః ఆసురానీకవినాశనేన వైషమ్యాదినంభావనయా నాపకిర్తిమా నీశ్వరః, కిం తు
విపులతమక్తిర్తిమానిత్యర్థః

౧౧

ఏవం సర్వభూతసుహృదః సమస్యేశ్వరస్య దేవాసురాదిజయపజయహేతుత్వేఽపి కర్మాను
గుణ్యా ద్వైషమ్యాభావ ఉక్త ఇదానీం తస్య సర్వభూతసుహృత్వే ఇతిహాసం ధర్మయతి (అత్రేతి)
అత్రైవ తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వ ఏవ హే రాజన్! మహాక్రతౌ రాజసూయే ప్రీత్యా అత్యాదరణ
పృచ్ఛతే అజాతశత్రవే యుధిష్ఠిరాయ సురర్షిణా నారదేనేతిహాస ఉదాహృతః

౧౨

(నారదయుద్ధిరసంవాదంభః)

దృష్ట్వా మహద్భుతం రాజా రాజసూయే మహాక్రతౌ,
వాసుదేవే భగవతి సాయుజ్యం చేదిభూభుజః

౧౩

తత్రాసీనం సురఋషిం రాజా పాండుసుతః క్రతౌ,
పప్రచ్ఛ విస్మితమనా మునీనాం శృణ్వతా మిదమ్.

౧౪

యుద్ధిర ఉవాచ —

అహో అత్యద్భుతం హ్యేత ద్దుర్లభైకాంతినా మపి,
వాసుదేవే పరే తత్త్వే ప్రాప్తి శ్చైద్యస్య విద్విషః

౧౫

ఏత ద్వేదితు మిచ్ఛామః సర్వ ఏవ వయం మునే,
భగవన్నిందయా వేనో ద్విజైస్తమసి పాతితః

౧౬

దమ ఘోషసుతః పాప అరభ్య కలభాషణాత్.

ప్రశ్నం తన్నిమిత్తం చ విన్యతోతి (దృష్టేతి) రాజసూయాభ్యే మహాక్రతౌ చేదిభూభుజః శిశుపాలస్య భగవతా చిన్నశిరసః వాసుదేవే భగవతి శ్రీకృష్ణే సాయుజ్యం సంశ్లేషం మహద్భుతం దృష్ట్వా విస్మితచిత్తః పాండుసుతో రాజా యుద్ధిరః తత్ర క్రతౌ యజ్ఞసభాయా మునీనం ఉపవిష్టం దేవర్షిం నారదం మునీనాం శృణ్వతాం సతా మిదం వక్ష్యమాణం పప్రచ్ఛ పృష్టవాః ౧౩-౧౪

తదేవాహ (అహో ఇతి షడ్భిః) అహో ఏతదద్భుతం తదద్భుతత్వం హేతుః. ఏకాంతినా మనస్యవ్రయోజనేన భగవంతం భజతామపి దుర్లభమ్ కిం తత్. పరే తత్త్వే ప్రకృతిపురుష విలక్షణేశ్వరతత్త్వరూపే శ్రీకృష్ణే విద్విషః చైద్యస్య ప్రాప్తి రిత్యేకత్.

౧౫

మునే నారదః ఏతత్సర్వం వయం వేదితు మిచ్ఛామః కేనాపి భావేన భగవంతం స్మరతాం తత్రాప్తి ర్భవత్వేన కిమత్ర చిత్తం. తత్రాహ (భగవన్నిందయేతి) వేనః పృథోః ఏతా భగవన్నిందయైవ విందామాత్రేణ హేతునా తమసి సరకే ద్విజైః ఋషిభిః పాతితః.

౧౬

దమ ఘోషసుత శ్చైద్యస్తు కలభాషణాద్భిబాల్యమమరభాషణాదారభ్య బాల్యా దారభ్యేత్యర్థః.

సంప్రత్యమగ్నీ గోవిందే దంతవక్త్రశ్చ దుర్మతిః ౧౭

శవతో రసకృ ద్విష్ణుం యద్రుహ్మా పర మవ్యయమ్,
శ్విత్రో న జాతో జిహ్వాయాం నాన్ధం వివిశతుస్తమః ౧౮

కథం తస్మిన్ భగవతి దురవగ్రాహదామని.
వశ్యతాం సర్వలోకానాం లయ మీయతు రంజసా ౧౯

ఏతత్ భ్రామ్యతి మే బుద్ధి ర్దీపార్చిరివ వాయునా.
బ్రూహేత దద్భుతతమం భగవంస్తత్ర కారణమ్ ౨౦

శ్రీకుక ఉవాచ —

రాజ్యస్తద్వచ ఆకర్ణ్య నారదో భగవాన్ ఋషిః,
తుష్టః ప్రాహ సమాభాష్య శృణ్వత్వాస్తత్సదః కథాః ౨౧

సంప్రతి ఏతత్కాలవర్యంతం గోవిందే శ్రీకృష్ణే అమగ్నీ క్రోధీ అతోఽయం వితరాం పాపాత్మా తథా
దంతవక్త్రోఽపి దురాత్మా. ౧౭

అనయోః పరబ్రహ్మణ్యతం నిర్వికారం శ్రీకృష్ణ మనకృ వృషతోః శిశుపాలదంతవక్త్రయోః
జిహ్వాయాం శ్విత్రః శ్వేతకుష్ఠరోగో వాపి న జాతః నాప్యేతా వంధం తమో నరకమపి వివిశతుః కింతు
భగవంతమేవ వివిశతుః. ౧౮

అతః సర్వలోకానాం వశ్యతాం సతాం దురవగ్రాహ్యదామని దురవగమజ్యోతిర్మయస్వరూపే
భగవత్యంజసాఽనాయాసేన తత్ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠాన మంతరేణేత్యర్థః కథం లయ మీయతుః
భగవత్ప్రాయుజ్యం కథం ప్రాపతు రిత్యర్థః. ౧౯

ఇతీత్యం వాయునా దీవళిభేవ మమ బుద్ధిర్బ్రామ్యతి హే భగవన్! ఏతస్మహ దద్భుత
మతోఽత్ర కారణం బ్రూహేతి ౨౦

ఇత్థ మాపుషో నారదః ప్రాహేత్యాహ మునిః (రాజ్య ఇతి) రాజ్యో యుద్ధిష్ఠిరస్య తత్ప్రశ్న
రూపం వచః శ్రుత్వా భగవాన్ నారద స్తుష్టః సమీచీనప్రశ్నేన హృష్టః సదసః సభాయాః శృణ్వంత్యాః
సత్యాః తం యుద్ధిష్ఠిర మాభాష్య స్వవచఃశ్రవణాభిముఖం కృత్వా ప్రశ్నపరిహారరూపాం కథాం
ప్రాహ ౨౧

(నారదయుదిష్ఠిరసంవాదః)

నారద ఉవాచ—

నిందనస్తవ సత్కారస్యక్కార్థం కలేవరమ్,

ప్రధానపరయో రాజ స్సవివేకేన కల్పితమ్

౨౧

హింసా తదభిమానేన దండపారుష్యయో ర్యథా,

వైషమ్యమిహ భూతానాం మమాహమితి పార్థివ

౨౨

యన్నిబంధోఽభిమానోఽయం తద్వధాత్ ప్రాణినాం వధః,

తామేవాహ నిందన (మిత్యావినా దశభి రధ్యాయైః) అస్య ప్రశస్య ముఖ్యము త్తరం వక్తుం తావత్ సంసారిచేతనానా మివేశ్వరస్య దేహాత్మాభిమానప్రయుక్తస్తుతినిందాద్యభిమానిత్వం నాస్తితి చైద్యస్య ముక్తిం దదావिति కంచిత్ పరిహరమాహ (నిందనేతి,) హే రాజన్ : నిందనం దోషకథనం స్తవో గుణకథనం సత్కారశ్చందనలేపాదిః స్యక్కారః పాంసుక్షేపణాదిః ఏషా మర్థో విషయః కలేవరం ప్రధానశబ్దో దేహావస్తప్రధానవచనః పరశబ్దో దేహాత్పరజీవవచనః తయోరవివేకేన పరస్పరవిలక్షణత్వవిషయకజ్ఞానాభావేన దేహాత్మాభిమానేనేతి యావత్ తేనావివేకేన హేతునా కల్పితం కలేవరస్య నిందనాదివిషయత్వ మవివేకకృతం స తు స్వతో జడత్వాత్, న హి కాష్ఠం చందనలేపాదిరూపసత్కారాఽకం మన్యతే ఇతి తావన్నిర్వివాద మిత్యర్థః ౨౩

ఏవం స్థితే హే పార్థివ! యదేహ సంసారేభూతానాం దేహాత్మాభిమానినాం దేవమనుష్యాదీనామమహ మితి వైషమ్యం మమేయం నిందా నిందితోఽహ మిత్యభిమానరూపవైషమ్యం తదభిమానేన మమేయం నిందేత్త్యభిమానేన దండపారుష్యయో ర్నిమిత్తయోః హింసా చ స్యాత్ దండః తాడనం, పారుష్యం నిందనం పరేణ దండపారుష్యయోః కృతియోః సతేః తత్ప్రయుక్తః మమేయం నిందా, నిందితోఽహం, మమాయం దండో దండితోఽహ మిత్యేవంరూపో నానావిధోఽభిమానః తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిందాదికారిషు హింసాచరణం చ యథా లోకానాం దృశ్యతే న తథా యస్యేత్యుత్తరేణా న్యయః దేహావిషయమపి దండపారుష్యాదికం పరకృతం దేహాత్మాభిమానేవాత్మకతం మత్వా తదభిమానేన పరేషు హింసా స్యాదిత్యనేన యథా హింసాకారిషు దండపారుష్యాదికం దేహగతమేవ సత్వాత్మగతమ్, దేహాత్మానో రవివేకేన త్వాత్మగతం న మన్యతే తథా హింస్యమానేష్వపి హింసా చ దేహగతైవ న త్వాత్మగతా దేహాత్మాభిమానాత్త్ర హింసితోఽహ మిత్యభిమాన ఇతి సూచితమ్ ౨౪

తదేవ స్పష్టమాహ (యన్నిబంధ ఇతి.) అయ మభిమానో దండితానాం చలోకానాం యథా

తథా న యస్య కైవల్యా దభిమానోఽభిలాత్మనః.

పరస్య దమకర్తుర్హి హింసా కేనాస్య కల్ప్యతే

౨౪

తస్మాద్వైరానుబంధేన నిర్వైరేణ భయేన వా.

దండితోఽహం నిందితోఽహ మిత్యభిమానః యన్నిబంధో యద్దేతుకో దేహహేతుక ఇత్యర్థః దేహాత్మాభిమానస్య దేహహేతుకత్వాత్ దేహాత్మాభిమానహేతుకో దండితోఽహ మిత్యభిమానో దేహహేతుక ఏవేత్యభిప్రాయేణ యన్నిబంధోఽభిమానోఽయ మిత్యుక్తమ్, ఏవం తద్వదా ర్థస్యమానేషు తస్య దేహస్య వదాదేవ ప్రాణీనాం దేహాత్మాభిమానినాం వధః దేహగత ఏవ వధః న త్వాత్మగతో దేహాత్మాభిమానాత్తు హతోఽహ మిత్యభిమానః ఇత్యర్థః ఏవం సంసారిజాం నిందనాదికం సర్వం దేహాత్మాభిమానకృత మిత్యుక్తమ్ అధోక్తార్థవిషయ మిక్వరే దర్శయతి (తథేతి) యథా సంసారిజాం దేహాత్మాభిమానః తస్మాల్లకో నిందితోఽహ మిత్వాద్యభిమానశ్చ యస్యేకస్వరస్య నాస్తి తస్మాస్య అభిమానప్రయుక్తా పరేషు హింసా కేన హేతునావకల్ప్యతే ఇత్యన్వయః అభిమానాభావే హేతుః-అభిలాత్మన ఇతి, నకలజగదాత్మత్వా దభిమానో నాస్తిత్యర్థః న త్వాత్మత్వేషు తస్య జీవన దభిమానః స్యాదేవ తత్రాహ-కైవల్యాదితి నిరస్తనిఖిలదోషత్వా దిత్వర్థః. “అన్యతేన హి ప్రత్యూఢా” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా జీవానా మనాది పుణ్యసాపాత్మకకర్మమూలకో హి దేహాత్మాభిమానః తస్య తు పరమపురుషస్య సర్వాంతరాత్మనో నిరస్తనిఖిలకర్మవశ్యత్వాదిదోషత్వా దభిమానాభావ ఇతి భావః నిందితోఽహ మిత్వాద్యభిమాన ఏవ నాస్తి, కిం పునస్తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిందకేషు హింసాదికరణం నాస్తిత్వాహ (హింసేతి) అస్య నిందనాని ప్రయుక్తాభిమానరహితస్య హింసానిందకకర్మికా కేన హేతునా కల్ప్యతేః హింసాహేతో రభిమానస్యాభావా ద్దేత్వంతరస్యాదర్శనాత్ సా నాస్తివేత్త్యర్థః నను, కథముచ్యతేఽభిమానస్తత్ప్రయుక్తా హింసా చ తిస్య నాస్తితి, యతోఽన్ముదాదిసమక్షమేవ నిందకం చైద్యం హతవానిత్యా శంకాం నిరాకుర్వ స్మిశ్వరం విశిష్ట (పరస్య దమకర్తుర్హితి) పరస్య నిందకాదే ర్దుమకర్తుః శిక్షకర్తుః పరస్య హితార్థమేవ దుదం కుర్వత ఇత్యర్థః శిక్షయా పరస్మై హిణచరణం చి చైద్యస్య హీనా మాసురీం యోనిం పరిహార్య నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపస్యప్రాపణేనేదానీమేవ ఆస్మదాభిరపరోక్షం దృష్టమితి భావః. ఏవం దేహాత్మాభిమానాభావాత్ పరమపురుషస్య సంసారిజా మివ స్తుతి విందాద్యభిమానిత్వరాహిత్యముక్తమ్, ఏవం చ నిరభిమానిత్వా చైద్యస్య ముక్తిం దదౌ ఇతి కల్పిత పరిహారః

౨౫

నన్వేషం భగవన్నిందాను కస్యచిదపి పాపం న స్యాత్ న చ నిందాప్రయుక్తాభిమానరహిత నిందయా నితరాం పాపిత్యప్రసంగ ఇతి వాచ్యమ్. తాదృశస్యాపి చైద్యస్య పరమపురుషప్రాప్తి

(నారదయుధిష్ఠిరసంవాదః)

స్నేహాత్ కామేన వా యుంజ్యాత్ కథంచి న్నేక్షతే పృథక్

౨౫

యథా వైరానుబంధేన మర్త్యస్తన్మయతా మియాత్,

దర్శనేన విందాయా అపాపరూపత్వాత్ అన్యథా తాచ్చిశే నిరతిశయముక్తిప్రతిబంధే సాపే సతి తస్య ముక్త్యనంభవాత్. కించైవం భగవత్ప్రోత్రాదిషు పుణ్యమపి న స్యాత్ తథా చ సర్వకాస్తార్థవిరోధ ప్రసంగః కిం చ-

“మా మాతృపరిదేహేషు ప్రద్యుషంతోఽభ్యసూయకాః ।

తానహం ద్విషతః క్రూరాః సంసారేషు నరాధమాః ॥

క్షిపామ్యజస్ర మశుభా నాసురీష్వేష యోనిషు॥” ఇతి భగవద్వచనవిరోధశ్చి స్యాత్. భగవతః స్తుతివిందాభిమానిత్వాభావకథనాత్ వేనచైద్యయోః వైషమ్యం చ న పిద్యతి యతో వేనచైద్యయో ర్వైషమ్యప్రశ్నస్య కిమత్తర మిత్యపేక్షయాం సాక్షాత్పరిహారమాహ (తస్మాదితి) విందాభిక్ సంసారితుల్యత్వాదోషప్రసంగనిరాకరణార్థం సంసారిచేతనా మివ దేహాస్తుతివిందాద్యభి మానిత్వే భగవతో నాస్తీతి తద్వైరితక్షణ్యమాత్ర ముక్తం “నిందనస్తవ సత్కార” ఇత్యాదిభిః శ్లోకైరితో షక్ష్యమాణ ఏవ సాక్షాత్పరిహారో వేదితవ్యః తస్మాదీశ్వరస్వైవంవిదన్వభావత్వాత్ వైరానుబంధ విర్వైరిభయప్నేహకామానాం పంచానా మన్యక్షమేన కేనచిత్ యుంజ్యాత్. భగవతి మనో యుంజీతే త్యర్థః “యథా భక్త్యేశ్వరే మన ఆవేశ్య” ఇత్యుత్తరగ్రంథైకార్థ్యాత్ వైరానుబంధో వైరవిచ్ఛేదః విర్వైరేణేతి న వైరాభావో వివక్షితః. అపి తు భక్తిస్పృక్షీలా ఉత్తరగ్రంథే పరిగణితహేతుషు ఎంబసు భక్తే రుక్తిత్వాత్ స్నేహః సౌహార్దం బాల్యా దాంబ్రైతిల్పర్యంత మవిచ్ఛిన్నవైరేణ భగవతి మనో యుంజత శ్చైద్యస్య భగవత్ప్రాప్తిః వేనస్య తూక్తానా మన్యతమేనాపి భగవత్త్యయక్తమనసో న ముక్తిః ప్రత్యుత నిరయప్రాప్తిరితి వైషమ్య మితి భావః. మనోయాజనస్య కాష్ఠామాహ (కథంచి న్నేక్షతే పృథగితి) పృథగ్భగవతోఽన్య ద్యస్తు కించిదపి కేనాపి ప్రకారణ నేక్షతే న వియాకిరోతి మనస్తథా తిద్యుంజీత విజాతీయప్రత్యయాంతరావ్యవహితచి త్రవృత్తి ర్భవేన్యథా తథేత్యర్థః.

౨౫

వస్తుతః ప్రీతిపూర్వకానుద్యానాత్మకభక్తియోగాదపి వైరానుబంధానుద్యానమేన శ్రేయ ఇతి మయా నిర్భీత మిత్యాహ (యథేతి) మర్త్యః సంసారి జీః భగవతి యథా వైరానుబంధేన ఆశు తన్మయతాం ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్, తథా భక్తియోగేన ఆశు నేయాదితి మే మయా మతి ర్బుద్ధి ర్నిర్భీతా. మమైవం బుద్ధివిచ్ఛయ ఇత్యర్థః తన్మయతాం తచ్చింతనప్రచురతా మిత్యర్థః

న తథా భక్తియోగేన ఇతి మే నిశ్చితా మతిః

౨౬

కీటః షేకస్కృతా రుద్ధః కుడ్యాయాం త మనుస్మరన్,
సంరంభభయయోగేన విందతే తత్సరూపతామ్

౨౭

ఏవం కృష్ణే భగవతి మాయామనుజ ఈశ్వరే.

వికారావయవార్థసంభవాత్ ప్రాచుర్యమేవాత్ర మయదర్థః పూర్వపూర్వచింతనా దుత్తరోత్తరచింతనస్య ప్రాచుర్యం తచ్చ ప్రత్యయాంతతావ్యవహితత్వరూపమ్ యద్వా తస్మయతాం తద్ధర్మప్రాచుర్యం ప్రాప్నుయా దిత్యర్థః ముక్తానాం ప్రాచుర్యేణ భగవద్ధర్మసామ్యోశవణాత్

౨౮

యథా వైరానుబంధయోగః శ్రేయాః ఏవం భయయోగోఽపి భక్తియోగాచ్చేయానితి వదన్ వైరానుబంధభయయోగయోగార్థగవద్విషయచింతనంతానాత్మకయోః తత్సామ్యవత్తిహేతౌ దృష్టాంతమాహ (కీట ఇతి) షేకస్కృతా భ్రమరేణ కుడ్యాయాం నిరుద్ధః కీచో యథా తమేవ షేకస్కృతం సంరంభభయయోగేన వైరానుబంధభయయోగాభ్యాం అనుస్మరన్ తత్సరూపతాం షేకస్కృతా సామ్యం విందతే తథా సంరంభభయయోగినౌ భగవత్సరూపతాం విందతే ఇత్యర్థః తస్మైవ స్వరూపం యస్య తత్సరూపస్తస్య భావస్తత్సరూపతా తాం కుల్యరూపతాం న త్రైక్య మిత్యర్థః న హి షేకస్కృతా రుద్ధః కీటస్తేనై కీటన్ ఉభయో రప్యంభమానత్వాత్ అతః సామ్య మేవ దృష్టాంతాత్ సిద్ధతి

౨౯

ఉక్తార్థ ఉద్ఘాతాంతే దర్శయతి (ఏవమితి) భగవతి పూర్వషాఢ్గుణ్యే మాయామనుషే స్వసంకల్పోపాత్తమనుజాకృతౌ సాక్షాదీశ్వరే శ్రీకృష్ణవిషయే వైరేణానుబంధయా వైరపూర్వకాఢ్మ ద్యానేన పూతపాప్మానః నిరస్తవైరాదిదోషాః సం కృష్ణ మాఘః ప్రాఘః పూతపాప్మాన మిత్యన్యాయ మభిప్రాయః-యద్యపి “యమేనైష వృణుతే రేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామ్” ఇతి క్రుత్కుక్రరీత్యా నిరతిశయప్రీతిరూపయా అవిచ్ఛిన్నస్మృతినంతతిరూపయ్యా భగవద్భక్తేరేవ తత్సాప్రేహితత్వం తథా చోక్తం భగవతా-

పురుషః న పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్తనన్యయా ।

భక్త్యాత్వనన్యయా శక్య అహ మేనంవిధోఽర్జున॥

జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరంతప ।

తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్॥

దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మామునయాంతి తే॥ ఇతి.

(నారదయుద్ధిరసంవాదః)

వైరేణ పూతపాపాన స్త మాపు రనుచింతయా.

౨౮

కామాద్ ద్వేషా ద్భయాత్ స్నేహో ద్యుతా భక్త్యేశ్వరే మనః.

ఆవేశ్య తదఘం హిత్వా బహవ స్తద్గతిం గతాః

౨౯

గోవ్యః కామా ద్భయాత్ కంసో ద్వేషా చ్చైద్యాదయో నృపాః.

శ్రుతిశ్చ- “తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పుత్రా ఆయునాయ విద్యతే” ఇత్యాదికా భక్తిశ్చ ప్రీతి పూర్వక మవిచ్ఛిన్న మనుచ్ఛానమ్ “ప్రీతిపూర్వ మనుచ్ఛానం భక్తిరిత్యభిధీయతే” ఇతి భక్తిలక్షణాత్. సంరంభభయయోగయోస్తు ప్రీతిరూపత్వభావాత్ ప్రత్యుత్పత్తిసరితరూపత్వాన్న భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం. తథా వ్యత్యంతసంరంభకృతభావనాప్రకర్షణే స్వహేతుభూతసంరంభభయయోగిని ఎక్కురణాత్ భావనయాశ్చ విరతిశయనాదాహుతభావశ్రయవిషయశ్చేత ప్రీతిరూపాసన్నత్వాత్ తస్యా ఆపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వమితి ఏవం చ యేషాం భావనాప్రకర్షణే స్వహేతుభూతవై రాదివిస్మరణాది భావో వేనాదీనాం శేషాం భగవన్నిందాదిప్రయుక్తభగవద్విషయకభావనాప్రకర్షణాభావేన తస్మాదక విందాదిదోషావిస్మృతేః భగవత్ప్రాప్త్యభావః ప్రత్యుత్పత్తినిందాదిదోషేన విరయస్రాప్తిశ్చేతి వేన చైద్యయో రైవ్యమ్య ముక్తం భవతి. అత ఏవ న స్తుతినిమగ్నో పుణ్యాపూర్వకప్రతిపాదకకాత్ర విరోధోఽపి భావనాప్రకర్షణే అవిస్మృతవరాదిదోషవత్పురుషవిషయ్యాత్ పుణ్యాపూర్వకప్రతిపాదక కాస్తాణామ్

౩౦

ఏవ ముక్తార్థం దర్శనాంతరే నిదర్శ్యేవం కైశ్చిల్లబ్ధ మిత్యాహ (కామాదితి) యథా భక్తియోగినేశ్వరే మన ఆవేశ్య భగవతో గతిం జగ్ముస్తథా కామాదిభిః తస్మిన్ మన ఆవేశ్యతదఘం మనస ఆవేశననిమిత్తం కామాదిరూప మఘం హిత్వా అత్యంతభావనాప్రకర్షణే కామాదికం విస్మృత్యేత్యర్థః బహవ స్తద్గతిం ప్రాప్తాః

౩౧

ఏతదేవోదాహరణవిశేషేషు దర్శయతి (గోవ్య ఇతి) భగవతి కామాత్ గోవ్యస్తద్గతిం గతా ఇత్యనుషంగః భయాత్ కంస స్తద్గతిం గతః ఇతి విభక్తివివరితామః యద్వా. గోవ్యాదయః సర్వే ప్రతినియతకామాదిభి రుపాయై స్తద్గతిం గతా ఇతి యోగవద్యేనాన్వయః సంబంధాత్ వృష్ణయః స్నేహాద్యాయమితి వృష్ణయో యూయం చ దేహసంబంధకృతస్నేహో దిత్యర్థః అన్యథా

సంబంధాద్ వృష్ణయః స్నేహో ద్యాయం భక్త్యా వయం విభో ౩౦

కతమోఽపి న వేనః స్యాత్ పంచానాం పురుషం ప్రతి,

పంచప్రకారాంతర్వానయోగాత్ భక్త్యా వయం నారదాదియ స్తత్ర స్నేహః తుల్యసన్నికృష్టవిషయః
ప్రేమ్ణా భక్తిరుత్కృష్టవిషయేతి భేదః ౨ ౩౦

ఏవ ముక్తే నార్థేన సిద్ధం వేనచైద్యయోః వైషమ్య మాహ (కతమ ఇతి.) ఉక్తానాం
పంచానాం కాముకద్వేషి బిభృత్ స్నేహపత్ భక్తరూపాణాం పంచానాం మధ్యే వేనస్త్యేక్యరం సరమ
పురుషం ప్రతి కోఽపి న భవతి కామాద్యన్యత్తిమో న భవత్వతిః తన్నిందయా నిరయప్రాప్తిరితి భావః
తస్మాదుక్తానాం పంచానాం మధ్యే కేనవ్యన్యతమేనోపాయేన భగవతి శ్రీకృష్ణే మనో వివేకయేత్.
వివేకే చ మనసి మనోవివేకనవిమిత్తం కామాదికిమపి విన్యృత్య తం ప్రాప్నోతీతి భావః. ఆత ఏవ
హి శ్రీవిష్ణుపురాణే “అవగతదోషామజుఃసంభో భగవంత మవాప” ఇతి హ్యుక్తం నను సంరంభభయ
యోగాదీనామపి భక్తియోగవ ద్భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వే యథా ఆరబ్ధవిచ్చిన్నభగవద్భక్తియోగః
పునర్జన్మాంతరే “పూర్వాభ్యాసేన కౌంతేయ” ఇత్యాది భగవదుక్తరీత్యా పూర్వాభ్యాసేనోపసంహృత
సంపూర్ణభగవద్భక్తియోగో భగవంతం ప్రాప్నోతి ఏవ మూర్ఖవిచ్చిన్నసంరంభభయాదియోగోఽపి
జన్మాంతరే పూర్వాభ్యాసేన పరిపూర్ణతద్వోగో భగవంతం ప్రాప్నుయాత్. న చైవం యుక్తం, అన్యథా
విష్ణుద్వేషిణాం సర్వేషామపి ముక్తిప్రసంగః ఏవం చ-

“యః పుత్రః పితరం ద్వేష్టి తం విద్యా దన్యరేతనమ్।

యో విష్ణుం సతతం ద్వేష్టి తం విద్యా దంత్యరేతనమ్॥” ఇత్యాది విష్ణు
దూషకనిందాచనానా మనవకాశప్రసంగః ఉచ్యతే-సంరంభదయాదీనాం తస్మిన్నేవ జన్మవి స్వవిస్మారక
భావనాప్రకర్షావహానామేవ ముక్తిహేతుత్వం న తు విచ్చిన్నానాం జన్మాంతరసంబంధినా మపి, ప్రత్యుత్
తేషాం నిరయహేతుత్వమేవ. భక్తియోగస్య తు విచ్చిన్నస్యైవ పునర్జన్మాంతరే భావనాప్రకర్షావహానద్వారా
ముక్తిసాధనత్వమితి న చాత్ర మనాభావః ధర్మగ్రహకమానస్య సత్త్వాత్-

“పార్థన్వై వేహ్మానముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే” ఇత్యారభ్య-

‘తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభితే పార్థవై హితమ్।

యతతే చ తతో భూయః సంపిద్యో కురునందన॥

పూర్వాభ్యాసేన తనైవ హ్రీయతే హ్యుక్తకోఽపి సః॥” ఉత్యంతేన భగవత్తై
వారిష్టవాషి భక్తియోగస్య పునః కాలాంతరే ఫలసాధనత్వస్యోక్త్యాత్ న త్వేవం సంరంభభయాదీనాం

(జయవిజయయోః సనకాదిశాపాదైత్యజన్మప్రాప్తిః)

తస్మాత్ కేనాప్యపాయేన మనః కృష్టే నివేశయేత్.

౧౧

మాతృష్యనేయో వ శ్చైద్యో దంతవక్త్రశ్చ పాండవ.

పార్షదప్రవరో విష్ణో ర్విప్రశాపాత్ పదా చ్యుతౌ

౧౨

యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ—

కీదృశః కన్య వా శాపో హరిదాసాభిమర్యుః.

సకృదారణ్ణానాం పున ర్జన్మాంతరే భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వప్రమాసకం కించిత్ వచనం విద్యతే ప్రత్యుత
యో విష్ణుం' ఇత్యాదినిందావచనాన్యేన సంతి యది భగవన్నిందావికారిశామపి సర్వేషాం ద్వేషాది
విస్మారకభావనాప్రకర్షః స్యాత్తర్హి స్యాదేవ తేషాం ముక్తిరితి న కోఽపి విరోధః ౩౧

ఏవం సంరంభయోగాదీన మపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వేన చైద్యదంతవక్త్రయో ర్న ముక్తౌ
విన్మయః కార్య ఇత్యభిదాయ న కేవలం తియోర్భగవద్విషయభావనాప్రకర్షే తద్విషయకసంబంధ ఏవ
హేతు రపి తు పూర్వసిద్ధం భగవదనుకూల్యం చేతి ఒక్తు మితిహాసం ప్రతుష్టామః ప్రశ్నావసర
ప్రదానాయ చయోస్తావత్ విష్ణుపార్షదత్వం విప్రశాపాత్ ట్రంశం వాహ (మాతృష్యనేయ ఇతి) మాతృ
ష్యసా కిగివీ తస్మాః అపత్యం పుమాన్ మాతృష్యనేయః హే పాండవ! యుద్ధిష్ఠర! యో భవతో
మాతృష్యనేయః చైద్యో దంతవక్త్రశ్చ ద్వావిమౌ పూర్వం విష్ణోః పార్షదప్రవరో ద్వారస్థితౌ విప్రశాపా
దైతోః పదాత్ స్వస్థానాచ్యుతౌ భ్రష్టౌ. ఏవం చ తయోః వాక్యాత్యద్వేషాతిశయాత్ ప్రాక్తనాత్యంత
భగవదనుకూల్యాచ్చి శాపాంతే భావనాప్రకర్షసిద్ధ్యా ముక్తిరితి భావః అందాంతర్వర్తిని ఉపేంద్రాది
ష్టులోకే కస్మింశ్చిత్ 'తదుపర్యపి వాదరాయణః సంభవాత్' ఇతి న్యాయే నోపేంద్రాచ్యుతాననయా
రద్ధ్వారపత్యాధికారం గతౌ తౌచిష్టివౌ స్థితౌ సశ్చాద్విప్రశాపాత్ పదచ్యుతావీతి నారదశ్యాశయః ౩౨

ఇమ మాశయ మజ్ఞానన్నేపం ప్రశ్నావసరే దత్తే పృచ్ఛతి యుద్ధిష్ఠిరః (కీదృశ ఇతి
ద్వాభ్యామ్) కీదృశః శాప ఇతి శాపప్రకారప్రశ్నః కన్యవేతి శత్రుత్వప్రశ్నః. తన్య నిశేషం హరిదాసా
భిమర్యున ఇతి, హరిదాసానభిమృశతి పరావపరీతి హరిదాసాభిమర్యు, తన్య అనేన తస్యానౌచిత్యం సూచితమ.
హరే రేకాంతభక్తానాం వికటవర్తిశాం భవో జగ్మ అశ్రద్దేయ ఇన అనారద్రవ్య ఇవాభాతి ప్రతీయతే ఆయం
భావః - 'ఏతం దేవయానం పంథాన మౌపద్య న చ పురూష ర్తతే న చ పునరావర్తతే' ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా
ముక్తానామేవ పునరావృత్తిర్న విద్యతే కిం పునర్నిర్వహణం భగవత్పూజనాత్ భగవత్ప్రసాదాత్

అశ్రద్ధేయ ఇవాభాతి హరే రేకాంతినాం భవః

౩౭

దేహేంద్రియాసుహీనానాం వై కుంఠపురవాసినామ్,

దేహసంబంధసంబద్ధ మేతదాభ్యాతు మర్హసి.

౩౮

వారద ఉవాచ—

ఏకదా బ్రహ్మణః పుత్రా విష్ణో ర్లోకం యదృచ్ఛయా,

సనంధనాదయో జగ్ము శ్చరంతో భువనత్రయమ్

౩౯

పంచషడ్ధాయనార్పాభాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః,

దిగ్వాసనః శిశూన్ మత్వా ద్వాఃస్థౌ తాన్ ప్రత్యక్షేధతామ్

౪౦

ఇహ జన్మాభావశ్చేతి అత ఇదం భగవత్పార్వదయోః తత్పదాదృష్టయోః ఉచ్యమానమిహ జన్మానాదర్తవ్యం తజ్జన్మప్రతిపాదకం వాక్యం “జరద్గః కంబలపాదుకాభ్యామ్” ఇత్యాదివాక్యవ దసంగతార్థమితి

౪౧

తయో ర్జన్మాసంభవమేవ వివృణ్వన్ పృచ్ఛతి (దేహేంద్రియాసుహీనామితి) కర్మాయత్త ప్రాకృతదేహేంద్రియప్రాణరహితానాం వైకుంఠపురవాసినాం విత్యపిద్ధానా మిత్యర్థః అనేన పూర్వమ వ్యసంభావితప్రాకృతదేహేంద్రియప్రాణసంబంధానా మిత్యుక్తమ్ ఏవంవిధానాం దేహసంబంధః ప్రాకృతి దేహసంబంధః తదనుబంధిరాగద్వేషాదసంబంధశ్చ తయోః సమాహరః తదేత దఘటమానం మహ్యమాభ్యాతుం కథయతు మర్హసి

౪౨

ఏవ మాపృష్టో భగవా న్నారదః ప్రశ్నస్యోత్తరయావ మితిహాసం వక్తుముపక్రమతే (ఏక దేత్యాదినా) బ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖస్య పుత్రాః సనంధనాదయః, అదిశదేన సనత్కుమారసనత్కుజాతా వివక్షితాః ఏతే భువనత్రయం చరంతః కదాచి ద్యదృచ్ఛయా విష్ణో ర్లోకం జగ్ము ర్యయుః, ఆయం విష్ణులోకశబ్దో బ్రహ్మాంధాంతర్గతవిష్ణులోకవిషయః న తు ముక్తప్రాప్యవరమవ్యోమవిషయః “వైకుంఠః కల్పితో యేన లోకాలోకసమస్కృత” ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ ముక్తప్రాప్యే గమ్యే వరమవ్యోమ్ని యోగినామపి సనకాదికానాం గమనాసంభవాత్ విత్యపిద్ధానా మిహోత్పత్త్యసంభవాచ్చ

౪౩

సనంధనాదీన్ విశిష్టా న్నావ (పంచేతి) పంచ షడ్ధా హాయనా వత్సరా యేషాం తే అర్పా అర్చకాః తదాభాసః తద్వదవస్థితాః తాన్, అర్చకబాధిప్రేతం వివృణోతి- పూర్వేషాం రుద్రాదీనా మపి పూర్వం జాతాన్ దిగ్వాసినో దిగంబరా నేపంభూతాం స్తాన్ సనంధనాదీన్ శిశూన్ శిశుత్వేనాలక్ష్య విష్ణో ర్ద్వాఃస్థౌ ద్వాః పీతౌ ద్వాఃపౌ ప్రత్యక్షేధతాం న్యవారయతామ్.

౪౪

(జయవిజయయోః సనకాదిశాపాదైత్యజన్మప్రాప్తిః)

అశపన్ కుపితా ఏవం యువాం వాసం న చార్హథః,
రజస్తమోభ్యాం రహితే పాదమూలే మధుద్విషః,
పాపిష్ఠా మాసురీం యోనిం బాలిశౌ యాత మాశ్వతః.

౩౭

ఏవం శప్తా స్వభవనాత్ పతంతౌ తైః కృపాశుభిః,
ప్రోక్తౌ పునర్జన్మభి ర్వాం త్రిభి ర్లోకాయ కల్పతామ్

౩౮

జిజ్ఞాతే తౌ దితేః పుత్రౌ దైత్యదానవవందితౌ,
హిరణ్యకశిపు ర్జ్యేష్ఠో హిరణ్యాక్షోఽనుజస్తతః

౩౯

హతో హిరణ్యకశిపు ర్హరిణా సింహరూపిణా,
హిరణ్యాక్షో ధరోద్ధరే భిభ్రతా సౌకరం వపుః

౪౦

తాభ్యాం ప్రతిషిద్ధా నై కుపితాః సంతః ఏవం వక్ష్యమాణరీత్యా అశపన్, శాసనకార మేవాహ
(యువా మిత్యాదినా) రాగద్వేషాదిరహితే భగవతః పాదమూలే వాసం కర్తుం యువాం నార్హథః.
అప్రాకృతం భగవత్పాదవిందముల ముపాత్రిత్యత్ర స్థానం ప్రాకృతరాగద్వేషాదియైక్యా యువాం
నార్హథః ఇత్యర్థః. కింతు బాలిశౌ మూర్ఖౌ యువా మతో భగవత్స్థానా దాశు శీఘ్రం పాపిష్ఠాం
రాగద్వేషాదిబహుళా మాసురీం యోని మాసురజన్మైత్యర్థః. యాతం ప్రాప్నుతమ్

౩౭

ఏవ మిత్థం శప్తా తౌ పార్షదౌ స్వస్థానాత్ పతంతౌ కృపాశుభిః సనకాదిభిః ప్రోక్తౌ తదేవాహ
(పున రితి) పున ర్వాం యువయౌ త్రిభి ర్జన్మభిః లోకాయ పునరేతల్లోకప్రాప్త్యై కల్పతాం శాపమోక్ష
ఇతి శేషః తావతా కాలేన శాపః సమాప్యతా మిత్యర్థః

౩౮

తావేవ పార్షదౌ విప్రైః శప్తా ఇహ లోకే దితేః పుత్రౌ జిజ్ఞాతే జాతౌ బభూవతుః, తత్ర
హిరణ్యకశిపుః జ్యేష్ఠః తతో హిరణ్యాక్ష స్తస్యానుజః

౩౯

తత్ర జ్యేష్ఠో హిరణ్యకశిపుః శ్రుసింహరూపిణా భగవతా హతః హిరణ్యాక్షస్త్రు ధరోద్ధరే
భూష్యుద్ధరే విమిత్తే సౌకరం వారాహం వపు ర్భిభ్రతా భగవతా హతః

౪౦

హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్,
జిఘాంసు రకరో న్నానాయాతనా మృత్యుహేతవే

౪౧

సర్వభూతాత్మభూతం తం ప్రశాంతం సమదర్శనమ్,
భగవత్తేజసా స్ఫుష్టం నాశకోద్ధంతు ముద్యమైః

౪౨

తత స్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కేశిన్యాం విశ్రవః సుతౌ,
రావణః కుంభకర్ణశ్చ సర్వలోకోపతాపనౌ

౪౩

హిరణ్యకశిపువృత్తాంతప్రశ్నావతరణాయ తద్వృత్తాంతం సంగ్రహేణాహ (హిరణ్యకశిపురితి)
స కేశవస్య భగవతో నిరతిశయప్రియం ప్రహ్లాదం పుత్రం జిఘాంసు ర్హంతు మిచ్ఛుః పుత్రమరణ
నిమిత్తం నానావిధాయాతనాః ఆకరోత్

౪౪

యాతనాః కుర్వాణోఽపి హిరణ్యకశిపు స్తం పుత్రం హంతు ముద్యమైః సర్వోపాయైరపి
నాశకోత్, తత్ర హేతుం వదం స్తం విశిష్ట - భగవత్తేజసా స్ఫుష్టం వ్యాప్తం, తత్ర హేతుః,
ప్రశాంత మశనాయాపిపాసాదిరహితం ప్రశాంతేష్వేన భగవత్తేజస్సర్వం ఇతి భావః యద్వా, అత
ఏవ ప్రశాంతం, తత్ర హేతుః- సమదర్శనం సుఖదుఃఖాదిషు గ్రంథ్యేషు సమగృహ్యైః యః సమః స ఏవ
ప్రశాంత ఇతి భావః యద్వా, అత ఏవ సమదర్శనం సర్వభూతానా మాత్మా ఈశ్వరస్తద్భూతం
తత్ప్రకారతయా తదాత్మతామాసన్నం 'శాస్త్రదృష్ట్యా తూనదేవో వామదేవతే' ఇత్యుక్తరీత్యా యథా
'వామదేవస్త దైతేత్ పశ్యన్నపిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యభాసం కక్షీవాన్
ఋషిరస్మి విప్రః' ఇతి సర్వభూతాంతరాత్మానం భగవంతం స్వకరీరకం దీపానైశ్చత్య సగ్వప్రకారతయా
స ఏవావస్థిత ఇతి ప్రకారభేదేఽపి ప్రకారైక్యాత్ తదభిప్రాయేణ వామదేవో హృద్వానిః సహిత్యనోఽభేద
మనుసంహితవా నేవం ప్రహ్లాదోఽపి 'అహం హరిః సర్వమిదం జనార్దనః' ఇతి ప్రకారైక్యాత్
విశిష్టవస్త్రేకదేశత్వాత్ స్వస్మిన్ స్వనివృత్త్యాదావ మాలక్ష్య ఆహమేవ సర్వభూతాంతరాత్మా భగవానిత్యను
సంహితవాన్ ఇత్యాశయేన తస్య విశేషణం సర్వభూతాత్మభూతమిత్యుక్తమ్

౪౫

తతస్తావేవ హిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షౌ ద్వితీయే జన్మని కైకస్యాం భార్యాయాం విశ్రవస్సుతౌ
జాతౌ, తత్ర జ్యేష్ఠో రావణోఽనుజస్తు కుంభకర్ణ స్తా వుభౌ సర్వలోకానుపతాపయతః ఘోరయత ఇతి
సర్వలోకోపతాపనౌ

౪౬

(జయవిజయయోః సనకాదిశాపాదైత్యజన్మప్రాప్తిః)

తత్రాపి రాఘవో భూత్వా న్యహన చ్ఛాపముక్తయే,
రామవీర్యం శ్రోష్యసి త్వం మార్కండేయముఖాత్ ప్రభో.

౪౪

తావేవ క్షత్రియౌ జాతౌ మాతృష్వసాత్మజౌ తవ,
అధునా శాపనిర్ముక్తౌ కృష్ణచక్రహతాంహసౌ

౪౫

వైరానుబంధతీవ్రేణ ధ్యానేనాచ్యుతసామ్యతామ్,
నీతో పునర్హరేః పార్శ్వం జగ్ముతు ర్విష్ణుపార్షదౌ.

౪౬

యధిష్ఠిర ఉవాచ—

విద్వేషో దయితే పుత్రే కథ మాసీ న్మహాత్మని,

తత్రాపి జన్మని భగవాన్ రాఘవో భూత్వా శాపముక్తయే తయోః శాపోత్తరణాయ
న్యహనత్, అనేన హితకారిత్వం భగవతః సూచితమ్ కోఽసౌ రాఘవః కీదృశం తద్వీర్యమ్; కథం
వా హతవాన్; ఇత్యత్రాహ (రామవీర్యమితి.) వీర్యగ్రహణం తజ్జన్మాదీనా మప్యవలక్షణం, తదవతార
తద్వీర్యాడికం సర్వం హే ప్రభో! మార్కండేయముఖా చ్ఛోష్యర్యతో నాత్ర తన్మయా వితన్యత
ఇతి భావః

౪౪

తావేవ రావణకుంభకర్ణావేవాద్య అధునా తృతీయే జన్మని తవ మాతృష్వసాత్మజౌ క్షత్రియౌ
శిఖపాలదంతవక్త్రౌ టాతావద్య శాపేన నిర్ముక్తౌ శ్రీకృష్ణచక్రేణ హత మంహః పాపమూలకం శరీరం
యయోస్తౌ

౪౫

వైరానుబంధేన తీవ్ర ముక్తృష్టం యధ్యానం భగవద్విషయకం లేనాచ్యుతస్య భగవతః
సాత్మతా మాత్మనో భావః ప్రకారః ఆత్మతా సమానా ఆత్మతా సాత్మతా తాం సాధర్యమిత్యర్థః,
నీతో ప్రాపితౌ, పునర్విష్ణుపార్షదౌ భూత్వా హరేః పార్శ్వం జగ్ముతుః

౪౬

యద్యుక్తం - “హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహదం కేశవప్రియమ్; జిహ్మంసుః” ఇత్యాదినా
ప్రహ్లాదస్య కేశవప్రియత్వం హిరణ్యకశిపోః ప్రహ్లాదే మరణోద్యోగసర్యంతో ద్వేషశ్చేతి తద్విస్తరేణ

బ్రూహి మే భగవన్ యేన ప్రహ్లాద స్యాచ్యుతాత్మతా

౪౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే.
ప్రహ్లాదచరితోపక్రమే ప్రథమోఽధ్యాయః.

బుభుక్షుః పృవృతి యుధిష్ఠిరః (విద్వేష ఇతి.) దయితే నితరాం ప్రీతివిషయే తత్రాపి మహాత్మని
నద్గుణాశ్రయే హిరణ్యకాషి ర్విద్వేషః కథమాసీత్ కేన హేతునా అసీదిత్యర్థః తదేతత్ యా చ యేన
కారణేన ప్రహ్లాదస్య అచ్యుతాత్మతా అచ్యుతే భగవతి అత్మా మతి ర్యస్య సోఽచ్యుతాత్మా తస్య భావస్తత్తా
తాం చ హే భగవన్, మే మహ్యం బ్రూహి

౪౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుదాకరస్య పర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ప్రథమోఽధ్యాయః.

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

నారద ఉవాచ—

బ్రాతర్యేవం వినిహతే హరిణా క్రోడమూర్తినా,
హిరణ్యకశిపూ రాజన్ పర్యతప్య ద్రుషా శుచా.

౧

అహ చేదం రుషా ఘూర్ణః సందష్టదశనచ్ఛదః,
కోపో జ్వలద్భ్యాం చక్షుర్భ్యాం నిరీక్షన్ ధూమ్ర మంబరమ్.

౨

కరాశదంష్ట్రోగ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్ష్యభ్రుకుటీముఖః,
శూల ముద్యమ్య సదసి దానవా నిద మబ్రవీత్

౩

భో భో దానవదై తేయా ద్విమూర్ధం త్ర్యక్ష శంబర,
శతబాహో హయగ్రీవ నముచే పాక ఇల్వల

౪

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

ఏవం తయోః కేశవాత్మత్వవిద్యేషవిస్తరబుభుక్షునా పృష్టో భగవాన్నారద అహ (బ్రాతరీతి)
ఏవం దేవసక్షపాతినా క్రోడమూర్తినా వరాహరూపిణా భగవతా బ్రాతరీతి హిరణ్యాక్షే వినిహతే సతి, హే
రాజన్! రోషేణ శుచా శోకేన చార్పితో వ్యాప్తః పర్యతప్యత్ పరితాప శృకార

౧

ఇదం వక్ష్యమాణ మాహ చ కథంభూత అహ తత్రాహ. రుషా ఘూర్ణో అత ఏవ సందష్టః
దశనచ్ఛదః అధరో యేన కోపేన ఉదతిశయేన జ్వలద్భ్యాం చక్షుర్భ్యాం ధూమ్ర మంబర మాకాశం
కోపాగ్నిదూమేనై వ ధూమ్ర మంబరం నిరీక్షమాణః

౨

కరాశదంష్ట్రాగ్ని ర్భయంకరదంష్ట్రాగ్ని ర్యుక్తయా ఉగ్రయా దృష్ట్యా దుష్ప్రేక్ష్యం దుర్ని
రీక్ష్యం భ్రుకుటీయుక్తం ముఖం యన్య సదసి సభాయాం శూలముద్యమ్య ఉద్భృత్య అనేన స్వసాముద్యం
సూచితమ్ దానవాన్ ప్రతి ఇద మువాచ

౩

తదేవాహ (భో భో ఇతి) సామాన్యేన తావత్ సంబోధనం, భో భో దానవా దైతేయాశ్చైతి
విశేషతః సంబోధనం, ద్విమూర్ధన్! ఇత్యాదినా

౪

విప్రచిత్తే మమ వచః పురోమం శకునాదయః,

శృణుతానంతరం సర్వే క్రియః య ఇ ముచరమే

౫

సపత్నై ర్హితః శుద్ధైర్భ్రాతృభ్యో మే దయితః సుహృత్.

పార్థివగ్రాహణ హరిణా సమేనాప్యపథావనైః

౬

తస్య త్యక్తస్వభావస్య ఘృణే ర్మాయావనౌకసః,

భజంతం భజమానస్య బాలన్యే వాస్థిరాత్మనః.

౭

మచ్ఛూలభిన్నగ్రీవస్య భూరిణా రుధిరేణ వై,

రుధిరప్రియం తర్పయిష్యే భ్రాతరం మే గతవ్యథః

౮

తస్మిన్ కూచేఽహితే నష్టే కృత్తమూలే వనస్పతౌ.

విటపా ఇవ శుష్కంతి విష్ణుప్రాణా దివౌకసః

౯

ఏతే సర్వే యాయం ప్రథమం మమ వచః శృణుత, తతః శ్రవణానంతరమేవ మదుక్త మాకు
యష్మాభిః క్రియాం చిరం విరింబం మా కురుత

౫

కిం త త్రాహ (సపత్నైరితి) సమేన దేవాసురవర్గయోః సమేనాపి ఉపధావనై రనువర్తనైః
పార్థివగ్రాహణ పృష్ఠోపేద్బలకేన దేవానాం సహ యథాతేనేత్యర్థః. హరిణా ప్రయోజ్యకర్తృ మత్సపత్నైః
ప్రయోజకకర్తృభిః శుద్ధై రల్పబలై ర్దేవైః ప్రియః సుహృద్భ్యో మే భ్రాతృ హరిణ్యాక్షో ఘృణితః

౬

తస్య హరేః కథంభూతస్య ఘృణేః సూర్యవర్తతోమయవిగ్రహస్యాపి మాయావనౌకసః
మయోపాత్తపరాపరావస్య అత ఏవ త్యక్తః స్వభావో యేన తస్య. దేవతారూపత్వాగాదితి భావః.
భజంతం స్వ భజంతం భజమానస్య బాలన్యే వాస్థిరాత్మనః అవ్యవస్థితచిత్తస్య

౭

ఏవంభూతస్య హరే ర్మమ కూలేన ఓన్నా గ్రీవా యస్య తస్య భూరిణా రుధిరేణ రుధిరప్రియం
మమ భ్రాతరం గతవ్యథోఽహం యావత్తర్పయిష్యే తావద్దూయం భవం యాతేత్యన్వయః

౮

నను, తేనై సద్వధః కారితః అతస్తే కిం న హన్యంతేః తత్రాహ (తస్మిన్నితి) అస్మాక
మహితే శత్రౌ కూచే దేవానా మాశ్రయే తస్మిన్ విష్ణౌ నష్టే సత యథా వనస్పతౌ చిన్నం మూలం
యస్య తస్మిన్ సతి శాఖాః శుష్కంతి, తద్వద్విష్ణురేవ ప్రాణో ఉపసహేతు ర్యేషాం తే దివౌకసః దేవాః
స్వయమేవ నక్షత్యంతి అతః తన్నాశాయ స పృథగ్యత్నః కార్య ఇతి భావః.

౯

(హిరణ్యకశిపోః స్వభృత్యేభ్యః ప్రజాపీడనార్థమాదేశః)

తావద్యాత భువం యూయం విప్రక్షత్రసమేధితామ్,

సూదయధ్వం తిపోయజ్ఞస్వాధ్యాయవ్రతదానినః

౧౦

విష్ణు ర్ద్విజక్రియామూలో యజ్ఞో ధర్మమయః పుమాన్,

దేవర్షిపితృభూతానాం ధర్మస్య చ పరాయణమ్

౧౧

యత్ర యత్ర ద్విజా గావో వేదా వర్ణాశ్రమాః క్రియాః,

తం తం జనపదం యాత సందీపయత వృశ్చత

౧౨

ఇతి తే భర్తునిర్దేశ మాదాయ శిరసాఽఽదృతాః,

తథా ప్రజానాం కదనం విదధుః కదనప్రియాః

౧౩

యావత్తర్పయిష్యే తావద్యూయం బ్రహ్మక్షతకులాభ్యాం సమేధితాం బ్రహ్మక్షత్రబహుళా మిత్యర్థః భువం వృద్ధిం యాత యాత్వా కిం కర్తవ్యమ్; తత్రాహ (సూదయధ్వమితి,) తప ఆదీనాం ద్వంద్వే తతో మత్స్వర్గీయ ఇనిః తప ఆదిభి ర్యుక్తాన్ సూదయధ్వం ఘాతయత ౧౦

నను తైః కిమపరాధమ్; తత్రాహ (విష్ణురితి) ద్విజానాం క్రియామూలో యో యజ్ఞః స ఏవ ధర్మః తన్మయః తదాకృతిః పుమాన్ విష్ణుః ద్విజక్రియామూల ఇతి భిన్నపదత్వే ద్విజానాం క్రియా స్మార్తీ మూలం యస్య శ్రౌతయజ్ఞరూపధర్మమనుశ్చేత్యర్థః పుమాన్ శ్రౌతస్మార్తధర్మశరీరక ఇత్యర్థః తథా దేవర్షిపితృభూతానాం ధర్మః దేవాద్యుద్దేశ్యకో యో ధర్మస్తస్య చ పరాయణం పరమ ఆశ్రయః నిర్వాహకః దేవాద్యుద్దేశ్యకో యో ధర్మస్తదాశ్రయ ఇత్యర్థః ద్విజేషు కత్తక్కర్తృక యజ్ఞాదిధర్మేషు చ వినాశిలేషు శరీరవిరాశేన విష్ణురపి వినాశితో భవతి, తద్విరాశే చాశ్రయవిరాళా దాశ్రితే ధర్మే వినష్టే సతి యజ్ఞధర్మయచరుపురోధాశాది హవిర్బాగాదిరూపజీవికాయా అభావాద్దేవాదయోఽపి స్వయమేవ వినష్టా భవంతీతి భావః ౧౧

తస్మాద్యత్ర యత్ర దేశే బ్రాహ్మణాదయో వర్తంతే తం తం జనపదం దేశం యాత గచ్ఛత, సందీపయత దహత వృశ్చత చివీర, ౧౨

ఇతీతం భర్తు ర్హిరణ్యకశిపో ర్నిర్దేశ మాజ్ఞాం అదృతా అదరయుక్తాః శిరసా అనాయ స్వీకృత్య కదనప్రియాః కదనం భూతద్రోహః తద్దుఃఖం వా తదేవ ప్రియం యేషాం తే దానవా దైతేయాశ్చ ప్రజానాం కదనం చక్రుః ౧౩

పురగ్రామప్రజోద్యాన తేత్రారామాశ్రమాకరాః,

ఖేటఖర్వట్టఘోషాంశ్చ దదహుః పత్తనాని చ,

౧౪

కేచిత్ ఖనితై ర్విభిదుః సేతుప్రాకారగోపురాన్,

అజీవ్యా శ్చిచ్చిదు ర్వుజౌన్ కేచిత్ పరశుపాణయః,

ప్రాదహన్ శరణాన్యన్యే ప్రజానాం జ్వలితోల్మూతైః

౧౫

ఏవం విప్రకృతే లోకే దైత్యేంద్రానుచరై ర్ముహుః,

దివం దేవాః పరిత్యజ్య భువి చేరు రలశితాః

౧౬

హిరణ్యకశిపు బ్రాహ్మణః సంపరేతస్య దుఃఖితః,

కృత్వా కరోదకాదీని బ్రాతృపుత్రా నసాంత్వయత్

౧౭

శకునిం శంబరం ధృష్టం భూతసంతాపనం వృకమ్,

కాలనాథం మహానాథం హరిశ్చక్ర మథోత్కచమ్,

౧౮

కదనక్రియామేవ ప్రపంచయతి (పురేతి) తత్ర పురం హట్టాదిమత్. గ్రామస్తద్రహితః, ప్రజో గవాం వాసః, ఉద్యానం కృత్రిమం వనం, తేత్రం ప్రీహ్యదేః ఆరామః, ఆకృత్రిమం వనం ఆశ్రమం ఋషీణాం స్థానం అకరో రత్నానాం వాసః ఖేటః కర్షకగ్రామః ఖర్వట్టో గిరిద్రోణ్యాశ్రయో గ్రామః ఘోష అభిరాణాం వాసః పత్తనం రాజధానీ ఏతాని కేచిద్దదహుః అగ్నిప్రక్షేపేణ దగ్ధవంతః ౧౪

కేచిత్ ఖనితైః ఖననసాధనైః సేతున్ ప్రాకారాన్ గోపురాంశ్చ సేత్వాదీంశ్చ విభిదుః తత్ర సేతవో జలబంధార్థం నిర్మితాస్తటాకాదయః కేచిచ్చ పరశుః పాణౌ యేషాం తే అజీవ్యాన్ ఉపజీవ్యాన్ పలిన శ్చుతాదివృక్షాంశ్చ చిచ్చిదుః, అన్యే చ శరణాన్ గృహాన్ ప్రాదహన్ ప్రదగ్ధవంతః, కేచిచ్ఛోల్మూతైః సాంగరకాష్టైః ప్రజాం జనాః జన్వయః ౧౫

ఏవం దైత్యేంద్రస్య హిరణ్యకశిపో రనుచరైః ముహూర్ముహూరోకే విప్రకృతే ఉపద్రుతే సతి సర్వే దేవాః స్వర్గం పరిత్యజ్య ఆసురైః రలశితా స్తత్ర తత్ర భువిప్రదేశే విచేరు ర్ముహుః ౧౬

తతో దుఃఖితో హిరణ్యకశిపుః సంపరేతస్య మృతస్య బ్రాహ్మణః హిరణ్యాక్షస్య కరోదకాదీని ప్రేతోద్దేశేన కరణ హస్తేన దేయం నిలం జలం కరోదకం తత్ప్రభృతీని ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యాని కృత్వా బ్రాహ్మణః హిరణ్యాక్షస్య పుత్రాన్ అసాంత్వయత్ ౧౭

(బ్రాహ్మణః పుత్రానుద్దేశతి (శకుని మితి)

౧౮

(హిరణ్యకశిపోః పుత్రశోకాకులాయా దితేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్యనార్థ ముపదేశః)

తన్మాతరం రుషాభానుం దితి చ జననీం గిరా

శ్లక్ష్యయా దేశకాలజ్ఞ ఇవ మాహ మహీపతే

౧౯

హిరణ్యకశిపు రువాచ—

అంబాంబ హే వధూః పుత్రా వీరం మార్వాధ శోచితుమ్,

రిపో రభిముఖే శ్లాఘ్యః శూరాణాం వధ ఈప్సితః

౨౦

భూతానా మిహ సంవాసః ప్రపాయామివ సువ్రతే,

దైవేనైకత్ర నీతానా మున్నీతానాం స్వకర్మభిః.

౨౧

నిత్య ఆత్మాఽవ్యయః శుద్ధః సర్వగః సర్వవిత్ పరః.

తథా దేశకాలాభిజ్ఞోఽనురేక్ష్వరో హిరణ్యకశిపు స్తేషాం శకున్యాదీనాం మాతరం రుషద్భానుం
స్వమాతరం దితి చ శ్లక్ష్యయా మృద్వాన్య నిపుణయా వా గిరా ఇదం వక్ష్యమాణ మాహ ౧౯

తదేవాహ (అంబాంబేత్యాదీనా యావదధ్యాయసమాప్తి) అంబాంబేతి దితేః సంబోధనమ్,
హేవధూరితి భ్రాతృభార్యాయాః, హే పుత్రా ఇతి తత్పుత్రాణామ్, వీరం హిరణ్యాక్షం ప్రతి శోచితుం
యాయం నార్హత, కుతోః యతో రిపోరభిముఖే శూరాణాం వధః శ్లాఘ్యః ప్రకస్తః ఈప్సితః
ప్రకస్తత్వేనాభిమత ఇత్యర్థః ౨౦

భవతు నామ తస్య వధః శ్లాఘ్యః తథావ్యస్మాకం తావ ద్బుధు ర్గత ఏవేత్యత్రాహ (భూతానా
మితి) ఇహ సంసారే భూతానాం సంవాసః సహవస్థానం ప్రపాయామివ ప్రపిబుత్యస్యామితి ప్రపా
పాంథానాం విపాసూనాం జలాదిపానేన విక్రాంత్యర్థం ధర్మికై ర్నిర్మితాశాలా, చస్యాం యథా పాంథానా
సహవస్థానమస్థిరం తద్వదిహ భూతానామపీత్యర్థః అస్థిరత్వే హేతుం వదత్ భూతాని విశిష్య,
స్వకర్మభిరేతుభిః దైవేన తత్తజ్జీవకర్మానుగుణం ప్రకృతే నేష్యరేజేత్యర్థః ఏకత్ర నీతానాం
సంయోజితానాం పున రన్యత్రోన్నీతానాం వియోజితానామ్ ౨౧

నను జీవతామేవ సంయోగవియోగో ప్రపాదిషు దృష్టే, కథం పున రజీవతోఽత్యైవ దగ్రస్య
తత్ర తత్ర సంయోగవియోగో ఇత్యత్రాహ (నిత్య ఇతి) దేహస్యాస్థిరత్వేఽవ్యాప్త్యసః స్థిరత్వాత్
తత్తత్కర్మాయ త్తశరీరత్యాగోవాదానాభ్యాం తైవైః సంయోగవియోగో ఉపపన్నానితి భావః తదేత

ధత్తేఽసావాత్మనో లింగం మాయయా విస్మయన్ గుణాన్.

౨౨

యథాంభసా ప్రచలతా తరవోఽపి చలా ఇవ,

చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః

౨౩

ఏవం గుణై ర్భ్రామ్యమాణే మనస్యవికలః పుమాన్.

దుపపద్యతే, అత్మా అనిత్యః తత్ర హేతురవ్యయః వివాద్యవస్థారహితః. తత్తుతః శుద్ధః ప్రకృతి పరిణామానాశ్రయస్వరూపః ప్రకృతిపరిణామో హి ప్రకృతిగతః తత్కుతః పరదేహోద్విలక్షణః తత్కుతః సర్వః దేహేంద్రియమనఃప్రాణాదీనాం విత్ అజడత్వేన దేహోద్విలక్షణ ఇతి భావః కథ మేకదేశస్థః సర్వం వేత్తి తత్రాహ. సర్వగః స్వదర్శభూతజ్ఞానద్వారా కృత్స్నదేహోద్విలక్షణ ఇతి భావః స్వతః ఏవంభూతోపస్థానాత్మా మాయయా స్వసంబంధివిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మణా గుణాన్ సత్త్వాదీన్ విస్మయన్ కర్మానురూపం క్షోభయన్ విత్త్యర్థః అత్మినః స్వస్య కర్మఫలభోగార్థమితి శేషః లింగం శరీరం ధత్తే చిభర్తి గుణక్షోభస్య కర్మానుగుణత్వాత్ కర్మణః స్వాత్మనః కర్తృత్వగుణవిసర్గదేహి కర్తృత్వ ముక్తం గుణాన్ విస్మయన్తి. ఉక్తవిదోపస్థానాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలభోగాయ తదనుగుణ పరిణామసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకం దేహం చిభర్తి ఇత్యర్థః తథా చ తస్య తత్ర తత్ర కర్మాయత్త దేహసౌలభ్యాత్ తత్రప్రయుక్తావేకప్రైవ సంయోగవియోగో సంభవత ఇతి భావః

౨౪

నను, నాయమాత్మా దేహోద్విలక్షణః కింతు న ఏవ యతో దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహోద్భవభేదేన ప్రతీయతీ తత్రాహ (యదేతి) దేవోఽహ మిత్యాదిప్రతీతిః భ్రాంతిరూపా న ప్రమితి రూపేతి భావః తదేవోపపాదయతి (యదేతి) యథా ప్రచలతా అంభసా ఉదకేనోపాధినా తరవో వృక్షే అపి చలా ఇవ కంపమానా ఇవ దృశ్యంతే యథా చ భ్రామ్యమాణేన చక్షుషా భూరపి చలతీవ దృశ్యతే యథా తరుఘ్నామ్యాదిచలనప్రతీతిః భ్రాంతిరూపేత్యర్థః

౨౫

ఏవం తథా హే భద్రేః గుణైః సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైః దేహేంద్రియాదిభిః సహ మనసి భ్రామ్యమాణే వ్యావృతవతి, యద్వా. గుణైః శబ్దాదివిషయైః హేతుభిః తదర్థమిత్యర్థః మనసి భ్రామ్యమాణే దేహం విషయాకుర్వతి సతి, పుమాన్ జీవః స్వయం మవికలోఽపి నిరవయవోఽపి దేహోద్భిన్నోఽపీత్యర్థః తత్పామ్యతాం దేహకుల్యతాం యాతి దేవోఽహం మనుష్యోఽహ మిత్యాది దేహరూపేణాత్మానం ప్రత్యేతి ఇత్యర్థః తత్రాం యాతీ త్యనుక్త్యా తత్పామ్యతాం యాతీతి పదతోఽయ మభిప్రాయః. దేవోఽహమిత్యాది దేహకార మాత్మానం మన్యమానస్యాపి కదాచిద్వ్యతిరేక

(హిరణ్యకశిపోః పుత్రకోకాకులాయా దితేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్యనార్థ ముపదేశః)

యాతి తత్సామ్యతాం భద్రదే హ్యలింగో లింగవానివ ౨౪

ఏష ఆత్మవిపర్యాసో హ్యలింగే లింగభావనా.

ఏష ప్రియాప్రియై ర్యోగో వియోగః కర్మసంస్పృతిః. ౨౫

సంభవశ్చ వినాశశ్చ శోకశ్చ వివిధః స్మృతః.

అవివేకశ్చ చింతా చ వివేకాస్మృతిరేవ చ. ౨౬

ప్రతిపత్తిరప్రేమేతి, తదేవ విశదయతి (అలింగో లింగవానివేతి.) లింగా చ్ఛరీరాదన్యః అలింగః ఆత్మా లింగవానివాత్మానం ప్రత్యేతి. మమేదం శరీర మిత్యేవంరూపేణ లింగప్రతిసంబంధీవాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః. మమేదం శరీరమితి శరీరాద్యతిరిక్తత్వేనాత్మనః ప్రతీతావపి దేహాత్మభ్రాంతిమతాం తత్సృతీతే రస్ఫుటత్వద్వ్యోతనాయ లింగవానివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః అయం భావః, యద్యాత్మనో దేహకారత్వేన ప్రతీతిః ప్రమితిరూపా స్యాత్తర్హి తద్విన్నత్యేన ప్రతీతిర్భ్రాంతిరూపా స్యాత్. తచ్చా యుక్తం శరీరప్రతిభాసదశాయాం తదప్రతీతిదశాయాం చ సుషుప్త్యాదా 'వహమర్థస్య ఆత్మనోఽను పుత్తత్వేన ప్రతీయమానత్వాదితి ౨౪

ఏవం దేహా ద్విలక్షణస్య విత్యస్యాత్మనః కర్మపరిపాకామగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామరూప దేహసంబంధః తదనుద్యాననిమిత్తః తదభిన్నత్వప్రత్యయశ్చ భ్రమరూప ఇత్యుక్తమ్. అథ యథా దేహసంబంధ స్తదనుద్యాననిమిత్తః తిష్ఠేదభ్రమశ్చ యథా కర్మమూలకః ఏవం సుఖదుఃఖాదికమపి సర్వం కర్మమూలకమేవేత్యాహ (ఏష ఇతి) అలింగే లింగాదన్యస్మిన్ శరీరాద్భిన్నే ఆత్మని లింగభావనా దేహత్వేనానుద్యానం దేవోఽహమిత్వాది దేహభేదప్రతీతి రిత్యేష ఆత్మనో విపర్యయః అన్యథా ప్రతీతిః కర్మసంస్పృతిః కర్మకృతసంసారో భవతీత్యర్థః. ఏవం ప్రియాప్రియై రిష్టావిష్టవస్తుభిర్యోగో వియోగశ్చ సుఖదుఃఖస్వరూప ఇత్యర్థః ౨౫

సంభవః ఉత్పత్తిః వినాశో మరణం నానావిధః శోకః అవివేకః చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యా వివేచనం చింతా విషయానుద్యానం వివేకస్యాస్మృతిః క్వచిదాప్తోపదేశాదినా జాతస్యాపి వివేకస్యాను వందానం చేత్యేష సర్వోఽపి కర్మసంస్పృతిరేవ కర్మకృతసంసారరూప ఏవ స్మృతః ౨౬

అత్రాఘ్యదాహరంతీమ మితిహాసం పురాతనమ్.

యమస్య ప్రేతబంధూనాం సంవాదం తం నిబోధత ౨౩

ఉశీనరే ష్వభూద్రాజా సుయజ్ఞ ఇతి విశ్రుతః.

సపత్నై ర్నిహతో యుద్ధే జ్ఞాతయస్త ముపాసత. ౨౪

విశీర్ణరత్నకవచం విభ్రష్టాభరణస్రజమ్.

శరనిర్భిన్నహృదయం శయాన మస్యగావిలమ్. ౨౫

ప్రకీర్ణకేశం ధ్వస్తాక్షం రథసా దష్టదచ్చదమ్.

రజఃకుంఠముఖాంభోజం చిన్నాయుధభుజం మృధే. ౩౦

ఉశీనరేంద్రం విధినా తథా కృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః.

అత్ర శోకనిమిత్తమంతరేణాపి యః శోకః స వ్యర్థ ఏవేత్యస్మిన్నర్థే ఇతిహాసమఘ్యదాహరంతీ తత్త్వవిదః. ఇతిహాసం విశిష్ట-పురాతనం సత్వాధునికకపోలపరికల్పితం యమస్య ప్రేతబంధూనాం చ సంవాదరూపం త మితిహాసం నిబోధత శృణుత ౨౩

ఇతిహాసమేవాహ (ఉశీనరేష్విత్వాదినా) ఉశీనరేషు దేశేషు సుయజ్ఞ ఇతి ప్రసిద్ధః కల్పిద్రాజా బభూవ, స చ సపత్నైః శత్రుభి ర్యుద్ధే నిహతః తం విహతం జ్ఞాతయః సపిండా ఉపాసత సరి వృత్తోపవివితుః. ౨౪

కథంభూతం? విశీర్ణం రత్నమయం కవచం యస్య విభ్రష్టాన్యాభరణాని స్రక్చ యస్మాచ్చరై ర్నితరాం భిన్నం హృదయం యస్య అన్యజ్ఞా రుధిరేణ ఆవిలం వ్యావ్రమ్ ౨౫

ప్రకీర్ణాః కేశాః యస్య స్తద్ధే నిశ్చరే అక్షిణీ యస్య సంరంభేణ క్షోభేణ దష్టో దచ్చదః దంతచ్చదః ఓష్ఠో యేన రజసా కుంఠ మావృతం ముఖాంభోజం యస్య మృధే యుద్ధే చిన్న మాయుధం భుజశ్చ యస్య తమ్ ౩౦

విధినా దైవేనైవ కృత ముక్తదళాం ప్రాపితం ఉశీనరేంద్రం పతిం భర్తారం ప్రసమీక్ష్య తత్పత్న్యః అతీవ దుఃఖితాః హే నాథ! వయో హఃః స్నేహి వచంత్యః కర్తైః సాక్షిభిః భృశం నికా

(హిరణ్యకాషిః పుత్రశోకకులాయా దితేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్యనార్థ ముపదేశః)

హతాః స్మ నాధేతి కరైరురో భృశం ఘ్నంత్యో ముహూస్తత్పదయోరుపాపతన్ ౩౧

రుదత్య ఉచ్చైర్దయితాంఘ్రిపంకజం సింహంత్య అన్తైః కుచకుంకుమారుజైః.

విస్రస్తకేశాభరణాః శుచం నృణాం నృజంత్య ఆక్రందనయా విలేపిరే. ౩౨

అహో విధాత్రాఽకరుణేన నః ప్రభో భవాన్ ప్రణీతో దృగగోచరాం దశామ్.

ఉశీనరాణామసి వృత్తిదః పురా కృతోఽధునా యేన శుచాం వివర్ధనః ౩౩

త్వయా కృతజ్ఞేన వయం మహీపతే కథం వినా స్యామ సుహృత్తమేన తే.

తత్రానుయానం తవ వీర పాదయోః శుశ్రూషతీనాం దిశ యత్ర యాస్యసి. ౩౪

ఏవం విలపతీనాం వై పరిగృహ్య మృతం పతిమ్.

అనిచ్ఛంతీనాం నిర్హార మర్కోఽస్తం సంన్యవర్తత. ౩౫

మురో ముహూర్మహర్ష్యంత్యః తస్య భర్తః పాదయో శృరణయో రూపాపతకా నమిషే నమంతా
వాపతన్ ౩౬

తత ఉచ్చైః స్వరేణ రుదంత్యః కుచకుంకుమేనారుజైః కుచయోః పతిత్వా తతః ప్రస్రవద్విధితి
భావః అన్తైః శోకజలబిందుభిః దయితస్య పత్యురంఘ్రిపంకజం సింహంత్యః విభ్రష్టాః కేశాః ఆభరణాని
చ యాసాం తాః నృణామపి శుచం నృజంత్యః శృణ్వతాం ఉత్పాదయంత్యః ఆక్రందనయా రోదనేన
నహ విలేపిరే విలాపం చక్రకుః ౩౭

విలాపమేహహ (అహో ఇతి ద్వాభ్యామ్.) అస్మాకం ప్రభోః హే భర్తః! ఆకరుణేన
విస్కృషేణ విధాత్రా బ్రహ్మణా దృగగోచరాం దశాం భవాన్నీతో గమితః నః దృశా మగోచరా
మవస్థాం ప్రణీత ఇతి వా అన్వయః యేన విధాత్రా పురా ఉశీనరాణాం తద్దేశోద్భవానాం జనానాం
వృత్తిదః జీవనరూపః కృతో భవానధునా తేనైవ విధాత్రా శుచాం శోకానాం వివర్ధనః కృతోఽసి. ౩౮

హే మహీపతే! సుహృత్తమేన కృతజ్ఞేన చ త్వయా వినా తే తవ సంబంధినో వయం
కథం స్యామ కథం జీవేమేత్యర్థః అతస్తస్య యత్ర యాస్యసి తత్రైవ హే వీర! తవ పాదయోః
శుశ్రూషతీనాం సేవాం కర్తు మిచ్ఛంతీనాం అస్మాక మనుయానం సహగమనం దిశ దేహి. ౩౯

ఏవం మృతం పతిం పరిగృహ్య విలపంతీనాం నిర్హారం దాహార్థం వయన మనిచ్ఛంతీనాం
నతీనాం అర్కః సూర్యః అస్తం అస్తావలం ప్రతి. సంన్యవర్తత సన్నికృషో బభూవ ౪౦

తత్ర హ ప్రేతబంధనాం అశ్రుత్య పరిదేవితమ్.

అహ తాన్ బాలకో భూత్వా యమః స్వయ ముపాగతః

౩౬

యమ ఉవాచ—

అహో అమీషాం వయసాధికానాం విపశ్యతాం లోకవిధిం విమోహః.

యత్రాగతస్తత్ర గతం మనుష్యం స్వయం సధర్మా అపి శోచంత్యపార్థమ్

౩౭

అహో వయం ధన్యతమా యదత్ర త్యక్తాః పితృభ్యాం న విచింతయామః.

అభక్ష్యమాణా అబలా వృకాదిభిః స రక్షితా రక్షతి యో హి గర్భే

౩౮

య ఇచ్చయేళః సృజతీదమవ్యయో య ఏవ రక్షత్యవలుంపతే చ యః.

ప్రేతస్య మృతస్య యే బంధనప్రేషాం పరిదేవితం రోదన మాశ్రుత్య స్వపుర్యామేవ శ్రుత్వా భగవాన్ యమః స్వయమేవ బాలకో భూత్వా తత్రాక్రందనస్థానే నముపాగత స్తానాహ. హే త్యాశ్చర్యే

౩౯

తదేవాహ (అహో ఇత్యాదినా) అహో ఇత్యాశ్చర్యే. కిం తత్ యద్వయసా మత్రః అధికానా మపి లోకవిధిం జన్మమరణాదిలోకపరిపాలనీం పశ్యతా మ ప్యమీషాం ప్రేతబంధనాం విఘ్నో మోహ ఇత్యేతత్. విమోహమేవాహ-యత్ర భువి సంభవః ఉత్పత్తిః తత్రైవ గతం పునస్తత్రైవ రీసం మనుష్యం ప్రతి స్వయం సధర్మాః మృతేన తుల్యం జన్మమరణాదిభాజోఽపి అపార్థం ముదా శోచంతి

౪౦

న్యూనవయస్కా అపి వయ మేవాహో ధన్యాః శ్రేష్ఠాః కుతః యతః పితృభ్యాం మాతా పితృభ్యాం త్యక్తా అపి వయం న విచింతయామః చింతాం న కుర్మః అబలాదుర్బలా అపి బాలా అపీతి వా వృకాదిభి రభక్ష్యమాణా వయం తత్ర హేతుః యో హి గర్భే రక్షతి జన్మనః పశ్చాదపి న ఏవ హి ఈశ్వరో రక్షితా రక్షిష్యతి

౪౧

కోఽసౌ రక్షితాః తత్రాహ (య ఇతి) య ఈశ్వరః స్వేచ్ఛయైవ న తు కర్మణా ఇదం కృత్వన్నం జగత్ సృజతి తర్హి సోఽవ్యస్మదాదిపత్ కిం జన్మమరణాదిభాక్ నేత్యాహ-అవ్యయః అనక్షయాదివికారరహితః కర్మాయత్రప్రాకృతదేహరహిత ఇత్యర్థః. యశ్చ స్వేన సృష్టం జగద్రక్షతి యశ్చ స్వేన రక్షితం జగత్ పున రవలుంపతే సంహరతి తద్వ్యేవంవిధ ఈశ్వరః కర్మవశ్య ఇవేత్థం

(హిరణ్యకశిపోః పుత్రకోకాకులాయా దితేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్యనార్థ ముపదేశః)

తస్యాబలాః క్రీడనమాహు రీశితృ శ్చరాచరం నిగ్రహసంగ్రహే ప్రభుః ౩౯

పథి చ్యుతం తిష్ఠతి దిష్టరక్షితృ గృహే స్థితం తద్విహతం వినశ్యతి,
జీవత్యనాథోఽపి తదీక్షితో వనే గృహేఽపి గుప్తోఽస్య హతో న జీవతి. ౪౦

భూతాని తైస్త్వై ర్నిజయోనికర్మభి ర్భవంతి కాలే న భవంతి సర్వశః,
న తత్ర హత్యా ప్రకృతావపి స్థితస్తస్యా గుణై రన్యతమో నిబధ్యతే ౪౧

కిమర్థం కరోతిః తత్రాహ-హే అబలాః : తస్యైవం జగదుత్పత్త్యానికర్తు రీశురీశ్వరస్యాంతరాత్మతయా వస్థితస్య చరాచరాత్మకమిదం జగత్ క్రీడనం క్రీడాపరికిరం జగద్వ్యాపారస్తస్య క్రీడాహవ ఇతి భావః. అత ఏవ నిగ్రహసంగ్రహయోః నిగ్రహసంగ్రహయోః ప్రభుః సమర్థః. ౩౯

ప్రభుత్వమేవాన్యయ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయతి (పదీతి) యథా పథి చ్యుతం విస్త్రస్తమపి దిష్టేన దైవేన ఈశ్వరేణ రక్షిత మనుగృహీతం నత్ తిష్ఠతి పునర్లబ్ధిం భవతీత్యర్థః. గృహే స్థితముపి తేన దిష్టేన విహతం నద్వివశ్యతి ఏవమరణ్యే అనాథః రక్షకాంతరరహితోఽపి తేన దిష్టేన ఈక్షితో జీవతి తత్సంకల్పేన జీవతి, గృహే గుప్తోఽస్య హతో అనేనోపేక్షితో న జీవతి కింతు వినశ్యత్యేవ ౪౦

కిం తర్హ్యయ మీశ్వరోఽపి విషమః? నేత్యాహ (భూతానీతి) సర్వాణి భూతాని దేవమనుష్యా దీని తైస్త్వై ర్నిజయోనికర్మభిః స్వప్యజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మభిః కాలే నిజయోనికర్మపరిపాకకాలే భవంతి పునస్తత్కర్మక్షయేన భవంతి దేవమనుష్యాదిభూతానాం భావాభావౌ తత్తత్కర్మానుగుణ ప్రవృత్తేశ్వరాయతై ఇతి న తస్య వైషమ్యమితి భావః నను, మాస్తు వైషమ్యం తస్యాపి త్వంత రాత్మతయాఽపిస్థితః స్వానర్థరూపం సంసారం స్వయమేవాపాదయన్ కిం అయమజ్ఞః? నేత్యాహ (నేతి) తత్ర ప్రకృతో దేవాది, రీరే జీవాంతరాత్మతయా స్థితోఽస్యాత్మా పరమాత్మా న బధ్యతేన సంసరతీత్యర్థః. హేతి విస్మయే దేహే స్థితస్యా ప్యేకస్య న బంధః అన్యతరస్య తు బంధః ఇతి విస్మయః. ఇతరస్య బంధమేవాహ తస్యాః ప్రకృతే ర్గుణైః దేవోఽహం స్థూలోఽహ మిత్యాదిరూపప్రతీతివిషయైః దేహగతదేవత్వమనుష్యత్వాదిభిః దేహాత్మభ్రమాదిభి రిత్యర్థః. అన్యతమో దేహేంద్రియాదీనా మన్య తమో జీవః ఇహ పరమాత్మనోఽపీతి చ బోధ్యమ్, విబధ్యతే నిబద్ధో భవతి సంసరతీత్యర్థః. యద్వా గుణైః శబ్దాదిభి ర్నిష్పయై ర్హేతుభి ర్నద్యోగహేతుభూతేషు వస్తుషు నిబధ్యత ఇత్యర్థః. తద్ద్యోగ ఏవ హి తస్య సంస్ఫులౌ కాంక్షమితి భావః తథా చ శ్రుతిః “తయోరన్యః పిప్లయం స్వాద్వ్యత్తి అనశ్చన్ననోఽభిదాకశీతి” ఇతి ౪౧

ఇదం శరీరం పురుషస్య మోహజం యథా పృథగ్భృతక మీయతే గృహమ్,
యథాదత్తైః పార్థివతైః జనైః రజ్జనః కాలేన జాతో వికృతో వినశ్యతి ॥ ౪౨

యథానలో దారుష భిన్న ఈయతే యథానిలో దేహగతః పృథక్ స్థితః,
యథా నభః సర్వగతం న సజ్జతే తథా పుమాన్ సర్వగుణాశ్రయః పరః ॥ ౪౩

సుయజ్ఞో నన్వయం శేతే మూఢా య మనుశోచధ.

ఏవం సర్వభూతానా మత్పత్తిలయాదేః తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్త్యేకరాయత్రత్వా న్ను
శోకః కర్మ ఇత్యభిధాదేదానీం దేహస్య వివాశస్వభావత్వా దాత్మనస్తు తద్విపరీతరూపత్వా దుభావపి న
శోకవిషయావీతి వక్తుం తావ ద్దేహాత్మనోః పరస్పరవైలక్షణ్య మాహ (ఇద మితి ద్వాభ్యామ్.) ఇదం
పరిదృశ్యమానం రాజాదిశరీరం పురుషస్య జీవస్య మోహజ మవిద్యాసంచితకర్మకృతం పురుషస్య
మోహజం ఇదం శరీరమ్ ఇతి వ్యతిరేకవిద్ధేనేన దేహాత్మనోః పరస్పరభేదో దర్శితః తత్ర దేహస్యా
నాత్మత్వం దృష్టాంతే నాహ-యథా గృహం గృహిణః పృథక్ ఓన్నం తథా భౌతికం భూతసంఘాత
పరిణామ మిదం శరీరమపి పృథక్ శరీరిణో భిన్న మీయతే అవనమృత ఇత్యర్థః యథా గృహస్య
గృహిస్వరూపత్వ మత్యంతానంధావితం తద్వత్ దేహస్య దేహిస్వరూపత్వమితి దృష్టాంతాభిప్రాయః
ఏవం గృహదృష్టాంతేన జీవాదేహస్య భేద ఉక్తస్తేనైవ దృష్టాంతేన దేహస్య వివాశస్వభావత్వం చాహ-
తథేతి యథా మృతకష్టాదిపకరాత్మకం గృహం కాలేన వినశ్యతి తథా జౌదత్తైః పార్థివైః తైజసై
శ్చేదం వాయుపీయ కాశీయయో రిపులక్షణమ్ ఉదకాదీనామంతైః కాలేన తత్తద్దేవాదిజాతిప్రాప్తిమిత్ర
కర్మఫలపాకకాలేన త్యర్థః జాతో జనో దేహః జన్మనిః వశ్చాదపి వికృతిః బాల్యయౌవనస్థవిరత్యాదిః
అవస్థాభి ర్వికారం ప్రాప్తః పునః స్వారంభకకర్మవివాశకాలే వినశ్యతి ॥ ౪౨

అథాత్మనో దేహద్వేదం సదృష్టాంతమాహ (యథేతి) యథా అనలోఽగ్ని ర్దారుష స్థితో
ఓన్న ఈయతే దారుగతప్రస్వత్సదీర్ఘత్వకుటిలత్వాదిధర్మిరపిత స్తేభ్యో భిన్న ఏవ దృశ్యతే యథా వ
దేహగతోఽన్యలైః స్తతః పృథగేవ దృశ్యతే యథా నభః సర్వత్రస్యాప్రమాపి న సజ్జతే సర్వగతధర్మై
ర్న సంబధ్నాతి తథా సర్వగుణాశ్రయః సత్త్వాదిసర్వగుణపరిణామరూపదేహేంద్రియాశ్రయోఽపి
పుమాన్ జీవః పరః గుణేభ్యః దేహో ద్విన్నః దేహగతజన్మమరణాదిభి రవికృతిః తస్మాద్విలక్షణత్వే
నావతిష్ఠతే ఇత్యర్థః అవిభాగే నావస్థితస్యాపి అగ్గతధర్మాన్నరే అద్యం విదర్శనం విజాతీయస్యాపి
సహస్థానే ద్వితీయం తృతీయం తు తదవస్థానేఽపి పునః సర్వగతధర్మాన్నరే ఇతి భేదః ॥ ౪౩

ఏవం దేహాత్మనోః పరస్పరవిలక్షణస్వరూపయో రభిహితయో రిప్యతీపదేహాత్మభావత్వాఽ
మశోచతాం శోక మననేతుం కః శోకవిన్మయభయ ఇత్యాశ్చలక్య ప్రతిక్షిపతి (సుయజ్ఞ ఇతి)

(హిరణ్యకాషిః పుత్రకోకాకులాయా దితేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్యనార్థ ముపదేశః)

యః శ్రోతా యోఽనువక్తేహ స న దృశ్యేత కర్హించిత్ ౪౪

స శ్రోతా నానువక్తాయం ముఖ్యోఽప్యత్ర మహానసుః,
యస్త్విహేంద్రియవానాత్మా స చాన్యః ప్రాణదేహయోః. ౪౫

భూతేంద్రియమనోలింగాన్ దేహానుచ్ఛావచాన్ విభుః,
భజత్యుత్సృజతి హ్యన్యస్తచ్చాపి స్వేన తేజసా ౪౬

యావ ల్లింగానివితో హ్యేత్త్వా తావత్కర్మనిబంధనమ్.

హే మూఢః భవత్పక్షే యమనుకోచథ సోఽయం సుయజ్ఞః కేతే యుష్మాఖిః కోచ్యః సుయజ్ఞః కేతే విద్యత ఏవ కిమర్థం కోక ఇతి భావః నను, భవత్పక్షే శయాన ఏవ హి సుయజ్ఞ ఇతి శంకార్థ స్తత్ప్రతిషిఫతి (య ఇతి.) యః శ్రోతా భవద్విలాపశ్రవణక్షమో యశ్చానువక్తా ప్రతిపదనక్షమశ్చ స ఇహ కర్హించిదపి చిరం మనుష్యం నిరీక్షమాణోఽపి న దృశ్యతే శయానో దేహ ఏవ ముయజ్ఞశ్చే దృవద్విలపితం కిమితి. స శృణోతి న ప్రతిపక్షిత్యర్థః ౪౪

ముఖ్యః ప్రాణోఽపి శ్రవణప్రతిపదనక్షమో న స్యాత్ కిం పునరైహో న క్షమ ఇత్యాహ (నేతి) ముఖ్యోఽప్యనుః ప్రాణో వా న శ్రోతా న భవద్విలపితన్య శ్రోతా నావ్యనువక్తా కిం పునరేహ ఇత్యర్థః నను, శ్రోతారం ప్రతిపక్తారం ప్రత్యేవానుకోచామ ఇత్యత్రాహ-యస్త్వితి యస్త్వింద్రియవాన్ శ్రవణప్రతిపదనాదిసాధనశ్రోత్రవాగాదీంద్రియయుక్తః స త్యాత్మా ఇహ శరీరే ప్రాణదేహాభ్యా మన్య ఏవాపీత్ స తు తత్ తేభ్యో దేహేభ్య అన్య ఏవ సన్నిత్యర్థః ౪౫

స్వేన తేజసా జ్ఞానే నోపలక్షితో భూతైః పృథివ్యాదిభి రింద్రియైః జ్ఞానకర్మాభయేంద్రియైః మనసా చ లింగ్యంతే లక్ష్యంతే ఇతి తథా తా ఉచ్చావచాన్ ఉత్సృష్టావకృష్టా దేహా భజతి బిభ్రత్తి ఉత్సృజతి త్యజతి చ ఆపి హీత్యనుభవం ప్రమాణయతి ఇంద్రియవానాత్మా దేహత్యాగత దుపాదానశీలః శయాన మిమం దేహం త్యక్త్వా గత ఇతి సోఽపి ఇదానీం న కోచ్యత ఇతి భావః ౪౬

సన్వస్మాక ముపభోగ్య మిమం దేహ మంతరేణాపి హేతుం త్యక్త్వా గత ఇత్యనుకోచామ స్తత్రాహ (తావదితి) యావన్నిబంధనం దేహసంబంధకారణం కర్మ పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ వర్తతే

తతో విపర్యయః క్లేశో మాయాయోగోఽనువర్తతే.

౪౭

విఠభానివేళోఽయం యద్గుణేష్వర్థదృగ్వచః.

యథా మనోరథః స్వప్నః సర్వ మైంద్రియకం మృషా.

౪౮

అథ నిత్య మనిత్యం వా నేహ శోచంతి తద్విదాః.

తావల్లింగాన్వితః దేహేనాన్వితో భవతి ఆత్మా తత ఏవ దేహాన్వయాదేవ హేతో ర్విపర్యయో దేహాత్మ
త్రాంతిః తతః క్లేశః ఇత్యేవంబూషో మాయాయోగః ప్రకృతసంబంధరూపసంస్కృతి రనువర్తతే.
ఆయం భావః, సతి దేహసంబంధనిమిత్తే కర్మణి దేహేనాన్వయః. తస్మింశ్చ సతి మమాయం పతి
రహమస్య భార్యా ఇత్యాద్యాత్మకో దేహాత్మభ్రమః తస్మింశ్చ సతి క్లేశః తత్ర విదానస్య కర్మణ ఏవ
విప్లవత్త్వా న్నాస్యాత్మనః పునః శయానదేహసంబంధవైఖ్యాబావాత్ విల్లేతుకో వ్యర్థశ్చ శోకః
దేహసంబంధావహకర్మవిప్లవత్తిరేవ చ దేహోత్సర్గే హేతురితి

౪౯

దేహసౌఖ్యవభోగ్యత్వం ప్రతిపీపతి (విఠదేతి.) ఆయ మునివేళోఽభిమానో విఠభో
వ్యర్థః. దేహదే రపురషార్థరూపత్వాదితి భావః కోఽసావభినివేశః యద్గుణేషు సత్త్వాదిగుణపరిణా
మాత్మకేషు దేహాదిషు తిదుఃఖోగ్యేషు శబ్దాదిషు చార్థదృగ్వచః ప్రయోజనత్వదర్శనవచనే ఇత్యేషః
జేహాదిమావభోగ్యత్వజ్ఞానం తద్వ్యవహరశ్చే త్యభిమానీవ్యర్థః. వై తథ్యమేవ దృష్టాంతముఖేన విశదయతి
(యథేతి) యథా మనోరథరూపః స్వప్నద్రష్టు కర్మానుగుణమనోప్రతిరూపః సంకల్పవికల్పాత్మక
స్వప్నానుగుణతయేశ్వరసృష్టవదార్థః మృషా అనిత్యః స్వప్నకాలమాత్రావస్థాయీ తథా సర్వమైంద్రియక
బాహ్యైంద్రియవిషయః శబ్దాదిక మపి మృషా అనిత్యః అనిత్యత్వా దపురుషార్థః స్వప్నద్రష్టే
కానుభావ్యతక్కాలమాత్రావస్థాయీ పదార్థస్పృష్టినిమిత్తకర్మానుగుణ మీశ్వరసృష్టం స్వాప్నం పదార్థం
ప్రతీప జాగ్రదవస్థానుభావ్య సర్వైంద్రియగమ్యభోగ్యభో క్తృదృష్టసమానకాలికపదార్థం ప్రత్యుపభోగ్యత్వా
ద్యభిమానో వ్యర్థః అనిత్యత్వే నాపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః మృషాశబ్దస్య అనిత్యత్వవచిత్వమ్ “అథ
నిత్యమనిత్యం చ” ఇత్యనంతరగ్రంథాదవగమ్యతే “అనాశీ పరమార్థశ్చ ప్రాజ్ఞై రభ్యుపగమ్యతే”
ఇతి పరాశరోక్తేశ్చ. పరమార్థానాశ్యాదిశబ్దానా మనాశిపరత్వ మవగమ్యతే

౫౦

ఏవం దేహాత్మనో రుభయోరపి శోకావిషయత్వ ముక్తం సహేతుక ముపసంహరతి (అదేతి)
అథ హే అదిలాః నిత్యమాత్మానం అనిత్యం దేహం ప్రత్యపి తద్విదాః జేహాత్మయాథాత్మ్యవిదో న
శోచంతి కుతః ఇతిశబ్దో హేత్వర్థకః యస్మాత్ స్వభావః వస్తునః స్వాభావికో ధర్మః. శోచతామపి

(హిరణ్యకాశిపోః పుత్రకోకాకులాయా చితేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్యన్తార్థ ముపదేశః)

నాన్యథా శక్యతే కర్తుం స్వభావః శోచతా మితి.

౪౯

లుబ్ధికో విపినే కశ్చిత్ పక్షిణాం నిర్మితోఽంతకః,
వితత్య జాలం విధదే తత్ర తత్ర ప్రలోభయన్.

౫౦

కులింగమిధునం తత్ర విచరత్ సమదృశ్యత,
తయోః కులింగీ సహసా లుబ్ధకేన ప్రలోభితా

౫౧

సాఽసజ్జత సిచస్తంత్యాం మహిషీ కాలయంత్రితా,
కులింగ స్తాం తథాపన్నాం నిరీక్ష్య భృశదుఃఖితః,
స్నేహాదకల్పః కృపణః కృపణాం పర్యదేవయత్

౫౨

శోచద్విరవ్యన్యథా కర్తుం న శక్యతే న హ్యత్మనః స్వాభావికం నిత్యత్వ మపనీయానిత్యత్వం
కేనచిచ్ఛోకాద్యుపాయేనాపాదయితుం శక్యం న వా దేహస్యానిత్యత్వ మపనుద్య నిత్యత్వమ్, న హి
వహ్ని రొష్ఠ్యాపనయేన తైత్వమాపాదయితుం శక్యమితి భావః

౪౯

యదుక్తం “స్వయం సధర్మా అపి శోచంతి” ఇతి తత్ర దృష్టాంతతయేతిహాసం ప్రస్తాతి
(లుబ్ధిక ఇతి) కశ్చిల్లుబ్ధికో వ్యాధః పక్షిణామంతకః మృత్యుః నిర్మితః ఈశ్వరేణ మృత్యుత్వేన నిర్మితః
అత ఏవ న తత్ర తత్ర జాలం వితత్య పక్షిణాం ప్రలోభనం వంచకం విధదే కృతవా

౫౦

ఏవం లుబ్ధకే ప్రలోభయతి సతి తత్ర సమీపే కులింగయోః పక్షిణోర్మిధునం ద్వంద్వం
వంచరత్ సత్ లుబ్ధకే నాదృశ్యత తయోః ప్రీపుంసయోర్యద్యే కులింగీ ప్రీ సహసా వంచనోపాయేన
లుబ్ధకేన ప్రలోభితా బభూవ

౫౧

సా మహిషీ కులింగభార్యా కాలవశా సతీ సిచస్తంత్యాం జాలసూత్రే అసజ్జత లగ్నా
బభూవ అథ తతస్తాం ఆపన్నాం ఆపదం ప్రాప్తాం దీనాం కర్మానుగుణేన కాలేన యంత్రితాం
సిచస్తంత్యా మాసంజితాం మహిషీం భార్యాం కులింగీః పీక్ష్య కులింగః పుమా శ్నేహా దతీవ
దుఃఖితోఽకల్పో విమోచనేఽదక్షో అత ఏవ కేవలం స్వయ మప్యాయతరః దీనః సన్ కృపణం దీనం
యథా తథా పర్యదేవయత్ పరితస్తప్తో బభూవ

౫౨

శ్రీవిరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

అహో అకరుణో దేవః శ్రీయాఽకరుణయా విభుః.

కృపణం మానుశోచంత్యా దీనయా కిం కరిష్యతి

౫౩

కామం నయతు మాం దేవః కమర్దేనాత్మనో హి మే.

దీనేన జీవతా దుఃఖ మునేన విధురాయుషా.

౫౪

కథం త్వజాతపఞ్చర స్తాన్ మాతృహీనాన్ విభర్త్యహమ్.

మందభాగ్యాః ప్రతీక్షంతే నీడే మే మాతరం ప్రజాః

౫౫

ఏవం కులింగం విలపంత మారాత్ ప్రియావియోగాతుర మశ్రుకంఠమ్.

స ఏవ తం శాకునికః శరేణ వివ్యాధ కాలప్రహితో పతీనః

౫౬

తదేవాహ (అహో ఇతి త్రిభిః) అహో దేవో విదాతాకరుణో నిర్హుణః. అకరుణత్వ మేవావిష్కారోతి - శ్రీయాఽకరుణయేతి ఛేదః. అకరుణయా సర్వతోఽనుకంపయా శ్రీయా మమ భార్యయా పితరాం కృపణం దీనం మాం ప్రత్యనుశోచంత్యా దీనయా కులింగ్యా విభుర్దేవః కిం కరిష్యతి న కిమపి తస్య ప్రయోజనమ్. కింతు మయ్యకారుణ్యేన మాం వియోజ్య శ్రీయం పితవా ఇతి భావః.

౫౩

యతో మయ్యకరుణో దేవస్తతో మామపి కామం యథేష్టం నయతు అత్మనోఽర్దేన మమ కిం ప్రయోజనమ్. పితృహీన మయ్యర్థం భార్యాభ్యం నష్టం అవశిష్టేనాదేన న కిమపి ప్రయోజన మస్తీత్యర్థః. అర్థం వినిష్ఠి, దీనేన కృపణేన దుఃఖం యథా భవతి తథా జీవతా ప్రాణా రారయతా విధురాయుషా విధురం భార్యకృపిత మాయు ర్యన్య తేన భార్యాహున్యజీవితయుక్తేనేత్యర్థః. అనేనేతి విస్ఫుహత్వముక్తం. కార్యోపయోగిత్వాభవాదితి భావః.

౫౪

కించ అజాతౌ పక్షే యేషాం తా మాత్రా హీనాన్ రహితాన్ బాలకాన్ కథమహం విభర్తి పుష్టామి కిం చ మే మమ ప్రజాః నీడే మాతరం ప్రతీక్షంతే

౫౫

ఏవం ప్రియాయా వియోగాతురం దుఃఖితమతో విశేషేణ రుదంతం అశ్రుకంఠమశ్రుహర్ష కంఠం తం కులింగం స ఏవ శాకునికః శకునీన హంకీతి శాకునికః బుద్ధకః ఆరాత్ సమీపే నిలీనః తిరోహిత స్సన్ కాలేన కర్మానుగుణేన ప్రహితః ప్రేరితః శరేణ వివ్యాధ తాడితవాన్

౫౬

(హిరణ్యకశిపోః పుత్రశోకాకూయాదీతేః స్వజ్ఞాతీనాం చ సాంత్యసార్థ ముపదేశః)

ఏవం యూయ మపశ్యంత్య అత్మాపాయ మబుద్ధయః,

నై నం ప్రాప్స్యథ శోచంత్యః పతిం వర్షశతైరపి.

౫౭

హిరణ్యకశిపు రువాచ —

బాల ఏవం ప్రవదతి సర్వే విస్మితచేతసః,

జ్ఞాతయో మేనిరే సర్వ మనిత్యమయథోద్ధితమ్

౫౮

యమ ఏత దుపాఖ్యాయ తత్రైవాంతరధీయత,

జ్ఞాతయోఽపి సుయజ్ఞస్య చక్ర ర్యత్సాంపరాయకమ్

౫౯

తతః శోచత మా యూయం పరం చాత్మానమేవ చ,

క అత్మా కః పరో వాత్ర స్వీయః పారక్య ఏవ వా,

ఏవ మితిహాసం ప్రస్తుత్య ప్రకృతోపయోగిత్యే నోపసంహరతి (ఏవమితి.) ఏవం యథా కులింగస్తథా యూయమ ప్యాత్మాపాయం స్వపుత్యం అపశ్యంతః అనారోచయంత్యేత ఏవ అబుద్ధయః వివేకకూఢాః వర్షశతై రపి శోచంత్యః ఏనం పతిం న ప్రాప్స్యథ.

౫౭

ఏవం ప్రేకబంధుయమసంవాదరూప మితిహాసం ప్రస్తుత్యోపసంహరతి దైత్యః (బాల ఇతి ద్వాభ్యామ్) ఏవం ఇత్థం బాలే ప్రవదతి సతి సర్వే జ్ఞాతయః సుయజ్ఞస్య సపిందాః విస్మితం చేతో యేషాం తే అయథోద్ధిత మపురుషార్థత్వేనాప్రతీతం కింతు పురుషార్థత్వేన విపరీతరూపేనా ప్రతీతం సర్వం దేహాదిక మనిత్య మస్థిర మపురుషార్థరూపం మేనిరే ఇతి నిశ్చితవంత ఇత్యర్థః

౫౮

యమ స్వేర దుక్త ముపాఖ్యాయ కథయాత్వా తత్రైవాంతర్థదే. తతో జ్ఞాతయః సుయజ్ఞస్య యత్కర్తవ్యం సాంపరాయకం మృతోద్దేశేన కర్తవ్యం కర్మ తత్ చక్రః

౫౯

ఏవ మితిహాస ముపసంహృత్య తత్ఫలితార్థ ముపదేశా ఉపసంహరతి (తత ఇతి) యతో దేహాత్మనో రేసం విహః స్వభావః అతః హిరణ్యాబ్ధిరూపం పర మన్య మాత్మానం స్వం ప్రతి వా యూయం మా శోచక, అహో మాం విహాయ న గతస్తం విహాయాహం కథం జీవామిత్యేవం స్వం పరం ప్రతి వా మా శోచతేత్యర్థః స్వః పర ఇత్యభినివేగోఽభిమానో యస్మాత్తేనాజ్ఞానేనాన్య

స్వపరాభినివేశేన వినా జ్ఞానేన దేహినామ్

౬౦

నారద ఉవాచ—

ఇతి దైత్యపతే ర్నాచం దితి రాకర్ణ్య సస్నుషా,

పుత్రశోకం క్షణాత్త్యక్త్వా తత్తే చిత్త మదారయత్

౬౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
దితిశోకాపనయనం నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః

జ్ఞానమూలకేన కర్మణా వినా దేహినాం కః పరః కో వా ఆత్మా కళ్య స్యకీయః పారకోఽపి వా స్వపర
విభాగః స్వీయపరకీయవిభాగళ్య సర్వోఽవ్యనాద్యవిద్యామూలకకర్మాయత్తదేహనందింధప్రయుక్త
దేహత్మామానప్రయుక్త బాహ్యక ఆత్మనస్తు కేనాపి ప్రకారేణ స్వాభావికనందింధః శోకహేతు ర్న
విద్యతే అతో మా శోచతేత్యభిప్రాయః.

౬౦

ఉపరితనం దైత్యస్య పృతాంతం వక్తుం తావద్వాక్యముపసంహరన్ దితే రవస్థితిప్రకార
మాహ టగవాన్ నారదః (ఇతీతి) ఇతీతం దైత్యపతే ర్నిరణ్యకః పో ర్వాక్య మాకర్ణ్య సస్నుషయా
పుత్రస్య భార్యయా సహితా దితిః క్షణమాత్రేణ పుత్రశోకం త్యక్త్వా తత్తే దేహత్మయాథాత్మ్యే చిత్త
మదారయత్ తత్త్వచింతనపరా బభూవేత్యర్థః

౬౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివరప్రసన్నతత్పూక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవాపేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ద్వితీయోఽధ్యాయః

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

నారద ఉవాచ —

హిరణ్యకశిపూ రాజన్ నృజేయ మజరామరమ్.

అత్మాన మప్రతిద్వంద్వ మేకరాజం వ్యధిత్సత

౧

స తేపే మందరద్రోణ్యాం తపః పరమదారుణమ్.

ఊర్ధ్వబాహు ర్నభోద్భుష్టిః పాదాంగుష్ఠాశ్రితావనిః.

౨

జటాదీధితిభీ రేజే సంవర్తార్క ఇవాంకుభిః.

తస్మిన్ స్తపస్తప్యమానే దేవాః స్థానాని భేజిరే

౩

తస్య మూర్ధ్నః సముద్భూతః సదూమోఽగ్ని స్తపోమయః.

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

ఏవం తత్త్వోపదేశేన దిత్వాదీనాం శోకం పరిహృతవతో దైత్య స్యోనపితనం వృత్తాంత మాహా
భగవా న్నారదః (హిరణ్యకశిపు రిత్వాదినా) హే రాజన్! యుధిష్ఠిరః హిరణ్యకశిపు రాత్మానం
వ్యధిత్సత విదాతు మైచ్చత్ కథంభూతం: అజేయ మితరై ర్జేతుమశక్యం జరామరణరహితమ్
అప్రతిద్వంద్వం ప్రతిపక్షరహితమ్ ఏకరాజమ్ ఏకః స్వయమేవ రాజా ఇత్యేకరాజ స్త మేవంభూత
మాత్మానం సాధయితు మైచ్చ దిత్వర్థః యేన సాధనేన స్వయ ముక్తవిధో భవే త్తద్యశం సాధనం
కర్తు మైచ్చదితి యావత్

౧

తత్పాదనానుష్ఠానప్రకారమేవ ప్రపంచయతి (స ఇతి) సః దైత్యః మందరగిరే ద్రోణ్యాం
అత్యుగ్రం తపస్తేపే కృతవాన్ కథంభూత స్సన్: ఊర్ధ్వో బాహూ యన్య నభస్ దృష్టిరన్యన్య
పాదాంగుష్ఠాశ్రితావని ర్భూమి ర్యేన

౨

ఏవం తపః కుర్వన్ దైత్యో జటానాం దీధితిభిః కాంతిభి రంకుభిః రశ్మిభిః సాంవర్తకః
ప్రళయకాలికః సూర్య ఇవ రేజే రరాజ తస్మిన్ దైత్యే ఏవం తపః కుర్వతి సతి యే దేవాః పూర్వం
దైత్యై రలక్షితాః సంతో భువి చేరు పై స్థానాని భేజిరే ప్రాప్తుః ప్రతిపక్షస్యాసురస్య తపఃస్థితత్వాత్

తిర్యగూర్ధ్వ మధోలోకాన్ అతప ద్విష్వగీరితః

౪

చుచుభు ర్నద్యుదన్వంతః సద్వీపాద్రి శ్చచాల భూః,

నిపేతుః సగ్రహ స్తారా జజ్వలుశ్చ దిశో దశ

౫

తేన తప్తా దివం త్యక్త్వా బ్రహ్మలోకం యయుః సురాః,

ధాత్రే విజ్ఞానయామాసు ర్దేవదేవ జగత్సతే

౬

దైత్యేంద్రతపసా తప్తా దివి స్థాతుం న శక్నుమః,

తస్య చోపశమం భూమన్ విధేహి యది మన్యసే,

లోకా న యావ న్నంక్ష్యంతి బలిహారా వ్రవాభిభూః

౭

తస్యాయం కిల సంకల్ప శ్చరతో దుశ్చరం తపః,

ఉపద్రవభావత్ స్వస్థానాని భేజిరే ఇతి భావః తస్య దైత్యస్య మూర్ఖః సకాలాత్ సముద్భూతః, విష్ణోంత స్తపోషయః తపస అగత స్తపోషయః, తత అగత ఇత్యర్థే “మయట్ వ” ఇతిమయట్, తపఃకార్యభూత ఇత్యర్థః భూమేన సహితోఽగ్నిః ప్రవృద్ధ పిర్య గూర్ధ్వ మధశ్చ వర్షతో లోకానతపత్ తతాప.

౩-౪

నద్యః ఉదన్వంతః సముద్రాశ్చ చుజుభు ర్దీప్తై రభిశ్చ సహితా భూః భూమిః చచాల గ్రహై స్సహితా స్తారాః సక్షత్రాణి నిపేతుః దశ దిశో జజ్వలుశ్చ

౫

తేన తప్తా అగ్నినా తప్తా దేవా దివం స్వర్గం త్యక్త్వా సత్యలోకం యయుః ధాత్రే బ్రహ్మణే విజ్ఞానయామాసుశ్చ విజ్ఞప్తి వేదాహ - హే దేవదేవః దేవానా మింద్రాదీనా మపి దేవః హే జగత్సతే, దైత్యేంద్రస్య తపసా తప్తా వయం దివి ద్యులోకే స్థాతుం న శక్నుమః

౬

హే భూమన్, యది త్వం లోకానాం క్షేమం మన్యసే తర్హి హే అభిభోః సర్వాభిభవక్షమః తవ బలిహారాః హవిర్నాగ్రదాః పూజాకారణో వా సర్వే లోకాః యావ న్న నంక్ష్యంతి నాశం న యాన్యంతి తావదేవ తతః పూర్వమేవ తస్య దైత్యేంద్రస్య తపోగ్నో రుపశమం వరప్రదాన రూపోపాయేన విధేహి కురు

౭

దైత్యస్య గూఢాభినందిం బ్రహ్మణ స్తస్మిన్ ద్వేష ముత్పాదయతుం విజ్ఞానయంత అహః,

(బ్రహ్మణా హిరణ్యకశపవే వరప్రదానమ్)

శ్రూయతాం కిం న విదిత స్తవాథాపి నివేదితః

౮

సృష్ట్యా చరాచరమిదం తపోయోగసమాధినా,
అధ్యాస్తే సర్వదిష్ట్యేభ్యః పరమేష్ఠీ నిజాననమ్

౯

తదహం వర్ధమానేన తపోయోగసమాధినా,
కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాత్ సాధయిష్యే తథాత్మనః

౧౦

అన్యధేదం విధాన్యేఽహ మయథాపూర్వ మోజసా,
కిమన్యైః కాలనిర్దూతైః కల్పాంతే వైష్ణవాదిభిః.

౧౧

(తస్యేతి) దుశ్చర మన్యైః కర్తు మశక్యం తప శ్చరతః తస్య దైత్యస్వాయం కిం సంకల్పః యద్యపి
వర్వజ్ఞస్య తవావిదితం కిమ్ను, కిమపి నాస్తి, తథావ్యస్య నివేదితం శ్రూయతాం త్వయేతి శేషః

౮

కోఽసౌ సంకల్ప స్తత్రాహః (సృష్ట్యేతి) సర్వదిష్ట్యేభ్యః ఇంద్రాదిస్థానేభ్యః పరమే స్థానే
తిష్ఠతీతి పరమేష్ఠీ బ్రహ్మ తపోయోగే యః సమాధి ర్నిష్ఠా తేన చరాచరాత్మక మిదం సర్వం జగత్
సృష్ట్యా యన్నిజాననం సర్వోత్కృష్టం సత్త్విలోక మధ్యాస్తే

౯

తదేవానన మహ మాత్మనో మమ వర్ధమానేన తపోయోగసమాధినా సాధయిష్యే ఇతి
నను బ్రహ్మణా దీర్ఘాయషా తపస్తప్త్యా తత్ సాదితిమ్, అన్యః కథం తత్పాదయేత్, తత్రాహః,
కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాదితి యద్యవ్యాయు రల్పం తథాపి కాల స్వాత్మరశ్చ నిత్యత్వా దృహుభి
ర్జన్ముభిః సాధయిష్యే ఇత్యభినంది రిత్యర్థః

౧౦

అభినంద్యంతరమాహః (అన్యధేతి) తపోబలేనాహుచం జగదన్యథా అధరోత్తర మయథా
పూర్వం దేవాసురాదివ్యత్యయం చ కరిష్యే కల్పాంతైః కల్పావధిభి రత ఏవ కాలేన నిర్దూతై ర్వినిశ్చై
ర్వైష్ణవాదిభిః పదైః వైకుంఠాదిభిః కిం ప్రయోజనం న కిమపీత్యర్థః అనేన “సర్గార్థాన్ విపరీతాంశ్చ
బుద్ధిః సా పార్థ తామసీ” ఇత్యుక్తరీత్య స్థాయినో వైష్ణవపదన్యాస్థిరత్వం సత్వాదిలోకానాం స్థిరత్వం
చాభినంహితవతో దైత్యస్య కేవలతామసబుద్ధిమత్త్వ మావేదితమ్

౧౧

ఇతి శుశ్రుమ నిర్బంధం తపః పరమ మాస్థితః,
విధత్వానంతరం యుక్తం స్వయం త్రిభువనేశ్వర ౧౨

తవాసనం ద్విజగవాం పారమేష్ఠ్యం జగత్పతే,
భవాయ శ్రేయసే భూత్యై క్షేమాయ విజయాయ చ ౧౩

ఇతి విజ్ఞాపితో దేవై ర్భగవా నాత్మభూ ర్నృప,
పరీతో భృగుదక్షద్యై ర్యయౌ దైత్యేశ్వరాశ్రమమ్ ౧౪

న దదర్శ ప్రతిచ్ఛన్నం వశీకత్పణకీచత్రైః,
పిపీలికాభి రాచీర్ణ మేదస్త్యజ్జమాంసశోణితమ్ ౧౫

తపంతం తపసా లోకాన్ యథాధ్రాపిహితం రవిమ్,
విలక్ష్య విస్మితః ప్రాహ ప్రహసన్ హంసవాహనః ౧౬

ఇతీత్యం శ్వత్పదాపహరణే తస్య నిర్బంధమఖిలసంధిరూపం శుశ్రుమః తదర్థమేవ పరమం
తప ఆస్థితః, అతో హే త్రిభువనేశ్వరః అత్ర కర్తుం యద్యుక్తం తదనంతర మాశ్లేప స్వయమేవ
విధత్వస్ కురు. ౧౨

హే జగత్పతే! తవేదం పారమేష్ఠ్యం సర్వోత్కృష్ట మానసం స్థానం ద్విజానాం గవాం చ
భవాద్యర్థం తవ స్థానభ్రంశే ద్విజానం గివాం చ న భవాదిక మస్తీతి భావః తత్ర భవః, అలభ్యలాభః
క్షేమో లబ్ధిసాలసం శ్రేయో ధర్మాద్విరుషార్థః భూతి దైత్యవ్యం విజయః ఉత్కర్షః ౧౩

ఇతీత్యం దేవై ర్విజ్ఞాపితో భగవా నాత్మభూః పరమాత్మనో జాతో బ్రహ్మ భృగవద్యైః
పరిసృతో దైత్యేశ్వరసాశ్రమం ప్రతి యయౌ ౧౪

స్మృతాదిభిః స్మృతైః స్మృతైః గీతకై ర్వేణుభిశ్చ ప్రతిచ్ఛన్నం తం దైత్యం ప్రథమం హంస
వాహనో బ్రహ్మ న దదర్శ చ తస్య కథంచిత్ విలక్ష్య విస్మితః ప్రహసంతం ప్రాహేతి ద్వయో
రప్యయే, తథాచ , విలక్ష్య, పిపీలికాభిరాచీర్ణ మానమంతా దృక్షితం మేదశ్చ త్వక్చ మాంసం చ
శోణితం చ యన్య ౧౫

త సా ఆపోగ్నినా లోకాన్ స్తపంతం కమివ విలక్ష్యబ్రైః పిహితం భన్నం రవిం యథా
సూర్యమివ ౧౬

(బ్రహ్మణా హిరణ్యకశపవే వరప్రదానమ్)

బ్రహ్మోవాచ—

ఉత్తిష్టోత్తిష్ట భద్రం తే తపః సిద్ధోఽసి కాశ్యప,
వరదోఽహ మనుప్రాప్తో వియతా మీప్సితో వరః. ౧౭

అద్రాక్ష మహా మేతత్తే హృత్సారం మహాదద్భుతమ్,
దంశభక్షితదేహస్య ప్రాణా హ్యస్థిమ శేరతే ౧౮

నైత త్పుర్వర్షయ శ్చక్రతు ర్న కరిష్యంతి చావరే,
నిరంబు ర్ధారయేత్ ప్రాణాన్ కో వై దివ్యసమాః శతమ్. ౧౯

వ్యవసాయేన తేఽనేన దుష్కరేణ మనస్వినామ్,
తపోనిశ్చేన భవతా జితోఽహం దితి నందన. ౨౦

తతస్త ఆశిషః సర్వా దదామ్యసురపుంగవ,

ఉత్తమేవాహ (ఉత్తిష్ఠేతి) హే కాశ్యప! ఉత్తిష్టోత్తిష్ట తే తప భద్రం కుశల మభీష్టమితి
యావత్ భవిష్యతి యత స్తస్య తపసిద్ధః తపసా సిద్ధః ఫలపర్యంతతపస్సంపన్నః అత ఏవ చ వరదః
త్వదభీష్టదోఽహ మనుప్రాప్తః అత ఈప్సిత ఇష్టోఽర్థో వియతాం యాచ్యతామ్ ౧౭

తే తనైతత్ హృత్సారం దైర్యం మహాదద్భుతమద్రాక్షం దృష్టవానస్మి హి యస్మా ద్దంతై
ర్భక్షితో దేహో యస్య తస్య ప్రాణా అస్థిమ శేరతే అస్థిని భక్షయంతీత్యర్థః ౧౮

పూర్వర్షయో భృగ్వాదయోఽపి నైవంవిధాః తపశ్చక్రతుః అవరే అర్వావీనా న కరిష్యంతీతి
కిం పునర్వక్తవ్యమ్ కోవై పుమాన్ దేవమానేన శతం సమాః వర్షాణి నిరంబు త్యద్రకం యథా భవతి
తథా ప్రాణాన్ ధారయేత్ న కోఽపీత్యర్థః ౧౯

హే దితి నందన! మనస్విభి ర్యోగిభిరపి దుష్కరేణ తేనానేనార్యవసాయేనైవ వజ్జితోఽహం
తపోనిశ్చేన భవతా తు సుతరాం జితః ౨౦

యతోఽహం జితస్తతస్తే తుభ్యం హే అసురశ్రేష్ఠ! సర్వా ఆశిషః ఇష్టార్థాన్ దదామి

మర్త్యస్య తే అమర్త్యస్య దర్శనం నాఫలం మమ

౨౧

నారద ఉవాచ—

ఇత్యుక్త్వా—౭౭దిభవో దేవో భక్షితాంగం పిపీలితైః.

కమండలుజలేనాక్ష ద్ద్వివ్యేనామోఘరాధసా.

౨౨

స తత్కీచకవర్మికాత్ సహ ఓజో బలాన్వితః,

స్వావయవసంపన్నో వజ్రసంహననో యువా,

ఉత్థిత స్తప్తహేమాభో విభావను రివైదనః

౨౩

స నిరీక్ష్యంబరే దేవం హంసవాహ మవస్థితమ్,

ననామ శిరసా భూమౌ తద్దర్శనమహోత్సవః

౨౪

ఉద్ధాయ ప్రాంజలిః ప్రహ్వః ఈక్షమాణో దృశా విభుమ్.

మర్త్యస్య మరణధర్మవతస్తే తవ అమర్త్యస్య తద్రహితస్య మమ దర్శన మఫలసాధనం న భవతి
కింతు నఫలమేవేత్యర్థః

౨౧

ఇతీత ముక్త్వా అదిదేవో బ్రహ్మ అమోఘరాధసా అమోఘసభావేన దివ్యేన కమండలుజలేన
పిపీలితై ర్మృక్షిత మంగం యన్య తం దైత్యం ఔక్షత్ ప్రోక్షితవాన్

౨౨

తతః ప్రోక్షణానంతరం కీచకావృన్నవర్మికాదేవనః కాష్ఠవివయా ద్విభావసురగ్నిరివ ఉత్థితః
వర్మికం భిత్వా బహిర్నిర్గత ఇత్యర్థః కథంధూతః సహసా ప్రాజుబలేన ఓజసా ఇంద్రియబలేన దేహ
బలేన చాన్వితః తథా సర్వై రవయవైః పాణిపాదాచిభిః సంపన్నో యుక్తః వజ్రవత్ సంహనన
మంగదార్ఢ్యం యన్య స యువా యౌవనముక్తశ్చ తప్తస్య హేము ఇవాభా యన్య సః తప్తసువర్ణతుల్య
కాంతి రిత్యర్థః

౨౩

ఏవంవిధః ఉద్ధాయాంబరే హంసవాహన మవస్థిత ముద్ధిష్ఠితం దేవం బ్రహ్మాణం నిరీక్ష్య స
దైత్యస్తస్య బ్రహ్మాణో దర్శనేన మహానుత్సవః సంతోషో యన్య శాద్భిః శిరసా భూమౌ ననామ

౨౪

ఉద్ధాయ ప్రాంజలిః బద్ధాంజలిః ప్రహ్వః నమ్రః దృశా చక్షుషా విభుం బ్రహ్మణః

(బ్రహ్మణా హిరణ్యకశపవే వరప్రదానమ్)

హర్షాశ్రుపులకోద్భేదో గిరా గద్గదయా లగ్నతాత్

౨౫

హిరణ్యకశపు రువాచ—

కల్పాంతే కాలస్పృష్టేన యోఽన్ధేన తమసాలలవృతమ్.

అభివ్యనగ్ జగదిదం స్వయంజ్యోతిః స్వరోచిషా

౨౬

ఆత్మనా త్రివృతా చేదం సృజత్యవతి లుంపతి,

రజః సత్త్వతమోధామ్నే పరాయ మహతే నమః.

౨౭

నమ ఆద్యాయ బీజాయ జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే.

ప్రాణేంద్రియమనోబుద్ధివికారై ర్వ్యక్తిమీయుషే

౨౮

త్వమీశిషే జగతస్తస్థుషశ్చ ప్రాణేన ముఖ్యేన పతిః ప్రజానామ్.

వీక్షమాణః హర్షేణాశ్రూణి పులకోద్భేదో రోమోద్గమశ్చ యస్య తాదృశః గద్గదయా గిరా అగ్నతాత్
అస్తాపిత్

౨౯

తదేవాహ (కల్పాంత ఇత్యాది నవభిః) తామనత్వాత్ బ్రహ్మణమేవ సర్వకారణం సర్వేశ్వరం
చ మత్వా స్త్రోతి యద్వా. పరమేశ్వరధర్మారోపేణ స్త్రోతి (కల్పాంత ఇతి) కల్పాంతే దైనం
దినకల్పాంతే కాలేన నిమిత్తేన సృష్టేనాందేన తమసా అవృతమిదం జగత్ పునర్యః స్వయంజ్యోతిః
స్వప్రకాశరూపః స్వరోచిషా అభివ్యనగ్ అభివ్య కమకరోత్ తస్మై నమః ఇత్యుత్తరేణాన్వయః.

౩౦

యశ్చ త్రివృతా సృష్ట్యాదిశక్తిత్రయవతా ఆత్మనా స్వేనైవ ఇదం జగత్ సృజతి రక్షతి
లుంపతి సంహరతి చ తస్మై రజఃఆదిగుణత్రయస్య ధామ్నే ఆశ్రయాను పరాయ సర్వోత్కృష్టాయ
మహతే! భూరిగుణాయ తుభ్యం నమః.

౩౧

యత ఏవ మత ఏవ ఆద్యాయ బీజాయ కారణకారణాయ జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే శాస్త్ర
వివేకోత్తజ్ఞానగమ్యమూర్తయే ప్రాణై రింద్రియై రుభయేంద్రియైః మనసా బుద్ధ్యా వికారైః పృథివ్యాని
భూతైశ్చ వ్యక్తిం కార్యరూపతాం ఈయుషే ప్రాప్తవతే తుభ్యం నమః.

౩౨

ఏవం కార్యకారణరూపేణానస్థితత్వ ముక్తం, అథాంతరాస్థితత్వమాహ (త్వమితి) జగతో

చిత్తస్య చిత్తే ర్మన ఇంద్రియాణాం పతి ర్మహాన్ భూతగుణాశయేశః ౨౯

త్వం సప్తతంతూన్ వితనోషి తన్వా త్రయ్యా చాతుర్హోత్రకవిద్యయా చ,
త్వమేవ ఆత్మాఽఽత్మవతా మనాది రనంతపారః కవిరంతరాత్మా ౩౦

త్వమేవ కాలోఽనిమిషో జనానా మాయుర్లవాద్యావయవైః షీణోషి.

జంగమస్య తస్థుషః స్థావరస్య చ త్వమేవ ఈశేషే, అంతరాత్మతయా నియమనధారకత్వ మాహ-
ప్రాణేన ముఖ్యేన ముఖ్యప్రాణేనోఽలక్షిత స్త్వమేవ, ముఖ్యప్రాణనిర్వాహక స్త్వమేవేత్యర్థః. అత ఏవ
ప్రజాపతిః ప్రజానాం పతిః యత ఏవ మనఃపర్యంతసకలేంద్రియధారకముఖ్యప్రాణనిర్వాహక స్తత
ఏవ చిత్తస్య చిత్తే ర్ముద్ధే ర్మనస ఇంద్రియాణాం చ పతిః నిర్వాహకః న కేవలం ఘటాదే ర్భూతలాదివ
ధారకః కింతు మహాభూతానాం పృథివ్యాదీనాం గుణానాం శబ్దాదిగుణగ్రాహకాణా మింద్రియాణామాశయ
స్యాంతఃకరణస్య చేతోఽంతఃప్రవిశ్య నియంతాఽంతఃప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారక ఇత్యర్థః ✓ ౨౯

అంతరాత్మత్వమేవ ప్రపంచయతి - సప్తతంతూన్ సప్తవిధాన్ తంతూన్ తన్యంతే
విస్తార్యంతే ఇతి తంతవః వైదికాః క్రియాః పశుసోమేషినత్రాహీనహోమేష్వకచిదగ్నిరూపేణ సప్త
విధాస్తాన్, యద్వా సప్తభిస్తన్యంతే ఇతి తథా తాన్ అధ్వర్యుహోత్పప్రస్తోత్పత్తివిద్యార్థాత్పూర్వబ్రహ్మ
యజమానైః సప్తభి ర్వితన్యత ఇతి వా సప్తతంతవః తాన్ సప్త సంస్థా వా వితనోషి అంతరాత్మతయా
ప్రవర్తయసి, కయా త్రయ్యా వేదత్రయేణ కథంభూతయా చాతుర్హోత్పకవిద్యయా చాతుర్హోత్రాదినంజ్ఞిక
మంత్రవిద్యాయుక్తయా అనేన యజ్ఞాదిక ర్మకత్వ మంతరాత్మతయోక్తిమ్, ఆదోపాసనాత్మకజ్ఞాన
ప్రవర్తకత్వ మాహ - అత్మవితాం ప్రశస్తమనస్కానాం యోగినాం త్వమేక ఏవాత్మా అంతరాత్మతయా
యోగప్రవర్తక ఇతి భావః త్వమేవ సత్కాదివాక్యప్రతిపాద్యన్వరూప ఇత్యాహ (అనాదీత) అనాదిః
కాలతః పరిచ్ఛేదరహితః అనంతపారః అంతో దేశః పరిచ్ఛేదః పారో ఽన్తః పరిచ్ఛేదః తదుభయం
యన్య నాస్తి సోఽనంతపారః, అనేనానంతశబ్దార్థ ఉక్తః, కవిః సర్వజ్ఞః అనేన జ్ఞానశబ్దార్థ ఉక్తః,
అంతరాత్మా అంతర్వ్యవస్థ గతవికారాస్పర్శేన నియంతా త్వమేవ, అనేన సత్యశబ్దార్థ ఉక్తః ౩౦

అథ కాలాంతరాత్మతయా తన్నియంతృత్వ మాహ (త్వమేవేతి) త్వమేవ అనిమిషః
కాలః కాలశరీరకః తన్నియంతా అత ఏవ లవాద్యైః కాలావయవై స్త్వమేవ జనానా మాయుర్జీవనం

(బ్రహ్మణా హిరణ్యకశపవే వరప్రదానమ్)

కూటస్థ ఆత్మా పరమేష్వజో మహాస్త్యం జీవలోకస్య చ జీవ ఆత్మా ౩౧

త్వత్తః పరం నాపరమస్యనేజదేజచ్చ కించిద్య్యతిరిక్త మస్తి.
విద్యాః కలాన్తే తనవశ్చ సర్వా హిరణ్యగర్భోఽసి బృహత్త్రిపుష్టః ౩౨

వ్యక్తం విభో స్థూలమిదం శరీరం యేనేంద్రియప్రాణమనోగుణాంస్త్యమ్,
భుంక్షే స్థితో ధామని పారమేష్వే అవ్యక్త ఆత్మా పురుషః పురాణః ౩౩

క్షిణోఽపి క్షవయసి, త్వమేవ కూటస్థో నిర్వికార ఆత్మా పరమాత్మా పరమేష్ఠి విరతిశయస్థానవర్తీ అజః కర్మాయత్రజన్మాదిభూత్యః “మహానజ ఆత్మా” ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభినంహితః కృత్స్నస్య జీవలోకస్య జీవః జీవయితా ఆత్మా త్వమేవ “కో హ్యేవాన్యాత్ కః ప్రాణ్యాత్” ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభి నంహితః ౩౪

కిం బహునా యక్కించిదేజచ్చరం అనేజత్ స్థావరం చ త్వత్తః పర ముత్కృష్ట మపరం తుల్యం చ నాస్తి తథా వ్యతిరిక్తమత్వదాత్మకం చ నాస్తి, త్వతోఽన కృష్టంత్వదాత్మకం చ సర్వం చరాచరిం జగ దిత్వః ఏవ రూపస్య తదాత్మకత్వ ముక్తమ్, అథ నామ్న స్తదాత్మకత్వ మాహ- విద్యాః పేదాః, కలాః ఉపపేదాదయః సర్వాః శబ్దాత్మికాః తే తవ తనవః శరీరభూతాః, హిరణ్యగర్భోఽసి హిరణ్యాత్మకః బ్రహ్మాండం గర్భే యస్య తథామాతోఽసి “హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే” ఇత్యాద్యష్టర్ష ప్రతిపాద్యన్నగూపోఽసీత్వర్ణః స్వగుణేన గుణైశ్చ బృహత్ త్రయాణాం లోకానాం పృథ్వీ బహిర్భూతః పరమవ్యోమసీలయి ఇత్వర్ణః ౩౫

అమక్తం కృత్స్నస్య తచ్ఛరీరత్వం తస్య సర్వాంతరాత్మత్వం చ తదుపసంహరన్ సమస్కంధోఽప్రమేయో న్యధ్యామ్) హే విభో! దేవః స్థూలం చిదచిదాత్మక మిదం జగ త్రవ వ్యక్తం శరీరం స్థూలశరీరం చైవ తస్మిన్ సూక్ష్మం శరీరమ్; తత్రాహ అవ్యక్తః ప్రాకృత్యై రింద్రియై రగమ్యః అన్య సర్వా ఇగ్నాగ్నావహురుషః ఏవంవిధః త్వం యేన శరీరేణ చతుర్ముఖశరీరేణ పారమేష్వే స్థానే స్థితః ఇంద్రియాదీనాం గుణాన్ విషయాన్ శబ్దాదీన్ భుంక్షే, తత్సృక్ష్మమితి కేషః యేన శరీరేణ జీవాం ఇంద్రియాదీన్ సృష్ట్వా తద్వ్యాపారాన్ లీలారసత్వేన భుంక్షే అనుభవసి తత్సృక్ష్మం శరీరమిత్వర్ణః ౩౬

అనంతావ్యక్తరూపేణ యేనేదమఖిలం తతమ్,

చిదచిచ్ఛక్తియుక్తాయ తస్మై భగవతే నమః

౩౪

యది దాన్యస్యభిమతాన్ వరాన్ మే వరదోత్తమ,

భూతేభ్య స్త్యద్విస్సృష్టేభ్యో మృత్యు ర్మా భూ న్మమ ప్రభో

౩౫

నాంతర్పహి ద్దివానక్త మన్యస్మాదపి చాయుధైః,

న భూమౌ నాంబరే మృత్యు ర్న నరై ర్న మృగైరపి

౩౬

వ్యసుఖి ర్వాఽసుమద్భి ర్వా సురాసురమహోరగైః,

అప్రతిద్వంద్వతాం యుద్ధే ఐకపత్యం చ దేహినామ్

౩౭

అనంతం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం ఆతీంద్రియం యత్స్వరూపం తదనంతావ్యక్తరూపం యే నానంతావ్యక్తరూపేణ ఇద మఖిలం జగదంతరాత్మతయా తతం వ్యాప్తం తస్మై చిదచిచ్ఛక్తిభ్యాం కార్యోపయు కాపృథక్సిద్ధస్యవిశేషేణ భూతాభ్యాం చేతనాచేతనాభ్యాం యుక్తాయ తచ్ఛరీరకాయేత్యర్థః. భగవతే పూర్ణషాఢ్గుణ్యాయ తుభ్యం నమః

౩౪

ఏవం పరమాత్మత్వాభిమానేన తద్దర్శారోపేణ వా తద్గుణయుక్తత్వేన పరం అవేశా వతారరూపం బ్రహ్మణం స్తుత్వాఽథ వరాన్ పృణుతే (యదీతి) హే వరదశ్రేష్ఠః యది మమాఖి మతాన్ ఏరాన్ దాన్యసి తిర్హితావత్ త్వయా సృష్టేభ్యో భూతేభ్యః సకాశాన్మమ మృత్యు ర్మరణం మా భూత్ ఏవ మనుగృహణేత్యర్థః విషోరపి చతుర్ముఖసృష్టత్వాభిమానేన త్వద్విస్సృష్టేభ్య ఇత్యుక్తమ్

౩౫

తథాంతః గృహదీనా మంతః తేభ్యో ఐహిః దివా అహ్ని సక్తం రాత్రౌ అన్యస్మాత్ త్వత్సృష్టవ్యతిరిక్తత్ త్వత్తోఽప్యాయుధైరపి భూమౌ పృథివ్యాం అంబరే చాకాశే మృగై ర్నరై శ్చ ౩౬

వ్యసుఖి రప్రాణైః అసుమద్భిః ప్రాణిభిశ్చ సురై రసురై ర్మహోరగైః మహాసర్వైశ్చ మమ మృత్యుర్మాభూత్ ఆయ మేకో వరః పరాంతరం చ యావతే (అప్రతిద్వంద్వతామితి) యుద్ధే అప్రతి ద్వంద్వతామితి యుద్ధే అప్రతిద్వంద్వతాం అప్రతిపక్షతాం ఆయం ద్వితీయః దేహినాం ప్రజానా మైకపత్య మేకాదిపతిత్వమ్, అయం తృతీయో వరః.

౩౭

(బ్రహ్మణా హిరణ్యకశపవే వరప్రదానమ్)

సర్వేషాం లోకపాలానాం మహిమానం యథాత్మనః.

తపోయోగప్రభావాణాం యన్న రిష్యతి కర్షచిత్

౩౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కందే,
హిరణ్యకశిపో ర్షరయాచనం నామ తృతీయోఽధ్యాయః.

తథా ఆత్మనో మమ సర్వేషాం లోకపాలానాం ఇంద్రాదీనాం మహిమానం మాహాత్మ్యం.
అయం చతుర్థః కింఛ తపసా యోగేన చ ప్రభావో యేషాం తేషాం యోగినాం యన్న రిష్యతి స
సంక్ష్యతి అణిమాద్యైశ్వర్యం తదపి దేహీతి శేషః-పంచమోఽయం వరః.

౩౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావరరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీనైష్ఠవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, సప్తమస్కందపమాఖ్యాతాయాం.

తృతీయోఽధ్యాయః

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః

నారద ఉవాచ—

ఏవం వృతః శతధృతి ర్హిరణ్యకశిపో రథః,

ప్రాదా త్తత్తపసా ప్రీతో వరాంతస్య సుదుర్లభాన్

౧

బ్రహ్మోవాచ—

తాతేమే దుర్లభాః పుంసాం యాన్ వృణీషే వరాన్ మమ,

తథాపి వితరామ్యంగ వరాన్ యదపి దుర్లభాన్.

౨

తతో జగమ భగవాన్ అమోఘానుగ్రహో విభుః,

పూజితోఽనురవర్యేణ స్త్రాయమానః ప్రజేశ్వరైః

౩

ఏవం లబ్ధవరో దైత్యో బిభ్రద్దేమమయం వపుః,

భగవ త్యకరో ద్వేషం బ్రాతుర్వధ మనుస్మరన్

౪

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః

ఏవం దైత్యేన వృతాన్ వరాః దదౌ బ్రహ్మేత్యాహ భగవాన్నారదః (ఏవమితి) ఏవ మిత్థం వృతో యాచితః శతధృతి ర్భ్రహ్మ హిరణ్యకశిపో స్తపసా తోషితః తస్య దుర్లభాన్ వరాన్ ప్రాదాత్

౧

దత్వేద మాహ-హేతతః మమ మత్తే యాన్ వరాన్ వృణీషే తే ఇమే వరాః పుంసో యద్యపి దుర్లభాః తథాపి దుర్లభానపి తాన్ వరాః అంగ మే హిరణ్యకశిపోః తుభ్యం వితరామి. వర్తమాన సామిష్యే లబ్ధౌ, దత్తవానస్మిత్యర్థః

౨

ఏవ ముక్త్యా అమోఘః సత్యోఽనుగ్రహో యస్య స విభు ర్భగవాన్ బ్రహ్మ అనురవర్యేణ పూజితః ప్రజేశ్వరైః భృగుదక్షద్యైః స్త్రాయమానః స్వస్థానం జగమ

౩

ఏవం లబ్ధా వరా యేన సదైత్యో హిరణ్యవత్ ప్రకాశబహుళం దేహం బిభ్రాణో బ్రాతు ర్హిరణ్యాక్షస్య వధం భగవత్క్రౌతం స్మరన్ భగవతద్వేషసహితం భగవతిద్వేష మకరోత్.

౪

(హిరణ్యకశిపోః శాసనమ్)

స విజిత్య దిశః సర్వా లోకాంశ్చ త్రీన్ మహాసురః,

దేవాసురమనుష్యేంద్రాన్ గంధర్వగరుడోరగాన్

౫

సిద్ధచారణవిద్యాద్రా నృషీన్ పితృపతీన్ మనూన్,

యక్షరక్షః పిశాచేశాన్ ప్రేతభూతపతీ నథ

౬

సర్వసత్త్వపతీన్ జిత్యా వశ మానీయ విశ్వజిత్,

జహార లోకపాలానాం స్థానాని సహ తేజసా.

౭

దేవోద్వానశ్రీయా జుష్ట మధ్యాస్తే సృ త్రివిష్టపమ్,

మహేంద్రభవనం సాక్ష నిర్మితం విశ్వకర్మణా,

త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతన మధ్యవాసాఖిలర్థిమత్.

౮

యత్ర విద్రుమసోపానా మహామారకతా భువః,

యత్ర స్ఫుటికకుడాని వై దూర్యస్తంభపంక్తయః.

౯

తదేవ | సపంచయతుముషోద్ధాతమాహ (స ఇత్యాదినా) స మహాసురో హిరణ్యకశిపు
ప్రీంల్లోకాన్ సర్వా దిశశ్చ విజిత్య తథా దేవాదీన్ సర్వసత్త్వపతీన్ సర్వభూతాధ్యక్షంశ్చ జిత్యా
వశమానీయ విశ్వజిద్భూత లోకపాలానాం తేజసా సహ స్థానాని జహారావహృతవాన్

౫-౭

దేవోద్వానం చ జహారేత్యనుషంగః శ్రీయా సర్వసమృద్ధ్యా జుష్టం యుక్తం త్రివిష్టపం
స్వర్గమధ్యాస్తే సృ ఆదిష్ఠితవాన్ “అదిశీజ్ఞస్థాసాం కర్మ” ఇతి కర్మత్వమ్ విశ్వకర్మణా నిర్మితం
త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతన మాశ్రయం భోగ్యభోగోపకరణాదిసర్వసమృద్ధిమన్మహేంద్రస్య భవనం
సాక్షిదధ్యువాన ఆధ్యుషితవాన్

౮

మహేంద్రభవనం విశిష్ట (యత్ర భవనే విద్రుమమయాని) సోపానాని యాసు తాః
భువఃస్థలాని వేదికాదీని మహామారకతాః ఇంద్రనీలమయః యత్ర భవనే స్ఫుటికమయాని కుడాని
భిత్తయః అత్ర వై దూర్యమణిమయాః స్తంభపంక్తయః సంతి

౯

యత్ర చిత్రవిశానాని పద్మరాగాసనాని చ,

పయఃఫేననిభాః శయ్యా ముక్తాదామపరిచ్ఛదాః.

౧౦

కూజద్వి ర్నూపురై ర్దేవ్యః శబ్దయంత్య ఇతస్తతః,

రత్నస్థలీషు వశ్యంతి సుదతీః సుందరం ముఖమ్.

౧౧

తస్మిన్ మహేంద్రభవనే మహాబలో మహామనా నిర్జితలోక ఏకరాట్,

రేమేఽభివంద్యాంఘ్రియుగః సురాదిభిః ప్రతాపితై రూర్జితచండశాసనః

౧౨

త మంగ మత్తం మధునోరుగంధినా వివృత్తతామ్రాక్ష మశేషధిష్ఠ్యపాః,

ఉపాసతోపాయనపాణిభిర్విసా త్రిభిస్తపోయోగబలౌజసాం పదమ్

౧౩

జగుర్మహేంద్రాసన మోజసా స్థితం విశ్వావసు స్తుంబురు రన్మదాదయః,

గంధర్వసిద్ధా ఋషయోఽస్తువన్ ముహూ ర్విద్యాధరా అప్పరనశ్చ పాండవ

౧౪

యత్ర చ చిత్రవిశానాని చిత్రకవిస్తరాణి పద్మరాగరత్నమయా న్యాసనాని చ పయః
ఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవస్కృదులాః శుభాశ్చ శయ్యాః ముక్తాదామాని పరిచ్ఛదాః పరికరాః యాసాం తాః ౧౦

యత్ర చ దేవ్యః దేవానాం సంబంధిన్యః సుదత్యః త్రియః కూజద్వి ర్ద్యనస్మి ర్నూపురైః
తత్ర తత్ర శబ్దయంత్యః శబ్దం కుర్వంత్యో రత్నస్థలేషు సుందరం స్వీయం ముఖం వశ్యంతి ౧౧

తస్మిన్నేవంభూతే మహేంద్రస్య భవనేఽభివసన్నపారబలః మహామనాః అవ్యాహృత
సంకల్పః అత ఏవ నిర్జితో లోకో యేన స్వయ మేక ఏవ రాజా ఉర్జిత మధికం చండం తాపకం
శాసనం యన్యః సః అత ఏవ ప్రతాపితైః సురాదిభిర్వంద్యో అంఘ్రి యన్య తాదృశో రేమే ౧౨

అంగ హే యుద్ధిష్ఠిరః ఉరుగంధినా ఉగ్రగంధేన మధునా సురయా మత్త మత ఏవ
వివృత్తే విఘ్నార్జితే తామ్రే అక్షిణీ యన్య తపోయోగన్య బలన్య దేహబలన్య ఓజస ఇంద్రియబలన్య
చ పదమాశ్రయం తం దైత్యం త్రిభి ర్విసా బ్రహ్మవిష్ణుశివైర్విసా అన్యే సర్వే ఉపాయనం పూజా
ద్రవ్యం తద్యుక్తపాణిభి రుపాసత ఉపాసితవంతః ౧౩

ఉపాసనాప్రకారమేవాహ (జగురితి చతుర్విః) ఓజసా స్వబలేన మహేంద్రస్యాసనమాస్థిత
మద్ధిష్ఠితం తం దైత్యం విశ్వావసుతుంబురునారదాదుశ్చ జగుర్గానం చక్రుః. అద్భుతాః జగురిత్యర్థః.
గంధర్వాః సిద్ధాః ఋషయశ్చ విద్యాధరాః అప్పరనశ్చ ముహూర్ముహూ రస్తువన్ హే పాండవ ౧౪

(హిరణ్యకాశిపీః ౯వనమ్)

స ఏవ వర్ణాశ్రమిభిః క్రతుభి ర్హృదిదక్షిణైః,

ఇజ్యమానో హవిర్భాగా నగ్రహీత్ స్వేన తేజసా

౧౫

అకృష్టవద్యా తస్మాసీత్ సప్తద్వీపవతీ మహీ,

తథా కామదుఘా ద్యోస్తు నానాశ్చర్యవదం సభః

౧౬

రత్నాకరాశ్చ రత్నైశ్చాంస్తత్పత్న్య శోభహరూర్మిభిః,

జ్వరసీదుఘృతజ్వద్రదఢిక్షీరామృతోదకాః

౧౭

తైలా ద్రోణీభి రాక్రీడం సర్వర్తుషు గుణాన్ ద్రుమాః,

దధార లోకపాలానా మేక ఏవ పృథగ్గుణాన్

౧౮

స ఏవాసురో వర్ణాశ్రమనిష్ఠై ర్బ్రాహ్మణగృహస్థాదిభిః కర్తుభి ర్హృది ర్దక్షిణా యేషు తైః

క్రతుభి ర్మృహ ర్మృహ రిజ్యమాన ఆరాధ్యమానః స్వదినేన హవిర్భాగా నగ్రహీత్.

౧౯

తస్మాసురస్య సంబంధినీ యా సప్తద్వీపయుక్తా పృథివీ అకృష్టవద్యా కర్షణేన విసా
ఫలిన్యభూత్ తథా ద్యౌః స్వగ్గాభిమానినీ దేవతా యథాకామం యదేష్టం దోగ్ధి ఇష్టాద్ధాన్ పూరయతీతి
తథా అభూత్ తథా సభః ఆంతరిక్షభిమానిదేవతా నానాశ్చర్యమయం వివిధవిచిత్రవస్తుప్రద మభూత్

౨౦

రత్నాకరాః సముద్రాః తత్పత్న్యో గంగాదినద్యశ్చ ఊర్మిభి ర్నరంగైః రత్ననమాహా
నూహాః ప్రాపయామానుః రత్నాకరానేవాహ (జ్వరేతి.) సీదుః సువాజ్వద్ర మిశ్లేరసః అమృతం శుద్ధం
జ్వరాదిమయా న్యుదకాని యేషాం తే, క్రమోఽత్ర స వివక్షితః

౨౧

తైలః పర్వతః జాత్యభిప్రాయ మేకవచనమ్ ద్రోణీభిః కందరైః ద్రుమాన్ దధార కథం
భూతాన్? సర్వర్తుషు వసంతాదిషు షట్సు సర్వే స్వే స్వే గుణాః పరిపుష్పాదయో యేషాం తానాక్రీడాన్
క్రీడాస్థానోపయుక్తాన్ సర్వర్తుషు సర్వాన్ వృక్షాన్, సపరిపుష్పానేన దధారేత్యర్థః తదేన సప్తయతి-
లోకపాలానాం తదాధిపత్యవేళాయా మిత్యర్థః ఏకో ద్రుమః వసంతాదికాలనియమేన పృథగ్గుణాన్
పరిపుష్పాదీన్ దధార, అన్యై త్యాధిపత్యే ఆనియతకాలం సర్వాః గుణాన్ దధారేత్యర్థః, యవ్యా
అయ మసుర ఏక ఏవ సర్వేషాం లోకానాం పృథగ్గుణాన్ ప్రతినియతాః గుణాన్ దధార, సర్వేషా
మాధిపత్య మేక ఏవ చకారేత్యర్థః

౨౨

స ఇత్థం నిర్జిత కకు బేకరాట్ విషయాన్ ప్రియాన్,
యథోపజోషం భుంజానో నాత్మవ్య దజితేంద్రియః

౧౯

ఏవ మైశ్వర్యమ త్రస్య దృష్టస్యోచ్చాత్మన ర్రినః.
కాలో మహాన్ వ్యతీయాయ బ్రహ్మశాప ముపేయుషః

౨౦

తస్యోగ్రదండసంవిగ్నాః సర్వే లోకాః సపాలకాః.
అన్యత్రాలబ్ధశరణాః శరణం యయు రచ్యుతమ్

౨౧

తస్యై నమోఽస్తు కాష్ఠాయై యత్రాత్మా హరిరీశ్వరః.

ఇత్థం నిర్జితాః కకుభో దిశో యేన స దైత్యః ఏక ఏవ రాజా సన్ యథోపజోషం యథాప్రీతి
ప్రియా విష్ణాన్ విషయా ననుభవన్నపి నాత్మవ్య స్మత్ప్రవాన్ యతోఽయ మజితేంద్రియః

౧౯

ఇత్థ మైశ్వర్యేణ మత్రస్యాత ఏవ దృష్టస్యాత ఏవ చ ఉచ్చాత్మనర్రినః వై దికమగ్ధానను
వర్తినః, ఉత్పథప్రతిపన్నప్యేత్యర్థః బ్రహ్మశాపం సనకాదీనాం శాప ముపేయుషః ప్రాప్తవతః మహాన్
కాలో బహువదాత్మకః కాలః వ్యతీయాయ అతిక్రాంతోఽభూత్ బ్రహ్మశాప ముపేయుష ఇత్యనేన
తిజ్జన్మావసానకాలః ప్రాప్త ఇతి సూచ్యతే

౨౦

ఉదేవ పక్తం తన్నిమిత్రం తావదాహ - తస్య దైత్యాస్యోగ్రదండేనోగ్రశాసనేన సంవిగ్నాః
భీతాః సపాలకాః సర్వే లోకాః అన్యత్రాలబ్ధం శరణం వివాసస్థానం యైస్తే అచ్యుతం భగవంతం
శరణం యయుః ప్రాప్తాః అన్యత్రాలబ్ధశరణా ఇత్యస్యానన్యరక్షకా ఇతి వార్థః పూర్వం దైత్యతపః
పీడితాః తదుపశమనాయ బ్రహ్మణం శరణ ముపగమ్య వరప్రదానేన స్వాన్నిష్ఠమేవ చక్రః పునరేతదన్నిష్ఠ
పరిహారో బ్రహ్మణాపి కర్తు మశక్య ఇత్యాలోచ్యానన్యశరణా భగవంతమేవ శరణం యయు
రిత్యర్థః.

౨౧

శరణవరణప్రకారమేవాహ (తస్యై ఇతి) తస్యై కాష్ఠాయై దిశే నమః కాష్ఠాం విశింషంతి
యత్రేతి. యత్ర యస్యాం కాష్ఠాయా మీశ్వరః సర్వనియంతా హరి రాశ్రితార్తిహరో భగవానస్తే
శాంతాః రాగదిరహితాః అత ఏవ కుద్ధాంతఃకరణాః సంన్యాసిनః న్యాసవిద్యానిష్ఠాః యత్ యాం చ

(హిరణ్యకశిపోః శాసనమ్)

యద్గత్వా న నివర్తంతే శాంతాః సంన్యాసిన్ః ౨౨

ఇతి తే సంయతాత్మానః సమాహితధియోఽమలాః,

ఉపతప్తు ర్హృషీకేశం వినిద్రా వాయుభోజినాః ౨౩

తేషా మావిరభూ ద్వాణీ అరూపా మేఘనిస్సనా,

సన్నాదయంతీ కకుభః సాధూనా మభయంకరీ ౨౪

మా భైష్ట విబుధశ్రేష్ఠాః సర్వేషాం భద్రమస్తు వః,

మద్దర్శనం హి భూతానాం సర్వశ్రేయోవపత్తయే ౨౫

కాష్ఠాం గత్వా ప్రాప్య న నివర్తంతే న పునః సంసరంతి తస్మై కాష్ఠాయై నమః ఇతి యస్యాం దిశి ప్రణతార్తిహరో భగవా నస్తే తద్దిగధీనోఽన్యుదక్షణోపాయ ఇత్యధ్యవసాయపూర్వకం భగవంతం శరణం యయుః, కాష్ఠాయై నమ ఇతి దిక్పరణవరణకథనేన దేవానామపి భగవత్స్వరూపం దుర్గోపామితి సూచితమ్. ౨౨

ఇతిథం తే దేవాః సంయతాత్మానః స ఏవ భగవాన్ రక్షిష్యతీతి విసంభయక్రమననః సమాహితధియః యద్వా సంయతాత్మాన ఇతి బాహ్యేంద్రియజయ ఉక్తః, సమాహితధియ ఇత్యనే నాంతరింద్రియజయః, వాయుభోజినా ఇత్యనేన ప్రాణజయః, వినిద్రా ఇత్యనేన కాయజయః, ఏవంవిధాః హృషీకేశ ముపతప్తుః తుప్తువుః వక్ష్యమాణం మంత్రం జేషు ర్వా ౨౩

భగవతే షాఙ్గుఙ్గుపూర్ణాయ పురుషాయ స్వాంతరాత్మనే మహాత్మనే మహా ననుకంపాయుక్త ఆత్మా మనో యస్య తస్మై విశుద్ధః ఆనుభవో జ్ఞానం ఆనందః సుఖం తయోః సందోహః పూరః తద్రూపాయ యః యత్సమాశ్రయణాత్ ఆశ్రితానా మభయం తస్మై నమః. తేషాం దేవానా మేవ ముపతప్తాం వాణీ శబ్ది ఆవిరభూత్ తైః శ్రుతేత్యర్థః. కథంభూతాః అరూపా అదృష్టవక్తృకా మేఘ విస్సనా మేఘఘోషతుల్యా కకుభో దిశః సన్నాదయంతీ ప్రతిధ్వనయంతీ సాధూనా మభయంకరీ ౨౪

వాణీమేవాహ (మా చైష్టేతి) హే విబుధశ్రేష్ఠాః! యాయం మాభైష్ట భయం మా కురుత్ వో యుష్మాకం సర్వేషాం భద్రం సుఖ మేవాస్తు హి యస్మా న్యమ దర్శనం కటాక్షో భూతానాం శ్రేయసే ఉపపత్తయే ప్రాప్తయే భవతి ౨౫

జ్ఞాత మేతస్య దౌరాత్మ్యం దైతేయాపనదస్య చ.

తస్య శాంతిం కరిష్యామి కాలం తావత్ ప్రతీక్షత

—౨౬

యదా దేవేషు వేదెషు గోషు ఏప్రేషు సాధుషు.

ధర్మే మయి చ విద్వేషః స వా ఆకు వినశ్యతి

—౨౭

నిర్వైరాయ ప్రశాంతాయ స్వసుతాయ మహాత్మనే.

ప్రహ్లాదాయ యదా ద్రుహ్యేద్ధనిష్కేఽపి వరోర్జితమ్

—౨౮

నారద ఉవాచ—

ఇత్యుక్తా లోకగురుణా తం ప్రణమ్యు దివౌకసః.

న్యవర్తంత గతోద్వేగా మేనిరే చాసురం హతమ్

—౨౯

దైతేయాఽపనస్య తస్య హిరణ్యకశిపో ర్యద్దౌరాత్మ్యం తన్మయా జ్ఞాతం విదితమేవ. తస్య దైత్యస్య శాంతిం వదం కరిష్యామి. కాలః తద్విదోచితకాలస్తావత్ ప్రతీక్షతాం కించిత్కాలవిలంబం నహర్వమిత్యర్థః.

—౩౦

కోఽసౌ తద్విదోచితః కాలః తత్రాహ (యదేతి.) యస్మిన్ కాలే దేవాదిషు తస్య వితరాం ద్వేష స్తదా స ఆకు వినశ్యతి

—౩౧

నను. దేవాదిషు విద్వేషేఽపి స తస్య నాశః. కథమ్? బ్రహ్మవరేణోర్జితత్వా దిత్యత్రాహ (నిర్వైరాయేతి) యదా ప్రహ్లాదాయ ద్రుహ్యేత్ తదా వరై ర్భూర్జితమపి హనిష్కే హనిష్యామి. కథం భూతాయ? మదాత్మనే ఆహవేవాత్మా యస్య స మదాత్మా తస్మై నిర్వైరాయ సర్వభూతసుహృదే ప్రశాంతాయ రాగాదిరహితాయ స్వస్యాత్మజాయ విరతికయప్రియభక్తవిషయే యదా ద్రోహం కరిష్యతి ఆశ్వేన తదా హనిష్యామి. మద్భక్తవిషయాపరాధస్య మమ వితరా మనహ్యాత్వాదితి భావః.

—౩౨

ఇతీత్యం లోకగురుణా భగవతా ఉక్తాః దివౌకసో దేవాః భగవంతం ప్రణమ్యు గతోద్వేగాః గతః ఉద్వేగో భయం యేషాం తాదృశాః సంతో న్యవర్తంత భగవ దుపస్థితే రితి శేషః అసురం హిరణ్యకశిపుం హతప్రాయం చ మేనిరే అమన్యంత

—౩౩

(ప్రహ్లాదస్య జన్మ, తద్గుణానాం చ వర్ణనా)

తస్య దైత్యవతేః పుత్రా శ్చత్వారః పరమాద్భుతాః,
ప్రహ్లాదోఽభూ న్మహాం స్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః

౩౦

బ్రహ్మణ్యః శీలసంపన్నః సత్యసంధో జితేంద్రియః,
ఆత్మవత్ సర్వభూతానా మేకః ప్రియసుహృత్తమః

౩౧

దాసవత్ సన్నతార్యాంఘ్రిః పితృవద్దీనవత్పులః,
భ్రాతృవత్ పద్మశే స్నిగ్ధో గురుష్యశ్వరభావనః,
విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యో మానస్తంభవివర్జితః

౩౨

తస్య పూర్వమేవ విప్రశాప ముపేయుషః ఉచితకాలే హనిష్యామి త్యేవంవివక్ష్యమిత్థంకల్ప
విషయస్య దైత్యవతే ర్నిరణ్యకశిపోః పరమాద్భుతా శ్చత్వారః ప్రహ్లాదసుహృదసంహ్లాదాహ్లాదాభ్యాః
పుత్రా స్తేషాం మధ్యే ప్రహ్లాదో గుణై రక్రోధాదిభిః మహాన్ శ్రేష్ఠోఽభూత్ మాహాత్మ్యావహగుణైః
తం విశిష్టి (మహా దుపాసక ఇత్యాదినా) మహతాం భాగవతానా ముపాసకః భాగవతభక్తిపర్యంత
భగవద్భక్తినిష్ఠః జయమేవ భగవద్భక్తేః పరాకాష్ఠీతి భావః

౩౦

బ్రహ్మణ్యః బ్రాహ్మణకులే సాధురసుకూలో బ్రహ్మణ్యః యద్వా బ్రహ్మణీ పరస్మిన్ వితరాం
సాధుః బ్రహ్మణ్యః శీలేన సుస్వభావసద్వృత్త్యాత్మకేన యుక్తః సత్యసంధః సత్యవ్రతిజ్ఞః జితాని ఇంద్రి
యాణి అంతర్బాహ్యాని యేన సర్వభూతానా మాత్మనా తుల్య మాత్మవత్ ఏక ఏవ ఆసాధారణః ప్రియ
తమః సుహృత్తమశ్చ ప్రియసుహృత్తమః ఆత్మా యథా ప్రియతమః స్వహితైకైషీ చ తద్వదయమపి
సర్వభూతవిషయకప్రీతియుక్త స్తద్ధితైషీ త్యర్థః

౩౧

దాసవత్ సమ్యక్సేవతః సమస్కృతాః ఆర్యాణాం మహతా మంఘ్రయో యేన పితృవ
ద్దీనేషు వాత్సల్యయుక్తః భ్రాతృవత్ సదృశేష స్వతుల్యేషు స్నిగ్ధోఽనురాగయుక్తః గురుషు ఈశ్వరత్వేన
భావనాదృష్టిర్యస్య విద్యాదిభి ర్ద్వేతుభి ర్యోఽభిమానో గర్వో దంభశ్చ తాభ్యాం విపర్జిలః తత్రారో
విత్తం యాపం సౌఽదర్యం జన్మాభిజాత్యమ్ ఆదిశబ్దః ప్రకారార్థః విద్యాదిసద్భుతి మన్యదపి మానాది
నిమిత్తం విచక్షితమ్

౩౨

నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిఃస్పృహః శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్.
దాంతేంద్రియప్రాణశరీరధీః సదా ప్రళాంతకామో రహితాసురోఽసురః

౩౩

యస్మిన్ మహద్గుణా రాజన్ గృహ్యంతే కవిభి ర్ముహూః,
న తేఽధునాపిధీయంతే యథా భగవతీశ్వరే

౩౪

యం సాధుగాథా సదసి రిపవోఽపి సురా నృప,
ప్రతిమానం ప్రకుర్వంతి కిముతాన్యే భవాదృశాః

౩౫

గుణై రల మసంఖ్యేయై ర్మాహాత్మ్యం తస్య సూచ్యతే,

వ్యసనేషు దుఃఖహేతుషు నోద్విగ్న మభీతం చిత్తం యన్య దృష్టేష్వైహితేషు చ స్వర్గస్వా
రాజ్యాదిషు గుణేషు విషయేష్వవస్తుదృగవిత్కబద్ధియక్తోఽత ఏవ తేషు స్పృహదిరహితః సదా బాంతాః
వియమేన వశీకృతాః ఇంద్రియాదయో యన్య ప్రళాంతాః కామా యన్య, నిఃస్పృహ ఇత్యనేన
సన్నిహితేషు విషయేషు ఇచ్చారాహిత్యముక్తం ప్రళాంతకామ ఇత్యనేన త్వసన్నిహితేష్విత్యతో న
పానరుక్త్యం, స్వయ మసురోఽపి రహితాసురః మాత్సర్యావ్యసురభావరహితః

౩౬

హే రాజణః! యస్మిన్ ప్రహ్లాదే గుణా ఉక్తా వక్ష్యమాణా అన్యే చ కవిభి ర్ముహూర్ముహూ
ర్మహద్గుణా భవతి లిఖా గృహ్యంతే బహుమన్యంత ఇత్యర్థః మహాదితి క్రియావిశేషణ మన్యథా
సామానాధికరిణసమాసే "అన్యహత్" ఇత్యత్వావృత్తిః మహతః ప్రహ్లాదన్య గుణా ఇత్యర్థే యస్మిన్నితి
నేన పానరుక్త్యావృత్తిః, మహతాం గుణా ఇతి వా, తే గుణాః అధునా అధ్యాపి నాపిధీయంతే న
తిరోహితా భవంతి, న విస్మృతా భవంతీతి యావత్, యథా భగవతీశ్వరే గుణాః పునః పునః
కవిభిర్గృహ్యంతే నాపిధీయంతే తద్వితే

౩౭

హే నృప! యుద్ధిష్ఠిర! సాధుగాథా సదసి సాధుకథాప్రసంగవత్త్యాం సభాయాం రిపవః
శత్రవోఽపి యం ప్రహ దం ప్రణిమానం సాధనత్వే దృష్టాంతం కుర్వంతి, కిం పునః భవాదృశా అన్యే
ప్రతిమానం కుర్వంతీతి.

౩౮

మయా పరం కేవల మసంఖ్యేయై ర్గుణైః తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే, న సాకల్యేన తద్గుణా
పర్వయతుం శక్యా ఇతి భావః. అలమితి పారేఽదికం తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే, మయాఽజ్ఞమాత్రం
గుణప్రదర్శనేన మాహాత్మ్యం సూచ్యతే న త్వేతావత్తస్య మాహాత్మ్య మిత్యవ్యతే ఇత్యర్థః అపి ర

(ప్రహ్లాదస్య జన్మ. తద్గుణానాం చ వర్ణనమ్)

వాసుదేవే భగవతి యస్య నైసర్గికీ రతిః

౩౬

స్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా,
కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగదీదృశమ్

౩౭

అసీనః పర్యటన్నశ్చన్ శయానః ప్రపిబన్ బ్రువన్,
నానుసంధత్త ఏతాని గోవిందపరిరంభిత

౩౮

క్వచిదుదతి వై కుంఠచింతాశబలచేతనః,
క్వచిద్దనతి తచ్చింతాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్

౩౯

నదతి క్వచిదుత్కంఠో విలంబో నృత్యతి క్వచిత్,
క్వచిత్తద్భావనాయుక్త స్తన్మయోఽనుచకార హ.

౪౦

మాహాత్మ్యే హేతుం వదన్ విజనష్టి (వాసుదేవేతి) యస్య ప్రహ్లాదస్య వాసుదేవే భగవతి నైసర్గికే స్వాభావికే ఉత్పత్తిపిద్యేత్యర్థః రతిః స్వభావతః వాసుదేవే రతానాం వాసుదేవస్యేవానంతమాహాత్మ్యమితి భావః.

౩౬

నైసర్గికలింగాని వదన్ విజనష్టి (న్యస్తేత్యాది షడ్వి.) బాల ఏవ బాల్యాత్ ప్రభృతీత్యర్థః తన్మనస్కృతయా భగవద్గతహృదయత్వేన స్యస్తక్రీడనకః పరిత్యక్తబాలక్రీడః కృష్ణగ్రహః శ్రీకృష్ణ ఏవ గ్రహస్తేన గృహీత ఆత్మా మనో యస్య గ్రహగృహీతవద్వర్తమాన ఇత్యర్థః ఆత ఏవ జగదీదృశం న వేద బాహ్యవస్తువిషయకచింతారహిత ఇత్యర్థః

౩౭

క్వచిద్గోవిందానుసంధానవిచ్ఛేదదశాయాం రుదతి రోదితి, ఆర్షత్వాత్ శబియక్ ఇజ్జో గుణాభావశ్చ గోవిందచింతయా శబిలా వ్యామిక్రా జ్ఞాతా చేతనా బుద్ధి ర్యస్య తాదృశః క్వచిద్దనతి క్వచిత్తచ్చింతయా ఆహ్లాదో యస్య తాదృశ ఉచ్చైః గాయతి గోవిందగుణానితి శేషః.

౩౮-౩౯

క్వచిత్తచ్చింతాహ్లాద ఏవ నదతి ద్వనతి క్వచిత్ ఉత్కంఠః కంఠోపరివ్యాప్తహర్షః విగతలంజో నృత్యతి ఉత్కంఠో ముక్తకంఠః సన్ ధ్వనతీతి వా క్వచిత్ తద్భావనయా భగవదను స్మృత్యా యుక్తః తన్మయః తదాత్మకః స్వాత్మానం తదవృతక్పిద్యేత్వేన పశ్యన్నపి తదపి తదనుసంధానేన విస్మృత్య తద్రూపతా విత్యభిమానేన అనుచకార అనుకరోతి భగవానివ చేష్టతే ఇత్యర్థః.

౪౦

కృచిదుత్పులకస్తూష్ణి మాన్తే సంస్పర్శనిర్వృతః.

అస్పందప్రణయానందసలిలామీలితేక్షణః.

౪౮

న ఉత్తమశ్లోకపదారవిందయో ర్నిషేవయా కించన సంగలబ్ధయా,

తన్వన్ పరాం నిర్వృతి మాతృనో ముహూర్దస్సంగదీనాన్యమనశ్శుభం వ్యధాత్

తస్మిన్ మహాభాగవతే మహాభాగే మహాత్మని,

హిరణ్యకశిపూ రాజ న్నకరోదఘ మాతృజే

౪౯

యధిష్ఠిర ఉవాచ—

దేవర్ష ఏకదిచ్ఛామో వేదితుం తవ సువ్రతః,

యదాత్మజాయ శుద్ధాయ పితాదాత్ సాధవే హ్యఘమే

౫౦

కృచిద్భు సంస్పర్శేనాఽవిచ్ఛిన్నానుద్యానేన నిర్వృతః సునితః అస్పందః స్థిరో యః
ప్రణయః స్నేహః తేన యత్సలిలం తేనాఽఽమీలితే ఈషన్మీలితే ఈక్షణే యస్య ఉత్పులకః ఉదంచిత
రోమా తూష్ణిమాన్తే

౫౧

న ప్రహ్లాదః అకించనసంగో నిరుపాధికప్నేహస్తేన లబ్ధిం ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః
పదారవిందయో నిషేవయా ముహూర్దుహ రాత్వనః స్వస్య పరాం నిర్వృతి మానందం తన్వన్
వితిన్వన్ మన ఇత్యార్థత్వాత్ లుప్తషష్ఠికం పృథక్పదమ్, యద్వా తత ఏన సవిశేషణస్యాపి సమాసః
విషయాసంగేన దీనన్య మనసః శమం శాంతిం రాగాదిరాహిత్యం వ్యధాత్ చక్రే, దుఃసంగదీనప్యేతి
విశేషణం లోకపరిపాటికృతం న తు తస్య కదాచిదపి విషయానక్త మాభాన్యన ఇతి భావః

౫౨

హే రాజన్ ! తస్మిన్నేనంభూతే మహాభాగవతశ్రేష్ఠే మహావివేచిని మహాత్మని ఉత్తవిధ
మహాత్మ్యే తత్రాప్యాత్మజే హిరణ్యకశిపురఘం ద్రోహ మకరోత్

౫౩

ఏవంవిధస్య ద్రోహన్వర్తత్వశంకయా పృచ్ఛతి యధిష్ఠిరః (దేవర్ష ఇతి.) హే దేవర్షే!
ఏతద్వేదితుం జ్ఞాతు మిచ్ఛామః, కిం తత్? హే సువ్రత! శుద్ధాయ విరపరాధాయ సాధవే మహా
భాగవతాయ తత్రాప్యాత్మజాయ అనేన ద్రోహన్వర్త విషయత్వముక్తమ్, పితేత్యనేన ద్రోగ్యుత్సానర్త త్వమ్
అఘం ద్రోహ మఘాంచక్రే ఇత్యేతత్

౫౪

(ప్రహ్లాదస్య జన్మ తద్గుణానాం చ వర్ణనమ్)

పుత్రాన్ విప్రతకూలాన్ స్వాన్ పితరః పుత్రవత్సలాః,
ఉపాలభంతే శిష్యైర్దం నైవాఘ మపరో యథా

౪౬

కిముతానువశాన్ సాధూం స్తాదృశాన్ గురుదేవతాన్.
ఏతత్ కౌతూహలం బ్రహ్మన్నస్మాకం విధమ ప్రభో,
ఏతుః పుత్రాయ యద్ ద్వేషో మరణాయ ప్రయోజితః

౪౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
ప్రహ్లాదచరితే చతుర్థోఽధ్యాయః

ఉక్తవిశేషజలద్ధార్థమేవ విశదయతి (పుత్రేష్వీతి) ప్రతికూలేషు పుత్రేషు విషయభూతేషు
పుత్రవత్సలాః పితరః శిష్యైర్దం కేవల ముపాలభంతే అక్షిపంతి, అపరో యథా శత్రవ ఇవాఘం ద్రోహం
నైవ కుర్వంతి, ప్రతికూలానపి పుత్రాన్ కేవలం శిష్యైర్ముపాలభంతే న తేభ్యో ద్రుహ్యంతి, కిం పున
రనుకూలాన్ సాధూన్ గురుః పితైవ దైవతం యేషాం తానుపాలభంతే న తు తేభ్యో ద్రుహ్యంతి
ఇతి బావః.

౪౮

అతో హే బ్రహ్మన్! అస్మాక మేతత్ కౌతూహలం ఏతత్ప్రకౌతూహలం విధమ్
అపనయ హే ప్రభో! పుత్రాయ యః పితర్ద్వేషః స మరణాయ పితర్మరణాయ ప్రయోజితః
ప్రయోజకోఽభూదితి యదేతత్ప్రకౌతూహల మిత్యన్వయః ఏతుః పుత్రవిషయకద్వేషః స్వవైష్ణవ
మరణప్రయోజకః కథమభూదిత్యేవంవిధప్రశ్నవిషయకౌతూహలం విధమేత్యర్థః,

౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్కృష్ణార్జునయేవ
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
చతుర్థోఽధ్యాయః

అథ పంచమోఽధ్యాయః

నారద ఉవాచ—

పౌరోహిత్యాయ భగవాన్ వృతః కావ్యః కిలాసురైః,
శండామర్కౌ సుతౌ తస్య దైత్యరాజగృహంతికే. ౧

తౌ రాజ్ఞా ప్రాపితం బాలం ప్రహ్లాదం నయకోవిదమ్,
పారయామానతుః పార్వా నన్యాంశ్చాసురబాలకాన్ ౨

యత్తత్ర గురుణా ప్రోక్తం శుశ్రువేఽనుపపాత చ,
న సాధు మనసా మేనే స్వపరాసద్గ్రహోశ్రయమ్ ౩

ఏతదాసురరాట్ పుత్ర మంక మారోఽప్య పాండవ,

అథ పంచమోఽధ్యాయః

ఏవ మానృష్టద్యేషమిత్రః తద్వక్తుం తావ దుపొద్ధౌత మాహ భగవాన్ నారదః
(పౌరోహిత్యాద్యేత్యాని) భగవాన్ కావ్యః శుక్రః పౌరోహిత్యాయ పురోహితకర్మకర్తృ మనురై
ర్వృతః కిలైతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి తస్య కావ్యస్య సుతౌ శండామర్కౌః దైత్యరాజస్య హిరణ్య
శిపోః గృహసమీపే ఆస్తామితి శేషః ౧

తౌ చ శండామర్కౌ దైత్యరాజేన ప్రాపితం నీతిశాస్త్రపరనార్థం ప్రాపితం ప్రహ్లాదం
అన్యాంశ్చాసురబాలకాంశ్చ పార్వ్యాః దండనీత్యాదీన్ పారయామానతుః పరసం కారితవంతౌ అత్ర
నయకోవిదమితి క్రియావిశేషణం యథా నయకోవిదాః నీతిశాస్త్రవిపుణాభవంతి తథా పారయామానతు రితి ౨

తత్ర ఏవం స్థితే ప్రహ్లాదో యద్గురుణా ప్రోక్తం తచ్ఛ్రుతువే శ్రుతవాః అనుపరితవాంశ్చ
పరం తు తత్ప్రోక్తం మనసా సాధు యథా తథా న మేనే తత్ర హేతుం వదన్ ప్రోక్తం విశిష్ట
(స్వపరాసద్గ్రహోశ్రయం) ఆయం స్వః స్వకీయో మిత్రం ఆయం తు పరః శత్రురిత్యేషంరూపో
యోఽసద్గ్రహో వృథాగ్రహరూపోఽభిమానస్తస్యాశ్రయం హేతుభూతమ్. ౩

ఏవం స్థితే హే పాండవః కదాచి దాసురరాట్ పుత్రం ప్రహ్లాద మంక మారోఽప్యోత్సంగే

(హిరణ్యకశపుప్రహదనంవాదః)

పప్రచ్య కథ్యతాం వత్స మన్యతే సాధు యద్భవాన్

4

ప్రహద ఉవాచ—

తత్సాధు మన్యేఽసురవర్య దేహినాం సదా సముద్విగ్నాధియామసద్గ్రహాత్.

హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమంధకూపం వనం గతో యద్ధరి మాశ్రయేత

5

నారద ఉవాచ—

శ్రుత్వా పుత్రగిరో దైత్యః పరపక్షసమాహితాః,

జహాస బుద్ధి ర్పాలానాం భిద్యతే పరబుద్ధిభిః

6

సమ్యగ్విధార్యతాం బాలో గురుగేహే ద్విజాతిభిః,

విష్ణుపక్షైః ప్రతిచ్యన్నైర్న ర్న భిద్యేతాన్య ధీ ర్యథా

7

విదాయ హే వత్స! పుత్ర, భవానాచార్యప్రోక్షేషు మధ్యే యత్సాధు మన్యతే తత్ కథ్యతామ్, ఇత్యేవం పప్రచ్య.

8

ఏవం దైత్యేన పృష్టః ప్రహ్లాదస్త మాహ (తదిత్యేకేన) హే అసురవర్య దైత్యరాజ! ఆనందగ్రహాత్ దేహాత్మాభిమానస్వత్కృతాభిమానతస్మాల్లభ్యావిషయాభినివేశావిరూపానంద గ్రహాద్దేహోః సదా నిత్యం సముద్విగ్నా నితరాం భీతా ధీ ర్యేషాం తేషాం దేహినాం కుత్పితదేహధారిణా మాత్మపాతం వతంత్యనేనేతి పాతం ఆత్మనః అధఃపతనహేతు మంధకూపకుల్యం గృహం త్యక్త్వా వన మరణ్యం ప్రవిష్టో హరిం ఆశ్రితబంధహరం భగవంత మాశ్రయేతేతి యత్తదేవ సాధు మన్యే ఇతి హిత్వైతి పదేన హేయసంక్షేపః, హరిమాశ్రయేతేత్యనేన ఉపాదేయతత్త్వ తదనుష్ఠానసంక్షేపః వనం గత ఇతి వివి క్తదేశోపలక్షణమ్

9

ఏవముక్తో దైత్యరాజః కిమాహేత్యాహ దేవర్షిః (శ్రుత్వేతి) పరపక్షసమాహితాః పరపక్షే విష్టో సమాహితాః పరినిష్ఠితాః పుత్రస్య ప్రహ్లాదస్య గిరః శ్రుత్వా దైత్యో జహాస హానపూర్వక మువాచేత్యర్థః తదేవాహ-బాలానాం బుద్ధిః పరబుద్ధిభిః పరస్మిన్ శత్రో విష్టో బుద్ధిర్యేషాం తై ర్భిద్యతే అన్యధాక్రియతే విపరీతా క్రియతే ఇత్యర్థః

10

నూనం గురుగేహే ప్రతిచ్యన్నైర్న ర్నిష్టోర్నకై ర్ద్విజాతిభిః బ్రాహ్మణైః ఆయం బాలో భిద్యతే విపరీతబుద్ధిః క్రియతే, అతోఽన్య బాలస్య బుద్ధిర్యథా న భిద్యేత తథా సమ్యగ్విధార్యతాం విచార్యతా మిత్యర్థః

11

గృహ మానీత మాహూయ ప్రహ్లాదై త్యయాజకాః.

ప్రశస్య శ్లక్ష్యయా వాచా సమపృచ్ఛంత సామఖిః

౮

వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్యం కథయ మా మృషా.

బాలానతి కుతస్తుభ్య మేష బుద్ధివిపర్యయః

౯

బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాఽహో తే స్వతోఽభవత్.

భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం గురూణాం కులనందన

౧౦

ప్రహ్లాద ఉవాచ —

స్వః పరశ్చేత్యసద్భాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః.

తతో దైత్యయాజకాః దైత్యపురోహితాః స్వగృహం వ్రతి దైత్యభద్రై రానీతం ప్రాపితం
ప్రహ్లాదం ఆహూయ ప్రశస్య ప్రస్తుత్య సామోక్తిభిః శ్లక్ష్యయా మృద్వాఽపి ఉక్త్యా చ సమ్యగవచ్చన్ ౮

ప్రహ్లాదేవాహ (వత్సేతి ద్వ్యాభ్యామ్) హే వత్స! ప్రహ్లాద! తే తవ భద్రమస్తు. న త్వాం
తాతయామ ఇతి భావః సత్యం యథార్థం కథయ మృషా మిథ్యా మా కథయ కిం కథయేయమ్?
తత్రాహ-బాలానతి బాలనపి అతిక్రమ్య సర్వాన్ బాలాన్ విహాయ కుభ్యం తవైవ ఏష బుద్ధివిపర్యయః
కుతో హేతోః అభూదితి

౯-

కిమయం బుద్ధివిపర్యయః పరై ర్విష్ణుపక్షపాతిభిః కృతః ఉతాహో ఆహోస్వీత్ స్వతి ఏవ
తివాభవత్ హే దైత్యకులనందన! త్వద్గురూణాం శ్రోతుకామానామస్మాకం భణ్యతాం కథ్యతామితి. ౧౦

ఏవముక్త అహ ప్రహ్లాదః (పర ఇత్యాదినా చతుర్వి) యత్ పృష్టం బుద్ధిభేదః పరకృతః
ఉత స్వాభావిక ఇతి తత్ర తమిమం స్వపరవిభాగం దేహాత్మాభిమానరూపాజ్ఞానమూలకం భగవన్మాయా
మోహితానామితి నిందితుం తావద్దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహనిమిత్తవిచిత్రమాయాశక్తియుక్తం
భగవంతం నవస్కరోతి-పర ఇతి. యస్మైశ్వరస్య మాయయా హేతునా స్వః పరశ్చేత్యసద్భాహః
ఇదం మిత్ర మయం శత్రు రయం దేవో మనషోబ్రాహ్మణ ఇత్యాదిదేహాత్మభ్రమః కృతః సంపాదితః.
విమోహితధీయాం భగవన్మాయయా విమోహితా ధీర్యేషాం తేషాం భవతామేవ దృష్టో న మమేతి

(ప్రహాదవదార్థం హిరణ్యకశిపుసయత్నః)

విమోహితధియాం దృష్టస్తస్మై భగవతే నమః

౧౧

స యదానువ్రతః పుంసాం పశుబుద్ధి ర్విభిద్యతే,

అన్య ఏష తథాఽన్యోఽహమితి భేదగతాఽసతీ

౧౨

స ఏష ఆత్మా స్వపరేత్యబుద్ధిభిర్దురత్యయానుక్రమణో నిరూప్యతే,

భాష. తస్మై పూర్ణషాద్గుణ్ణాయ నమః విమోహితధియా మిత్యనేన “దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా” ఇతి భగవదుక్తరీత్యా భగవదప్రవన్నానాం భవతామేవ అనద్గ్రాహః స తు తిత్ ప్రపన్నస్య మమ ఇతి సూచితమ్.

౧౧

తదేవ వ్యంజయన్ అనద్గ్రాహం నిందతి (స ఇతి) స భగవాన్ యదా పుంభి రనువ్రతః ఆశ్రితః తదా పుంసాం పశుబుద్ధిః పశుష్విప బుద్ధిః దేహాత్మాభిమానరూపా బుద్ధి ర్విభిద్యతే నిరన్యతే. కాసౌ పశుబుద్ధిః యా, అన్య ఏషః అన్యోఽహం ఇత్యేవంరూపా సర్వకరీరేషు జ్ఞానైకాకారతయా పరమాత్మకరీరతయా చావస్థితా నాత్మనో విస్మరతాం స్వః పర ఇత్యేకరూపా భేదగతా అనాత్మభూత తేవాసురమనుష్యాదికరీరగతా ఆత ఏవాసతీ దుష్టా అనర్థావహా వైషా పశుబుద్ధి రిత్యర్థః

౧౨

ఏవం స్వపరవిభాగహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదే ర్భగవన్మాయాహేతుకత్వకథనేన తద్వరణాత్ తన్నివృత్తికథనేన చ భగవత ఏవాజ్ఞానప్రదత్వం తన్నివర్తకత్వం చోక్తమ్ అథ జ్ఞానప్రదాత్పత్వమపి తస్యైవేత్యాహ (స ఇతి) స ఉక్తవిధ ఏష ఆత్మా ప్రకృతః పరమాత్మా స్వపరేత్యబుద్ధిః స్వః పర ఇతి బుద్ధిరహితః సర్వాంతరాత్మతయా సర్వత్ర సమత్వాదిత్యర్థః దురస్వయం పురుషాంతరే ష్యఘటమాన మనుక్రమణం వ్యాపారో యన్య తాదృశో నిరూప్యతే. అన్యై రకత్యం సర్వంసర్వక క్తిరీలయా కరోతీత్యర్థః యన్య వర్త్యని మార్గేయత్వరూపవిమర్శనే వేదవాదినోబ్రహ్మదయోఽపి ముహ్యంతి. స ఏష ఏవ పరమా మమ మతిం బుద్ధిం భిన్నతీత్యర్థః స్వపరేత్యబుద్ధి రిత్యనేన దేవాసురాదివిభాగమంతరేణ సర్వేషాం జ్ఞానప్రదత్వ ముక్తమ్ దురత్యయానుక్రమణ ఇత్యనేన సర్వక క్తిత్వం వైషమ్యాదిరాహిత్యం చోక్తమ్. యద్వర్త్యని బ్రహ్మదయోఽపి ముహ్యంతీత్యనేన తత్ప్రసాదాదేవ బ్రహ్మాదీనామపి జానోదయః. అన్యథా కేవలం తేషామపి మోహ ఏవేత్యుక్తమ్ స్వపరేత్యబుద్ధి రితి తృతీయాంతమపి పారాంతరమ్ తత్ర స్వః పర ఇతి స విద్యతే బుద్ధిర్యేషాం తైః స్వపరవిభాగాత్మకవివేకరహితైః రిత్యర్థః తాదృశై

ముహ్యంతి యద్వర్తంతి వేదవాదినో బ్రహ్మదయో హ్యేష భిన్నత్తి మే మతిమ్ ౧౩

నరద ఉవాచ—

యథా బ్రాహ్మత్యయో బ్రహ్మన్ స్వయమాకర్ష సన్నిధౌ,

తథా మే భిద్యతే చేత శ్చక్రపాణే ర్యదృచ్ఛయా. ౧౪

ఏతావద్ బ్రాహ్మణాయోక్త్వా విరరామ మహామతిః.

తం నిర్భర్త్యైత కుపితః స దీనో రాజసేవకః ౧౫

అనీయతా మరే వేత్ర మస్మాక మయశస్కరః,

కులాంగరస్య దుర్భుధే శ్చతుర్థోఽస్మోదితో దమః ౧౬

ద్వరస్వయాతిక్రమణోఽనితరసాధారణవ్యాపారో నిరూప్యతే జ్ఞాయతే ఇత్యర్థః తత్రసాదాత్ నివృత్తదేహాత్మాభిమానాదిభిః జ్ఞానజ్ఞానాదిప్రదత్సేన పరమాత్మా జ్ఞాయతే ఇత్యర్థః. ౧౩

ఏవం జ్ఞానప్రదత్వముక్తమ్ అథ తన్వైవ తత్రదానేన స్వస్య ప్రవర్తకత్వమాహ (యథేతి) ఆకర్షసన్నిధౌ ఆయస్కాంతసన్నిధానే ఆయో లోహం స్వయమేవ యథా భ్రమతి బ్రాహ్మణి, చంచలం భవతీత్యర్థః తథా మమ చేతోఽపి చక్రం పాణౌ యస్య తస్య హరేః సన్నిధౌ యదృచ్ఛయా హేత్వంతరనిరపేక్షం భిద్యతే తత్రసాదాయత్ర తత్సాన్నిధ్యాదేన మమైవంవిధా బుద్ధివృత్తిరధూ దిత్యర్థః అనేన “బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతోఽభవత్” ఇతి ప్రశ్నస్మోత్తర ముక్తం భవతి ౧౪

ఏవ ముక్తో గురురాహేత్యాహ మునిః (ఏతావదీతి) బ్రాహ్మణాన్ దైత్యయాజ్ఞాన్ ప్రత్యేకం ఏతావదేవోక్త్వా మహామతిః స ప్రహ్లాదో విరరామ తూష్టిం బభూవ తతో దీనః ఉపాయాంతరేణ తం పశీకర్తృమళక్తో గురుః తం నిర్భర్త్యైత కుపితస్సన్ రాజసేవకాన్ ఉవాచేతి శేషః. ౧౫

తదేవాహ (అనీయతామితి ద్వాభ్యామ్) అరే హే రాజభటః ఇత్యర్థః వేత్రం ప్రహరణసాధన యుష్టివిశేషమాపీయతామ్. అస్మాక మయోఽపకీర్తిం కరోతీత్యయశస్కృత్ తస్య అత ఏవ కులస్య దైత్యకులస్యాంగారవన్నాళకః తస్య దుర్భుధే రితః పరం దమః శిక్షణోపాయః చతుర్థ ఏవ ప్లాత్ దండ ఏవోపాయః కర్తవ్యో న సామాదిత్యర్థః. చతుర్థోఽస్మోదితో దమ ఇతి పారే ఉదితః కాస్త్రే షూక్తః చతుర్థో దండోపాయ ఏవాస్య దమో దమనసాధనమిత్యర్థః. ౧౬

(ప్రహ్లాదవధార్థం హిరణ్యకశిపుప్రయత్నః)

దైతేయచందనవనే జాతోఽయం కంటకద్రుమః,
యన్మూలోన్మూలపరశో ర్విష్ణోర్నాలాయితోఽర్చకః

౧౭

ఇతి తం వివిధోపాయై ర్భీషయన్ స్తర్జనాదిభిః,
ప్రహ్లాదం గ్రాహయామాస త్రివర్గస్యోపపాదనమ్

౧౮

తత ఏనం గురుర్జ్ఞాత్వా జ్ఞాతజ్ఞేయచతుష్టయమ్,
దైత్యేంద్రం దర్శయామాస మాతృమృష్ట మలంకృతమ్

౧౯

పాదయోః పతితం బాలం ప్రతినంద్యాశిషాసురః,
పరిష్కృజ్య చిరం దోర్బాహ్యం పరమామాస నిర్వృతిమ్

౨౦

కులనాశకత్వం వ్యనక్తి-దైతేయా ఏవ చందనద్రుమాః తేషాం వనేఽయం కంటకద్రుమతుల్యో
జాతః తన్మూలేతి తేషాం దైతేయచందనవనానాం యాని మూలాని తేషా మున్మూలనే ఛేదనే పరశోః
పరశుస్థానీయస్య విష్ణోరయమర్చకో నాలాయితః నాలవదాదరితవాన్ యథా పరశోశ్చేదకత్వే బద్ధురది
ద్రుమనిర్మితో దండః సహకారీ తం వినా ఛేదనానంభవాత్ యథా ఆయం విష్ణోః దైత్యమూలస్య చేత్తుః
సహకారీ జాత ఇత్యర్థః

౧౭

ఇతి త్థం వదన్ తర్జనాదిభి ర్నానోపాయై ర్భీషయన్ ప్రహ్లాదం తం త్రివర్గస్యోపపాదనం
ధర్మార్థకామప్రతిపాదకం శాస్త్రం గ్రాహయామాస

౧౮

తతో గురు రేనం ప్రహ్లాదం జ్ఞాతం జ్ఞేయానా ముపాయానాం సామాదీనాం చతుష్టయం
యస్య తాదృశం జ్ఞాత్వా ఆలక్ష్య మాత్రా మృష్టం ఉద్వర్త్య స్నాపితం అలంకృతం చ ప్రహ్లాదం
దైత్యేంద్రం ప్రతి దర్శయామాస పితృసన్నిధౌ ప్రాపయామాసేత్యర్థః

౧౯

తతః పాదయోః ప్రణమంతం నమస్కృత్వంతం బాలం ఆశిషా ఆశిఃపూర్వకం ప్రతినంద్య
అనురో హిరణ్యకశిపుః దోర్బాహ్యం భుజాభ్యాం (పుత్రస్య శిరః) పరిష్కృజ్య పరమాం నిర్వృతి మానందం
ప్రాప్తవాన్

౨౦

అరోఘ్యాంక మవప్రూయ మూర్ధన్యశ్రుకలాంబుభిః.

అసింహన్ వికసద్వక్త్ర మిద మాహ యుద్ధిష్ఠిర

౨౨

హిరణ్యకశిపు రువాచ—

ప్రహ్లాదానూచ్యతాం తాత స్వధీతం కించిదుత్తమమ్.

కాలే నైతావతాలఽఽయుష్మన్ యదశిక్షద్గరో ర్భవా

౨౩

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్.

అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మనివేదనమ్

౨౪

తత ఉత్పంగే విదాయ మూర్ధన్యపాఘ్రాయ ష అశ్రుకలాంబుభిః హర్షాశ్రుజలబిందుభి
రసింహన్ వికసద్వదనం యస్య తాదృశో దైత్యః సుతం ప్రతిత్థం వక్ష్యమాణమాహ (యుద్ధిష్ఠిరేతి)
పారే సంబోధనమ్.

౨౫

తదేవాహ (ప్రహ్లాదేతి) హే ఆయుష్మన్! తాత! పుత్ర! ప్రహ్లాద! భవాన్ ఏతావతా కాలేన
గురోః సకాశాత్ యదుపశిక్షత్ అధీతవాఽస్తస్మద్యే కించిదుత్తమం స్వధీతం సమ్యగావృత్త్యా గృహీతం
తత్ హే తాత! ప్రహ్లాద! అనూచ్యతాం సమ్యగనుక్రమేణ పర్యతామ్

౨౬

యదుక్త ముత్తమమధీతమధ్యే కించిదనూచ్యతామితి తత్రాహ (శ్రవణమితి) యదుక్తం
పూర్వం “వనం గతో యద్ధరి మాశ్రయేత్” ఇతి తదేవాశ్రయణం వివృణోతి శ్రవణమితి ద్వాభ్యామ్.
పుంసాం శ్రవణాదీని నవ లక్షణాని యస్యాః సా భక్తిశ్చేన్నవలక్షణా భక్తిప్రతిపాదకకామ్రమధీతం
చేత్తదేవ స్వధీత ముత్తమం మన్యేన త్వదుహ గురోః సకాశాదితం తత్తు గురుభిర్నాధ్యాపితమితి భావః
స్వధీతప్రశ్నోత్తరనిగమన ముత్తమమధీతమితి, శ్రవణమిత్యాది తు పూర్వోక్తాశ్రయణవివరణవరం
భగవత్పర్యాక్రియతే చేదధీతవిద్యా ప్రతిపాద్యా నవలక్షణా భక్తిః విష్కంపటభావేన భగవతి క్రియతే ఇతి
యత్యుతాపి సా భక్తిర్విష్టావర్చితేతి యచ్చ తదేతదుత్తమం మన్యేన కేవలం నవలక్షణా భక్తిప్రతి
పాదకకాస్త్రాధ్యయనమాత్రమేవోత్తమం అపి తు తదర్థానుష్ఠాన మనుష్ఠితస్యేత్యరే సమర్పణం
చేత్యుక్త్యుత్తమం మన్యే కేవలాధ్యయనమాత్రస్య వ్యర్థత్వాదితి భావః, అర్పితా విష్టావిత్యనేన భక్తే
రనన్యప్రయోజనత్వేన కర్తవ్యతోక్తా, తత్ర విష్ణోః శ్రవణం తత్స్వరూపరూపగుణవిధూతిశ్రవణం,
కీర్తనం నామోచ్చరణాద్యాత్మకమ్, స్మరణం స్వరూపాసివిషయకమేవ పాదసేవనార్చనవందనదాస్య

(ప్రహ్లాదవధార్థం హిరణ్యకశిపుప్రయత్నః)

ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చేన్నవలక్షణా,

క్రియతే భగవత్పదా తన్మన్యేఽదీత ముత్తమమ్

౨౪

నిశమ్యైతత్ సుతవచో హిరణ్యకశిపుస్తదా,

గురుపుత్ర మువాచేదం రుషా ప్రస్ఫురితాధరః

౨౫

బ్రహ్మబంధో కి మేతత్తే విపక్షం శ్రయతా సతా,

అపారం గ్రాహితో బాలో మా మనాదృత్య దుర్మతే

౨౬

సఖ్యాని తు తదీయవర్యంతాని వందనం నమస్కారః పాదసేవనం పాదయోః సంవాహనం తద్పార్శ్వా
విగ్రహతదీయపాదయోశ్చేతి వేదితవ్యం. వరవ్యూహవిభవాదే రతీంద్రియత్వేన తత్పాదసేవనసంభవాత్
యద్వా భగవద్విషయే మానసికం తదీయవిషయే తు కాయికం వివక్షితం ఆత్మవివేదనం “ఓమిత్యాత్మానం
యుంజీత” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా తచ్చేషత్వానుసంధానం యద్యపి భక్తిర్నామ ద్యానోపాసనాది
శబ్దవాచ్యాఽహరహరణ్యాసాధేయాతిశయా ఆప్రయాణాదనువర్తమానా వివేకాదిసాధనసత్తకానుగృహీతా
తైలదారావదవిచ్ఛిన్నస్ఫృతిసంతానాత్మికా ప్రీత్యాత్మికా ప్రత్యక్షతాపన్నా ద్రువానుస్ఫృతిః స తు
శ్రవణాదిరూపేణ నవలక్షణా, తథా ప్యుక్తవిధాయా భక్తేరేవ కర్మజ్ఞానయోగాదివచ్ఛమదమాదివచ్ఛ
శ్రవణాదీన్యవ్యవిలంబేన నివర్తకాన్యవ్యంతే యవ్యా, నవలక్షణా లక్ష్యతే ఏభిరితి లక్షణాని చిహ్నాని
జ్ఞాపకాని భక్తియోగపరిపాకావస్థాజ్ఞాపకానీతి యావత్, ఉక్తవిధభక్తియోగ నిష్ఠేన రాగత ఏవ శ్రవణాదీని
క్రియంతే, లోకేఽపి హి యద్వస్తువిషయా ప్రీతిస్తద్విషయకశ్రవణాదీని స్వతి ఏవ ప్రాప్తానీతి న తత్ర
యత్నేన భవితవ్యమ్ అతః శ్రవణాదీని ప్రీత్యాత్మకభక్తియోగకారితాస్థావిశేషరూపాణి తన్నిష్పత్తి
సూచకానీతి తాత్పర్యమ్, ఏవం ప్రీతికారితశ్రవణాదివర్యంతభక్తియోగానుష్ఠానమేవ “వనం గతో యద్ధరి
మాశ్రయేత” ఇత్యుక్తమాశ్రయణ మిత్యుక్తం భవతి

౨౭-౨౮

ఏత దేవంవిదం సుతస్య వచో నిశమ్యాకర్ణ్య తదా హిరణ్యకశిపుః రుషా ప్రస్ఫురితః
కంపమానః అధరోష్ఠో యస్య తాదృశః ఇదం వక్ష్యమాణం గురుపుత్రం ప్రత్యువాచ.

౨౯

తదేవాహ హే బ్రహ్మబంధో! బ్రాహ్మణాభానః కిమేతత్తే త్వయా కృతమితి శేషః, అతీవాను
చితమేతత్ కృతమిత్యర్థః కిం త? య న్మా మనాదృత్య విపక్షం శత్రువక్ష మాశ్రయతా అత ఏవ
అనతాం మహ్య మహితకారిణా త్వయా హే దుర్మతే! అపారం గ్రాహితో బాల ఇతి ఏతత్

౩౦

సంతి హ్యసాధవో లోకే దుర్మైత్రా శృద్ధవేషిణః,
తేషా ముదేత్యఘం కాలే రోగః పాతకినా మివ

౨౭

గురుపుత్ర ఉవాచ —

న మత్ప్రణీతం న పరప్రణీతం నుతో వదత్యేష తవేంద్రశత్రో,
నై సర్గీయం మతిరస్య రాజన్ నియచ్ఛ మన్యం కదదాః స్మ మా నః

౨౮

నారద ఉవాచ —

గురుణై వం ప్రతిప్రోక్తో భూయ ఆహోఽసురః సుతమ్,
న చేద్గురుముఖీయం తే కుతోఽభద్రాసతీ మతిః

౨౯

మిత్రత్వేన వర్తమానస్యాపి తవ విరోధాచరణం నానంభావితమిత్యాహ (సంతీతి) దుష్టం మైత్రం మిత్రత్వం యేషాం తే ఆత ఏవ ఆసాధవః ఛద్యవేషిణః కపటవేషధారిణో భవాద్భూతా అపి హి లోకే సంతి తేషా మఘం ద్రోహః కాలే ఉచితకాలే ప్రకటో భవతి రోగః పాతకినామివ, యథా-
బ్రహ్మహః క్షయరోగీ స్వాత్ సురాపీ శ్యావదంతకః।

స్వర్ణహరీ తు కునఖీ దుశ్చర్యా గురుతల్పగః॥ ఇతి స్మృత్యుక్తః పాతకినాం
రోగః ఉచితకాలే ఉదేతీత్యర్థః

౩౦

ఏవ మపాలబ్ధి ఆహ గురుపుత్రః (నేతి) న మయా పారితం నాపి పరేణ, కింతు కేవల మేష తవ పుత్ర ఏవ వదత్యేనం, హే ఇంద్రశత్రో! తవ బ్రాహ్మణ్యేష్వనుగ్రహ ఉచితో విషయత్వాదితి భావః, న స్వపరప్రణీతం చేత్ కుతోఽస్యాభూదియం మతిః, తత్రాహ నై సర్గీతి హే రాజన్! అన్య త్వత్పుత్రస్యేయం మతి రైస్సర్గీకి స్వాభావీకి న తు పరైః ఉత్పాదితా, ఆతో మన్యం క్రోధం నియచ్ఛ ఉపసంహర, నోఽస్మత్కం కత్ కుత్సితం దుఃఖమిత్యర్థః మా స్మ దాః న దేహీ త్యర్థః మాఙ్గయోగేఽస్యడ్వార్షః కదనాత్మనాం న ఇతి పారాంతరమ్ తత్ర కదనాత్మనాం దీనాత్మానాం న మన్యం మద్విషయం క్రోధం నియచ్ఛేత్యర్థః

౩౧

ఇత్థం గురుణా వ్రత్యుక్తోదైత్యః సుతమాహేత్యాహ దేవర్షిః (గురుణేతి) తదేవాహ-న చేదితి హే అభద్రః ఇయం బుద్ధిః గురుముఖీ గురుపదేశజాతా న చేత్తవ కుతో హేతోస్తవాసతీ దుష్టా మతి రహూత్

౩౨

(ప్రహ్లాదవధార్థం హిరణ్యకశిపునయత్నః)

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

మతిర్న కృష్టే పరతః స్వతో వా మిథోఽభిపద్యేత గృహవ్రతానామ్.

అదంతగోభి ర్నిశతాం తమిన్రం పునఃపున శ్చర్వితచర్వణానామ్

౩౦

న తే విదుః స్వార్థగతిం హి విష్ణుం దురాశయా యే బహిరర్థమానినః.

అంధా యథాంధై రుపనీయమానా వాచీశతంత్యా మురుదామ్ని బద్ధాః

౩౧

నైషాం మతి స్తావ దురుక్రమాంఘ్రిం స్పృశత్యనధాపగమో యదర్థః.

ఏవ ముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః (మతి రితి) యత్కృష్టం కుతస్తవేయం మతి రితి తత్ర మహతా మనుగ్రహ ఏవేద్యశీ మతిహేతు రితి వక్త్రం తావత్ మహద్వి రనుగృహీతానాం భవాదృశానా మీద్యశీ మతి ర్దుర్లభేత్యాహ-మతి రితి గార్హస్థ్యరతానాం స్వతః పరతో వా మిథోఽన్యోన్యస్మాద్వా కృష్టే మతి ర్భక్త్యాత్మికా నాభిపద్యేత తత్ర హేతుం వదన్ గృహవ్రతాన్ విశిష్ట-అదంతగోభి రితి అదంతై రణితై ర్గోభి రింద్రియైః హేతుభిస్తమిన్రం నిరయరూపం సంసారం పునః పునర్నిశతాం చర్విత మనుభుక్తం తస్యైవ పున శ్చర్వణ ముపభోగో యేషాం పూర్వపూర్వై ర్ముక్తమేవ విషయం భుంజానానాం పూర్వేద్య ర్భుక్తానా మేవ వనితాదీ విషయాః పున రపరేద్య ర్భుంజానానా మితి వా ఏవం విషయానక్రచిత్రానాం త్యాదృశాం కృష్టే మతి ర్దుర్లభా ఇత్యుక్తమ్ యవా చర్వితచర్వణాః పశవః తత్ప్రల్యానామితి

౩౦

మాస్త్రు కృష్టే మతిః స్వశ్రేయోఽపి న స్వయం జానంతీత్యాహ (నేతి.) స్వార్థశ్చ గతిశ్చ స్వార్థగతిస్తం స్వస్య పురుషార్థభూతం తడుపాయభూతం చ విష్ణుం గృహవ్రతా న విదుః తత్ర హేతుం వదన్ స్తాన్ విశిష్ట బహిరర్థమానినః బహిః శబ్దాదివిషయేషు అర్థమానినః పురుషార్థాభిమానినః ఆతస్తే అంధై రుపనీయమానా అంధా యథా పంథానం న విదుః కింతు శ్శబ్దే పతంతి తథాతేఽపి ఈశస్య తంత్యాం వేద లక్షణాయాం స్థూలరక్ష్యా మురుదామ్ని వర్ణాశ్రమధర్మ్యాదిరూపనావిధకంర సూత్రే బద్ధా భవంతి వేదోక్తకేవలతామ్యకర్మణ్యానక్తైః ప్రలోభితా న్తత్రైవానక్తాః పునః పునః సంస రంతో దుఃఖమేవ ప్రాప్నువంతి న తు నిరతిశయానందరూపపురుషార్థలక్షణం భగవంతం ప్రాప్నువంతి త్యర్థః

౩౧

తదేవ వ్యవక్తి (నేతి) ఏషా ముక్తవిధానాం విషయానక్రచిత్రానాం మతిర్బుద్ధిః ఉరుక్రమస్య నిరతిశయమహిమశాలినో భగవతో నిరతిశయపురుషార్థరూపమంఘ్రిం న స్పృశతి న విషయాకరోతి.

మహీయసాం పాదరజోఽభిషేకం నిష్క్రించనానాం న వృణోత యావత్ ౩౭

ఇత్యుక్తోపరతం పుత్రం హిరణ్యకశిపూ రుషా,
అంధీకృతాత్మా స్వోత్సంగా నిరస్యత మహీతలే ౩౮

అహమర్ష రుషావిష్టః కషాయాఘాతలోచనః,
వద్యతా మాశ్వయం వద్యో నిసారయత నైర్మతః ౩౯

అయం మే భ్రాతృహా సోఽయం హిత్వా స్వాన్ సుహృదోఽధమః,
పితృవ్యహంతు ర్యః పాదో విష్ణోర్దాసవ దర్శతి ౪౦

తదంఘ్రిస్పర్శసిం వేనిష్ఠి యదర్థం యస్యోరుక్రమస్యాంఘ్రిస్పర్శస్య అర్థః ప్రయోజనం ఫల మనర్థా
ఁగమః దుఃఖనిరాసరూపః కియత్పర్యంతం న స్పృశతి తత్రాహ-యావ నిష్క్రించనానాం అనన్య
ప్రయోజనానాం మహీయసాం మహాభాగవతానాం పాదరజస్సేవాం న వృణోత న వృణయత్ మహత్సేవాం
న కుర్యా త్రాపన్న స్పృశతీత్యర్థః మమ మాతృగర్భావస్థానదళాయామేవ మహీయసః శ్రీనారదస్యాను
గ్రహణీయం బుద్ధి రురుక్రమస్యాంఘ్రివిషయాఽభూదితి గూఢోఽభిప్రాయః ౩౭

ఇతీత ముకోపరతం తుష్టి మాసీనం పుత్రం రుషా క్రోధే నాంధీకృతః అత్మా విశేకో
యస్మై న హిరణ్యకశిపః స్వస్వోత్సంగాత్ మహీతలే నిరస్య తం పాతయిత్వా అహ చే త్యుత్తరే
జాన్వయః నిరస్యతీతి పారే న్యపాతయ దిత్వర్థః ౩౮

అమర్షః అనహనం తత్సహితయా రుషా అవిష్ణో వ్యాప్తః అత ఏవ కషాయాఘాతే
అతామే లోచనే యస్య సః అహ చ ఉక్తవాంశ్చ, తదేవాహ (వద్యతామితి) హే నైర్మతః, ఇత
ఏనః నిసారయత బహిర్గమయత ఆయం బాలో వద్యో వదార్హః అతః అశు వద్యతాం హన్యతామ్, ౩౯

వద్యత్వే హేతు ర్యతోఽయం మే మమ భ్రాతు ర్హంతా కుతః యోఽయ మధమః బాలః
స్వాన్ స్వకీయాన్ సుహృదోఽస్మాన్ హిత్వా పితృవ్యస్య పితృభ్రాతుర్హంత్యాక్షస్య హంతు
ర్విష్ణోః పాదో చరణో దాసవ దర్శతి తత్పక్షపాతీత్యర్థః అతః న ఏవాయ విత్యన్వయః, హిత్వాఽ
సూక్ష్మ సుహృద ఇతి పారే, ఆయం మే భ్రాతృహా కుతః యద్యస్మా దధమోఽయం సుహృదః
ప్రియా ససూన్ ప్రాణాన్ హిత్వా విష్టవే నమర్శ్య దాసవ తత్పాదావర్శతి అతోఽయమేవ ప్రహాదో మే
భ్రాతృహేత్యర్థః ౪౦

(ప్రహ్లాదవదార్థం హిరణ్యకశిపుప్రయత్నః)

విష్ణోర్వా సాధ్వసౌ కిం ను కరిష్యత్యసమంజసః.

సౌహృదం దుస్త్యజం పిత్రో రహాద్యః పంచహాయనః

౩౬

పరోఽవ్యవత్యం హితకృ ద్యధౌషధం స్వదేహజ్ఞోఽప్యామయవత్ సుతోఽహితః.

చింద్యా త్రదంగం యదుతాత్మనోఽహితం శేషం సుఖం జీవతి యద్వివర్జనాత్

౩౭

సర్వై రుపాయై ర్వాంతవ్యః సంభోజశయనాసనైః.

సుహృల్లింగధరః శత్రు ర్మునే ద్దష్ట మివేంద్రియమ్

౩౮

నై రృతాస్తే సమాదిష్టా భర్తా వై శూలపాణయః.

తిగ్మదంష్ట్రకరాణ్యాః తామ్రశ్మశ్మశిరోరుహః

౩౯

మదౌ దృష్టాంతేన విష్ణో రవ్యపావసమంజసోఽననుకూలః సాదు కరిష్యతి కింనుః న
కరిష్యత్యేవ అవ్యవస్థితచిత్తత్వాదితి భావః యతోఽసౌ పంచహాయనః పంచవర్షవయస్క ఏవ సన్
దుస్త్యజం త్యక్తు మశక్యం పిత్రోః మాతాపిత్రోః సౌహృద మహాత్ అత్యాశీత్

౩౬

సను. తవాయం పుత్రః తత్కృతం వధ్యః తత్రాహ (పరోఽపీతి) పరోఽపి శత్రుపక్ష
ప్రభవోఽపి యథా బౌషధం తథా హితకృత్ హితకారీ చేత్తర్హి సోఽవత్యం పుత్ర ఏవ దేహజ్ఞాతోఽపి
అమయవ ద్రోగవ దహితో దుఃఖకృచ్ఛేత్తర్హి అమయవత్ పరిత్యాజ్యః ఆస్తాం మమతాస్పదస్య కథా
హి యస్మాద్యదంగం కరచరణాదికమపి సర్పదంశప్రణాదిదూషితం సదాత్మనోఽహితం దుఃఖ
కృచ్ఛేత్తర్హి తదంగం చింద్యాదేవ యస్య దుష్టాంగస్య విసర్జనాత్ పరిహారాత్ శేష మవశిష్టమంగం
సుఖం జీవతి

౩౭

అతోఽయం సుహృల్లింగధరః పుత్రవేషధారీ శత్రుర్యథా దుష్ట మింద్రియం మునేః శత్రుః
తద్వద్వర్తమానః సర్వైర్గరళాదిమిత్రసంభోజనాదిభి రుపాయైః హంతవ్యః

౩౮

ఏవం భర్తా దైత్యేంద్రేణ సమాదిష్టాః తే నై రృతాః శూలపాణయః తిగ్మాః తిష్ఠాః దంష్ట్రా
దంతాః యేషాం కరాణ్యాస్యాని యేషాం తామ్రాణి శ్మశ్మాణి శిరోరుహాణి చ యేషాం తాదృశాః

౩౯

నదంతో భైరవా న్నాదం శ్చింది ఖిందీతి వాదినః.

అసీనం చాహనఞ్ శూలైః ప్రహ్లాదం సర్వమర్మసు.

౪౦

పరే బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే భగవ త్యఖిలాత్మని.

యుక్తాత్మన్యఫలా అసన్నపుణ్యస్యేవ సత్క్రియాః

౪౧

ప్రయానేఽపహతే తస్మిన్ దై త్యేంద్రః పరిశంకితః.

చకార తద్వధోపాయా నిర్బంధేన యుద్ధిష్ఠిర

౪౨

దిగ్గజై ర్దందశూకైశ్చ అభిచారావపాతనైః.

భైరవాన్ భయంకరాన్ నాదాన్ నదంతః కుర్వంతః ఛింది ఖిందీతి వదంత అసీనం ఉపవిష్టం ప్రహ్లాదం సర్వేషు మర్మస్థానేషు శూలైః రహనఞ్ హతవంతః.

౪౦

అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతననశాతీయత్వేన నిర్దేష్టమశక్యే అఖిలాత్మని హంతృహంతవ్యాద్యంత రాత్మని పూర్ణపాద్మణ్యే పరే బ్రహ్మణి యుక్తః నియుక్తః అత్మా మనో యన్య తస్మిన్ ప్రహ్లాదే నై ర్పతైః కృతా అపి శూలఘాతాదయో మరణోపాయాః అఫలాః వ్యర్థా బభూవుః. మరణహేతవో దుఃఖ హేతవశ్చ న బభూవు రిత్యర్థః. యథా అపుణ్యన్య పాపరతన్య కృతా అపి సత్క్రియాః సంద్యో పాసనాదయః అఫలాః తద్వత్ వైఫల్యహేతుగర్భం విశేషణమ్ అఖిలాత్మని యుక్తాత్మనీతి ఆయం భావః. కర్మాయుత్తదేహనంబంధప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వ తదనుగుణపుణ్యపాపకర్తృత్వాను గుణం జీవసర్వంతదేహేంద్రియాదిప్రేరణరూప మఖిలాత్మత్వమత్ర వివక్షితమ్. తత్ర హంత్రంత తరాత్మతయా హంతవ్యదుఃఖజననానుగుణవ్యాపారానుగుణం నియమయన్నపి పునర్దంతవ్యన్య హంతృవ్యాపారజన్యదుఃఖాననుభవానుగుణతయా నియమయతీతి, కథమేకవైశ్యవంవిధం పరస్పర విరుద్ధం నియమనమితి శంకానిరాచిక్లిర్నయాఽనిర్దేశ్య ఇత్యుక్తమ్ లోకవిలక్షణవివిధవిచిత్రతత్తేరీదృశం నియంతృత్వ ముపపన్న మిత్యభిప్రాయః.

౪౧

ఏవం శూలఘాతాదిరూపమరణోద్యోగరూపే ప్రయానేఽపహతే వ్యర్ధే సతి దై త్యేంద్రో హిరణ్యకశిపుః పరిశంకితః కిమహో ఆయం శూలఘాతాదిభిరపి నాహన్యత కిమస్మాదేవ మమ మృత్యు ర్భవిష్యతీత్యాశంకితః హే యుష్మిర ! నిర్బంధేన తన్య ప్రహ్లాదన్య వధోపాయాన్ చక్రే

౪౨

ఏవిధోపాయనేవ ప్రపంచయం ప్రైరవ్యహతత్వమాహ (దిగ్గజై రితి) దిగ్గజాక్రమణైః

(ప్రహ్లాదవధారం హిరణ్యకశిపుప్రయత్నః)

మాయాభిః సన్నిరోధైశ్చ గరదానై రభోజనైః

౪౩

హిమవాయ్వగ్నిసలిరై పర్వతాక్రమణై రపి,

న శశాక యదా హంతు మపాప మసురః సుతిమ్,

చింతాం దీర్ఘతమాం ప్రాప్తస్తత్కర్తుం నాభ్యపద్యతి.

౪౪

ఏష మే బహ్వాసాధుక్తో వధోపాయాశ్చ నిర్మితాః,

తై నై ర్ద్రిష్టోహై రసద్ధర్మై ర్ముక్తః స్వేనైవ తేజసా

౪౫

వర్తమానోఽవిదూరే నై బాలోఽన్యజడధీరయమ్,

న విస్మరతి మేఽనార్యం కునఃశేఫ ఇవ ప్రభుః

౪౬

దందకూకేంద్రైః సర్పశ్రేష్ఠదంశనైః అభివారై ర్మారజహోమైః అవపాతనైః గిరిశృంగేభ్యోఽదఃపాతనైః
మాయాభి రకస్మా దశవివతనాదిభిః సంవిరోధై ర్నవరంద్రాపిదానైః గరదానైః విషప్రయోగైః
అభోజనై రుపవానైః

౪౭

హిమాదిషు పాతనైః పర్వతాక్రమణైః పర్వతానాం తదుపరి నిశ్చేదైః ఏవంవిధై రుపాయై
రసురైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః యదా విరపరాధం సుతం హంతుం న శశాక నాశక్నోత్ తదా తత్కర్తుం
తద్దననం కర్తుం నాభ్యపద్యత ఉపాయాంతరం న లేభే ఇత్యర్థః ప్రత్యుత దీర్ఘతమాం చింతాం
ప్రాప్తః.

౪౮

చింతామేవ ప్రపంచయతి (ఏష ఇతి.) ఏష బాలో మే మయా బహ్వాసాధు యథా భవతి
యథోక్తః తథా వధోపాయాశ్చ నిర్మితాః కారితాః అసద్ధర్మై రభివారాదిభిస్తైరైర్ద్రోహైః శూంఘాతాది
భిశ్చ ముక్తోఽవిపాతః స్వేనైవ తేజసా మాహుశ్యేన ఉక్తోపాయేభ్యో విదూర ఏవ వర్తమానో
బాలోఽన్యయ మజదా దీర్ఘన్య తాదృశః మే మమ అనార్యం ద్రోహం న స్మరతి కునఃశేఫ ఇవ
యథా కునఃశేఫాఖ్యః పితృభ్యాం హరిశ్చంద్రాయ విక్రీతస్సన్ తయోరవకారం విస్మరన్ తద్విపక్షం
విశ్వామిత్ర మాత్రీత్య గోత్రాంతర మాపన్న స్తద్వత్ యద్వా న్యథావాపరిత్యాగే దృష్టాంతః
కునః శేఫః పుష్పమితీ ప్రభుః జితేంద్రియః

౪౯

అప్రమేయోఽపరిమేయోఽనుభావో యన్య న కుతచ్ఛిద్యయం యన్య అత ఏవామరో

అప్రమేయానుభావోఽయ మకుతశ్చిద్భయోమరః

నూన మేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితా న వా

౪౭

ఇతి తం చింతయా కించి స్త్వానశ్రియ మధోముఖమ్.

శండామర్కావౌశనసౌ వివిక్త ఇతి హోచతుః

౪౮

జితం త్వయైకేన జగత్త్రయం భ్రువో ర్విజృంభణత్రస్తనమస్తద్విష్ట్యపమ్.

న తస్య చింత్యం తవ నాథ చక్షుహే న వై శిఖానాం గుణదోషయోః పదమ్. ౪౯

ఇమం తు పాశై ర్వరుణస్య బద్ధ్వా నిధేహి భీతో న పలాయతే యథా.

బుద్ధిశ్చ పుంసో వయసాఽఽర్యసేవయా యావద్గురు ర్భార్గవ ఆగమిష్యతి. ౫౦

తదేతి గురుపుత్రోక్త మనుజ్ఞాయేద మబ్రవీత్.

మరణరహితః ఏతస్య విరోధేన హేతునా నూనం మమైవ మృత్యుః భవితా భవిష్యతి న వా భవితా
ఏతద్విరోధేన మమ మృత్యువ్యాపే హేత్వంతరేణ నైవ భవిష్యతీత్యర్థః ౪౬-౪౭

ఇతీత్యం యచ్చింతయా పుత్రవిషయకచింతయా హ్లానశ్రియం నిస్తేజస్కం కించిదధఃకృత
ముఖం తం హిరణ్యకశిపుం ఔశనసౌ ఉశనసః కుక్రస్య పుత్రౌ శండామర్కావౌ వివిక్తే నిర్జనే దేశే
తస్య ప్రతిష్ఠాభంగాదితి భావః ఇతి వక్ష్యమాణ ప్రకారేణ ఊచతుః ౪౮

తదేవాహ (జితమితి) తవ భ్రువో ర్విజృంభణేన చలనమాత్రేణ తస్మా భీతాః సర్వే
ద్విష్టపాః లోకపాలా యస్మిన్ తజ్జగత్త్రయం త్వయైకేనానహాయేన జితం. ఏవం భూతస్య తవ హే నాథ
ప్రభో! చింతనీయం న చక్షుహే న పశ్యామః. శిఖానాం వృత్తమితి శేషః. తద్గుణదోషయోః పదం
విషయో న వై న భవతీత్యర్థః ౪౯

అత ఇమం బాలం యావద్గురుర్భగవాన్ భార్గవః కుక్ర ఆగమిష్యతి తావద్వరుణస్య పాశైః
బద్ధం నిధేహి కురు. భీతోఽయం యథా న పలాయతే తథా బద్ధం నిధేహీత్యర్థః తతః కిం తత్రాహుః.
వయసా ఆర్యాణాం సేవయా చ పుంసో బుద్ధి ర్భవిష్యతి ౫౦

ఏవం గురుపుత్రోక్తం తథేత్యనుజ్ఞాయాగీకృత్య దైత్యేంద్ర ఇదం వక్ష్యమాణ మబ్రవీత్.

(ప్రహ్లాదస్య పునర్గురుర్గుహే స్థాపనం)

ధర్మా హ్య సోపదేష్టవ్యః రాజ్ఞాం యే గృహమేధినామ్, ౫౧

ధర్మమర్థం చ కామం చ నితరాం చానుపూర్వకః,
ప్రహ్లాదా యోచతూ రాజన్ ప్రశ్రితావనతాయ చ ౫౨

యథా త్రివర్గం గురుభి రాత్మనే ఉపశిక్షితమ్,
న సాధు మేనే తచ్చిక్షం ద్వంద్వరామోపవర్ణితమ్ ౫౩

యదాచార్యః పరావృత్తో గృహమేధీయకర్మసు,
వయస్యై ర్బాలకై స్తత్ర సోపహూతః కులక్షణైః ౫౪

అథ తాన్ శ్లక్ష్యమా వాచా ప్రత్యాహూయ మహాబుధః,
ఉవాచ విద్వాంస్తన్నిష్ఠాం కృపయా ప్రహసన్నివ ౫౫

తదేవాహ (ధర్మా ఇతి) ఆస్య బాలస్య ధర్మా ఉపదేష్టవ్యః. కే తే? యే రాజ్ఞాం యే చ గృహస్థానాం తే ౫౧

ఏవముక్తే గురుపుత్రౌ తత్తైవోపదిశతు రిత్యాహ నారదః (ధర్మమితి) ధర్మార్థకామ స్వరూపాణి సాధనాని నితరాం అత్యంత మనుపూర్వకః హే రాజన్! ప్రశ్రియేణ విసమేన ఆవనతాయ నమ్రాయ ప్రహ్లాదాయోచతు రుపదిశతుః ౫౨

తద్యథావత్ త్రివర్గ మాత్మనే స్వస్యై ఉపశిక్షితమసి సాధు న మేనే నామన్యత తచ్చిక్షవృ కుతః ద్వంద్వైః రాగద్వేషాదిభిః విషయేషామరణం యేషాం తై రుపసర్జితమ్ ౫౩

కించ యదా ఆచార్యః గార్హస్థ్యధర్మేషు పరావృత్తః పరోక్షం ప్రవృత్తః వ్యాసంగాతరపర ఇత్యర్థః తదా కృతక్షణైః లబ్ధావకాశైః వయస్యైః సమానవయస్కైః బాలై స్తత్రోపహూతః సః ప్రహ్లాదః ౫౪

మహాన్ సుధీ ర్విద్వాన్ శ్లక్ష్యమా మధురయా వాచా తాన్ బాలకాన్ ప్రత్యాహూయ సంబోధ్య కృపయా ప్రహసన్నివ తన్నిష్ఠాం విజ్ఞాతమార్గన్నిష్ఠాం ఉవాచ ౫౫

తే తు తద్గౌరవాత్ సర్వే త్యక్తక్రీడాపరిచ్ఛదాః,
బాలా నదూషితధియో ద్వంద్వరామేరితే హి తైః

౫౬

పర్యుపాసత రాజేంద్ర తన్మ్యస్తహృదయేక్షణాః,
తానాహ కరుణో మైత్రో మహాభాగవతోఽసురః

౫౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
ప్రహ్లాదానుచరితే పంచమోఽధ్యాయః

తే తు బాలకాః సర్వే తద్గౌరవాత్ తద్వచనగౌరవాత్ త్యక్తాః క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణావి
యైః ద్వంద్వరామాణా మీరితైరీహితైశ్చ న దూషితా ధీ ర్దేషాం తే

౫౮

హే రాజేంద్రః తస్మిన్నేవ ప్రహ్లాదే న్యస్తం హృదయం మన ఈక్షణం చ యైస్తే తం
ప్రహ్లాదమేవ పర్యుపాసత శుశ్రూషవః పరివేష్ట్య ఉపవిచికురిత్యర్థః తాన్ పర్యుపాసీనాన్ కారుణ్య
మైత్ర్యయుక్తో మహాభాగవతోఽసురః ప్రహ్లాదః ప్రాహ ఆహ

౫౯

ఇతి శ్రీవిత్తాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకిమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
పంచమోఽధ్యాయః

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

కౌమార ఆచరేత్ ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్ భాగవతానిహ,

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

ఏవం దైత్యకుమారైః పర్యుపాసితో మహాభాగవతః ప్రహ్లాద స్తేభ్యః కరుణయానంతస్థిర
ఫలబ్రహ్మానందానుభవసాధనభాగవతధర్మానుపదిదిక్షు రుపదేక్ష్యమాణధర్మప్రతిష్ఠాపనాయ తద్దేతువైరాగ్య
జననాయ చ వైషయికసుఖానా మల్పాస్థిరత్వం దుఃఖగర్భత్సమం ఏవ హేయత్వ మయత్సలభ్యత్వం చ
వివక్షు స్తావ న్మనుష్యజన్మన ఏవ భాగవతధర్మావరణార్హత్వం తత్రాస్యస్థిరత్వేన బాల్యాత్ ప్రభృక్వేవ
తద్ధర్మానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వం చాహ (కౌమార ఇతి) ఇహ మనుష్యజన్మన్యేవ ప్రాజ్ఞః హేయోపాదేయ
విభాగాభిజ్ఞః పుమాన్ కౌమారే బాల్య ఏవ తత్రప్రభృతీత్యర్థః భాగవతాన్ భగవత్సంబంధినః భగవత్ప్రాప్తి
సాధనాన్ ధర్మానేచరేత్ భగవచ్ఛ్రేయేన తేషాం విష్ణులత్పకంకాప్రయుక్తాననుష్ఠేయత్వకంకా ప్యుదన్యతే.
తథాహ—

‘కుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే ।
మైత్రేయ’ భగవచ్ఛ్రేయః సర్వకారణకారణే ॥
సంభరేతి తథా భర్తా భకారోఽన్తద్వయాన్వితః ।
నేతా గమయితా గోప్తా గకార్ధార్థస్తథా మునే ॥
ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసః క్రియః ।
జ్ఞానవైరాగ్యయోక్తైః పవ షణ్ణాం భగ ఇతిరణా ॥
వసంతి యత్ర భూతాని భూతాత్మనృఖిలాత్మని ।
స చ భూతేష్యశేషేషు ఏకార్ధార్థస్తతోఽవ్యయః ॥
జ్ఞానశక్తిబలైశ్చర్యవీర్యతేజాం స్యశేషతః ।
భగవచ్ఛ్రేయవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః ॥

ఇత్యాదినా శ్రీమత్పరాశరాధీక్షప్రత్యక్షరసముదాయనిర్వచనావగతాః సంభర్తృత్వభర్తృత్వనేతృత్వ
గమయతృత్వ గమయతృత్వస్పృత్వ సర్వశరీరకత్వ సర్వభూతాంతరాత్మత్వ నిరస్తవిఖిలదోషత్వ
షాద్గుణ్యపూర్ణత్వాదయోగార్థాః అత్ర వివక్షితాః తత్ర సంభరణం నామోపకరణసంవిధానం తచ్చ
ప్రకృతిపురుషకాలానాం కార్యోత్పత్తియోగ్యతాపాదనరూపమ్, భర్తృత్వమ్ నిరుపాధికస్వామిత్వమ్.

దుర్లభం మానుషం జన్మ తదవ్యద్రువ మర్థదమ్

౧

యథా హి పురుషస్యేహ విష్ణోః పాదోపసర్పణమ్,

నెత్పత్వమ్ గమయిత్పూరూపం ప్రితికర్తృత్వం గమయిత్పత్వం. సంగమయిత్పత్వరూపం సంహర్తృత్వమ్, ప్రప్టృత్వ ముద్గమయిత్పత్వరూపం నృప్తికర్తృత్వం. యశో, గుణవత్తా తథా శ్రీర్నాగ్యసంపత్, వైరాగ్యం విరక్తిః సా చ పరిపూర్ణత్వా దనాదంరూపా ఏవం చానుష్ఠితైర్దర్శైః ప్రాప్యన్య భగవతి ఏవంవిధత్వా త్రత్రాప్తేః నిశ్చేయసరూపత్వాత్ తత్రాప్తిసాధనభూతా ధర్మాః పరమపురుషార్థార్థి చక్ర మనుషేయాస్తే చ బాల్యాదారభ్యేవ కర్తవ్యా ఇత్యర్థః. ఇహైవేత్యనేన మనుష్యజన్మని ఏవ భగవద్ధర్మారచణోపయుక్తత్వ మన్యన్య కు తదననుగుణత్వం చాభిషేతమ్ తత్రాపి పురోవర్తిపరామర్శినేహ శబ్దసకృతిభూతే నేదంశబ్దేనాధనా వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేన భగవద్ధర్మకర్తవ్యతా అభిషేతా, నన్యన్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని తేషాం కర్తుం శక్యత్వాత్ కిం విశేషేణాధునిక ఏవ జన్మని కర్తవ్యతోచ్యతే ఇత్యతి అహ (దుర్లభం మానుషం జన్మేతి) వివిధ పితృతాత్మకపృణ్యపాపాత్మకకర్మభిః దేవతిర్మజ్జమనుష్యస్థానాదిరూపేణ సంసరతో జీవన్య నియమేన ప్రతిజన్మ మానుషం జన్మైవేతి విశ్వాసహేతో రభావాత్ దుర్లభం మానుషం జన్మ సుకృతపరిపాకవిశేషా ల్లబ్ధిమితి, తత్త్రైవ భగవద్ధర్మా నాచరేదితి భావః నను కిం విశేషేణ కౌమార ఏవాచరేదిత్యుచ్యతే యదేష్టం విషయభోగానంతరం చతుర్థేవయసి తేషాం కర్తుం శక్యత్వాదిత్యత అహ (తదవ్యద్రువమితి) చతుర్థవయఃపర్యంత జీవనహేతో ర్విశ్వసనీయస్యాభావాత్ కౌమారత్ ప్రభృత్యేవాచరేదితి భావః నను చిరకాలసాధ్యా భగవద్ధర్మాః కథమప్థరేణ మనుష్యజన్మనా నిర్వర్తంతేః కథంతరాం నిశ్చేయసప్రాప్తిః ఆత అహ - అర్థమితి యదవ్యద్రువం తథావ్యర్థద మిత్యర్థః ఆయం భావః, యద్యవ్యద్రువం తథాపి చిరకాలజీవనమితి తే కర్మణ్యారబ్ధిభగవద్ధర్మవిరోధికర్మాభావే చ సతి యథావత్పులవర్యంతభగవద్ధర్మోప సంహారద్వారా నిశ్చేయసరూపపరితిశయపురుషార్థదం చిరజీవనహేత్యభావే వా ఆరబ్ధిభగవద్ధర్మవిరోధి కర్మసద్భావైవ వా “నేహాభిక్రమనశోఽస్తి, న హి కల్యాణకృత్ కల్పిద్గుణిం తాతః గచ్ఛతి” ఇత్యాదిభగవదుక్తరీత్యా జన్మాంతరే యథావద్భగవద్ధర్మోపసంహారద్వారా నిశ్చేయసరూపార్థదం భవతితి, అత్ర “సర్వం వాక్యం సావధారణమ్” ఇతి న్యాయే నాభిక్షో వాయుభక్ష ఇత్యాదివ త్కౌమార ఏవ భాగవతాన్ ధర్మానేన ఇహేవ ఇత్యవధారణ మభిషేతమ్

౧

తత్ర భాగవతానేన ధర్మా నాచరేదిత్యవధారణం తావదుపపాదయతి (యథా హీతి) హీతి భావీత్యర్థః, యథాశబ్దో యోగ్యతాదోషతః ఇహ మనుష్యజన్మని విష్ణోః పరమపురుషార్థస్వరూపస్య పాదయో రుపసర్పణం భజనం యథా యోగ్యం తదేవ యుక్త మిత్యర్థః కుతః యద్యస్మాదేష

(దైత్యబాలకేవలః ప్రహ్లాదస్యోపదేశః)

యదేష సర్వభూతానాం ప్రియ ఆత్మేశ్వరః సుహృత్

౨

సుఖ మైంద్రియకం దైత్య దేహయోగేన దేహినామ్,
సర్వత్ర లభ్యతే దైవాద్యథా దుఃఖ మయత్నతః

౩

తత్రప్రయాసో న కర్తవ్యో యత ఆయుర్వ్యయః పరమ్.

పరమపురుషః సర్వభూతానాం మాత్మేశ్వరః అంతఃప్రవిశ్య ప్రశాసనపూర్వకం భర్తా. శరీరస్యాత్మాఽను
వర్తనం యుక్తమితి భావః సన్వాత్మావ్యపురుషార్థరూపత్వాత్ నానువర్తనీయోఽత ఆహ ప్రియ ఇతి
ప్రియః ఇష్టతమః విరతిశయానందరూప ఇత్యర్థః అనంది ఏవ హిష్టః స ఏవ హి పురుషార్థరూప ఇతి
భావః సన్వేపంభూతోఽపి విష్కృప్త్యా దనువర్తమానాన్ ప్రాప్త్యానయేత్ తత్రాహ సుహృదితి.
“ఎష హ్యేవ సాదు కర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకేభ్యః ఉన్నిసీషతి” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా
స్వానువృత్త్యుపక్రమమాత్రేణావిర్భూతపరమకారుణ్యయుక్త ఉత్తరోత్తరం స్వానువృత్తిప్రవర్తనరూప
హితకారీత్యర్థః

౪

విఖిః పాదోపసర్పణమేవ యుక్త మిత్యనేన వైషయికసుఖసాధనయతోన్నయ యుక్తఇత్యుక్తమ్.
తదేవ సహేతుకం సదృష్టాంతం చోపపాదయన్నిహైవేత్యసాధారణ మవ్యవహరయతి (సుఖమితి)
హే దైత్యః దేహినాం దేహయోగేన దేహసంబంధమాత్రే ఇంద్రియకం సుఖం సర్వత్ర పశ్యాది
జన్మస్వప్నాదువికయత్న మంతరేణాపి దైవాత్ ప్రాప్తినక్కుజైవ లభ్యతే తత్ర దృష్టాంతః యథా
సుఖమితి, అసుఖం దుఃఖం యథా యత్నమంతరేణాపి దైవాదేవ లభ్యతే, తథా వైషయికం
సుఖమపీత్యర్థః సర్వత్ర లభ్యతే ఇత్యనేన వైషయికసుఖలాభః అన్వజన్మసాధారణః భిగవద్ధర్మలాభస్తు
మనుష్యజన్మసాధారణ ఇత్యుక్తం భవతి.

౫

యతో వైషయికం సుఖం సర్వజన్మసాధారణం తచ్చ దైవాదేవ సులభమ్ అసుఖవత్
తస్మాత్ ప్రయాసో వైషయికసుఖార్థప్రయాసో న కర్తవ్యః ఏవ మవిజానతా కృతోఽపి ప్రయాసః
కేవల మాయుర్వ్యయకర ఇత్యాహ (యతి ఇతి) యతో వైషయికసుఖార్థాత్ ప్రయాసాత్ పరం కేవల
మాయుఃషయ ఏవ, నాన్యత్ కించిదస్తి ప్రయోజన మిత్యర్థః సను జన్మాంతరే పునరైంద్రియకసుఖ
లాభాయ కర్తవ్య ఏవ యత్న ప్రత్రాహ (స తదేహి) యద్మపి కృతోఽపి తదగ్ధప్రయాసో జన్మాంత
రీయవైషయికసుఖసాధనః తథాపి తథా తద్వత్ క్షేమం న ప్రాప్నోతి కథం యథా ముకుంద

న తథా విందతే క్షేమం ముకుందచరణాంబుజమ్

౪

తతో యతేత కుశలః క్షేమాయ భయ మాశ్రితః,

శరీరం పౌరుషం యావ న్న విపద్యేత పుష్కలమ్.

౫

పుంసో వర్షశతం హ్యాయుస్తదర్థం వాజితాత్మనః,

నిష్ఫలం యదసౌ రాత్ర్యాం శేతేంద్రం ప్రాపితస్తమః

౬

ముగ్ధస్య బాల్యే కౌమారే క్రీడతో యాతి వింశతిః,

చరణాంబుజం, భజన్నితి శేషః. యథా భగవచ్ఛరణాంబుజం భజన్ పుమాన్ విశేషదుఃఖనివృత్తి పూర్వకం నిత్యనిరుపాధికనిరతికయాఽపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మనందానుభవరూపం క్షేమం ప్రాప్నోతి తథా వైషయికసుఖార్థం యతమానస్తాదృశం క్షేమం న విందతే. కింతు దుఃఖమిత్రానిత్యసోపాధికాత్మల్ప మిదానీమనుభూయ మాననజాతీయం ప్రాప్నోతీత్యర్థః

౪

తతః కారణా ద్భవ మనర్థావహం సంసార మాశ్రితః పుమాన్ కుశలః హేయోపాదేయ విభాగకుశలస్సౌ క్షేమయైవ ఉక్తవిధక్షేమార్థమేవ యతేత కౌమార ఏవేత్యుక్త మనదారణం స్రతి పాదయితుం తదవతారయతి (శరీరమితి) పౌరుషం పురుషస్య జీవన్య స్వస్య నంబంది శరీరం యావత్ పుష్కలం పటుశర మస్తి న తు విపద్యేత విపన్నం న భవతి తావదేవ క్షేమాయ యతేతేతి పూర్వేణాన్వయః, బాల్యాదారభ్యేవ యతేతేతి భావః

౫

ఏతదేవ స్రతిపాదయౌ విషయసక్తస్య కేవలం వృథాయుర్వ్యయ మాహ (పుంస ఇతి) పుంసో మనుష్యస్య తావద్వర్షశతం హ్యాయు ర్జీవనయోగ్యకాలః శతవర్షపరిమితః తస్య శతవర్షపరి మితస్యానుషోఽర్థం ఎంచాశద్వర్షాత్మక మజితేంద్రియస్య నిష్ఫలమేవ యాతీత్యుత్తరేణాన్వయః. నైష్ఫల్యేన యానే హేతుం పదౌ పుమాంసం విశిష్ట (యదితి) యద్యస్మా దసా వజితాత్మా పుమా౯ రాత్ర్యాం అంధంతమః నిద్రాత్మకం ప్రాపిత స్తూష్టిం శేతే జితేంద్రియః కౌమార ఏవారబ్ధభక్తి యోగరూపభగవద్ధర్మయోగస్తు రాత్ర్యామపి మధ్యమం యామద్వయం నిద్రార్థముపయోజ్య పూర్వోత్తరయో ర్యామయో రనిమితం కాలం భగవద్ధర్మమావరణీతి భావః.

౬

ఏవం బాల్యే ముగ్ధస్య మూఢస్య దశవర్షాణి కౌమారే క్రీడతో దశవర్షాణి త్యేవం వింశతి ర్వర్షాణాం యాఽ జితేంద్రియః కుశలస్తు తస్యామపి వింశత్యాం భగవద్ధర్మ మనుతిష్ఠతీతి భావః.

(దైత్యబాలకేభ్యః ప్రహ్లాదస్యోపదేశః)

జరయా గ్రస్తదేహస్య యాత్యకల్పస్య వింశతిః

•

దురాపూరేణ కామేన మోహేన చ బలీయసా,

శేషం గృహేషు సక్తస్య ప్రమత్తస్యాపయాతి హి

౮

కో గృహేషు పుమాన్ సక్త మాత్మాన మజితేంద్రియః,

న్నేహపాశై ర్దృఢై ర్బద్ధ ముత్సహేత విమోచితుమ్

౯

ఏవము త్రరత్రాహ్యూహ్యమ్. జరయా గ్రస్తో దేహో యస్య ఆత ఏవాకల్పస్యానమద్దస్య స్యానదీనదేహస్య వర్షణాం వింశతి ర్యాతి బాల్యాత్ ప్రభృత్యారబ్ధభగవద్ధర్మస్తు తదభ్యాసశీతదేహత్వాత్ తస్యామపి వింశత్యాం తమనుతిష్ఠతీతి భావః.

•

ఏవ మహర్భూగాత్మకార్థాయుషశ్చత్యారింశ ద్వరాణి గతాని శేష మవశిష్టం దశవర్షాత్మక మాయః దురాపూరేణ దుఃఖైః సమంతాదాపూర్వమాజేన కామేన తదినుబంధినా బలీయసా మోహేన చకారాత్ క్రోధేన చ గృహేషు గృహధర్మేషు సక్తస్యాత ఏవ ప్రమత్తస్య స్వహిత మజానతోఽపయాతి జితేంద్రియస్థు కుశలః కామాద్యుపశమనేన తస్మిన్నపి దశవర్షాత్మకే వయసి భగవద్ధర్మ మనుతిష్ఠతీతి భావః.

౮

ఏవ మజితేంద్రియస్య వైషయికనుతరత స్థాయుషో నైష్ఠుర్య మారబ్ధభక్తియోగస్య కుశలస్య జితేంద్రియస్య తు విశ్రేయససాధనభగవద్ధర్మప్రసాదనోపయుక్తత్వేన సాఫల్యం భాగవత ధర్మాణామేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వం తేషాం చ వర్తమానమనుష్యజన్మనైవామృతేయత్వం చోక్తమ్ అథ వైరాగ్య మంతరేణోపదిష్టోఽపి భాగవతధర్మః ప్రతిష్ఠితో న భవతీతి వైరాగ్యేణ తావదేషాం భవితవ్యం తచ్చ సత్సంగతి మంతరేణ న సేత్స్వతీతి తయా భవితవ్యమ్ సా చ విషయా సక్తచిత్తజనసంగపరిహారమంతరేణ దుర్లభే త్యభిప్రేత్య తత్పరిహారశ్చ గృహవిత్తకళత్రావత్పాదిష్వసు రక్తచిత్తస్య యద్యవ్యశక్యః తథావృషాయేన వివేకాత్మనా దుస్సంగః పరిహార్య ఇతి వక్తుం తావద్భృ హాదిష్వసురాగస్య దుస్త్వజత్వ మనర్థానహత్వం చాహ (కో గృహేష్విత్వాదినా.) తావద్భృహాసురాగస్య దుస్త్వజత్వమాహ (క ఇతి) గృహేష్వాసక్తం మమేదం గృహమి త్యభిమానయుక్తం దుర్బోధవీయైః స్నేహో ఇవ పాశానైః బద్ధ మాత్మానం విమోచితు మజితేంద్రియశ్చ కః పుమా నుత్సహేత, కోఽవ్యుత్సాహం న కుర్యా దిత్యర్థః జితేంద్రియస్తూత్సహేతై వేతి భావః అనేన “పిత్వాత్మపాతం గృహమందకూపం” ఇతి పూర్వముక్తగృహాభినివేశత్యాగ ఏవ భగవద్రాజయజ్ఞే ప్రథమం కారణ మిత్యుక్తమ్

౯

కో న్వర్థ స్తృష్టాం విసృజేత్ ప్రాజ్ఞేభ్యోఽపి య ఈప్సితః,

యం క్రిణాత్యసుభిః ప్రేషై స్తస్కరః సేవకో వణిక్

౧౦

కథం ప్రియాయా అనుకంపితాయాః సంగం రహస్యం ధువిరాంశ్చ మంత్రాన్
సుహృత్సు చ స్నేహసితః శిశూనాం కలాక్షరాణా మనురక్తచిత్తః

౧౧

పుత్రాన్ స్మరంతా దుహితృర్హృదయ్యా భ్రాతృన్ స్వస్థాన్వా పితరా చ దీనా,
గృహాన్ మనోజ్ఞోరుపరిచ్ఛదాంశ్చ వృతీశ్చ కుల్యాః భ్రతుభృత్యవర్గాన్

౧౨

త్యజేత కోశస్కృదిచేహమానః కర్మాణి లోభాదవిత్పక్తామః,

తగభినివేశ్యాశ్చ విత్తకళత్రాపత్యాద్యనురాగత్యాగపూర్వకః సోఽవ్యజితేంద్రియశ్చ దుశ్శక
ఇత్యాహ (కో న్వితి) అర్థత్వష్టాం విత్తస్సృహం అజితేంద్రియశ్చేత్ ఈ షుమాణా విసృజేత్ త్యజేత్;
దు స్త్యజత్వే హేతుః వదంతాం విశిష్ట-య ఇతి యోఽర్థః ప్రాజ్ఞేభ్యోఽపి గరియసీమితి ప్రాజ్ఞ
చ్ఛుహపేక్షయా గరియసీం దృఢతరా మిత్యర్థః ప్రాజ్ఞేభ్యోఽపి గరియస్త్యమేవ దృష్టాంకముఖేన
దర్శయన్ అర్థం విశిష్ట-యమితి యమర్థ మనుభిః ప్రాజ్ఞైః తస్కరశ్చోరః సేవకః ఆయుధోపజీవీ
వణిక్ నావికశ్చ క్రిణాతి వ్రాణహని మంగీకృత్యాపి తస్కరాది ర్యమర్థం సాధయతి తస్మిన్నర్థే తృష్టాం
కోను విసృజే దిత్వర్థః,

౧౦

కిం చ అనుకంపితానా దయాయుక్తాయాః ప్రియాయాః రహసి భవం సంగం ధువిరాన్
మనోజ్ఞాన్ హితాలాపాంశ్చ సుహృత్సు చ సంగం స్మరణ కథం ప్రియాసంగాదీం స్త్యజేతేతి తృతీయే
నాన్వయః కథంభూతః? తిత్సేహసితః తేషాం ప్రియాదీనాం స్నేహేన సితో బద్ధః కలాని
మధురాఙ్మక్షరాణి యేషాం తేషాం శిశూనాం చ సంగమిత్యనుషజ్యతే. సంగం తేవ్యనురక్తం చిత్తం
యస్య సః,

౧౧

పుత్రాన్ హృదయాః హృదయంగమా దుహితృః శ్వశురగృహీ స్థితాః తథా భ్రాతృణా
స్వస్థార్పగినిశ్చ దీనా మాతాపితరా చ ఉరవః బహవః పరిచ్ఛదాః భోగోపకరణాని యేషు తాణా
మనోజ్ఞాన్ గృహంశ్చ కుల్యాః కులక్రమాగతాః వృత్తీర్వికాశ్చ పశూన్ భృత్యవర్గాంశ్చ కథం త్యజేత
కథంతరాం మిజ్యేత విరక్తః స్యాత్.

౧౨

కథంసంగః కోశస్కృదివ కోశకారీ కీట ఇవ కర్మాణీహమానో యథా కోశస్కృద్భూహు

(దైత్యబాలకేభ్యః ప్రహ్లాదస్యోపదేశః)

ఔపస్థ్యజై హ్వయ బహుమన్యమానః కథం విరజ్యేత దురంతమోహః, ౧౩

కుటుంబపోషాయ వియన్ నిజాయు ర్న బుధ్యతేఽర్థం విహతం ప్రమత్తః,
నర్వత్ర తాపత్రయదుఃఖితాత్మా నిర్విద్యతే న స్వకుటుంబరామః, ౧౪

విత్తేషు నిత్యాభినివిష్టచేతా విద్వాంశ్చ దోషం పరవిత్తహర్తుః,
ప్రేత్యేహ చాథావ్యజితేంద్రియస్తదశాంతకామో హరతే కుటుంబీ ౧౫

విద్వా నపీత్థం దనుజాః కుటుంబం పుష్టన్ స్వలోకాయ న కల్పతే వై.

కోశాత్మకం గృహం కుర్వన్నాత్మనో నిర్గమాయ ద్ధారమపి సావశేషయతి తథా స్వబంధకాని కర్మాణి
కుర్వాణ ఇత్యర్థః ఆవిత్పప్రః కామో యస్య తాదృశః ఔపస్థ్యం జై హ్వయం చ నుఖం బహ్వాధికం
మన్యమానః అతో దురంతో మోహో యస్య ౧౩

దురంతం మోహం దర్శయన్ విశిషిష్ట (కుటుంబపోషణాయ) వియత్ క్షీయమాణం
నిజాయుః పరిచ్ఛిన్నాయుర్యస్య తాదృశో విశేషేణ హిత మనుకూలమర్థం పరమం పురుషార్థం న వేద.
విహతమితి సారే విహతమపి స్వాభిప్రేత మర్థం న వేద దృష్టాంతత్వేన నానుసంధత్తే నర్వత్ర దేశే
కాలే చ తాపత్రయేణ దుఃఖిత ఆత్మా మనో యస్య తాదృశో న నిర్విద్యతే సంస్మృతో హేయత్వబుద్ధిం న
కరోతి యతః స్వకుటుంబే రామో రతిర్యస్య ౧౪

ప్రత్యుత్తార్యం కరోతీత్యాహ (విత్తేషితి) పరద్రవ్యాపహరిణో యో దోషః ప్రేత్య
మరణానంతరం నరకలక్షణః ఇహ చ లోకే దండరాపశ్చ తం విద్వాన్ జానన్నపి విత్తేషు నిత్య
మభినివిష్టం చేతో యస్య సోఽజితేంద్రియోఽశాంతకామః కుటుంబీ చ స తత్సరస్య విత్తం
హరతి ౧౫

ఏవం కో గృహేష్విత్యాదిభిః సప్తభిః శ్లోకైః గృహాదిష్యనురాగో దుస్యజ ఇత్యుక్తమ్.
అథ తస్యాన్తరావహత్వమాహ (విద్వానితి) హే దనుజాః : ఇత్థం విద్వానపి ఉక్తవిదం సంసారం
జానన్నపి కుటుంబం పుష్టన్ బిభ్రత్ యః స్వలోకాయ ఆత్మయాథాత్మ్యదర్శనాయ న కల్పతే న
సమర్థో భవతి ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనపరో న భవతి కింతు ఇదం స్వీయ మిదం
పరకీయమిత్యేవం విభిన్నో భావో యస్య, సర్వస్య పరమాత్మకేషతా మజానన్నిత్యర్థః, యథావత్

యః స్వీయపారక్యవిభిన్నభావస్తమః ప్రపద్యేత యథా విమూఢః

౧౬

యతో న కశ్చిత్ క్వ చ కుత్రచి ద్వా దీనః స్వమాత్మాన మలం సమర్థః.

విమోచితుం కామదృశాం విహారక్రీడామృగో యన్నిగడో విసర్గః

౧౭

తతో విదూరాత్ పరిహృత్య దైత్యా దైత్యేషు సంగం విషయాత్మకేషు.

విమూఢః న తమో నరకమేవ ప్రపద్యేత. యద్వా తత్త్వవిదపి కుటుంబభరణానక్తో దేహాత్మాభిమాన స్వతంత్రాత్మాభిమానయుక్తో మూఢవన్నరకమేవ ప్రపద్యతే న ముక్తిమ్. కిం పునః కేవలమూఢ ఇత్యాహ (విద్వానపీతి) విద్వానసి ప్రకృతిపురుషేశ్వరయథాత్మ్యవిదపి యః పునః స్వీయపారక్యవిభిన్నభావః ఇత్థం కుటుంబం పుష్టన్ భవతి సః స్వర్లోకాయ పరమపదప్రాప్తయే న కల్పితే కింతు నితరాం మూఢవత్తమ ఏవ ప్రపద్యేత విదుష ఏవేయం గతిః. కిం పున రవిదుష ఇతి భావః యథా విమూఢ ఇతి దృష్టాంతవశాత్ కిం పునర్న్యాయోఽత్ర 'ద్యోత్యతే

౧౮

ఏవం గృహాద్యానక్తే ద్దస్త్యజత్వ మనర్థవహత్వం చోక్తమ్ ఆధోక్త ముపసంహరన్ దుస్త్యజగృహాద్యనురాగత్యాగవిమిత్తమనత్సంగం పరిత్యజ్య సత్సంగాదిప్రసక్త్యా భగవంతమాశ్రయేతేత్యాహ (యత ఇతి) యతః కశ్చిదపి పుమాన్ గృహాద్యభివిష్టశ్చేదాత్మానం క్వచిదపి కాలే కుత్రచిదపి దేశే మోచితుం మోచయితు మనమర్థస్తత ఇత్యుత్తరేణాన్వయః. అసామర్థ్యే హేతుః అలమత్యర్థం దీనో విషయలంపటః వామదృశో యాసాం తాసాం విహారే క్రీడామృగః క్రీడార్థం సంవర్ధితకాఖ్యామృగాదితుల్యః. విహరమితి వృథక్ పదసారే విహరస్థాన మాత్మాన విత్యన్వయః. వామదృశాం విహరక్రీడామృగత్వం విశిష్టి (యదితి.) యద్ యస్మాత్ వామదృశాం క్రీడామృగత్వా ద్దేతోః విగదరూపో విసర్గః సంసారబంధో భవతి ఆయమితి వా చేదః. యత్ క్రీడామృగ ఇత్యేత దయమేవ విగదరూపః సంసార ఇత్యర్థః. యదితి చేదనక్షే యచ్ఛబ్దేన వామదృశాం వా పరామర్శః. యత్ యాసు విగదః శృంఖలారూపో విసర్గః పుత్రాదిరూపః సర్గ ఇత్యర్థః. అవిసర్గ ఇతి వా చేదః. యద్యస్మాత్ క్రీడామృగత్వా దవిసర్గః. అవిమోచ్యో విగదః శృంఖలాతుల్యః సంసారబంధో భవతీత్యర్థః

౧౯

(తత ఇతి) తతః యతో గృహాదిష్వానక్తః ఆత్మానం మోచితు మనమర్థస్తతో విషయేషు శబ్దాదిష్వేన ఆత్మామనో యేషాం తేష్వనత్పు దైత్యేషు సంగం దూరాత్ పరిహృత్య అదిదేవం జగదుదయస్సర్వస్థితిలిలం స్వతేజసా దీప్యమానం నారాయణం జీవానాం పాప్యం ప్రాపక మధారం చ భగవంతం ఉపేత తత్సంగాదిప్రణాద్యా శరణం ప్రణేత యద్యస్యత్ర సత్సంగతేః కరోక్తి రాన్పి తథాపి స్వస

(దైత్యబాలకేభ్యః ప్రహ్లాదస్యోపదేశః)

ఉపేత నారాయణ మాదిదేవం స ముక్తసంగైరిషితోఽపవర్గః

౧౮

స హ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వయాసోఽసురాత్మజాః.

సత్సంగతేవ హేతో ర్జ్ఞానోదయస్య స్వేనైవ వక్ష్యమాణత్వాత్ స్వసంగత్వైవ తైః సత్సంగతేః కృతప్రాయత్వాచ్చ తదనుక్రావపి సాభిప్రేతైవ ఏవం గృహోద్యాసంగస్య దుస్త్యజత్వద్దోషావహత్వాది కథనేనైవ తేషాం వైరాగ్యముదేష్యతీతి వైరాగ్యమపి సంపాదనీయమితి శబ్దతో నోక్తం స్వప్రైవ జ్ఞానోపదేష్టుత్వాత్ ఆచార్యత్వేనావస్థితత్వాత్ గుర్వభిగమన మపిహ శబ్దతః కర్తవ్యత్వేనోక్తమ్. కింతు శ్రీకప్రపదనమాత్రమేవ కురుతేతి శబ్దేనోక్తమ్ ధర్మాన్ భాగవతానితి భగవద్భద్రేనాభిప్రేతం నిష్ఫులత్వ శంకావృదాసం వ్యనక్తి స ఇతి స ఉపేయో నారాయణః అపవర్గః పరమపురుషార్థలక్షణాపవర్గ హేతుత్వేన ముక్తః సంగో దేహతదనుబంధిను యైనైరిషిత ఇష్టః స ఏవ ముక్తసంగానా విష్టోఽప వర్గః పరిరూప ఇత్యర్థః

౧౮

ఏతదేవ ప్రతిపాదయితుం తావత్ తత్సమాశ్రయణస్య దుశ్కృత్యశంకాం నిరాకుర్వన్నాహ (న హీతి) హే అసురాత్మజాః అచ్యుతం సకృ దాశ్రవణాదేవ ఆశ్రితా న్ను చ్యావయతీతి అచ్యుతః తం ప్రీణతః పుంసో బహ్వయాసో న హి విద్యతే దేవతాంతరప్రీత్యుత్పాదకసాధానుష్ఠానవత్ భగవత్ప్రీత్యుత్పాదక తద్ధర్మానుష్ఠానే నాయాసో విద్యతే ఇత్యర్థః. అనాయాసే హేతుః ఆత్మత్వాదితి. సర్వభూతానా మాత్మత్వాత్ సర్వతః సిద్ధత్వాత్ సులభత్వాత్ సర్వత ఇతి “సార్వవిభక్తికస్తసి” షష్ట్యర్థః ఇహ లోకే సర్వతః సర్వేషాం దేవాసురాదిప్రీతుంసవర్ణాశ్రమాదివిభాగమంతరేణ సర్వేషాం సిద్ధత్వా దిత్యర్థః ఆయ మభిప్రాయః. న హి సులభస్య తృణలోష్ఠాదే రన్వేషణాయ విదూరగమనాది రూపః ప్రయాసోఽపేక్షితః సర్వత్ర సర్వేషాం సులభత్వా దేవం సర్వేషా మాత్మత్వేన సర్వసులభస్య ప్రీణనేనాతీవాయాస ఇతి యద్వా. సిద్ధత్వా దిత్యస్య స్వగ్గాదివన్న సాధ్యః పురుషార్థః అపి తు సిద్ధరూపః సాధ్యపురుషార్థసాధనే హి యాగాద్యనుష్ఠానరూపప్రయాసభావశ్యమ్ సిద్ధస్య తు తల్లాభోపయుక్త ప్రీణనోపాయ తత్సమాశ్రయణమాత్రమపేక్షిత మిత్యర్థః. యద్వా ఆత్మత్వా దిత్యనాయాసే పృథగ్గేతుః ఆత్మాహి స్వశరీరే నిరతిశయప్రీతియుక్తః తద్రక్షణశీలశ్చ లోకే దృష్టః ఏవం సర్వేషాం జీవానాం పరమాత్మానం ప్రతి శరీరత్వాత్ తద్విషయకప్రీతేస్తస్య స్వతస్సిద్ధాయా అపి విపులాపరాధై రనభి వ్యక్తాయా స్తదభివ్యక్త్యావహం కించిదానుకూల్యాదికమాత్ర మపేక్షితమితి భావః. సిద్ధత్వాదితి తత్ప్రేవాన్యో హేతుః, న హి సిద్ధస్య హిరణ్యనిధేః తర్పరిజ్ఞాన ముతరేణ తల్లోభోపయుక్తోఽన్యః ప్రయాసోఽపేక్షితః.

ఆత్మత్వాత్ సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వతః

౧౯

పరావరేషు భూతేషు బ్రహ్మాంతస్థావరాదిషు,

భౌతికేషు వికారేషు భూతేష్వధ మహత్సు చ

౨౦

గుణేషు గుణసామ్యే చ గుణవ్యతికరే తథా,

ఏక ఏవ పరో హ్యత్మా భగవానీశ్వరోఽవ్యయః

౨౧

ప్రత్యగత్మస్వరూపేణ దృశ్యరూపేణ చ స్వయమ్

ఏవం పరమాత్మనోఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య హృదయే సిద్ధత్వాత్ తల్లోభోపయుక్తస్వామిత్వ శేషత్వాది తద్యాదాత్మ్యజ్ఞాన పూర్వక తత్సమాశ్రయణమాత్రేణ తస్య సమాశ్రితవిషయకప్రీతి రుదేష్వతీతి నాతివాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః

౧౯

ఆత్మత్వాత్ సర్వభూతానామ్ ఇత్యేతదేవ ప్రపంచయతి (పరావరేష్వీతి చతుర్థిః) బ్రహ్మ చతుర్ముఖోఽంతో యేషాం స్థావరా ఆదిర్యేషాం తేషు పరావరేషుచ్చానచేషు భూతేషు చరావరాత్మక దేహభాషా చేతనేష్విత్యర్థః తథా భౌతికేషు పృథివ్యాదిభూతపరిణామరూపేష్వచేతనేషు మహత్సు పృథివ్యాదిమహాభూతేషు

౨౦

గుణేషు సత్త్వాదిషు గుణానాం సత్త్వాదీనాం సామ్యం యస్మిన్ తస్మిన్ ప్రధానే మూల ప్రకృతానిత్యర్థః గుణవి్యతికరే గుణవై షమ్యవతి మహదహంకారాదౌ చేత్యర్థః

౨౧

ప్రత్యగత్మస్వరూపేణ ప్రత్యగత్మాజీవః స్వం స్వాసాదారణం రూపం శరీరం యస్య తేన ప్రత్యగత్మశరీరతత్వేనేత్యర్థః దృశ్యమచేతనం రూపం యస్య తేన అచేతనశరీరతత్వేన చేత్యర్థః. ఏకః స్వసమానరహిత ఏవ పర ఆత్మా పరమాత్మా అంభః ప్రవిశ్య భర్తా అవ్యయః అన్నపృష్ఠశరీర గతవికారః నిరస్తాఖిలదోషః షడ్గుణ్యపరిపూర్ణః ఈశ్వరో జీవకర్మానుగుణం వియంతా వ్యాప్యవ్యాపక విదేశ్యః వ్యాప్యేషు వ్యాపకతయా నిర్దేష్టవ్యః అవికల్పితః జాతిగుణాదిరహితః కేవలౌఽనుభవః దుఃఖ ప్రతిఙ్గళం జ్ఞానమ్ అనందరూపం తదేవ స్వరూపం యస్య నః పరమేశ్వరః స్వవ్యతిరిక్తేశ్వరాంతర రహితః గుణసర్గయా సంసారిణాం మోహాదిగుణాః సృజితీతి తయా మాయయా అంతర్నితైశ్వర్యః సంసారిణామప్రకాశమానమహిమా ఈయతే గమ్యతే సదాచార్యోపదేశేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ఉక్త విధ తద్యాదాత్మ్యజ్ఞాన పూర్వకం తత్సమాశ్రయణమాత్రివేవ తత్ప్రాప్తినిమిత్తతత్ప్రీతిహేతు రుపాయ

(దైత్యబాలకేత్యః ప్రహాదస్యోపదేశః)

వ్యాప్యవ్యాకనిర్దేశ్యో హ్యనిర్దేశ్యోఽవికల్పితః.

౨౨

కేవలానుభవానందస్వరూపః పరమేశ్వరః,

మాయయాంతర్హితైశ్వర్య ఈయతే గుణసర్గయా

౨౩

తస్మాత్ సర్వేషు భూతేషు దయాం కురుత సౌహృదమ్,

ఆసురం భావ మున్ముచ్య యయా తుష్యత్సదోక్షజః

౨౪

ఇతి భావః అత్ర “అవికల్పితః” “కేవలానందానుభవ స్వరూపః” ఇతి పదద్వయేన “అస్కంధమనన్వీ ప్రాప్యం” సత్యం జ్ఞాన మనంతమ్” “విజ్ఞానమానందం” ఇతి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేన ప్రాప్యం బ్రహ్మస్వరూప ముక్తమ్. అవశిష్టై రేక ఏవేత్యాదిభిః ప్రథమాంతపదైః “ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ” “దృశ్యరూపేణ” చేతి పదద్వయేన చ ప్రాప్యస్య గుణా ఉక్తాః “పరావరేషు భూతేషు ప్రత్యగాత్మ స్వరూపేణ చేత్యనేన జీవస్య తచ్చేషత్వాపరసర్వాయతచ్ఛరీరత్వకథనేన ప్రాప్త్యస్వరూపముక్తమ్. “గుణసర్గయా మాయయాఽంతర్హితైశ్వర్యః” ఇత్యనేనాబ్రహ్మత్వకత్వస్వతంత్రాత్మత్వాదిరూపమోహాది ప్రాకృతగుణగణ ఏవ ప్రాప్తివిరోధీతి కథనేన విరోధిస్వరూపమప్యుక్తమ్. తత్ప్రాప్తిపరిణం తు తచ్ఛరణకైంకర్యాదిరూపం “సారం జుషాం చరణయోః” ఇతి వశ్యతి, ఏవ మర్థవంచక ముపదిష్టం ఉపతి పూర్వమ్ “ఉపేత వాయణమ్” ఇతి తత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యత్వేన విహితం తస్య దుష్కరత్వ పరిహారశంకాప్రసంగాత్ సమాశ్రయణోపయుక్తార్థవంచకజ్ఞానం సదాచార్యోపదేశాత్ సంపాద్య మిత్యుక్తమ్, ఏవ మర్థవంచకజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్తిసాధజననద్వారా తత్ప్రాప్తి హేతు తిత్వభిప్రేతమ్, తత్సమాశ్రయణం చ తద్భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మక మధికారభేదేన వ్యవస్థితమితి తాత్పర్యమ్.

౨౨-౨౩

యదుక్తం “న హ్యద్యుతం ప్రీత్యతో బహ్వయానః” ఇతి తదుపసంహరన్ తత్ప్రీతి నిమిత్తతత్సంతోషజనకం హేత్వంతర మాహ (తస్మాదితి) యస్మాత్ సర్వాంతరాత్మత్వాదిప్రాప్య బ్రహ్మస్వరూపాదిజ్ఞానపూర్వక తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్తిప్రాప్తహతత్ప్రీతిహేతుః తస్మాద్వాయం సర్వే ఆసురం భావం భూతద్రోహశీలత్వాదిరూపం ఉన్ముచ్య సమూలం త్యక్త్వా పరమాత్మకరీరేషు సర్వేషు భూతేషు బ్రహ్మదిస్తంబవర్యంతేషు యథోచితం దయాం సౌహృదం చ కురుత యయా దయయా ఆదోక్షణో భగవాం స్తుష్యతి తాదృశీం భూతేషు దయాం కురుతేత్వర్థః

౨౫

తుష్టే చ తత్ర కిమలభ్య మనంత ఆద్యే

కిం తైర్గుణవ్యతికరాదిహ యే స్వసిద్ధాః,

ధర్మాదయః కిమగుణేన చ కాంక్షితేన

సారం జుషాం చరణయో రుపగాయతాం నః

౨౫

ధర్మార్థకామ ఇతి యోఽభిహితప్రవర్గ

ఈశ్వరయో నయదమో వివిధా చ వార్తా.

తుష్ట్యర్థోక్షజః తతః కిమత ఆహ (తుష్ట ఇతి) తస్మిన్నాద్యే జగత్సారణభూతే అనంతే భగవతి తుష్టే సతి అలభ్యం కిమ్: న కిమపి సర్వం తస్మిన్ తుష్టే సతి అభిలషితం సులభమేవేత్యర్థః యద్యపి సులభం తథాపి నిరతిశయపురుషార్థరూపతచ్చరణారవిందానుభవరూప మమృతమనుభవద్విః మాదృశైః ధర్మైశ్వర్యకామకైవల్యాదిక మమృతం నిబద్ధి యాషరోదకమిన నేష్యతే ఇత్యభిప్రాయన్నాహ (కిమితి) నోఽస్మాకం గుణవ్యతికరాత్ కర్మానుగుణనత్వాదిగుణపరిణామాదేవ స్వసిద్ధా ఆయత్నత స్సిద్ధాః యే ధర్మాదయః ధర్మార్థకామాః తైః ధర్మార్థకామైః కిం న కిమపి ప్రయోజన మిత్యర్థః కాంక్షితేన అభిలషితేన అగుణేన గుణత్రయరహితేన తైవత్యేన మోక్షేణ వా కిం పోఽపి న పురుషార్థ ఇత్యర్థః. న కథంభూతానాం భగవచ్చరణయోః సార మనుభవాత్మక మమృతసారం జుషతాం సేవమానానాం ఉపగాయతాం తద్గుణాన్ స్తువతాం మనసా తచ్చరణారవిందాఽనుభవామృతమ్ అనుభవతాం వాక్చుప్రణాభ్యాం తద్గుణానుభవామృతం చ అనుభవతా మస్మాకం ధర్మాదయః ఊషరోదక ప్రాయా ఇత్యర్థః

౨౫

నను, త్వదుక్తమేతత్ స్వం జానంతోఽవ్యస్తద్ధరవః త్రివర్గమేవ పురుషార్థత్వే నోపది దిశుః త్వం తు త్రివర్గ మనాదృత్య భగవచ్చరణారవిందాశ్రయజమేవ సారతమం శున్యసే కిం చ గుర్వనుశీతాన్విషిక్త్యాదిశాస్త్రేషు స త్వదుక్తధర్మైః కర్తవ్యత్వేనోపలభ్యతే అతః కిం తద్ధర్మప్రమాసకం తత్రాహ (ధర్మేతి) ధర్మాదీనాం సమాహారద్వంద్వః పుంస్త్య మార్షమ్. ధర్మోఽర్థః కామశ్చేతి య త్రివర్గోఽభిహితః అన్యదాచార్యైర్లొగ్గవాదిభిరితి శేషః య త్రివర్గః పురుషార్థత్వే నాచార్యై రుక్తి ఇత్యర్థః యచ్చ తత్ప్రతిపాదికేషిదిహూపా విద్యా చ తదేతత్ సర్వ మహం మన్యే తత్రేషా అన్విషిక్తీ. సంజ్ఞా తర్కవిద్యా. త్రయో వేదవ్యూహాగః నయదమో దండనీతిప్రతిపాదకే శాస్త్రే వివిధా వార్తా కృష్ణాద్యాణీవికాణ్ణానజనకం శాస్త్రమ్, ఏతత్సర్వ మహం మన్యే జానామ్యేవ. కింతు యత్ స్వసుహృదః పరిమన్య పుంసో విరుపాదికసుహృదే, పరమపురుషాయేత్యర్థః సంప్రదానస్యైవ శేషత్వ వివక్షయా షష్ఠీ. న్యస్తార్పణం భగవతి స్వాత్మనమర్పణం తదేతన్నిగమన్య వేదోత్తరభాగం

(దైత్యబాలకేభ్యః ప్రహ్లాదప్రోవదేశః)

మన్యే తదేత దఖిలం నిగమస్య సత్యం

స్వాత్మార్పణం స్వసుహృదః పరమస్య పుంసః.

౨౭

జ్ఞానం తదేత దమలం దురవాప మాహ

నారాయణో నరసఖః కిల నారదాయ.

ఏకాంతినాం భగవత స్తదకించనానాం

పాదారవిందరజసాఽఽప్లుతదేహినాం స్యాత్

౨౮

ప్రమేయ మితి శేషః ఉపనిషద్భాగస్య ప్రతిపాద్యం సత్యం నిత్యం అక్షయిష్టుపురుషార్థసాధనం. మన్య ఇత్యర్థః అన్యద్దురుఖిః జ్ఞాత మవ్యహం జ్ఞానామి నిత్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనం భగవత్కాత్మ సమర్పణం వేదాంతప్రతిపాద్యం త్వదితారం జ్ఞానామీత్యర్థః గురవస్తు నైత జ్ఞానంతీత్యభిప్రాయః. అవతతో జ్ఞానంతో వా మహదనుగ్రహభావాత్ నానుష్ఠానోపయోగితయా నిస్సంశయం జ్ఞానంతీతి తాత్పర్యం నిగమన్యే త్యనేన అన్యదుక్తార్థే వేదాంతభాగః ప్రమాణమిత్యుక్తమ్ స చ “ఓమిత్యాత్మానం యుంతీత ముముక్షు రైవ శరణ మహం ప్రపద్యే” ఇత్యాదిరూపః స్వాత్మార్పణమిత్యనేన చోపేత నారాయణం హరిమాశ్రయేతే త్యాద్యుక్త మాశ్రయణ మాత్మసమర్పణరూపమితి వివృతమ్. భగవతి స్వాత్మసమర్పణం నామ స్వాత్మనో భగవచ్ఛ్రేయతైకస్వభావత్వానుసంధానపూర్వకం భగవతి స్వాత్మరజై రిరసమర్పణరూపమ్ ఏవం నారాయణోపాయనం నామ తచ్చరణాగతి రిత్యుక్తం భవతి సమనంత రాధ్యాయే తదుపాయనస్య తద్భక్త్యాత్మకత్వం వక్ష్యతి ఏవం చ యథాధికారం భక్తిప్రపత్త్యన్యత రాత్మకం భగవత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యమితి తాత్పర్యమ్.

౨౯

నను, గురుభి రజ్ఞాత మిద మంతరేణాపి తదుపదేశేన కథం త్వం జాతవా నిత్యాశంకాయాం భగవతో నారదస్యానుగ్రహదేవేతి వక్తుం తస్య సాంప్రదాయికత్వ మాహ (జ్ఞానమితి) తదేత ద్దురవాపం దుర్లభం జ్ఞానం నరస్య సఖా భగవా న్నారాయణో బిదరికాశ్రమవాసీ నారదాయాహ ఉపదిష్టవాన్. నను యత్ర నారదః శ్రోతా నారాయణో వక్తా తస్మిన్ మాదృశానాం కథ మధికార ఇతి శంకాం నిరాహ. ఏకాంతినా మితి ఏకాంతినా మకించనానా మనన్యప్రయోజనానాం భగవతః పాదారవింద రజసా అప్లుతానాం స్పృశానాం దేహినాం భగవత్సేవాసక్తానాం సర్వేషామపి తదజ్ఞానం స్యాదేవ న తూత్రమానా మేవేతి నియమః.

౩౦

శ్రుతమేత న్మయా పూర్వం జ్ఞానం విజ్ఞానసంయుతమ్,
ధర్మం భాగవతం కుద్ధం నారదాద్ దేవదర్శనాత్.

౨౮

దైత్యపుత్రా హిమః—

ప్రహ్లాద త్వం వయం చాపి నర్తేఽన్యం విద్యమే గురుమ్,
ఏతాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం బాలానామపి హీశ్వరౌ

౨౯

బాలస్యాంతఃపురస్థస్య మహత్సంగో దురన్వయః,

చిన్తి నః సంశయం సౌమ్య స్వాచ్ఛే ద్విశంభకారణమ్

౩౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం సప్తమస్కంధే,
ప్రహ్లాదానుచరితే షష్ఠోఽధ్యాయః

అత ఏవ మయాఽపి నారదాఽచ్చుత మిత్యాహ (శ్రుత మితి) విజ్ఞానేన వివేకాదిజన్యేన సంయుతం జ్ఞానం శాస్త్రోత్థం వికుద్ధం భాగవతధర్మరూపం భగవద్వాతాత్మ్యవేదినో నారదాఽన్యుతం శ్రవణేన జ్ఞాతం భగవతో నారదస్య వచసాం శ్రవణా న్మమ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తిరీతూ దిత్వార్థః ౨౮

తత్ర విష్ణుతాః పృచ్ఛంతి దైత్యకుమారాః (ప్రహ్లాదేతి) హే ప్రహ్లాద! త్వం వయం చావ్యేతాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యామృతే వినాఽన్యం గురుం న విద్యమే, ఏతదాగమనాత్ పూర్వ మేవాహం నారదపార్శ్వం గత ఇత్యతాహః, బాలానామపి శిశూనామపి నతా మస్మాక మేతా వేవేశ్వరౌ అత స్తవాన్యత్ర గమనం న సంభవతీతి నః శంకా వర్తత ఇత్యర్థః ౨౯

నారద ఏవాత్రాగత ఇతి న సంభవతీత్యాహః (బాలస్యేతి) అంతఃపురస్థస్య బాలస్య తవ మహతో నారదస్య సంగో దురన్వయో దుర్బుటః హే సౌమ్య, ప్రహ్లాద! నోఽస్మాకం సంశయం చిన్తి అవనుద విసంభకారణం విశ్వానహేతుః స్వాచ్ఛేత్ అనంతావితత్వేన అస్మాభి రవిశ్వసనీయో నారదసంగమః త్వదుక్తస్తత్ర యద్యస్మా ద్విశ్వానహేతు రప్తి చేత్తదుపాదనపూర్వకం తత్సంగతి విషయం సంశయం చిందీత్యర్థః ౩౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తప్సరణకమలసరివయఃప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా రిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

షష్ఠోఽధ్యాయః

అథ సప్తమోఽధ్యాయః

నారద ఉవాచ—

ఏవం దైత్యసుతైః పృష్టో మహాభాగవతోఽసురః,
ఉవాచ స్మయమాన స్తాన్ స్మరన్ మదనుభాషితమ్

౧

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

ఏతరి ప్రస్థితేఽస్మాకం తపసే మందరాచలమ్,
యుద్ధోద్యమం పరం చక్రు ర్విబుధా దానవాన్ ప్రతి
ఏపీలికై రహిరివ దిప్త్యా లోకోపతాపనః,
పాపేన పాపోఽభక్షీతి వాదినో వాసవాదయః

౨

౩

అథ సప్తమోఽధ్యాయః

దైత్యకుమారై రేవం పృష్టః ప్రహ్లాదః తత్సంగశిహీతు ముపపాదయన్ తత్త్వత్రయ
యాతాత్మ్యోపదేశపూర్వకం సపరికరం భగవద్భక్తియోగ ముపదిష్టవా నిత్యాహ భగవా న్నారదః (ఏవమితి)
ఏవం ఇత్థం దైత్యసుతైః పృష్టో భాగవతోత్తమః ప్రహ్లాదః తాన్ దైత్యపుత్రాన్ ప్రతి స్మయమానో
మయా నారదేనానుభాషితం స్మరన్మువాచ

౧

తదేవాహ (ఏతరిత్యాదినా నాధునాస్యజహాత్ స్మృతిరిత్యంతేన) అస్మాకం ఏతరి హిరణ్య
కలిపా తపసే తపః కర్తుం మందరాచలం ప్రతి ప్రస్థితే ప్రయాతే నతి, ఇంద్రాదయో విబుధా జేవాః
దానవాన్ ప్రతి యుద్ధోద్యమం చక్రుః

౨

కథంభూతాః సంతః లోకోపతాపనః లోకానాం దుఃఖకారీ పాపః పాపాత్మా స్వపాపేనైవ
దైవాత్ ఏపీలికై రహిః సర్ప ఇవ అభక్షి భక్షితః ఇతి వాదినో వదంతః సంతః వాసవ ఇంద్ర ఆది
ర్యేషాం తే యుద్ధోద్యమం చక్రు రితి పూర్వేణాన్వయః

౩

తేషా మతిబలోద్యోగం నిశమ్యాసురయాధపాః,
వధ్యమానాః సురై ర్భీతా దుద్రువుః సర్వతో దిశమ్.

౪

కళత్రపుత్రమిత్రాప్తాన్ గృహన్ పశుపరిచ్ఛదాన్,
నావేషిమాణా స్త్యరితాః సర్వే ప్రాణసరీష్పవః

౫

వ్యయంపన్ రాజశిబిరమమరా జయకాంక్షిణః,
ఇంద్రస్తు రాజమహిషీం మాతరం మమ చాగ్రహీత్

౬

నీయామానాం భయోద్విగ్నాం రుదతీం కురరీమివ,
యద్విచ్ఛయాఽఽగతస్తత్ర దేవర్షి ర్దదృశే పథి

౭

ప్రాహ మైనాం సురపతే నేతు మర్హస్యనాగసమ్,
ముంచ ముంచ మహాభాగ సతీం పరపరిగ్రహమ్

౮

తతః కిం జాతమ్: తత్రాహ (తేషాం) వానవాదీనాం బలోద్యోగం బలప్రయుక్తయదోద్యోగం
విశమ్య దృష్ట్వా సురై ర్వధ్యమానా ఆత ఏవ భీతాః సంతోఽసురయాధపాః సర్వే త్యరితాః సర్వతో
దిశం దుద్రువుః పలాయితవంతః

౪

కథంభూతాః కళత్రాదీన్ నావేషిమాణాస్తేషు త్యక్తస్సృహ ఇత్యర్థః తత్రహేతుః. సర్వే
ప్రాణసరీష్పవః ప్రాణమాత్రపరిత్రాణేష్పవః తత్ర పరిచ్ఛదా భోగోపకరణాని

౫

తతో జయశాలినోఽమరా జేవాః రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపోః శిబిరం గృహం వ్యయంపన్
సర్వస్వాపహరేణ నాశితవంతః ఇంద్రస్తు రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపో ర్పార్యాం మమ మాతర మగ్రహీత్

౬

తాం చేంద్రేణ వీయామానాం ఆత ఏవ భయోద్విగ్నాం కంపితాం కురరీమివ క్రందంతీం
రుదతీం దేవర్షి ర్నారదో యద్విచ్ఛయోపగతః పథి దదర్శ ప్రాహ చ

౭

తదేవాహ హే సురపతే! అనాగసం విరపరాధామేనాం నేతుం త్వం నార్హసి అతో హే
మహాభాగ! పరేణాన్యేన హిరణ్యకశిషునా పరిగృహీతాం పరదారా విత్యర్థః ముంచ ముంచ.

౮

(మాతుర్గర్భే స్థితస్య ప్రహ్లాదస్య దేవర్షినారదముఖాదుపదేశశ్రవణమ్)

ఇంద్ర ఉవాచ —

ఆ'స్తేఽస్యా జరరే వీర్య మవిషహ్యం సురద్విషః,
అస్యతాం యావత్ప్రసవం మోక్ష్యేఽర్థపదవీం గతః

నారద ఉవాచ —

అయం నిష్క్రిల్పిషః సాజెన్మహాభాగవతో మహాన్.
త్వయా న ప్రాప్స్యతే సంస్థా మనంతానువరో బలీ

౧౦

ఇత్యుక్త ఆహేంద్రః (ఆస్త ఇతి) అస్యాః జరరేకుజే వవిషహ్య మస్మాభిః సోధు మళక్యం సురద్విషో ర్హిరణ్యకళిపోః వీర్యం గర్భయాపేణ వర్ధమాన మాస్తే తిష్ఠత్యతోఽనయా ప్రసవపర్యంత మాస్యతామ్ మత్సమీపే స్థీయతాం తతశ్చార్థస్య పదవీం మార్గం గతస్సన్ మోక్ష్యే జాతం పుత్రం హత్వా ఏనాం త్యజామీత్యర్థః

ఏవముక్తో దేవర్షిరాహ (సోఽయమితి) సోఽయం గర్భస్థః శిశు స్త్వయా హంత్రా సంస్థాం మరణం న ప్రాప్స్యతే. తత్ర హేతుం పదన్ తమిమం విశిన్ష్టి. నిష్క్రిల్పిషః మరణనిమిత్తప్రాచీన కిల్బిషరహితః. తత్కుతః? మహాభాగవతః భగవద్వక్త్రైవ ధ్వస్తకిల్బిష ఇతి భావః మహాగుణైః శ్రేష్ఠః అనంతస్య భగవతోఽనుచరః బలీ మహాబలసంపన్నః యద్యపి గర్భస్థదళాయాం స్వామి గ్రహ త్సూర్యం న భాగవతత్వాదయో ధర్మా ప్రభావి సమనంతరమేవ స్వేనానుగ్రహీష్యమాణస్య పునర్జన్మకారే “జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యేత్” ఇత్యుక్తరీత్యా భగవతేక్ష్యమాణస్య ఉక్తదర్శాన్వయ ఇత్యభిప్రాయేణ నిష్క్రిల్పిష ఇత్యాదీని విశేషణా న్యుక్తాని నను. ఇంద్రేణ ముక్తాం ప్రతి స్వోపదేశే నతి తద్గర్భస్థస్యోక్తదర్శనంపత్తిః తస్య తద్దర్శనంపత్తౌ హి తద్దేతుకస్తత్త్వాగ ఇతీతరేతరాశ్రయత్వమితి కథం దేవర్షిజైవ ముక్తమితి చే నైవవమ్ గర్భస్థం నితరా మీశ్వరకటాక్ష విషయ మత ఏవ—

ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యద్భుచ్చా సుకృతం తథా ।

విష్ణోః కటాక్ష ఆత్మేష అనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః ॥

సంభాషణం పదేతాని హ్యవార్యప్రాప్తిహేతవః ॥”

ఇత్యుక్త హేతుషట్కనంపన్నం దైవజ్ఞో దేవర్షి రాలిక్య త్వయైతస్యా మమువ్యమానాయాం అవ్యహ ముక్తదర్శాయుక్తం నూనం కరవాణ్యతోఽయం త్వయా సంస్థాం న ప్రాప్స్యసీతుక్తవానితి నేతరేతరాశ్రయః

౧౦

ఇత్యుక్త స్తాం విహాయేంద్రో దేవర్షే ర్మానయన్ వచః.

అనంతప్రియభక్త్యైనాం పరిక్రమ్య దివం యయౌ

౧౧

తతో నో మాతర మృషిః సమానీయ నిజాశ్రమమ్.

అశ్వాన్యేహోష్యతాం వత్సే యావత్ తే భర్తు రాగమః

౧౨

తదే త్యవాత్సీ దేవర్షే రంతికే సాఽకుతోభయా.

యావద్ దైత్యపతి ర్హోరాద్ తపసా న న్యవర్తతి

౧౩

ఋషిం పర్యచరత్ తత్ర భక్త్యా పరమయా సతీ.

అంతర్వత్సీ స్వగర్భస్య క్షేమాయేచ్ఛాప్రసూతయే

౧౪

ఋషిః కారుణిక స్తస్యాః ప్రాదా దుభయ మీశ్వరః.

ధర్మస్య తత్త్వం జ్ఞానం చ మామప్యుద్దిశ్య నిర్మలమ్

౧౫

ఇతిథ ముక్త ఇంద్రో దేవర్షే ర్పార్వదస్య వచో మానయన్ గౌరవా దభ్యుపగచ్ఛన్ తాం
తామహిషీం విహాయ అనంతస్య భగవతః ప్రయో యోఽహం తస్య మమ భక్త్యా ఏనాం మన్మాతరం
పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య దివం ప్రతి యయౌ

౧౧

తతః ఋషి ర్పార్వదః మమ మాతరం స్వాశ్రమం ప్రతి సమానీయ సమ్యగనాయాసేన
ఉన్నీయ గమయత్వా అశ్వాన్య పాంత్యయత్వా హే వత్సే. బాలేః తపభక్తః యావదాగమః తావత్పర్యంతం
తస్యా ఇహాస్మిన్ మదాశ్రమే ఉష్యతాం స్థీయతా మిత్యువాచేతి శేషః.

౧౨

తత స్తథేత్యంగీకృత్య సా మన్మాతా దేవర్షే రంతికే సమీపేనాప్తి కుతోఽపి భయం యస్యా
స్తాదృశీ అవాత్సీ దక్షితవతీ దైత్యపతి రుగ్రా త్రపసో యావన్న న్యవర్తత తావత్సతీ మన్మాతా
అంతర్వత్సీ గర్భిణీ స్వగర్భస్య క్షేమాయ రక్షణేచ్ఛయా స్వభర్తు రాగమనానంతరం ప్రసూతయే చ
పరమయా భక్త్యా ఋషిం నారదం పర్యచరత్ కుశూపితవతీ

౧౩-౧౪

తతస్తాం దేవర్షి రనుజగ్రహిత్వాహ (ఋషిరితి) ఈశ్వరః సమర్థః ఋషిః తస్యాః
పరిచరంత్యాః వన్మాతు ర్మా మప్యుద్దిశ్య నిర్మలం ధర్మస్య తత్త్వం జ్ఞానం చేక్యభయం ప్రాదాత్ ధర్మో
భగవద్భక్తి యోగలక్షణః తస్య తత్త్వం యథాత్మ్యం తదంగభూతం జ్ఞానం దేహవిచిత్రప్రత్యగత్మ
యథాత్మ్యజ్ఞానం చ ప్రాదాత్ ఉపదిష్టవాన్ ఇత్యర్థః

౧౫

(మాతుర్గర్భే స్థితస్య ప్రహ్లాదస్య దేవర్షినారదముఖాదుపదేశశ్రవణమ్)

తత్తు కాలస్య దీర్ఘత్వాత్ శ్రీత్వా న్మాతు స్తిరోదధే.

ఋషిణాఽనుగృహీతం మాం నాథునాప్యజహాత్ స్మృతిః

౧౬

భవతా మపి భూయా న్మే యది శ్రద్ధధతే వచః.

వైశారదీ దీః శ్రద్ధాతః శ్రీబాలానాం చ మే యథా

౧౭

జన్మాద్యాః షడిమే భావా దృష్టా దేహస్య నాత్మనః.

తద్దళాయా ముపదిష్టం తదుభయం మమ మాతుః శ్రీత్వాత్ కాలస్య దీర్ఘత్వాచ్చ తిరోదధే. విస్మృత మభూ దిత్యర్థః ఋషిణా భగవతా నారదేనానుగృహీతం మాం తు సా స్మృతిస్తదపదేశజనితం స్మృత్యాత్మకం జ్ఞాన మధునాపి నాజహాత్ స తత్వాజ

౧౮

తదేవమ్ “ప్రహ్లాద త్వమ్” ఇత్యాదినా యద్దైత్యకుమారైః పృష్టం తస్యోత్తర ముక్తమ్.

అథై తత్సత్సంప్రదాయాగతధర్మస్వరూపజ్ఞానజిహ్వాజై వర్తతే చేద్యవతాం మదనుగ్రహీణ తదుభయం సంపత్స్యత ఇత్యాహ (భవతా మితి) యది భవంతో మద్వచః శ్రద్ధధతే మమైర్మగ్రహణతద్దృఢీకార విషయే త్వరాయుక్తాశ్చేత్ భవతామపి తతుభయం భూయాత్ శ్రద్ధా మంతరేణోపదిష్టమపి తత్త్వమ్. స ప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాహ (వైశారదీతి.) వైశారదీ విపుణతరా దీః తత్త్వవిషయా బుద్ధిః శ్రీణాం బాలానాం చ శ్రద్ధాత ఏవ భూయా న్ను తు తాం వినేత్యర్థః తత్ర దృష్టాంతః మే యథేతి యథా శ్రద్ధావతః మమ వైశారదీ బుద్ధి రభూత్ శ్రద్ధారహితాయా మన్మాతు ర్నాభూత్. ఏవం సర్వేషాం బాలానాం శ్రీణాం చ శ్రద్ధాత ఏవం జ్ఞానం ప్రతిష్ఠితం భవత్యన్యథా మన్మాతు రివాప్రతిష్ఠిత మిత్యర్థః

౧౯

తదేవం తేషాం శ్రద్ధా ముత్పాద్య శ్రద్ధాయుక్తాన్ శుశ్రూషాన్ దైత్యకుమారా నాలక్ష్య. తేభ్యో భగవద్వక్త్రయోగ ముపదిగ్జి స్రావ త్రదంగభూతప్రకృతివియుక్తాత్మయాతత్వజ్ఞానయోగ ముపదిగ్జి (జన్మాద్యా ఇత్యాదినా) తావ జ్ఞీవాత్మస్వరూపం దేహద్విలక్షణం వివక్షి ర్దేహధర్మానాహ జన్మాద్యా ఇతి ఈశ్వరీ గుణవరిణామాపాదనసమర్థా మూర్తి రాకారో యస్య తేన కామేన విమిత్త భూతేన “జాయతే అస్తి వర్తతే విపరిణమతే నశ్యతి” ఇత్యేవంరూపా ఇమే షడ్భావవికారా దృష్టాః ప్రత్యక్ష ముపలభ్యమానాః దేహస్వైవ ధర్మాః నాత్మనః యథా వృక్షే సత్యేవ ఫలానాం జన్మాదయో

ఫలానామివ వృక్షస్య కాలేనేశ్వరమూర్తినా

౧౮

అత్మా నిత్యోఽవ్యయః శుద్ధః ఏక శ్చేత్రజ్ఞ ఆశ్రయః.

అవిక్రియః స్వద్భుగ్ హేతు ర్వాపకోఽనంగ్యనావృతః

౧౯

ఏతై ర్ద్వాదశభి ర్విద్వా నాత్మనో లక్షణైః పరైః.

దృశ్యంతే స వృక్షస్య తద్వదాత్మన్యేకరూపత్వేనై వావస్థితేఽస్య దేహస్య సృష్టా ఇత్యర్థః. అత్మవ్యతిరిక్తస్య ప్థిరస్యైకరూపస్య వస్తునోఽభావాత్ కదంచిత్ ప్రదర్శనార్థ మస్థిరః షడ్భావవికారవానపి వృక్ష ఆత్మస్థానీయత్వేన దర్శితః.

౧౮

తదేవం దేహధర్మైః తద్వైలక్షణ్యే నాత్మనో దేహద్వేదో దర్శితః. అథ స్వధర్మై రేవాత్మనో దేహో దృఢ మాహ (అత్మేతి) అత్మేతి విశేషనిర్దేశః. అత్మా ప్రత్యగత్వా నిత్యః ఉత్పత్తివినాశరహితః అవ్యయః అపక్షయరహితః అవిక్రియః అవశిష్టభావత్రయరహితః యద్యపి “దృష్టా దేహస్య నాత్మనః” ఇత్యనేనైవ షడ్భావవికారరాహిత్య ముక్తమ్. తథాపి ఫలానామివ వృక్షస్యేతి దృష్టాంతబలా ద్యథా పరిగతోత్పత్త్యాకృత్యైవ సృష్ట్యాపి వృక్షస్య స్వగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వం ఏవం దేహగతోత్పత్త్యా ద్యాశ్రయత్వాభాదేఽపి స్వగతోత్పత్త్యాద్యంతరాశ్రయత్వం ప్రసక్తం తదనేన నిషిద్ధతే. ఏవం చ స్వతోఽన్యతో వా షడ్భావవికారరహిత ఇతి ఫలితమ్ శుద్ధః ప్రాకృతరాగాదిగుణై రకలుషితస్వరూపః ఏకః జ్ఞానైకాకారతయా సర్వేషు దేహేష్యైకరూపః ‘ఏకో వ్రహ్మః’ ఇతవ జ్ఞాతృభిప్రాయక ఏకత్వ వ్యుదేశః. స తు గ్యత్వైకత్వాభిప్రాయకః అత్మవ్యక్తిబహుత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ శ్చేతం శరీరం జానాతీతి తథా మమేదం శరీరమితి జాన నిత్యర్థః. అనేన జ్ఞానాశ్రయత్వ ముక్తమ్ స్వద్భుక్ స్వం సక్యతిరి స్వద్భుక్ స్వస్త్వే భావమానః అనేన జ్ఞానస్వరూపత్వ ముక్తమ్. ఆశ్రయః దేహేంద్రియాదీనా మేధారో హేతుః దేహేంద్రియాణాం వ్యాపారహేతుః వ్యాపకః ధర్మభూతజ్ఞానేన వ్యాపకరూపస్య అణుత్వాత్ అనుగీ జీవాంతరేణ సంబంధరహితః అనావృతః స్వరూపస్వభావతిరోధానరహితః భద్రం ముక్త్యవస్థం స్వాభావికం జీవాత్మస్వరూపమ్. యద్వా. అనావృతః స్వరూపతిరోధానరహితః బద్ధదశాయా మపి ధర్మభూతజ్ఞానస్యైవ కర్మణా తిరోహితత్వాత్ దేహస్త్వనిత్యః వ్యయవా సశుద్ధః దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధః జ్ఞానాశ్రయోఽన్యేషాం యావత్పత్తమనాశ్రయః విరాగహేతుర్వాప్యః పితృపుత్రత్వాదినంబంధివాన్ సంకోదభాక్ చేతి భావః.

౧౯

అస్తేనం దేహాత్మనః సరస్వరవై ధర్మ్యం తతః కిమత ఆహ (ఏతై రితి) విద్వా నిత్యం దేహాత్మనో ర్యానాత్మ్యవిత్ ఏతై రుత్తై ర్ద్వాదశభి రాత్మనో లక్షణైః పరైః ఉత్కృష్టత్వాపాదకై

(మాతుర్గర్భే స్థితస్య ప్రహ్లాదస్య దేవర్షినారదముఖాదుపదేశశ్రవణమ్)

అహంమమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజేత్

౨౦

స్వర్ణం యథా గ్రావనుహేమకారః క్షేత్రేషు యోగైస్తదభిజ్ఞ ఆపున్నయాత్,

క్షేత్రేషు దేహేషు తథాఽత్యయోగైరధ్యాత్మవిత్ బ్రహ్మగతిం లభేత్

౨౧

అష్టై ప్రకృతయః ప్రోక్తాస్త్రయ ఏవ హి తద్గుణాః,

దేహాదౌ అదిశజ్ఞేన దేహానుబంధి పుత్రాదిసంగ్రహః అహంమమేత్యసదభిమానం మోహజ మజ్ఞానజం త్యజేత్, దేహాత్మాభిమానాదికం త్యక్త్వాస్త్రలక్షణలక్షితాత్మస్వరూపావలోకనపరో భవేదితి భావః

౨౦

తతోఽపి కిమత అహ (స్వర్ణమితి) యథా హేమకార స్తదభిజ్ఞో హేమప్రకృరీనాం గ్రావ మభిజ్ఞః ప్రథమం క్షేత్రేషు హేమగ్రావా ముత్పత్తిభూమిషు యోగైరస్వేషణాదిభి రుపాయై రాపున్నయాత్ 'గ్రావ ఇతి శేషః విభక్తివిపరీతామేనానుషంగోవా పశ్చాద్దహనాదిభి రుపాయై గ్రావను హేమ ఆపున్నయాత్ ఏవం దేహరూపేషు క్షేత్రేష్వాత్మయోగై ర్దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవివేదనసాధనై రుపాయై రాత్మవిత్ ఉక్తవిధాత్మయాథాత్మ్యదర్శి పశ్చాత్ బ్రహ్మణః స్వరూపేణ గుణైః నిరతిశయ బృహతః పురుషోత్తమస్య గతి మవగతిం తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం లభేత్ ప్రాపున్నయాత్ యథావస్థిత తత్సాక్షాత్కారం లభేతేతి యావత్

౨౧

ఏవం జ్ఞానయోగస్య భగవత్సాక్షాత్కారావహభక్తియోగాంగత్య ముక్తమ్ 'ఏతైర్ద్వాదశభిః ఇత్యాదినోక్తాసద్భావత్యాగప్రకారమ్, "క్షేత్రేషు దేహేషు తథాత్మయోగైః" ఇత్యుక్తమేవ దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపవిమర్శనం చ సప్రకారం ప్రపంచయతి (అష్టావిత్వాదిభిః పంచభిః) తావదష్టై ప్రకృతయః—

భూమి రాపోఽనరో వాయుః ఖం మనో బుద్ధి రేవ చ ।

అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా ॥'

ఇత్యుక్తరీత్యా ఉక్తా అష్టై ప్రకృతయ ఆత్ర భూమ్యాదిశబ్దైః గంధాదితన్మాత్రసహితాని పృథివ్యాదీ మ్యవ్యంతే బుద్ధిశబ్దేన మహత్తత్త్వం త్రయః సత్త్వాదయ స్తద్గుణా ఏవ ప్రకృతిగుణా ఏవ సత్త్వత్వనో గుణాః షోడశ వికరా వికృతయః తే చ కర్మజ్ఞానోభయేంద్రియాణి దశ పంచప్రాణాః బుద్ధి శ్చిత్తం వా ఏకం సంభూయ షోడశ అవరైః గీతాచార్యాదిభిః ప్రోక్తాః పుమానేక ఏకస్మిన్ శరీరే ఏకః పుమాన్

వికారాః షోడశాచారైః పుమానేకః సమన్వయాత్ ౨౨

దేహస్తు సర్వసంఘాతో జగత్ తస్థురితి ద్విధా,
అత్రైవ మృగ్యః పురుషో నేతి నేతీత్యతత్ త్యజన్ ౨౩

అన్వయవ్యతిరేకేణ వివేకేనోశతాఽఽత్మనా,
సర్గస్థానసమామ్నాయై ర్విమృశద్భి రసత్వరైః ౨౪

టీక: ప్రోక్తః కుతః? సమన్వయాత్. ఏవమేవ హి ప్రతిశరీరం నియమేన సుఖదుఃఖప్రతిసంధాన
జీవేశ్వరబద్ధము క్షణిష్ఠాచార్యజ్ఞత్వాదివ్యవస్థాయాః సమన్వయా దుపపత్తి రితి భావః సర్వశరీరేషు
జీవైకత్వే ఉక్తవిధా వ్యవస్థా దుర్బలా స్యాదితి భావః ౨౨

దేహస్తు సర్వసంఘాతః ప్రకృతివికృతినర్వసంఘాతాత్మకః స చ జగజ్జంగమస్తస్థుః
ష్ఠావరశ్చేతి ద్వివిధః. ఏవం వస్తుస్థితిరితి భావః. అస్త్యేవం వస్తు తస్మాత్ప్రతివేదనస్య కిమాయాతమః
తత్రాహ (అత్రైవేతి) అత్రైవ దేహ ఏవ పురుషః ప్రత్యగాత్మా మృగ్యః వివేచనీయః. కథం కిం
కుర్వన్, నేతినేతీతి. ఇతిశబ్దః ప్రత్యక్షదృష్టప్రకారద్యోతకః ఇతి నేతి ఏవంవిధో న భవతి గంధవాన్
భవతి రసవాన్ భవతి రూపవాన్ భవతీత్యేవం ప్రకారేణేత్యర్థః అతత్ అత్మవ్యతిరిక్తం యద్యత్
పృథివ్యాదివస్తు తత్ త్యజన్ తస్మిన్నాత్మబుద్ధి మకుర్వన్ తద్విలక్షణ అత్మాఽన్వేషణీయ ఇత్యర్థః.
అనేన “అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజేత్” ఇత్యుక్తం వివృతం భవతి ౨౩

“తథాత్మయోగైః” ఇత్యుక్తాఽనాత్మయోగాన్ వివృజ్ఞన్ తై ర్మృగ్యతే ఇత్యాహ
(అన్వయేతి) అన్వయవ్యతిరేకేణాన్వయేన వ్యతిరేకేణ చాహం జానామిద్వామి ద్వైష్ఠీత్యేవం బుద్ధీద్వాదీనాం
జ్ఞానరూపాజ్ఞానజ్ఞాతర్యహ మర్థ ఏవాన్వయేన వ్యతిరేకేణ మమ శిరః పాణిః పాద ఇతి సర్వాసయవేధ్యో
వ్యతిరేకప్రతీత్యా చేత్యేవంరూపేణ వివేకేనానాత్మనో విభాగేన ఉశతా విరూపేనాత్మనాఽహం మమేతి
ప్రతీయమానేనాత్మనాఽహంప్రతీత్యా చేత్యర్థః సర్గస్థానసమామ్నాయైః సర్గస్థిత్యాదిపరవేదాంతవాక్యార్థాను
సంధానై రేతే రుపాయై ర్దేహాదిభ్యః పరమాత్మానం విమృశద్భి రసత్వరైః అవ్యగ్రచిత్తైః పుంఖి రాత్మా
మృగ్య ఇతి పూర్వేజాన్వయః “సమ్మూలాః సౌమ్యేమాః సర్వాః ప్రజాః” ఇత్యాదిసర్గస్థానాదినమామ్నాయా
ర్థానుసంధానై రిత్యుక్తేభ్యోఽన్వేష్యాత్మవిమర్శనోపాయాః పరమాత్మశేషత్వచిచ్ఛరీరత్వాదయోఽ
వగతా భవంతీత్యభిప్రాయేణ సర్గస్థానసమామ్నాయై రిత్యుక్తమ్. ౨౪

(మాతుర్గర్భే స్థితస్య ప్రహవస్య దేవర్షినారదముఖాదుపదేశశ్రవణమ్)

బుద్ధేర్జాగరణం స్వప్నః సుషుప్తిరితి వృత్తయః,

తా యేనైవానుభూయంతే సోఽధ్యక్షః పురుషః పరః

౨౫

ఏభిః త్రివర్ణైః పర్యవై రుద్ధిభేదైః క్రియోద్భవైః,

స్వరూప మాత్మనో బుద్ధ్యేద్ గంధై ర్వాయుమివాన్వయాత్

౨౬

ఏతద్వారో హి సంసారో గుణకర్మనిబంధనః.

అన్యానపి తద్విమర్శనోపాయాన్ వదంతైః ప్రత్యగత్మస్వరూపం దేహవిలక్షణ మనగచ్ఛే దిత్యాహ (బుద్ధేరితి) జాగరణం స్వప్నః సుషుప్తిరితి ఏతాత్మప్రో బుద్ధేః వృత్తయః వ్యాపారాః తావృత్తయో యేనైవానుభూయంతే స ఏవ పరః దేహేంద్రియబుద్ధ్యాదిభ్యోఽన్యః అధ్యక్షో దేహాదీశం ద్రష్టా ధారకో వా పురుషః ప్రత్యగత్మా. జాగరణం నామ బాహ్యేంద్రియవ్యాపారానువిద్వా బుద్ధివృత్తిః స్వప్న స్తదననువిద్వా సుషుప్తిః బుద్ధివృత్త్యుపరమః తదుపరమోఽపి తత్సంబంధ్యేవేతి బుద్ధే ర్వృత్తయ ఇత్యుక్తమ్ ఏతద్వృత్తిత్రయజ్ఞానాశ్రయత్వేన యః ప్రతీయతే స ప్రత్యగత్మేతి భావః

౨౫

ఏతదేవ సదృష్టాంతం విశదయ న్నేవమాదిభి రుపాయై రాత్మస్వరూపం బుద్ధ్యే దిత్యాహ (ఏభిరితి) ఏభిః త్రివర్ణైః త్రివిధైః సత్త్వాదిగుణత్రయమూలకైర్వా పర్యవై రుద్ధిరైః క్రియోద్భవైః పుణ్యపాపాత్మకకర్మనిమిత్తైః బుద్ధిభేదైః బుద్ధివృత్తిభేదైః జాగరాదిభి రుపలక్షిత మాత్మనః స్వరూపం విద్యాత్ యథా గంధైః కుసుమాదిగతై రుపలక్షితం తదాశ్రయం వాయుం బుద్ధ్యతి తద్వత్, కుతః? అన్వయా జ్ఞాగరణాద్యవస్థాత్రయేఽన్వయా దనువృత్తేః యథా వచనాత్మకకర్మణా తత్తత్పుణ్యకాది కుసుమాదిగతం గంధ మానీయ యదాశ్రయతయా తదన్వితం ప్రవహంతం వాయుం తతఃపుథగ్భూత ముపలక్ష్యతే పార్థివకుసుమాదిగతస్య గంధస్య స వాయు రాశ్రయః తదన్వయాచ్చ వాయోః తదాశ్రయత్వమ్, అత ఏవ తదన్వయాపాయే కేవలస్పర్శగుణస్య వాయో రుపలంభః తతో గంధాత్ పృథగేవ వాయుః స్వాభావికస్పర్శగుణ ఇతి యచ్ఛోపలక్ష్యతే తథా బుద్ధిభేదో న స్వభావతః అత్యగతా తేషాం స్వాభావికత్వేఽన్యతమబుద్ధిభేదేఽన్యతమస్మిన్పలంభప్రసంగః కింతు కర్మాయత్తబుద్ధిసంబంధ ప్రయుక్తతద్వృత్త్యన్వయాత్ తదనుభవోపలంభః స్వభావస్తాస్మాత్ తద్వృత్త్యనన్విత ఏవ, తతః పృథగ్భూత ఇత్యేవం తం బుద్ధ్యే దిత్యర్థః

౨౬

తదేవం దేహాదవసద్భూత్యాగప్రకారో దేహవిలక్షణత్వేనాత్మవిమర్శనప్రకారశ్చోక్తః. అథైవంభూతస్య ప్రత్యగత్మనః కుతస్తద్దేహాదసంబంధరూపః | సంసారో యస్మిన్ న సద్భావ

అజ్ఞానమూలోఽపారోఽపి పుంసః స్వప్న ఇవేష్యతే

౨౩

తస్మా ద్భవద్భిః కర్తవ్యం కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్,
బీజనిర్వరణం యోగః ప్రవాహోపరమో ధియః

౨౪

తత్రోపాయసహస్రాణా మయం భగవతోదితః,

ఇత్యాశంకాయాం త్రివర్ణైః క్రియోద్భవైరితి పరిహరః సూచితః తమేవ నికదయితం స్వరూపయాథాత్మ్య
జ్ఞానమూలక దేహాత్మభ్రమాదిరూపాలనాదిమోహనిమిత్తగుణకర్మసంబంధప్రయుక్తః సంసార స్తతః
ఏవాత్మనః స్వరూపప్రయుక్తస్యాభావా దపురుషార్థోఽప్యేషాధికత్వా ద్యావదుపాదిబుద్ధిసంబంధద్వారాఽ
నువర్తతే ఇత్యాహ (ఏతదితి) ఏష బుద్ధిసంబంధ ఏవ ద్వారం యన్య స సంసారిః స్వప్న ఇవాల్ప
స్థిరత్వాత్ స్వప్నతుల్యోఽత ఏవాపార్థః అపురుషార్థోఽపి పుంసః ప్రత్యగాత్మనోఽర్హ్యతే ప్రాప్యతే
కర్తుః పుంసః శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ పుంసాం సంసారిః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః బుద్ధిసంబంధే హేతుం వదన్
సంసారం విశిష్ట-అజ్ఞానమూల ఇతి అజ్ఞానం మూలం కారణం యస్యాజ్ఞానమూలః స్వపరయాథాత్మ్యా
జ్ఞానమూలకబుద్ధీంద్రియసంబంధనిమిత్తో దేహస్తదనుబంధిరూపః సంసార ఇత్యర్థః కథ ముక్తవిధ
స్యాత్మనో జ్ఞానసంబంధ ఇతి శంకాం నిరాకుర్వన్ సంసారమేవ విశిష్ట గుణకర్మనిబంధన ఇతి
గుణకర్మాదీనః వత్త్వాదిగుణపరిణామానుగుణకర్మపరిపాకాదీన ఇత్యర్థః అయం భావః స్వభావతః
సర్వే ప్రత్యగాత్మానః “ఆత్మా నితోఽవ్యయః” ఇత్యాద్యుక్తవిధా అన్యనాదికర్మణా సత్త్వాదిప్రాకృత
గుణసంస్పృష్టాః తత్ర తత్తత్కర్మపరిపాకవశాత్ గుణపరిణామ స్తతః స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానం తతో
గుణకర్మానురూపం పరమాత్మసృష్టబుద్ధీంద్రియసంబంధః తతో దేహతదనుబంధిరూపః
సంసార స్తతో దేహాత్మానిమాన స్తతః పునః కర్మ జితః పునర్గుణపరిణామాది రిత్థేషం పరివృత్తిః
యావత్కర్మోపాధ్యమన రత ఇతి,

౨౫

యతోఽయ ముక్తవిధస్యా ప్యాత్మనో దేహాత్మభ్రమాదిరూపాలజ్ఞానమూలకకర్మనిమిత్తః
సంసార స్తస్మాద్భవద్భిః కర్మనిర్వహణోపాయోఽనుష్ఠేయ ఇత్యాహ (తస్మాదితి) తస్మాత్ సంసారస్యా
జ్ఞానమూలగుణకర్మాయ త్తత్వాత్ త్రిగుణాత్మనాం వత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామహేతునాం కర్మణాం
యద్బీజం మూలం దేహాత్మభ్రమాదిరూపం తస్య నిర్వరణం నిర్వరణోపాయాత్మకో యో యోగో
వక్ష్యమాణః స చ ధియః ప్రవాహః శబ్దాదివిషయకం జ్ఞానం తస్మిన్పరతిరూపో భవద్భిః కర్తవ్యః ౨౬

వక్ష్యమాణభగవద్భక్తియోగవైష్ణవ బీజనిర్వరణోత్తమోపాయత్వ మాహ (తత్రేతి.)
తత్ర వక్ష్యం బీజనిర్వరణోపాయే కర్తవ్యే సతి ఉపాయసహస్రాణాం మధ్యేయమేవోత్తమ ఉపాయః

(మాతుర్గౌర్వే ప్రితిస్య ప్రహ్లాదస్య దేవర్షినారదముఖాదుపదేశశ్రవణమ్)

యదీశ్వరే భగవతి యథా యై రంజసా రతిః.

౨౯

గురుశుశ్రూషయా భక్త్యా సర్వలభ్యార్పణేన చ,
సంగేన సాధు భక్త్యా మీశ్వరారాధనేన చ

౩౦

శ్రద్ధయా తత్కథాయాం చ కీర్తనైర్గుణకర్మణామ్
తత్పాదాంబురుహధ్యానాత్ తల్లింగోఽర్హణాదిభిః

౩౧

కథితో భగవతా కోఽసౌః యైః సాధనైః భగవతీశ్వరే రతి రనురాగః ప్రితి రంజసా సుఖేన యథా
స్వాదిత్యేషః స్వసాధనై రనుగృహీతా భగవతి రతి రిత్యేష ఏవ ఉత్తమ ఉపాయ ఇతి-

“నాహం పెద్దె ర్న తపసా న దానేన న చేజ్యయా ।

భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవంవిధోఽర్జున॥” ఇతి. “న మే భక్తః
ప్రణళ్యతి” ఇత్యాదినా తత్ర తత్ర భగవతా ప్రోక్త ఇత్యర్థః. రతి రిత్యనేన నిరతిశయప్రితిరూపావస్థా
భక్తి రుచ్యతే తస్యా ఏవ సాక్షి దృగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం సంసారవివర్తకత్వం చ సూచ్యతే ౨౯

నా చ కైః సాధనై ర్నిష్పద్యతే ఇత్యపేక్షయాం సాధనాని వదంపై రుపకృతేన ద్యావ
యోగేన నిష్పద్యతే ఇత్యాహ (గురుశుశ్రూషయేత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) గురుశుశ్రూషయా గురుజ్ఞాన
పరిచర్యయా గురుభ్యస్తత్త్వశ్రవణేష్వయా వా భక్త్యా గురుజ్ఞాన భక్త్యా ఉపారనేన సర్వేషాం గుర్వ
పేక్షితానాం మధ్యే లాభః లభ్యతే ఇతి లాభః స్వస్య సులభం యత్తస్య సమర్పణేన, యథాశక్తి
తదిపేక్షితసమర్పణేన శ్శర్థః సాధు యథా భవతి తథా భగవద్భక్తానాం సంగేన సాధవః
క్రోధమాత్సర్యలోభాశుభమతి రాహిత్యరూపసాధులక్షణలక్షితా భక్తా స్తేషాం సంగేన వా ఈశ్వరారాధనే
నార్పణగ్రహణాదనేన హృదయకమలస్థస్య మానసోపచారైః ఆరాధనేన వా, అర్హణాదిభి రిత్కర్పారాధనస్య
వక్ష్యమాణత్వాత్ ౩౦

తత్కథాయా మీశ్వరకథాయాం శ్రద్ధయా శ్రవణానక్త్యా ఈశ్వరస్య గుణానాం కర్మణాం
కీర్తనైః తస్యేశ్వరస్య పాదాంబుజయో ర్ధ్యానాత్ తల్లింగస్మార్పణగ్రహణ్యేక్షణార్హణాదిభిః దర్శన
పూజాదిభిః, ఆదిశబ్దేన ప్రణామపరిక్రమాదినంగ్రహః ౩౧

హరిః సర్వేషు భూతేషు భగవానాస్త ఈశ్వరః.

ఇతి భూతాని మనసా కామై నైః సాధు మానయేత్

౩౨

ఏవం నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే.

వాసుదేవే భగవతి యయా సంలభతే రతిమ్

౩౩

నిశమ్య కర్మాణి గుణా నతుల్యాన్ వీర్యాణి లీలాతనుభిః కృతాని.

యదాతిహర్షోత్పలకాశ్రుగద్గదం ప్రోత్కంఠ ఉద్గాయతి రౌతి నృత్యతి

౩౪

యదా గ్రహగ్రస్త ఇవ క్వచిద్దసత్యాక్రందతే ద్యాయతి వందతే జనమ్.

కించ భగవాన్ ఈశ్వరః సర్వభూతే స్వతరాత్మతయా వర్తతేఽతః సర్వాణి భూతాని భగవదాత్మకానీతి బుద్ధ్యా యథాశక్తి యథాయోగం తద్ భూతాన్యపేక్షితైః కామైః సాధు మానయేత్ సమానయే దిత్వనేన చ

౩౫

ఇత్యేతైః సాధనై ర్జితైః షడ్భాం కామక్రోధరోభమోహమదమాత్సర్యాణాం వర్తర్చనవశీశ్వరే భక్తిః క్రియతే కర్తవ్యేత్యర్థః భక్తిః ఆహరహర్మానమ్ ఏవమహరహః క్రియమాణయా ద్యావాత్మికయా ఉత్తరోత్తరసాక్షాత్కారేచ్ఛాత్మికయా భక్తిపరంపరయా యయా వాసుదేవే ద్యావాత్మికాయా భక్తేః ప్రీత్యాత్మికాం భక్తిం లభతే ఇత్యాహ (వాసుదేవే ఇతి) యథాఽహరహః క్రియమాణయా గురు శుశ్రూషాదిసాధనానుగృహీతయా అనుద్యావాత్మికయా ఉత్తరోత్తరసాక్షాత్కారేచ్ఛాత్మికపరభక్త్యపర పర్యాయయా వాసుదేవే భగవతి రతిం పరమభక్త్యపరపర్యాయభూతాం విరంతరానుబుభూషాత్మికాం తత్ప్రీతిరూపాం లభత ఇత్యర్థః

౩౬

ఏవంవిధభక్తియోగవిష్ఫుర్తిలింగాని వదంప్రేన పరినిష్పన్నేన భగవద్భక్తియోగేన సరమాత్మానం ప్రాప్నోతీత్యాహ (నిశమ్యేతి త్రిభిః) యదా భగవతో గుణా నతుల్యాన్ వితరసాధారణాన్ తథా లీలాతనుభిః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యావతారవిగ్రహైః రామకృష్ణాదిభిః కృతాని కర్మాణి చేష్టితాని నిశమ్య క్రుత్వా అతిహర్షోద్గతా ఉదంచితాః పులకాః రోమాణి అశ్రుణి ఆనందబాష్ప విందవశ్చ తైర్గద్గదం యథా భవత్యేవం ప్రోత్కంఠః ముక్తకంఠః ఉద్గాయతి అత్యుచ్చైర్గాయతి రౌతి ద్వనతి నృత్యతి చ.

౩౭

సర్వదా చ గ్రహగ్రస్త ఇవ హనతి క్వచిదాక్రందతే రోదితి క్వచిచ్ఛ ద్యాయతి క్వచిచ్ఛ జనం భగవదాత్మకం వందతే నమస్కరోతి క్వచిచ్ఛ పునః పునః శ్వసన్ శ్వాసం ముంచన్ గతత్రపో

(మాతుర్గర్భ స్థితస్య ప్రహ్లాదస్య దేవర్షినారదముఖాదుసదేశశ్రవణమ్)

ముహూః శ్వనన్ వక్తి హరే జగత్పతే నారాయణేత్యాత్మమతి ర్గతత్రపః ౩౫

తదా పుమాన్ ముక్తసమస్తబంధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః,
నిర్దగ్ధబీజానుశయో మహీయసా భక్తిప్రయోగేణ సమేత్యధోక్షజమ్ ౩౬

అధోక్షజాలంభ మిహాశుభాత్మనః శరీరిణః సంస్పృతచక్రశాతనమ్.

తద్ బ్రహ్మ నిర్వాణసుఖం విదుర్బుధాస్తతో భజధ్వం హృదయే హృదీశ్వరమ్

విర్లజ్జః హే నారాయణః జగత్పతేః హరేః ఇతీతం వక్తి వదతి తదేత్యుత్తరేణాన్వయః ఇయమేవ
భక్తియోగస్య నిష్పత్త్యవతి స్థేభావః ౩౫

తదా ఏవం పరినిష్పన్నభక్తియోగావస్థాయాం పుమా నుక్తవిధభక్తియోగవిష్ణుః మహీయసా
సర్వోత్తమేన భక్తియోగరూపేణోపాయేన ప్రారబ్ధావసానే ముక్తం సమస్తబంధనం భగవత్ప్రాప్తి
విరోధిపూర్వోత్తరపుణ్యపాపాత్మకామరూపం యస్మాత్తదృశో నిర్దగ్ధో నితరాం దగ్ధో బీజానుశయః
సంస్పృతిమూలభూతకర్మవాసనాత్మకో యస్య తస్య భగవతో భావః ప్రకారః ఆకృతిరిత్యర్థః తస్య
భావో భావనానుధ్యానం తేనానుకృతః ఆశయోఽంతఃకరణం ఆకృతిర్విగ్రహాశ్చ యస్య భగవతా
సమానరూప ఇత్యర్థః అధోక్షజం భగవంత ముపైతి ప్రాప్నోతి ౩౬

ఉపైతు తతః కిమత ఆహ (అధోక్షజేతి) ఇహ లోకేఽశుభాత్మనః శాపత్రయ
దుఃఖితమనసః శరీరిణః సంస్పృతచక్రం చక్రవత్పురివర్తమానావిష్టరూపా నైస్సాః శాతనం
వివర్తకమధోక్షజస్యాలంభః స్వర్గః ప్రాప్తిరితి యావత్ ఏవం భగవత్ప్రాప్తే రవిష్టవివర్తకత్వముక్తమ్
అథేష్టప్రాసకత్వమాహ-తదధోక్షజాలంభనమేవ బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం బ్రహ్మసంబంధి యన్నిర్వాణం
నిర్వాణో మోక్షః తద్దశాయా మనుభూయమాన మిత్యర్థః తత్సమఖం యస్మింస్తాదృశం యద్వా
నిర్వాణం నిరతిశయానందో బ్రహ్మరూపం యన్నిర్వాణం తస్య సుఖమనుభవరూపం యస్మింస్తాదృశం
బుధా బ్రహ్మవిదో విదుః యతోఽవిష్టవివర్తనేష్టప్రాసకమఖగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతః తద్భక్తి
యోగస్తతో యూయం హృదయే హృదగ్ధే “అయ గతా” హృదయస్థావగతే జీవే ఇత్యర్థః
“హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠితః” ఇతి శ్రుతేః తస్మిన్నీశ్వరం వియంతృతయావస్థితం
హృదయపుండరీకే భగవంతం భజధ్వమ్ అనేన “తమాత్మస్థం యేఽనుసవశ్యంతి ధీరాస్తేషాం సుఖం
శాశ్వతం నేతరేషామ్” ఇతి శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాయతే ౩౭

కోఽతిప్రయాసోఽసురబాలకా హరే రుపాసనే స్వే హృది చిద్రవత్ సతః.

స్వస్యాత్మనః సఖ్య రశేషదేహీనాం సామాన్యతః కిం విషయోపపాదనైః ॥ ౩౮

రాయః కళత్రం పశవః సుతాదయో గృహో మహీ కుంజరకోశభూతయః.

సర్వేఽర్థకామాః క్షణభంగురాయుషః కుర్వంతి మర్త్యస్య కియత్ప్రియం చలాః ॥ ౩౯

తదేవం విరతిశయానందస్థిరపరిభగవత్ప్రాప్తిసాధనధర్మానుష్ఠానస్య దుఃఖకత్వశంకానిలినం
 “న హ్యచ్యుతం ప్రీత్యయతో బహ్వయాసః” ఇత్యుపక్రమ్య తద్ధర్మతదనుష్ఠానప్రకారకథనేన తదాశంకాం
 విరన్యాదైవమస్మిన్ సుకరే భగవద్ధర్మానుష్ఠానే న కోఽపి ప్రయాస ఇత్యుపసంహరన్ వైరొగ్యజననాయ
 స్వర్గస్వారాజ్యాద్యర్వాచీనపురుషార్థస్య సాతిశయాల్పాస్థిరత్వం వక్తుం తావద్దృష్టాంతతయా
 వైషయికవైహికలౌకికసుఖస్య కుచ్చతా మాహ (క ఇతి ద్వ్యాభ్యామ్) హే అసురబాలకాః స్వే
 స్వకీయే హృత్పద్మే చిద్రవదాకాశవత్ సతో వర్తమానస్య సత్యస్య సత్యకామత్వాదినిత్యావిర్భూత
 గుణాష్టకాశ్రయస్య అత్మనః పరమాత్మనః అశేషదేహీనాం సామాన్యతః సాధారణతయా సఖ్యః
 “ద్వాసుపర్యో” ఇత్యాది క్రుత్యక్తసఖ్యయ్యుక్తస్య హరేరుపాసనేన కోవాతీవ ప్రయాసః న కోఽపీత్యర్థః
 విషయాణాం శబ్దాదీనా ముపపాదనై రర్థనైః కిమ్ న కిమపి తేఽతితుచ్ఛా ఇతి భావః చిద్రవత్ సత
 ఇత్యనేన “యావాన్యా అయమాకాశస్తావానేషోఽంతర్హృదయ ఆకాశః” ఇతి దహరవిద్యోచితభూతాకాశ
 దృష్టాంతోఽభిమతః. తత్ర హి భూతాకాశస్యేవాగ్నివాాయుసూర్యాచంద్రమౌవిద్యున్నక్షత్రాదికృత్సన్నజగదా
 దారత్వం హృత్పుండరీకస్థస్య దహరాకాశస్య ప్రతిపాదితమ్ “ఉభావగ్నిశ్చ వాఞ్మశ్చ సూర్యాచంద్రషసౌ
 విద్యున్నక్షత్రాణి యచ్చాస్మేహస్త్రీ యచ్చ నాస్త్రీ సర్వం తదస్మిన్ సమాహతమ్” ఇతి. ఏవం
 హృత్పుండరీకే దహరాకాశరూపేణ వర్తమానస్యావహతపామృత్వాదిగుణాష్టకయ్యుక్తస్య హరే రుపాసనం
 సుఖక మిత్యభిప్రాయః ॥ ౩౮

“కిం విషయోపపాదనైః” ఇత్యనేన సూచితం విషయాణామల్పాస్థిరత్వసాతిశయత్వరూపం
 కుచ్చత్వ ముపపాదయతి (రాయ ఇతి) రాయో ధనాని సుతాదయ ఇత్యాదిశబ్దేనాన్యే పిత్రాదయో
 దేహసుబంధినో వివక్షితాః మహీ క్షేత్రమ్ అఙ్గీవికారూపం విషయో వా కుంజరా గజాస్తేషాం కోశః
 శాలా ధనాకారస్య రాయ ఇత్యనేనోక్తత్వాత్. భూతయః భోగ్యభోగోపకరణాదినమ్మద్ధయః సర్వే చ
 ఎతే అర్థకామాః కామ్యమానా అర్థాః క్షణేనాల్పకాలేన క్షణభంగుర మాయు రపస్తానం యేషాం తే అతి
 ఏవ చంచలా అస్థిరాః మర్త్యస్య మరణశీలస్య పుంసః కియత్ప్రియం సుఖం కుర్వంతి న కియదఽపి
 పాఞ్చిశయమస్థిరమల్పమేవ సుఖం జనయంతి న తు విరతిశయ మనంతం స్థిరం చేత్యర్థః. ॥ ౩౯

(మాత్స్య ర్నే స్థితస్య ప్రహాదస్య దేవర్షినారదముఖాదుపదేశశ్రవణమ్)

ఏవం హి లోకాః క్రతుభిః కృతా ఆమీ ఙ్గయిష్టవః సాతిశయా న నిర్మలాః,

తస్మాదదృష్టశ్రుతదూషణం పరం భక్త్యైకయేకం భజతాత్మలబ్ధయే ౪౦

యదధ్యర్థ్యేహ కర్మాణి విద్వన్మాన్య సకృన్నరిః,

కరోత్యతో విపర్యాస మమోఘం విందతే ఫలమ్ ౪౧

సుఖాయ దుఃఖమోక్షయ సకల్ప ఇహ కర్మిణః,

సదాప్నోతీహయా దుఃఖమనీహయాః సుఖావృతః ౪౨

అదైతద్దృష్టాంతేన స్వర్గాదేరపి సాఽతిశయాల్పాస్థిత్యాన్యాహ (ఏవం హీతి) యథా రైప్రభృతిజన్యాని సుఖాని తుచ్ఛాని ఏవం క్రతుభి ర్యాగాదికర్మభిః కృతా సంచితా ఆమీ స్వరాదయో లోకా ఆపి ఙ్గయిష్టవో నశ్వరాః సాతిశయా న నిర్మల ఆనిర్మలా దుఃఖమిత్రాశ్చేత్యర్థః అత్ర “తద్య దేహ కర్మాదితో లోకః క్షీయతే ఏవమేవామత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే, ప్లవా హ్యేతే అదృరా యజ్ఞరూపాః, పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితాన్” ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః యత ఏవం తస్మాదదృష్టశ్రుత దూషణం న విద్యతే దృష్టం శ్రుతం వా దూషణం యస్య శ్రుతిస్మృతిభ్యామదూషితమ్, కింతు ప్రశస్త మిత్యర్థః తం భక్త్యైవోపాయేన లభ్యం పరం పరమపురుష మాత్మలబ్ధయే ఆత్మనః సత్తాయై భజత ఆన్యథా సంసరత ఆత్మనోఽంతతః స్థావరత్వాదిప్రాప్త్యా అసత్ప్రాయతైవ స్యాదితి భావః ౪౦

కించ వైషయికసుఖలిప్సయా కుర్వన్నపి న తత్ప్రాప్నోతీ కింతు తద్విపరీతం దుఃఖమేవాతః తత్పరిత్యజ్య భజతేత్యాహ (తదర్థ ఇతి) విద్వన్మానీ నరః విద్యాంనమాత్మానం మన్యతే ఇతి విద్వన్మానీ కేవలకర్మమీమాంసోపచితబుద్ధిరిత్యర్థః నరో యదర్థం యద్యైషయికసుఖార్థమిహ లోకే అనకృ ద్వారం వారం కర్మాణి యాగాదీని కరోతి స తతోఽభిలషితసుఖాద్విపరీతం ఫలం దుఃఖాత్మకమేవాఘ మవశ్యం విందతే (ప్రాప్నోతి ౪౧

తదేవ దర్శయతి (స చేతి) యః పుమాననీహయాం నిమిత్తభూతాయాం వైషయికసుఖార్థ వ్యాపారారంభాత్ ప్రాజ్ విర్యావారాద్దేతోః సుఖావృతః సుఖేన వ్యాప్త ఆసీత్ స ఏవేహయా అరజ్ఞేన వ్యాపారేణ హేతునా దుఃఖమేవాప్నోతి స్వర్గాదిసుఖార్థయాగాదివ్యాపారేణ దుఃఖమేవాప్నోతీత్యర్థః, భగవత్ప్రాప్త్యర్థ భక్తియోగానుష్ఠానేన దశాయామపి నిరతిశయానందభగవదనుభవరూపం సుఖమేవ ప్రాప్నోతి అంతతస్తు నిత్యనిరతిశయబ్రహ్మానందమగ్నో భవతి స్వర్గాద్యర్థం యాగాదికం కుర్వాణస్తు జీవదశాయాం విత్రాద్యర్థ నేన తదనుష్ఠానప్రయాసరూపం దుఃఖ మంతతస్తు సాతిశయాల్పాస్థితఫలరూపం స్వర్గాదికం తన్నిమిత్త పుణ్యక్షయే తు నరకమితి వైషమ్య మభిప్రేతమ్ ౪౨

కామాన్ కామయతే కామ్యైః యదర్థమిహ పూరుషః,

స వై దేహస్తు పారక్యో భంగురో యాత్యుపైతి చ

౪౭

కిము వ్యవహితాపత్యదారాగారధనాదయః,

రాజ్యం కోశగణామాత్యభృత్యాస్తా మమతాస్పదాః

౪౮

కిమేతై రాత్యన స్తుచ్చైః సహ దేహీన నశ్వరైః,

అనర్థై రర్థసంకౌశై ర్నిత్యానందమహోదధేః

౪౯

నిరూప్యతా మిహ స్వార్థః కియాన్ దేహభృతోఽనురాః

కిం చేహ లోకే పురుషో యదర్థం యన్య దేహస్య ప్రయోజనాయ కామ్యంత ఇతి కామాః “కర్మణి ఘణ్” తాన్ శబ్దాదీన్ కామైః “కరణే ఘణ్” కామోత్పత్తిసాధనైః కామయతే ఇచ్చతి స ఏవ తు దేహః పారక్యః శ్వశృగాలాదిభక్ష్యః భంగురో నశ్వరః ఉపైతి, కదాచిద్దేహీన మాలింగతి కదాచిచ్ఛపైతి జహతీత్యర్థః.

౪౩

దేహస్యైవేయమవస్థా కిం పునర్దేహనుబంధినాం దారాదీనామిత్యాహ (కిమితి) దేహీనైవ పాక్షదాత్మనః సంబంధో దారాదిభిస్తు దేహద్వారేతి వ్యవహితేత్యక్తమ్ వ్యవహితా యే దారాదయః అగారం మందిరం ఆదికభేదేన పశుపుత్రాదయః కోశో వస్త్రాదిపేటికా బలం చతురంగయక్తమ్ భృత్యాః పరిచారకాః ఏతే నర్వే మమతాస్పదాః మమేమే ఇత్యభిమానవిషయాః, ఉపయంత్యపయాంతి చేతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః.

౪౪

నను, స దేహరో విషయార్థో వ్యాపారః కిం తు ఆత్మార్థ ఇతి చేత్తర్హి నిత్యానందసుఖ రూపస్యాత్మనః సముద్రస్య విప్రుడివ కిమేతద్వైషమయకగ సుఖమిత్యాహ (కిమేతైరితి) నిత్యానందః స ఏవ రసః స ఏవోదకం తస్మాక్ కియస్యాత్మనః ఏతైర్దేహీన సాకం నశ్వరైరత ఏవ తుచ్చై రర్థై ర్నైవ తోఽనర్థైః పురుషార్థాత్మకాన్తై ర్థసంకౌశైః పురుషార్థాభావైః కామైః కిం ప్రయోజనం తదనుభవజనితం సుఖ మతితువృ మిత్యర్థః.

౪౫

కింవాఽత్యాయాసేనార్జితమపి వైషమ్యకము, మనుభూషమాన దుఃఖాపేక్షయా అల్పమేవ తదనుభవసరాభావాదిత్యాహ (నిరూప్యతామితి) హే అనురాః, ఇహ సంసారే కర్మభిః ప్రాప్తిన్

(మాతర్గర్భే పితన్య ప్రహ్లాదన్య దేవర్షినారదముఖాదుపదేశశ్రవణమ్)

నిషేకాది షష్టవస్థాసు క్లిశ్యమానస్య కర్మభిః

౪౬

కర్మాణ్యారభతే దేహీ దేహీనాత్మానువర్తినా.

కర్మభి స్తనుతే దేహ ముభయం త్వవివేకతః.

౪౭

తస్మా దధాశ్చ కామాశ్చ ధర్మాశ్చ యదపాశ్రయాః.

క్లిశ్యమానస్య దుఃఖతః దేహభృతో నిషేకాషష్టవస్థాసు త్రీసంభోగాద్యవస్థాసు స్వార్థ ఉత్పన్న ఆనందః కియాన్ తన్నిరూప్యతాం దుఃఖాపేక్షయా సుఖ మల్పమితి భావః యద్వా నిషేకాది షష్టవస్థాసు పితృరేతోద్వారా మాతృయోనిప్రవేశప్రభృతిషు శ్మశానాంతాః తాను అవస్థాసు ప్రావీనైః కర్మభిః క్లిశ్యమానస్య అనేన దుఃఖప్రాచుర్య ముక్తమ్

౪౮

నను. నిషేకాషష్టవస్థాయాః కర్మనిమిత్తత్వాత్ విశేషకర్మక్షయే ప్రభూతం సుఖం స్వాత్మా శంకాం నిరాకర్తు మంతరేణ పరమాత్మోపాసనం న కదాచిదపి కర్మ నివర్తతే ఇత్యాహ (కర్మాజీతి) దేహీ ఆత్మానువర్తినా దేహీన తావత్ కర్మాణి దేహాంతరాంభకాణి పుణ్యసాపాత్యకాని కర్మాణి కురుతే తై శ్చార్థైః కర్మభి ర్నిమిత్తభూతై ర్దేహం తనుతే బిభర్తి. తేన పునః కర్మాణి తైశ్చ పునర్దేహ మిత్యేవం బీజాంకురతుల్యా పరివృత్తి ర్న నివర్తత ఇతి న కదాచిదపి విశేషకర్మక్షయ ఇతి భావః కుత స్త్వీయం పరివృత్తిస్తతాహ - ఉభయం తు దేహీన కర్మాణి కర్మభిర్దేహః ఇత్యేతదుభయం అవివేకతః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాజ్ఞానాదేన హేతోర్నవతీత్యర్థః

౪౯

ఏవం వై రాగోద్వేదయామైహికసుఖస్యాల్పాఽస్థిత్యాదిదుఃఖమిత్రత్వాన్ధావహత్వాదికమవిదా యాఽథేక్వరం భజతాం యద్యపి సర్వే పురుషార్థాః సుఖభావ తత్సాన్యనన్యప్రయోజనత్వేనై వ తద్వజనం శ్రేయ ఇత్యాహ (తస్మాదితి) తస్మాద్దేహకర్మణోః పరివృత్తిరూపసంసారస్య కదాప్యనిర్మోక్షత్ వైషయికసుఖస్యాల్పత్వాత్ అస్థితత్వాత్ దుఃఖమిత్రత్వాత్ భూసుహృద్భవ తన్నివృత్తయే విఙ్గంకం నదా హరిమాశ్రితానాం సంస్కృతే ర్పంధహర ఈశ్వరః అనీహయా నిష్కమేర భజతః హరిం విశిష్య ధర్మాశ్చార్థాశ్చ కామాశ్చ యదపాశ్రయా యస్త్రిసర్గస్యాపి ధాతా తమిత్యర్థః. తథా చ శ్రుతిః “ఇష్టాపూర్త బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువన్య నాభిః” ఇతి. “కో హేనాన్యోత్ కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్కాత్” ఇతి “య ఆత్మదా బలధా య ఏకో బలహనా

భజతానీహయాఽఽత్మాన మనీహం హరి మీశ్వరమ్

౪౮

సర్వేషామపి భూతానాం హరి రాత్మేశ్వరః ప్రియః,
భూతై ర్మహద్భిః స్వకృతైః కృతానాం జీవసంజ్ఞితః

౪౯

దేవోఽసురో మనుష్యో వా యక్షో గంధర్వ ఏవ చ,

భజన్ ముకుందచరణం స్వస్తిమాన్ స్యాద్ యథా వయమ్

౫౦

నాలం ద్విజత్వం దేవత్వ మృషితత్వం వాసురాత్మజాః,

విదధాతి కామాన్" ఇతి చ, ఆరాదయో యదపాశ్రయాస్తం హరిమనీహయా భజతేత్యనేన నమస్త
పురుషార్థదోఽవ్యనీహయా భజతా మనర్థహేతుం సంసృతిబంధం హరతి, ఈహయా భజతాం
త్వహితమాశ్రమేవ దదాతీతి సూచితం భవతి

౪౮

అథ దైత్యకుమారాణాం సర్వేషా మాత్మనాం భగవద్భజనేఽనధికారశంకాం విరాకుర్వ
న్ననీహయా భజతాషేవానిష్ఠనిష్ఠత్రిష్ఠప్రాప్తికేతి స్వర్పష్టాంతేనాహ (సర్వేషామపీతి ద్వాభ్యామ్)
స్వకృతైః స్వసృష్టైర్మహద్భిః భూతైః పృథివ్యాదిభిః కృతానాం సృష్టానాం భూతానాం దేవాదీనాం
సర్వేషాం భగవాన్ బీజసంజ్ఞితః ఆధికారణభూతః ఆత్మా అత ఏవ నిరతిశయప్రియ ఈశ్వరోఽంతః
ప్రవిశ్య నియంతా తావద్భగవాన్ సర్వేషాం పాదారణ ఇతి భావః,

౪౯

అతో దేవాదిజాతివిభాగమంతరేణ యః కశ్చిన్ముకుందచరణం భజన్ స్వస్తిమాన్నివృత్తా
నిష్ఠః ప్రాప్తేష్టశ్చ స్యాదేవ (యథా వయమితి) వయ మసురా అపి భగవంతం స్వస్తిమంతోఽభూను
తదేతరేఽపీత్యర్థః, యథా వయమితి దృష్టాంతస్వారస్యాద్భగవతః సర్వభూతపాదారణ్యప్రతిపాదన
స్వారస్యాచ్చ విరుపాదికోత్తవిధాత్వత్వాదినంబంధజ్ఞానపూర్వక మనన్యప్రయోజనేన భజంతః
స్వస్తిమంతో భవేయు రన్యథా తు సమీహితభావంత ఇతి సూచితమ్, తథా చ శ్రుతిః "నాన్యః పంథా
అయనాయ విద్యతే" ఇత్యాదితా

౫౦

తేజేతదుపపాదయతి (నాలమితి ద్వాభ్యామ్) హే అసురాత్మజాః ద్విజత్వాదయో ముకుందస్య
ప్రీణాయ ప్రీతిజననయ నాలం న ప్రణవః కిం త్వమలయా అనన్యప్రయోజనయా భక్త్యైవ హరిః ప్రియతే.

(మాతుర్గర్భే పితస్య ప్రహ్లాదస్య దేవర్షినారదముఖాదుపతేశశ్రవణమ్)

ప్రీణనాయ ముకుందస్య న వృత్తం న బహుజ్ఞతా ౫౭

స దానం న తపో నేజ్యా న శౌచం న వ్రతాని చ,
ప్రియతేఽమలయా భక్త్యా హరి రన్యద్ విడంబనమ్ ౫౮

తతో హరా భగవతి భక్తిం కురుత దానవాః,
అత్యైవమ్యేన సర్వత్ర సర్వభూతాత్మనీశ్వరే ౫౯

దైతేయా యక్షరక్షసి ప్రియః శూద్రా వ్రజౌకసః,
భగా మృగాః పాపజీవాః సంతి హ్యచ్యుతతాం గతాః ౬౦

అన్యదుపాయాంతరం తు విడంబనం నటనమాశ్రమ్ ద్విజత్వమితి వర్ణాధికోపలక్షకమ్ దేవత్వమితి జాత్యాధిక్యస్య ఋషిత్వమిత్యతీంద్రియద్రష్టత్వాదిరూపజ్ఞానాధికోపలక్షణమ్ బహుజ్ఞతేతి తు శాస్త్ర జన్యజ్ఞానాధిక్యస్య వృత్తం పిత్రాదిపరంపరాగతా సద్వృత్తిః. ౫౭

దానం పాత్రే విత్తత్యాగః తపః కృద్వాచి ఇజ్యా యాగః శౌచం స్నానాదికృతం శుచిత్వం వ్రతాని ప్రాజాపత్యాదీని ౫౮

యతో భక్త్యైవ భగవాన్ ప్రియతే నోపాయాంతరేణాతో హే దానవాః యూయ మాశ్రిత సంసారబంధహారిణీ సర్వభూతానా మంతరాత్మాని భగవతి ఈశ్వరే భక్తి మనన్యప్రయోజనాం కురుత. కథంభూతాః సర్వత్రాత్యైవమ్యేన స్వాత్మతుల్యత్వదృష్ట్యా స్వస్మిన్నివేశ్వరశరీరభూతేషు సర్వేషు దయయోపలక్షితాః భగవద్భక్తిం కురుతేత్యర్థః. ౫౯

కిమేవం భజంతః కేఽపి ముక్తా బభూవు తిత్వపేక్షయాం పాపజాతయోఽపి కేనచిద్భగ వత్సంబంధవిశేషేణ ముక్తాః కిం పునరేవం భజంతో మువ్యంతే ఇతి వక్తవ్యమిత్యాశయేనాహ (దైతేయా ఇతి) రక్షసి బకకేక్యాదయః ప్రియః పూతనాదయో వ్రజౌకసో నందాదయః శూద్రాశ్చాణూరాదయః ఖగాః జటాయుప్రభృతయః మృగాః మాయామృగాదయః ఏవంవిధాః పాపజీవా అన్యచ్యుతతాం భగవత్ సాధర్య్యం గతాః ప్రాప్తాః సంతి హీతి ప్రసిద్ధౌ త్రికాలజ్ఞత్వా ద్భగవతా ప్రహ్లాదేనైవముక్తమ్ ౬౦

ఏతావానేవ లోకేఽస్మిన్ వుంసః స్వార్థః పరః స్మృతః,
ఏకాంతభక్తి ర్గోవిందే యత్పర్వత తదీక్షణమ్.

౫౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
ప్రహ్లాదానుచరితే దైత్యపుత్రానుకాసనం నామ సప్తమోఽధ్యాయః

అధ్యాయద్వయోక్తార్థం నిష్కృష్యోపనంహరతి (ఏతావానితి) అస్మిన్ లోకే వుంసాం
పర ఉత్కృష్టః స్వార్థః ఏతావానేవ కియాన్ యత్ గోవిందే భగవత్కేకాంతభక్తిరనన్యప్రయోజనా
భక్తిర్యచ్ఛ సర్వేషు భూతేషు తదీక్షణం గోవిందేక్షణం భగవదత్మత్వదర్శన మిత్యేతావానేవ
విరతిశయపురుషార్థసాధనభూత ఇత్యర్థః

౫౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః మతేన
తచ్చరణకమలవరిచయప్రసన్నతత్సక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
సప్తమోఽధ్యాయః

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

వారద ఉవాచ—

అథ దైత్యసుతాః సర్వే శ్రుత్వా తదనువర్ణితమ్,
జగృహు ర్నిరవద్యత్వా నైవ గుర్వనుశీతమ్

౧

అథాచార్యసుతస్తైషాం బుద్ధిమేకాంతసంస్థితామ్,
అలక్ష్య భీతస్త్వరితో రాజ్ఞ ఆవేదయద్ యథా

౨

శ్రుత్వా తదప్రియం దైత్యో దుస్సహం తనయానయమ్,
కోపావేశచలద్ధాత్రః పుత్రం హంతుం మనో దధే

౩

క్షిప్త్వా పరుషయా వాచా ప్రహ్లాద మతద్వర్ణణమ్,
ఆహేక్షమాణః పాపేన తిరశ్చీనేన చక్షిషా

౪

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

నృవేదయ దిత్వాహ దేవర్షిః అదేతి) భగవద్దర్శిపదేశానంతరం తేన ప్రహ్లాదేన అను
వర్ణిత మాకర్ణ్య విరుష్టత్వాత్ ప్రహ్లాదోక్త మేవ జగృహు రైత్యకుమారాః న తు గుర్వనుశీత మనురో
పాద్యాయానుశీతం జగృహుః

౧

అథ తెషాం దైత్యపుత్రాణా మేకాంతసంస్థితా మవ్యభిచారేణ భగవద్దర్శివిషయాం బుద్ధి
మాలక్ష్య లింగై ర్జ్ఞాత్వా భీతస్త్వరితః సంజాతత్వరః యథాపద్రాజ్ఞే హిరణ్యకశిపవే ఆవేదయత్
విజ్ఞాపితవాః

౨

తతో దైత్యో హిరణ్యకశిపు ర్గురుణోక్తం సుతస్యానయనప్రతి స్వమార్గాననువర్తనమ్
అత ఏవాప్రియం తచ్చుర్జిత్వా కోపావేశేన క్రోధవ్యాప్త్యా చలత్ కంఠమానం గాత్రం శరీరం యస్య
తాదృశః పుత్రం ప్రహ్లాదం హంతుం మనో దధే మనోరథం కృతవాః

౩

కరోరయా గిరా అతద్వర్ణణం తిరస్కారానర్హం ప్రహ్లాదం క్షిప్త్వా తిరస్కృత్య క్రోధేన
తిరశ్చీనేన ఏకేణ చక్షిషేక్షమాణః అహ ఉవాచ

౪

ప్రశ్రయావనతం దాంతం బద్ధాంజలి మవస్థితమ్.

సర్వః పదాహత ఇవ శ్వసన్ ప్రకృతిదారుణః

౫

హే దుర్వినీత! మందాత్మన్! కులభేదకరాధమ!

స్తబ్ధం మద్భాసనోద్ధాతం నేష్యే త్వాద్య యమక్షయమ్.

౬

క్రుద్ధస్య యస్య కంపంతే త్రయో లోకాః సహేశ్వరాః,

తస్య మేఽభీతవన్ మూఢ! శాసనం కింబలోఽత్యగాః

౭

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

స కేవలం మే భవతశ్చ రాజన్ స వై బలం బలినాం చాపరేషామ్,

సరేఽవరేషీ స్థిరజంగమా యే బ్రహ్మాదయో యేన వశం ప్రణీతాః

౮

స ఈశ్వరః కాల ఉరుక్రమోఽసావోజః సహః సత్త్వబలేంద్రియాత్మా.

కథంభూతం వివయేన నితరాం సమ్రం దాంతం తిరస్కారాదిభి రసంజాతక్రోధం బద్ధః
అంజలి ర్హేన తం సమ్యగుప నమీషే స్థితమ్ కథంభూతః పాదేనాహతస్తాడితః సర్ప ఇవ శ్వసన్
శ్వాసం ముంచన్ స్వభావేనై వ కూరః

౯

ఉక్తిమేవాహ (హే దుర్వినీత ఇతి ద్వాభ్యామ్) హే దుర్వినీత! మందాత్మన్! అల్పబుద్ధిః
మదాజ్ఞాతిలంఘనం అస్వమధునా యమాలయం నేష్యామి

౧౦

యస్య మే క్రుద్ధస్య సకః సహిలాః త్రయో లోకాః పదితః కంపంతే తస్య మే మమ
శాసన మభీతవద్ భయరహితవద్ మత్తో భయరహితః కోఽపి నాస్త్యిత్కప్రాప్యేణ వతిః ప్రయుక్తః,
అత్యగాః అతివర్తనే ఏవ మతివర్తనే భవా కింబలః కో బలం యస్య తాదృశః

౧౧

సేవ ముక్త ఆహ భగవాన్ ప్రహ్లాదః (స కేవలమితి చతుర్థిః) తావద్యదుక్తం కింబల ఇతి
తస్యోత్తర మాహ ద్వాభ్యామ్, హే రాజన్! స స కేవలం మమైవ బలం కింతు భవతోఽన్యేషాం
చ బలినాం బలమ్, కోఽసౌ యేన బ్రహ్మాదయః చతుర్ముఖప్రభృతయః ఉచ్చావదా శ్చరావరాత్మకాః
సర్వే లోకాః వశం స్వవశం ప్రణీతాః ప్రాపితాః

౧౨

కోఽసౌ తస్య నామ కథయేత్కత్రాహ (స ఇతి) స సర్వేషాం బలాధాయకః ఈశ్వరః,
కోఽసావీశ్వరః ఉరుక్రమః లోకత్రయసంగ్రహకాః క్రమాః పాదవిక్షేపా యస్య సః త్రివిక్రమ

(ప్రహ్లాదవధోద్యమః, స్తంభా స్ఫురింహవతారః)

న ఏవ విశ్వం పరమః స్వశక్తిభిః సృజత్యవత్యత్తి గుణత్రయేళః

జహ్యోసురం భావ మిమం త్వ మాత్మనః సమం మనో ధత్స్వి న సంతి విద్విషః.
ఋతేఽజితా దాత్మని ఉత్పదస్థితాత్ తద్ధి హ్యనంతస్య మహాత్ సమర్హణః. ౧౦

దన్యాన్ పురా షణ్ణ విజిత్య లుప్తతో మన్యంత ఏకే స్వజితా దిశో దళ.

ఇత్యర్థః “సర్వం పదం హాసివదే నిమగ్నమ్” ఇతి న్యాయేన పాదత్రయేజైవ లోకత్రయాక్రమణరూప మహమహిమశాలినస్తస్య సన్నిధౌ త్వద్బలం కియదేత దిత్యభిప్రాయః న కేవల ముదాక్రమః సర్వేషాం చ బలాధాయక ఏవ. కిం త్వసావోజ అదీనామాత్మా ఆశ్రయో దారక ఇతి యావత్ ఓజః ఇంద్రియ శక్తిః సహః మనోబలం సత్త్వం దైర్యం బలం దేహబలమ్ ఇంద్రియాల చ తేషామ ప్యాశ్రయ ఇత్యర్థః కిం చ న ఏవోదాక్రమః పరమః నిస్సమాభ్యధికః స్వశక్తిభిః స్వాసౌఖ్యాభిః ప్రకృతిపురుష కాలాత్మికాభిః శక్తిభిః కృత్స్నం విశ్వం సృజతి అవతి రక్షతి అత్తి సంహరితి చ స్వయం గుణత్రయేళః సత్త్వాదీనాం త్రయాడాం గుణానామిశో నియంతాఽగుణవశ్యో ఽ కర్మవశ్యశ్చేతి భావః

నను, శత్రురసౌ కథం మహాపి బలం స్యాదత ఆహ (జహీతి) అన్యమిమ మాత్మనః స్వస్యాసురం భావం జహి త్యజ సమం మిత్రామిత్రానుసంధానరహితం యథా భవతి తథా మనో ధత్స్వి దారయ తథా మనః శిక్షయేత్సర్వః ఏవం చేత్ కేఽపి విద్విషో న సంతి. కించ “అత్తైవ హ్యత్మనో బంధు రాత్తైవ రిపురాత్మనః” ఇత్యుక్తరీత్యా అత్తైవ రిపుర్న తదన్యః కోఽపి రిపురస్తీత్యాహ (ఋతే ఇతి) అజితా దవిధేయా దత ఏవ ఉత్పదే దుర్విషయే స్థితా ద్వర్తమానా దాత్మనోఽస్తః కరణాదృతే న సంతి విద్విష ఇతి పూర్వేణాన్వయః తద్ధి మనసః సామ్యమేవ హ్యనంతస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య పరమాత్మనః సమర్హణం సమ్యగారాధనమ్ ౧౦

కిం చ సర్వదిశాం జయినోఽవ్యజితేంద్రియస్య భవాదృశస్య కేవలం జయశాలిత్యాభిమాన మాత్రమేవ న వస్తుతో జయిత్యవస్తీత్యాహ (దన్యానితి) పురాతావల్లంపత ఆత్మనోఽపహతసాస్పృత్యాది గుణాష్టకరూపమైశ్వర్యమవహరతః షడింద్రియరూపాన్ దన్యాన్ దుష్టజంతుతుల్యాన్ శత్రూన్ న విజిత్యాఽజిత్యా ఏకే త్యాదృశాః దళ దిళః స్వజితాః స్వేనైవ జితా ఇతి మన్యంతే అభిమానమాత్ర మేతదిత్యర్థః జితాత్మనో జితేంద్రియస్య తు జ్ఞస్య స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదినో దేహీనాం

జితాత్మనో జ్ఞస్య సమస్య దేహినాం సాధోః స్వమోహప్రభవాః కుతః పరే. ౧౧

హిరణ్యకశిపు రువాచ—

వ్యక్తం త్వం మర్తకామోఽసి యోతిమాత్రం వికత్తనే,
ముమూర్షాణాం హి మందాత్మన్ నను స్యు ర్విప్లవా గిరః ౧౨

యస్త్వయా మందభాగ్యోక్తో మదన్యో జగదీశ్వరః,
క్వాసౌ యది స సర్వత్ర కస్మాత్ స్తంభే న దృశ్యతే ౧౩

సోఽహం వికత్తమానస్య శిరః కాయా ధరామి తే,
గోపాయేత హరి స్వాద్య యస్తే శరణ మీప్సితమ్ ౧౪

ఏవం దురుక్తై ర్ముహూ ర్దయన్ రుషా సుతం మహాభాగవతం మహాసురః.

సమస్య సర్వాణి భూతాని సరమీక్యశీరత్వేన సమం పశ్యతః సాధోః మహాభాగవతస్య స్వమోహ ప్రభవాః దేహాత్మబ్రహ్మసత్తంత్రాత్మబ్రహ్మనిమిత్తాః పరే శత్రవః కుతో భవంతి న సంత్యేవేతి భావః ౧౧

ఏవ ముక్తవింశమాహ హిరణ్యకశిపుః (వ్యక్తమితి) హే అర్చుబుధ్దే! త్విం వ్యక్తిం నూనం మర్తకామోఽసి మర్త విచ్ఛసి యస్త్వమ్ ఆత్మరతం వికత్తనే అదైవం వికత్తనం తవ న స్యాదితి భావః, హి తథాహి ముమూర్షాణాం మర్తమిచ్ఛతాం విప్లవా అనన్వితా వాచో న స్యు ర్భవేయరేవ ౧౨

హే మందభాగ్యః! యస్త్వయా మత్తోఽన్యో జగత ఈశ్వరః ఉక్తః అసౌ క్వాస్తేః యది స భవదభిమతో జగదీశ్వరః సర్వత్రాంతరాత్మతయా వర్తతే తర్హి కస్మాద్దేతోః స్తంభే పురోవర్తని స దృశ్యతే మదన్యో జగదీశ్వరః కోఽసావస్తీతి దైత్యః ప్రాహ ఈశః సర్వత్రాస్తీతి ప్రహ్లాదః ఈశో యవి సర్వత్రాస్తే తర్హి స్తంభే నాస్తీతి హిరణ్యకశిపుః, ప్రహ్లాదః స్తంభే పశ్యన్నాహ, న దృశ్యతే ఽపితు దృశ్యతే ఏవేతి వ్యాఖ్యాంతరమ్ ౧౩

సోఽహం స ర్విషా మిశ్వరోఽహ మేవం వికత్తమానస్య తే తివ దేహచ్ఛిరో హరామి చినద్మి యో హరి స్తవ రక్షిం రక్షితః ఈప్సితః సోఽధునా త్వాం గోపాయేత స రక్షితా చేదధునా త్వాం రక్షిష్యతీతి అన్యథా తు అదేవ మిచ్ఛతి భావః ౧౪

ఏవం క్తం గుహా క్రోధేన దురుక్తైః ముహూర్ముహూర్మహాభాగవతం సుతం ప్రహ్లాద మర్దయన్

(అష్టాదశవదోద్యమః, స్తంభా స్పృశింహవతారః)

ఖడ్గం ప్రగృహ్యోత్పత్తితో వరాసనాత్ స్తంభం తతాడాతిబలః స్వముష్టినా ౧౫

తదైవ తస్మిన్ నిసదోఽతిభీషణో బభూవ యేనాండకటాహ మస్ఫుటత్,
యం వై స్వదిష్ట్యోపగతం త్వజాదయః శ్రుత్వా స్వధామాప్యయమంగ మేనిరే ౧౬

స విక్రమన్ పుత్రవధేష్ఠు రోజసా నిశమ్య నిర్ద్రాగ్ధ మపూర్వ మద్భుతమ్,
అంతఃసభాయాం స దదర్శ తత్పదం వితత్రసు ర్యేన సురారియాథపాః ౧౭

సత్యం విధాతుం నిజభృత్యభాషితం వ్యాప్తిం చ భూతే ష్యభిలేషు చాత్మనః,

మహాసురో హిరణ్యకశిపుః ఖడ్గం ప్రగృహ్య వరాసనాత్ సింహాసనాత్ ఉత్పత్తిత ఉత్తితోఽత్యంతం
బలం యస్య తేన స్వముష్టినా స్తంభం తతాద తాదితవాన్ బభంజ ౧౫

తదైవ తాదనానంతరమేవ తస్మిన్ స్తంభేఽతిభీషణో నిసదో ధ్వని ర్బభూవ, నిసదం
విశిష్ట, యేన నిసదేనాండకటాహం బ్రహ్మాండకటాహ మస్ఫుటత్ భిన్న మభూత్ అంగ హే
యధిష్ఠిర! యం చ నిసదం శ్రుత్వా స్వస్థానగతా ఆజాదయో బ్రహ్మాదయః స్వదిష్ట్యానాం వ్యయం
నాశం మేనిరే ప్రళయకౌ మమన్యంతే త్యర్థః ౧౬

తతః కిం జాతం తదాహ (స విక్రమన్నితి) ఓజసా బలేన పుత్రవధేష్ఠుః పుత్రవధం
కర్తుమిచ్ఛు స్తదర్థం విక్రమన్ పరాక్రమం కుర్వన్ స దైత్యేంద్రో యం నిర్ద్రాగ్ధం ధ్వనిం అపూర్వం
కిదాచిదపి స శ్రుతం అత ఏవాద్భుత మాశ్చర్యజనకం నిశమ్య శ్రుత్వా తస్య నిసదస్య పదమాశ్రయ
మంతఃసభాయాం సభామధ్యే న దదర్శ యేన నిసదేన సురారియాథపాః దానవక్రేష్టాః వితత్రసుః
వికేషేణ తత్రసుః త్రాసం ప్రాపురిత్యర్థః ౧౭

తదా భగవాన్ నిజభృత్యస్య ప్రహ్లాదాదే ర్భాషితం కృత్స్నజగదంతరాత్మత్వాదిదాషణం
సర్వేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేషు ఆత్మనః స్వస్య వ్యాప్తిశ్చ సత్యం యథాభవతి తథా కర్తు మత్యమ్నక
రూప ముద్భూహన్ బిభ్రత్ సభాయాం యః స్తంభస్తస్మిన్నదృశ్యత తత్దృష్టో బభూవ కథంభూతం
రూపం; న మృగం నాపి మానుషం రూప మపి తుభయమిశ్ర మిత్యర్థః నిజభృత్యభాషితమిత్యత్ర
బహువచనాంతేన నిజభృత్యకర్తేన సమాన స్తదయమర్థః, యత్రావత్ ప్రహ్లాదస్య నిజభృత్యస్య భాషితమ్
“భౌతికేష్వథ భావేషు భూతేషు చ మహత్సు చ” భగవానాస్తే” ఇతి తత్సత్యం కర్తం, తథాఽత్యద్భుత

అదృశ్యతాత్యద్భుతరూప ముద్వహన్ స్తంభే సభాయాం స మృగం న మానుషమ్
 స సత్త్వమేనం పరితోఽపి పశ్యన్ స్తంభస్య మధ్యా దను నిర్జిహానమ్,
 నాయం మృగో నాపి నరో విచిత్ర మహో కిమేతన్నృమృగేంద్రరూపమ్ ౧౯

మీమాంసమానస్య సముద్ధితోఽగ్రతో నృసింహరూప స్తదలం భయానకమ్,
 ప్రతప్తచామీకరచండలోచనం స్ఫురత్సటాకేసరజృంభితాననమ్ ౨౦

దైత్యసూతకమతిఘోరం రూపముద్వహన్నితి తథా నిజభృత్యైః సనకాదిభి ర్మద్భాషితం త్రిక్షిరస్మతిః
 శాపమోక్షో భవత్స్వతి తత్పితృం కర్తుమ్ తథా బ్రహ్మసృష్టా వద్యష్ట మశ్రుతం చాత్యద్భుతం రూప
 ముద్వహన్ సభాయాం మధ్యేఽదృశ్యత తత్కించర్ధం నిజభృత్యేన హిరణ్యకశిపునా బ్రహ్మజం ప్రతి
 యద్ భాషితమ్ “ఘాతేభ్య స్త్యద్విస్మయేభ్యో మృత్యు ర్వా ఘాన్ వమ ప్రభో” ఇతి తథా నాంతర్వహి
 రితి న నరై రితి న మృగై రితి చ బ్రహ్మజా నిజభృత్యేన యద్భాషితం తథాస్త్వీతి తత్సర్వం సత్యం
 కిర్తుం స చ తద్బ్రహ్మసృష్టం రూపం స చ నరౌ న మృగో వా స చ సభాగృహస్థాంతః స చ
 ప్రాంగణవద్భూమిః ఏవం తాభ్యాం భాషితం సత్యం కర్తుం యచ్చ హిరణ్యకశిపునా భాషితం “నూన
 వేఽదిర్దోదేన మృత్యుర్మే భవితా” ఇతి తథా “అకుతల్బద్భయోఽమరః” ఇతి యచ్చ నారదేన
 స్వభృత్యేనేంద్రం ప్రతి భాషితమ్ “అయం మహాన్ సంస్థాం న ప్రాప్స్యతే” ఇతి అనంతానుచర
 ఇతి నేన స్వభృత్యవక్షపాతిభ్యః చ యద్భాషితం తచ్చ సత్యం కర్తు మదృశ్యత చకారాన్నిజభాషితిం
 చ యత్ “కౌంతేయ ప్రజిజానీహి న మే భక్తః ప్రజశ్యతి తేషా మహం సముద్ధరా” ఇతి తచ్చ సత్యం
 కర్తు మదృశ్యతేతి ౧౯

స దైత్యేంద్ర ఏవం ధ్వనిం శ్రుత్వా తథా సత్త్వం ప్రాణివిశేషం సర్వతో విలోకయన్
 స్త్రైస్య వధాన్నిర్దిష్టుంతిం నాయం మృగో నాపి నరః కింతు నృమృగేంద్రయో రుభయోరపి రూప
 మహో కిమేతిది మీమాంసితవా నితి శేషః ౨౦

తస్యైవమలం భయానకం తన్నృసింహరూపం మీమాంసమానస్య దైత్యేంద్రస్యాగ్రతః స
 నృసింహరూపో హరిః సముద్ధితః భయానకత్వమేవ దర్శయం ప్రద్రావ మనువర్ణయతి త్రివిః
 (ప్రతక్షేతి) ప్రతప్తం చామీకరం స్వర్ణం తద్వత్ పిశంగే చండే ఉగ్రే లోచనే యస్మిన్ స్ఫురంత్యః
 సటాః జటాః కేసరాః స్కంధలోమాని చ తైః జృంభితం సాబోవ మాననం ముఖం యస్మిన్ ౨౦

(ప్రహ్లాదవధోద్యమః, స్తంభా స్పృశింహావతారః)

కరాళదంష్ట్రం కరవాలచంచలక్షరాంతజిహ్వం భ్రుకుటీముఖోల్బణమ్.

స్తబ్ధోర్ధ్వకర్ణం గిరికందరాద్భుతవ్యాత్యాన్యనాసం హనుభేదభీషణమ్

౨౦

దివిస్పృశత్కాయమదీర్ఘపీవరగ్రీవోరువక్షిస్తల మల్పమధ్యమమ్,

చంద్రాంశుగౌరై శ్చురితం తనూరుహై ర్విష్వగుభజానీకకతం నఖాయుధమ్

౨౧

దురాసదం సర్వనిజేతరాయుధ ప్రవేకవిద్రావితదై త్యదానవమ్,

ప్రాయేణ మేఽయం హరిణోరుమాయినా వదః స్మృతోనేన సముద్యతేన కిమ్

౨౨

ఏవం బ్రువం స్త్యభ్యవతిద్ గదాయుధో నదన్ స్పృశింహం ప్రతి దైత్యకుంజరః.

కరాళా ఉగ్రా దంష్ట్రా యస్మిన్ కరవాలః ఖడ్గస్తద్యత్ చంచలా ఖరంతవత్ తీక్ష్ణా చ జిహ్వో యస్మిన్ భ్రుకుటీయుతేన ముఖేనోల్బణం స్తబ్ధా వుదంచితా పూర్వై కర్ణౌ యస్మిన్ గిరికించరవ దద్భుతం వ్యాత్రం ప్రసృత మాస్యం నాసే చ యస్మిన్ హనూ కపోలప్రాంతౌ తయో ర్చేదేన విదారణేని భీషణమ్

౨౦

దివిస్పృశన్ కాయో యస్మిన్ ఆలక్ష్మమాసః అదీర్ఘా హ్రస్వా పీవరా స్థూలా చ గ్రీవా ఉరు విశాలం వక్షిస్తలం చ యస్మిన్ ఆల్పం మధ్యమం ఉదరం యస్మిన్ చంద్రాంశువద్గౌరైః తనూరుహైర్దోమభి శ్చురితం వ్యాత్రం విష్వంచః సర్వకః ప్రసృతః భుజాస్తేషా మనీకాని స్తోమాస్తేషా శతాని యస్మిన్ భుజా ఏవానీకం సేనా తచ్ఛుకం యస్మిన్నితి వా స్వేనానీకేన మర్దితమితి ప్రయోగాత్ నఖా ఏవాయుధాని యస్మిన్

౨౧

దురాసదం ప్రాప్త మశక్యం సర్వాణి నిజాని చక్రాదీనీరరాణి చ వక్రాదీని త ఏవాయుధ ప్రవేకః శత్రుస్తోమాప్తైః విద్రావితా దైత్యా దానాశ్చ యేన తద్రూపం మీమాంసమానస్యాగ్రతిః సముత్థితమితి పూర్వేణాన్వయః

౨౨

తథా అవిర్భావే ప్రయోజనవిమర్శనపూర్వకం తేన సహ దైత్యస్య యుద్ధమాహ సప్రభః (ప్రాయేణేతి) ప్రాయేణ మహామాయావినా హరిణా మే మమ ఆయమేవం భూతో వధః వధోహయః స్మృతః చింతితః తథావ్యనేన సముద్యమేన కిం న కించిత్ స్యాదిత్యేవం బ్రువన్ గదైవ ఆయుధం

అలక్షితోఽగ్నౌ పతితః పతింగమో యథా నృసింహౌజసి సోఽసురస్తదా ౨౪

స తద్ విచిత్రం భలు సత్త్వధామని స్వతేజసా యోను పురాఽపిబత్ తమః.
తతోఽభిపద్యాభ్యహనన్ మహాసురో రుషా నృసింహం గదయోరువేగయా ౨౫

తం విక్రమంతం సగదం గదాధరో మహారగం తార్క్షసుతో యథాగ్రహీత్.
స తస్య హస్తోత్కలిత స్తదాసురో విక్రీడతో యద్వదహి ర్గరుత్మతః ౨౬

అసాధ్యమన్యంత హృతౌకసోఽమరా ఘనచ్ఛదా భారత సర్వధిష్ఠ్యపాః
తం మన్యమానో విజవీర్యశంకితం యద్దస్తముక్తో నృహరిం మహాసురః.
పున స్త మాసజ్జిత ఖడ్గచరమణీ ప్రగృహ్య వేగేన జితశ్రమో మృధే ౨౭

యస్య స దైత్య ఏవ కుంజరో గజో నదః గర్జన్ నృసింహం ప్రత్యభ్యపతత్ అభిముఖ మౌగతవాన్.
తదా సోఽసురో నృసింహస్యౌజసి దీప్తా పతితః సన్నలక్షితోఽదృష్టోఽఘాద్యరా పతితః పతింగమః
శలభస్తద్వత్ ౨౪

సత్త్వధామని శుద్ధసత్త్వాశ్రయే హరౌ పతితతమోమయస్య దైత్యస్యాదర్శనం యత్ర
ద్విచిత్రం న భవతి, తత్ర హేతు ర్యో హరిః పురా నృష్ట్యాదౌ ప్రయకాలికం తమః స్వతేజసా అపిబత్
తతో మహాసురోఽభిపద్యాభిముఖమౌగత్య రుషా క్రోధేన ఉరువేగయా బ్రాహ్మమాణయా గదయా
నృసింహ మభ్యహన త్రాడితు ముద్యుక్త ఇత్యర్థః సగద మగ్రహీదిక్కుత్తరస్వారస్యాదితి భావః ౨౫

విక్రమంతం కథంచిత్ ప్రహర్తు మద్యతవంతం తం దైత్యేంద్రం గదాధరో నృసింహః
సగద మగ్రహీత్. యథా తార్క్షసుతో గరుత్మాన్ మహాసర్పం తద్వదిత్యర్థః స గృహీతోఽసురస్తదా
విక్రీడతస్తస్య హస్తా దుత్కలితో వినృష్టో యద్వద్యథా విక్రీడతో గరుత్మతోఽపిర్గళితో భవతి తద్వత్
భగవతః తత్క్రిదనం తద్విసర్జనరూప మజ్ఞానతో లోకపాలాః సర్వే ఇంద్రాదయః మరాః హృతం
దైత్యేంద్రేణాపహృతం ఓకః స్థానం యేషాం తే అతఏవ తద్భయేన ఘనచ్ఛదా మేఘేషు చ్ఛన్నాః
సంతః అసాధ్యమన్యంత ఆహో భగవతోఽప్యయం బలీయా వనేనైవ తస్య కిం స్యాదిత్యేవ మమన్యంతే
త్యర్థః యస్య హస్తాత్ స్వయం ముక్తః నన్ నృహరిం స్వపీర్యాత్ శంకితం మన్యమానోఽత ఏవ
మహామనా ఆహమేవ బలీయా విత్యభిమానయ్యుక్తోఽసురో మృధే యుద్ధే జితశ్రమః శ్రమరహితః ఖడ్గ
చరమణీ ఖడ్గభేదే ప్రగృహ్య పునస్తం నృసింహం పురా అసజ్జిత అభ్యపతత్ ౨౬-౨౭

(హిరణ్యకశిపోర్వధః ప్రహ్లాదిదేవకర్తృకం భగవన్రవనం చ)

తం శ్యేనవేగం శతచంద్రవర్తృభి శ్చరంత మచ్ఛిద్ర ముపర్యధో హరిః,

కృత్వాట్టహాసం ఖర ముత్స్వినోల్బణం నిమీలితాక్షం జగృహే మహాజవః ౨౦

విష్యక్ స్ఫురంతం గ్రహణాతురం హరి ర్వా్యలో యథాఖం కులిశాక్షఆత్పదమ్,

ద్వార్యూర ఆపాద్య దదారి లీలయా నఖై ర్యథాహిం గరుదో మహావిషమ్ ౨౧

సంరంభ దుష్ప్రేక్ష్య కరాళలోచనో వ్యాత్రాననాంతం విలిహన్ స్వజిహ్వయా,

అస్మగ్లవాక్తారుణకేసరాననో యథాంత్రమాలీ ద్విపహిత్యయా హరిః ౨౨

శ్యేనస్యేన వేగో యన్యశతచంద్రవర్తృభిః శతచంద్రః చర్మ తస్య వర్తృభిః ఖడ్గచర్మమౌరై రచ్ఛిద్రం యథా భవతి ఏవ ముపర్యధశ్చ చరంతం దైత్యం హరి రట్టహాసం కృత్వా స్వరేణ కిరినగ విస్వనేన ధ్వనినా ఉల్బణో భీషణో మహావేగో నిమీలితే అట్టహాసస్వరనిస్సనాభ్యాం నిమిలిరే అక్షిణీ యన్య తం జగ్రహ ఖరనిస్వనోల్బణమితి ద్వితీయాంతపారే తు ఖరేణ విస్వనేన మహాశబ్దేనోల్బణం భయంకర మట్టహాసం కృత్వా తద్వియేన హరేప్రేజసా చ నిమీలితాక్ష మగ్రహీత్ ఇత్యర్థః ౨౦

తతః విష్యక్ సర్వతః స్ఫురంతం సర్వావయవాన్ ప్రచాలయంతం ఇత్యర్థః గ్రహణేన హేతునా అతురం వివశమింద్రేణ సహ యుద్ధే తత్ప్రయుక్తేన కులిశేన అక్షతా త్వగపి యన్య తిం దైత్యం ద్వారి సభాయాః నాంతిర్బహిః ఊరావంకే నిపాత్య న భూమౌ న చాందిరే నఖైర్బిరు వ్యసుభి రసుషుద్ధి ర్వా ఏషం దివానక్తం విహాయ సంధ్యాయామితి ద్రిష్టవ్యం, లీలయా క్రీడయా దదాగ విదారితవాన్, తత్ర గ్రహణే దృష్టాంతః యథా వ్యాళః సర్పః ఆఖం మూషకమితి విదారణే దృష్టాంతః మహావిష మహిం సర్పం గరుడ ఇవేతి ౨౧

ఏవం దైత్యేంద్రవధ ముక్త్యా తద్దశాపస్థితం నృసింహ మనువర్ణయన్ దైత్యేంద్రభృత్య వధమాహ (సంరంభేజేతి ద్వాభ్యామ్) అహితే సంరంభేణ క్రోధేన దుష్ప్రేక్ష్య దుర్నిరీక్ష్య రాశే లోచనే యన్య వ్యాత్రం వికసితం యదాననం ముఖం తత్పర్యంతం స్వజిహ్వయా విలిహన్ ౨౨ అస్మగ్లో రక్తస్య లవైః బిందుభిః అక్రాః సిక్తా ఆత ఏవారుణాః కేసరా ఆననం చ యన్య అంత్ర మాలాధరః క ఇవ ద్విపహిత్యయా గజపదేన హరిః సింహో యథా తద్యత్ ౨౩

నఖాంకురోత్పాటితహృత్సరోరుహం విసృజ్య తస్యానుచరా నుదాయుధాన్.
అహన్ సమంతా న్నఖశక్త్రుసార్జ్విభి ర్దోరందయాథోఽనుపథాన్ సహస్రశః ౩౧

సటావధూతా జలదాః పరాపతన్ గ్రహాశ్చ తద్దృష్టివిముష్టరోచిషః.
అంభోధయః శ్వాసహతా విచక్షుభు ర్నిర్హృదభీతా దిగిభా విచుక్రుకుః ౩౨

ద్యౌ స్తత్సతోత్తిష్టవిమానసంకులా ప్రోత్సర్పత జ్ఞౌ చ పదాతిపీడితా.
తైలాః సముత్పేతు రముష్యరహంసా తత్తేజసా ఖం కకుభో న రేజిరే ౩౩

తతః సభాయా ముపవిష్ట ముత్తమే నృపాసనే సంభృతతేజసం విభుమ్.
అలక్ష్యతద్వైరధమత్యమర్షణం ప్రచండవక్త్రం న బభాజ కశ్చన ౩౪

ఏవంభూతో నఖాంకురైః ఉత్పాటితం హృదయసరోజం యన్య తద్దైత్యశరీరం విసృజ్య
తన్య దైత్యేంద్రస్యానుచరా కథంభూతా వరాణ్యాయుధాని యేషాం తమనుపంథాః అనువృత్తి
ర్యేషాం తా దోరందానాం యూథాని యన్య సః సఖా ఏవ శక్త్రుపాణయన్తైః సమంతాత్ సహస్రశో
న్యహసత్ హతవా ౩౧

దైత్యవధవ్యగ్రస్య నృహరే రాటోపమాహ (సతీతి ద్వాభ్యామ్) సటాభి రవధూతాః
ప్రకంపితా జలదాః మేఘాః పరాపతన్ వ్యశీర్యంత తన్య నృహరే ర్హృష్ట్యా విముష్ట మపహృతం
రోచిః యేషాం తాదృశాః గ్రహాః సూర్యాదయోఽభూవ శ్వాసేన హతాః పీడితాః అంభోధయః
సముద్రాః చక్షుభుః సంచేలుః నిర్హృదేన భీతాః దిగిభా దిగ్గజాః ముదం హర్షం జహూః తత్యజాః ౩౨

తన్య నృహరేః సటాభి రుత్తిష్టాని విమానాని తైః సంకులా వ్యాప్తా ద్యౌః ప్రోత్సర్పత
ఇత స్తతశ్చలితేవాభూత్ నృహరేః పద్మ్యా మతివ పీడితా జ్ఞౌ భూమిరభూత్ అత ఏవ తస్యానహ్యేన
రింహసా వెగేన బలేన వా తైలాః సముత్పేతుః ఉత్సృత్య పతితవంతః. తన్య నృహరేః తేజసా ఖ
మాకాశం కకుభో దిశశ్చ న రేజిరే ౩౩

తతోఽహమేవ సర్వేశ్వర ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుం సభాయా ముత్తమే నృపాసనే
ఉపవిష్టం సంభృతం సంఘర్షణం తేజో యన్య అలక్షితః న లక్షితః ద్వైరధః ప్రతియోధాయేన ప్రబంధ
ముగ్రం వక్త్రం యన్య తం విభుం నృసింహం కశ్చన కోఽపి న బభాజ నానేవత. కోఽపి సఖీవం
గంతుం నాశక్నోదిత్యర్థః. ౩౪

(హిరణ్యకశిపోర్వదః, ప్రహ్లాదేవకర్తుకం భగవత్ప్రవనం చ)

నిశమ్య లోకత్రయమస్తకజ్వరం తమాదిదైత్యం హరితా హతం మృధే,
ప్రహర్షవేగోత్కలితాననా ముహూః ప్రసూనవర్షైర్వపుషుః సురశ్రీయః ౩౫

తత్తా విమానావశిభిర్నభస్తలం దిదృక్షతాం సంకుల మాస నాకినామ్,
సురాననా దుందుభయోఽదః జమ్నిరే గంధర్వముఖ్యా నన్మతు ర్జగుః శ్రీయః ౩౬

తత్రోపప్రజ్య విబుధా బ్రహ్మాండగిరికాదయః,
ఋషయః పితరః సిద్ధా విద్యాధరమహోరగాః ౩౭

మనవః ప్రజానాం పతయో గంధర్వాప్సరచారణాః,
యజ్ఞః కింపురుషాస్తౌత వేతాళాః సిద్ధకిన్నరాః ౩౮

తే విష్ణుపార్షదాః సర్వే సునందకుముదాదయః,
మూర్ధ్ని బద్ధాంజలిపుటా ఆసీనం తీవ్రతేజసమ్,
ఈడిరే నరకార్ధూలం నాతిదూరచరాః పృథక్ ౩౯

లోకత్రయన్య మస్తకజ్వరం శిరోవ్యథావద్దున్నహం తమాదిదైత్యం హిరణ్యకశిపుం హరితా
వృసింహేన యుద్ధే హతం నిశమ్య దృష్ట్వా ప్రహర్షవేగేన ఉత్కలితాని వికపితా న్యాననాని యాసాం
తాః సురాణాం శ్రీయః పుష్పవర్షైః పునః పునర్నృహరిం వపుషుః, ౩౫

తదా దిదృక్షతాం ద్రష్టు మిచ్ఛతాం దర్శనార్థ మాగతానాం మిత్యర్థః నాకినాం దేవానాం
విమానసంక్తిభిః నభస్తలం సంకులం సంమర్దం బభూవ. సురాదా మానకాః పటహోపైః ధ్వుందుభయో
జమ్నిరే తాడితాః గంధర్వశ్రేష్ఠాః నన్మతుః శ్రీయః అప్సరసో జగుః ౩౬

తత్రోపప్రజ్య కించిత్కమీపమాగత్య బ్రహ్మరుద్రప్రభృతయో దేవాదయః హే తాతః
మూర్ధ్ని బద్ధాన్యంజలిపుటాని యైస్తే ఆసీన ముపవిష్టం తీవ్రం దున్నహం తేజో యన్యతం శ్రీన్మసింహం
నాతిదూరవర్తినోః పృథగేతైకక ఈడిరే తుప్తువుః ౩౭-౩౯

అహోవాచ—

నతోఽస్మృన్మతాయ దురంతశక్తయే విచిత్రవీర్యాయ పవిత్రకర్మణే,
విశ్వస్య సర్గస్థినందుమాన్ గుణైః స్వలీలయా సందధతేఽవ్యయాత్మనే. ౪౦

శ్రీ రుద్ర ఉవాచ—

కోపకాలో యుగాంతస్తే హతోఽయ మసురోఽల్పకః.

భావగపాః వివిధవిచిత్రశక్తివీర్యమకార్యాయ త్రజగద్వ్యాపారం జగత్కారణం స్తువ
స్మృన్మతాయ (నతోఽస్మృహమితి) అనంతాయ స్వరూపతః త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ
దురం శక్తయే అపారశక్తయే అదిత్యశక్తయే వా. శక్తిః స్వేతరసర్వసామర్థ్యవిర్వాహికా—“జగత్
కర్తా” నో మేష నా శక్తి రుదీరితా ఇత్యాదిషూక్తా యద్వా యదన్యై రశక్త్యా దఘటితమివ
నిభాతి—దృఢససామర్థ్యరూపా, యతస్త్వముక్తవిధదురంతశక్తిః అనంతశక్తి రత ఏవ మద్వరేణ
అర్హం అపటితమణం దైత్యం హతవానసీతి భావః యతస్త్వమనంతోఽత ఏవాచేతనే స్తభేఽ
స్యాం దూతొఽసీత్యభిప్రాయః, అనంతమదేన హి సర్వవ్యాపిత్యా దైశపరిచ్ఛేదరాహిత్యమ్, సర్వకాల
అర్హత్వతే కలసిరిచ్ఛేదరాహిత్యమ్, సాక్షాత్ పరింపరయా సర్వప్రకారత్వేన సర్వవస్తుసామానాధి
కత్యాద్భిత్వతే వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం వివక్షితమ్ యేన కేనాపి ప్రాశస్త్యేన స్వస్మాదుత్కృష్టైః
తైర్భిద్రస్తుభి రిధరీకృతత్యాభావరూపం వా వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమ్, ఇతి త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యం
వివక్షిం మన్వస్తేషం స్వరూపం కృత్స్నజగదయవిభవలయలీలస్య కియదేతదైత్యహనన మిత్యభి
ప్రాయాన్, తావజ్జగత్కారణత్వప్రయుక్తం వికారం నిరాహ (విచిత్రవీర్యయేతి) వీర్యం నామ సర్వో
హృద్యై స్స సాచారణే అర్వనియమనే వికారరహితత్వమ్, యదౌక్తమ్ “వికారవిరహో వీర్యం
అస్మిన్మేఽపి మే సదా” ఇత్యాదివిచిత్రశబ్దేనైవంవిధస్య వీర్యస్యానితరసాధారణ్యముచ్యతే పవిత్ర
కర్మణే అకార్యాయ త్రజగద్వ్యాపారాయ త్విద్యాపారం శృణ్వతాం దురితవివర్తనకమవ్యాపారయేతి వా.
గుణైః సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిఖర్జగన్ని మిత్రతదుపాదానతోపయుక్తైః స్వనియామ్యసత్త్వాదిప్రాకృత
అభైరా కృత్స్నస్య సర్గాదీన స్వలీలయైవ తు కర్మణా సందధతే విదధతే అవ్యయాత్మనే ఏవ
సస్యస్యః అకారరహితః ఆత్మా స్వభావో యస్య, స్వభావతోఽపి విశ్వస్య వికారరహితాయేత్యర్థః.
స్వరూపతోఽపి వికారరాహిత్యసౌక్యకర్తాత్

౪౦

అమర్ బ్రహ్మణోఽభిప్రేతం కృత్స్నజగత్సర్గాదికర్తృస్తువ కియదేతదితి తదేవ విశదయ—
చార్పల్యముక్తిం స్థాతి రుద్రః (కోపకాల ఇతి) తవ కోపకాలో యుగాంతః ద్విసర్గాదవసానం, కోపకా

(హరిణ్యకళిపోర్వధః ప్రహరిజేవకర్తృకం భగవత్తననం చ)

తద్గుతం పాహ్యపస్పతం భక్తం తే భక్తవత్సల

౪౧

అద్రక్షావతః —

ప్రత్యానీతాః పరమ భవతా త్రాయతా నః స్వధాగా

దైత్యాక్రాంతం హృదయకమలం త్వద్గృహం ప్రత్యభోది.

కాలగ్రస్తం కియదిదమహో నాథ కుశ్రూషతాం తే

ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నారసింహాపరైః కిమ్. ౪౨

ముగ్ధుః ఉదయః —

సప్తమోఽధ్యాయః మత్తయదాత్మతేజో యేనేద మాదిపురుషాత్మగతం సనర్థం.

ఇహనేగ మదగో వితకూ మమ్మథేర సంహర్తా త్వమేవేత్యుక్తం భవతి ఆయం తు కోపావిషయః
కాలగ్రస్తం కియదిదమహో నాథ కుశ్రూషతాం తే ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నారసింహాపరైః కిమ్. ౪౧

తద్గుతం పాహ్యపస్పతం భక్తం తే భక్తవత్సల
ప్రత్యానీతాః పరమ భవతా త్రాయతా నః స్వధాగా
దైత్యాక్రాంతం హృదయకమలం త్వద్గృహం ప్రత్యభోది.
కాలగ్రస్తం కియదిదమహో నాథ కుశ్రూషతాం తే
ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నారసింహాపరైః కిమ్. ౪౨

౪౨

అద్రక్షావతః — సాధుపరిత్రాతారం దుష్కృద్వివాశకం చ తుష్టువుః (త్వమితి)
అందు ముల్కాన్తం అనన్తస్వద్ధ్యాయరూపం నోఽస్మాకం త్వ మాత్మ ఉపదిష్టవానసి. తపోః పింఞంశి.

తద్ విప్రలు ప్ర మమునాద్య శరణ్యపాల రజగృహీతవపుషా పునరన్వమంసాః ౪౩

వితర ఊహుః—

క్రాద్ధాని నోఽదిబుభుజే ప్రసభం తనూజై
ర్దత్తాని తీర్థసమయేఽవ్యపిబత్ తిలాంబు,
తస్యోదరాన్నం విదీర్ఙ్గ వపాద్ య ఆర్చత్
తస్మై నమో నృహరయేఽఖిలధర్మగోప్తే

౪౪

సిద్ధా ఊహుః—

యో నో గతిం యోగసిదా మసాధురహార్షీద్ యోగతపోబలేన,

యత్తవ అత్మన స్తవ కేజః ప్రకాశకమ్ ఆస్మాకం త్వత్స్వరూపావేదక మిత్యర్థః యేన చ తవసా ఆదిపురుషశ్చతుర్ముఖః ఇదం జగదాత్మగతం పరమాత్మనా త్వయా గత మంతరాత్మతయా వ్యాప్తం ససర్వ ఆదిపురుషాత్మగత మిత్యత్ర “గూఢోక్తా న ప్రకాశతే” ఇతివత్ సందిరార్షః, ఆదిపురుషాత్మేతి పారే ఆదిపురుషేతి లుప్తప్రథమాంతం పృథక్ పదమ్ యద్వా హే ఆదిపురుషః ఇతి సంబోధనం ససర్వ బ్రహ్మేతి శేషః తత్ తపోఽమునా దైత్యేంద్రేణ విప్రలుప్తం విశేషేణ ప్రలోపిత మాసీత్ తదేవాధునా హే శరణ్యః శరణ మర్హతీతి శరణ్యః తథాభూతః హే పాలకః రజగృహీతవపుషా సాధు పరిణామార్థం గృహీతేన నరసింహశరీరేణ పునరన్వమంసాః అనుజ్ఞాపితవాన్. పః శత్రుర్మయా వినాశితేః తవ ర్నిర్యయం తవః కురుతేతి నోఽనుజ్ఞాపితవానపీత్యర్థః.

౪౫

వితరస్తు స్వదుఃఖ మావేదయంతోఽఖిలధర్మగోప్తారం హితకారిణం స్తువంతో నమస్తుర్వంతి (క్రాద్ధానీతి) అస్మాకం తనూజైః పుత్రాదిభి రన్మదుద్దేశేన దత్తాని క్రాద్ధాని క్రాద్ధసంబంధీని పిందాని యో దైత్యః ప్రసభం బలాత్ స్వయ మదిబుభుజేఽనభూతవాన్ తథా తీర్థసమయే పుణ్యతీర్థస్నానసమయే అన్యత్రతనూజైః యద్దత్తం తిలోదకం తదవ్యపిబత్ తస్య దైత్యస్య ఉదరాత్ క్రాద్ధాని తిలాంబు భ యః పునరార్చత్ ఆహృత్యాస్మాకం దత్తవాన్ కథంభూతా దుదరాత్ నఖై ర్విదారితావసా యస్య తస్య తస్మాత్ సపావిదారణస్య తద్గతపిందోద్ధరణమేవ ఫలమితి భావః తస్మై నమస్తద్భాగ్యాణాం గోప్తే రక్షిత్రే నృహరయే కే నమః తిలాంబుసంభవ్య ఇత్యపి పారః తదాఽనభవ్య ఇతి దైత్యేంద్రవిశేషణమ్ తిలాంబు తిలోదక వసభ్యః సభానర్హో యో దైత్యేంద్రోఽదిబుభుజే పీతవానత్యర్థః.

౪౬

సిద్ధా అపి స్వయోగగత్యసహారకదైత్యేంద్రవద్భాగ్యాణాం స్వయోగగత్యాధాయకం పరమనుహృదం శర్జయంతో నేమః (య ఇతి.) యోఽసాధు ర్దురాత్మా దైత్యో నోఽస్మాకం యోగసిద్ధాం గతిం

నానాదర్శం తం నఖైర్నిర్దదార తస్మై తుభ్యం ప్రణతాః స్మృ నృసింహ ౪౫

విద్యాధరా ఊహుః—

విద్యాం పృథగ్దారణయానురాధ్దాం న్యషేధదక్షో బలవీర్యదృప్తః,
స యేన సంఖ్యే పశువద్ధత స్తం మాయానృసింహం ప్రణతాః స్మృ నిత్యమ్ ౪౬

నాగా ఊహుః—

యేన పాపేన రత్నాని త్రీరత్నాని హృతాని నః,
తద్వక్షఃపాటనేనాసాం దత్తానంద నమోఽస్తు తే ౪౭

మనవ ఊహుః—

మనవో వయం తవ నిదేశకారిణో దితిజేన దేవ పరిభూతనేతవః

భక్తియోగప్రాప్తాం గతిం అజిమాదిరూపాం స్వయోగేన తపోబలేన అహర్షీ దవహృతవాన్, తం
నానాదర్శం నానాఽనేకాః దర్శాయన్య తం నఖై ర్యో విదదార విదారికవాన్ తస్మై తుభ్యం హే
నృసింహః! వయం ప్రణతాః స్మృ నమస్కర్మః ౪౫

విద్యాధరా ఆపి తేనాపహృతవిద్యాప్రత్యాదానేన హితకారిణం స్తువంతో నమంతి విద్యామితి)
దారణయా మనోదారణయాఽనురాధ్దాం సంసిద్ధాం విద్యా మస్మత్పంబంధిసీ మంతర్ధానాదిరిక్షణాం
యోఽజ్ఞో మూరో బలవీర్యాభ్యాం గర్వితో దైత్యేంద్రో న్యషేధ నిషేధితవాన్, బలం దేహబలం
వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం స దైత్యో యేన సంఖ్యే యుద్ధే పశువద్ధత స్తం త్వాం మాయానృసింహ
మాత్మీయసంకల్పోపాత్తనృసింహతమం నిత్యం ప్రణతాః స్మృ కర్తరి క్తః నమస్కృతవంతః
స్మేత్యర్థః ౪౬

నాగాస్త్రేవం తదవహృతరత్నప్రదానేనానందకరం స్తువంతో నేముః (యేనేతి) యేన
పాపాత్మనా నోఽస్మాకం రత్నాని త్రీరత్నాని నాగకన్యాపాపాణి రత్నాని చాపహృతాని, తస్య
వక్షోవిదారణేనాసాం త్రీదాం దత్త ఆనందో యేన తస్య సంబోధనం తే తుభ్యం నమోఽస్తు ౪౭

తవాజ్ఞాపరిపాలనయాపక్తైంకర్యవిరోధివిరసనేన కైంకర్యాదాపనయాపహితకారిణం స్తువంత
స్తదేవ ప్రార్థయంతే మనవః (మనవ ఇతి) వయం తవ నిదేశకారిణః కైంకర్యకారిణో మనవ ఇతి

భవతా ఖలః స ఉపసంహృతః ప్రభో కరవామ తే కిమనుశాధి కింకరాన్. ౨౦

ప్రజాపతయ ఊహః—

ప్రజేశా ఏయం పరేశాభిసృష్టా న యేన ప్రజా వై సృజామో నిషిద్ధాః,
స ఏష త్వయా భిన్నవక్షే ను శేతే జగన్మంగళం స త్వమూర్తేఽవలంబి. ౨౧

గంధర్వా ఊహః—

వయం విభో తే నటనాట్యగాయకా యేనాత్మసాత్ వీర్యబలౌజసా కృతాః,
స ఏష నీతో భవతా దశామిమాం కిముత్పరస్థః కుశలాయ కల్పతే ౨౨

ప్రసిద్ధాః తే వయ మేతావంతం కాలం యేన నితజేన దైత్యేన పరిభూతాః పరిహాపితాః సేవః
త్యక్తకృతాః పక్షాశ్రమమార్గాదా యేషాం తాదృశా బిభూవిమ, అథనా స ఖలో అతిజ స్వయం,
ఉపసంహృతో హతి హే ప్రభో! నిష్పత్తకైంకర్యవిరోధినో వయం కిం కైంకర్యే తే అర్చ్యం
కరవామ తిథా కింకరాన్ నోఽస్మాన్ అనుశాధి వివిద్యాజ్ఞాపయే త్యర్థః. ౨౩

సద్వారకతద్వ్యాపారరూపజగత్సరాత్మాకాన్మద్వ్యాపారవిరోధివిరసనేన అభిరాధానానా,
సర్వేషాం భూతాయకమూర్తిం తుష్టవుః ప్రజాపతయః (ప్రజేశా ఇతి) హే వరే! పరేషాం
బ్రహ్మదీనా మహీ తే త్వయా అభిసృష్టా నిష్ఠినర్హం త్వయా సృష్టాః ప్రజేశాః ప్రజాపతయ ఇతి
ప్రసిద్ధాః తే వయ మేతత్పర్యంతం యేన దైత్యేంద్రేణ నిషిద్ధాః సంతః ప్రజాః న వై సృజామః స
సృష్టవలం. స ఏవ దైత్యస్వయా భిన్నం విదీర్ఘం వక్షో యన్య తాదృశోఽనుశేతే ఆలః పరిం బ్రూహః
ప్రజ్ఞామః ఇతి హృష్ట్యంత ఆహుః హే స త్వమూర్తే! అప్రాకృతశుద్ధన త్వవిగ్రహః! తే తవాన్యరో
జగన్మంగళం జగతో మంగళావహః. ౨౪

తన్మూఖోల్లాసార్థం నాట్యాదికైంకర్యవిరోధివిరసనేన తదాదాయకం సుహృదం తుష్టవు
ర్గంధర్వాః (వయమితి.) హే విభో! తే తవ నటనాట్యగాయకానటానర్తకాః నాట్యే కర్మణి గాఢాకాశ్చ
వయం యేనై కావత్పర్యంత మాత్మసాత్ కృతాః స్వాదీనాః కృతాః కథంభూతేన వీర్యం శౌర్యం బలం
శక్తిః తాభ్యా మోజః ప్రభావో యన్య తాదృశేన స ఏవ దైత్యో భవతా నిరతిః యకృపాయుక్తేన
ఇమాం దశాం మరణవిత్కర్థః నీతః ప్రాపితః తదా హి ఉత్పథస్థః ఉత్పథే కుమార్గే పాపకృత్తిణి
తిష్ఠతీతి తథా కుశలాయ క్షేమాయ కల్పతే కిమ్! క్షేమయుక్తో భవతి కిమ్! న కల్పత ఏవేత్యర్థః. ౨౫

చారణా ఉచుః—

హరే తవాంఘ్రిపంకజం భవావవర్గమాశ్రితాః.
యదేషసాధుహృచ్చయ స్త్వయాసురః సమాపితః

౫౧

యజ్ఞే ఉచుః—

వయమనుచరముఖ్యాః కర్మభిన్నే మనోజ్ఞైః
స్త ఇహ దితిసుతేన ప్రాపితా వాహకత్వమ్.
స తు జనపరితాపం తత్కృతం జానతా తే
నరహర ఉపనీతః పంచతాం పంచవింశ

౫౨

కింపురుషా ఉచుః—

వయం కింపురుషా స్త్వం తు మహాపురుష ఈశ్వరః,

తత్పాదపంకజపదిర్యావిరోదిరిరసనేన పునస్తదాధాయకం హితకరం తుష్టువు శ్చారణాః,
(హరే ఇతి) హే హరే! ఆశ్రితార్తిహరః భవావవర్గ మైహికాముష్మికసుఖహేతుం తవాంఘ్రిపంకజ
మాశ్రితాః పరిచరంతో వయ మనేన విషిద్ధా ఇతి శేషః స ఏషోఽసురః సాధూనాం ప్రవన్నానాం
హృచ్చయః హృదయరోగరూప స్త్వయా సమాపితః ఉపసంహృతో హత ఇత్యర్థః

౫౩

స్వదుఃఖ మావేదయంతః తన్నివర్తకం సుఖాదాయకం వర్ణయంతి యజ్ఞేః (వయమితి)
మనోజ్ఞైః కర్మభి ర్వయం తవానుచరశ్రేష్ఠాః తేవయ మిహ తాపద్దిజేన వాహకత్వం యానాదివాహకత్వం
భారవాహకత్వం వా ప్రాపితాః హే నరహరే! తేన దితిజేన కృతం తవ సతజనానాం భక్తజనానాం
పరితాపం జానతా తే త్వయా పంచవింశో దై త్యేంద్రాభ్యో జీవః పంచతాం మృత్యుం ఉపనీతః ప్రాపితః
విజ్ఞానసున ఏవై తేభ్యో భూతేభ్యః సముత్తాయ తాన్యేవానువినశ్యతి “ఇతివత్ పంచవింశస్య శరీరద్వారకా
పంచతాప్రాప్తి రత్ర వివక్షితా, పంచవింశేతి పారే హే జీవశరీరకేతి సంబోధనమ్, స తు జనపరితాప
మితి పారే యేన దితిసుతేన వాహకత్వం వీతాః స తు పంచవింశ ఇత్యన్వయః

౫౪

స్వనై చ్యానుసంధానపూర్వక మనితరసాధారణప్రభావం తుష్టువుః కింపురుషాః (వయమితి)
వయం కింపురుషాః కుత్సితాః పురుషాః త్వం తు మహాపురుషః అనితరసాధారణగుణపూర్ణః ఈశ్వర

అయం కుపురుషో నష్టో దిక్కుతః సాధుభి ర్యదా

౫౩

వైతాళికా ఉచుః—

సభాసు సత్రేషు తవామలం యశో గీత్వా సవర్యాం మహతీం లభామహే,
యస్తాం వ్యనై పీదో భృశమేష దుర్జనో దిష్ట్యా హతస్తే భగవన్యథాఽలమయః ౫౪

కిన్నరా ఉచుః—

వయమీశ కిన్నరగణాస్తవానుగా దితిజేన విష్టిమమునానుకారితాః,
భవతా హరే స వృజినోఽవసాదితో నరసింహనాథ విభవాయ నో భవ ౫౫

విష్ణుపార్షదా ఉచుః—

అద్యైతద్ధరి నరరూప మద్భుతం తే దృష్టం తే శరణద సర్వలోకశర్మ,

సర్వాంతరాత్మా చ. అయం మహాన్ దైత్యో హత స్వయేతి కిం న వర్జ్యతే ఇత్యాశంక్య కియదేత
దిత్యాహః (అయమితి) కాపురుషః ఈషత్పురుషః అస్మదపేక్షయా బలియాం స్వత్రోఽదమ ఇతి భావః
ఈషదర్థం “విభాషా పురుషే” ఇతి సూత్రేణ కుశద్విన్య కాదేః యదా సాధుభి ర్దిక్కుతః తిరస్కృతః
తదైవ నష్టో నష్టప్రాయః అతః కియదేత త్రవేతి భావః ౫౩

అన్యత్ సమ్మానావహత్వద్ గుణగానవిరోధినిరసనేన త్వయైవ వయం బహుమతా ఇత్యాహు
రైవైతాళికాః (సభాస్వీతి) తవామలం యశః సభాసు సత్రేషు చ గీత్వా వయం మహతీం సవర్యాం పూజాం
పూర్వం లభామహే తా సస్మాకాయో దుర్జనో దైత్యః స్వవశం యథా భవతి తథాఽనై పీత్ స ఏష
దుర్జనః హే భగవన్, తే త్వయా హతః ఏతద్దిష్ట్యా భద్రం జాతం దిష్ట్యా దై వేన త్వయేతివాన్వయః
యథా అమయః యథా శిరోవ్యధారూపో రోగః పీడాకారకః తద్వదయ మాసీత్ కిలేతి శేషః ౫౪

స్వయఃః మావేదయంతః సర్వసుఖదాయకం లోకార్తిహరం తుష్టువుః కిన్నరాః (వయమితి)
హే ఈశః వయం కిన్నరగణా ఇతి ప్రసిద్ధాస్తవానుగాః అనువరాస్తే వయమేతావదముచా దితిజేన
విష్టిమనుకారితాః మూల్యరహితం కర్మ విష్టి స్తా మను నిరంతరం కారితాః. హే హరే అనువరాత్రిహరః
స వృజినః పాపాత్మా దైత్యో భవతా ఉపసాదిత ఉపసంహృతః హే నరసింహః హే నాథః
నోఽస్మాకం విభవాయ సుఖసమృద్ధయే త్వం భవ. ౫౫

స్వామి స్నద్భుష్టపూర్వం రూపం ద్విషతా మప్యనుగ్రహకం దృతవాససీత్యాహు ర్విష్ణుపార్షదాః
(అద్యైతి) నోఽస్మాకం భక్తానాం హే శరణద ఆశ్రయప్రదః విరతికయపురుషార్థసాధనభూతోపాయ

(హిరణ్యకశిపోర్వధః ప్రహ్లాదిదేవకర్తృకం భగవత్ ప్రవనం చ)

సోఽయం తే విధికర ఈశ విప్రశస్త్ర స్తస్యేదం నిధన మనుగ్రహాయ విద్మః. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కందే,
ప్రహ్లాదానుచరితే దైత్యరాజవధే నృసింహస్తవో నామ అష్టమోఽధ్యాయః

వ్రదః ఇతి వా. సర్వేషాం లోకానాం శర్మ సుఖావహ మేత దద్భుతం యాప మద్యైవ దృష్టం త తు
పూర్వం హే ఈశ! స్వామిన్! సోఽయం దైత్యస్తవ విధికరః నిదేశకారీ కింకరః స చ విప్రైః
నవకాచిభిః శస్త్రైః మధ్యే కైంకర్యవిరోధో జాత ఇతి భావః. తస్య దైత్యస్యేదం నిధనం త్వత్కృత
మనుగ్రహాయ కైంకర్యలాభరూపతదనుగ్రహార్థమేవేతి వయం జానీమః. ౨౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కందసమాఖ్యాయాం,
అష్టమోఽధ్యాయః

అథ నవమోఽధ్యాయః

ఏవం సురాదయః సర్వే బ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః,
నోపైతు మళకన్ మన్యుసంరంభం సుదురాసదమ్.

సాక్షాచ్ఛ్రీః ప్రేషితా దేవై ర్దృష్ట్యా తన్మహాదద్భుతమ్,
అదృష్టాశ్రుతపూర్వత్వాత్ సా నోపేయాయ శంకితా

ప్రహ్లాదం ప్రేషయామాస బ్రహ్మవస్థిత మంతికే,
తాత ప్రళమయోపేహి స్వపిత్రే కుపితం ప్రభుమ్

తథేతి శనకై రాజన్ మహాభాగవతోఽర్చకః,
ఉపేత్య భువి కాయేన ననామ విదృశాంజలిః

అథ నవమోఽధ్యాయః

ఏవం ప్రత్యేకం బ్రహ్మాదిభిః సంస్తుత మవ్యతాంతసంరంభం ఇతరైర్దురాసదం శ్రీసృసింహం
చతుర్ముఖప్రేషితః ప్రహ్లాదః ప్రసాదయామాసేత్యాహ దేవర్షిః (ఏవం ఇతి) ఏవం పత్యేకమ్ ఇత్థం
స్తువంతోఽపి బ్రహ్మాదయః సర్వే దేవాః మన్యునా సంరంభ ఆవేశో యస్యాత ఏవ దురాసదం దుష్ప్రసం
భగవంత ముపైతుం సమీపం గంతుం నాశక్నువన్ సమర్థా న బభూవుః

కిం పున ర్నిరతిశయప్రియా సాక్షాచ్ఛ్రీసద్భా శ్రీర్లక్ష్మీరపి దేవైర్బ్రహ్మాదిభిః ప్రేషితా సతి
సమీప మేహితి ప్రార్థితాఽవ్యద్భుతం మహాసృసింహరూపం దృష్ట్వా పూర్వ మదృష్ట మశ్రుతం చ
యత్తదదృష్టాశ్రుతపూర్వం తస్య భావస్తత్త్వం తస్మాద్దేవోః శంకితా సతీ నోపేయాయ న సమీప
మగాత్.

ఏవం స్థితే బ్రహ్మ చతుర్ముఖోఽంతికే సమీపేఽవస్థితం ప్రహ్లాదం ప్రేషయామాస. ప్రేషణ
ప్రకారమేవాహ (తాతే త్యర్థేన) తాత హే వత్స! స్వపిత్రే కుపితం క్రుద్ధం ప్రభుం శ్రీభగవంతం
ప్రళమయ ప్రసన్నం కురు. ఉపేహి సమీపం గచ్ఛేతి

హే రాజన్! యుద్ధిష్ఠిర! తదేత్యభ్యుపగమ్య భాగవతశ్రేష్ఠోఽర్చకః ప్రహ్లాదః శనకైః
సమీపమేత్యప్రాప్య విదృతో బద్ధోంజలి ర్యేన తాదృశో భువి దేహీన దండవ న్ననామ నమస్కృతవాన్.

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్ స్తుతిః)

స్వపాదమూలే పతితం తమర్చకం విలోక్య దేవః కృపయా పరిష్కృతః.

ఉత్థాప్య తచ్ఛిర్ఘ్ణదధాత్ కరాంబుజం కాలాహివిత్రస్తధియాం కృతాభయమ్ ౫

స తక్మరస్పర్శదుతాఖిలాకుభః సపద్యభివ్యక్తపరాత్మదర్శనః.

తత్పాదపద్మం హృది నిర్వృతో దధౌ హృష్యత్తనుః క్లిన్నహృదక్రులోచనః ౬

అస్త్రాపీద్ధరిమేకాగ్రమనసా సుసమాహితః.

ప్రేమగద్గదయా వాచా తన్న్యస్తహృదయేశ్వరః ౭

తతః స్వస్య పాదయోః మూలే పతితం తమర్చకం ప్రహ్లాదం విలోక్య దేవః శ్రీన్యసింహః
కృపయా పరిష్కృతః పరితః ప్లుతో వ్యాప్తః తముత్థాప్య తస్య ప్రహ్లాదస్య శిరసి స్వకరాంబుజమదధాత్
విహితవాన్ కథంభూతః కాల ఏవాహిః సర్పస్తస్మాద్విత్రస్తా భీతా దీర్ఘేషాం కేశేషాం కృతమభయ
మభయప్రదానం యేన తాదృశం, సంసృతిభీరూణాం కృతాభయప్రదాన మిత్యర్థః ౫

స ప్రహ్లాదస్తస్య భగవతః కరస్య స్పర్శేన దుతం విరస్త మఖిల మకుభం యస్య తాదృశః
సద్య ఏవాభివ్యక్తో ప్రత్యక్షితో పరాత్మానో స్వాత్మపరమాత్మానో తయోర్దర్శనం యాతాత్మసాక్షాత్క
రాత్మకం యస్య పూర్వం ప్రత్యక్షతాపన్నరూపభగవద్విషయజ్ఞానయుక్తః తక్మరస్పర్శేన తు “జ్ఞాతుం
ద్రష్టుం చ త త్రేషన్” ఇత్కుక్రవిధపరమాత్మదర్శనయుక్త ఇత్యర్థః అత ఏవ నిర్వృతః సుఖితోఽత
ఏవ హృష్యత్తనుః ఉదంచితరోమయుక్తతనుః క్లిన్నం ప్రేమార్ద్రం హృత్ హృదయం యస్య
అక్రూడాన్యందజలాని లోచనయోర్యస్య తాదృశస్తస్య భగవతః పాదాబ్జం హృది దధౌ ధృవవాః.
విరతిశయపురుషార్థత్వేనానుసంహితవానిత్యర్థః ౬

తతః ప్రేమగద్గదయా వాచా ఏకాగ్రమనసా శ్రీభగవదేకవిషయేణ మనసా హరిమస్త్రాపీద్ధ.
కథంభూతః సుసమాహితః సుసమాదిమేవాహ. తస్మిన్నేవ న్యస్తం హృదయం ఈక్షణం చ యేనేతి
“హృదా మదీషా మనసాభిక్లప్త ” ఇతిసచ్చిత్రబుద్ధిసృత్తీనాం ఏకవిషయత్వాభిప్రాయేణ ఏకాగ్రమనసా
తన్న్యస్తహృదయేశణ ఇతి చోక్తమ్ ౭

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

బ్రహ్మాదయః సురగణా మునయోఽథ సిద్ధాః
స త్వైక్యకథానమతయో వచసాంప్రవాహైః,
నారాధితుం పురుగుణై రధునాపి పిప్రుః
కిం తోష్ట మర్హతి స మే హరి రుగ్రగణాః

౮

మన్యే ధనాభిజనరూపతపఃశ్రుతౌజ స్తేజః
ప్రభావబలపౌరుషబుద్ధియోగాః,
నారాధనాయ హి భవంతి పరస్య పుంసో
భక్త్యా తుతోష భగవాన్ గజయూథపాయ

౯

స్తుతిమేవాహ (బ్రహ్మాదయ ఇత్యాది ద్విచత్వారింశద్వోక్తైః) కావత్ భగవత్ స్తుతావాత్మనోఽ-
నధికార మాశంకతే-బ్రహ్మాదయ ఇతి. చతుర్ముఖప్రభృతయో దేవగణాః సత్వైక్యకథానమతయః సత్త్వ
స్వైక్యకథాన మఖ్యాశ్రయభూతా మతిర్యేషాం తే కేవలసత్త్వప్రధానమతయ ఇత్యర్థః అనేనాత్ర “తత్ర
సత్త్వం విర్మలత్వాత్ ప్రకాశక మనామయమ్” ఇత్యుక్తిరీత్యా అతీంద్రియార్థధర్మసయోగ్యత్వం
సూచితమ్ ఏవంవిధా అపి మునయః సిద్ధాశ్చ స్వసచసాం ప్రవాహైః స్తోమైః తథా వక్ష్యమాణైః
జహాభి ర్గుణైరపి య మారాధితుం శ్రుత్యాదిరూపారాధనద్వారా యస్య తోష ముత్పాదయితు మధునాపి న
పిప్రుః ఆరాధయితుం న పర్యాప్తా న సమర్థా ఇత్యర్థః న హరిః ఉగ్రా అసురీ జాతిర్యస్య తస్య మే
అనేన చ వక్ష్యమాణగుణరాహిత్యముక్తమ్ ఈదృశస్య మే మమ కిం కథం తోష్టం తోషంప్రాప్తు
మర్హతి. వా జ్ఞససాపరిచ్ఛేద్యవ్యరూపరూపగుణస్వరూపవిభూత్యాదికో భగవాన్ విపులబుద్ధి ర్ప్రసిద్ధిది
రపి స్తోతు మశక్యః కథ మల్పబుద్ధిరాసురస్వభావస్య మమస్తుత్యా కథం తుష్ట్యాదిత్యర్థః

౮

ఏవ మనధికార మాత్మన ఆశంక్య పున రధికారం సంభవయితుం తావద్భగవతో జాతిగుణ
వృత్త్యాదితారతమ్యానాదరేణ భక్త్యైకతోష్యత్వమాహ (మన్య ఇతి ద్వాభ్యామ్) ధనాచయః సరమపురుష
స్యారాధనాయ సంతోషనిమిత్తారాధనాయ న భవంతి ఇతి మన్యే. కింతు భక్తిరేవ సరమపురుష
సంతోషారాధనాయ భవంతీతి మన్య ఇత్యర్థః. కుతః హి యస్మాద్భగవాన్ గజయూథపాయ ధనాది
విరహితాయ గజేంద్రాయ భక్త్యైకతోష తత్ర ధనం విత్తమ్ అభిజనః సత్కులే జన్మ, రూపం
సౌందర్యం, తపః స్వధర్మః కృద్వాదిరూపం వాఽనశనరూపం వా శ్రుతం పాండిత్యం ఓజః
ఇంద్రియబలం తేజః కాయకాంతిః ప్రభావః ప్రతాపః బలం శారీరం పౌరుష ముద్యమః బుద్ధిః ప్రజ్ఞా
యోగః ప్రాణజయః.

౯

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

విప్రాద్ ద్విషడ్గుణయుతాదరవిందనాభ

పాదారవిందవిముఖాచ్ఛవచం వరిష్టమ్.

ఏవం ధనాద్యభావేఽపి కేవలభక్తే రేవ శ్రీభగవత్తోషహేతుత్వం నిదర్శితమ్ యతో భక్తే రేవ శ్రీభగవత్తోషహేతుత్వ మత ఏవ ఇతరగుణసంపత్త్యపేక్షయా శ్రీభగవద్భక్తి సంపత్తిరేవ శ్రేయ సీత్యాహ (విప్రాదితి) ద్విషడ్గుణాః ద్వాదశగుణాః తే చ-

“ధర్మశ్చ సత్యం చ దమః శ్రుతం చ అమాత్సర్యం హ్రీ స్తితిజ్ఞానసూయా.

దానం చ యజ్ఞశ్చ ధృతిః శమశ్చ వ్రతాని వై ద్వాదశ బ్రాహ్మణన్యః॥

ఇతి సనత్కుజాతోక్తాః శ్రీమహాభారతే ఏతై ర్యుక్తా దరవిందనాభస్య పాదారవిందవిముఖాత్ శ్వసచం శ్వపాకం వరిష్టం శ్రేష్ఠం మన్యే శ్వసచం విజనష్టి, తదర్పితేతి తస్మిన్ అరవిందనాభే అర్పితాః సమర్పితాః మన ఆదయో యేన తం తత్రహేతం కర్మ తస్య శ్రేష్ఠత్వే తతో విప్రస్యాఽనమమత్వే చ హేతూ ఆహ, న ఏవంభూతః శ్వసచః కులం స్వకులమపి పునాతి. భూరి మానో గర్వో ద్విషడ్గుణప్రయుక్తో యన్య స తు విప్రః న త్యాత్మానమపి పునాతీత్యర్థః యద్యవ్యక్తా ఏవ గుణాః భగవద్భక్త్యనుగ్రహకా భక్తిశ్చ వేదాంతవిహితబ్రహ్మోపాసనాత్మికా తత్ర చాధికారః త్రైవర్ణికస్యైవ న తు కూద్రన్య ఏతచ్చ శారీరకాఽప కూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధమ్ ఏవం చ తత్ర సుతరాం శ్వపాకస్యాధికారో న సంభవతీతి ఉక్తగుణయుక్తాత్ ద్విజాద్భక్తియుక్తస్య శ్వపాకస్య పరత్వవర్జన మనుచితమ్ తదావ్యత ప్రకరణే భక్తిశబ్దేన భక్తిః ప్రపత్తిశ్చేద్యతే ప్రపత్తో చ సర్వేషా మధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః అత ఏవ హి-

దైతేయా యక్షరజంపి ప్రియః కూద్రా వ్రజౌకనః॥

అగా మృగాః పాపజీవా సంతి హ్యచ్యుతతాం గతాః ॥

ఇతి శ్రీకూద్రాదీనామపి భగవతి భక్త్యా తత్సాధర్మ్యాపత్తి రుక్తోపసన్నా భవతి.

“వనం గతో యద్ధరి మాశ్రయేత, ఉపేత నారాయణ మాదిదేవమ్.

మన్యే తదేతదఖిలం పరమన్య పుంసః స్వాత్మార్పణం స్వసుహృదః పరమన్యపుంసః॥

ఇతి ప్రపత్తిరపి కర్తవ్యత్వేన పూర్వముక్తా చేత్యతో న విరోధః ఉపపాదితం చైతత్ పురస్తాత్. మన ఆదీనాం భగవతి సమర్పణం నామ తచ్చేషత్వేన తదాయత్తనత్వాదిమత్వేన చానుసంధానరూపాధ్య వసాయాత్మకజ్ఞానం ప్రాణశబ్దః ప్రాణాశ్రయప్రత్యగాత్మన్యరూపస్యావ్యవలక్షకః ఏవం చాత్మాత్మీయాది సమర్పణేన భగవతి న్యస్తరజ్ఞః శ్వపాకోఽపి శ్రీభగవత్తోషకార్యత్ ఉక్తవిధాద్విప్రాత్ శ్రేయానితి భావః. తదుక్తం శ్రీభగవతా-

మనో తదర్పితమనోవచనేహితార్థ

ప్రాణం పునాతి స కులిం న తు భూరిమానః

no

నైవాత్మనః ప్రభురయం నిజలాభహర్ణా

మానం జగద విదుషః కరుణో వృణీతే,

యద్యజ్ఞనో భగవతే విదధీత మానం

తచ్చాత్మనే ప్రతిముఖస్య యథా ముఖశ్రీః

☺☺

“అపి చేత్పుడురాచారో భజతే మా మనన్యభాక్ ।

సాధురేవ స మంతవ్యః సమ్యగ్జ్యవపితో హి సః॥

ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః॥“ ఇత్యాది

“అపి పాపేష్వభిరతా మద్భక్తాః పాండునందన ।

ముచ్యంతే పాతకైః సర్వైః పద్మపత్రమివాంఙసా॥” ఇతి

80

నను, పరిపూర్ణస్య భగవతో జాతిగుణవిత్తాదివిహీనశ్వపాకనమర్చిత మనలదిధిఃకిం
 ప్రయోజనమ్? కథం వా తత స్తస్య తోషః? కథం చైతదేవంవిదోఽపి మామనన్యభాషేన భజన్నితరాం
 మత్ప్రియ ఇతి శ్రీభగవతోక్తమ్? ఇత్యత్రాహ నైవేతి ప్రభుభీశ్వరో నిజలాభపూర్ణః నిజేనస్యాభావికేన
 లాభేన సమస్తకామావాప్త్యా పూర్ణ ఆత ఏవ మానం స్వారాధనరూపం కర్మ నైవ జగద. అత్మనే
 ఇత్యపకృష్యతే, అత్మనే ఆత్మార్థం స్వప్రయోజనాయ న జగదేత్యర్థః కింతు కరుణో వృణోతే
 కరుణః కరుణావాన్ “గుణవచనేభ్యో మతపో లుగ్నక్తవ్యః” ఇతి బుద్ధమతుకుంతం పదం
 బుద్ధుగతి టాపో యక్ హేతుగర్భుద్విదం, దయశుత్వా ద్విదుషో ప్రబుద్ధజనాన్ స్వారాధన
 విధానేనాంగీకరోతీత్యర్థః కరుణయాఽలరాదకోజ్జీవనార్థమేవారాధనం స్వీకరోతీతి భావః తదేన
 విశదయతి, యద్యదారాధనం భగవతే జనో విదధీత కరోతి తచ్చాత్మనే స్వార్థమేవ భవతి “యస్తువన్
 స్తన్యతామేతి వందమనశ్చ వంద్యతామ్” ఇతి న్యాయాత్ భగవత్పూజనేన స్వయమపి పూజ్యా భవం
 త్యర్థః కథవన్యస్య పూజనేన అన్యస్య పూజ్యతేత్వేవేషయాం, తదధీనసత్తాదిమతో వస్తునః
 తత్సత్కారేణ తత్సామ్యానాస్తౌ దృష్టాంతమాహ యథా ముఖశ్రీః ప్రతిముఖస్యేతి, యథా సాక్షిదలం
 కారాదిజన్య ముజన్య కోభా తదదీనచ్ఛాయాముఖస్య భవత్యేవం భగవతః పూజ్యతా తదారాధకానాం
 తదైవ భవతీత్యర్థః “తద్యథా మాతా తరుణవత్సం వతోపా మాతరమ్, చాయాస్తత్త్వ మనుగచ్ఛేత్
 తథా ప్రకాశః” ఇతి శ్రుతిర్హి జీవస్య చాయవదీశ్వరపారతంత్ర్య ముచగమయతి, జనా దవిదుష ఇతి
 పారే అవిదుషః కించిజ్ఞాదపి జనాన్మానమాత్మార్థేన వృణోత ఇత్యర్థః

22

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్ స్తుతిః)

తస్మాదహం విగతవిక్లబ ఈష్వరస్య

సర్వాత్మనా మహి గృణామి యథా మనీషమ్

నీచోఽజయా గుణవిసర్గమనుప్రవిష్టః

పూయేత యేన హి పుమా ననువర్జితేన

౧౨

సర్వే హ్యమీ విధికరాస్తవ సత్త్వధామ్నా

బ్రహ్మాదయో వయమివేశ న చోద్విజంతః,

ఏవం భగవతో భక్త్యైకతోష్యత్వం తతోషన్య చ భక్తోజ్జీవన్మార్గత్వం చోక్తం. తదేవం న్యస్యోగ్రజాతేరపి తద్భక్తస్య తతోషకస్తుతా వనదికారః సంభావితః యత ఏవంభూతో అహమతో యథామతి స్రోష్యామీత్యాహ (తస్మాదితి) యస్మాద్భగవాన్ భక్తైకతోష్యః తస్మా న్నీచోష్యహం తద్భక్తియుక్తోఽహ మత ఏవ విగతవిక్లవః గతశంకః సన్ సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేనేశ్వరస్య భగవతో మహి మహిమానం యథామతి స్రామి గృణామి కిమీశ్వరస్య స్తుత్యా ప్రయోజనమితి శంకాం విరాకుర్వా తస్మహిమానువర్జనం విశనష్టి యేనేశ్వరగుణానువర్జనేన అనువర్జితేనేతి భావేక్తః అజయా ప్రకృత్యా గుణవిసర్గం గుణకార్యం శరీర మనుప్రవిష్టః పుమాన్ పూయేత శుద్ధ్యేత్ స్తుత్యా న తస్య కోఽన్యతిశయః కింతు స్తుతత ఏవాత్మవిశుద్ధిరూపోఽతిశయ ఇతి భావః

౧౩

ఏవ మాత్మనః స్తుతా వనదికారం పరిహృత్య తత్ స్తుతిం, ప్రతిజ్ఞాయ తం తుష్టుః తావత్ కోపోపశమం ప్రార్థయతే (సర్వే హీతి ద్వాభ్యామ్) హే ఈశః వయమివ యథా వయం తవ కింకరాస్తథా అమీ సర్వే బ్రహ్మాదయోఽపి సత్త్వధామ్నాస్తవ విధికరాః కింకరా ఏవ అస్త్యేషం. తతః కిమత అహ-ఉద్విజంతః త్వత్కోపాత్ బిభ్యతో వర్తంతే తతో మన్యం యచ్చే త్యుత్తరేణాన్యయః సత్త్వధామ్నా ఇత్యనేన శుద్ధసత్త్వైకతానస్య తవ కోపః స్వాభావికో న భవతి కింతు లోకరక్షణేఽది కృతస్య తవ లద్రక్షణరూపక్రీడార్థ మహిత ఇత్యభిప్రేతం తదేవ వ్యసక్తి జేమాయేతి అన్య జగతః జేమాయ లబ్ధపరిరక్షణాయ భూతయే యోగాయ అలబ్ధలాభాయ ఆత్మసుఖాయ బ్రహ్మత్వకస్యాత్మా నందానుభవసుఖాయ చ భగవతస్తవ రుచిరైః సుందరైః అవతారైః నృసింహాదిభిః విక్రీడితం. భావేక్తః వివిధాః క్రీడా ఇత్యర్థః, ఇయం దుష్కృద్విషయక్రోధాదిరూపా తవ క్రీడా లోకజేమాద్యర్థమితి భావః ఏవంవిధక్రీడయా హి దుష్కృద్విషయాశద్వా స్థితపరిపాలన మపూర్వశ్రేయఃప్రాప్తిః శ్రవణాదినా

క్షేమాయ భూతయ ఉతాత్మసుఖాయ చాస్య
విక్రీడితం భగవతో రుచిరావతారైః

౧౩

తద్ యచ్చ మన్యు మసురశ్చ హత స్త్వయాద్య
మోదేత సాధురపి వృశ్చికసర్పహత్యాః.

లోకాశ్చ నిర్వృతిమితాః ప్రతియంతి సర్వే
రూపం నృసింహ విభయాయ జనాః స్మరంతి.

౧౪

నాహం విభేమ్యజిత తేఽతిభయానకాస్య
జిహ్వార్కనేత్రభుకుటీరభసోగ్రదంష్ట్రాత్,
అంత్రస్రజః శతజకేసరశంకుకర్ణా
నిర్ద్వాదభీతదిగిభాదరిభిన్నఖాగ్రాత్

౧౫

క్రీడామనుభవతో లోకస్య నిశ్శేషబంధకకర్మక్షయరూపమోక్షద్వారాఽత్మసుఖానుభూతిశ్చ భవేదీత్యేతద్బంధం
తవ విక్రీడితమితి భావః.

౧౬

యత స్తవ విక్రీడితం లోకస్య క్షేమాద్యర్థం త త్రస్మాద్ధేతోః హే నృసింహ! మన్యుం యచ్చ
ఉపసంహర ఇతః పరం న మన్యునా ప్రయోజన మస్తీత్యాహ అధునాఽనురో మత్పితా త్వయా హతః
లోకాః నిర్వృతిం సుఖమితాః ప్రాప్తాశ్చ నను లోకా నిర్వృతిం యాంతు నామ లోకాంతర్గతః సాధుజనస్తు
మత్కుతా మిమాం భూతహింసాం నానుమోదేత అత అహ సాధురపి లోకోపద్రవకారి వృశ్చిక
సర్పాదిహత్యా మోదేత వృశ్చికసర్పాదితుల్యస్య మత్పితృర్హత్యా సాధుజనోఽపి మోదేత్తైవేత్యర్థః.
ఇతిశబ్దః క్రిన్వంతః, సర్వే బ్రహ్మాదయో నిర్పయాః ప్రతియాంతు స్వస్థానాని ప్రతిగవృంతు ఇతః
పరమిదం త్వద్రూప మభయాయ జనాః స్మరంతి

౧౭

నను, బ్రహ్మాదయ ఉద్విజంత ఇతి విశేషేణ బ్రహ్మాదీనా మేవ క్రోధయుక్తాత్ మదుగ్ర
రూపాత్ భయం బ్రూషే త్వం తు న విభేషి కిమత అహ (నేతి) హేఽజిత! తవాన్మద్రూపాదితి
విశేష్యాధ్యాహరః, అహం న విభేషి, కథంభూతాత్ః అన్యం చ జిహ్వ చ అర్కసదృశే నేత్రే చ
భ్రుకుటీనాం రభస అబోవశ్చ ఉగ్రా దంష్ట్రాశ్చైతాన్యతిభయానకాని యస్మిన్నంత్రమయ్యః స్రజో
యస్మిన్ శతజాః రుచిరాకాః కేసరా యస్మిన్ తత్ శతజకేసరం శంకువ దున్నతో స్తబ్ధౌ కర్ణౌ
యస్మిన్ స్తత్ శంకుకర్ణం ద్వయో ర్మహాప్రహ్వోః కర్మధారయః శతజకేసర శంకుకర్ణనిర్ద్వాదేన భీతా
దిగిభా దిగ్గజా యస్మాత్ తత్పూర్వేణ పునః కర్మధారయః శతజకేసరశంకుకర్ణనిర్ద్వాదభీతదిగిభం
తస్మాదరీన్ ఓందంతీ త్యరిభింది తాని నఖాగ్రాణి యస్మిన్నేవంభూతా ద్రూపాదహం న విభేషీత్యర్థః

౧౮

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

తస్మైఽస్మృహం కృపణవత్పుల దుస్సహోగ్ర
సంసారచక్రకదనాద్ గ్రసతాం ప్రణీతః.
బద్ధః స్వకర్మభి రుశత్రుమ తేఽంఘ్రిమూలం
ప్రీతోఽపవర్గళరణం హ్వయనే కదాను.

౧౬

యస్మాత్ ప్రియాప్రియవియోగసయోగజన్మ
శోకాగ్నినా సకలయోనిషు దహ్యమానః.

తస్మి కుతో బిభేషి ఇత్యపేక్షయాం తద్భీతిం ఇతో బిభేషీత్వాహ (తస్మైఽస్మృతి) హే
కృపణవత్పులః దుస్సహం యదుగ్రం సంసారచక్రే కదనం తస్మా దహం తస్మైః భీతోఽస్మి. కథం
భూతోఽహం గ్రసతాం ప్రణీతః గ్రసతామితి కర్తరిష్యమి. గ్రసద్భిః త్వచ్చేషభూతం మత్స్వరూపం
తిరోదాపయద్భిః దేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాత్మాభిమానమమకారాదిభిః తత్ర సంసారే ప్రణీతః ప్రాపిరః
తన్మూలభూతైః కర్మభిశ్చ బద్ధః విగళితః హే ఉశత్రుమ కమపీయతమః ఉక్తివిధం మాం ప్రీతః
మద్విషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తస్త్వం తే తవాంఘ్రిమూలం వ్రతి. కథంభూతం అంఘ్రిమూలం.
అపవర్గళరణం అపవర్గోపాయభూతం కదా ను హ్వయనే, కదా మాం త్వదంఘ్రిమూలం ప్రాపయిష్యసి
తావన్నా మనునర్తతే భయమితి భావః.

౧౭

నను, భయం చేతద్దుఃఖదర్శనజం కిం తత్ సంసారచక్రే దుఃఖ మిత్యపేక్షయాం
తద్దర్శయన్ ఆత్మానం విజనన్తి (తస్మాదిత్యరేన) యేన కర్మణాఽహం బద్ధః తస్మాత్ కర్మణో విమిత్రాత్
ప్రియై రప్రియైశ్చ విషయై ర్యథానంఖ్యం వియోగసంయోగౌ తాభ్యాం జన్మ ఉత్పత్తిర్యన్య తేన
శోకాగ్నినా సకలయోనిషు దహ్యమానోఽతీవ దుఃఖితోఽహ మిత్యర్థః భ్రమామీత్యన్వయః తస్మి
దుఃఖనిమిత్తకర్మనిష్పత్త్యసాయ మనుత్థిషేత్యపేక్షయా మంతరేణ భవద్దాన్య మన్య ప్నిశ్చేషదుఃఖ
నిష్పత్త్యసాయభూతం నాస్త్యేవ కథంచిత్ నదపి దుఃఖాత్మకమేవేత్యాహ ఊఖాషధ మితి యద్దుఃఖస్యో
షధం ప్రతీకారాత్మకం తదపి దుఃఖం దుఃఖాత్మకమిత్యర్థః దుఃఖన్య ప్రతీకారో హి దుఃఖనిమిత్త
దురితనిరసనేన భవతి విశ్లేషదురితనివర్తకం చ న కించి దన్యదస్మి ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదికం
వ విశేషదురితనివర్తకం ప్రత్యుత దుఃఖాత్మకం చేత్యర్థః అతో హే భూమన్, అతద్దితాయ తజ్ఞనహితాయ

దుఃఖౌషదం తదిపి దుఃఖ మతద్ధియాహం

భూమిన్ ప్రమామి వద మే తవ దాన్యయోగమ్

౧

సోఽహం ప్రియస్య సుహృదః పరదేవతాయా

లీలాకథాస్తవ నృసింహ విరించగీతాః,

అంజ స్త్రీతర్క్యనుగృణన్ గుణవిప్రముక్తో

దుర్గాణి తే పదయుగాలయహంససంగః

౧౨

బాలస్య నేహ శరణం పితరౌ నృసింహ

నార్తస్య చాగద ముదన్వతి మజ్జతో నాః,

వ భవతి, అతద్ధియాహమితి పారే అహం దేహాత్మాభిమానేన భ్రమామి అతస్తవ దాన్యయోగం దిశ తవ నిత్యదాన్యసంబంధం దేహి ఐదేతి పారే ఉపదిశ నిత్యప్రబుద్ధత్వద్దాన్యసంబంధవాన్ యథా భవేయం తథా మా మనుగృహజేత్యర్థః

౧౩

ఏవం కోపోపశమః ప్రార్థితః భగవద్దాన్యమేవ దుఃఖౌషధమితి చోక్తమ్ “పూయేత యేన హి వృషా ననువర్ణితేన” ఇతి భగవద్వర్ణన మాత్మవిశుద్ధిఫలక మిత్యుక్తమ్ అథ త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధ నిత్యభగవద్దాన్యసంబంధోఽహం యథామతి త్వాం స్తువన్ దుఃఖనిమిత్తకర్మభి ర్విముక్తః సర్వాణి దుఃఖాని యథా తరేయం తథా అనుగ్రహజేత్యాహ (సోఽహమితి) సోఽహం త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభగవద్దాన్యసంబంధోఽహం సుహృదో హితైషిణః ప్రియస్య మమ నిరతిశయప్రీతివిషయస్య పరదేవతాయా స్తవ బ్రహ్మాదిబి ర్గీతాః లీలారూపవ్యాపారవిషయాః కథాః అనుగృణన్ గుణవిప్రముక్తః సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మబుద్ధైః రాగాపిభిర్వా విముక్తః తే తవ పదయుగళమేవాలయ మాశ్రయో యేషాం తే భక్తాస్తే ఏవ హంసాః పరిశుద్ధా జనాస్తైః సంగో యస్య తాదృశః అంజస్త్రీతర్క్య సుఖేన తిత్కర్మి అతితరామి తథాఽనుగృహజేత్యభిప్రాయః అత్రాయం క్రమః తావత్త్వదనుగ్రహేణ సత్సంగః తతో భగవద్గుణవర్ణనం తతో విరాగః తతస్త్యద్భుక్త్యా దుఃఖనిమిత్తకర్మక్షయద్వారా సంసృతే స్తరణమితి

౧౪

ఏతత్సర్వం త్వదనుగ్రహేణైవ భావ్యమ్, న తూపాయాంతరేణేతి త్రైముత్యన్యాయేన ఏక్తం తావత్త్వదుపేక్షితానాం న దుఃఖప్రతిక్రియాఽస్తీత్యాహ (బాలస్యేతి) హే నృసింహ! ఇహ లోకే బాలస్య త్వదుపేక్షితస్య పితరౌ మఠాపితరౌ న శరణం న రక్షకౌ, ఏవ మార్తస్య రోగపీడితస్య త్వదుపేక్షితస్యాగద మౌషధం న శరణం తదోదన్వతి నముద్రే మజ్జత స్త్వదుపేక్షితస్య నౌర్న శరణం

(సప్తదశతభగవత్ ప్రతిః)

తప్తస్య తత్ప్రతివిధిర్య ఇహంజనేష్ట

స్తావద్ విభో తనుభృతాం త్వదుపేక్షితానామ్

౧౯

యస్మిన్ యతో యర్హి యేన చ యస్య యస్మాత్

యస్మై యథా యదుత యత్స్వపరః పరో వా.

పిత్రాదిషు సత్స్వపి బాలాదీనాం వివాళదర్శనాదితి భావః అతో హే విభో! నృసింహ! ఇహ లోకే తప్తస్య దుఃఖితస్య తత్ప్రతివిధిః తావప్రతికారోపాయః తావత్ ప్రసిద్ధః స త్వదుపేక్షితాం త్వా మూర్తీతానాం తనుభృతాం శరీరమేవ పోషణపరాజాం కిముజనేష్ట! అపితు నేష్ట ఏవ బాలాది దుఃఖోపశమనే ఏవ పిత్రాదయో న ప్రభవః కిం పునర్నిశ్చేషమిభావమనే న ప్రభవ ఇత్యుతః త్వదను గ్రహేణైవ నిశ్చేషం దుఃఖాత్మకసంస్కృతినివృత్తిరితి సంస్కృతివక్త్రా దుత్తారకః త్వమేవేతి భావః ౧౯

యతస్త్వమేవంభూతోఽతః సంస్కృతివక్రపతితం త్వత్ప్రసన్నం మా ముత్తారయేతి విజ్ఞాప యిష్యన్ త్వత్ప్రసత్తి మంతరేణ న కోఽప్యాత్మానం తారయితుం ప్రయతితి వక్తుం తానవాచ్యాది ముఖేన కారికమపి త్వచ్ఛరణవరణం త్వత్కారికమేవ యతస్తత్త్రియశ్రయకర్తృదికారకషట్క సంబంధిశరీరకత్వేన చ కాలశరీరకత్వేన చ త్వమేవావస్థిత ఇత్యాహ (యస్మిన్నితి) యస్మిన్నిత్యధికారక నిర్దేశః యత ఇతి హేతుత్వక క్షాశ్రయం నిర్దిశ్యతే, యస్మిత్వనేన కాలః యేనేతి కరణత్వక క్షాశ్రయం యస్యేతి సంబంధీ యస్మాదిత్యసాదావత్పక క్షాశ్రయం, యస్మై ఇతి సంప్రదావత్పక క్షాశ్రయం యదేత్యనేనోక్తాధికరణాదితః ప్రకారః యదితి కర్మత్వక క్షాశ్రయం ఉతాపి చ య ఇత్యనేన ప్రయోజకర్తృ సంబంధిత ఇత్యనేన ప్రయోజకర్తృ తావేవాపరః పరశ్చ యవాః పర ఉక్తృష్టః అపరోఽపమః భావః పదార్థః సప్రకారకారకషట్కరూపః సంబంధిరూపః కాలరూపశ్చ యోయః పదార్థః పృథక్ స్వభావః ప్రవిభక్తః స్వభావో యస్య సః పృథక్ స్వభావః కర్తృకర్మత్వసా తన్నిష్క్రియశ్రయత్వ మధికరణత్వం ద్రవ్యగుణక్రియాన్యతమనిరూపితత్వే తత్కారణత్వే చ సతి సవ్యాపారనిర్యాపార నిష్ఠత్వం హేతుత్వం ధాతుపాత్రవ్యాపారజన్యఫరాన్యవహతపూర్వవ్యాపారాశ్రయత్వం కరణత్వం సంబంధసామాన్యాశ్రయత్వం సంబంధిత్వమ్ ప్రకృతధాతుపాత్రవ్యాపారానిష్ఠత్వే సతి తజ్జన్యవిభాగా శ్రయత్వ మపాదానత్వం దానస్య కర్మణా క్రియయా వా సంబంధ్యమానత్వం సంప్రదావత్వం ధాతుపాత్ర వ్యాపారవ్యధికరణతజ్జన్యఫరాశ్రయత్వం కర్మత్వం ప్రకృతధాతుపాత్రవ్యాపారానుకూలవ్యాపారా శ్రయత్వం ప్రయోజకత్వం ధాతుపాత్రవ్యాపారాశ్రయత్వం కర్తృత్వ మిత్వేనం సప్తవిధక్యగ్రానాం

భావః కరోతి వికరోతి పృథక్స్వభావః

సంచోదిత స్తదఖిలం భవతః స్వరూపమ్

౨౦

మాయా మనః సృజతి కర్మమయం బలీయః

కాలేన చోదితగుణానుమతేన పుంసః,

ప్రవిభక్తస్వభావః కాలస్య త్వాత్మవ్యతిరిక్తసరిచ్ఛేదకత్వం స్వభావః ఏవం పృథక్స్వభావః ఉద్భావన రూపః కరోతి ఉత్పాదయతి వికరోతి వినాశయతి ఉత్పాదనాశ్రయో వినాశనాశ్రయో వా భవతి, తదఖిలం కారకషట్కూడిరూపం వస్తు భవతః స్వాభావికం రూపం శరీరమిత్యర్థః ఏవం చ సర్వభావాంతరాత్మతయా తచ్చరీరకతయాఽనస్థితస్య తవైవ సర్వే నిగ్రహానుగ్రహోదయః సద్వారకవ్యాపారా ఇతి భావః ౨౦

అథ త్వత్ప్రపదన మంతరేణ కః పుమా నతితరేత్ సంసారచక్ర మిత్యాహ (మాయామన ఇతి) త్వదన్యః త్వత్సమాశ్రయజివిముఖః కః పుమాన్ సంసారచక్ర మతితరేత్, న కౌపీత్యర్థః. సంసారచక్రం చక్రవత్ పరివర్తమానం సంసారం చక్రకర్తేన తత్ర పతితస్య దృఢతరావలంబిన మంతరేణ న యథా తతో విప్ర-మణం సంభవతి తథా సంసారే పతితస్యాలంబినభూతం శ్రీభగవంశం భవంత మంతరేణ న తస్మాదతితరణం సంభవతి త్యభిప్రేతమ్, సంసారం చక్రత్వేన రూపయన్ తం వినిష్ఠి, య ద్యన్యో మనసి నాభిరూపే పుంసః పరమపురుషస్య అజయా భగవన్మాయయా హేతు భూతయా అర్చితాః షోడశజ్ఞానకర్మోభయేంద్రియవ్యాపారాః దశ ప్రాణాపానాదిరూపాః పంచ ప్రాణ వృత్తయః మనోవృత్తిశ్చేతి షోడశ ఏత ఏవ అరాణి యస్య తత్ర తత్తజ్ఞానకర్మోభయేంద్రియ వ్యాపారాణాం మనోవ్యాపారానువిధత్వస్వాభావాత్ తద్వ్యాపారపూర్వకత్వాచ్చ తదాయత్తత్వేన తదర్చితత్వం మనోవృత్తేస్తు సాక్షాన్మనస ఏవాశ్రయత్వాత్తదర్చితత్వం, యద్యపి మనఃసర్వంతానా మింద్రియాణాం ప్రాణాయత్తస్థితీత్వేన ప్రాణవ్యాపారపూర్వకత్వేన చ ప్రాణవృత్తిశ్చ సాక్షత్ పరం పరయా వా న మన ఆశ్రయః తథాపి మనోవ్యాపారాభావదశాయాం విద్యమానాపి ప్రాణవృత్తి రజ్ఞాతా ఆత ఏవానత్ప్రాయేతి తద్వృత్తిసత్తజ్ఞానస్య మనోవ్యాపారపూర్వకత్వాత్ తస్యాః తదర్చితత్వ మవగంతవ్యమ్, యద్వా అజయా హేతుభూతయాఽర్చితాః షోడశైకాదశేంద్రియాణి పంచ భూతానీతి షోడశ వికారా ఏవారాణి యస్య యదేతత్సంస్కృతిచక్ర మిత్యన్వయః సంసారస్య సర్వేంద్రియ వ్యాపారపూర్వకత్వాత్ తద్వృత్త మవగంతవ్యమ్, అస్మిన్ పక్షే నాభిత్వేన న కించిదపి రూపితమ్ యద్వా అజయా నాభిరూపయా హేతుభూతయా చార్చితాః షోడశైకాదశేంద్రియపంచరూతాత్మకాని అరాణి యస్యేత్యర్థః, సంసారచక్రస్య అర్చితషోడశారత్వేఽజాయా హేతుత్వ ముక్తమ్, సా కిం

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

చందోమయం యదజయార్పితఘోషశారం

సంసారచక్ర మజ కోఽతితరేత్ త్వదన్యః.

౨౧

స త్వం హి నిత్యవిజితాత్మగుః స్వధామ్నా

కాలో వశీకృతవిస్మజ్యవిసర్గశక్తిః.

సాక్షాదేవ హేతుః నేత్యాహ- మాయేతి మనస్సుష్టిద్వారా హేతురితి భావః కిం తర్హితస్యాః సహకారి కారణమక ఆహ- కాలేనేతి కాలేన సహ మాయా మనః స్థిస్మజితి కాలసహకృతా ప్రకృతిః మనః స్మజితీత్యర్థః కాలోఽపి న స్వరూపేణ ప్రకృతే ర్మనఃసగ్ధే సహకార్యపి తు గుణక్షోభద్వారేతి వదన్ కాలం విశిష్ట చోదితగుణానుమతేనేతి చోదితాః కాలేన జుభితాః సత్త్వాదయః గుణాః తైః అనుమతేన సహకృతేన స్వచోదితగుణత్రయసచివేన కాలేన సహకృతా భగవతో మాయామనః స్మజితి సంసార చక్రస్య దు స్తరత్వం భగవదాభి ముఖ్యే తు సుతరత్వం చావిష్కర్తుం మనో విశిష్ట కర్మమయమితి. త్రిగుణాత్మిక ప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన స్వయమపి త్రిగుణాత్మకత్వాత్ రజోమయతయా పుణ్యపాప రూపకర్మవిషయప్రవృత్తిప్రచురం బలీయః అనతివర్త్యదోషం చందోమయం సత్త్వానుయానాత్ శాస్త్రావగతిసాధనప్రచురం ఇచ్ఛామయమిత్యర్థస్తస్యనుపపన్నః చంద శబ్దః ఇచ్ఛావాచీ, న తు చందశ్శబ్దః. అనేన సత్త్వప్రాచుర్యే సతి శ్రీభగవదాభిముఖ్యేన సంసృతిచక్రం సుతార్య మభిప్రేతమ్. ఏవంభూతం మనః స్మజితీత్యన్వయః తదేవం మనోదోషాత్ సంసారానతివృత్తిః త్వత్సమాక్రయవిముఖేస్యేత్యుక్తం భవతి త్వదన్యః కః సంసారచక్ర మతితరేత్ ఇత్యనేన త్వదనన్యస్త్యతితరేదేవేతి సూచితమ్ ౨౧

తదేవావిష్కర్వక త్వదనన్యం మాం సంసారచక్రాన్నిర్గమయేతి ప్రార్థయతే (స త్వం హీతి) యః స్వమాయా మనః సర్గద్వారా సంసృతిచక్రే జీవలోకం పాతయతి స త్వ మజయా స్వకీయయా మాయయా ఘోషశారే చక్రే సంసారాత్మకే విస్మజ్జ మత ఏవ వితరాం పీడ్యమాన మధునా త్వాం ప్రవన్నం మాం హే విభో! అవకర్ష సంసృతిచక్రాద్ బిహి ర్నిర్గమయ “య ఏవ బంధకః స ఏవ మోచకః” ఇతి న్యాయేన త్వమేవ తతో నిర్గమయితుం సమర్థ ఇతి భావః సామర్థ్యమేవ దర్శయంత్రం విశిష్ట నిత్యేత్యాదినా ఆత్మగుణాః స్వశరీరభూతప్రకృతిగుణా విత్యం విజితా ఆత్మగుణా యేన విత్యాస్పృష్టుదేహధర్మేణ స్వధామ్నా స్వస్వరూపేణైవ యద్వా విజితాత్మగుణో యః స్వ ఆత్మా తస్య దామ్నా ప్రకాశేనైవ వశీకృత విస్మజ్యవిసర్గశక్తిః వివిధం సృజ్యా విస్మజ్యాః జీవాస్తేషాం వినరే శక్తిర్మర్యాః సా ప్రకృతిః శక్తిర్వశీకృతా యేన స తదోక్తః కాలశరీరకశ్చ వశీకృతసంసృతివిమిత్త

చక్రే విస్మష్ట మజయేశ్వర పోడశారే

నిష్పిడ్యమాన ముపకర్ష విభో ప్రపన్నమ్

౨౨

దృష్టా మయా దివి విభోఽఖిలధిష్ఠ్యపానా

మాయః శ్రీయో విభవ ఇచ్ఛతి యాన్ జనోఽయమ్.

యేఽస్మత్పితృః కుపితహాసవిజృంభితభూ

విస్ఫూర్జితేన లలితాః స తు తే నిరస్తః

౨౩

తస్మాదమూస్తసుభృతా మహా మాశిషో జ్ఞ

ఆయుః శ్రీయం విభవమైంద్రియమావిరింవాత్.

నేచ్ఛామి తే విలులితానరువిక్రమేణ

కాలాత్మనోపనయ మాం నిజభృత్యపార్శ్వమ్

౨౪

ప్రకృతిత్వాత్ మోచయితుం త్వమేవ ప్రభురితి భావః నిత్యవిజితాత్మేత్వాదీనా విస్మజ్యజీవవర్గాద్ బ్రహ్మాది స్తంభవర్యంతాద్వైలక్షణ్యముక్తమ్. అతః సంసారిజీవగ్రే నైకోపి తన్మోచనే దక్షః సహిస్వియం కరాగృహఽద్ధోఽన్యం తాదృశం మోచయితుం ప్రభురిత్యుక్తం భవతి

౨౫

నను, త్వం బాలస్సన్నేవ కిం సంసారాన్నిర్విద్యసే భుంక్ష్య భోగానిత్యత్రాహ (దృష్టా ఇతి త్రివిః) హే విభో, ఆయం సంసారిజనో యానిచ్ఛతి కామయతే తే అఖిలధిష్ఠ్యపానాం ఇంద్రాదీనా మాయరాదయో వయా వివివ్య దృష్టాః క్రయః తోగ్యతోగోపకరణాదినమ్మర్దయః విభవప్రిలోకాది పత్యరూప మైశ్వర్యమ్. ఆయరాదయో దృష్టా ఇతి కాక్వా తుచ్ఛత్వముక్తం, తదేవాహ (యే ఇతి) యేఽస్మత్పితృః కోపహాసవికృతభూభంగమాత్రేణ విలులితాః ధ్వస్తాః స తు మత్పితా త్వయా హతో విరస్తః

౨౬

యస్మా దాయరాదయో మత్పితృదృష్టాంతేన తుచ్ఛితేన దృష్టాః తస్మా త్రసుభృతాం దేహినాం అమూః అయరాదిరూపాః ఆశిషః జ్ఞాః తత్పరిపాకం విద్వాన్ అజ్ఞ ఇతి చేర్దే. అజ్ఞస్సన్నహమ్ ఇంద్రియమ్ ఇంద్రియై రనుభావ్య మన్యదపి సుఖ మావిరింవాద్ బ్రహ్మతోఽనుభావ్య మభివ్యాప్యాపి తతా కాలాత్మనా కలరూపేణ ఉరువిక్రమేణ విపులసరాక్రమేణ విపులపాదవిక్షేపేణ వా విలులితాన్ విధ్వస్తానజీమ దీపని న ఇచ్ఛామి అతో నిజభృత్యానాం స్వపార్షదనాం పార్శ్వం సమీపమేవ మాం ప్రాపయ.

౨౭

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

కుత్రాశిషః శ్రుతిసుఖా మృగతృష్టిరూపాః

క్షేదం కలేవర మశేషరుజాం విరోహః,

నిర్విద్యతే న తు జనో యదపీతి విద్వాన్

కామానలం మధులవైః శమయన్దురాపైః

౨౫

క్వాహం రజఃప్రభవ ఈశ తమోఽధికేఽస్మిన్

జాతః సురేతరకులే క్వ తవానుకంపా,

న బ్రహ్మణో న తు భవస్య న నై రమాయా

యన్మేఽర్చితః శిరసి పద్మకరః ప్రసాదః.

౨౬

కిం చ శ్రుతిః శ్రవణం తదేవ సుఖం యాసు తాః అత ఏవ మృగతృష్టిరూపాః మరీచి కావదవస్థితాః ఆశిషః కుత్ర పురుషారాధాసా ఆశిషః క్షేత్యర్థః అశేషాణాం రుజాం రోగాణాం విరోహః ఉద్భవస్థానం క్వచేదం కలేవరం దుర్లుటమేతదితి భావః ఏవం చేత్సర్వోఽపి జనః కిమితి సంసారాన్న నిర్విద్యతే తత్రాహ (నిర్విద్యత ఇతి) యద్వైషయికం సుఖం ఇతీత్యం మృగతృష్టికాతుల్యం విద్వాన్ జానన్నపి న నిర్విద్యతే విద్వానపీత్యపిశబ్దేనావిదుషో వితరాం నిర్వేదాభావః సూచితః విదుషోఽవ్య విర్వేదే హేతుం వదన్ విద్వాంసం విశిష్టి-దురాపైః దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్త్యైః మధులవైః వైషయిక సుఖలేశైః కామ ఏవానలః తముపశమయన్ విషయానక్తః సన్ విద్వానపి న నిర్విద్యత ఇత్యర్థః. విషయానక్తస్య విర్వేదే వ్యవకాశో నాస్తి ఇతి భావః

౨౭

ఏవం తత్ప్రాప్తయే తదనుగ్రహం సంప్రార్థ్య న్యశిరసి దుర్లభేన తత్కరపల్లవనిధానే నాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి (క్షేప్తి.) తమోఽధికే తమఃప్రచురే రజఃప్రభవే రజస ఉత్పత్తిస్థానే రజస్తమః కార్యకామక్రోధలోభాదిమోహప్రచురే సురేతరకులే అసురకులే జాతోఽహం క్వ క్వ చ తవానుకంపా దుర్లుటమేతదిత్యర్థః కిం తదిత్యత్రాహ - బ్రహ్మాదీనాం శిరసి యో నై వార్చితః తేషామపి దుర్లభ ఇతి భావః సః ప్రసాదః ప్రసాదసూచకః పద్మమివ తాపహరః కరః మమ శిరస్యర్చిత ఇతి యదేతత్ దుర్లుటమితి భావః అతోఽహ మలభ్యలాభేన కృతారోఽస్మీతి తాత్పర్యమ్

౨౮

నైషా పరావరమతి ర్భవతో ననుస్యా
 జ్ఞంతో ర్యథాత్మసుహృదో జగతస్తథాపి,
 సంసేవయా సురతరోరివ తే ప్రసాదః
 సేవానురూప ముదియో న పరావరత్వమ్

౨౭

ఏవం జనం నిపతితం ప్రభవాహికూపే
 కామాభికామ మను యః ప్రపతన్ ప్రసంగాత్.

నైతావతా తవ వైషమ్యాదిదోషప్రసంగ ఇత్యాహ (నైషేతి) యథా యా జంతోః ప్రాకృతస్య పరావరమతిః ఉత్కృష్టావకృష్టబుద్ధిః విషమాబుద్ధిరితి యావత్ నైషా బుద్ధి ర్భవతో నైవ స్యాత్ తదథావే హేతుం వదంస్తం విశిష్టః. జగత ఆత్మసుహృదః ఆత్మనోఽంతరాత్మనః సుహృదో హితైషిజశ్చ ఆత్మన ఇత్యనేన జగతః శరీరత్వమవగమ్యతే న హి కస్మింశ్చిత్ శరీరే ఆత్మనః ప్రీతిః అన్యస్మిన్ అప్రీతితి భావః సర్వస్యాపి జగతః స్వాభావికసుహృద ఇతి వార్థః తస్మిన్ సర్వేష్యేక రూపో ముత్ప్రసాదః కిం న స్యాత్ తత్రాహ - యద్యపేవంభూత స్త్వం తథాపి వైషమ్యరహితస్యాపి తవ సంసేవయా ప్రసాదో భవతి తత్ర సేవానురూపం తత్తదపేక్షానుసారేణ ధర్మాదిపురుషార్థానా ముదియో భవతి అపేక్షానురూపఫలదత్తే దృష్టాంతః సురతరోరివేతి యథా సురతరోః కల్పద్రుమస్య తత్తత్సేవకాపేక్షానుసారేణ ఫలప్రదత్వం న చ తావతా తస్య వైషమ్యం తద్వన్న పరావరత్వం సర్వేష్యేకరూప్రసాదాభావే పరావరత్వం వైషమ్యం న కారణమిత్యర్థః

౨౮

ఏవ మాత్మన స్తత్రప్రసాదేన కృతార్థతామావిష్కృత్యాత న కేవల మధునైవ త్వత్ప్రసాద విషయోఽహం జాతః కింతు యదా మాతృగర్భస్థం మామనుజిఘృక్షయా త్వయా సంవోదితేన సురర్షిణాఽనుగృహీత స్తదైవ త్వదనుగ్రహవిషయోఽభవమ్ అతో జన్మన ఆరభ్య త్వయాఽను గృహీతోఽహం త్వద్భుత్వపార్శ్వం న విస్సృజ ఇత్యాహ (ఏవమితి,) హే భగవన్! యః సురర్షిణా నారదేనాత్మసాత్కృత్వా ఆత్మాదీనం కృత్వా "తదధీనవచనే చ" ఇతి సాతిప్రవృత్తయః పూర్వం విషయ పరవశత్వేన తదధీనం మాం స్వాధీనం కృత్వేత్కర్తవ్యం యద్వా "అభివిధో నంపదా చ" ఇతి సాతిః. అభివిధిశ్చ కించిదన్యథాత్వం పూర్వం భగవత్ప్రేరేపితకూర్తేన స్థితం మాం కించిత్ త్వదనుకూలం కృత్వేత్కర్తవ్యం గృహీతః తత్త్వత్రయోపదేశేనానుగృహీతః సోఽహం ఇదావీం తవ భృత్యసేవాం దాసానుదాన్యం కథం ను విస్మజేన కథంచిదపి త్యజ్యేమీత్యర్థః కథంభూతోఽనుగృహీతోఽస్మి ప్రభవః సంసార ఏవాహికూపః సర్పజ్ఞాప్తకూపః తస్మిన్ కామాభికామం కామ్యంతే ఇతి కామాః

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

కృత్వాఽఽత్మసాత్ సురర్షితా భగవన్ గృహీతః

సోహం కథం ను విన్మతే తవ భృత్యనేవామ్.

౨౮

మత్ప్రాణరక్షణ మనంత పితృ ర్వధశ్చ

మన్యే స్వభృత్యముషివాక్య మృతం విధాతుమ్.

ఖడ్గం ప్రగృహ్య యదవోచ దసద్విదిత్సు

స్త్వా మీశ్వరో మదపరోఽవతు కం హరామి.

౨౯

ఏకస్త్యమేవ జగదేత దముష్య యత్

త్వమాద్యంతయోః పృథ గవన్యసి మధ్యతశ్చ.

విషయాః శబ్దాదయః తాన్ కామయమానం జనం విపత్తిత మన్యనుసృత్య తత్రస్సంగాత్తస్య తత్ర
విపత్తితజనన్య యః ప్రకృష్టః సంగః తస్మాద్దేతేః ప్రవతన్నహం విషయానస్త్రవిత్తజనసంగాత్
ప్రభవాపికూపే సతన్నహమిత్యర్థః

౩౦

యో నారదముఖేన మయి కృతః ప ఏవ పరమోఽనుగ్రహః న చేదతితుచ్ఛం మత్ప్రాణి
రజ్జెదిరూపం న చేదం త్వయా మదనుగ్రహార్థం కృతం కిం త్వన్యార్థం మిత్యాహ (మత్ప్రాణిరక్షణమితి)
హే అనంతః యదేతన్నప్రాణిరక్షణం మత్పితృర్వధశ్చేతి తదుభయం స్వభృత్య ముషివాక్యమ్ ఋతం
సత్యం యథా భవతి తథా విధాతుం కర్తుం కృతమిత్యహం మన్యే స్వభృత్యముషివాక్యమిత్యత్ర
విజభృత్యభాషితమ్ ఇత్యత్రేవార్థో ద్రష్టవ్యః, కించ యదస్మత్పితా విదిత్సు ర్మదవధమితి శేషః మాం
జిహ్వాంసు రిత్యర్థః, ఖడ్గం ప్రగృహ్య మత్తోఽన్యశ్చేదీశ్వరః త్వద్రక్షకోఽస్తి తస్మై న త్వామిదానీం
అవతు రక్షతు తవ కం శిరో హరామితి యదవోచ దుక్తవాన్ తదీశ్వరాంతరరాహిత్యవచః
అనదసత్యం చ విధాతుం మత్ప్రాణిరక్షణార్థం త్వయా కృతమిత్యహం మన్యే ఇత్యర్థః

౩౧

ఏవం కోపోపశమనప్రార్థనానుకూలోక్తం స్వాభిప్రేతం తద్దాన్యయోగం సంప్రార్థ్య ఇదానీం
కృత్స్నవిదచిదాత్మకజగదంతరాత్మానం తచ్ఛరీరకం తదుత్పత్తిస్థితియకారణం తదనన్యం స్త్రాతి
(ఏక ఇతి) ఏతత్పరిదృశ్యమానం జగచ్చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగదేకస్త్యమేవ ఏతదిత్యనేన
విభక్తనామరూపం చిదచిదాత్మకం జగచ్ఛిర్దిశ్య తస్య త్వంశబ్దవాన్యబ్రహ్మణోఽనన్యత్వం సాధ్యతే
“తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః” ఇత్యత్ర, యదైక ఇత్యనేనావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకత్వం

సృష్ట్యా గుణవ్యతికరం నిజమాయయేదం

నానేవ తైరవసితస్తదనుప్రవిష్టః

౩౦

కారణావస్థావస్థిత ముచ్యతే యదైకమేవాద్వితీయమిత్యత్రైకళభేదేన తత్ర హి వక్ష్యమాణనామరూప విభాగవిబంధనవిహితత్వం ప్రతి సంబంధైక్యం ఏకచిదచిచ్ఛరీరకత్వం కారణావస్థావస్థితముచ్యతే. యథా “ఏకమేవాద్వితీయమ్” ఇత్యత్రైకళభేదేన తత్ర హి వక్ష్యమాణనామరూపవిభాగవిబంధనవిహితత్వ ప్రతినంబంధ్యైకత్వం తద్విభాగాభావ విబంధన ముచ్యతే. తదయమర్థః—యథా కారణావస్థాయాం ఘట శరావాది నామరూప విభాగరహిత ఏకత్వేనావస్థితో మృత్పిండః పశ్చాద్ ఘటాదిరూపేణ పరిణమన్నామ రూపవిభాగవిభక్తస్తేభ్యోఽనన్య ఏవ. ఏవం త్వమపి కారణావస్థాయాం నామరూపవిభాగాన్వర చిదచిచ్ఛరీరకతయా ఏకత్వేనావస్థితో దేవాదినామరూపవిభాగార్హ స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన పరిణమన్ తతోఽభిన్న ఇతి కార్యకారణయో రనన్యద్రవ్యత్వాత్ త్వత్కార్యమాతజగదనన్యస్త్యం కార్యత్వ కారణత్వయోః సతోః ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషరూపత్వేన సర్వావస్థావస్వసుమ్యాతం ద్రవ్యమేకమేవేతి భావః తదేవ సహేతుక ముపపాదయతి యత్ యస్మాత్ త్వమముచ్య జగతః ఆద్యంతయో రవస్థయోః ఎృథగవస్థస్యాత్మానమితి శేషః పృథక్ మధ్యావస్థారహితమాత్మానం అవస్యసి పర్యవసితం కరోషి జగత ఆదౌ సృష్టేః పూర్వం తస్యాంతే ప్రళయే చాత్మానం పర్యవశేషయసి, తతో మధ్యతః మధ్యావస్థాయాం చ త్వమేవ, తథాపి కటకముకుటాదికారణతయా కటకాద్యవస్థాతః పూర్వ మవస్థితః స్వర్ణపిండాః కటకాద్యవస్థాయాః పర్యవశేషితో మధ్యతః కటకాద్యవస్థాయా స్తదవస్థావతో ద్రవ్యాన్న భిద్యతే తద్వదితి భావః ఏవం జగతో భిన్నతోవపాదనేన జగదుపాదానత్వ ముక్తమ్ అథ తన్నిమిత్తకారణత్వం వదన్నుపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషపరిహారం సూచయన్ కార్యావస్థాయాం నానాత్వేనావస్థానం చాహ సృష్టేతి గుణవ్యతికరం సత్త్వాదిప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకం ఇదం జగత్ నిజమాయయా అత్యీయనంకల్పరూపజ్ఞానేన సృష్ట్యా తత్సృష్టం జగదనుప్రవిష్టోతరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః “తత్ సృష్ట్యా తదేవానుప్రవిష్టః” ఇతి క్రుత్సుక్తరీత్యా తావత్స్యానుప్రవేశేనై వ సృష్టం జగచ్చిదచిదాత్మకం ఘనః సంరక్షణోవయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానవ్యారాంతరాత్మతయా అనుప్రవిష్టః తైః స్వశరీరభూతై శ్చిదచిదాత్మకైః దేవాదికైః శరీరైః నానేవ భిన్న ఇవ అవసితః ప్రతీతః అతో దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నం జగత్త్వమేవేతి భావః సృష్ట్యానుప్రవిష్ట ఇతి సృష్ట్యనుప్రవేశయోః ఏకకర్తృకత్వకథనేన జగన్నిమిత్త కారణత్వం తచ్చ విష్కృష్టవిశేష్యాంశభూతస్వరూపస్యైవేతి చ ఫలితం యేనాకారేణానుప్రవేశః తేనై వాకారేణ స్రష్టుత్వ మపి ఏవం చ విశిష్టాకారేణానుప్రవేశః తేనై వాకారేణ స్రష్టుత్వం హి క్త్వాప్రత్యయ వ్యాంస్యా దనగమ్యతే అనుప్రవేశశ్చ విశేష్యాకారేణేతి తేనై వాకారేణ స్రష్టుత్వమపి. ఏవం చ విశిష్టాకారేణోపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తు నిమిత్తకారణత్వ మిత్యుక్తం ఫలతి అత ఏవ చేదం

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

త్వం వా ఇదం సదసదీక భవాంస్తతోఽన్యో

మాయా యదాత్మపరబుద్ధి రియం హ్యపార్థా.

సృష్టేతీదం శబ్దనిర్దిష్టం సృష్టిం ప్రతి కర్మభూతం జగత్ చిరచిదుభయూకమేవ సాక్షి దుత్పత్త్యాద్య
వస్తాశ్రయ మిత్యవగమ్యతే అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేన తత్తదవస్తానిర్వోధ్యతయా అంతరాత్మతయా
అనుప్రవేశకథనేన స్వవిశేషణీభూతచిదచిద్ద్వారా తద్గతోత్పత్త్యాద్యవస్తాశ్రయత్వ మవగమ్యతే
అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేన ఆత్మత్వకథనేన సాక్షి దైహగతవికారస్పర్శశ్చక్రః ఆత ఏవోపాదానత్వ
ప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషశ్చ పరిహృతః జగతః శరీరత్వకథనేన శరీరశబ్దబుద్ధి౯ మాకృత్యవికరణ
న్యాయేనాత్మపర్యంతత్వలాభోఽపి తస్య జగదనన్యత్వే హేతు రిక్త్యుక్తం భవతి ౩౦

నను, త్వత్ప్రీతాదయః చతుర్ముఖాదికమేవేశ్వరం మన్యమానాః కృతస్త్వం జగత్
తత్కారణకం తదనన్య మభ్యుదయత, త్వం తు మదేకకారణకం మదభిన్నం చ జగన్మన్యసే తదేత
ద్విరుద్ధ మిత్యాశంకాయాం దేహాత్మబుద్ధివత్ జీవేశ్వరబుద్ధేః భ్రాంతిరూపకాం వదన్ ఉక్తమేవ కార్య
కారణయో రనన్యత్వం దృష్టాంతముఖేన దర్శయతి (త్వమితి) హే ఈశః సదనదాత్మకం
చిదచిదాత్మకం ఇదం జగత్ త్వమేవ చిదచిదాత్మకజగత్కారణభూతః తదనన్యశ్చేశ్వరః త్వమేవ,
నాన్య ఈశ్వర ఇత్యర్థః ఈశేతి సంబోధనస్సాహస్యాదిదం జగత్కారణభూత స్తదనన్యశ్చేత్వమేవేశ్వరః
ఆత్మవి జీవాత్మవి పరబుద్ధిర్యా ఈశ్వరబుద్ధిః సా ఆస్మా ఆర్థభూత్యా మాయాఽ వివ్యాకార్యభూతా
అజ్ఞానమూలా భ్రాంతిరూపేతి యావత్ దేహాత్మవాదవజ్జీవేశ్వరవాదోఽపి భ్రమమూల ఏవేశ్వరః,
యద్యత ఏవం తత స్తస్మాజ్జీవా దన్య ఏవ భవానీశ్వరః. కర్మవశ్యన్య జీవస్యైవంవిధజగన్నిమిత్తో
పాదానకారణత్వాసంభవాత్ ముక్తన్య జగద్వ్యాపారవర్జనాచ్యేతి భావః అత్యేదచిదాత్మకం జగత్త్వమేవ
నను, మత్కారణకత్వమాత్రేణ కథం మదనన్యమ్ జగత్తత్రాహ (యఏతి) జన్మ ఉత్పత్తిః నిధనం
నాశః స్థితిః పాలనం ఈక్షణం ప్రకాశః జగ్మాశబ్దైః తద్దేహుః లక్ష్మణే, యశ్చోత్పత్తిస్థితివినిశ
ప్రకాశానాం యద్దేహుభూతం తద్వై తదేవ తత్కార్యం స్వోపాదానకారణా దవ్యతిరిక్తమ్, యన్య,
యద్యతః యన్య జన్మాదయః తత్తదేవ తత్ర దృష్టాంతద్వయ మాయా (వసుకాలవదుత్పత్త్యోర్విరితి)
ఎనుశబ్దో ఎనుమతీం సృష్టిం లక్షయతి, యథా భానుశబ్దో భానుమంతం లక్షయతి ప్రతిపాదయతి తద్యత్.
ఉష్టిః ప్రభాతకాలః తరుః వృక్షః తయోర్జన్మాదిహేతుభూతకాలవత్ వసుమతీవదితి వ్యుత్క్రమేణా
న్యయః యథా ప్రభాతాదికాలావయవాః స్వోపాదానభూతమహాకాలాదనతిరిక్తాః యథా చ వృక్షః
సృణివ్యా ఆనతిరిక్త స్తద్వదిత్యర్థః ఐదు కాలవదుత్పత్త్యోర్విరితి పారే, సత్యేవం యోజనా - ఈశ్వరో

యద్ యస్య జన్మ నిధనం స్థితి రీక్షణం చ
తద్వై తదేవ వసుకాలవదుష్టితర్వోః

30

స్యన్యేద మాత్మని జగద్ విలయాంబుమధ్యే
శేషేఽఽత్మనా నిజసుఖానుభవో నిరీహః.

యోగేన మీలితదృగాత్మనిపీతనిద్ర

స్తుర్యేస్థితో న తు తమో న గుణాంశ్చ యుంక్షే.

31

జగదుపాదానం విమిత్రం చాతస్తద్వదేవ దృష్టాంతః కాలః ప్రభాతాదికాలానియవానాం కాలతత్త్వ ముపాదానం వృక్షదీనాం తు విమిత్రం యథా ప్రభాతాదిః కాలావ్యతిరీక్తః యథా వృక్షాభూ దస్తి భవిష్యతీతి కాలావిసాభూతః ప్రతీయతే తద్వన్నిమిత్రోపాదానభూతాదీశ్వరాత్ జగదవ్యతిరీక్త మిత్యర్థః అష్టితర్వో రిత్యపి పారః తత్రైవం వ్యావక్షతే-అష్టిరీజం కారణం తరుః కార్యం తయోర్యథా ససుకాలాత్మకత్వమ్, ఆయ మర్థః కలశభేదేన నీలత్వాదిసాధారణగుణయోగాత్ పృథ్వీ లక్ష్మ్యతే, వసుకభేదేన వస్తుమాత్రం భూతసూక్ష్మం తత్ర తరోర్యథా పృథ్వీమయవీజపరిణామాత్మకత్వేన తతో భేదః, తస్య చ యథా భూతసూక్ష్మత్మకత్వమ్ ఏవం సర్వస్య జగతః పరమకారణభూతపరమాత్మాత్మకత్వ మేవేతి

30

ఏవం జగతస్తదనవ్యత్వం తదేకేశ్వరత్వం తదేకకారణత్వం చోక్తమ్ అథ చతుర్ముఖస్య తిక్కార్యత్వం తదాహితస్పృష్ట్యయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిమత్త్వం చ వివక్షిః తావద్యదుక్తం విశ్వస్యాద్యం తయోః పృథగవస్థానం తత్రాంతే పృథగవస్థితిప్రకార మాహ (న్యప్యేతి.) ఇదిం పరిదృశ్యమానం చిదఽచాత్మకం జగత్ ఆత్మని న్యస్య ఉపనంహృత్య శేషే శయానోఽపి శేషాత్మనేతి పారే, శేషస్య కారణాత్మనావశిష్టస్య చిదచిద్ధృవ్యస్యాంతరాత్మనా స్వయాపేక్షాత్మని స్వస్మిన్నేవావస్థిత ఇత్యన్వయః కథంభూతః స్వతో నిరుపాదికం నిజసుఖస్యానుభవో యస్యాత ఏవ నిరీహః నిష్క్రియః యోగేన నిజసుఖానుభవరూపయోగేన మీలితదృక్ నిష్పృతసంకల్పరూపజ్ఞానః మీలితదృశేతి పారే మీలితదృశా యోగేన నిష్పృతసంకల్పరూపజ్ఞానవస్థానయోగేన విశిష్ట ఇతి శేషః మీలితదృగిత్యనేన ప్రసక్తం విద్రాప్రసంగం నిరాహ వీతనిద్ర ఇతి ఆధారాంతరనైరవేక్ష్య మాహ (ఆత్మని స్థిత ఇతి.) కథంభూతే తుర్యే జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతే ప్రథమాంతపారోఽపి దృశ్యతే, తత్రాప్యైక్త ఏవార్థః తమః సూక్ష్మవస్థా ప్రకృతిః “అక్షరం తమసి లీయతే” “ఆసీదిదం తమోభూతమ్” ఇతి శ్రోతస్మార్తప్రయోగాత్ తమః తద్గుణాన్ న త్వాదీంశ్చ న యుంక్షే న సంబద్ధాపి, ప్రకృతితద్గుణాస్పృషో భవసీత్యర్థః

31

(ప్రహోదకృతభగవత్స్తుతిః)

తస్యైవ తే వపు రిదం నిజకాలశక్త్యా

సంచోదితప్రకృతిధర్మణ ఆత్మగూఢమ్.

అంభస్యనంతశయనాద్ విరమత్సమాధే

ర్నాభే రభూత్ స్వకణికావటవన్ మహాజ్ఞమ్.

౩౩

తత్సంభవః కవिरతోఽన్యదపశ్యమాన

స్త్వాం బీజ మాత్మని తతం స్వబహి ర్విచింత్య,

నావింద దర్శిత మపు నిమజ్జమానో

జాతేఽంకురే కథ మహోపలభేత బీజమ్.

౩౪

స త్వాత్మయోని రతివిస్మిత ఆస్థితోఽబ్జం

కాలేన తీవ్రతపసా పరిశుద్ధభావః.

ఏవ ముపసంహృతజగతః కారణతయావస్థితాత్ జగత ఉత్పత్తిప్రకారం మధ్యత స్తదనన్యత్వ ప్రదర్శనాయాహ (తస్యైవేతి) తస్యోక్తవిధమవస్థిస్య తవ నాభేః వపుః త్వచ్ఛరీరభూతం జగదాకారం మహాబ్జమభూత్ ఉద్భూతావ కథంభూతస్యః తవ నిజకాలశక్త్యా స్వాంశభూతయా కాలాఖ్యయా శక్త్యా సంచోదితా జ్ఞాతగుణా ప్రకృతిరేవ ధర్మః అవృథక్సిద్ధవిశేషం యస్య తస్య అంభసి అనంతశయనాదితి ల్యట్లోపే పంచమీ. శేషవర్యంకా ద్భూత విరమత్ సమాధిః జగద్వ్యాపారవైముఖ్యేన అవస్థానరూపో యస్య సిన్ధుక్షోరితి ఫలితోఽర్థః. ఏవంభూతస్య తవ నాభేః త్వచ్ఛరీరభూతం జగదాత్మక మాత్మవి త్వయి నిగూఢం సూక్ష్మవస్థాపన్నం మహాబ్జం స్వకణికాత్ స్వబీజాత్ మటవ దభూతిత్యర్థః ౩౩

తత్సంభవః తన్మహాబ్జసంభవః కవిః బ్రహ్మ ఆతః వద్మాదన్యదపశ్యమానః స్వాత్మని అంత రాత్మతయా తతం వ్యాప్తం బీజం పద్మస్య కారణభూతం త్వాం స్వస్థాద్ బహిస్తథా అబ్జకతం వర్షకతమపు నిమజ్జమానో విచిన్వన్న నేషయన్నావిందత నోపలబ్ధవాన్ అహో తథాహి, అంకురే జాతే బీజం కథ ముపలభేత నోపలభేత్వైవేత్యర్థః. యథాఽంకురే జాతే సతి తతః పృథక్స్థితం బీజం నోపలభేతే లోక స్తదా మత్కార్యభూతం జగదాత్మకం పద్మం ముఖిన్నమితి దర్శయితుం భవాన్ బహుదా విచిన్వతాపి బ్రహ్మణా నోపలబ్ధ ఇతి భావః.

౩౪

తతో భగవదుపాసనయా స్వస్మిన్నేవ దృష్టవా నిత్యాహ (సా త్వితి.) న తు విచిన్వన్

త్వా మాత్మనీశ భువి గంధ మివాతిసూక్ష్మం

భూతేంద్రియాశయమయే వితతం దదర్శ

౩౫

ఏవం సహస్రవదనాంఘ్రిశిరఃకరోరు

నాసాస్యకర్ణనయనాభరణాయుధాధ్యమ్,

మాయామయం సదుపలక్షితసన్నివేశం

దృష్ట్వా మహాపురుష మాప ముదం విరించః

౩౬

తస్మై భవాన్ హయశిరస్తనుతాం చ బిభ్రద్

వేదద్రుహః వతిబలౌ మధుకై టభాఖ్యాః,

అత్మయోని ర్భహ్మ అతివిస్మితః అర్జితపర్యంతాన్వేషణేనాపి అనుపలంభప్రయుక్తవిస్మయయుక్తః పరావృత్త్య అర్జుమాశ్రితస్సన్ తీవ్రేణ తపసా ద్యానేన పరిశుద్ధభావః పరిశుద్ధమనః నిరస్తత్వద్వర్జనవిరోధి కర్మా హే తుళిః త్వా మాత్మన్వేన వితతం వ్యాప్తం దదర్శ. కథంభూతం భువి గంధమివాతిసూక్ష్మం స్వాత్మనః పృథగ్వీధాగానర్హమ్ అతిసూక్ష్మభూతేతి సమస్తపారే భువి గంధమివాత్మవి వితతం దదర్శ భువి గంధమివే త్యవసానమాత్రే దృష్టాంతః అతిసూక్ష్మేతి విభాగానర్హణీ కారణాత్మతా మాపన్నాని భూతా న్యాకాకాదీని ఇంద్రియా ణ్యాయోంతఃకరణం చ తిన్మయం తత్ప్రచుర మేవంభూతం తావద్దదర్శ.

౩౭

తతః సహస్ర వపరిమితాని యాని వదనాదీని తై రాధ్యం సత్పుద్గ మత ఏవ మాయామయ మాశ్చర్యరూపం సదుపలక్షణసన్నివేశం సత్రా నత్వేన విత్యక్తే నోపలక్షణీయః సన్నివేశః వదనాద్యవయేవసంస్థానం యస్య తం సతా సూక్ష్మరూపేణ సతా ప్రపంచే నోపలక్షితః సన్నివేశో వదనాదివిన్యాసో యస్య తమితి వా, ఏవంభూతం మహాపురుషం దృష్ట్వా విరించో బ్రహ్మ ముదం హర్ష మాప ప్రాప్తవాన్

౩౮

తదా చ తిం భవా ననుగృహీతవాన్ ఇత్యాహ (తస్మా ఇతి) తస్మై తీవ్రతపసా పరిశుద్ధ భావనయా ఉక్తవిధం త్వాం దృష్టవతే విరించాయ భవాన్ హయశిరస్తనుతాం హయగ్రీవరూపం బిభ్రత్ శ్రుతిగణాన్ సృష్ట్యపాయావేదకాన్ వేదగణాన్ అనీయ సమర్పితవాః కిం కృత్వా అనయత్ రణస్తమశ్చ రణస్తమైరూహీ వేదద్రుహౌ వేదాపహరిణా వతిబలౌ మధుకై టభాఖ్యావతిబలౌ అనురో

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

హత్వాఽఽనయః పృథిగణాంస్తు రజస్తమశ్చ

స త్వం తవ ప్రియతమాం తను మామనంతి.

౩౭

ఇత్థం నృతిర్యగృషిదేవరుషావతారై

లోకాన్ విభవయసి హంసి జగత్ప్రతీపాన్,

ధర్మం మహాపురుష పాసి యుగానువృత్తం

చన్నః కలౌ యదభవ త్రియుగోఽథ స త్వమ్

౩౮

నై తస్మిన్ స్తవ కథాను వికుంఠనాథ

సంప్రీయతే దురితదుష్ట మసాధు తీవ్రమ్.

హత్వా సమర్పితవాన్ యతః సమర్పితవానత ఏవ తవ ప్రియతమాం తనుం హయశిరస్తనుం స త్వం
కుద్ధసత్వాత్మికామ్ ఆమనంతి ధర్మస్థాపనాయోపాతాం తనుం కుద్ధసత్వమయీ మామనంతి జానంతి.
అవతారయాథాత్యువిద ఇతి శేషః

౩౯

ఏవం జగతః ఉత్పత్తిప్రకార ఉక్తః. అథ రక్షప్రకారమాహ. ఇత్థ ముచితకారేషు తైస్తైః
స్వేచ్ఛోపాతైః కుద్ధసత్వమయైః నృతిర్యగృషిదేవరుషావతారైః రామకృష్ణవరాహపరశురామోపేంద్ర
మత్స్యావతారైః. అవతారాంతరాణా మపీద ముపలక్షణమ్ లోకాన్ విభవయసి పాలయసి జగద్
విరోధినో రావణాదీన్ హంసి చ. హే మహాపురుష! యుగానువృత్తం కృతాదియుగేష్వనువృత్తం
ధర్మం వర్ణాశ్రమమర్యాదాదిరూపం జగత్ప్రతీవవీరసనేన పాసి పాలయసి, యత స్తవం కలౌ యదభవ
చన్నోఽభవః ఆసీః అథ తతః త్రియుగశబ్దప్రవృత్తివిమిత్రాశ్రయోఽపి కృతత్రేతాద్వాపరేష్వేవావతార
ముఖే నావిర్భావత్ త్రియుగ ఇత్యభిధీయన్ ఇత్యర్థః

౪౦

ఏవమఖిలజగదుదయవిభవలయైకకారణం తదంతరాత్మానం తచ్ఛరీరకం సంస్తత్య యథావత్
స్వరూపరూపాదివిమర్శనే మస్మిన్ స సమర్థమితి వదన్ కించిత్ ప్రార్థయతే (నై తదితి త్రితి) హే
వికుంఠనాథ! దురితై ర్దుష్ట మత ఏవాసాధువృత్తిం కామాతురం విషయప్రసణం హర్షాభిమత
విషయలాభే హర్షేణ తద్విపరీతవిషయలాభే తు శోకేనైషణయా పుత్రదారధనైషణయా చార్థం మదీయం

కామాతురం హర్షశోకభయైషణార్తం

తస్మిన్ కథం తవ గతిం విమృశామి దీనః.

౨౯

జిహ్వైకతోఽచ్యుత వికర్షతి మాఽవిత్పా

శిశ్నోఽన్యతస్త్వేగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్.

ప్రాణోఽన్యత శ్చపలదృక్ క్వ చ కర్మకక్తిః

బహ్వః సపత్న్య ఇవ గేహపతిం బునంతి

౪౦

ఏవం స్వకర్మపతితం భవవైతరణ్య

మన్యోన్యజన్మమరణాశనభీతభీతమ్.

మనః తవ కథాప్యేవ న సమ్యక్ ప్రీయతే. నాసక్తం భవతీత్యర్థః. తస్మిన్ మనస్యేవం స్థితే సతి దీనః విషయపారవశ్యేన దుఃఖితోఽహం తవ గతిం యథాత్మ్యం కథం విమృశామి.

౩౯

న కేవలం మన ఏవ మమైవం జాతం కింతు ఇంద్రియాంతరాణ్యపీత్యాహ (జిహ్వైకతీ) హే అచ్యుతః జిహ్వ మా అవిత్పా అత్పా సతీ ఏకతో మధురాదిరసాన్ ప్రతి మాం వికర్షతి తథా శిశ్నోఽన్యతప్రః త్వగాదయశ్చ కుతశ్చిద్వికర్షంతి తత్తద్విషయభోగాయ కర్షంతి చపలదృక్ చంచలా దృష్టిః క్వ చాభిమతరూపదర్శనాయ వికర్షతి ఉదరశద్ధిః ప్రాణోపలక్షకః తథా కర్మకక్తిః క్రియాకక్తిః పాణిపాదాదిరపి వికర్షతి క్వచిద్ గేహపతిం గృహస్థం బహ్వః సపత్న్య ఇవ దేహపతిం ఇంద్రియాణి బునంతి వికర్షంతీత్యర్థః

౪౦

న కేవల మహ మేవేద్యశీం దళాం ప్రాప్తః కిం తు మదీయో జనోఽప్యేవమేవ క్లిశ్యత్యతః సర్వం మదీయం జనం సంసారా న్మోచయేతి ప్రార్థయతే (ఏవమితి) భవ ఏవ వైతరణీ దుఃఖప్రదాయమలోకసదీ తస్యాం స్వకర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః పతిత మన్యోన్యం యాని మరణాదీని శత్రూణాం పుత్రాదిజన్మనా స్వస్య భయం స్వస్య పుత్రాదిజన్మనా పరేషాం శత్రుభ్యః స్వస్య భయం స్వస్మాత్ శత్రూణామ్ ఏవం పరైః స్వప్రదవ్యభక్షణేన స్వస్య భయం స్వేన పరద్రవ్యభక్షణే స్వస్మాత్ పరేషామితి యథాసంభవ మూహ్యమ్ తేభ్యో జన్మజరామరణాశనేభ్యో భీతభీతం భీతాదపి భీతం స్వేషాం పరేషాం చ విగ్రహేషు దేహేషు యథాయథం వైరం మైత్రం చ యన్య త మేవ మద్యాపి మూఢ మజ్ఞం జనం పశ్యన్ త్వం హే పాపచరః భవవైతరణీపారే చరతీతి తథా తస్య సంబోధనమ్. అతిపిప్పహి

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్ స్తుతిః)

పశ్యన్ జనం, స్వపరవిగ్రహవైతమైత్రం

హంతేతి పారచర పీఠహి మూఢ మద్య

౪౧

కోఽన్వత్ర తేఽఖిలగురో భగవన్ ప్రయాస

ఉత్తారణేఽన్య భవసంభవలోపహేతోః,

మూఢేషు వై మహదనుగ్రహ ఆర్తబంధో

కిం తేన తే ప్రియజనా ననుసేవతాం నః

౪౨

నైవోద్విజే పర దురత్యయవైతరణ్యా

స్త్యద్విర్యగాయనమహామృతమగ్నచిత్తః,

“పూపాలనపూరణయోః” ఇతి దాతుః. అతీవ పాలయేత్కర్థః యద్వా అతిపిష్టహి హంతేతి అహో కష్ట మిత్యనుకంప్య భవవై తరణ్యా అతిపారయ పారం నయ సంసారా న్మోచయేత్కర్థః

౪౧

నను త్వదీయసర్వజనోత్తరణే మమ మహాన్ ప్రయాసో భవేత్ నేత్యాహ (కోన్వితి.) హే అఖిలానాం గురోః! హేతోపదేష్టః! హే భగవన్! జ్ఞానక క్త్వాదిషాద్గుణ్యహర్షః! అస్మిన్ మదీయ జనస్యోత్తరణే తవ కో ను ప్రయాసః? న కోఽపీత్యర్థః ప్రయాసాభావే హేతుం వదన్ భగవంతం విజనష్టి. అన్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకప్రపంచస్య భవసంభవలోపహేతోః ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య మదీయజనోత్తరణే న కోఽపి ప్రయాస ఇతి భావః యుక్తం చైతత్తవేత్యాహ, మూఢేష్టేషు విశేషేణ మహతా మనుగ్రహో భవతీతి, నను మమ సేవామంతరేణాహం నాఽతి పారయామి, అన్యథా సర్వముక్తిప్రసంగః తత్రాహ, హే ఆర్తబంధో! కిం తేన ఆర్తబంధు స్త్యమితి యత్తేన నోఽస్మాకం కిం త్వత్సేవయా స్వాత్మవార్తబంధుత్వనిర్వాహార్థం త్వత్సేవాయా మ ప్యశక్తా వయ మాద్రాసుకంప్యా ఇతి భావః సర్వముక్తిప్రసంగః నిరాకుర్వ న్నాత్మనో విజనష్టి తే తవ యే ప్రియాః భక్తజనాః తాననుసేవతాం త్వద్దాసానుదాన్యం కుర్వతా మస్మాక మిత్యర్థః తావన్మాత్ర మపేక్ష్య మజ్జనోత్తరణోపవత్తేః న సర్వముక్తిప్రసంగశ్చేతి భావః, మా మనుగృహీతవతా త్వయా మదీయజనస్య భవద్దాసానుదాన్యమపి సంపాద్యమితి తాత్పర్యమ్

౪౨

ఇదమేవ మయా ప్రార్థనీయ మిత్యభిప్రయ న్నాహం భవవై తరణ్యాం విభేషి కింతు తస్యాం పతిష్కమాణా మజ్జనా నవలోకస్య దుఃఖ్యామీత్యాహ, (నైవేతి) హే పరమః దురతిక్రమణీయో భవః

శోచే తతో విముఖచేతన ఇంద్రియార్థ

మాయాసుఖాయ భర ముద్వహతో విమూఢాన్

౪౭

ప్రాయేణ దేవ మునయః స్వవిముక్తికామా

మౌనం చరంతి విజనే న పరార్థవిష్టాః,

నై తాన్ విహాయ కృపణాన్ విముముక్ష ఏకో

నాన్యం త్వదన్య శరణం భ్రమతోఽనుపశ్యే

౪౮

యన్మైదునాది గృహమేదినుఖం హి తుచ్ఛం

కంఠూయనేన కరయో రివ దుఃఖదుఃఖమ్.

సంసారః న ఏవ నైతరణీ తతో నైవాహ ముద్విజే బిభేషి ఉద్వేగాభావే హేతుం వదన్ ఆత్మానం విశిష్ట త్వింద్రియేతి తద్విర్యగాయనం త్వద్విర్యసూచకగుణానాం గాయనమేవ మహా దమృతం తస్మిన్ మగ్నం చిత్తం యస్య సోఽహ మతో న మదర్థం శోచే కింతు విశేషేణ మూఢాః మదీయాన్ ప్రతి శోచే తదర్థం శోచే ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుం వదన్ తాన్ విశిష్ట తతః త్వద్విర్యగాయనా ద్విముఖం చేతో యేషాం. ఇంద్రియార్థాః శబ్దదయో విషయాస్తేషాం మాయాసుఖాయ తదనుభవజన్యప్రాకృత సుఖాయ తదర్థభరం కుటుంబాదిభారం ఉద్వహంతీతి తథా తాన్

౪౯

నను యథా శ్రీనారదానుగ్రహ త్వం ముముక్షుస్తథా త్వదీయా అపి మహతా మనుగ్రహాత్ ముముక్షవశ్చేత్ తాః మోక్షయిష్యామ్యతః త్వమేవ ముక్తి మిచ్ఛేత్కత్రాహ (ప్రాయేణేతి) హే దేవః ప్రాయశో మునయ అత్మనామేవ ముక్తిం కామయమానా విజనే నిర్జనే అకణ్యాదిదేశే మౌనం కుభాశ్రయ సంశీలనం కుర్వంతి న తు పరార్థమ్, అన్యేషాం ప్రయోజనే నిష్ఠా యేషాం తే భవంతి అతస్తదనుగ్రహో మదీయజన్య దుర్లభ ఇతి భావః తత ఏతాన్ కృపణాః విహాయ అహ మేకో న ముముక్షే న సంస్పృశింధం మోక్ష మిచ్ఛామి, తర్హ్యన్యం కమపి ప్రార్థయ మామేవ కిమితి వివిధానీతి చేత్ తత్రాహ-భ్రమతః వంస్యతో బ్రాహ్మతోఽన్య జన్య త్వత్ త్వత్తోఽన్యం శరణం రక్షణోపాయభూతం చ నానుపశ్యామి

౫౦

నను త్వదీయా జనా న దైన్యం ప్రాప్తాః కింతు విషయానుభవేన దృష్టా ఏనాతస్తేషాం దైన్యాపాదనేన త్వం కిమిత్థం ప్రార్థయేత్ తత్రాహ (యదితి) యన్మైదునాదికం గృహమేదినో గృహస్వస్య సుఖం తత్కరయోః పామ్నా దూషితయోః హస్తయోః కంఠూయనేన సంఘర్షణేనేన

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

తృవ్యంతి నేహ కృపణా బహదుఃఖభాజః

కంఠూతివ నృనసిజం విషహేత ధీరః.

౪౫

మౌనవ్రతశ్రుతతపోఽద్యయనస్వధర్మ

వ్యాఖ్యారహోజవనమాధయ ఆపవర్గ్యాః.

ప్రాయః పరం పురుష తే త్వజితేంద్రియాణాం

వార్తా భవంతుత న వాత్ర తు దాంభికానామ్

౪౬

తజ్జన్యదుఃఖవద్ దుఃఖచతీవ దుఃఖాత్మకం దుఃఖాదుపరి దుఃఖం దుఃఖోదర్కమితి వార్తాః అత ఏవ తుచ్ఛౌ తర్హి తస్య దుఃఖత్వాదేవ తతో నిర్విద్య ముముక్షేయ స్తత్రాహ— కృపణాః కామినః బహదుఃఖభాజోఽపీహ గృహమేదినుభే న తృవ్యంతి అరిమితి న మన్యతే కంఠూతివత్ కామన్య దుస్సహత్వాత్ అతస్తే స్వానర్థమేవ న జానంతీతి భావః నను కేచిత్ కంఠూతిమపి సహంతే కామం చేత్యత్రాహ-సత్యం. ధీరశ్చేత్ త్వదనుగ్రహత్ జితేంద్రియశ్చేత్ మనసిజం కామం సహేత న త్వజితేంద్రియ ఇతి భావః ౪౫

తర్హి కైశ్చిన్నోనాదిభి రుపాయై రింద్రియాణి జయన్తి రపవర్గః సాధ్యస్తత్రాహ (మౌనేతి) హే పురుష పరమపురుష! మౌనాదయః ఆపవర్గ్యాః జితేంద్రియాణా మపవర్గోపాయా ఏవేతి సత్యమేవ అజితేంద్రియాణాం తు వార్తా జీవనోపాయా భవంతి “అయం మౌనాదిసంపన్నస్తతోఽన్యై రేయమ్” ఇతి మన్యమానేభ్యః పరేభ్యః లబ్ధివిత్ భవంతీతి జీవనోపాయా భవంతి సతీంద్రియజయే మౌనాదయ ఆపవర్గ్యాః నతు తస్మిన్ అసతి భవదనుగ్రహచ్ఛ విషయవై తృప్త్యేన భగిరవ్యమితి భావః. ఆపవర్గార్ తయా అనుష్ఠితా అపి మౌనాదయోఽజితేంద్రియాణాం వార్తా ఏవ న త్యాపవర్గ్యాః కింపునర్తంభార్థం కృతా ఆపవర్గ్యా న భవంతీత్యాహ-ఉత్తేతి, దాంభికానాం మౌనాదయో వార్తా అపి భవంతుత న వా కిం పునరాపవర్గ్యా న భవంతీతి దాంభికానాం దాంభికత్వే ప్రకటే సతి జీవనహేతవోఽపి న భవంతీత్యుత న వా శబ్దార్థః, తత్ర మౌనం వాఙ్మయముః వ్రత మనశాదిరూపమ్ శ్రుత మధ్యయనం తవః కృచ్ఛాద్ది అధ్యయనం అధ్యయనజం పాండిత్యం స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితో ధర్మః వ్యాఖ్యాఽధ్యాపనం రహో నిర్జనదేశవసతిః జప్తో మంత్రజపః సమాధి ర్ధ్యానం మనసిజం విషహేత ధీర ఇతీంద్రియజయమూలకః కామజయ ఇత్యుక్తమ్ తథాఽజితేంద్రియాణాం వార్తా భవంతీత్యనేన జితేంద్రియాణాం త్యాపవర్గ్యా భవంతీతి సూచితమ్

౪౬

రూపే ఇమే సదసతీ తవ వేదస్యష్టే

బీజాంకురావివ న చాన్యదరూపకస్య.

యుక్తాః సమక్ష ముభయత్ర విచిన్వతే త్వాం

యోగేన వహ్నిమివ దారుషు నాన్యతః స్వాత్.

౪౭

త్వం వాయు రగ్నిరవని ర్వియ దంబుమాత్రాః

ప్రాణేంద్రియాణి హృదయం చిదనుగ్రహశ్చ.

తర్హింద్రియజయః కథం స్యా దిత్యపేక్షయాం సర్వాత్మకనిరతిశయానందరూపబ్రహ్మో
పాసనవిష్ణస్వార్థాదేవేంద్రియజయః స్యాదితి వక్తుం తావత్తదుపాసనాప్రకారం వివక్షశ్చేతనాచేతనయోః
వరమాత్మశరీరత్వమాహ (రూపే ఇతి) ఇమే సదసతీ చిదచిద్వివ్యరూపే బీజాంకురావివ స్థితే అరూప
కస్య కర్మాదీనదేహరహితస్య తవ వేదస్యష్టే వేదబోధితే రూపే శరీరే “య అత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోఽ
స్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివీమంతరో యం పృథివీ
న వేద యన్య పృథివీ శరీరం యస్యాక్షరం శరీరం యస్యావ్యక్తం శరీరమ్” ఇత్యాదివేదబోధితశరీర
ఇత్యర్థః బీజాంకురౌ ఇత్యనేన కదాచిత్ కారణావస్థయా కదాచిత్ కార్యావస్థయా చోభయరావస్థితే ఉభే
అపి చిదచిద్వివ్యే తవ శరీరభూతే ఇత్యుక్తం భవతి. అరూపకస్య రూపే ఇత్యనేన తచ్చరీరకత్వం న
తవ కర్మాద్యుపాదిప్రయుక్త మపి తు నిరుపాదికమిత్యుక్తమ్ యథ ఉభయరావస్థావస్థితయోశ్చిదచిత్ః
త్వచ్చరీరత్వ మత ఏవ న చాన్యత్ అన్యదత్త్వదనాత్మకం కించిదపి వస్తు నాన్వైవ ముభయత్ర
త్వచ్చరీరభూతయోః చిదచిత్స్త్వాం యోగేనోపాసనాత్మకేన యుక్తాః సంతో మునయో వివక్షతే వశ్యంతి.
తత్ర దృష్టాంత్య, వహ్నిమివ దారుషు యథా బారుషు మథనాద్యుపాయేన వహ్నిం వివక్షతే తద్వత్
అన్యతో యోగాదన్యత ఉపాయాన్తరా న్న స్యాత్ సాక్షాత్కార ఇతి శేషః ఉపాయాంతరేణ సాక్షా
త్కారో న స్యాదిత్యర్థః

౪౭

న చాన్యదిత్యనేనాన్యత్ త్వదాత్మకం నాస్తీత్యుక్తమ్. నాన్యతః స్యాదిత్యనేనోపాయాంతరా
దృశ్యత్వం చ తదేతదుభయం ప్రపంచయన్ సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారాదేవ నిశ్శేష మింద్రియజయ
ఇత్యాహ (త్వమితి ద్వాబ్ధ్యామ్) తావత్సర్వాత్మకత్వం ప్రపంచయతి త్వమితి త్వమేవ వాయ్వాది
రూపేణావస్థితః తచ్చరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః పూర్వం “తవ రూపే” ఇతి వ్యతిరేకనిర్దేశాత్ అత్రా
వేదనిర్దేశాచ్ఛేదం తాదాత్మ్యం శరీరాత్మభావనిబంధనమిత్యవగమ్యతే తత్ర మాత్రాః శబ్దాయస్తన్మాత్రాః
ప్రాణాశ్చేంద్రియాణి హృదయం మనః, చిదనుగ్రహకం జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రహకం హృదయవిశేషం

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

సర్వం త్వమేవ సగుణో విగుణశ్చ భూమన్
నాన్యత్ త్వదస్త్వపి మనోవచసా నిరుక్తమ్.

౪౮

నైతే గుణా న గుణినో మహదాదయో యే
సర్వే మనః ప్రభృతయః సహదేవమర్త్యాః,
అద్యంతవంత ఉరుగాయ విదంతి హి త్వా
మేవం విమృశ్య సుధియో విరమంతి శబ్దాత్

౪౯

తత్ తేర్హత్తమ సమస్తుతికర్మపూజాః
కర్మస్మృతి శ్చరణయోః శ్రవణం కథాయామ్,

చిదనుగ్రహశ్చేతి పారే జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రహకో మహాః బుద్ధితత్త్వాత్మక ఉచ్యతే కిం చిహునానగుణః
సత్త్వాదిగుణయుక్తః ప్రకృతిపరిణామాత్మకః సర్వః పదార్థః విగుణః సత్త్వాదిగుణరహితః
తదపరిణామాత్మకో జీవవర్గశ్చ వచశ్చ తయోః సమాహారో మనోవచస్తేన నిరుక్తం విషయాకృతం
తదేతత్సర్వం త్వమేవ త్వచ్ఛరీరభూతమేవ

౪౮

(నైత ఇతి.) గుణాః సత్త్వాదయః గుణినః ప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకాః మహదాదయః
అదిశబ్దేనాహంకారతన్మాత్రాకాశాదిభూతాని వివక్షితాని, సహదేవమర్త్యాః దేవమర్త్యాదిభిః సహితాః, మనః
ప్రభృతయశ్చ కరణాని కరణినశ్చ యే ఇత్యర్థః. త ఏతే సర్వే త్వాం న విదంతి గుణాః న విదంతి.
గుణినోఽపి న విదంతీతి ప్రత్యేకాన్వయాభిప్రాయేన నజ్ఞోద్వయోపాదానం సకరణాః సర్వే దేవమనుష్యా
దయః స్వాంతరాత్మతయా వసంతమపి న త్వాముపాయాంతరేణ విదంతీత్యర్థః. తత్రహేతు వదంస్తాన్
విశిష్టే అద్యంతవంత ఇతి కర్మాయత్తోత్పత్తివినాసః కర్మణా సంకుచితజ్ఞానత్వాన్న విదంతీతి భావః.
మునయః సర్వాంతరాత్మభూతత్వత్స్వరూపమనశీలాస్తు హే ఉరుగాయః త్వామేవ సర్వాత్మక
బ్రహ్మనుసంధానరూపయోగేన త్వత్సాక్షాత్కారవిరోధి కర్మవిరసనేన విమృశ్య విమర్శనపూర్వకం
సాక్షత్కృత్య శబ్దాత్ శబ్దాదివిషయాత్ విరమంతి ఏవమేవ హి విశేష మింద్రియజయ ఇతి భావః ౪౯

ఏవ ముపాసనాత్మకభక్త్యైకవేద్యత్వం విరతిశయానందరూపత్వత్స్వరూపవిషయకభక్తి
యోగగతస్యారాదేవ శబ్దాదివిషయేభ్యో విరామశ్చేత్కః, సా చ భక్తిః వక్ష్యమాణషడంగసేవయా వినా

సంసేవయా త్వయి వినేతి షడంగయా కిం

భక్తిం జనః వరమహానగతో లభేత.

౫౦

వారద ఉవాచ —

ఏతావద్యర్జితగుణో భక్త్యా భక్తేన నిర్గుణః,

ప్రహ్లాదం ప్రణతం ప్రీతో యతమన్యు రభాషత.

౫౧

శ్రీభగవానువాచ—

ప్రహ్లాద భద్ర భద్రం తే ప్రీతోఽహం తేఽనురోత్తమ.

వరం వృణోష్యాభిమతం కామపూరోఽన్యూహం నృణామ్

౫౨

మామప్రీత ఆయుష్మన్ దర్శనం దుర్లభం హి మే.

దృష్ట్వా మాం న పున ర్జంతు రాత్మానం తప్తమర్హతి.

౫౩

దుర్లభేతి పదమ్నవసంహరతి తదితి హే మహాత్తమః తవ నమఃస్తుతికర్మ నమస్క్రియా నమస్కారః స్తుతిక్రియా చ. పూజా అర్ఘ్యపాద్యాదివివేదనాత్మికా కర్మ పరివర్తాత్మికమ్. యద్వా ప్రథమకర్మకర్తవ్య పాదసేవనాదిపరివర్తాత్మికం కర్మ ఉచ్యతే పూజాకర్మ పూజాత్మకకర్మచరణయోః స్మృతిః స్మరణం కథాయాం విషయభూతాయాం శ్రవణం కథావిషయకశ్రవణం చేతిత్వం షడంగయా సేవయా వినా పరివహంపానం ప్రాప్యే త్వయి భక్తిం జనో లభేత కిమ్ తయైవ లభేతేత్యర్థః.

౫౦

తదేవం ప్రహ్లాదేన సంస్తుతో నృసింహ స్తమువాచేత్యాహ దేవర్షిః (ఏతావదితి) భక్తేన ప్రహ్లాదేన భక్త్యా ఏతావదేతావన్నాత్రం వర్జితా గుణా యన్య ఏతావద్వర్జిత గుణానా మానంత్యం మహాయతి - నిర్గుణో హేయగుణంహితః శ్రీనృసింహః యతమన్యుః ఉపసంహృతక్రోధః ప్రీతః స్తుత్యా హృష్టః “న మహత్మా సుదుర్లభః” ఇత్యుక్తరీత్యా దుర్లభస్వభక్తలాభేన వా ప్రీతః ప్రణతం తం ప్రహ్లాది మభాషతోవాచ.

౫౧

తదేవాహ (ప్రహ్లాదేతి తీతిః) హే ప్రహ్లాద వత్స! తే భద్ర మవిష్టవిష్టత్తిష్టప్రాప్తిశ్చ భవేత్ కుతః! హే అనురోత్తమ! యతోఽహం తే త్వయా ప్రీతః ప్రీతిం ప్రాపితిః ఆత ఏవాభిలషితం వరం వృణోష్య వరయ అహం నృణా మర్థినాం కామపూరః కామ్యంత ఇతి కామాః ధర్మాదయస్తాః పూరయతి దదాతీతి తథాఽహమస్మి

౫౨

హే ఆయుష్మణః మామప్రీతః ప్రీత మకుర్వతః పుంసో దుర్లభం హి మమ దర్శనం మాం దృష్ట్వా జంతః దేహీ పునేరాత్మానం తప్తమపూర్ణకామత్వేన కోచితుం నార్హసి

౫౩

(ప్రహ్లాదకృతభగవత్స్తుతిః)

ప్రీణంతి హ్యథ మాం ధీరాః సర్వభావేన సాధవః,
శ్రేయస్కామా మహాభాగాః సర్వాసా మాశిషాం పతిమ్

౫౪

ఏవం ప్రలోభ్యమానోఽపి వరై ర్లోకప్రలోభనైః,
ఏకాంతిత్వాద్ భగవతి నైచ్ఛతానసురోత్తమః

౫౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కందే,
ప్రహ్లాదానుచరితే భగవత్ స్తుతో నామ నవమోఽధ్యాయః

అథాతో ధీరా జితేంద్రియాః శ్రేయస్కామయమానాః మహాభాగా వివేకినః సాధవః సర్వాసా
మాశిషాం పురుషార్థానాం పతిం దాతారం మాం సర్వభావేన కరణత్రయైక్యేన ప్రీణంతి తోషయంతి
హి ఖలు

౫౬

ఏవం వరాయ చోదితోఽపి నైచ్ఛదసురోత్తమ ఇత్యాహ నారదః (ఏవమితి) లోకానాం
విషయాతురాణాం ప్రలోభనైః విమోహితైః వరైః ఏవమిత్థం ప్రలోభ్యమానోఽన్యసురోత్తమః ప్రహ్లాదః
ఏకాంతభక్తత్వా దనన్యప్రయోజనభగవద్భక్తియుక్తత్వాత్తాన్ దర్శాదీన్ వరా నైచ్ఛత్ నేయేష

౫౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైంగురోః సుతేష
తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీనైష్ఠవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కందసమాఖ్యాయాం
నవమోఽధ్యాయః

అథ దశమోఽధ్యాయః

నారద ఉవాచ—

భక్తియోగస్య తత్ సర్వమంతిరాయతయాఽర్చకః,
మన్యమానో హృషీకేశం స్మయమాన ఉవాచ హ

౧

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

మా మాం ప్రలోభయోత్పత్త్యాఽఽనక్తం కామేషు తై ర్వరైః.
తత్సంగభీతో నిర్విణ్ణో ముముక్షు స్త్వా ముపాశ్రితః

౨

భృత్యలక్షణజ్ఞాను ర్నక్తం కామేష్వచోదయాత్,

అథ దశమోఽధ్యాయః

వరానిచ్ఛామాం హేతుం వదన్ తం విశిషక్ భగవంతం ప్రహ్లాదః ప్రాహ ఇత్యాహ
దేవర్షిః (భక్తియోగస్యేతి) తద్భగవతా చోదితం ధర్మాదివరజాతం సర్వమనన్యప్రయోజనభక్తి
యోగస్యాంతరాయతయా విఘ్నరూపతయా మన్యమానః స్మయమానః అహో మదభిప్రాయజ్ఞో
మదంతిగాత్మా సన్ మామేవం ప్రలోభయతీతి స్మయమానో హృషీకేశం భగవంత మువాచ

౧

తదేవాహ దశభిః (షేతి.) ఉత్పత్త్యా స్వభావేనైవ కామేషు సక్త మానక్త మితి వా చేదః.
ఉత్పత్తిసభృతికామేష్వానక్తం మాం తైః కామరూపై ర్వరై ర్మా ప్రలోభయ ప్రలుబ్ధం మా కురు.
యతోఽహం తత్సంగేన కామాసక్త్యా అనరావహయ్యా భీతః తత్ర కామేషు నిర్విణ్ణః సంస్మృతిబంధాత్
మోక్ష మిచ్ఛుస్త్వా ముపాశ్రితః శరణం గతః

౨

వరం వృణోమ్యేతి వరాయ చోదయత స్తవ చోదనాద్వారా యాచమానాయ మహ్మం న
వరప్రదానేఽభిప్రాయః కింతు భృత్యన్య మను మనః పరిజ్ఞేయా మిత్యాహ (భృత్యేతి.) కామేషు భృత్యం
మాం చోదయన్ భవాన్ భృత్య స్యానన్యప్రయోజనత్వరూపం లక్షణం జ్ఞానుః సర్వజ్ఞోఽపి భవాన్
శున్యభేన మన్యః పరిజ్ఞానురేవ భృత్యం మాం పరీక్షర్థ మేవ మాం భృత్యం కామేషు భవాన్
రోఽహివా నిత్యర్థః అచోదయదితి సారః సుగమః అన్యతా వరయాచ్ఛాయై చోదనా కారుణ్యజలధే
ర్హితౌ పదేష్టు ర్భక్తానుగ్రాహక స్యానర్థావహేషు కామేషు భృత్యం ప్రతి చోదనా న ముదత ఇత్యాహ.

(ప్రహ్లాదనృసింహసంవాదః)

భవాన్ సంసారబీజేషు హృదయగ్రంథిషు ప్రభో

౩

నన్యథా తేఽఖిలగురో ఘటేత కరుణాత్మనః,

యస్త ఆశిష ఆశాస్తే న స భృత్యః స వై వణిక్

౪

ఆశాసానో స వై భృత్యః స్వామిన్యాశిష ఆత్మనః,

అన్యత్రైవం చోదయతస్తవ భృత్యలక్షణజ్ఞానుత్వాభావే తవ కరుణాత్మనః కారుణ్యమూర్తేః అఖిలలోక
హితోపదేష్టః అహితరూపేషు దుఃఖరూపగర్భజన్మమరణాదిరూపసంసారస్య బీజభూతేషు హృదయ
గ్రంథి వద్గుర్మోచ్యేషు న ఘటేత చోదనేతి శేషః అతో భృత్యలక్షణజ్ఞానుః సన్నేవ కామేషు మా
మచోదయ ార్థ్యః, అత్ర ఘటత కరుణాత్మన ఇత్యస్యానంతరం క్వచిత్ “నష్టద్వష్టేస్తమన్యందే
త్విమేకః పారదర్శన” ఇతి వర్మతే తత్రాయమర్థః ఇతోపి న కామేషు చోదనా భవతో ఘటత
ఇత్యాహ-నష్టద్వష్టేరితి అందే తమసి సంసారాత్మకే నరకే నష్టద్వష్టేః స్వాత్మపరమాత్మమాతాత్మ్య
జ్ఞానరహితస్య అందతమస్తరిణోపాయానభిజ్ఞస్య వా పుంసః త్వమేవైకః పారదర్శనోఽందతమనః
పారభూత మాత్మానం దర్శయతీతి తాదృశః యత ఏవంభూత స్త్వం తతస్తవ న ఘటత ఇతి ౩

నన్యాశిషః కామయమానోఽపి భృత్యో మమ దృశత్రవేత్కృత ఆహ (య ఇతి) తే త్వత్తిః
సీరితిశయపురుషార్థస్వరూపాత్ యః పుమా నాశిషః కామానాశాస్తే త్వత్ప్రేవాహుర్వకం ప్రార్థయతే స
తవ న భృత్యః స భృత్యలక్షణలక్షితః కిం తర్హి న తు వణిక్తుల్యః యథా వణిక్ యావత్
స్వప్రయోజన మన్య మనువర్తతే తద్వత్ సోపాధికానువృత్తిమా నిత్యర్థః. ౪

ఏవం భృత్యాత్ కించిత్ప్రయోజనమపేక్ష్యతస్మై కామాన్ దదతః స్వామిత్యమపి నిరుపాధికం
నాస్తీత్యాహ (ఆశాసాన ఇతి) ఆత్మనః స్వస్య స్వామిన్యాశిషః కామా నాశాసానః కామయమానః
స వై భృత్యః భృత్యో న భవతి ఇదం దృష్టాంతార్థమ్ అస్మార్థస్య పూర్వము క్తవాత్ యథాయం
భృత్యో న భవతీత్యర్థః తథా భృత్యాత్ స్వామ్యం స్వామినః ప్రయోజనం స్వామ్యం తదిచ్చన్ కామయ
మానో యో భృత్యాయాశిషో రాతి దదాతి స వై న స్వామీ స్వామిశబ్దవాద్య ఏవ న భవతి నిత్యం
నిరుపాధికం స్వమస్మాస్తీతి స్వామీతి నిత్యయోగార్థమత్సర్వీయప్రత్యయాంతస్వామిశబ్దవాద్య ఏవ న
భవతి, తస్య సోపాధికస్వామిత్వా దితి భావః. అత్ర “రాతి చాశిష” ఇత్యస్యానంతరం “స వై స్వామీ

న స్వామీ భృత్యతః స్వామ్య మిచ్చన్ యో రాతి చాశిషః.

౫

అహం త్వకామ స్త్యద్భక్త స్త్యం చ స్వామ్యనపాశ్రయః,
నాన్యరేహవయోరథో రాజసేవకయో రివ

౬

యది రాసీశ మే కామాన్ వరాంత్యం వరదర్శభ,
కామానాం హృద్యసంరోహం భవతిస్తు వృణే షరమ్

౭

న వై భృత్యో గుణిభ్యో న కాముకౌ" ఇతి క్వచిత్ పత్యతే తత్రాయమర్థః కౌ తర్హి స్వామిభృత్యో
ఇత్యత అహ న వా ఇతి యో గుణిభ్యో పరస్పరానురాగజనకసద్గుణమాత్రమోహితౌ న కాముకౌ
పరస్పరం ప్రయోజనాంతరమనపేక్షమాణౌ అనువర్తతే న ఏవ భృత్యః న ఏవ స్వామీతి

౮

అవయోస్తు భృత్యస్వామిభావః స్వాభావిక ఇత్యాహ (అహమితి) అహం తు, కీదృశో వా
ఏవమ లోకే భృత్యః అహం త్వకామోఽనన్యప్రయోజనః త్వద్భుత్య ఇతి తుకద్భావః, త్వమనపాశ్రయః
స్వామితి త్వద్భక్తోఽహమకామోఽనన్యప్రయోజనః

"స్వత్వ మాత్మని సంజాతం స్వామిత్యం బ్రహ్మణీ స్థితమ్

నాన్యథా లక్షణం తేషాం బంధే మోక్షే తదైవ చ॥

ఇత్యుక్తరీత్యా ప్రబుద్ధనిత్యనిరుపాధిక త్వద్దాస్యోఽహం త్వం తు నిరుపాధికస్వామీత్యద్యవసాయ
పూర్వకం నిత్యం స్వస్య స్వామ్యనువర్తనం స్వస్వరూపానుబంధీ త్యద్యవసాయేన పరిహృతాన్య
ప్రయోజనః త్వద్భక్త్యైస్త్వత్కర్తృః, అతోఽన్యథా ప్రకారాంతరేణావయోరిహ స్వస్వామిభావేర్థః
ప్రయోజనం నాస్తి రాజసేవకయో రివేతి వ్యతిరేకదృష్టాంతః యథా రాజసేవకయోః ప్రయోజనాంతర
మూలకః స్వస్వామిభావః, తథా నావయో రితి తదేతత్ సర్వజ్ఞ స్త్యం జానాన్యేవేతి భావః

౯

అహో సర్వజ్ఞస్యాపి కిమేతద్ వరయాచ్ఛాయై చోదయతః సత్యసంకల్పస్య మమ వచనః
ప్రత్యాఖ్యానం ఐవ శోభతే ఇతి భగవదభిప్రాయ మభిప్రేత్య యది భవతో మహ్యం వరప్రదానేఽ
చి సప్తస్త్రీదం వరయ ఇత్యాహ (యదీతి) హే ఈశః వరదశ్రేష్ఠస్త్యం మే మహ్యం కామా నిష్ఠా
వరా రాసి దదాసి తర్హి భవతః త్వత్తోఽహం మద్భద్రయే కామానాం కామాంకురాదాం అసంరోహ
మనుత్పత్తిరూపం వరం వృణే ధర్మాదిపురుషార్థేచ్ఛానుదయూహం షరం యావ ఇత్యర్థః

౧౦

(ప్రహ్లాదస్మసింహనంబాదః, తస్మై పరమదానం చ)

ఇంద్రియాణి మనః ప్రాణ ఆత్మా ధర్మో ధృతి ర్మతిః.

ప్రీతీః శ్రీస్తేజః స్మృతిః సత్యం యశ్య నశ్యంతి జన్మనా.

౮

విముంచతి యదా కామాన్ మానవో మనసి సితాన్,

తర్హ్యేవ పుండరీకాక్ష భగవత్త్వాయ కల్పతే

౯

సమో భగవతే తుభ్యం పురుషాయ మహాత్మనే,

హరయేఽద్భుతసింహాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే

౧౦

నను. కామోత్పత్తౌ సత్యాం కో దోష స్తత్రాహ (ఇంద్రియాణి) యశ్య హృది సంజాత కామాంకురస్య కామాన్ కామయనూనస్య ఇంద్రియాదీని జన్మనా జన్మపరంపరయా నశ్యంతి కామినోఽంతతః స్థావరత్వప్రాప్తౌ ఇంద్రియమనఃప్రాణాత్మానః ఏవాసత్ప్రాయా భవంతి కిం పున ద్ధర్మాదయ ఇతి భావః స హేతోఽన్యః కశ్చ దనరో విద్యత ఇతి తాత్పర్యమ్. తత్రాత్మా ప్రత్యగత్వా ధర్మో వర్ణాశ్రమానుగుణో భగవదారాధనరూపః ధృతి రైర్వ మింద్రియజయో ద్వంద్వసహిష్టుకా వా, మతిః స్వాత్మసరిమాత్మవిద్యయా ప్రీతీః అనుచితకృత్యవిషయా లజ్జా. శ్రీః జ్ఞానసంపత్తిః ఐశ్వర్యం వా తేజోఽనన్యాపేక్షయా స్మృతిః హేయోపాదేయావిర్మరజాశ్మికా సత్యం టాతహితవ్యం సత్యవచనం వా

౧౧

విస్కామస్తు త్వాం భజం స్వత్పాదర్యం ప్రాప్నోతీత్యాహ (విముంచతీతి) యదా మానవో మనుష్యః స్వహృది స్థితాన్ కామాన్ విముంచతి అనన్యప్రయోజనేన త్వాం భజతీతి భావః హే పుండరీకాక్ష! తర్హి తదా సమానవః భగవతో భావః భగవత్త్వం తస్మై కల్పతే అసమాతశ్చాహృది ధర్మావిర్భావాయ కల్పతే అవిహితగుణాష్టకవత్త్వేన భగవత్పాపర్య మగలో ముక్తో భవతీతి యావత్

౧౨

మమ హృది కామానుదయూపా ద్వరాదర్యం ఐరం సర్వకామా వా ఇతి ప్రార్థనావిప్రాయేణ భగవంతం నమస్కరోతి (ఒమితి) భగవతే పూర్ణవాగ్ధుక్తాయ పురుషాయ సత్సాధార్యనే మహాత్మనే కేవలం భక్తానుగ్రహైకస్వదాయ హరాయ ఆత్మార్తిహరాయ అమృతసింహాయ మాదృశసాధు పరిత్రాతార్థం ఉపాత్తస్మసింహూవాయ బ్రహ్మణే స్వరూపే గుణైశ్చ నిరతిశయబ్రహ్మే పరమాత్మనే లోకత్రయస్యాంతఃప్రవేశేన భర్తే ప్రణవప్రతిపాద్యాయ తుభ్యం నమః

౧౩

స్వసింహ ఉవాచ—

నైకాంతినో మే మయి జాత్విహాళిష ఆశాసతైముత్ర చ యే భవద్విధాః
అథాపి మన్వంతర మేతదత్ర దైత్యేశ్వరాణా మనుభుంక్ష్వి భోగాన్, ౧౧

కథా మదీయా జుషమాణః ప్రియా స్త్యమావేశ్య మామాత్మని సంతమేకమ్.
సర్వేషు భూతేష్వధియజ్ఞమీశం యజన్య యోగేన చ కర్మ హిన్వన్ ౧౨

భోగేన పుణ్యం కుశలేన పాపం కశేవరం కాలజవేన హిత్వా,

ఏవం ప్రత్యాఖ్యాతవరయాజ్ఞం ప్రహ్లాదమాహ భగవాత్ శ్రీస్వసింహః (నైకాంతిక ఇతి చతుర్థిః) భవద్విధాః త్యాదృశా మయి ఏకాంతిన ఏకాంతభక్తా అనన్యప్రయోజనన భజంః మే మత్రః జాతు కదాచిదపి ఇహముత్ర చ లోకే ఆశః కామా నాశానతే, యద్యపి న ప్రార్థయంతే తథా ప్యేతన్యన్వంతరవర్ంత మత్రైవ లోకే దైత్యేశ్వరాణా మధిపో భూత్యేతి శేషః భోగాన్ భుంక్ష్వి ౧౧

తర్హి బద్ధః స్యాదిత్యత్రాహ (కదేతి) ప్రియః మమ నిఠితీయప్రియః త్వం మదీయాః కథాః జుషమాణః సేషమాణః ప్రియా ఇతి పారే కదాచిశేషణం వతేకథాః శృణ్వన్ స్వస్వం న బద్ధః స్యా ఇతి భావః నన్యనిధ్ంత మపి బలాత్ కామేషు కిమర్థం యోజయసి త్యత ఆహ ఆత్మని సర్వేషు భూతేషు చాంతరాత్మతయా సంత మధియజ్ఞం యజ్ఞాధిపతి మీశ్వరం మాం భక్తియోగేన యజన్వాన్తరాధయన్య కిం కుర్వన్? మత్ప్రాప్తివిరోధిప్రార్థిపాపాత్మకం కర్మ హిన్వన్ అపసుదన్ ముముక్షో రప్యభ్యుపగత మత్ప్రాప్తివిరోధిప్రార్థిఫలస్య సుఖదుఃఖాత్మకస్యావశ్య మనుభావ్యత్వాదన్పింతమపి త్వాం కామేషు యోజయామీతి భావః ౧౨

ఏతదేవ వ్యవక్తి (భోగేనేతి) పుణ్య మభ్యుపగతప్రార్థిపుణ్యకృత్ తత్ఫలభోగేన హిన్వ త్యక్త్వా అపసుద్య పాప మభ్యుపగతప్రార్థిభ్యుం పాపం కర్మకులేన భాగేన హిన్వ భోగకౌశలేన హిత్యేత్వర్థః వాపఫలభోగన్య దుఃఖదుఃఖత్వాత్ మనోవికారః స్యాదితి యథా మనో న విక్రియతే తథా భోగకౌశలేనేత్యర్థః “దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనా సుఖేషు విగతస్సృహః సమదుఃఖం ధీరమ్” ఇత్యాద్యుక్తిరీత్యాన్వద్యేగమత్వాదిభోగకౌశలేనేతి యావత్, కుశలేన పుణ్యేన యజ్ఞాదికర్మణా పాప మభ్యుపగతప్రార్థి వపుణ్యం కర్మ హిత్యేతి నార్థః. అనుభవైకవినిశ్యస్య పుణ్యకర్మణా నివృత్త్యను పత్రైః న చాత్ర పాపశబ్దః సంభితానభ్యుపగతాదిపాపపరః లస్య చక్తియోగేనైవ నివృత్తైః న చ చక్తియోగప్రకబంధకపాపపరః పరిపూర్ణచక్తియోగవిషయత్వే ప్రహ్లాదస్య తన్నివృత్తేః పూర్వమేవ

(ప్రహ్లాదస్మపింహసంవాదః తస్మై వరప్రదానం చ)

కీర్తిం విశుద్ధాం సురలోకగీతాం వితాయ మామేష్యసి ముక్తబంధః

౧౭

య ఏతత్ కీర్తయేన్యహ్యం త్వయా గీతమిదం నరః,

త్వాం చ మాం చ స్మరన్ కాలే కర్మబంధాత్ ప్రముచ్యతే

౧౮

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

వరం వరయ ఏతత్ తే వందేశాన్ మహేశ్వర,

యదనిందత్ పితా మే త్వ మవిద్వాన్తేజ ఐశ్వరమ్

౧౯

విద్ధామర్షాశయః సాక్షాత్ సర్వలోకగురుం ప్రభుమ్

భ్రాతృహీతి మృషాదృష్టిస్తద్భక్తే మయి చాఘవాన్

౨౦

జాతస్త్వత్ తస్మాద్యధోక్త ఏవార్థః, కాలజపేన కాలవేగేన కలేవరం హిత్వా కాలవేగేన నిమిత్తేనాను
బాహుప్రారబ్ధావసానే కశేవరం హిత్యేత్తర్థః, స్వర్లోకేఽపి గీయమానం స్వీయాం కీర్తిం వితాయ
విస్తీర్య ముక్తబంధః సుద్భక్తియోగేన వినష్టాన్స్వారోహ్యోత్తరామరూపమత్రాప్తిప్రతిబంధకో మా
మేష్యసి ప్రాప్యసీత్యర్థః

౨౩

కించ యః పుమాన్ త్వాం చ మాం చ స్మరన్ యదిదం మహ్యం త్వయా గీతం
మత్స్తుత్యాదికం స్తోత్రం కీర్తయేత్ సోఽపి పుమాన్ కాలే ప్రారబ్ధానుభవావసానకాలే కర్మబంధాత్
మత్రాప్తిబంధకాత్ పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపాత్ విముచ్యతే త్వద్గతకీర్తనసంజాతమద్భక్తియోగ
విరస్తమత్రాప్తిప్రతిబంధకకర్మబంధా ద్విముక్తో భవతీత్యర్థః

౨౪

ఈశ్వరాజ్ఞయా ప్రాప్తదైత్యాధిపత్యః స్వపితృ ర్విష్కృతిం ప్రార్థ్యతే త్రిభిః ప్రహ్లాదః
(నరమితి) హే మహేశ్వర! వరదానాం బ్రహ్మాదీనామపి ఈశ్వరాత్ తే త్వత్తః అపామేతవ్వరం వృణే,
కిం తతోః యస్మే పితా ఈశ్వరస్య తవ సంబంధి లేజఃప్రభావ మవిద్వాన్ అజానన్

౨౫

సర్వలోకహితోపదేష్టారం ప్రభుం త్వా మనిందత్ నింసికవాన్, కథంభూతః, త్వం
భ్రాతృహీతి మృషాదృష్టిః దురభిమానయుక్తః అత ఏవ వృద్ధామర్షాశయః ప్రవృద్ధో యోఽమర్షః
క్రోధః తద్యుక్త ఆశయోఽంతః కిరణం యస్య తాదృశః ఇదేతి పారేఽన్యయమేవార్థః విదేతి పారే
విద్ధో వ్యధితః స చాసా వమర్షయుక్తాంతః కిరణశ్చేత్యర్థః ఏవంభూతస్త్వాం సర్వలోకహితోపదేష్టారం
ప్రభుమనిందదితి యత్ యచ్చ త్వద్భక్తే మయ్యఘవాన్ ద్రోహితి ద్రోహం కృతవానితి.

౨౬

తస్మాత్ పితా మే పూయేత దురంతాద్ దుస్తరాదఘాత్.
పూతస్తేఽపాంగసందృష్టస్తదా కృపణవత్సల

౧౭

శ్రీ భగవానువాచ—

త్రిః సప్తభిః పితా పూతః పితృభిః సహ తేఽనఘ,
యత్ సాధోఽస్య గృహే జాతో భవాన్వై కులపావనః

౧౮

యత్ర యత్ర చ మద్భక్తాః ప్రశాంతాః సమదర్శినః,
సాధవః సముదాచారాస్తే పూయంత్యపి కీకటాః

౧౯

సర్వాత్మనా న హింసంతి భూతగ్రామేషు కించన,
ఉచ్చావచేషు దైత్యేంద్ర మద్భావేన గతస్పృహః

౨౦

తస్మాద్దుస్తరా దఘాత్ పాపాన్మే పితా పూయేత విశుద్ధ్యేత ఏకచ్ఛరం వాయే ఇత్యన్వయః.
యద్యపి తే తవాపాంగేన సందృష్టోఽత ఏవ పూత ఏవ మమ పితా తథాపి హే కృపణవత్సల.
కార్పణ్యేన ప్రార్థయే ఇత్యర్థః.

౨౧

ఏం ప్రజ్ఞాదేన ప్రార్థితో భగవాన్సమాహ (త్రిసప్తభిరితి వద్మి) న తేవలం తవ పితైవ
పూతః అపి తు హే ఆనఘ! త్రిసప్తభిః పితృభిః సహ తవ పితా త్రిః పూతః ఇతి త్రివార మనుగృహ్య
మీత్యర్థః త్రిసప్తభిరితి వారే, ఏకవింశతిసర్వంత్రైః పితృభిః సహ పూత ఇత్యర్థః కుకటాః యద్య
స్మాత్ హే సాధో, మహానాగవతః కులపావనో భవాన్ తస్య హిరణ్యకశిపో ర్గృహే జాతః యద్యపి
హిరణ్యకశిపోః పితరః కశ్యపో మరీచి ర్భ్రహ్మ చేతి త్రయ ఏవ, తథాపి ప్రాకృల్పగతపిత్రాద్యభి
ప్రాయేణ త్రిసప్తభిరిత్యుక్తం, మద్భక్తస్య తవ జననాదేవేదః త్వత్కులం పూతిమితిప్రాయః

౨౨

ఏతిదేవ స్వతంత్రప్రభావప్రదర్శనముఖేనాహ (యత్రేతి) సమదర్శినః కృత్స్నం జగత్
బ్రహ్మత్వకత్సేన సత్యంతః ప్రశాంతాః జితేంద్రియాః సమ్యగుత్తమః అచారో యేషాం తే సాధవః
సరోఽకారిశీలాః మద్భక్తాః యత్ర యత్ర దేశే సంతి తే కీకటా అపి కికటకల్పా స్లేచ్ఛదేశా, అపి
శబ్దాత్తత్పభవా అపి పూయంతే కుద్ధా భవంతి,

౨౩

నను, మద్భక్తానా మయం ప్రభావ ఇతి న చిత్రం నాహం తు తాదృశః ఇతి చేత్ తత్రాహ
(సర్వాత్మనేతి ద్వ్యాభ్యామ్) హే దైత్యేంద్ర! లోకే యే మద్భక్తాః పురుషా సే త్వాం మద్భక్తశ్రేష్ఠ

(ప్రహ్లాదస్య రాజ్యాభిషేకః)

భవంతి పురుషా లోకే మద్భక్తా స్త్వా మనువ్రతా ,
భవాన్ మే ఖలు భక్తానాం సర్వేషాం ప్రతిరూపధృక్

౨౦

కురు త్వం ప్రేతకార్యాణి పితుః పూతస్య సర్వశః,
మదంగస్సర్పనేనాంగం లోకాన్యాస్యతి సుప్రజాః

౨౧

పిత్ర్యం చ స్థాన మాతిష్ఠ యథోక్తం బ్రహ్మవాదిభిః,
మయ్యావేశ్య మనస్తాత కురు కర్మాణి మత్పురః

౨౨

నారద ఉవాచ —

ప్రహ్లాదోఽపి తథా చక్రే పితుర్యత్ సాంపరాయకమ్,

మనువ్రతా అనువర్తమానా భవంతి త్వం యథా మద్భక్తశ్రేష్ఠః తథా వయమః చగపద్భక్తా భవేమ ఇతి
త్వత్పదవీ మనువర్తమానా మద్భక్తా భవంతి అః సర్వేషాం భక్తాం భవాన్ ప్రతిరూపధృక్
దృష్టాంతభూతః అత స్త్వం భాగవతో త్రమోత్తమ ఇతి భావః తదనుష్ఠత్రిసకార మాహ- ఉత్కృష్టేషు
చ భూతగ్రామేషు దేవమనుష్యాదిభూతసంఘేషు సర్వాత్మనా కరణరయణ న కించిదపి హింసంతి,
మద్భావేన మద్భక్త్యా విగతా స్పృహ యేషాం మత్సామ్యావృత్తినిస్సృజ్యా అతి వా తాదృశాశ్చ భవంతి.
త్విదృష్టాంతేనైవాత్మానం శిక్షయంతిత్విర్భువః

౨౦-౨౧

అతః సర్వదా పూతిశ్చ వికుర్దస్య తవ పితుః ప్రేతకార్యాణి దాహాదికర్మాణి కురు అంగ హే
ప్రహ్లాదః శోభనః ప్రజాః త్వద్రూపా యస్, సః త్వత్ప్రతా మంగస్సర్పనేన మద్భరీరసంస్సర్పనేన
హేతునా లోకాన్ పుణ్యలోకాన్ యాస్యతి స్రాప్యతి వశ్యతేతిపారే ద్రక్ష్యతీత్యర్థః చర్తమానసామిష్యే
భవిష్యతి లట్.

౨౨

పిత్ర్యం పితృసంబంధి విత్రాధిష్ఠితం మహేంద్రభవనం విహాయ పిత్ర్యం దావవాధిపత్యస్థాన
మాతిష్ఠేత్విర్భువః హే తాతిః మయి మన ఆవేశ్య బ్రహ్మవాదిభి రుక్త మనతీక్రమ్య కర్మాణి మదారాధన
రూపాణి మత్పురః అహమేవ పర స్తేషాం కర్మణాం ఫలం యస్య తాదృశః సన్ కురు

౨౩

ఏవ ముక్తః ప్రహ్లాదో యదాక్త మకరో దిత్వాహ నారదః (ప్రహ్లాదోఽపీతి) హే రాజన్

యథాఽఽహ భగవాన్ రాజన్మభిషిక్తో ద్విజోత్తమైః

౨౦

ప్రసాదసుముఖం దృష్ట్వా బ్రహ్మ నరహరిం హరిమ్,

స్తుత్వా వాగ్విః పవిత్రాభిః ప్రాహ దేవాదిభి ర్వృతః

౨౧

బ్రహ్మోవాచ—

దేవదేవాఖిలాధ్యక్ష చూతభావన పూర్వజ,

దిష్ట్వా తే నిహతః పాపో లోకసంతాపనోఽసురః

౨౨

యోఽసౌ లబ్ధివరో మత్తో న వధ్యో మమ సృష్టిభిః,

కపోయోగబలోన్నద్ధః సమస్తనిగమానహన్

౨౩

ముదిష్ఠిరః యథా భగవా నహ తదైవ ప్రహ్లాదః పితు ర్యత్ సాంపరాయకం ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యం
అర్పణం చక్రే తతో ద్విజోత్తమై రభిషిక్తశ్చ బభూవ దానవాదీనా మాదివర్య మకరో చిత్కర్థః

౨౪

తతః ప్రసాదాభిముఖం సుందరం ముఖం యస్య తం నరహరిం శ్రీనృసింహరూపం హరి
మాశ్రితా రిహరం భగవంతిం దృష్ట్వా బ్రహ్మ చతుర్ముఖః దేవాదిభిః పరివృతః పవిత్రాభి ర్వాగ్విః స్తుత్వా
వాచాం భగవద్గుణవిషయకత్వేన లోకపాపనకరత్వాత్ పవిత్రాభి రిక్యక్తం ప్రాహోవాచ

౨౫

ఉదేనం చతుర్ముఖోక్త మాహ (దేవేతి చతుర్విః) హే దేవదేవః దేవానామపి దేవః నను,
త్వం, ఇంద్రాదిదేవానామపి దేవో నాహం తత్రాహ - హేఽఖిలాధ్యక్షః నను, సోఽపి త్వమేవ, త తాహ
హే చూతభావన, భూం నివాసయ త్యుత్పాదయతీతి తథా నను, సోఽపి త్వమేవ తత్రాహ - హే పూర్వజ,
మమాపి పూర్వం కారణత్వేనావస్థితలోకానాం సంతాపనకరోఽత ఏవ పాపోఽయ మనురో దిష్ట్వా
దైవాతే త్వయా నిహతః దిష్ట్వా హత ఇతి తద్వరస్య దుష్కరత్వం నూచితమ్

౨౬

తదేవావిష్కృష్టన్ ఆసురం వినిష్ఠి (యోఽసౌవితి) యోసావసురః మత్తః లబ్ధో ఏరో
యేన లభ్యతః మమ సృష్టిః మయా సృష్టై ర్భూతై ర్న వధ్యః హంతు మశక్యః తపోయోగ ఏవ
యం తేనోన్నద్ధః గర్వితః సమస్తనిగమాన్ శాస్త్రీయధర్మా నహా వినిశితవాః స తు త్వయా
వినాశితః ఏతద్దిష్ట్వా జాతిమితి భావః

౨౭

(ప్రహ్లాదస్య రాజ్యాభిషేకః)

దిష్ట్యాఽస్య తనయః సాధు ర్మహాభాగవతోఽర్చకః,
త్వయా విమోచితో మృత్యో రిష్ట్యా త్వాం సమితోఽధునా

౨౮

ఏతద్వపుస్తే భగవన్ ధ్యాయతః ప్రయతాత్మనః,
సర్వతో గోప్తృ సంత్రాసా నృమృత్యోరపి జిహంసతిః

౨౯

నృసింహ ఉవాచ—

మైవం వరోఽసురాణాం తే ప్రదేయః సద్మయభవ,
వరః క్రూరనిసర్గాణాం అహీనా మమృతం యథా

౩౦

నారద ఉవాచ—

ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ రాజన్ తత్త్వేవాంతర్దధే హరిః,
అదృశ్యః సర్వభూతానాం పూజితః పరమేష్ఠినా

౩౧

కిం తదాపి దిష్ట్యా జాతం కిమస్మానుస్య తనయో మహాభాగవతోఽర్చకః ప్రహ్లాదః త్వయా
మృత్యోః సకాశాత్ విమోచిత ఇతి స చ త్వా మతీషి క్రోధవిష్టం సమృగితః ప్రాప్తోఽధునా చేతి
చైతదాస దిష్ట్యా జాత మిత్యర్థః

౩౨

హే భగవన్! తవైతద్వపుః నృసింహరూపం ధ్యాయతః ప్రయతాత్మనః సమాహరమనసః
పుంసః సర్వతః సంత్రాసాత్ భయాద్ గోప్తృ రిక్షకం జిహంతః హంతు మిచ్ఛుః మృత్యోఽపి
సకాశాద్ గోప్తృ ఏతచ్చ ప్రహ్లాదదృష్టాంతేనాస్మాభి రనుమితమితి భావః

౩౩

ఏవ మభిహిత స్తమాహ శ్రీభగవాన్ (నేతి) హే పద్మసంభవ! ఇతః ప్రభృత్యేవం విధో
వరోఽసురాణాం తే త్వయా న ప్రదేయః క్రూరో విస్కః స్వభావో మేషాం తేషాం అహికం సర్వాణా
మమృతం క్షీరం యథా క్షీరప్రదత్వేన తద్విష్టం యథా లోకోపద్రవకరి తద్విదిదం తేషాం
వరప్రదాన మిత్యర్థః

౩౪

ఏవం బ్రహ్మణ మనుజ్ఞాప్య అంతర్దధే హరి రిత్యాహ నారదః (ఇతీతి) హే రాజన్! ఇతి
ఇత్థ ముక్త్వా పరమేష్ఠినా పూజితః సర్వప్రాణినా మదృశ్యః హరి రిత్కుక్త్వాఽంతర్దధే అదృశ్యో
ఽభూత్

౩౫

తతః సంపూజ్య శిరసా వవందే పరమేష్ఠినమ్,

భవం ప్రజాపతీన్ దేవాన్ ప్రహ్లాదో భగవత్కలాః

32

తతః కావ్యాదిభిః సార్థం మునిభిః కమలాసనః,

దైత్యానాం దానవానాం చ ప్రహ్లాద మకరోత్ పతిమ్

33

ప్రతినంద్య తతో దేవాః ప్రయుజ్య పరమాశిషః,

స్వధామాని యయా రాజన్ బ్రహ్మాద్యాః ప్రతిపూజితాః

34

ఏవం తౌ పార్షదౌ విష్ణోః పుత్రత్వం ప్రాపితౌ దితేః,

హృది స్థితేన హరిణా వైరభావేన తౌ హతౌ

35

పునశ్చ విప్రశాపేన రాక్షసౌ తౌ బభూవతుః,

కుంభకర్ణదశగ్రీవౌ హతౌ తౌ రామవిక్రమైః

36

తతః ప్రహ్లాదః పరిమేష్ఠినం బ్రహ్మజం భవం విద్రం ప్రజాపతీన్ మరీచ్యాదీన్ దేవాన్
ఇంద్రాదీంశ్చ భగవత్కలాః భగవదంశభూతాన్ సంపూజ్య శిరసా వవందే ననామ,

37

తతః కమలాసనో బ్రహ్మ కావ్యాదిభి ర్భార్గవాదిభి స్సహ సహితః ప్రహ్లాదం దైత్యానాం
దానవానాం చ పతి మకరోత్

38

హే రాజాః తతో బ్రహ్మదయః సర్వే దేవాః ప్రహ్లాదం ప్రతినంద్యాహో త్వత్పుత్రావౌ
నిరసాదారణ ఇత్యభినంద్య, పరమాః శ్రేష్ఠాః ఆశిషః ప్రయుజ్య ప్రహ్లాదేన పరిపూజితాః స్వధామాని
స్వకీయస్థానాని యయాః

39

తదేవం శిశుపాఠదలతవక్త్రయౌ ర్భగవంతం ద్విషతోః కథం ముక్తిరితి యుద్ధిష్ఠిరప్రశ్నస్య
తత్పూర్వజన్మకథనాదిషు ఖే నౌ క్తముత్తర ముపసంహరతి (ఏవమితి సప్తభిః) విష్ణోః పార్షదౌ స్థితౌ
విప్రశాపేన సనకాదినాం శాపేన దితేః పుత్రత్వ మేవం ప్రాపితౌ వైరభావేన హేతునా స్వహృది స్థితేన
హరిణా నృసింహరూపం బిభ్రతౌ హతౌ.

40

పునః కుంభకర్ణరావణభ్యౌ రాక్షసౌ బభూవతుః. తౌ చ దాశరథేః రామస్య విక్రమై ర్హృదా
వభిభూతావిత్యర్థః

41

(తిపురదిహనాఖ్యానం)

శయానౌ యుద్ధి నిర్భిన్నహృదయౌ రామసాయకైః,

తచ్చిత్రై జహతు ద్వేహం యథా ప్రాక్తనజన్మని

౩౭

తావిహోధ పునర్జాతౌ శిశుపాలకరూషజౌ,

హరౌ వైరానుబంధేన పశ్యతన్తే సమీయతుః

౩౮

ఏనః పూర్వకృతం యత్తద్ రాజానః కృష్ణవైరిణః,

జహన్త్వంతే తదాత్మానః కీటః షేశస్కృతో యథా

౩౯

యథా యథా భగవతో భక్త్యా పరమయాభిదా,

నృపా శ్రైద్వాదయః సాత్త్వ్యం హరేస్తచ్చింతయా యయుః

౪౦

తౌ చ రామస్య రాఘవస్య జాజ్ఞై ర్యుధి నిర్భిన్నం హృదయం యయౌస్తౌ తచ్చిత్రై తస్మిన్ శ్రీరామే ఏవ చిత్తం యయౌస్తౌ యథా ప్రాక్తనజన్మని తద్వద్వేహం జహతుః సంతత్యజతుః

౩౭

తావేవేహ శిశుపాలకరూషజౌ, కరూషజౌ దంతవక్త్రః శిశుపాలదంతవక్త్రరూపేణ జాతౌ పునర్జాతౌ హరౌ వైరానుబంధేన హేతునా తే తవ పశ్యతః సతః సమీయతుః సాయుజ్యం ప్రావతుః

౩౮

న కేవలం శిశుపాలకరూషజౌ ఏవ సమీయతుః అపిత్వన్యేఽపి రాజానః కృష్ణవైరిణః తే ర్వేషి యదేనః పాపం పూర్వం కృతం తచ్చ ఉజ్జహుః తత్యజుః తదాత్మానః కృష్ణాత్మానః శ్చానవన్. యదా షేశస్కృతః చింత్యమానా ద్వేతోః కీటః తదాత్మా భవతి తద్వత్ తదాత్మానః తత్తుల్యస్వరూపా అభిన్ ఇత్యర్థః ఆత్మశబ్దః స్వభావవాచిత్యేవాత్మా స్వభావో యేషాం తే ఇత్యుపమానిబహుప్రీపీః అస్యేదా దృష్టాంతవైమట్యాత్. న హి కీటః షేశస్కృతా ఐక్యం యాతి కింతు తస్య సమానాకారో భవత్యతి ఏవ హ్యనంతరగ్రంధే సామ్యం యయు రిత్యక్తమ్

౩౯

యథా అభిదా అన్యయా భక్త్యా భగవతః సామ్యం యాంతి తద్భిక్తాస్తతా వైద్వాదయౌఽపి నృపాస్తస్య భగవతః భింతయా సంరంభవూర్వకచింతయా హరేః సామ్యం యయుః

౪౦

అఖ్యాతిం సర్వ మేత త్రే యన్మాం త్వం పరిపుష్టవాన్.

దమఘోషనుతాదీనాం హరేః సాత్యమపి ద్విషామ్

౪౧

ఏషా బ్రహ్మణ్యదేవస్య కృష్ణస్య చ మహాత్మనః,

అవతారకథా పుణ్యా వధో యత్రాదిదైత్యయోః

౪౨

ప్రహ్లాదస్యానుచరితం మహాభాగవతస్య చ,

భక్తి ర్జ్ఞానం విరక్తిశ్చ యథాత్యంతం చాన్య వై హరేః

౪౩

సర్వస్థిత్యవ్యయేశస్య గుణకర్మానువర్ణనమ్,

పరావరేషాం స్థానానాం కాలేన వ్యత్యయో మహాన్

౪౪

ధర్మో భాగవతానాం చ భగవాన్ యేన గమ్యతే

అఖ్యానేఽస్మిన్ సమామ్నాత మాధ్యాత్మిక మశేషతః

౪౫

హే నృప త్వం మాం యత్ పుష్టవాన్ కిం తద్విషలామపి దమఘోషనుతాదీనాం శకుపాలా
దీనాం హరేః సామ్య మిత్యేతత్సర్వం తే తుభ్య మాఖ్యాతం కథితం మయేతి శేషః

౪౧

తదేవం ప్రశస్తిస్తోత్ర ముపసంహృత్య ఆత్ర చాఖ్యానం విశిష్టా తత్త్వీర్తనశ్రవణాది
ఫలమాహ (ఏషేతి వర్ణిః) బ్రహ్మణి బ్రహ్మకలె సాదుః బ్రహ్మణ్యః స వాసౌ దేవ స్తస్య లోకత్రయ
వంతఃప్రవిశ్య బిభ్రతః కృష్ణస్యేయ మపారకథా పుణ్యా పుణ్యాపహ యత్ర కథాయా మాదిదైత్యయో
ర్విరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వోః వధః ప్రతిపాద్యతే

౪౨

తథా యత్ర మహాభాగవతస్య ప్రహ్లాదస్య చరిత్రం భక్తి ర్జ్ఞానం విరక్తిశ్చ భక్తిశ్చైవ భక్తి
యోగానుష్ఠానప్రకారో వివక్షితః విరక్తిశ్చైవ తదుత్పత్తిప్రకారః జ్ఞానశబ్దేన ధ్యాయాధ్యాత్మ్యవివేచన
పూర్వకతదనుసంధానప్రకారః ఎతత్సర్వం యత్ర కథాయాం ప్రతిపాద్యతే ఉత్కర్షణః

౪౩

తథా జగత్సర్వస్థితిలయకారణస్య వారే ర్యాధాత్యంతం తత్త్వవర్ణనం తస్య గుణానాం కిర్తనాం
చ వర్ణనం పరావరేషాం దేవాసురాదీనాం యాని స్థానాని తేషాం కాలేన నిమిత్తేన మహాన్ వ్యత్యయో
వివర్యాసశ్చ

౪౪

భగవాన్ యేన గమ్యతే లభ్యతే స భాగవతానాం ధర్మశ్చ యచ్చాధ్యాత్మికం ఆత్మాన
మధికృత్య వర్తమానః వస్తు చేతి తదేతత్ సర్వ మస్మిన్నాఖ్యానే సమ్యగాఖ్యాతమ్

౪౫

(త్రిపురదిహనాఖ్యానం)

య ఏతత్పుణ్య మాఖ్యానం విష్ణో ర్వీర్యోపబంహితమ్,

కీర్తయే చ్చద్ధయా శ్రుత్వా కర్మపాతై ర్విముచ్యతే

౪౬

ఏతద్ య ఆదిపురుషస్య మృగేంద్రలీలాం

దైత్యేంద్రయాధవవదం ప్రయతః పరేత,

దైత్యాత్మజస్య చ సతాం ప్రవరస్య పుణ్యం

శ్రుత్వానుభావ మకుతోభయమేతి లోకమ్

౪౭

యాయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియంతి,

యేషాం గృహా నావసతితి సాక్షిద్ గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలింగమ్

౪౮

యః పునా నేత ద్విష్టోర్వీర్యేణ పరాశ్రమాదిగుణజాతేన ఉపబంహితం తత్ప్రతిపాదనేన
విస్తీర్ణ మత ఏన పుణ్య మాఖ్యానం శ్రద్ధయా శ్రుత్వా కీర్తయన్ న పుమాన్ కర్మపాతైః పుణ్య
పాపాత్మకైః కర్మభిరేవ పాతై ర్విముచ్యతే

౪౯

కిం చ యః పునా నాదిపురుషస్య మృగేంద్రస్య సింహస్యేవ యా లీలా దైత్యేంద్రయాధవ
వదత్మికా ప్రతిపాద్యా యస్మిన్ తదేతదాఖ్యానం ప్రయతః సమాహితచిత్తః సతాంప్రవరస్య దైత్యాత్మ
జస్య ప్రహ్లాదస్య పుణ్యం ప్రభావం చ శ్రుత్వా పరేత పరేత్, సోఽకుతోభయం కుతః పృథ్వీరహితం
లోకం వైకుంఠాఖ్య మేతి ప్రాప్నోతి పూర్వం కర్మపాతై ర్విముచ్యత ఇత్యుక్త మత్రాకులోభయం
లోకమేతీత్యుక్తం, కర్మపాపవిమోచనద్వారాఽకుతోభయం లోకమేతీత్యర్థః అతోఽగ్ర స
పౌనరుక్తమ్

౫౦

అహో ప్రహ్లాదస్య భాగ్యం యేన భగవాన్ దృష్టః పయం తు మందరాగ్యా ఇతి విషీదం
యుధిష్ఠిర మాహ (యుయిమి త్రిభిః) నృలోకే యాయ మహో బత భూరిభాగాః అహో బహు
భాగ్యవంతః తదేవ ష్యాజయన్ రా వినిష్ఠి యేషాం యుష్మాకం గృహా లోకం పునానాః
మునయోఽభియంతి సర్వతః సమాయాంతి తత్కృతః మనుష్యలింగం మనుష్యస్యేవ లింగం కరిం
యన్య తత్ పరం బ్రహ్మ శ్రీమృజహసం గూఢం ప్రచ్ఛన్నం సర్వేషాం యుష్మాకం గృహా నావసతి
ఇతి హేతోః సమాయాంతి

౫౧

స వా ఆయం బ్రహ్మ మహద్విష్ణుగ్యకై వల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః,
ప్రియః సుహృద్ వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మార్హణీయో విధిక్ష్మద్ గురుశ్చ ౪౯

స యస్య సాక్షాద్ భవపద్మజాదిభీ రూపం ధియా వస్తుతయోవపర్ణితమ్,
మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్త్వతాం పతిః ౫౦

స ఏష భగవాన్ రాజన్ వ్యతనోద్ విహతం యశః,
పురా రుద్రస్య దేవస్య మయేనానంతమాయినా ౫౧

నను, శ్రీకృష్ణోఽస్మాకం మాతులేయః కథం పరం బ్రహ్మాత్మ్యవ్యతః తత్రాహ (స వా ఇతి)
స వై సోఽయం శ్రీకృష్ణో బ్రహ్మైవః కిం తద్ బ్రహ్మః యదభిన్నః శ్రీకృష్ణో వో యుష్మాకం న
కేవలం మాతులేయోఽపితు ప్రియః సుహృచ్ఛ ఆత్మా అంతరాత్మా అర్హణీయః పూజ్యః విధిక్ష్మ
న్నియోగకారీ గురుర్హితోపదేష్టా చ ఏవ మనేకదా యుష్మాకం తత్సంబంధినాం భాగ్యం కియపితి
వక్తవ్యమితి భావః మహద్విష్ణుగ్య మిక్ష్మనేన మహతామపి తత్స్వరూపం యథావ ద్భగవగమ
మిక్ష్మక్తిమ్ ప్రియః సుహృద్ ఇత్యనేన తస్మహద్విష్ణుగ్యం బ్రహ్మ స్వయమేవ యుష్మాకం
ప్రసన్నమితి చ ౪౯

తస్మహద్విష్ణుగ్యత్వమేవ ప్రసంచయన్ తత్సంసాదత ప్రార్థయతే (నెల.) యస్య భగవతో
రూపం భవపద్మజాదిభిః రుద్రబ్రహ్మాదిభిః ధియా స్వమనీషయా వస్తుతయో యాథాత్మ్యేన నౌపవర్ణ్య
ఉపవర్ణితం విషయాకృతం న భవతి వజ్జనసాగోచరస్వరూపస్వభావత్వాత్ తైరేతావ దిత్సుపర్ణిత
మఃక్యమిత్యర్థః కింతు కేవలం మౌనేన శుభాశ్రయనంశీలనరూపేణ భక్త్యోపాసనాత్మికయా ప్రీతిరూపయా
ఉపశమే సేంద్రియజయాదినా చ పూజితః ఆరాధితః స సాత్త్వతాం మ గోపరాదాం పతి స్సాదాన్ మే
మహ్యాం ప్రసీదతాం ప్రసన్నోఽపి ఖినుతు ౫౦

ఏవం సంప్రార్థ్య శ్రీకృష్ణస్య మనుష్యలింగస్య పరబ్రహ్మత్వసూచకం ఇతిహాసం ప్రస్తోష్యే
తత్ప్రశ్నావసరప్రదానయి శ్రీకృష్ణం విశిషి (స ఇతి) హ రాజన్ : స షష భగవాన్ జ్ఞానః క్రి
బల్లైశ్చిర్వాదిషాఢ్గుణ్యయుక్తః శ్రీకృష్ణః పురా అనంతమాయినఽసంతాః ఓహోస్యే మ యా యస్య
లెన మయేన నిమిత్తమాతేన రుద్రస్య దేవస్య యద్విహతం యశః తద్విశిషియోత్ లేనానేన రుద్రాదీనామపి
యశ ఆదిగుణబృహత్త్వాదాయకత్వకథనేన స్వయ మబృహత్ ఇతరేషాం తదాదాయకత్వామోగాత్
వామర్థ్యత్తస్యాపి తల్లాభేన చ పరబ్రహ్మత్వం సూచితమ్ ౫౧

(తృపురదహనాభ్యాసం)

రాజోవాచ—

కస్మిన్ కర్మణి దేవస్య మయోఽహం జగదీశుః,
యథా చోపచితా కీర్తిః కృష్ణేనానేన కథ్యతామ్

౫౨

నరద ఉవాచ—

నిర్జితా అసురా దేవై ర్యుధ్యనే నోపబృంహితైః,
మాయినాం పరమాచార్యం మయం శరణ మాయుః

౫౩

స నిర్మాయ పురస్త్రిసో హైమి రౌప్యాయసీ ర్విభుః,
దుర్లక్ష్యపాయసంయోగా దుర్వితర్క్యపరిచ్ఛదాః

౫౪

తాభిస్తేఽసురసేనాన్యో లోకాం శ్రీన్ నేశ్వరా స్సృష్ట.

తదేవం లబ్ధప్రశ్నావసరో యుద్ధిష్ఠిరః బృహద్యశ ఉపదయప్రకారం బుభుక్షుః పృచ్ఛతి (కస్మిన్నితి) జగదీశుః భగవదాయ త్రజగదీశృత్వస్య 'విలోక్య భగ్నసంకల్పం విమనస్కం స్పృషధ్వజమ్ ఇత్యాదినా భగవదాయ త్రసామర్వస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ దేవస్య దుద్రస్య కీర్తిః కస్మిన్ కర్మణ్యనేన శ్రీకృష్ణేన కర్తృ మయేన నిమిత్తే నోపచితా నిర్జితా తత్ కథ్యతామ్.

౫౫

ఇతి పృష్ట ఆహ దేవర్షిః (నిర్జితా ఇత్యాదినా) అనేన రుద్రేణోపబృంహితైః ఆహితబలై ర్దేవైర్నిర్జితా అసురాః మాయినాం పరమాచార్యాణా మప్యాచార్యం మయం శరణం జగ్ముః.

౫౬

తతః స విభుః సమర్థో మయః హేమ్నా వికృతి ర్హైమి రూప్యస్య రజతస్య రౌప్యా. ఆయసో లోహ స్థాయసీ త్రయాణా మితరేతరయోగద్వంద్వః తాస్త్రినః పురా నిర్మాయాసు రేభ్యో దదావీతి శేషః పురో విశేనష్ఠి దుర్లక్ష్యః దర్శనావిషయః అపాయః సంయోగశ్చ యాసాం తా ఇమాః పురః అత్రాగతాః ఇతో గతాశ్చేపి జనై రలక్షితా ఇత్యర్థః. తథా దుర్వితిర్క్యాః సార్వజ్ఞసీన సాదారణ్యేన తర్కితు మశక్త్యాః పరిచ్ఛదా ఉపకరణాని యాసాం బాః

౫౭

తాభి ర్విమానరూపాభి రపేక్షితదేశగమనక్షమాభిః పురీధి రసురసేనాన్యః దైత్యసేనా

స్మరంతో నాశయాంచక్రుః పూర్వవైర మలక్షితాః ౫౫

తతస్తే నేశ్వరా లోకా ఉపాసాద్యేశ్వరం విభో,
త్రాహి న స్తావకాన్ దేవ వినష్టాం త్రిపురాలయైః ౫౬

అథానుగృహ్య భగవాన్మా భైష్టేతి సురాన్ విభుః,
శరం ధనుషి సంధాయ పురే వ్యవ్రతం వ్యముంచత ౫౭

తతోఽగ్నివర్ణ ఇషవ ఉత్పేతుః సూర్యమండలాత్,
యథా మయాఖనందోహా నాదృశ్యంత పురో యతః ౫౮

తైః స్ఫుష్టా వ్యసవః సర్వే నిపేతుః స్మ పురాకనః,
తా నానీయ మహాయోగీ మయః కూపరసేఽక్షిపత్ ౫౯

నాయకాః హే నృపః అలక్షితాః దేవై రదృశ్యమానాః పూర్వవైరం స్మరంతః నేశ్వరాన్ సపాలాః
త్రీణి లోకాన్ నాశయాంచక్రుః నాశయితు మారబ్ధవంత ఇత్యర్థః ౫౫

తతస్తే నేశ్వరా ఇంద్రాదిలోకపాలైః సహితా లోకా జనాః ఈశ్వరం రుద్ర ముపాసాద్య
ప్రాప్య అనతాః సంత హిమః తదేవాహ హే విభో ! త్రీణి పురాణి అలయాః స్థానాని యేషాం
తై ర్విసష్టాన్ తావకాన్ త్వదీయాః అస్మాన్ హే దేవః రుద్రః త్రాహి పాలయేతి ౫౬

అథ తద్విజ్ఞాపనానంతరం తా సురాన్ మా భైష్ట భయం మాకార్ణ ఇత్థానుగృహ్య భగవాన్
విభూ రుద్రః ధనుషి శరం బాణం సంధాయాస్త్రం పాశుపతం తస్మిన్ సంయోజ్యేతి శేషః పురేషు
వ్యముంచత, ౫౭

తతః శరా ద్వరా సూర్యమండలాత్ మయాఖనందోహాః రశ్మిసమూహాః తథాగ్నివర్ణ ఇషవో
బాణా ఉత్పేతుః యతో దేవ్య ఇషభ్యః పురా నాదృశ్యంత ఇనైరితి శేషః తావద్వి రిషుభిః ప్రచ్ఛన్నా
బభూవు రిత్యర్థః, ౫౮

తతః కిమత ఆహ, తై రిషుభిః స్ఫుష్టాః తాడితాః త్రీణి పురాణి ఓకాంసి స్థానాని యేషాం
తే అసురాః సర్వే వ్యసవః విగతాః అసవో ప్రాణా యేషాం తాదృశాః సంగో నిపేతు పతితవంతః
తాన్ వ్యసూ నసురా నానీయ మహాయోగీ మయః కూపరసే స్వయం నిర్మితకూపగతే రసే మృత
సంజీవయితరి అక్షిప దపాతయత్ ౫౯

(త్రైవిరదహనాభ్యానం)

సిద్ధామృతరస్పృష్టా వజ్రసారా మహాజనః,

ఉత్తస్థు ర్మేఘదళనా వైద్యుతా ఇవ వహ్నయః

౬౦

విరోక్య భగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజమ్,

తదాయం భగవాన్ విష్ణుః తత్రోపాయ మకల్పయత్.

౬౧

వత్స ఆసీత్తదా బ్రహ్మ స్వయం విష్ణు రయం హి గౌః.

ప్రవిశ్య త్రిపురం కాలే రసకూపామృతం పపా

౬౨

తేఽనురా హ్యాపి పశ్యంతో న న్యషేధన్ విమోహితాః,

తద్విజ్ఞాయ మహాయోగీ రసపాలా నిదం జగౌ.

౬౩

స్వయం విశోకః శోకారాన్ స్మరన్ దైవగతిం చ తామ్.

తే చ సిద్ధామృతరసేన స్పృష్టా అనురాః వజ్రసారవత్ దృఢాంగాః మహాజనః మహాబలాః
సంతః మేఘదళనాత్ మేఘచ్ఛేదా ద్విద్యుద్రూపా వహ్నయః ఇవోత్తస్థు రుత్థితవంతః

౬౦

తథా భగ్నః సంకల్పో యస్యాత ఏవ విమనస్కం దుఃఖితమనస్కం వృషధ్వజం రుద్రం
విరోక్యాయం భగవాన్ శ్రీకృష్ణరూపో విష్ణు స్తత్ర సిద్ధామృతరసవివాశే ఉపాయ మకల్పయత్

౬౧

తదేవాహ (వత్స ఇతి,) ఆయం శ్రీకృష్ణరూపో విష్ణుః స్వయం గౌ ర్దేనురూపా ఆసీత్
బ్రహ్మ చతుర్ముఖో వత్స ఆసీత్ తతో గోరూపోఽయం విష్ణు స్సవత్సః త్రిపురం త్రయాణాం పురాణాం
సమాహార స్తత్ప్రవిశ్య కాలే మద్యాహ్నా రసకూపామృతం పపా పవిత్రత్

౬౨

తేఽనురాః పిబంతీం గాం పశ్యంతోఽపి భగవన్మయావిమోహితాః న న్యషేధన్ న
న్యవారయంతః తత్సానం జ్ఞాత్వా మహాయోగీ మయః రసం కూపామృతరసం పాలయంతీతి తథా
తాననురాన్ శోకారాన్ తాం దైవగతిం స్మరన్ ఆత ఏవ విగతశోకః స్వయం స్మయన్నిదం
పక్ష్యమాణం జగౌ ఉవాచ

౬౩

తదేవాహ (దేవ ఇతి) ఆత్మనోఽన్యస్య వా ద్వయోరపి దైవే నేశ్వరేణ దిష్ట ముపకల్పితం
సుఖం దుఃఖం వాఽపోహితు మిహ లోకే దైవా రన్యతమో యః కల్పి దేవాది ర్నేశ్వరః స ప్రభు ర్న

శ్రీవీరరాఘవీయవాఙ్మాయాసహితే. శ్రీమద్భాగవతే

దేవోఽనురో సరోఽన్యో వా నేశ్వరోఽస్తీహ కశ్చన

౬౪

అత్మనోఽన్యస్య వా దిష్టం దైవేనోపాహితం ద్వయోః.

అథాసౌ శక్తిభిః స్వాభిః శంభోః ప్రాధనికం వ్యధాత్

౬౫

ధర్మజ్ఞానవిరక్త్యుద్ధి తపోవిద్యాక్రియాదిభిః.

రథం సూతం ధ్వజం వాహన్ ధనుర్వర్మ శరాదియత్

౬౬

సన్నద్ధో రథ మాస్థాయ శరం ధను రుపాదదే.

సమర్థః దైవమేవ సుఖదుఃఖాదిహేతు రిత్యర్థః. అథ నిశ్శేషకూపామృతరసపానాంతరం అసౌ శ్రీకృష్ణః ధర్మాదిభిః స్వాభిః శక్తిభిః శంభో రుద్రస్య ప్రాధనికం ప్రధనం సంగ్రామః తత్సాధనం యత్ రథసూతాదిరూపం తద్ వ్యధాత్ క్రమేణ ధర్మాదిస్సశక్తిరేవ రథాదిరూపేణ అకరో దిత్యర్థః
స్వశక్త్యాహితశక్తి మకరోదితి యావత్

౬౪-౬౫

తత్ర శక్తిర్నామ స్వాపృథక్పిద్దివిశేషణభూతకార్యోపయుక్తా సా చ ధర్మాదిరూపేణ బహువిధా తత్ర ధర్మశక్తిర్నామ సాధుపరిత్రాణసామర్థ్యాత్మికా జ్ఞానశక్తి రిహ “యః సర్వజ్ఞః స సర్వవిత్ సర్వదర్శః స్వాదీనోఽనాదిః సర్వేశ్వరః సర్వవృత్” ఇత్యాదిభ్యోఽవగతా సర్వసాక్షాత్కార సామర్థ్యాత్మికా తథా చోక్తం శ్రీమన్నాథమునిః “యో వేత్తి రయగవ త్సర్వం వ్రత్యక్షేణ సదా స్మతః” ఇతి విరక్తిర్నామ “సర్వమిద మభ్యాత్తోఽవాక్యనాదరః” ఇతి శ్రుత్యవగతాఽవప్తసమస్తకామత్వేఽపి తదనాదరేణ అనస్థానసామర్థ్యాత్మికా బుద్ధి ర్నామైశ్వర్యమ్ “ఏష సర్వేశ్వరః కృష్ణః” ఇత్యాది వ్రమాణావగతం సర్వాంతరాత్మత్వేన నియంకృత్యసామర్థ్యమ్ తతశ్శక్తిర్నామ “స తపోతపః తపస్తప్తా ఇదం సర్వ మసృజత్” ఇత్యాద్యవగతా జగద్రక్షణోపయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానాత్మికా. విద్యానామ “సత్యకామః సత్యసంకల్పః” ఇత్యాద్యవగతా సత్యసంకల్పాత్మికా సత్యసంకల్పత్వం చ స్వస్థిరాద్యపూర్వభోగ్యంతరస్పృష్టా జగద్వ్యాపారాదిషు వామోఘసంకల్పత్వమ్. క్రియా నామ అఘటితమటనాత్మికా “స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రిమా చ” ఇత్యాద్యవగతా. ఆదిశబ్దేన బలవీర్యతేజ ఆదయః, ౨త్ర బలం శ్రమప్రసంగరహితం సర్వసాధారణసామర్థ్యమ్ “ఏష సేతువిధారణః” ఇత్యాదిభ్యోఽవగతమ్, వీర్యం నామ, స్వసాధారణేఽపి వికారరహితత్వమ్ తేజః అస్సాపీనసహకార్యసపేక్షత్వమ్ రథసైని బాహు వశ్యాన్ షర్మ కవచ ముచితేన ప్రగ్రహాదికం గృహ్యతే

౬౬

భగవద్ధర్మశక్త్యాత్మకం రథ మారుహ్య సన్నద్ధః క్వచిత్ ఈశ్వరో రుద్రః శరం ధను

(త్రిపురదహనాఖ్యానం)

శరం ధనుషి సుధాయ ముహూర్తే అభిజిత్తిశ్వరః.

౬౭

దదాహ తేన దుర్భేద్యా హరోఽథ త్రిపురో నృప,
దివి దుందుభయో నేదు ర్విమానశతసంకులాః

౬౮

దేవర్షిపితృసిద్ధేశా జయేతి కుసుమోత్కరైః,
అవాకిరన్ జగు ర్హృషా ననృతు శ్చాప్సరోగణాః.

౬౯

ఏవం దద్ధ్వా పురస్తిస్రో భగవాన్ పురహా నృప,
బ్రహ్మాదిభిః స్త్రూయమానః స్వధామ ప్రత్యవద్యత

౭౦

ఏవం విదాన్యన్య హరేః స్వమాయయా విడంబమ నన్య నృలోక మాత్మనః.

శ్చోపాదదే స్వీకృతవాన్ తతో ధనుషి శరం సందాయాభిజితి ముహూర్తే అభిజిన్నామకే ముహూర్తే
వివసస్యాష్టమే ముహూర్తే

౭౧

భగవతః శ్రీకృష్ణస్య తేజస్వీ క్తవిదేన యు క్తత్రిపురం దదాహ బాణవ్రయు క్తద్వారేణ దగ్ధవాన్
హే నృపః తదా దివి దుందుభయో నేదుః దద్ధ్వునుః విమానశతాని సంకులాని యేషాం తే.

౭౨

దేవర్షాదయః జయేతి వదంతః ఇతి శేషః ఉత్కర్షేణ వర్తస్వేతి వదంతః కుసుమోత్కరైః
శ భి మవాకిరన్ వప్సుషుః అస్పరసాం గణాశ్చ జగు ర్ననృతుశ్చ

౭౩

హే నృపః ఏవ మిత్రం తిస్రః పురః పురీ ర్దద్ధ్వా పుంహా భగవాన్ రుద్రః బ్రహ్మాదిభిః
స్త్రూయమానః స్వస్థానం ప్రత్యవద్యత ప్రాప్తవాన్

౭౪

శ్రీకృష్ణస్య పరబ్రహ్మభిన్నత్వసూచకప్రభావప్రతిపాదనం ఉపసంహృత్ ప్రాప్నోత
రావనరం ప్రయచ్ఛతి (ఏవమితి) ఆత్మనః స్వస్య మాయయా సంకల్పేన న తు కంక్షితీ భావః.
నృలోకం విడంబమాన స్యానుకుర్వతః ఇతరసజాతీయచేష్టాం కుర్వత ఇత్యర్థః హరే రాత్రితార్తి

వీర్యాణి గీతాన్యపిభి ర్దగధురో ర్లోకాన్ పునానన్యపరం వదామి కిమ్ ౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
యుధిష్ఠిరనారదసంవాదే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః.

హరస్య లోకస్య హతోపదేష్టు రస్య శ్రీకృష్ణస్య ఋషిభి రన్యదాదిభి ర్గీతా న్యేవం విధాని వీర్యాణి
లోకం పునానాని బహూని సంతీతి శేషః, సాకల్యేన కేనాపి వక్తుం న శక్యానీతి భావః ఆపరం
అన్యత్ కిం వదామ అతో అన్యత్ కించిత్ త్వయా ప్రష్టవ్య మస్తి చేత్ తత్ కథయామేత్యర్థః. ౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమరిపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదానేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం
దశమోఽధ్యాయః

అథ ఏకాదశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ —

శ్రుత్వేహితం సాధుసభాసభాజితం మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మనః.

యుద్ధిష్ఠిరో దైత్యపతే ర్ముదా యుతః ప్రప్రచ్ఛ భూయస్తనయం స్వయంభువః. ౧

యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ —

భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి నృణాం ధర్మం సనాతనమ్.

వర్ణాశ్రమాచారయుతం యత్ పుమాన్ విందతే పరమ్

౨

అథ ఏకాదశోఽధ్యాయః

తదేవం శ్రుతప్రహ్లాదచరితోఽవరం పదామ కిమితి ప్రశ్నాయ చోడితో యుద్ధిష్ఠిరః వర్ణాశ్రమాది ధర్మాణా తత్ర తత్ర ఖగవద్భక్తియోగాంగత్వే నోక్తాన్ బుభుత్సుః ప్రప్రచ్ఛ దేవస్య మిత్యాహ భగవాన్ బాదరాయణః (శ్రుత్వేతి) ఉరువిక్రమే భగవత్పాత్య మనో యస్య తస్య దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య సాధుభిః సభాజిత మనుసేవితమే ఆద్యతం వా ఈహితం చరితం శ్రుత్వా ముదా హర్షేణ అన్వితో యుక్తో యుద్ధిష్ఠిరః పునర్మహత్తమానామగ్రణ్యం ప్రథమతో గణ్యం స్వయంభువో బ్రహ్మణః తనయం నారదం ప్రప్రచ్ఛ “సాధుసభాసభాజితం మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మనః” ఇతి పారాంతరం తత్ర మహత్త మానా మగ్రణ్యం ముఖ్యః ఉరుక్రమే భగవతి ఆత్మా మనో యస్య దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్యేహితం సాధూనాం సభాయాం సభాజితం సత్కృతం శ్రుత్వేత్యర్థః ౧

ప్రశ్నమేవాహ (భగవన్నితి త్రిభిః) హే భగవన్! అహం వర్ణానాం బ్రాహ్మణాదీనాం ఆశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమవిష్టానాం చాచారై ర్యుతం నృణాం సనాతన మనాదిపరంపరాగతం స త్వర్వాపీనపాఖండికల్పిం వర్ణాశ్రమాచారయుతం స తూత్పదప్రతిపన్నజనాచారయుతిమ్. ఏవం విధా ధ్యాయదేవ పరమాత్మానం విందత ఇతి భావః—

“వర్ణాశ్రమాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్ ।

విష్టు రారాధ్యతే నన్యః సంథాస్తతోషకారిణమ్ ॥”

ఇతి స్మృతేః ధర్మం శ్రోతు మిచ్ఛామి తప్రసవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదితా విశిష్ట - యద్య స్యాద్ధర్మాత్పరం పరమపురుషం విందతే భక్తియోగవిష్పత్తిద్వారా ప్రాప్నోతీ త్యర్థః, ౨

భవాన్ ప్రజాపతేః సాక్షి దాతృజః పరమేష్ఠినః,
సుతానాం సమ్మతో బ్రహ్మం స్తపోయోగసమాధిభిః

౩

నారాయణపరా విప్రా ధర్మం గుహ్యం పరం విదుః,
కరుణాః సాధవః శాంతా స్త్వద్విదా న తథావరే

౪

నారద ఉవాచ—

సత్త్వా భగవతేఽజాయ లోకానాం ధర్మహేతవే,
వక్ష్యే సనాతనం ధర్మం నారాయణముఖాచ్యుతమ్

౫

సన్వేత ధర్మవిదో బహవః సంఠి అతస్తాన్ ప్రతి నాహం ప్రష్టవ్యః ప్రతాహ (భవానితి) త్వమివాన్యే ధర్మం గుహ్యం న విదు రత స్తమేవ బ్రూహీతి భావః తదేవ వ్యంజయంతం విశేష్య, ప్రజానాం పత్యుః పరమేష్ఠినః సాక్షిద్భవా నాత్మజః పుత్రః సర్వోఽపి ధర్మః పరమేష్ఠిముఖోపదిష్ట ఇతి తతో గృహీతధర్మరహస్యః త్వమేవ తద్వక్త్రం సమర్థ ఇతి భావః నను పరమేష్ఠినః సుతా అపి బహవః సంఠిత్యత్రాహ - హే బ్రహ్మన్! సుతానాం మధ్యే భవాన్ పరమేష్ఠినః సంఘతః సుతః నితరాం ప్రీతివిషయః సుతోఽతో ధర్మరహస్యం తేన తుభ్య ముపదిష్టమ్ భవేదితి భావః

౬

సనూపదిష్టధర్మరహస్యోఽవ్యహం తత్ విస్మృతివానస్మీత్యత్రాహ - తప ఆదిభి రువాన్యై ర్నారాయణపరాః నారాయణః పరః ఉత్కృష్ట ఉపాయో యేషాం తాదృశా విప్రా యూయం పరిధర్మగుహ్యం విదుః భగవద్భక్త్యంగత్వేన వక్షాశ్రమాదిధర్మ మనుతిష్ఠతాం యుష్మాకం న తద్విషయా విస్మృతి రితి భావః జానంతో వయం రహస్యత్వాదేవ న కథయామ ఇతి చేత్రత్రాహ (కరుణా ఇతి) కరుణాః కరుణావంతః కరుణాఽతాం మమ ధర్మరహస్యాఽజ్ఞానప్రయత్నదుఃఖిన్య విరాచిక్కిరాయుక్తై వెతి భావః నను తచ్ఛ్రవణే త్వ మనధికారీతి శంకాం నిరాకుర్వః విశేష్య, శాంతా రాగాది ప్రయక్తివైః ముర్ఖహితాః కిం తవై తద్రహస్యోపదేశేన మమ ప్రయోజనం తత్రాహ సాధవః స్వార్థ విరపేక్షపరోపకారశీలాః ఏనంభూతా స్త్వద్విదా ఏవ ని త్వపరే సంఠిత్యర్థః

౭

ఏవ మాపృష్టో ధర్మాన్ భగవాన్ నారదః తాన్ వివక్షః స్వస్య సాక్షి త్రదువదేష్టాం శ్రీమన్నారాయణం నమస్కుర్వః ప్రతిజ్ఞాయ తం విశేష్య (నిత్యేతి ద్వ్యాఖ్యామే.) అజాయ కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితాయ భగవతే నారాయణాయ లోకానాం యో ధర్మ స్తస్య హేతివే నారాయణాయ ప్రసర్తకాయ సత్త్వా నారాయణముఖాచ్యుతం సనాతనం ధర్మ మహం వక్ష్యే

౮

(నృణాం సనాతనో ధర్మః, వర్ణధర్మాః ప్రీధర్మాశ్చ)

యోఽవతీర్యాత్మనోశేన దాక్షయజ్ఞాం తు ధర్మతః,

లోకానాం స్వస్తయేఽధ్యాస్తే తపో బధరికాశ్రమే

౬

ధర్మమూలం హి భగవాన్ సర్వవేదమయో హరిః,

స్మృతం చ తద్విదాం రాజన్ యేన చాత్మా ప్రసీదతి

౭

సత్యం దయా తపః శౌచం తితిక్షేజ శమో దమః,

ఏవం ప్రతిజాం కృత్వాఽథ తన్ముఖా దాత్మనః శ్రవణం సంభాషయన్ తం విశిష్టః
(య ఇతి) యో భగవా నాత్మనోఽంశభూతేన నరేణ సహ దాక్షయజ్ఞాం దక్షదుహితరి మూర్తౌ
ధర్మతో మూర్త్యాం ధర్మ ర్ధర్మా దవతీర్య లోకానాం స్వస్తయే బధరికాశ్రమేఽధ్యావ్యధ్యాస్తే

౮

తావద్వివక్షితే ధర్మే ప్రమాణ మాహ (ధర్మమూల మితి) ధర్మస్య మూలం ప్రమాణం
ధర్మప్రమాపకో భగవానేవేత్కర్తృః నను భగవతః ప్రత్యక్షవిప్రమాణాంతరూపత్వాత్ కథం తస్య
ధర్మప్రమాపకత్వ మితి శంకాం నిరాకుర్వత్ తం విశిష్టః సర్వవేదమయః ఋగ్యజుస్సామాది
సర్వవేదప్రచురః స సాక్షిధర్మే భగవాన్ ప్రమాణ మపి తు సాక్షిత్ ప్రమాణభూతసర్వవేదా
విష్కారద్వారేతి భావః తదావిష్కారకత్వం చ తస్య క్రూరతే “ఽస్య హ వా ఏతస్య మహతో
భూతస్య నిఃశ్వపితమేతద్వద్యగ్దేవః” ఇత్యాది కిం చ హే రాజః! తద్విదాం వేదవిదాం స్మృతిశ్చ
తద్ధర్మమూల మిత్యర్థః తద్విదా మిత్యనేన స్మృతీనాం స్వమూలభూతశ్రుత్యనుమానద్వారా ధర్మ
ప్రమాపకత్వమితి సూచితిమ్ తద్విదాం స్మృతయ ఇత్యనేనాతద్వేదనమూలకకాక్యాదిస్మృతివ్యావృత్తిః.
స్మృతిశ్చేతి చ శబ్దేన క్షిప్రాచారాదిసంగ్రహః తదుక్తం మనున-

వేదోఽఖిలౌ ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదమ్

అచారశ్చైవ సాధూనా మాత్మన స్తుష్టిరేవ చ॥ ఇతి

యాజ్ఞవల్క్యేశ్చ-

శ్రుతిః స్మృతిః సదాచారః స్వస్య చ ప్రియ మాత్మనః।

సమ్యక్ సంకల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృతమ్॥ ఇతి, ధర్మం విశిష్టః,

యేన ధర్మేణ స్వారాధనభూతేనాత్మా పరమాత్మా ప్రసీదతి పరమాత్మప్రసాదహేతుత్వా దవశ్యం తచ్చ
వణాదిక ర్తవ్యమితి భావః

౯

ఏవం ధర్మప్రమాణా న్యభిదాయ తావన్నృణాం యే సాధారణధర్మాః తానాహ (సత్యమితి
పంచభిః) సత్యం భూతహితత్వం దయా స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్టుత్వమ్ తపః అనశనాదిరాపమ

అహింసా బ్రహ్మచర్యం చ త్యాగః స్వాధ్యాయ అర్జవమ్

౮

సంతోషః సమదృక్ సేవా గ్రామ్యేహోపరమః శనైః,

స్మృణం విపర్యయేహేఽ మౌన మాత్మవిమర్శనమ్.

౯

అన్నాద్యాదేః సంవిభాగో భూతేభ్యశ్చ యథార్హతః,

తెష్వాత్మదేవతాబుద్ధిః సుతరాం నృపు పాండవ

౧౦

శ్రవణం కీర్తనం చాస్య స్మరణం మహతాం గతేః,

సేవేజ్ఞాననతి ద్ధన్యం సఖ్య మాత్మసమర్పణమ్

౧౧

స్మృతా మయం యో ధర్మః సర్వేషాం సముదాహృతః,

శౌచం స్నానాదిజం ఐచిత్వమ్ తిథిః శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహిష్టుతా ఈః హేయోపాదేయవివేకః, శమోఽంతరింద్రియజయః దమో బాహ్యేంద్రియజయః అహింసా కరణశ్రయేణాపి పరపీడానివృత్తిః బ్రహ్మచర్య మనుచితకలేషు శ్రీసంగరాహిత్యం త్యాగో లోభరాహిత్యం స్వాధ్యాయో యథోచిత మంత్రజపః అర్జవం మనోవాక్కాయాన మైకరూప్యమ్

౮

సంతోషో దై వార్థ్యే నాణంబుద్ధిః సమదృశ్యేనా సమదృశాం మహతాం సేవా గ్రామ్యేహోభ్యః ప్రవృత్తికర్మచేష్టాభ్య ఉపరమో నివృత్తిః స్మృణం విపర్యయేహేఽ నిష్ఫలచేష్టానిరూపణం, మౌనం వితథాషణమ్ ఆత్మవిమర్శనం దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యపరిశీలనమ్.

౯

భూతేభ్యో నుతాయోగ్య మన్నాద్యమన్నభక్షణం తదాదేః సంవిభాగః విభజ్య ప్రదానం శేష భూతేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిః ఆత్మేతి చ దేవతేతి చ బుద్ధిః ఆత్మనః స్వస్య దేవతా దై వతం పరమాత్మా తచ్చుద్ధి బ్రహ్మాత్మకబుద్ధి రితి వా స్వాత్మకుల్యతాబుద్ధిః దేవతాబుద్ధిశ్చేతి వా ఇష్టదేవతాబుద్ధిః హే పాండవః భూతానాం మధ్యే నృపు మనుష్యేషు తు సుతరా మతీవాత్మదేవతాబుద్ధి రిత్యర్థః

౧౦

మహతాం గతేః భక్తానాం శరణ్యస్య భగవతః శ్రవణం గుణశ్రవణం కీర్తనం గుణప్రతి పాదకనామాదికీర్తనమ్, స్మరణం స్వరూపగుణవిభూతిస్మరణం, సేవా పీడనాదిరూపా ఇజ్ఞాఽర్హ్య వాద్యాదినివేదనరూపా ఆవనతిః సమస్కృతిః ప్రహ్నితావో వా, సఖ్యం సర్వాత్మనా ఆనుకూల్యమ్ ఆత్మసమర్పణం స్వాత్మన స్తదనుబంధినశ్చ తదాయత్తన త్తాదిమ త్త్వానుసంధానం చేత్యయంత్రం శల్లక్ష

(నృణాం సనతనో ధర్మః, పర్వధర్మః శ్రీధర్మశ్చ)

త్రిశల్లక్షణవాన్ రాజన్ సర్వాత్మా యేన తుష్యతి.

౧౨

సంస్కారా యదవిచ్ఛిన్నాః స ద్విజోఽజో జగద యమ్.

జవాన్ సర్వేషాం నృణాం సాధారణః పర ఉత్కృష్టో ధర్మః ఉదాహృతః ప్రదర్శితః యేన ధర్మేణ సర్వాంతరాత్మా భగవాన్ తుష్యతి ప్రసన్నో భవతి సోఽయం త్రిశల్లక్షణవానికర్తవ్యః. ౧౧-౧౨

ఏవం నృణాం సాధారణం ధర్మ మభిధాయాథ సరవిశేషాణాం బ్రాహ్మణాదీనాం వర్ణానాం త్రయాణా మావశ్యకాన్ ధర్మాన్ వివక్షిస్తావత్ త్రైవర్ణికసాధారణ్యేన ద్విజత్వలక్షణమాహ (సంస్కార ఇతి) యద్యత్ర సంస్కారా గర్భాధానాదయః షోడశ అవిచ్ఛిన్నాః స ద్విజః సను, శూద్రస్యాపి తదవిచ్ఛేదే ద్విజత్వం స్యాత్తత్రాహ. అజో బ్రహ్మ యమేవ సంస్కారయుక్తం జగద శ్రుతిస్మృతి ముఖేన స ద్విజః శూద్రం తు న మంత్రవత్సంస్కారయుక్తం న జగద స చోపనయనవంత మతో నాఽసౌ ద్విజః తథా చ స్మృతిః-

“వివాహమాత్రం సంస్కారం శూద్రోఽపి లభతాం నదా”

న కేనచిత్ నమన్యజ చ్చందసా తం ప్రజాపతః॥ ఇతి శ్రుతిశ్చ “గాయత్ర్య బ్రాహ్మణ మన్యజత్ త్రిష్టుణా రాజన్యం జగత్వా వైశ్యం న కేనచిచ్ఛాద” యతి. అతో ఎవాహ వ్యతిరిక్తసంస్కారస్యాభావాత్ ఉపనయనస్య విషేదాన్న తస్య ద్విజత్వముచ్యతే ఇతి వ్యావక్షతే వస్తువు స్తు ద్విజత్వాదిక మదృష్టవిశేషసంబంధరూపం న జాతిరూపం న బ్రాహ్మణాదే ధర్మహ్యత్వాత్ మాత్రరూపం కేవలసంస్కారమాత్రవత్త్వం వా అన్యథాఽఽకలే బ్రహ్మణో ముఖభావలూపత్వప్రభవానాం పశ్చా ద్విశ్వామితప్రభృతీనాం చ బ్రాహ్మణా ద్యధావసనంగాత్ సంతానవిశేషప్రసూతత్వాదికల తాదృగదృష్టవిశేషవత్త్వసూచకం సంతానవిశేషోత్పత్తేః తన్ములకసంస్కారాదేశ్చ ప్రకృష్టాదృష్ట కార్యత్వా దలోకికప్రకర్షవిశేషకారణత్వాచ్చ ఏవం చ “కార్యేణ కారణానుమానమ్” ఇతి న్యాయేన యత్ర కార్యకూతాః సంస్కారాః అవిచ్ఛిన్నాః పితృదివసంపరయాఽవిచ్ఛిన్నా దృష్టాః స ద్విజ ఇత్యర్థః సంతానవిశేషప్రభవత్వతన్ములకసంస్కారాదిమత్త్వానుమితాదృష్టసంబంధవిశేషవాణా ద్విజ ఇతి యావత్ సంస్కారాశ్చ బ్రాహ్మణాదేధర్మహ్యత్వాదిమ ప్రసూతవ్యైవ కర్తవ్యత్వేన ప్రజాపతినా “అష్టవర్షం బ్రాహ్మణ ముపనయీత” ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిముఖేన ప్రగడితాః తథా చ యత్సంతాన విశేషప్రభవం సంస్కార మజో జగద తత్సంతానప్రభవత్వానుమితాదృష్టవిశేషసంబంధివాన్ ద్విజ ఇతి ఫలితోఽర్థః త్రైవర్ణికానా మావశ్యకాన్ ధర్మానాహ (ఇత్యేతి) జన్మనా కులేన కర్మణా చావదాతానాం

ఇత్యాద్యయనదానాని విహితాని ద్విజన్మనామ్,
జన్మకర్మావదాతానాం క్రియాశ్చాశ్రమచోదితాః.

౧౩

విప్రస్యాద్యయనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహః.

శుద్ధానాం త్రైవర్ణికానా విజ్ఞాదీని ద్విజానాం స్వాశ్రమచోదితాః బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమేషు విహితాః క్రియాః చోదితాని విహితాని ఏషామకరణే ప్రత్యవాయ ఇతి భావః తుర్వాశ్రమిణా మనగ్నిత్వేనేజ్ఞాయా అభావాత్తదభిప్రాయేణ స్వాశ్రమచోదితాః క్రియా ఇత్యుక్తమ్, సాగ్నిత్వే ఇత్యాదీని త్రిణి స్వాశ్రమ చోదితాః క్రియాః చేత్యేతాని విహితాని ఆనగ్నిత్వే త్యాశ్రమచోదితాః క్రియావిహితా ఇత్యర్థః. అనాశ్రమిణాం విధురాదీనాం తు పూర్వోక్తత్రింశల్లక్షణవాన్ ధర్మ ఇతి భావః

౧౩

ఏవం త్రైవర్ణికానా మావశ్యకాన్ ధర్మా నభివాయాథ తత్ర విప్రస్య జీవికాధర్మానాహ (విప్రస్యాద్యావనాదీనీతి) ఆవిశజ్జేన యాజనప్రతిగ్రహౌ ఏవక్షితౌ యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహః జీవికాధర్మాః ఇత్యాద్యయనదానాదీని త్యావశ్యకా ధర్మా ఇత్యర్థః ఏవం సంభూయ విప్రస్య షడ్ధర్మాః తథాచోక్తం మనునా-

“షణ్ణాం తు కర్మణా మస్య త్రిణి కిర్మాణి జీవికాః |

యాజనాధ్యాపనే చైవ విబద్ధాచ్చ పరిగ్రహః” ఇతి

అథ శ్మత్రీయస్య జీవికాధర్మానాహ-తన్యస్యాప్రతిగ్రహ ఇతి, అత్రాన్యస్య శ్మత్రీయస్యాప్రతి గ్రహ ఇతి ప్రతిగ్రహాతిరిక్తం యాజన మధ్యాపనం చానుజానాతి వక్ష్యతి చాన తరిమేవ “ఋతే రాజన్యమ్” ఇతి ఖూరియతే చ, ఆశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం శ్మత్రీయాదా ముపదేష్టుత్వాది సజాపాలనేఽధికృతస్య శ్మత్రీయస్య వృత్త్యంతరీ మహ-రాజ ఇతీతి వ్యాచక్షతే తచ్చింత్యమ్ “ప్రభుత్వా దార్పిజ్యం సర్వ వర్ణానాం స్యాత్” ఇతి ద్వాపిశాధ్యాయాంత్యాదికరణే శ్మత్రీయాదే ర్యాజనాధ్యాపనయోః ప్రతిపిద్ధిత్వాత్ తత్రహి దర్శపూర్ణమానజ్యోతిష్టోమాదిషు కిం త్రిధిరపి ద్విజాతిభి రార్పిజ్యం కారయితవ్య మత బ్రాహ్మణై రేవేతి సంకల్య ఉత్త్ర మోఽప్యార్పిజ్య ముర్ధంతి విద్యత్వాద్వరణం పునః పురుషార్థ ముచిః కర్మవైగుణ్యం నాస్తి కించ యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహః బ్రాహ్మణవైవ సృత్తుపాయా ఇతి నియమః పురుషార్థతయా స్మర్యతే న క్రత్వర్థతయా, తేన శ్మత్రీయవైశ్యావార్పిజ్యం కుర్వంతౌ నియమాతిక్రమాత్ కామం స్వధర్మాత్ ప్రత్యవేయాతాం న కృతౌః కదాచిత్ గుణహానిః తస్మాత్ త్రిధిరప్యార్పిజ్యం కారయితవ్యమితి పూర్వపక్షం ప్రావయ్య-

“ద్విజోత్తమానా మార్పిజ్యం న ఉ శ్మత్రీయవైశ్యయోః |

బ్రాహ్మణార్పిజ్యనియమః కృత్సర్వేనాపి హి స్మృతః”

(నృణాం సనాతనో ధర్మః, వర్ణధర్మాః ప్రథమాశ్చ)

రాజ్ఞో వృత్తిః ప్రజాగోష్ఠౌ రవిప్రాద్ వా కరాదిభిః.

౧౪

వైశ్యస్తు వార్తావృత్తిశ్చ నిత్యం బ్రహ్మకులానుగః.

శూద్రస్య ద్విజకుశ్రూషా వృత్తిశ్చ స్వామినో భవేత్

౧౫

యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యుపకృప్య “బ్రాహ్మణా మా ర్హిజ్యమ్” ఇతి యజ్ఞసూక్తికారాః కృత్వర్తేన స్మరంతీతి స్పష్టమేతత్ తథా భగవద్రామాయణేఽపి-

“క్షత్రియో యాజకో యస్య చందాలస్య విశేషతః ।

కథం సదసి టోక్తారో హవిస్తస్య సురర్షయః॥” ఇతి సురా దేవతా ఋషయశ్చ ఋత్విగ్నూతా ఇతి దేవతాహవిర్వాగనిరాకరణాత్ కృతువైగుణ్యమేవ దర్శితమ్ “రాజ యాజకయాజ్యస్య వినశ్యతి యథా హవిః” ఇతి బ్రాహ్మణార్హిజ్యే హవిర్విసాళః స్మృతః లింగాని చ దర్శితాని “బ్రాహ్మణానా మిదం హవిః ఇత్యేన మాదీని తస్మా ద్బ్రాహ్మణా మా మేవార్హిజ్యం సిదమితి రాద్ధాంతితమ్, తస్మాన్న రాజస్యవైశ్యయో ర్వాజసాధ్యాసాధికారః ఆశ్వసతికైకయప్రసృతీశాం యద్వే దాంతేషూఽదెష్టుత్వశ్చగమేన తదిధ్యాసనసూపం కింతు సూతాదీనా మివ బ్రాహ్మస్మిన్నసకమపాస నాద్యుపదేష్టుత్వసూపమ్ అధ్యాసనం నామ శోషచ్చారణానుచ్ఛారణాదుఃఖ్యోద్దేశేన భాగవ్యయాత్మక పేదరాశేః సాంగస్య స్వగవ్హద్యనవభృంకపూర్వక ముచ్ఛారణమ్, తస్మాదప్రతిగ్రహ ఇత్యుపాసన మర్థః ప్రతిగ్రహగ్రహణం యాజనాధ్యాసనయో రప్యుపలక్షణమ్ యే బ్రాహ్మణానాం యాజనాధ్యాసన ప్రతిగ్రహరూపా వార్తారూపా ధర్మాః స తే రాజన్యాదే ర్హివికాధర్మా ఇతి స తర్హి రాజన్యాదే ర్హివృత్తి రిత్యాహ-రాజ్ఞ ఇతి, తత్ర రాజన్యో ద్వివిధః ప్రజాపాలనాధిక్యతః తదవచిక్యతశ్చేతి రావదావ్యయ వృత్తిరనేనోఽన్యతే ద్వితీయస్య తు ఋతామృతాభ్యా మిత్యనేన వక్ష్యేతి ప్రజాగోష్ఠః ప్రజాపాలనాధిక్యతస్య రాజ్ఞో రాజన్యస్యావిసౌక్తిక్ విప్రేకరాత్ కరాదిభి ర్హివృత్తిః స్వామిగ్రహ్యాభాగః కరః తదాపి గాదిభ్యేన దండకుల్కాదికం విమక్షితం, వాభ్యేన ప్రజాపాలనాధిక్యతస్య తు వృత్త్యంతరమేవేతి సూచయతి ౧౪

అథ వైశ్యస్యాహ (వైశ్య ఇతి) నిత్యం బ్రహ్మకులం విప్రకులమనుగచ్ఛ త్యనువర్తతే ఇతి అనుగః తాదృశః సన్ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిలక్షణా వృత్తి ర్హిస్య స భవేత్, అథ శూద్ర స్యావశ్యకం ధర్మం వృత్తిరూపం చాహ (శూద్రస్యేతి) తత్ర ద్విజకుశ్రూషా శూద్ర స్యావశ్యకో ధర్మః స్వామినో వృత్తిశ్చ భవేత్, స్వామిదత్తే నాన్నాదినా జీవనం భవేదిత్యర్థః ౧౫

వార్తా విచిత్రా శాలీనయా యావరశిలోంఘమ్.

విప్రవృత్తిశ్చతుర్థేయం శ్రేయసి చోత్తరోత్తరా

౧౬

జఘన్యో నోత్తమం వృత్తి మనాపది భజే న్నరః,

ఋతే రాజన్య మాపత్సు సర్వేషామపి సర్వశః

౧౭

ఋతామృతాభ్యాం జీవేత మృతేన ప్రమృతేన వా,

సత్యాన్తాభ్యాం జీవేత న శ్వవృత్త్యా కథంచన

౧౮

ఏవం చతుర్థాం వర్ణనా మావశ్యకాన్ జీవికారూపాంశ్చ ధర్మానభిధాయాథ తేషామేవోక్త వృత్త్యలాభే వృత్త్యంతరాణి వివక్షః తావత్ బ్రాహ్మణస్య ముఖ్యానుకల్పభేదేన వృత్త్యంతరాణ్యాహ (వార్తేతి) విచిత్రా వార్తా కృషిగోరజ్జదిరూపా శాలీనం దార్ద్ర్యం వినైవ ప్రాప్త మయూచిత మిత్యర్థః

“శాలీనకౌపీనే ధృష్టాకార్యయోః” ఇతి నిపాతితః శాలీనశబ్దః ఇదం దీప్తియం యాయావరః ప్రవాసీ తస్య కర్మ యాయావర్యం ప్రవాసాదినా యాజ్ఞాపూర్వక మర్జనం తృప్తియం శిలోంఘమ్ “ఉంఘః కణశ ఆదానం కణికాద్యర్జనం శిలమ్” తదుభయ మేకీకృత్య చతుర్థేయం విప్రస్య వృత్తిరిత్యుక్తమ్ ఆసా చతస్యణాం వృత్తీనాం పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరా శ్రేయసి జ్ఞాయసి ఉత్తమేతి యావత్ యద్యపి పూర్వం విప్రస్యార్జయనాదీని పడన్యస్యాప్రతిగ్రహ” ఇతి విప్రస్య పరిగ్రహవృత్తేః కదితత్వాత్ తత్ర శాలీనం యా నూఽర్యమితి చ న కథనీయమ్, తిథాపి స ఏవ ప్రతిగ్రహో యాజ్ఞా పూర్వక స్తదపూర్వకశ్చేతి ద్వివిధ ఇతి వక్తుం శాలీనం యాయావర్యం చెత్సుక్తమ్

౧౯

ఏవం విప్రస్య యాజనాద్యలాభే వార్తాదిరూపా వృత్తి స్తతాప్యోత్తరోత్తరోత్తమత్వం చోక్తమ్ ఆదోత్తర త్రివర్ణస్య స్వస్వవృత్త్యలాభరూపా యది పూర్వపూర్వవర్ణస్య చోత్తరోత్తరస్య వా వృత్త్యాశ్రయణం వక్తుం తావదనాపది తదాశ్రయణం నిషేధతి (జఘన్య ఇతి.) జఘన్యవరో సరః అనాపది స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపదభావే ఉత్తమం పూర్వపూర్వవర్ణసంబంధినీం వృత్తిం న భజే న్నాశ్రయేత్ ఆపత్సు తు రాజన్యం వివా రాజన్యవ్యతిరీక్తానాం సర్వేషామపి యథాలాభం సర్వా అపి వృత్తయః అశ్రయణీయా భవంతి సర్వేషాం సర్వశ ఇత్యేతావత్కుతై రాజన్యస్య ప్రజాపాలనప్రయుక్త కర దానరూపస్వవృత్త్యలాభరూపాపది యాజనాద్యావనప్రతిగ్రహాదిరూపపూర్వవర్ణవృత్త్యాశ్రయణం వార్తాకూషయో రుత్తరవర్ణవృత్త్యోచ్చాశ్రయణం ప్రసక్త మృతే రాజన్యమితి నిషిద్ధ్యతే

౨౦

ఆద విషర్వాజన్యయోః స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాప ద్యుపాదేయాం వృత్తిం విష్కూప్య దర్శయన్ ఉత్తరోత్తరవర్ణసేవారూపం వృత్తిం ప్రతిషేధయతి (ఋతామృతాభ్యామితి) ఋతాద్యన్య తమేన జీవేత శ్వవృత్త్యా తు కథంచన న జీవేత సర్వథా శ్వవృత్తిం నాశ్రయే దిత్యర్థః

౨౧

(నృణాం సకతనో ధర్మః, వర్జధర్మాః శ్రీధర్మాశ్చ)

ఋత ముంఛశీలం ప్రోక్త మమృతం యది యాచితమ్,
మృతం తు నిత్యయాహ్లా స్యాత్ ప్రమృతం కర్షణం స్మృతమ్,
సత్యానృతం తు వాణిజ్యం శ్వవృత్తి ర్నిచసేవనమ్

౧౯

వర్జయే త్తాం సదా విప్రో రాజన్యస్య జుగుప్సితామ్,
సర్వవేదమయో విప్రః సర్వదేవమయో నృపః.

౨౦

శమో దమస్తపః శౌచం సంతోషః జెంతి రార్జవమ్,
జ్ఞానం దయాచ్యుతాత్మత్వం సత్యం చ బ్రహ్మలక్షణమ్

౨౧

శౌర్యం వీర్యం ధృతి నైజస్యాగ ఆత్మజయః క్షమా,
బ్రహ్మణ్యతా ప్రసాదశ్చ రజే చ క్షత్రలక్షణమ్

౨౨

దేవగుర్వచ్యుతే భక్తి త్రివర్గపరితోషణమ్.

ఋతాదిపదార్థానాహ సార్ధేన (ఋతమితి) స్పష్టోఽర్థః

౧౯

స కథంచనేతి వ్యాచక్షే (వర్జయేదితి) విప్రో రాజన్యశ్చ తాం నీచసేవాం స్వోత్తరవర్జసేవాం
జుగుప్సితాం నిందితాం పరివర్జయేత్ జుగుప్సితత్వమేవ వదన్ విప్రరాజన్యో విజినష్టి (సర్వవేదమయ
ఇతి) ప్రాచుర్యే మయత్ పూజ్యయోః పూజకసేవా నిందితేతి భావః

౨౦

అథ వర్ణానా మభివ్యంజకాన్ ధర్మానాహ (శమ ఇతి చతుర్విః) శమాదిపదార్థానా మర్థా
త్రింశల్లక్షణధర్మా వ్యాఖ్యానా ముక్తాః, తత్ర శాంతి రక్రోధః అమృతాత్మత్వ మమృతప్రపణచి త్తత్వమ్
శమాదికం బ్రహ్మలక్షణం బ్రాహ్మణకులాభివ్యంజక మిత్యర్థః

౨౧

(శౌర్యమితి) శౌర్యాదిక్షత్రలక్షణం క్షత్రియత్వాభివ్యంజకం తత్ర శౌర్యం స్వగృహ ఇవ
యుద్ధే ప్రవేశసామర్థ్యం వీర్యం పరై రనభిభావ్యత్వం క్షమా సహిష్ణుతా బ్రహ్మణ్యతా బ్రాహ్మణ
కులానువృత్తిః ప్రసాదోఽనుగ్రహః రజే ప్రజాపాలనమ్

౨౨

ఏవం దేవాదిభక్త్యాదికం వైశ్యలక్షణం తత్ర దేవగుర్వార్యగో భక్తిః దేవాశ్చ గురవశ్చార్థా

ఆ స్తిక్య ముద్యమో నిత్యం నైపుణ్యం నైశ్యలక్షణమ్ ౨౩

శూద్రస్య సంనతిః శౌచం నేవాస్వామిన్యమాయయా,
అమంత్రయజ్ఞో హ్యప్తేయం సత్యం గోవిప్రరక్షణమ్ ౨౪

ప్రీతాం చ పతిదేవానాం తచ్చుశ్రూషానుకూలతా,
తద్బంధు స్వనువృత్తిశ్చ నిత్యం తద్వ్యతధారణమ్ ౨౫

సమూర్జనోపలేపాభ్యాం గృహమండలవర్తనైః,
స్వయం చ మండితా నిత్యం పరిమృష్టపరిచ్ఛదా ౨౬

కామై రుచ్చావచ్చైః శాద్వీ ప్రశ్రయేణ దమేన చ,

జ్ఞానవృద్ధా గావత్ప్రేషాం భక్తిః త్రివర్గేణ ధర్మాదిపురుషార్థత్రయేణ పరితోషణం పరికుప్తి, అస్తి
పరలోక ఇతి మతి ర్యన్య సః ఆస్తిక స్తస్య భావః ఆస్తిక్యం నిత్య ముద్యమః అర్ధజ్ఞనే ప్రయత్నః,
తత్ర నైపుణ్యమ్ ౨౩

శూద్రస్య సన్నత్యాదికం లక్షణ మిత్యనుషంగః సన్నతిః పూర్వవర్ణవిషయే నమ్రతా శౌచం
స్నానాదిజం స్వస్వామిన్యమాయయా నిష్కపటభావేన నేవా అమంత్రయజ్ఞః నమస్కారేణైవ చ
యజ్ఞానుష్ఠానమ్ తతా చ యజ్ఞవల్క్యః “నమస్కారేణ మంత్రేణ పంచయజ్ఞా న్న హాపయేత్” ఇతి
అస్తేయ మచార్యం సత్య మన్యతావచనం గవాం విప్రాణాం చ లక్షణమ్ ౨౪

తత్ర ప్రీతాం ధర్మానాహ (ప్రీతామితి) పతిరేవ దేవో దైవతం యాసాం తాసాం ప్రీతాం,
అస్య పత్యః శుశ్రూషా విచర్యా తదనుకూలతా చ తస్య పత్య ర్బంధుపితృభ్రాతృదిమ అనువృత్తిః
తస్య తు యద్రవతం పత్యర్థం యో నియమస్తస్య ధారణ మేతచ్ఛక్తుష్టయం పతిదేవతానాం ప్రీతాం
లక్షణం ధర్మశ్చేత్యర్థః ౨౫

కిం చ సమూర్జనోపలేపాభ్యాం గృహస్థ్యేతి శేషః, గృహసమూర్జనాదిభిః పతిం భజే
దత్తుత్తిరేణాన్వయం. సేకః జలవిషేషః మండనం పిష్టై రలంకారః వర్తనం నిత్యం స్వగృహ ఏవావ
స్థానం ఏతైః కథంభూతా స్వయం మండితా అలంకృతా పరిమృష్టాః విశోధితాః పరిచ్ఛదాః పాత్రవస్త్రా
భూషణాదయో యయా తాదృశీ ౨౬

ఉచ్చావచ్చై ర్నానవిదైః పత్య రపేక్షితైః కామైః ప్రశ్రయేన వినయేన దమేన ఉపశాంత్యా
పత్నైః ప్రదైశ్చ వాక్యైః శ్రేష్ఠా చ కాలే కాలే ఉచితసమయే ఉచితకామేషు సంకుష్టా యథాలాభేన

(నృణాం సనాతనో ధర్మః, వర్ణధర్మాః శ్రీధర్మాశ్చ)

వాక్యైః సత్వైః ప్రియైః ప్రేక్ష్యూ కాలే కాలే భజేత్ పతిమ్. ౨౦

సంతుష్టాలోలుపా దక్షా ధర్మజ్ఞా ప్రియసత్యవాక్.

అప్రమత్తా కుచిః స్నిగ్ధా పతిం త్వపతితం భజేత్ ౨౧

యా పతిం హరిభావేన భజేత్ప్రీతివ తత్పరా,

హర్యాత్మనా హరేర్లోకే పత్యా శ్రీరివ మోదతే ౨౨

వృత్తిః సంకరజాతీనాం త త్తత్కులకృతా భవేత్.

తావన్మాత్రలాభేఽవ్యలోలుపా దక్షానలసా ధర్మజ్ఞా భర్తృకుశూషణమేవ వగం ధర్మం జానాతీతి
ప్రియా తథాక్తా సత్యా చ వాగ్యస్యాః సా వాక్యైః సత్వైరితి పతివిషయే సత్యవాక్య ముక్తమ్.
ప్రియసత్యవాగిత్యనేన తదితరవిషయేఽపీత్యతో న హినరుక్త్యమ్ ౨౩

సర్వత్రా వ్యవ్రమత్తా అవహితా కుచిః పరిశుద్ధా స్నిగ్ధా అనురక్తా పతిం భజేత్పతితం
మహాసాతకరహతం పతిం భజేత్ తు శబ్దేన పతితం న భజేదీతి సూచితీమ్ యదాహ యాజ్ఞానాశ్శ్లోః
“అకుద్దేః సంప్రతీక్ష్యో హి మహావాతకదూషితః” ఇతి ౨౪

ఏవంవిధస్య భర్తృధజనస్య ఫలమాహ (యైతి) శ్రీ ర్లిక్ష్మీ, హరిమివ యా త్మ, హరిభావేన
తత్పరా స పతిదేవ ఏరో దైవతం యస్యాః సా పతిం భజేత్ సా హర్యాత్మనా హరిరూపేణ హరిసమాన
రూపేణ పత్యా సహ శ్రీర్హరిణా సహౌపహరేర్లోకం మోదతే శన్వైః సత్యా సహ ముక్తా భవేత్పర్యః ౨౫

అథ సంకరజాతీనాం వృత్తి మాహ (వృత్తిరితి) సంకరజాతయః ప్రతిలోమజాః అను
లోమజాశ్చేఽ ద్వివిధాః తత్రోత్తరార్థిత పూర్వవరామూం త్రియూం జాతాః ప్రతిలోమజాః పూర్వవర్ణా
దుత్తరవర్ణాయాం జాతాస్త్యనులోమజాః తేషాం తత్కులకృతా కులవరంపరాప్రాప్తైవ వృత్తి ర్భవేత్
కులక్రమాగతమపి చార్యహింసాదికం విషేధన్ తాన్ విసంష్ట (అదోరీడా మసాపానాం చేతి) తద్ర
ప్రదర్శనార్థం కాశ్చిత్ తద్రుతిలోమజవిశేషా నాహ అంత్యజా శ్చాంతేవాసిన్శ్చ తెషాం సంకరజాతీనా
మిత్యన్వయః

అచారాణా మపాపానా మంత్యజాంతేఽవసాయినామ్

౩౦

ప్రాయః స్వభావవిహితో నృణాం ధర్మో యుగే యుగే,

వేదదృగ్విః స్మృతో రాజన్ ప్రేత్య చేహ చ శర్మకృత్

౩౧

వృత్త్యా స్వభావకృతయా వర్తమానః స్వకర్మకృత్.

హిత్వా స్వభావజం కర్మ శనై ర్నిర్గుణతా మియాత్

౩౨

ఉప్యమానం ముహూః క్షేత్రం స్వయం నిర్విర్యతామియాత్.

తత్ర— “రజక శ్చర్మకారశ్చ నటో బురుడ ఏవ చ ।

తైవర్తమేదభిల్లాశ్చ నప్తేతే అంత్యజాతయః ॥”

అంతేఽవసాయినస్తు చందాలపుల్కనమాతంగదయః తేషాం పరంపరాప్రాప్తేన వస్తు
ఖర్చేణాదివృత్తి రిత్యర్థః

౩౦

“శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్ స్వనుష్ఠితాత్” ఇతి భగవదుక్త మర్థ మాహ
(ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యామ్) హే రాజా! నృణాం బ్రహ్మక్షత్రాదిరూపేణావస్థితానాం సర్వేషామపి
ప్రాయశః స్వభావవిహితః సాత్త్వికాదిస్వభావానుసారేణ విహితః యద్వా భావః ప్రకారః వర్ణాశ్రమాది
రూపః స్వస్వవర్ణాశ్రమోద్ధేయో విహితః ఇత్యర్థః ఇత్యాదివృత్తయనాదిచూడః స ఏవ ధర్మ ఇహ లోకే
ప్రేత్యాఽముత్ర చ లోకే శర్మకృత్ సుఖకృత్ వెదదృగ్విః మన్వాదిభిః స్మృతః కథితః

౩౧

ఏవం వృత్తిరపి ప్రాతిస్థికీ జ్ఞాయసీతి వదన్నేవం వర్తమానస్య ఫలమాహ (వృత్తేతి)
స్వభావకృతయా వర్ణాశ్రమాదిస్వభావకృతయా వృత్త్యా అధ్యాపనాదిరూపయా జీవికయా స్వకర్మణీ
జ్ఞాసిరూపే వర్తమానః స్వస్వకర్మానుత్పన్న స్వస్వభావజం సాత్త్వికాదిస్వభావప్రయుక్తం ప్రాకృత
సత్త్వాదిగుణవశ్యతాప్రయుక్తం బంధకం పుణ్యపాపాత్మకం కిం హిత్వా “ధర్మేణ పాప మపనుద
త, విద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా” ఇత్యాది క్రుత్యర్థోఽబ్రహ్మసంహితః శనై ర్నిర్గుణతాం సత్త్వాదిగుణ
రాహిత్యం ప్రకృతినబంధరాహిత్యం ముక్తిమితి యావత్. ఇయాత్ ప్రాప్నుయాదితి శనై రిత్యస్య
సవదుపాసననిర్వృతిద్వారా ప్రాప్నుయా దిత్వాశయః

౩౨

నను స్వభావకృతయా వృత్త్యాస్వకర్మణీ వర్తమానస్య పునః కామక్రోధాదివర్తకబంధక
కర్మసంభావనయా కథం నైర్గుణ్యప్రాప్తిరితి శంకాం నిరాకర్తుం గృహస్థః జ్ఞానవైరాగ్యవతః శాస్త్ర
విచుద్ధాన్నపానాదిసేవయా రాగవర్తకత్వాభావే తావద్దృష్టాంతమాహ (ఉప్యమానమితి,) యథా ముహూర్ముహూ

(నృణాం సనాతనో ధర్మః, వర్ణధర్మాః ప్రీధర్మాశ్చ)

న కల్పితే పునః సూత్రైః ఉప్తం బీజం చ నశ్యతి ౩౩

ఏవం కామాశయం చిత్తం కామానా మతినేవయా,
విరజ్యేత యథా రాజన్నాగ్నివత్ కామబిందుభిః ౩౪

యస్య యల్లక్షణం ప్రోక్తం పుంసో వర్ణాభివ్యంజకమ్,
యదన్యత్రాపి దృశ్యేత తత్ తేనైవ వినిర్దిశేత్ ౩౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
యుద్ధిష్ఠిరనారదసంవాదే సదాచారనిర్ణయో నామ ఏకాదశోఽధ్యాయః

రూఢ్యామానం క్షేత్రం నిర్విర్యతా మసారతాం ప్రాప్నుయాత్ పునః సూత్రైః సన్యప్తనవాయ న కల్పితే
న సమర్థ మత ఏవ ఉప్తం బీజం చ నశ్యతి ౩౩

తథా కామానా మాశయః, మశ్రయం చిత్తం పునః కామానా మతినేవయా విరజ్యేత
నాగ్నివదితి పుతబిందుభిః, అగ్నిరివ న వర్ణత ఇన్ద్ర్యైః యథా ప్రజ్వలితోఽగ్నిః పుతబిందుభిః ర్న
కామ్యతి కింతు మహతా పుతపూరేణ, తథా చిత్తం కామలేశై ర్న కామ్యతి మహద్భ్యః కామై రిత్కర్థః ౩౪

కమాదిబి రేవ బ్రాహ్మణాదివ్యవహారో ముఖ్యో న జాతీమాత్రా దిత్వాః (యస్యేతి) యస్య
పుంసో యల్లక్షణం వర్ణాభివ్యంజకం ప్రోక్తం “శమోదమస్తపః” ఇత్యాదివా తద్వత్ యదన్యత్రాపి
వర్ణాంతరేఽపి దృశ్యేత తస్మి తద్వివర్ణాంతరం తేనైవ లక్షణమితి తేనైవ వినిర్దిశేత్ న జాతి
నిమిత్తేనేత్యర్థః ౩౫

ఇతి శ్రీవత్సన్వయవయఃపారావారాకానుభాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణకమలవరదయప్రసన్నతత్సాక్షిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవాపేక్ష శ్రీపీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ఏకాదశోఽధ్యాయః

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

నారద ఉవాచ—

బ్రహ్మచారి గురుకులే వసన్ దాంతో గురో ర్హితమ్,
ఆనరన్ దానవస్త్రిచో గురౌ సుదృఢసౌహృదః.

౧

నాయం ప్రాతరపాసిత గుర్వగ్నైర్గురురోత్తమాన్,
ఉభే సంధ్యే చ యువాన్ జపన్ బ్రహ్మసమాహితః

౨

ఛందాన్యధీయాత గురో రాహురాహుతిశ్చేత్ సుయంత్రితః,
ఉపక్రమేఽవసానే చ వరణౌ శిశుసా నమేత్

౩

మేఖలాజినవాసాంసి జటాదండకమండలాన్,
బిభృయా దుపవీతం చ దర్శపాణి ర్యధోదితమ్

౪

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

తదేవం చాతుర్వర్ణాదిధర్మా నిధిదాయథ చాతురాశ్రమ్యధర్మాన్ ఎవక్షి స్తావత్ బ్రహ్మచర్యాః
శ్రీసర్వానాహ (బ్రహ్మచారితి) బ్రహ్మచర్యం ద్వివిధ మౌపకుర్వాణం నైష్ఠికం చేతి అత్ర
గర్హస్థ్యావీవ నైష్ఠికం చోపాశకుర్వాణామేవేతి దర్శయితుం తాదోశకుర్వాణ బ్రహ్మచర్యధర్మా
ఉచ్యంతే యో గురుకుటే వసన్ స బ్రహ్మచారి ఉపకుర్వాణ బ్రహ్మచారిర్హ్యః కథంభూతో వసన్ః
దాంత ఉపశాంకః దానవ స్త్రిచః స్వనైవ్య మనుసందధత్ గురో ర్హిత మచరన్ గురౌ సుదృఢ
సౌహృదం యస్య తాదృశః.

౧

కించి సాయం ప్రాతశ్చ గురు మగ్ని నర్కం వార్యం సురోత్తమం చిగవంతం చ ఉపాసిత
ఉభే సంధ్యే ప్రాతః సాయం చ యతివాక్ మోసీ సమాచారచిత్ బ్రహ్మ గాయత్రీం జపన్ గుర్వాదీ
సుపాసితే తత్సన్యయః

౨

ఆహూత శ్చేత్ సుయంత్రితః సమాహితో గురౌః ఛందాంసి వేదా సధీయాత నిత్యమధ్యయ
రోపక్రమసమాప్త్యో ద్గరోశ్చరణౌ శిశుసా నమేత్

౩

యథా విహితం మేఖలాదీని బిభృయాత్ జటాధారణం తు కేప్రసాధనాభావమాత్రం
దంబం పవిత్రం పాణౌ యస్య సః.

౪

(బ్రహ్మవర్చవానప్రస్థాశ్రమయోర్ధ్వః)

సాయం ప్రాత శ్చరే ద్భక్షం గురవే తన్నివేదయేత్,
భుంజీత యద్యనుజ్ఞాతో నో చే దుపవసేత్ క్వచిత్.

౩

సుశీలో మితభుగ్ దక్షః శ్రద్ధదానో జితేంద్రియః,
యావదర్థం వ్యవహరేత్ శ్రీషు శ్రీనిర్జితేషు చ.

౬

వర్జయేత్ ప్రమదాగాథా మగృహస్థో బృహద్రవ్యతః,
ఇంద్రియాణి ప్రమాదీని హరంత్యపి యతేర్మనః

౭

కేశప్రసాదనోన్మర్దస్సపనాభ్యంజనాదికమ్,
గురుశ్రీభి ర్యువతిభిః కారయేన్నాత్మనో యువా

౮

నన్వగ్నిః ప్రమదా నామ మృతకుంభసమః పుమాన్.

సాయం ప్రాతశ్చ భైక్షం భిక్షకర్మ చరేత్ కుర్యాత్, తద్భిక్షయా లబ్ధ మన్నం గురవే వివేదయేత్ గురోః పురతో నిదవ్యాత్ తతో యది గురుజ్ఞానభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్ తదన్నం భుంజీత నోచేత్ కదాచి దుపసేత్ కదాచి దివ్యనేన తన్మనఃపరీక్షయై కదాచిత్ గురు ర్నాజ్ఞాపయేతి సూచ్యతే

౫

మితం భుంక్తే ఇతి యథా సుశీలః సుస్వభావః సదాచారో వా దక్షోఽనలరః శ్రద్ధావః గురూపదిష్టారేషు విశ్వాసయుక్తః జితాసీంద్రియాణి యేన శ్రీషు శ్రీభి ర్నిర్జితా యే శ్రీవశ్యాస్తేషు చ యావదర్థం యావత్ప్రమోజనం వ్యవహరేత్ నాదికం తాభిప్రైశ్చ సంభాషేతేత్యర్థః

౬

ప్రమదాగాథాం శ్రీవిషమాం వార్తాం వర్జయేత్ కుతః స్వయ మగృహస్థో బృహద్రవ్యతః (బ్రహ్మవర్చవాన్ శ్రీసంగాదిరహితః సను తద్గదామాత్రేణ కోదోషస్తత్రాహ (ఇంద్రియాణీతి) ప్రమాదీని బలవంతి అతః సంయచిత్తస్యాపి మనః ప్రమదాగాధాశ్రవణకథనాని స్వవశం కుర్వంతి అతస్తాం పరివర్జయేత్ ఇత్యర్థః.

౭

గురుశ్రీభి ర్గురుసత్త్విభిః స్యాద్ధేయవతిభిః కేశప్రసాదనాదికం న కారయేత్.

౮

కుతస్తన్మాత్రికరణే దోషాః రిత్రాహ (నన్వితి) అగ్నిః అగ్నిసమృశీ ప్రమదా యథా

సుతామసి రహో జహ్యదన్యదా యావదర్థకృత్

౯

కల్పయిత్వాత్మనా యావదాభాస మిద మీశ్వరః

ద్వైతం తావన్న విరమేత్ తతో హ్యన్య విపర్యయః

౧౦

ఏకత్వర్వం గృహస్థస్య సమామ్నాతం యతేరపి.

చాతివాగ్నిసహచరితం పుతకుంభం తరతి తథా పుమానపి ప్రమాదసహచారీ సంముహ్యేదిత్యర్థః. అతః సుతామసి పుత్రీమపి పుమానా రహ ఏకాంతే జహ్యత్ త్యజేత్. అన్యదా కేళప్రసాదనాదివ్యతిరీకావసరే అనైకాంతావసరే వా యావత్తదుక్తమర్థం ప్రయోజనం తావన్నాత్రం కరోతీతి తాదృశో భవేత్

౯

ఏవం బ్రహ్మచారిణో ధర్మానభిదాయ యదుక్తం “సుశీలో మితభుక్” ఇత్యాది తిద్యతి గృహస్థయోరపి బ్రహ్మోపాసననిష్ఠయో రతిదేక్ష్యన్ తావద్భావచ్ఛరీరావనాన మేవం ధర్మా అన్యప్రేయా ఇత్యాహ (కల్పయతీతి) ఈశ్వరో భగవాన్ యావదిదమాత్మన ఆభాసం దృశ్యం శరీరం కల్పయతి వ్రేవృత్తిః సమర్థం కరోతి, తావద్వైతం దేవత్వమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానరూపం భేదజ్ఞాన మనువర్తత ఇతి శేషః సన్న్యసువర్తతాం తతః కిం తత్రాహ-అన్య పుంసస్తతోఽధ్యానా ద్విపర్యయః ఉత్తరోత్తరవిపర్యయః దేహాత్మిభృమః పురుషార్థవిపర్యయో వా భవతి తస్మాద్భావద్వైతానువృత్తిః స్వధర్మేభ్యో న విరమేత్, కల్పయిత్వేతి పారాంతరమే తత్ర యావదిద మాభాసం శరీరం తావదీశ్వరః పృథుః సమర్థః స్వధర్మానుష్ఠానశక్తః సన్ ఆత్మనః స్వస్య ద్వైతం మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదం కల్పయిత్వా స్థిత ఇతి శేషః దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇతి శేషః అత ఏవ తావన్న విరమేత్ ధర్మాదితి శేషః విరామే బాధకి మాహ-హి యస్మా దధ్యాసా ద్విరామాద్భావన్య విపర్యయః ఉత్తరోత్తర దేహాత్మిభృమః యద్వా యావదిదం శరీర మనువర్తతే తావదిదం ద్వైతం మనుష్యత్వాదిక మాత్మన ఆభాసమాత్రం కల్పయిత్వా ద్వైతం దేహకారో న త్వత్కార ఇతి కల్పయ్యా దేహవిలక్షణ మాత్మాన మనససంధాయే త్యర్థః ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థః న విరమేత్ స్వధర్మా న్న విరమే దిత్యర్థః ౧౦

ఉక్తం యతిగృహస్థయో రవ్యతిదిశతి (ఏతదితి) ఏతత్ సుశీల ఇత్యాదినోక్తం సర్వం బ్రహ్మోపాసనరూపవ్రతనిష్ఠస్య యతే స్తుర్యాశ్రమిణః అపిశబ్దాత్ గృహస్థస్యాపి సమామ్నాతం తత్ర గృహస్థస్య కింవిద్విశేషమాహ (గురువృత్తిరితి) గురీవృత్తిః గుర్వనువృత్తిః శ్రీనంగరాహిత్యాదిరూపా బ్రహ్మధర్మవృత్తిః గృహస్థస్య తు వికల్పేన కదాచి దృవేత్ కదాచిన్నస్యాత్, కదా న భవేత్.

(బ్రహ్మచర్యవాసప్రస్థాశ్రమయోర్ద్వయాః)

గురువృత్తి ర్వికల్పేన గృహస్థస్యర్తుగామినః

౧౧

అంజనాభ్యంజనోన్మర్దప్రవలేఖామిషం మధు,

స్నగ్గంధలేపాలంకారాన్త్యజేయు ర్యే ధృతవ్రతాః.

౧౨

ఉషిత్యైవం గురుకులే ద్విజోఽధీత్యావబుధ్య చ.

త్రయీం సాంగోపనిషదం యావదర్థం యథాబలమ్.

౧౩

దత్త్వా వర మనుజ్ఞాతో గురోః కామం యదీశ్వరః.

ఇత్యపేక్షయాంతంకాలం నిర్జిన్ వికల్పే హేతుం వదన్ గృహస్థం విశిష్ట-ముతుగామిన ఇతి ఋతుగామిత్వాద్ గురువృత్తివికల్ప ఇతి భావః ముతుకాలేషు గురువృత్తి ర్నాస్తీతి చ భావః అస్యా వృత్తే ర్దుష్కరత్వాభి ప్రాయేణ గుర్వితి విశేషణ ముపాత్తమ్

౧౧

కిం చ యే ధృతవ్రతాః గృహస్థాస్తే అంజనాదీన్ త్యజేయుః, అంజనా వ్యామిషాంతానాం ద్వంద్వైక్యం, తత్రాంజనం శరీరస్య తైలాద్యంజనం శిరసః అభ్యంజన మనశిష్టదేహస్య ఉన్నర్తః ఉన్నర్తః త్ర్యవలేఖా కుడ్మాదిషు ప్రీప్రతికృతిలేఖన మామిషం మాంసం మధు మద్య మిదం క్షత్రియాద్యభిప్రాయకం స్రక్ చ గంధలేపశ్చాలంకారశ్చ తాన్.

౧౨

ఏవం బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మా నభిధాయాథాశ్రమాంతరధర్మాః ఏవఙ్ఞః తావదాశ్రమాంతరాదా ముక్తి విధబ్రహ్మచర్యాశ్రమపూర్వకత్వ మాహ (ఉషిత్యైవ మితి ద్వాభ్యామ్) ద్విజః త్రైవర్తికః ఏవ మిత్థం గురుకులే ఉషిత్యా సాంగోపనిషదం సాంగసశిరస్కాం త్రయీం యథా బుద్ధిబలం యావత్ స్వాపేక్షితిమధీత్వ అవబుధ్య తదర్థం జ్ఞాత్వా, అవబుధ్యేతి పారస్తూదితః “వేద మధీత్యాభిసమ్యక్య కుటుంబే కుచో దేశే” ఇతి శ్రుత్యర్థస్యాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానా దవబుధ్య సమావర్తనం కృత్వా

౧౩

యదీశ్వరః శక్తశ్చేత్తత్త్వి గురోః కామమపేక్షితం వరం దత్త్వా గురుతాఽశ్వనుజ్ఞానః గృహం వనం వా ప్రవిశేత్ గృహస్థాశ్రమం సన్న్యాసాశ్రమం వా స్వీకుర్యా దీత్యర్థః ఎవఙ్ఞః కుచిదేశోపలక్షకః కుటుంబే కుచో దేశే ఇతి శ్రుత్యనురోధా న్న తు వాసప్రస్థాశ్రమోపలక్షకః బ్రహ్మచర్యానంతరం తత్పరిగ్రహనుసవత్తే, స హి గర్హస్థ్యానంతరభావి “బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహ

గృహం వనం వా ప్రవిశేత్ ప్రవ్రజేత్ తత్ర వా వసేత్ ౧౪

అగ్నౌ గురౌ వాత్మని చ సర్వభూతే స్వదోక్షజమ్,
భూతైః స్వదామభిః పశ్యే దప్రవిష్టం ప్రవిష్టవత్ ౧౫

ఏవంవిధో బ్రహ్మచారీ వానప్రస్థో యతి ర్గృహీ,
ఎంన్ విదితవిజ్ఞానః పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ౧౬

వానప్రస్థస్య వక్ష్యేమి నియమాన్ మునిసమృతాన్,
యానాతిష్ఠన్ ముని ర్గచ్ఛే దృషిలోక మిహంజసా ౧౭

భవేత్ గృహ ద్వసీ భూత్వా ప్రవ్రజేత్ యది వేతరతా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్ గృహ ద్వనాద్వా
జతి జాబాలిశ్రుతేః గార్హస్థ్యానంతరం ప్రవ్రజేత్. ప్రవ్రజనం తు సన్న్యాసాశ్రమపరిగ్రహో
వానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహశ్చేత్కుభయవిధం వివక్షితం. యదేష్టం సస్మ్యసే ద్వసనం వా ప్రతిష్ఠేత్యర్థః
తత్ర వా వసేత్ తత్రశబ్దేన బ్రహ్మచర్యం గార్హస్థ్యం చ వివక్షితం బ్రహ్మచర్య ఏవ నిషితో భవేత్
గృహం ప్రవిశ్య తత్రైవ వా స్థితో భవే దిత్యర్థః ౧౪

ఎవం యదేష్టం పరిగృహీతానాం సర్వాశ్రమజ్ఞా మనుగతం ధర్మం తత్పురిం చాహ
ద్వాభ్యాం (అగ్నౌవితి) అగ్నౌవితి ఉర్యాశ్రమవ్యతిరిక్తాశ్రమావిప్రాయకం సాంసర్గికత్వాత్ గురౌ
వగ్నౌ వాత్మని స్వస్మిన్ సర్వభూతేషు చాంతఃప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం ధారికతయా స్థితమితి
శేః స్థిమి అదోక్షజా భగవంతం సశ్యేత్ అదోక్షజో ధామాఽఽథావో యేషాం తై ర్భూతై రప్రవిష్టం
పశ్యేత్ వ్యాప్యవస్తుగతదోషానంస్పృష్టం పశ్యేత్ అంతర్బహిః వ్యాప్య స్థితత్వా దితి భావః ౧౫

ఏవంవిధధర్మీ బ్రహ్మచర్యాద్యన్యతమసూతాత్మ్యం యేన రాఘవః పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి
ప్రాప్నోతి ౧౬

తానద్వానప్రస్థధర్మాన్ సక్తుం ప్రతిజానీతే (వాగప్రస్థస్యేతి.) మునీనాం సంమతాన్ వాన
ప్రస్థస్య నియమాన్ ధర్మాన్ వక్ష్యేమి నియమాన్ విశిష్ట-యాన్నియమాసహ లోకేఽనుత్తిష్ఠన్
మునిరంజసా ఋషిజాం లోకం మహర్లోకం ప్రాప్య భగవత్లోకం వా గచ్ఛేత్. ౧౭

(బ్రహ్మచర్యవాసప్రస్థాశ్రమయోగ్యతాః)

న కృష్ణపద్యమశ్నీయా దకృష్ణం చాప్యకాలతః,
అగ్నిపక్వ మథామం వా అర్ధపక్వ ముతాహరేత్.

౧౮

వన్యై శ్చరుపురోడాశాన్ నిర్వపేత్ కాలచోదితాన్,
లబ్ధే నవే నవేఽన్నాద్యే పురాణం తు పరిత్యజేత్

౧౯

అగ్న్యర్థమేవ శరణ ముటజం వాద్రికందరామ్,
శ్రయేత హిమవాయుగ్నివర్షార్కాతపషాట్ స్వయమ్

౨౦

కేశరోఘనఖక్త్రమలాని జటిరో దదత్,
కమండల్వజినే దండవల్కలాగ్నిపరిచ్ఛదాన్.

౨౧

నియమానాహ (నేతి) కృష్ణపద్యం కృష్ణాద్యుపాయై ర్నిష్పన్నం శాల్యాన్నాదికం నాశ్నీయా
ద్వనస్థ ఇతి శేషః. అకృష్ణపద్యమపి ఫలమూలాదిక మకాలతః పాకకాలాత్ పూర్వమేవ పరిపాకా
వస్తాయాః పూర్వమేవ తథాగ్నిపక్వ మామం చ నాశ్నీయాత్ ఉతాపిత అర్కపక్వం సూర్యకిరణపక్వం
ఫలాదిక మేవాహరే దశ్నీయాత్

౧౮

ఏవం వాసప్రస్థస్య ధర్మ ఉక్త ఆథావశ్యకాన్ నియమానాహ (వన్యైరితి.) వన్యైర్నివారాదిభి
శ్చరుపురోడాశాన్ కాలచోదితాన్నిత్యాః నిర్వపేత్ నివారాదివిష్పన్నైరేవ చరుపురోడాశై ర్యదోదితధర్మాః
కుర్యాదిత్యర్థః నవే నవే నూతనేఽన్నాద్యేఽన్నే లబ్ధే పురాణం పూర్వసంచిత మన్నాద్యం
పరిత్యజేత్.

౧౯

అగ్న్యర్థ మగ్నీనాం రక్షణార్థమేవ ఉటజం వర్షశాలాత్మకం శరణం స్వగృహం కుర్యా
దతవాఽగ్నికందరం పర్వతగుహం వా శ్రయేత స్వయం తు హిమం చ వాయు శ్చాగ్ని వర్షం చ
సూర్యాతపశ్చ తాః సహత ఇతి హిమవాయుగ్నివర్షార్కాతపషాట్

౨౦

జటాః సంతి అప్యేతి తాదృశః కేశాదీన్ దేహమలం చాఘమర్హతేన ధారయాః కమండల్వా
దీంశ్చ దధ దగ్నిపరిచ్ఛదాః స్రుక్ స్రువాద్యపకరణాని చ దదత్.

౨౧

చరే ద్వనే ద్వాదశవాణ్ణనష్టౌ పా చతురో ముసః,

ద్వావేకం వా యథా బుద్ధిర్న విపద్యేత కృచ్ఛ్రతః

౨౨

యదా కల్పః స్వక్రియాయాం వ్యాధిభి ర్జ్వరయాఽధవా,

అస్వీక్షిక్యాం వా విద్యాయాం కుర్యా దనశనాదికమ్

౨౩

ఆత్మన్యగ్నీన్ సమారోప్య సంన్యస్యాహంమమాత్మతామ్,

కారణేషు న్యసేత్ సమ్యక్ సంఘాతం తు యథార్హతః

౨౪

భే ఖాని వాయో నిఃశ్వాసాం స్తేజ సూష్మాణ మాత్మవాన్,

అప్స్వస్యక్ శ్లేష్మపూయాని జీతౌ శేషం యథోద్భవమ్

౨౫

వాచ మగ్నౌ సవక్తవ్యా మింద్రే శిల్పం కరావపి,

కృచ్ఛ్రతః క్లేశా ద్యథా బుద్ధిర్న విపద్యేత న నశ్యేత్ తథా ద్వాదశాణ్ణాన్ సంవత్సరా నష్టౌ
వా చతురో వాణ్ణౌ ద్వౌ వా ఏకం వా చరేన్నియమానితి శేషః

౨౨

యదా ద్వాదశాణ్ణాద్యనంతరం వ్యాధ్యాపిభి రుత జరయా వా స్వక్రియాశూం స్వక్రియధర్మా
చరణే అస్వీక్షిక్యా మాత్మవిచారరూపాయాం విద్యాయాం తురీయాశ్రమధర్మే చాశక్తస్తదాఽనశనాదిక
మాదిశబ్దే నాగ్న్యారోపణాదికం వక్ష్యమాణం వివక్షితం తత్కుర్యాత్.

౨౩

తదేవాహ (ఆత్మనీతి) అగ్నినాత్మని సమారోప్య ఆహంకారమమకారౌ సంన్యస్య త్యక్త్వా
యథాయోగ్యం స్వస్వకారణే సంఘాతం భూతసంఘాతరూపం శరీరేంద్రియజాతాదికం సమ్యక్ న్యసేత్ శ్రీ
మనుసందర్శిత.

౨౪

తదేవ సవిస్తార మాహ (ఖ ఇత్యాదినా) భే ఆకాశే ఖాని శరీరగతచ్ఛిద్రాణి ప్రలీనాని
భావయేత్ నిశ్వాసానాం దేహగతా మచ్ఛ్వాసాదీనాం ప్రాణాన్ వాయౌ తథా ఊష్మాణం తేజసి న్యసేత్
ఆత్మవాగ్ దీనూగ్ అస్పృగుధిరం చ శ్లేష్మ చ పూయం మూత్రాదికం చేత్యేతాన్యపు శేషమస్థి
మాంసాదికం కరినాంశం స్థితౌ ఇత్యేషం యథోద్భవం యద్యత ఉత్పన్నం తథా తదనతిక్రమేణ
స్వకారణేషు ప్రలీనాని అనుసందర్శిత

౨౫

ఏవంభూతసంఘాతాత్మకశరీరావయవానాం యథోద్భవం స్వస్వకారణే లయానుసంధాన
యుక్త మథ సవ్యాపారాణాం వాగాదీంద్రియజాం స్వాఽధిదైవతేషు లయానుసంధానప్రకారమాహ

(బ్రహ్మచర్యవాసప్రస్థాశ్రమయో ర్థాః)

వదాని గత్యా వయసి రత్యోపస్తం ప్రజాపతే

౨౬

మృత్యో పాయం విసర్గం చ యథాస్థానం వినిర్దిశేత్,
దిక్షు శ్రోత్రం సనాదేన స్పర్శమధ్యాత్మని త్వచమ్

౨౭

రూపాణి చక్షుషా రాజన్ జ్యోతిష్యభినివేశయేత్,

అప్పు ప్రచేతసా జిహ్వం ప్రేయైర్ద్విణం షీతో న్యసేత్

౨౮

మనో మనోరథైశ్చంద్రే బుద్ధిం బోధ్యైః కవౌ పరే.

(వాచమితి) యద్యప్యధిదైవతేభ్యో నేంద్రియాణా ముత్పత్తిరితి తద్రి తేషాం అయానుసంధానకథన
విసంగతం తదాపి తేషాం తత్ప్రవర్తకత్వేన ప్రాధాన్యే తైః తావత్ సంక్లేషానుసంధానం తేషామపి
స్వకారణే అయానుసంధానాయ కత్యుతే-వక్తవ్యముక్తిః భావే తవ్యః. సవక్తివ్యాం సోక్తికాం వాచం
వాగింద్రియమగ్నా వధిదైవతే వినిర్దిశే దిక్షుత్తరేణాన్వయః కరో శిల్ప మాదానాదిరూపం వ్యాపారం
చేంద్రే తదధిదైవతే గత్యా సహ పాదౌ వయసి కాలాత్మకే విష్ణౌ రత్యా సహోపస్త మింద్రియం
ప్రజాపతా వధిదైవతే

౨౯

సోఽపర్గం పురీషోత్సర్గాదివ్యాపారసహితం అపానం పాయమింద్రియం మృత్యావధిదైవతే
యథాస్థానం యత్ యన్యాధిదైవతరూపం స్థానం తదనతిక్రమేణ నిర్దిశేత్ సంక్లిష్ట మనుసందధీత.
ఏవం కర్మేంద్రియాణాం తదధిదైవతే సంక్లేషానుసంధానే క్రమ ఉక్తిః అథ శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియాణా
మాహ-దిక్షితి శ్రోత్రమింద్రియం నాదేన శబ్దేన విషయభూతేన సహ దిక్షు అధిదేవతాను త్వచ
మింద్రియం స్పర్శేన విషయేణ సహాధ్యాత్మని వాయావధిదైవతే. హేరాజన్: చక్షురింద్రియేణ సహ
రూపాణి తద్యవయభూతాని జ్యోతిషి సూర్యైరధిదైవతేఽభినివేశయేత్ అభినివిష్టం సంక్లిష్టం భావయేత్ ౨౩

జిహ్వం రసనేంద్రియ మప్పు రసేషు విషయభూతేషు అవేశ్యతో రసోపలక్షకః ప్రచేతసా
వరుణే నాధిదైవతేన సహాభినివేశయే చిత్తనుషంగః త్రయాణాం సంక్లేషమాత్రవివక్షయా ప్రచేతసే
త్యప్రధానే తృతీయా ప్రేయైః గందై ర్విషయైః సహ ఘ్రాణ మింద్రియం షీతో షీతిశబ్దోపలక్షితయో
రశ్మినో ర్న్యసేత్ మనోరథైర్వ్యాపారైః సహ మన ఇంద్రియం చంద్రేఽధిదైవత బోధ్యైర్విషయైః
సహ బుద్ధిం పరే శ్రేష్ఠే కవౌ చతుర్ముఖేఽధ్యాత్మనా అత్మని దేహే వర్తమానే నాహంకారేణ సహ
తత్కర్మాణి దేహాత్మాభిమానాదిరూపాణి అహంకారాధిదైవతే రుద్రే విన్యసేత్ అహంకారకర్మాణ్యేవ
చర్యయతి యద్యస్మా దహంకారత్ ఆహంమమతాక్రియాః దేహేఽహంబుద్ధిః దేహానుబంధిషు మమకారః

కర్మాణ్యధ్యాత్మనా రుద్రే యదహం మమతాక్రియా,
సత్త్వేన చిత్తం క్షేత్రజ్ఞే గుణై రైవకారికం పరే.

౨౯

అప్పు షీతి మహి జ్యోతిష్యదో వాయో నభస్యముమ్,
కూటస్థే తచ్చ మహతి తదవ్యక్తేఽక్షరే చ తత్.

౩౦

ఇత్యక్షరతయాఽఽత్మానం చిన్మాత్రమవశేషితమ్,
జ్ఞాత్వాద్వయోఽథ విరమేద్ దగ్ధయోని రివానలః

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
యుద్ధిష్ఠిరనారదసంవాదే సదాచారనిర్ణయో నామ ద్వాదశోఽధ్యాయః

తస్మాలాః క్రియాః ప్రవృత్తయశ్చ భవంతి చిత్తం చిత్తానన్తమంతఃకరణం సత్త్వేన సత్త్వగుణకార్య
దూతస్వచ్ఛత్వప్రకాశత్వాదిరూపచిత్తవృత్త్యా సహ క్షేత్రజ్ఞేఽధిదైవతే న్యసేత్ తతో వైకారికసాత్త్వి
కాహంకారం గుణైః స్వకార్యభూతై రింద్రియైః సహ పరే తత్కారణే మహత్తత్త్వే న్యసేత్. ౨౮-౨౯

ఏవం వైకారికాహంకారస్య మహతి లయాఽనుసంధాన ముక్తం పూర్వం భే భాసిత్వాదినా
తత్తత్కార్యప్రళయానుసంధాన ముక్తమ్ అథ తత్త్వైః సహ తత్కారణభూతస్య తామసాహంకారస్య
మహతి లయానుసంధానప్రకారమహా (అపిత్వాదినా) తావత్ షీతి మప్పు అపో జ్యోతిషి అదః జ్యోతి
ర్వాయావముం వాయుం నభసి ఆకాశే తచ్చ కూటస్థే తామసాహంకారే తం చ మహతి మహత్తత్త్వే
తచ్చ మహత్తత్త్వమ్ అవ్యక్తే చిత్తమష్టినంసృష్టం ఆచిత్తమష్ట్యాత్మకే ప్రధానే తచ్చాక్షరే
పరమాత్మాత్మకే జీవే న్యసేత్ ౩౦

అత ఏవ మవశేషితం ప్రత్యగత్వాన మక్షరతయా పరమాత్మశరీరాత్మకత్వస్వాభావి
కన్వరూపతయా జ్ఞాత్వాఽధ్వయః ఆత్మని జాతిగుణాద్యభిమానరహితః విరమేత్ దగ్ధజ్యోః నిర్దగ్ధకాష్టోఽ
నలోఽగ్నిర్యథా విరమతి తద్వత్ ధర్మానుష్ఠానేఽశక్తో వానప్రస్థ ఏవ మనుసందధానో తేహత్యాగాయా
నశసప్రతం కుర్యాదిత్యర్థః ౩౧

ఇతి శ్రీవత్సన్యాయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేః
తద్గురణకమలసరియప్రసన్నతత్పుక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ద్వాదశోఽధ్యాయః.

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః

నాశద ఉవాచ —

కల్పస్తేష్వవం పరివ్రజ్య దేహమాత్రావశేషితః,

గ్రామైకరాత్రవిధినా నిరపేక్ష శృరే నృహీమ్.

౧

విభృయాద్ యద్యసౌ వాసః కౌపీనాచ్ఛాదనం పరమ్,

త్యక్తం న దండలింగాదే రన్యత్ కించిదనాపది.

౨

ఏక ఏవ చరేద్భిక్షుః ఆత్మారామోఽనపాశ్రయః,

సర్వభూతసుహృద్భావతో నారాయణపరాయణః

౩

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః

ఏవం స్వసర్మానుష్ఠానే తుర్యాశ్రమవర్తే చాకత్తస్య వానప్రస్థస్యైవ మనుసంధానపూర్వ కానశనవ్రతేన దేహత్యాగ ఉక్తః అథ తచ్చక్తస్య తుర్యాశ్రమపరిగ్రహం వదంస్తద్ధర్మా నాహ త్రయోదశేనాధ్యాయేన (కల్ప ౩౩) అశ్రమాంతరధర్మానుష్ఠానముత్తమే దేవ మనుసందధత్ పరివ్రజ్య సంన్యస్య దేహమాత్రేణావశేషితః దేహతిరిక్తం తదనుబంధి సర్వం పరిత్యజ్యేత్యర్థః గ్రామైకరాత్రవిధినా ఏతై కస్మిన్ గ్రామే ఏతై కరాత్రనియనవిధినా నిరపేక్షో మహిం చరేత్.

౧

యద్యసౌ పరివ్రాట్ త్యక్తం దేహద్యతిరిక్తం కించన విభృయాచ్ఛేత్తర్హి కౌపీన మాచ్ఛాద్యతే యేన తచ్చ వాసః పరం కేసలం విభృయాత్ దండకముండలుఖ్యా మన్యక్ కించిదవ్యనాపది న విభృయాత్, దండపాత్రగ్రహణ ముసవీతకటిసూత్రాదే రప్యావశ్యకస్యో పలక్షణమ్ అనాపదీత్యనేన శీతాద్యసహిష్టుత్వ రూపాపది తు కించిత్ తన్నినారకం వాసోంతరాదికముపి విభృయాదితి సూచితమ్

౨

అనపాశ్రయః పరిత్యక్తనియతనివాసదేశః ఏకోఽసహాయః భిక్షుః విజ్ఞాన్సోపజీవీ ఆత్మారామ శృరేత్ సర్వేతి సర్వభూతేషు తరతమేషు సుహృద్భగవదాత్మకత్వానుసంధానేన నితరా మనుకూలః శాంతః క్రోధరహితః నారాయణ ఏవ పరాయణం ప్రాప్యం వ్రాపక మాధార శ్చేత్యధ్యవసాయయుక్త ఇత్యర్థః.

౩

పశ్యే దాత్మన్యదో విశ్వం పరే సదసన్తోఽవ్యయే.

ఆత్మానం చ పరం బ్రహ్మ సర్వత్ర సదసన్మయే

౪

సుప్తప్రబోధయోః సందావాత్మనో గతిమాత్మద్భక్.

పశ్యన్ బంధం చ మోక్షం చ మాయామాత్రం న వస్తుతః

౫

నాభినందేద్ ద్రువం మృత్యు మధ్రువం వాన్య జీవితమ్.

కాలం పరం ప్రతీక్షేత భూతానాం ప్రభవాప్యయమ్

౬

సదసతః చిదచిద్భావం పరే విలక్షణేఽత ఏవావ్యయే స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే ఆత్మని పరమాత్మన్యదః ఇదం విశ్వం పశ్యేత్ తదాయత్తనత్వాస్థితిప్రవృత్తిమత్తేన తచ్చరీరత్నేన చ పశ్యేదిత్యర్థః తథా పరం బ్రహ్మత్వానం పరమాత్మానం సదసన్మయే చిదచిద్భావతే సర్వత్ర జగతి వియంతృతయాత్మతీయా చ స్థితం పశ్యేదేవ వాసుదేవశబ్దార్థానుసంధానముక్తమ్

౪

(సుప్తేతి) సుప్తప్రబోధయోః సంధౌ సాయంసాతరిత్యర్థః యద్వా తయోః సందిర్మధ్య మావస్థాయా మిత్యర్థః స్వప్నావస్థా తదాపీం శయానదేహత్మనోఽవ్యతిరేకః సుగ్రహః పరమాత్మనో విచిత్రస్పష్టియోగశ్చ “న తిత్ర రథా న రథయోగా న సంతానౌ భవత్యథ రథా న రథయోగా” పతః నృజత” ఇతి శ్రుతిః ఏవం చ సుప్తప్రబోధయోః సంధౌ స్వప్నావస్థాయా మాత్మద్భిగ్ దేహవిలక్షణ ప్రత్యగాత్మన్యరూపవిమర్శనపరః ఆత్మనః పరమాత్మనో గతిం విచిత్రపథరథయోగాదిసప్తత్వాది ప్రకారం పశ్యే దనునందదీత తథా బంధం మోక్షం చ మాయామాత్రం న వస్తుతః ఇతి పశ్యేత సంబంధాదిక మీశ్వరసంకల్పరూపజ్ఞానాదీనం వస్త్యాత్మన్యరూప్రయక్తమితి పశ్యే దిత్యర్థః మాయాశబ్దశ్చ జ్ఞానపర్యాయః. “మాయా చ యయనం జ్ఞానం” ఇతి నైఘంటికాః బంధమోక్షయోశ్చ పరమాత్మసంకల్పాదీనత్వం ముచితమ్ “పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతో హ్యన్య బంధవిపర్యయో” ఇతి బంధమోక్షయోః ప్రకృత్యన్యయ్యవ్యతిరేకరూపత్వాచ్చ మాయామాత్రత్వం, నను కథం మోక్షస్య స్వరూప్రయక్తత్వాభావః బంధప్రతియోగిత్యాదితి బ్రూమః న హ్యబద్ధస్య మోక్షసంభవః

౫

ద్రువం నిశ్చితం మృత్యు మధ్రువ మస్థిరం జీవితం చ నాభినందేత్ మృత్యుమితి దృష్టాం తార్థమి వా యథా మృత్యుం నాభినందతి తథా ద్రువం జీవితమపి నాభినందేదితి పరం కేవలం తు భూతానాం ప్రభవాప్యయో యస్మా త్తమత్పత్తిప్రకరణహేతుం కాలమేవ ప్రతీక్షేత కాలగతి ఏవాలోచయే దిత్యర్థః

౬

(నవ్వానధర్మవర్జనం, అవధూతప్రహ్లాదసంవాదశ్చ)

నానద్వాస్త్రేషు సజ్జిత నోపజీవేత జీవికామ్.

వాదవాదాం స్త్యజేత్ తర్కాన్ పక్షం కం చ న సంక్రయేత్.

న శిష్యాననుబద్ధీతి గ్రంథా నైవాభ్యసే ట్పహూన్.

న వ్యాఖ్యా ముపయుంజీత నారంభానారభేత్ క్వచిత్.

న యతే రాశ్రమః ప్రాయో ధర్మహేతు ర్మహాత్మనః.

శాంతస్య సమచిత్తస్య విభృయామత వా త్యజేత్

అనద్వాస్త్రేషునాధ్యాత్మశాస్త్రేషు న సజ్జిత న సజ్జో భవేత్. జీవికాం జీవనోపాయభూతాం వృత్తిం నోపజీవేత్. అతివాదాన్ జల్పవితండాదివిషాన్ తర్కాన్ త్యజేత్. కమపి పక్ష ముగ్రహేజ్ నాశ్రయేత్

శిష్యాన్నునుబద్ధీత తద్విత్తలోభాభావాదితి భావః బహూన్ గ్రంథాన్ నైవాభ్యసేన్నైవ పరేత వ్యాఖ్యాం నోపయుంజీత న పారమే దిత్వర్థః చిత్తస్యాన్యవరత్వప్రసంగాదితి భావః ఆరంభాన్ మారపత్యాద్యారంభాన్ క్వచిదపి నారభేత్ న కుర్యాత్ నిగ్రహానుగ్రహాదివైషమ్యప్రసంగా దితి భావః యద్వా ఆరంభాన్ గృహాద్యారంభాన్ నారభేదిత్వర్థః

శాంతస్య సమచిత్తస్య మహాత్మనో యతేరాశ్రమః ప్రాయో న ధర్మహేతుః అపి తు జ్ఞాన ప్రాయోజకః అతో ధర్మం విభృయాద్వా త్యజేద్వా భరణత్యాగో వ్యవస్థితవికల్పో జ్ఞానహీనః సంన్యాసాశ్రమ నిష్ఠః ధర్మం ప్రయోజనత్వేన విభృయాత్ జ్ఞానాంస్తు ధర్మాఖ్యం ఫలం త్యజేదిత్వర్థః యద్వా ఉపవాసాదిదేహత్లేశకరరూపధర్మః శరీరదౌర్బల్యముభేన యోగవిఘాతకో న చేత్ విభృయాత్ విఘాతకశ్చేత్తం త్యజేదిత్వర్థః. యద్వా నను. శిష్యానుబంధనగ్రంథాఖ్యానవ్యాఖ్యోపయోజనాదిభిః కల్పిధర్మ ఏవార్జితః స్యాదితి కిమర్థం తే నిషిధ్యంతే? ఇత్యత్రాహ (నేతి) యది యతే రాశ్రమో ధర్మార్థః స్యాత్తర్హి కర్తవ్యః స్యుః శిష్యానుబంధనాదయః స తు ప్రాయశో న ధర్మహేతుః యత్యా శ్రమస్య ధర్మహేతుత్వాభావే హేతుత్వం వదన్ తం విశిష్ట (శాంతస్థితి.) శాంతస్య జితేంద్రియస్య ధర్మసాధ్యైహికాముష్మికశబ్దాదివిషయభోగాదిరహితస్య సమచిత్తస్య ఆధర్మస్య ఇవ ధర్మస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తిప్రతిబంధకత్వజ్ఞానవత్వేన ధర్మాధర్మయోః సమచిత్తస్య ప్రాయ ఇత్యనేన క్వచిత్ యత్యాశ్రమస్యాపి ధర్మహేతుత్వ మస్యేవేతి సూచితమ్. అతో యది యతిధృప్రయోజనక యత్యాశ్రమనిష్ఠశ్చేచ్ఛిష్యానుబంధాదీన్ విభృయాత్ ధర్మహేతుత్వాభావే తు త్యజేదిత్వర్థః.

అవ్యక్తలింగో వ్యక్తార్థో మనీష్యన్మత్తబాలవత్.

కవి ర్ముకవదాత్మానం స్వప్నస్థా దర్శయేన్నృణామ్

౧౦

అత్రావ్యుదాహరంతీమ మితిహాసం పురాతనమ్.

ప్రహ్లాదస్య చ సంవాదం మునే రాజగరస్య చ

౧౧

తం శయానం ధరోపస్థే కావేర్యాం సహ్యసానుని.

నను, విప్ర్యాద్యనుబంధనాద్యభావే స్వస్య జ్ఞానిత్వాదిమాహాత్మ్యం న ప్రకాశితం స్వాదితి ఆహ (అవ్యక్తలింగ ఇతి.) అవ్యక్తలింగో అస్నుబిహ్నుః స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కృత్వన్ వర్తేత యతిరితి భావః తతా చ శారీరకం సూత్రమ్ "అనావిష్కృత్వన్నస్వయాత్" ఇతి శ్రుతిశ్చ "తస్మాద్భాష్యాణః పాండిత్యం విద్విద్య భార్యేన తిష్ఠాపేత్" ఇతి బాలస్య కర్మ స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారరూపం బాల్యం తేన తిష్ఠాపేదిత్యర్థః జ్ఞానిత్వాద్యనావిష్కారాభిప్రాయేణ దృష్టాంతయతి (ఉన్నతబాలవదితి) ఉన్నతవద్బాలవచ్చ కించావ్యక్తార్థః పరై రవిదితప్రయోజనః మునిరాలంబనంశీలసశీలశ్చ వర్తేత ఆలంబనంశీలనం శుభాశ్రయఃసశీలన మేతదేవ "బాల్యం చ పాండిత్యం చ విద్విద్యాథ మునిర్భవతి" ఇతి మునిశబ్దేన వినితం తద్విషయకం చేదం సూత్రమ్ "సహకార్యంతరవిధిః పక్షేణ తృతీయం తద్వతో విద్యాదిపత్ ౩-౪-౪౬" ఇతి న త్వత్ర బాలవదితి దృష్టాంతేన బాలస్య యత్కర్మ కామచారా దికం తదభిప్రేతమ్ "నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాంతో నానసమాహితః నాఽకాంతమానసో వాపి ప్రజ్ఞానేనై న మాప్నుయాత్" ఇతి దుశ్చరితస్య పరినిష్పన్నసాధనవిరోధిత్వశ్రవణాత్ మనీష్యన్మత్త బాలవదితి పారే మనీష్యన్మత్తాదివచ్చరేదితి యదోక్త ఏవార్థః కవి ర్విద్వానపి సునిపుణం భాషితుం సవర్కృపి స్వమాత్మానం మూకమివ నృణాం దృష్ట్వా దర్శయేత్ యదోన్మత్తాదిరూపం మన్యేరంస్తథా వర్తేత. స్వదృష్టేతి పారే స్వదృష్ట్వా దేహవిలక్షణయా స్వాత్మిదృష్టేత్యర్థః

౧౦

అజగరవ్రతస్య సంన్యాసాశ్రమానపేక్షితేషాం యద్యచ్ఛయోపసతసంతోషస్య మోక్షవిరోధి ప్రపృత్త్యపరితజ్ఞానానావిష్కారస్య చ తిదిపేక్షితత్వాత్ తదవగమనాయ తదితిహాసం స్రస్తౌతి (అతాపీతి) అత్ర స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారాదినా జ్ఞానినోఽవస్థానే ఇతిహాసమపి దృష్టాంతత్వేన ఉదాహరంతి విదర్శయంతి ఇతిహాసం విశిష్ట - పురాతనం న త్వస్మత్కృపిలకల్పితం ప్రహదస్యా జగరస్య అజగరవ్రతస్య మునేశ్చ సంవాదరూపమ్

౧౧

తమజగరవ్రతస్థం సహ్యవర్వతస్య సానుని కావేర్యాం కావేరీతపే ధరోపస్థే భూపృష్ఠే

(సన్న్యాసధర్మవర్ణనం. అవధూతప్రహ్లాదసంవాదశ్చ)

రజస్వలై స్తనూదేశై ర్నిగూఢామలతేజసమ్

౧౨

దిదర్శ లోకాన్విచరన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా.

వృతోఽమాత్రైః కతిపయైః ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః.

౧౩

కర్మణాఽఽకృతిభిర్వాచా లింగై ర్వర్ణాశ్రమాదిభిః.

న విదంతి జనా యం వై సోఽసావితి న వేతి చ

౧౪

తం నత్వాభ్యర్చ్య విధివత్ పాదయోః శిరసా స్పృశన్.

విచిత్స రిదమప్రాక్షీ న్మహాభాగవతోఽసురః

౧౫

విభర్షి కాయం పీవానం సోద్యమో భోగవాన్ యథా.

విత్తం చైవోద్యమవతాం భోగో ఽత్తవతామిహ.

భోగినాం ఖలు దేహోఽయం పీవా భవతి నాన్యథా

౧౬

శయానం రజస్వలై ర్ధూళిభి ర్ధూనరైః తనూదేశైః దేహవయవైః నిగూఢం ప్రచ్ఛన్న మమలం తేజో దేహకాంతి ర్యన్య తం ప్రహ్లాదో దదర్శ త్యన్వయః

౧౨

కథంభూతః భగవత్ప్రియః కతిపయై రమాత్రైః పరివృతో లోకానాం తత్త్వస్య వివిత్సయా పేత్తు మిచ్ఛయా చంన్ కర్మాదిభిర్యం సోఽసా భవతి న భవతి వేత్త్యేవం జనా న విదుః తం పాదయోః శిరసా స్పృశన్ సత్వా విధివత్ అభ్యర్చ్య. వేత్తు మిచ్ఛ ర్మహాభాగవతః ప్రహ్లాద ఇదం ఐక్ష్యమాణ మప్రాక్షీత్ సృష్టవాః

౧౩-౧౫

అదేవాహ (విభర్షితి సార్వత్రికః.) ఉద్యమీ ఉచ్యమనహితః భోగవాన్ దేహపోషణీలో యథా

తద్వత్ త్వం పీవానం కాయం దేహం విభర్షి ఇతి సందేహః. సమాద్యమం వినైవ మమ ప్రాకర్ణికతా దత్తైవ భోగః సంప్రాప్తోష్టితత్రాహ - ఇహ లోకే తావ దుద్యమవతామేవ విత్తం ధనం భవతి ఐత్తవతామేవ భోగః త్వంతు నిరుద్యమః కుత స్తవ విత్తం కుత స్తరాం భోగ ఇతి భావః అంతరేణాపి భోగం మమ దేహః పీవా ఇన్యత్రాహ-భోగినాం భోగవతా మివ దేహః పీవా భవతి భోగేన వై పీవా భవత్యన్యథా తు కృశీ భవతి తక్మథ మంతరేణాపి భోగం దేహపుష్టిరితి భావః

౧౬

న తే శయానస్య నిరుద్యమస్య బ్రహ్మన్ న హార్థో యత ఏవ భోగః,
అఘోగినోఽయం తవ విప్ర దేహః పీవా యత స్తద్వద న క్షమం చేత్ ౧౭

కవిః కల్పో నిపుణద్భక్ చిత్రవిప్రకథః సమః,
లోకస్య కుర్వతః కర్మ కేషే తద్వీక్షితాపి వా ౧౮

నారద భవాచ—

స ఇత్థం దైత్యపతినా పరిపృష్టో మహామునిః,
స్మయమానస్తమభ్యాహ తద్వాగమృతయంత్రితః. ౧౯

బ్రాహ్మణ ఉవాచ—

వేదేద మసురశ్రేష్ఠ భవాన్ సన్వార్యసంమతః
ఈహోపరమయోర్నృణాం పదాన్యధ్యాత్మచక్షుషా ౨౦

తదేవ విష్ణున పృచ్ఛతి (నేతి) హే బ్రహ్మణః శయాన స్వాత ఏవ నిరుద్యమస్య
నిర్వాపారస్య తవ న హార్థః నూనం విత్తం నాస్తి హి, ను ఇతి నిశ్చయే హ ఇతి ప్రసిద్ధౌ, తద్వార్థో
నాస్తిట ప్రసిద్ధమేవేత్యర్థః, యతో విత్తాదేవ హేతో ర్భౌగః దేహపోషణాదయో భవంతి అతో
భోగరహితస్య తవ దేహో హే విప్రః, యతో హేతోః పీవాఽభవత్ తత్కారణం నోఽన్మాకం
క్రొతుమితి కేషః, క్షమం యోగ్యం చెత్తర్హి వద కథయ అగోవ్యం చేత్తర్హి వ్యయేత్యర్థః ౧౭

కించ త్వం కవి ర్విద్వాన్ కల్పః దక్షః నిపుణద్భక్ చతురః చిత్రాః ప్రియః లోకరంజనాః
కథాః యస్య స ఏవంబూచోఽపి లోకస్య కర్మ వ్యాపారం కుర్వతః సతః తద్వీక్షిలోఽపి సమః ఉదాసీగః
సన్ తూష్టం కేషే ప్రియోచోఽపి తత్కారణం చ వచెతి భావః, ౧౮

ఏవం దైత్యపతినా ప్రహ్లాదేన పృష్టః సకా మహామునిస్త్య ప్రహ్లాదస్య వాగేవామృతం
తస్య యంత్రితః వోదితః స్మయమానః అమభ్యాహ అభిముఖ ముక్తవాన్ ౧౯

తదేవా (మావదధ్యాయసమాప్తి వేదేతి) అసుశ్రేష్ఠః ఇదం కిం తత్ సృశా
మీహోపరమయోః ప్రవృత్తివివృత్త్యోః పదాని కారణానీతి యత్తదిదం భవా నధ్యాత్మచక్షుషా సర్వలోక
సంసృజిప్రాయవిషయకజ్ఞానేన వేద జానాత్మేన కుతః, యత స్తస్య మార్యాణా మతీంద్రియార్థదర్శనం
సంమతోఽగ్రేసరః ౨౦

(సన్న్యాసధర్మవర్ణనం, అవధూతప్రహాదసంవాదశ్చ)

యస్య నారాయణో దేవో భగవాన్ హృద్గతః సదా,

భక్త్యా కేవలయా జ్ఞానం ధునోతి ధ్వాంత మర్కవత్

౨౦

అథాపి బ్రూమహే ప్రశ్నాంస్తవ రాజన్ యథాశ్రుతిమ్,

సంభావనీయో హి భవానాత్మనః శుద్ధిమిచ్ఛతామ్

౨౧

తృష్ణయా భవవాహిన్యా యోగైః కామై రపూరయా,

కర్మాణి కార్యమాణోఽహం నానాయోనిషు యోజితః

౨౨

యద్భవ్యయా లోకమిమం ప్రాపితః కర్మభి ర్మునీ,

స్వర్గాపవర్గయో ద్ధ్వారం తిరశ్చాం పునరస్య చ

౨౩

కిం చ భగవాన్ షాద్గుణ్యపూర్ణః స్వతేజసా దీప్యమానో నారాయణోఽనన్యప్రయోజనయా
భక్త్యా తుషో యస్య త్యాదృశస్య సదా హృద్గతః సన్నర్కవత్ సూర్యవత్ ధ్వాంత మజ్ఞానరూప
పంథకారం ధునోతి విరస్యతి విశేషవిరస్తాజ్ఞానానాం సర్వజ్ఞానాం భవాదృశాం కిమవిదితమస్తీతి భావః ౨౦

యద్యపేవ మథాపి హే రాజన్! యథాశ్రుతం తవ ప్రశ్నానపి బ్రూమహే ప్రశ్నానా
ముత్తరాణి నదామ ఇత్కిర్థః, యథాశ్రుత మిత్యేదృత్యపరిహారాయోక్తమ్ అత్మనః స్వస్య శుద్ధిమిచ్ఛతా
మసా భవా నవశ్యం త్వం సంభాషణీయో హి ౨౧

లోకః కర్మసు ప్రవర్తతే త్వం తు నివృత్తః సన్ కిం కేషే ఇతి యత్పుష్టం తత్ర
తాపదుత్తరమాహ (తృష్ణయేతి చతుర్విః) తాపదహం యోగైర్యధోచితైరపి కామైరపూరయా పూరయితు
మశక్యయా భవవాహిన్యా జన్మపరంపరాకారిణ్యా తృష్ణయా విషయేచ్ఛయా కర్మాణి బాహ్యపాపాత్మకాని
కార్యమాణః కర్మసు ప్రవర్తమానః పూర్వం నానాయోనిషు యోజితః ప్రవేశితః ౨౨

తైరేవ కర్మభిః బ్రహ్మన్ యద్భవ్యయా దైవాదిమం లోకం మనుష్యజన్మ ప్రాపితః,
లోకం విశిష్టే స్వర్గమోక్షయోః తిరశ్చాం తిర్యక్త్యానాం పునరస్య మనుష్యత్వస్య చ ప్రాప్తే ద్ధ్వారం
కారణమ్ ధర్మేణ స్వర్గస్య ద్ధ్వారం జ్ఞానసంపాదనేన త్వపవర్గస్యాధర్మేణ తిరశ్చః తిర్యక్తస్య
పూర్వసజాతీయసుకృతాఽచరణేన తు పున ర్మనుష్యత్వస్య చ కారణ మిత్యర్థః, ౨౩

అత్రాపి దంపతీనాం చ సుఖయాన్యాయపనుత్తయే.

కర్మాణి కుర్వతాం దృష్త్వా నివృత్తోఽస్మి విపర్యయమ్

౨౫

సుఖ మస్మాత్కృతో రూపం సర్వేహోపరతిస్తనుః,

మనః సంస్పర్శజాన్ దృష్త్వా భోగాన్ స్వప్నాన్మయి సంవిశన్

౨౬

ఇత్యేత దాత్మనః స్వార్థం సంతం విస్మృత్య వై పుమాన్.

విచిత్రా మసతి ద్వైతే ఘోరా మాబోధితి సంసృతిమ్.

౨౭

అత్రాపి ఆస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని స్వర్గావర్గదేఽపి దంపతీనాం యన్మైధుశాదిసుఖం తదర్థ మన్యాయపనుత్తయే దుఃఖనివృత్తయే చ కర్మాణి కుర్వతాం లోకానాం విపర్యయం సుఖార్థం కృతేభ్యః కర్మభ్యః దుఃఖప్రాప్తిరూపం విపర్యయం దృష్త్వా నివృత్తోఽస్మి.

౨౮

నను, ప్రవృత్త్యా కదాచిత్ సుఖం స్వాదపి కిం వివృత్త్యా స్వాదిత్యత్రాహ (సుఖమితి.) సుఖ వస్వాత్మినిః ప్రత్యగ్యాత్మినో రూపం స్వరూపమేవాతో న తదర్థం మిత్తుః కార్య ఇతి భావః. అన్వ యోగః సుఖరూప ఆత్మా తిత్తేన కిం నోపలభ్యతే ఇతి శంకాం నిరాకరోతి- సర్వాసా మీహానాం ఘోరతవ్యాపారాణా ముపరమః అభావోఽస్యాత్మన స్తమూకాః విప్రీయం సుఖమేగ స్వ తనురిత్యర్థః కాద్వైతేనోపరమపూర్వకం తద్యాభాత్యవిమర్శనేన సుఖరూపమోపలభ్యత ఇతి భావః యత ఏవ మతో భోగాః శబ్దాదివిషయభోగాన్ మనసః సంస్పర్శజాన్ మనోరథమాత్రజాన్ ఆకాశ్యతాన్ దృష్త్వా సంవిశన్నాత్మయాభాత్యాఽనలోకనే ప్రవిషోఽహం ప్రారణాబధవే ప్రవిష్టో వా స్వప్నాన్మయి శయానోఽస్మి

౨౯

తస్మి సర్వోఽపి లోక స్తమివ సుఖరూపమాత్మాను కిం నోపలభ్యతే ఇతి శంకాం నిరాకర్తుం చాన్వభావికసుఖరూపాత్మన్వరూపావిమర్శనమూలకదేహాత్మభ్రమేణ న శేత కింతు సంసరతీత్యాహ (ఇతీతి) ఇత్యేత దాత్మనః సుఖాత్మకం రూపం స్వార్థం స్వస్య పురుషార్థరూపం స్వత ఏవ సంతం విస్మృత్య స్వత ఏవ సంతమాత్మనః సుఖరూపం స్వరూపాత్మకం స్వపురుషార్థం విస్మృత్యేత్యర్థః. పుమాన్ దేహీ అసతి స్వత ఆత్మవ్యవిషయమానేఽపి ద్వైతే దేవమయస్యాదిభేదేనోఽహం మయోఽహం సామిత్యభిమానరూపే ద్వైతేభేదే విమిత్తే ద్వైతేనేత్యర్థః విచిత్రం గుఢవిజ్ఞానమరణాదియూచ్యతే మతఏవ ఘోరాం భయంకరాం సంసృతి మాబోధితి

౩౦

(సన్న్యాసధర్మవర్ణనం, అవధూతప్రహ్లాదసంవాదశ్చ)

జలం తదుద్భవై శ్చన్నం హిత్వాఙ్జో జలకామ్యయా,

మృగకృష్టా ముపాధావేత్ యథాన్యతార్థదృక్ స్వతః

౨౮

దేహాదిభి ర్దైవకంత్తై రాత్మనః సుఖ మీహతః

దుఃఖాత్యయం చానీశస్య క్రియా మోఘా కృతాః కృతాః

౨౯

అధ్యాత్మికాదిభి రుఃఖై రవిముక్తస్య కర్హిచిత్,

మర్త్యస్య కృచ్ఛోపనతై ర్దైవైః కామైః క్రియేత కిమ్

౩౦

పశ్యామి ధనినాం క్లేశం బుద్ధానా మజితాత్మనామ్,

ఏతదేవ దృష్టాంతముఖేనాహ (జలమితి) జలం తదుద్భవైః తృణైవాలాదిశ్చన్నం జలం హిత్వా అజ్ఞో యథా జలకామ్యయా మృగకృష్టాం జలవత్ప్రతీయమానా ముపాధావేత్ తథా స్వతః సుఖరూప మాత్మనః స్వరూపం విర్యుత్తాన్యత వైషయికసఖేష్యర్థదృక్ పురుషార్థదృష్టి ర్వాచి లోకః స్వతః అత్మనోఽన్యత్రి దేహాదౌ పురుషార్థదృగ్వా

౩౧

విపర్యయం దృష్త్వా నివృత్తోఽస్మీ త్యేతదేవ వివృణోతి (దేహాదిభిరితి పంచభిః) దైవ కంత్తైః కర్మాయతై ర్దేహాద్రిచూచిభి రాత్మనః స్వస్య సుఖం దుఃఖనివృత్తిం చేహతః ఉపసృజ్య అనీశస్య కర్మవశస్య, పుంః కర్తరి షష్ఠీ ఉచ్ఛతా కృతా కృతాః పునః పునరాగ్రాః క్రియాః సోఘాః వ్యర్థాః న సుఖజనకా నాపి దుఃఖనివర్తకాశ్చ దృష్టా ఇతి భావః

౩౨

కథంచిత్ క్రియానా మమోఘత్వేఽపి తజ్జన్యం సుఖ మనుభూయమానదుఃఖేభ్యోఽల్ప మిత్వాహ (అధ్యాత్మికాదిభిః) అశిఖ్యే నాచిదైవికాచిభౌతికే గ్రాహ్యై తై ర్దుఃఖైః కర్హిచిత్ కదాచిపి అవిముక్తస్య మర్త్యస్య ముఞ్జీవర్యం చృచ్ఛోపనతైః దుఃఖేభ్యైః అర్థైః విత్తైః తన్నమితైః కామైశ్చ కిం కిముత్సుఖం క్రియేత న కిమపీత్యర్థః

౩౩

నను, ధర్మాణామేహి దుఃఖం లబ్ధిభవానాం తు సుఖమేవే త్యిత్రాహ (పశ్యామితి) భనినాం లబ్ధిభవానా మపి క్లేశం పశ్యామి క్లేశేషే హేతుం వదన్ ధనినో వినిష్ఠి (బుద్ధానామితి) బుద్ధానా

భయా దలబ్ధనిద్రాణాం సర్వతోఽభివిశంకినామ్

౩౭

రాజత శ్చోరత శ్చుత్రోః స్వజనాత్ పశుపక్షితః,

అర్ధిభ్యః కాలతః స్వస్మిన్నిత్యం ప్రాణార్థవద్భయమ్

౩౮

శౌకమోహభయక్రోధరాగక్లేబ్యశ్రమాదయః,

యన్మూలాః స్యు ర్నృణాం జహ్యోత్ స్పృహం ప్రాణార్థయో ర్భుధః

౩౯

మధుకారమహాసర్పౌ లోకేఽస్మిన్నో గురూత్తమౌ,

వైరాగ్యం పరితోషం చ ప్రాప్తా యచ్ఛిక్షయా పయమ్

౪౦

మలబ్ధధనలిప్సయా లబ్ధధనవ్యయభయేన చ క్లిశ్యతామితి భావః అజితాత్మనా మజితేంద్రియాణాం కామానా మసర్వాప్త్యా చ క్లిశ్యతామితి భావః భయాదలబ్ధా నిద్రా యై స్తేషాం చోరాదయో ధనమపహరేయు రితి భయా ద్విగతనిద్రాణా మిత్యర్థః ఇతోఽపి క్లేశ ఇతి భావః భయే హేతుం వదన్ విశిష్ట - సర్వతః సర్వేభ్యోఽప్యతీవ విశంకినా మసహరేయరితి శంకాం కుగ్వతామ్

౪౧

ఏతదేష ఏవృతోతి (రాజత ఇతి) రాజాదిభ్యః పశుతః పశుభ్యః గజాశ్వాదిభ్యః పక్షితః పక్షిభ్యః సస్యాదిపక్షికార్థం ప్రవృత్తేభ్యః కాలతః స్వస్మాత్ దానభోగయోః ప్రవృత్తాత్ స్వస్మాచ్ఛ ప్రాణః తత్సర్వ మర్థశ్చైషా మస్తీతి తథా తేషాం నిత్యం భయ మనువర్తతే

౪౨

న కేవలం భయమేవ అపి తు శౌకమోహభయాదయః సర్వే యన్మూలాః యదర్థమేవ మూలం యేషాం తే నృణాం స్యుః భవేయుః తస్మిద్భుధః హేయోవాదేయవివేకవన్ తయోః ప్రాణార్థయోః స్పృహం జహ్యోత్ త్యజేత్

౪౩

యదుపదేశాత్ త్వ మీదుకం విస్మృతిధర్మ మాశ్రిత స్తం కథో త్యతాహ (మధుకారేతి) అస్మిన్ లోకే నోఽస్మాకం గురుశ్రేష్ఠౌ మధుకారమహాసర్పౌ మధుమక్షికాజగరావేవేద్యకధర్మశ్చక్షికా భవతః తదేవాహ - యయో ర్మధుకారమహాసర్పయోః శిక్షయా వృత్తిసర్వ్యలోచనయా వయం వైరాగ్యం పరితోషం దైవార్లబ్ధాత్ సంతోషం చ ప్రాప్తాః తత్ర మధుకారాత్ వైరాగ్యం మహాసర్పాత్ పరితోషం చ ప్రాప్తా ఇత్యర్థః

౪౪

(నన్నానధర్మవర్జనం, అవధూకప్రహ్లాదసంవాదశ్చ)

విరాగః సర్వకామేభ్యః శిషితో మే మధువ్రతాత్,

కృచ్ఛాప్తం మధువద్ విత్తం హత్వాప్యన్యో హరేత్ పతిమ్. ౩౫

అనీహః పరితుష్టాత్మా యదృచ్ఛోపనతాదహమ్,

నోచేచ్ఛయే బహుహాని మహాహిరివ సత్త్వవాన్ ౩౬

క్వచిదల్పం క్వచిద్భూరి భుంజేఽన్నం స్వాద్యస్వాదు వా,

క్వచిద్భూరిగుణోపేతం గుణహీన ముత క్వచిత్ ౩౭

శ్రద్ధయోపాహృతం క్వాపి కదాచిన్మానవర్జితమ్,

భుంజే భుక్త్యాధ కస్మింశ్చిద్ దివా నక్తం యదృచ్ఛయా. ౩౮

ఏకదుభయం వివృణోతి (విరాగ ఇతి ద్వాభ్యామ్) తాపత్పర్వేష్యః విరాగో మయా మధువ్రతా ద్రుమరాత్ శిషితః శబ్దికయా మమ వైరాగ్యోదయ ఇత్యర్థః. కిం తత్ శిషితమ్? తదాహ యయా మధువ్రతై రివస్తవ సప్తేభ్య అనీయ క్వచిన్పుష్పేతం మధు తత స్వామినో మధువ్రతాన్ హత్వాఽన్యో హరతి తదా మధువత్ దుఃఖేన్దాతం ధన మన్యః పతిం ధనస్య పతి హత్వా హరే దిశ్చేత్సద్గుణప్రజాచ్ఛిక్షితమిత్యర్థః ౩౫

అజగరాత్ శిషితమహ (అనీహ ఇతి) మహాహిరివాహమన్యనీహః విర్యాపారః యదృచ్ఛోపనతాత్ దైవాల్లాప్నోదేః పరితుష్టాత్మా సంతుష్టచిత్తః నోచేత్ యదృచ్ఛోపనతం నో ప్రాప్తం చేత్తర్హి సత్త్వవాన్ దైర్ఘవాన్ బహువాని అహాని శయే శయానోఽస్మి ౩౬

పీనత్నే హేతుత్సేన యదృచ్ఛయా ప్రాప్తాత్ పరితోషం ప్రపంచయతి (క్వచిదల్పమితి) క్వచిత్ కదాచిదల్పం కదాచిచ్ఛూరి బహు క్వచిచ్ఛూరి సాధు క్వచిచ్ఛూరి సాధు అనమీచీన మమృష్టం క్వచిచ్ఛూరి గుణవ ద్రవ్యత్ కదాచిస్పృగుణమ్ ౩౭

కదాచిచ్ఛూర్ధమూ నీతం కదాచిన్నిందాపూర్వకమానీతం వాన్నానికం భుంజే అస్మి కదాచిద్దివా నక్తం చ యదృచ్ఛయా ప్రాప్తం భుంజే ౩౮

క్షౌమం దుకూల మజినం చీరం వల్కల మేవ వా,

వసేఽన్యదపి సంప్రాప్తం దిష్టభుక్ తుష్టధీరహమ్

౩౯

క్వచిచ్ఛయే ధరోపన్థే తృణపర్జాశ్చభస్మసు,

క్వచిత్ ప్రాసాదపర్యంకే కళిపౌ వా పరేచ్ఛయా

౪౦

క్వచిత్ స్నాతోఽనులిప్తాంగః సువాసాః స్రగ్వ్యలంకృతః,

రథేభాశ్చైశ్చరే క్వాపి దిగ్వాసా గ్రహవద్ విభో

౪౧

నాహం నిందే న చ స్తౌమి స్వభావవిషమం జనమ్,

ఏతేషాం శ్రేయ ఆశానే ఉత్తైకాత్మ్యం మహాత్మని

౪౨

వికల్పం జుహయాచ్ఛిత్రై తాం మనస్సర్థవిభ్రమే,

మనో వైకారికే హత్యా తన్మాయాయాం జుహోత్యను

౪౩

ఏవం వస్త్రమపి దుకూలాదన్యతమ మన్యద్వా దై వాల్లభ్యం వసే ఆచ్ఛాదయామి పరిదరే చ
చీరం జీర్ణవస్త్రం చ ఏవం దిష్టభుక్ ప్రారబ్ధభుక్ సంతుష్టచిత్తశ్చాహమ్

౩౯

క్వచిత్ భూష్మస్మే ఏవ క్వచిచ్ఛ తృణాదిమ శయే క్వచిచ్ఛ ప్రాసాదోపరి పర్యంకే తత్రాపి
కళిపౌ వా ఽన్య దోర్లభ్యశంకాం నిరాహ (పరేషామిచ్ఛయేతి) ఇద ముత్తరత్రాప్యనుషంజనీయమ్

౪౦

స్నాత మనులిప్తం చందనేన చాంగం యన్య శోభనం వాసో వస్త్రం యన్య స్రగ్వి
రలంకృతః రథాదిభిర్యవైః పర సంచరామి క్వచిచ్ఛ దిగ్వాసా దిగంబరః గ్రహవచ్ఛరే హే
విభో!

౪౧

న చ మానావమానాదికర్తృషు మేవ వైషమ్యవిత్కాహ (నాహమితి) స్వభావత ఏవ
విషమం జనం స్మృతినిందయోః కర్తారం న స్తౌమి న నిందే చ కింతు యేషాం జనానాం సర్వేషాం
శ్రేయః ధర్మాదిరూపమ్ ఉతాఽపి చ మహాత్మని భగవత్కైకాత్మ్య మేకచిత్తత్వం చాశానే ప్రార్థయే

౪౨

ఇత్థి మన్యాసాః ప్లవస్థితౌ ఉపాయమాహ (వికల్పమితి) వికల్పం జాతిరూపాదివికల్పం
చిత్తే మనోవాసారే జుహయాత్ శ్రవణం భావయేత్ తచ్చిత్తమర్థవిభ్రమే దేహాత్మ భ్రమహేతౌ మనసి
మనశ్చ వైకారికే సాత్త్వికహంకారే తం చ వైకారికం మాయాయాం మూల ప్రకృతౌ జుహయాత్
సర్వత్ర హోమో నామ లయానుసంధానరూపః

౪౩

(నన్నానధర్మవర్ణనం, ఆవధూతప్రహ్లాదసంవాదశ్చ)

అత్మానుభూతో తాం మాయాం జుహూయాత్ సత్యదృష్ఠ్ మునిః,
తతో నిరీహో విరమేత్ స్వానుభూత్యాఽఽత్మని స్థితః

౪౪

స్వాత్మవృత్తం మయేత్థం తే సుగుప్తమపి వర్జితమ్.
వ్యపేతం లోకశాస్త్రాభ్యాం భవాహి భగవత్పురః

౪౫

నారద ఉవాచ —

ధర్మం పారమహంస్యం వై మునేః శ్రుత్వాఽనురేక్ష్యరిః,
పూజయిత్వా తతః ప్రీతః ఆమంత్ర్య ప్రయయౌ గృహమ్

౪౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కందే,
యుద్ధిష్ఠిరనారదసంవాదే యతిధర్మే త్రయోదశోఽధ్యాయః.

తాం చ మాయాం స్వాత్మానుభూతో జుహూయాత్ తతః సత్త్వం స్వాత్మశరీరకం
పరమాత్మానం వ్యతీతి సత్యవృత్త మునిః తస్మిన్ననశీలః నిరీహోవిశ్లేష్టః స్వానుభూత్యాత్మని పరమాత్మాత్మకే
పరిశుద్ధ జీవస్వరూపే స్థితః తదనుసంధానపరః విరమేత్ ప్రారబ్ధావసానే కలేబరా ద్విరమేత్

౪౪

ఉక్తం స్వవృత్త ముపసంహరతి (స్వాత్మవృత్తమితి) ఇత్థం మయా గుప్తమపి స్వాత్మనో
మమ వృత్తం మందదృష్ట్యా లోకశాస్త్రాభ్యాం వ్యపేతం న తు తత్త్వదృష్ట్యా వ్యపేతం బహిర్భూతం
తే తుభ్య ముపవర్జితం హి యస్మాద్భవాన్ భగవత్పురోఽతో గుప్త ముపవర్జిత మిత్యర్థః

౪౫

ఏవం మునినోపవర్జితం పారమహంస్యం తుర్యాశ్రమవిష్టానాం గుణం శ్రుత్వాఽనురేక్ష్యరిః
ప్రహ్లాదః తం యతిం ప్రీతస్సన్ పూజయిత్వా ఆమంత్ర్య అనుజ్ఞావ్య స్వగృహం వ్రతి యయౌ

౪౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య పర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

త్రయోదశోఽధ్యాయః

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః

యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ—

గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాంజసా,
యాతి దేవఋషే బ్రాహ్మి మాదృశో గృహమాధదీః

౧

నారద ఉవాచ—

గృహేష్వవస్థితో రాజన్ క్రియాః కుర్వన్ గృహోచితాః,
వాసుదేవార్పణం సాక్షి దుపాసీత మహామునీన్

౨

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః

ఏవ మాశ్రుణాశ్రమశ్రయధర్మో గృహస్థాశ్రమధర్మాః బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుద్ధిష్ఠిరః
(గృహస్థ ఇతి) దేవఋషేః సంధ్యభావ అర్చః గృహేష్వేన మూఢా ధీర్యస్య గృహానక్తచిత్రో
యాగ్యశో గృహస్థాశ్రమస్థః పుమాన్ యేన విధినా ఏతాం పదవీం తుర్యాశ్రమిగమ్యాం పదవీం
మార్గం ముక్తిచిత్త్యర్థం బ్రాహ్మిన్ ప్రాప్నుయాత్, తం విడిం బ్రాహ్మి ఏవ మాప్యష్టగర్వాన్యధర్మో
దెవర్షి తస్మైర్మమదినందం స్తా-ధర్మాన్ వక్తుం ప్రతిపాదీతే(సాక్షి ఇతి) ఏవ మహారాజః జానతాపి
తస్మా లోకాన్ సాధు యదా గాఽనుగృహ్లా సాధు గృహస్థ మేతత్ త్వత్పుష్ట, గార్హస్థ్యవతమహం
తుష్ట ప్రవక్ష్యామి శుభః కర్మయః ఏతా వక్ష్యమామగార్హస్థ్యధర్మాత్ కర్మణాం ముక్తిప్రతిబంధరానాం
సృష్టపాపాత్కలానం నిరాద్వారా వైష్మంత్యం జ్ఞానయోగలాభో భవేత్

౧

ఏవం ప్రతిజ్ఞానా గార్హస్థ్యధర్మానాం (గృహేషింత్యాదినా మానద్యాయనమాప్తి) చిద్యపి
ప్రథమశ్రమధర్మకిదిగంశో ఏవైవదా మధ్యవర్ణనం యుక్తం క్రమప్రాప్తవాత్ తథాపి గార్హస్థ్య
ధర్మాణాం బాహుళ్యాన్ సహజా శ్రాధేన గర్హియాన్ అశ్రాద్ధాన్ వర్ణనానందం దే
కరంశే క్రూరాదరాణాం అత్ర కేవల్యం మోక్షా గంగేన ప్రధనం పర్వ ముత్తివర్ణానభిధాయ
సర్వాధ్యహస్థధర్మానభిదధాతి తస్మాంగ్ “అగస్త్యైవరక్ష్యామోలింగాచ్చ” (31/4/39) ఇతి శారీరక
న్యామేన బ్రహ్మవిదానుగ్రాహకాబ్ధిర్మాశ్రమాం పక్షయా తదనుగ్రాహకబహుధర్మకగర్హస్థ్య
స్యైవ వ్రతరంగత్వా దతో యథోక్తి ఏవాశయః హే రాజన్, గృహేష్వవస్థితః గృహాశ్రమస్థః
గృహోచితా అశ్రమానుగుణాః క్రియాః కర్మాణి సంధ్యోపాసనపంచమహాయజ్ఞాదీర్యావశ్యకాని సాక్షి
ద్వాసుదేవార్పణం యథా భుతి పథా కుర్వన్ ఫలసంగతి ర్నిత్యత్యాగవ్యాప్యకం కుర్వన్ మహామునీ
నుపాసీత భగవద్దుఃఖనశంసాన్ మహాభగవతా నుపాసీత సేవతేత్యర్థః

౨

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణం)

శృణ్వన్ భగవతోఽభీక్ష్య మవతారకథామృతమ్.

శ్రద్ధధానో యథాకాల ముపశాంతజనావృతః.

సత్సంగ చ్ఛనక్తైః సంగ మాత్మజా యాత్మజాదిషు.

విముచ్యే ముచ్యమానేషు స్వయం స్వప్నవదుత్థితః.

యావదర్థ ముపాసీనో దేహే గేహే చ పండితః.

విరక్తో రక్తవత్ తత్ర నృలోకే నరతాం స్యనేత్

జ్ఞాతయః పితరౌ పుత్రా బ్రాతరః సుహృదోఽపరే.

యద్వదంతి యదిచ్ఛంతి చానుమోదేత నిర్మమః

దివ్యం భౌమం చాంతరిక్షం విత్త మమృతనిర్మితమ్

కథంభూతః తేభ్యో భగవత అవతారకథామృత మభీక్ష్యం పునః పునః యథాకాల మావశ్యక
ధర్మానుష్ఠానావశేషితం కాలముపశాంతజనైః సహిః శ్రద్ధాపూర్వకం శృణ్వన్

ఏవం సతాం సంగాత్ దేహదారపుత్రాదిషు శనక్తైః సంగం విముంచేత్ తేష్వహంమమతా
ద్యభిమానం త్యజేదేవం ముచ్యమానేషు ముక్తాభిమానవిషయేషు సత్సు దేహాదిషు స్వప్నవదుత్థితో
యథా స్వప్నే తద్విషయే పుత్రాదౌ తస్మాదుత్థితః తత్కాలమాత్రానుభావ్యతాం భావ్యతే

తథా దేహే గేహే చ చళబ్ధా ద్దారాదిషు చ పండితః అస్థిరత్వాపురుషార్థజ్ఞానవాన్ తత్ర
దేహదౌ స్వయం విరక్తోఽపి రక్తవ దాసక్తవ ద్యావదర్థం ప్రాణదారణాపేక్షితమర్థముపాసీనః స్వీకుర్వన్
నృలోకే నృళోకే నరతాం స్యనే దనుసందర్శిత నరత్వాదికం దేహగత మనుసందర్శిత న త్వా
మనుసందర్శితేశ్వర్యః

జ్ఞాత్యాదయస్తేభ్యోఽన్యే చ యద్వదంతి యచ్చేచ్ఛంతి తత్ స్వయం నిర్మమః మమకార
రహితో మోదేతానుమోదేత

యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యేతదేవ వివృణోతి - యద్వద్భగవతా నిర్మితం ప్రాపితం దివ్యాది

ఉత్సర్వ ముపభుంజాన ఏతత్కుర్యాత్ స్వతో బుధః

యాపద్ మ్రియేత జరరం తావద్ స్వత్వం హి దేహినామ్,
అధికం యోఽభిమన్యేత సస్తేనో దండ మర్హతి

మృగశిర్షాక్షుడు కూర్మమునరీపువేఖగమక్షికాః
అత్మనాం పుత్రవత్ పశ్యేత్ తైరేషా మంతరం కియత్

త్రివర్గం నాటికృచ్ఛేణ భజిత గృహమేద్యపి.

భేదస్సం విత్తం తత్ర పిమ్మం చిత్తం చుష్టాదిభిర్జాతం ధాన్యాది భౌమం భూమ్యాం జాతం సువర్ణాది
 హామి అంతరిక్ష మకస్మాదేవ ప్రాప్తం యద్వా దిష్టం విత్త మర్క-౭౭లోకాని అంతరిక్షం వర్షం
 భౌమం తృణాది తద్ధైర్యస్వ ముపయుంజానో వినియుంజాన అబుధో-౭విపేకి చేత స్వతః స్వత్వేన
 తద్ధైర్య ఆబుధశ్చే త్తద్ధైర్యం స్వత్వేనాభిసంస్యేతేచ్ఛేచ్ఛేః. యద్వా బుధ ఉత్యవచ్ఛేదః విపేకి
 తద్ధైర్య ముపయుంజానః ఏతద్ధైర్యాయుక్తం స్వతః కుర్యాత్ స్వత్వేన స్వీకుర్యాత్ దేహధారణ
 మాత్రోపయుక్తమేవ స్వీకుర్యాదిత్యర్థః

అదియు నె స్వీకుకాత జలభిద్రయన్ న తస్మిన్ స్వత్వావిమాను కుర్యాదిత్యావా
(య-కతి) యచ్చా వ్యాకర్ష్యం ముచం త్రియేన పూర్వేత తాదేన స్వత్స దేహినా ముదర
చిరసయుచ్చి వీవ హి విత్తై చెహం స్వత్వాభిమాన ఇత్యర్థః ఏవం హి యోదిశిమపి
స్వత్వాభిమాన్య న చిరసైగు చోచి ఏవ యత ఏవం తతో ఓండమేవ్వల్ల ఇహ దండాభివేల
వ్యముత్ర దండ మర్హ త్యేన యద్వా సంస్కరితానం దండ మర్హ తీల జానః

చుతోడవెకె స్వత్వాభిమానో దండహేతు రత ఏవ తద్భరణే ప్రకృత్యాన్ మృగోష్ఠ్యా
దినాత్మనుః స్వస్థ్య పుత్రవశః పశ్యేత్ పుణ్డ్రచివ చుక్కేత నను నిగ్నిహ్మాయా శ్యర్థః తవాహి లైః పుత్రైః
సా పాపాం మృగాదీనం కియదుచరం న కించిదస్యంతరం న కించిదపి తాతమమృష్యైత్యర్థః తత్ర
మృగాః సునకమాద్ధారాదయః మర్కో మర్కటః ఆఖః మూషకః సరీసృపా అన్యైః సర్పజన్మభావా
ః విమచీతకః విజిర్ణః పాదశ్చూరశార్కః విశ్చిష్ణుషీకా ఇతి వా సుతృప్తగేతి వా వారః

విప్రుత మర్త ముసన హారతి (త్రివర్గమితి) 'పియం గృహస్థోఽప్యశేవ తదవయుక్తవర్త
తయనిష్ఠతా సూచ్యతే అతి ప్రచ్యోతాతి సయాసేవ బ్రహ్మనో వ భవత బ సేవత, దైవాత్ ప్రాప్నోతి

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణం)

యథాదేశం యథాకాలం యావద్దైవోపపాదితమ్ ౧౦

అశ్వాఘాంతేఽవసాయభ్యః కామాన్ సంవిభజే ద్యథా,
అప్యేకా మాత్మినో దారాం నృణాం సత్స్వగ్రహో యతః ౧౧

జహ్యోద్యదధే స్వప్రాణాన్ హన్యా ద్వా పితరం గురుమ్,
తస్యాం స్వత్వం ప్రియాం జహ్యోత్ యస్తేన హ్యజితో జితః ౧౨

కృమివిద్ భస్మనిష్ఠాంతం క్వేదం తుచ్ఛం కశేవరమ్,
క్వి ఽదీయరతి ర్ఛ్వా క్షాయ మాత్మా నభశ్చదిః ౧౩

తుష్యేత్ ఇత్యర్థః తదేవాహ-యావద్దైవేన దేశకాలానుగుణ్యేన ప్రాపితం తదేవ యథోపయుక్తం భజేత ౧౦

ధర్మాంతరమాహ - శ్వానశ్చాఘాంతేఽవసాయినః చాండాలాదయశ్చ తానవిద్యావ్య లేభ్యః యథోచితం కామాన్ సంవిభజేత్ యథాశక్తి తదపేక్షితాః అన్నాదీః దవ్యాదిత్యర్థః సంగ మాత్మజాయాసుతాదిషు విముంచేదిత్యుక్తం జాయాసంగత్మాగ ముపపాదయతి (అపీతి) అత్తనః స్వస్య దారాః భార్యా మేకామపి జహ్యోత్ తస్యాం స్వత్వాభిమానం త్యజేదిత్యర్థః ఏతదేవ సక్తం తావత్తస్యా దు స్త్యజత్వమాహ-యతో యస్యాం భార్యాయాం నృణాం స్వత్స్వగ్రహః మమైవేయ మిత్యాగ్రహః ౧౧

యదధే యద్భార్యార్థం స్వకీయాన్ ప్రాణాః పితరం గురుం వా హన్యాదేవం దుస్త్యజా భార్యేత్యుక్తిమ్ ఏవంభూతాయాం తస్యాం ప్రియాం భార్యాయాం స్వత్వం జహ్యోత్ స్వత్వాభిమానం న కుర్యుర్భక్తః యః పునాసేవం జహ్యోత్తేన పునసా అజితః కైరవ్యజితః పరమాత్మా జితః పశిక్తుతో భవతి ౧౨

కథమేవం రస్యాం స్వత్వాభిమానః త్యక్తుం శక్యః యత్త్వవిచారేణ్యహ (కృమీతి) కృమివిద్యస్తమనిష్ఠా పర్యవసానమంతో యన్య తదిదం కలేవరం క్వ తదీయా దేహార్థా రతిర్యస్యా సా భార్యా క్వ నభశ్చదిః అకాశస్యాపి ఛాదియితా అకాశతుల్యో నిర్లేప ఇత్యర్థః ఈదృశ ఆత్మా క్వేత్యేవం తత్త్వవిచారేణ జహ్యేదిత్యర్థః ౧౩

సిద్ధై ర్యజ్ఞావశిష్టార్థైః కల్పయేద్ వృత్తి మ్మానః.

శేషే స్వత్వం త్యజన్ ప్రాజ్ఞః పదవీం మహతా మియాత్ ౧౪

దేవాన్మషీన్ నృభూతాని పితౄనాత్మాన మన్యహమ్.

స్వవృత్త్యాగతవిత్తేన యజేత పురుషం పృథక్ ౧౫

యద్వ్యాత్మనోఽధికారాద్యః సర్వాః స్యు ర్యజ్ఞసంపదః,

వైతానికేన విధినా అగ్నిహోత్రాదినా యజేత్. ౧౬

న హ్యగ్నిముఖతోఽయం వై భగవాన్ సర్వయజ్ఞభుక్,

ఇజ్జేత హవిషా రాజన్యథా విప్రముఖే హుతైః ౧౭

యావదర్పపరిగ్రహ ఇతి దైవాలభ్యేష్యపి ప్రాణమాత్రోపయుక్తాన్నాదిపరిగ్రహ ఉక్తః ఇదానీం తైరపి యజ్ఞావశిష్టై రేవార్థైరాత్మనో వృత్తిం కల్పయేదిత్యాహ (సిద్ధిరీతి) సిద్ధిరైవ ల్లభ్యైః యజ్ఞావశిష్టైః పంచమహాయజ్ఞాదిభిః అవశేషితైరేవాన్నైః అన్నాదిభిరాత్మనః స్వస్య వృత్తిం ప్రాణధారణరూపాం కల్పయేత్ శేషే యజ్ఞాద్యనుపయుక్తే స్వవృత్త్యనుపయుక్తే చ దైవాలభ్యేష్యరేస్తే స్వత్వాభిమానం త్యజేత్ ప్రాజ్ఞః ఏవంవిధజ్ఞానవాక్ మహతాం పదవీం మహద్విర్గమ్యాం ముక్తిరూపాం పదవీం ప్రాప్నుయాత్ ౧౪

ఏత ద్వివృణ్వన్నాహ-దేవాన్మషీన్ నృన్ మనుష్యాన్ భూతాని పితౄంశ్చ పంచమహాయజ్ఞదేవతా ఆత్మానం చ స్వవృత్త్యా యజనాద్యావనాదిపూర్వోక్తవృత్త్యా ఆగతేనాజితేన విత్తేనాన్యహ మహరహః పృథక్ పురుషం దేవాద్వింశిరాత్మానం పరమపురుషం యజేత ఏకమేవ పరమపురుషం దేవాదిశరీరభేదేనాంతరాత్మిత్యేనావస్థిత మాశ్రయేదిత్యర్థః ౧౫

కించ యర్హి యదాత్మనః స్వస్యాధికారః “అర్హీ సవర్హో విద్వాంశ్చ” ఇత్యుక్తోధికారః స్యాత్తదా సర్వా యజ్ఞసంపదః స్యురేవ. యథాధికారం సర్వే యజ్ఞాః కర్తవ్యా ఏవేత్యర్థః, వితానో యజ్ఞగ్రంథః శ్రౌతకల్పసూత్రాదిరూపః తదైతేన విధినా అగ్నిహోత్రాదికర్మణా పరమపురుషం యజేత. ౧౬

అగ్నిముఖారాధనాత్ విప్రముఖారాధన మతీవ భగవత స్తోషకృదిత్యాహ (న హీతి) హే రాజన్, విప్రముఖే హుతై రన్నాదిభిః యథాయం సర్వయజ్ఞభుక్ భగవాన్ జ్యేష్ఠతాఽలార్యేత ఏ తథా అగ్నిముఖతో హవిషాఽలార్యేత ౧౭

(గృహస్థానం కృతే మోక్షధర్మవిరూపణం)

తస్మాత్ బ్రాహ్మణదేవేషు మర్త్యాదిషు యథార్హతః,
త్రైవైః కామై ర్యజునైవినం క్షేత్రజ్ఞం బ్రాహ్మణానను.

౧౮

కుర్యాదాపరపక్షీయం మాసి ప్రాప్తపదే ద్విజః,
శ్రాద్ధం పిత్రో ర్యథావిత్రం తద్భంధనాం చ విత్తవాన్.

౧౯

అయనే విషువే కుర్యాత్ వ్యతీపాతే దినక్షయే,
చంద్రాదిత్యోపరాగే చ ద్వాదశీశ్రవణేషు చ.

౨౦

తృతీయాయాం శుక్లపక్షే నవమ్యామధ కార్తికే,
చతస్రవ్యవ్యష్టకాసు హేమంతే శిశిరే తథా

౨౧

తస్మాద్బ్రాహ్మణేషు దేవేషు పంచమహాయజుదేవేషు మర్త్యాదిషు చ యశాక్తి యశామోగ్యం
చ త్రైవైః కామై రన్నాదిభి ర్బ్రాహ్మణాననం బ్రాహ్మణ ఏవాననం ముఖం యన్య తమేనం క్షేత్రజ్ఞం
పరమాత్మానం శివాద్యస్తవీరీకం వా యజుస్పాదరాధయ బ్రాహ్మణానన్వితీ పారే బ్రాహ్మణేషు
యః నానంతరిమనే షు మర్త్యాదిషు యజుస్వేత్కర్తవ్యః యుధిష్ఠిరస్య గృహస్థస్వాత్ తవాప్యేవమారాధన
సుకళం కర్తవ్య మితిభిస్రాయేణాఽఽహ యజుస్వేతి వధ్యమపురుషప్రయోగః

౧౮

కించ ప్రాప్తపదే భాద్రపదే మాసి ద్విజః త్రైవర్ణికో ధనవాంశ్చైతే యథావిత్రం విత్తాను
సారేణ పిత్రో ర్మాతాపిత్రోః తద్భంధనాం చాపరపక్షీయం శ్రాద్ధం షహాలయాఖ్యం కుర్యాత్

౧౯

కించాయనాదిషు కారేషు క్షిప్రోః శ్రాద్ధం కుర్యా ద్వివ్యయః, తత్రాయనం కర్కటసంక్రాంతి
ర్మృగసంక్రాంతి శ్చ మేఘతురే నిషునసంజ్ఞితే చ వర్షవసిష్ఠః-

యుషకర్కటసంక్రాంతీ ద్వే తూగ్ధక్షిణాయనే।

విషువే చ చలామేషే గోమధ్యే తతోఽపరాః॥ ఇతి

కుహు ర్నిష్ఠేందుకలా చంద్రాదిత్యమౌ రుపరాగో గ్రహః

౨౦

శుక్లపక్షే తృతీయాయాం అక్షయతృతీయాయామిత్కర్తవ్యః కార్తికే మాసే శుక్లపక్షే నవమ్యాం
హేమంతశిశిరే చ ఋతౌ చతస్రవ్యవ్యష్టకాసు మార్గశ్విదిమాసవత్పయకృష్ణాష్టమీషు

౨౧

మాఘే చ సితసప్తమ్యాం మఘారాకాసమాగమే,

రాకయా చానుమత్యా వా మాసర్షాణి యుతాన్యపి ౨౨

ద్వాదశ్యా మనురాధా స్యాచ్ఛ్రవణ స్తిత్ర ఉత్తరా,

తస్య ద్వేకాదశీ వాఽఽను జన్మర్షశ్రోణయోగయుక్ ౨౩

త ఏతే శ్రేయసః కాలా నృణాం శ్రేయోవివర్ధనాః,

కుర్యాత్ సర్వాత్మనై తేషు శ్రేయోఽమోఘం తదాయుషః ౨౪

ఏషు స్నానం జపో హోమో వ్రతం దేవద్విజార్చనమ్,

పితృదేవనృభూతేభ్యో యద్ దత్తం తద్ధ్యనశ్వరమ్ ౨౫

సంస్కారకాలో జాయాయా అపత్యస్యాత్మనస్తథా,

మాఘే మాసి సితసప్తమ్యాం శుక్లసప్తమ్యాం మఘానక్షత్రపౌర్ణమాసోః సంయోగకాలే చ సంపూర్ణపంద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా కళాహీనపంద్రా పౌర్ణమాసీ సానుమతీ తాభ్యాం యుక్తాని యాని మాసర్షాణి మాసనామవవృత్తినిమిత్తాని నక్షత్రాణి తదుపరిక్షితేషు చ కాలేషు ౨౨

యద్వా ద్వాదశ్యా మనురాధాశ్రవణ ముత్తరాఫల్గవీ ఉత్తరాషాఢోత్తరాభాద్రేతి తిస్ర ఉత్తరా వా న్యుః అనూత్తరానూక్తాను తిన్వపు ఏకాదశీ వా యదా స్యాత్తదా చ జన్మర్షశ్రోణయోగయుక్త జన్మనక్షత్రస్య శ్రవణనక్షత్రస్య వా యోగేన యుక్తః కాలః తదా చ యోగగ్రహణం సంబంధబాహుళ్య జ్ఞాపనాయేతి సూచితమ్ ౨౩

న కేవలం శ్రాద్ధస్యైవైతే కాలాః కింతు ధర్మమాత్రస్యైత్యాహ (త ఇతి ద్వాభ్యామ్) త ఏతే ఆయాదయః నృణాం శ్రేయసః శ్రేయస్సాదనధర్మానుష్ఠానన్యో యోగ్యః శ్రేయో వర్ధయంతీతి తథా తాదృశాః కాలాః తస్మాత్ సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన ఏషు కాలేషు శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం వక్ష్యమాణం స్నానాదిక మనుత్తిషే త్తదేవ హ్యాయుషః ఆమోఘ మమోఘత్వం సాఫల్య మిత్యర్థః ౨౪

ఏషు కాలేషు కృతం యజ్ఞపాదికం యచ్చ పిత్రాద్యుద్దేశేన దత్తం “భావేక్తః” దానం చ తద్ధ్యనశ్వర మక్షయ్యఫలసాధనమ్ ౨౫

కిం చ హే నృప! జాయాపత్యాత్మనాం సంస్కారకాలే తత్ర జాయాయాః సంస్కారః పుంసవనాదిః అపత్యస్య సంస్కారో జాతకర్మాదిః ఆత్మనః స్వస్య సంస్కారో యజ్ఞదీక్షాదిః ఏతేషాం

(దేశకాలాదివిశేషేణ గృహస్థధర్మవిరూపణం)

ప్రేతసంస్థా మృతాహశ్చ కర్మణ్యభ్యుదియే నృప ౨౬

అథ దేశాన్ ప్రవక్ష్యేమి ధర్మాదిశ్రేయ ఆవహాన్,
స వై పుణ్యతమో దేశః సత్పాత్రం యత్ర లభ్యతే ౨౭

బింబం భగవతో యత్ర సర్వమేత చ్చరాచరమ్,
యత్ర హ బ్రాహ్మణకులం తపోవిద్యాదయాన్వితమ్ ౨౮

యత్ర యత్ర హరేరర్చా స దేశః శ్రేయసాం పదమ్,
యత్ర గంగాదయో నద్యః పురాణేషు చ విశ్రుతాః ౨౯

సరాంసి పుష్కరాదీని క్షేత్రాణ్యర్హాశ్రితాన్యుత,
కురుక్షేత్రం గయశిరః ప్రయాగః పులహాశ్రమః ౩౦

కాలేషు యదా ప్రేతస్య సంస్థా దహనాది కర్మ మృతాహశ్చ తదాఽస్మిన్నభ్యుదయాద్ధే కర్మణీ కృతం
స్నానాదిక మనశ్శరమితి పూర్వేణాన్వయః ౩౧

ఏవం శ్రేయస్కరాః కాలా ఉక్తాః. అథ దేశాన్ వక్తుం ప్రతిజానీతే (అధేతి) కర్మాది
శ్రేయస అవాహనాదాయకాన్ దేశాన్ ప్రవక్ష్యేమి తావ దయం ముఖ్యో దేశః శ్రేయస్కర ఇత్యాహ
(స ఇతి) యత్ర దేశే సత్పాత్రం లభ్యతే ౩౨

యత్ర యస్మిన్ సర్వ మేతచ్ఛరాచర మారేయతయా నియామ్యతయా చాస్తి తస్య భగవతో
బింబం యత్ర చ దేశే వర్తతే యత్ర చ దేశే తపోవిద్యాదయాభిద్యుక్తం బ్రాహ్మణకులం వర్తతే ౩౩

యత్ర యత్ర దేశే హరే ర్భగవతోఽర్చా పూజా ప్రవర్తతే స సర్వోఽపి దేశః పుణ్యతమః
శ్రేయసాం పదం శ్రేయస్సాదనధర్మామప్తానయోగ్యం స్థానం కింఛ యత్ర యేషు దేశేషు పురాణేషు
ప్రసిద్ధాః గంగాదయో నద్యః సంతి ౩౪

తథా పుష్కరప్రభృతీని సరాంసి చ యత్ర సంతీతి పూర్వేణ సంబంధః ఉత కింఛ యాని
చార్హిత్రాని మహాత్ముని రధిష్ఠితాని క్షేత్రాణి సంతి తాన్యేవ దర్శయతి (కురుక్షేత్ర మితి) యద్వా
కురుక్షేత్రాదివ్యతిరిక్తక్షేత్రాభిప్రాయేణోక్తిమగ్నాశ్రితానీతి. గయస్యాసురస్య శిరః తత్ప్రేతసస్థానం
గయేత్యర్థః ప్రయాగో గంగాయమునయో స్పృగవస్థానం పులహాఽశ్రమః పాలగ్రామతీర్థమ్ ౩౦

నై మిషం పాల్గనం నేతుః ప్రభాసోఽధ కుశస్థతీ.

వారాణసీ చుదుపురీ పంపా బిందుసరస్తథా

30

నారాయణాశ్రమో నందా సీతారామాశ్రమాదయః.

సర్వే కులాచలా రాజన్ మహేంద్రమలయాదయః

31

ఏతే పుణ్యతమా దేశా హరేరర్చాశ్రితాశ్చ యే.

ఏతాన్ దేశాన్ నిషేవేత శ్రేయస్కామో హ్యభీక్షకః.

ధర్మో హ్యత్రేహితః పుంసాం సహస్రాధిపలోదయః

32

పాత్రం త్వత్ర నిరుక్తం వై కవిభిః పాత్రవిత్తమైః.

హరిరేవై క ఉర్వీశ యన్మయం వై చరాచరమ్

33

పల్లసీ నదీ గయాయామేవ తత్త్వానం పాల్గనమ్ నేతుః రామచేతుః ప్రభాసః ప్రత్యర్పరస్వతీ
ంగమస్థానం కుశస్థతీ ద్వారవతీ పంపానరొవరమ్ బిందుసరః కర్దమాశ్రమః

34

నారాయణాశ్రమో బదరికాశ్రమః నందా అలకనందాతటం సీతారామయో రాశ్రమ శ్చిక్రి
కూటాద్రిః ఏతత్ప్రభృతయః తథా హే రాజన్! మహేంద్రమలయాదయః సర్వే కులగిరయశ్చ

35

తథా యే హరే రర్చాస్థిరా పూజా ప్రతిమా వా తయా ఆరాధితాః అధిష్ఠితాస్త ఏతే సర్వే
పుణ్యరమా దేశాః బింబం సగతో మత్రేణి కాలగ్రామశాలాద్యర్చనదేశే ఉక్తః అత్ర తు వేంకటాద్రి
స్థానాదీ స్యుచ్యంతే ఇత్యపౌరుక్ష్యైః శ్రేయస్కామః చ మా సభీక్షకః పునః పునరేతాన్ దేశాన్నితరాం
నేవేత

36

పుంసాం యత్ఫలసాధనత్వే యో ధర్మ ఉదితౌ విహితః స ఏష దేశేషు కృతః సహస్రగుణ
మధికస్య ఫలస్య ఉదయో యన్మాత్తాదృశో భవేత్ ఏవం దేశకాలౌ ఉక్తౌ అథ పాత్రమాహ
(పాత్రం త్వత్కాదినా) హే ఉర్వీశ! పాత్రవిత్తమైః సత్పాత్రయాథాత్మ్యవిద్భిః కవిభిః హరిరేక ఏవ
పాత్రం నిరుక్తం హరిరేక ఏవ సత్పాత్రమితి నిర్ణీతమిత్యర్థః పాత్రం పూజ్యం సమర్పణీయం వస్తు
హరిం విశేషస్థి - ఏతచ్ఛరావరాత్మకం జగద్యన్మయం యద్ధరివచుర మేతేన తత్సమర్పణేన సర్వే
సమర్పితా భవంతీతి సూచితమ్

37

(దేశకాలాదివిశేషేణ గృహస్థధర్మనిరూపణం)

దేవర్ష్యర్హతుః సత్పుత్రత్రయబ్రహ్మత్యజాదిషు.

రాజన్యదగ్రపూజాయాం మతః పాత్రతయాచ్యుతః

౩౫

జీవరాశిభి రాకీర్ణ ఆంధకోశాంఘ్రిపో మహాన్,

తన్మూలత్వా దచ్యుతేజ్యా సర్వజీవాత్మతర్పణమ్

౩౬

పురాణ్యనేన సృష్టాని సృతిర్యగృషిదేవతాః,

శేతే జీవేన రూపేణ పురేషు పురుషో హ్యసౌ.

౩౭

హరేరేవ పాత్రత్వం యతో రాజసూయే అధునా త్వయేన దృష్టమిత్యాహ (దేవేష్యతి) హే రాజన్: దేవేషు ఋషిషు అర్హతుః తపోయోగాదిసిద్ధేషు బ్రహ్మసిషు సనకాదిష్వపి సత్పుత్ర తత్వదీయరాజసూయే యద్యస్మాదచ్యుత ఏవాగ్రపూజాయాం పాత్రతయా మతో జ్ఞాతః

౩౮

హరేః సమర్హణేన సర్వేషామర్హణం కృతప్రాయ మిత్యాహ (జీవేతి) జీవరాశిభి రాకీర్ణ వ్యాప్తః బ్రహ్మాంధకోశ ఏవ యో మహానఃఘ్రిపో వృక్షస్తస్య మూలత్వాత్ కారణత్వా దచ్యుత స్వేజ్యాఽఽరాధనం సర్వేషాం జీవాత్మనాం తర్పణం తృప్తికరం యథాంఘ్రిపస్య మూలేఽర్చితం జలం తచ్చాఖోపశాఖానాం పృద్ధికరం తథా బ్రహ్మాంధకోశమూలభూతేఽచ్యుతే కృతే కృత మర్హణ మండాంతర గతేషు సర్వేషు కృతప్రాయమేవేత్యర్థః అతః స ఏవోత్తమం పాత్రమితి భావః ఇతరత్రాపి తద్దృష్ట్యేవార్హణం కార్యమితి చ

౩౯

ఏతిదేవ పురుషనామనిరుక్త్యా దృఢయతి (పురాణేతి) మనుష్యతిర్యగృషిదేవతాపాణి పురాణి శరీరాత్మకాన్యనేన భగవతా సృష్టాని సృష్టేషు చ పురేషు యతో భగవాన్ జీవేన రూపేణ జీవాభేద శరీరేణ “యస్మాత్మా శరీరమ్” ఇతి శ్రుతేః పురే శేతే ఆతోఽసౌ పురుషః పురుషశబ్దః పుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః పురే శేతే ఇతి పురుషః శకారస్య సకారః ఆకారస్వేకారశ్చ వ్యత్యయాత్ “అన్యేష్వపి దృశ్యతే” ఇతి దశ్చ జీవేన రూపేణేత్యనేన కేవలం సర్వకారణత్వాదేవ తిదర్హణం తత్కార్యవర్యంతం వర్యవసన్న మపి తు త త్రదంతరాత్మతయా త త్రద్రూపేణావస్థితత్వాచ్చ త్యుక్తం భవతి

౪౦

తేష్వేషు భగవాన్ రాజస్తారతమ్యేన వర్తతే.

తస్మాత్ పాత్రం హి పురుషో యావానాత్మా యదేయతే

౩౮

దృష్ట్వా తేషాం మిధో నృణా మవజ్ఞానత్వతాం నృప.

త్రేతాదిషు హరేర్నా క్రియాయై కవిభిః కృతా

౩౯

తతోఽర్చాయాం హరిం కేచిత్ సంశ్రద్ధాయ సపర్యయా.

ఉపాసత ఉపాస్తాసి నార్ధదా పురుషద్విషామ్

౪౦

ఇతోఽపి పురుషశబ్దాచ్యుతః స్వసమర్థజేనన్యేషాం తదాదాయకశ్చేత్యాహ (తేష్వేతి) హే రాజన్! తిరగ్గాదిభ్యః ప్రేమ పురుషేషు తారతమ్యేన స్వకీయజ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావతారతమ్యేన వర్తతే భగవా నతోఽసౌ పురుషః పురు అధికం పురుషేషు కేత ఇతి పురుషః యతః ఏవంబూతోఽత స్తద్భిష్ట్యైవార్హణమర్హణమేషు సర్వేషు పురుషేషు విదేయమితి భావః యతో దేవమనుష్యాది పురుషేష్వంతర్యామితయా చ భగవాన్ వర్తతే. యతశ్చ సర్వే పురుషా దేవదయో యగవచ్చరీరభూతాస్తేన తారతమ్యం వ్యాప్తాశ్చ తస్మాదాత్మా పరమాత్మా పురుషః పరమపురుషో యావాన్ యాపద్గుణావిర్భావవా యదా యత్ర యత్ర ఈయతే ప్రతీయతే తత్తత్పాత్రం యత్ర యత్రాదికం భగవతో జ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావస్తత్తదుత్తమం పాత్రం న్యూనావిర్భావవత్త్వముక్తమితి భావః. తదనం భగవత ఏవోత్తమపాత్ర మితరెషామపి తదాత్మకత్వేనైవార్హణీయత్వం తదపి తదావిర్భావాను సారేణ వ్యవస్థితమితి చోక్తమ్

౩౮

నను. భగవతః తదాత్మకానాం పురుషాణామేవార్హణీయత్వే స్మృతికారాదిభి రారాధనీయత్వే విహితా హరిప్రతికృతిః పూజితా న ఫలదా స్యాదితి చేహ్యురదోహిణాం వ్యర్థైవేత్యాహ (దృష్ట్వేతి ద్వాభ్యామ్) మిధోఽవజ్ఞానం తిరస్కారః కస్మిన్నాత్మా బుద్ధిర్యేషాం తేషాం భావం దృష్ట్వా హే నృపః హరేః క్రియాయై పూజార్థః సురూప్రమాణం కవిభిః త్రేతాదిషు యుగేషు కృతా పూజ్యత్వేన విహితా త్రేతాదిష్విత్యనేన ప్రాయశః కృతే సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనమేవ విహితమితి సూచితమ్

౩౯

తత్రార్చాయాం పూజార్థప్రతిమాయాం కేచిద్దరిం సంశ్రద్ధాయ శ్రద్ధాపూర్వక ముపాసతే ఏవ ముపాస్తారాదితాప్యర్చా ఎరుషద్విషాం భగవదాత్మకాన్ పురుషాన్ ద్విషంతీతి పురుషచ్చిషః తేషాం నార్ధదా న పురుషార్థదా భవతి పురుషాః బహుమన్యమానా మేవార్చారాధనం ఎలపదిత్యర్థః

౪౦

(దేశకాలావిశేషేణ గృహస్థధర్మ నిరూపణం)

పురుషేష్వపి రాజేంద్ర సుపాత్రం బ్రాహ్మణం విదుః,

తపసా విద్యయా తుష్ట్యా ధత్తే వేదం హరేస్తమమ్

౪౧

సన్వస్య బ్రాహ్మణా రాజన్ కృష్ణస్య జగదాత్మనః,

పునంతః పాదరజసా త్రిలోకిం దైవతం మహత్

౪౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమ స్కంధే,
సదాచారవిర్ణయో నామ చతుర్థ శోఽధ్యాయః

యదుక్తం “తస్మాత్పాత్రం హి పురుషః” ఇత్యాది తద్వివృణోతి (పురుషేష్వపి) హే
రాజేంద్ర! పురుషేష్వపి బ్రాహ్మణం సత్పాత్రం సుపాత్రతయాఽధ్యాత్మవిదుః సుపాత్రత్వే హేతుం వదన్
వి నష్టి, ఇదం బ్రాహ్మణాత్మకం సుపాత్రం తపసానశనేన విద్యయాఽఽత్మయాతత్వజ్ఞానపూర్వక
భగవదుపాసనరూపవిద్యయా తుష్ట్యా దైవా ల్లబ్ధసంతోషేణ చేదం స్వధర్మశమదమాదీనా మప్య
పలక్షణమ్ ఏవిర్గుణైర్హరేస్తమం ధత్తే బిభత్తి. చళబ్జః పాదపూరణార్థః ఏవకారార్థో వా హరేరేవ
తమం ధత్త ఇత్థర్థః

౪౧

ఏతదేవ కైముతీకన్యాయేన ద్రథయతి (సన్వస్యేతి) హే రాజన్! స త్రిలోకిం పాదరజసా
పునంతః పవిత్రీకుర్వంతః జగదంతరాత్మనః శ్రీకృష్ణస్యాపి బ్రాహ్మణా మహదైవతం కిముత్యేషా
మన్మద్విధానాం బ్రాహ్మణా దైవతమిత్యర్థః

౪౨

౦తి శ్రీవత్సాన్వయపయఃసారావరకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛరణక సులవరియప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, సప్తమ స్కంధసమాఖ్యాయాం,
చతుర్థ శోఽధ్యాయః

అథ పంచదశోఽధ్యాయః

వారద ఉవాచ—

కర్మనిష్ఠా ద్విజాః కేచిత్ తపోనిష్ఠా నృపాపరే,
స్వాధ్యాయేఽన్యే ప్రవచనే యే కేచి జ్ఞానయోగయోః

౧

జ్ఞాననిష్ఠాయ దేయాని కవ్యాన్యానంత్యమిచ్ఛతా,
దైవే చ తదభావే స్యా దితరేభ్యో యథార్హతః

౨

ద్వా దైవే పితృకార్యే త్రీనేకైక ముభయత్ర వా,
భోజయేత్ సుసమృద్ధోఽపి శ్రాద్ధే కుర్యాన్న విస్తరమ్

౩

అథ పంచదశోఽధ్యాయః

తపసా విద్యయేత్వాదినా బ్రాహ్మణ్యేష్యపి తప ఆదిగుణతారతమ్యేన పాత్రిత్వం తారతమ్యేన
వ్యవస్థితమితి సూచితమ్ ఏతదేవ వివృణ్వత్ సుపాత్రయైవ శ్రాద్ధాదిష్వన్నాదీకం దధ్యాపితి పదన్వనానపి
శ్రాద్ధీయనియమానాహ దేవర్షిః (కర్మనిష్ఠా ఇత్యాదినా.) హే నృప! కేచిత్ ద్విజాః త్రైవర్ణికాః కర్మనిష్ఠాః
స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మనిష్ఠాః కేచిద్వానశనాదితపోనిష్ఠాః కేచిత్ స్వాధ్యాయే ప్రవచనే ఆధ్యాపనే చ
ఽరినిష్ఠితాః కేచిచ్ఛ జ్ఞానయోగయో రుభయోరపి నిష్ఠితా ఇతి కేషః జ్ఞాన మాత్మియాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వక
భగవదుపాసనాత్మకమ్, యోగోఽనభినంహితఫలకర్మయోగః

౧

తత్ర జ్ఞాననిష్ఠాయ జ్ఞానకిర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠాయ
పితృనుద్దిశ్య దేయాని కవాని శ్రాద్ధాన్నాదీని అనంత్య మనరిమితం ఫలం మోక్షరూపం ఫలమిచ్ఛతాం
పుంసాం దేయాని తదా దైవే చ కర్మణి హవ్యాన్యపి జ్ఞాననిష్ఠాయైవ దేయాని తదభావే జ్ఞాననిష్ఠస్యాభావే
ఇతరేభ్యః కిర్మనిష్ఠాః కేచిద్వానశనాదీనిష్ఠితా యథాయోగ్యం జ్ఞానాదితారతమ్యేన దేయం స్యాత్

౨

దైవే విశ్వేదేవస్థానే ద్వా బ్రాహ్మణౌ పితృకార్యే పితృప్రయోజనే పితృర్థమితి యావత్
త్రీణా బ్రాహ్మణౌ నుభయత్ర ద్వయోరపి స్థానయో రేకైకం వా బ్రాహ్మణం భోజయేత్ సుసమృద్ధోఽపి
ధనాధోఽప్యేవం బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్ న కు శ్రాద్ధే విస్తరం కుర్యాత్

౩

(గృహసానాం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణం నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంత కథనం చ)

దేశకాలోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణాని చ,

సమ్యగ్ భవంతి నైతాని విస్తరాత్ స్వజనార్పణాత్

౪

దేశే కాలే చ సంప్రాప్తే మున్యన్నం హరిదైవతమ్,

శ్రద్ధయా విధివత్ పాత్రే న్యస్తం కామధు గక్షయమ్

౫

దేవర్షిపితృభూతేభ్య ఆత్మనే స్వజనాయ చ,

అన్నం సంవిభజన్ పశ్యేత్ సర్వం తత్ పురుషాత్మకమ్.

౬

స దధ్యా దామిషం శ్రాద్ధే న చాధ్యా ధర్మతత్త్వవిత్,

మున్యన్నైః స్యాత్పరా ప్రీతి ర్యథా న పశుహింసయా

౭

శ్రాద్ధవిస్తారా ద్దోషరూప (దేశేతి) దేశకాలపాత్రాణి యదోక్తాన్యేన ఉచితా శ్రద్ధా విశ్వాసః కర్తవ్య విషయా త్వదా వా అర్హణం పూజాసాధనం తాని సమీచీనవ్యపి స్వజనార్పణా ద్విస్తరా న్న సమ్యగ్ భవంతి విగుణాన్యేన స్యుః ఇత్యర్థః నను కుతో విస్తరః ప్రాప్తః యేన నిషిధ్యతే ఇతి శంకాం వారయితం స్వజనార్పణాదిత్యుక్తం స్వజనానా మర్పణా ద్దోషితో నిమంత్రిత శ్చేత్రత్పుత్రాదయః కథం వద్ధ్యా ఇత్యాద్యేవం ప్రాప్తా ద్విస్తరాదిత్యర్థః

౪

శ్రాద్ధే విష్వర్త మపి బ్రాహ్మణం భోజయే దిత్వాహ (దేశ ఇతి) దేశే పూర్వోక్తే కాలేఽపర పశుహింసం మృతాహదిరూపే చ కాలే ప్రాప్తే కర్తవ్యత్వేన ప్రాప్తే శ్రాద్ధే పాత్ర సత్పాత్రే విధివత్ శ్రద్ధయా న్యస్తం మున్యన్న మారణ్యం ప్రీహ్యదిజ మన్యన్నం హరిదైవతం విష్టుదైవత్యం తస్మై నిషేధితం తద్దైవేన చ దత్త మన్నం కామధుక్ కామద మక్షయఫలదం ముక్తిసాధనం చేర్యర్థః

౫

సర్వాశ్రమసాధారిణాన్ కాంక్షిద్ధర్మరూపా (దేవర్షితి) దేవాదిభ్య ఆత్మనే స్వజనాయ బంధు జనాయ చాన్నం విభజే ద్విభజ్య దధ్యాత్ తద్దేవాదికం సర్వం ప్రాణిజాతం పురుషాత్మకం భగవదాత్మకం పశ్యేత్

౬

ఆమిషం మాంసం శ్రాద్ధే పిత్రామ్యద్యేనేన న దధ్యాత్ ఇదం క్షత్రియాభిప్రాయకం తథా ధర్మయాతాత్మ్యవిత్ స్వయ మప్యామిషం నాశ్చియాత్ యదా మున్యన్నైరపి పరోత్కృష్టా పిత్రాదీనాం ప్రీతిః స్యాత్తథా పశుహింసయా న స్యాత్

౭

నైతాదృశః పరో ధర్మో నృణాం సద్ధర్మ మిచ్ఛతామ్.

న్యాసో దండస్య భూతేషు మనోవాక్కాయజస్య యః

౮

ఏకే కర్మమయాన్ యజ్ఞాన్ జ్ఞానినో యజ్ఞవి త్రిమాః.

అత్మసంయమనేనీహ జహ్వతి జ్ఞానదీపితే

౯

ద్రవ్యయజ్ఞై ర్యక్ష్యమాణం దృష్ట్వా భూతాని బిభ్యతి.

ఏష మాఒకరుణో హన్యా దతజ్ఞో హ్యనుత్పత్ ద్రువమ్

౧౦

కిం సద్ధర్మ మిచ్ఛతాం నృణా మేతాదృశః ఏవ పర ఉత్కృష్టో ధర్మః కోఽసౌ? యో భూతేషు మనోవాక్కాయజస్య దండస్య న్యాసః త్యాగః కరణత్రయేణ భూతద్రోహభావ ఏవ నృణాం పరో ధర్మ ఇత్యర్థః ఏతాదృశోఽన్యః పరో ధర్మో నాస్తితి భావః న దద్యాదామిష మిత్యనేన పశుమృగాదిహింసా గర్హమాంసాదిద్రవ్యకాద్రాదే రపి మున్యన్నేనాపి శృతం క్రాద్వాదికం నితరాం పిత్రాదీనాం ప్రీతికృదిత్యుక్తం నైతాదృశ ఇత్యనేన భూతహితమేవోత్కృష్టధర్మ ఇత్యుక్తమ్

౮

యత ఏవ మత ఏవ కేచి జ్ఞానవిష్టా హింసాగర్హద్రవ్యయజ్ఞాః జహతి జ్ఞానయజ్ఞవిష్టాశ్చ భవంతీత్యాహ (ఏతి ఇతి) యజ్ఞవి త్రిమా యజ్ఞయాధాత్మ్యవిదః అనీహ నిష్కామాః కేచిత్ జ్ఞానినః పూర్వోక్తోత్కృష్టధర్మజ్ఞానవంతః కర్మమయాన్ యజ్ఞాన్ పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకాన్ యజ్ఞాన్ జ్ఞానదీపితే అత్మసంయమనే జహ్వతి జ్ఞానేన పరమాత్మోపాసనాత్మకేన దీపితే బ్రహ్మలితే ఆత్మనో మనసః సంయమో నియమస్తస్మిన్ యోగాగ్నా విత్యర్థః తత్ర జహ్వతి “తస్యైషం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజమానః శ్రద్ధా సత్వీశరీర విధిః సురో వేది ర్లోహవి బద్ధిః” ఇత్యాదిపురుషవిద్యోక్తవిధయా క్రియామయాన్ యజ్ఞాన్ హిత్వా జ్ఞానమయాన్ యజ్ఞాన్ అనితివ్యంతీత్యర్థః

౯

ఏవం జహ్వతా మయం భావ ఇత్యాహ (ద్రవ్యయజ్ఞా ఇతి) ద్రవ్యయజ్ఞైః పశుపురోడాశాది ద్రవ్యయజ్ఞైః యక్ష్యమాణం దృష్ట్వా భూతాని పశ్యాదీని ఏష యక్ష్యమాణో నిర్భ్రుణోఽజ్ఞానసుత్పత్ అస్మాక మనుభిః తృప్యతీతి తాదృశః మాం ద్రువం నూనం హన్యాపితి బిభ్యతీత్యాశయేన ద్రవ్యయజ్ఞాన్ హిత్వా జ్ఞానయజ్ఞా ననితివ్యంతీత్యర్థః

౧౦

(గృహస్థానం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంతకథనం చ)

తస్మాద్దైవోపపన్నేన మున్యన్నేనాపి ధర్మవిత్,

సంతుష్టోఽహరహః కుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికిః క్రియాః

౧౧

విధర్మః పరధర్మశ్చ ఆభాస ఉపమా ఛలః.

అధర్మశాఖాః పంచేమా ధర్మజ్ఞోఽధర్మవత్ త్యజేత్

౧౨

తస్మాత్ పూర్వోక్తభూతసుహృత్త్వరూపోత్కృష్టధర్మవిత్ పుమాన్ దైవా దుపనతేన మున్యన్నేనాపి న తు మాంసాదినాఽహరహః నిత్యనైమిత్తికాశ్చ క్రియాః సంతుష్టః కుర్మాత్ యద్యప్య త “మున్యన్నైః స్యాత్పరాప్రీతిస్తథా న వశుహింసయా” ఇత్యనేన “ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణమ్” ఇత్యనేన చ మాంసశ్రాద్ధాగ్నిహోమీయాదికర్మణాం హింసాగర్భత్వేన పాపమిశ్రత్వం ప్రతీయతే, తచ్చ “అశుద్ధమితి చేన్న శబ్దాత్ 9-1-25” ఇతి శారీరకాదికరణన్యాయవిరుద్ధమ్ తత్ర హ్యగ్నిహోమీయాదికర్మణాం వశు హింసాదిరూపపాపమిశ్రత్వేనాశుద్ధియుక్తత్వం పరిచోద్య, నైతద్యుక్తమ్ కుతః శబ్దాగ్నిహోమీయాదేః సంజ్ఞపనస్య స్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయా హింసాత్వాభావశబ్దాత్ వశోర్ని సంజ్ఞపననిమిత్తాం స్వర్గలోక ప్రాప్తిం వదంతం శబ్ద మామనంతి “హిరణ్యశరీర ఉర్ధ్వం స్వర్గం లోకమేతి” ఇత్యాదిక మతిశయితాఽభ్యుదయసాధనభూతో వ్యాపారోఽల్పదుఃఖదోఽపి న హింసా ప్రత్యుక్త రక్షణమేవ తథా చ మంత్ర వర్ణః “న వా ఉవైతత్ప్రయాసేన రిష్యసి దేవా ఇదేషి పదిభిః సుగేభిః యత్ర యంతి సుకృతో ణాపి దుష్కృతః తతత్వాదేవః సవితా దదాతు” ఇతి చికిత్సకం ఛ తాదాత్మికాల్పదుఃఖకారిణమపి రక్షకమేవ వదంతి పూజయంతి చ తజ్ఞా ఇతి హింసాత్వాభావః సిద్ధాంతితః తథాప్యత్ర హింసాగర్భత్వమాత్రే వశ్యాదిహింసాయాశ్చ సర్వభూతసుహృదాం జ్ఞానినా మమరూపత్వే చ తాత్పర్యం న తు యాగీయ హింసాయాః పాపత్వేఽపి త ఏవ కేవలం భూతాని బిభ్యతీత్యేతావదేవోక్తం న తు తద్ధింసాయాః పాపత్వ వపీత్యతో న శారీరకన్యాయవిరోధః

౧౧

తదేవం ప్రాతిస్వికాన్ సాధారణాంశ్చ వర్ణాశ్రమధర్మాసఖిదాయాఽథ తేషాం ధర్మాభాసేభ్యో విచిత్రత్వజ్ఞాపనాయ తాన్ సంగృహ్య ధర్మయన్ తేషాంత్యాజ్యత్వమాహ (విధర్మ ఇతి.) విధర్మాదయః పంచేమే ధర్మాభాసా అధర్మస్య వృక్షరూపస్య శాఖాః శాఖాభూతాః తతస్తాన్ ధర్మయాథాత్మ్యవిత్ అధర్మవత్ త్యజేత్

౧౨

ధర్మబాధో విధర్మః స్యాత్ పరధర్మోఽన్యచోదితః,

ఉపధర్మస్తు పాఠందో దంభో వా శబ్దిబిచ్చులః

౧౩

యస్త్వచ్చయా కృతః పుంభిరాభాసో హ్యశ్రమాత్ పృథక్.

స్వనావవిహితో ధర్మః కస్య నేష్టః ప్రశాంతయే

౧౪

ధర్మార్థమపి నేహేత యాత్రార్థం వాఽధనో ధనమ్.

అనీహానీహమానస్య మహాహేరివ వృత్తిదా

౧౫

విధర్మాదీన్ పంచ వ్యాచక్షే (ధర్మబాధ ఇతి) ధర్మబుద్ధ్యా యస్మిన్ క్రియమాణే స్వధర్మ వాదః స్యాత్ స విధర్మ ఇత్యర్థః, అన్యస్య క్షత్రియాదేః వోదితో విహితో ధర్మః స బ్రాహ్మణాదేః పరధర్మః ఉపధర్మ ఇతి పాఠందః వేదవిరుద్ధాగమోక్తః, దంభో వా పరపంచనార్థో వా ఉపధర్మ ఇత్యర్థః చలం వ్యాచక్షే-శబ్దిబిచ్చుల ఇతి శబ్దస్య ప్రమాపకస్య కదన్యథా వ్యాఖ్యానం యస్మిన్ యథా ద్వాదశావరాణా భోజయే దిక్కుకై ద్వాదశశంఖ్యాకేభ్యోఽపరా నేకాదశ దశ మేత్యాది శబ్దబృదితి పారే ధర్మశబ్దమాత్రం బిభర్తీతి తథా యథా గాం దద్యాదిక్కుకై మరిష్కంత్యా గోద్దాన మితి ౧౩

అథానం వ్యాచక్షే (యస్తేచ్చయేతి) పుంభిః స్యేచ్చయా పృథక్ చతుర్వ్యుః ఆశ్రమేభ్యః పృథ్కుల్పితః ఆశ్రమోఽపధూతాదిః స్వధర్మానుష్ఠానాంతరమపి ధర్మభూయస్వారమపి పరధర్మ నానుష్ఠేయోఽనుపయోగాదిత్యాహ - స్వభావేతి స్వభావేన బ్రాహ్మణాదిస్వభావాననుగుణ్యేనాభిహత ఇత్యాంఽపిః స ఏవాస్యోపశాంతయే మనః ప్రశాంతయే కల్పితేఽతో న పరధర్మస్యోపయోగ ఇత్యర్థః ౧౪

ఏవం భగవదుపాసనాంగభూతా వర్ణాశ్రమధర్మా ఉక్తాః అథ ప్రదానభూతభగవదపాసనాత్మ కాష్టాంగయుక్తభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారం వక్ష్యం స్తాపితద్విరోధినాం కామక్రోధరోషభయశోకమోహ దంభతాపత్రయని దాదీనాం జయోపాయానాహ (ధర్మార్థమపీత్యాఽనీనా పూర్త మిష్టం తిథా సత్ తిష్ఠంతేన) ఇత రావచంతోఽస్య లోభాత్మకస్యాఽనర్థావమాత్వం తన్నిమిత్తా హ దనలిప్సాయా స్వాజ్యత్వం చ వక్తుం చైవాదుపనతేనైవ ద్రవ్యేణ స్వధర్మం దేహధారణ చ కుర్వాన్ న తిథర్థం ధనం కామయేతేత్యాహ (ధర్మార్థమితి) అధనో నిర్ధనః పుమాన్ స్వధర్మార్థమపి యాత్రార్థం హేహధారణార్థమపి వా ధనం విత్తం నేహేత స కామయేత, యాత్రార్థమపి నేహేతేత్యత్రపంచ మితి (అనీహేతి స్పార్థేః షడ్విః) మహాహే రివానీహమానస్య యాత్రార్థం ధనార్థమపి చేష్టామకుర్వతః చైవోపనతేన ప్రాణాన్ ధారయమాణస్యేత్యర్థః అనీహానీహమాన ఏవ వృత్తిదా జీవనావహ చైవాదుపనతేన జీవతోఽకామయ మానస్యాకామనైవ నితరాం సుఖజననద్వారా వృత్తిదేతి భావః. ౧౫

(గృహస్థానం కృతే మోక్షధర్మవిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్భ్యవృత్తాంతకథనం చ)

సంతుష్టస్య నిరీహస్య స్వాత్వరామస్య యత్ సుఖమ్.

కుతస్తత్ కామలోభేన ధావతోఽర్థేహయా దిశః

౧౭

సదా సంతుష్టమనః సర్వాః సుఖమయా దిశః,

శర్కరాకంటకాదిభ్యో యథోపానత్పదః శివమ్

౧౮

సంతుష్టః కేన వా రాజన్న వర్తేతాపి వారిణా,

ఔపస్థ్యజైహ్వ్యకార్పణ్యాద్ గృహపాలాయతే జనః

౧౯

అసంతుష్టస్య విప్రస్య తేజో విద్యా తపో యశః,

స్రవంతింద్రియలొల్లేన జ్ఞానం చైవావకీర్యతే.

౨౦

తదేవాహ (సంతుష్టస్యేతి) నిరీహస్య సంతుష్టస్య దైవాల్లభేన సంతుష్టస్య ఆత్మారామస్య స్వస్వాత్మా అంతరాత్మా పరమపురుషస్తస్మిన్ రమమాణస్య స్వశరీరకలహానందానుభవపరస్య యత్సుఖం తత్కామలోభేన కామ్యంత ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాస్తేషు లోభేన కంగేన నిమిత్తే నార్థేహయా ధనేచ్ఛయా కామలోభనిమిత్తకథనేచ్ఛయా సర్వా దిశః ప్రతిధావతో బ్రాహ్మమాణస్య పుంసః కుతో హేతోర్నవతి అసీహయా యత్సుఖం తదీహయా నాస్తీత్యర్థః

౧౭

ఏవం దైవోపనతయా యాత్రయాఽరేచ్ఛయాః త్యాజ్యత్వ ముక్తమ్ అథ అసంతోషస్య దుఃఖహేతుత్వం వక్తుం తావత్ సంతోషస్య సుఖహేతుత్వ మాహ (సదేతి) సదా సంతుష్టం దైవా దుపనతేనైవ సంతుష్టం మనో యస్య తస్య పుంసః సర్వా దిశః సుఖమయాః యత్ర క్షాపి గతస్య తస్య సుఖమేవేత్యర్థః యథా ఉపానహా పాదత్రాణే పాదయో ర్యస్య స ఉపానక్పాత్ అస్సోపానత్పదః శర్కరాదిభ్యోఽపి శివం సుఖమేవ తద్యత్

౧౮

హే రాజా! సంతుష్టశ్చేత్ కో ను పుమాన్ వారిణాపి న వర్తేత సంతుష్టు చారిణాపి యాత్రాం విధాయ సుఖ్యతీత్యర్థః అసంతుష్టశ్చేజ్జన ఔపస్థ్యజైహ్వ్యకార్పణ్యాదుపస్థజిహ్వసుఖార్థ దైన్యాన్నిమిత్తాద్ గృహపాలాయతే గృహపాలః శ్వా తద్యత్ అవరతి

౧౯

కిం చాసంతుష్టస్య బ్రాహ్మణస్య తేజ అదయః స్రవంతి, తేజో బ్రహ్మోపర్చనం విద్యా శాస్త్ర జన్యం జ్ఞానం తపః అనశరాదిరూపం యశః ప్రథా తథేంద్రియలొల్లేనేంద్రియార్థాసక్త్యా జ్ఞానం వివేకాదిజన్య మవకీర్యతే చ విక్షిప్యతే చ అపగచ్ఛతీత్యర్థః

౨౦

కామస్యాంతం చ ఙ్గత్పద్భ్యాం క్రౌఢస్యైతత్పరోదయాత్.

జనో యాతి న లోభస్య జిత్వా భుక్త్వా దిశో భువః

౨౦

పండితా బహవో రాజన్ బహుజ్ఞాః సంశయచ్చిదః,

సదసస్పతయోఽప్యేకే అసంతోషాత్ పతంత్యదః

౨౧

అసంకల్పా జ్ఞయేత్ కామం క్రోధం కామవివర్జనాత్

అర్థా నర్థేక్షయా లోభం భయం తత్త్వావమర్శనాత్

౨౨

అస్వీక్షిక్యా శోకమోహౌ దంభం మహదుపాసయా,

కిం చ కామక్రోధాదయః సావధికాః లోభస్తనంతోషాత్మకో నిరవధిక ఇత్యాహ
(కామస్యేతి) జనః కామక్రోధలోభవాన్ జనః ఙ్గత్పద్భ్యాం నివృత్తాభ్యామితి శేషః నివృత్తాభ్యాం
ఙ్గత్పద్భ్యాం నిమిత్తమాతాభ్యాం కామస్యాంతం యాతి అన్నోదకాదినా జిత్విసాసాదో నివృత్తే సతి
అన్నాదివ్యతిరిక్తకామాంతరాభావాత్ కామస్యాంతం గచ్ఛతీతి భావః, తథా క్రోధస్యావ్యంతం
తత్పరోదయాత్ తస్య క్రోధస్య యత్ ఫలం పరపీడాదిరూపం తస్మోదయాత్ నిష్పత్తేః హేతోర్యేతి
లోభస్యాంతం తు భువో దిశో జిత్వా భుక్త్వాఽపి నైవ యాతి

౨౦

అత ఏవ హే రాజన్, బహుః పండితాః శాస్త్రజన్యజ్ఞానవంతః బహుజ్ఞాః బహువిధలౌకిక
వైదికన్యాయాభిజ్ఞాః అత ఏవ సంశయాన్ చిందంతీతి తదాత ఏవ సదసః సభాయాః పతయోఽప్యేకే
జనాః అసంతోషాద్దేతో రదో నరకే పతంతి

౨౧

ఏవ మసంతోషస్యానర్థానహత్వ ముక్తమ్ అథ కామాదీనాం జయోపాయానాహా (అసం
కల్పాదితి చతుర్వి) అసంకల్పాత్ భోగార్హతాబద్ధివర్జనాత్ కామం శబ్దోఽవిషయస్పృహం జయేత్
క్రోధం తు కామవివర్జనా జ్ఞయేదిత్యనుషంగః క్రోధః కామానుభవవిరోధివిషయకోఽమర్షః లోభం
త్వసంతోషాత్మకమ్ అర్థానర్థేక్షయా అర్థే ధనేనర్థేక్షయాఽనర్థహేతుత్వదర్శనేన జయేత్ భయం తు
తత్త్వావమర్శనాత్ చిదచిదీశ్వరయాథాత్యయోనత త్వత్రయానుసంధానాత్

౨౨

అస్వీక్షిక్యా—

“జాతస్య హే ద్రువో మృత్యుర్ద్రోవం జన్య మృతస్య చ।

తస్మై దసరోహార్యేఽరే న త్వం శోఽచక్షుర్హృషి” ఇత్యాది పర్యా

లోఽనయేత్యర్థః జాతస్య వినాశో ద్రువ ఇతి పర్యాయోచనయా శోకమోహౌ, దంభం తు మహా-

సత్తమస్కందే - పంచదశోఽధ్యాయః

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షదర్శనరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంతకథనం చ)

యోగాంతరాయాన్ మోనేన హింసాం కాయాద్యనీహయా.

౨౩

కృపయా భూతజం దుఃఖం దైవం జహ్యేత్ సమాధినా,

అత్మజం యోగపీఠ్యేణ నిద్రాం సత్త్వనిషేవయా

౨౪

రజస్తమశ్చ సత్త్వేన సత్త్వం చోపశమేన చ,

ఏతత్సర్వం గురౌ భక్త్యా పురుషో హ్యంజసా జయేత్

౨౫

యస్య సాక్షి దృగవతి జ్ఞానదీప్రదే గురౌ,

మర్త్యానధీః శ్రుతం తస్య సర్వం కుంజరశౌచవత్.

౨౬

మదాంభికానాం జ్ఞానినా ముపాసనయా సేవయా యోగాంతరాయాన్ యోగస్యాంతరాయభూతాన్, లోకవార్తాదీంస్తు మోనేన, భూతహింసాం కాయాద్యనీహయా న్యదేహాదిమ నిస్సృహయా జయేత్ ౨౩

భూతజం దుఃఖమాదిభౌతికం దుఃఖం కృపయా యేభ్యో భూతేభ్యః స్వస్య దుఃఖం తేష్యేన కృపయా దైవమాదిదైవికం దుఃఖం సమాధినా ఇదం ప్రాప్తమేవ కిమస్మాభిర్విదేయ మిత్యేవం మనఃసమాధానేన అత్మజం దేహజమాద్యాత్మికం దుఃఖం యోగపీఠ్యేణ యోగజలేన ప్రాణాయామాదినా నిద్రాం సత్త్వనిషేవయా సాత్త్వికాహారసేవనేన జహ్యేత్. ౨౪

రజస్తమశ్చ సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాద్యవజాతసత్త్వగుణవృద్ధ్యానత్త్వమంతఃకరణముపశమేన మర్త్యాజననముఖేన ఏతదుక్తం కామాదిరూపం సర్వం పురుషో గురౌ భక్త్యా త్వంజసా సుఖేనైవ జయేత్ ౨౫

గురుభక్త్యభావే సర్వం కామాదిజయాత్మకం వ్యర్థ మిత్యాహ (యస్మేతి.) సాక్షి దృగవతి “అచార్యం నాం విజానీయాత్” ఇత్యుక్తరీత్యా భగవదభిన్నత్యేన దర్శనీయే జ్ఞానమేవ దీపస్తత్ప్రదే మహోపకర్తరి గురౌ యస్య పుంసో మర్త్యబుద్ధిః “సోఽపి మాదృశ ఏవ కల్పిన్మర్త్యః” ఇతి బుద్ధిస్తస్య శ్రుతమధ్యయనం సర్వం కామాదిజయాదికం చ కుంజరశౌచకుల్యం యథా కుంజరస్య స్నానం పునః స్నానప్రక్షేపేణ కృతమవ్యక్రతం తద్వదిత్యర్థః. ౨౬

ఏష వై భగవాన్ సాక్షత్ ప్రధానపురుషేశ్వరః,
యోగేశ్వరో విమృగ్యాంఘ్రి ర్లోకో యం మన్యతే నరమ్ ౨౬

షడ్వర్గసంయమైకాంతాః సర్వా నియమచోదనాః,
తదంతా యది నో యోగానావహేయః శ్రమావహాః ౨౭

యథా వార్తాదయో హ్యర్థా యోగస్యార్థం న బిభ్రతి,
అనర్థాయ భవేయు నై పూర్తమిష్టం తథాసతః ౨౮

గురౌ ర్భగవత్త్వం శ్రీకృష్ణదృష్టానైవాహ (ఏష ఇతి) ఏష శ్రీకృష్ణః సాక్షత్ ప్రకృతి పురుషయో రీశ్వరోఽతి ఏవ యోగేశ్వరై రన్మదాదిభిః విమృగ్యో ధ్యేయో అంఘ్రి పాదౌ యన్య స భగవానేవ నాత్ర సందేహః ఏవంభూతమపి యం శ్రీకృష్ణం నరం మన్యతే తత్స్వరూపానభిజ్ఞో లోకస్తథా గురుయాదాఽత్యాఖిజ్ఞస్తం నరం మన్యతే, తద్యాదాత్మ్యవిత్తు సాక్షాద్భగవంతం మన్యత ఇత్యర్థః ౨౯

ఏవం గురుభక్త్యాభావే సర్వం విఫలమిత్యుక్తమ్ అథావశ్యకానాం సర్వేషాం వర్ణధర్మాణా మాశ్రమధర్మాణాం చేంద్రియజయార్థత్వం తదభావే తద్వైయర్థ్య మింద్రియవర్జకానా మపి తేషాం భగవదుపాసనాత్మికయోగవిష్పాదకత్వ ఏవ నాఫల్య మన్యతా వై ఫల్యం చాహ (షడ్వర్గేతి) సర్వా నియమచోదనాః షడ్వక్రమానుగుణాఽఽవశ్యకధర్మనియమవిధయః, వోదనాశ్చైవ వోద్య ముపలక్ష్యతే చోదితా ధర్మా ఇత్యర్థః యద్వా నియమన్య వోదనాః యేషు తే ధర్మాః షడ్వర్గః మనఃవర్జంత షడింద్రియవర్గః తస్య సంయమో నియమః తదై కాంతాః తదేకప్రయోజనా ఇత్యర్థః అన్యథా తేషాం వై ఫల్య మేవేతి భావః తదంతాః షడ్వర్గనియమవర్జంతాః అపి యోగాన్ యోగావయవాన్ రారణాద్యాననమాదీన్ నావహేయః స నాధయేయః తర్హి కేవలం శ్రమావహా ఏవేత్యర్థః ౩౦

ఏవ మావశ్యకధర్మాణా మింద్రియజయద్వారా యోగావహత్వమేవ సాఫల్య మన్యతా కేవల శ్రమఫలకత్వం వోక్తమ్ అథ వృత్తిధర్మాణామపి యోగప్రయోజకత్వాభావే వైయర్థ్యం ప్రత్యుత్తానర్థావ హత్వం తైః సహావశ్యకానామపి వైయర్థ్యం చాహ (యధేతి) వార్తాదయో హ్యర్థా వృత్తే ర్జీవనస్యేష వార్తా అర్థా యాజనాదయః యదా యోగస్యార్థం న బిభ్రతి యోగానుష్ఠానైకప్రయోజనం జీవనం న బిభ్రతి న పుష్టంతి న కుర్వంతి తదా అనరాయ నైరర్థకాయ భవేయః అసదృశ్యయరూపానర్థాయ భవేయ రితి వా తథా సతస్తథా వర్తమానస్య వార్తానరాన్ యోగై కప్రయోజనజీవనమాప్రపయక్తా నకూర్వతః పురుషస్య పూర్తం స్థూర్తం కర్మ ఇష్టం యాగాదికం వైదికం కర్మ చానర్థకాయ భవేతామ్.

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షదర్శనిరూపణం. నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంతకథనం చ)

యశ్చిత్తవిజయే యత్తః స్యాన్నిస్సంగోఽపరిగ్రహః.

ఏకో విచిత్తశరణో భిక్షు రైక్షమితాశనః

౩౦

దేశే శుచౌ సమే రాజన్ సంస్థా ప్యాసన మాత్మనః,

స్థిరం సమం సుఖం తస్మిన్నాసీతర్జ్వంగ ఓమితి

౩౧

ప్రాణాపానౌ సన్నిరుద్ధ్యాత్ పూరకుంభకరేచక్తైః,

యావన్మన స్త్యజేత్ కామాన్ స్వనాసాగ్రనిరీక్షణః

౩౨

యతో యతో నిఃసరతి మనః కామహతం భ్రమత్.

అధేంద్రియజయవ్యంతస్వవర్ణాశ్రమధర్మకామాదిజయవిష్కర్య భగవద్భక్తియోగానుష్ఠాన
ప్రకారమాహ (య ఇత్యాది) యః పుమాః చిత్తస్య విజయే యత్తః ఆయత్తో దక్షః స్యాత్ తస్మి
నిస్సంగః త్యక్తకళత్రపుత్రాదినంగోఽపరిగ్రహః శరీరమాత్రాపశేషితః భిక్షు స్తుర్యాశ్రమీ భూయాత్
భిక్షు ర్భూత్వా చైకోఽనహాయః విచిత్తశరణః నిర్జనదేశేఽవస్థితః భైక్షం భిక్షయా లబ్ధం మితం
వాఃన మన్నం యస్య భైక్షం మితం చాశ్నాతీతి నా కర్తరి బుధః

౩౦

శుచౌ పరిశుద్ధే సమేఽనిమ్నోన్నతే చ దేశే హేరాజన్ : ఆత్మనః స్వప్యాసనం “చేలాజిన
కుశోత్తరమ్” ఇత్యుక్తవిధ మాస్థాప్య స్థిరం చాంచల్యరహితం సుఖం చ యథా భవతి తథా తస్మిన్నాసనే
ఆసీత ఉపవిశేత్. ఋజ్వంగః ఋజ్వవక్త్ర మంగం యస్య ఋజుకాయః సన్నోమ్ ఇత్యనుసందధతి
శేషః

౩౧

పూరకకుంభకరేచక్తైః ప్రాణాపానౌ వాయూ సమ్యజ్జీరుంధ్యాత్ అపానేన ప్రాణాభివో
రేచకః ప్రాణేనాపానాభిభవః పూరకః ఉభయోః సమానః కుంభకః యావన్మనః కామాన్ శబ్దాది
విషయాంస్త్యజేత్ నాఽనుసందధీర తావత్ స్వస్యనాసాయా అగ్రం నిరీక్షత ఇతి నిరీక్షణః, కర్తరిబుధః

౩౨

కామైః శబ్దాదివిషయధ్యానైః వాతం విక్షిప్తం సన్మనోభ్రమద్యతో యతః యం యం
విషయం విస్మరతి విషయికరోతి తిత్తస్తతో విషయాత్ తస్మనః ఉపాహృత్య ప్రత్యాహృత్య బుధః
తత్ప్రత్యాహరవిత్ హృది హృదయస్థే శుభాశ్రయే శనైర్నిరుంధ్యాత్ శుభాశ్రయచింతాప్రసణం కుర్యాత్
ఆశ్ర నియమోఽర్థసిద్ధిః చిత్తవిజయ ఇతి నియమ ఉక్తః స్థిరం సుఖ మాసీతేత్యానవమ్. ప్రాణాపానా

తత స్తత ఉపాహృత్య హృది రుంద్యాచ్ఛనై ర్బుధః

౩౩

ఏవ మభ్యసత శ్చిత్తం కాలేనాల్పీయసా యతేః,

అనిశం తస్య నిర్వాణం యాత్యనింధనవహ్నివత్

౩౪

కామాదిభి రనావిద్ధం ప్రశాంతాభిలవృత్తి యత్,

చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం నైవోత్తిష్ఠేత కర్హిచిత్

౩౫

యః ప్రవ్రజ్య గృహత్ పూర్వం త్రివర్గవపనాత్ పునః,

యది సేవేత తాన్ భిక్షుః స వై వాంతాశ్యనపత్రవః

౩౬

యైః స్వదేహః స్మృతో నాత్మా మర్త్యో విత్కృమిభస్మసాత్.

విత్కృమినా ప్రాణాయామః యవన్తన ఇత్కృమినా తత స్తత ఉపాహృత్య ఇత్యంతేన ప్రత్యాహరః
విరుంద్యాచ్ఛనై ర్బుధ ఇత్యనేన ధ్యానధారణే చోక్తే

౩౭

అథ సమాదిమాహ (ఏవమితి ద్వాభ్యామ్) ఏవమనిశం ఆహరహః సర్వదా వాఽభ్యసతః
తస్య యతేశ్చిత్త మల్పీయనైవ కాలేన నిర్వాణం యాతి బహిర్వృత్తివినాశం యాతి, అనింధనవహ్నివత్
యథాఽనింధనః జ్వాలాధూమాదిరహితో దహ్యరహితోఽంగరూపేణాఽవశేషితోఽగ్నిస్తద్వత్
ఇత్యర్థః.

౩౮

న తు విక్షిప్తం భవతీత్యాహ (కామేతి) యద్యన్మాత్ కామాదిభిః శబ్దాదివిషయానుధ్యానాదిభి
రనావిద్ధ మసంక్రాంతం ప్రశాంతా ఉపగతా అఖిలా వృత్తయో వ్యాపారాత్మకా యస్య తాదృశం చిత్త
మభూత్ తస్మాత్తచ్చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం బ్రహ్మసుభవమభ్యావిద్ధం సత్ కర్హిచిదపి నైవోత్తిష్ఠేత
కుఠాక్రయా న్నప్రచ్యుతం భవతి అయమేవ సమాధిర్యద్ బ్రహ్మసుభవమగ్నచిత్తతేతి

౩౯

ఏవ మష్టాంగయు క్తభగవద్భుక్తియోగవిష్టం తత్పరిత్యేన త్రివర్గం కామయమానం యతిం
విందతి (య ఇతి) త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్యావపనాత్ క్షేత్రభూతాద్ గృహత్ ప్రవ్రజ్య పునః
పుమాన్తాన్ ధర్మాదీనేవ సేవేత స వై ఓక్షు ర్భిరవత్రపో నిర్లజ్ఞో వాంతాః భర్తాన్నభక్షీ ఉద్గీరాన్నభక్ష
యితృకుల్య ఇత్యర్థః యద్వా ప్రవ్రజ్యాపి పున ర్భోగాసక్తం యతిం విందతి (య ఇతి)

౪౦

న చేద మఘటితం దృష్టత్వా దిత్వాహ (యై రితి) యైః పరివ్రాడ్భ్యః పూర్వం స్వదేహో

(గృహస్థాశాం కృతే మోక్షధర్మవిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్జ్యవృత్తాంతకథనం చ)

త ఏన మాత్మసాత్ కృత్వా శ్లాఘయంతి హ్యసత్తమాః

౩౦

గృహస్థస్య క్రియాత్యాగో వ్రతత్యాగో వచోరపి,

తపస్వినో గ్రామసేవా భిక్షో రింద్రియలోలతా

౩౧

అశ్రమాపసదా హ్యేతే ఖల్వాశ్రమవిడంబితాః,

దేవమాయావిమూఢాస్తా నుపేక్షేతానుకంపయా

౩౨

ఆత్మానం చేద్విజానీయాత్ పరం జ్ఞానధుతాశయః,

నమ్నా స్మృతః ఆత్మత్వేన న విభృతః కింత్వాత్మనః వ్యతిరిక్తో మర్త్యః ముణిల విత్కృమిభర్తృసా
చాంతతః క్రిమ్యాద్యవస్థా మావత్సృమాన శ్చింతితః త ఏన పునస్తప్తేనం దేహమేన ఆత్మసా
త్కృత్వాఽఽత్మాఽఽన్తం కృత్వా శ్లాఘయంతి హి కేచిదసత్తమాః పరివ్రజ ఇత్యర్థః

౩౩

భోగాసక్తయతినిద్రావసంగాత్ తేన సహశ్రమాంతరస్థానపి స్వధర్మాదివ్యాగో వింతతి
(గృహస్థస్యేతి) క్రియాత్యాగః స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాత్యాగః వచో ర్భృగ్భూచారిణో వ్రతల్యాగః
గురుకులవాసాద్వివ్రతత్యాగః తపస్వినో వానస్తప్తస్య గ్రామసేవా పునర్గ్రామవాసః భిక్షోః సన్న్యాసి
ని రింద్రియలోలతా

౩౪

ఏతే అశ్రమాపసదా యేషాం గృహస్థాదీనాం చిత్తుర్జ్ఞాం క్రియాత్యాగోఽయస్త ఏతే అశ్రమేషు
అశ్రమస్థేషు అపసదా నికృష్టా ఇత్యర్థః ఏతే హ్యశ్రమాః విడంబయం త్యనుకుర్వంతిత్యాశ్రమవిడంబి
విడంబనమాత్రమేవై షాం న త్వశ్రమసిద్ధి రిత్యర్థః అతస్తాన్ భగవన్మాయయా విమూఢాన్ అనేన
నిత్యనిరతిశయానందరూపపరిమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతతదుపాసనతిదంగధర్మానుష్ఠానోఽయుక్తమనుష్య
జన్మవర్ణాశ్రమాదిరూపసామగ్రిం లభ్యాఽపి యే స్వధర్మాదిత్యాగినస్తే నూనం దేవమాయామోహా
ఇత్యుక్తం చింతి అనుకంపయా ఆహో ఇమే ఉచ్యంతితాః కిం విధేయ మిత్యేన మనుకంపాపూర్వక
చింతయా తానుపేక్షేత నానువర్తేత్యర్థః.

౩౫

స్వాత్మపరమాత్మతత్త్వజ్ఞస్య బ్రహ్మనుభవనుభిత్తృప్తస్య తు యతే రింద్రియలోల్య మేవా
సంభావితం తస్య దేవమాయామోహాభావా దిత్యాహ (ఆత్మానమితి) పరం ప్రకృతిపురుషలక్షణ మాత్మానం

కిమిచ్చన్ కన్య వా హేతో ద్వేహం పుష్టాతి లంపటః

౪౦

ఆహూః శరీరం రథమింద్రియాణి హయానభీమాన్ మన ఇంద్రియేశమ్,

నర్త్యాని మాత్రా దిషణాం చ సూతం సత్త్వం బృహద్ బంధురమీశస్సప్తమ్ ౪౧

యద్వా ఆత్మానం పరం పరమపురుషం చ విజానీయా చేత్ తజ్ఞానేన నిరూతవాననః కన్య కామాయ ఇష్టం సత్త్వయే లంపటః కిమిచ్చన్ తేహం పుష్టాతి దేహపోషణేన స్వాత్మనః పరమపురుషస్య చ నేష్టం - పద్యతే తత్ స్వజన్మేవేత్యర్థః యద్వా ఇచ్చన్ శబ్దాదివిషయాన్ కామయమానః కన్య స్వపరయో రన్యతకన్య కన్యకామాయేష్టార్థం దేహం పుష్టాతి కిమ్ న పుష్టాత్మేవేత్యర్థః కన్య కామాయేత్యనేన దేహపోషణం న స్వాత్మనా నాపి పరమాత్మన శ్చ సుఖదాయకం తయోః స్వత ఏవ నిరతిశయసుఖ హుచ్ఛదితి సూచ్యతే నిరతిశయానందపరమాత్మోపాసనాత్మకతదనుభవత్ప్రో నిరీహో దేహపోషణజ సుఖార్థం న యతత ఏవ, కింతు పరమాత్మప్రాప్తయ ఏవ యతత ఇతి సూచితమ్ దేవమాయా విమూఢా నిశ్చనేన పరమాత్మనందమాపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానన్తానోపదయ క్తశరీరేంద్రియాది సామగ్రిం లభ్యాపి యే న యతంతే తే దేవమాయావిమూఢా ఇతి చోక్తమ్ ౪౦

న కేవలం మయైవ శరీరేంద్రియాదేః పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రిత్వ ముచ్యతే, ఆపి తూపనిషద్వాక్యాన్యపి-

ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ చ ।

బుద్ధిం తు సారధిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవ చ ॥

“ఇంద్రియాణి హయా నాహం ర్విషయాంస్తేషు గోపరాన్ ।

పోషద్వనః పార మాప్నోతి తద్విష్టోః పరమం పదమ్ ॥

ఇత్యాదీని సంసారార్థవః పారం వైష్టవం పదం వైష్టవస్తమాత్మానం రథితేన తచ్చరీరాదీని ధర్మాభివ్యక్తిన రూపయన్త్యా తదాహం రిక్తాహ (ఆహుతి) శరీరాదీన్ శాభిభావేన రూపయంత ప్రేషాం పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రిత్వ మభీష్టదేశప్రేప్నో ర్విజిగీషోశ్చ ప్రసిద్ధరథాదీనాం సాధనత్వ మిత్యాహం రేదాంతా ఇత్యర్థః శరీరం రథం రథస్థానీయ మింద్రియాణి హయానశ్వా నింద్రియాణా మశ్వస్థానీయానా మీశం ముఖ్యం మగః ఆభీమాన్ రశ్మీన్ రజ్జురీతి యావత్ మాత్రాః శబ్దాదీన్ వర్త్యాని మార్గస్థానీయాన్ దిషణాం బుద్ధిం సూతం సారధిం సత్త్వం బలం బృహద్ దృఢం బంధురం దేహాదీనాం బంధనమ్ ఈశస్సప్త మితి యథాయోగ్యం విభక్తివిపరిణామేన శరీరాదీనాం చిశేషణమ్, ఈశేన పరమాత్మనా సృష్ట మీశస్సప్తమ్

౪౧

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షధర్మవిరూపణం. నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంతకథనం చ)

అక్షం దశప్రాణమధర్మధర్మౌ చక్రేఽభిమానం రధినం చ జీవమ్,
ధనుర్హి తస్య ప్రణవం పరంతి శరం తు జీవం పరమేవ లక్ష్మ్యమ్

౪౨

రాగో ద్వేషశ్చ లోభశ్చ శోకమోహౌ భయం మదః,
మానోఽవమానోఽసూయా చ మాయా హింసా చ మత్స్యరః

౪౩

రజః ప్రమాదః ఊన్నిద్రా శత్రవస్త్యేవమాదయః,
రజస్తమః ప్రకృతయః సత్త్వప్రకృతయః క్వచిత్

౪౪

దశానాం ప్రాణానాం సమాహారో దశప్రాణం ప్రాణాదిపంచకం నాగకూర్మకృకలదేవదత్త
ధనుంజయాభ్యోవస్థాణంచకాత్మకమ్ అక్ష మక్షస్థానీయమ్ అధర్మధర్మౌ వాఽబుజ్యే చక్రే షుణ్య
పాపాత్మకయోః కర్మణోరేవ రధిత్వరూపితశరీరప్రవృత్తిహేతుత్వాత్తదాయత్వేన ఏ ఏ కిత్యేన రూపణమ్
అభిమానినం దేహభిమానినం జీవం రధిన మాహుః తస్య రధినః ప్రణవ మొంకారి ననుః పరం
త్యాహుః శరం తు జీవం పరం పరమాత్మానం తు లక్ష్మ్యం పరంతి-

“ప్రణవో ధనుః శరో హ్యత్మా బిహ్మ తల్లక్ష్మ్య మున్మతే।

అప్రమత్తేన వేద్ధవ్యం శరవ త్తన్మయో భవేత్॥” ౪౫ హ్యన్యతాన్యక్తుం
విప్రకృష్టయోః శరలక్ష్మ్యేరేవ జీవపరయోః సంబంధజ్ఞాపనహేతుత్వాత్ ప్రణవో ధను రిక్తుమ్

౪౬

రధిత్యేన రూపితజవ ఏవ శరత్యేనాపి రూప్యతే తత్ర జేతవ్యానాహ రాగ ఇతి , రాగః బద్ధి
విషయాఽఽనక్తిః ద్వేషః తద్వ్యరోధివిషయాఽప్రీతిః లోభోఽనంతోషః మోహః కర్మాకార్యా
వివేకః ఖయ మగామిదుఃఖధర్మనజం ప్రతికూలజ్ఞానం మదో గర్హః, మానో బహుమాన అసూయా
స్తీరస్కారః అసూయా గుణేషు సత్స్వపి దోషావిష్కారః మాయా వంచనం, హింసా మాత్రద్రోహః
మత్స్యరః పరకృతిద్రోహచింతా

౪౭

రజః క్రోధః స చామర్షః ప్రమాదోఽనవదానతా ఏవమాదయః ఏతస్మిన్ప్రకృతయః శత్రవో
జేతవ్యాస్త ఏతే రజస్తమఃప్రకృతయః క్వచిత్సత్త్వప్రకృతయశ్చ రజస్తమసీ ప్రకృతి కారణే యేషాం తే
సత్త్వం ప్రకృతిః కారణం యేషాం తే చేతి బహువ్రీహిః రజస్తమసో రన్యతరమశ్రసత్త్వప్రకృతయ
ఇత్యర్థః.

౪౮

యావన్నృకాయరథ మాత్మవశోపకల్పం

ధత్తే గరిష్ఠచరణార్చనయా నిశాతమ్.

జ్ఞానాసి మమ్యతబలోఽథ నిరస్తశత్రుః

స్వారాజ్యతుష్ట ఉపశాంత ఇదం విజహ్యోత్

౪౫

నోచేత్ ప్రమత్త మసద్విధియవాజినూతా

నీత్వోత్పదం విషయదస్యఘ నిక్షిపంతి.

తే దస్యవః సహాయసూత మముం తమోఽందే

సంసారకూప ఉరుమృత్యుభయే షిపంతి

౪౬

తదేవం శరీరేంద్రియమనోవిషయబుద్ధిబలప్రాణదిర్మాధర్మజీవాః రథరథాంగాది రథ్యాది
రాజేన పరమాత్మప్రాప్త్యపా యాదనానుష్ఠానోపాయ క్రత్యజ్ఞానాయ రూపితాః ప్రజనజీవేశాస్తు
శీవసః మోః అంబుగచ్ఛానజనకత్వపరిమాత్మైకకేశేత్సప్రాప్త్యజ్ఞానాయ దనుఃశరలక్ష్మణవేన
రూపితాః హేయోజ్ఞాననాయ రాగాదయః శత్రుత్వేన రూపితాః అథ యస్యైతే రథాదయో
౩వే తిష్ఠంతి న ఏవాఽధ్వనః పారం వైష్ణవపద మాప్నోషీతి “సోఽధ్వనః పార మాప్నోషీతి
‘ద్విద్వోః రషం ఎన్” ఇతి శ్రుతే రథ మభిప్రాయం రథాదికమపి ఉపేక్షిత
ఇత్థా (యావదితి) యావచ్చరిరం సమీహితసాధనే దక్షం స్యవశం చ లాభదేవ
జ్ఞానాసినా జితరాగాదిశత్రుః ముక్తిసాధన మనుత్పన్న శరీరాదిమ నిఃస్పృహో భవేదిత్యావా
నూచిః స్మకాయరథం న శరీరరూపం రథం యావచ్ఛత్రుశోపకల్పం స్వాధీనతమోఽకల్పం యథా
చవతి తథా ధత్తే తావదేవ గరిష్ఠానాం మహతాం చరణార్చనయా లబ్ధం నిశాతం జ్ఞానరూపం భగ్గం
దిధత్ బిభాణః అస్తా నిరస్తాః శత్రవో రాగాదయో యేర అమృతః స్వాశ్రితాన్ న చ్యావయంత్యుచ్యతే
భగవానేన బలం యన్య లాభృతః ఉపశాంతః రాగాద్యకలుషితచిత్తః స్వారాజ్యతుష్టః స్వరా డకర్మవశ్యః
తస్య భావః స్వారాజ్యం ముక్తిశ్వర్యం తేన తుష్టః అవశ్య మమ్యతః స్వారాజ్యం దానోజీతి, అంతుష్ట
ఇదం నృకాయరథాదికం విజహ్యోరుపేక్షిత తేషు స్పృహారహితో భవేదిత్యర్థః ఇది మేతద్ధి సంసారికం
ఫలం వా వివక్షితిమ్

౪౭

యద్యుక్తవిధౌ న స్మాత్తదా తస్మాన్దమాహ (నేతి) నోచే దుక్తవిధౌ న భవేత్తదా
ప్రమత్తమిమం దేహిన మనంతో బహిర్బుధా ఇంద్రియవాజిన ఇంద్రియాణ్యేవాశ్వాః సూతో బుద్ధి త్రైపుతే
ఉత్తథం ప్రవృత్తిమర్గం నీత్వా విషయరూపేషు దస్యఘ నిక్షిపంతి. తే విషయాభ్యా దస్యవః హయైః
సూతేన చ సహ వత్తమామముం ప్రమత్తం దేహిన ముర్వదికం మృత్యుభయం యస్మిన్నందే తమ
స్యంధితామిశ్రనరశిర్యః సంసారకూపే షిపంతి

౪౮

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షదర్శనిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్భవవృత్తాంతకథనం చ)

ప్రవృత్తం చ నివృత్తం చ ద్వివిధం కర్మ వైదికమ్,

ఆవర్తేత ప్రవృత్తేన నివృత్తేనాశ్చ తేఽమృతమ్

౪౭

హింసం ద్రవ్యమయం కామ్య మగ్నిహోత్రాద్యశాంతిదమ్,

దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ చాతుర్మాస్యం పశుః సుతః,

౪౮

ఏతద్విష్టం ప్రవృత్తాఖ్యం హుతం ప్రహుతమేవ చ,

పూర్తం సురాలయారామకూపాజీవ్యాదిలక్షణమ్

౪౯

తదేవం ఐర్వాశ్రమధర్మాన్ తదనుగ్రహ్యం భక్తియోగం శరీరేంద్రియాధీనాం తదనుష్ఠానోప
యుక్తత్వం తై రనుష్ఠితేన వర్తాశ్రమధర్మానుగృహీతేన భక్తియోగేన స్వారాజ్యప్రాప్తిం సాంసారిక
ఫలినిష్ఠయానుష్ఠితానాం తు ధర్మాణాం సంస్కృతిరూపానర్థానహత్సం చాభిధాయాథ తేషామేవ ధర్మాణా
మిష్టాపూర్తభేదేన ద్వైవిధ్యం సాంసారికఫలసాధనత్వేన కృతానాం ప్రవృత్తకర్మాఖ్యత్వం పునరావృత్తి
హేతుత్వముపాసనానుగ్రహకతయా కృతానాం తు నివృత్తకర్మాఖ్యత్వం తస్మాదపునరావృత్తిహేతుత్వం
వాహ (ప్రవృత్తమితి) వైదికం వేదవిహితం కర్మ ప్రవృత్తం నివృత్తమితి ద్వివిధం తత్ర తత్ర
ప్రవృత్తేన కర్మణా ఆవర్తతే ఫలానుభవాయ లోకాంతరం ప్రాప్య తత్ర తదనుభూయావశ్యేన
కర్మణా తతః పునరిహవ ర్తతే నివృత్తేన త్వమృత మశ్చ తత్ఫలరూప మమృతం. ముక్తిం ప్రాప్య
తతః పునర్నావ ర్తతే

౪౭

ప్రవృత్తనివృత్తభేదభిన్నస్య వైదికవైశ్యవ కర్మణస్తత్ స్వరూపవిష్టసంజ్ఞకత్వం చ పశుం
తద్విహింసంస్తదవాంతరభేదాన్ దర్శయతి (హింసమితి) అగ్నిహోత్రనామధేయకం కర్మ ఆదిర్యస్య
తదగ్నిహోత్రాది ఆదిశబ్దగ్రాహ్యన్ దర్శయతి (దర్శశ్చేతి) దర్శాదయః శబ్దాః కర్మనామధేయాని
పశుః పశుయాగః సుతః సోమయాగః

౪౮

హుతం వైశ్వదేవం ప్రహుతం బలిహరణం తదేతత్సర్వం వైదికం కర్మ ఇష్ట మిష్టాఖ్యం
యద్యేతదేవ కర్మ హింసద్రవ్యమయం హింసావిషయద్రవ్యప్రచురమ్ హింసమితి పారే పశ్వాది
హింసాగర్భం పురోడాశాదిద్రవ్యప్రచురం చ కామ్యం స్వర్గాదికమార్థ మశాంతిదం పూర్వోక్తరూపాద్య
నివృత్తిదం స్యాత్తదా ప్రవృత్తాఖ్యకామ్యం శాంతిదం స్యాత్తదా నివృత్తాఖ్య మిత్యర్థః. అథ పూర్త
సంజ్ఞకం కర్మాహ (పూర్తమితి) దేవాలయాదినిర్మాణరూపం కర్మ పూర్తమ్ ఆజీవమాజీవికా

౪౯

ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ ధూమో రాత్రి రసక్షయః,

అయనం దక్షిణం సోమో దర్శ ఓషధివీరుధః

x c

అన్నం రేత ఇతి క్షౌశ పితృయానం పునర్భవః,

తీత్ర ప్రస్థాంతిదర్శనవాయణస్య త్రైవర్ణికిన్య తత్పూనుభవాయ లోకాంతరలోహణమార్గం
 ఫలానుభవావసానే తితిః పున రవరాహణమార్గ మేవం సంధితో భూతసూక్ష్మపరిష్కృతత్వం చాహ
 (ద్రవ్యేత్వాదిన వాక్యద్వయేన) విషేకాదిశృణానంతైః గర్భాదానాదిశృణానంతైః సంస్కృతో ద్విజ
 ప్రైవర్ణికిః ఇష్టాపూర్తం దత్తకారీ దేవతాగ్రానంతరం ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకః ద్రవ్యాణాం పృథివ్యాది
 భూతానాం సూక్ష్మ విపాకాః సూక్ష్మేషస్థాః యన్య సూక్ష్మేషస్థపృథివ్యాదిభూతయ్యుక్తః భూతసూక్ష్మ
 పరిష్కృత ఇతి యావత్ మే క్షౌశః పృథివీపతేః ధూమాదయః శబ్దాః తిదభిమానిదవతావరా తత్ర
 అసక్షయః అసరసక్షః ఆయనం దక్షిణం దక్షిణాయనం సోమశ్చంద్ర ఇతి శబ్దః ప్రత్యేకమన్వేతి
 ధూమ ఇతి రాత్రిరితి తానైకైకశ్చ అనుపూర్వ్యేణ భూత్వా భూత్వా భూప్రాప్తా వాత్మినేపదీతి భవతిత్ర
 ప్రాప్త్యర్థకః ప్రాప్య ప్రాప్యేత్యర్థకః ధూమాదిక్రిమేణ చంద్రం ప్రాప్య తత్రామృతమయశరీరయ్యుక్త
 ఇష్టాదికిర్మఫలమనుభూయ తితిః దర్శః దర్శన్య చంద్రకాక్షయమేతుత్వాదిన దర్శశబ్దేన చంద్రం
 ప్రాప్తస్యైవమృతిమయశరీరనాకో లక్ష్యతే విసప్తామృతమయశరీర ఇత్యర్థః చంద్రమనః స్థానాత్
 క్రమేణోషధ్యాదిన ప్రాప్యేహ లోకే జాయతే ఎతచ్చ పితృయానం పునర్భవహేతు ర్విత్తర్థః యద్వా
 చంద్రవర్ణంతం పితృయానం తతో రేతఃపర్యంతం పునర్భవయానమిత్యర్థః అత్ర దక్షిణాయన
 సోమయోర్మధ్యే పితృలోకః ఆకాశశ్చ ద్రవ్యవ్యః ఓషధేః పూర్వం క్రమేణాకాశవాయుధూమాప్రమేషు
 వర్షాణి ద్రిష్టవ్యాని, తత్రారోహణం ధూమరాత్రిపరపక్షిదక్షిణాయనషణ్మాసపిత్రిలోకాకాశచంద్రక్రిమేణ,
 అవరోహణం తు చంద్రమనః స్థానా దాకాశవాయుధూమాప్రమేషువర్షాషధి వీరుదన్యతరాన్నిరేః క్రమేణ
 త్యర్థః యథా చ శ్రూయతే ఛందోగ్యే “అధి య ఇమే గ్రామే ఇష్టాల్పారే దత్తమిత్కువాసతే తే
 ధూమ మభినంభనంతి ధూమాద్రాత్రిం రాత్ర సరసక్ష మవరపక్షద్వాన్ పక్షక్షిణేతి మాసాంతానేవై తే
 సంవత్సరపక్షిప్రాప్నువంతి మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశ చంద్రమన మేష సోమో
 రాజా తద్దేవానామన్నం తం దేవా భక్షయంతి తస్మిన్ యావత్సంపాతి ముషిత్వాదైతమేవధ్యానం
 పునర్నివర్తంతే యదైతమాకాశమాకాశాద్వాయం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూత్వా
 అభ్రం భవతి అభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి ఇవాప్రిహయవా ఓషధివనస్సతియ
 స్త్రీలమాషా జాయంతేతతో వై ఖలు దునిష్ఠువతరం యో యో హ్యన్నిమత్తి యో యో రేకః
 సింహతి తద్భూయ ఎవ భవతి తద్య ఇవా రమణీయచిరణా అభ్యాశోహ యత్తే రమణీనాం యోని
 మాసద్యోగన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వా చాండాలయోనిం వా అభ్ర

(గృహస్థానం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంతకథనం చ)

ఏతైకన్యే నానుపూర్వ్యం భూత్వా భూత్వేహ జాయతే.

౫౦

నిషేకాదిశ్మశానాంతైః సంస్కారైః సంస్కృతో ద్విజః,

ఇంద్రియేషు క్రియాయజ్ఞాన్ జ్ఞానదీపేషు జుహ్వతి

౫౧

ఇంద్రియాణి మనస్సూర్మో వాచి వై కారికం మనః,

వాచం వర్జ్యసమామ్నాయే తమోంకారే స్వరే న్యసేత్,

ఓంకారం బిందునాదే తం తం తు ప్రాణే మహత్యముమ్

౫౨

య ఇహ కపూయచరితా అధ్యాశో హ యత్రే కపూయం యోని మావద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చాండాలయోనిం వా" ఇతి, తత్రారోహణసశాయం ధూమాద్యభిమానిదేవతా రోకగః సమేవ ధూమాదివాః అవరోహణే త్యాకాశవాయుధూమాభ్రమేషువర్షేషు తద్వాచోకామ చక్రింసర్గకృత తత్సాదృశ్యావత్తిరేవ "అత్వాభివ్యాపత్తిరుపపక్షేః ౩-1-22 ఇతి శారీరకన్యాయాత్ ప్రహ్లాదిభావో" నామ జీవాంతరాదిష్ఠితప్రహ్లాదిస క్లేషమాత్రమ్ "అన్యాదిష్ఠితే పూర్వసదభిలాషాత్ ౩-1-24 ఇతి న్యాయాత్ గం వాన్యయః ద్రివ్యసూక్ష్మవిపాక ఇతి ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకాదియ ఇత్యేతే సోమవర్యంతాః పిప్రయానం దర్బాదయో రేతః పర్యంతాః పునర్నవః గచ్ఛాదాచిశ్మశానాంతైః సంస్కృత ఇష్టాదికారీ ఆనుపూర్వ్యాత్ క్రమేణ మాత్సా భూత్వా రాత్యాదీన్ ప్రాప్య ప్రాప్య పునరిహ జాయతే ఇతి

౫౦-౫౨

అతాపూనర్పణం దేవయానం వత్తుం తేన జిగమిషో ర్నివృత్తధర్మనిష్ఠస్య తాంత్ కృత్య ఎనుసంధాన మాహ (ఇంద్రియేష్వితి ద్వాభ్యామ్) జ్ఞానదీపేషు జ్ఞానదీపకేషు చక్షురాదిం ద్రియేషు క్రియాయజ్ఞాన్ కర్మేంద్రియవ్యాపారాన్ జుహ్వతి దేవయానేన జిగమిషవ ఇతి శేషః చక్షురాదిభిః జ్ఞానేంద్రియైః పాణిపాదాదికర్మేంద్రియాణి నియచ్ఛేయు రిత్యర్థః ఇంద్రియాణి చక్షురాదీని జ్ఞానేంద్రియాణి సుకల్ప వికల్పాదిరూపోర్మిమితి మనసి జుహ్వతి మనసా తాని నియచ్ఛేయు రిత్యర్థః, వై కారికం సత్త్వోత్తరం వాచి శాస్త్రాత్మికాయాం మనః మనసః ఉచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తిం నిరుంధ్యాదిత్యర్థః వాచం వర్జ్యసమామ్నాయే పంచాశదక్షరాత్మికా మనుసందర్భీన్ వర్జ్యసమామ్నాయ మోంకారైంతర్గతం విమః తమోంకారం బిందునాదే చతుర్థ్యాం మూత్రాయాం బిందునాదం చ ప్రాణే ప్రాణసహవారిణి మకారవాచ్యే జీవే వాచకత్వే నాంతర్వాపయేయుః అముం జీవం మహతి మహదాత్మని పరబ్రహ్మణి సమర్పయేయు రితి ముముక్షో రనుసంధానప్రకార ఉక్తః

౫౩-౫౫

అగ్నిః సూర్యో దివా ప్రాహ్ణః శుక్లో రాకో త్తరం స్వరాట్

అథ తస్య గతిహేతుభూతమర్చిరాదిమార్గ మంశతో దర్శయతి (అగ్నిరితి) అగ్నాదిశబ్దాః తదభిమానిదేవతాసరాః అత్ర న క్రమవివక్షే శ్రౌతక్రమవిరోధాత్ నను సూర్యోఽగ్నే రనంతరం దివసాదిభ్యః పూర్వం శూర్యతే కిం తేషవమ్ “తద్య ఇత్తం విదు ర్మే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిష మభిసంభవంతి ఆర్చిషోఽహరహ ఆపూర్యమాణపక్ష్యాద్యాన్ షడుదజ్జేతి మాసాంస్తాన్ మాసేభ్యః సంవత్సరం సంవత్సరా దాదిత్య మ్మాదిత్యా చ్చంద్రమసం చంద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవః స ఏవాన్ బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవయానః పంథాః” ఇతి అత్ర సంవత్సరాదనంతరం వాయుం విద్యుతోఽనంతరం వరుణేంద్రో చ జానీయాత్ కౌషీతకి బ్రాహ్మణే “ఏతం దేవయానిం పంథాన మాపద్యాగ్నిరోక మాగచ్ఛతి స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇంద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకమ్” ఇతి శ్రవణాత్ స్వరా డత్రామనవః ప్రజాపతిర్వా అయం చ సకల శ్రుత్యవిరోధేన విర్జితిః క్రమో వరదగురుభిరభిహితః—

అగ్నిరహఃనితిపక్షేనుదగయనాద్విమరుదర్కేందూన్ ।

అపి వైద్యుతివరుణేంద్రప్రజాపతీనాఽవాహికానాహః ॥” ఇతి పూర్వాన్ హోరాకాచానఢ్ఠికాఖాంతరేషామంతవ్యో ఽత్తరం ఉత్తరాయణమ్ ఎవం ముక్తప్రాప్యభగవల్లోక మార్గో దర్శితః తత్ర ప్రాప్యస్య భగవత శ్చుత్తరూహవిశిష్టతా మాహ (విశ్వ ఇతి) యథా సర్వజ్ఞ సంహితాయామ్—

“సృష్టిస్థితిఃకారణ్యః శక్తయస్తత్ర ఉఃర్జితాః” ఇత్యుపక్రమ్య-

“అకారశక్తి ర్నిశ్చాఖ్యా ఉకారాఖ్యా తు త్రైజసీ ।

మకారశక్తిః ప్రజ్ఞాఖ్యా తాసాం రూపం పునః శృణు” ॥

ఇత్యాదినా జాగ్రదాద్యవస్థాన్వయాధిశి ముక్త్యా-

ఏతా స్త్రీసో దశా స్త్రీనః శక్తిః సంప్రీణయంతి తాః ।

అవిరుద్ధాదిరూపాస్తాః ఖోక్తుః శక్తీర్విచింతయేత్ ॥

అర్థమాత్రాఽదియా దివ్యాఽప్రకాశార్థప్రకాశికా ।

వాసుదేవమయాం శక్తిం విద్ధి తా మనుఃసగ్నతామ్” ఇత్యుక్తిమ్ అతః

సృష్టిస్థితిషాంతా జాగ్రదవస్థానిర్వాహకోఽవిరుద్ధా విశ్వః స్థితిఃస్థితిషాంతా స్వప్ననిర్వాహకః ప్రద్యుమ్నవైజనః

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షదర్శనిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంతకథనం చ)

విశ్వశ్చ త్రైజనః ప్రాజ్ఞ స్తుర్య ఆత్మా సమన్వయాత్ ౫౪

దేవయాన మిదం ప్రాహు ర్భూత్వా భూత్వానుపూర్వకః,
ఆత్మయాజ్ఞ్యపశాంతాత్మా హ్యేత్యస్తో న నివర్తతే ౫౫

య ఏతే పితృదేవానా మయనే వేదనిర్మితే,
శాస్త్రేణ చక్షుషా వేద జనస్థోఽపి న ముహ్యతి ౫౬

ఆదావంతే జనానాం సద్ బహిరంతః పరావరమ్,

సంహృతిః క్షుధిష్ఠా తా సుషుప్తినిర్వాహకః సంకర్షణః ప్రాజ్ఞః ఏతే చాచారోకారమకారవాచ్యాః
సర్వకారణభూతః సర్వశక్తిర్మోక్షప్రదః ప్రజివాద్ధమాచార్యాచ్యో వసుదేవః తుర్యః చతుర్థమిత్యసహిత
ప్రజివస్య పూర్వ మనుసందేయతయా ప్రకృతత్వా దేవం యస్మాద్ధః ఫలదకాయాం ప్రాప్యకయోక్తః
ఇదం ప్రదర్శనార్థముక్తమ్ పరమ్యాహవిభవాదిసర్వాజ్ఞావిజ్ఞో భగవాన్ ముక్తప్రాప్య ఇత్యర్థః
సమన్వయాత్ సర్వేషాం వ్యాహదీనాం ప్రాప్యాంతర్వాచా దిత్యర్థః ౫౪

ఇదం దేవయానం ప్రాహు ర్వేదాంతా ఇతి శేషః ఆత్మయాజీ పరమార్థోపాసకః అనుభూత్వః
క్రమేణాచరిరాదీ ప్రాప్య ఉపశాంతః నిశేషనివృత్త ఆత్మా ప్రకృత్యైవ తాదృశః ఆత్మని పరమార్థాని
స్థితః ఆదేయతయా స్థితః ఆత్మన్యవిర్భూతాపహతపాపమృద్ధిగుణాష్టకీయుక్తై బ్రహ్మత్వకై స్వస్వరూపై
స్థితః ఉక్తవిధిప్రహ్మశేషర్వేనాత్మానమనుభవన్నిత్యర్థః పునర్నతో న నివర్తతే ఏవం దేవయానపథగో
భూత్వా న నివర్తతే జన్మమగణాదికం తద్దేతుభూతపునరావృత్తిం చ న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ౫౫

“నైతే నృతీ పార్థ జానన్ యోగీ ముహ్యతి కిశ్చన ।

తస్మాత్ సర్వేషు కార్యేషు యోగయుక్తో భవద్దను ॥ ఇతి శ్రీభగవద్గుక్తి
మార్గద్వయచింతాఫలమాహ (య ఏత ఇతి) యః పుమా ముముక్షుః వెదనిర్మితే వెదబొధితే ఏతే
పితృదేవానాం అయనే వర్తవి దేవయానపితృయానే శాస్త్రాత్మకేన చక్షుషా వెద స్థోఽపి పుమాన్మ
ముహ్యతి జనస్థోఽపీతి పారే దేహస్థోఽపీత్యర్థః స్వానిష్ఠేయభగవద్గుక్తియోగేన మోహం న
ప్రాప్నోతీత్యర్థః ౫౬

అథ ప్రాప్యలియా ప్రకృతస్యైవగవకః సర్వాత్మకత్వ మాహ (ఆదావతి) అదౌ సృష్ట్యాదౌ
అంతే ప్రళయే చ మధ్యస్థానాం జనానాం అంతర్లహిశ్చ సన్ వర్తమానః, కింపి యత్పరావర
ముతప్రప్రాసకృష్టం వా తత్రోత్కృష్టమాహ జ్ఞానం జ్ఞానాత్మకం జీవన్వరూపం జ్ఞేయ మచిద్వస్తు
పరం వదోనామ వాచ్యం రూపం నామరూపాత్మకం చిదిచిదాత్మకిం సర్వం వస్తు ఇత్యర్థః తమో

జ్ఞానం జ్ఞేయం వచో వాచ్యం తమో జ్యోతి స్త్వయం స్వయమ్ ౫౭

అబాధితోఽపి హ్యభాసో యథా వస్తుతయా స్మృతః.

దుర్లుభత్వా దైంద్రియకం తద్వద్ధృవికల్పితమ్ ౫౮

క్షిత్యాదీనా మిహార్ధానాం ఛాయా న కతమాపి హి,

న సంఘాతో వికారోఽపి న పృథజ్ నాన్వితో మృషా ౫౯

దాఙ్మోఽవయవిత్వాచ్చ తన్మాత్రావయవై ర్వినా.

మూలప్రకృతిః జ్యోతిః సమష్టివేదేత్యేతత్సర్వం సాక్షాదయమేవ పరమాత్మైవ పరమాత్మాత్మక మేవేత్యర్థః. ౫౭

ఏవం సర్వాత్మకత్వ మభిదాయ తస్యైవ ప్రాప్యన్య బ్రహ్మణో నిరతిశయపురుషార్థత్వ జ్ఞాపనాయ ప్రాకృతదేహస్య తదనుభవ్యశబ్దాదివిషయాణాం చాపురుషార్థత్వ మాహ (అబాధిత ఇతి) అభాసో దృశ్యో దేహః స అబాధితోఽపి అవిసష్టోఽన్యమనర్తమానోఽని అవస్తుతయా అపురుషార్థ తయా స్మృతః ఏవం శబ్దద్యర్థరూపేణ వికల్పిత మైంద్రియకవస్తుజాత మన్యవస్తు అపురుషార్థం యద్వా అహంకారగోచరం శరీరం యథానిష్ఠం హేయం తథా మమకారగోచరః శబ్దాది రన్యపురుషార్థః స స్థిః తస్మాన్నిత్యపురుషార్థతయా దుర్లుభత్వా దిత్వర్థః, యద్వా అభాసః స్వప్నదేహః స తదానీ మనిష్యత్తోఽపి ప్రబోధవేళాయా మవస్తుతయాఽనాత్మతయా స్మృతః జాత్యాదివికల్పితజ్ఞా గచ్ఛరీరమపి తద్వదనాత్మా ఆత్మధర్మాణాం నిత్యత్వాదీనాం తత్ర దుర్లుభత్వాదిత్వర్థః ౫౮

శరీరన్య సర్వత్ర సర్వకాలే స్వస్థిన్నప్యాత్మనా వినా స్థిత్యభావా చ్చరీర మప్యాత్మా స్యాదితి శంకానిరాసార్థ మాహ (క్షిత్యాదీనామితి) క్షిత్యాదీనాం పృథివ్యాదిపరిణామరూపాణాం వృక్షాణాం ఛాయా సంఘాతాదిస్వరేషు న కతమోఽపి సంఘాతావికారవృథగ్భూతయా యావద్భ్రష్టభావిషు న కల్పిత దసీత్యర్థః తదేవ విప్రబోధి (న సంఘాత ఇతి) వృక్షసంఘాతో న ఛాయా నాపి వృక్షవికారః నాపి వృక్షేత్ వృథక్ వృక్షం హిత్వా స్థాతుం న యోగ్యః నాన్వితః నావినాభూతః యావద్భ్రష్టక్షసత్తాకం నాన్వితోఽన్యర్థాభిప్రాయః పుంలింగనిర్దేశః మృషా అనిత్యా ఏవం శరీరకస్యాత్మనా వినా స్థిత్యభావాత్ ప్రతిచ్ఛాయాసదృశకం న చాత్మసంఘాతః శరీరం న చాత్మవికారః న చాత్మానం హిత్వా తిష్ఠతి న యావదాత్మభావి అనిత్యత్వాత్ అతో నాత్మా శరీర మిత్యర్థః ౫౯

శరీరస్యానిత్యత్వా దాత్మప్రతిపత్త్యర్థం తత్తుల్యన్యాయేషు పృథివ్యాది స్వనిత్యత్వ ముపపాదయతి (ధాతవ ఇతి) పృథివ్యాదయో ధాతవ అవయవిత్వాత్ సంఘాతరూపత్వాత్ తన్మాత్రావయవై ర్వినా న స్య రవయవినాశే సంఘాతో నశ్యతీత్యర్థః సంఘాతరూపత్వమేవ ప్రతిపాదయతి-అనతితి. యతోఽవయవసంఘాతరూపోఽవయవీ అత ఏవావయవి న్యసతి విసద్దే అసంతోఽవయవోఽనన్వేవ అవయ

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మవృత్తాంతకథనం చ)

న స్యు ర్న్యసత్యవయవిన్యసన్నవయవోఽంతతః.

౬౦

స్యాత్ సాదృశ్యభ్రమ స్తావత్ వికల్పే సతి వస్తునః,

జాగ్రత్స్వప్నౌ యథా స్వప్నే తథా విధినిషేధతా

౬౧

భావాద్వైతం క్రియాద్వైతం ద్రవ్యాద్వైతం తథాత్మనః,

విన్యసలభ్యమానేఽవయవా ఏవ ధాతవో న హ్యసలభ్యంకే ఏవ మవయవిత్వా దవిర్యం శరీరం నిత్య మాత్మా న భవతీత్యర్థః

౬౦

తస్మిన్ స్థూలోఽహ మితి ప్రతీతః కథమిత్యపేక్షయాం బ్రాంతి రిత్యాహ స్యాత్ సాదృశ్యమితి తత్ర సంసర్గనిమిత్తా బ్రాంతిరితి ప్రతిపత్త్యర్థం సాదృశ్యనిమిత్తత్వం ప్రతిషేధితి (స్వాదితి) ద్వయోరప్యర్థయో ర్జ్ఞానాదిగుణవికల్పే సతి కన్యచిద్వస్తునః కేనచిత్సాదృశ్యం భ్రమ మభేదనిమిత్తం స్యాత్ దేహత్వనోస్తు సమానజాతిగుణాద్యభావాత్ సాదృశ్య మనుపపన్నమ్ ఉష్ణం జలమితి సంసర్గప్రమ ఇత్యర్థసిద్ధిమ్ ఏవ మాత్మవిషయకజ్ఞానాభావేఽపి జానామి న జానామితి విభాగప్రతిపత్తౌ దృష్టాంతమాహ (జాగ్రత్స్వప్నౌ వితి) కల్పితే సుప్తివేలాయామేవ సుప్తం ప్రబుద్ధం చాత్మానం వశ్యతి యథా ప్రబుద్ధ్యథే తదా స్వప్నద్రష్టప్రబోధో న వాస్తవ ఇతి బుద్ధ్యతే, ఏవ మాత్మవిదాం సంసారిణాం కదాచి దహ- జానామితి జ్ఞానం విషేధకృత్యయాతాత్మ్యజ్ఞానసమృత్తావేవ భవత ఇతి విధినిషేధతా, విధినిషేధో స్వప్నదృష్టస్వప్నప్రబోధకుల్యావిత్యర్థః సంసారిణా మాత్మజ్ఞానాభావాద్ బాహ్యార్థవిషయజ్ఞాన మస్య జ్ఞానకుల్య మిక్కుక్తిం భవతి యథా “తజ్ఞానమజ్ఞాన మతోఽన్యదుక్తమ్” ఇతి శాస్త్రవిరుద్ధార్థవిషయజ్ఞాన బ్రాంతిరియం జ్ఞానినాం నాస్తిత్యాహ భావాద్వైతమితి యద్వా ఏవం దేహవిలక్షణాత్మజ్ఞానినా మపి యావత్ స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి దేహత్వభ్రమానువృత్తి రాగ్రయాణం తావద్విధినిషేధాత్మక శాస్త్రావశ్యకతేత్యాహ (జాగ్రత్స్వప్నౌ వితి) యథా స్వప్నే జాగ్రత్స్వప్నౌ స్వాప్నజాగ్రత్స్వప్నౌ వస్థే స్వప్నసర్వంతమేవ ప్రబుద్ధస్య తు యథో నివర్తతే తద్యదిత్యర్థః.

౬౧

ఏవం యావద్దేహత్వభ్రమానువృత్తిః, తావద్విధినిషేధతా స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి ప్రతీతే దేహత్వనోరభేదే భ్రమమూలకత్వేన ప్రతిషిద్ధే కిమేవమేవ సర్వమద్వైతం భ్రమవిషయమ్; ఇత కించిత్ప్రమితివిషయ మస్తీ త్యాశంకాయాం యద్వాస్తానుమత మద్వైతం తత్ప్రమానియమ్; తన్ముముక్షోరనుసందేయ మేవేతి వస్తుం తిదినుమతం త్రివిధ మద్వైతం దర్శయన్ తదనుసందాసస్య భ్రమమూలకద్వైతత్రయనిరాసకత్వమాహ (భావాద్వైతమితి) యథా దేహత్వనో ర్భేదః శాస్త్రానుమతోఽనుసందేయః తథా భావాద్వైతాదిరూపం త్రివిధ మద్వైత మాత్మనః స్వస్య వర్తయన్ యద్వా ఆత్మనో మనసో వర్తయన్ మనసి ప్రతిష్ఠితం కుర్వన్ అధ్యవస్యన్నితి యావత్ ఇహ ముచిః పరమాలోకే -

వర్తయన్ స్వానుభూత్యేహ త్రీన్ స్వప్నాన్ ధనుతే మునిః ౬౨

కార్యకరణవన్వైక్యమర్చనం పటతంతువత్,
అవస్తుత్వాద్ వికల్పస్య భావాద్వైతం తదుచ్యతే ౬౩

యద్ బ్రహ్మణి పరే సాక్షత్ సర్వకర్మసమర్పణమ్,
మనోవాక్తనుభిః పార్థ క్రియాద్వైతం తదుచ్యతే ౬౪

ఆత్మజాయాసుతాదీనా మన్యేషాం సర్వదేహినామ్,

న్వాననుభూత్యా దేహవిలక్షణబ్రహ్మత్వకస్యాత్మయాధాత్మ్యానుభవేన త్రీన్ స్వప్నాన్ భావాద్వైతకర్మా
ద్వైతద్రవ్యాద్వైతజ్ఞానాని బ్రహ్మత్వకాని ధనుతే విరస్యతి ౬౨

భావాద్వైతాదిస్వరూపం వివృణ్వన్ త్రివిధబ్రాంతినిరాసం శ్లోకత్రయేణ వివృణోతి (కార్యేతి) త్రైతోపాదానస్య కార్యస్య చానన్యత్వపరో భావాద్వైతవిషయః శ్లోకః యత్కార్యకారణయోర్వస్తునో
రైక్యదర్శనం తద్భావాద్వైతం కార్యకారణయోరైక్యే పటతంతువదితి దృష్టాంతః యథా తంతూనామేవ
వ్యతిషంగవిశేషభాజాం నామరూపాత్మకానస్థాంతిరాపత్త్యా పటావస్థత్వమితి పటస్య తేభ్యోఽనన్యత్వం
తద్వత్ కృత్స్నం జగచ్చిదచిదీశ్వరాత్మకం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ బ్రహ్మణోఽనన్యత్వేతద్భావాద్వైతం
భావయోః కార్యకారణవస్తునో రద్వైతం భావాద్వైతం అవస్తుత్వాత్ వికల్పస్యేత్యనేన భావాద్వైతం
విరస్యతి వికల్పస్యోపాదానాతిరిక్తద్రవ్యకల్పనరూపాజ్ఞానస్యావస్తుత్వాదన్యైస్తుభూత్యన్తాన్మ భావయో ద్వైతం
కింత్వద్వైతమేవేత్యర్థః, ఏవమనత్కార్యవాదభ్రమో విరస్యః ౬౩

క్రియాద్వైతం వివృణోతి (యదితి) హే పార్థ సాక్షత్ పరే బ్రహ్మణి యత్ కరణ
త్రయ్యేణ సర్వకర్మణాం సమర్పణం తక్కియాదా మద్వైతం భగవదారాధనత్వేన సర్వకర్మణా మేక
ఫలాప్యేదః క్రియాద్వైతం, అనేన కర్మణా మిశ్వరప్రీతి మనపేక్ష్య స్వాతంత్ర్యేణ ఫలవత్త్వభ్రమో
విరస్యః ౬౪

ద్రవ్యాద్వైతం వివృణోతి (ఆత్మేతి) అర్థశబ్దో ధనపరః కామశబ్దః కామప్రకచందనాది
భోగ్యవస్తువిషయః స చ భోగోపకరణభోగస్థానాదిప్రదర్శనార్థః ఓయదర్థకామయో రాత్మజాయాది
సర్వదేహినామైక్యం తద్భివ్యాద్వైతం విత్తగృహక్షేత్రపాత్రప్రకచందనాదీనా మాత్మజాయాద్యనేక
భోక్తృవర్గసాధారణత్వం ద్రవ్యాద్వైతమిత్యర్థః, తే ఏతేన గృహదీనాం స్వాసాధారణత్వభ్రమో విరస్యః
యద్వా ద్రవ్యయోః చిద్భివ్యయో రద్వైతం ద్రవ్యాద్వైతం తత్ర చిదచిద్వైతం దర్శయతి ఆత్మజాయే. ఆత్మదీనాం సర్వదేహినాం జీవానాం జ్ఞానైకకారత్వే నైకరూపేణ దర్శనం చిదద్వైతం ప్రకారద్వైతం

(గృహస్థానం కృతే మోక్షదర్శనరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్జన్మపుత్రాంతకథనం చ

యత్ స్వార్థకామయోరైక్యం ద్రవ్యాదైవతం తదుచ్యతే ౬౫

యద్యస్య వానిషిద్ధం స్యాద్ యేన యత్ర యతో నృప,
న తేనేహేత కర్మాణి నరో నన్యైరనాపది ౬౬

ఏతై రన్యైశ్చ వేదోక్తై ర్వర్తమానః స్వకర్మభిః,
గృహేఽవ్యస్య గతిం యాయాద్ రాజంస్తద్భక్తిమా న్మరః. ౬౭

అర్థకామాదీనా మదిదన్యపరిణామరూపత్వప్రమత్తు, నిరస్తః, జ్ఞానాదైవతమితి పారేఽప్యేవంవిధదర్శనం
జానాదైవత మిత్యర్థః ౬౫

న కేవలం త్రివిధ మేవాదైవత మనుసంధేయ మపి తు అన్యదపి శాస్త్రానుమతం చేత్ర
దీపీత్యాహ (యదితి) నృపః యేన శాస్త్రేణ యస్య పుంసః యస్య వస్తునో యతో యస్మాద్యస్తునః
సకాశాద్యదదైవత మనిషిద్ధం కిం త్వనుమతిం న పుమాన్ తేనాదైవతేనానుసంధీయమానేనేతి శేషః
తదనుసంధానపూర్వకమేవ కర్మాణి కర్తవ్యానీహేత కుర్యాదన్యైః శాస్త్రప్రతిషిద్ధైస్తు న కుర్యాత్
యతోఽయ మనాపది న విద్యతే ఆపత్ సంసారో యతస్తస్యాం జ్ఞానవిస్తాయాం ఎర్తమానః యథా
“వాచారంభణం వికారో నామధేయమ్” “వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేతేహ కురుచంసరః” ఇత్యాదిశాస్త్రేణ
భావాదైవతాదికం ప్రతిపాద్యతే న తథా ప్రకారాదైవతప్రకార్యాదైవతగురువేవతాదైవతాదికమపి శాస్త్రైః
ప్రతిపాద్య ఇతి తదప్యసాదేయ మేవేత్యభిప్రాయేనాహుం క్లోకః ప్రస్తుతః తత్ర ప్రకార్యాదైవతం
నామ బ్రహ్మాదైవతం “సర్వం బల్విదం బ్రహ్మ” ఇత్యాదిబ్రహ్మప్రకరణే సామానాధికరణ్యేన
బ్రహ్మాదైవతప్రతిపాదనాత్ సామానాధికరణ్యస్య చ ప్రకారభేదవిశిష్టప్రకారై కత్వసంభావ్యై బ్రహ్మ
దైవతమేవప్రకార్యాదైవతం “నిత్యో విత్యానాం చేతనశ్చేనానామ్” ఇత్యాదిశ్రుతిభిః జీవన్మయావభేద
ప్రతిపాదనేన స్వరూపేణాభేదానుసంధతేః బద్ధముక్తాదివ్యవస్థానుసంధతేః సుఖావన్యవస్థానుసంధతేశ్చ
కన్యచిష్టవై కత్వప్రతిపాదనం ప్రకారైక్యాభిప్రాయకమేవేతి తదదైవతమేవ ప్రకారాదైవతమ్” ఆచార్యం
మాం విజానీయాత్ “ఆచార్యదేవో భవ” “ఆచార్యః స హరిః సాక్షాత్ చరమాపీ న సుఖయః”
ఇత్యాదిభిః గురుదేవతాదీనా మదైవతం ప్రతిపాద్యత ఎవ. ౬౬

యత్పుష్టం “గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాంజనా, యాయా దేవయషే బ్రూహి”
ఇతి యస్యోత్తర ముక్త ముపసంహరతి (ఏతై రితి) హే రాజన్! వేదోక్తై రితి, వేదశబ్దః తత్కూలకస్మృతి
పురాణాదీనామపి ప్రదర్శనార్థః వెదాదిభి రుక్తైః కర్తవ్యత్వేనోక్తై రేతైర్వాదైవతానుసంధానాదిభి
రిత్యన్యైః దేహాత్మకీవేళ్ళరాదిభేదానుసంధానైః స్వస్వచర్ణాశ్రమోచితకర్మభిశ్చ తస్య భగవతో భక్తిభాగ
భక్తిం కుర్వన్ గృహేఽపి జనః గృహస్థోఽపి జనోఽస్య శ్రీకృష్ణస్య గతిం ప్రాప్నుయా దిత్వర్థః ౬౭

యథా హి యూయం నృపదేవ దుస్త్వజా దాపద్గణా దుత్తరతాత్మనః ప్రభో,
యత్పాదపంకెరుహ సేవయా భవానహార్షీన్నిర్జితిదిగ్గజః క్రతున్.

౬౮

అహం పురాఽభవం కశ్చిద్ గంధర్వ ఉపబర్హణః,
నామ్నాతీతే మహాకల్పే గంధర్వాణాం సుసమ్మతః.

౬౯

రూపపేశలమాదుర్యసౌగంధ్యప్రియదర్శనః,
శ్రీణాం ప్రియతమో నిత్యం మత్తస్తు పురులంపటః

౭౦

ఎకదా దేవసత్రే తు గంధర్వాస్సరసాం గణాః,
ఉపహూతా విశ్వసృగ్నిర్హరిగాఢోపగాయనే

౭౧

అహం చ గాయంస్తద్విద్వాన్ శ్రీభిః పరివృతో గతః
జ్ఞాత్వా విశ్వసృజస్తస్మే హేలనం శేష రోజసా,

“మాద్యశో గృహమూఢదీః” ఇత్యనేనాభిప్రేతాం స్వస్య ముక్తిదోర్లభ్యశంకాం కింపునర్హ్య
యేన నిరాకరిష్యమాణః తావత్ శ్రీకృష్ణసేవయైవ తరిష్యసీత్యాహ- (యూయమితి) హే నృపదేవ,
యథా ప్రభోః సర్వశక్తే రాత్వనోఽంతరాత్మనః శ్రీకృష్ణాదేవ హేతోర్యూయం దుస్త్వజా దాపదాం
గణా దుత్తరతా అభవాః అంతాదేవాభావ అత్మనేపదం చాం జి ఉదతరత ఉత్తీర్ణాః యథా చ భవాన్
యస్య శ్రీకృష్ణస్య పాదపంకజయోః సేవయా హేతుభూతయా నిర్జితా దిగ్గజా దిక్పాలకాః యేన తాదృశః
సన్ మహర్షిః స క్రతునకార్షీదితి శేషః తథా తస్యైవ సేవయా మోక్ష్యన్ ఇత్యధ్యాహరః

౭౨

లబ్ధతదీయసేవామాత్రేణ హేతునా మాద్యశానాం ముక్తినంభవే కిం పునః సాక్షిల్లబ్ధతత్వే
వానాం తాదృశామితి ప్రతిపాదనార్థం స్వపూర్వజన్మవృత్తాంతమాహ (అహమితి) అతీతే బ్రహ్మకల్పే
పూర్వజన్మన్యహం నామ్నోపబర్హణ ఇతి ప్రసిద్ధః కశ్చిద్గంధర్వ ఆభూవన్ ఆత్మానం విశనష్టి-
గంధర్వాణాం సుసమ్మతః

౭౩

రూపాదిభిః ప్రియదర్శనః ప్రియం యథా భవతి తథా దృశ్యత ఇతి తథా రూపం సౌందర్యం
పేశలం పౌకుమార్యం దృష్టిచిత్రావహరిత్వేన రసావహత్వం సౌగంధ్యం ప్రకంచందనాదిగంధపత్త్యం
రూపాదిభిః ప్రియం దిర్ఘనం యస్మేతి వా, శ్రీణాం నిత్యం సదా ప్రియతమః మత్తః పుర్వదికం లంపటః
విషయలాలసః ఏవంభూతోఽహం స్థితః

౭౪

తత్రైకదా దేవసత్రే హరిగుణానుభవాత్మకబ్రహ్మసత్రే విశ్వసృగ్నిః ప్రజాపతిభిః హరికితా
గాయనే నిమిత్తే తదర్థ మస్సరసాం గణా ఉపహూతాః

౭౫

తథాఽహమపి తద్గంధర్వాహ్వానం జానన్ శ్రీభిః పరివృతః గాయన్ హరితరగాథా గాయన్

(గృహస్థానాం కృతే మోక్షధర్మనిరూపణం, నారదస్య స్వప్రాగ్భవృత్తాంతకథనం చ)

యాహి త్వం కూద్రతామాశు నష్టశ్రీః కృతహేలనః ౩౨

తావద్దాస్యా మహం జ్ఞే తత్రాపి బ్రహ్మవాదినామ్,
శుశ్రూషయానుషంగేణ ప్రాప్తోఽహం బ్రహ్మపుత్రతామ్. ౩౩

ధర్మస్తే గృహమేధీయో వర్జితః పాపనాశనః,
గృహస్థో యేన పదవీ మంజసా న్యాసినా మియాత్ ౩౪

యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియంతి,
యేషాం గృహానావసత్తితి సాక్షాద్ గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలింగమ్. ౩౫

స వా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః,
ప్రియః సుహృద్ వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మార్హణీయో విధిక్యద్ గురుశ్చ ౩౬

స యస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీ రూపం దియా వస్తుతయోపవర్జితమ్
మానేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్వతాం పతిః ౩౭

తత్ర గతః అగాయన్నితి పారే అగాయన్నేవ గత ఇత్యర్థః తత్ మే మమ హేలన మపరాధం జ్ఞాత్వా
విశ్వస్యజః ఓజసా తపోబలేన కేషుః ౩౮

శాపమేవాహ (యాహితి) కృతం హేలనం యేన స త్వం నష్టా శ్రీః గంధర్వశోభా
యస్య స తాదృశః ఆశు కూద్రయోనిం ప్రాప్నుహీతి తావత్తదాహం దాస్యాం శూద్ర్యాం జ్ఞే జాతః,
తత్రాపి శూద్రజన్మన్యపి బ్రహ్మవాదినాం శుశ్రూషయానుషంగేణ తత్సంగేన చ హేతునాఽస్మిన్ కల్పే
బ్రహ్మజశ్చతుర్ముఖస్య పుత్రతాం ప్రాప్తః ౩౯

అధ్యాయద్వయోక్తార్థ ముపసంహరన్ తత్రప్రవణతదనుష్ఠానఫలమాహ (ధర్మ ఇతి) తే
తుభ్యం గృహమేధీయో ధర్మో వర్జితః కథంభూతః పాపనాశనః యేన గృహమేధీయేన ధర్మేణ శ్రుతే
నానుత్తిష్ఠితేన చ గృహస్థః సన్న్యాసినాం భగవతి సన్న్యస్తాత్మనాం పదవీ ముక్తిరూపా మియాత్
ప్రాప్నుయా దిత్యర్థః ౪౦

త్వం తు కృతార్థ ఏవ ఇతి హర్దేణ పూర్వశ్లోకానేన పునః పరతి (యూయమితి) శ్లోకాః
పురస్తాదేవ వ్యాఖ్యాతాః, కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః నిర్దోషనిర్దుఃఖసుఖరూపవిజ్ఞానమయః విధిక్య
న్నియోగకారీ వస్తుతయా ఇదంతయా ౪౧-౪౨

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతి దేవర్షిణా ప్రోక్తం నిశమ్య భరతర్షభః,
పూజయామాస సుప్రీతః కృష్ణం చ ప్రేమవిహ్వలః ౨౮
కృష్ణపార్థా వుపామంత్ర్య పూజితః ప్రయయా మునిః,
శ్రుత్వా కృష్ణం పరం బ్రహ్మ పార్థః పరమవిస్మితః ౩౯
ఇతి దాక్షయణీనాం తే పృథగ్వంశాః ప్రకీర్తితాః,
దేవాసురమనుష్యాద్య లోకా యుత్ర చరాచరాః ౪౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, సప్తమస్కంధే,
యుధిష్ఠిరనారదసంవాదే సదాచారనిర్ణయో నామ పంచదశోఽధ్యాయః

ఇతి సప్తమస్కంధః సమాప్తః.

స్కంధాదావుపక్రాంతం “అత్రైవోదాహృతః పూర్వమితిహాసః సురర్షిణా” ఇతి నారద
యుధిష్ఠిరసంవాద మవసంహరతి భగవాన్ గుకః (ఇతీతి) ఇత్థం దేవర్షిణా ప్రోక్తం నిశమ్యకర్ణ్య
భరతర్షభో యుధిష్ఠిరః సకాంతః కృష్ణం శ్రవణవేలాయాం పార్శ్వే స్థితం, చక్షుర్ద్వంద్వం చ ప్రేక్షా
విహ్వలః పూజయామాస ౨౮

తతిః పూజితో దేవర్షిః కృష్ణపార్థా వుపామంత్ర్య ఆనుజ్ఞాప్య తాభ్యా మనుజ్ఞాతః ప్రయయా
పార్థో యుధిష్ఠిరః కృష్ణం పరబ్రహ్మభిజ్ఞం శ్రుత్వా పరమవిస్మితః నిరతిశయాశ్చర్యయుక్తా బిభూష ౩౯
యత్కృష్ణం షష్ఠ్య త్మతీయాద్యాయాదౌ ‘దేవాసురన్మణాం నగ్గో నాగానాం మృగపక్షిణామ్’
ఇత్యాదీనా, తస్యోత్తరం తతిః ప్రభృత్యేతాదత్పర్యంతేన ఉక్తం ఉత్తరప్రశ్నాంతరావసరప్రదానాయ
ఉపసంహరతి (ఇతీతి) ఇత్థం దాక్షయణీయానాం దిత్వాదీనాం వంశాః పృథక్ తత్త్రిత్వరంపరావ్యూహాన్
ప్రకీర్తితాః కథంభూతాః యుత్ర వంశేషు దేవదయ శృరాచరాత్మకాః జాతా ఇతి శేషః యద్యపి
దాక్షయణీవంశవర్ణనోపసంహరః షష్ఠాంత ఏవ కర్తవ్య ప్రత్యైవ సమాప్తేః తథాపి తద్వంశాంతరూత
దితిఃప్రసంగానుప్రస క్తకంకాపరిహరణినుప్రస క్తవర్ణనాత్మకత్వా దస్య స్కంధస్యైతదంత ఏవ
దాక్షయణీవంశవర్ణన ముపసంహృతమిత్యవగంతవ్యమ్ ౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరవ్య సర్వవిద్యానిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేష

తవ్పరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పుక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, సప్తమస్కంధసమాఖ్యాయాం

పంచదశోఽధ్యాయః

సప్తమస్కంధః సమాప్తః

సప్తమస్కంధ శ్లోకానుక్రమణికా

[అకరాదిక్రమేణ, అధ్యాయక్రమేణ చ]

ప్రశస్తి	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం	ప్రశస్తి	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం
	అ — 47			22	అన్యథేదం విదాస్యేహ	3	11
				23	అన్యాయవ్యతిరేకేణ	7	24
1. ఆకృష్టవద్యా తస్మాసీత్		4	16	24	అన్నాద్యాదేః సంవిధాగో	11	10
2. అగ్న్యైర్థ మేవ శరణ		12	20	25.	అసీహః పరితుష్టాత్మా	13	36
3. అగ్ని స్సూర్యో దివా		15	54	26	అప్పు క్షీతతపో జ్యోతి	12	30
4. అగ్నో గుర వాత్మని చ		12	15	27.	అప్రమేయానుభావోఽయ	5	47
5. అంజనాభ్యంజ్యన్తుర్ద		12	12	28.	అంబాంబి హే వధూః	2	20
6. అత్రాప్యదాహరంతిమ		2	27	29.	అయనే విమవే కుర్యాద్	14	20
7. అత్రాప్యదాహరంతిమ		13	11	30.	అయం విష్కీర్ణిషః	7	10
8. అత్రాపి దంపతీనాం చ		13	25	31	అయం మే భ్రాతృహ సోఽయం	5	35
9. అత్తైవోదాహృతః		1	12	32.	అన్య క్తలింగో వ్యక్తార్థో	13	10
10. అథ తాన్ శ్లక్ష్యయా వాచా		5	55	33.	అశవః కుసితా ఏవం	1	37
11. అథాచార్యసుత ప్రేషాం		8	2	34.	అష్టా ప్రకృతయః ప్రోక్తా	7	22
12. అథ దేవా న్యప్రవక్ష్యేమి		14	27	35	అస్తాషీ ధరి మేకాగ్ర	9	7
13. అథ దైత్యసుతాః సర్వే		8	1	36	అనంకల్పా జ్ఞయే త్కామం	15	22
14. అథ నిత్యమనిత్యం వా		2	49	37	అనంతుష్టన్య విప్రన్య	15	19
15. అథానుగృహ్య భగవాన్		10	57	38	అసాధ్యమన్యంత	8	27
16. అథాపి బ్రామహే ప్రక్నాన్		13	22	39	అహో అకరుణో దేవః	2	53
17. అద్రాక్ష మహా మేత త్రే		3	18	40	అహో అత్యద్భుతం	1	15
18. అత్రైతద్ధరినరరూప		8	56	41	అహో అమీషాం వయసా	2	37
19. అదోక్షజాలంభమహా		7	37	42	అహో వయం ధన్యతమా	2	38
20. అనంతావ్యక్తరూపేణ		3	34	43	అహో విధాత్రాఽకరుణేన	2	33
21. అన్నం రేత ఇతి క్ష్యేక		15	51	44.	అహం త్వకామస్త్యద్	10	6

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	విద్యయుః శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	విద్యయుః శ్లోకం
45	అహం చ గాయం ప్రవిద్వాత్	15	72	64 ఆహమర్షరుషావిష్ట	5 34
46	అహం బలాభవం కృత్	15	69	69 ఆహుః శరీరం రథ మింద్రియాణి	15 41
47	అక్షిం చ శప్రాణమధర్మధర్మా	15	42		
ఇ — 23					
అ — 22					
			70	ఇతి తే భర్తృనిర్దేశ	2 18
48	అవ్యాంతం సర్వ మేతత్తే	10	41	71 ఇతి తే సంయత్యానః	4 23
49	అత్మజాయానుతాదీనం	15	65	72 ఇతి త చింతయా కించిత్	5 48
50	అత్మ న్యగ్నీకా నమారోవ్య	15	24	73 ఇతి తం వివిధోహయై	5 18
51	అత్మనా త్రివృతా చెదం	3	27	74 ఇతి దాక్షిణ్యుణీనాంతే	15 87
52	అత్మా నిత్యోఽవ్యయః	7	19	75 ఇతి దేవర్షిణా ప్రోక్తం	15 78
53	అత్మానుభూతో యం మాయాం	13	44	76 ఇతి దైవ్యవసీ ర్వాక్యం	2 61
54	అత్మనోఽన్యన్య వా దిష్టం	10	65	77 ఇతి యః సుమహాత్మాగ	1 3
55	అత్మనం చే ద్విజ్ఞానీయాన్	15	40	78 ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ	5 24
56	అదావంతే జనాః సంబంధ	15	57	79 ఇతి విజ్ఞాపితో నీవై	3 4
57	అబాధితోఽపి హ్యబాసో	15	58	80 ఇతి శుక్రమ స్పృశం	3 12
58	అధ్యాత్మికాదిబి ద్దుఃఖైః	13	20	81 ఇత్థ స్పృశిర్యుఃస్పృషిదేవ	9 38
59	అస్మిక్షిక్యా శోకమోహౌ	15	23	82 ఇర్విక్షరణయాఽఽత్మనం	12 31
60	అనియణామరే పేత	5	16	83 ఇత్కుక్తా లోకగురుణా	4 29
61	అరోహ్యంకమవస్థాయ	5	21	84 ఇత్కుక్త్యాదిభవో	3 22
62	అశ్వాఘంతేఽనిసాయిత్యః	11	11	85 ఇత్కుక్త్యా భగవాన్	10 31
63	అక్రమాసపద హ్యేతే	15	39	86 ఇత్కుక్త్యావరతం పుత్రం	5 33
64	అశాసానో న వైశ్చిత్యః	0	5	87 ఇత్కుక్త స్థాం విహాయేంద్రో	7 11
65	అస్తేఽస్యా జరరే	7	9	88 ఇత్యేతదత్తనః స్సార్థం	3 27
66	అసీనః పర్యటన్నశ్నా	4	38	89 ఇనం శరీరం పురుషవ్య	2 42
67	అహ చేదం రుచా	2	2	90 ఇంద్రియాణి మనఃప్రాణ	10 8

కృమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థాయః	శ్లోకాంకః	కృమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థాయః	శ్లోకాంకః
91	ఇంద్రియాణి మనస్యూర్మై	5	53	108	ఏతే కర్మమనూకా పాశాన్	15	9
92.	ఇమం తు పాశైర్వరుణస్య	5	50	109	ఏతర్ద్వారో హి సంసారో	7	27
				110	ఏతత్ బ్రాహ్మణి మే	1	20
	ఉ — 6			111	ఏతద్ య ఆదిపురుషస్య	10	47
				112	ఏతద్ వపుస్తే భగవన్	10	29
93	ఉత్థాయ న్రాంజలిః ప్రహ్వ	3	25	113	ఏత ద్వేదితు మిద్భానుః	1	16
94	ఇత్తిష్టోత్తిష్ట భద్రం తే	3	17	114	ఏత దిష్టం వ్రత్యతాఖ్యం	15	49
95	ఉస్యమానం ముహూః క్షేత్రం	11	33	115	ఏత త్సంస్కృత్య గృహస్థస్య	12	11
96	ఉశీనరేంద్రం ఏధినా	2	31	116	ఏతావద్ బ్రాహ్మణాయోక్త్యా	5	15
97	ఉశీనరే వ్యథా ద్రాక్షా	2	28	117	ఏతావద్విర్జితగుణో	9	41
98	ఉషిత్యైవం గురుకులే	12	13	118.	ఏతానా నేవ లోకే	7	55
	ఋ — 4			119	ఏతే పుణ్యతమా దేశా	14	33
				120	ఏతై రన్యైశ్చ వేదోక్తై	15	67
				121.	ఏతై ర్వాదళభి ర్విద్వాన్	7	20
99	ఋల మంభరిం ప్రోక్త	11	19	122	ఏనః పూర్వకృతం యత్ తత్	10	39
100	ఋతామృతాభ్యాం జీవేత	11	18	123	ఏభిత్రివర్తైః పర్యప్తే	7	26
101	ఋషిః కారుణిక స్తస్యాః	7	15	124	ఏవం కామోదయం చిత్తం	11	34
102	ఋషిః పర్యవర త్తత్ర	7	14	125	ఏవం తులింగం నిలపంత	2	56
	ఏ — 52			126	ఏవం కృష్ణే భగవతి	1	28
				127	ఏవం గుణై ర్బ్రాహ్మణమాణే	2	24
				128.	ఏవం జనం నిపతిం	9	23
103	ఏక ఏవ చరేద్ భిక్ష	13	3	129	ఏవం తౌ శార్దూ విష్ణోః	10	35
104	ఏకా దేవనత్రే తు	15	71	130	ఏవం దద్వా పురత్రిస్తో	0	70
105	ఏకదా బ్రహ్మణః పుత్రా	5	35	131	ఏవం దురుత్తే ర్దుహ రర్థయన్	8	15
106	ఏకదా సురరాట్ పుత్ర	5	4	132	ఏవం దైత్యసుతైః పృషో	7	1
107.	ఏక్త స్త్యమేవ జగదేత	9	30	133.	ఏవం నిర్జితషడ్వర్తైః	7	33

ప్రస్తుతాంశం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం	ప్రస్తుతాంశం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం
134	ఏవం ప్రబోధ్యమానోపి	9	55	157	కథం త్వజాతపశేం స్తా	2	55
135	ఏవం బ్రువం స్వభ్యసతత్	8	24	158.	కథం తస్మిన్ భగవతి	1	19
136	ఏవ మధ్యసతి శ్చిత్తం	15	34	159	కథం ప్రియాయా అనుకంపితాయా	6	11
137	ఏవ మైశ్వర్యమత్తస్మ	4	20	160.	కర్మణా కృతితి ర్వాచా	13	14
138.	ఏవం యూయ మవశ్యంత్య	2	57	161	కర్మణ్యారభతే దేహీ	7	47
139.	ఏవం లబ్ధవరో దైత్యో	4	4	162.	కర్మవిష్టా ద్విజా	15	1
140.	ఏవంవిచా న్యస్య హరేః	10	71	163.	కరాళదంష్ట్రోగ్రద్వష్ట్యా	2	3
141	ఏవంవిధౌ బ్రహ్మచారి	12	16	164	కరాలదంష్ట్రం కరవాల	8	21
142	ఏవం విప్రకృతే రోతే	2	13	165	కలతపుత్రమిత్రాస్తా	7	5
143	ఏవం విలపతీశం	2	35	166	కల్పస్త్రేవం పరివ్రజ్య	13	1
144	ఏవం వృతః శరదృతి	4	1	167	కల్పంతే కాలపృష్టైర్న	3	26
145	ఏవం శస్త్రా స్వభవనాత్	1	38	168	కల్పయిత్వాఽఽక్యనా యావద్	12	10
146	ఏవం సహసవదనాంప్రి	9	36	169	కవిః కర్నౌ నిపుణదృక్	13	18
147.	ఏవం సురారయ స్సర్వే	9	1	170	కస్మిన్ కర్మణి దేవస్య	10	52
148	ఏవం స్వకర్మపతిం	9	41	171	క్వచి చ్చయే ధరోవస్థే	13	40
149	ఏవం హి లోకాః క్రతుభిః	7	40	172	త్వచి త్నాతోసులిప్తాంగః	13	41
150	ఏష ఆత్మవిష్ణూనో	2	25	173	క్వచి డిల్పం క్వచి ద్భూతి	13	37
151	ఏష మే బ్రహ్మసాక్షాత్	5	45	174.	క్వచి దుత్కులకస్య	4	41
152	ఏష వై భగవాన్ సాక్షిత్	15	27	175.	క్వచి ద్రుదాత వైకుంఠ	4	39
153	ఏషా బ్రహ్మణ్యదేవస్య	10	42	176.	క్వాహం రజఃప్రథవ ఈశ	9	26
154.	ఏషు స్నానం జపో హోమో	14	25	177.	కామస్కృతం చక్షుత్తద్భ్యాం	15	20
				178	కామాద్ ద్వేషాద్ భూత్	1	29
				179	కామాదిభి రనావిధం	15	35
				180	కామా న్కామయతే కామ్యై	7	43
155	కతమోఽపి న వేదః	1	31	181.	కామై రుద్భావవైః సాధ్వీ	11	27
156.	కథామదీయం జుషమాణః	10	12	182	కామం నయతు మాం దేవః	2	54

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా	అర్ధాయః శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా	అర్ధాయః శ్లోకం
188	కార్యకారణవన్వైక్య	15	63	209	కౌమార ఆచరణే ప్రాజ్ఞా 6 1
184	కాలం చరంతం నృజితీశ	1	11		
185	కిముతానువశా సాధూశ	4	46		ఖ — 1
186	కిమేతై రాత్మనః తుచ్చైః	7	45		
187	కిము వ్యవహితావత్య	7	44	210	ఖే వాని వాయో నిఃశ్వాసాశ 12 25
188	కిఱిః పేశస్కృతా	1	27		
189	కిదృశః కన్య వా	1	33		గ — 10
190	కుటుంబబోహయ వియశ	6	14		
191	కుత్రాశిషః క్రతుసుఖా	9	25	211	గీయతే పరమం పుణ్య 1 5
192	క్రుద్ధస్య యస్య కంపంకే	8	7	212	గుణేషు గుణసామ్యే చ 6 21
193	కుర్యా దపరవక్షీయం	14	19	213	గుణై రల మనంభ్యేయై 4 36
194	కురు ర్వః ప్రేతకార్యాణి	10	22	214	గురుజ్ఞై వం ప్రతిప్రోక్తే 5 29
195	కులింగమిధునం తత్ర	2	51	215	గురుకుశ్రూషయా భక్త్యా 7 30
196	కుజద్భి ర్భూపురై	4	11	216	గృహమానీత మాహూయ 5 8
197	కృష్ణహా భూతజం దుఃఖం	15	24	217	గృహస్థ ఏతాం పదవీం 14 1
198	కృమినిద్భిన్మనిష్ఠాంతం	14	13	218	గృహస్థస్య క్రియాత్యాగో 15 38
199	కృష్ణపార్థివాపుసామంత్య	14	79	219	గృహే వ్యవస్థితో రాజశా 14 2
200	కేచిత్ ఖనిత్రై ర్పిబిదుః	2	15	220	గోవ్యః కామాద్ భూమాద్ 1 30
201	కేసలానుభవానంద	6	23		
202	కేశప్రసాదనోన్మర్ద	12	8		చ — 2, ఛ — 1, జ — 13
203	కేశరోమనఖశ్మక్రు	12	21		
204	కో గృహేషు పుమాశా నక్ర	6	9	221	చరే ద్వనే ద్వాదశాబ్దాశా 12 22
205	కోఽతిప్రయాసోఽసుర	7	36	222	చుక్షుభు ర్మయ్యదన్యంకః 3 5
206	కో న్వర్తత్యష్టాం విస్ఫజేత్	6	10	223	చందాన్యధీయాత 12 3
207	కో న్వత్ర కేఽఖిలగురో	9	42	224	జగు ర్మహేంద్రాసన 4 14
208	కోపకారో యుగాంతస్తే	8	41	225	జఘన్యో నోత్తమాం వృత్తిం 11 17

ప్రస్తుతాంశం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకాంకం	ప్రస్తుతాంశం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకాంకం
226	జటాదీధిలిభి రేజే	3	3	249	అతో విదూరా త్పరిహృత్య	6	18
227.	జన్మాద్యాః పడిమే భావా	7	18	250	అతో హరాభగవతి	7	53
228.	జయకాలే తు సత్త్వస్య	1	8	251.	తత స్సంపూజ్య శిరసా	10	32
229	జ్యోతి రాది రివాభాతి	1	9	252	అతః శోచితమాయాయం	2	6.
230	జలం తదుద్భవై శృన్నం	13	28	253	అతః కామ్యాదిభి స్సార్థం	10	33
231	జహ్యత్ యద్రే స్యప్రాణాః	14	12	254	తత్తుకాలస్య పీర్ణత్వాత్	7	16
232	జహ్యసురం నామ మిమం	8	10	255	అతీ తేల్లర్హత్తం నమః స్తుతి	9	50
233.	జజ్ఞాతే తా దితే	1	39	256.	తత్ప్రియాసో న క్లవ్యో	6	4
234	జితం ప్రియైకేన జగత్	5	49	257.	అతస్సంభవో కవి రతో	9	34
235.	జిహ్వాకతోన్మృతవికర్షతి	9	40	258	అహ్నిధుమ్మన్యేసుర	5	5
236	జీవరాశి రాకీర్ణం	14	36	259	అథేత్యవత్సీద్	7	13
త — 92				260	తదేతి శనక్తై రాజన్	9	4
237	త ఏతే శ్రేయసః కాలా	11	24	261	తద్ యచ్చ మన్యుమసురి శ్చ	9	14
238	త ఏషం గురుర్జ్ఞాన	5	19	262	తదా విమానావలిఖి ర్మృతస్థలం	8	36
239	తత స్త ఆశిషః సర్వా	3	21	263	తదైవ తస్మిన్నినదో	8	16
240	అతో జగత్ భగవాన్	4	3	26	తదహం పర్థమానేన	3	10
241	తదేతి గురుపుత్రోక్త	5	51	265	తద్వాప్తమాన్ ముక్తః పుత్ర	7	36
242.	తః సఖాయా ముపవిష్ట	8	4	266	అస్మాకం రుషా భాను	2	14
243.	తదప్రై సేశ్వరా లోకా	10	56	267	తస్మాత్ అపసా లోకాన్	3	16
244	తల స్తై రాక్షసౌ	1	43	268	త మంగమత్తం మధునో	4	13
245	తతోగ్నిపర్ణా ఇవన	10	58	269	త్యజేత్త కోశక్రూది	6	13
246.	అతోర్చాయాం హరిం కేచిత్	14	40	270	అవాసనం ద్విజగవాం	3	13
247.	అతో నో మాతర మృషిః	7	12	271	అస్వత్తః అంభోనాపరమ	3	32
248	అతో యతేతి కుశలః	6	5	272.	త్వమీశ్వేష్టజగల స్తస్మ	3	29
				273.	త్వమేవ కాలోఽపిమిషో	3	31
				274	త్వయా కృతజ్ఞేన వయం	2	34

ప్రసంగం	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం	ప్రసంగం	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం
275. త్వం న ప్రసః పరమ మాత్మ		8	48	301. తతాసీనం సురముషిం		1	14
276. త్వం వా ఇదం సదాదీశ		9	31	302. తత్రోపపజ్జ్య పిబుధా		8	37
277. త్వం వాయు రగ్ని రవవి		9	48	303. తత్రోపాయసహస్రాణా		7	29
278. త్వం సప్తతంతూన్		8	30	304. తాతే మే దుర్లభాః పుంసాం		4	2
279. తస్మాత్ పితా మే పూయేత		10	17	305. తాభి ప్రేక్షసుకదేవాన్యో		10	55
280. తస్మా త్పర్వేషు భూతేషు		6	24	306. తావద్ యాత భువం యాయం		2	10
281. తస్మా దర్థా శ్చ కామీ శ్చ		7	48	307. తాద్ధాస్యా మహం యజ్ఞే		15	73
282. తస్మా దైవోపసన్నైస		15	1	308. తా విపాథ పునర్దాతౌ		10	33
283. తస్మాద్ బ్రాహ్మణదైవేషు		14	18	309. తా పేక్ష ఆయౌ		1	45
284. తస్మాద్ భగవ్యః కర్తవ్యం		7	28	310. తద్దేవ తత్త కి ముఖ్య		6	25
285. తస్మా ఏమూర్తస్తనుభృతా		9	24	311. త్పితౄయాయం శుక్లవక్షే		14	21
286. తస్మా దహం విగ్రహిక్లవ		9	12	312. తృష్ణ హి అవహహినా		13	23
287. తస్మాత్ వై సుమధేన		1	25	313. తేతు తద్ధారవా స్పర్శే		5	56
288. తస్మిన్ కూటేఽగోతే		2	9	314. తేన ప్రాపిమం తస్మా		6	6
289. తస్మిన్ సుహృదగవతే		4	43	315. తే విప్రుపార్షదా వర్యే		8	39
290. తస్మిన్ మహేంద్రభవనే		4	12	316. తేషురా హస్యి సర్వతో		10	63
291. తస్య త్యక్తస్యభావస్య		2	7	317. తేషా ముఖియోద్యోగం		7	4
292. తస్య దైత్తియః పుత్రా		4	30	318. తేషా ముఖియోదాణీ		4	24
293. తస్మై భవాన్ హయశిరః		9	37	319. తేష్యేషు భగవాన్		14	38
294. తస్య సూర్షః సముహృతః		3	4	320. తైః శ్చుష్టా శ్చుశం వరైవ		10	59
295. తస్యాయం కిల సంకల్ప		3	8	321. తౌ రాజ్ఞా హుం రాం		5	2
296. తస్మై నమోస్తు కాష్ఠాయై		4	22	322. తం నత్యుత్పర్య విధివత్		13	15
297. తస్మైగ్రదండరంవిగ్నా		4	21	323. తం ఏక్రముం సగదం		3	26
298. తస్యైవ తే పశు రిదం		9	33	324. తం శయానం ధౌపదే		12	12
299. తత్ర హ ప్రేతబుధానాం		2	36	325. తం శ్వేనవేగం శరిషంద		8	23
300. తత్రాపి రాఘవో		1	44	326. తస్మై న్యూహం ర్చిపణ		9	16

ప్రముఖం	శ్లోకా:	ప్రముఖం	శ్లోకం	ప్రముఖం	శ్లోకా:	ప్రముఖం	శ్లోకం
327	త్రివర్గం నాతికృచ్చేణ	14	10	350	దేవర్ష ఏతదిచ్చామో	4	44
328.	త్రిపస్తభిః పితా పూతః	10	18	351	దేవయాన మిదం ప్రాహు	15	55
	ద — 39, ధ — 10			352	దేవదేవాఖిలాధ్యక్ష	10	26
				353.	దేవగుర్వచ్యుతే భక్తి	11	23
				354	దేవాక ఋషీన్ నృభూతాని	14	15
329	దత్వా వర మనుజ్ఞాతో	12	14	355	దేవోద్యానశ్రీయా జుష్ట	4	8
330	దదర్శ లోకా నివ్వరం	13	13	356	దేవోసురో మనుష్యో వా	7	50
331.	దదాహ తేన దుర్భేద్యా	10	68	357	దేశే కాలే చ సంప్రాప్తే	15	5
332	దమహేషసుతః పాప	1	17	358.	దేశకాలోచితశ్రద్ధా	15	4
333	ద్రవ్యయజ్ఞై ర్యక్షమాణం	15	10	359	దేశే కుచా స మే రాజన్	15	31
334.	ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ	15	50	360	దేహేంద్రియానుసీనానాం	1	34
335	దన్యా న్పూషణ్ణ విజత్య	8	11	361	దేహస్తు నర్వనంఘాతో	7	26
336.	ద్వాదశ్యా మనురాధా స్యాత్	14	23	362.	దేహాదిభి రేహతంత్రై	13	29
337	దానవ త్సంన్మతా ర్యాంఘ్రిః	4	32	363	దైతేయచందనసనే	5	17
338	దిగ్గజై ర్దండకూకై శ్చ	5	43	364	దైతేయా యక్షరజంపి	7	54
339	దివిస్సృశక్త్యా య మదీర్ఘం	8	22	365	దైత్యేంద్రితపసా తప్తా	3	7
340.	దివ్యం భౌమం చాంతరిక్షం	14	7	366	ద్యౌస్తకృతోత్తిష్టవిమన	8	33
341.	దిష్ట్యాస్య తనయః సాధు	10	28	367.	ద్యౌ దైవే పితృకార్యే	15	9
342	దురాపూరేణ కామేన	6	8	368	ధర్మబాధో విధర్మః స్యాత్	15	13
343	దురానదం సర్వనిజేతరాయుధ	8	23	369	ధర్మ మర్గం చ కామం చ	5	52
344	దృష్టా మయా దివి విభౌ	9	23	370.	ధర్మార్థకామ ఇతి	6	26
345	దృష్ట్యా తేషాం మిథో నృణాం	14	39	371.	ధర్మార్థ మపి సేహేత	15	15
346	దృష్ట్యా మహద్భుతం	1	18	372.	ధర్మస్తే గృహమేధీయో	15	74
347	దేవర్షిపితృసిద్ధేశా	10	69	373.	ధర్మమూలం హి భగవాన్	11	7
348.	దేవర్షిపితృభూతేభ్య	15	6	374	ధర్మజ్ఞానవిరక్తుస్పృద్ధిత	10	66
349	దేవర్షర్షత్పు వై సత్పు	14	35	375.	దాతవో వయవిత్వాభ్య	15	60.

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం
376	ధర్మో భాగవతం చ	10	45	399.	న యతే రాశ్రమః ప్రాయో	19	9
377.	ధర్మం పారమహంస్యం వై	13	46	400	న యన్య సాక్షి ద్భవ	15	77
	న — 62			401.	న శిష్యా ననుబీప్సిత	13	8
				402	న శ్రోతా ననుపక్తాయం	2	45
				403	న హ్యగ్నిముఖితోఽయం వై	14	17
378	న కేవలం మే భవత శ్చ	8	8	404	న హ్యస్వార్థః సురగజైః	1	2
379	న కృష్ణపవ్యమశ్చీయాత్	12	18	405	న హ్యమృతం ప్రీతయతో	6	19
380	సఖాతురోత్పాదితహృత్	8	31	406	నాంతర్వహార్దివా	3	30
381.	సత్వా భగవతేఽజాయ	11	5	407	నన్యథా తేఽఖిలగురో	10	4
382	న తత్ విచిత్రిం ఖలు	8	25	408	నాభినందేద్ ద్రువం	13	6
383	న తే విదుః స్వార్థగతిం	5	31	409.	నారాయణపరా విప్రా	11	4
384	న తే కయానన్య నిరుద్యమన్య	13	17	410	నారాయణాశ్రమో నందా	14	32
385	సతో న్యృనంతాయ	8	40	411	నాలం ద్విజతం దేవత్వ	7	51
386	సవతి క్వచి దుత్కంరో	4	40	412	నాన చ్ఛ్రేష్ఠ సజ్జిత	13	7
387	న దదర్శ ప్రతిచ్ఛన్నం	3	15	413	నాహం విందె న చ స్త్రామి	13	42
388	సదంతో భైరవా న్నాదాన్	5	40	414	నాహం బిభే మ్యజిత తై	9	15
389	న దద్యా దామిషం శ్రాద్ధే	15	7	415	నిర్గుణోఽపి హ్యణో	1	6
390.	న దానం న తపో నేజ్యా	7	52	416	నిర్జితా అసురా దేవై	10	53
391	నన్యగ్నిః ప్రమదా నామ	12	9	417	నిత్య ఆత్మావ్యయ	2	22
392	నన్యన్య బ్రాహ్మణా రాజా	14	42	418.	నిందనస్తవ సత్కారి	1	29
393	నమ ఆద్యాయ బీజాయ	3	28	419	నిశమ్య లోకత్రయమస్తక	8	35
394	న మత్ప్రణీతం న పర	5	28	420.	నిశమ్య కర్మాణి గుణా	7	34
395	నమో భగవతే తుభ్యం	10	10	421	నిశమ్యైత త్పుతవదో	5	20
396.	న్యస్తక్రీడనకో చాలో	4	37	422	నిర్వైరాయ ప్రశాంతాయ	4	28
397	న యన్య సాక్షి ద్భవపద్మ	10	50	423.	నిరూప్యతా మిహ స్వార్థః	7	46
398	న్యస్యేద మాత్మని జగత్	9	32	424.	నివేదాదికృతానాంనైః	15	52

అంశం	శ్లోకం	అర్థం	శ్లోకం	అర్థం	అంశం
425. నీయమానం భయోద్విగ్నం	7	7	448 పశ్యామి ధనినాం క్లేశం	13	31
426. నృణా మయం సరో ధర్మః	11	12	449 పశ్యే దాత్తవ్యధో విశ్వం	13	4
427. నా చేత్ ప్రమత్తమపదంద్రియ	15	46	450. ప్రక్షిప్తేశం ధ్వస్తాక్షం	2	30
428. నైఋతా నై సమాదిష్టా	5	39	451. ప్రజేశా వయం తే పరేశా	8	49
429. నైకాంతినో మే యి	10	11	452. ప్రత్యగత్యవ్వరూపేణ	6	22
430. నైత త్సర్వస్య శ్చక్రః	3	19	453. ప్రత్యానితాః పరమ	8	42
431. నైతస్యనస్తవ కఠసు	9	39	454. ప్రతినంద్య తతో దేవాః	10	34
432. నైతాద్యః సరో ధర్మః	15	8	455. ప్రవృత్తం చ నివృత్తం చ	15	47
433. నైతే గుణా న గుణినో	9	49	456. ప్రశ్రయావనతం దాంతం	8	5
434. నై విషం పాల్గనం సేతుః	14	31	457. ప్రసాదసుముఖం దృష్ట్వా	10	25
435. నైవాత్మనః ప్రభు రయం	9	11	458. ప్రహ్లాద త్వం వయం చాపి	6	29
436. నైవో ద్విజే శరదరత్నయ	9	43	459. ప్రహ్లాద భద్ర భద్రం తే	9	52
437. నైషాం పరావరమతి ర్భవతో	9	27	460. ప్రహ్లాదస్యానుచరితం	10	43
438. నైషాం మతి ప్రావ దురు	5	32	461. ప్రహ్లాదానువ్యతాం తాత	5	22
439. నోద్విగ్నచిత్తో వ్యననేషు	4	33	462. ప్రహ్లాదోఽపి తథా చక్రే	10	24
ప — 42			463. ప్రహ్లాదం ప్రేషయామాన	9	3
			464. ప్రాత్రం త్వత్ర నిరుక్తం వై	14	34
			465. ప్రాదయోః పతితం బాలం	5	20
440. పంచషడ్ధాయనార్కాభాః	1	96	466. ప్రాణాపానో నన్నిరుంధ్యాత్	15	32
441. పండితా బహవో రాజన్	5	21	467. ప్రాయః స్వభావవిహితో	11	31
442. పథి చ్యుతం తిష్ఠతి	2	40	468. ప్రాయేణ దేవ మునయః	9	44
443. పర్యుపాసత రాజేంద్ర	5	57	469. ప్రాహ మైనాం సురపతే	7	8
444. పరావరేషు భూతేషు	6	20	470. పితరి ప్రస్థితేఽస్మాకం	7	2
445. పరే బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే	5	41	471. పిపిలిక్తై రహరిప	7	3
446. పరోవ్యసత్వం హితకృత్	5	37	472. పిత్ర్యం చ స్థాన ముత్పిద్య	10	23
447. ప్రయాసేఽపహతే తస్మిన్	5	42	473. ప్రీణంతి హృద మం ధీరాః	9	54

ప్రముఖం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం	ప్రముఖం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం
474	పుత్రాన్ విప్రశిఖలాన్	4	45	495	భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి	11	2
475	పున శ్చ విప్రశాపేన	10	26	496	భవతామపి భూయాన్యే	7	17
476	పురగ్రామప్రజోద్యాన	2	14	497	భవంతి పురుషా లోకే	10	21
477	పుత్రాన్ స్మరం స్తా	6	12	498	భవాన్ ప్రజాపతేః సాజ్ఞ	11	3
478.	పురాణ్యనేన స్పష్టాని	14	37	499	బ్రాతర్యేవం వివిహతే	2	1
479.	పురుషే స్వపి రాజేంద్ర	14	41	500.	భూతానా మిహ సంవాసః	2	21
480.	పుంసో వర్షకతం హ్యాయు	6	6	501.	భవాద్వైవతం క్రియాద్వైవతం	15	62
481	పౌరోహిత్యాదు భగవాన్	5	1	502	భూతాని తైస్సై	2	41
				503	భూతేంద్రియమనో	2	46
	బ — 12			504.	భృత్యులక్షణజిజ్ఞాసు	10	3
				505	భోగేన పుణ్యం కుశలేన	10	13
482	బ్రహ్మచారీ గురుకులే	12	1	506	భో భో దానవదైతేయా	2	4
483	బ్రహ్మణ్యః శీలసంపన్నః	4	31				
484	బ్రహ్మబంధో కి మేతత్తే	౧	26		మ — 21		
485	బ్రహ్మదయః సురగుణా	9	8				
486	బాల ఏవం ప్రవదతి	2	58	507	మచ్ఛూరిభిన్నగ్రీవస్య	2	8
487	బాలస్య నేహ శరణం	9	19	508	మత్ప్రాణరక్షణమనంత	9	29
488	బాలస్యాంతః పురస్థస్య	6	30	509.	మతి ర్న కృష్ణే వరతః	5	30
489	బిభర్షి కాయం పీవానం	13	16	510.	మధుకారమహాసర్పౌ	13	34
490	బిభృయాద్ యద్యసౌ వాసః	13	2	511	మన్యే ధనాభిజన	9	9
491	బింబం భగవతో యత్ర	14	28	512	మనవః ప్రజానాం పతయో	8	38
492.	బుద్ధిభేదః పరకృత	5	10	513	మనో మనోరథై శ్చంద్రే	12	29
493	బుద్ధే ర్జాగరణం స్వస్వః	7	25	514	మాఘే చ సితస్తప్తమ్యాం	14	23
				515	మాతృవ్యసేయో వ తైస్సద్యో	1	32
	భ — 13			516	మాభైష్ట విబుధశ్రేష్ఠా	4	25
				517	మా మప్రణీత ఆయుష్మన్	9	53
494.	భక్తియోగస్య తత్	10	1	518.	మా మా ప్రలోభయోత్పత్త్యా	10	2

ప్రశస్తిసంఖ్య	శ్లోకా:	ప్రశస్తిసంఖ్య	శ్లోకా:	ప్రశస్తిసంఖ్య
519	మా మా మనః సృజతి	9	21	542. యన్నిబద్దోఽభిమానో
520	మీమాంసమానస్య సముత్థితో	8	20	543. యథా పురుషసృహ
521	మనవో వయం తవ నిదేశ	3	43	544. యథా బ్రాహ్మత్యయో బ్రహ్మన్
522	ముగ్ధస్య బాల్యే కౌమారే	6	7	545. యథాంభిసా ప్రవలితా
523	మృగోష్ఠ్యఖరమర్కాఖు	14	9	546. యథా యథా భగవతో
524. మృత్యో సాయం విసర్గం చ	12	27	547. యథా వార్తాదయో హ్యర్థా	15
525. మేఖరాజినవాసాంపి	12	4	548. యథా వైరానుబంధేన	1
526. మైవం వరోఽనురాజాం తే	10	30	549. యథా హి యూయం నృపదేవ	15
527. మౌనవతక్రతుతపోధ్యయన	9	46	550. యద్ బ్రహ్మణి పరే సాక్షిత్	15
	య — 59			
			551. యద్ యస్య వా విషిద్ధం	15
			552. యదా కల్పః స్వకీయామాం	12
			553. యథా గ్రిహగ్రస్త ఇవ	7
528. య ఇచ్ఛయేత	2	39	554. యదాఽఽచార్యః పరావృత్తో	5
529. య ఏతత్ కీర్తయే నృహ్యం	10	14	555. యథా దేవేషు వేదేషు	4
530. య ఏత త్పుణ్య మాఖ్యానం	10	43	556. యదధృద్ధేహ కర్మాణి	7
531. య ఏతే పితృదేవానా	15	56	557. యదా సిఘ్నః పుర	1
532. యత్ తత్ర గురుణా ప్రోక్తం	5	9	558. యదా దాస్య నృభీమతాన్	3
533. యత్ర చిత్రచిత్రాణి	5	10	559. యది రాశీశ మే కామాన్	10
534. యత్ర యత్ర చ మద్భిక్తాః	10	19	560. యదృచ్ఛయా లోక మిమం	13
535. యత్ర యత్ర ద్విజా గావో	2	12	561. యన్తైరువాదిగృహమేదిసుఖం	9
536. యత్ర యత్ర హరే రర్పా	14	29	562. యమ ఏత దుపాఖ్యానం	2
537. యత్ర విద్రుమసోపానా	4	9	563. యస్య నారాయణో దేవో	13
538. యతో న కల్పిత క్వ చ	6	17	564. యస్య యల్లక్షణం ప్రోక్తం	11
539. యతో యతో విఃసరతి	15	33	565. యస్య సాక్షిద్ భగవతి	15
540. యథా త్రిసర్గం గురుభి	5	53	566. యస్తస్య మందహగ్యోక్తే	8
541. యథావతో దారుష	2	43	567. యస్మా త్త్రిసూప్రియ	9

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయ:	శ్లోకం:	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయ:	శ్లోకం:
568	యస్మిన్ యతో యర్హి యేన	9	20	591	రాజర శోరక శృత్రో:	13	32
569	యభిత్తవిజయే యత్త:	15	20	592.	రాయ: కలత్రం వశవ:	7	39
570.	యస్త్విచ్చయా కృత: పుంఖి	15	14	593	రాజస్తద్వన ఆకర్ణ్య	1	29
571.	యస్మిన్ మహద్గుణా	4	34	594.	రుదత్య ఉచ్చైర్దయితా	2	32
572	య ర్యాత్మనోధికారాద్యా:	14	16	595	రూపవేశలమారుర్య	15	70
573.	యావద్ భియేత జరరం	14	8	596.	రూపాణి చక్షుషా రాజన్	12	28
574	యావదర్థముపాసినో	14	5	597	రూపే ఇమే సదసతీవ	9	47
575	యావ స్పృకాయంథమాత్మ	15	45				
576	యా వతిం హరిభావేన	11	29		ల — 1		
577	యావల్లింగాన్వితో	2	47				
578	యూయం స్ఫులోకే బత భూరి	15	75	598	లుద్ధికో విపినే	2	50
579	యూయం స్ఫులోకే బత భూరి	10	48				
580	యేన పాపేన రత్నావి	8	47		వ — 41		
581	యై: స్పదేహ: స్మృతో నాత్మా	15	37				
582	యో నో గతిం యోగ	8	45	599	వ్యక్తం త్వం మర్త కామోఽసి	8	12
583	యోఽవతీర్యాత్మనోంశేన	15	6	600	వ్యవసాయేన తేఽనేన	3	20
584	యోఽసౌ లబ్ధి: రో మత్తో	10	27	601	వ్యసుభి ర్వాసుమద్భి ర్వా	3	37
585	యం సాధు గాఢసవసి	4	35	602	వర్జయే శ్రృమదాగాథా	12	7
586	య: ప్రవ్రజ్య గృహాత్	15	36	603	వస్స ఆశీ త్తదా బ్రహ్మ	10	62
	ర — 11			604	వన్త్యే శృదుపురోడాశా	12	19
				605	వర్తిమానోఽవిదూరే వై	5	43
				606.	వయ మనువరముఖ్యా	8	52
587	రజ: తమ శృ సత్తేవన	15	25	607	వయ మీశ కిన్నరగణా	8	55
588	రజ: ప్రమాద: జన్మిద్రా	14	44	608	వయం కిం పురుషా స్త్వం తు	8	53
589	రత్నాకరా శృ రత్నైహుం	4	17	609	వయం విభో తే నటాట్య	8	50
590	రాగో ద్వేష శృ రోభాయ	14	43	610	వృటుంపన్ రాజభిర	7	6

ప్ర సంగం	శ్లోకా:	ప్ర సంగం	శ్లోకం	ప్ర సంగం	శ్లోకా:	ప్ర సంగం	శ్లోకం
611.	వ్యక్తం విభో హుం మిదం	3	33	637	వేదేద మసురశ్రేష్ఠ	13	20
612	వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే	4	9	638	వైరానుబంధతీప్రేణ	1	46
613	వరం వరయ ఏతత్తే	10	15	639	వైశ్యస్తు వార్తాస్పత్తి శ్చ	11	15
614	వాచ మగ్నో నవక్రవ్యాం	12	26				
615	వార్తా విచిత్రా శాలిన	11	13		శ — 19		
616	వానప్రస్థస్య వజ్యేమి	12	17				
617.	వికల్పం జాహయా చిత్రే	13	43	640	శకునింశ్చంబరం ధృష్టం	2	18
618.	విక్రేమ విత్యాభివివిష్ట	6	15	641.	శవతో రనకృ ద్విష్టుం	1	18
619	వితతాభినివేశోఽయం	2	48	642.	శమో దమ స్తపః శౌచం	11	21
620.	విద్యాం పృథ గ్ధారణయాను	8	46	643.	శయానో యుధి నిర్విన్న	10	37
621	విద్యామర్షాయః సాక్షత్	10	16	644	శ్రద్ధయా తత్కథాయాం చ	7	31
622	విద్యా నపీత్థం దనుజాః	6	16	645	శ్రద్ధయోపాహృతం క్వాపి	13	38
623	విద్యేషో దయితే పుత్రే	1	47	646.	శ్రవణం కీర్తనం చాస్య	11	11
624	విధర్మః పరధర్మ శ్చ	15	12	647.	శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః	5	23
625.	విప్రచిత్రే మమ వచః	2	5	648	శ్రాద్ధాని నోఽధిబుభుజే	8	44
626	విప్ర స్సాధ్యయానాదీని	11	94	649.	శృత్వా తదప్రియం దైత్యే	8	3
627	విప్రా ద్విషద్గుణ	9	10	650	శృత్వా పుత్రగిరౌ దైత్యః	5	6
628.	విముంచతి యదా కామాన్	10	9	651.	శృత్వేహితం సాధ్యసమా	11	1
629	విరాగః పర్వకామేభ్యః	13	35	652	శృత మేత న్మయా పూర్వం	6	48
630	విరోక్య భగ్నసంకల్పం	10	61	653	శూద్రస్య సన్నతిశ్చౌచం	11	24
631	విశీర్ణరత్నకవచం	2	29	654	శృణ్వ స్వగవతోఽభిక్ష	14	3
632.	విష్ణు ర్ద్విజక్రియా	2	11	655	శైలా ద్రాణిభి రా కీడం	4	18
633	విష్ణో వా సాధ్యసౌ	5	36	656	శోకమోహభయక్రోధః	13	33
634.	విష్యక్ స్వరంతం	8	29	657	శౌర్యం వీర్యం ధృతిప్రేజ	11	22
635.	పృత్యా స్వభావకృతయా	11	32	658.	షడ్వర్గసంయమైకాంతాః	15	28
636	పృత్తిః సంకరజాతీనాం	11	30				

శ్లోకసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం	శ్లోకసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం
	స — 75			683	సన్నద్ధో రథ మాస్థాయ	10	67
				684	స విరూపాయ పుర త్రిప్రసో	10	54
659.	స ఇత్తం దై త్వవతినా	13	39	685	స నిరీక్ష్యంబరే	3	24
660	స ఇత్తం నిర్జిత	4	19	686	స పత్నై ర్బ్రాతః	2	6
661.	స ఈశ్వరః కాల	8	9	687	సభాసు సత్రేషు తవామలం	8	54
662	స ఉత్తమశ్లోకపదా	4	42	688	సంభవ శ్చ వివాశ శ్చ	2	26
663	స ఏవ వర్ణాశ్రమిభిః	4	15	689	సమ్మార్జనోపశేషాభ్యాం	11	26
664	స ఏష ఆత్మా స్వపరే	5	13	690	సమః ప్రియః సుహృత్	1	1
665	స ఏష భగవాన్ రాజన్	10	51	691	సమ్యగ్ విచార్యతాం బాలో	5	7
666	సహవదూతా జలదా	8	32	692	సర్గస్థిత్యవ్యయేశ్వ	10	44
667.	స తత్కరస్సగ్గుధుతా	9	6	693	సర్వమూతాత్మభూతం	1	42
668	స తత్కించకవర్మికాత్	3	23	694	సర్వసత్వవతీన్ జిత్వా	4	7
669	సత్సం నయా తపః శౌచం	11	8	695	సర్వాత్మనా న హింసంతి	10	20
670	సత్వం విధాతుం నిజబృత్య	8	18	696	సర్వేషా మపి భూతానాం	7	49
671	సత్వాన్యతం తు వాణిజ్యం	11	20	697	సర్వేషాం లోకపాలానాం	3	38
672	సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి	1	7	698	సర్వే ష్వమీ విదికరా స్తవ	9	13
673	సత్త్వం హి నిఙ్గవిజి	9	22	699	సరాంసీ పుష్కరాదీని	14	30
674	స త్వాత్మయోనిరతి	9	35	700	స యదానుప్రతః పుంసాం	5	12
675	సత్సంగో చ్చనక్తేః సంగ	14	4	701	స వా ఆయం బ్రహ్మ మహద్	10	49
676	స తేపే మందరద్రోణ్యాం	3	9	702	స వా ఆయం బ్రహ్మ మహద్	15	76
677	సదా సంతుష్టమనసః	15	17	703	స విక్రమస్సుత్రవధేష్ఠి	8	17
678	సంతి హ్యసాధవో లోకే	5	27	704	స విజిత్య దిశః	4	5
679	సంతుష్టః కేన వా రాజన్	15	18	705	సర్వై రుపపా యై ర్హంతవ్యః	5	38
680	సంతుష్టాఽలోలుపా దజై	11	28	706	స సత్త్వ మేనం పరితోఽపి	8	19
681	సంతుష్టస్య నిరీహస్య	15	16	707.	ప్రీతాం చ పతిదేవానాం	11	25
682.	సంతోషః సమదృక్ సేవా	11	9	708.	స్యాత్ సాధుశ్శ్రమస్తాపద్	10	61

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకాంకః	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకాంకః
709	స్వర్ణం యథా ద్రావణు	7	21	739	సంస్కారా యదవిచ్ఛిన్నాః	11	13
710.	స్వః పరశ్చేత్యనద్గ్రహః	5	11				
711	స్వపాదమూలే పతితం	9	5		హ — 10. క్ష — 9		
712	స్వాత్మవృత్తం మయేత్థం తే	13	45				
713	స్వయం విశోకః శోకార్తా	10	64	734	హతో హిరణ్యకలిషు	1	40
714	సాధు పృష్టం మహారాజ	1	4	735	హతిః నర్వేషు భూతేషు	7	32
715	సాయం ప్రాత శృరేద్ భైక్షం	12	5	736	హరే తవాంఘ్రిపంకజం	8	51
716	సాయం ప్రాత రుపాసిత	12	౮	737	హిమనయ్యగ్నినలిలైః	5	44
717.	సా సజ్జత సిద్ధస్తంత్యాం	2	52	738	హిరణ్యకలిషుర్పాటః	2	17
718	సాక్షి ప్రీతిః శ్రేషిణి	9	2	739.	హిరణ్యకలిషు రాజా	3	1
719	సిద్ధచారణవిద్యారాజ	4	6	740	హిరణ్యకలిషుః పుత్రం	1	41
720	సిద్ధాన్తతరనస్పృష్టా	10	69	741	హింస్రం ద్రమ్యమయం కావ్య	15	48
721	సిద్ధై ర్యజ్ఞావళిష్ఠైః	14	14	742	హింసా తదభిమానేన	1	23
722	సుఖ మస్యాత్మనో రూపం	13	26	743	హే దుర్విసితమందాత్మక	8	6
723.	సుఖమైంద్రియకం దైత్య	6	3	744.	క్షిత్వాదీనా మిహర్దానం	15	59
724	సుఖాయ దిశిమోక్షయ	7	42	745	క్షిప్త్యా పరషయా వాచ	9	4
725	సుప్రసవోదయో. సంధ్యా	13	5	746.	క్షేమం దుఃఖాలవజినం	13	39
726	సుయజ్ఞో నన్వయం	౮	44				
727	సుశీలో మితిభుగ్ దక్షః	12	6		జ్ఞ — 4		
728	సృష్ట్యా చరాచర మిదం	3	9				
729	సోఽహం ప్రియస్య సుహృద.	9	18	747	జాత మేతస్య దోరాత్మ్యం	4	6
730	సోఽహం వికత్తమానస్య	8	14	748	జ్ఞాతయః పితరో పుత్రా	14	6
731	సంరంజదుప్రేక్ష్యకరాల	8	30	749	జ్ఞానవిప్రాయ దేయాని	15	2
732	సంస్కారికాలో జాయాయా	14	26	750	జానం తదేక దమలం	6	27

షష్ఠస్కంధః సమాప్తః

విజయ ముద్రాకాల, చిత్తూరు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

అష్టమస్కంధ విషయానుక్రమణికా

అధ్యాయే

పృష్టాంకాః

౧	స్వాయంభువాదివత్తుర్ణాం మనూనాం విరూపణమ్	i
౨	గజేంద్రమోక్షః	13
౩	గజేంద్రమోక్షః	21
౪	గజగ్రాహయోః పూర్వజన్మచరితం తయో రుద్ధారశ్చ	35
౫	అసురపరాజితైః దేవైః సహ బ్రహ్మణా కృతభగవత్ స్తవనమ్	42
౬	భగవదాజ్ఞయా దేవానా మసురైః స్సంధాయ నముద్రమంథనార్థ ముద్యోగః	58
౭	సముద్రమథనం, తత ఉద్భూతవిషభీతదేవస్తుతేశ్వరేణ విషభక్షణమ్	69
౮	సముద్రే లక్ష్మ్యే ఆవిర్భావః, తయా భగవతో వరణం, దైత్యైశ్చ హృతే మధాకలశే భగవతో మోహినీరూపధారణం చ	81
౯	దేవానా మమృతపానం, దైత్యవంచనం, రాహుశిరశ్చేదశ్చ	92
౧౦	దేవాసురసంగ్రామ, స్తతః దైత్యసూయావిర్యాణం ప్రత్యక్షీభూత హరిణా మాయానిరాసశ్చ	100
౧౧	బలేః పరాజయః, దైత్యానాం వినాశః నారదోక్త్యా యుద్ధసమాప్తిః, శుక్రద్వారా బలే స్సంజీవనం చ	112
౧౨	భగవతో మోహినీరూపం దృష్ట్వా మహాదేవస్య మోహః	123
౧౩	భవిష్యమన్వంతరసప్తకవర్ణనమ్	138
౧౪	మన్వాదీనాం పృథక్ పృథక్ కర్మనిరూపణమ్	146
౧౫	బలికర్తృకః స్వర్గవిజయః, దేవానాం పలాయనం చ	149
౧౬	కశ్యపస్య దేవమాత్రేఽదిత్యే పయోవ్రతోపదేశః	158
౧౭	భగవతోఽదిత్యై వరప్రదానమ్	176
౧౮	భగవతో వామనస్య ప్రాదుర్భావః, మునిభి ర్దేవై రుపసీతస్య తస్య బలియజ్ఞశాలాగమనమ్	184
౧౯	బలివామనసంవాదః, పదత్రయభూమియావనమ్, శుక్రద్వారా దానవిషేధశ్చ	192
౨౦	బలికర్తృకం పదత్రయమితభూమిదానం, భగవతో విరాడ్రూపగ్రహణం చ	204
౨౧	బలిబంధనం, భగవతో వచనం చ	213
౨౨	బలివచనం బ్రహ్మణో వచనం, భగవత్కృతం బలేః ప్రశంసనం తస్మై వరదానం చ	221
౨౩	బలేః సుతలలోకాగమనం, వామనస్యోపేంద్రపదేఽభిషేక శ్చ	231
౨౪	మత్స్యావతారకథా	239
	శ్లోకానుక్రమణికా	257

హరిః ఓమ్

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే, శ్రీమద్భాగవతే, అష్టమః స్కంధః

అథ ప్రథమోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

స్వాయంభువన్యేహ గురో వంశోఽయం విస్తరాచ్ఛృతః
యత్ర విశ్వసృజాం సర్గో మనూ నన్యాన్ వదన్వ సః

శ్రీమద్వీరరాఘవవ్యాఖ్యా

తృతీయే “స్వాయంభువన్య ఏ మనో ర్వంశః పరమసమ్మతః” ఇతి పృష్టం తద్వంశకథనం ప్రకమ్య తావత్తత్ర తద్గుహితృ దేవహూత్యా వంశః కథితః చతురే త్యాకూతిదేవహూత్యో స్తద్గుహితో దేవహూతిదుహిత్యాదాం వంశ మభిధాయాథ స్వాయంభువపుత్రవంశ ముపకమ్య తావ దుత్తానపాద సంతతిం సావశేషా మభిధాయాంతరాగర్భిణీన్యాయేన ప్రసంగాత్ ప్రియవ్రతస్య వంశః సంవమే కధిః షష్ఠే తు పునః ప్రసక్తానుప్రసక్తకథనానంతర ముత్తానపద ఏవ వంశోఽవశిష్టః కథితః నప్రమే తు తదనుప్రసక్తముక్తం తదేవం స్వాయంభువమనువంశకథనవ్యాజేన బహుచ భగవతో జన్మకర్మ గుణాదిషు ఐర్హితేషు పునస్తానేషు కుశూషు స్తుల్యన్యాయా చన్యేషుషు మనువంశేషు కథ్యమానేషు హరే ర్జన్మాదికథన మర్థాత్ ప్రసక్తిమేవ భవిష్యతి త్యాలౌచ్య ప్రాధాన్యేనాన్యా మనూన్ సవంశాన్ పృచ్ఛతి రాజా (స్వాయంభువన్యేతి త్రిభిః) తత్రోక్త మనువదతి పాదత్రయేణ హే గురోః గురౌరితి పారే గురో స్వత్వః ఇహ పృత్యే గ్రంధే స్వాయంభువన్య మనోర్వంశో విస్తరాచ్ఛృతః వంశం విసృష్టి యత్ర వంశే విశ్వసృజాం పరీచ్యాదీనాం మనుకన్యాసు పుత్రపౌత్రాదిరూపః సర్గః అథ నో అన్యభ్యమ్ అన్యాన్ మనూన్ వదన్వ సచరిత్రాన్ స్వవంశాన్ కథయేత్సర్గః

శ్రీవీరరాఘవీయవాఙ్మయసహితే, శ్రీమద్భాగవతే

యత్ర యత్ర హరేర్జన్మ కర్మాణి చ మహీయసః,
గృణంతి కవయో బ్రహ్మం స్తాని నో వద శృణ్వతామ్ ౨

యద్యస్మిన్నంతరే బ్రహ్మన్ భగవాన్ విశ్వభావనః
కృతవాన్ కురుతే కర్తా వ్యాతీతేనాగతేద్య వా ౩

ఋషి రువాచ—

మనవోఽస్మిన్ వ్యతీతాః షట్ కల్పే స్వామిభువాదయః,
అద్యస్తే కథితో యత్ర దేవాదీనాం చ సంగమః ౪

ఆకూత్యాం దేవహూత్యాం చ దుహిత్రోస్తస్య వై మనోః,
ధర్మజ్ఞానోపదేశార్థం భగవాన్ పుత్రతాం గతః ౫

కృత్ పురా భగవతః కపిల స్మానువర్తితమ్.

(యత్ర యత్ర) మన్వంతరే మహీయసః విస్వమాభ్యధికస్య హరేః జన్మాని అవతారరూపాణి
కర్మాణి చేష్టితాని చ కవయో విద్వాంసః గాయంతి తస్యే చరిత్రాణి శృణ్వతాం శ్రోతుం ప్రవృత్తానాం
సః అస్మాకం వద కథయ ౨

హే బ్రహ్మన్! యస్మిన్ మన్వంతరే మనో రంతర మవస్థానదశా తస్మిన్ విశ్వభావనః
విశ్వపాలకో భగవాన్ కృతవాన్, యస్మిన్నతీత యత్ యస్మిన్ననాగతే కృతవాన్ కరిష్యతి యస్మిన్నద్య
వర్తమానే యత్ కరోతి తద్వదేత్యుచ్యయః, ౩

ఏవ మాప్యష్టో ముని రాహు (మనవ ఇతి) అస్మిన్ కల్పే స్వామిభువాదయః ఋషి
వ్యతీతాః తత్రాద్యః స్వామిభువః సనుః తుభ్యం కథితః సచరిత్రః, యత్ర దేవాదీనాం సంగమశ్చ
కథితః ౪

తస్య స్వామిభువస్య మనోర్దుహిత్రో రాకూత్యాం దేవహూత్యాం చ భగవాన్ మహేశ్వరః
మూర్తిభ్యాం కపిలయజ్ఞరూపాభ్యాం మూర్తిభ్యాం పుత్రత్వం ప్రియః ౫

తత్ర భగవతః కపిలస్య తృతీయస్కంధే ఇతి శ్లోః అనువర్తితం చరిత్రం త్వయా హే
భరతిర్నభః, కృతమేవ, అఘనా యజ్ఞాభ్యో భగవాన్ యదృకార తచ్ఛేష్టితం హే కుమార్దవహ! అభ్యాసే

(స్వాయంభువాది చతుర్థాం వనూనాం నిరూపణం)

అఖ్యాన్యే భగవాన్ యజ్ఞో యచ్ఛకార కురూద్వహ

౬

విరక్తః కామభోగేషు శతరూపాపతిః ప్రభుః,

విస్మయ్య రాజ్యం తపసే సభార్యో సన మావిశత్

౭

సునందాయాం వర్షశతం పదైకేన భువం పృశన్.

తప్యమానస్తపో మోర మిద మన్వాహ భారత

౮

మను రువాచ—

యేన చేతయతే విశ్వం విశ్వం చేతయతే నయో

కథయిష్యామి హిందూ దేశస్థుల రాస్త్రకథనమే శ్రీతిజ్ఞాతప్య కేశవామేవ ప్రాధాన్యేన వృష్టత్వాల్ తథాపి భావజ్ఞో మునిః పగవద్గు క్తిజన్మ కురూ యైహేష్ట మిత్థాలోచ్యాద్భిః చన్వన్తస్త్వన, యజ్ఞాభ్యస్య భగవన్ శ్రీరీత్ర స్యాకీధితత్వా త్తదేవ కథయిష్యామి జానీతే అర్హత్త్వస్కం నేన మన్వన్త కథసి మి ప్రసక్తమేవ నివ్యతీతి మునే శిఖిప్రాయః,

౯

తత్ర యజ్ఞస, భగవతః చరితం వివత్తు ప్రగుభోద్ధారేన స్వాంధునా మనో ర్విప్రత్తాం మాహం (విరక్త శత్యాది, హిందూ కపిరోఽపి తన్మన్వన్తరావ కరూప ఏవ తథాపి త్య జగిచ్చులగా నధిక్యోచ్యతే కేవలం జ్ఞానయోగవ్రతసాధిక్యతా, తద రిత్రస, కథితవ్యపగ్ధ, మన్వన్త జ్ఞో యచ్ఛకార దాఖ్యస, ఇత్యుక్త శతరూపాయా పతిః భర్తా యః స్వామింఘవో మనుః, సునంత ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాస్తేషా భోగేషు ఏక క రాజ, విస్మయ్యత, సే తపః కర్తుం సభార్యో వసం ఆవిశత్

౧౦

సునందాయా సుగం తీరే పదేనైకేనైవ భువం పృశన్ వర్షశతం మోరం కుశ్చరం తపస్తప్యమానః కుర్వాతో హే భారతః ఇదం వక్ష్యమాణ మన్వాహ జజ్ఞా

౧౧

తజ్జపితం మంత్రో విషదమేవా (చేనేన) విశ్వం జగద్యేన పరమాత్మనా చేయతే ప్రవృత్తిక్షమం ఓపతి సత్తాస్తితి, త్రిషద్భవతీర్థః యం పరమాగ్మానం విశ్వం కర్తృ స చేయతే తతోభయత్ర హేతుమాహ (య ఇతి) అస్మిల్లోకే శయానే సతి స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యా జ్ఞానాభావేన మాయాపారవశ్యేన దేహ అభ్రమాదినా చ శయానకులే సతి యో జాగర్తి సర్వం

యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్మాయం తం వేద వేద సః

౯

యుగపత్ సాక్షాత్కారాంతి అయం లోకస్తం పరమాత్మానం న వేద స తు పరమాత్మా లోకం
వేద అత్ర విశ్వశబ్దో జీవవర్గపరః అచేతనవర్గస్య పరమాత్మనాపి న చేతనీకర్తు మశక్యత్వాత్
తస్య జ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యాభావేన నాయం వేదేతి విషేదాయోగాచ్చ యథా అచేతనం న వేద
తద్వత్ చేతనోఽపి న తం వేద వేదేతి దృష్టాంతాబిప్రాయేణ చిదచిదాత్మకజగత్సరో వా చేతయతే
ఇత్యత్ర “చిత్తి సంజ్ఞనే” ఇతి జ్యోతిశ్ స్యచక్షేతి కర్తర్యాత్మనేపదం తత్ర శబ్దాదివిషయ
సాక్షాత్కారాత్మకం జ్ఞానం ప్రకృత్యర్థః, తదాశ్రయో జీవవర్గః తత్ర కర్తా తదనుకూలవ్యాపారోఽంతః
ప్రవిశ్య నియమాదిరూపాః జ్యోతార్థః తత్ర కర్తా యేనేతి నిర్దిష్టః పరమాత్మా ఏవం చ యదేతత్
సగ్యశబ్దాదివిషయసాక్షాత్కారాత్మకం జ్ఞానం తదనుకూలత మాంతఃప్రవిశ్య నియంతః పరమాత్మన
అకినమితి ఫలితోఽర్థః ఏవం శబ్దతః ప్రవృత్తి స్తదధీనే త్యుక్తమి అంతఃప్రవిశ్య నియంతృస్వరూప
ప్రయోజకకర్తృత్వకథనేనైవ జీవవర్గస్య తం ప్రతి శరీరత్వివ్రతీత్వా శరీరస్యాత్మాయత్తనత్తాస్థిత్వ
లాభాత్ కృతస్మిన్ తత్తదాయత్తనత్తాస్థిత్వప్రవృత్తిమత్ ఇత్యుక్తం భవతి యతో యదధీనత్తాస్థిమత్
జగదౌ ఏవ యం న చేతయతే, నను స్వాత్మాయత్తనత్తాస్థిమూతం కరోతీతి “విశ్వం చేతయతే న
యమ్” ఇత్యస్యార్థః పరమాత్మన శ్చేతయతృత్వే విశ్వస్య తదభావే చ విశ్వం ప్రకృత్యపారవశ్యేన
యుగపత్ సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం హేతుతయోవ్యతే, యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్విత్వనేన యతో
జాగర్తి అత ఏవ తం శయానో న వేద కింతు జాగ్రత్ స ఏవ తిద్విత్వం వేదేక్యర్థః మేన చేతయత
ఇతి శ్లోకస్య స్థానై క్వచిత్ పుస్తకేషు—

వాసుదేవో వసత్కేషు సర్వదేహే ష నన్యదృక్ ।

యేనాయం తవతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యత్ ప్రపంచః ॥

ఇతి శ్లోకః పర్యతే తత్రాయమర్థః అనన్యదృక్ అన్యథానభేదః యుగపత్ సర్వం సాక్షాత్కర్తా సర్వేషు
చిదచిదాత్మకేషు దేహేషు వసతి యత స్తత ఏవ వాసుదేవః వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః
తత్రానన్యదృగిత్యనేన దేశశబ్దార్థ ఉక్తః అన్యథానభేదస్యతేజసా దీప్యమానత్వం హి దేశశబ్దార్థః వసత్కేషు
సర్వదేహే ప్రియత్వనేన వాసుశబ్దార్థ ఉక్తః ఇదిమధికరణవ్యుత్పత్తే రఘువంశక్షణం వసతీతి వాసుః
వసత్వస్మిన్నితి వాసురితి ద్వేదా వ్యుత్పత్తేస్తత్ర తత్ర ప్రదర్శితత్వాత్ అనన్యదభ్యుత్పత్తం విశనస్త్వి-
యేనాన్యదభ్యుత్పత్తేనాయం వాసుదేవో విశ్వం న తవతే పర్యాయోచయతి విశ్వస్య సృష్టిస్థితిక
మాలోచయతీ త్యర్థః, యత ఏవంభూత మనన్యదభ్యుత్పత్తం తత్ ప్రపంచః విశ్వపర్యాయోచనాత్మకత్వ మావన్నం
అనన్యదభ్యుత్పత్తం విశ్వవీర్యం కృతస్మిన్య చిదచిదాత్మకవిశ్వస్య కారణభూతిమితి యేన చేతయత ఇత్యనే
నాంతఃప్రవిశ్య నియంతృత్వరూపం ప్రయోజయిత్వం సూచితమ్

(స్వాయంభువాది చతుర్థాం మనూనాం విరూపణం)

ఆత్మావాస్య మిదం విశ్వం యత్కించిజ్జగత్యాం జగత్.

తేన త్యక్తేన భుంజీథా మా గృధః కన్యస్విద్ధనమ్.

౧౦

యిం న పశ్యతి పశ్యంతం చక్షుర్యస్య న రిష్యతి.

తం భూతనిలయం దేవం సుపర్ణ ముపదావత

౧౧

న యస్యాద్యంతౌ మధ్యం చ స్వః పరో నాంతరం బహిః,

తదేవ వ్యంజయన్ లోకం శిక్షయమాణం '“ఈశావాస్య మిదం సర్వమ్” ఇతి మంత్రమేవ శ్లోకరూపేణ దృఢయతి (ఆత్మేతి) ఈశశబ్దస్థానే ఆత్మశబ్దపార ఏవ విశేషః జగత్యాం యజ్జగత్ చేతనాచేతనాత్మకం సర్వమిదం వస్తు ఆత్మనా పరమాత్మనాఽంతఃప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం తర్హి అవాస్యమ్ అదిష్టేయం, యతః సర్వ మాత్మావాస్య మతస్తేన పరమాత్మనా త్యక్తేనాఽదిష్ఠితేఽ బ్రహ్మాత్మకే స్వతంత్రే వస్తుని న భుంజీథా నానుభవే, అబ్రహ్మాత్మకం స్వతంత్రం వస్తు న మన్యస్వే త్యర్థః కిర్మణ ఏవానుభోగవిషయత్వవివక్షయా త్యక్త ఇతి సప్తమీ ప్రయుక్తా మాగృధః తచ్చేష భూతం సర్వం దేహతదనుబంధ్యాదికం స్వాత్మకేషత్వేన మా కాంక్షీరిత్యర్థః కృత్స్నస్య తచ్చేషత్వమేవ కాక్వా దర్శయతి (కన్యస్విద్ధనమితి) కృత్స్న మాత్మీయాదికం కన్యస్విద్ధనం న కస్యాఽపి స్వం కిం తు తస్యైవేతి భావః

౧౦

యో జాగర్తీతి సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం సూచితమ్ తదేవ వ్యంజయన్ తమేవ భజనీయం భజత హే లోకాః, ఇత్యాహ (యమితి) యస్య చక్షుర్జ్ఞానం న రిష్యతి న క్షయమేష్యతి, జీవస్వేన న సంకోచం యాస్యతీత్యర్థః అతిఏవ నిత్య మసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన యుగవత్ సర్వం పశ్యంతం సాక్షాత్కర్తృత్వంతం యం న పశ్యతి కర్మణా సంకుచితజ్ఞానో లోకః న సాక్షాత్కర్తృత్వం తం సర్వజ్ఞమిష్ట ప్రాప్తినానిష్టనివర్తనక్షమం దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం భూతానాం నిలయ మూత్రయం ధారక మితి యావత్ సుపర్ణం “ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిరస్యజాతే” ఇతి సుపర్ణత్వేన రూపితమ్ అనేన జీవవినాభావేన తదంతరాత్మతయా తద్దితకారితయా చాపస్థితమితి లభ్యతే ఉపదావత భజత ఇతి,

౧౧

తేన త్యక్తేన భుంజీథా ఇతి సర్వస్య తదాత్మకత్వేన తద్వ్యతిరిక్తం స్వనిష్ఠం వస్తు నాస్తీత్యుక్తమ్. అథ సర్వస్య తత్కారణకత్వావృతన న్యదిత్యాహ (నేతి) తస్య సర్వకారణత్వం వస్తు,

విశ్వస్యామూని యద్యస్మాద్ విశ్వం చ తదృతం మహత్

౧౨

స విశ్వకాయః పురుహూత ఈశః సత్యః స్వయంజ్యోతి రజః పురాణః,

ధత్తేఽస్య జన్మాద్యజయాఽఽత్మకక్త్యా తాం విద్యయోదస్య నిరీహ ఆస్తే

౧౩

తస్యాపి కారణాంతరశంకాం వ్యుదన్యతి-స యస్మాద్యంతౌ మధ్యం చేతి కార్యమేవ వస్త్రాద్యంతాది మధ్యన స్వయమాద్యాదివిరహాత్ సర్వకారణమిత్యర్థః కాణత్యం చ నిమిత్తత్వరూప మపాదనత్వ దీనం చాభయమ వ్యభిచేతం తత్ర నిమిత్తత్వప్రయుక్తం వై షమ్యం పరిహరతి-స్వః పరశ్చ యస్య నా స్తితి దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యస్య తత్తజ్జీవకర్మమూలకత్వా న్న తస్మాదనుగ్రహో నిగ్రాహ్యశ్చ స్వతోఽస్తితి భావః, “అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య” ఇత్యాదిక్రుత్యవగతం సృష్టే రనుప్రవేశపూర్వ కత్వం సూచయన్ జీవానుప్రవేశయోగ్యతా మాహ-యస్య నాంతరం బహిరితి తిలేషు తైలస్యైష పేద్యా మగ్నోఽన స వ్యవస్థితా వ్యాప్తిః కింతు బహిరంతఃసాధరణ్యేన యస్య జీవాదిషు వ్యాప్తి రిత్యర్థః యస్మా దేవంభూతాత్ పరమాత్మనః విశ్వస్యామూని అద్యంతమధ్యాని సృష్టిలయరక్షణాది భవంతి యస్మాదితి హేబ్యర్థే సంపదీ యతో హేతుభూతా ద్గుణాదానాత్ ఏవస్యాస్థిలయః యతో యస్మిన్ హేతుభూతేఽదికరణే విశ్వస్య యజ్ఞః యతో యేన హేతుభూతేన కర్తృ విశ్వస్య రక్షణాదీనతీత్యర్థః, యత్ యత్ ఏనం విశ్వోవాదానభూతస్వస్మా ద్విశ్వమపి తదేవ తదన్యతేన జ్ఞాదాకారేన కరిణతః స ఏవవత్సత ఇతి తతోఽనన్యదేవ జగదన్యర్థః ఉపాదానస్వప్రసంగక్రియకారింస్తు పరిహరణ ముతమితి ముక్తం సత్యం స్వరూపతః స్వభవతశ్చ వికారరహిత మిత్యర్థః వికారాశాం స్వశరీరభూత చిదచిద్వారిత్యైవ స్వతో నిర్వికారమేవ కారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణమోగమాహ మహాదితి గుణైర్మహాత్ నిరతిశయబ్రహ్మదిత్యర్థః

౧౪

శ్లోకవత్సప్తయప్రతిపాదితవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైః సంభూయ విశిష్టి (స ఇతి) సః శోకవత్సప్తయగతయబుద్ధై ర్నిర్దిష్టస్య ప్రతినిర్దేశవరః ఉచ్చబ్ధః విశ్వం కాయః శరీరం యస్య విశ్వకాయ ఆత ఏవ పురుషః దేవమనుష్యాదినామభిః శరీరవాచిభి రాత్మపర్యంతపాదతైః శబ్దైర్హ్యయతేఽ భిదీయత ఇతి పురుహూతః సత్యః నిర్వికారః విశ్వకాయోఽపి విశ్వగతవికరై రస్పృష్ట ఇత్యర్థః, ఈశః సర్వానన్తచేనావేతనయో ర్నియంతా స్వయంజ్యోతిః స్వప్రకాశః అనిన్యాపేక్షప్రకాశ ఇత్యర్థః, అజః జీవత్ కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః పురాణః జగత్కారణభూతః పురాపి నవో వా అన్య విశ్వస్య జన్మాదికి మాత్మనః స్వస్య శక్త్యా అంశభూతయా అజయా ప్రకృత్యా కరోతి తాం చ అజాం విద్యయా నిత్యా విరూపాకరచిచ్ఛస్వయాథాత్మ్యవిషయకజ్ఞానేనోదస్య పరిహృత్య తదవరసో భూత్వా నిరీహః జీవః దీహరహితః స్నానదానుభవపూర్త్యా అవాప్తసమస్తకమోఽనాదృతకాయః “సర్వమిద మభ్యాత్తేఽవాక్యనాదరిః” ఇతి క్రుతే, ఆస్తే సర్వాంతరాత్మతయాఽనతివృత్తీత్యర్థః

౧౫

(స్వాయంభువాది చతుర్థాం మనూనాం నిరూపణం)

అథాగ్రే ఋషయః కర్మాణీహంతే కర్మహేతవే,

ఈహమానో హి పురుషః ప్రాయోఽనీహం ప్రపద్యతే

౧౪

ఈహతే భగవానీశో న హి తత్ర విషజ్జతే,

ఆత్మలాభేన పూర్ణారో నావసీదంతి యేఽను తమ్

౧౫

తమీహమానం నిరహంకృతం బుధం నిరాశిషం పూర్ణ మనన్యచోదితమ్,

నిరీహ ఆస్త ఇత్యేతదేవ వ్యంజయితుం తావజ్జీవన్య తదభావ మాహ (ఆదేతి) అథ శన్వగ్రే ప్రథమ మ్మిషయో జీవా ద్రష్టుర్వాత్ కర్మహేతవే కర్మ హేతు ర్యన్య తస్మై కర్మసాధ్యసుఖ రూపఫలార్థం కర్మాణీహంతే ఫలసాధనతయ కుర్వంతీత్యర్థః, అనేన జీవస్యాపరిపూర్ణత్వం సూచితం కర్మానుసారివృద్ధ్యానంత్రప్రవృత్తిమజ్జీవప్రేరయితృత్వాచ్చ పరమాత్మనః ప్రథమం జీవస్యైవ ప్రవృత్తే రగ్రే ఋషయః కర్మాణీహంతే ఇత్యుక్తమ్ ఏవ మీహమానోఽపి పురుషో జీవః ప్రాయశోఽనీహం ప్రపద్యతే స్వవిహితకర్మనాద్యే ఫలే విస్ఫుల్లహం ప్రాయః ప్రపద్యతే, సుఖార్థతయా కృతైః కృమిభిః దుఃఖప్రాప్తౌ తత్ర నిస్ఫుల్ల మేవ ప్రాయశః ప్రతిపద్యత ఇత్యర్థః సుఖార్థతయా విహితానాం కర్మణాం ప్రాయశో దుఃఖజనకత్వదర్శనాత్ 'ప్రాయోఽనీహం ప్రపద్యతే' ఇత్యుక్తమ్

౧౬

భగవాన్ షాద్గుణ్యపరిపూర్ణః ఈశః పరమాత్మా తు ఈహతే జీవకర్మానుగుణ ముత్కారకృతయో యద్యపి ప్రేరయతి తదాపి న హి తత్ర విషజ్జతే స్వప్రేర్యజీవకర్మసాధ్యే ఫలే రక్తో న భవతి తత్ర హేతుం వదన్ తం విశిష్టే, ఆత్మలాభేన నిత్యం స్వాసందానుభవలాభేనైవ పూర్ణః సమగ్రః ఆర్థః పురుషార్థో యన్య లాభ్యశః ఆతో న విషజ్జతి ఇత్యర్థః న కేవలం న ఏవ న విషజ్జతేఽపి తు మనుయే తమనువర్తమాన యే జనాస్తేపి నావసీదంతి కర్మవలేషు సక్తా న భిద్యంతి పరమాత్మన ఆత్మలాభ పరిపూర్ణార్థత్వేన కామానంత్యోక్త్యా జీవస్యాపూర్ణత్వమేవ సేహత్వే హేతు రిత్యుక్తం భవతి ఈహమానోఽప్యనీహం ప్రపద్యత ఇత్యనేన జీవన్య సుఖే స్ఫుల్లహం దుఃఖే తు నిస్ఫుల్లహేత్యుక్తమ్

౧౭

ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషై ర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి (తమితి) తమ్ ఉక్తవిధం ఈహమానం జీవకర్మానుగుణం ప్రేరయంతం నిరహంకృత మహంకారరహితం బుధం సర్వజ్ఞం నిరాశిషం నిరీహం పూర్ణ మాత్మలాభేనైవ పూర్ణం అనన్యచోదిత మనన్యప్రేర్యం స్వాన్ స్వానువర్తినో

స్వాఙ్ శిక్షయంతం విజవర్త్యసంస్థితం ప్రభుం ప్రపద్యేఽఖిలధర్మభావనమ్ ౧౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి మంత్రోపనిషదం వ్యాహరంతం సమాహితమ్,
దృష్ట్వా సురా యాతుధానా జగ్ధ మభ్యుద్రవన్ జీధా ౧౭

తాం స్తథావసితాన్ వీక్ష్య యజ్ఞః సర్వగతో హరిః,
యామైః పరివృతో దేవై ర్హత్వాశాసత్ త్రివిష్టపమ్ ౧౮

స్వారోచిషో ద్వితీయస్తు మను రగ్నేః సుతోఽభవత్
ద్యుమత్సుషేణరోచిష్మత్ప్రముఖా స్తస్య చాక్రతాః ౧౯

భక్తజనాన్ శిక్షయంతం స్వసమానా నాపాదయంతం విజవర్త్యసంస్థితం స్వస్వభావే స్థితం ప్రభుం
సర్వశక్తిం అఖిలాన్ ధర్మాన్ భావయతి పాలయతీతి తమహం ప్రపద్యే శరణం ప్రణామి ౧౬

ఇతి ఇత్థం మంత్రాత్మికా ముపనిషదం వ్యాహరంతం జవంతం సమాహితచిత్తం స్వాయం
భువం మనుం దృష్ట్వా అసురా యాతుధానాశ్చ జీధా నిమిత్తేన జగ్ధ మత్తు మభ్యుద్రవన్ ౧౭

తథావసితా మనుం హంతుం సమున్నద్ధాం స్తానసురాన్ యాతుధానాం శ్చ దృష్ట్వా సర్వ
గతః సర్వాంతరాత్మా భగవాన్ యజ్ఞాఖ్యః యామైః యుగవత్ ప్రసూతైః స్వపుత్రైర్దేవైః పరివృత స్తాన్
హత్వా త్రివిష్టపం స్వర్గ మశాసత్ అపాలయత్. స్వయ మేవేంద్రో బభూవేత్సర్దిః తత్ర త్రిమన్వంతరం
మన్వాదయః షడన్యే అన్యే భవంతి తథాహి సూతో ద్వాదశే వక్ష్యతి-

మన్వంతరం మను ర్దేవాః మనుపుత్రాః సురేశ్వరః ।

ఋషయోఽంశావతారాశ్చ హరేః షడ్విధ ముచ్యతే ॥ ఇతి

తత్రాద్యః స్వాయంభువో మనుః ప్రియవ్రతోత్తనపాదౌ మనుపుత్రౌ తోషప్రతోషసంతోషభద్రశాంతీ
దస్తృతీర్ధృకవివిభుస్వహనుసుదేవరోచనాఖ్యా ద్వాదశ యజ్ఞస్య పుత్రా ఏతత్ప్రభృతయో దేవాః
మరిచిప్రముఖాః సప్తర్షయః యజ్ఞోహరే రవతార ఇంద్రశ్చ స ఏవ యద్యపి పృథగింద్రాభావత్ షాడ్విధం
నాస్తి తథాపి ఆత్ర మన్వంతరే యజ్ఞో భగవానేవ ఇంద్రాధిపత్యే జగద్రక్షణేఽధిక్రృతివానితి
తదధికారద్వయ మపేక్ష్య షాడ్విధ్య ముపపాదవీయమ్. ౧౮

ద్వితీయాదిమ త్రిమ మన్వంతరేషు మన్వాదిక మాహ (స్వారోచిష ఇతి యావద్గణేంద్ర
మోక్షణ ప్రక్షుమ్) అగ్నేః సుతః స్వారోచిషాఖ్యః మనుర్ద్విగోయోఽభవత్ ద్యుమదాయ
స్తస్యాత్మజాః ౧౯

(స్వాయంభువాది చతుర్థాం మనూనాం విరూపణం)

తత్రేంద్రో రోచన స్వాసీద్ దేవాశ్చ తుషితాదయః,
ఊర్జస్తంభాదయః సప్త ఋషయో బ్రహ్మవాదినః ౨౦

ఋషేస్తు వేదశిరస స్తుషితా నామ పత్న్యభూత్,
తస్యాం జజ్ఞే తతో దేవో విభురి త్యభివ్రుతః ౨౧

అష్టాశీతినహస్రాణి మనయో యే ధృతవ్రతాః,
అన్వశిక్షన్ వ్రతం తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః ౨౨

తృతీయ ఉత్తమో నామ ప్రియవ్రతసుతో మనుః,
పవనః సృంజయో యజ్ఞహోత్రాద్యాస్తత్సూనా నృప ౨౩

వసిష్ఠతనయాః సప్త ఋషయః ప్రమదాదయః
సత్యావేదక్రుతా భద్రా దేవా ఇంద్రస్తు సత్యజిత్ ౨౪

తత్ర ద్వితీయే మన్వంతరే రోచనో భగవతో యజ్ఞస్య పుత్ర ఏవేంద్రో బభూవ దేవాస్తు
తద్వ్యతిరిక్తా స్తుషితసంజ్ఞా స్తోషాదయ ఏకాదశ ఆదిశబ్దాదస్త్యే చాభవన్ బౌర్జస్తంభాదయః సప్త
బ్రహ్మవాదినో ఋషయో బభూవుః ఏవం మన్వాదయః పంచోక్తాః ౨౦

అథావతార మాహ (ఋషే శితి) వేదశిరసఋషే స్తుషితేతి వ్రసిద్ధా భార్యా బభూవ తస్యాం
తుషితాయాం భగవాన్ దేవైః ప్రార్థిత ఇతి శేషః విభు రితి వ్రసిద్ధో జజ్ఞే ౨౧

విభో ర్భగవతోఽసాదారణం చరిత్ర మాహ (అష్టాశీతీతి) తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః తస్య
విశ్వాఖ్యస్య భగవతో వ్రత మాచారి మన్వశిక్ష స్తనుసృతవంతః ౨౨

ప్రియవ్రతస్య సుత ఉత్తమాఖ్య స్తృతీయో మనుః తస్యోత్తమస్య మనోః సుతాః
పవనాదయః అభవన్ ౨౩

ప్రమదాదయః వసిష్ఠస్య సుతాః ప్రమదాదయః సప్తర్షిః, సత్యాదిసంజ్ఞకా దేవగణా ఇంద్రస్తు
సత్యజిదాఖ్యః ౨౪

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

ధర్మస్య సూన్యతాయాం తు భగవాన్ పురుషోత్తమః.

సత్యసేన ఇతి వ్యాతో జాతః సత్యవ్రతైః సహ

౨౫

సోఽన్యత్రవ్రతదుశ్శీలా నసతో యక్షరాక్షసాన్,

భూతద్రుహో భూతగణాం స్త్వవదీత్ సత్యజిత్సఖః

౨౬

చతుర్థ ఉత్తమభ్రాతా మను ర్నామ్నా చ తామసః.

పృథుః ఖ్యాతి ర్నరః కేతు రిత్యాద్యా దళ తత్సతాః

౨౭

సత్యకా హరయో వీరా దేవా వ్రీశిఖ ఈశ్వరః,

జ్యోతిర్ధామాదయః సప్త ఋషయ స్తామసేఽంకరే

౨౮

దేవా వైధృతయో నామ విధృతేస్తనయా నృప.

నష్టాః కాలేన యై ర్వేదా విధృతాః స్వేన తేజసా

౨౯

అవతార మాహ-ధర్మస్య సూన్యతాఖ్యానాం భార్యాయాం భగవాన్ పురుషోత్తమః సత్య సేనాఖ్యో జాతః స సత్యవ్రతాదిభిః దేవైః సహితః సత్యజితః ఇంద్రస్య సఖా భూత్వా యక్షరాక్షసా నవహీతే

౩౦

తాన్ విశిష్య (స ఇతి) అన్యతమేవ వ్రతం యేషాం తే దుష్టం శీలం యేషాం తే దుఃశీలాః తే చ తే తాన్ అసతః దురాత్మనః భూతాని ద్రుహ్యంతీతి తథా తాన్

౩౧

చతుర్థస్తు మను రుత్తమస్య భ్రాతా ప్రియవ్రతసుతః స చ నామ్నా తామస ఇతి ప్రసిద్ధః వృషాదయో దళ తథాఽస్య తామసస్య మనోః సుతాః

౩౨

సత్యకాదినంజ్ఞా దేవగణాః త్రిశిఖ ఈశ్వర ఇంద్రః

౩౩

అన్యాసవి విష్ణుపరాక్రమాన్ సురా నాహ (దేవా ఇతి) హే నృపః విధృతే స్తనయాః వైధృతయ ఇతి ప్రసిద్ధా స్తామసమన్వంతరే దేవాః బధూపుః తాన్ విశిష్య-యై ర్విధృతిభిః స్వేన తేజసా స్వబుద్ధిబలేన వేదా విధృతాః కథంభూతాః కాలేన నష్టా విప్లుతా అధ్యేతృపరంపరాద్యభావా దితి భావః ఏవం మన్వాదయః పందోక్తాః

౩౪

(స్వాయంభువాది చతుర్థాం మనూనాం నిరూపణం)

తత్రాపి జజ్ఞే భగవాన్ హరిణ్యాం హరిమేధసః,

హరి రిత్యాహృతౌ యేన గజేంద్రో మోచితో గ్రహాత్

౩౦

రాజోవాచ—

బాదరాయణ ఏతత్తే శ్రోతు మిచ్ఛామహే వయమ్,

హరిర్యథా గజపతిం గ్రాహగ్రస్త మమూముచత్

౩౧

తత్కథా సుమహత్ పుణ్యం ధన్యం స్వస్త్వయనం శుభమ్,

యత్ర యత్రోత్తమశ్లోకో భగవాన్ గీయతే హరిః

౩౨

అవతార మాహ (తత్రాపితి) చతుర్థేఽపి మన్వంతరే హరిమేధసో భర్తు ర్హరిణ్యాం భార్యాయాం భగవాన్ హరి రిత్యాహృతః వ్యాహృతః హర్యాభ్యో జజ్ఞే ప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ తం విశిష్య-యేన హరినామ్నా భగవతా గ్రహాత్ మకరాత్ గజేంద్రో మోచితః

౩౦

అద్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా (బాదరాయణ ఇతి) హే బాదరాయణే! ఏయ మేతత్ శ్రోతు మిచ్ఛామహే కింతద్దర్శ్యాభ్యో భగవాన్ యథా గ్రాహ గస్తం గజేంద్ర మమూముచత్ మోచయా మాసేత్యేతత్.

౩౧

శ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ పృష్టం విశిష్య (తపితి) తన్మయా పృష్టం గజేం దిమోక్షణ రూపం హరే శృరితం కథాసు మధ్యే మహాత్పుణ్యం యద్వా తత్కథా గజమమోక్షణరూపా మయా పృష్టా కథా సుమహాత్పుణ్యం మహాపుణ్యావహం మహచ్ఛబ్దస్యాఽలత్పాభావః ఆర్షః సామాన్యాభి ప్రాయేణ ప్రతినిర్దేశే నపుంసకవిర్దేశః. ధన్యం ధనావహం కృతార్థత్వావహం వా స్వస్త్వయనం శుభావహ మత ఏవ మహద్గుణవత్తమం పుణ్యత్వాదికం శ్రవణపరనద్వారే త్యవగంతవ్యం పుణ్యత్వాదౌ హేతు మాహ యత్రేతి. యాసు యాసు కథాసు హరి రాజితాఘహరో భగవాన్ గీయతే సా సా కథా పుణ్యాది గుణయుక్తౌ హీత్యర్థః యద్వా యత్ర యత్ర కథాయాం హరి ర్గీయతే సా సా పుణ్యాదిగుణయుక్తౌఽతో గజేంద్రమోక్షకథాయా మపి హరిగాయన ఏవేతి సాఽపి పుణ్యావహత స్తామపి శుశ్రూషిణాం కథయేత్యర్థః

౩౨

సూత ఉవాచ —

పరీక్షితైవం స తు బాదరాయణిః ప్రాయోపవిష్టేన కథాను చోదితః,

ఉవాచ విప్రాః ప్రతినంద్య పార్థివం ముదా మునీనాం సదసి స్మ శృణ్వతామ్ ౩౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కందే,

మన్వంతరానుచరితే ప్రథమోఽధ్యాయః

ఏవ మాస్పష్టగజేంద్రమోక్షకథః శ్రీకుకస్తాం కథయామాసేత్యాహ సూతః (పరీక్షితేతి) హే
విప్రాః! ప్రాయోపవిష్టేన పరీక్షితా రాజ్ఞా కథాను హరికథాకథనే చోదితః ప్రవర్తితః స బాదరాయణి
ర్యాసప్రతః ఏవ మిత్థం పార్థివం పృష్ట ఇతి శేషః పరీక్షితం ప్రతినంద్యాహో సాధు స్పష్ట
మిత్యభినంద్య సదసి సభాయాం మునీనాం శృణ్వతాం స తా మువాచ స్పష్టాం కథామితి శేషః ౩౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పూర్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం

ప్రథమోఽధ్యాయః

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

- అసీ ద్గిరివరో రాజంశ్రీకూట ఇతి విశ్రుతః,
క్షీరోదే నావృతః శ్రీమాన్ యోజనాయుత ముచ్చితః ౧
- తావతా విస్తృతః పర్యక్ త్రిభిః శృంగైః పయోనిధిమ్,
దిశః ఖం రోచయన్నాస్తే రౌప్యాయసహిరణ్మయైః ౨
- అన్యైశ్చ కకుభః సర్వా రత్నధాతువిచిత్రితైః,
నానాద్రుమలతాగుల్మై ర్నిర్ఘోషై ర్నిర్ఘరాంభసామ్ ౩
- స చావనిజ్యమానాంఘ్రిః సమంతాత్ పయః ఊర్విభిః,
కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః ౪

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

- ఉక్తమేవాహ (అసీ దిత్వాదినాఽధ్యాయశ్రయేణ) గ్రాహగ్రహణాత్ ప్రాక్తనీం గజేంద్ర
స్యావస్థాం వక్తుం తావత్తదావసస్థానం త్రికూటావలం వర్ణయతి (అసీదితి) హే రాజన్ః త్రికూట ఇతి
ప్రసిద్ధః కల్పిత గిరిశేషః అసీత్ స చ క్షీరసముద్రే జావృతః క్షీరాద్విదీప్యంత ఇత్యర్థః. శ్రీమాన్
కోభావాన్ రత్నాదినమృద్ధిమాన్ వా యోజనాయుతోన్నతః ౧
- పరిత స్తావతా యోజనాయుతేన విస్తృతశ్చ త్రికూటసమాఖ్యాబీజ మాహ రౌప్యాయస
హిరణ్మయై త్రిభిః శృంగైః ముఖ్యైః పయోనిధిం దిశశ్చ రోచయ న్నద్యాప్యస్తే. ౨
- తథా రత్నై ర్ధాతుభిః గై రికాదిభిశ్చ విచిత్రై రన్యైశ్చ శృంగైః కకుభో దిశః రోచయన్
అస్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః నానావిధైః ద్రుమైః లతానాం గుల్మైః లతాభిః గుల్మైశ్చేతి వా నిర్ఘరాంభసాం
గిరినదీజలానాం ఘోషైశ్చ రోచయ న్నాస్త ఇతి పూర్వేణై వాన్వయః. ౩
- స చ త్రికూటః పయోధేః క్షీరాబ్ధే రూర్విభిః పరితః అవనిజ్యమానా విశోద్యమానా
అంఘ్రియః ప్రత్యంతపర్వతా యుక్యః సదేతి పారే సదా నిత్య మవనిజ్యమానాంఘ్రి నిత్యర్థః హరిన్మిః
పలాశవర్ణై ర్మరకతాత్మకై రశ్మిభిః పాషాణైః శ్యామలాం భూమిం కరోతి విధర్తీత్యర్థః. ౪

సిద్ధవారణగంధర్వవిద్యాధరమహోరగైః,

కిన్నరై రప్పరోభిశ్చ క్రీడద్భి ర్జుష్టకందరః

౫

యత్ర సంగీతసన్నాదై ర్నదధ్గుహ మమర్షయా,

అభిగర్జంతి హరయః క్లాఘినః పరశంకయా

౬

నానారణ్యపశువ్రాతసంకులద్రోణ్యలంకృతః,

చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకంఠవిహంగమః.

౭

సరిత్సరోభి రచ్ఛదైః పులినై ర్మణివాలుకైః,

దేవప్రీమజ్జనామోదసౌఖ్యాంబునిలై ర్యుతః

౮

తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః,

ఉద్యాన మృతుమన్నామ అక్రీడం సురయోషితామ్

౯

క్రీడద్భిః సిద్ధాదిభిః జుష్టా ద్రోణ్యః యస్య కందరేతి పారాంతరమ్ తదా సిద్ధాదిభిః జుష్టా
పేవితా కందరా శిఖరమాలభూమి ర్యస్యేత్యర్థః. కిన్నరాదీనాం సంగీతసన్నాదై ర్నదంత్యో గుహ
యస్మిన్ ప్రదేశే తపభిగర్జంతి ప్రతిగర్జంతి హరయః సింహాః కథంభూతాః పరశక్త్యా సింహాంతరాగమన
శంకయా నిమిత్తభూతయా అమర్షయా అసహనేన క్లాఘినః స్వవీర్యక్లాఘాయక్తాః

౫-౬

నానావిదా యే ఆరణ్యాః ఆరణ్యప్రభవాః పశవో మహిషాదయ సేషాం వ్రాతైః సంఘైః
సంకులాభిః వ్యాప్తాః ద్రోణీభిః ఆలంకృతోఽస్తి కిం చ చిత్రా ద్రుమా యేషు తేషు దేవోద్యానవనేషు
కలకంఠా వృక్షరస్వరాః విహంగమా యస్మిన్

౭

కించ సరిత్శివ సరాంసి చ తై రచ్ఛదైః నిర్మలోదకయంతై ర్మణయ ఏవ వాలుకా
యేషు తైః పులినై శ్చ దేవప్రీతాం వజ్రనేన య ఆమోదప్రేన సౌరభేః యుక్తాన్యంబూ న్యనిలా శ్చ
తై శ్చయుక్తః ఆప్రే.

౮

“యే మాం త్వాం చ సరశ్చేదమ్” ఇత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం దేయమితి వక్ష్యతి
భగవా నతో గిరి ముచ్యత్య ననం సర్వయతి-తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం మహాత్మనా
వరుణస్య ముతుమదాఖ్యమ్ ఉద్యానవన మస్తి కథంభూతం? సురయోషితా మాక్రీడం విహరస్థానమ్

౯

(గజేంద్రమోక్షః)

సర్వతోఽలంకృతం దివ్యై ర్నిత్యం పుష్పఫలద్రుమైః,

మందారైః పారిజాతైశ్చ పాటలాశోకచంపకైః

౧౦

చూతైః ప్రియాలైః పనసైరామైరామ్రాతకై రపి,

క్రముకై ర్నాలికేరై శ్చ ఖర్జూరై ర్భీజపూరకైః

౧౧

మధూకైః సాలతాలై శ్చ తమాలై రశనారునైః,

అరిష్టో దుంబరప్లక్షై ర్వృక్షైః కింకుకచందనైః.

౧౨

పిచుమందైః కోవిదారైః సరళైః సురదారుభిః,

ద్రాక్షేక్షురంబాజంబూభిర్పదర్యజ్జీవయామలైః

౧౩

బిల్వైః కపిత్థై ర్జంబీరై ర్వృతో భల్లాతకాదిభిః,

తస్మిన్ సరః సువిపులం లసత్కాంచనపంకజమ్

౧౪

కుముదోత్పలశంఖోరశతపత్రశ్రీయోర్జితమ్,

మత్తషట్పదనిర్ఘృష్టం శకుంతై శ్చ కలస్వనైః,

౧౫

హంసకారండవాక్కిర్యం చక్రాహ్వైః సారసై రపి,

జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహకులకూజితమ్.

౧౬

నిత్యం ఫలాని పుష్పాణి చ యేషాం తైర్భృతైః పరితోఽలంకృతం, ద్రుమానేవ కాంక్ష్వి
ద్దర్శయతి (మందారై రితి) మందారాదిభి ర్వృతః వసవదేశాపేక్షయా పుంబిగనిర్దేశః. తస్మి న్నుద్యానే
సరోఽస్తి కథంభూతం సువిపులం విస్తృతం లసంతి కాంచనమ హని పద్మానియ్యమ్. ౧౦-౧౪

కుముదాదీనాం శ్రీయోర్జితం సమృద్ధం మత్తైర్మధుసారమతైః షట్పదైః భృంగైః కలో
మధురః స్వనో యేషాం తైః శకుంతైః పక్షిభిశ్చ నిర్ఘృష్టం ధ్వనితమ్ ౧౫

హంసైః కారండవై శ్చాక్కిర్యం సంకులం చక్రవాకైః సారసై రపాక్కిర్యం సమస్తేనాపా క్కిర్య
పదేన ప్రదానత్వాత్ సాపేక్షేణావ్యస్వయః జలకుక్కుటాదీనాం కురైః కూజితం కలేతి పారాంతరం
తత్ర కలం మధురం భవతి యథా తథా కూజితమ్ ౧౬

మత్స్యకచ్ఛపసంచారచలత్పద్మరజః పయః,

కదంబవేతసనలనీపవంజులకై ర్వృతమ్

౧౩

కుందైః కురివకాశోక్తైః శిరీషైః కుటజేంగుదైః,

కుబ్జకైః స్వర్ణయాదీభి ర్నాగవున్నాగజాతిభిః

౧౪

మల్లికాశతపత్తైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః,

శోభితం తీరజైశ్చాన్యై ర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః

౧౫

తత్తైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభి ర్వారణయాథప శ్చరన్,

సకంటకాన్ కీచకవేణువేత్రవద్ విశాలగుల్మం ప్రరుజన్ వనస్పతీన్

౨౦

యద్గంధమాత్రా ధ్ధిరయో గజేంద్రా వ్యాఘ్రాదయో వ్యాశమ్పూగాః సఖిధాః,

మహోరగాశ్చాపి భయాద్ ద్రవంతి సగరకృష్ణాః శరభా శ్చమర్యః

౨౧

మత్స్యనాం కచ్ఛపానాం చ సంచారేణ చ చలతాం చలానాం పద్మానాం రిజసా యుక్తిం
పయో జలం యస్మిన్ కదంబాదిభి ర్యుక్తమ్

౧౩

కుందాదిభిః శోభితం ఇత్యుత్తరజాన్వయః

౧౪

నిత్యమృతః ఫలస్వప్నాదిసంపత్తిహేతవో యేషాః తైరన్యైశ్చ తీరజైః ద్రుమైరల మలం
కృత మల మత్యర్థం శోభిత మితి వాఙ్మయః

౧౫

తత్తైస్స స్థితే ఏకదా తద్గిరికాననాశ్రయః వారణయాథపః గజేంద్రః కరేణుభి ర్గజీభిః చరన్
తృషార్ధితేన స్వయాధేన వృత్తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీప మగమపితి పంచమేనన్వయః కిం
కుర్వన్ కంటకైః సహితి కీచకవేణువేత్రవంతం విశాలం గుల్మం లతాదినందర్శం వనస్పతీంశ్చ
ప్రరుజన్ ప్రభంజక

౨౦

తమేన విఃసప్త-యస్య గజేంద్రస్య గంధమాత్రాత్ వాయుప్రసారమాత్రాత్ సింహప్రభృతియః
మృగాః ప్రతిపక్షితో గజాశ్చ భయాత్ పలాయంతే

౨౧

(గజేంద్రమోక్షః)

వృకౌ వరాహో మహిషర్షభౌ గోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ,
అన్యత్ర ఖద్రా హరిణాః శచాదయ శ్చరంత్యభీతా యదనుగ్రహేణ ౨౨

స ధన్వంతర్ పుం కరిగిః కరేణుభి ర్వృతో హగచ్యుత్ కలభైరనుద్రుతః,
గిరిం గరిమా పరితిః ప్రకంపయన్ నిషేవ్యమాణోఽలికులై ర్మదాశనైః ౨౩

సరోఽనిలం పంకజరేణురూషితం జిఘ్రన్ విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః,
వృతః స్వయూధేన తృషార్దితేన తత్ సరోవరాభ్యాశ చుథాగమద్ ద్రుతమ్ ౨౪

విగాహ్య తస్మిన్నమృతాంబు నిర్మలం హేమారవింబోత్పలరేణువాసితమ్,
పపౌ నికామ నిజపుష్కరోద్భృత మాత్మాన చంద్రిః సువయన్ గతక్లమః ౨౫

స్వపుష్కరేణోద్భృతశీకరాంబుభి ర్నిపాయయన్ సంస్పృవయన్ యథా గృహీ,

అన్యే ఖద్రా హరిణ్యాదయో మృగాస్తు యన్య గజేంద్రస్యానుగ్రహేణానుజ్ఞానే నాభీతా
విర్యయా శ్చరంతి చేరుః ౨౬

స గజేంద్రో ఘర్మేణాతపేన తప్తః మదనావికరిభిః కరేణుభిః కలభైశ్చానుద్రుతః
మదస్రావిభిః కలభైశ్చానుద్రుత ఇతి వా గరిష్ఠా స్థౌల్యేన గిరిం ప్రకంపయన్ మద మృతంతి తదా
తైరలికులైర్నిషేవ్యమాణః ౨౭

సరస్వతీః సంబంధిన మనిలం వాయుం పంకజరేణుభి రూషితం వ్యావృత్తం విదూరాదేవ జిఘ్రన్
మదేన విహ్వలే చలితే ఈక్షతే యన్య త్పిషయా విపాయాఽర్దితేన వీడితేన స్వయూధేన వృతః
తత్సరోవరాభ్యాశం ద్రుతం సత్పర మగాత్ ౨౮

తస్మిన్ సరసి విగాహ్య ప్రవేశపూర్వకం విలోక్త కహారదీనాం రేణుభి ర్వాతం పరిమళితం
నిర్మల మమృతాంబు స్వపుష్కరేణ తుండ్రగ్రేణోద్భృతం కామల యథేష్ట పపౌ లపిబత్ అద్భిః
సరోజలై రాత్మానం సువయన్ గతక్రమో బభూవ గతక్లమః పపావతి వాన్వయః ౨౯

స్వపుష్కరేణోద్భృతైః శీకిరాంబుభి ర్జలబిందుభిః దుర్మదాన్ కలభాశ కరివోఽశ
కరేణుశ్చ యథా గృహీ గృహసత్తథా కృపావాన్ విహగ యన్ సంస్పృవయన్ తస్మిన్

ఘృణీ కరేణూః కలభాంశ్చ దుర్మదో నాచష్ట కృచ్ఛం కృపణోఽజమాయయా

తం తత్ర కశ్చిన్నృప దైవచోదితో గ్రాహో బలీయాం శ్చరణే రుషాగ్రహీత్,
యదృచ్ఛయైవం వ్యసనం గతో గజో యథాబలం సోఽతిబలో విచక్రమే ౨౩

తథాఽఽసుంఽ యూధపతిం కరేణవో వికృష్టమాణం తరసా బలీయసా,
విచక్రకు ర్దీనధియోఽపరే గజాః పార్ష్ణిగ్రహస్తారయతుం న చాశకన్ ౨౪

నియుధ్యతో రెవ మిభేంద్రనక్రయో ర్వికర్షతో రంతరితో బహిర్మధః,
సమాః సహస్రం వ్యగమన్ మహీపతే సప్రాణయో శ్చిత్రమమంసతామరాః ౨౫

తతో గజేంద్రస్య మనోబలౌజసా కాలేన దీర్ఘేణ మహా నభూద్ వ్యయః,

బృంహితం కుర్వన్ అజమాయయా భగవన్మాయయా యదాగతం కృచ్ఛం దుఃఖం తన్నాచష్ట
నాలోచితవా నిత్యర్థః. ౨౬

కృచ్ఛమేవ దర్శయన్నాహ (స ఇతి) హే నృప! తత్ర సరసి దైవేన ప్రారబ్ధకర్మాను
గుణం ప్రవృత్తే నైశ్వర్యేణ చోదితః కశ్చి ద్బలీయాన్ గ్రాహో మకరః తం గజేంద్రం చరణే పాదే
రుషా క్రాధే నాగ్రహీత్ జ గాహ యదృచ్ఛయా దైవాత్ ప్రాప్తం వ్యసనం దుఃఖం గతిః ప్రాప్తః
సోఽతిబలః గజేంద్రో యథాబలం విచక్రమే త్యాజయతుం పరాక్రమ మకరోత్ ౨౭

ఉదా బలీయసా గ్రాహేణ తరసా బరేన వికృష్టమాణ మత ఏవాతురం దుఃఖితం గజేంద్రం
తి దీనధియః కిరేణవో విచక్రకుః రురుదుః పార్ష్ణిగ్రహాః సృష్టత ఉపోద్బలకా అన్యే గజా స్తార
యతుం దుఃఖాత్తారయతుం మోచయతుం నాశకుష్టా ౨౮

హే మహీపతే! ఇత్థం గజేంద్రగ్రాహయో ర్విధోఽంతరతో బహిశ్చ వికర్షతో స్సతోః
సహస్రం సమాః సంవత్సరాః వ్యగమన్ అతిక్రాంతాః బభూవుః సప్రాణయోః తయోః సమానబలయోః
తద్వికర్షణరూపం కర్మ అదా సురాః చిత్రం విచిత్రం మేనిరే ౨౯

తతః సహస్రసమానంతరం దీర్ఘేణ భూయసా కాలేన జలే వికృష్టమాణస్య అతి ఏవావసీదతః
ఖిద్యతః గజేంద్రస్య మన ఆదీనాం వ్యయః క్షయోఽభూత్ తత్ర మనః ఉత్సాహశక్తిః బలం శరీర

(గజేంద్రమోక్షః)

వికృప్యమాణస్య జలేఽవసీదతో విపర్యయోఽభూత్ సకలం జలౌకసః ౩౦

ఇత్థం గజేంద్రః సయదాఽఽప సంకటం ప్రాణస్య దేహీ వివశో యద్భుచ్చయా,
అపారయ న్నాత్మవిమోక్షణే చిరం దధ్యావిమాం బుద్ధిమథాభ్యపద్యత ౩౧

స మా మిమే జ్ఞాయ ఆశురం గజాః కుతః కరిణ్యః ప్రభవంతి మోచితుమ్,
గ్రాహేణ పాశేన విధాతు రావృతోఽప్యహం చ తం యామి సరం పరాయణమ్.

యః కశ్చనేశో బలినోఽంతికోరగాత్ ప్రచండవేగా ద్విధావతో భృశమ్

మోక్ష బంధయం బలమోక్ష ఆశ్రయో యస్య తస్య గ్రాహస్య తు ఇదం హేతుగర్భం సకలం మన
ఆదికం విపర్యయోఽభూత్ అధిశిమభూ దిత్యర్థః ౩౦

స గజేంద్ర ఇత్థం వ్రాణస్య సంకటం సంశయం యదా ప్రాప యతః సోఽపి దేహీ
దేహభృత్తదా పిశ ఆత్మనః స్వస్య మోక్షణేఽపారయ న్ననమర్థ స్సన్ విరం దధ్యా వింశివా ౩౧
చింతనంతరం ఇమాం వక్ష్యమాణాం బుద్ధి మన్విపద్యత కృతవాన్ ౩౧

కమేవాహ (నేతి) ఆశురం పీడితం మామిమే జ్ఞాతయో గజా ఏవ మోచితుం స ప్రభవంతి
అహం తు ప్రభురేష స కుతః కరిణ్యః ప్రభవేయుః అతో విధాతుర్దేవస్య పాశరూపేణ గ్రాహేణాఽఽ
వృతోఽహం తమేవ విధాతారం కేవలం సరగ ఉత్క్లిష్ట మయనం శరణం రక్షణోపాయం
యామ్యధ్యసామీత్యర్థః యత్సంకల్పాన్మమాయం గ్రాహగ్రహస్తవేవ శరణం ప్రజామీ త్యర్థః ౩౨

కోఽసౌ శరణ్యః విధలేత్త్విచి ఆహ (య ఇతి) బలినోఽంతం తిరోఽత్యంతకః
“అన్యేష్యపి ద్విశ్యతే” ఇతి డః అంతకో వృత్త్యః స ఏవ ఉరగః మహాసర్పః తస్మాత్ దుస్సూపేగా
దవిధావతో నిషితైదభ్యుశం నితరాం భీతం ప్రవన్నం చ యః కశ్చన యోఽయమిశః పరిపాల యగ్య
భయాన్మృత్యురపి ప్రధావతి తదాదిష్టస్యపారే ప్రవర్తతే తమరణం శరణం ఈమహి ప్రాప్నుయామ
యద్వా యః కశ్చనేశః అవశ్యం యః కశ్చిత్ ఈశ్వరో భవతా కోఽసౌ యోఽంతకోరగాద్భీతం
ప్రవన్నం పరిపాల యస్య భయాన్మృత్యుః ప్రధావతి తం శరణం ప్రజేమేత్యర్థః ఈశ చి

వీతం ప్రవన్నం పరిపాతి యద్భయాన్మృత్యుః ప్రదావత్విరణం తమీమహి ౩౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం అష్టమస్కంధే.
“సంస్వంతారానువర్తనే గజేంద్రోపాఖ్యానే ద్వితీయోఽధ్యాయః

సప్తమ్యంతపారోఽపి దృశ్యతే తదా యస్యేతే ఈశనే యః కల్పిన్నాస్తి “న తస్యేతే కల్పన” ఇతి
శ్రుతేః యశ్చ మృత్యుభయాద్వీతం ప్రవన్నం పరిపాతి యన్య చ భయాన్మృత్యుః ప్రదావతి “మృత్యురావతి
పంచమః” ఇతి శ్రుతేః తమరణమీమహీత్యర్థః ఇతి బుద్ధి మభ్యవద్యతే త్యన్వయః ౩౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారాచారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సులేప
తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రవన్నతత్సూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవనిరుపా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
పండితాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ద్వితీయోఽధ్యాయః

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

— — —

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సమాధాయ మనో హృది,
జణాప పరమం జప్యం ప్రాగ్జన్మ స్యనుశీతమ్.

౧

గజేంద్ర ఉవాచ—

ఓం నమో భగవతే తస్మై యత ఏతచ్ఛిదాత్మకమ్.

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

— — —

“తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పార్వదై హికమ్ ।

యతతే చ తతో భూయః సంసిద్ధౌ కురునందనః ।

పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హియతే హ్యవశోఽపి నః ।”

ఇతి భగవదుక్తరీత్యా ఏనం కృతనిశ్చయో గజేంద్రః పూర్వజన్మాభ్యస్తం జణాప ఇత్యాహ మునిః
(ఏవ మితి) ఏవం నమామీత్యాది శ్లోకద్వయోక్తరీత్యా వ్యవసితః నిశ్చితమనః మనో హృది సమాధాయ
హృదయస్థం కృత్వా విషయాంతరేభ్యః ప్రత్యాహృత్య ప్రాగ్జన్మని ఇంద్రద్యుమ్నాఖ్యజన్మని అనుశీత
మభ్యస్తం పరమం జప్యం ప్రోత్రం జణాప

౧

జప్యమేవాహ (ఓం ఇత్యాదినా) తావత్ “కారణం తు ద్యేయమ్” ఇతి శ్రుత్యుక్తివిధయా
జగత్సృష్ట్యాదికారణం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం నమస్కృత్య కరణం ప్రజతిః—ఓమితి

“ఓం తత్స దితి విరేణో బ్రహ్మణ త్రివిధః స్మృతః”

ఇత్యుక్తరీత్యా బ్రహ్మణో విరేశవరః ఓంకారో బ్రహ్మణ ఇత్యర్థః ఓంకారాభివేత్తప్రహృశద్వి
ప్రవృత్తినిమిత్తగుణబృహత్త్వం భగవత ఇత్యనేన పూర్ణషాఙ్గుజ్ఞవాచినా సృషీకృతమ్ ఏనం
కారణత్వోన్వయక్రగుణయోగి ఉక్తః ఏనంవిధాయ తస్మై భగవతే నమః కోఽసౌ భగవాన్ యం
నమస్కరోషి ఇత్యత్ర తం లక్షయం స్తద్ధ్యానం ప్రతిజానీతే యతో భగవత ఏత చ్ఛిదాత్మకం
చిగ్సృష్ట మచేతనాశ్మకం చిచిదాత్మకమితి యావత్ యత ఏన మత ఆదివీజాయ పరమకారణాయాత
ఏన సరేషాం బ్రహ్మాదీనా మపీశాయ పరమపురుషాయాభిధీమహి అభిధ్యాయేమ ద్యాయతే ర్లిజి ఆర్హ్వా

పురుషాయాదిబీజాయ పరేశాయాభిధీమహి

౨

యస్మిన్నిదం యతశ్చేదం యేనేదం య ఇదం స్వయమ్,

దాత్మనేపదే వికరణాభావే సంప్రసారణే చ రూపమ్ “క్రియాయా మభిప్రేతి సోపి సంప్రదానమ్” ఇతి వచనేన పత్యే కేత ఇత్యాదావపి ద్యాన్ క్రియాయాః సంబధ్యమానవివక్షయా సంప్రదానసంజ్ఞాయాం పురుషాయేతి చతుర్థి సత్యం వరిం ధీమహీత్యాదౌ తు ఆప్యమానత్వవివక్షయా కర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా యత ఇల హేత్వర్థే ఎంచపి హేతుత్వం చాదికరణోపాదానకర్తృదిసాధారణం తతశ్చ యస్మిన్ యత. యేనేతి వివక్షితం తదన్వయానుగుణాని లీనజాతరక్షితాదిపదాని అధ్యాజిహీర్షితాని ౨

తదంతర్వర్తి మభిప్రేత్య విశదయన్ శరణం వ్రజతి (యస్మిన్నితి) ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్ యస్మిన్ ప్రలీనం సృష్టే రస్యయపూర్వకత్వాత్ లయాధికరణత్వసూచనాయ తావద్యస్మిన్ని త్యక్తిమ్ యః ఉపాదానభూతాత్ సూక్ష్మచిదచిద్విజ్ఞాత్ ఏతిత్వలబిదచిద్విజ్ఞాత్వకం జగజ్జాతం యేన కర్తా సృష్టం రక్షితం చ యేనేతి తింత్రేణ ప్రప్రత్యం రక్షితత్వం చోభయమపి వివక్షితం. అథ యస్మిన్నిత్యనేన సంజ్యమానచిదచిదధికరణత్వమపి వివక్షితం యత ఇద మిత్యనేన జగద్గుహ్యత్వాః ఉపాదానోపాదేయభావ ఉక్తః సత్కృతం తయో ర్మితోఽనన్యత్వి మావా (య ఇదం స్వయమితి) ఇదం సర్వం యదాత్మక మిక్యర్థః ఉపాదానత్వప్రయుక్తి వికారిత్వం పరిహరతి, యోఽస్మాత్ పరస్మాచ్చ పర ఇతి, అస్మాత్ స్వరూపాన్విదాభావ మాపద్యమానాత్ ఆచేతనజాతాత్ పరో విలక్షణః యః స్వభావాన్విభావావ మాపద్యమానో ిః తస్మాచ్చ పరో విలక్షణః స్వరూపేణ స్వభావే చ వికారరహిః చిదచిత్ ద్వారకత్వ ద్వికారాణా మితి భావః త మేవంభూతం స్వయంభువం స్వాత్మ సత్తాదిమంతం నతు జీవన ద్యయ త్రసత్తాదిసంత మిత్యర్థః ప్రపద్యే శరణం గతోఽస్మిత్యర్థః యద్యత్ శ్రీ గర్భైస్స పద్యకేన బుద్ధ్యర్థేన సతా అధఃపాదయమాత్ర ముపస్థాప్యతే తథాపి ప్రమాణాను సార దరణం ల మేమహి” ఇతి పూర్వత శరణశబ్దర్యాయస్య అరణశబ్దస్య ప్రయోగాచ్చ వ్రార్ధిన ద్యన్వితిరజ్ఞాననాసం కిరొతీ త్యుక్తతే తథా వాచ్యతే—

“అనన్యసాధ్యే స్యాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్.

తదేకోపాయతాయం చ ప్రపత్తిః శరణాగతిః॥”

ఇతి రజ్ఞాస్థానం తు సమనంతరశ్లోకేషు అవతు మాం పరాత్పర ఇత్యాదిషు స్ఫుటమ్, ఇయం చ గణేంద్రేణ పహితా ప్రపత్తి ర్యుక్త్యర్థైవ నతు ప్రాణసంరక్షణార్థా—

(గజేంద్రమోక్షః)

యోఽస్మాత్ పరస్మాచ్చ పరస్తం ప్రపద్యే స్వయంభువమ్

యః స్వాత్మనీనం నిజమాయయార్పితం క్వచిద్ విభాతం క్వ చ తత్ తిరోహితమ్.
అవిద్ధద్భక్ సాక్ష్యభయం చ దీక్షతే స ఆత్మమూలోఽవతు మాం పరాత్పరః

కాలేన పంచత్వ మితేషు కృత్స్నశో లోకేషు పాలేషు చ సర్వహేతుషు.

“గజేంద్రో భగవత్పుర్వా ద్విముక్తోఽజ్ఞానబంధనాత్ ।

ప్రాప్తో భగవతో రూపం పీతవాసా శృతుర్భుజః ॥”

ఇతి తత్ఫలతయా ముక్తే రేవ షడ్వమాణత్వా దితి భావః

యస్మిన్నిదం ఇత్యనే నాభిప్రేతం సృష్టినంహారవి సుచేతనాచేతనాత్మకజగదధికరణత్వం
వివృణ్వన్ సృష్ట్యాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం రజ్జయై ప్రార్థయతే (య ఇతి) ఆత్మని
స్వస్మిన్నేవ యః క్వచిత్ కదాచిత్ నిజమాయయాఽఽత్మీయసంకల్పేన విభాతం ప్రకాశతం దేవాది
నామరూపవిభాగత్వేన ప్రకాశతం క్వచిచ్చ తిరోహితం నామరూపవిభాగత్వాగేన సూక్ష్మరూపకయా
ప్రసీనం జ్యోర్ధః ఇద ముఖ్యం కార్యావస్థం కారణావస్థం చ చిదచితృకం జగత్ అవిద్భద్భక్
నిత్యం సంకోచవికాసాదిరహితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయః సాక్షీ సర్వజ్ఞశ్చ సన్నీహితే న
ఆత్మమూలః అనన్యకారణః పరాత్ ప్రదానాత్ పరా జ్ఞీవాత్ సరో విలక్షణః మా ముతు పరస్మాచ్చ
పరి ఇత్యుపాదానత్వప్రయుక్తవికారప్రసంగపరిజిహ్వానోక్తమ్ అత్ర తు జీవాంతరస్థాపి స్వసద్భ
శత్యే స్వరక్షణాసామర్థ్యసూచనా యోక్తమ్ అవత్సతి ప్రార్థితా రజైత్ర యావదవిష్టపరిహారపూర్వ
కేష్టప్రావణరూపా సా చ ముక్తిరేవ బ్రహ్మవిదో గజేంద్రస్య కేవలపాణమాశ్రయైస్సార్థనానుపవ శేః
“జిజీవిషే నాహమిహ” ఇతి “మాదృక్ సవన్నపశుపాశవిమోక్షణాయ” ఇతి స్పృష్టం తదుక్తేషు అత
ఏవ సర్వజ్ఞో భగవాన్ తదభిప్రాయ మాలోచ్య ముక్తి మేవాదా దితి భావనీయమ్

క్వచి త్తిరోహితమిద మీక్షతే ఇత్యుక్తం తజ్జగ త్తిరోమాయ కాం దళా మాపద్యతే చ తద్ద
ళాయాం కథంభూతోఽవస్థిత ఈక్షతేః ఇత్యపేక్షయాం తద్దర్శయతి (కాలేనేతి) కాలేన స్వరూపాధార
రూపేణ కాలేన నిమిత్తేన సర్వస్య జగతో హేతుషు సర్వేషు హేతుషు వా పృథివ్యాది త త్వేషు తక్ష్మార్యేషు
లోకేషు తత్ఫలకేషు బ్రహ్మాదిషు చ పంచత్వం లయ మితేషు ప్రాప్తేషు సత్సు గహన సతిసూక్ష్మత్వాత్
దుఃఖబోధం గభీరం పరిచ్ఛేత్తు మశక్యమ్ అణుత్వాదినాఽపి పరిచ్ఛేత్తు మశక్యం నిరళయసూక్ష్మ

తమ స్తదాఽఽసీద్ గహనం గభీరం యస్తస్య పారేఽభివిరాజతే విభుః

స యస్య దేవా ఋషయః పదం విదు ర్జంతుః పునః కోఽర్హతి గంతుమీరితిమ్,
యథా నటస్యాకృతిభి ర్విచేష్టతో దురత్యయ నుక్రమణః స మావతు ౬

దిదృక్షిత్ యస్య పదం సుమంగళం విమక్తసంగ మునయః సుసాధవః,

దశాఽఽసన్నత్వా దితి భావః ఏవంవిధం తమ అసీత్ “నాన దాసీ నోస దాసీ తదాసీం తమ అసీత్” ఇతి శ్రుతే, తమఃశబ్దో నిరతిశయనూత్తిదశాఽఽసన్నచిద్భావో “అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతి” ఇతి శ్రుతే, తదేవంభూతస్య తమసః పారే యోఽభివిరాజతే పారోఽత్ర పాలనం నియమనరూపమ్ “పూపాలన పూరణయోః” ఇతి ధాత్వర్థాదురోధాత్ ఉక్తవిధతమోనియమనే కర్యాక్షవత్పాదనరూపేణ స్థిర ఇతి శేషః విరాజతే ప్రకాశతే న తు జిహవత్ సంకుచితజానే భవతీ త్యర్థః ౭

త్వచిత్ విభవ మీక్షత ఇత్యుక్తం కీదృశం తస్మేక్షణమ్, ఇత్యపేక్షయాం తత్తద్దేవ మనుష్యాద్యసప్తజీవః, ఇందినానావిధవిచిత్రకర్మానుగుణనియమనరూపత్వా దిత్తం లయా దుఃఖదోధ వితి వక్తుల లాత్ తత్స్వరూపస్య లైరైత్యుక్తాత్ తదీక్షణమపి దురనిబోధమేవేతి దిర్భయతుం స్వరూపస్య లైరైత్యుక్తం వదన్ తం స్వరజైయై ప్రార్థయతే (న లుప్యేతి) దేవాః సత్త్వప్రభురాః ‘అత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ ప్రకాశకం చ నావయన్’ ఇ త్యతీంద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచ్యతే, ఋషయో యోగినః అనేనఽపి తదేవ సూచ్యతే అతి ఏవ’యస్య పదం పద్యత ఇతి పదం స్వరూపం న విదు రిన్మోఽర్హచీనో లుప్తిః ప్రాణి తిత్పదం గగతుం యథావద్ బోధ్యం ఈరితుం వక్తుం చ ఈ పున గర్హణః అత్ర దృష్టాంతః-యథా ఆకృతిభి ర్నైరై ర్విచేష్టతో నటస్యాయ మసౌ తతి తత్స్వరూప మతజాః స విదుః లదేత్యర్థః స ఏవం దురనిబోధస్వరూపోఽత ఏవ దరత్యయోఽనుక్రమణః దుర్గ వ్యాపారః ఇత్తం తయా దురనిబోధనియమనరూపవ్యాపారయక్తో మామవతు యద్వా నటస్యే వాకృతిభి ర్దేవాః విచిత్రకరైరై ర్విచేష్టతో జీవద్వారా విచేష్టతో యస్యేతి వాఽన్నయః ఆకృతిభి రవతారివిశేషైః విచేష్టతో యస్యేతి వార్థః ౮

దరః గివత్సోక్తిస్రక్త మవపాస్యత్వశంకాం నిరచిక్షీర్షు స్తస్య నటస్యేతి దృష్టాంత పాదల్యోట్టం కైస్త్రిత్ సుబోధత్వం వదన్ లపైవైవ స్వరజోపాయ త్వా మధ్యవస్యం (ది లక్షణ మతి)

(గజేంద్రమోక్షః)

చరం త్యలోకవ్రత మవ్రణం వనే భూతాత్మభూతాః సుహృదః స మే గతిః ౭

న విద్యతే యస్య చ జన్మ కర్మ వా న నామరూపే గుణదోష ఏవ వా,

తథాపి లోకాప్యయంభవాయ యః స్వమాయయా తాన్మనుకాల మృచ్ఛతి ౮

సుమంగళం నిత్యసుఖరూపం యస్య స్వరూపం దిదృక్షవః సాక్షాత్కర్తు మిచ్ఛన్ మునయః విముక్త
సంగో దారాగారాదిషు శబ్దాదివిషయేషు వా యై స్తే సుసాధవః అన్యైరపి సాధూనాం ధర్మై ర్యుక్తా
భూతేషు ఉచ్చావచే స్వాత్మభూతా ఆత్మతుల్యతాం ప్రాప్తాః స్వాత్మసమదర్శినః సంతో వనేఽరిణ్యేఽశ్రణ
మచ్చిద్ర మలోకవ్రత మితరై ర్జనైః కర్తు మశక్యం వ్రత ముపాసనాత్మకిం చరంతి ఉపాసనాత్మకవ్రత
పరిశుద్ధమనసా తత్పదిం సాక్షాత్కర్వం త్యేవేతి భావః తథా చ శ్రుతిః— హృదా మనీషా మనశాభిక్తః
దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః” ఇతి “తిం దుర్దిర్భం గూఢ మను వపిష్ఠం
యత్తిదద్రేశ్య మగ్రాహ్యమ్” “న మాంసచక్షు రభివిక్షతే తం. న చక్షిషా వశ్యతి కశ్చనై నమ్”
ఇత్యాద్యదృశ్యత్యక్రతుయస్తు యోగావరిశుద్ధమతిభిః అగ్రాహ్యత్వం వదంతితి భావః స ఏవంభూతో మే
గతిః రక్షిష్యా ఇత్యర్థః ౭

ఏవం దృశ్యత్వాద్విశ్వత్యక్రతీనాం విషయవిభాగోఽర్థాత్ ప్రదర్శితః అథ తుల్యన్యాయతయా
“అజాయమానః” విష్కలం విష్క్రియం “తదయాప మనామయమ్” ఇత్యాది జన్మాదిప్రతిషేధపరాజాం
“బహుదా విజాయతే” “యస్య చై తత్ కర్మ న వై వేదితవ్యః” “సర్వకర్మా సర్వకామః సర్వగంధః
సర్వరసః” “హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే” ఇత్యాదీనాం జన్మాదిప్రతిపాదనపరాజాం చ శ్రుతీనాం
విషయవిభాగం దర్శయన్ ప్రాతి (నేతి.) యద్యపి యస్య జన్మాదయో న సంతి జీవస్వేపి కర్మాయత్తా న
సంతీతి భావః తథాపి లోకానాం దృష్కృతా మవ్యయో వినాశః సంభవః సాధూనాం పరిశ్రాణం
తయోః సమాహారః తస్మై తదర్థం తాని జన్మాదీ న్యనుకాలం “యదా యదా హి ధర్మన్య గ్లావి త్వవతి”
ఇత్యాద్యుక్తకాలేషు ఇత్యర్థః స్వమాయయా ఆత్మీయసంకల్పేన ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి స్వీకరోతి
అకర్మాయత్తా’ జన్మాదీని స్వేచ్ఛయై వోపాదత్తః ఇత్యర్థః తత్ర దోషా వికారః ఇమమేవ విషయ
విభాగమభిప్రేత్య వరదగురుభి రయం శ్లోకోఽభిహితః—

“యద్భృహ్మణో గుణశరీరి వికారభేదకర్మాదిగోచరవిధిప్రతిషేధవచః ।

అన్యోన్యభిన్నవిషయా నవిరోధగంధ మర్హంతి తన్న విధయః ప్రతిషేధవాచ్యః” ఇతి
యస్తాని ఋచ్ఛతి స మే గతి రితి పూర్వేజాన్వయః ౮

తనై నమః పరేశాయ బ్రహ్మణేఽనంతశక్తయే.

ఆరూపా యోరురూపాయ నమ ఆశ్చర్యకర్మణే

నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మనే.

నమో గిరాం విదూరాయ మనస శ్చేతిసా మపి

౧౦

సత్త్వేన ప్రతిలభ్యాయ నైష్కర్మ్యేణ విశ్చింతా.

నమః కైవల్యనాథాయ విర్వాణసుఖసంవిదే.

౧౧

నమః శాంతాయ ఘోరాయ మూఢాయ గుణధర్మిణే.

ఏవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణకథనపూర్వకం స్వరజైయై శరణ ముపగమ్యత పాత్రపరి
వేషితదహవ్యంజనోపేతాన్నాదిభోజనప్రవృత్తన్యాయేన యుంయూమారుత విధూతచూతాదిపలాదాన
ప్రవృత్తన్యాయేన చ పానరుక్త్యక్రమా వనాదృత్య ఉక్తై రనుక్తైశ్చ గుణై ర్యథామ త్యుపస్థితైః
శరణ్యత్వోపయుక్తైః స్తవన్ ప్రణమతి (తిస్మా ఇతి) పరేషాం బ్రహ్మదీన మపి ఈశాయ ఆనంతాః
శక్తయః స్పష్టాదిశక్తయో యస్య న విద్యతే రూపం కర్మాయత్తం శరీరం యస్య ఉరూణి బహువి
రూపాణి అకర్మాయత్తాని స్వేచ్ఛోపాత్తాని అప్రాకృతాని రూపాణి యస్య. ఆశ్చర్యం లోకసజాతీయత్వేన
అద్భుతం కర్మ జగద్వ్యాపారాద్యాత్మకం యస్య

ఆత్మనైవ దీప్యత ఇత్యాత్మదీపః తస్మై స్వయంప్రకాశాయ సాక్షిణే సర్వస్య యుగవత్
సాక్షిద్రష్ట్రే పరమాత్మనే లోకత్రయ మావిశ్య ప్రళావనేన భద్రై గిరో మనస శ్చేతిసా మవిదూరా
యావిషయాయ వాఙ్మసాఽపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ చిత్రావస్థస్య మనసః సత్త్వప్రచురత్వే
నాధికార్థవిషయాకరణయోగ్యత్వసూచనాయ మనసః పృథక్ చేతిసా మపీత్యుక్తమ్

౧౦

విశ్చింతా జ్ఞానినా కర్తృ సత్త్వేన విశుద్ధే నానన్యప్రయోజనేన నైష్కర్మ్యేణ ఉపాసనాత్మక
విష్పత్తిదర్శణోపలభ్యాయ. కైవల్యం ప్రకృతినంబంధరాహిత్యం మోక్ష ఇతి యావత్ తస్మాదిపకయే
విర్వాణసుఖసంవిదే నిర్దుఃఖానందజ్ఞానస్వరూపాయ

౧౧

శాంతాయ అశనాయపిపాసాలోకమోహజరామృత్యురూపషడూర్మిరహితాయ యద్వా
సాధూనాం శాంతాయ ప్రసన్నాయ ఘోశాయ ఖలానా ముగ్రాయ గూఢాయ సంసారిజాం ప్రచ్ఛన్నాయ

(గజేంద్రమోక్షః)

నిర్విశేషాయ సామ్యాయ నమో జ్ఞానిఘనాయ చ

౧౨

క్షేత్రజ్ఞాయ నమస్తుభ్యం సర్వాద్యజ్ఞాయ సాక్షిణే.

పురుషో యాత్యమూలాయ మూలప్రకృతయే నమః

౧౩

సర్వేంద్రియగుణద్రష్ట్రీ సర్వప్రత్యయహేతవే.

గుణధర్మిణే సత్త్వాదిగుణానా మాశ్రయాయ నిర్విశేషాయ హేయగుణరహితాయ సత్త్వాదిగుణాశ్రయత్వేఽపి తదవశ్యాయేత్యర్థః సామ్యాయ వైషమ్యాదిరహితాయ జ్ఞానిఘనాయ క్వచిదపి జాడ్యరహితాయ యద్వ్యా శాంతాయ అతిసౌమ్యమాధుర్యసౌశీల్యాదిగుణగణలక్షితమధురమూర్తయే ఘోరాదు అతిభయనకా త్యగశ్రీస్సంహరూపాయ, గూఢాయ అంతర్యామిరూపాయ, ఉత్పాదితా ప్రకటితరూపాయేత్యర్థః

౧౪

క్షేత్రజ్ఞశరీరకాయ సర్వాద్యజ్ఞాయ సర్వభూతాదిసతయే సాక్షిణే సర్వద్రష్ట్రే పురుషాయ అంతః ప్రవిశ్య నియంత్రే ఆత్మమూలాయ స్వయం కారణాంతరరహితాయ మూలప్రకృతయే సర్వోపాదాన భూతాయ

౧౫

సర్వేషామింద్రియాణాం తద్గుణానాం శబ్దాదివిషయాణాం చ యుగపత్ సదా ద్రష్ట్రే సర్వప్రత్యయహేతవే సంఖయవివర్యయాదిసర్వధర్మప్రత్యయహేతవే అసతా సతతపరిణామిన్యా ఛాయయా ఛాయావదపృథక్పిద్ధయా మాయయా ఉక్తాయ సూచితాయ జడత్వేన స్వయం ప్రవృత్తిఘాత్యయా మాయయా ప్రవర్తయితృత్వేన సూచితాయేత్యర్థః అక్తాయేతి పారాంతరమ్ తదా యుక్తాయేత్యర్థః యద్వ్యా గూఢాయ గుణధర్మిణే నిర్విశేషాయ సామ్యాయ జ్ఞానిఘనాయ త్యచేతనసమష్టిశరీరకత్వ ముక్తమ్ తత్ర గూఢాయ తమోమయాయ గుణధర్మిణే సత్త్వాదిగుణానా మాశ్రయాయ నిర్విశేషాయ పృథివ్యాదివిశేషరహితాయ “మహదాద్యావిశేషాంతః” ఇతి ప్రయోగాత్ సామ్యాయ గుణసామ్యావస్థాయ అజ్ఞానఘనాయేతి వా ఛేదః తదా జాడ్యస్వరూపాయే త్యర్థః గూఢత్వాదికం చ “కారిన్యవాన్ యో విభర్తి” ఇతిపత్ ప్రకృతిద్వారకం విశేషణం క్షేత్రజ్ఞాయ సర్వాద్యజ్ఞాయ సాక్షిణే పురుషాయేతి సమష్టిజీవశరీరకత్వ మవ్యతే క్షేత్రజ్ఞాయ “ఏతద్వ్యోవేత్తి తం ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః” ఇత్యుక్తవిధక్షేత్రజ్ఞాయ సర్వాద్యజ్ఞాయ కరణాదిసతయే సాక్షిణే బుద్ధీంద్రియాదీనాం సాక్ష్యాద్యిష్టే పురుషాయ సర్వశరీరాంతర్వర్తినే ఏతన్యపి సద్వారకాణ్యేన విశేషణాని జ్ఞేయాని. సర్వేంద్రియగుణద్రష్ట్రే ఇతి శ్లోకే తు వ్యపిణీశరీరక

అసతా చ్ఛాయయోక్తాయ సదాభాసాయ తే నమః

౧౪

నమో నమస్తేఽఖిలకారణాయ నిష్కారణాయాద్భుతకారణాయ,
సర్వాగమామ్నాయ మహార్థవాయ నమోఽవస్థాయ పరాయణాయ

౧౫

గుణారణిచ్ఛన్న చిదాష్మపాయ తత్తోభవిస్ఫుర్జితమానసాయ,
నైష్కర్మ్యభావేన వివర్జితాగమస్వయంప్రకాశాయ నమస్కరోమి

౧౬

మాద్విక్ ప్రసన్న పశుపాశపిమోక్షణాయ
ముక్తాయ భూరికరుణాయ నమోఽలయాయ.

నమస్కారః తత్రాసతాఽనిత్యయా చాయయా చాయావత్ సానుబంధయా వాసనయా అక్తాయ రూపితాయ
ఉక్తాయేతి పారే సూచితాయ అక్రయమంతరేణ వాసనాయా అనుపపత్తేః తయా సూచితాయేతి భావః
స్వప్రకాశాయ ఇమాన్యస్య సద్వారకాణ్యవ విశేషణాని ఇతరాణి తద్వారకాణీతి వివేకః

౧౪

అఖిలకారణాయ సర్వకారకకరీరకాయ నిష్కారణాయ స్వయంకారకాంతరాసాధ్యాయ
అద్భుతకారణాయ మృదాఽపిత్ స్వరూపపరిణామరహితకారణస్వరూపాయ సర్వే ఆగమాః పాంచరత్రా
దయః ఆమ్నయాః ఋగాదయో వేదాశ్చ తేషాం మహార్థవాయ ప్రోతసామివ పర్యవసానభూమయే
అవస్థాయ మోక్షమోక్షభూతాయ సరాయదాయ పరమాశ్రయాయ పరమప్రాప్యాయ తే తుభ్యం
నమః

౧౫

గుణారణిచ్ఛన్నచిదాష్మపాయ సత్త్వాదిగుణాత్మికాప్రకృతిరెవా రణిః తత్సంచ్ఛన్నం
జీవసమష్టిరూప మూషాణా మగ్నిం పిబతి సంహరకాలే న్యస్మి న్నుపసంహృత్య యో నిదధాతి స
తదోక్తః తస్మై తత్తోభవిస్ఫుర్జితమానసాయ, మానసశబ్దో మనఃకార్యసంకల్పవరః తత్తోభవే
చిదచిత్ ర్విక్షేపకాలే సృష్టికాలే సృజితసంకల్పాయ నైష్కర్మ్యం మోక్షః స యేన భావతే తస్మై
నివర్తితాగమస్వయంప్రకాశాయ “యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా నహ” ఇత్యుక్తప్రకారేణ
వాఙ్మనసాసరిచ్ఛేద్యజ్ఞానస్వరూపాయేత్యర్థః నైష్కర్మ్యభావేనీతి పారే నైష్కర్మ్యభావేన మోక్షలాభేన
నివర్తితః ఆగమః శాస్త్రం యైః తేషాం స్వయమేవ ప్రకాశమానాయ ముక్తివర్యంతా హి శాస్త్రవశ్యతా
ముక్తానాం తు నివర్తితాగమానా మకర్మవశ్యానాం తత్ఫలతయా ప్రకాశమానాయే త్యర్థః.

౧౬

మాదృశో యః ప్రపన్నః పశుశ్చ తస్య యః పాశః కర్మబద్ధస్తస్య పిమోక్షణం యస్మాత్
తస్మై తం మోక్షయతీతి వా సః తస్మై ముక్తాయ స్వయం ప్రకృతిపారవశ్యరహితాయ భూరికరుణాయ

(గజేంద్రమోక్షః)

స్వాంశేన సర్వతనుభృన్ననసి ప్రతీత

ప్రత్యగ్దృశే భగవతే బృహతే నమస్తే

౧౩

అత్యాత్మజాప్త గృహవిత్తజనేషు సక్తైర్ద్రుష్పాపణాయ గుణసంగవివర్జితాయ,

ముక్తాత్మభిః స్వహృదయే పరిభావితాయ జ్ఞానాత్మనే భగవతే నమః ఈశ్వరాయ ౧౪

యం ధర్మకామార్థవిముక్తికామా భజంత ఇష్టాం గతి మాప్నువంతి,

కిం త్యాశిషో రాత్యపి దేహ మవ్యయం కరోతు మేఽదభ్రదయో విమోక్షణమ్ ౧౫

ఏకాంతినో యస్య న కంచనార్థం వాంఛంతి యే వై భగవత్ప్రపన్నాః,

దయాసముద్రాయ మనోలయాయ మనసో లయః శబ్దాదివిషయేభ్యో వైముఖ్యం యత్రావద్యాత్ తస్మై నమో లయాయేతి పారే ఆలయాయేతి చేదః. న విద్యతే లయో నాశో యద్భజనాత్ ఇత్యలయః తస్మై “న మే భక్తః ప్రణశ్యతి” ఇతి భగవదుక్తేః యోగదశాయాం జీవశరీరకతయా గృహ్యామాణత్వ మాహ (స్వాంశేనేతి) ప్రత్యక్ శబ్దోఽహంబుద్ధిబోధ్యజీవవిషయః స్వాంశేనేతి భావప్రదానో విధేశః స్వాంశేన విశిష్టవస్త్వేదేశత్వేన కారేణ సర్వయోగినాం మనసి ప్రతీతో యః ప్రత్యగ్గహంబుద్ధిబోధ్యో జీవస్తస్య దృక్ తద్విషయకం జ్ఞానం యస్య తస్మై స్వాంశభూతజీవాంతరాత్మ్యేన తద్రూపకయా ప్రతీయమానాయేత్యర్థః ౧౬

దేహపుత్రమిత్రాదిషు సక్తైః దుఃఖేనాపి ప్రాప్తు మశక్త్యా గుణాః శబ్దాదయో విషయాస్తేషు సంగః తేన వివర్జితః తస్మై శబ్దాదివిషయసంగరహితాయేత్యర్థః ముక్తాత్మభిః రాగాదివిర్ముక్తమనోభిః స్వహృదయే పరిభావితాయ ముహూర్ముహూరభ్యస్తాయ జ్ఞానస్వరూపా యేశ్వరాయ సర్వవియంత్రే ౧౭

ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థాన్ కామయమానా యం భజంతః ఇష్టాం స్వాభిప్రేతాం గతిం ధర్మాదిఫలం ప్రాప్నువంత్యేన న తు తావదేవ కింతు ఏతై రకామితా అన్యా అప్యాశిషో రాతి దదా త్యన్యయమక్షరం చ దేహం రాతి స్వదేహతుల్యం దేహం చ దదాతి ముక్తిం చేతి యావత్ సోఽదభ్రదయోఽపారకరుణో మమ విమోక్షణం కరోతు ముక్తిం దదాతు ఇత్యర్థః ౧౮

మూర్ఖత్వా దహం ముక్తిం ప్రార్థయే ఏకాంతినస్తు తామపి న ప్రార్థయంతే ఇత్యాహ (ఏకాంతిన ఇతి.) ఏకాంతినోఽనన్యప్రయోజనా భగవత్ప్రపన్నాః యస్మాత్ కంచనార్థం ముక్తిమపి న

అత్యద్భుతం తచ్చరితం సుమంగళం గాయంత ఆనందసముద్రమగ్నః. ౨౦

తమక్షరం బ్రహ్మ పరం పరేశ మవ్యక్త మాధ్యాత్మికయోగగమ్యమ్,
అతీంద్రియం సూక్ష్మమివాదిదూర మానందమాద్యం పరిపూర్ణమీదే ౨౧

యస్య బ్రహ్మాదయో దేవా వేదా లోకా శ్చరాచరాః,
నామరూపవిభేదేన ఘల్ల్యా చ కలయా కృతాః ౨౨

యథార్చిషోఽగ్నేః సవితుర్గభ స్తయో నిర్యాంతి సంయాంత్యసకృత్ స్వరోచిషః,
తథా యతోఽయం గుణసంప్రవాహో బుద్ధిర్మనః ఖాని శరీరసర్గాః ౨౩

వాఙ్మంతి నై. అనిచ్ఛాయాం హేతుం వదంస్తాన్ విశిష్ట (అత్యద్భుతం) సుమంగళం చ యస్య
చరిత్రం గాయంతిః తద్గుణానుభవానందసముద్రమగ్నః ౨౦

తమక్షరం నిత్యం పరం బ్రహ్మ పరేశం ఈశానా మహేశ మవ్యక్తం చక్షరా ద్యగమ్యం
అధ్యాత్మికయోగేన భక్తియోగేనైవ గమ్య మత ఏవాతీంద్రియం ఇంద్రియావిషయం సూక్ష్మ మణోర
స్పటియాంసమ్ ఇవఃజ్ఞేన మహతో మహీయాంసమితి లభ్యతే అతిదూరం ఉపాయాంతరాగమ్యత్వాత్
యద్వా సూక్ష్మం అతిదూరం చ యద్వస్తు తదేవాతీంద్రియం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత మౌదా భవ మాద్యమ్
పరిపూర్ణ మంతర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమాన మవాప్తనమస్తకామం వా ప్రామి ౨౧

చక్షుర్మృతవత్పితయో దేవా శ్చరాచరాత్మకా లోకా వేదాశ్చ నామరూపవిభాగేన యస్య
ఘల్ల్యా కలయా కృతాః “కస్యాయితాయతశతైకకలాంశకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదవితప్రవిభాగ
వృత్తమ్” ఇత్యుక్తవిదీయా నిర్యాంతి ధృత ఇత్యర్థః యస్మేత్యస్య స వై ఇత్యుపరిష్టా దన్వయః ౨౨

కథం కృత ఇత్యపేక్షయాం దృష్టంతౌ తత్రాద్యః ప్రవాహే, ద్వితీయ స్వానంత్యే దృష్టాంతః
యథాగ్నే రర్చిషః యద చ సవితు ర్గభ స్తయో మరీచయోఽసకృన్నిర్యాంతి ఉద్భవంతి సంయాంతి
పునస్తత్రైవ లీయంతే స్వరోచిషః స్వాంశభూతా రోచిషః హేతుగర్భవిదం స్వరోచిష్టాన్నిర్యాంతి
సంయాంతి చేత్యర్థః తథా బుద్ధి ర్మనః ఖాని ఇంద్రియాణి శరీరసర్గాః దేవాదిశరీరసంఘాతశ్చే త్రియం
గుణసంప్రవాహః గుణపరిణామరూపః ప్రపంచో యతో నిర్యాంతి యత్ర సంయాంతి యదంశత్వాదితి
భావః. ౨౩

(గణేంద్రమోక్షః)

స నై న దేవాసురమర్త్యతిర్యక్ న స్త్రీ న షండో న పుమా న జంతుః,

నాయం గుణః కర్మ న సన్న చాసన్ నిషేధశేషో జయతా దశేషః ౨౪

జిజీవిషే నాహమిహముయా కిమంతర్బహిశ్చావృతయేభయోన్యా,

ఇచ్ఛామి కాలేన న యన్య విప్లవ స్తస్మాత్మలోకావరణస్య మోక్షమ్ ౨౫

సోఽహం విశ్వస్పృశం విశ్వ మవిశ్వం విశ్వవేదనమ్,

య ఏవంభూతః స నై న దేవాదీనాం మధ్యే కతమోఽపి దేవత్వాదిజాతిరహిత ఇత్యర్థః. తథా స్త్రీత్వాదిలింగరహితః న జంతుః నాపి ప్రాణీ గుణాః కర్మ నాఽయం న భవతి గుణైః కర్మభిశ్చ రహిత ఇత్యర్థః. అత ఏవ స సత్ న జీవవర్గాంతర్యుతః న చాసన్ నాపి అచేతనవర్గాంతర్యుతః చిదచితోరేవ జాత్యాద్యాశ్రయత్వా దిలి భావః జాత్యాదిరూపో న భవతీతి వార్థః. కింతు నిషేధశేషః జాత్యాదిషు “ఓం నమో భగవతే” ఇత్యాద్యుక్తకల్యాణగుణాశ్రయత్వేఽప్రతిషిద్ధే సతి యస్తద్గుణాశ్రయ తయాఽనశిష్యతే యశ్చాశేషః అశేషాశ్రయః సాక్షాత్ పరంపరాన్యతరసంబంధేన జాత్యాదీశు మాశ్రయః తత్ర చిదచితో సాక్షి దాశ్రయః జాత్యాదీనాం తు చిదచిద్విరేణి వివేకః ఏవంభూతః స జయతాత్ సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రాప్నోతు యద్వా “జి అభిభవే” ఇతి ధాతుర్జ్ఞేయః తదా జాయతా దభిభవతాత్ మమ స్వప్రాప్తివిరోధివర్గం నిరన్యతిత్వర్థః ౨౪

స్వాభిప్రాయ మావిష్కరోతి (జిజీవిష ఇతి) నాహం జీవితు మిచ్ఛామి కత్ర హేతురముయా అంతర్బహి శ్చావృతయాఽహంకారమమకారాన్నదభూతయేత్యర్థః. ఇభయోర్యా గజజన్మనా కిమ్? న కోఽపి పురుషార్థ ఇత్యర్థః. కిం త్వాత్మలోకావరణస్య మోక్షణం ఇచ్ఛామి లోక్యంత ఇతి లోకః. అత్యాఖ్యలోకస్యావరణరూపాత్ కర్మణో మోక్షణం ఇచ్ఛామి యద్వా అత్మనో లోకః ధర్మభూతజ్ఞానం తిస్యావరకాత్ కర్మణో మోక్షణం ఇచ్ఛామి యన్య మోక్షణస్య కాలేన విమిత్తేన న విప్లవో న పునరావృత్తిస్తం మోక్ష మిచ్ఛామీత్యన్వయః ౨౫

సోఽహం మాత్మలోకావరణస్య మోక్షణ మిచ్ఛు రహం విశ్వస్య ప్రష్టారం విశ్వం విశ్వశరీరకమ్ అవిశ్వం విశ్వవిలక్షణం విశ్వవేదనం సర్వవిదం విశ్వవేదనమితి పారే విశ్వస్య వేదనం ధనం పురుషార్థరూపం ఇత్యర్థః. యదా విశ్వం వీదో ధనం శేషభూతం యస్య తం ఇత్యర్థః. విశ్వస్యారః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

విశ్వాత్మాన మజం బ్రహ్మ ప్రణతోఽస్మి పరం పదమ్ ౨౬

యోగరందితకర్మాణో హృది యోగవిభావితే.

యోగినో యం ప్రవశ్యంతి యోగేశం తం నతోఽస్మ్యహమ్ ౨౭

సమో సమస్తుభ్య మసహ్యవేగ శక్తిత్రయాయాభిలషీగుణాయ
ప్రసన్నపాలాయ దురంతశక్తయే కదింద్రియాణా మనవాప్యవర్తనే ౨౮

నాయం వేద స్వ మాత్మనం యచ్ఛక్త్యాఽహం ధియా హతమ్,
ఓం దురత్యయమాహాత్మ్యం భగవంత మితోఽస్మ్యహమ్ ౨౯

ప్రవిశ్య భిర్రారం అజం కర్మాయత్రోత్పత్త్యాదిరహితం గుణహర్షం పరమప్రాప్యం నతోఽస్మి
ఋషప్రాప్యం పరం కేవలం నతోఽస్మీతి వా ప్రణామ మంతరేణ తత్ప్రసాదనోపాయం స జ్ఞానామిత
భావః ౩౦

యోగే నోపాసనాత్మకేన రందితాని దగ్ధాని కర్మాణి దర్శనవిరోధీని పుణ్యపాపాత్మకాని
యేషాం తే యోగినః యోగినః విభావితే విశోధితే హృది యం ప్రవశ్యంతి నాజ్ఞాత్కుర్వంతి తం
యోగినాం ఈశ మహం నతోఽస్మి శక్తస్తేవం యోగవిశుద్ధమనసా సాక్షాత్కుర్వంతి తత్కర్మ
మశక్తోఽహం తు కేవలం నతోఽస్మితి భావః ౩౧

అసహ్యోఽప్రతిహతో పెగో వ్యాపారో యస్య తచ్ఛక్తీనం సృష్ట్యాదిశక్తీనాం త్రయం
యస్య తస్మై శక్తిక్రియాదేతీ పారాంతరం తదా అప్రతిహతా శక్తిః అఘటితఘటనాత్మికా క్రియా
జగత్సృష్ట్యాదిరూపా చ యస్య తస్మై అభిలాః దీగుణాః దీగతసంశయవిపర్యయాద్యవస్థాః
యన్మాత్మో తతోక్తిస్తస్మై ప్రసన్ననాం పాలాయ రక్షిత్రే దురింతా అపారా శక్తిర్యస్య కదింద్రియాణా
వజితేంద్రియాణాం అనవాఽయం దుఃపిగమం వర్త్య యథాత్మ్యం యస్య శక్త్య మాయయా హేతు
భూతయా అహంధియా దేహాత్మాభిమానేన యన్మాయామూలకదేహాత్మ్యాభిమానేన హతం హతప్రాయం
స్వ మాత్మానం స వేద తం దురత్యయమాహాత్మ్య వనతిక్రమణీయమహిమానం భగవంతి మహం
నతోఽస్మీతి పారాంతరమ్ తదా ప్రవన్నోఽస్మీత్యర్థః ౩౨

(గజేంద్రమోక్షః)

శ్రీగురవః—

ఏవం గజేంద్ర ముపవర్ణితనిర్విశేషం బ్రహ్మాదయో నివిధిలింగభిలాభిమానాః,

నైతే య దోషసస్పృహ ద్విఖిలాత్మకత్వాత్ తత్రాఖిలామరమయో హరిరావిరాసీత్ ॥

తం తద్వదార్త ముపలభ్య జగన్నివాసం స్తోత్రం నిశమ్య దివిజైః సహ సంస్తువద్భిః,
ఛందోమయేన గరుడేన సముహ్మామాన శ్చక్రాఽయథోఽభ్యగమగాన యత్రో గజేంద్రః ॥

ఏవ మిథ ముపవర్ణితం నిర్విశేషం హేయగుణవిరతిభగవత్స్వరూపం యేన తం యద్వా
బ్రహ్మాదిసు కన్యవిదసాధారిణకద్విశేషరహితత్వం యేన చర్చితం స తథోచ్చిస్తం గజేంద్ర మత
ఏనైతే బ్రహ్మయో ర్దా నాపసస్పృహః నోఽజగ్ముః కడంబూతాన్సంతః లింగం శరీరం సానాపిధ
నవ రూపాభిమానవంతః యద్వా లింగం చిహ్నం వరుగుభక్తిసహాయ త్వాదిరూప విస్తృతి
శ్రక్షత్వైవభవానన్యరూపాణిత్యాది ర్వాప్యప్రతిః సస్యా మక్షమానో యేషాం కే సస్పృహ
వ్యాప్తపరిమితభక్తిం హంసవాహనత్వత్రిక్షత్వవృషధిస హస్వసిహస్రాక్షత్వై ర్వికవాం త్వా
లింగాభిమానయుక్తాః గజేంద్రవర్ణి చిహ్నం చర్చితసాధారిణాని లింగాన విమల సంఖ్యం న
యుక్తాః సంత ఇతి ఫలితోచ్యతే తత్ర తదా హరిః హర్మాఖ్యో ఏవాన్ అఖిలామరమయః క్షిలదేవ
ప్రచురః స ఆత్మా అంగాన్యైః దేవతాః ఇతి శ్రుతేః నిఖిలాన్తకావత్ నిఖిలానాం గజేంద్రోపవర్ణితా
గుణానా మాత్మకత్వాత్ ఆశ్రయశ్వాద్యై ర్విరావిరాసీదావిష్టభూచ స్తోత్రే బ్రహ్మవిష్ణువాదికర్తృభ్యో
పశేషజానాం బ్రహ్మాదిష్టసంభవా న్నైతే సమాగతాః వస్తుసామర్థ్యా త్పురుషోత్తమ ఏవ ఏశేషా
మన్విలత్వాత్ స ఏన ఆగత ఇతి భగవతో వాస్తవాదప్రసక్తం హ్యేవమేవాగో దగ్భిః ॥

ఆర్యావసకారమాహ (తమిళి) తద్వత్తతా ఆర్తంగ్రహీణ పీడితం గజేంద్ర ముపలభ్య
జ్ఞాత్వా రుష్టాః తక్కులం స్తోత్రం చ నిశమ్య శ్రుత్వా కురః యత్రోఽయం జగన్నివాసః ఆగతి కృణోమి
అంతరాత్మికయా పసత్తిత తథా ర్ద ఉపలభ్య నిశమ్య వ మః ఛందోమయేన బ్రహ్మద్వాన్మధిప దో
రూపత్వే నౌపాన్యమానశిశ్చక్షుర ద్భిః యత్వా చ్చందాప్రచురస్తేని గరుడే సముహ్మామానః సేన
తైః ప్రహృతికయః సుచితః, చాకిం సుదర్శన మాయుధం యన్య తాదృశః సంస్తువద్భిర్యైః సహ
యత్ర గజేంద్రః తత్రాశు అభ్యుదయ దిజిగాహ ॥

30

సోఽంతఃసరస్వ్యరుజలేన గృహీత ఆర్తో దృష్ట్యా గరుత్మతి హరిం ఖ ఉపాత్తచక్రమ్,
ఉత్తిష్ఠ్య సాంబుజకరం గిరమాహ కృచ్ఛాన్నిన్నారాయణాఖిలగురో భగవన్ నమస్తే ౩౨

౩౦ వీక్ష్య పీడితమజః సహసావతీర్య సగ్రాహ మాశు సరసః కృపయోజ్ఞహార,
గ్రాహద్ విపాటితముఖాదరిణా గజేంద్రం సంవశ్యతాం హరి రమూమువదుప్రియాణామ్ ౩౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం అష్టమస్కంధే,
గజేంద్రమోక్షణే తృతీయోఽధ్యాయః

అంతఃసరస్వ్యరుజలం యన్య తేన గ్రాహేణ గృహీతో అత ఏవార్తః స గజేంద్రో
గరుత్మతి గరుడే స్థిత మితి శేషః, ఉపాత్తం ధృతం చక్రం యేన తం హరిం ఖేఽంతరిక్షే దృష్ట్యా
సాంబుజకరం శుండామర్ద్యత్య “రిక్తహస్తేన నోపేయాద్రాజానం దైవతం గురుమ్” ఇత్యుక్తన్యాయేన
గృహీతాంబుజకరమ్ ఉద్ధృత్యేత్యర్థః, కృచ్ఛాన్నిత్ కాంచిద్గిరమాహ గిరిమేన దర్శయతి-నారాయణా
యేత్యాది ౩౨

తతః పీడితం గజేంద్రం వీక్ష్యైఽజో హరిః కృపయా సహసా అశ్వవతీర్య గరుడోఽపి
మందగతిరితి తతోఽనరుహ్యకు త్వరయా సగ్రాహం గజేంద్రం సరస ఉజ్జహరోద్ధృత్య బహిర్నిష్కా-
సితవాన్ తతోఽరిణా చక్రేణ విపాటితం భిన్నం ముఖం యన్య తస్మాత్ గ్రాహోద్గజేంద్రం ఉప్రియాణాం
దేవానాం వశ్యతాం అమూముచత్ మోచయామాన ౩౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయనయఃపారావారిరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేః
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమన్విగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా రిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధనమాఖ్యాయాం,
తృతీయోఽధ్యాయః.

శ్రీశుక ఉవాచ—

తదా దేవర్షిగంధర్వా బ్రహ్మేశానపురోగమాః,
ముముచుః కుసుమాసారం శంసంతః కర్మ తద్ధరేః ౧

నేదు ర్దుందుభయో దివ్యా గంధర్వా నన్పతు ర్జగుః,
ఋషయ శ్చార్చణా సిద్ధా స్తుప్తువుః పురుషోత్తమమ్ ౨

యోఽసౌ గ్రాహః స వై నద్యః పరమాశ్చర్యరూపధృక్
ముక్తో దేవలకాపేన హూహూర్గంధర్వస త్తమః ౩

ప్రణమ్య శిరసాదీశ ముత్తమశ్లోక మవ్యయమ్,
అగాయత యశోదామ కీర్తన్యగుణసత్కృధమ్

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః

తదా కిమభి త్తదాహ (తదా) గజేంద్రమోచనదళామౌ బ్రహ్మరుద్రముఖ్యా దేవాదియస్తత్
గజేంద్రమోక్షరూపం హరేః కర్మ అద్భుతం శంసంతః ప్రశంసంతః కుసుమవర్షం ముముచుః ౧

తథా దివ్యాః దుందుభయః నేదుః గంధర్వా నన్పతు ర్జగుః ఋషి ప్రభృతయః పురుషోత్తమం
హరిం తుష్టువుః ౨

యోఽసౌ గ్రాహః స పూర్వస్మిన్ జన్మవి హూహూ ర్నామ గంధర్వక్రేష్టః స దేవలస్య
కాపేన నిమిత్తేన గ్రాహో జాతః స వై గ్రాహో దేవలస్య కాపేన ముక్తః నద్యః పరమాశ్చర్య
రూపధృక్ ప్రాక్తనాద్భుతతమగంధర్వరూపధృక్ ౩

(ఉత్తమశ్లోక మవ్యయం) యశోదామ ఆశ్రయం అతః కీర్తన్యః కీర్తనీయం గుణాః
సత్కృతాశ్చ యస్య తమదీశం హరిం శిరసా ప్రణమ్యాగాయరోత్సవ్యయః ౪

సోఽనుకంపిత ఈశేన పరిక్రమ్య ప్రణమ్య తమ్

లోకస్య పశ్యతో లోకం స్వమగా న్ముక్తకీర్తిషః,

గజేంద్రో భగవంస్పృహన్ విముక్తోఽజ్ఞానబంధనాన్.

ప్రాప్తో గమతో రూపం పీతవాసా శృతుర్భుజః

స నై పూర్వ మభూద్ రాజా పాండ్యో ద్రవిడపత్తమః

ఇంద్రద్యుమ్న ఇతి వ్యాతో విష్ణువ్రతపరాయణః

స ఏకదాఽఽరాఘ.కాల ఆత్మవాక్ గృహీతమానవ్రత ఈశ్వరం హరిమ్

జటా ధరస్తాపన ఆప్లతోఽచ్యుతం సమర్చయామాస కులాచలాశ్రమః

ఏవ మితిహసోత్తమే కథానరసి శ్రీభీ సృహ క్రిడన్నసౌ హాహూః స్నాతుం ప్రవిష్టం దేవలం
సగృహ్య వివక్షర్వ సచ ప్రకుపితో గ్రాహోఽవేతి శశాప సచ ప్రసాదితస్సన్నవాచ-ఏవషేవ గజేంద్రం
గృహ్స్థీష్య గృ.శృ గజేంద్ర మద్ధున్ హరి. త్వానుపి మోచయ్యుత్తితి ఈశేన హరిణా గానప్రీతాను
కంపితః అనుకంపావిషయాత్మకం గంధర్వస్తమికు పరిక్రమ్య ప్రవిష్టికీర్త్యత్య ప్రచ్యుత శోకస్య
ప్రహృదిజనస్య శశోభః పతః ముక్తం కీర్తిషుం దేవజా సహసం యస్య తాదృశస్సన్ స్థిలోక చుగర్

గజేంద్రస్త్వ భగవతో హరేః స్పృహద్దేవోః అజ్ఞానబంధనాత్ కర్మబంధనాత్ విముక్తః భగవః
యాచు ప్రాప్తః భగవతః సాహచర్యం ప్రాప్తః యదేగ గర్భ గతి-పీతం పింగం వాసో వస్త్రం యస్య
చిత్వాగో భుజా యస్య నః

గజేంద్రపూగజన్మవృత్తాంతమాహ (స వా జతి) స నై గజేంద్రః పూర్వస్మిన్ ఇనువి
పాండ్యదేశవతిః ద్రవిడేష శ్రేష్ఠః ఇంద్రద్యుమ్నాఖ్యః రాజా బభూవ సచ విష్ణువ్రతపరాయణః
విష్ణువ్రతం శ్రీవిష్ణుభజారక్రం చిదేవ పర ముక్త్యుష్టమపన ముక్త్యేయం యస్య తాదృశః ఆనీకో

ఏవం స్థితే జటా బిభర్షీతి తదా తాపరః శశోనిష్ఠః కులాచలే ముగ్ధా వాళమ ఆశ్రయో
య్య తాదృశః స ఇంద్రద్యుమ్నః ఏకదా భగవతాధనకాలే సమాహితచిత్త్వస్య గృహీత
మౌనాశ్మకం వ్రతం యేన తాదృశ ఈశ్వరం హరిం సమర్చయామాస

(గజగ్రాహయోః పూర్వజన్మచరితం తయో దుష్టాశ్చ)

యద్భవచ్చయా తత్ర మహాయశా మునిః సమాగమ చ్ఛిష్యగణైః పరిశ్రితః
తం వీక్ష్య తూష్ణీ మకృతార్హణాదికం రహస్యుపాసీన మృషి శుక్రోపహా.

తస్మా ఇమం శాప మదా దసాధు రయం దురాత్మాఽకృతబుద్ధి రద్యః
విప్రావమంతా విశతాం తమోఽధం యథా గజః స్తబ్ధమతిః స ఏవ

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏనం శప్త్యా గతోఽగస్త్యో భగవాన్ నృప సానుగః,
ఇంద్రద్యుమ్నోఽపి రాజర్షిర్దిష్టం తదుపధారయన్.

ఆపన్నః కౌంజరీం యోని మాతృస్మృతివినాశినీమ్,
హర్షాన్మనఃకావేన యద్యజత్వేఽప్యనుస్మృతిః

తస్మిన్ శప్తగణైః పరిశృతో మహాయశా ముని రగస్త్యో యద్భవచ్చయా తత్ర ఇంద్రద్యుమ్నోఽపి సహా తం దిష్ట్యముం తూష్ణీ మన్వంత మకృత మనమర్సి మద్భాసికం గౌన తం
పాసి ఏకాంత ఉపాసీన ముపవిష్టం వీక్ష్యముని రగస్త్య శుక్రోప హేతి కష్టే ఈర్ష్యశూఢ మహాన్
ని గహవిషయతా బభూవేతి భిష్యతి మునిః

తస్మై ఇంద్రద్యుమ్నాయ శాప మదా దృషి రిత్యనువంగః శాప మేవాహం (అసాదు రితి)
ఇంద్రద్యుమ్నోఽసాధు ర్దురాత్మా అకృతా అశీతా బుద్ధిర్యస్య తాపశోఽన్యాయా విప్రావమంతా
విప్రావస్మా నవమన్వంతే రసి తీతి తథా అతో హేతో స్తామిద్ర మజ్ఞాన విశతాం ప్రాప్నోతు యథా
గజః స్తబ్ధమతిః తదైవాయ మజ్ఞో భవతు స ఏవ గజ ఏవ భవత్స్వతి శేష

హే నృప! ఇతం శప్త్యా భగవా నగస్త్యః సానుగః సోఽష్మి గాః యయో తత ఇం
ద్యుమ్నోఽపి రాజర్షి స్తగస్త్యశాపాత్మకం దిష్టం ప్రాబ్ధిమేవ ఉపధారయన్ నిర్జిన్నన్ ఆన్యః
సమాత్మనః స్మృతివినాశినీ కౌంజరీం యోని మాపన్నః ప్రాప్తః అర్హి శ్చాత్ కథం స్మృతిర్జాతా
గ్రహా - గజత్వేఽపి అనుస్మృతిరితి యత్తద్దర్శయనానుభవేన పూర్వజన్మని భగవదారాధనప్రభావేన
అభూదిత్యర్థః

ఏవం విమోక్ష్య గజయాదవ మజ్జనాభ స్తేనాపి పార్షదగతిం గమితేన యుక్తః,
గంధర్వసిద్ధవిబుధై రుపగీయమాన కర్మాద్భుతం స్వభవనం గరుడాసనోఽగత్.౧౩

ఏతన్మహారాజ తవేరితో మయా కృష్ణానుభావో గజరాజమోక్షణమ్,
స్వర్గ్యం యశస్యం కలికల్మషాపహం దుస్స్వప్ననాశం కురువర్య శృణ్వతామ్ ౧౪

యదానుకీర్తయంత్యేత చ్చేయస్కామా ద్విజాతయః,

శుచయః ప్రాతరుత్థాయ దుఃస్వప్నాద్యుపశాంతయే ౧౫

ఇద మాహ హరిః ప్రీతో గజేంద్రం కురుసత్తమ.

శృణ్వతాం సర్వభూతానాం సర్వభూతమయో విభుః ౧౬

ఏవ మిత్రం గజయాదవం గజేంద్రం విమోక్ష్య పార్షదత్వం ప్రాపితేన తేనాపి గజేంద్రాఖ్య
జీవేనాపి అపకర్ణాత్ స్వపార్షదైశ్చ యుక్తోఽబ్జనాభో హరి ర్గంధర్వాదిభి రుపగీయమానం కర్మ యస్య,
గరుడ అసనం వాహనం యస్య సః అద్భుతం స్వభవం యయౌ ఇత్కర్షః ౧౩

యత్పుష్టం 'బాదరాయణ ఏతత్తే' ఇత్యాదినా తస్మిన్ త్రయముక్తం ఉపసంహరన్ గజేంద్ర
మోక్షకత్వాశ్రవణఫల మాహ (ఏతదితి) హే మహారాజః, ఏతిగ్గజేంద్రమోక్షణరూపః కృష్ణానుభావః
హరిప్రభావః తవ తుభ్యం మయేరితః కథితః ఇదం గజేంద్రమోక్షణం శృణ్వతాం జనానాం స్వర్గ్యం
స్వర్గసాధనం యశస్కరం కలికల్మషాపహం కలౌ యుగే యక్కల్మషం పాపం తదపహంతీతి అథా
కలిః కలహః తన్నిమిత్రం పాపం హరతీతి వా హే కురువర్యః దుస్స్వప్ననాశం దుస్స్వప్నం
నాశయతీతి తథా ౧౪

అతః శ్రేయస్కామాః ద్విజాతయః త్రైవర్ణికాః ప్రాతరుత్థాయ శుచయః శుచిభూతాః
దుఃస్వప్నాద్యుపశాంతయే ఏతద్యథాచదనుకీర్తయంతి. ౧౫

అనేన కీర్తితేన దుఃస్వప్నాద్యుపశాంతి ర్భవతి ఇతి కుతో జ్ఞాయతే ఇత్యపేక్షయాం
భగవద్వచినాదేవేత్యాహ (ఇదమితి) హే కురుసత్తమ, సర్వభూతానాం శృణ్వతాం సర్వభూతప్రచురౌ
విభి ర్హరిః ప్రీతో గజేంద్రం ప్రతి ఇదం వక్ష్యమాణ మాహ ౧౬

(గజగ్రాహయోః పూర్వజన్మచరితం తయో రుద్ధారశ్చ)

శ్రీ భగవానువాచ—

యే మాం త్వాం చ సరశ్చేదం గిరికందరకాసనమ్,

వేత్తకీచకవేణూనాం గుల్మ్యాని సురపాదపాణ్

౧౭

శృంగాణీమాని ధిష్ణ్యాని బ్రహ్మణో మే శివస్య చ,

క్షీరోదం మే ప్రియం దామ శ్వేతద్వీపం చ భాస్వరమ్

౧౮

శ్రీవత్సం కౌస్తుభం మాలాం గదాం కౌమోదకీం మమ,

సుదర్శనం పాంచజన్యం సుపర్ణం పతగేశ్వరమ్.

౧౯

శేషం చ మత్కలాం సూక్ష్మేం శ్రియం దేవీం మద్రాశయామ్.

బ్రహ్మణం నారదమృషిం భవం ప్రహ్లాదమేవ చ

౨౦

భగవదుక్తమేవ దర్శయతి (య ఇత్యాదిశా విమలాం మతి మిత్యంతేన) యే జనాః త్వాం మాం చ ఏతత్సరోవరాదీంశ్చ అపరరాత్రాంతే ప్రభాతే ఉత్తాయ స్మరంతి తేఽఖిలాంహసో ముచ్యంత ఇఽన్యత్తరత్రాన్వయః గిర్యాదీశాం సమాహారద్వంద్వః వేత్తాదీనాం ఇతరేతరయోగద్వంద్వః తేషాం గుల్మ్యాని సందర్శవిశేషాత్మకాని సురపాదపాన్ మందారాదీన్

౧౭

ఇమాని త్రికూటస్య శృంగాణి ప్రసంగా దన్యేషామపి ప్రాతః స్మర్తవ్యతా మాహ-బ్రహ్మణ శ్చతుర్ముఖస్య మే హరేః శివస్య చ ధిష్ణ్యాని స్థానాని త్రయాణాం త్రికూటగిరిశృంగాణాం బ్రహ్మాది స్థానాభిప్రాయేణ వా ఇమానీత్సుక్తమ్. క్షీరోదం క్షీరసాగరం మమ ప్రియం స్థానం భాస్వరం శ్వేతద్వీపం చ

౧౮

తథా మమ శ్రీవత్సాదీన్ తత్ర మాలాం వనమాలాం కౌమోదకీనామ్నీం గదాం పతగేశ్వరం పతగానాం పక్షిణా మీశ్వరం సుపర్ణం గరుడం.

౧౯

శేష మనంతం కథంభూతం మత్కలాం సూక్ష్మేం దుష్ప్రతర్క్య మత్కలాభూత మిత్యర్థః అహమేవారాధయే యస్యా స్తాం దేవీం శ్రియం మహాలక్ష్మీం బ్రహ్మణం చతుర్ముఖ మృషిం నారదం భవం దుద్రమ్.

౨౦

మత్స్యకూర్మవరాహాద్యై తవతారైః కృతాని మే.

కర్మాణ్యనంతపుణ్యాని సూర్యం సోమం హుతాశనమ్

౨౦

బ్రహ్మం తత్త్వ మావ్యక్తం గోవిందాన్ ధర్మ మవ్యయమ్.

దాక్షయణీ ధర్మపత్నీః సౌమికశ్యపయో రపి

౨౧

గంగాం సరస్వతీం నందాం కాశిందీం నితవారణమ్

ద్రువం బ్రహ్మముషీన్ సప్త పుణ్యశ్లోకాంశ్చ మారవాన్

౨౨

ఉత్థాయావరరాత్రాంతే ప్రయతాః సుసమాహితాః.

స్మరంతి మమ రూపాణి ముద్యంతే హ్యేనసోఽఖిలాత్

౨౩

యే మాం స్తువంత్యనేనాంగ ప్రతిబుధ్య నిశాత్యయే

తేషాం ప్రాణాత్యయే చాహం దదామి విమలాం మతిమ్.

౨౪

మమ స్వాధ్యక్షతారైః కృత్యనంతపుణ్యాని శృణ్వతామతి కేః యో కర్మాణి కర్మాని తాని చ సోమం చంద్రం హుతాశన మగ్నిమ్

౨౫

ప్రజాం మోంకారిం సత్త్వం భూహిరరూపం ధర్మ మవ్యక్తం సదానమవ్యయం ధర్మం భగవద్భక్తియోగలక్షణం దాక్షయణీ దక్షయోగ్యాః ధర్మస్య పత్నీః సోమకశ్యపయోరపి పత్నీః

౨౬

నందాం సరస్వతీం నందాం కాశిందీం నితవారణం బ్రహ్మముషీన్ సప్త బ్రహ్మముషీన్ పుణ్యేన శ్లోకంతే కథంత ఇతి పుణ్యశ్లోకా లన్ దార్మికాన్ మానవాంశ్చ

౨౭

ప్రాతరుత్థాయ యే స్మరంతే ధంభతాః ప్రయతాః సుసమాహితాః నియమితరీతి హ్యేనసోఽఖిలాత్ తే హ్యేనసోఽఖిలాత్ సప్త బ్రహ్మముషీన్ పుణ్యేన శ్లోకంతే కథంత ఇతి పుణ్యశ్లోకా లన్ దార్మికాన్ మానవాంశ్చ

౨౮

యే చ జనాః నిశాత్యయే నిశాపగమే ప్రభాతే ప్రతిబుధ్య ఆనెన ర్విత్కృతేన స్తోత్రేణ మాం స్తువంతి తేషాం ప్రాణాత్యయే ప్రయాణాతే విమలాం మద్విషయం మతి మహం దదామి

౨౯

(గజగ్రాహయోః పురస్కరసమర్పితం తయో రుద్ధరశ్చ)

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యాదిశ్య హృషీకేశః ప్రధ్మాయ జలజోత్తమమ్.

హర్షయన్ విబుధానీక మారురోహ ఖగాధిపమ్

౨౬-

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సహితాయాం, అష్టమస్కంధే
గజేంద్రమోక్షణం నామ చతుర్థోఽధ్యాయః

ఇతి త్త మాదిశ్యాజ్ఞాప్య హృషీకేశో హరిః జలజోత్తమం శంఖశ్రేష్ఠం ప్రధ్మాయ ధ్వజనయిత్వా
బ్రహ్మాదిదేవతావర్గం హర్షయన్ ఖగాధిపం గరుడ మారురోహ ఆరుహ్య స్వభవస మగాదిత్యర్థః ౨౭

ఇతి శ్రీమత్పాన్వయవయఃపారావారిరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేః

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్కార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం

చతుర్థోఽధ్యాయః

అథ పంచమోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

రాజ స్నుదితమేతత్తే హరే కర్మాఘనాశనమ్,
గజేంద్రమోక్షణం పుణ్యం రైవతం త్వంతరం శృణు. ౧

ఎంచమో రైవతో నామ మను స్తామససోదరః,
బలివింద్యాదయస్తస్య సుతా అర్జునపూర్వకాః ౨

విభురింద్రః సురగణా రాజన్ భూతరయాదయః,
హిరణ్యరోమా వేదశిరా ఊర్ధ్వబాహ్వదయో ద్విజాః ౩

పత్నీ వికుంరా కుభ్రస్య వైకుంఠైః సురసత్తమైః,
తయోః స్వకలయా జజ్ఞే వైకుంఠో భగవాన్ స్వయమ్ ౪

అథ పంచమోఽధ్యాయః

ఏవం తామసమన్వంతరకథనప్రసంగానుప్రసక్తం గజేంద్రమోక్షోపవర్ణనమనుపదత్వా పంచమ మన్వంతరం శ్రోతుం చోదయతి మునిః (రాజన్నితి) హే రాజన్! ఏతత్ పుణ్యకమం గజేంద్ర మోక్షణాత్మకం కర్మ హరేః అఘనాశనం దురితనివర్తకం మే మయా కుభ్యం కథిత మథ పంచమం రైవతం మన్వంతరం శృణు ౧

తత్ర పంచమో మనుః రైవత ఇతి ప్రసిద్ధః స చ తామసస్య ప్రియవ్రతాత్మజస్య సోదరః తస్య రైవతస్య మనోః సుతాః పుత్రాస్తు బలివింద్యాదయః తే చార్జునః పూర్వో ముఖ్యో యేషాం తాదృశాః ౨

ఇంద్రస్తు విభురితి ప్రసిద్ధః హే రాజన్! భూతరయాదయః భూతదియాప్రభృతయః దేవాః హిరణ్యరోమాదయః సప్తర్షయః ౩

ఏవం మన్వాదయః పంచోక్తాః అథావతార మాహా (పత్నీతి) కుభ్రస్య భర్తః వికుంరాఖ్యా పత్నీ తయో ర్వికుంరాకుభ్రయో ర్భగవాన్ కలయా అంశేన వైకుంఠ ఇతి ప్రసిద్ధోఽన్యైశ్చ వైకుంఠాభ్యైః సురసత్తమైః సహ జజ్ఞేఽనతీర్జః ౪

(రైవతచక్షుషమన్వంతరవర్ణనం. చాక్షుషేఽజితవతారపుత్రం)

వైకుంఠః కల్పితో యేన లోకో లోకనమస్కృతిః,
రమయా ప్రార్థ్యమానేన దేవ్యా తత్ప్రియకామ్యయా.

తస్యానుభావః కథితో గుణాశ్చ పరమోదయాః,
భౌమాన్ రేణున్ స విమమే యో విష్ణో ర్వర్ణయేద్ గుణాన్

షష్ఠశ్చ చక్షుషః పుత్రశ్చాక్షుషో నామ వై మనుః,
పూరుపూరుషసుద్యుమ్నప్రముఖాశ్చాక్షుషాత్మజాః

వైకుంఠాఖ్యం భగవంతం విశిష్టి (వైకుంఠ ఇతి) దేవ్యా రమయా లక్ష్మ్యే ప్రార్థ్యమానేన యేన వైకుంఠేన భగవతా తస్యా లక్ష్మ్యేః ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా వైకుంఠః వైకుంఠాఖ్యో లోకః కల్పి దండాంతర్వర్తి కల్పితః స చ లోకాలోకపర్వతస్థైర్వర్ణనైః సమస్కృతః లోకాలోకపర్వతోపరి నిర్మిత ఇతి భావః

తస్య వైకుంఠస్య భగవతోఽనుభావః సనకాదికాపేన దైత్యతాం ప్రాప్తాభ్యాం జయవిజయాభ్యాం పరాహాదిరూపేణ యుద్ధాదిలక్షణః ప్రభావో గుణాశ్చ బ్రహ్మణ్యతాదయః పరమోదయాః మహర్థయశ్చ కథితాః తృతీయసప్తస్కందాదిషు కథితాః కార్తవీర్య నాథునా కథయే తత్కథా (భౌమాసీతి) యః పుమాన్ విష్ణో ర్గుణాన్ వర్ణయన్ సాకల్యేనేతి శేషః స భౌమాన్ ధీశంభవాన్ రేణున్ విమమే గణయేత్ భౌమానాం రేణునాం గణనవత్ విష్ణో ర్గుణానాం సాకల్యేన వర్ణన మశక్య మిత్యర్థః యద్యపి పరాహవతారః స్వాయంభువమన్వంతరారంభకాలికః తృతీయస్కంధే ఉక్తః జయవిజయయోః సనకాదికాపేన దైత్యతాప్రాప్తిస్తు రైవతమన్వంతర ఇతి తస్యానుభావః కథిత ఇత్యేతి దసంగతం తథాపి దంష్ట్రాగ్రేణ భూమి ముద్భృత్య యావద్దిరజ్యాక్షసమాగమః తావత్సముద్రే విహరతి సతి వారాహేఽస్మిన్ మన్వంతరే దైత్యతాం ప్రాప్తో జయప్తేన హత ఇత్యవసంతవ్యం న చైవమపి తద్వధస్య పరాహవతారానుభావత్వాత్ వైకుంఠావతారానుభావత్వకథన మసంగతమ్ ఇతి వాచ్యమ్. అవతారాణాం భిన్నత్వేఽప్యవతారిణో భగవత ఏకత్వాత్ పార్వదయో రైవత్యప్రాప్తేః వైకుంఠావతార సమకాలికత్వాత్ తద్దననస్యా ప్యేతత్సంకల్పమాలకత్వాద్యేతి విభావసియమ్

షష్ఠం మన్వంతరమాహ (షష్ఠస్థితి) షష్ఠస్తు మనుః చక్షుషః పుత్రః చాక్షుష ఇతి ప్రసిద్ధః పూర్వాదయ శ్చాక్షుషస్య మనో రాత్మజాః

ఇంద్రో మంత్రద్రుమస్తత్ర దేవా ఆప్యాయో గణాః

మునయస్తత్ర వై రాజన్ హవిష్మద్వీరకాదయః

౮

తత్రాపి దేవః సంభూత్యాం వైరాజస్యాభవత్ సుతః,

అజితో నామ భగవా సంశేన జగతః పతిః

౯

పయోధిం యేన నిర్మధ్య సురాణాం సాధితా సుధా,

భ్రమమాణోఽంభసి ధృతః కూర్మరూపేణ మందరః

౧౦

రాజోవాచ—

యదా భగవతా బ్రహ్మన్ మధితః క్షీరసాగరః

యదర్థం వా యతశ్చాద్రిం దదారాంబుచరాత్మనా.

౧౧

యదామృతం సురైః ప్రాప్తం కించాన్య దభవత్తతః,

ఏతద్భగవతః కర్మ వదన్య పరమాద్భుతమ్

౧౨

ఇంద్రస్త్వ ఇంద్రద్రుమ ఇతి ప్రసిద్ధః తత్ర మన్వంతరే ఆప్యాయో గణా దేవగణాః హే రాజః తత్ర మన్వంతరే హవిష్మదాదయః సప్తయః ఏకం మన్వాదియః పంచోక్తాః

౮

అవతారమాహ (తత్రాపి) తత్రాపి షష్ఠే మన్వంతరే వైరాజన్యభర్తః సంభూత్యాఖ్యానాం వార్యాయాం జగతీపతి ర్భగవా సంశేనాజిత ఇతి ప్రసిద్ధోభవత్

౯

అవతారప్రవాససరం ప్రయచ్ఛ స్సజితం విశేషస్థి (ఎకాదిమితి) యేనాజితేన పయోధిం క్షీరదధిం నిర్మధ్య సురాణాం సుధామృతం సాధితా సంపాదితా యేన చ కూర్మరూపేణాంభసి భ్రమమాణో మందరోఽద్రిః పృష్ఠే ధృతః

౧౦

లబ్ధావసరః స్వప్నతి రాజా (యదేతి శ్రిః) హే బ్రహ్మన్! భగవతా అజితేన యదా క్షీరసాగరో మధితః యయా రీక్యా మధితః యదర్థం యేషాం ప్రయోజనార్థం మధితః యతిశ్చ హేతో రంబుచరాత్మనా కూర్మరూపేణాద్రిం మందరం దదార

౧౧

యేన చ ప్రకారేణ దేవై రమృతం లబ్ధం తతో మంతనాత్ అన్యత్ అమృతా ద్వ్యతిరిక్తమపి వస్తు కిం కి మభవత్ ఏతశ్చయోనిధిమథనాత్మకం భగవతోఽద్భుతం కర్మ వదన్య

౧౨

(అనురహాజితైః దేవైస్సహ బ్రహ్మణా కృతం భగవత్సవనం చ)

త్వయా సంకథ్యమానేన మహిమ్నా సాత్వతాం పతేః,
నాతితృప్యతి మే చిత్తం సుచిరం తాపతాపితమ్

౧౩

సూత ఉవాచ—

సంపృష్టో భగవా నేవం ద్వైపాయనసుతో ద్విజాః,
అభినంద్య హరే ర్వీర్య మభ్యాచక్షుం ప్రచక్రమే

౧౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

యదా యుద్ధేఽనురై ర్దేవా బాధ్యమానాః శితాయుధైః,
గతాసవో నిపతితా నోత్తిష్ఠేరన్ సృ భూయశః

౧౫

యదా దుర్వాససః శాపాత్ నేంద్రా లోకాశ్రయో నృప,

స్వస్వకుశ్రూషాం ద్యనక్తి (త్వియేతి) త్వయా సమ్యక్ కీర్త్యమానేన సాత్వతాం పతే
ర్భగవతో మహిమ్నా మే చిత్తం నైవ తృప్యతి అతృప్తౌ హేతుం వదం బ్రుతం విశిష్ట—సుచిరం
బహుకాలం తాపేనాధ్యాత్మికాదితాపత్రయేణ తాపితం దుఃఖితమ్

౧౬

ఏవ మాపృష్టో భగవాన్ బాదరాయణిః ప్రశ్న మభినంద్య కథయామాపేత్కాహ సూతః
(సంపృష్ట ఇతి) హే ద్విజాః ఇత్థం సంపృష్టో భగవాన్ ద్వైపాయనసుతో ద్విజః శుకః రాజ్ఞః
ప్రశ్న మభినంద్య హరే ర్వీర్యం మాహాత్మ్యం అభ్యాచక్షుం కథయతుం ప్రచక్రమే ఆరేభే

౧౭

తదేవాహ (యదేత్యా ద్యష్టభి రధ్యాయైః) పయోదధినిర్మలనాత్మకం భగవత శ్చరిత్రం వక్తుం
ఽవత్తదుపోద్ఘాతం ప్రపంచయ త్యధ్యాయద్వాభాం యదాఽనురైః కర్తృభిః నిశితాయుధైః సాధనై
ర్యుధ్యమానా దేవాః గతప్రాణాః నిపతితాః బహుశః పున ర్నోత్తిష్ఠేరన్ నాజీవన్ సృ

౧౮

యదా చ దుర్వాససో మునేః శాపేన ఇంద్రేణ సహితా శ్రుయో లోకాః నిశ్చికాః నిర్లక్ష్మికాః
నిస్సంపదోఽభవన్ దుర్వాససా హి కదాచిన్మార్గే గచ్ఛంత మింద్రం దృష్ట్వా స్వకంఠమాలా కృపయా
తస్మై దత్తా తేన చేంద్రేణ శ్రీమదే నానాదృత్య మాలా ఐరావతస్య కుంభే విశిష్టా స చ మత్తః

నిశ్చీకా శ్చాభవంస్తత్ర నేకు రిజ్యాదయః క్రియాః ౧౬

నిశామ్యైతత్ సురగణా మహేంద్రవరుణాదయః
నాధ్యగచ్ఛన్ స్వయం మంత్రైర్మంత్రయంతో వినిశ్చయన్ ౧౭

తతో బ్రహ్మసభాం జగ్ముర్మేరో ర్యూర్ధని సర్వశః,
సర్వం విజ్ఞాపయాంచక్రుః ప్రణతాః పరమేష్ఠినే ౧౮

స విలోక్యేంద్రవాయాదీన్ నిస్సత్వాన్ విగతప్రభాన్,
లోకా నమంగళప్రాయా నసురా నయథా విభుః ౧౯

సమాహితేన మనసా సంస్మరన్ పురుషం పరమ్,
ఉవాచోత్పల్లవదనో దేవాన్ స భగవాన్ పరః ౨౦

పద్మాం మాలాం చూర్ణీచకార, తతః కుపితో దుర్వాసాస్తం శశాప త్రిభి ర్లోకైః సహ త్వం
నిశ్చీకో భవేతి తదేతదుక్తం యదా దుర్వాససః శాపేనేతి తత్ర తదా ఇజ్యాదయో యాగాదయః క్రియా
నేకు ర్న సమర్థాః క్రియం వర్తయితుం నాశక్నువన్నిత్యర్థః ౧౬

తదా సురగణాః ఇంద్రాదిదేవగణాః ఏతత్ త్రైలోక్యస్య నిశ్చీకత్వం పతితానాం దేవానా
మనుత్థానం చ నిశామ్య దృష్ట్వా స్వయం మంత్రైః మంత్రయంతోఽపి ఆలోచయంతోఽపి
వినిశ్చయం సశ్రీకత్వాద్వాపహోపాయవిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛన్ స ప్రాపు రిత్వర్థః ౧౭

తతో నిశ్చయానదిగమనాంతరం మేరో ర్యూర్ధని స్థితాం బ్రహ్మణః చతుర్ముఖస్య సభాం
సర్వేశాః సర్వే జగ్ముః తత్ర గత్వా సర్వే ప్రణతాః కృతప్రణామాః పరమేష్ఠినే బ్రహ్మణే
విజ్ఞాపయాంచక్రుః విజ్ఞాపనం చక్రు రిత్వర్థః ఆతః శ్రుత్వా బ్రహ్మ కిమకరో దిత్వత ఆహ (స ఇతి)
తతః స పరమేష్ఠీ విగతప్రభాన్ నిస్తేజస్కాన్ నిస్సత్వాన్ బలహీనా నింద్రవాయాదీన్ దేవగణాన్
తథాఽమంగళప్రాయాన్ మంగళరహితానివ స్థితాన్ త్రిన్ లోకాంశ్చ విలోక్య తథాఽసురాన్ దేవగణా
ద్విలక్షణాన్ తేజోబలాదియక్తాంశ్చ విలోక్య సురానాహేత్యుత్తరేణాన్వయః విభు ర్భ్రుహ్మ ౧౯

సమాహితే నైకాగ్రేణ మనసా పరమపురుషం సంస్మరన్ పరమపురుషశరణపరణేన
యథాపూర్వం సర్వం ప్రాప్స్వామ ఇతి హర్షేణోత్పల్లం వికసితం వదనం యస్య స భగవాన్ బ్రహ్మ
హరీ నింద్రముఖాన్ సురాన్ దేవానాహ ఉవాచ ౨౦

(అనురవరాజితైః తేవైస్సహ బ్రహ్మణా కృతం భగవత్సవనం చ)

అహం భవో యూయమథోఽసురాదయో మనుష్యతిర్యగ్ద్రిమఘర్మజాతయః.

యస్యావతారాంశకలావిసర్జితా వ్రజామ సర్వే శరణం త మవ్యయమ్ ౨౧

న యస్య వధ్యో న చ రక్షణీయో నోపేక్షణీ యాదరణీయపక్షః.

అథాపి సర్గస్థితిసంయమార్థం ధత్తే రజస్సత్త్వతమాంసి కాలే ౨౨

అయం చ తస్య స్థితిపాలనక్షణః సత్త్వం జుషాణస్య భవాయ దేహీనామ్.

తస్మాద్ వ్రజామః శరణం జగద్గురం స్వానాం స నో దాస్యతి శం సురప్రియః ౨౩

తదేవాహ (అహమితి త్రివిః) అన్మదాదయః సర్వే యస్య భగవతో అవతారః సృష్ట్యదికృతోఽనిరుద్ధః తస్మాంశకలయా అంశాంశేన జ్ఞానశక్త్యాదిగుణలేశేన విసర్జితాః ఉత్పాదితాః తమేవావ్యయం భగవంతం శరణం వ్రజామ గచ్ఛేమ యః ప్రష్టా స ఏవాస్మాకం రక్షితా అతస్తమేవ శరణం వ్రజామ ఇతోఽన్యో న కల్పిదుపాయో అస్తీతి భావః తత్రాహం బ్రహ్మ భవో రుద్రః యూయం దేవాః ద్రుమాః వృక్షాః ఘర్మజాతయః స్వేదజోద్భిజాదయః ౨౧

వసు తేన యథా వయం సృష్టా స్తథాఽసురా అపి అతస్తాన్నిగృహ్య వైషమ్యాది ప్రాకృతగుణరహితః కథ మస్మాన్ రక్షిష్యతీత్యాశంకాం నిరాహ (న యస్యేతి ద్వాభ్యామ్.) తత్రార్థేనాక్షేపః సార్థేన తు పరిహారః యద్యప్యస్య వైషమ్యనైర్ఘృత్వాదిప్రాకృతగుణరహితస్య వధ్యాదిపక్షో నాస్తీ తథాపి జగతిః సృష్ట్యాద్యర్థం కాలే సృష్ట్యాద్యసయక్తకాలే రజస్సత్త్వతమాంసి ధత్తే బిభర్తి త్రిగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం వ్రవర్తత ఇత్యర్థః ౨౨

తర్హి రజ ఆదిధత్తాం నామ తథాపి ప్రకృతే కిమాయాతమితి చేత్ తత్రాహ (అయం త్వితి) దేహీనాం భవాయ సత్తాయై స్థితయ ఇత్యర్థః సత్త్వం జుషాణస్య సత్త్వగుణోన్మేషనిమిత్త కర్మానుగుణం ప్రవృత్తస్య తస్య భగవతోఽయం స్థితిపాలనక్షణః స్థిత్యాత్మకపాలనస్య కాలః సత్త్వప్రధానదేవాదిపాలకాలోఽయ మితి భావః. యత ఏవం తస్మాత్ సర్వే వయం జగద్భిక్షకారిణం శరణం వ్రజామః రక్షణోపాయత్వే నాధ్యవస్థామః స్వానాం శరణవ్రజనమాత్రేణ స్వీయత్వేన పరిగృహీతానా మస్మాకం శం సుఖం దాన్యతి దాన్యతి యతోఽయం భగవాన్ స్యక ఏవ సురాః ప్రియాః యస్య తాదృశః. ౨౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్యాఖ్యాష్య సురాన్ వేదాః సహ దేవై రరిందమ,

అజితస్య పదం సాక్ష జ్ఞగామ తమసః పఠమ్

౨౪

తత్రాదృష్టస్వరూపాయ శ్రుతపూర్వాయ వై విభో.

స్తుతి మబ్రూత దైవీభి ర్గీర్ణిస్తవహితేంద్రియః

౨౫

బ్రహ్మోవాచ —

అవిక్రియం సత్య మనంత మాద్యం గుహాశయం నిష్కల మప్రతర్క్యమ్,

ఏనం బ్రహ్మ సురాన్ ప్రత్యుక్త్వాఽజితస్య భగవతః స్థానం తైస్సురైః సహ
ఁగామేత్యాహ భగవాన్ బాదరాయణః (ఇతీతి) హే అరిందమః కామక్రోధాదిదమనః రాజన్, ఇతీతం
సురాన్ దేవా నఖాష్య వేదాః సర్వం జగ ద్విదధాతి నృజితీతి తథా తాదృశః పశుర్యుఖః దేవైః సహ
లోకా ద్యత్పర మలోకాఖ్యం తమః తస్మాత్తమనః పరం అజితస్య భగవతః పదం సానం
జగమ యయౌ

౨౬

తత్ర పఠే అదృష్టస్వరూపాయ 'స మాంసపక్ష రణివీక్షితే తమ్' ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా స్వస్య
దర్శనత్వం జ్ఞానయతు మదృష్టం బ్రహ్మాదిభిః కదాపి న దృష్టం స్వరూపం యన్య తస్మై
శ్రుతపూర్వాయ పూర్వం శ్రుతః వెదశాస్త్రాదిభిః ఇతి శ్రుతిపూర్వః తస్మై అజితాఖ్యో భగవాన్
అపతీర్ణః ఇత్యేతావన్నాత్రం బ్రహ్మాదిభిః శ్రుతం న తు దృష్ట ఇతి భావః ఏనం విదాయ తస్మై ప్రణతి
రితి శేషః స్తవహితేంద్రియః స్తవాయ హితేంద్రియః స్తోతుం సమాహితేంద్రియో బ్రహ్మ దైవీభి
రౌపనిషదర్థానుకరిణిభి ర్గీర్ణి తభిభోః స్వయ మనభిభూతః ఇతరానభిపతతి జయతీ త్యభిభూ రజితస్తస్య
స్తుతం భావేత్తః స్తుతి మబ్రూత ఉవాచ అకరో దిత్యర్థః,

౨౭

స్తుత మేవాహ (అవిక్రియ మిత్యాదినా) తావత్ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం తత్తదుపవిషత్ప్రతి
పాద్యం పరమాత్మస్వరూపం విశోధ్య నమస్కృత్య శరణం వ్రజతి (అవిక్రియమితి వ్యాఖ్యామ) హే
దేవః త్వాం నమామః నమస్కర్మః బహుపదన మింద్రాదిదేవతాభిప్రాయకం కథంభూతం? పరంశ్రేష్ఠం
నిస్సమాభ్యుధిత మత ఏవ పరణీయం పరమిత్యనేన 'స తత్సమ శ్చాభ్యుధితశ్చ దృశ్యతే' ఇతి శ్రుత్యర్థః
సూచితః, దేవపరేజ్యశబ్దాభ్యాం గాయత్ర్యర్థః, మత్స్వే హేతుః మనోగ్రయానం పదసా నిరుక్తం
మనసోఽగ్రే అవిషయత్వేన యోఽతిపరత ఇతి తథా పదసా నిర్వక్తు మశక్యం వాఙ్మనసావిషయ

(అనురపరాజితైః దేవైః స్సహ బృహ్మణా కృతం భగవత్ ప్రవనం చ)

మనోఽగ్రయానం వచసా నిరుక్తం సమామహే దేవవరం వరేణ్యమ్ ౨

విపశ్చితం ప్రాణమనోధియాత్మనా మర్థేంద్రియాభాః మనిద్రమవ్రణః,

మిత్యర్థః సర్వం హి చేతనచేతనాత్మకం జగద్వాఙ్మనసయోర్విషయం అత ఏవావరం పరమాత్మా తు తదవిషయత్వా ద్వార ఇత్యర్థః యద్భవి పరమాత్మాపి యోగపరిశుద్ధమనోవిషయో వేదాంత వాగ్విషయశ్చ తదాపీయత్రయా తాభ్యావపి పరిచ్ఛేత్తు మశక్తోఽనంతస్వరూపస్వభావత్వా దితి భావః వాఙ్మనసావిషయత్వే హేతు రప్రతికర్మమితి ప్రకృతిపురుషసజాతీయత్వేన తర్కితుమశక్యం యత్రప్రతర్క్యం తదేవ వాఙ్మనసో రవిషయమితి భావః అప్రతిర్క్యే హేతుః నిష్కలమితి కలా అవయవాః నిరవయవం కర్మాయత్రప్రాకృతశరీరరహిత మిత్యర్థః, యశ్చకలం చదేవ ప్రతర్క్యమితి భావః ఆకాశాదికమపి సకలమేదేతి త్విర్మర్మై ర్హి ఈదృశః కుత్రాస్త ఇత్యత్ర అహ-గుహః యస్మి అస్మద్వాహ్మదయగుహయామేవ శయానం వసంత మిత్యర్థః, ప తర్హి కిం జీవాః హృది హ్యాయ మాత్మా ప్రజిహితః ఇతి శ్రవణా న్నేత్యాహ ఆద్యం ఆదౌ భవమాద్యం హృదయావస్థావానామపి ఉవాదనకారణలయా ఆదౌ ఏర్తమానం గుహాశయత్వప్రయుక్తం ఎరిచ్ఛిన్నత్వం వారియత అనంతమితి ఉపాసకానుగ్రహాయ అంతరాత్మతయా నిమిషనాయ చ హృదయావచ్ఛిన్నత్వేఽపి స్వూపతో దేశకాలవస్తుః పరిచ్ఛేదిరహితమ్ అద్యత్వప్రయుక్తం స్వూపతః స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషయో రివి ప్రాప్తం వికారం వారయతి (అవిక్రియం సత్యమితి) అవిక్రియం ప్రకృతినివ స్వరూపాన్యభావరూప వికారరహితం సత్యం పురుష ఇవ స్వభావాన్యభావరూప వికారరహితం సద్వార కిన్వా ద్వీకారస్యాద్యత్వేఽపి స్వరూపతః స్వభావతశ్చ నిర్వికారమేవేతి భావః అత్ర సతిపదం “సత్త్వం జాన మనంతమ్” “ఐష్క్రియం పిష్కలం శాంతం నిరవద్యమ్” “అం దుర్ధర్మినం గూఢ మనుపవిష్టం గుహాహితమ్” “అనేకదేకం మనసా జవీయో నైకదేవా అఘ్నవన్” “యద్వాచాఽనన్యుడిలమ్” ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽనుసంధేయః ౨౬

అందైరపి ప్రకృతిపురుషయో రసంభావితై ర్గుణై ర్దేవం శింషన్ శరణం ప్రజతి (విపశ్చితమితి) ప్రాణాదీనాం విపశ్చితం సాక్షాత్కర్తారం అత్రాత్మానో జీవాః స హి సర్వప్రకృతి వికారజీవయగః తే సాక్షాత్కర్తృత్వే మేకస్య జీవస్య సంభావిత మితి భావః ఆర్థాః శబ్దాదయో విషయాః తద్గ్రాహకాణి శ్రోత్రాదీంద్రియాణి చ తేషా మాభాసం ప్రకాశకిం జీవానా మర్థేంద్రియప్రకాశక మిత్యర్థః, అపిద్రం పిద్రగ్రహణం జాగ్రదాద్యసప్తాత్రయోపలక్షణ మనస్థానయరహితాయే త్యర్థః, తత్ర హేతుః

చాయాతపౌ యత్ర న గృధ్రపక్షౌ త మక్షరం ఖం త్రియుగం వ్రజామహే ౨౭

అజన్య చక్రం త్వజయేర్యమాణం మనోమయం పంచదశార మాకు.

త్రిణాభి విద్యుచ్ఛల మష్టనేమి యదక్ష మాహుస్తమృతం ప్రపద్యే ౨౮

య ఏకవర్ణం తమనః పరం తదలోక మన్యక్త మనంతపారమ్.

అవ్రజం కర్మాయత్తశరీరరహితం. తత్రాపి హేతుః-చాయాతపౌ అజ్ఞానం తన్నిశ్రం జ్ఞానం చ గృధ్రపక్ష “గృధ్రా అభికాంక్షయామ్” రాగాదిమత్ పురుషాశ్రయౌ యత్ర యస్మిన్ న స్తః తాదృశ మక్షరం అశ్నోతేః సరస్రత్యయః సర్వవ్యాపకం తత్ర దృష్టాంతః—ఖ మాకాశ మివ వ్యాప్త మిత్యర్థః త్రియుగం పూర్వపాధుజ్యం కృతాదియుగత్రయావిర్భావవంతం వా వ్రజామహే శరణమితి శేషః ౨౭

పునర వ్యసాధారణేన ధర్మాంతరేణ విశింషణ శరణం వ్రజతి (అజన్యేతి) మనోమయం చక్రం యదక్షం యః పరమాత్మా అక్షో యన్య తత్రతోక్తం యచ్ఛబ్దన్య ప్రతినిర్దేశ స్తమితి తిం పరమాత్మానం ఋతం సత్యం ప్రపద్యే శరణం వ్రజామిత్యన్వయః మనోవ్యాపారమూలకం సంసార రూపం చక్రమ్ అజన్య భగవతో అజయా మాయయా ఈర్యమాణం ప్రవర్త్యమానం పంచదశారం దశేంద్రియపంచవృత్తిప్రాణారమ్ అకుగామీ త్రిణాభి త్రయః సత్త్వాదయో గుణా ఏవ నాభిరన్య తత్ అనుకూలప్రతికూలోదాసీనవృత్త్యపేతం వా అష్టనేమి “భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ అహంకారః” ఇత్యష్టప్రకృతయ ఏవ నేమి ర్యన్య విద్యుదివ చలం యః పరమాత్మా అక్ష మాశ్రయో యన్య తత్ యత్సంకల్పమూలక మిత్యర్థః అకు శీఘ్రం గచ్ఛతీతి తథా ౨౮

ఏవం బంధదత్తరూపోఽనితరసాధారణధర్మ ఉక్తః అథ ముక్తిదత్తం సూచన్ముక్తిగమ్యం లోకం విశిష్ట (యదేకమితి) యదేకవర్ణ మేకస్రకారం కేవలం కుద్ధనత్వమయం ఇత్యర్థః తమనః ప్రకృతి మండలాత్ పరం పరస్తా ద్విద్యమానం “క్షయం తమన్యరణనః పరాకే ఆదిత్యవర్ణం తమనః పరస్తాత్” ఇతి శ్రుతేః స్థానమితి శేషః. అలోకం సంసారిభి ర్దృష్టు మశక్యమ్ అన్యక్తం రాగాదిదోషై ర్విశేషేణోక్తం న భవతీత్యన్యక్తమ్ ఉపసువర్ణం “యత్ర పూర్వే సాధ్యాః సంతి దేవాః” ఇత్యుక్త నిషిద్ధాత్మకాః సుపర్వాః హంసాః తేషాం నమీపం నన్నికృష్టం తదదిష్ఠిత మిత్యర్థః. అనంతపారిం విరచధిం “త్రిపాదస్యామృతం దివి” ఇతి శ్రుతేః ఏకంభూతం పదం య అసాంచకార ఉపనిషేక అధిపితవా నిత్యర్థః. యం చ దీరాః యోగపధేన యోగమార్గేణ ఉక్తవిధపదప్రాప్తయే ఉపాసతే.

(అనురపరాజితైః దేవై స్సహ బ్రహ్మణా కృతం భగవత్ ప్రపనం చ)

అసాంచకా రోపసుపర్ణమేన ముపాసతే యోగంధేన ధీరాః

౨౯

న యస్య కశ్చాతితర్తి మాయాం యయా జనో ముహ్యతి వేద నార్థమ్,

తం నిర్జితాత్మాత్మగుణం పరేశం ననామ భూతేషు సమం చరంతమ్

౩౦

ఇమే వయం యత్ప్రియయైవ తన్వా సత్త్వేన సృష్టా బహిరంతరావిః

గతిం న సూక్ష్మ మృషయశ్చ విద్యుహే కుతోఽనురాద్యా ఇతరప్రధానాః

౩౧

యచ్ఛబ్దస్య తమిక్తు త్రరత్రాన్వయః తమృతమితి పూర్వేణ వా ఉపనువర్ణమితి పారే ఉపేత్యసాంబకారే త్యనేన సంబంధః ఉపసర్గస్య వ్యవహితత్వేన ప్రయోగ ఆర్జః సువర్ణవత్ ప్రకాశబహుళం వదం య ఉపాసాంబకార ఉపవిష్టవాన్ ఇత్యర్థః

౩౯

ఏవం ముముక్షుభి రుపాన్యత్వం ముక్తప్రాప్యత్వం విత్యవిభూత్యధిపతిత్వం చ అనితర సాధారణముక్తమ్ అనేన ముక్తిదత్వమ ప్యనితరసాధారణం సూచితం తదేవ వ్యంజయన్ సమస్కరోతి (నేతి) కశ్చి దవ్యయం జనో మత్రప్రభృతిజనో యస్య భగవతో మాయాం నాతితర్తి నాతికామతి-

“దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ।

మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరంతి తే ॥”

ఇతి భగవదుక్తార్థోఽత్రానుసంధేయః నాతితర్తి కింతు తథా ముహ్యతి అత ఏవ భూతేషు సమం సహ చరంతం అంతరాత్మతయా వియమయంతం అర్థం పరమపురుషార్థస్వరూపం యం పరమాత్మానం న వేద న జానాతి యత్రసాదాత్మతితర్తి న ముహ్యతి వేద చేతి భావః తం భూతేషు సమం చరంతమపి నిర్జితాత్మాత్మగుణం ఏక ఆత్మకట్టో దేహపరః అవరస్తు జీవపరః చిదచిద్దోషాన్సృష్ట మిత్యర్థః అత ఏవ పరేషా మస్మాక మపీళం నిమామః

౩౦

కశ్చా వ్యన్య మాయాం నాతితర్తి ఇత్యనేనాన్య దురవగమచేష్టితత్వం సూచితం తదేవ వ్యక్తికరోతి (ఇమ ఇతి) ఇమే వయం దేవా ఋషయశ్చ యస్య ప్రియయా తన్వా శరీరభూతేన సత్త్వేన సృష్టా అపి “తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ ప్రకాశకమ్” ఇత్యుక్తవిధసత్త్వగుణప్రధానమ్ అపీతి భావః అత ఏవ బహిరంతరశ్చ అపి అవిరూపతజ్ఞానా అపి యస్య భగవతో గతిం చేష్టాం సూక్ష్మం దుర్విణాన్యాం న విద్యుహే ఉక్తవిధాం వయమేవ న విద్యుహే కుత ఇతరప్రధానాః రజస్తమఃప్రధానా అనురాద్యా జానీయుః

౩౧

పాదౌ మహీయం స్వకృతై వ యస్య చతుర్విధో యత్ర హి భూతుర్గః
స వై మహాపురుష ఆత్మతంత్రః ప్రసీదతాం బ్రహ్మ మహావిభూతిః

1 2

అంభస్తు యద్రేచ ఉదారవీర్యం సిద్ధ్యంతి జీవంత్యుత వర్ధమానః
లోకా త్రయోఽథాఖిలలోకపాలాః ప్రసీదతాం బ్రహ్మ మహావిభూతిః

3 3

సోమం మనో యస్య మామనంతి దివోకసాం వై బలమంధ ఆయుః,
ఈశో నగానాం ప్రజనః ప్రజానాం ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః,

4 4

తదేకవర్ణమితి నిర్వచిత్యాత్మ్యదితిత్య ముక్త మత రీలావిమాత్యవిసతిత్య మనితరసాధాగణం
పస్తు కృత్స్నజగదంతర్గతానాం పృథివ్యాదీనాం తదిత్యవత్సేన తస్మిరీరకత్వం తత్ప్రభవత్వం చ
పరిపూర్ణం పురుషసూక్త పతిసాద్యవిరాడ్రూప మఖయవిభూత్యధిపతిత్వరూపమహావిభూత్యాత్మకాఽ
నిరసాదారిణధర్మయ్యుక్తం వారంవార మనుస్మరం స్తత్రప్రసాదం ప్రార్థయతే (పాదౌ ఇత్యాదివాదకః))
యం మహీ యస్య స్వకృతై వ స్సేన సృష్టేన పద్భ్యాం భూమిః" ఇతి శ్రుతేః పాదౌ స మహా
విభూతి ర్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో నః ప్రసీదతా మిశ్యన్వయః సుహిం విశిష్య యత్ర మహ్యో చతుర్విధః
జరాయుజ్ఞాదజస్వేదిజోద్బిజ్జరూపో భూనర్గో భవతి "పుమాన్మదేవో న నరో న పశు ర్న చ
పాదపః" ఇత్యుక్తవతుర్విధో వా స భగవా నాత్మతంత్రః స్వతంత్రః మహాపురుషః పరమపురుషో
వై రాజపురుషో వా నోఽపాకం ప్రసన్నో భవతు

5 1

తథా అభో జలం యద్రేతః యత్కారాగూతం త్రయో లోకాః లోకపాలాశ్చ సిద్ధస్తై
శ్చి శేషః యస్మా దుత్పద్యంతే జీవంతి యేనేతి శ్లోక మానాః యత్రేతి శేషః స బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో
మహావిభూతి ర్నః ప్రసీదతామ్

3 3

సోమం చంద్రమనం యస్య మనో వదంతి "చంద్రమా మనసో జాతః" ఇతి శ్రుతేః
సోమం విశిష్ట యః సోమో దివోకసాం దేవానాం అంధ మన్నం అమృతకరత్నాదితి భావః అత ఏవ
బల మాయశ్చ నగానాం వృక్షాణాం ప్రజానాం చరాణాం చ ప్రకర్షేజనయతి వర్ధయతీతి ప్రజనః అత
స తేషా మీశో యః సోమస్తం యస్య మనో వదంతి మనసో జాతం విరాడ్రూపశ్చ మనఃస్థానీయం
చ వదంతి స బ్రహ్మ మహావిభూతి ర్నః ప్రసీదతామ్ బలాదీని పరమాత్మవిశేషాని వా దేవాదీనాం
యశ్చ బలాదీహేతుః స ఈశో బ్రహ్మ మహావిభూతి రిత్యన్వయః

6 4

(అనురపరాజితైః దేవైస్సహ బ్రహ్మణా కృతం భగవత్ స్తవనం చ)

అగ్నిర్ముఖం యస్య తు జాతవేదా జాతః క్రియాకాండనిమిత్తజగ్మా.

అంతఃసముద్రేఽనుపవన్ స్వధాతున్ ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౩౫

యచ్ఛత్ర రాసీన్ తరణి దేవయానం త్రయీమయో బ్రహ్మణ ఏష దిష్ట్యమ్.

ద్వారం చ ముక్తే రమృతం చ మృత్యుః ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౩౬

ప్రాణా దభూద్యస్య చరాచరాణాం ప్రాణః సహో బల మోజశ్చ వాయుః.

తథా యస్యాగ్నిర్ముఖ మువ్యతే “ముఖా దింద్రశ్చాగ్నిశ్చ” ఇత్యాది శ్రుతిభి ర్యస్య ముఖ స్థానీయో ముఖజాత శ్చాగ్నిః స బ్రహ్మ మహావిభూతిః ప్రసీదతాం మిరస్వయః యస్య ముఖమ్ అగ్ని ర్జాత ఇతి వాన్వయః అగ్నిం పిసన్తి జాతవేదాః జాతం స్సర్వే నిహితం చదుపురోదాశాదికమ్ ఆంద్రాదిభ్యో వేదయతి “విత్ లాభే” ప్రావయతితి జాతవేదాః తథా క్రియాకాండనిమిత్తజగ్మా క్రియాకాండనిమిత్తం యజ్ఞాపక్రియాకలాపాత్మకవేదపూర్వభాగాద్దానుస్థాననిమిత్తం జన్మ యస్య నః అంతఃసముద్రే సముద్రో దేవామ్ “త్రాప్తికశ్చాత్త్ర మాయస్తాత్” ఇతి న్యాయేన జలం ప్రచురన్వితం అంతఃసముద్రే దేహమధ్యే జారురూపేణ స్వధాతున్ స్వాదిష్ఠితదేహస్థాన్ ధాతున్ శుక్రశోణిశాది సప్తధాతున్ పవన్ పరిణమయన్ ఎవంమాతోఽగ్ని ర్యస్య ముఖం నః ప్రసీదతామ్. ౩౫

తథా తరణి రాదితోఽయస్య చక్షరాసీత్ “చక్షుర్మురోఽజాయత” ఇతి శ్రుతేః స మహావిభూతి ర్నోఽస్మాకం ప్రసీదతాం తరణిం విసన్తి దేవయాన మర్చిరాగ్మాగ్నయః త్రయీమయః ఋగ్విజుస్సానుప్రచురః స ఏష తరణి ర్బ్రహ్మణః పరస్య దిష్ట్యం స్థానం “య ఏషోఽంతరాపిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే” ఇతి శ్రుతేః బ్రహ్మణ ఉపాసనస్థాన మిత్యర్థః ముక్తే ద్వారం దేవయానభ్యాదితి భావః అమృతం వామృతసాధనం పుణ్యానుస్థానకాలవాచకత్వాదితి భావః మృత్యు రుదహి సమయాభ్యా మాయుర్యయకర్తాత్ ఎవంభూత స్తరణిర్యస్య చక్షుః స మహావిభూతిః ప్రసీదతామ్ ౩౬

తథా యస్మి ప్రాణా ద్వాయు రభూత్ “ప్రాణా ద్వాయు రజాయత” ఇన్ది శ్రుతేః స మహావిభూతిః ప్రసీదతామ్ కథంభూతో వాయు శ్చరాచరాణాం భూతానాం సహ ఆసః జనయతా తత్ర సహో మనసో బలం దైహికం ఆజః ఇంద్రియాణాం బలం ప్రాణః పంచపుత్రిమాన్ యం

అన్వాస్త్య సమాజ మివానుగా వయం ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౩౩

శ్రోత్రాద్ దిశో యస్య హృదశ్చ ఖని ప్రజజ్ఞిరే ఖం పురుషస్య నాభ్యాః.

ప్రాణేంద్రియాత్మాను శరీరకేతం ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౩౪

బలా నృహేంద్ర త్రిదశాః ప్రసాదా నృన్యోగిరీశో దిషణాద్ విరించః.

భేద్యశ్చ చందాన్యైషయో మేధ్రతః కః ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౩౫

శ్రీర్వక్షసః పితర శ్చాయయాఽఽసన్ ధర్మః స్తనా దితరః పృష్ఠతోఽభూత్,

ద్యౌర్యస్య శీర్షోఽప్సరసో విహరాత్ ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౪౦

విప్రో ముఖం బ్రహ్మ చ యస్య గుహ్యం రాజన్య ఆసీద్ భుజయో ర్పలం చ

పంచవృత్తిం ప్రాణం వయం వృద్ధ్యాద్యదిష్టాత్పదేవతాః స మాజం సార్వభౌమం భృత్యా
ఇవాన్వాస్త్యనువర్తినః స ఏవంభూతో వాయు ర్యస్య ప్రాణాదభూత్ నః ప్రసీదతామ్ ౩౩

తథా యస్య శ్రోత్రాద్దిశో జజ్ఞిరే “దిశః శ్రోత్రాత్” ఇతి పురుషసూక్తే శ్రవణాత్ ఖని
దేవగతచ్చిద్రాణి హృదా జజ్ఞిరే హృదయా దుద్బభూవుః పురుషస్య వైరాజన్య నాభ్యాః ఖ మంతరిక్షం
జజ్ఞే “నాభ్యా ఆసీ దంతరిక్షమ్” ఇతి క్రతుః ప్రాణశబ్దః కర్మేంద్రియపరః ఇంద్రియశబ్దో జ్ఞానేంద్రియ
పరః ఆత్మా వనః ఆనుశబ్దః పంచవృత్తిప్రాణవాయుపరః శరీరం చేత్యేతేషాం కేతనం ఆశ్రయం ఖం
యస్య నాభ్యా జజ్ఞే సః ప్రసీదతామ్ ౩౪

యస్య బలా నృహేంద్రా జజ్ఞే ప్రసాదాత్ త్రిదశా జజ్ఞిరే మన్యోః క్రోధాత్ గిరిశ్రో రుద్రః
హర్షా ద్విరిందో బ్రహ్మ భేద్య శ్చందాంసి గాయత్ర్యాదీని “చందాంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్” ఇతి క్రతుః
ఋషయశ్చ భేద్యః వివరేభ్యః జజ్ఞిరే మేధ్రాత్కః ప్రణాపతి ర్యేధాదిష్టాతా సః ప్రసీదతామ్ ౩౫

తథా యస్య వక్షసః శ్రీః సంజజ్ఞే చాయయా చాయాతః పితరః ఆసన్ స్తనాద్ధర్మః
నృష్ఠతః ఇతిర్ఽధర్మః శీర్షః శిరసః ద్యౌః “శీర్షో ద్యౌః సమవర్తత” ఇతి క్రతుః విహరా దప్సరసః
ఆసన్ సః ప్రసీదతామ్ ౪౦

తథా యస్య ముఖా ద్విప్రః విప్రకులం గుహ్య వతీంద్రియార్థావబోధి బ్రహ్మ వేది శ్చాసీత్
“ఋచ స్సామాని జజ్ఞిరే” “బ్రాహ్మణోఽన్య ముఖ మాసీత్” ఇతి క్రతుః భుజయో ర్పాహుభ్యాం

(అసురపరాజితైః దేవైస్సహ బ్రహ్మణా కృతం భవగవత్ ప్రపనం చ)

ఊర్వో ర్విదోఞోఽంఘ్రి రవేదకూద్రౌ ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౪౧

లోభోఽధరాత్ పీతి రుపర్యభూద్ ద్యుతి ర్నస్తః పశవ్యః స్పర్శేన కామః,
భ్రువో ర్యమః పక్ష్యభవ స్తు కాలః ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః. ౪౨

ద్రవ్యం వయః కర్మ గుణా నివేశేషం యద్యోగమాయావిహితాన్ వదంతి,
యద్ధుర్విభావ్యం ప్రబుధావబోధం ప్రసీదతాం నః స మహావిభూతిః ౪౩

సమోఽస్తు తస్మా ఉపశాంతశక్తయే స్వారాజ్యలాభప్రతిపూరితాత్మనే.

రాజన్యో బలం చాసీత్ “బాహూ రాజన్యః కృతః” ఇతి క్రుతేః ఊర్వో ర్విద్ వైశ్యః టఃః నైపుణ్యం తస్య వృత్తిశ్చ అంఘ్రిః అంఘ్రిణా విత్యర్థః అవేదకూద్రౌ అనేనః వేదవ్యతిరిక్తా శుక్రూషా వృత్తిః తద్వృత్తిమాన్ కూద్రశ్చ విదంఘ్రి రభవచ్ఛ కూద్ర ఇతి పారాంతరం సుగమమ్ “ఊరూ తదన్య యద్యైశ్యః పద్మాం కూద్రోఽజాయత” ఇతి శ్లోకేః ౪౧

అధరా దధరోష్ఠా ల్లోభః ఉపర్యుత్తరోష్ఠాత్ పీతి రభూత్ నస్తః నాసికాతః ద్యుతిః కాంతః, పశవ్యః పశూనాం హితః కామః స్పర్శేనాభూత్ భ్రువో ర్యమః కాలః పక్ష్యభవః పక్ష్యణో జాతః నః ప్రసీదతామ్ ౪౨

కిం బహునాః ద్రవ్యం భూతపంచకం వయః కాలం కర్మ జీవాదృష్టం గుణాన్ సత్త్వాదీన్ విశేషం బ్రహ్మాండం తదుపలక్ష్ితం కార్యవర్గం చ యన్య యోగమాయయా ఈక్షణాత్మకసంకల్పేన విహితాన్ వదంతి ద్వివ్యాధికారజాత్మకం విశేషం రూపం కార్యాత్మకం చ సర్వం వస్తు యత్సంకల్ప విహితం వదంతీత్యర్థః అత ఏన యద్యత్ స్వరూపం దుర్విభావ్యం చేతనాచేతనసజ్జాతీయత్వేన చింతయితు మశక్యం సృజుదావబోధం ప్రకృష్టవిద్వదవబోధ్యం స మహావిభూతిః ప్రసీదతామ్ ౪౩

ఏవం కార్యావస్థప్రపంచశరీరకం వై రాజపురుషం ప్రసాద్యాథ కారణావస్థం సమస్కరోతి (నమ ఇతి.) ఉపశాంతశక్తయే సర్గాద్యవభిముఖచిదచిత్తాలాదిశక్తయే స్వరాట్ స్వతంత్రం స్వస్వరూపం తస్య భావో యాథాత్మ్యం స్వారాజ్యం తస్య లాభేన స్వానందానుభవేనేత్యర్థః తేన ప్రతిపూరిత ఆత్మా స్వరూపం యన్య తస్మై స్వతంత్రానందానందస్వస్వరూపానుభవపూర్ణావస్థ

గుణేషు మాయారచితేషు వృత్తిభి ర్న సజ్జమానాయ నభస్వదూతయే

౪౪

స త్వం నో దర్శయాత్మాన మశ్మత్కరణగోచరమ్,

ప్రసన్నానాం దిదృక్షాణాం సస్మితం తే ముఖాంబుజమ్

౪౫

తైస్రైః స్వేచ్ఛాదృతై రూపైః కాలే కాలే స్వయం విభో,

కర్మ దుర్విషహం యన్నో భగవాన్తత్ కరోతి హి

౪౬

క్లేశభూర్యల్పసారాణి కర్మాణి విఫలాని వా,

దేహీనాం విషయార్తానాం న తదైవార్పితం త్వయి

౪౭

సమస్తకమాయేత్యర్థః మాయయా రచితేషు గుణేషు స సజ్జమానాయ లీలారసముఖాయ స్వభూతయే
స్వాభావితైశ్చర్యాయ తస్మై నమో నమః

౪౮

ఏవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం విభూతిద్వయాధిపం సర్వకారణం భగవంతం ప్రసాద్య
సమస్కృత్య స్వాక్షేపేతం విజ్ఞానయతుం తావత్ తద్దర్శనం వార్ధయతి (స త్వమితి) ఉక్తవిధ
స్త్య మాత్మనం దివ్యమంగళవిగ్రహం దిదృక్షాణాం ప్రసన్నానాం నోఽస్మాక మ్మద్భక్షరాదికరణ
గోచరం యథా భవతి థా సస్మితం తే ముఖాంబుజం దర్శయ

౪౯

నను “స చక్షుషా వశ్యశి క్షణేనైవై” ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధియా చక్షురాద్యగోచరోఽహం
కథం త్వద్భక్షరాదికరణవిషయః స్వామిః ఇత్యుత్తాహ (తైరితి) హే విభో! కాలే కాలే “యదా యదా
హి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారతః ఆభ్యుత్థాన మధర్మస్య” ఇత్యుక్తకాలే స్వేచ్ఛాదృతైః స తు
పుజ్యపాపాశ్చికకర్మధృతై రూపై రవతారై ర్భవాన్నోఽస్మాకం దుర్విషహం దురాపదం దుష్కరం
కర్మ కరోతి హి ఆఘటితఘటనాశ్చికక్రియాశ్చైస్తవ స్వవిగ్రహాదర్శయత్యుత్తం న దుర్భటమితి
భావః

౫౦

స త్వ మాత్మానం సకృత్ స్తుతికర్మణా హేతునా కథం దర్శయేయమ్? ఇత్యుత్తాహ
(క్లేశేతి) విషయారాన మనకులవిషయలాభదుఃఖపీడితానాం దేహీనాం క్లేశా భూరి ర్వేష ల్పా సారిః
ముఖం యేషు తతిః కర్మధారయః తాని కర్మాణి యథా విఫలాని భవంతి సద త్వయ్యర్పితం కర్మ న
విఫలం భవతి హి

౫౧

అష్టమ స్కంధే - పంచమోఽధ్యాయః
(అసురపరాజితైః దేవైస్సహ బ్రహ్మణా కృతం భగవత్ స్తవనం చ)

57

నావమః కర్మకల్పోఽపి విఫలాయేశ్వరార్పితః,

కల్పితే పురుషస్యైష స హ్యత్మా దయితో హితః

౪౮

యథా హి స్కంధశాఖానాం తరోర్మూలావసేదనమ్,

ఏవ మారాధనం విష్ణోః సర్వేషా మాతృన శ్చ హి

౪౯

నమ స్తుభ్య మనంతాయా దుర్వితర్క్యాత్మకర్మణే,

నిర్గుణాయ గుణేశాయ సత్త్వస్థాయ చ సాంప్రతమ్

౫౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం అష్టమస్కంధే.
అమృతమధనే పంచమోఽధ్యాయః

కర్మకల్పోఽపి కర్మాభిసోఽప్యవమః లౌకికవ్యాపారోపీశ్వరే త్వయ్యర్పితశ్చేత్ విఫలాయ న
కల్పితే న విఫలౌ భవతి హి యస్మాత్ స ఏవ ఈశ్వరః పురుషస్యాత్మా అత ఏవ దయితః ప్రియః
హితశ్చ న హ్యత్మని దయితే హితే చార్పితే కర్మ నిష్ఫలం స్యాదిత్యర్థః

౪౮

ఈశ్వరార్పితస్య స్వల్పస్యాపి కర్మణోఽనల్పఫలత్వ మాహ (యదేతి) యథా హి తరోః
మూలావసేదనం మూలే జలావసేదనం స్కంధానాం శాఖానాం చ జవతి ఏవం అత్మినః పరమాత్మనః
విష్ణో రారాధనం సర్వేషాం హి సర్వపురుషార్థానాం సాధనం భవతీత్యర్థః

౪౯

స్తుతనవస్కారాదికర్మణా వినా నాన్యస్త్యత్తోషహేతు రస్తీత్యభిప్రాయ న్నాహ (నమ ఇతి)
దుర్వితర్క్యాణి ఇతరసజాతీయత్వేన విభావయితు మశక్యా న్యాత్మకర్మాణి స్వదేష్టితాని యస్య తస్మై
అసంతాయ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ నిర్గుణాయ హేయగుణరహితాయ సత్త్వాదిగుణానాం నియంత్రే
సత్త్వస్థాయ సత్త్వగుణోన్మేషనిమి త్తకర్మానుగుణమధునా ప్రవర్తమానాయ తుభ్యం నమః సాంప్రతం
నమస్కార ఏవ యుజ్యతే ఈదృశం త్వాం ప్రసాదయితుం నమ ఏవ యుజ్యతే నాన్య ఏవోపాయ
ఇత్యర్థః యద్వా గుణత్రయోన్మేషనిమి త్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తమానాయాపి సాంప్రత మధునా
సత్త్వస్థాయేతి వాన్వయః

౫౦

ఇతి శ్రీపంచాంగవ్యయపయఃపారావారరాకాశచంద్రకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీమైలగురొః సులేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పుక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయే

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

పంచకాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

పంచమోఽధ్యాయః

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ —

ఏవం స్తుతః సురగణై ర్భగవాన్ హరి రీశ్వరః,
తేషా మవిరభూద్ రాజన్ సహస్రార్కోదయద్యుతిః

౧

తేనై చ మహనా సర్వే దేవాః ప్రతిహతేక్షణాః,
నాపశ్యన్ ఖం దిశః క్షోణి మాత్మానం చ కుతో విభుమ్

౨

విరించో భగవాన్ దృష్ట్వా సహ శర్వేణ తాం తనుమ్
స్వచ్ఛాం మరకతశ్యామాం కంజగర్భారుణేక్షణామ్

౩

తప్తహేమావదాతేన లసత్కౌశేయవాససా,
ప్రసన్నవారుసర్వాంగీం సుముఖీం సుందరభ్రువమ్

౪

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

—

ఏవం సంస్తుతో భగవా నావిర్భూతేత్యాహ మునిః (ఏవమితి) హే రాజన్! ఇత్థం సంసుతః సమ్యక్ స్తుతం హరి రీశ్వరో భగవాన్ సహస్రాణా మర్కాణాం సూర్యాణా ముదయే ద్యుతి ర్యస్య సః అభూతోపమేయం తేషాం బ్రహ్మదినాం పురి ఇతి శేషః అవిర్భూతావ ప్రఃటోఽభూత్ ౧

తేన మహనా తేజసా ప్రతిహతానీక్షణాని యేషాం తే సర్వే దేవాః స్వాదీనేన నాపశ్యన్ కుతోఽపి విభు మవిర్భూతం పశ్యేయ రిత్యర్థః. ౨

భగవాన్ విరించో బ్రహ్మ శర్వేణ రుద్రేణ సహ తాం భగవత స్తనుం దృష్ట్వా తుష్టావేతి పంచమేనాన్వయః తనుం విశిష్టి నిర్మలా మింద్రనీలవృద్ధామాం కంజగర్భవదరుణే యస్యాస్రామ్ ౩

తప్తహేమవ దవదాతేన విశుద్ధేన పిశంగేన లసతా కౌశేయవాససా యుక్తామితి శేషః. ప్రసన్నాని చారుణీ సుందరాణి చ సర్వాణి అంగాని యస్యాః సుందరం ముఖం యస్యాః సుందరే భ్రువౌ యస్యామ్ ౪

(భగవదాజ్ఞయా దేవానా మనురైః సంధాయ సముద్రమంథనార్థ ముద్యోగః)

మహామణీకిరీటేన కేయూరాభ్యాం చ భూషితామ్.

కర్ణాభరణనిర్భాతకపోలశ్రీముఖాంబుజామ్

కాంచీకలావలయహారనూపురశోభితామ్,

కౌస్తుభాభరణాం లక్ష్మీం బిభ్రతీం వనమాలినీమ్.

సుదర్శనాదిభిః స్వాస్త్రైర్మూర్తిమద్భి రుపాసితామ్.

తుష్టావ దేవప్రవరః సశర్వః పురుషం పరమ్.

సర్వామరగణైః సాకం సర్వాంగై రవనిం గతైః

అహోఽపవాచ—

అజాతజన్మస్థితిసంయమాయాగుణాయ నిర్వాణసుఖార్థవాయ.

అణౌ రణేష్మైరిగణ్యధామ్నై మహానుభవాయ నమో నమస్తే

మహంతో మణయో యస్మిన్ తేన కిరీటేన కేయూరాభ్యాం చ అలంకృతాం కర్ణాభరణే
కుండలే తాభ్యాం నితరాం భాతో కపోలో తాభ్యాం శ్రీ శోభా ముఖాంబుజే యస్మా స్తామ్

కాంచీకలాపాదిభిః శోభితాం కౌస్తుభ అభరణం కలరే యస్మాస్తాం లక్ష్మీం వక్షసి బిభ్రతీం
వనమాలా ఆస్యామస్తీతి తథా తామ్

మూర్తిమద్భిః పురుషాకృతిభిః స్వకీయైః సర్వైః సుదర్శనాదిభిరస్త్రై రుపాసితాం సేవ్యమానాం
సశర్వః పురుషేన సహితః దేవప్రవరో బ్రహ్మ సర్వాంగై రవనిం భూమిం గతైః ప్రాస్తై ర్యుక్తై రేవైః
సాష్టాంగైః సహ పరం పురుషం తుష్టావ

తావత్ స్తోత్రం ప్రవృత్తః కర్మాయత్తజన్మాదిరహితం నిరస్తవిఖిలదోషం జ్ఞానానందాది
కల్యాణగుణోదధిం సర్వాంతరాత్మాన మపరిచ్ఛిన్నస్వరూపం మహాప్రభావం నమస్కరోతి (అజాతేతి)
న జాతా జన్మాదయః కర్మాయత్తా యస్మ తత్ర హేతు రగుణాయ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యత్వప్రతి
భటాయ నిర్వాణసుఖార్థవాయ విద్మఃభానందమహోదధయే అణోర్జీవాదవ్యణేష్మై అంతరాత్మితయా
తదంతఃప్రవేశయోగ్యాయ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపాయ మహాప్రభవాయ తుభ్యం నమో నమః.

రూపం తవైతత్ పురుషర్షభేజ్యం శ్రేయోఽర్థిభి రైవదికతాంతికేణ.
యోగేన ధాతః సహ న శ్రీలోకాన్ పశ్యామ్యముష్మిన్ ను హ విశ్వమూర్తే
త్వయ్యగ్ర ఆసీత్ త్వయి మధ్య ఆసీత్ త్వయ్యంత ఆసీదిద మాత్మతంత్రే
త్వమాదిరంతో జగతోఽస్య మధ్యం ఘటస్య మృత్యేన్న పరః పరస్మాత్ ౧౦
త్వం మాయయాఽఽత్మాశ్రయయా స్వయేదం నిర్మాయ విశ్వం తదనుప్రవిష్టః.

అజాతజన్మస్థితిసంయమాయేత్వనేన ప్రకృతస్య దర్శితరూపస్య కర్మాయత్తత్త్వం నూచితం
కదేవ రూపం విశిష్టన్ స్తౌతి (రూపమితి) హే పురుషర్షభ! తవైతద్రూపం శ్రేయోఽర్థిభిః కీర్తియైః
వైదికతాంతికేణ సంవిరాఢాదితంత్రాభ్యా మవబోధితేన యోగేన నాదనేన ఇత్థ మారాధనీయం తస్మిన్
రూపం విశ్వం సాక్షాత్కృత్యహ హే ధాతః! అముష్మిన్నహ అముష్మిన్ హి రూపే సహ శ్రీలోకాన్
ప్రలోక్తైః సహ నోఽస్మాన్ పశ్యామి. అర్వాత్ సహయోగేష తృతీమాయా అభావః, శ్రీలోకానిత్యశ్ర
కర్మదారయః దిర్ఘసహతుం వదన్ రూపం విశిష్ట విశ్వమూర్తే విశ్వాశ్రయమూర్తే విశ్వమూర్తే
ఇతి పారాంతరం, తదా హే విశ్వమూర్తే ఇతి సంబోధనమ్

విశ్వమూర్తిత్వమేవ ప్రపంచయతి (త్వయీతి) ఇదం విశ్వ మగ్రే మధ్యే అంతే చ
త్వయ్యే వాక్రయభూతేఽతరాత్మన్యాసీ దవినాభూత మాసీత్, అత ఏవాద్యాద్యవస్థం విశ్వం త్వమేవ
యద్యదవస్థం యదస్పృక్సిద్ధం తత్తతో భిన్నమితి భావః అనేన జగదుపాదానన్వ ముక్తమ్.
ఉపాదానోపాదేయయో రభేదప్రసిద్ధం దృష్టాంతమాహ ఘటస్యోపాదేయస్య మృదుపాదానభూతా యథా
న తస్మాద్భిన్నా తథేత్యర్థః, ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం వారయతి (పరః పరస్మాదీతి)
పరస్మాత్ స్వరూపా దన్యథాభావవత్ ఆచేతనాత్ యః పరో విలక్షణో జీవః తస్మాదపి స్వభావాన్యథా
భావవతః పరో విలక్షణః స్వభావతోఽపి వికారరహిత ఇత్యర్థః ఉపాదానత్వేఽపి తస్య సద్వారకత్వా
న్నిర్వికారత్వమితి భావః ౧౦

ఏవం విశ్వోపాదానత్వాత్ త్వం విశ్వమూర్తిర్విశ్వక్తమ్ అథ విశ్వస్యాంతరాత్మత్వాదపి
త్వం విశ్వమూర్తిరితి వత్తుం విశ్వస్య (స్వస్థత్వం తదంతరాత్మతయాఽనుప్రవేశం చాహ (త్వమితి)
అత్మాశ్రయయా స్వావృతకీర్తియయా స్వయా స్వనియామ్యయా మాయయేదం జగన్నిర్మాయ సృష్ట్యా
తదనుప్రవిష్టః “తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్” ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః. అనుప్రవిష్టమ
వ్యనుప్రవేష్టవ్యగతదోషాన్పుష్టం “సత్యం చాన్యతం చ సత్య మభవత్” ఇతి శ్రుత్యర్థయాతాత్మ్యవిదః

(భగవదజ్ఞయా దేవానామసురైః సంభాయ సముద్రమంథనార్థముద్యోగః).

పశ్యంతి యుక్తా మనసా మనీషిణో గుణవ్యవాయేఽప్యగుణం విపశ్చితః ౧౧

యథాగ్నిమేధస్యమృతం చ గోషు భువ్యన్నమంబూద్యమనే చ వృత్తిమ్.

యోగై ర్మనుష్యా అధియంతి హి త్వాం గుణేషు బుద్ధ్యా కవయో వదంతి. ౧౨

తం త్వాం వయం నాథ సముజ్జిహానం సరోజనాభాతి చిరేప్పితార్థమ్.

పశ్యంతీత్యాహ పశ్యంతీతి గుణవ్యవాయేఽపి గుణానాం వ్యవాయోఽన్యథాభావః పరిణామ ఇతి యావత్. గుణానాం పరిణామేఽపి త్వాం తత్ర అనుచిత్తం త్వా మగుణం చేతనాచేతనగతహేతుగుణరహితం విపశ్చితః “సత్యం చాన్యతం చ సత్య మభవత్” ఇత్యాదిశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిదః మనీషిణః శత్రుత్వపాదార్థయాథాత్మ్యోపాసనవరాః యుక్తాః సుసమాహితచిత్తాః మనసా యోగపరిశుద్ధేన మనసా సాధనేన పశ్యంతి సాక్షాత్కూర్వంతి “సత్యం చ” ఇత్యాదిక్రుతే రయమర్థః పరమాత్మనః చిదచిత్సంమాతరూపజగదాకారపరిణామే చ పరమాత్మకరీరభూతచిదంశగతాః సర్వ ఏవాపురుషార్థాః తథా అచిదంశగతాః సర్వే వికారాః పరమాత్మని కార్యత్వం తదవస్థయోస్తయో ర్నియంతృత్వే నాత్మత్వం పరమాత్మా చ యోః స్వకరీరభూతయోః నియంతృతయాఽలక్ష్మభూతః పురుషార్థార్థై ర్వికారైశ్చ న స్పృశ్యతే అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందమయః సర్వదైకరూప ఏవ జగత్ పరివర్తనశీలయా అవత్యతే విచిత్రచిదచిద్రూపేణ విక్రియమాణమపి బ్రహ్మ సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషగంధ మపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానానందమేక రూపమేవాసీదిత్యర్థః ౧౧

మనసా సాధనేన పశ్యంతీత్యత్ర దృష్టాంతాన్ వదన్ ఉక్తమేవార్థ ముపసాదయతి (యథేతి.) కాష్ఠాపి ష్యగ్న్యాదీన్ యథా యోగై రుపాయైః తత్ర యథా అగ్నిమేధసి క్షాప్తే మథనేనోపాయేన యథాచామృతం క్షీరం గోషు దోహనేన యథా భువ్యన్నం కృష్యాద్యుపాయేన యథా వా వృత్తిం జీవనభూత మంబు జలముత్తననే నోపాయేన పశ్యంతి ఉద్యమనేతి పారే స ఏవార్థః. తథా విపశ్చితో మనీషిణో మనుష్యాః బుద్ధ్యా యోగివిశుద్ధయా గుణేషు గుణపరిణామాత్మకేషు సచేతనేషు సదార్థేషు త్వా మవిక్రియ మేకరూప మధియంతి “ఇక్ స్యరణే” ఇతి ధాతుః చిదంతి సాక్షాత్కూర్వంతీత్యర్థః. ౧౨

తద్దర్శనే నాత్మనో నితరాం సుఖితత్వం వదన్ మత్ప్రయోజనం కుర్వతి ప్రార్థయతే (తమితి ద్వాభ్యామ్) హే నాథ! హే సరోజనాభ! అతిచిరాదీప్సితమర్థం పురుషార్థస్వరూపమ్

దృష్ట్వా గతా నిర్వృతి మద్య సర్వే గతా దవార్తా ఇవ గాంగమంథః ౧౭

స త్వం విధత్స్వాఖిలలోకపాలా వయం యదర్థాస్తవ వాదమూలమ్,
సమాగతాస్తే బహిరంతరాత్మన్ కిం వాన్యవిజ్ఞాన్యమశేషసాక్షిణః ౧౪

అహం గిరిత్రశ్చ సురాదయో యే దక్షిణయోఽగ్నేరివ కేతవస్తే,
కిం వా విదామేశ పృథగ్విభాతా విధత్స్వ శం నో ద్విజదేవమంత్రమ్ ౧౫

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఏవం విరించాదిభి రీడితస్తద్ విజ్ఞాయ తేషాం హృదయం తదైవ,
జగద జీమాతగభీరయా గిరా బద్ధాంజలీన్ సంభృతసర్వకారకాన్ ౧౬

ఉజ్జీవనావిర్భవంతం తముక్తవిధం త్వాం దృష్ట్వా సర్వే వయం నిర్వృతి మానందం గతాః ప్రాప్తాః
యథా దవార్తాః దావాగ్నిపీడితాః గతాః గాంగం జలం ప్రాప్య నిర్వృతిం ప్రాప్నువంతి ౧౩

తథా స త్వం ఉక్తవిధః త్వం హే అఖిలలోకపాలా, యదర్థా యశ్చ మోక్షనాః
యత్కామయమానా వయం అపి పాదములం సమాగతాః శరణం గతాః తత్ప్రయోజనం విధత్స్వ
కురు యద్విధేయం తత్కృత్యైత్యత్రాహ-హే బహిరంతరాత్మన్, బహిరంతశ్చ వ్యాపిన్, అశేషసాక్షిణః
సర్వం యుగివత్ సాక్షాత్కుర్నంతః తవ సర్వజ్ఞస్య విజ్ఞాన్యం కిం వాస్తే న కిమపీత్యర్థః ౧౪

అర్హి యూయమేవ కింఽత్ ఖరులే త్యత్రాహ (అహమితి) అహం బ్రహ్మగిరితో రుద్రః
యే చ సురాదయో దక్షిణయశ్చ ప్రజావతయశ్చ సర్వే వయ మగ్నేః కేతవః విస్ఫులింగా ఇవ తే త్వత్తి,
పృథగ్భూతా స్సంతః ఆత్మినః స్వాం శం సుఖం కిం వా విద్యః న కిమ వ్యాత్యసుఖసాధనం న విద్య
ఇత్యర్థః అతిస్త్యవేన హే ఈశః ద్విజానాం దేవానాం చ మంత్రం సుఖకరణీ హలోచనాం విధత్స్వ
ఇదిం కురుతే త్వుపాయ ముపదేశేత్యర్థః ౧౫

ఏవం స్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ తానాహ భగవానిత్యాహ మునిః (ఎవమిత్థం) బ్రహ్మాదిభి రీడితః
స్తుతో భగవాంస్తేషాం విరించాదీనాం తద్భదయ మభిప్రాయం యదావద్విజ్ఞాయ మేఘనిర్వాద,
దగభీరయా గిరా బద్ధా అంజలియో యైః సంవృతాని నియమితాని కారకాణింద్రియాణి యైః తాన్
విరించ్యాదీన్ జగద. ౧౬

(భగవదాజ్ఞానా దేవాః మసురైః సందాయ సముద్రమంథనార్థ ముద్యోగః)

ఏక ఏవేశ్వరస్తస్మిన్ సురకార్యే సురేశ్వరః,

విహరుకామస్తానాహ సముద్రోన్మథనాదిభిః

౧౭

శ్రీ భగవానువాచ—

హంత బ్రహ్మన్నహో శంభో హే దేవా మమ భాషితమ్,

శృణుతావహితాః సర్వే శ్రేయో వః స్యాద్ యథాసురాః

౧౮

యాత దానవదైతేయై స్తావత్ సంధిర్విధీయతామ్.

కాలేనానుగృహీతైః వైః యావద్యో భవ అత్యనః

౧౯

అరయోఽపి హి సంధేయాః సతి కార్యార్థగౌరవే.

సురేశో భగవాన్ స్వయమేక ఏవ సురాణాం కార్యే ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థోఽపి సముద్రోన్మథనాదిభి ర్విహర్తుకామః విహర్తుమిచ్ఛుః తానాహ.

౨౦

ఉక్తిమేవాహ (హంతేతి) హంతేతి దుర్లభస్వప్రసాదలాభప్రయుక్తమాశ్చర్యం ద్యోతయతి. హే బ్రహ్మన్, హే శంభో! హే దేవా! హే సురా! అవాంతరభేదాభిప్రాయేణ సురాదేవాశ్చేతి సంబోధనద్యయమ్ అన్యే గంధర్వాదయశ్చ సర్వే యాయం నో యుష్మాకం యథా శ్రేయః స్యాత్తథా మమ భాషితమ్ అవహితచిత్తాస్సంతః శృణుత. అమరా ఇతి పారాంతరం. తదా శ్రేయో దర్శయతి యథా అమరా మృత్యురహితాః సుఖరితి

౨౧

తావ ద్దానవై రైతేయైశ్చ సంధిర్విధీయతాం సఖ్యం క్రియతాం కీదృతైః కాలేనానుగృహీతైః కాలవశా దనుకూలతాం ప్రాప్తైః న తే సందిం యాచ్యంతీతి శంకా న కార్యేతి భావః తైః ఆసురైర్వా యుష్మాకం అత్యనః స్వత ఏవ యావద్భవో వృద్ధిః స్యాద్ తావత్ సంధిర్విధీయతామితి పూర్వేణాన్వయః.

౨౨

“కార్యార్థినః కుతో గర్వః” ఇతి న్యాయేనారయోఽపి సంధేయా ఏవేత్యాహ (అరయోఽపీతి) కర్తవ్యప్రయోజనస్య గౌరవం భూయస్త్యే సతి తదర్థమరయః శత్రవోఽపి సంధేయా ఏవ హి. హే దేవా! అర్థస్య ప్రయోజనస్య పదవీం సిద్ధిం గతైః ప్రాప్తైః పశ్యా దహిమూషకవ ద్వద్యహుతుక

అహిమూషకవ ద్దేవా హ్యర్థస్య పదవీం గతైః

౨౦

అమృతోత్పాదనే యత్నః క్రియతా మవిలంబితమ్,
యస్య పీతస్య వై జంతు ర్మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేత్

౨౧

క్షిప్త్యా క్షీరోదధౌ సర్వా వీరుత్తృణలతౌషధీః,
మంథానం మందరం కృత్వా నేత్రం కృత్వా తు వాసుకిమ్

౨౨

సహాయేన మయా దేవా నిర్మంధధ్వ మతింద్రితాః,
క్లేశభాజో భవిష్యంతి దైత్యా యూఽం ఫలగ్రహాః

౨౩

యూయం తదనుమోదధ్వం యదిచ్ఛంత్యసురాః సురాః,
న సంరంభేణ సిద్ధ్యంతి సర్వేఽర్థాః సాంత్వయా యథా

౨౪

భావేన వర్తితవ్యమ్ ఇతి శేషః యద్వా పేటికాయాం నిరుద్ధోఽహిరక్షా నిర్గమద్వారవిధానార్థే మూషకే-
నహ సంధిం విధితైః పశ్చాత్తమేన భక్షయతి తథాఽర్థస్య పదవీం ప్రవృత్తైః ప్రథమం సంధేయా
ఇత్యర్థః

౨౦

జితః తైః సహ యత్కార్యం తదాహ (అమృతేతి) సృజోఽర్థః, అమృతం విజనప్తి,
యస్యాఽమృతస్య పీతస్య సతః మృత్యుగ్రస్తోఽవ్యమరో మృత్యుగ్రహితో భవేత్ యస్య పీతస్యేతి
సంబంధమాత్రే వా పక్షీ. యేన పీతేనామృతేన మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేత్ ఇత్యర్థః

౨౧

అమృతోత్పాదనయత్నం విప్రుజౌతి (క్షిప్తేతి) వీరుధః, గుల్మాని తృణాని లతాశ్చాషధయశ్చ
ఇమాః సర్వాః క్షీరోదధౌ క్షిప్త్యా మందరం సర్వతం మన్థానం మంథనదలదం కృత్వా వాసుకిం నేత్రం
రజ్జుం కృత్వా

౨౨

మయా సహాయేన హే దేవాః, అతింద్రితాః యూయం నిర్మంధధ్వం నను, తెఽస్యమృతపానో
నామరాః స్యుస్తత్రాహ (క్లేశభాజ ఇతి) దైత్యాస్తు కేవలం క్లేశభాజో భవిష్యంతి యూయమేవ
ఫలగ్రహాః అమృతపాయినో భవిష్యథేత్యర్థః.

౨౩

బలిభిః సహకారిభిః సాధ్యా అర్థా స్తదనుసరణం వినా న సేత్స్యంతితి సామాదిక ముపదిశతి
(యూయమితి ద్వాభ్యామ్) హే సురాః, యదనురా ఇచ్ఛంతి తదేవ యూయ మనుమోదధ్వం సాంత్వయా
సాధుమార్గేణ సర్వేఽర్థా యథా సిద్ధ్యంతి న తథా సంరంభేణ క్రోధేన సిద్ధ్యంతీత్యర్థః

౨౪

(భగవదజ్ఞయా దేవానా మనురైః సంధాయ సముద్రమంథనార్థ ముద్యోగః)

న భేతవ్యం కాలకూటాత్ విషా జ్జలధిసంభవాత్,
లోభః కార్యో న వో జాతు రోషః కామస్తు వస్తుషు

౨౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి దేవాన్ సమాదిశ్య భగవాన్ పురుషోత్తమః,
తేషా మంతర్దధే రాజన్ స్వచ్ఛందగతి రీశ్వరః

౨౬

అథ తస్మై భగవతే నమస్కృత్య పితామహః,
భవశ్చ జగ్ముతుః స్వం స్వం ధామోపేయు ర్బలిం సురాః

౨౭

దృష్ట్వాఠీ నవ్యసంయ త్తాన్ జాతశ్శోభాన్ స్వనాయకాన్,
న్యషేధత్ దైత్యరాట్ శ్లోక్యః సంధివిగ్రహకాలవిత్

౨౮

కింఽ జలధిసంభవాత్ కాలకూటాఖ్యాత్ విషా న్న భేతవ్యం నోద్విజితవ్యం రుద్రో
గ్రసిష్యతీతి భావః తథా వస్తుషు మథనా దుత్పన్నేషు రోధః కామః జాతు కదాచిదపి రోషశ్చ న వై
కార్యః

౨౯

ఇతిత్థం దేవాన్ సమాదిశ్యాజ్ఞాప్య భగవాన్ పురుషోత్తమః అజితః తేషాం బ్రహ్మాదీనాం
పశ్యతాం సతామితి శేషః షే రాజన్ అంతర్దధే అంతర్ధిఅవాన్ యతః స్వచ్ఛందగతిః
యథేచ్ఛవ్యాపార ఈశ్వరః

౩౦

అథ భగవదంతర్దానంతరం తస్మై తిరోహితాయ భగవతే నమస్కృత్య పితామహో
బ్రహ్మ ణివో రుద్రశ్చ స్వం స్వం స్థానం జగ్ముతుః సురా ఇంద్రాదయస్తు బలిం వై రోచని ముపేయు
రుపజగ్ముః

౩౧

అఠీన్ శత్రూనపి అసంయత్తాన్ యుద్ధాయానుద్యతాన్ దేవాన్ దృష్ట్వా శ్లోక్యః స్తుత్యః
దైత్యరాట్ బలిః జాతశ్శోభాన్ సురా హంతు ముద్యతాన్ చ స్వనాయకా నసురసేనాముఖ్యాన్
న్యషేధత్ న్యవారియత్ యతః సః సంధివిగ్రహయోః సంధివైరయోః కాల ముచితం వేత్తి
ఇతి తథా.

౩౨

తే వై రోచని మాసీనం గుప్తం చాసురయూధపైః.

శ్రీయా పరమయా జుష్టం జితాశేష ముపాగమన్

౨౯

మహేంద్రః శ్లక్ష్యమా వాచా సాంత్వయిత్వా మహామతిః.

అభ్యధాషత తత్ సర్వం శిషితం పురుషోత్తమాత్

౩౦

తదరోచత దైత్యస్య తత్రాన్యే యేన సురాధిపాః.

శంఖరోఽరిష్టనేమి శ్చ యే చ త్రిపురవాసినః

౩౧

తతో దేవాసురాః కృత్వా సంవిదం కృతసౌహృదాః

ఉద్యమం పరమం చక్రు రమృతార్ధే పరంతప

౩౨

తతస్తే మందరగిరి మోజసోత్పాట్య దుర్మదాః.

నదంత ఉదధిం నిన్యః శక్తాః పరిఘబాహవః

౩౩

తే దేవాః అసురియూధపైః గుప్త మాసీనం పరమయా శ్రీయా సంపదా జుష్టం యుక్తం జితా
అశేషా దేవాదయో యేన తం వై రోచనిం బలిం ఉపాగమన్ సమీప ముపవివిఘ్నః

౩౪

తత ఇంద్రో మహావతిః శ్లక్ష్యమా మృద్వా వాచా సాంత్వయిత్వా సామోపాయేన ప్రసన్నం
కృత్వా పురుషోత్తమా దజితా ద్యచ్ఛిషితం తత్సర్వ మమృతోత్పాదనప్రయత్నరూప మకథయత్

౩౫

తదింద్రోక్తం దైత్యస్య బలేర్యే చ శంఖరాదమోన సురాధిపాః యే చ త్రిపురవాసినః
తేషాం చ అరోచత కుచికర మభూత్

౩౬

తతో దేవాశ్చ సరాశ్చ తే సర్వే సంవిదం సమయం సంకేతం కృత్వా పరస్పరం కృతం
సౌహృదం యైస్తే హే పరంతపః అమృతార్థం పరమ ముద్యమం యత్నం చక్రుః.

౩౭

ఉద్యమ మేవాహ-రితస్తే దేవాసురాః దుర్మదాః పరిపూ ఇవ బాహవో యేషాం తే మందరగిరి
మోజసా బలే నోత్పాట్య నదంతః శక్త్యా ధారణశక్త్యా క్షీరోదధిం నిన్యః ప్రావయితుం ప్రస్తుతా
బభూవుః

౩౮

(భగవదజ్ఞానా దేవానా మనురైః సందాయ సముద్రమంతస్థా మువ్యోగః)

దూరభారోద్వహాశ్రాంతాః శక్రవైరోచనాదయః.

అపారయంత స్తం వోధుం వివశా విజహః పథి

౨౪

నిపతన్ స గిరిస్తత్ర బహూ నమరదానవాన్,

చూర్ణయామాస మహతా భారేణ కనకాచలః.

౨౫

తాంస్తథా భగ్నమనసో భగ్నబాహూరుకంధరాన్,

విజాయ భగవాంస్తత్ర బధూవ గరుడధ్వజః

౨౬

గిరిపాత నిష్పిష్టాన్ విలోక్యామరదానవాన్,

ఈక్షయా జీవయామాస నిర్జ్వాన్ నిర్వ్రణాన్ యథా

౨౭

గిరిం చారోప్య గరుడే హస్తేనై కేన లీలయా.

ఆరుహ్య ప్రయయావల్లిం సురాసురగణై ర్వృతః.

౩౦

శక్రవైరోచనిప్రభృతయః సర్వే దూరభారోద్వహనేర శ్రాంతాః ఆత ఏవ మందరగిరిం వోధు
మపారయంతోఽశక్నువంతః వివశాః పథి గిరిం విజహః త్యజః న్యవతంశ్య

౩౪

స చ గిరిస్తత్ర పాత్యమానః బహూ నమరా నసురాం శ్చ చూర్ణయామాస యతః స గిరి
రమహతా భారేణ కనకాచలః మేరుశుల్యః

౩౫

తదా సుగదానవాన్ భగ్నమనసః భగ్నోత్సహాన్ కాంఛిద్భగ్నా బాహవః ఊరవః కంధరాశ్చ
యేషాం తాన్ విజాయ భగవాన్ గరుడధ్వజో గరుడారూఢః ఆవిర్భూవ

౩౬

గిరిపాతేన వినిష్పిష్టాం శూర్ణీకృతాన్ సురాన్ దానవాంశ్చ విలోక్య ఈక్షయాఽమృతదృష్ట్యా
నిర్జరాన్ దేవాన్ నిర్వ్రణాన్ యథావజ్జీవయామాస అసురాంస్తు నాజీవయదితి భావః.

౩౭

తత ఏకేనైవ హస్తేన లీలయా గిరి ముద్భృత్య గరుడే ఆరోప్య స్వయ మస్యారుహ్య సురగణై
ర్వృతః పయోధిం ప్రయయౌ

౩౮

అవరోహ్య గిరిం స్కంధాత్ సుపర్ణః పతతాం వరః

యయా జలాంత ఉత్పిజ్య హరిణా స విసర్జితః

౩౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపరాజే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే
అమృతమఘినే మందరాచలానయనం నామ షష్ఠోఽధ్యాయః

తతః పతతాం పక్షిణాం వరః శ్రేష్ఠః సుపర్ణో గరుడః స్కంధా ద్గిరి మవరోహ్య జలాంతే
జలసమిపే ఉత్పిజ్య నిచాయ హరిణాఽనుచిసర్జితః ప్రస్థాపితః యయా వగాత్ సుపర్ణే తత్ర స్థితే వాసుకే
రాగమనాసంభవాత్ తదాగమనాయ విసర్జితో యయావితి భావః

౪౦

ఇతి శ్రీవత్సన్వయపయఃపానావారరాకాసుదాకరస్య పర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్ఛిరదాకమలపరిచయప్రసన్నతత్సక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
షష్ఠోఽధ్యాయః

అథ సప్తమోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ —

తే నాగరాజ మామంత్ర్య ఫలభాగేన వాసుకిమ్,
పరివీయ గిరౌ తస్మిన్ నేత్ర మద్భిం ముదాన్వితాః

౧

ఆరేభిరే సుసంయత్తా అమృతార్థం కురూద్వహా
హారిః పురస్తా జ్ఞగృహే పూర్వం దేవాస్తతోఽభవన్

౨

తన్నైచ్చన్ దైత్యవతయౌ మహాపురుషచేష్టితమ్,
న గృహ్ణీమో వయం పుచ్చ మహే రంగ మమంగళమ్,

౩

స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః ప్రఖ్యాతా జర్మకర్మభిః,
ఇతి తూష్టిం స్థితాన్ దైత్యాన్ విలోక్య పురుషోత్తమః,
స్మయమానో విస్మయాగ్రం పుచ్చం జగ్రాహ సామరః.

౪

అథ సప్తమోఽధ్యాయః

తే దేవాసురాః ఫలభాగేన తవాప్యమృతభాగో భవిష్యతీ త్యేనం వాసుకి మామంత్ర్య సంప్రార్థ్య
నేత్రీభూతం గిరౌ పరివీయ పరివేష్య ముదాన్వితాః

౧

అమృతార్థే ఆభిం మధితు మారట్టాః హే కురూద్వహాః వాసుకే స్త్రీవం ముఖం దైత్యాన్
గ్రాహయతు మేవ పూర్వం హారిః పురస్తా మ్ముఖం జగృహే తతో దేవా అభవన్ ముఖం జగృహః

౨

తిస్మత్ప్రహరూపం మహాపురుషస్య హరే శ్చేష్టితం దైత్యాధిపా నైచ్చన్ స్వాధ్యాయశ్రుత
సంపన్నాః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నాః జన్మభిః కర్మభిశ్చ ప్రసిద్ధాః వయ మమంగళం వికృష్టం
మహోరగపుచ్చం న గృహ్ణీమ ఇత్యభిప్రాయేణ తూష్టిం స్థితాన్ దైత్యాన్ విలోక్య భగవాన్
పురుషోత్తమః

౩-౪

స్మయమానో ముఖం విస్మయాగ్రమరైః సహితః పుచ్చం జగ్రాహ. ఏవం ఇత్థం కృతో
గ్రహణస్థానవిభాగో యైస్తే కళ్యణస్య నందనాః దేవాసురాః

౫

కృతస్థానవిభాగా స్త ఏవం కశ్యపనందనాః,

మమంధుః పరమాయత్తా అమృతార్థం పయోనిధిమ్

x

మధ్యమానేఽర్హవే యోఽద్రీ రనాధారో హ్యపోఽవికత్,

ద్రియమాణోఽపి బలిభి ర్గౌరవాత్ పాండునందన

x

తే సునిర్విజ్ఞమనసః పరిష్కానముఖశ్రియః,

ఆనన్ స్వపౌరుషే వక్ష్యే దైవేనాతిబలీయసా

x

విలోక్య విఘ్నేశవిధిం తదేశ్వరో దురంతవీర్యోఽవితథాభిసంధిః,

కృత్వా పురుషః కాచ్యవ మద్భుతం మహత్ ప్రవిశ్య తోయం గిరి ముజ్జహార

x

త ముద్ధితం వీక్ష్య కులాచలం పునః సముద్ధితా నిర్మథితం సురాసురాః,

దదార పృష్ఠేన స లక్షయోజనప్రస్తారిణా ద్వీప ఇవాపరో మహాన్

x

పర మధిక మాయత్తాః ఉద్యతాః పయోనిధి మమృతార్థం మమంధుః అర్హవే పయోదధౌ
మధ్యమానే సతి అనాధారోఽద్రీః మందరోఽపోఽవికదపా మధోభాగం ప్రవిషోఽభూత్

x

హే కురునందన! బలిష్ఠైః దేవాసురై ర్ద్రియమాణోఽవ్యధిః గౌరవా ద్భారభూయస్త్యా
దపోఽవికదితి పూర్వేణాన్వయః తే దేవాసురాస్తు అతిబలీయసా దైవేన హేతునా స్వపౌరుషే
వినష్టే సతి నిర్విజ్ఞమనసః ఆత ఏవ పరిష్కానముఖశ్రియో బభూవుః

x

విఘ్నేశస్య విఘ్నాధిదైవతస్య విఘ్నేనస్య తిత్సార్దవస్య వా కన్యచి ద్వీరదవక్త్రాదేః
విధిం పరితం తద్విఘ్నమపి విలోక్య తథా సత్యసంకల్పః దురంతవీర్యః అపారబలో భగవా నీశ్వరోఽ
జితః మహత్ బృహ దద్భుతం చ కాచ్యవం వపు ర్భృత్వా తోయం జలం ప్రవిశ్య గిరిం మందర
ముజ్జహార ఉద్రుతవా నిత్యర్థః

x

తముద్ధితం కులాచలం మందరం వీక్ష్య సురా క్షాసురా శ్చ పున ర్నిర్మథితం సముద్ధితా
బభూవుః గిరిం బిద్రతం కూర్మరూపిణం వర్ణయతి (దదారేతి) లక్షం యోజనాని ప్రస్తారో
విస్తారోఽస్మాప్రీతి తథా తేన తుష్టేన దదార మందరమితి కేః కథంభూతః అపరో ద్వీప ఇవ
మహాన్ విపులదేహః

x

(సముద్రమథనం తత ఉహ్నాతవిషభీతదేవస్తుతేశ్వరేణ విషభక్షణమ్)

సురాసురేంద్రై ర్భుజవీర్యవేషితం పరిభ్రమంతం గిరి మంగ పృష్ఠతః,
భిభ్రత్ తదావర్తన మాదికచ్చపో మేనేంగకండూయన మప్రమేయః. ౧౦

తథా సురా నావిక దాసురేణ రూపేణ తేషాం బల వీర్య మీరయన్,
ఉద్దీపయన్ దేవగణాంశ్చ విష్ణు రైవేన నాగేంద్ర మబోధరూపః ౧౧

ఉపర్యగేంద్రం గిరిరాడివాన్య ఆక్రమ్య హస్తేన సహస్రబాహుః,
తస్మై దివి బ్రహ్మభవేంద్రముఖ్యై రభిష్టువద్భిః సుమనోఽభివృష్టః. ౧౨

ఉప ర్యథశ్చాత్మని గోత్రనేత్రయోః పరేణ తే ప్రావిశతా సమేదితాః,
మమందు రభిం తరసా మదోత్కటా మహాద్రిణా క్షోభితనక్రచక్రమ్ ౧౩

సురాసురశ్రేష్ఠేః కర్తృభి ర్భుజానాం వేగేన బలేన వేషితం కంపితం భ్రమంతం గిరిం
అంగ హే రాజన్: పృష్ఠే భిభ్ర దప్రమేయోఽపరిచ్ఛిన్నబలశక్త్యాదియుక్త ఆదికచ్చసరూప స్తదావర్తనం
గిరిభ్రమణం అంగకిండూయనం మేనే ౧౦

ఏవం జలే కచ్చపవపుషా గిరిం భిభ్రదేవ విష్ణుః పునరసురా నసురరూపేణావికత్ కథంభూతః,
తేషా మసురాణాం బలం వీర్యం చ ఈరయన్ ఏధయమానః తతా దైవేన రూపేణ దేవగణాన్
బలవీర్యాదిక ముద్దీపయన్ అవిశత్ నాగేంద్రం వాసుకి మబోధరూపః నిద్రారూపః చకరాత్ శాగేంద్ర
రూపశ్చేత్యర్థః అజ్ఞః పృథక్ స్వరూప ఏవ సర్వబలోత్సాహవీర్యాణి ప్రావర్తయతితి భావః
(ఇంద్రాదిరూపః) ప్రావిశత్ ౧౧

అగేంద్ర ముపరి గిరేరుప ర్యపరౌ గిరిరాడివ సహస్రబాహు రెకేన హస్తేన గిరి మాక్రమ్య
పున ర్దివ్యభిః స్తువద్భిః ర్భ్రహ్మాదిభిః కర్తృభిః సుమనోభిః పుష్పైః కరణై రిభివృష్టః తస్మై ౧౨

గిరి రుపర్యథ స్తద్గోత్రనేత్రయోః గిరినేత్రయోరాత్మిని దేవాసురేషు చ ప్రావిశతా పరేణ
పరమాత్మనా సమేదితాః సముపొద్వ్యలితాః అత ఏవ మదోత్కటా దేవాసురాస్తరసా బలేన మహాద్రిణా
సుందరేణ క్షోభితం నక్రాణాం చక్రం సమూహో యస్మిన్ తమద్రిం మమంధుః ౧౩

అహీంద్రసాహస్రకరోరదృష్టాశ్వాసాగ్నిధూమాహతవర్షసోఽనురాః,

పౌలోమకాలేయబలీల్వలాదయో దవాగ్నిదగ్ధాః సరళా ఇవాభవన్

౧౪

దేవాంశ్చ తచ్చాసనశిఖాహతప్రభాన్ ధూమాంబరస్రగ్వరకంచుకాననాన్,

సమభ్యవర్షన్ భగవద్వశా ఘనా ఎవూః సముద్రోర్మ్యుపగూఢవాయవః

౧౫

మధ్యమానా తథా సిందో ర్దేవాసురవరూధపైః,

యదా సుధా న జాయేత నిర్మమంధాజితః స్వయమ్

౧౬

మేఘశ్యామః కనకపరిధిః కర్ణవిద్యోతవిద్యు

న్మూర్ధ్ని భ్రాజద్విలలితకచః స్రగ్వరో రక్తనేత్రః,

జైత్రై ర్దోర్భిర్జగదభయదై ద్దిందళూకం గృహీత్వా

మథున్ మథ్నా ప్రతిగిరిరివాశోభతాధో ధృతాద్రిః

౧౭

తథా దృశః నేత్రాణి చ ముఖాని చ శ్వాసా శ్వాహీంద్రస్య వాసుకేః సహస్ర మవరిమితాః
కరోరా యే దృగదయః తేభ్యో నిర్గతాభ్యా మగ్నిధూమాభ్యాం హతం వర్ష యేషాం తేఽనురాః
పౌలోమాదయః దవాగ్నిదగ్ధాః సరళాః ద్రిమవిశేషాస్త ఇవాభవన్

౧౮

దేవాంస్తు మఘవద్వశా ఇంద్రాధినాః ఘనాః మేఘాః సమభ్యవర్షన్ కథంభూతాన్ తస్య
వాసుకే ర్యః శ్వాసస్తస్యశిఖయా హతా ప్రభా యేషాం ధూమాణి విశ్వాసూమాత్తా న్యంబరాణి వస్త్రాణి
స్రగ్వరాణి కంచుకా న్నాననాని చ యేషాం తాన్ కిం చ సముద్రస్మోర్మిభి స్తరింగై రుపగూఢాః
సంపృతా వాయవః పవనాశ్చ ఎవూః ప్రసస్రూః

౧౯

యదా దేవాసురై ర్మధ్యమానా దవ్యజ్జే రమృతం న జాయేత తదా భగవానజితః స్వయమేవ
నిర్మమంథ మంధనం చకర

౨౦

మద్భుంత మజితం వర్షయతి (మేఘశ్యామ ఇతి) మేఘ ఇవ శ్యామః “ఉపమానాని
సామాన్యవిధిః” ఇతి సమానః కనకపరిధిః కనకపరిధానః పీతాంబరః కంఠే ద్యోతమాన
విద్యున్నిభాఽఽభరణః వియత్యాకాశే మూర్ధ్నా సకరిచేనాక్రమన్ చలితాం స్రజం వనమాలాం బిభర్తీతి
తాదృశః రక్తే నేత్రే యన్యసః జగతా మభయప్రదైః దోర్భిః ఖిజైః దందళూకిం సర్పిం గృహీత్వా
మథ్నా గిరిజాఽర్జిం మథున్ ఆధోధృతాద్రిః అజితోఽపరో గిరిరివాశోభత

౨౧

(సముద్రమథనం తత ఉద్యుతవిషభీతదేవస్తుతేశ్వరేణ విషభక్షణమ్)

నిర్మధ్యమానా దుదధే రభూ ద్విషం మహోల్బణం హాలహాలాహ్వా మగ్రతః.
సంభ్రాంతమీనోన్మకరాహికచ్చపాత్ తిమిద్విషగ్రాహతిమింగిలాకులాత్ ౧౮

తదుగ్రవేగం దిశి దిశ్యపర్యథో విసర్పదుత్పర్పదసహ్యమప్రతి,
భీతాః ప్రజా దుద్రువు రంగ నేశ్వరా అరక్ష్యమాణాః శరణం సదాశివమ్ ౧౯

విలోక్య తం దేవవరం త్రిలోక్యా భవాయ దేవ్యాభిమతం మునీనామ్.
అసీన మద్రా వపవర్గహేతోస్తపో జుషాణం స్తుతిభిః ప్రణేమూః ౨౦

ప్రజాపతయః ఊహుః—

దేవదేవ మహాదేవ భూతాత్మన్ భూతభావన,
త్రాహి నః శరణాపన్నాం త్రైలోక్యదహనాద్ విషాత్ ౨౧

ఏవం నిర్మధ్యమానా దుదధేః స్రవమం ఉల్బణం దుస్సహం హాలహాలాహ్వాం విష ముదభూత్
కథంభూతా దుదధేః సంభ్రాంతా మీనా ఉద్గతా మకరాదయశ్చ యస్మిన్ తస్మాత్ తిమ్యదిభి
ర్మత్స్యవిశేషై రాకులావృ ౧౮

విషం విశింషంస్తతో భీతానాం ప్రజానాం సదాశివప్రవత్తిమాహ (తదితి) తద్విషం ఆప్రతి
ప్రతిక్రియాకున్యం అప్రతిమం వా కుతః ఉగ్రః వేగో యస్య తదెవాహ దిశి దిశి ప్రతిదిశమ్
ఉపర్యదశ్చ విసర్పత్ ఉత్పర్పత్ ఉద్గచ్ఛచ్ఛ ఏవంవిధం తద్విషం దృష్ట్వేతి శేషః అంగ హే రాజన్,
నేశ్వరాః సహాలాః ప్రజాః త్రిలోకస్థాః అరక్ష్యమాణాః సదాశివం శరణం దుద్రువుః జగ్ముః ౧౯

త్రిలోక్యాః భవాయ సమృద్ధ్యై దేవ్యా భవన్యా సహద్రౌ కైలాసే అసీన మపవర్గహేతోస్తపో
జుషాణం మునీనా మభిమతం దేవవరం సదాశివం విలోక్య స్తుతిభిః ప్రణేమూః తుష్టువుః ప్రణేమృశ్చ ౨౦

స్తుతి మేవాహ (దేవదేవేత్యాదినా అవ్యక్తకర్మణ ఇత్యంతేన) తత్ర పరమకారణభూత
భగవదపాధారణైః ధర్మై రారోపితై ర్వా తైః స్తుతిః క్రియాతే ఇతి సర్వ ముపవన్నం రుద్రవాచిశబ్దానాం
శాస్త్రదృష్ట్యా రుద్రశరీరకపరమాత్మపర్యంతత్వేన వా రుద్రస్య పరమాత్మావేశావతారరూపత్వాద్వా
సర్వం ఘటతే హే దేవానామపి దేవ, హే సర్వభూతాంతరాత్మన్ భూతభావనః భూతస్రష్టః శరణం
గతా నస్మాన్ త్రైలోక్యం దహతీతి త్రైలోక్యదహనః కర్తరి ల్యుః తస్మా ద్విషాత్ త్రాహి పాహి ౨౧

త్వమేకః సర్వజగత ఈశ్వరో బంధమోక్షయోః,

తం త్వా మర్చంతి కుశలాః ప్రపన్నార్తిహరం గురుమ్ ౨౨

గుణమయ్యా స్వశక్త్యాన్య సర్గస్థిత్యవ్యయాన్ విభో,

ఁతస్య యదా స్వదృగ్ భూమన్ బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిధామ్ ౨౩

త్వం బ్రహ్మ పరమం గుహ్యం సదసద్భావనః,

నానాశక్తిభి రాభాత స్త్వమాత్మా జగదీశ్వరః ౨౪

సర్వస్య జగతో బంధమోక్షయో స్త్వమేక ఏవేశ్వరః త మేవంభూతం ప్రపన్నదుఃఖహరం
త్వామేవ కుశలాః సుదియః అర్చంత్యారాధయంతి మోక్షేశ్వరత్వం ఉపాయోపదేశద్వారకం
ఇత్యభిప్రాయేణ విశిష్ట గురుమితి ౨౨

గుణమయ్యా త్రిగుణాత్మికయా స్వశక్త్యా స్వాంశభూతయా మాయయా అన్య జగతః
యదా సర్గాదీన్ విధత్సే కరోషి తదా హే విభోః హే స్వదృగ్ స్వప్రకాశ హే భూమన్,
బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిదాం ధత్సే బిభర్షి ౨౩

గుహ్య మౌపనిషదం పరమం సదసద్భావనం చిదచిద్రూపపదార్థభావనం పరం బ్రహ్మ
త్వమేవ “బ్రహ్మదృష్టి రుత్కర్నాత్” ఇతి న్యాయేనైవం విషాద్యీతాః స్తువంతి అత ఏవ బ్రహ్మత్వేన
స్తుత మప్యాత్మాన మబ్రహ్మభూతం జ్ఞాత్వా వక్ష్యతి రుద్రః —

ఆహో బత భవాన్యేతత్ ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ |

పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీయతే హరిః ||

“ప్రీతే హరా భగవతి” ఇతి ఆపన్నానా మబ్రహ్మణి మయి బ్రహ్మత్వేన స్తుతిం పశ్యేతి భవాన్యై
దర్శయత్వా అవశ్యం భూతదయయా భగవాన్ సర్వాంతరాత్మా పరబ్రహ్మభూతః తుష్కతీతి వక్ష్యతి
త త్రస్మాన్న రుద్రే పరల్పబ్రహ్మః కార్యః తస్మాద్రుద్రకరీరకపరమాత్మగతాః సర్వే చైతత్ప్రకరణోదితా
ధర్మాః ఇత్యవగంతవ్యమ్ “భూయసాం స్వాద్భీయస్త్యమ్” ఇతి న్యాయేన భగవత్పారమ్యస్య
ప్రాయశోఽస్మిన్ పురాణే ప్రతిపాదనాత్ నానాశక్తిభి రాభాత స్త్విదచిత్కాలాదిశక్తివిష్టతయాఽఽభాతః
ప్రపంచ స్త్వమేవ జగదీశ్వరః తదంతరాత్మా చ త్వమేవ ౨౪

(సముద్రమథనం, తత ఉద్భూతవిషభీతదేవస్తుతేశ్వరేణ విషభక్షణమ్)

త్వం శబ్దయోని ర్జగదాది రాత్మా ప్రాణేంద్రియద్రవ్యగుణస్వభావః,

కాలః క్రతుః సత్య మృతం చ ధర్మ స్వయంక్షరం యత్ త్రివృదామనంతి ౨౫

అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మా షీతిం విదు ర్లోకభవాంఘ్రిపంకజమ్,

కాలం గతిం తేఽఖిలదేవతాత్మనో దిశశ్చ కర్ణౌ రసనం జలేశమ్ ౨౬

నాభి ర్నభస్తే శ్వసనం నభస్వాన్ సూర్యశ్చ చక్షాంషి జలం స్మ రేతః,

పరావరాత్మాశ్రయణం తవాత్మా సోమో మనో ద్యౌ ర్భగవచ్చిరస్తే ౨౭

కుక్షిః సముద్రా గిరయోఽస్థిసంఘా రోమాణి సర్వౌషధివీరుధస్తే

త్వమేవ శబ్దయోనిః శాస్త్రప్రమాణకః జగదాదిః జగత్కారణభూతః అత్మా “అత్మస ఆకాశస్సంభూతః” ఇత్కుక్తస్త్వమేవ ద్రవ్యం భూతపంచకం స్వభావో విశేషణం ప్రాణేంద్రియద్రవ్య గుణస్వభావః ప్రాణాదివిశేషణవా నిత్యర్థః కాలాదిశరీరకం చ త్వమేవ త్వచ్ఛరీరకో యః పరమాత్మా స ఏవ కాలాదిశరీరక ఇతి తాత్పర్యం సత్యమృతం “ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ” ఇత్కుక్తం విర్వికారం సర్వాంతరాత్మభూతం బ్రహ్మ త్వమేవేత్యర్థః ధర్మః ధర్మశరీరకః తదాదాద్యో వా త్వమేవ. త్రివృత్త్రయాణాం పృథ్వర్తనం యస్మింస్తత్ ఆకారోకారమకారాత్మక మక్షరం ప్రణవం త్వయ్యేవాఽఽమనంతి త్వద్విషయ మేవామనంతీత్యర్థః ౨౫

విరాడ్రూపం స్తువంతి (అగ్నిరితి) అఖిలదేవతాత్మా “అగ్నిః సర్వా దేవతా” ఇతి సర్వదేవతామయత్వేన శుతోఽగ్నిస్తే తవ ముఖం షీతిం పృథ్వీం హే లోకభవాః తవ అంఘ్రిపంకజం పాదపద్మం విదుః కాలం త్వఖిలదేవతాత్మనః తవ గతిం విదుః తథా దిశస్తవ కర్ణౌ విదుః జలేశం వరుణం తవ రసనం జిహ్వం విదుః ౨౬

నభ ఆకాశస్తవ నాభిః నభస్వాన్ వాయుస్తవ శ్వసనం శ్వాసః సూర్యస్తవ చక్షాంషి నేత్రాణి జలం తవ రేతః తవాత్మా పరేఽపరే చ యే అత్మానో జీవాస్తేషా మాశ్రయణ మాశ్రయః అధారః సోమః చంద్రస్తవ మనః హే భగవన్! ద్యౌః స్వర్లోక స్తవ శిరః ౨౭

సముద్రాస్తవ కుక్షిః గిరయః పర్వతాస్తస్థిసముదాయాః సర్వా ఓషధయో వీరుధశ్చ తవ

చందాసి సాక్షి తవ సప్తధాతవ ప్రయీమయాత్మన్ హృదయం సర్వధర్మః ౨౮

మఱిని పంచోపనిషద్ ప్రబోధ యై త్రింశదష్టోత్తరమంత్రవర్గః,
 ఉద్వృద్ధ్యాభ్యాం పరమార్థకత్వం దేవ స్వయంజ్యోతి రవస్థితిః

శాస్త్రాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి ముందుగా దేవ ఋషి: పురాణం: ౩౦

న తే గిరీత్రాఖిలలోకపాలవిరించవై కుంరసురేంద్రగమ్యమ్,
 జ్యోతిః పరం యత్ర రజ సమశ్చ సత్త్వం న యద్ బ్రహ్మ నిరస్తభేదమ్ ॥

రొమాణి చుదాంసి గాయత్రాదీని సాక్షాత్తవ నప్రభతవః హేత్రయామయాత్మనః! వేదప్రచరమ్మా,
సప్రసిద్ధో వేదోదితో ధర్మః తవ హృదయమ్

హే ఈశః! పంచోపనిషదుః తత్పురుషోఽఘోరపద్యోజాతవామదేవేశానాత్మకపదానువాకాః
 తిర ముఖాని ముఖ్యాపారాత్మకా ఇత్యర్థః ముఖాని విజిహ్వ - యైర్ముఖైః (తిరింశ దష్టోత్తరమంత్రవరాః
 అష్టోత్తర తిరింశస్సంత్రాణాం సగ్గాస్థిపామేవ మంత్రాణాం పరిచ్ఛేదేన అష్టోత్తర తిరింశత్సంత్రాత్మకా
 మంత్రా ఇత్యర్థః హే దేవ! యత్ సప్రకాశం 'వాఖ్యం' 'పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివ
 మమృతమ్" ఇతి ప్రసిద్ధం పరమాత్మత్వం తత్ తే తవావస్థి రవస్థానం పరమాత్మశరీరత్వేన
 తదపృథక్ సిద్ధత్వేనావస్థి స్వమితి తత్పురుషమ్

అపర్యోక్ష్యం దంభోభాషితవ చాయా అనృతః శబదోన్మయః కవ చాయాభాషా
 విత్కల్పః, ని ప్తవైవి ర్విస్స వ్రంబన్మన్త్యై స్తైవి వత్సవన్మహాని తవ సేతతయమ్
 హే నమః ఛందోమయః గాయత్రాదిచందః ప్రచురః పూతనః ఋషి ర్వేదః సాక్షిత్వనః
 సర్వజ్ఞప్రాప్తనః శాస్త్రప్రణేతాప్రచ ఈశా ఈశానం ష్టాన విత్తరః

౩౦

హే గిరిశ్ర హృదయోకసాలః తే తవ పరం జ్యోతిః స్వస్రకాశం స్వరూపం విరించియాదిది
ర్గమ్యం వైకుంఠః ఉపేంద్రః సురేంద్రసమవిష్వాహూర్తా కన్యాపృథగమూర్త్య మతిస్తుతిః యద్వా అస్య
ప్రకరణస్య రుద్రకరీరకపరమాత్మస్తుతిపరస్మాత్ పరమార్కస్వరూపస్య అపరిచ్ఛిన్నేన లేనాపి
ఉద్యత్తయా అవగంతు మశక్యత్వాత్ వైకుంఠేన పృథగమ్యత్వ మిక్తమ్ జ్యోతి ర్విసంప్తి - యత్ర
జ్యోతిషి రజితరయః ప్రాకృతగుణాః స సంతి యద్రుప్య యచ్చ నిరస్తదేవమనుష్యాదిభిరహమ్. ౩౦

(సముద్రమథనం తత ఉద్భూతవిషభీతదేవస్సుతేశ్వరేణ విషభక్షణమ్)

కామధ్వరత్రిపుర కాలగద్యానేక భూతద్రూహః క్షపయతః స్తుతయే న తత్ తే
యస్త్యంతకాల ఇద మాత్మకృతం స్వనేత్రవహ్నిస్ఫులింగశిఖయా భసితం న వేద
యే త్వాత్మరామగురుభి ర్హిది చింతితాంఘ్రిద్వంద్వం చరంత ముమయా తపసాభితప్తమ్,
కథంత ఉగ్రపరుషం నిరతం శృణానే తే నూన మూతి మవిదంస్తవ హోతలజ్ఞాః
తత్ తస్య తే సదసతోః పరతః పరస్య నాంజః స్వరూపగమనే ప్రభవంతి భూమ్నః,
బ్రహ్మాదయః కిముక సంస్తవనే వయం తు తత్సర్గసర్గవిషయా అపి శక్తిమాత్రమ్

కామధ్వరశ్చ దక్షశ్చ త్రిపురదయశ్చ యేనైకభూతద్రూహ స్తాన్ క్షపయతః సంహరతః
తే తవ స్తుతయే తత్కామోదీక్షవజాత్మకం కర్మ న భవతి తత్కర్మ త్యక్తుతయే న భవతి అత్యల్పమేత
ద్యుర్ధ తదేవ వక్త్రం విశిష్ట - యో భవాంస్తు ఆత్మకృతం స్వచ్ఛ మిదం జగదంతకాలే స్వనేత్ర
సహస్రస్ఫులింగశ్చ శిఖయా దసితం భస్మసా జ్ఞాతం న వేద న జ్ఞానాతీత్యర్థః

ఏవంభూతం త్వాం యే నిందంతి తే మూఢా ఇత్యాహ (యేత్త్వతి) యే తి త్యామ్ ఉచయా
భవాన్యా సహ చరంతం నిరతం కామినం కథంతే ప్రలసంతి తదా శృణానే వరంత ముగ్రం క్రూరం
పరుషం హింస్రం చ కథ్యంతే. కథంభూతమ్ అత్మారామాశ్చ యే గుగ్వో విశ్వహితోదేష్టార
నై ర్హిది చింతిత మంఘ్రిద్వంద్వం యస్య తథాభూతమపి తపసాభితప్తమ్ తే నూనం తవ
జాతి మవిదన్నితి కాకుః త్వదీహికం నైవ విదు రిత్యర్థః ఆకర్తే హోతలజ్ఞాః గృత్రపాః యాని
కానిచిత్ త్వన్నిందావచనాని తేషాం తద్రూపో నింద్యామేనేకస్మిన్ తౌ శాశ్వత్ప్రయితి భావ

ఏవంభూతం త్వాం బ్రహ్మాదయో బోద్ధమేవ న ప్రవహం కిం పునః శ్రోతుం వయం తు న
సుతిరాం ప్రభవ ఇత్యాహ (తదితి) తత్తస్మా దుక్తవిధత్వా తవ సదసతో భృదచితోః
కార్యావస్థయోః పరతః కారణావస్థయోశ్చ పరస్య విలక్షణస్య టామ్నో వ్యాపకస్య తే తవ స్వరూపా
వగమనే స్వరూపావబోధనే బ్రహ్మాదయోఽపి జసా న ప్రసంతి కిముక సంస్తవనే న ప్రభవంతి
తప్ర వయం కథం ప్రభవేమి కురః యతస్తేషాం సర్గసర్గవిషయాః వయం స్వస్మృష్టాః వయ
మిత్యర్థః అతో సుదైకత్ ఉక్త్యవస మవ్యన్యచ్చక్తి హేతు శక్త్యుపాసమాప్రేజ కృత
మిత్యర్థః

ఏతత్పరం ప్రపశ్యామో న పరం తే మహేశ్వర,
మృడనాయ హి లోకస్య వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణః

౩౫

శ్రీశుక ఉవాచ—

తద్విక్ష్యి వ్యసనం తాసాం కృపయా భృశపిడితః,
సర్వభూతసుహృద్ దేవ ఇద మాహ సతీం ప్రియామ్

౩౬

శివ ఉవాచ—

అహో బితి భవాన్యేతత్ ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్,
క్షీరోదమధనోద్భూతాత్ కాలకూటాదుపస్థితమ్
అసాం ప్రాణపరీహ్సానాం విధేయ మభయం హి మే,
ఏతావాన్ హి ప్రభో రథో యద్దీనపరిపాలనమ్

౩౭

౩౮

సన్యేతే సర్వే ధర్మాన్వదుక్తః పరమాత్మాసాధారణః అహం తు పుణ్యోపచితాధికార
విశేషభాక్ కల్పజ్ఞేవ ఇత్యత్రాహః (ఏతదితి) హే పరమేశ్వరః తే త్వత్తః పర ముత్కృష్ట మఽర
మధమం చ త త్తల్లం న పశ్యామః న జానీమః కిం తు లోకస్య మృడనాయ సుఖాపాదనాయ తవావ్యక్త
కర్మణో వ్యక్తిరిత్యేతత్తు జానీమ ఇత్యర్థః మానం భవాన్ పరమాత్మా భవతు మా వా సర్వస్యాపి
చిదచిదాత్మకస్య జగత స్తదాత్మకత్వాత్ తదాయత్తనత్తాదిమిత్త్యేన వివా స్వనిష్కస్వరూపస్వభావయో
రభావాత్ తద్వృష్ట్యా తద్దర్శైరేవ సర్వం ఎస్తు ప్రోతవ్య మిత్యేవ తుప్తవిమేతి

౩౯

ఏషముక్తో దేవః ప్రియా మాహేశ్వరా ఈకః (తదితి) ఏవం భృశం అధికం ఈడితః స్వస్మి
న్నవిద్యమానై రపి పరమాత్మాసాధారణై ర్లజై రీడితః స్తుతో దేవో రుద్ర స్తాసాం ప్రజానాం తత్కాలం
కూటా దుపస్థితిం వ్యసనం దుఃఖం వీక్ష్య సర్వభూతసుహృత్ ప్రియాం సతీం భవానీం ఇదం
పక్ష్యమాణ మాహ

౪౦

విషపానే ప్రవృత్తం మాం ఇయం ప్రియా వారయేదితి శంకయా తా మనుజ్ఞాపయ న్నాహ
(అహో ఇతి స్మారై కృతరూపి) హే భవాని! అహో బితి మహత్కృష్టమ్ ఏతత్ ప్రజానాం వైశసం
దుఃఖం పశ్య, వైశసం విశిష్ట, క్షీరాబై ర్మథనాత్ యదుద్భూతం కాలకూటాఖ్యం విషం తస్మాత్
సముపస్థితం సంప్రాప్తం ఇత్యర్థః

౪౧

ప్రాణపరీహ్సానాం జిజీవిషాణా మాసాం ప్రజానాం మే షయా అభయం విధేయం హి
యస్మాత్ ప్రభోః సమగ్రస్వార్థః, కర్తవ్యప్రయోజన మేతావానేవ కియాన్ యద్దీనాం పరిపాలనమ్
ఇత్యేతావానేవ.

౪౨

(నముద్రమథనం తత ఉద్భూతవిషభీతదేవస్తుతేర్వరేణ విషభక్షణమ్)

ప్రాజ్ఞైః నైః ప్రాజీనః పాంతి సాధవః క్షణభంగురైః.

బద్ధవైరేషు భూతేషు మోహితే ష్వాత్మమాయయా.

౩౯

పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీయతే హరిః,

ప్రీతే హరౌ భగవతి ప్రీయేఽహం సచరాచరః,

తస్మా దిదం గరం భుంజే ప్రజానాం స్వస్తి రస్తు మే

౪౦

శ్రీభక్త ఉవాచ —

ఏవ మామంత్ర్య భగవాన్ భవానీం విశ్వభావనః,

తద్ విషం జగ్ధు మారేభే ప్రభావజ్ఞాన్వమోదత.

౪౧

తతః కరతలీకృత్య వ్యాపి హాలాహలం విషమ్,

అభక్షయన్ మహాదేవః కృపయా భూతభావనః

౪౨

తస్యాపి దర్శయామాస స్వవీర్యం జలకల్మషః

తథాహి, సాధవః క్షణభంగురైః హేతుగర్భ మిదం నైః స్వకీయైః ప్రాజ్ఞైః ప్రాజీనః పాంతి రక్షంతి కిం ప్రాజీరక్షయేత్తత ఆహ — ఆత్మమాయయా భగవన్మాయయా మోహితేష్వతి ఏవ పరస్పరం బద్ధవైరేషు భూతేషు

౩౯

కృపయతః కృపాం కుర్వతః పుంసః హే భద్రే సర్వాంతరాత్మా భగవాన్ ప్రీయతే కిం తత్ప్రీత్యా? అత ఆహ షాద్గుణ్యపూర్ణే హరౌ ప్రీతే సతి సచరాచరోఽహమపి ప్రీయే నితరా మానందయుక్తో భవామి తస్మా దిదం గరం విషం భుంజే భోక్ష్యే మే మత్తః ప్రజానాం స్వస్తి రస్తు. ఆయ మనవ్యయః స్వస్తికల్పః సుఖార్ధకః అత ఏవ ప్రయోగాత్ దైవీ స్వస్తి రస్తు నః" ఇత్యాది శ్రుతిప్రయోగాచ్చ

౪౦

ఏవ మిత్థం భవానీ మామంత్ర్య అనుజ్ఞాప్య విశ్వసుఖకరో భగవాన్ రుద్రః తద్విషం జగ్ధు మత్తు మారేభే తత్ప్రభావజ్ఞా భవానీ అన్వమోదత అనుమోదితవతి

౪౧

తత స్తస్మిన్మోదనానంతరం సర్వతో వ్యాపి హాలాహలాఖ్యం విషం కరతలీకృత్య కరతల మాత్రపరిమితం కృత్వా భూతసుఖకరో మహాదేవః కృపయా అభక్షయత్

౪౨

జలకల్మషరూపం విషం స్వవీర్యం స్వబలం తస్యాపి రుద్రస్యాపి దర్శయామాస యస్మాత్తం రుద్రం గలే నీలం చకార తచ్చ నైల్యం సాధోః రుద్రస్య విశేషేణ భూషణ మేవాభూత్ జడకల్మష ఇతి

యచ్చకారం గలే నీలం తచ్చ సాధో ర్విభూషణమ్ ౪౩

తస్యంతే లోకతాపేన సాధవః ప్రాయశో జనాః

పరమారాధనం తద్ధి పురుష స్యాత్ఫలాత్మనః. ౪౪

నిశమ్య కర్మ తచ్చంభో ర్దేవదేవస్య మీధుషః,

ప్రజా దాజ్ఞయణీ బ్రహ్మ వైకుంఠశ్చ శశంసిరే ౪౫

ప్రస్కన్నం పిబతః ప్రాజ్ఞైర్యత్ కించి జ్ఞగృహః సృతత్,

వృశ్చికాహివిషాషధ్యో దందశూకాశ్చ యేవరే ౪౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే.

అమృతమధనే సప్తమోఽధ్యాయః

పారాంతరియే తదా దుస్సహం విషం కథం జరయామానేత్యత్రాహ - జడకల్మషః జడానా మితరేహా
మేవ కల్మషో బాధక మిత్యర్థః ౪౩

కృపాకూకా వియం పరిపాటి త్యాహ (తస్యంత ఇతి) ప్రాయశః సాధవః సాధు కుర్వంతి
పరకార్యమితి సాధవః స్వార్థనిరపేక్షపరకార్యప్రసాదసన్వభావాః జనాః ప్రాయశో లోకతాపేన స్వయమపి
తస్యంతే న తద్విర్ధమపి త్వం లాంతరాత్మనః పరమపురుషస్యారాధనం తోషహేతుః ౪౪

మీధుషః ఆత్రేతాశీర్షదుకస్య శంభో ర్దేవస్య తద్విషసానరూపం కర్మ క్రుత్వా ప్రజాః దాజ్ఞయణీ
భవానీ బ్రహ్మ చ వైకుంఠో భగవాంశ్చ శశంసిరే ప్రశంపితవంత ఇత్యర్థః ౪౫

శంభో ర్విషం పిబతస్సతో యత్కించిత్ ప్రస్కన్నం గళితం విషం తత్ వృశ్చికాదియః
ప్రాజ్ఞై ర్జిగృహః విషోషధ్యః కాకతుండకరవీరాదయః. దందశూకాః యంకసన్వభావాః అన్యే జంతువః
సర్పాణా ముక్తత్వాత్ ౪౬

౪౭ శ్రీవిశ్వాన్వయః పయః పారావరరాకాసుధాకరిస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చిరైకకమలపరివయః ప్రసన్నతత్త్వాక్రిసమదిగతిశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం

సప్తమోఽధ్యాయః

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

పీతే గరే వృషాంతేఽపీతాస్తేఽమరదానవాః,
మమంధు స్తరసా సింధుం హవిర్ధానీ తతోఽభవత్ ౧

తామగ్నిహోత్రీ మృషయో జగృహూ ర్భృహ్మవాదినః,
యజ్ఞస్య దేవయానస్య మేధ్యాయ హవిషే నృప ౨

తత ఉచ్చైఃశ్రవా నామ హయోఽభూ చంద్రపాండురః,
తస్మిన్ బలిః స్పృహం చక్రే నేంద్ర ఈశ్వరశిక్షయా ౩

తత ఐరావతో నామ వారణేంద్రో వినిర్గతః,
దంతై శ్చతుర్భిః శ్వేతాదే ర్హరన్ భగవతో మహిమ్ ౪

ఇత్థం వృషాంతేఽపీతా రుదేఽపీతే గరే విషే పీతే భక్షితే సతి తే నర్సే సురదానవాశ్చ
ఇంద్రాదయో వైరోచనదయశ్చ తరసా బలేన సింధుం మమంధుః తతస్తస్మిన్ సింధావేనం
మథ్యమానే సతి తతో విషా దనంతరం హవిర్ధానీ సురభిః కామదేను రభవత్ ౧

తాం హవిర్ధానీం అగ్నిహోత్రీం దధిపయోమృతాదిహవిఃప్రదానేనాగ్నిహోత్రాదివైదిక
కర్మవిష్ణాదీనీం బ్రహ్మవాదినః ఋషయో జగృహూః స్వీకృతవంతః కిమర్థమ్? హే నృప! దేవయానస్య
దేవా యాంత్యస్మిన్ కర్మణి ఇతి దేవయానం తస్య యజ్ఞస్య సంబంధినే మేధ్యాయ హవిషే వయ
ఆదిహవిరర్థమ్ ౨

తతో హవిర్ధాన్యుద్భవానంతరం చంద్రవత్ పాండురః శుభ్రో హయ ఉచ్చైఃశ్రవా ఇతి
ప్రసిద్ధ ఉద్భూతః, తస్మిన్ ఉచ్చైఃశ్రవసి హయే ఈశ్వరశిక్షయా లోభః కార్యో న వై జాతు రోషః
కామస్తు వస్తుషు" ఇత్యాదుక్తరీత్యా శిక్షయా ఇంద్రః స్పృహం న చక్రే ఉచ్చైఃశ్రవస్యత్పన్నామసి
స్పృహో మభినిష్క్రంతం న చక్రే కింతు మనస్వేవాధాదితి భావః బలిః స్పృహం చక్రే ఇత్యర్థః ౩

తత ఉచ్చైఃశ్రవస ఉదయానంతరం ఐరావతాఖ్యో వారణేంద్రో గజశ్రేష్ఠః వినిర్గతః
కథంభూతః భగవతో రుద్రస్య శ్వేతాద్రేః కైలాసస్య మహిం మాహాత్మ్యం శోభాం చతుర్భి ర్దంతైః
శిఖరతుల్యై రహన్ చంద్రవత్ పాండుర ఇత్యనుషంగ. ౪

కొస్తుభాఖ్య మభూద్ రత్నం పద్మరాగో మహోదధేః.

తస్మిన్ హంః స్పృహం చక్రే వక్షోలంకరణే మణా

తతోఽభవత్ పారిజాతః సురలోకవిభూషణమ్,

పూరయత్కర్ధినో యోఽర్ధైః శశ్వద్ భువి యథా భవాన్.

తతశ్చాప్సరసో రాజా నిష్కంకర్యః సువాససః,

రమణ్యః స్వర్గిణాం వల్లగతీలీలావలోకనైః

తతశ్చావిరభూత్ సాక్షి చీరమా భగవత్పురా,

రంజయంతీ దిశః కాంత్యా విద్యుత్ సౌదామినీ యథా

తస్యాం చక్రః స్పృహం సర్వే ససురాసురమానవాః

రూపాదార్యవయోవర్ణమహిమాక్షి ప్రదేతసః

తతోఽష్టా దిగ్గజా ఆభవన్ తతో హే సువః అభ్రహ్మదయోఽష్టా కరిణ్యోఽభవన్
తతో మహోదధేః కొస్తుభాఖ్యం రత్న మభూత్ స చ పద్మరాగో మణిః తస్మిన్ మహామణా భగవాన్
హరిః పక్షిసోఽలంకరణే నిమిత్తే స్పృహం చక్రే

తతః పారిజాతో వృక్షః సురలోకస్య విభూషణభూతోఽభవత్ కథంభూతః యః
శశ్వత్పదార్థినః ఆర్ధైః పూరయతి పూరయన్ ఆర్ధాన్ పూరయన్ భువి భవాన్ యథార్ధాన్
పూరయత్కర్ధినా మరాంతభూత ఇత్యర్థః

తతశ్చాప్సరసః ఉద్భూతాః, కథంభూతాః స్వర్ణభరణవిశేషకంఠ్యః శోభనాని వాసాంసి
యాసాం తాః స్వర్గిణాం స్వర్గతానాం సుందరగతిభిః లీలావలోకనైశ్చ రమణ్యః ప్రియాః స్వర్గిణాం
రతికర్తృభ్య ఇత్యర్థః

తతః సాక్షిత్ శ్రీ ర్లక్ష్మీ రావిరభూత్. కథంభూతా భగవత్పురా భగవదనన్యార్థా కాంత్యా దిశో
రంజయంతీ ప్రకాశయంతీ యథా సౌదామినీ విద్యుత్ప్రద్యత్ సుదామా వర్సతః తత్త్రైకస్యాం దిశి జాతా
సౌదామినీ సృటికాదిమయగిరిశృంగే వ్యవహరిం స్ఫురంతీ విద్యుదివ కాంత్యా దిశో రంజయంతీత్యర్థః

తస్యాం రూపాదిమహిమ్నా ఆక్షిప్తం చిత్తం యేషాం తే సర్వే ససురాసురదానవాః
స్పృహం చక్రః

అష్టమస్కంధే - అష్టమోఽధ్యాయః

౧౩

(సముద్రే లక్ష్మ్య ఆవిర్భావః, తయా భగవతో వరణం చ.)

తస్యా ఆసన మానిన్యే మహేంద్రో మహదద్భుతమ్,

మూర్తిమత్యః సరిచ్ఛ్రిష్టా హేమకుంభైర్జలం శుచి

౧౦

అభిషేచనికా భూమి రాహరత్ సకలౌషధీః,

గావః పంచ పవిత్రాణి వసంతో మధుమాధవౌ

౧౧

ఋషయః కల్పయాంచక్రకు రభిషేకం యథావిధి,

జగు ర్భద్రాణి గంధర్వా నట్యశ్చ నన్మతు ర్జగుః

౧౨

మేఘా మృదంగవణవమరజానకగోముఖాః

వ్యవాదయన్ శంఖవేణువీణా స్తుములనిఃస్వనాన్.

౧౩

భగవద్వక్షఃస్థితయా క్రియా విలోకితానాం దేవాదీనాం యథాపూర్వం సర్వసంస్కృప్తి మసురాణాం తద్వివర్యయం చ వత్తుం తస్యా అభిషేకాదిషహోత్సవపూర్వకం బ్రహ్మాదిపరిహారేణ భగవత్ప్రాప్తిప్రకార మాహ (తస్యా ఇత్యాదినా అథాసీ ద్వారణిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రంధేన) తస్యా రమాయః ఉపవేశేనార్థం మహా దద్భుతం మహచ్ఛ పింహాసనమ్ ఇంద్ర ఆనీయ నమర్పితవాన్ గంగాదయః సరిచ్ఛ్రిష్టాః దేహాయుక్తాః సత్యః హేమకుంభైః శుద్ధం జల మానిన్యైరే

౧౦

భూమిరపి మూర్తిమతీ సతీ అభిషేచనికా అభిషేకోచితా ఓషధీః సకలా ఆహర దానిన్యే గావస్తు పంచపవిత్రాణి పంచగవ్యా న్యాజహూః వసంతః ఋతుః మూర్తిమాన్ మధుమాధవౌ చైత్ర్యవై శాఖభవఫలపుష్పాణ్యుపాహర దిత్యనుషంగః పారాంతరే ద్వంద్వైక్యేఽపి స ఏవార్థః మధుమాసే భవం మద్వితి వా

౧౧

తత ఋషయోఽభిషేకం యథావిధి అభిషేకోచితవిధిం యథావత్ కల్పయాంచక్రకుః గంధర్వా భద్రాణి మంగళాని జగుః నట్యః నటానాం త్రియః నన్మతు ర్జగుశ్చ

౧౨

మేఘా మూర్తిమంతో మృదంగాదీన్ వాద్యవిశేషాన్ శంఖవేణువీణాశ్చ వ్యవాదయన్ తుముతో విస్వనో యేషాం తాన్ మృదంగాదీంశ్చ

౧౩

తతోఽభిషిషిమ రేపీం శ్రియః పద్మకరాం సతీం.

దిగివాః పూర్ణకలకైః సూక్తవాక్యైః ద్విజేరితైః :

౧౪

సముద్రః పీతకాశేయవాససీ సముపాహరత్,

వరుణః స్రజం వైజయంతీం మధునా మత్తపట్పదమ్

౧౫

భూషణాని విచిత్రాణి విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః,

హారం సరస్వతీ పద్మ మజో నాగాశ్చ కుండలే

౧౬

౩౩: కృతస్వస్త్వయనోత్పలస్రజం నదద్విరేపాం పరిగృహ్య పాణినా,

చచాల వ కం సుకపోలకుండలం సప్రీడహానం దధతీ సుశోభనమ్

౧౭

స్తనద్వయం వాతికృతోదరీ సమం నిరంతరం చందనకుంకుమోక్షితమ్,

తతస్తతో నూపురవల్గుశంజితై ర్విపర్వతీ హేమలతేవ సా బభౌ

౧౮

తతః పద్మకరాం సతీం శ్రియం దిగ్గజాః పూర్ణకలకైః సర్వోషధీయైః సరిచ్చేష్టేనీతైః
ద్విజేరితైః సూక్తవాక్యైః అభిషేచనికమంత్రైః సహ అభిషిషిమః అభిషిక్తమంతః

౧౯

తతః సముద్రః పీతకాశేయవాససీ సమర్పితవాన్ తతః వరుణః మధునా మధుపానేన మత్తాః
పట్పదాః భృంగాః యస్యాం తాం వైజయంతీం వనమాలాం సముపాహర దిత్యనుషంగః

౨౦

విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః భూషణాని, సరస్వతీ హారం, అజో బ్రహ్మ పద్మం నాగాశ్చ కుండలే
సముపాహరన్

౨౧

తతః కృతిస్వస్త్వయనా కృతమంగళాశ్రయా శ్రీర్నదంతో ద్విరేపా భ్రమరాః యస్యాం
తాం ఉత్పలస్రజం పాణినా పరిగృహ్య నిరస్తవిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్య స్వాభిమతస్య
పుంసః కంఠే నిదాతుం పరిగృహ్యేతి భావః చచాల కథంభూతా సతీః శోభనయోః కపోలయోః కుండలే
ప్రచలతీ యస్మిన్ సప్రీదో హానః యస్మిన్ స్తత్ సుశోభన మతిసుందరం వక్త్రం దధతీ

౨౨

తథా చందనకుంకుమాభ్యాం ఉక్షితం సిక్తం లిప్తం సమం నిరంతరం చ యత్
స్తనద్వయం తచ్చ చారు సుందరం కృశం చౌదరం చ దధతీ తతః సా శ్రీ నూపురాణాం వల్గుభిః
మధురైః శంజితై రితస్తతః విపర్వతీ చలంతీ హేమలతేవ బభౌ

౨౩

(సముద్రే లక్ష్మ్యో ఆవిర్భావః. తయా భగవతో వరణం చ.)

విలోకయంతీ నిరవద్య మాత్మనః పదం ధ్రువం చావ్యభిచారిసద్గుణమ్.

గంధర్వయజ్ఞసురసిద్ధిచారణత్రైవిష్టపేయాదిషు నాన్వవిందత

౧౯

నూనం తపో యస్య న మన్యునిర్జయో జ్ఞానం క్వచిత్తచ్చ న సంగవర్జితమ్.

కశ్చి న్మహాస్తస్య న కామనిర్జయః స ఈశ్వరః కిం సరతో వ్యపాశ్రయః ౨౦

ధర్మః క్వచిత్ తత్ర న భూతసౌహృదం త్యాగః క్వచిత్ తత్ర న ముక్తికారణమ్.

వీర్యం న పుంసోఽస్త్యజవేగ నిష్క్రౌతం న హి ద్వితీయో గుణసంగవర్జితః ౨౧

క్వచి చ్చిరాయు ర్నహి శీలమంగళం క్వచిత్తదవ్యస్తి న వేద్య మాయాషః

తత ఆత్మనః స్వస్థాః పద మాశ్రయం ధ్రువం నిత్య మవ్యభిచారిణో నిత్యాః స్వాభావికాః సంతః కలాణగుణాః యస్మింస్త నిరవద్యం నిరస్తహేయగుణం ఏవంభూతం పదం గంధర్వాదిమద్యే విలోకయంతీ నివారయంతీ నాన్వవిందత నాఽశ్యత్ క్వచిత్ కన్యచిద్దోషస్య దర్శనేన నాన్వవిందతేతి భావః ౧౯

తదేవాహ (నూనమితి త్రిభిః) యస్య రుద్రదుర్వానప్రభృతీస్తపస్త్యస్తి తస్య మన్యు నిగ్రాస్తు న స్తి నూనమితి నిశ్చయే యస్య తు గురుకుక్రాదే ర్జ్ఞాన మస్తి న తస్య జ్ఞానం సంగవర్జితం కింఛ ఫలసంగాదియుక్తమేవ కశ్చిద్బ్రహ్మాది ర్మహాన్ లభాపి న తస్య కామనిర్జయోఽస్తి దుహితురేవ పత్నిశ్చేన గృహీతత్వాదితి భావః. యః పంథో వ్యపాశ్రయః పరాపేక్షైశ్వర్యాశ్రయ ఇంద్రాదిః ౩ కిమీశ్వరః అనీశ్వర ఏవేతి భావః ౨౦

క్వచిత్ సరళురామాదౌ ధర్మోఽస్తి లభాపి న భూ సౌహృది మస్తి త్యాగః క్వచిద్విభిషత్పౌఞ్షస్తి ముస్త్యాగః విభ్యాదిగతః స న ముక్తికారణం న ముక్తిహేతిః పుంస్య చార్తవీర్యాదేః వీర్య మస్తి తథాపి తదజవేగేన కాలవేగేన నిష్క్రౌతం సమ్యక్సం తు న భవతి ద్వితీయః భగవతోఽన్యః కశ్చిదపి సనకాదిరపి సత్త్వాదిప్రాకృపగుణసంగవర్జితః న భృతి “న తదస్తి పృథివ్యాం వా దిపి దేవేషు వా పునః సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభః శ్వాత్ త్రిభి ర్గుణః” అచ్యుక్తరీత్యా గుణప్రయోగముక్తస్య శ్రీభగవదన్యస్య కస్యాపి జంతో రనావాదితి భావః ౨౧

క్వచిన్మార్గం దేయాదిషు చిరాయు రస్తి న తు శీలం మంగళం చాస్తి ఇంద్రియదమనధర్మ

యత్తోభయం కుత్ర చ సోఽవ్యమంగళః సుమంగళః కశ్చన కాంక్షతే హి మామ్

ఏవం విమృశ్యావ్యభిచారి సద్గుణై ర్వరం నిజై కాశ్రయసద్గుణాశ్రయమ్,
వప్రే వం. సర్వగుణై రపేక్షితం రమా ముకుందం నిరపేక్ష మీప్సితమ్. ౨౩

తస్యాం సదేశ ఉశితం సవకంజమాలాం మాద్యస్తద్గుప్రతపరూఢగిరోపఘష్టామ్,
తసౌ నిధాయ నికటే తదురః స్వధామ సప్రీడహాసవికసన్నయనేన యాతా ౨౪

తస్యాః శ్రియ త్రిజగతో జనకో జనన్యా వక్షోచివాస మకరోత్ పరమం విభూతేః,

శీలత్వాదితి భావః, క్వచిత్ తదవ్యప్తిచే దాయశః స్థైర్యం న వేద్యం న విశ్చేయం కుతచిత్ రుద్రాదౌ
ఉభయం చిరాయశ్వం శీలం చాస్తే తథాపి న రుద్రాది రమంగళః అమంగళవేషః, శ్రీ భగవంతుం
లక్ష్మీకృత్యాహ - యశ్చ కార్త్యేన్యై న సద్గుణాశ్రయనిరవద్యనిరతిశయమంగళమూర్తిః భగవాన్ స తు
మాం న హి కాంక్షతే స్వత ఏవ పూర్ణత్వాదితి భావః. ౨౨

ఏవ మితథం విమృశ్య రమా లక్ష్మీః నిరపేక్షమపి ముకుందమేవ వరం పతిం వప్రే, తత్ర
హేతుం వదన్ ముకుంం విశిష్ట - అవ్యభిచారిభి రనితరసాధాఃజైః మంగళగుణై ర్నిజైః స్వకీయై
ర్నిరూపాధికై రాశ్రయతిః ఆశ్రయణా ద్వరం సర్వోత్కృష్టం అగుణాశ్రయం సత్త్వాదిప్రాకృత
గుణనాశ్రయం చ నిజై రాశ్రయతా గుణాశ్రయమ్ ఇతి పారాంతరం తదా నిజై రవ్యభిచారిసద్గుణై
రాశ్రయతియాఽప్రాకృతగుణాశ్రయం వరం ఉత్కృష్ట మిత్యర్థః సర్వగుణై రాశ్రయజసౌకర్యావహైః
ఆశ్రయజీయత్వే నాపేక్షితం అత ఏవేప్సిత మాప్తు మిచ్ఛావిషయం ముకుందం వరం వప్రే ౨౩

ఉక్తపరణ్యకారమేవాహ (తస్యేతి) తస్య ముకుందిన్య అంసదేశే స్కందప్రదేశే
కషణీయం సవకంజమాలాం నిధాయ తదనుగ్రహం ప్రతీక్షమాణా తూష్టిం తస్య వికటే తస్మా.
కథంభూతాం మాలామ్ మాద్యతాం మధుపానమత్తానాం మధువ్రతానాం భ్రమరాణాం పరూఢస్య
సమదాయస్య గిరోపఘష్టాం ధ్వనితాం కథంభూతా లక్ష్మీః సప్రీడహాసేన ఏకిసత్ యన్నయినం
తేన తస్య భగవతి ఉరొ వక్షః స్వధామ స్వాశ్రయం యాతా తిద్వక్షః స్వాశ్రయత్వేన ప్రతీక్షమాణా
సతీత్యర్థః. ౨౪

త్రిజగతో జనన్యాస్తస్యా ఆఖిలవిభూత్యాశ్రయభూతాయః శ్రియః త్రిజగజ్జనకో భగవాన్

(సముద్రే లక్ష్మ్య ఆవిర్భావః, తయా భగవతో వరణం చ)

శ్రీః స్వాః ప్రజాః సకరుణేన నిరీక్షణేన యత్ర స్థితైధయత సాధిపతీం త్రిలోకాన్.

శంఖతూర్యమృదంగానాం వాదిత్రాణాం పృథుః స్వనః.

దేవానుగానాం సత్త్రీణాం నృత్యతాం గాయతా మభూత్ ౨౬

బ్రహ్మరుద్రాంగిరో ముఖ్యాః సర్వే విశ్వస్పృజో విభుమ్.

ఈడిరేఽవితథైర్మంత్రై స్తల్లింగైః పుష్పవర్షిణః ౨౭

శ్రీయా విలోకితా దేవాః సప్రజాపతయః ప్రజాః,

శీలాదిగుణసంపన్నా లేభిరే నిర్వృతిం పరామ్ ౨౮

నిస్సత్వా లోలుపా రాజన్ నిరుద్యోగా గతత్రపాః,

యాదా చోపేక్షితా లక్ష్మ్య బభూవు రైత్యదానవాః ౨౯

స్వం వక్ష ఏవ ౪౦ం నివాసస్థాన మకరోత్ యత్ర వక్షసి స్థితా శ్రీః సకరుణేన నిరీక్షణేన స్వాః ప్రజాః సాధిపతీం త్రిలోకాంశ్చ ఐధయత అవర్ధయత్ ౩౦

తదా శంఖాదీనాం వాద్యానాం సత్త్రీణాం దేవానుగానాం గంధర్వాదీనాం నృత్యతాం గాయతాం పృథక్ పృథక్ మహాన్ ధ్వని రభూత్ ౩౧

తదా బ్రహ్మాదయః సర్వే విశ్వస్య ప్రష్టారః పృష్టాణి వర్షంతః విభుం భగవంతి అల్లి గైర్మగవద్గుణప్రతిపాదకై రపిచిరై సత్త్రైః యథావస్థితార్థప్రతిపాదకై ర్నత్వాఽఽరోపిత గుణప్రతిపాదకై రిక్కర్తః మంత్రై రీడిరే తుష్టువుః ౩౨

దేవాః సప్రజాపతయః ప్రజాశ్చ శ్రీయాఽవలోకితాః శీలాదిగుణసంపన్నాః పరాం నిర్వృతి మానందం లేభిరే ౩౩

రైత్యా దానవాశ్చ యదా లక్ష్మ్య ఉపేక్షితాః తదైవ హే రాజన్ నిస్సత్వాః నిర్బలాః ఆత ఏవ నిరుద్యోగాః త్యక్తలక్ష్మ్యా లోలుపాః విమోహశీలా బభూవుః ౩౪

అధాసీత్ వారుణీ దేవీ కన్యా కమలలోచనా.

అసురా జగృహ స్తాం వై హరే రనుమతేన తే ౩౦

అధోదధే ర్మధ్యమానాత్ కాశ్యపై రమృతార్ధిభిః

ఉదతిష స్పహారాజ పురుషః పరమాద్భుతః ౩౧

దీర్ఘపీవరదోర్దండః కంబుగ్రీవోఽరుణేశణః.

శ్యామలస్తరుణః స్రగ్వీ సర్వాభరణభూషితః ౩౨

పీతవాసా మహోరస్కః సుమృష్టషణికుండలః.

స్నిగ్ధకుంఠితకేశాః సుభగః సింహవిక్రమః ౩౩

అమృతాపూర్ణకలశం బిభ్రద్వలయభూషితః.

స వై భగవతః సాక్షి ద్విష్ణో రంకాశసంభవః ౩౪

ఆధ్రుయ ఉద్గమనంతరం వారుణీ దేవీ వరుణదైవత్యం యత్తస్మయీ సురాధిదేనా కన్యా కమలే ఇవ నేత్రే లోచనె యస్యాః సాఽఽసీ దుద్బిభూష తాం చ హరే రనుజ్ఞయా తే అసురా జగృహః ౩౦

అమృతార్ధిభిః కాః పైర్దేవాసురైర్మత్యమానా దుదధేః హే రాజన్ః పరమాద్భుతః పురుషః ఉదతిష్ఠత్ ఉద్బుభూన ౩౧

తం వినన్తి — దీర్ఘ పీవరా చ దోర్దండౌ భుజౌ యన్య కంబున చ్చంభవత్ త్రిరేఖా పృత్తా చ గ్రీవా యన్య అరుణే ఈక్షణీ యన్య పేఘ ఇవ శ్యామః తరుణో యవా స్రగ్వీ వసమూరీ సర్వై రాభుణే రలంక్రితః ౩౨

పీత వాససీ యన్య బృహ ద్వలయ మురౌ వక్షో యన్య సుమృష్టే నిర్జితే మణిమయే కుండలే యన్య పీఠః కుంఠితః కుటిలః కేశానా మంతోఽగ్రభాగో యన్య సః సుభగః సుకుమారః సర్వావయవ సుందరో వా సింహస్వేన విక్రమః పాదవిన్యాసో యన్య ౩౩

అమృతేన పూర్ణం కలశం బిభ్రాణః వలయైః అలంక్రిత కోఽసా విత్యత్రాహ (౩ ఇతి) స వై సాక్షి భగవతో హరే రంకాంశేన సంభవో యన్య ౩౪

(దైత్యైశ్చ హృతే సుధాకలశే భగవతో మోహినీరూపదరాణం)

ధన్వంతరితి ఖ్యాత ఆయుర్వేదదృ గిజ్యభాక్.

త మాలోక్యాఽసురాః సర్వే కలశం చామృతాభృతమ్.

౩౫

లిప్సంతః సర్వవస్తుని కలశం తరసాఽహరన్,

నీయమానేఽసురై స్తస్మిన్ కలశేఽమృతభాజనే

౩౬

విషజ్ఞమనసో దేవా హరిం శరణ మాయయుః,

ఇతి తద్దైన్య మాలోక్య భగవాన్ భృత్యకామకృత్

మా ఖిద్యత మిధోఽర్థం వః సాధయిష్యే స్వమాయయా

౩౭

మిథః కలిరభూత్తేషాం తదర్థే క్షదేతసామ్,

అహం పూర్వమహం పూర్వం న త్వం న త్వమితి ప్రభో

౩౮

స తు ధన్వంతరితి ప్రసిద్ధః ఆయుర్వేదస్య ద్రష్టా ఇజ్యభాక్ యామభోక్తా తమమృతకలశం బ్రహ్మతం ధన్వంతరిమాలోక్య సర్వేఽసురాః సర్వవస్తుని మధనా దుత్పన్నాని లిప్సంతోఽమృతేన అభృతం సంపూర్ణం కలశం తరసా బలెనాఽఽకు వా ఆహరన్ ఆహృతవంతః అమృతభాజనే తస్మిన్ కలశే దైత్యై ర్నీయమానే హృతే సతి

౩౫-౩౬

దేవా విషజ్ఞమనసః ఖిన్నచిత్తా హరిం శరణ మాయయుః ఇతం తేషాం దేవానాం దైన్య మాలోక్య భక్తానాం కామ మిష్ట మభీష్టం కరోతీతి తిథా భగవాన్ మిథో దైత్యానాం పరస్పరం కలహోత్పాదనేన యోగమాయయా మోహిన్యా వో యష్మాక మర్థం సాధయిష్యామి ఆతో మా ఖిద్యతేత్యాహ ఇతీత ముక్త్యా దేవాన్ సాంత్వయన్ హరిస్తత్ప్రవారంతర్దధే.

౩౭

మిథః కలహమేవాహ (మిథ ఇతి) మిథః తదర్థేఽమృతనిమిత్తే తర్హః కామస్తద్యుక్తాని చేతాంసి యేషాం తేషాం దైత్యానాం పరస్పరం కలిః కలహో బభూవ కలహమేవాహ అహమితి) హే ప్రభో, రాజన్! అహం పూర్వ మహమేవ పూర్వం పాస్యామి న త్వమిత్యాది ఏవం కలిరభూదిత్యర్థః, ౩౮

దేవాః స్వం భాగమర్హంతి యే తుల్యాయాసహేతవః.

సత్రయాగ ఇవై తస్మిన్నేష దర్శః సనాతనః

౩౯

ఇతి స్వాన్ ప్రత్యషేధన్ వైదై తేయా జాతమత్సరాః

దుంబిలాః ప్రబలాన్ రాజన్ గృహీతకలశాన్ ముహూః

౪౦

ఎఃస్మిన్నంతరే విష్ణుః సర్వోపాయవి దీశ్వరః.

యోషిద్రూప మర్ధేశ్యం దధార పరమాద్భుతమ్

౪౧

ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామం సర్వావయవసుందరమ్,

సమానకర్ణాభరణం సుకపోలోన్నసానసమ్

౪౨

నవయౌవననిర్వృత్తస్తనభారకృతోదరమ్,

ముఖామోదాసురక్తాః కైరుంకారోద్విగ్నలోచనమ్

౪౩

తత్ర దుర్బలానాం దైత్యానా మాక్రోశప్రకారమాహ (దేవా ఇతి) దేవా అపి స్వప్రమృతభాగ మర్హంతి కుతః యతో యేఽపి దేవాస్తుల్యాయాసహేతవః తుల్యేనాయాసేన హేతవః సాధకాః. యథా సత్రయాగే "య ఏవ యజమానాః త ఏవ ఋత్విజః" ఇతి యజమానాభిన్న ఋత్విక్కుర్తృకే బహుయజమానకే చ సర్వేషాం సమం ఫలం తద్వదయమేవ ననాతనో ధర్మః ౩౯

ఇతిత్థం హే రాజన్, స్వాన్ గృహీతకలశాన్ ప్రబలాన్ దైత్యాన్ దుర్బలా దైతేయా జాతమత్సరాఃసంతో ముహూర్ముహూః ప్రత్యషేధన్ న్యవారయన్ ౪౦

ఏతస్మిన్ సమయే సర్వోపాయవిత్ భగవాన్దీశ్వరో విష్ణుః పరమాద్భుతం కేనావ్యదృష్టపూర్వ మనిర్దేశ్యం దేవాదినజాతీయతేన నిర్దేష్టుమశక్యం యోషిద్రూపం దధార ౪౧

తద్రూపం ఎర్ఘయతి పంచభిః ప్రేక్షణీయ ముత్పలవత్ శ్యామం సర్వేష్వవయవేషు సుందరం సమానయోః కర్ణయో రాభరణే యస్మిన్ సుకపోలం చ తదున్నతనాసికం చావనం చ యస్మిన్ ౪౨

నవయౌవనేన నిర్వృత్తయోః ప్రవృత్తయో ర్వర్తులయోశ్చ స్తనయో ర్భారేణ కృశమందరం యస్మిన్ ముఖస్యామోదేన అనురక్తానా మళీసాం యుంకారేణోద్విగ్నే చంచలే ర్చావనే యస్మిన్ ౪౩

(దైత్యైశ్వ హృతే సుధాకలకే భగవతో మోహనీరూపధారణం)

బిభ్రత్ స్వకేశభారేణ మాలా ముత్పుల్లమల్లికామ్
సుగ్రీవకంఠాభరణం సుభుజాంగదభూషితమ్

౪౪

విరజాంబరసంవీతనితంబద్వీపశోభయా.

కాంచ్యా ప్రవిలసద్వల్లు చలచ్ఛరణనూపురమ్

౪౫

సప్రీడస్మితవిక్షిప్తభూవిలాసావరోకనైః.

దైత్యయాధపచేతస్సు కామ ముద్దీపయన్ ముహూః

౪౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారిమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే.
భగవన్మాయోపలంభనం నామ అష్టమోఽధ్యాయః

ఉత్పుల్లాని మల్లికాకుసుమాని యస్యాం తాం మాలాం స్వకేశభారేణ కేశపాశేన బిభ్రాణం
శోభనా గీవా యస్మిన్ తత్ కంఠే ఆభరణాని చ యస్మిన్ తచ్ఛ శోభనయోః బుజయోః అంగదాభ్యాం
భూషితమ్

౪౪

విరజాంబరేణ సంవీతః నితంబ ఏవ ద్వీపః వికాలత్వా త్రిద్వచ్ఛోభా యస్యాస్తథా కాంచ్యా
ప్రకరేణ విలసద్వల్లు సుందరం యథా భవత్వేనం చంచలయో శ్చరణయో నూపురే యస్మిన్

౪౫

సప్రీడస్మితేన సహ విక్షిప్తా కంపితా యా భూస్తస్యా విలాసేన సహ యాన్యవరోకనాని
తైః దైత్యయాధపానాం చేతస్సు ముహూర్ముహూః కామ ముద్దీపయన్

౪౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య పర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవత్కర్తృహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం

అష్టమోఽధ్యాయః

అథ నవమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

తేఽన్యోన్యతోఽసురాః పాత్రం హరంత స్త్యక్తసౌహృదాః

క్షిపంతో దన్యుధర్మాణః ఆయాంతీం దదృశుః శ్రీయమ్

౧

అహో రూప మహో ధామ అహో అస్యా నవం వయః,

ఇతి తే తామభిద్రుత్య పప్రచ్ఛు ర్జాతహృచ్చయాః

౨

కా త్వం కంజపలాశాక్షీ కుతో వా కిం చిక్రీష్యసి,

కస్యాసి వద వామోరు మద్మంతీవ మనాంసి నః

౩

న వయం త్వామరైరైత్యైః సిద్ధగంధర్వచారణైః,

నాస్పృష్టపూర్వాం జానీమో లోకేతైశ్చ కుతో నృభిః

౪

అథ నవమోఽధ్యాయః

ఏవంవిధం రూపం బిభ్రతీ మాయాంతీం తాం శ్రీయ మన్యోన్యం త్యక్తసౌహృదాః ఆత
ఏవ క్షిపంతః సుధాపాత్రం చార్యధర్మేణ హరంత సై దైత్యా దదృశుః

౧

దృష్ట్వా చాహో రూపం సౌందర్య మహో ధామ ద్యుతి రహో అస్యా యోషితో నవం వయ
ఇతి వదంత సై దైత్యా స్తాం యోషిత మభిద్రుత్య అభిముఖ మాగత్య జాతహృచ్చయాః సంజాతకామాః
పప్రచ్ఛుః

౨

ప్రశ్నప్రకారమేవాహ (కేతి) హే కంజపలాశాక్షీ! కా త్వమ్? కిం జాతీయా? కుత ఆగతా?
త్వం కిం చిక్రీష్యసి కర్తు మిచ్ఛసి? కిస్యాసి కన్య సంబంధిన్యసి? వద హే వామోరు! నోఽస్మాకం
మనాంసి వత్సంతీవ క్షోభయంతీవ వర్తసే

౩

కస్యాసి త్వయి క్త మస్మాభిః యత స్త్వం స కేనచిత్ స్పృష్టపూర్వా ఇత్యుచుః (నేతి)
త్వా మమరాదిభి రస్పృష్టపూర్వాం న జానీమ ఇతి న కింతు జానీమ ఏవ అమరాదిభిరేవాస్పృష్టపూర్వా.
కుతో నృభిః స్పృష్టపూర్వా భవే రిక్కరః

౪

(దేవానా మమృతపానం, దైత్యవంచనం రాహుళిశ్చేదకృచ్చ)

నూనం త్వం విధినా సుక్రభూః ప్రేషితాసి శరీరిణామ్,
సర్వేంద్రియమనఃప్రీతిం విదాతుం సమృజ్ఞేన కిమ్.

౫

సా త్వం నః స్పర్ధమానానా మేకవస్తుని మానిని,
జ్ఞాతీనాం బద్ధవైరాణాం శం విభత్స్వ సుమధ్యమే

౬

వయం కశ్యపదాయాదా బ్రాతరః కృతపౌరుషాః,
విభజన్య యథాన్యాయం నైవ భేదో యథా భవేత్

౭

ఇత్యుపామంత్రితో దైత్యై ర్మాయాయోషిద్వపుర్హరిః,
ప్రహస్య రువిరాపాంగై ర్నిరీక్ష నిన్ద మబ్రవీత్

౮

శ్రీ భగవానువాచ—

కథం కశ్యపదాయాదాః పుంశ్చల్యాం మయి సంగతాః,

అస్తామిదం త్వద్దర్శనం తు ఈశ్వరేజైవ క రితమిత్యాహః (నూనమితి) హే సుక్రు,
శరీరిణా వస్మాకం సర్వేంద్రియాణాం మనసశ్చ ప్రీతిం విదాతుం సమృజ్ఞేన సకృపేణ విధినా ఈశ్వరేణ
త్వం ప్రేషితా కిమ్ నూనం న యదృచ్ఛయా ఆగతాని నూనం దేవేనై న ప్రేషితాని ఇత్యర్థః

౫

హే మానిని, ఆత్మైకస్మిన్ వస్తు న్యమృతనిమిత్తే స్పర్ధమానానాం పంస్పర మభిభవతాం
బద్ధవైరాణాం జ్ఞాతీనా వస్మాకం హే సుమధ్యమేః సంవిధత్స్వ సందిం కురు సమ్యగ్విభజస్వేతి వా

౬

కశ్యపస్య దాయాదాః పుత్రాః బ్రాతర శ్చాధునా కృతిం పౌరుషం కలహనిమిత్తం యైస్తే
వయమతో యథాన్యాయం కలహో యథా న భవేత్ తథామృతం విభజన్య

౭

దైత్యై రిథ ముపామంత్రిత శ్చోదితః ప్రమోదితః శ్లాఘితోలభ్యలావఢాతో
మాయాయోషిద్వపు రాష్ట్రీయసంకల్పోపాత్రతీవపు ర్హరిః ప్రహస్య సుందరై రపాంగై ర్నిరీక్షమాణః
ఇదం వక్ష్యమాణ మబ్రవీత్

౮

తదేవాహ (కథమితి) హే కశ్యపదాయాదాః పుంశ్చల్యాం మయి కథం సంగతా

విశ్వానం పండితో జాతు కామినీషు న యాతి హి

౯

సాలావృకాణాః శ్రీణాం చ నైవరిణీనాం సురద్విషః,

సఖ్యాన్యాహం రవిత్యాని నూత్నం నూత్నం విచిన్వతామ్

౧౦

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతి తే క్షేలితై స్తస్యా ఆశ్వస్తమనసోఽనురాః,

జహను ర్భావగాంభీర్యం దదు శ్చామృతభాజనమ్

౧౧

తతో గృహీత్వాఽమృతభాజనం హరి ర్భావ ఈషత్స్మితశోభయా గిరా,

యదభ్యుపేతం క్వ చ సాధ్వసాధు వా కృతం మయా వో విభజే సుధా మిమామ్, ౧౨

ఇత్యభివ్యాహృతం తస్యా ఆకర్ణ్యాసురపుంగవాః,

అప్రమాణఽద స్తస్యాస్తత్ తదేత్యన్వమంసత

౧౩

అనుస్మతాః : హి యస్మాత్ పండితః కదాచిదపి కామినీషు పుంశ్చలీషు విశ్వానం న యాతి న ప్రాప్నోతి
న కురుతే ఇత్యర్థః

౯

హే సురద్విషః! సాలావృకాణాం నైవరిణీనాం శ్రీణాం చ సఖ్యా న్యవిత్యా న్యాహం
అవిత్యక్షే హేతుం ఏదన్ సాలావృకాన్ శ్రీశ్చ విశిష్టా నవం నవం విచిన్వతామ్ అన్వేషతామ్ ౧౦

ఇతీతం తస్యా మోహిన్యాః క్షేలితైః పరిహసవచనైః విశ్వస్తం మనో యేషాం తెఽనురాః
భావేన కేనాప్యభిప్రాయేణ గంభీరం యథా ఉపత్యేనం జహనుః హాసితవంతోఽమృతపాత్రం చ
దదుః

౧౧

తతోఽమృతభాజనం గృహీత్వా యోషిద్రూపో హరి రిషత్స్మితేన శోభా యస్యా స్తయా గిరా
బభావే, తదేవాహ (యదీతి) క్వచిత్ సాధ్వసాధు వా మయా కృతం యదభ్యుపేతం యుష్మాదిః
ఆంగీకృతం ప్యాత్తర్హి ఇమాం సుధాం వో యుష్మభ్యం విభజే

౧౨

ఇతీతం తస్యా మోహిన్యా ఆభివ్యాహృతం వాక్యమాకర్ణ్యాఽనురక్తేషా స్తస్యా అప్రమాణ
విదః ప్రమాణం తద్వాక్యనిర్ణయో విశ్చయః తషజానంతః తదేతి యదేచ్ఛం కురు ఇత్యన్వమంసత
అనుజ్ఞయే

౧౩

(దేవానా మమృతపానం, దైత్యవంచనం, రాహురశ్చేదకృ)

అధోబోష్ఠ్య కృతస్నానా హుత్వా చ హవిషాఽనలమ్,
దత్త్వా గోవిప్రభూతేభ్యః కృతస్వస్త్వయానా ద్విజైః.

౧౪

యథోపజోషం వాసాంసి పరిధాయాహతాని తే,
కుశేషు ప్రావిశన్ సర్వే ప్రాగగ్రే ష్వభిభూషితాః

౧౫

ప్రాజ్ఞుభే ఘాపవిష్టేషు సురేషు దితిజేషు చ,
ధూపామోదితశాలాయాం జుష్టాయాం మాల్యదీపకైః

౧౬

తస్యాం నరేంద్ర కరభోరు రుశద్ధుకూలశ్రోణీతటాలసగతి ర్మదవిహ్వలాక్షీ
సా కూజతీ కనకనూపురశింజితేన కుంభస్తనీ కలశవాణి రథావివేళ.

౧౭

అథ తస్యా అనుజ్ఞయా ఉబోష్ఠ్య కృతం స్నానం యై ప్రేక్షురాః సురాశ్చ హవిషా
చరుణాఽనల మగ్నిం హుత్వా విప్రేభ్యో దూతేభ్యోఽనేభ్యశ్చ గాః గవాదీని యథాయోగ్యం దత్త్వా
ద్విజైః కృతం కారితం స్వస్త్వయం మంగళావరణం యేషామ్

౧౪

తే దేవా అనురాశ్చ యథోపజోషం యథాప్రీతి అహతాని నూతనాని సవ్యో యంత్రా
న్నిర్ముక్తాని వస్త్రాణి పరిధాయ వసిత్వాఽభితో భూషితాః సర్వే ప్రాక్కులేషు ప్రాగగ్రేషు కుశేషు సర్వే
ప్రావిశన్ ఉపవివిరుః

౧౫

తతో ధూపైః అమోదితాయాం మాల్యై ర్దీపైశ్చ జుష్టాయా మబంకృతాయాం దీపితాయాం
చ శాలాయాం పూర్వాభిముఖేషు సురాసురేషు ఉపవిష్టేషు సత్సు

౧౬

అథ తస్యాం శాలాయాం హే నరేంద్ర! అమృతకలశః పాణౌ యస్యాః సా మోహినీ
అనివేళ కదంభూతాః “కరస్య కిరభో బహిః” కరభనద్యశ్చ సువృత్తౌ ఊరూ యస్యాః సా ఉశత్
కమనీయం దుకూలం యస్మింస్తేన శ్రోణీపతేన విశాలయా శ్రోణ్యా అలసా మందా గతి ర్మస్యాః సా
పారాంతరే కరభిరద్యక్షయో రూర్వోర్లస ద్దుకూలం యస్యాః సా చాసౌ శ్రోణీతచేన అలసా గతి
ర్మస్యాః సా చ మదేన విహ్వలే అక్షణీ యస్యాః సా కనకనూపురాణాం శింజితేన కూజతీ ర్ద్యనంతీ
కుంభావినస్తనో యస్యాః సా

౧౭

తాం శ్రీసఖీం కనకకుండలచారుకర్ణనాసాకపోలవదనాం పరదేవతాఖ్యామ్,
సంవీక్ష్య సంముముహూర్త్స్మితవీక్షితేన దేవాసురా విగళితస్తనపట్టికాయామ్ ౧౮

అసురాణాం సుధాదానం సర్వాణామివ దుర్నయమ్,
మత్స్వా జాతీస్యశంసానాం న తాం వ్యభజ దమ్యతః ౧౯

కల్పయిత్వా పృథక్ పంక్తి రుభయేషాం జగత్పతిః,
తాంశ్చోపవేశయామాస స్వేషు స్వేషు చ పంక్తిషు ౨౦

దైత్యాన్ గృహీతకలశో వచయన్నుపసంచరైః,
దూరిస్తాన్ పాయయామాస జరామృత్యుహరాం సుధామ్ ౨౧

తాం శ్రీసఖీం త్రియమివ స్థితాం శ్రీసహయినీం వా భగవద్రూపత్వాత్ కనకమయే కుండలే
యస్యాః సా చ సౌ చారః కర్ణదయో యస్యాః సా చ తాం విగళితః విస్త్రస్తః స్తనపట్టికాయాః
అంతో యస్మాన్తాం పరదేవతాఖ్యాం పరదేవతారూపాం తాం సంవీక్ష్య దేవాసురాస్తస్యా ఉత్పక్తియ
వీక్షితేన సంముముహూః ౧౮

ఏవం తాన్ మోహయిత్వా యత్ కృతవాంస్తదావా (అసురాణామితి తిథిః) జాతీస్యశంసానాం
స్వభావతః క్రూరాణా మసురాణాం సుధాదానే ఋణాణాం కీరమివ దుర్నయ మన్యాయ్యం మత్స్వా తాం
సుధా మసురభ్యో న వ్యభజత్ శ్రీమదమృతః యతోఽపావాత్రితా న్న చ్యావయతీ త్యయ్యతః ఆయం
భావః - దైత్యైర్మదీయం సాధ్వసాదు వా సర్వ మనుషతమేవ అతో మా మాత్రితాన్ దేవానెవ సుధాం
పాయయిష్యామి కించ లైః యదన్యాయం విభజన్వ ఇతి చోక్తం న తేభ్యో జాత్యైవ క్రూరేభ్యోఽ
మృతదానం న్యాయ్యమ్ అలీ ప్రేక్షః సురాం న దాస్యామితి ౧౯

ఉభయేషాం పంక్తిః పృథగ్నిభిక్తాః కల్పయిత్వా తాన్ దేవా నసురాంశ్చ స్వాసు స్వాసు
పంక్తి మాపవేశయామాస. ౨౦

గృహీతకలశః శ్రీభగవాన్ మోషిద్రూపః ఉపసంచరైః సమీపగమనభయామానేంద్రియ
వ్యాపారాదరవాక్యాదిభిః దైత్యాన్ వంచయన్ దూరిస్తానపి దేవానేవ సుధాం పాయయామాస ౨౧

(దేవానా మమృతపానం. దైత్యవంచనం రాహుశిశ్నేదశ్చ)

తే పాలయంతః సమయ మనురాః స్వకృతం నృప.

తూష్ణీ మాసన్ కృతస్నేహః శ్రీవివాదజుగుప్సయా ౨౨

తస్యాం కృతాతిప్రణయాః ప్రణయాపాయకాతిరా

బహుమానేన చాబద్ధా నోచుః కించన విప్రియమ్. ౨౩

దేవలింగప్రతిచ్ఛన్నః స్వర్భాను ద్వేషంఽపి.

ప్రవిష్టః సోమ మపిబ చ్చంద్రార్కాభ్యాం చ సూచితః ౨౪

చ కేణ ఊరదారేణ జహార పిబతః శిరః.

హరిస్తస్య కబంధస్తు సుధయాప్లావితౌఽపతత్ ౨౫

తేఽలద్దిసుధా అపి దైత్యాః స్వకృతం సమయం సాధ్వసామి వా త్వత్కృతా మనున్యైః
మహే ఇతి పూర్వకృతం సంకేతం పాలయంతః మే నృప కృతః తస్యాం స్నేహో యైః శాద్భృతాశ్చ
శ్రీవివాదస్య జుగుప్సితయా చ తూష్ణిమేవాసన్ ౨౨

తస్యాం కృతః అతిప్రణయః అతిస్నేహో యైః తే ప్రణయాపాయేన కాతరాః భీతాః ఏతే
తావత్ కృపణాః పూర్వం కించిత్ పిబంతు యూయం ధీరాః క్షణం ప్రతిక్షధ్వమ్ ఇత్యాదిబహుమానేన
చాబద్ధాః నియంతృతాశ్చ కించిదపి విప్రియం నోచుః సమయపాలనాది షడ్భి రేతైః కారణై రప్రియం
కించిదపి నోచుః కింతు తూష్ణీ మాసు రిత్యర్థః ౨౩

దేవలింగేన దేవతావేషేణ ప్రతిచ్ఛన్నః తిరోధాపితాత్మవేషః స్వర్భానుః రాహుః దేవానాం
పంక్తౌ ప్రవిష్టః సోమ మమృత మపిబత్ చంద్రార్కాభ్యాం సూచితః ౨౪

హరిః సోమం పిబతః స్వర్భానోః శిరః ఊరస్యేషి ధారా యస్య తేన చక్రేణ జహార చిచ్ఛేద
తస్య స్వర్భానోః కబంధః సుధయాఽప్లావిః ఆసంస్పృష్టౌఽపతత్ అమృతస్య కంఠా దధౌ
విస్సరణాత్ పూర్వమేవాస్య శిరసః చిన్నత్వా దమృతసంస్పర్శభావాత్ కబంధః పతితః ౨౫

శిర స్త్వమరతాం నీత మజో గ్రహ మచీక్ష్మపత్,

యస్తు పర్వణి చంద్రార్కా వభిధావతి వై రధీః

౨౬

పీతప్రాయేఽమృతే దేవై ర్భగవాం శ్లోకభావనః.

వశ్యతా మనురేంద్రాణాం స్వం రూపం జగృహే హరిః

౨౭

ఏవం సురాసురగణాః సమదేశకాలహేత్వర్ధకర్మమతయోఽపి పలే వికల్పాః.

తత్రామృతం సురగణాః ఫలమంజసాఽఽపుర్యత్పాదపంకజరజఃశ్రయణాన్న దైత్యాః ౨౮

యద్ యుజ్యతేఽసవసుకర్మమనోవచోభిర్దేహాత్మజాదిషు నృభిస్తదనత్ పృథక్త్వాత్

శిరస్తు అమృతసంస్పర్శా దమరత్వం ప్రాప్తమ్ అజో బ్రహ్మ గ్రహమచీక్ష్మపత్ అకల్పయత్ సూర్యాదిపత్ వారణ ప్రాణినాం శుభాశుభసూచకం గ్రహమ్ అచీకరత్ ఇత్యర్థః యస్తు గ్రహత్వం ప్రాపిత్ రాహో ర్భూర్తా వైరధీః పర్వసు చంద్రార్కౌ అభిధావతి ౨౬

దేవై రమృతే పీతప్రాయే సతి ప్రాయగ్రహణాత్ అమృత స్వావశేషః సూచ్యతే. శ్లోకభావనః శ్లోకపాలకో భగవాన్ విభుః అనురేంద్రాణాం వశ్యతాం సతాం స్వరూపం స్వకియం పౌరుషం రూపం జగృహే గృహీతవాన్ ౨౭

శ్రీభగవంత మేవాశ్రీతానా మేవోద్యమఫలం నాన్యేషా మిత్యేష మభ్యానతత్పర్య మహా (ఏవమితి) ఏవం కర్తం సమా స్తుల్యా దేహాదయో యేషాం తాదృశా అపి త్రితి దేశః క్షీరొదధిశీరం కాలః మథనసమయః హేతుః మందరాద్రిణా మథనం అర్థః అమృతరూపం ప్రయోజనం కర్మ మథనానుకూలం మతిః అనోన్య మేకప్రయోజనవిషయః ఏవంవిధా అపి పలే వికల్పాః అలవై షమ్యవంతో బభూవుః కేషాంచిత ఫల మసరేషాం నేతి వై షమ్య మభవ దిత్కర్తః తదేవాహ త్రిత దేవాసురాణాం మద్యే దేశగణా ఏవామృతరూపం లల మంజసా సుఖేనపుః ప్రాపుః కుతః యస్య భగవతః పాదపంకజయో రజన్యమాశ్రయణా దైత్యోః తదనాశ్రయణాత్ దైత్యా న ప్రాప్యః వై షమ్యం జీవనిష్ఠమేవ న తు పుమాత్మనిష్ఠమితి చిత్ ౨౮

కింవ (యదితి) అనుః ప్రాణః వసు ధనం దేహాత్మజాదిషు నిమిత్తేషు దేహాద్యర్థం నృభిః ప్రాణాదిభిః యద్యుజ్యతే యత్క్రియతే ఇత్యర్థః తదెతదనత్ వ్యర్థం శాఖావిషేదనత్ వ్యర్థం భవతి

తై రేవ సద్ భవతి యత్క్రియతేఽపుర క్త్వాత్ సర్వస్య తద్భవతి మూలనిషేచనం యత్.
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం అష్టమస్కంధే,
నవమోఽధ్యాయః

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురౌః సుతేషు
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూర్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాపేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం
సవమోఽధ్యాయః

అథ దశమోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

- ఇతి దానవదైతేయా నావిందస్సమృతం నృప,
యుక్తాః కర్మణి యత్తాశ్చ వాసుదేవపరాజ్ఞుభాః ౧
- సాధయిత్వామృతం రాజన్ పాయయిత్వా స్వకాన్ సురాన్,
పశ్యతాం సర్వభూతానాం యయౌ గరుడవాహనః ౨
- సపత్నానాం పరామృద్ధిం దృష్ట్వా తే దితిసందనాః,
అమృష్యమాణా ఉత్పేతు ర్దేవాన్ ప్రత్యుద్యతాయుధాః ౩
- తతః సురగణాః సర్వే సుధయా పీతయైధితాః,
ప్రతినంయుయుధుః శస్త్రైః స్సారాయణపదాశ్రయాః ౪

అథ దశమోఽధ్యాయః

సమదేశకాలహేత్విర్ధకర్మమతీనామపి శ్రీభగవంత మనాశ్రితానాం న కేవలం ఫలాప్రాప్తిరేవ,
ప్రత్యుత ప్రాణహనిశ్చేతి వక్తు మమృతాలాభప్రయుక్తసంరంభాదాం దైత్యానాం ఆదితేయైః సహ యుద్ధ
మహా అధ్యాయద్వయేన హే నృప! ఇతి ఇత్థం దానవా దైత్యాశ్చ అమృతం నావిందన్ న లబ్ధవంతః
౧ హేతుం ందన్ విశిష్టి — కర్మణి మథనకర్మణి యుక్తా యత్తాశ్చానుకూలకర్మవంతోఽపి
వాసుదేవపరాజ్ఞుభాః అతో నావిందస్సిత్యర్థః ౧

హే రాజన్! ఇత్థం భగవా నమృతం సాధయిత్వా స్వకాన్ స్వాశ్రితాన్ సురాన్ సుధాం
చాయయిత్వా సర్వభూతానాం పశ్యతాం సతాం శ్రీగరుడవాహన స్సన్ జగమ ౨

తతః సపత్నానాం దేవానాం పరాం సిద్ధిం ఫలప్రాప్తిం దృష్ట్వా తే దైత్యాః అనహమానాః
సంరః ఉద్యతావి ఉద్భృతావి ఆయుధాని యైస్తే దేవాన్ ప్రతీ ఉత్పేతుః అభిదుద్రువుః ౩

తతః సురగణా అపి పీతయా సుధయా పీథితా అహితబలాః నారాయణపదాశ్రయాశ్చ
శస్త్రాస్త్రైః ప్రతినంయుయుధుః ౪

(దేవాసురసంగ్రామస్తతః దైత్యమాయానిర్మాణం, ప్రత్యక్షీభూతహరిణా మాయానిరాసః)

తత్ర దేవాసురో నామ రణః పరమదారుణః,

రోధయ్యదన్వతో రాజం స్తుములో రోమహర్షణః

తత్రాన్యోన్యం సపత్నాస్తే సంరద్ధమనసో రణే,

సమాసాద్యాసిభి ర్భాణై ర్విజమున్ ర్వివిధాయుధైః

శంఖతూర్యమృదంగానాం భేరీడమరిణాం మహాన్,

హస్త్యశ్వరథపత్తీనాం నదతాం విస్వనోఽభవత్

రథినో రథిభి స్తత్ర పత్తిభిః సహ పత్తయః,

హయా హయై రిథా శ్చేభైః సమసంజ్ఞంత సంయుగే

ఉష్ట్రైః కేచి దిభైః కేచి దపరే యుయుధుః ఖరైః,

కేచిద్ గౌరముగై ర్భక్తై ర్ద్వీపిభి ర్హరిభి ర్భటాః

గృద్ధైః కృకై ర్భృకై రనేః శ్వేనవానై స్తిమింగిలైః,

తత్రోదన్వతః క్షీరాభ్యై రోధసి తీరే దేవాసుర ఇతి ప్రసిద్ధః పరమదారుణోఽతిభీషణః
చములః సంకులః పశ్యతాం శృణ్వతాం చ రోమహర్షణో రోమహర్షణజనకో రణః సంగ్రామో
బభూవ

తమేవానువర్ణయతి (తత్రైతి) తదా సపత్నాః తే దేవాసురాః సంరద్ధం క్రుద్ధం మనో
యేషాం తే రణే అన్యోన్యం సమాసాద్య బాణైః వివిధై రాయుధైశ్చ నిజమున్

భేర్యాదీనాం శంఖాదీనాం చ నదతాం హస్త్యశ్వపదాతీనాం చ మహాన్ విస్వనో బభూవ

తత్ర రథ్యాదయో రథ్యాదిభిరేవ ద్వంద్వసంగరే సమసంజ్ఞంత యుయుక్సయా సంగతా
బభూవుః

తత్ర దేవేషు అసురేషు చ కేచిత్ కేచిత్ భటా ఉష్ట్రాదిభి ర్వాహనై రభినయయుః
అభిద్రువుః గౌరముఖై రితి ఋక్తై రిత్యన్య విశేషణం రక్తముఖై ర్వానరై రిత్యర్థః. హరిభిః

శరభై ర్మహిషైః ఖడ్గై ర్గోవుషై ర్గవయారభైః ౧౦

శివాభి రాఘభిః కేచిత్ కృతలానైః శశై ర్మరైః,
బనై రేత కృష్ణసారై ర్హంసై రన్యే చ సూకరైః ౧౧

అన్యే జలస్థలఖగైః సత్త్వై ర్వికృతవిగ్రహైః
సేనయో రుభయో రాజన్ వివిరుస్తేగ్రతోఽగ్రతః ౧౨

చిత్రధ్వజపత్రై రాజ న్నాతపత్రైః సితామరైః,
మహాధనై ర్వజ్రదండై ర్వ్యజనై ర్భర్హచామరైః ౧౩

వాతోద్ధాతోత్తరోష్ఠిషై రర్చిభి ర్వర్మభూషణైః,
స్ఫురద్భి ర్విశదైః శస్త్రైః సుతిరాం సూర్యరశ్మిభిః ౧౪

దేవదానవవీరాణాం ధ్వజిన్యో పాడునందన,
రేజతు ర్విరమాలాభి ర్వాదసామివ సాగరౌ ౧౫

పింహైః తిమింగిలైః మత్స్యవిశేషైః గోలి ర్దేనుభిః పృషై ర్భవీవర్తైః శ్వాత్మృష గోబీవర్దన్యాయః
ప్రదర్శితః ౯-౧౦

శివాః శృగాలవిశేషా స్తాభిః బనై ర్మేషైః ౧౧

జలే స్థితే ఖే ఆకాశే గచ్ఛంతీత తథా తైః వికృతవిగ్రహైః సత్త్వై ర్జ్వంతభిః వాహనభూతైః
రుభయో రైవాసురసంబంధిన్యోః సేనయో రగ్రతః హే రాజన్ వివిరుః ౧౨

హే రాజన్ చిత్రధ్వజపత్రైః సితైః శుభ్రై రమరై ర్మహాధనై రనన్తైః వజ్రదండైః
రాతపత్రైః పతా వజ్రదండైః వ్యజనై రనన్తైః శ్వామరైః ౧౩

వాతేనోద్ధాతై రుత్తరీయై రుష్ణిషై ర్ద్వినద్భిః కవచై ర్ముషణైశ్చ విశదైః నిమగ్నజేన
విర్మలీకృతైః సూర్యరశ్మిభిః వితిరాం స్ఫురద్భిః శస్త్రైశ్చ ౧౪

వీరాణాం మాలాభిశ్చ దేవాసురాణాం ధ్వజిన్యో సేనే రేజతుః యథా యాదసాం మాలాభిః
పాగరౌ సముద్రౌ తద్వత్ ౧౫

(తేవాసురసంగ్రామస్తత దైత్యమాయానిర్వాణం ప్రత్యక్షీభూతహరిణా మాయానిరాసః)

వైరోచనో బలిః సంఖ్యే సోఽనురాణాం చమూపతిః,
యానం వై హాయశం నామ కామగం మయనిర్మితమ్ ౧౬

సర్వసాంగ్రామికోపేతం సర్వాశ్చర్యమయం ప్రభో,
అప్రతర్క్య మనిర్దేశ్యం దృశ్యమాన మదర్శనమ్ ౧౭

అస్థితస్తద్ విమానాగ్ర్యం సర్వానీకాధిపై ర్వృతః,
వాలవ్యజనఛాయాద్వై రేజే చంద్ర ఇవోదయే ౧౮

తస్యాసన్ సర్వతో యానై ర్యూథానాం పతయోఽనురాః,
నముచిః శంబరో బాణో విప్రచిత్తి రయోముఖః ౧౯

ద్విమూర్ధా కాలనాభోఽథ ప్రహేతి ర్హేతి రిల్వలః,
శకుని ర్భూతసంతాపో వజ్రదంష్ట్రో విరోచనః ౨౦

హయగ్రీవః శంకుశిరాః కపిలో మేఘదుందుభిః
తారక శ్చక్రదృక్ కుంభో నికుంభో జంభ ఉత్కలః ౨౧

అరిష్టో రిష్టదేమిశ్చ మయశ్చ త్రిపురాధిపః,
అన్యే పౌలోమకాలేయా నివాతకవచాదయః ౨౨

అనురాణాం యా చమూః సేనా తవ్యాః పతి రైవైరోచనో బలి రైవహాయసాఖ్యం యానం
విమాన మాస్థితః అధిస్థితః ఉదయే ఉదయగిరౌ స్థితః చంద్ర ఇవ రేజే యానం విశిష్ట కామగం
కామం యదేచ్ఛం గచ్ఛతీతి తథా మయేన నిర్మితమ్ ౧౬

సర్వైః సంగ్రామసాధనైః అప్రతస్త్రాసిభి ర్యుక్తం సర్వేషా మప్యాశ్చర్యకరం మహా
ద్విపుల మప్రతర్క్యం విమానాః సజతీయత్వేన తర్కితు మస్యశక్యమ్ అనిర్దేశ్య మనియత
దైత్యావస్థానత్వేన క్వచిద్దేశే నియమేన స్థితిమితి నిర్దేష్టు మశక్యం క్వచిద్ దృశ్యమానమపి పున
రపదర్శన మదృశ్యం ద్రష్టు మశక్యం తేజస్విత్వా ద్విమానస్య శ్రేష్ఠం యద్యానం తదాస్థిత ఇత్యన్వయః
కథంభూతః సర్వైః సేనాదిపతిభి ర్వ్యజనచ్ఛత్రచామరగ్రాహిభిశ్చ వృతః ౧౭-౧౮

తస్య బలేః సమంతాః యూథానాం పతయోఽనురాః స్వస్వయానైః సహోఽనున్ పరివృత్య
తస్యః యూథపతినేవ కాంక్షి నిర్విశతి నముచి రితి ౧౯-౨౨

అలబ్ధభాగాః సోమస్య కేవలం క్లేశభాగినః.

సర్వ ఏతే రణముఖే బహుశో నిర్జితామరాః

౨౩

సింహనాదాన్ విముంచంతః శంఖాన్ దద్ము ర్మహారవాన్.

దృష్త్వా సపత్నా నుత్పిక్తాన్ బలభిత్ కుపితో భృశమ్

౨౪

ఐరావతం దిక్కురిణ మారూఢః శుశుభే స్వరాట్.

యథా ప్రవత్ప్రప్రణ ముదయాద్రి మహర్పతిః

౨౫

తస్యాసన్ సర్వతో దేవా నానావాహధ్వజాయుధాః.

లోకపాలాః సహ గజై ర్వాయ్యగ్నివరుణాదయః

౨౬

తేఽన్యోన్య మభినంస్కల్య ఊపంతో మర్మభిర్మిథః.

ఆహ్వయంతో విశంతోఽగ్రే యుయుధు ర్ద్వంద్వయోధినః

౨౭

త ఏతే సర్వే సోమస్యాఽపైత న్యాః జ్ఞా భాగో యైః తే కేవలం క్లేశభాగం ప్రాప్తాః
సంతః పూర్వం రణముఖే బహుశో నిర్జితా ఆమరాః యైస్తే

౨౩

సింహనాదం విముంచంతః శుశుభంతః మహాన్ రవో యేషాం తాన్ శంఖాన్ దద్ముః
ధ్వజాయుధాః ఏవం ఉద్ధృతాన్ శత్రూ నసరాన్ దృష్త్వా స్వరాట్ బలభి దిం దః నిరణాం కుపితః

౨౪

దిక్కురిణ మైరావత మధిరూఢః వియత్యాకాశే అవస్థిత ఇతి శేషః కమివః ప్రవంతి
ప్రసంజాని యస్మిన్ వదిత రాసాద్భుక్య మనసాఽగ్రేతం త ముదయాద్ర మారూఢోఽహర్పతిః సూర్యో
యథా తద్వత్

౨౫

తస్మైన్ద్రస్య సర్వతః పరితో దేవా నానా వివిధాని ఆయుధాదీని యేషాం తే అసన్ శం
పరిషేష్ట్య ఉన్మః సురిగజైః సహితా వాయ్వాదయో లోకపాలాః

౨౬

అన్యోన్య మభిముఖం సమీప మాగత్య పరస్పరం ఊపంత స్తిరస్కర్వంతో నామభి
రాహ్వయంతో విశంత శ్చాగ్రే ద్వంద్వయోధినో యుయుధుః.

౨౭

(జేవాసురసంగ్రామస్తత్త్రి దైత్యమాయానిర్వాణం, ప్రత్యక్షీభూతహరిణామాయానిరాసః)

యుయోధ బలి రింద్రేణ తారకేణ గుహోఽస్యత
వరుణో హేతినాఽయుధ్య నిమ్రతో రాజన్ ప్రహేతినా ౨౮

యమస్తు కాలనాభేన విశ్వకర్మా మయేన వై,
శంఖరో యుయుధే త్వష్టా సవిత్రా తు విరోచనః ౨౯

అపరాజితేన నముచి రశ్వినౌ వృషపర్వణా,
సూర్యో బలిసుతై ర్దేవో బాణజ్యేష్ఠైః శతేన చ ౩౦

రాహుణా చ తథా సోమః పురోహ్ణా యుయుధేఽనిలః
నిశుంభశుంభయో ర్దేవీ భద్రకాళీ తరస్వినీ ౩౧

వృషాకపిస్తు జంభేన మహిషేణ విభావసః,
ఇల్వలః సహ వాతాపి బ్రహ్మపుత్రై రరిందమ ౩౨

ద్వంద్వన్యేవాహ (యుయోధేత్యాది సప్తభిః) బలి రైవరోపని రింద్రేణ సహ తారకేణ
అసురేణ గుహః కుమారః అన్యత అయుధ్యత ఇత్యర్థః హే రాజన్ మిత్రః ప్రహేతినా
అయుధ్యత ౨౮

విరోచనః బలేః పితా అన్యో వాఽనురో దైత్యః సూర్యో దేవ ఏక ఏవ బలేః సుతైః
బాణజ్యేష్ఠైః బాణో జ్యేష్ఠో యేషాం తైః శతసంఖ్యైః అయుధ్యతేత్యర్థః ౩౦

సోమ శ్చంద్రః పురోహ్నా దైత్యేన అనిరో వాయు రయుధ్యత, నిశుంభశుంభయో స్తాభ్యాం
తరస్వినీ బలవతీ భద్రకాళీ దేవీ అయుధ్యత ౩౧

వాతాపినహితఇల్వలః బ్రహ్మపుత్రై ర్మరీచ్యాదిభిః హే అరిందమ ౩౨

కామదేవే దుర్మర్ష ఉత్కలో మాతృభిః సహ

బృహస్పతి శ్చోకననా నరకేణ శనై శ్చరః

౩౩

మరుతో నివృత్తకన్దైః కాలేయై ర్వసవోఽమరాః.

విశ్వేదేవాసు పౌలోమై రుద్రాః క్రోధవశైఃసహ

౩౪

త ఏవ మాతా ఏనురాః సురేంద్రా ద్ద్వేన సంహత్య చ యుధ్యమానాః,

అన్యోన్య మాసాద్య నిజమ్ను రోజసా జిగీషవస్తీక్షణరాసితోమరైః

౩౫

భుకుండిభి శ్చక్రగద్ధిసట్టిశైః శక్తుష్టుకైః ప్రాచపరశ్వతైరపి,

నిష్క్రిన్దశల్లైః పరిఘైః సమున్దైః సభిందిపాలై శ్చ శిరాసి చిచ్ఛిదుః

౩౬

గజా మ్రుంగాః సింధాః పదాతయః సారోహవాహాః వివిధా విఖండితాః

నిష్క్రతవాహూయశిరోధరాంఘ్రయ శ్చిన్నధ్వజేష్వాసతనుత్రభూషణాః

౩౭

తేషాం పదాభూతరథాంగమార్జితాదాయోధనా దుల్బణ ఉత్థితస్తదా,

మాతృభి ర్బ్రాహ్మణిభిః సహ ఉత్కలోఽనురః ఉశనసా కుక్రేణ బృహస్పతిః నరకేణ

అనురేణ శనై శ్చరః

౩౮

కాలేయైః కాలకేయైః

౩౯

ఏవ మిత్ర మాతా యద్దే త ఏతే సురాసుగ శేష్టా ద్ద్వేన సంఘీభూయ నియుధ్యమానాః

పరస్పరం సమీప మేత్య జేతు మిచ్ఛపః తీక్ష్ణైః శరాఽఽఽః బలేనాన్యోన్య మాజమ్నుః శిరాసి

చిచ్ఛిదుశ్చ

౪౦-౪౧

గజాదయః ఆరోహంతీతి ఆరోహః త్రైః సహితాః అన్యే చ వాహాః శానావిధాః ఖండితా

వికృతాః నితరాం చిన్నా బాహ్వదయో యేషాం చిన్నాని ధ్వజాదీని యేషాం తే బభూవుః. తద్ర

ఇష్టాస్మి నిపంగః తనుతం కవచమ్

౪౨

తేషాం దేవాదీనాం పదాభూతై రథాంగైశ్చ మార్జితా దాయోధనా ద్యుద్ధభూమే రుత్తితో

(దేవాసురసంగ్రామస్తతః దైత్యమాయానిర్మాణం, ప్రత్యక్షీహితహరిణా మాయానిరాసః)

రేణు ద్విశః ఖం ద్యుమణిః చ ఛాదయన్ న్యవర్తతాస్మక్ స్రుతిభిః పరిప్లుతాత్ ౩౮

శిరోభి రుద్ధాతకిరీటకుండలైః సంరంధదృగ్భిః పరిదష్టదచ్చదైః,

మహాభుజైః సాభరణైః సహాయుధైః నా ప్రాప్నోతా భూః కరణోరుభి ర్భౌ ౩౯

కబంధా స్తతః చోత్పేతుః పతితస్వశిరోక్షిభిః,

ఉద్యతాయుధదోర్ధిందై రాధావంతో భటాన్ మృధే ౪౦

బలి ర్మహేంద్రం దశభి స్త్రిభి రైరావతం శరైః,

చతుర్భి శ్చతురో వాహా నేకే నారోహ మార్దయత్ ౪౧

స తా నావతతః శక్ర స్తానద్భిః శీఘ్రవిక్రమః

చిచ్ఛేద నిశితే ర్మన సంప్రాప్తాన్ హసన్నివ ౪౨

రేణు రుల్బణో నిబిడః దిశః ఖం ద్యుమణిం సూర్యం చ ఛాదయన్ పశ్చాత్ న్యవర్తత నివృత్తా
హేతుం వద న్నాయోధసం విశిష్టః ఆస్మక్ స్రుతిభిః రుధిరవ్రసవణైః పరితః ప్లుతాత్ సిక్తాత్ ౪౩

సా యుద్ధ రామిః శిరోభి ర్మహాభుజైః కరణసదృశోరుభిశ్చ ప్రాప్నోతా సతీ బహు
శిరాంపి విశిష్టః ఉద్ధాతాని ఉత్తిప్తాని కిరీటాదీని యేభ్యః సంరంభియుక్తాః దృశో యేషు పరిదష్టా దచ్చద
దంతచ్చదా అధరోష్ఠా యేషు తైః భుజాన్ విశిష్టః సాభరణైః సహాయుధై రితి చ. ౪౪

కింఽపి బంధా ఇతి, తత్ర యుద్ధే మృధే పలతాని యాని సృశిరాంపి తత్రత్యైః లక్షిభిః
పశ్యంతిః కబంధాః శిరోరహితదేహాః ఉత్పేతుః కథంభూతాః, ఉద్యతాని ఆయుధాని యై స్తైర్భుజదండైః
దోర్ధందైః సహ ధావంతో భటా ఇవావస్థితాః మహామృధే ఇతి పారాంతగమ్ ౪౫

బలేః పరాక్రమసూచ (బలిరేవ) బలి ర్దశః శరై రింద్ర ర్భి రైరావతం చతుర్భి శ్చతురో
వాహాన్ ఐరావతపాదరిక్షతా నేకే శరైః ఆరౌఘం గజయంతార మార్దయ దపీడయత్ ౪౬

స శక్ర స్తా నావతతః శరా సంప్రాప్తానేషు ఆవద్ధి ర్విశితైర్భుజైః శరైః ప్రహస్నంతి
శీఘ్రవిక్రమః ధనుర్విద్యాకుశల శ్చిచ్ఛేద ౪౭

తస్య కర్మోత్తమం వీక్ష్య దుర్మర్షః శక్తి మాదదే.

తాం జ్వలంతీం మహోల్కాభాం హస్తస్థా మచ్ఛిన్న ధ్రువః.

౪౩

తతః కూలం తతః ప్రాసం తత స్తోమరమృష్టయః

యద్యచ్ఛత్రం సమాదద్యాత్ సర్వం తదచ్ఛినద్ విభుః

౪౪

ససర్జాథాసురీం మాయా మంత్రధానగతోఽసురః

తతః ప్రాదురభూచ్చైలః సురానీకోపరి ప్రభో

౪౫

తతో నిపేతు స్తరవో దహ్యమానా దవాగ్నినా.

శిలాః సటంకశిఖరా శ్చూర్ణయంత్యో ద్విషద్భలమ్

౪౬

మహోరగాః సముత్పేతు ర్దండకూకాః సవృశ్చికాః.

సింహవ్యాఘ్రవరాహాశ్చ మర్దయంతో మహాగజాః

౪౭

తస్యేంద్రస్య తమత్తమం ధనుః కౌశలం కర్మ వీక్ష్య దుర్మర్షోఽసహమానో బలిః శక్తి
మాదదే గృహీతవాన్ ప్రయోగం కర్తు మితి శేషః మహోల్కాయా ఇవ భా యస్యా స్తాం జ్వలంతీం
శక్తిం కరస్థా మేవ వారి రింద్ర భిచ్ఛేద

౪౮

తతో బలి ర్యద్య చూలాదికం శత్రు మాదదే తత్సర్వం సమర్థ ఇంద్ర భిచ్ఛేద

౪౯

ఆథాసురో బలి స్వయం తిరోహితః ఆసురీం మాయాం సనర్జ కీదృశీ మిత్యత్ర తామేవ
సర్వయతి (తతః జతి సారైః పక్షిః) సే ప్రభోః సురసైస్య స్తోపరిష్టాత్ శైలోఽద్రి ర్మాయకః
ప్రాదుర్భూత

౫౦

తస్మా చ్చైలా త్తరవో వృక్షా నిపేతుః, కథంభూతాః దవాగ్నినా దహ్యమానాః తథా
టంకవత్ తీక్షణైః శిఖరైః సహతాః శైలాః ద్విషతాం దేవానాం బలం చూర్ణయంతో నిపేతుః

౫౧

దంశసస్వభావాః పృశ్చికైః సహితా మహోరగాశ్చ సముత్పేతుః. సింహాదయో మహాగజాశ్చ
సర్దయంతః శబ్దయంతః సముత్పేతు రిత్యనుషంగః

౫౨

(దేవాసురిసంగ్రామస్తత దైత్యమాయానిర్మాణం ప్రత్యక్షీభూతహరిణా మాయానిరాసః)

యాతుధాన్యశ్చ శతశో కూలహస్తా వివాససః.

చింది భిందీతి వాదిన్యస్తథా రక్షగణాః ప్రభో

౪౯

తతో మహాఘనా వ్యోమ్ని గంభీరపరుషస్వనాః

అంగారాన్ ముముచు ర్వాతై రాహతాః స్తనయిత్నవః

౪౯

సృష్టో దైత్యేన సుమహాన్ వహ్నిః శ్వసనసారధిః

సాంపర్తక ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీ మధాక్

౫౦

తతః సముద్ర ఉద్వేలః సర్వతః ప్రత్యదృశ్యత.

ప్రచండనాతై రుద్ధాతతిరంగావర్తభీషణః

౫౧

ఏవం దైత్యై ర్మహామాయై రలక్ష్మిగతిభీషణైః

సృజ్యమానాసు మాయాసు విషేదుః సురనై నికాః

౫౨

వివాససః నగ్నః కూలహస్తాః శతశః సహస్రశ్చ యాతుధాన్యః భింది చిందీతి వాదిన్యః
సముత్పేతుః తతో రక్షగణాశ్చ

౪౯

హే ప్రభో! తతో వ్యోమ్ని గంభీరః పరుషః కరోరశ్చ స్వనో యేషాం తే మహామేఘా
వాతై రాహతాః స్తనయిత్నవః గర్జంతః అంగారాన్ ముముచుః

౪౯

దైత్యేన బలిశా సృష్టో మహాన్ విపులః శ్వసనసారధి ర్వాయుసనాధో వహ్నిః సాంపర్తకః
ప్రళయానల ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీం దేవానాం చమూం అధాక్ అదహత్.

౫౦

తతః సర్వతః చతుర్దిశు సముద్రః ప్రత్యదృశ్యత దేవై రితి శేషః కథంభూతః? ఉద్వేలః
మర్యాదాతిగః ప్రచండై ర్మారుతై రుద్ధాతైః తరంగై రావర్తైశ్చ భీషణః.

౫౧

యాథా బలిశా ఏవ మనైశ్చ మహామాయై రలక్ష్మిగతిభి ర్యుద్ధే మాయాసు సృజ్యమానాసు
సతీషు సురనై నికాః విషేదుః దుఃఖితా బభూవుః.

౫౨

న తత్ప్రతివిధిం యత్ర విదు రింద్రాడయో నృప.

ధ్యాతః ప్రాదురభూ త్తత్ర భగవాన్ విశ్వభావనః

౨౭

తతః సువిష్టాంసకృతాంఘ్రిపల్లవః పిశంగవాసా నవకంజలోచనః,

అదృశ్య తాష్టాయధబాహు రుల్లసత్ శ్రీకౌస్తుభానర్వ్యకిరీటకుండలః

౨౮

తస్మిన్ ప్రసక్తైశుర కూటకర్మణా మాయా వినేకు ర్మహినా మహీయనః,

స్వప్నో యథా హి ప్రతిబోధ ఆగతే హరిస్మృతిః సర్వవిపద్విమోక్షణమ్

౨౯

దృష్ట్వా మృధే గరుడవాహ మిభారివాహ ఆవిధ్య శూలమహినోదధ కాలనేమిః,

తల్లీలయా గరుడమూర్ధ్ని పతిద్గృహీత్వా తేనానాన స్నృవ సవాహ మరిం త్ర్యదీశః

హే నృపః యత్ర యథా ఇంద్రాడయ స్తత్ప్రతివిధిం మాయాప్రతిక్రియాం న విదుస్తదా
తై ర్ధ్యాతో భగవాన్ విశ్వభావనః ప్రాదు రభూత్

౩౦

కథంభూతః ప్రాదు ర్భూతేత్రాహ (తత ఇతి) తి ఇంద్రాదే ర్ధ్యానానంఘరం గరుడ
స్యాంసే స్కంధే కృతౌ నిహితౌ అంఘ్రిపల్లవౌ యే పిశంగం వాసో వత్తం యస్య నవకంజే ఇవ
లోచనే యస్య అష్టౌ ఆయుధయక్తా బాహవౌ యస్య శ్రీశ్చ కౌస్తుభశ్చ అనర్వకిరీటం చ కుండలే చ
ఉల్లంజై శ్రీ కౌస్తుభాదీని యస్మిన్ ఏవంభూతోఽ దృశ్యత ఇతి వూర్వేణాన్వయాః

౩౧

తతః కిమిత ఆప - తస్మిన్ భగవతి ప్రవృత్తై అవిర్భూతే సతి అనురాజాం కూటకర్మ
పంత్రాదిప్రయోగః సస్మా జ్ఞాతా స్పర్శా మాయాః మహీయనోఽనెకమాయావినాశకస్య హరే
ర్మగవతో మహినా మహి వైష్ణవ విసేకుః విసప్తా బహుః యథా ప్రతిబోధే ఆగతే జాగరే ప్రాప్తే
సతి స్వప్నోఽపి శక్యత ఇతి దీర్ఘార్థః హి యతః చాఽః స్మృతిరేన సర్వాసాం విపదాం విమోక్షణ
మహాఽఽఽ. కిమిత శ్రీభగవత్ప్రాదుర్భూతః ఆపదా మహావైతీ వక్తవ్య మితి భావః

౩౨

మృధే యద్ధే గరుడవాహం శ్రీభగవంతం దృష్ట్వా ఇభారివాహః సింహవాహనః కాలనేమి
రసురః శూల మాపిధ్య బ్రామయిత్వాఽహినోత్ చిక్షేప. తిస్య గరుడస్య మూర్ధని అపతత్ శూలం
గృహీత్వా హే నృప తేనైవ శూలేన త్ర్యదీశః త్రిలోకేశో భగవాన్ సవాహమ్ ఇభారివాహనసహితమ్
అరిం శత్రుం కాలనేమి మహానత్ హతివానిత్యర్థః

౩౩

(దేవాసురసంగ్రామస్తత్ర దైత్యమాయానిర్వాణం, స్రత్యక్షీభూతహరిణా మాయానిరాసః)

మాలీ సుమాల్యతిబలౌ యుధి పేతతు ర్య చ్చక్రేః కృత్తశిరసా వధ మాల్యవాం స్తమ్,
అహత్య తిగ్మగదయాఽహన దండజేంద్రం తావచ్చిరోఽచ్చిన దరేర్నదతోఽరిణాఽఽద్యః.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, పహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, అష్టమస్కందే,
దేవాసురసంగ్రామే దశమోఽధ్యాయః

తతోఽతిబలౌ మాలిసుమాల్యఖ్యౌ అసురౌ యస్య భగవతః చక్రేః కృత్తశిరసౌ చిన్నశిరసౌ
యుధి పేతతుః తక్ర మాలినో విక్రమం కథయన్ తస్య శిరశ్చేదనం శ్రీభగవచ్చ కకృత మాహ
(అదేతి,) అథ కాలనేమివధానంతరం మాల్యవాన్ మాలీ తం భగవదదిష్టిత మండజేంద్రం గరుడం
తీక్షణ్య గదయాఽఽహత్య సంఘట్య అహనత్ తాడితవాన్ తావన్నదతోఽరే ర్మాల్యవతః శిరోఽరిణా
చక్రేణ ఆద్యో భగవాం శ్చిచ్ఛేద ఆత్ర మాల్యవచ్చట్తో న శ్రీరామాయణప్రసిద్ధమాల్యవద్విషయః
అపిత్యసురాంతరపరః

౫౭

ఇతి శ్రీవల్పాన్యయవయఃపారావారరాకాసుచాకరస్య పర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమఖ్యాయాం,
దశమోఽధ్యాయః

అథ ఏకాదశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ —

అథో నురాః ప్రత్యుపలబ్ధిచేతనః పరస్య పుంసః పరయాఽనుకంపయా,
జమ్ను ర్భృశం శక్రసిమీరణాదయి స్తాం స్తాన్ రణే యై రభినంహతాః పురా ౧

వైరోచనాయ సంరబ్ధో భగవాన్ పాకశాసనః,
ఉదయచ్చద్ యదా వజ్రం ప్రజా హాహేతి చుక్రుకుః ౨

వజ్రపాణి స్త మాహేదం తిరస్కృత్య పురఃస్థితమ్
మనస్వినం సుసంహన్తుం విచరంతం మహామృదే ౩

నటవ న్మూఢ మాయాభి ర్మాయేశాన్ నో జిగీషసి
జిత్వా బాలాన్ నిబద్ధాజ్ఞాన్ నటో హరితి తద్ధనమ్ ౪

అథ ఏకాదశోఽధ్యాయః

అథో అథ ఎరషపురుషస్య ఎరిమోత్కృష్టయో కృపయా ప్రత్యుపలబ్ధిమానురీఢిః మాయాఢి
రనభిభూతిం చెతో యేషాం తే శక్రవాద్వాదయో దేవా యద్దై పురా వా పూర్వ- యై రైత్యై
వైరోచనాదిభిః సంహితాః ద్వంద్వశః సంగతాః యోద్ధమితి శేష తాన్ భృశం జమ్నుః ౧

తదేవ ప్రపంచయతి (వైరోచనాయేతి) భగవాన్ పాకశాసనః ఇంద్రః సుసంరబ్ధః నితరాం
క్రుద్ధః వైరోచనాయ బలియే యదా వజ్ర ముదయచ్చత్ బలిం హంతు ముద్భృతవాన్ తదా ప్రజాః
హాహకరం కుక్రుత్కుః చుక్రుకుః రురుదుః ౨

వజ్రం పాణో యస్య స ఇంద్రః మహామృదే విచరంతం సుసంరబ్ధం మనస్వినం
యయత్సుం పురతః స్థితం వైరోచనిం తిరస్కృత్యేదం వక్ష్యమాణ మాహ ౩

తావత్ తిరస్కారప్రకార మాహ (నటవదితి ద్వాభ్యామ్) తత ఏకేన వచ ఆహ (సోఽహ
మితి) హే మూఢ! మాయేశాన్ నోఽస్మాన్ నటవత్ మాయాభి ర్జేతుమిచ్చసి దృష్టాంత మేవోప
పాదయతి (జిగీషసి) నిబద్ధాని అజీణియేషాం తాన్ బాలాన్ అజ్ఞాన్ జిత్వా నటః కపటవృత్తి ర్యథా
తేషాం ధన ముపహరతి తథా ౪

(బలేః పరాజయః, దైత్యానాం వినాశః నారదోక్త్యా యుద్ధసమాప్తిః, శుక్రద్వారా బలైః సంజీవనం చ)

ఆరురుక్షంతి మాచూభి రుత్సిస్సృష్ణంతి యే దివమ్
తాన్ దస్యాన్ విధునో మృజ్ఞాన్ పూర్వస్మాన్చ పదా దధః

సోఽహం దుర్మాయిన వ్రేఽద్య వజ్రేణ శతపర్వణా,
శిరో హరిష్యే మందాత్మన్ ఘటస్వ జాతిభిః సహ

౬

బలి రుద్రావ—

సంగ్రామే పర్తమానానాం కాలదోదితకర్మణామ్,
కీర్తి ర్జయోఽజయో మృత్యుః సర్వేషాం స్యు రనుక్రమాత్

౭

తదిదం కాలరశనం జనాః పశ్యంతి సూరయః
న హృష్యంతి న శోచంతి తత్ర యాయ మపండితాః

౮

మత్ప్రభావం శృణ్వేతి వదం పిరస్కరోతి - హే మధః అజ్ఞః పూర్వస్మాత్ పూర్వ
లక్ష్ణాత్ అధోఽధస్తనాత్ పదాత్ స్థానాత్ యే ఆరురుక్షంతి ఆరోధుమిచ్ఛంతి ఉత్తరోత్తరం లోక
మారోధు మిచ్ఛంతి అసుంః, యే చ మాయాబద్ధివం స్వర్గం ఉత్సిస్సృష్ణంల ఉత్సిర్పితు మిచ్ఛంతి తాన్
దస్యప్రాయాన్ దుష్టజంతుతులాన్ అధునా విధునోమి హన్మి

౫

దుర్మాయిన స్తవ శిరః సోఽహం శతం పర్వాణి యస్య తేన వజ్రేణ ఆయుధేన హరిష్యే
హే మందాత్మన్ జాతిభిః సహ ఘటస్వ యథాబలం విక్రమస్వ

౬

కథం తిరస్కృత ఉక్తశ్చాహ బలైః (సంగ్రామ ఇతి త్రివిధః) కాలేన చోదితాని సుఖమఃఖ
జయాపజయాదిఫలదానాయ ప్రవర్తితాని ంర్యాణి యేషాం తేషాం సంగ్రామే యుద్ధే పర్తమానానాం
కీర్త్యాదయః సర్వేషా మనుక్రమాత్ కీర్త్యాదిమి త్తకర్మపరిపాకానుక్రిమాత్ స్యురేన భవతామపి న
సర్వదా కీర్త్యాదయో బహిః, కింతు త త్తన్నిమి త్తకర్మపరిపాకదశాయామేవే అన్యన్యకమపి తద్దై వేతి
భావః

౭

తమిమమనుక్రమేణ కీర్త్యాదిమంతం జనం కాలరశనం కాలయంత్రతం కాలోన్మిషితకర్మ
ఫలభోక్తారం సూరయః పండితాః పశ్యంతి అతస్తే కీర్తిజయమృత్యుషు న హృష్యంతి శిద్ధిపరీవేషు
న శోచంతి చ తత్త్వేన విధే వివేకే యాయ మపండితాః అన్విజాః

౮

న వయం మన్యమానా మాత్మానం తత్ర సాధనమ్

గిరో వః సాధుకౌవ్యానాం గృహీమో మర్మతాదనః

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఇత్యాశీష్య విభుం వీరో నారాచై ర్వీరమర్దనః,

ఆకర్ణపూర్ణై రహన దాక్షిపై రాహతం పునః

౧౦

ఏవం నిరాకృతో దేవో వైరిణా తద్యవాదినా,

నామృష్యత్ తదధిక్షేపం తోత్రాహత ఇవ ద్విషః

౧౧

ప్రాహరత్ కులిశం తస్మా అమోఘం పరమర్దనః,

శయానో న్యపతద్ భూమౌ చిన్నపక్ష ఇవాచలః

౧౨

సఖాయం పతితం దృష్ట్వా జంభో బలిసఖః సుహృత్

అత్ర కిర్తానా వాత్మానం దేహం సాధనసాధకం మన్యమానానాం ఆత ఏవ సాధుః
కోవ్యానామ్ ఆహో అజ్ఞా ఏతే ఉత్తేజం కోవ్యానాం వో యుష్మాకం మర్మతాదనః మగ్గుసు
యాది స్తా గిరో వయం ఏ గృహీమో న సాధు మన్యామహే

ఇత్థం విభు మ్మద్ర మాశీష్య అధిక్షిప్య వీరాణాం మానదో వీరో వైరోచని రాక్షసై
రధిక్షేపవాక్యై రాహతం పున రాక్షసాతహక్తువై రాచై రాహనిత్

౧౦

యథార్థవాదిన వైరిణా బలినైరం నిరాకృతః తిరస్కృతో దేవో యద్రక్షేన బలిరా కృత
మధిక్షేపం నామృష్య న్నానహత రోత్రమంకుశం తేన ఆహతో ద్విషః గజ ఇవ

౧౧

కింతు తస్మై బలయే అమోఘప్రతిహత మరీణాం మర్దనం ఘాతుకం వజ్రం కులిశం
ప్రాహరత్ ప్రాయుక్తః హే నృప! తస్మాత్ కులిశప్రహారాత్ చిన్నపక్షః పర్వత ఇవ సవిమానో
భూమౌ న్యపతదితి శేషః శయానో న్యపర ద్భూమావితి పారాంతరే న శేషః శయానో నృపేతి
పారే తు శయానోఽపాదిన ర్థః బలే సఖా సుహృద్వి జంభోఽసురః సఖాయం బలిం భూమౌ

(బలేః పరాజయః, దైత్యానాం వినాశః, నారదోక్త్యా యుద్ధసమాప్తిః, శుక్రద్వారా బలేః సంజీవనం చ)

అభ్యయాత్ సౌహృదం సఖ్యుర్హతస్యాపి సమాచరన్ ౧౩

స సింహవాహ ఆసాద్య గదా ముద్యమ్య రంహసా,
జత్రా వతాడయ చ్చక్రం గజం చ సుమహాబలః ౧౪

గదాప్రహారవ్యధితో భృశం విహ్వలితో గజః,
జానుభ్యాం ధరణీం స్పృష్ట్వా కశ్యపం పరమం యయౌ ౧౫

తతో రథో మాతలినా హరిభి ర్దశశతై ర్వృతః,
అనీతో ద్విప ముత్సృజ్య రథ మారురుహే విభుః ౧౬

తస్య తత్ పూజయన్ కర్మ యంతు ర్దానవసత్తమః,
శూలేన జ్వలత తం తు స్మయమ్ నోఽహసన్మృధే ౧౭

పతితం దృష్ట్వా హతస్యాపి సఖ్యు ర్బలేః సుహృదం తావప్రదాో విద్దేశః సౌహృద్ మాచరన్
అభ్యయాత్ ఇంద్రస్యాభిముఖ మగాదిత్యర్థః ౧౮-౧౯

సింహో వాహనం యస్య స మహాబలో జంభః సమీపమాగత్య రంహసా బలేన వేగేన వా
గదా ముద్యమ్య శక్రతుం ఇంద్రం జత్రౌ కంఠస్య మూలదేశే అతాడయత్ తథా గజం చాతాడయత్ - ౪

భృశం గదాప్రహారేణ వ్యధితః అత ఏవ విహ్వలితో గజః ఐరావతో జానుభ్యా మవసీం
స్పృష్ట్వా పరం దుఃఖం లేభే ౧౫

తతో గజస్య దుఃఖం దృష్ట్వా తా మాతలినా హరిద్వర్జై ర్దశశతైః సహస్రసంఖ్యైరశ్వై రశ్వై
ర్ముక్తో రిత అనీత స్త మానీతం రథం విభు ర్సిద్రో గజ మైరావత ముత్సృజ్య ఆరురుహే
ఆరూఢవాన్ ౧౬

తస్య యంతు ర్మాతలే స్తత్కర్మ రథానయనరూపం కర్మ పూజయన్ అహో ఏవంవిధేన
సారథినా భవితవ్య మిత్యేవం బహుమానయన్ జ్వలతా ప్రకాశమానేన శూలేన తం మాతలిం స్మయ
మానో యుద్ధే అహసత్ ౧౭

సేహే రుజం సుదుర్మిదాం సత్త్వ మాలంబ్య మాతలిః

ఇంద్రో జంభన్య సంక్రుద్ధో వజ్రేణాపహర చ్చిరః

౧౮

జంభం క్రుత్వా హరం తన్య జ్ఞాతయో నారదా దృషేః,

నముచి శ్చ లః పాకః తత్రాపేతు స్త్వరాన్వితాః

౧౯

సచోభిః పరుషై రింద్రం మద్దయంతోఽన్య మర్మసు,

శరై రచాకిరన్ మేఘా దాదాభి రివ పర్వతమ్

౨౦

హరీన్ దశశతాన్యాజౌ హర్యశ్శస్య బలః కరైః

తావద్ధి రిర్దయామాన యుగప ల్లముహస్తవాన్

౨౧

తాన్మృతం ముచిం పాకో రదం సావయవం పృథక్

సకృత్ సందానమోక్షేణ తదిదృశ్యత మభూ ద్రజే

౨౨

సత్త్వం దైర్యం మనలంబ్య మాతలి ర్దుస్సహమపి రుజం కూలమాళజాం వృతాం సేహే
అగ్రత తతః సంక్రుద్ధ ఇంద్రో వజ్రేణ జంభన్యో రోహపహరత్ చిచ్ఛేద

౧౮

తేః జంభన్ జ్ఞాతయో నముచిబలపాకాభా ప్రయో నారదాదృషే ర్జంభం హతం క్రుత్వా
తస్మిన్మహాన్వితాః తత్ర యద్ధదశే ఉపేయ రాజగ్భాః

౧౯

తే పరుషై ర్సచోభి రింద్ర మద్దయంత స్తాదయంతః తిరస్కుర్వంతః అన్యేంద్రన్య మర్మసు
స్థానం మేఘాః జలదాదాభిః పర్వతమివ శరై రచాకిరన్

౨౦

బలపాకనముచీనాం త్రయాణాం విక్రమాన్ క్రమే జేతై కేనాహ (హరిమితి) బలోఽసుర
అజా సంగ్రామే హర్యశ్శస్యేన్ద్రన్య దశశతాని అశ్వానా మితి శేష హరి మింద్రం చ తావద్ధి
రేఽదిదశశతైః శరై ర్యుగపత్ అర్దయామాన తాడియతః అసౌ బలో లముహస్తవాన్ శరసంధానోప
యుక్తకోశలాఖ్యలాఘవయుక్తహస్తవాన్ ఇత్యర్థః

౨౧

పాకోఽసురః శతాభ్యాం కరాణామితి శేషః మాతలిం రుచం చ పృథక్ పృథ గవయవశ్చ
యుగపదేన శరసంధానతన్మోక్షణయోగేన రజే అర్దయామానే త్యనుషంగః తత్ సకృత్ సందాన
మోక్షేణం పృథగవయవశోఽర్దనాత్మకం చ కర్మాదృశ్య మభూత్

౨౨

(బలేః పరాజయః, దైత్యాణాం వినాశః, నరదోక్త్యా యుద్ధసమాప్తిః శుక్రద్వారా బలేః సంజీవనం చ)

నముచిః ఎంచదశభిః స్వర్ణపుంతుై ర్మహేషుభిః,
అహత్య వ్యనదత్ సంఖ్యే సతోయ ఇవ తోయదః ౨౩

సర్వతః శరకూటేన శక్రం సరధచారధిమ్,
ఛాదయామాసు రసురాః ప్రావృట్సూర్య మివాంబుదాః ౨౪

అలక్షయంత స్త మతీవ విహ్వలా విచుక్రుశు ర్దేవగణాః సహానుగాః,
అతాయకాః శత్రుబలేన నిర్జితా వణిక్పథా భిన్ననవో యథార్ణవే ౨౫

తత స్తుగాషా డిషుబద్ధపంజాద్ వినిర్గతః సాశ్వరధధ్వజాగణీః,
బభౌ దిశః టం పృథివీం చ రోచయన్ స్పృశేజసా సూర్య ఇవ క్షపాత్యయే ౨౬

నిరీక్ష్య పృతనాం దేవః పరై రభ్యర్థితాం రిషి,
ఉదయచ్చద్ హంతుం వజ్రం వజ్రధరో రుషా ౨౭

నముచిస్తు స్వర్ణమయః పుంఖాః మూలప్రాంతదేశాః యోషాం తైః పంచదశభి ర్మహద్భి
రిపుభి రింద్ర మాహత్య ప్రతాప్య ఒజలో మేషు ఇవ స్వయం సంఖ్యే వ్యనదత్ దహ్వాన. ౨౮

తతః సర్వేఽసురాః ప్రావృట్కాలికం సూర్యం మేషు ఇవ రథసారధియుక్తం ఇంద్రం
సర్వతః శరవర్షేణ ఛాదయామాసుః ౨౯

తదా తమింద్ర మలక్షయంతోఽవశ్యంతః సహానుగాః సర్వే దేవగణాః అతీవ విహ్వలిత
చిత్తాః అతాయకాః ఏమకుశుః యశా మహార్ణవే భిన్నా నౌ ర్యేషాం తే దీర్ఘభావ ఆర్షః, అత ఏవ
వినిర్జితా ఽణిక్పథాః వాణిజ్యవృత్తయః క్రోశంతి తద్వత్ ౩౦

తత స్తుగాషా డింద్రః బాణపుంఖాణాం పంజరాత్ సాశ్వరధధ్వజసారధి ర్వినిర్గతః
క్షపాత్యయే నిశాపసాశే సూర్య ఇవ స్పృశేజసా దిశః ఖ మాకాశం పృథివీం చ ప్రకాశయన్ బభౌ ౩౧

అసురాణాం శరై రభ్యర్థితాం పీడితాం స్వనేనాం నిరీక్ష్య దేవో వజ్రధుః శక్రో రణే రిహ
నసురాన్ హంతుం రుషా వజ్ర ముదయచ్చత్ ఉద్భృతవాన్ ౩౨

స తేనై వాష్టధ రేణ శిరసీ బలపాకయోః

జ్ఞాతీనాం పశ్యతాం రాజన్ జహార జనయన్ భయమ్.

౨౮

నముచిస్తద్వధం దృష్ట్వా శోకామర్ష రుషాన్వితః

జిఘాంసు రింద్రం నృపతే చకార పరమోద్యమమ్

౨౯

అశ్మసారమయం శూలం ఘంటావ ధేమభూషణమ్

ప్రగృహ్యభ్యుద్రవత్ క్రుద్ధో హతోఽసీతి వితర్జయన్.

ప్రాహిణోత్ దేవరాజాయ వినదన్ మృగరాడివ

౩౦

తదావతద్ గగనతలే మహాజవం విచిచ్ఛిదే హరి రిమభిః సహస్రదా.

తమాహవ స్నృప కులిశేన కంధరే రుషాన్విత త్రిదశపతిః శిరో హరన్

౩౧

స తస్య హి త్వచమపి వజ్ర ఊర్జితో బిభేద యః సురపతినౌజనేరితః.

ఇంద్రోఽష్టై ధారా యస్య తేనైవ వజ్రేజైవ బలపాకయో రసురయోః శిరసీ మూర్ధానౌ
జహార చిచ్ఛేద, కిం కుర్వన్ః హే రాజన్! పశ్యతాం బలపాకయోః జ్ఞాతీనాం పశ్యత్ భయం
జనయన్

౨౮

తతో నముచిస్తయో ర్బలపాకయో ర్వధం దృష్ట్వా శోకామర్షభ్యాం యుక్తియా రుషా
యుక్తః హే నృపః తం శక్రం హంతు మిచ్ఛుః పరమ ముద్యమం యత్నం చకార

౨౯

ఉద్యమమేవాహ (అశ్వే) అశ్మసారమయం ఘంటావత్ లోహవయం ఘంటాభి ర్ముక్తిం
హేమభూషణం శూలం ప్రగృహ్య క్రుద్ధోఽభ్యుద్రవత్తతో హతోఽసీతి వితర్జయన్ భ్రామయన్ సింహ
జవ వినదన్ దేవరాజాయేంద్రాయ ప్రాహిణోత్ ప్రాయుంక్త

౩౦

గగనతలే మహోల్కావదావతచ్ఛూల మింద్రః శక్రైః సహస్రదా విచిచ్ఛిదే చిచ్ఛేద హే
నృప! తతః రుషా యుక్తః త్రిదశపతి రింద్రః తం నముచిం కిందరే కంధరే శితేన కులిశేన
వజ్రేణానమంతాద్ధనన్ ఛిందంస్తస్య శిరోఽహర ద్ధర్తు మారద్ధివాన్

౩౧

యః సురపతి నేంద్రే జౌజసా బలినేరితః ప్రయుక్తః ఊర్జితః బలవాన్ వజ్రః సః తస్య

ఋలేః వరాజయః, దైత్యానాం వినాశః నారదోక్త్యా యుద్ధసమాప్తిః శుక్రద్వారా ఋలేః సంజీవనం చ)

తదద్భుతం పర మతివీర్యవృత్రభిత్ తిరస్కృతో నముచి శిరోధరత్వచా ౩౨

తస్మా దింద్రోఽబిభే చ్చతో ర్వజ్రః ప్రతిహతో యతః,
కిమిదం దైవయోగేన భూతం లోకవిమోహనమ్ ౩౩

యేన మే పూర్వ మద్రీణాం పక్షచ్ఛేదః ప్రజాత్యయే
కృతో నివిశతాం భారైః పతత్రైః పతతాం భువి ౩౪

తపః సారమయిం త్వాష్ట్రం వృతో యేన విపాటితః
అన్యే చాపి బలోపేతాః సర్వాన్త్రై రక్షతత్వచః ౩౫

సోఽయం ప్రతిహతో వజ్రో మయా ముక్తోఽసురేఽల్పకే.

నముచే స్వపం చర్మాపి న విభేద భేత్తుం నాశకోఽపి దిక్కర్థః అతివీర్యం వృత్ర మభినదితి తథాభూతో
వజ్రః నముచేః శిరోధరత్వచా తిరస్కృతః ఇశ్యేతత్ పరమద్భుత మాసీదితి శేషః ౩౨

తస్మా చ్చతో ర్నముచే రింద్రోఽబిభే ద్భీతోఽభవత్, కుతః? యతో వజ్రః ప్రతిహతో
బహువ తస్య భయనిమిత్తాం చింతాం దర్శయతి; ఇదం వజ్రప్రతిహతిరిత్యేతత్ కిం దైవయోగేన
భూతం జాతమ్? కిం వా లోకం విమోహయజ్ఞాతం లోకవిమోహనార్థం జాత మిక్కర్థః ౩౩

అన్యథా త్వాప్యప్రతిహతేన వజ్రేణ నైవం భవితవ్య మిత్యాహ (యేనేతి) మే మయా
కర్తా యేన వజ్రేణ యచ్ఛుద్ధిస్య సోఽయ మిత్యపరిష్టా త్తచ్ఛుద్ధేనాన్యయః, పూర్వ మద్రీణాం పక్షచ్ఛేదః
కృతః, కథంభూతానాం? భారైః పతత్రైః పతత్రై ర్భువి పతతాం ప్రజాత్యయే ప్రజానాశనే నిమిత్తే
విశతాం చ. ౩౪

కించ త్వాష్ట్రం త్వష్టుః సంబంది సారమయం వీర్యాచికం యత్తపః స ఏవ వృత్రః త్వాష్ట్రం
తప ఏవ వృత్రః స యేన వజ్రేణ విపాటితః కించాన్యే చాధునా బలిజన్ముసాకబలావయోఽతిబలా ఆత ఏవ
సర్వైః వజ్రేత్రై ర్నై రక్షతాః త్వచో యేషాం తే నిపాటితాః ౩౫

సోఽయ మేవంవిధో వజ్రో మయా తేనైవ మయా ప్రయుక్తోఽల్పకే కుచ్ఛేఽసురే నముచా

నాహం తదాదదే దండం బ్రహ్మతేజోఽవ్యకారణమ్ ౩౬

ఇతి శక్రం విషీదంత మాహ వా గళరీరిణీ,
నాయం శుక్రై రధో నార్ద్రై ర్విధ మర్హతి దానవః ౩౭

మయాస్మై యద్వరో దత్తో మృత్యు రైవార్ద్రోశుష్కయోః
అతోఽన్య శ్చింతనీయస్తే ఉపాయో మమవశా రిపోః ౩౮

తాం దైవీం గిర మాకర్ణ్య మమవాన్ సునమాహితః,
ధ్యాయన్ ఘన మథాపశ్య దువాయ ముభయాత్మకమ్ ౩౯

న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ జహార నముచేః శిరః,
తం తుష్టువు ర్మునిగణా మాల్యై శ్చావకిరన్ విభుమ్ ౪౦

ప్రతిహతో బభూవ. బ్రహ్మతేజః దదీచేః సామర్థ్యరూప మవ్యధినా ఆకారణం నిష్కారణం దండం
లగుడతుల్యం జాతం, వజ్రం నాదదే వ పరిగృహ్లామి ౩౬

ఇతి విషీదంతం ఇత్థం క్లిశ్యంతి మింద్ర మళరీరిణీ పరాదేవతా వాగువావ తదేవా
(నేతి సార్థేన) అయం దానవః నముచిః శుక్రై రధో అర్ద్రై రపి పదం నార్హతి ౩౭

కుతః యతో మయాఽస్మై నముచయే యో వరో దత్తః, కోఽసౌ, ఆర్ద్రోశుష్కాభ్యాం
మృత్యు రన్య నైవ భూయా దిత్యే, అతో ప్రితన్య శుష్కద్వాన్న తేనాయం హన్యతే కింతు హే
మమవశాః అన్య రిపోః పదార్థం త్వయాఽన్య పివ ఉపాయః చింతనీయః, ౩౮

ఇత్యేవంభూతాం దైవీం గిరం శ్రత్వా మమవా ఇంద్రః సునమాహితో భూత్వా ధ్యాయన్
ఆర్ద్రోశుష్కాత్మకం వస్తు చింతయన్ తదుభయాత్మకం వస్తు ఘన మపశ్యత్ ఘన ముభయాత్మకం
విశ్చింతవాన్. ౩౯

తదేవాహ — న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ, కింతుభయాత్మకేన ఘనేన తదుపలిప్తేన వజ్రేణ
నముచేః శిరో జహారేత్పరః తం నముచే ర్హంతార మింద్రం మునిగణా స్తుష్టువు ఘాల్యాని పుష్పాణి
చ అవారిన్ వవర్షః ౪౦

(బలేః పరాజయః, దైత్యానాం వినాశః నారదోక్త్యా యుద్ధసమాప్తిః శుక్రద్వారా బలేః సంజీవనం చ)

గంధర్వముఖ్యౌ జగతు ర్విశ్వావసుపరావసూ
 దేవదుందుభయో నేదు ర్నర్తకో నృతు ర్ముదా ౪౧
 అన్యేఽపీషం ప్రతిద్వంద్వాన్ వాయ్వగ్నివరుణాదయః,
 సూదయామాసు రస్త్రామై ర్మృగాన్ కేనఱిణో యథా ౪౨
 బ్రహ్మణా ప్రేషితో దేవాః దేవర్షి ర్నారదో నృప,
 వారయామాస విబుధాన్ దృష్ట్వా దానవసంక్షయమ్ ౪౩

నారద ఉవాచ—

భవద్భి రమృతం ప్రాప్తం నారాయణభుజాశ్రయైః,
 శ్రియా నమేదితాః సర్వ ఉపారహత విగ్రహాత్. ౪౪

శ్రీశుక ఉవాచ—

సంయమ్య మన్యుసంరంభం మానయంతో మునే ర్వచః.

గంధర్వశ్రేష్ఠౌ విశ్వావసుః పరావసుశ్చ గానం జగతుః చక్రతుః నేవదుందుభయో వేదు
 ర్దద్వనుః నర్తక్యః ప్రియః ముదా నృతుః ౪౧

అన్యేఽపి వాయ్వాదయః స్వప్రతిద్వంద్వాన్ ఆస్త్రామైః శస్త్రాదినమూహై రేవమేః
 సూదయామాసు ర్విశాకతపంతః తత్ర దృష్ట్వాతమాహ (మృగనితి) కేనఱిణః పింహః శృగాన్
 హరిణాదీన్ యథా వినాశయంతి తదేత్యర్థః ౪౨

ఏవం దేవానాం విజయే జాతేఽపి వైరివశా తై ర్దానవానాం సంఖ్యం దృష్ట్వా బ్రహ్మణ
 ప్రేషితో దేవర్షి ర్నారదో దేవాన్ విబుధాన్ దేవాసుకా ఆన్యాంశ్చ దానావినాశా నివారణమహసే
 త్యన్వయః హే నృపేతి సంబోధనేన ఇయమవ్యలోకికీ భగవల్లిలా యత్పూర్వం సంపేక్ష్య స్వభక్త
 దేవవిజయానంతరం తేన అంతర్భూమిణా చారిణార్థం బ్రహ్మ ప్రేషితో న పూర్వమితి సూచయతి ౪౩

భగవదనుగహే జైవ దేవానాం విజయో జాతో న తేషాం పరాక్రమేణ కే లమితి నారద
 పదనేనైవ దర్శయంస్తద్భవన మహా (భవద్భిరితి) నారాయణభుజా ఆశ్రయో యేషాం తథాహై
 ర్భవద్భిః తదనుగహే శాంతం ప్రాప్తం తదనుగ్రహదేవ తద్వశవర్తన్య శ్రియా లక్ష్మ్యే చ సర్వే
 యాయం సమ్యగేదితాః కృపాద్విష్టాః వర్తితాః, అతః కార్యస్య జాతత్వాత్ అధునా యుద్ధఫలత్వాభావాత్
 విష్ఫలా ద్విగ్రహాత్ యద్ధాదుపా రిమతే త్యన్వయః ౪౪

ఏవంభూతం మునేః నారదస్య వచో మానయంతో దేవా మన్యుం తత్రప్రయుక్తం

ఉపగీయమానానుచరై ర్యయుః సర్వే త్రివిష్టపమ్ ౪౫

యేఽవశిష్టా రణే తస్మిన్ నారదానుమతేన తే
ఒలిం విసన్న మాదాయ అస్తం గిరి ముపాగమన్ ౪౬

తత్రావినష్టావయవాన్ విద్యమానశిరోధరాన్,
ఉశనా జీవయామాస సంజీవిన్యా స్వవిద్యయా ౪౭

బలి శ్చౌశనసా స్పృష్టః ప్రత్యాపన్నేంద్రియస్మృతిః,
పరాజితోఽపి నాఖిద్య ల్లోకత త్త్వవిచక్షణః ౪౮

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే,
దేవాసురసంగ్రామే ఏకాదశోఽధ్యాయః

యుద్ధోద్వేగం చోపసంహృత్య సర్వే ఇంద్రాదయో టేవా అనుచరై రుపగీయమానాః, సంధిరార్షః
త్రివిష్టపం స్వర్గలోకం యయుః ౪౫

తత స్తస్మిన్ రణే యే హతావశిష్టా దానవా దైత్యాశ్చ తే సర్వే నారదస్యానుజ్ఞయా విసన్నం
వజ్రప్రహరేణ ధూమా శయానం బలి మాదాయస్తాద్రిం యయుః ౪౬

తత్రాస్త్రాద్రో ఉశనా భార్గవః అవినష్టాః అవయవాః యేషాం విద్యమానా శిరోధరాః యేషాం
తాన్ అసురాన్ ఆఙ్మనః స్వసంబంధిన్యా, అనేనానితరసాధారణత్వం సూచితమ్ మృతసంజీవిన్యాఖ్యయా
విద్యయా మంత్రవిద్యయా జీవయామానేక్యర్థః ౪౭

బలిశ్చ ఉశనసా సంస్పృష్టః ప్రత్యాపన్నాని పునః ప్రాప్త్యా ఇంద్రియాణి స్మృతిశ్చ యేన సః
పరాజితోఽపి నాఖిద్యత్ తక్రుతః, యతో లోకత త్త్వవిచక్షణః లోకానాం ప్రకృతిసంస్పృష్టజీవానాం
యత్తత్త్వం కర్మ యత్త జ్ఞయాపజయసుఖదుఃఖాదిఫలభోక్తృత్వరూపం తత్ర విచక్షణః తత్పరిశీలన
వివృణోః. ౪౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకానుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరివయప్రసన్నతత్పూక్తినవధిగతశ్రీమద్భాగవత్కార్తవ్యహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకాదశోఽధ్యాయః

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

శ్రీబాదరాయణీ దువాచ—

వృషధ్వజో నిశమ్యేదం యోషిద్రూపేణ దానవాన్
మోహయిత్వా సురగణాన్ హరిః సోమ మపాయయత్.

౧

వృష మారుహ్య గిరిశః సర్వభూతగణై ర్వృతః,
సహ దేవ్యా యయా ద్రష్టుం యత్రాస్తే మధుసూదనః

౨

సఖాజితో భగవతా సాదరం సోమయా భవః,
సూపవిష్ట ఉవాచేదం ప్రతిపూజ్య స్మయన్ హరిమ్

౩

శ్రీ మహాదేవ ఉవాచ—

దేవదేవ జగద్వ్యాపిన్ జగదీశ జగన్మయ.

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

భగవన్మాయయా దైత్యా ముముహూ రితి న విచిత్రం యతో రుద్ర ఏవ ముమోహ ఇతి
వక్తు మధ్యాయః ప్రవర్తతే (వృషధ్వజ ఇతి) హరి ర్యోషిద్రూపేణ దానవాన్ మోహయిత్వా సురగణాన్
సోమ మమృత మపాయయ దిత్తీదం శ్రుత్వా వృషధ్వజో రుద్రః భవాన్య సహ వృష మారుహ్య సర్వై
ర్యూతగణైః ప్రమథాదిభిః పరివృతో యత్ర మధుసూదనో వర్తతే తత్ర యోషిద్రూపం ద్రష్టుం
జగము

౧-౨

సోమయోమయా సహ సాదరం యథా తథా భగవతా సఖాజితః స్కృతః భవో
రుద్రః సమ్య గుపవిష్టో హరిం ప్రతిపూజ్య స్మయన్నిదం పక్ష్యమాణ మువాచ. ప్రతిపూజాత్ర స్తుతిః ౩

తామేవాహ (దేవదేవేత్యాదిభి రష్టభిః.) తత్రాసురసమ్మోహనాయ ధృతం యోషిద్రూపం
మహ్యం దర్శయేతి ప్రార్థయితుకామో నచేనేవ బాలా నసురాన్ వంశయతుం మయా ధృతం కంఠ
పుంశ్చరీరూపం ద్రష్టుం కిమిచ్ఛసీతి మా ప్రత్యావృష్టే త్యఖిప్రయన్ కృత్స్నజగదుదయవిభవయోబింద
మోక్షరీలస్య అచింత్యవివిధవిత్రకత్తేస్తవ తద్యోషిద్రూపం దర్శప్రతిపక్షజగదుపద్రవకృదసుర

(భగవతో మోహినీరూపం దృష్ట్వా మహాదేవస్య మోహః)

తవైవ చరణాంభోజం శ్రేయస్కామా నిరాశిషః,

విస్ఫుట్యోభయతః సంగం మునయః సముపాసతే

౯

త్వం బ్రహ్మ పూర్ణ మమృతం విగుణం విశోక మానందమాత్ర మవికారమనన్య దన్యత్.

“కళ్చ ద్యేయః కారణం తు ద్యేయః” ఇతి జగత్కారణత్వసమనియతత్వ ముపాన్యత్వ మని తరసాధారణత్వం తు ద్యేయః” ఇతి జగత్కారణ్య సమనియతత్వముపాన్యత్వ మనితరసాధారణత్వం చాహ (తవైవేతి) యతో జగత్కారణభూతః త్వ మతస్తవైవ చరణాంభోజం నిఃశ్రేయసకామా ముముక్షవః ఉభయతః ఇహముత్ర చ సంగం త్యక్త్వా నిరాశిషః అనన్యప్రయోజనాః మునయః మననశీలాః భక్తాః త్వత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిమననశీలా ఇత్యర్థః. సముపాసతే సమ్యక్ విష్ణు రనభిభూయమానాః సంతః ఉపాసతే సమీప మాసతే ఇత్యర్థః.

౧౦

అథ లీలాగ్రహేన యోషిద్రూప ముపార్తమ్. అన్యథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్య ప్రాకృతవ స్స ఘట ఇత్యభిప్రయన్ ప్రకృతిపురుష మో రుంభావితై ర్ధర్మై ర్విశ్వం వేదాంతవేద్యం జగన్నుపత్త కారణం సౌతి (త్వమితి) త్వం బ్రహ్మప్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరశిశయబిహత్ బ్రహ్మకబ్ధివాద్యం పరమాత్మతత్త్వం త్వచేద రిం చద్ బ్రహ్మ? యత్ పూర్ణం స్వవ్యాపి అమృతం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారహితం బ్రహ్మమతశ్చబ్ధాభ్యాం స్యాదివాక్యోదితం సత్యభిజ్ఞాపితం పూర్ణమదే “రేనైదం పూర్ణం సురుషేణ వర్ణమ్” ఇతి వాక్యోదితమ్. అత్ర పూర్ణశబ్దః కర్తరిత్వాంతః. విగుణం స్థౌల్యాదిగుణరహిత మనేన “స్తూలమనన్యూహస్వమ్” ఇత్యాద్యస్తూలాదివాక్యోదితం సత్యభిజ్ఞాపితం. ఏకోకమిక్యనేన “య ఏష ఆత్మాననహతపాప్యా” ఇత్యాది దహువాక్యోదితం అనందరూప్రిత్యనేన “విజాన మానం” ఇత్యాదిదహువాక్యోదితం మాత్రచ ముఖంభేదవ్యుదాహః అవికార మిత్యనేన “నిష్క్రియం నిష్కలమ్” ఇత్యాదివాక్యోదితం నిరవద్యత్వసన్నిజ్ఞాన దన్యత్ త్వత్ పరకర్తృత్వ సర్వకారణత్వం స్వత్వ త్ ప్రకృతిపురుషాత్మకా జ్ఞగతోనన్యత్ అనే “ఐతద్భ్యో గదం సర్వం తత్పత్త్యం స ఆత్మా అయమాత్మా బ్రహ్మ తత్త్వమసి. సర్వం జల్పితం బ్రహ్మ” ఇత్యాదివాక్యార్థః ప్రత్యక్షాపితః, అన్య చ్చరీరా చ్చరీరిణో విశ్వ దన్యత్ అనేన “య ఆత్మని తిష్ఠన్, యః పుద్గళాం తిష్ఠన్” ఇత్యాదిభ్రత్యర్థః ప్రత్యక్షాపితః, విశ్వస్మోదయస్థితియయమానాం పుష్టిస్థితియనాం హేతు రిక్యనేన “సగేవ సౌమ్యేద మగ్ర ఆసీత్, అనేన తీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య న్మూలాః సౌమ్యేమాః సర్వాః ప్రజాః సదాయతనాః సత్ప్రతిష్ఠాః” ఇత్యాదిదరణవాక్యార్థః ఆత్మేశ్వర

విశ్వస్య హేతు రుదయస్థితిసంయమానా మాత్మేశ్వరశ్చ తదపేక్షతయానపేక్షః

e

ఏకస్త్యమేవ సదసద్ ద్వయ మద్వయం చ స్వర్ణం కృతాకృత మివేహన వస్తుభేదః

అజ్ఞానత స్త్వయి జన్తై ర్విహితో వికల్పో యస్మా ద్గుణై ర్వ్యతికరో నిరుపాధికస్య

o

అనన్యేశ్వరః “పతిం విశ్వప్యాత్మేశ్వరం, న తప్నమశ్చాత్మ్యధికశ్చ దృశ్యతే స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠితః” ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః యద్వా విశ్వస్య చిదచిదాత్మకస్యాత్మా తదుదయస్థితిసంయమానాం వ్యాపారాణాం తదపేక్షతయా కర్తృభూతోక్తవిధపరమాత్మస్వరూపాపేక్షతయా తదుదయాదీనా మీశ్వరకర్తృభూతకృత్యర్థః అనేన పూర్వ మభిప్రేతం ఏమి త్తకారణత్వ ముపపాదితం భవతి ఏవం భూతోఽపి త్వమనపేక్షః అపేక్షరహితః అనాదరః సర్వ మిదం కల్యాణగుణజాత మభ్యాదదానో వ్యనాదరః - అనేన “సర్వమిద మభ్యాతోఽవాక్యనాదరః” ఇతి శ్రుత్యర్థోనుసంహితః అవాప్తసమస్త కామత్వే నాపేక్షణీయత్వాదా చ నాదరః అత ఏవావాక్ అజల్పాకః పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్ “బ్రహ్మాది స్తంబసర్వంతం విఖిలం జగత్ తృణీకృత్య జోష మాసినః ఇతి శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపిత ఇత్యర్థః

e

అనన్య దవ్యధిక్యక్తేఽనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదయతి (ఏక ఇతి) సదసత్ చిదచిదు భయాత్మకం జగత్ త్వ మేక ఏవ కార్యభూతాత్ చిదచిదుభయాత్మకాత్ జగతః తత్కారణభూతః త్వ మభిన్న ఏవేత్యర్థం కార్యకారణయో రభేదాదితి భావః నను కార్యకారణాభ్యాం సజాతీయాభ్యామేవ భవితవ్యమ్, కార్యం చ జగత్ చిదచిదాత్మకమ్ అహం తు తదుభయవిలక్షణత్వేన త్వయైనాభిహిత ఇత్యాశంకాం విరాచిక్రీడ్వ ర్విశేషి (ఏక ఇతి) ఏకః నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిన్మరీరకత్వేన ఏకః సదసదాత్మకజగద్గుతభేదస్య నామరూపవిభాగప్రయుక్తత్వేన తత్ప్రసంగినిబంధ్యేకత్వం తదభావప్రయుక్తమత్రైకశబ్దార్థః ఏవం చ సాలక్షణ్యాత్ కార్యకారణభావః తయో రభేద శ్చోపసవన్న ఇతి భావః కార్యకారణయో రభేదే దృష్టాంతి మాహ (ఆద్వయమితి) కృతాకృతం కార్యకారణావస్థం స్వర్ణ మద్వయ మేకమేవ తద్వత్ ఇహ కార్యకారణయో ర్భగద్రుహ్యణో ర్న వస్తుభేదః, న వస్తుభేద ఇత్యనేన కార్యకారణత్వావస్థయో రవస్థాతద్వతోశ్చ భేదేఽవ్యవస్థాతతో ర్వస్తునోః కార్యకారణయో రభేదః కారణద్రవ్యమేవావస్థాంతరావన్నం కార్య మిత్యక్రమ్ అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదానః సూచితః తమేవోపపాదయతి — త్వయి కార్యకారణరూపే త్వయి వికల్పో భేదః జన్తై రైశ్వేషికాది రజ్ఞానకల్పితః, బుద్ధిశబ్దాంతరాదీనా మవస్థాభేదేనా వ్యుపసవతేః వస్తుభేదోఽజ్ఞానకల్పిత ఇతి భావః యతోఽయం గుణవ్యతికరః గుణఽరిణామాత్మకః ప్రపంచః నిరుపాధికస్య ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వికృష్టస్వరూపస్య తవ సంబంధీ త్వచ్ఛరీరభూతః తత్ స్వ త్వరూపం శరీరభూతాత్ గుణవ్యతికరాత్ ద్వయం భిన్నం చేత్యర్థః

o

(భగవతో మోహినీరూపం దృష్ట్వా మహాదేవస్య మోహః)

త్వాం బ్రహ్మ కేచి దవయం త్యుత దర్మమేకే ఏకే పరం సదసతోః పురుషం పరేశమ్,
అన్యేఽవయంతి నవశ క్తియుతం పరం త్వాం కేచిన్మహాపురుష మవ్యయమాత్మతంత్రమ్
నాహం పరాయౌ ర్మషయౌ న మరీచిముఖ్యా జానంతి యద్విరచితం ఖలు సత్త్వసగ్గాః,

ఏవ మనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదితే తదేవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన వేదాంతవేద్య
స్వమేవేతి స్తుతమ్. కిం బహునా “సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి వేదైశ్చ సర్వై
రహమేవ వేద్యః వేదాంతకృ ద్వేదవిదేవ చాహమ్” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా విగమాగమాదిషు సర్వత్ర
ధర్మబ్రహ్మాదిశబ్దైః వ్యవహరాయమాణ స్వమేవేత్యాహ (త్వాం బ్రహ్మాతి) కేచిత్ వేదోత్తరభాగా స్త్వాం
బ్రహ్మఽవయంతి మన్యంతే బ్రహ్మాతి బోధయంతి కేచి ద్వేదాంతినో బ్రహ్మాతి వ్యవహరంతి త్యర్థః.
ఏకే మీమాంసకాః ధర్మ మవయంతి యద్యవ్యపూర్వాఖ్యం క్రియాజన్యం తే ధర్మం మన్యంతే తథాపి
“ఫల మత ఉపసత్తేః” (31-2-37) ఇతి శారీరకన్యాయే నాపూర్వస్యాపి భగవత్ప్రసాదరూపత్వ
మకామేనాపి తై రవిశ్యం వాచ్యమ్ ఇతి యాగాదిక్రియాయా భగవదారాధనరూపత్వేన తత్రపాదకస్య
వేదపూర్వభాగస్య ఆరాధ్యేఽలౌకికశ్రేయస్సాధనే సిద్ధధర్మరూపే తస్మిన్నేవ పర్యవసానాత్ తత్రాపి
తాత్పర్యవృత్త్యా ఓగవానేన ప్రతిపాద్యతే ఇత్యభిప్రాయేణ ధర్మమేకేఽవయంతీత్యుక్తమ్ తథా చోక్తమ్-

“యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాద్యాత్మవిదో జనాః ।

తే వదంతి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్॥” ఇతి

ఏకే సేక్వరసాంఖ్యాః యోగికాశ్చ తత్ర వేదాంతవిరుద్ధతత్వాప్రోహేన ఇతరద్ గ్రాహ్యం
నిరీక్వరసాంఖ్యస్మృతిస్తు విరూఢై వేతి భావః సదసతోః ప్రకృతిపురుషయోః పరం విలక్షణం
పరేశశబ్దవాచ్య మవయంతి అన్యే కేచిత్ సాంబరాత్రాస్తు సవశ క్తియుతమ్

“విమర్శోక్తర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తతః పరమ్ ।

ప్రహ్స్య సత్యా తదేణానానుగ్రహో నవ శ క్తయః॥” ఇత్యుక్తసవశ క్తియుతం

పరం నిస్సమాభ్యధిక మవ్యయం నిర్వికారం స్వతంత్రం మహాపురుష మవయంతి

న కార్త్రేన్ద్రియ త్వద్గుణాన్ స్తోతుం వయం ప్రభవామః యత స్వయా స్పృష్టం విశ్వమేవ
తత్త్వతో న జానీమః ఇత్యత ఆహ (నేతి) అహం రుద్రః పరాయః బ్రహ్మ మరీచ్యాదయః ఋషయః
త ఏతే వయం సత్త్వసగ్గా జంతునమూహాః యస్య తవ మాయయా సంకుచితజ్ఞానాః యత్త్వయా

యన్మాయయా ముషితచేతన ఈశ దైత్యమర్తదయః కిముత శశ్వ దభద్రవృత్తాః ౧౦

స త్వం సమీహితమదఃస్థితిజన్మనాశం భూతేహితం చ జగతో భవబంధమోక్షే.

వాయు ర్భూతా విశతి ఖం చ చరాచరాఖ్యం సర్వం తదాత్మకతయావగమోఽవరుస్తే ౧౧

అవతారా మయా దృష్టా రమమాజన్య తే గుణైః,

సోఽహం తద్ ద్రష్టు మిచ్ఛామి యత్ తే యోషిద్వపు ర్ద్వకమ్. ౧౨

యేన సమోహితా దైత్యాః పాయితా శ్చామృతం సురాః,

తద్ దిదృక్షవ ఆయాతాః పరం కౌతూహలం హి నః ౧౩

విరచితం విశ్వమేవ తత్త్వతో న జానీమః కిం పున రనంతత్వత్స్వరూపగుణాదిక మస్మదాదయ ఏవ
న జానంతి కిం పునః శశ్వత్ సదా అభద్రవృత్తాః జ్ఞానసంకోచకాఽమంగళకర్మపరాయణాః
దైత్యమర్తదయో న జానంతీతి. ౧౦

త్వమేక ఏవాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావః సర్వజ్ఞ ఇత్యాహ (స ఐతి) స త్వ ముక్తవిధ
త్వం సర్వం తదాత్మకతయా సర్వాంతరాత్మకతయః వ్యాప్యేతి శేషః అవరుస్తే జానాసి
కథంభూతోఽలగతః జ్ఞానస్వరూపః సర్వాత్మికతయా శాస్త్రేజ్ఞానగమ్యో వా కిం తత్సర్వ సమీహితం
స్వకృతమదోఽమష్య జగతః స్థితిస్థప్తినాశానాం సమాహారః తదభూతానాం ఈహితం చ జగతో
భవరూపం బంధం మోక్షం చేత్యేతిత్ సర్వమ్, అవభుంక్షే ఇతి పారాంతరం తదాంతరాత్మ
తయాఽగమి, అవగచ్ఛతి త్వంః కర్తరి ఎదాద్యజంతః జానన్తువఘుంక్షే లీలారస మనుభవపిత్యర్థః
వ్యాప్తౌ దృష్టాంతః - చరాచరాత్మకం ఎన్న వాయుః స్వ మాకాశం చ యథా అవిశతి తద్వదితి ౧౧

ఏవం ప్రతిభాజ్య ప్రస్తుతం విజ్ఞానయతి (అవతారా ఇతి ద్వాభ్యామ్) గుణైః సర్వజ్ఞత్వ
సర్వాంతరాత్మత్వాదిభిః కల్మాషగుణైః రమమాజన్య లీలారస మనుభవత స్తవావతారాః పరాహదయో
బహవో మయా దృష్టాః యోషిద్రూపం తు న దృష్టం సోఽహం దృష్టబహుభవదవతారోఽహ మధునా
యత్రై త్వయా ధృతం యోషిద్వపు స్తద్ ద్రష్టు మిచ్ఛామి ౧౨

యేన యోషి ద్వపుషా దైత్యాః సమోహితాః సురాస్త్యమృతం పాయితాః తద్యోషిద్వపు
ర్ద్రిష్టు మిచ్ఛవో య మాగతాః తద్దర్శనేఽస్మాక మదికం కౌతూహలం ఎర్తతే ౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవ మభ్యర్థితో విష్ణు ర్భగవాన్ కులపాణినా,
ప్రహస్య భావగంభీరం గిరిశం ప్రత్యభాషత

శ్రీభగవానువాచ—

కౌతూహలాయ దైత్యానాం యోషిద్వేషో మయా ధృతః,
పశ్యతా సురకార్యాణి గతే పీయూషభాజనే

౧౫

తతోఽహం దర్శయిష్యామి దిదృక్షోః సురసత్తమ,
కామినాం బహు మంతవ్యం సంకల్పప్రభవోదయమ్

౧౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి బ్రువాణో భగవాం స్తత్త్వేవాంతరధీయత

ఏవ ముక్తో భగవాన్ రుద్రం ప్రత్యభాషతేత్యాహ శుకః (ఏవమితి) ఇల ఇత్తం కులపాణినా
రుద్రేణాభ్యర్థితః ప్రార్థితో భగవాన్ భావగంభీరం కేనచి దభిప్రాయేణ గంభీరం యథా తథా ప్రహస్య
రుద్రం ప్రత్యభాషత

౧౪

తదేవాహ (కౌతూహలాయేతి ద్వాభ్యామ్) పీయూషభాజనే అమృతకలశే గతే దైత్యై
రపహృతే సతి సురకార్యాణి యోషిద్వేషేణ భవిష్యంతీతి పశ్యతా అలోచయతా మయా దైత్యానాం
కౌతూహలాయ యో యోషిద్వేషః ధృత ఉపాత్తః

౧౫

తత్తే దిదృక్షోరహం దర్శయిష్యామి త్యన్వయః పశ్యతేత్యన్వాయం భావః - అవశ్యం
తావ దున్మత్తాన్ దైత్యాన్ పంచయిత్వా దేవేభ్యోఽమృతం దేయం న చేదం వైషమ్యం రూపాంతరేణ
తథా కర్తవ్యమితి మతో పంచనమోహనాదిసారం కామినీరూపం మయా ధృతమితి కథంబూతం
యోషిద్రూపమ్ కామినాం బహుమంతవ్యం కాముకై ర్భావమానసీయం సంకల్పప్రభవః కామః
అస్యోదయో యస్మాత్తదృశమ్

౧౬

ఇత్థ ముక్త్యాంతర్హితో భగవాన్ యోషితం స్వనిర్మితం కాంచి దువచనే దర్శయామానేత్యాహ

సర్వత శ్చార్చయంశ్చక్షు ర్భవ అస్తే సహోమయా.

౧౭

తతో దదర్శోపవనే వరత్రియం విచిత్రపుష్పారుణపల్లవద్రుమే,
విక్రీడతీం కందుకలీలయా లనద్దుకూలవర్యస్తనితంబమేఖలామ్

౧౮

అవ ర్తనోద్వర్తనకంపిత స్తనప్రకృష్టహారోరుభరైః పదే పదే,
ప్రభజ్యమానా మివ మద్యతశ్చలత్ పదప్రవాళం నయతీం తతస్తతః

౧౯

దిక్షు భ్రమత్కందుకచాపలై ర్భృశం ప్రోద్విగ్నతారాయతలోలలోచనామ్,
స్వకర్ణవిభ్రాజితకుండలోల్లసత్ కపోలనీలాలకమండితాననామ్

౨౦

మువి: (ఇతీతి) ఇత్తం బృహణోఽభిదధానో భగవాన్ తత్తైవాంతర్హితో బహువ రుద్ర స్త్రామయా
లవాన్యా సహ సర్వతః పరితః చక్షః ప్రసారయన్ సర్వత్ర పశ్యన్మస్తే తత్తైవాసాంద్రతే

౧౭

తత స్తత్ర విచిత్రాణి పుష్పారుణాః పల్లవాశ్చ యేషాం తే ద్రుమా యస్మిన్ తస్మి
న్నుపవనే వరత్రియం క్రేష్టాం త్రియం దదర్శ భవ ఇతి శేషః “భగవన్నిర్మితా కాచి దియం త్రీ న తు
స్వయం పురుషోత్తమ ఇతి త్రీరూపం జగ్రాహేతి విజ్ఞాయతే” ప్రాద్రవత్ సా పృథ్వీజీ మాయా
దేవవినిర్మితా “ఆత్మానం దేవమాంసయా” “జడీకృతం” యస్మే దుస్తరయా స్వైరం వరత్రియం
కందుకస్య క్రీడయా విక్రీడతీం సాకం పచతీతివత్ విదేశః కందుకక్రీడాం కుర్వతీ మిత్యర్థః యద్వా
కందుకలీలయేతి హేత్వర్త ఉపతీయా కందుకక్రీడాజన్యరసానుభవార్థం కందుకక్రీడాం కుర్వతీ మిత్యర్థః
అనద్దుకూలేన పర్యస్తే పరివీతే నితంబే మేఖలా యస్యా స్త్రామ్

౧౮

ఉత్పతత్ కందుకక్రీడావశేన యే అవ ర్తనోద్వర్తన సహనోన్నమనే తాభ్యాం కంపితయోః
స్తనయోః ప్రకృష్టహారాణాం చోరుభరైః పదే పదే ప్రతిపదం మధ్యే ప్రభజ్యమానా మివ స్థితాం
చలత్పదమేవ ప్రవాళవత్ కోమలం తదిత స్తతః నయ స్త్రీమ్

౧౯

దిక్షు భ్రమతః కందుకస్య చాపలై శ్చాంచల్యైః భృశం ప్రోద్విగ్నై తారే కనీవితే
యయోస్తే ఆయతే లోచనే యస్యాస్త్రాం స్వకర్ణాభ్యాం విభ్రాజితే కుండలే తాభ్యాం ఉల్లసంతౌ కపోలే
తాభ్యాం చ నీలాలక్రైశ్చ మానిత మాననం యస్యా స్త్రామ్

౨౦

(భగవతో మోహినీహంసం దృష్ట్వా మహాభేదస్య మోహః)

శ్లఘద్ధుకూలం కబరీం చ విచ్యుతాం సన్నహ్యతీం వామకరేణ వల్లనా,
వినిఘ్నతీ మన్యకరేణ కందుకం విమోహయంతీం జగదాత్మమాయయా ౨౧

తాం వీక్ష్య దేవ ఇతి కందుకలీలయేషద్ప్రీడాస్ఫుటస్మితవిస్ఫుష్టకటాక్షముష్టః,
త్రీప్రేక్షణప్రతిసమీక్షణవిహ్వలాత్మా నాత్మాన మంతిక ఉమాం స్వగణాంశ్చ వేద.
తస్యాః కరాగ్రాత్ స తు కందుకో యదా గతో విదూరం తమసుప్రజత్ప్రియాః.
వాసః ససూత్రం లఘు మారుతోఽహరత్ భవస్య దేహస్య కిలానువశ్యతః ౨౨

ఏవం తాం రుచిరాపాంగీం దర్శనీయాం మనోరమామ్.

దృష్ట్వా తస్యాం మనశ్చక్రే విలజ్జంత్యాం భవః కిల ౨౩

శ్లఘ ద్విచ్యుతం దుకూలం విచ్యుతాం కబరీం దమ్మిల్లం చ వల్లనా సుందరేణ వామహస్తేన
సన్నహ్యతీం బద్వతీమ్ అన్యకరేణ కరేణ కందుకం వినిఘ్నతీ మాత్మనః స్వసంబంధిన్యా మాయయా
కపటవృత్త్యా జగ ద్విమోహయంతీమ్ ౨౧

తాం వీక్ష్య దేవో రుద్రః ఆత్మాన మంతికస్థితాం ఉమాం స్వగణాంశ్చ న వేద కథంభూతో
దేవః ఇతి యా కందుకలీలా తయా ఈషద్రీడా తయా స్ఫుట మప్రకటం స్మితం తేన సహ విస్ఫుష్టో
యః కటాక్ష స్తేన ముష్టి వంచితః అత ఏవ స్వయం యత్ ప్రియాః ప్రేక్షణం తయా చ ప్రతి
సమీక్షణం తాత్పర్యం విహ్వలః పరవశః ఆత్మా మనో యస్య తథాభూతః ౨౨

సః క్రీడ్యమానః కందుకః యదా తస్యాః కరాగ్రా ద్విదూరం గతః తదా తం కందుక
మసుప్రజంత్యాః ప్రియాః లఘు మాత్మం వాసః ససూత్రం కాంచీనహితం మారుతో దేవస్య రుద్రస్య
వశ్యత స్సతః జహర కిల ౨౩

ఏవ మేవంభూతాం మారుతే నాపహృతవాససం నగ్నామితి యావత్ రుచిరః
సుందరోఽపాంగీ యస్యాః దర్శనీయామ్ అతిసుందరీత్వా దితి బావః మనోరమాం తాం దృష్ట్వా
రుద్రస్తస్యాం విలజ్జంత్యాం లజ్జయా కుంచితకటాక్షై రాత్మానం నిరీక్షమాణాయాం మనశ్చక్రే కిల ౨౪

తయాపహృతివిజ్ఞాన స్తత్కృతస్మరవిహ్వలః.

భవాన్యా అపి పశ్యంత్యా గతప్రీ తత్పదం యయౌ ౨౫

సా త మాయాంత మాలోక్య వివస్తా వ్రీడితా భృశమ్,

నిలీయమానా వృక్షేషు హనంతీ నాన్వతిష్ఠత ౨౬

తా మన్వగచ్ఛద్ భగవాన్ భవః ప్రముషితేంద్రియః,

కామన్య చ వశం నీతః కరేణుమివ యూధపః ౨౭

సోఽనువ్రజ్యాతివేగేన గృహీత్వానిచ్ఛతీం త్రియమ్,

కేశబంధ ఉవాసీయ బాహుధ్యాం పరిషన్వజే ౨౮

సోపగూఢా భగవతా కరిణా కరిణీ యథా,

ఇత స్తతః ప్రసర్పంతీ విప్రకీర్ణశిరోరుహః ౨౯

ఆత్మానం మోచయిత్వాంగ సురర్షభభుజాంతరాత్,

తయాఽపహృతివిజ్ఞాన తేన తయా కృతః ఉత్పాదితః స్మరః కామః తేన విహ్వలోఽత ఏన గతా ప్రీ ర్యన్య “కామాతురాణాం న భయం న లజ్జా” ఇతి న్యాయా దేవంభూతో రుద్రః భవాన్యాః పశ్యంత్యాః సత్వా అపి తత్పదం తస్యాః సమీపం యయౌ గతః ౩౦

త మాయాంతం రుద్రం విలోక్య సా త్త్రీ విగతవస్త్రాఽత ఏన భృశం వ్రీడితా వృక్షేషు నిలీయమానా తిరోదదానా హనంతీ నాన్వతిష్ఠత క్వచిత్ స్థిరం న తస్మై ౩౧

తా మననుతిష్ఠ తీం భగవాన్ భవోఽన్వగచ్ఛత్ కథంభూతః ప్రమథితాని క్షోభితా సింద్రియాణి యన్య కామపశ్యతాం ప్రాప్తః యథా యూథపో గజః కరేణు ఇభీ మనుగచ్ఛతి తద్వత్ ౩౨

సోఽనుగతో రుద్రోఽతివేగేన సమీప మేత్వానిచ్ఛంతీ మపి త్రియం కేశబందే గృహీత్వా న్వసమీపం ప్రాపయ్య బాహుభ్యా మాలింగితవాన్ ౩౩

యథా కరిణా గజేన కరిణీ లథా భగవతా రుద్రేః ఉపగూఢా పరిష్వక్తా విప్రకీర్ణాః శిరోరుహః కేశాః యస్యాస్సా ఇత స్తతః ప్రసర్పంతీ సురర్షభన్య రుద్రన్య భుజయో రంతరాన్వధ్యాత్ ఆత్మానం

(భగవతో మోహినీరూపం వృష్ట్యా మహాదేవస్య మోహః)

ప్రాద్రవత్ సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా. ౩౦

తస్యాసౌ పదవీం రుద్రో విష్ణో రద్భుతకర్మణః,
ప్రత్యపద్యత కామేవ వైరిణేవ వినిర్జితః. ౩౧

తస్యానుధావతో రేతశ్చస్కందామోఘరేతసః
శుష్మిణో యూథవప్యేవ వాసితా మనుధావతః ౩౨

యత్ర యత్రాపతన్మహ్యం రేతిస్తస్య మహాత్మనః,
తాని రూప్యస్య హేముశ్చ క్షేత్రాణ్యాసన్ మహీపతే. ౩౩

సరిత్సరస్సు శైలేషు వనేఘాపవనేషు చ,
యత్ర క్వ చాసన్నుషయ స్తత్ర సన్నిహితో హరః ౩౪

బలా న్మోచయిత్వా ౨౮౧. హే రాజన్: దేవేన భగవతా వినిర్మితా సా పృథుశ్రోణీ మాయామోహినీ
భగవన్మాయానిర్మితా వా సా యోషిత్ ప్రాద్రవత్ ప్రాధావత్ ౨౯-౩౦

వైరిణా కామేన వినిర్జిత ఇవాఽసౌ రుద్ర స్తస్మాద్భుతకర్మణః విష్ణోః విష్ణునిర్మితాయా
యోషితః పదవీ మన్యగచ్ఛత్ ౩౧

శుష్మిణః శుత్రస్య యూథవస్య వాతాం పుష్పవతీం గజీ మనుధావత ఇవ తస్య తా
మనుధావతోఽమోఘరేతసో రుద్రస్య రేతశ్చస్కంద అక్షరత్ ౩౨

అమోఘరేత స్వమేవహా (యత్రేతి) మహ్యం యత్ర యత్ర స్థలే మహాత్మనస్తస్య
రుద్రస్య రేతోఽవతత్ తాని స్థలాని హే మహీపతే: రూప్యస్య రజకస్య హేము: సువర్ణస్య చ
క్షేత్రాణ్యాసన్ బభూవు: ౩౩

కించ యత్ర క్వ చ యత్ర సరిదాదిషు రేతోఽవతత్తత్ర రుద్ర: సన్నిహితో బభూవ తత్ర
తదుపాసకా ఋషయశ్చ ఆరన్ బభూవు: ౩౪

స్కన్నే రేతసి సోఽపశ్య దాత్మానం దేవమాయయా.

జడీకృతం నృపశ్రేష్ఠ-సంస్యవర్తత కశ్మలాత్

౩౫

అథావగతమాహాత్మ్య ఆత్మనో జగదాత్మనః.

అపరిక్షేయవీర్యస్య న మేనే తదు హాద్భుతమ్

౩౬

అమవిక్లవమప్రీడ మాలక్ష్య మధుసూదనః

ఉవాచ పరమప్రీతో బిభ్రత్ స్వాం పౌరుషీం తనుమ్

౩౭

శ్రీభగవానువాచ—

దిష్ట్యా త్వం విబుధశ్రేష్ఠ స్వాం నిష్ఠా మాత్మనా స్థితః.

యన్మే శ్రీరూపయా నైస్వరం మోహితోఽవ్యంగ మాయయా

౩౮

ఏవం రేతసి స్కన్నే సతి దేవమాయయా యోషితా జడీకృత మాత్మానం సః రుద్రోఽపశ్యత్
తతః హే సరశ్రేష్ఠః కశ్మలాత్ కామాత్ సంస్యవర్తత

౩౯

అథానంతర మపరిక్షేయం పరితో జ్ఞాతు మశక్యం వీర్యం చేష్టితం యస్య తస్య జగదాత్మనః
పరమాత్మనో యత్ మాహాత్మ్యం తదవిగతం జ్ఞానం యేన స తథాభూతో రుద్ర స్తదుహ తద్ధి యోషి
ద్రూపం తచ్చేష్టితం చ మహాదద్భుతమ్ ఆద్రిష్టాశ్రుతపూర్వం మేనేఽమన్యత

౪౦

తతో భగవాన్ మధుసూదనః స్వాం తిరోధాపితాం పౌరుషీం తనుం బిభ్రత్ అవిర్భావయన్
స్వయ మావీరభూతేఽత్యర్థః అవిక్లవం ధృష్ట మప్రీడం విర్లజ్జం చ తం రుద్ర మాలక్ష్య సితరాం
ప్రీతిస్సన్ జగదా

౪౧

తదేవాహ (దిష్టేతి త్రివిః) హే విబుధశ్రేష్ఠః త్వం స్వాం నిష్ఠాం ప్రకృతిం కామవికార
రాహిత్యం దైవాదాత్మనా స్వేనైవాస్థితః స్థిః లబ్ధివాన్ సన్ మాయయా దురత్యయత్వా దితి భావః.
తద్దురత్యయత్వ మేవాహ (యదీతి) అంగ హే రుద్ర! యద్యస్మాత్త్వం మే మమ మాయయా
దుస్తరయా నైస్వరం యదేచ్ఛం వితరా మిత్యర్థః మోహితోఽసి మోహం ప్రాపితోఽసి ఇత్యర్థః.
ఏవం మోహితస్య స్వనిష్ఠాలాభో దైవాత్ సంపన్న ఇతి భావః

౪౨

(భగవతో మోహినీరూపం దృష్ట్వా మహాభేవస్య మోహః)

కో ను మేఽతితరేన్మాయాం విషక్తస్తదృతే పుమాన్.

తాం స్తా నిస్సృజతీం భావాన్ దుస్తరా మకృతాత్మభిః.

సేయం గుణమయా మాయా న త్వా మభిభవిష్యతి.

మయా సమేతా కాలేన కాలరూపేణ భాగః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం భగవతా రాజన్ శ్రీవత్సాంకేన సత్కృతః

ఆమంత్ర్య తం పరిక్రమ్య సగణః స్వాలయం యయౌ.

అత్మాంశభూతాం తాం మాయాం భవానీం భగవాన్ భవః,

శంసతా మృషిముఖ్యానాం ప్రీత్యాఽఽచష్టాఽథ భారత.

దుస్తరత్వ మేవాహ (కోవ్యితి) త్వాం వినా కోను పుమాన్ మమ మాయాం విషక్తః
విషయానక్తోఽతితరేత్, విషక్తః ఇత్యనేన జితేంద్రియస్తు మత్ప్రసన్నోఽతితరేదేవేతి సూచితమ్.
కథంభూతాం అకృతాత్మభి రజితేంద్రియై దుస్తరాం స్తాంస్తాన్ భావాన్ కామక్రోధాదీన్ విస్సృజతీమ్

ఏవం స్వమాయామా దుస్తరత్వ మభిదాయ తాం విశింషంస్తయా తస్యాఽనభిభవ
మనుగృహ్లాతి (సేయమితి) సేయముక్తవిధా త్రిగుణాత్మికా కాలేన కాలశరీరకేణ మయా సృష్ట్యాద్యుచిత
కాలేన భాగః రజఆద్యంకేన సమేతా వ్యాప్తా మాయా త్వాం నాభిభవిష్యతి మోహితం న
కరిష్యతీత్యర్థః

ఏవ మిత్థం హే రాజన్! భగవతా శ్రీవత్సాంకేన సత్కృతోఽనుగృహీతో రుద్రస్తం
శ్రీవత్సాంక మామంత్ర్యానుజ్ఞాప్య తేనానుజ్ఞాతస్తం పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ సగణః సప్రమథాదిగణః
స్వాలయం కైలాసాద్రిం జగామ

అతానంతరం హే భారతి, ఋషిముఖ్యానాం పశ్యతాం భగవాన్ భవః అత్మనోఽంశభూతాం
తాం భవానీం ప్రధ్యావష్ట ఉవాచ

అపి హ్యవశ్య స్తస్య మజస్య మాయాం పరస్య పుంసః పరదేవతాయాః,

అహం కలానా మృషతో విముహ్యే యయాఽవశోఽన్యే కిముతాన్వతంత్రాః ౪౩

యం మా మపుచ్చ స్తస్య ముపేత్య యోగాత్ సమాసహస్రాంత ఉపారతం వై.

స ఏష సాజాత్ పురుషః పురాణో న యత్ర కాలో విశతే న వేదః ౪౪

శ్రీకృత ఉవాచ —

ఇతి తేఽభిహిత స్తాతి విక్రమః శార్ఙ్గధన్వనః,

సింధో ర్నిర్మథనే యేన ధృతః పృష్ఠే మహాచలః ౪౫

తదేవాహ (అపీతి ద్వాభ్యామ్) పరదేవతాయా అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్య పరమ పురుషస్య మాయాం త్వమన్యవశ్యః మాయామాహాత్వ్యం అవశ్యః కిమిత్యర్థః తదేవ దర్శయతి, కలానాం విద్యానా మృషయోఽధిపతి రవశః పారవశ్యరహితవానపి అహం యయా మాయయా ముహ్యే మోహితవానస్మి కిం పునరన్వతంత్రాః మర్త్యదైవాదయో ముహ్మాంతీతి ౪౩

సమాసహస్రాంతే అనేకసంత్సరసహస్రవ్యంతం తపస్తప్త్యా తదంతే యోగాత్ తపోయోగా దుపారతం నివృత్తం మాం తస్య యదప్యవశః త్వదుపాన్యం వస్తు కిమితి పృష్టవత్సవిన మయా ఉపాసితః సాజాదేవ ఏష పురాణః పురుషః యత్ర యస్మిన్ పురాణే పురుషే కాలో న విశతి యం కాలో న కలయతి కలాపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః, యేష కాలాదికం నిర్వం వస్తుజాతం యుగపత్ సాజాదేవ సర్వజ్ఞోఽపి వేద ఇత్యర్థః ౪౪

అష్టాద్యాయార్థం నిగమయతి మునిః (ఇతీతి) హే తాతేతి వాత్సల్యాత్ సంబోధనమ్ హేరాజన్ః ఇతం శార్ఙ్గధన్వనోఽజితస్య విక్రమః తే తిభ్యం మయా అభిహితః కథితః, కౌఽస్మా యేనాజితేన కూర్మరూపిణా సింధోః క్షీరోదధేః నిర్మథనే కాలే మహాచలౌ మండరాచః పృష్ఠే ధృతః ౪౫

(భగవతో మోహనీరూపం దృష్ట్వా మహాదేవస్య మోహః)

ఏతస్మహః కీర్తయతోఽనుశృణ్వతో న రిష్యతే జాతు సముద్యమః క్వచిత్,
య దుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం సమస్తసంసారపరిశ్రమాపహమ్.

౪౬

అసదవిషయమంఘ్రిం భావగమ్యం ప్రపన్నానమృతమమరనర్యానాశయత్ సింధుమధ్యమ్.
కపటయువతివేషో మోహయన్ యః సురారీం స్తమహముపసృతానాం కామపూరం నతోఽస్మి

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే,
శంకరమోహనం నామ ద్వాదశోఽధ్యాయః

అష్టాధ్యాయాః కీర్తనాదిఫలమాహ (ఏతదితి.) ఏతత్ సింధో ర్నిర్మతనాదికం పునః పునః
కీర్తయతః కథయతః శృణ్వతశ్చ సముద్యమః ప్రయత్నః క్వచిదపి దేశే జాతు కదాచిదపి కాలే న
రిష్యతి “రీజ్ జయే”న నంక్ష్యతి న వశ్యతి న విఫరో భవిష్యతీత్యర్థః కుతః? యద్యన్మా
దుత్తమశ్లోకస్య భగవతో గుణానా మనువర్ణనం సమస్తానాం సంసారశ్రమాణాం త్రయాణా
మాధ్యాత్మికాదితాపానామపహంతృ.

౪౭

భక్తవక్షపాతం స్మరన్నమస్కరోతి (అసదితి) మధో మథసు తత్ర జాతం మథ్యం
సింధోర్మథనే జాత మమృతం యః కపటయువతివేషః సురారీన్ దైత్యాన్ మోహయన్ ప్రపన్నా
నమరక్రేష్టా నాశయత్ అపాయయత్ త మనతా మజితేంద్రియాణాం అవిషయోఽగమ్యోఽంఘ్రిర్యస్య
తం భావేన భక్త్యా గమ్య ముపసృతానామాత్మాన మనువర్తమానానాం కామా విష్టార్థాన్ పూరయతీతి
తథా తం నతోఽస్మి కర్తరిత్యః నమస్కృతవానస్తీత్యర్థః.

౪౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయమయఃపారావారిరాకాసుధాకరస్య వర్ణవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సృక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ద్వాదశోఽధ్యాయః

అథ శ్రయోదశోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

- మనుర్వివస్వతః పుత్ర శ్రాద్ధదేవ ఇతి శ్రుతః,
సప్తమో వర్తమానో యస్తదపత్యాని మే శృణు ౧
- ఇక్ష్వకు ర్నభగశ్చైవ దృష్టః శర్యాతిరేవ చ
సరిష్ఠంతోఽద నాభాగః సప్తమో దిష్ట ఉచ్యతే ౨
- కరూషశ్చ పృషద్రశ్చ దశమో వసుమాన్ స్మృతః,
మనో రైవస్వతస్యైతే దశ పుత్రాః పరంతప ౩
- ఆదిత్యా వసవో రుద్రా విశ్వేదేవా మరుద్గణాః
అశ్వినా వృథవో రాజన్నింద్రస్తేషాం పురందరః ౪
- కాశ్యపోఽత్ర ర్వసిష్ఠశ్చ విశ్వామిత్రోఽద గౌతమః,
జమదగ్ని ర్భరద్వాజ ఇతి సప్తర్షయః స్మృతాః ౫

అథ శ్రయోదశోఽధ్యాయః

తదేవం పఞ్చం చాక్షుషమన్వంతరం సచరిత్రాజితావతారం నిరూప్యాథ సప్తమాది
మన్వంతరాంత్యాహ ముని ర్వావదద్యాయసమాప్తి (మనురితి) అధురా విద్యమానః సప్తమో మను
ర్వివస్వతః పుత్రః శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః తస్య శ్రాద్ధదేవస్యాపత్యాని పుత్రాన్ తథయతో మే మత్తః
శృణు.

హే పరంతప, ఇక్ష్వక్వాదయశ్చైతే దశ వైవస్వతస్య మనోః పుత్రాః ౧-౩

దేవానాహ (ఆదిత్యా ఇతి) ఆదిత్యాదయో దేవా ఇత్యన్వయః ఇంద్ర మాహ-హే రాజన్,
తేషా మధిపతి రింద్రః పురందరాఖ్యః ౪

సప్తరీ నాహ (కశ్యప, ఇతి) ౫

(భవిష్యమన్వంతరసప్తకవర్ణనం)

అత్రాపి భగవజ్జన్మ కళ్యపా దదితే రభూత్,
అదిత్యానా మవరణో విష్ణు ర్వామనరూపధృక్.

౬

సంక్షేపతో మయోక్తాని సప్త మన్వంతరాణి తే
భవిష్యాణ్యథ వక్ష్యమి విష్ణోః శక్త్యాన్వితాని చ

౭

వివస్వతశ్చ ద్వే జాయే విశ్వకర్మసుతే ఉభే.
సంజ్ఞా చాయా చ రాజేంద్ర యే ప్రాగభిహితే తవ

౮

తృతీయాం బడబా మేకే తాసాం సంజ్ఞాసుతా శ్రయః.

అవతార మాహ (అత్రాపీతి) అత్రాపి సప్తమే మన్వంతరే కళ్యపాత్ పితుః అదితే
ర్మాతుశ్చ భగవజ్జన్మాభూత్ భగవా నవతతారేత్యర్థః స చ విష్ణుః ఉపేంద్రాభ్యో వామనరూపం ధరతీతి
తథా అదిత్యానాం వివస్వా నర్మమా పూషేత్యాదీనాం షష్టస్కంధోక్తానాం మధ్యే అవరం జన్మ యన్య సః
అదిత్యానాం కపీయా నిత్యర్థః

౯

ఏవం వర్తమానం సప్తమమన్వంతర ముక్తం షడతీతాన్యైకాని అథ భవిష్యాణి అష్టమాది
మన్వంతరాణి వివక్షి రుక్తా న్యనువదతి (సంక్షేపత ఇతి) ఏవం సప్త మన్వంతరాణి సంక్షేపత స్తుభ్యం
మయోక్తా న్యథ భవిష్యాణి వక్త్రం ప్రతిజానీతే (భవిష్యాణీతి.) అథ విష్ణోః శక్తిభి రంతై రవతారై
రితి యావత్ అన్వితాని భవిష్యాణి మన్వంతరా ణ్యష్టమాదీని వక్ష్యమి విష్ణోః శక్త్యాన్వితానిత్యనేన
తేషా మవశ్యశ్రోతవ్యత్వం సూచ్యతే

౧౦

అష్టమం మన్వంతరం వక్త్రం తావ దుపోద్ఘాతరూపాం కథా మాహ (వివస్వత ఇతి త్రిభిః)
పిశ్యకర్మణః ప్రజాపతే ర్భూతరా పుభే సంజ్ఞాచ్ఛాయానామ్నో వివస్వతః ద్వే భార్యే హే రాజేంద్రః
యే సంజ్ఞాచ్ఛాయే తవ తుభ్యం మయా ప్రాక్ షష్టస్కంధేఽభిహితే ఉక్తే

౧౧

బడబాఖ్యాం వివస్వత స్తృతీయాం భార్యా మేకే అహః మమ తు నైవమేవ మరం “నైవ
భూత్వాథ బడబా నానత్యో సుమవే భువి” ఇతి షష్టస్కంధోక్తేః తాసాం తిన్మణాం భార్యాణాం మధ్యే
సంజ్ఞాయాః సుతాః త్రయః సుతా చ సుతౌ చ సుతాః “పుమాన్ ప్రీయే” త్యేకశేషః ఏకా సుతా ద్వౌ

యమో యమీ శ్రాద్ధదేవ శ్చాయాయాశ్చ సుతాఞ్ శృణు

౯

సావర్ణిస్తపతీ కన్యా భార్యా సంవరణస్య యా.

శనై శ్చర స్తృతీయోఽభూ దశ్వినౌ బదబాత్మజౌ

౧౦

అష్టమేంతర ఆయాతే సావర్ణి ర్భవితా మనుః.

నిర్మోకవిరజస్కాద్యాః సావర్ణితనయా నృప.

౧౧

తత్ర దేవాః సుతపసో విరజా ఆమృతవ్రధాః.

తేషాం విరోచనసుతో బలి రింద్రో భవిష్యతి

౧౨

దత్తైవమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయమ్.

రాద్ధ మింద్రపదం హిత్వా తతః సిద్ధి మవాప్స్యతి

౧౩

సుతో ఇత్యర్థః తదేవాహ - యుశ్చ యమీ చ - యమునావదీ చ శ్రాద్ధదేవశ్చేతి త్రయః సుతా
ఇత్యర్థః

౯

అథ ఛాయాయః సుతాన్ శృణు అత్రాపి పూర్వపదేకశేషః తదేవాహ-సావర్ణిః సుతః
తిలక్యాభ్యా కన్యా సుతా యా తపతీః సంవరణస్య భార్యా కథితా శనై శ్చర స్తృతీయః సావర్ణిశ్చనై శ్చరౌ
ద్వౌ షుక్రౌ తపతిరేకా సుతా చేత్యర్థః అశ్వినౌ తు బదబాయాః సుతౌ

౧౦

అథాష్టమమన్వంతరషట్క మాహ (ఆష్టమ ఇత్యాదినా) నవమో దక్షసావర్ణి రిత్యతః
ప్రాక్తనేన గ్రంథేన. అష్టమే మన్వంతరే ఆయాతే నతి సావర్ణి ర్భవన్వత ఏవ షుక్రౌ మను ర్భవిష్యతి
నిర్మోహోదయః సావర్ణి ర్మనోః పుత్రాః భవితారః

౧౧

తత్ర మన్వంతరే సుతప ఆద్యాభ్యా దేవగణాః తేషాం దేవగణానా మధిపతి రింద్రో
విరోచనసుతో బలి ర్భవిష్యతి.

౧౨

తం విశోఽస్తి (దత్తైతి ద్వాభ్యామ్.) యో బలిః పదత్రయం యాచమానాయ విష్ణవే
వామనాయేమాం పృథ్వీం దత్వా తత్రసాదా ద్రాద్ధం లబ్ధం ఇంద్రపదం హిత్వా అనుభవపూర్వకం
హిత్వేత్యర్థః తతః సిద్ధిం ముక్తి మవాప్స్యతి.

౧౩

(భవిష్యమన్వంతరసప్తకవర్ణనం)

యోఽసౌ భగవతా బద్ధః ప్రీతేన సుతలే పునః.

నివేశితోఽదితే స్వర్గా దధునాఽఽస్తే స్వరాడివ.

౧౪

గాలవో దీప్తిమాన్ రామో ద్రోణపుత్రః కృపస్తథా.

ఋష్యశృంగః పీతాఽస్మాకం భగవాన్ బాదరాయణః.

౧౫

ఇమే సప్తర్షయస్తత్ర భవిష్యంతి స్వయోగతః.

ఇదానీ మాసతే రాజన్ స్వే స్వ ఆశ్రమమండలే

౧౬

దేవగుహ్యత్ సరస్వత్యాం సార్వభౌమ ఇతి ప్రభుః

యోఽసౌ బలి ర్భగవతా బద్ధః పునః ప్రీతేన తేనైవ భగవతా సుతలే స్వర్గాదవ్యధితే లోకే
నివేశితోఽధునా స్వరా డింద్ర ఇవాస్తే

౧౪

అత్ర మన్వంతరే భవిష్యతః సప్తర్షీ నాహ (గాలవ ఇతి.) రామః పరశురామః ద్రోణ
పుత్రోఽశ్వత్థామా కృపః కృపాచార్యః

౧౫

ఇమే గాలవాదయః స్వయోగతః స్వయోగవ్రణవాత్ సప్తర్షయో భవిష్యంతి హే రాజన్!
ఇదానీం త ఏతే గాలవాదయః స్వకీయాశ్రమేషు వర్తంతే.

౧౬

అవతారం తచ్ఛరీతం వాహ (దేవగుహ్యదితి) ఈశ్వరో భగవాన్ దేవగుహ్యత్ సరస్వత్యా
మవతీర్జః సార్వభౌమ ఇతి ప్రసిద్ధో విభుః సమర్థోఽత ఏవ పురందరాత్ సప్తమమన్వంతరస్థా డింద్రాత్
స్థాన మింద్రవదం హృత్వాఽపనీయ బలయే దాన్యతి అత్రేద మనుసందేయమ్ చాక్షుషాఖ్యే షష్ఠే
మన్వంతరే యదా దుర్యాసశ్శాపేన గతశ్రీ రింద్రోఽజితశరణవరణాత్ తత్సహాయోఽమృతం ప్రాశ్య
బలిం విజిత్య సశ్రీకః సదేవగణ త్రిలోకాదిపత్యం కృతవాన్ తదా బలి ర్భార్గవై రాహితబలః తమింద్ర
ముచ్చాట్య త్రివిష్టవ మదితస్థౌ తదా పునరదిత్యాఽఽరాదితో భగవా నాదిత్యానా మవరణో వామనో
భూత్వా పదత్రయయాచ్ఛావ్యాజేన బలై త్రివిష్టవం గృహీత్వా ఇంద్రాయ పురందరాయ ప్రదాయ ఒలి
మనుగృహ్ణాన్ ఇద మాహ—

“ఏష మే ప్రాపితః స్థానం దుష్ప్రాప మమరై రపి ।

సావర్ణే రంతరస్థాయం భవితేంద్రో షడ్రాతయః ॥

తావత్సుకల మధ్యాస్తే విశ్వకర్మవినిర్మితమ్ ।”

స్థానం పురందరా ధృత్వా బలయే దాస్యతీశ్వరః.

౧౭

నవమో దక్షసావర్ణి ర్మనుర్వరుణసంభవః.

భూతకేతు ర్దీప్తికేతు రిత్థాద్యాస్తత్పుతా సృప

౧౮

పారా మరీచిగర్వాద్యా దేవా ఇంద్రోఽద్భుతః స్మృతః.

ద్యుతిమత్ప్రముఖా స్తత్ర భవిష్యంత్యిషయస్తతః

౧౯

అయుష్మతోఽమ్బుధారాయా మృషభో భగవత్కలా.

భవితా యేన సంరాధ్ధాం త్రిలోకీం భోక్త్యతేఽద్భుతః

౨౦

దశమో బ్రహ్మసావర్ణి రుపశ్లోకసుతో మహాన్

తత్పుతా భూరిషేణాద్యా హవిష్మత్ప్రముఖా ద్విజాః.

౨౧

ఇతి తదేవ మనుగృహీతః తత్ప్రభృతి సుతలం అధిననన్ ఆయాస్య త్యష్టమే మన్వంతరే తదాఽ
ఽతః పునః సారస్వతీ సారస్వతీ సారస్వతీ సారస్వతీ సారస్వతీ సారస్వతీ సారస్వతీ సారస్వతీ సారస్వతీ
తతః ప్రదాదిపత్నావసానే సిద్ధి మవాప్స్యతీతి

౧౭

నవమమన్వంతరషట్కమాహ (నవమ ఇతి) వరుణసంభవః వరుణస్య పుత్రః దక్షసావర్ణి రితి
ప్రసిద్ధో మను ర్నవమో భవితా భవిష్యతి. తస్య సుతాః ధృతకేత్వాదయో భవిష్యంతి

౧౮

దాత్రాద్యా దేవగణా ఇంద్రస్తు శ్రుతః ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా ద్యుతిమత్ప్రభృతయః స ప్రర్షయః
భవితారః.

౧౯

ఏనం మన్వాదయః పంచోక్తాః సవరీత్ర మవతారమాహ (అయుష్మత ఇతి) అంబుధారాయాం
భార్యాయా మాయుష్మతః సకాశా ద్భగవాన్ అవతీర్ణః ఋషభ ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా. యేన ఋషభేణ
సంరాధ్ధాం రక్షితాం త్రిలోకీం శ్రుతాఖ్య ఇంద్రో భోక్త్యతే పాలయిష్యతి

౨౦

దశమమన్వంతరషట్కమాహ (దశమ ఇతి) ఉపశ్లోకస్య సుతో మహాన్ సుగుణః
బ్రహ్మసావర్ణి రితి ప్రసిద్ధో దశమో మను ర్భవితా తస్య బ్రహ్మసావర్ణే ర్మనోః సుతాః భూరిషేణాద్యా
ద్విజాః స ప్రర్షయస్తు హవిష్మత్ప్రభృతయః

౨౧

(భవిష్యమన్వంతరన ప్రకవర్ణనం)

హవిష్మాన్ సుకృతిః సతోఽజయో మూర్తిస్తదా ద్విజాః.

సువాసనవిరుద్ధాద్యా దేవాః శంభుః సురేశ్వరః

౨౨

విష్వక్సేనో విషూచ్యాం తు శంభోః సఖ్యం కరిష్యతి.

జాతః స్వాంతేన భగవాన్ గృహే విశ్వసృజో విభుః.

౨౩

మనుర్వై ధర్మసావర్ణి రేకాదశమ ఆత్మవాన్.

అనాగతా స్తత్పుతాశ్చ సత్యధర్మాదయో దశ

౨౪

విహంగమాః కామగమాః నిర్వాణరుచయః సురాః.

ఇంద్రశ్చ వైదృతస్తేషా మృషయ శ్చారుణాదయః

౨౫

ఆర్యకన్య సుతస్తత్ర దర్మనేతు రితి స్మృతః.

వైదృతాయాం హరేరంశ త్రిలోకీం ధారయిష్యతి

౨౬

ఏతానేవ కాంఘ్ని నిర్దిశతి (హవిష్మావితి) సువాసనాదయో దేవగణాః భవితారః సురేశ్వర ఇంద్రస్థు శంభుః భవితా. ౨౨

అనతారమాహ - విష్వక్సేనో విభు ర్భగవాన్ విశ్వజితో గృహే తత్పూర్వాయాం విషూచ్యాం స్వాంతే నావతీర్థః శంభో రింద్రస్థు సఖ్యం కరిష్యతి. ౨౩

ఏకాదశమన్వంతరషట్కమాహ (మనురితి.) ఆత్మవాన్ ప్రకస్తమవస్కో ధర్మసావర్ణి రితి ప్రసిద్ధః ఏకాదశోమనుర్భవిష్యతి ఏకాదశమ ఇత్యార్షం తస్య ధర్మసావర్ణే స్మృతాః దశ సత్యధర్మాదయో అనాగతాః భవితారః. ౨౪

విహంగమాద్యా జేవగణాః తేషా మధిపతి రింద్రస్థు ధ్రువ ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా సప్తయ స్త్వరుణాదయః. ౨౫

అనతారమాహ (ఆర్యకన్యేతి) ఆర్యకన్య భార్యాయాం వైదృతాయాం జాతోఽవతీర్థః ప్రూరేః రంశః తత్ర మన్వంతరే ధర్మనేతు రితి ప్రసిద్ధో భవితా స ప త్రిలోకీం ధారయిష్యతి ౨౬

భవితా రుద్రసావర్ణీ రాజన్ ద్వాదశమో మనుః,

దేవవా నుపదేవశ్చ దేవశ్రేష్ఠాదయః సుతాః

౨౭

ఋతధామా చ తత్రేంద్రో దేవాశ్చ హరితాదయః,

ఋషయశ్చ తపోమూర్తిస్తపస్వ్యాగ్నిధ్రకాదయః

౨౮

స్వధామాఖ్యో హరే రంశః సాధయిష్యతి తస్మినోః,

అంతరం సత్యసహసః సూనృతాయాః సుతో విభుః

౨౯

మను ప్రయోదశో భావ్యో దేవసావర్ణిరాత్మవాన్,

చిత్రసేనవిచిత్రాద్యా దేవసావర్ణిదేహజాః

౩౦

దేవాః సుకర్మసుత్రామనంజ్ఞా ఇంద్రో దివస్పతిః,

నిరోక్తతత్త్వదర్శాద్యా భవిష్యంత్యర్షయస్తదా

౩౧

దేవహోత్రస్య తనయ ఉపహర్తా దివస్పతేః,

యోగేశ్వరో హరే రంశో బృహత్యాం సంభవిష్యతి.

౩౨

హే రాజన్ : ద్వాదశో మనుః రుద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో భవితా తస్య సుతా దేవాదయః ౨౭

తత్ర మన్వంతరే ఋతధామాఖ్య ఇంద్రః హరితాదయో దేవగణాః సప్తర్షయస్తు తపః
ప్రభృతయః. ౨౮

ఋధామాఖ్యో హరే రంశావతార స్తస్య మనోః రుద్రసావర్ణి రంతరం సాధయిష్యతి స చ
సత్యసహః సూనృతాయాః సుతాః ౨౯

త్రయోదశో మను రేవసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో భావ్యః భవితా దేవసావర్ణిరాతాః తత్సూతాః
చిత్రసేనాదయః ౩౦

సుకర్మాదినంజ్ఞకాః దేవగణాః, ఇంద్రస్తు దివస్పతిరితి ప్రసిద్ధో భవితా తతా మన్వంతరే
ఋషయః సప్త ఋషయో నిరోక్తాదయో భవిష్యంతి. ౩౧

జేవహోత్రస్య భార్యాయాం బృహత్యాం హరేరంశః సంభవిష్యతి స చ యోగేశ్వరాఖ్యో
దేవహోత్రస్య తనయో దివస్పతే రింద్రస్య ఉపహర్తా ఇష్టసంపాదకో భవితా ౩౨

మనుర్వా ఇంద్రసావర్ణి శృతుర్దశమ ఏష్యతి.

ఉరుగంభీరబుద్ధ్యాద్యా ఇంద్రసావర్ణి పీర్యజాః

౩౩

పవిత్రా శ్చాక్షుషా దేవాః కుచిరింద్రో భవిష్యతి.

అగ్ని ర్బాహుః కుచిః కుద్ధో మాగధాద్యా స్తపస్వినః

౩౪

సత్రాయణస్య తనయో బృహద్భాను స్తదా హరిః.

వితానాయాం మహారాజ క్రియాతంతూన్వితాయితా

౩౫

రాజం శృతుర్దశై తాని త్రికాలానుగతాని తే.

ప్రోక్తాన్యేభి ర్మితః కల్పో యుగసాహస్రపర్యయః

౩౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం అష్టమస్కంధే.

మన్వంతరానువర్ణనం నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః

చతుర్దశో మను స్త్వింద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధః ఏష్యతి భవిష్యతి తద్వీర్యజాః తత్పుత్రా ఉర్వాదయః.

దేవగణాస్తు పవిత్రాదిసంజ్ఞితాః ఇంద్రః కుచిరితి ప్రసిద్ధః భవిష్యతి తపస్వినః సప్తర్షయో

అగ్న్యాదయః

౩౪

హరి ర్భగవాన్ సత్రాయణస్య తనయో బృహద్భానురితి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి హే మహారాజః

సచ బృహద్భాను ర్వితానాయాం సత్రాయణస్య భార్యాయాం జాతః క్రియాతంతూన్ యజ్ఞకర్మసంతానాన్

వితాయితా విస్తారయిష్యతి

౩౫

మన్వంతరకథన ముపసంహరతి (రాజన్నితి) హే రాజన్! త్రికాలానుగతాని

భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలానుగతాని తత్ర భూతాని షట్ వర్తమానమేకం భవిష్యాణి సప్త ఇత్యేవం

చతుర్దశమన్వంతరాణి తే కుభ్యం మయా ప్రోక్తాని ఏభి శృతుర్దశభి ర్మన్వంతరైః కల్పః

దై నందినాత్మకః కల్పః స చ యుగసహస్రపరిమితః యుగానాం కృతాదీనాం సహస్రవారం పర్యయః

పరివృత్తి ర్యస్మిన్ స తతాభూతః.

౩౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

పండితాయాం. అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

త్రయోదశోఽధ్యాయః

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః

రాజోవాచ—

మన్వంతరేషు భగవన్ యథా మన్వాదయ స్త్విమే.
యస్మిన్ కర్మణి యే యేన నియుక్తాస్తద్ వదస్య మే

॥

ఋషి రువాచ—

మనవో మనువుత్రాశ్చ మనయశ్చ మహిపతే
ఇంద్రాః సురగణాశ్చైవ సర్వే పురుషాననాః
యజ్ఞాదయో యాః కథితాః పౌరుష్యస్తనవో నృప,
మన్వాదయో జగద్యాత్రాం నయంత్యాభిః ప్రచోదితాః
చతుర్యుగాంతే కారేన గ్రస్తాన్ శ్రుతిగణాన్ యథా.

॥

॥

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః

ఏవం మన్వంతరేషు కథితేషు ప్రసంగా న్మన్వాదీనాం కృత్యం పృచ్ఛతి రాజా (మన్వంతరే
ష్వితి) హే భగవన్! మన్వంతరే ష్వమీ ఉక్తా మన్వాదయః అధిశబ్దగ్రాహ్యః తత్పుత్రదయః పంచామీ
మన్వాదయః యేన యస్మిన్ కర్మణి యే నియుక్తాః తన్నోఽన్మభ్యం వదస్య ప్రత్యేకం మన్వాదీనాం
కృత్యం వదస్వేత్యర్థః.

॥

తత్ర యేనేతి స్పష్టం నియోక్తారం తావదహ మునిః (మనన ఇతి) హే మహిపతే!
మన్వాదయః పంచైతే సర్వే పురుషే జ్యేష్ఠరేణ యజ్ఞాద్యవతారైః శాన్యంతే నియుజ్యంత ఇతి తథా ॥

॥

తదేవాహ (యజ్ఞాదయ ఇతి) హే నృప! పౌరుష్యః పరమపురుషస్య సంబంధిన్యః
తనవోఽవతారాః యా యజ్ఞాదయః కథితాః అభిస్తనుభిః ప్రచోదితా నియుక్తాః మన్వాదయః జగద్యాత్రాం
నయంతి జగత్సౌషణం కుంప్వంతీత్యర్థః.

॥

ఏవం భగవదవతారో నియోక్తా మన్వాదయో నియోజ్యాః జగద్యాత్రానయనం తేషాం
కర్మేత్యుక్తమ్ అథ కథం జగద్యాత్రాం నయంతీ త్యపేక్షయాం శావ్యుషీణాం కర్మా (చతుర్యుగాంత

తపసా ఋషయోఽపశ్యన్ యతో ధర్మః సనాతనః
తతో ధర్మం చతుష్పాదం మనవో హరిణోదితాః,
యుక్తాః సంచారయంత్యద్ధా స్వే స్వే కాలే మహీం నృప.
పాలయంతి ప్రజాపాలా యావదంతం విభాగః
యజ్ఞభాగభుజో దేవా యే చ తత్రాన్వితాశ్చ తైః.
ఇంద్రో భగవతా దత్తాం త్రైలోక్యశ్రియ మూర్జితామ్,
భుంజానః పాతి లోకాం ప్రీన్ కామం లోకే ప్రవర్షతి
జ్ఞానం వాసుయగం బ్రూతే హరిః సిద్ధస్వరూపధృక్,
ఋషిరూపధరః కర్మయోగం యోగేశ్వరూపధృక్.

ఇతి) పూర్వపూర్వమన్వంతరావసానే కాలేన అద్యేత్రభావయుక్తకాలేన గ్రస్తాన్ విలుప్తాన్ శ్రుతిగణాన్
పున ర్యథావ దృషయః సప్త ఋషయః తపఃప్రభావే నాపశ్యన్ సాక్షాత్కృత్య ప్రవర్తితవంత ఇత్యర్థః
శ్రుతిగణాన్ విశిష్ట - యతో యేభ్యః శ్రుతిగణేభ్యః సనాతనో ధర్మోఽవబుధ్యతే ఇతి శేషః

మనూనాం కర్మాహ (తత ఇతి) తతః ఋషిభిః యథావత్ శ్రుతిగణదర్శనానంతరం
తదవబోధితం స్వం స్వం ప్రవర్త్యం చతుష్పాదం ధర్మం హరిణా యజ్ఞాదిరూపిణోదితా యుక్తా వియుక్తా
ఇత్యర్థః సంయుతాః సంతో మనవోఽద్ధా సాక్షాత్ స్వే స్వే కాలే యుగానురూపం మహీం మహ్యం
సంచారయంతి ఉదేశాన్ ప్రవర్తయంతి

మనువుత్రాణాం కృత్యమాహ (పాలయంతీతి) ప్రజాపాలాః మనువుత్రాంతం ధర్మం
యావదంతం యావన్నన్వంతరావసానం విభాగః పుత్రపౌత్రాదిక్రమేణ వర్ణాశ్రమవిభాగేన చ పాలయంతి.
దేవానాం కర్మాహ (యజ్ఞేతి) యే చ ఋషిపితృభూతమనుష్యాః యత్ర సంపదహోయజ్ఞాదో
కర్మణ్యన్వితాః తోక్తౌత్వే నాన్వితాపైస్సహ దేవా యజ్ఞభాగభుజః తద్యోక్తారః.

ఇంద్రదన్య కర్మాహ (ఇంద్ర ఇతి) భగవతా యజ్ఞాదిరూపితా దత్తా మత ఏవోర్జితాం
ప్రభూతాం త్రైలోక్యశ్రియ మనుభవం ప్రీన్ లోకాన్ పాతి కథం పాతీత్యత్రాహ కామం యథేష్టం
లోకేఽభివర్షతి వృష్ట్యా పాతీత్యర్థః.

అతావతారన్య కృత్యమాహ (జ్ఞానమితి) చళభేన మన్వాదివియోజనం సముచ్చయతే
హరి ర్యజ్ఞాద్యవతారరూపః సిద్ధరూపధృత్ కపిలాదిరూపధృత్ జానం యుగానురూపం బ్రూతే
ఉపదిశతి.

సర్గం ప్రజేశరూపేణ దహ్మన్ హన్యాత్ స్వరాద్వపుః.

కాలరూపేణ సర్వేషా మభావాయ పృథగ్గుణః

స్తూయమానో జనై రేభి ర్మాయయా నామరూపయా,

విమోహితాత్మభి ర్నానాదర్శనైర్న చ దృశ్యతే

ఏతత్ కల్పవికల్పస్య ప్రమాణం పరికీర్తితమ్

యత్ర మన్వంతరాణ్యాహు శ్చతుర్దశ పురావిదః

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, షహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే.

చతుర్దశోఽధ్యాయః

ప్రజేశరూపేణ మరీచ్యాదిరూపేణ సర్గం కిరోతీతి శేషః స్వరాద్వపుః రాజమూర్తిస్స స తదనుప్రవేశేనేత్యర్థః, దహ్మన్ దుష్టసత్త్వాన్ హన్యాత్ పునః కాలరూపేణ సర్వేషా మభావాయ లయాయ చ భవతి. కథంభూతిః పృథగ్గుణః సృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణవిభిష్టః

నామరూపయా నామరూపభాజా మాయావిమోహితాని మనాంసి యేషాం తై రత ఏవ నానాదర్శనైః జ్ఞానైకాకారే ష్టాత్మసు దేవమనుష్యాది నానాబుద్ధిం కుర్వద్భిః ఏభిర్జనైః కేవలం స్తూయమాన ఏవ శాస్త్రేణ నిరూప్యమాణ ఏవ న తు దృశ్యతే ఇత్యర్థః.

ప్రాసంగికం నిరూప్య మనవోఽస్మిన్ వ్యతీతాః స్యుః కల్పే స్వాయంభువాదయః" ఇతి మన్వంతరకథనార్థతయా ప్రస్తుతం కల్పమే వోపసంహరతి (ఏతదితి) కల్ప వికల్పస్య కల్పబేదస్యానంతరకల్పస్య దైనందినకల్పస్యేత్యర్థః, ఏతచ్ఛతుర్దశమన్వంతరాత్మకం ప్రమాణం పరికీర్తితం. శ్రీ కోఽసౌ కల్పవికల్పః పురావిదః కల్పవికల్పయాచాత్మ్యవిదః యత్ర కల్పవికల్పే మన్వంతరాణి చతుర్దశాహుః ఊహుః

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారణాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేవ

తచ్ఛరణజిమలపరివయఃప్రసన్నతీత్సా క్తిసమిధిగతశ్రీమద్భాగవత్కర్తృహృదయేవ

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

చతుర్దశోఽధ్యాయః

అథ పంచదశోఽధ్యాయః

రాజోవాచ —

బలేః పదత్రయం భూమేః కస్మాద్ధరి రయాచత,

భూత్వేశ్వరః కృపణవల్లభార్థోఽపి బబంధ తమ్

౧

ఏతద్ వేదితు మిచ్ఛామో మహాత్ కౌతూహలం హి నః,

యజ్ఞేశ్వరస్య పూర్ణస్య బంధనం చాప్యనాగనః

౨

శ్రీశుక ఉవాచ —

పరాజితశ్రీ రనుభిక్ష్వ హాపితో హింద్రేణ రాజన్ భృగుభిః స జీవితః.

సర్వాత్మనా తానభజద్ భృగున్ బలిః శిష్యో మహాత్పార్థనివేదనేన

౩

అథ పంచదశోఽధ్యాయః

ఏవం మన్వంతరా జ్ఞాకర్త్య “దత్వేమాం యావమానాయ విష్టవే యః పదత్రయమ్” ఇతి సంగ్రహేణోక్తం హరే ర్వామనస్య చరిత్రం విస్తరేణ బుధుః పృథ్వీ రాజా (బలేరితి ద్వాభ్యామ్) హరిః స్వయ మీశ్వరః అవాప్తసమస్తకామో భూత్వా కృపణవత్ కస్మాద్ధేతోః బలేః సకాళాత్ భూమేః పదత్రయ మయాచత, లభ్యార్థోఽపి యాజ్ఞయా లభ్యపదత్రయోఽపి కస్మాద్ధేతో స్తం బలిం బబంధః ౧

ఏతద్వాఙ్మబంధనాదికం హరేః కర్మ వేదితు మిచ్ఛామో వయ మత్తైత చ్చనజే నోఽస్మాకం పరమదికం కౌతూహలం వర్తతే ఏతచ్ఛబ్దవిర్దిష్టమాహ — పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్య యజ్ఞేశ్వరస్య భగవతః కర్తరి షష్ఠీ యజ్ఞేశ్వరే జానాగసో నిరపరాధినో బలేః బంధనం చకారా ద్యావనం చ. ౨

ఇత్యేత దేవ మాపృష్టః సవిస్తరం తచ్ఛరిత మాహ మునిర్నవభి రధ్యాయైః, తత్ర తావ ద్బలే ప్రితోకీ మపహర్తు ముపాయాంతర మవశ్యన్ యాత్వాం కృతవానితి వక్తుం తావద్బలేః గురుసేవాబలేన స్వప్రాప్తిత్రమమాహ (పరాజితశ్రీరిత్యాదినా యావదధ్యాయ పమాప్తి) హే రాజన్ః ఇంద్రేణ దైవాసురే యుద్ధే పరాజితా గృహీతా శ్రీః రాజ్యలక్ష్మీః యస్య సః అనుభిః ప్రాణైశ్చ హాపితః త్యాజితః పునః భృగుభిః భృగ్వాదిభి ర్జీవితః జీవసం ప్రాపితో భృగుజాం శిష్యో బలిర్యైరోచవిః తాన్ భృగునేపి సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన మహాత్మా ఉదారమనా అర్థనివేదనేన ధనఃపూర్ణజేన స కేవలం కుష్కభక్త్యేత్యర్థః, చాణక దారాధికవాన్, ౩

తం బ్రాహ్మణా భృగవః ప్రీయమాణా అయాజయన్ విశ్వజితా త్రిణాకమ్,
జిగీషమాణం విధినాభిషిచ్య మహాభిషేకేణ మహానుభావాః ౪

తతో రథః కాంచనపట్టనద్ధో హయాశ్చ హర్యశ్వతురంగవర్ణః,
ధ్వజశ్చ సింహాన విరాజమానో హతాశనాదాన హవిర్భిరిష్టాన్ ౫

ధనుశ్చ దివ్యం పురటోపనద్ధం తూణావరిక్తో కవచం చ దివ్యమ్,
పితామహస్తస్య దదౌ చ మాలా మహ్లానపుష్పాం జలజం చ శుక్రః. ౬

ఏవం స విప్రాజ్ఞితయోధనార్థే నైః కల్పితస్వస్త్వయనోఽథ విప్రాన్,
ప్రదక్షిణీకృత్య కృతప్రణామః ప్రహ్లాద మామంత్ర్య నమ శ్చకార ౭

తం భజంతం త్రిణాకం స్వర్గం జేతుం ఇచ్ఛంతం బలిం మహానుభావాః బ్రాహ్మణా భృగవః
ప్రీయమాణాః సంకః విశ్వజితా యాగేనాయాజయన్ కిం కృత్వా మహాభిషేకేణ బహ్మవృధ
బ్రాహ్మణప్రసిద్ధేనాభిషిచ్య. ౪

తతో విశ్వజిద్యాగే హవిర్భిరిష్టా ధృతాశనాత్ రథాదియ ఆనన్, తత్ర తావత్
కాంచనపరికరబద్ధో రథః అవిర్భూతావ తతో హర్యశ్వస్య ఇంద్రస్య తురంగాణామేవ వర్ణో హరితో
యేషాం తే హయా ఉద్భూతాః తతః సింహాన విరాజమానో ధ్వజః ౫

తః పురటోపనద్ధం కాంచనపరికరబద్ధం ధను రరిక్తా వక్షయౌ తూణా ఇమదీ దివ్యం
కవచం చానన్ పితామహః ప్రహ్లాదః తస్య బలేః సంప్రదానస్య సంబంధపితక్షయా షష్ఠి. తస్మై
అహ్లానావి సద్భావి యస్యాం ఛాం మాలాం దదౌ శుక్రః జలజం శంఖం దదౌ ఇత్యనుషంగః. ౬

ఏవం భృగుభి ర్విప్రై రర్జితః సంపాదితో యోధనార్థో యుద్ధపరికరో యస్య స బలిః తై
ర్విప్రైః కల్పితం కృతం స్వస్త్వయనం మంగళవాచనాదికం యస్య తద్యతోఽథ విప్రాన్ పరిక్రమ్య
తేభ్యః కృతః ప్రణామో యేన సః ప్రహ్లాద మామంత్ర్య పృష్ట్యా తస్మై నమ శ్చకార ౭

(బలికర్తృకః స్వర్గవిజయః, దేవానాం పరివ్రాజనం చ)

అథామహ్య రథం దివ్యం భృగుదర్శితం మహారథః.

సుప్రసంగోఽథ సంసహ్య ధన్వీ ఖడ్గీ ధృతేషుధిః

౮

హేమాంగదలసద్భావః స్ఫురన్మకరకుండలః,

రరాజ రథ మారూఢో దిష్ట్యస్త ఇవ హవ్యవాన్.

౯

తుల్యైశ్వర్యరథశ్రీభిః స్వయూతై రైత్యయూధపైః.

పిబద్ధిరివ ఖం దృగ్ని ర్దహద్భిః పరిధీనివ

౧౦

వృతో వికర్షన్ మహతీ మాసురీం ధ్వజినీం విభుః.

యయా వింద్రపురీం స్వృద్ధాం కంపయన్నివ రోదసీ

౧౧

రమ్యా ముపవనోద్యానైః శ్రీమద్భి ర్నందనాదిభిః.

అథ భృగుభి ర్దర్శితం దివ్య మనర్హం రథ మారూహ్య స బలిః రరాజ ఇత్యన్వయః. కథంభూతః? స్రగ్ధరః మాలాధరః సునన్నద్ధః కివచిత్వాత్ ధన్వీ ధనుర్ధరః ధృత ఇషుది ర్యేన సః ౮

హేమాంగదాభ్యాం లసంతౌ బాహూ యన్య స్ఫురతీ మకరకుండలే యన్య తిథాభూతో రథ మారూఢో రరాజ క ఇవః దిష్ట్యస్తః వనే ప్రజ్వలితః హవ్యవా డగ్నిరివ కుండస్త ఆహవనీయ ఇవేతి వా. ౯

దైత్యయూధపైః పృతః స్వృద్ధా మింద్రపురీం యయౌ ఇత్యన్వయః. కథంభూతైః? తుల్య మైశ్వర్యం బలం శ్రీశ్చ యేషాం తైః సయూధైః దృగ్నిః ఖ మంతరిక్షం పిబద్ధిరివ పరిధీన్ దిశో దహద్ధిరివ స్థితైః ౧౦

కథంభూతః సన్? విభుః సమర్థః మహతీ మాసురీం ధ్వజినీం సేనాం వికర్షన్ ప్రస్థాపయన్ రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ కంపయన్నివ ౧౧

సమృద్ధి మేవ దర్శయతు మింద్రపురీం వర్ణయతి (రమ్యామితి స్పార్తై రేకాదళః) శ్రీమద్భిః ఫలపుష్పాదిసమృద్ధిమద్భిః నందనాదిభి రుపవనై రుద్యానవనైశ్చ రమ్యాం తత్రోపవనాని ఫలప్రధానాని

కూజద్విహంగమిధునైర్గాయన్మ త్తమధువ్రతైః

౧౨

ప్రవాళఫలపుష్పోరుశాఖామరద్రుమైః,

హంససారసచక్రాహ్వకారంధచకులాకులాః,

నశిన్యో యత్ర క్రీడంతి ప్రమదాః సురసేవితాః

౧౩

ఆకాశగంగయా దేవ్యా వృతాం పరిభ్రూతీయా,

ప్రాకారేణాగ్నివర్ణేన సాట్టాలే నోన్నతేన చ

౧౪

రుక్మపట్టకపాత్రైశ్చ ద్వారైః స్ఫటికగోపురైః,

జుష్టాం విభక్తప్రపథాం విశ్వకర్మవినిర్మితామ్.

౧౫

సభాచత్వరరథ్యాధ్యాం విమానై ర్మ్యుర్ముదైర్యుతామ్.

శృంగాటకై ర్మణిమయై ర్వజ్రవిద్రుమవేదిభిః

౧౬

వికటస్థాని వా ఉద్యానాని పుష్పప్రదానాని దూరస్థాని వా కథంభూతైః కూజంతి విహంగమిధునాని
యేషు గాయంతో మధునా మత్తా మధువ్రతా యేషు తైః

౧౭

ప్రవాళాదీనాం ఉరు భారో యాసు తాః శాఖా యేషాం తే అమరద్రుమా యేషు తైః యత్ర
యాసు సురసేవితాః ప్రమదాః క్రీడంతి తాః హంసాదికులై రాకులా వ్యాప్తాః నశిన్యః సరాంపి యత్ర
యేషు తై రుపవనోద్భవైః రమ్యా మితి పూర్వేణాన్వయః

౧౮

కించ పరిభ్రూతయా దేవ్యా దేవస్య త్రివిక్రమస్య పాదాంగుష్ఠజయా ఆకాశగంగయా
ప్రాకారేణ చ జుష్టా మిత్యన్వయః కథంభూతేన అగ్నిరివ వర్ణో యస్య తేన సువర్ణమయేనేతి భావః
ఆట్టాలాః ప్రాకారోపరి రచితాని యుద్ధస్థానాని తత్సహితేన ఉన్నతేన చేతి

౧౯

రుక్మపట్టాని కపాటాని యేషు తైః అవాంతరద్వారైః స్ఫటికమయై రొపురైః పురద్వారైశ్చ
జుష్టాం విభక్తాః ప్రపథా రాజమార్గాః యస్యాం విశ్వకర్మణా వినిర్మితామ్

౨౦

సభాదిభి రాధ్యాం సుందరాం సంపన్నాం వా తత్ర సభా ఆవేశస్థానాని చత్వరా ణ్యంగజాని
రథ్యాః ఉపమార్గాః న్యుర్ముదం దశకోటయః శాఖి ర్గణనీయై రనంతై ర్విమానై ర్యుతాం వజ్ర
విద్రుమమయ్యో వేదయో వేదికా యేషు తైః శృంగాటకైః చతుర్ముదై ర్యుతామ్

౨౧

(బలికర్తృకః స్వర్గవిజయః, దేవానాం పరియనం చ)

యత్ర నిత్యవయోరూపాః శ్యామాః విరజవాససః,

భ్రాజంతే రూపవన్నార్యో హ్యర్చిర్భిరివ వహ్నయః

౧౭

సురశ్రీకేశవిభ్రష్టనవసౌగంధికస్రజామ్

యత్రామోద ముపాదాయ మార్గ ఆవాతి మారుతిః

౧౮

హేమజాలాక్షనిర్గచ్ఛద్ధామేనాగురుగంధినా,

పాండురేణ ప్రతిచ్ఛన్నమార్గే యాంతి సురప్రియాః.

౧౯

ముక్తావితానై ర్మణిహేమకేతుభి ర్నానాపతాకావలభీభి రావృతామ్,

శిఖండిపారావతభృంగనాదితాం వైమానికశ్రీకలగీతమంగళామ్

౨౦

మృదంగశంఖానకదుందుభిస్వనైః సతాలవీణా మురజిర్వివేణుభిః

నిత్యం వయ స్త్రాదుజ్యం రూపం సౌకుమర్యం చ యాసాం తాః శ్యామాః యౌవనమధ్య
స్థాశ్చ విరజం నిర్మలం వాసో యాసాం తాః రూపవత్యః నార్యః ప్రియః అర్చిర్భిః శిఖాభి ర్వహ్నయ
జవ యత్ర యస్యాం రాజంలే కే ఇత్యర్థః

౨౧

యత్ర యస్యాం సురశ్రీణాం కేశేభ్యో విభ్రష్టానాం నవసౌగంధికస్రజా మామోద
ముపాదాయ మారుతో హేమగవాక్షేభ్యో వివిర్గచ్ఛతా ధూపే నాగురుగుంధినా సహ మార్గే వహతి
తామ్

౨౨

యస్యాం మార్గే పాండురేణ వశేన ప్రతిచ్ఛన్నే మార్గే సురశ్రీయోఽప్పరసః యాంతి
సంచరంతి తామ్.

౨౩

ముక్తామయై ర్నితానైః మణిహేమమయైః కేతుభిశ్చ నానావిధానాం పతాకా మావళిభిశ్చ
విరాజితాం శిఖండాదిభి ర్నాదితాం వైమానికశ్రీణాం మధురగీతై ర్మండితామ్

౨౪

మృదంగాదీనాం స్వనైః తాలాదిధ్వనిసహితై ర్మృత్యైః నవాద్యై రుపదేవానాం గంధర్వాదీనాం

సృత్యైః సవాద్యైరుపదేవగీతకై ర్మనోరమాం స్వప్రభయా జితప్రభామ్. ౨౧

యాం న ప్రజం త్యధర్మిస్తాః ఖలా భూతద్రుహః శరాః,
మానిసః కామినో బుద్ధా ఏభి ర్హీనా ప్రజంతి యత్ ౨౨

తాం దేవదానీం స వరూధినీపతి ర్బహిః సమంతాద్ రురుధే పృతన్యయా,
ఆచార్యదత్తం జలజం మహాస్వనం దద్మో ప్రయుంజన్ భయ మింద్రయోషితామ్ ౨౩

మఘవాం స్త మభిప్రేక్య బలేః పరమ ముద్యమమ్,
సర్వదేవగణోపేతో గురు మేత దువాచ హ. ౨౪

భగవ న్ముద్యమో భూయాన్ బలే ర్నః పూర్వవైరిణిః.
అవిషహ్య మిమం మన్యే కేనాసీత్ తేజసోర్జితః ౨౫

గీతకైశ్చ మనోరమాం స్వప్రభయా జితా ప్రభా సాజ్ఞ ద్వివ్యగీతాద్యధిష్ఠాత్రీ దేవతా యయా "తామ్
అన్యై రజితప్రభామ్" ఇతి వా పారాంతరే జితా గ్రహః సూర్యారయో యయా తామ్ ౨౧

యత్ యాం సామాన్యే నపుంసకమ్ అధమిష్ఠాదయో న ప్రజంతి ఇతః ప్రేత్య న
ప్రాప్నువంతి దురాత్మానః శరాః మూర్ఖాః మానినోఽహంకారిణః బుద్ధాః పంచకాః ౨౨

తా మేవ భూతాం దేవదానీ మమరావతీం బహిః సమంతా ద్వరూధిన్యాః సేనయాః పతిః స
బలిః పృతన్యయా సేనయా రురుధే తతః ఇంద్రన్య యోషితాం భయ ముత్పాదయన్ ఆచార్యేణ
శుక్రేణ దత్తం మహాస్వనం శంఖం దద్మో ౨౩

మఘవా వింద్రస్తం బలేః పరమ మధికం ఉద్యోగం జ్ఞాత్వా నరైః దేవానాం గజై రుపేతో
బృహస్పతి మిత్రం ఉవాచ ౨౪

తదేవా (భగవన్నితి సార్థే త్రిభిః) హే భగవన్! పూర్వవైరిణో దైవాసురే యుద్ధే
పరాజితస్య బలే రధునాఽయం మహానుద్యమః ఇమ ముద్యమం సోధు మశక్యం మన్యే కేన హేతునా
అయం తేజసోర్జిత ఆసీత్ ౨౫

(బలికర్తృకః స్వర్గవిజయః, దేవానాం పరాయణం చ)

నైనం కశ్చిత్ కుతో వాపి ప్రతివ్యోధు మధీశ్వరః,

పిబన్నివ ముఖేనేదం లిహన్నివ దిశో దశ,

దహన్నివ దిశో దృగ్విః సంవర్తాగ్ని రివోద్ధితః

౨౬

బ్రూహి కారణమేతిస్య దుర్ధర్షత్వస్య మద్రిపోః,

ఓజః సహా బలం తేజో యత ఏతత్సముద్యమః.

౨౭

గురు రువాచ—

జానామి మమవచ్చత్రో రున్నతే రస్య కారణమ్.

శిష్యా యోపభృతం తేజో భృగుభి ర్భ్రహ్మవాదిభిః.

౨౮

భవద్విదో భవాన్ వాపి వర్జయిత్వేశ్వరం హరిమ్,

నస్య శక్తః పురః స్థాతుం కృతాంతస్య యథా జనాః.

౨౯

ఏనం బలిం కోఽపి పుమాన్ కేన ప్యుపాయే నాపాకర్తుం నశ్రభః ఆయం ముఖేనేదం
జగత్ పిబన్నివ దశ దిశో లిహన్నివ ఉద్ధితః ప్రళయాగ్నిరివ దృగ్వి ర్నభో దహన్నివాస్తే

౩౦

మమ శక్త్రో ర్భలేః దుర్ధర్షత్వ వైరేతస్య కారణం బ్రూహి యతః కారణాదోజాదిః తత్ర
యుక్తః సముద్యమశ్చ త్యేతదాసీత్ తత్రోజః ఇంద్రియబలం సహః ఉత్సాహో మానసం బలం
దైహికమ్

౩౧

ఏనం విజ్ఞాపిత ఆహ గురుః (జానామీతి) హే మమవన్! ఆస్య త్వచ్చత్రో ర్భలే రొన్నతి
కారణ మహం జానామి. కిం తత్? యత్ బ్రహ్మవాదిభిః కృతాదిభిః శిష్యాయ బలియే ఉపభృత
మాహితం తేజ ఇత్యేతత్

౩౨

అతో భగవంతం వినాఽన్యః కశ్చి ద్భవద్విధః సాజ్ఞ ద్భవాన్వాఽస్య సమ్ముఖే జ్ఞానమపి
స్థాతుం న శక్నోతి.

౩౩

తస్మాన్నిలయ ముత్సృజ్య యాయం సర్వే త్రివిష్టపమ్.

యాత కాలం ప్రతీక్షంతో యతః శత్రో ర్విపర్యయః.

౩౦

ఏష విప్రబలోదర్కః సంప్రత్యార్జితవిక్రమః,

తేషా మేవాసమానేన సానుబంధో వినంక్ష్యతి

౩౧

ఏవం సుమంత్రితార్థావై గురుణార్థానుదర్శినా.

హిత్యా త్రివిష్టపం జగ్ముర్గీర్వాణాః కామరూపిణః.

౩౨

దేవేష్వద నిలీనేషు బలి ర్వైరోచనః పురీమ్,

దేవధానీ మధిష్ఠాయ వశం నిన్యే జగత్త్రయమ్

౩౩

తం విశ్వజయినం శిష్యం భృగవః శిష్యవత్సలాః,

శతేన హయమేధానా మనువ్రత మయాజయన్

౩౪

మంత్రమాహ (తస్మాదితి) తస్మాత్ జేతు మశక్యత్వాత్ సర్వే యాయం త్రివిష్టపం త్యక్త్వా నిలయ మదర్శనం యత గచ్ఛత కథంభూతాః యతః యేన కాలేన శత్రోః పరాజయో నొన్నత్యం వా భవిష్యతి తం కాలం ప్రతీక్షమాణాః సంతః

౩౦

కోఽసౌ కాల స్తత్రాహ - అయ మధునా విప్రాణాం బలే నోదర్క ఉత్తరోత్తర మధికం ఛలం యన్య ఊర్జితః బలీభూతః విక్రమో యన్య తాదృశ ఆప్తే స పున ప్రేషాం విప్రాణా మేవాస మానేన మేతునా సానుబంధః ససమ్మర్ధి ర్విపంక్ష్యతి తం కాలం ప్రతీక్షంత ఇత్యర్థః

౩౧

ఏష మిత్తమథానుదర్శినా తత్తత్కాలోచితకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞేన బృహస్పతినా సమ్య గాలోచితాః గీర్వాణాః సురా త్రివిష్టపం త్యక్త్వా కామరూపిణ స్సంతః జగ్ముః

౩౨

ఏవం దేవేషు అంతర్హితేషు సత్సవత వైరోచనో బలి ర్దేవధానీం పురీ మధిష్ఠాయ లోకత్రయం స్వవశ మకరోత్

౩౩

తతస్తం విశ్వజయినం శిష్య మనువ్రతం బలిం తద్వత్సలా భృగవో హయమేధానాం శతే నాయాజయన్ ప్రాప్త మింద్రపదం స్థిరీకర్తు మయాజయన్ ఇత్యర్థః.

౩౪

(బలికర్తృకః స్వర్గవిజయః, దేవానాం పతాయనం చ)

తత స్తదనుభావేన భువనత్రయవిశ్రుతామ్,

కీర్తిం దిక్షు వితన్వానః స రేజ ఉడురాదీవ

౩౫

బుభుజే చ శ్రీయం స్వృద్ధాం ద్విజదేవోపలంఘితామ్,

కృతకృత్యమివాత్మానం మన్యమానో మహామనాః,

౩౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే,
పంచదశోఽధ్యాయః

తతో హయమేధయాగతప్రభావేః తోకత్రయన్యాస్తాం కీర్తిం వితన్వానః స బలి శ్చంద్ర
ఇవ రరాజ

౩౭

ద్విజదేవై ర్బ్రాహ్మణై రుపలంఘితాం ప్రాణితాం సునమ్నద్ధాం శ్రీయం సంపదం బుభుజే,
కథంభూతః మహామనాః దీర్ఘసంకల్పః ఆత్మానం కృతం కృత్యం కర్తవ్యప్రయోజనం యేన తం
కృతార్థమివ మన్యమానః

౩౮

ఇతి శ్రీవిత్తాన్వయపయఃపారావరరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేః

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీనైష్ఠవదాపేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

పంచదశోఽధ్యాయః

అథ షోడశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

ఏవం పుత్రేషు సప్తేషు దేవమాతాఽదితి స్తదా,
హృతే త్రివిష్టపే దైత్యైః పర్యతస్యదనాథవత్

౧

ఏకదా కళ్యప స్తస్యా ఆశ్రమం భగవా నగాత్
నిరుత్సవం నిరానందం సమాధే ర్విరత శ్చిరాత్

౨

స పత్నిం దీనవదనాం కృతాననపరిగహః,
సభాజితో యథాన్యాయ మిదమాహ కురుద్వహ

౩

అస్యభద్రం న విప్రాణాం భద్రే లోకేఽధునాఽఽగతమ్,
న ధర్మస్య న లోకస్య మృత్యో శ్చందానువర్తినః

౪

అథ షోడశోఽధ్యాయః

ఏవం బలే రింద్రాదిపత్యప్రాప్తిప్రకార మభిదయాథ భగవతో వామనావతారం ప్రస్తోష్యన్
తదుపోద్ఘాతరూపాం కథాం తావత్ ప్రస్తౌతి మునిః (ఏవ మితి,) ఇత్థం పుత్రే ప్సింద్రాదిషు సప్తే
స్వదృశ్యేషు సత్సు దైత్యైః త్రివిష్టపే హృతే ఏ సతి దేవమాతా అదితి రనాథవ దసహాయా ఇవ
పర్యతస్యత్

౧

ఏవం పరితస్యంత్యా మదిత్యాం కదాచి దృగవాన్ కళ్యప శ్చిరాత్ సమాధే ర్విరతః తస్యా
అదితేరాశ్రమ మాజగామ, కథంభూతమ్ విగ్గతిః ఉత్సవో యస్మాన్నిర్గత ఆనందో యస్మాత్తమ్

౨

స కళ్యపః కృతః ఆననపరిగహో యేన న యథాన్యాయం సభాజితః సమ్యక్ పూజితః
హే కురుద్వహః దీనం వదనం యస్యాస్తాం పత్నిం ఇదం పక్ష్యమాణ మాహ,

౩

దీనవదనా మాంక్ష్య బహుధా వికల్పయతా కళ్యపేన పృష్ట మాహ (అపీతి సప్తభిః)
అపీతి ప్రశ్నద్యోతక మన్యయమ్ హే భద్రే! అధునా లోకే విప్రాణాం గవాం ధర్మస్య లోకస్య
జనస్య కథంభూతస్య మృత్యోః చంద మిద్వా మనువర్తత ఇతి తథా తస్య చాభద్ర మకుళం న హి

౪

కళ్యపస్య దేవమాత్రేఽదిత్యే సయోవ్రతోపదేశః)

అపి వా కుశలం కించిద్ గృహేషు గృహమేదిని,
ధన్మస్యార్ధస్య కామస్య యత్ర యోగో హ్యయోగినామ్.

౫

అపి వాఽతిధయోఽభ్యేత్య కుటుంబాన క్తయా త్వయా,
గృహో దపూజితా యాతాః స్రతుశ్చానేన వా క్వచిత్

౬

గృహేషు యేష్యతిథయో నార్చితాః సలిలై రపి,
యది నిర్యాంతి తే నూనం ఫేరురాజగృహోపమాః.

౭

అవ్యగ్నయస్తు వేలాయాం న హతా హవిషా సతి,
త్వయోద్విగ్నదియా భద్రే ప్రోషితే మయి కర్షిచిత్.

౮

యత్పూజయా కామదుఘాన్ యాతి లోకాన్ గృహోన్వితః.

హే గృహమేదిని! అపి వా కిం గృహేషు ధర్మాదేః కించి దకుశల మితి కాక్యా ప్రశ్నః. గృహాన్ వినిష్ఠి యత్ర యేషు గృహే ష్యయోగినా మపి యోగః స్వధర్మాదినా యోగవలం భవతి. యద్వా ఆయోగినా మేవ యోగః ఆనక్తి ర్యోగినాం తు నేత్యర్థః

౫

అతిథయః ఆగత్య కుటుంబాన క్తయా త్వయా స్రతుశ్చానాదినా కదాచిదవ్యపూజితాః సంతో గృహాత్ యాతా గతాః కిం వా

౬

యద్యతిథయోఽభ్యేత్య యేషు గృహేషు సలిలై రవ్యవర్చితా స్సంతో విగ్నవృంతి తర్హి తే గృహాః నూనం శృగాలనాథబిరుతుల్యా ఏవ.

౭

హే సతి భద్రే! మయి ప్రోషితే ప్రస్థితే సత్కుద్విగ్నదియా త్వయా అగ్నయః ఆహవనీయాదయః త్వదదీనాః హవిషా వేలాయా ముదితే సూర్యే “ప్రాతర్ఘృహోతి” ఇత్యుక్త ప్రాతరాదికాలే న హతాః కిం వా.

౮

కిం చాగ్నిన్ వినిష్ఠి (యత్పూజయేతి) కామా విషారాన్ దోగ్ధీతి తథా తాన్ తయా యేషా మగ్నినాం పూజయా గృహోన్వితః గృహస్థః పుమాన్ పుణ్యలోకాన్ యాతి ప్రాప్నోతి. కిం

బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ నై విష్ణోః సర్వదేవాత్మనో ముఖమ్. ౯

అపి సర్వే కుశలిన స్తవ పుత్రా మనస్విని.

లక్షయేఽస్వస్థ మాత్మానం భవత్యా లక్షణైరహమ్ ౧౦

అదితి రువాచ—

భద్రం ద్విజగవాం ధర్మస్యాస్య జనస్య చ.

త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేదిన్ గృహః ఇమే ౧౧

అగ్నయోఽతిథయో భృత్యా భిక్షవో యే చ లిప్సవః

సర్వం భగవతో బ్రహ్మ న్ననుధ్యానా న్న రిష్యతి ౧౨

కో ను మే భగవన్ కామో న సంపద్యేత మానసః.

యస్యా భవాన్ ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ ప్రభాషతే ౧౩

బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ సర్వదేవతాళరీరకస్య విష్ణోః ముఖం నై విశ్చయే “బ్రాహ్మణోఽన్య ముఖ మాసీత్” “ముఖా దింద్రాగ్నిశ్చ” ఇత్యాది శ్రుతేరితి భావః ౯

హే మనస్విని! తే సర్వే పుత్రాః కుశలినోఽపి! కుశలిన ఏవ హి! కిమాలక్ష్మ్యేనం సృచ్చసీ త్యత్రాహ - భవత్యా ఆత్మానం మన అస్వస్థం అప్రకృతిస్థం పదనదైన్యాదిభి ర్భిన్నైరహం లక్షయే తవ చిత్త మస్వస్థం లక్షయిత్వాఽహం వృచ్ఛామీతి భావః ౧౦

ఏవం సృష్టా అదితిః అస్వాస్థ్యకారణ మన్యదితి వక్తుం తత్పుష్ట మభద్రాదికం నాస్తీత్యాహ (భద్రమితి ద్వాత్వామ్) హే బ్రహ్మణ! ద్విజాతీనాం భద్రమేవ తథా హే గృహమేదిన్! త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామస్య యత్పరం క్షేత్ర ముద్వపస్థానం తద్గృహం గృహాశ్రమశ్చ అగ్నౌదయః పూజేష్వవ శ్చేత్యేతత్సర్వం హే బ్రహ్మణ! భగవతః తవానుధ్యానాత్ మయా క్రియమాణా ధైతో ర్న రిష్యతి న సంక్ష్యతి న హీయత ఇత్యర్థః. ౧౧-౧౨

అనుధ్యానాన్ని తిష్యతీ త్యేతదేవి కాక్వా దర్శయతి (కోవ్యితి) హే భగవన్! మే మానసో మనోవిషయః మనసా కాంక్షితః కామః కోను న సంపద్యేత సర్వోఽపి కామః సంపత్ప్యతి ఏవేత్మార్థః కుతః! యతో భవాన్ ప్రజాధ్యక్షః ప్రజానాం పతిస్సన్ యస్యా మే త్వద్ధర్మశ్చాత్మ్యాః ఏవం విచాన్ ధర్మాన్ ప్రభాషతే ఉపదిశతి ఉపదేశే నైవంవిచాన్ త్వయ్యనుష్ఠాపయతి సతి కోను కామో దుర్లభ ఇతి భావః. ౧౩

తవైవ మారీచ మనః శరీరజాః ప్రజా ఇమాః సత్త్వరజస్తమోజుషః,
సమో భవాం స్తా స్వసురాదిషు ప్రభో తథాపి భక్తం భజతే మహేశ్వరః. ౧౪

తస్మాదీక భజంత్యా మే శ్రేయ శ్చింతయ సువ్రత,
హృతశ్రియో హృతస్థానాన్ సపత్నైః పాహి నః ప్రభో. ౧౫

పరై ర్వివాసితా సాహం మగ్నా వ్యసనసాగరే,
ఐశ్వర్యం శ్రీర్యశః స్థానం హృతాని ప్రబలైర్మమ ౧౬

యథా తాని పునః సాధో ప్రపద్యేరన్ మమాత్మజా ,

తర్హి కిం తవ చిత్తస్వాస్థ్యనిమిత్త మిత్యపేక్షయాం తద్విజ్ఞాపయితుం తదయం నాపాకుర్యా
చిత్త్యాంకయా తావత్తం ప్రసాదయతి (తపేతి) హే మారీచ! సత్త్వాదిప్రధానా ఇమాః సర్వాః ప్రజాః
దేవా రైత్యాశ్చ తవైవ మనః శరీరాచ్చ జాతాః. అతో భవాన్ తాసు అసురాదిషు ప్రజాసు యద్యపి
సమః సమదర్శనః తథాపి హే ప్రభో! మహేశ్వరో భగవాన్ భక్తం భజతేఽనువర్తతే భక్తవక్షపాతీ
భవా విత్యర్థః ప్రభో రీతి పారే ప్రభో వ్రవ భక్తం మహేశ్వరో భవాన్ భజత ఇత్యర్థః ౧౪

తస్మాత్ భక్తానుభజనస్వభావత్వాత్ త్వం త్వాం భజంత్యాః మే మమ శ్రేయః
శ్రేయఃపాయం చింతయాలోచయ. హే సువ్రత! కస్తవాదునా శ్రేయోవిపర్యయ స్తత్రాహ - సపత్నై
రైత్యైర్మృతా శ్రీ ర్యేషాం హృతాని స్థానాని యేషాం తాన్ అస్మా నస్మత్పుత్రాన్ పాహి
పాలయేత్యర్థః యతః హే ప్రభో! పాలనసమర్థస్తన్ ఇత్యర్థః ౧౫

సా త్వత్పత్నీత్వే నాసంభావితదుఃఖాఽహ మధునా పరై రైత్యై ర్వివాసితా స్వస్థానా
దుచ్ఛాటితా పుత్రేషు స్వాభేదాభిప్రాయేణాహం వివాసితేత్యుక్తం దుఃఖసాగరే మగ్నాఽభవమ్ అధునా
ప్రబలై రైత్యై ర్మమైశ్వర్యాదీ న్యవహృతాని తత్ర ఐశ్వర్యమాదిపత్యం శ్రీః భోగాదిసంపత్ స్థానం
వివాసదేశః. ౧౬

ఏతాని మత్పుత్రాః పునః పున ర్యథా పూర్వవత్ ప్రపద్యేరన్ ప్రాప్నుయూః యథా

తథా విధేహి కల్యాణం దియా కల్యాణకృత్తమ

౧౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవ మభ్యర్థితోఽదిత్యా క స్తా మాహ స్మయన్నివ,
అహో మాయాబలం విష్ణోః స్నేహబద్ధ మిదం జగత్

౧౮

క్వ దేహో భౌతికోఽనాత్మా క్వ చాత్మా ప్రకృతేః పరః
కస్య తే పతిపుత్రాద్యా మోహ ఏవ హి కారణమ్

౧౯

ఉపతిషస్య పురుషం భగవంతం జనార్దనమ్,

యేనోపాయేన ప్రవద్యేర నితి వా తథా హే సాధో కల్యాణకృచ్చైష్ఠ్యః కల్యాణదియా శుభలోచనయా
విధేహి కురు.

౧౭

ఏవ మిత్థ మదిత్యా ప్రార్థితః కః ప్రజాపతిః కళ్యపః స్మయన్నివ తా మదితి మాహ

౧౮

తదేవాహ - అహో ఇతి ప్రథమం తాపత్ పుత్రస్నేహం త్యాజయితుం విస్మయవ్యాజేన
త త్వ ముపదిశతి (అహో ఇతి సారేణ) విష్ణోర్భాయాయా బలం కియ దిదం జగత్ స్నేహబద్ధం
పుత్రాదిమ స్నేహపాశేన బద్ధ మిత్యేతత్ భౌతికః భూతపంచకపరిణామరూపో దేహః క్వః ప్రకృతేః
పరో భిన్న ఆత్మా ప్రత్యగత్మా క్వః పరస్పర మేవ మత్యంతవిలక్షణయో ర్దేహాత్మనో ర్భేదోఽత్యంత
మనంబావిత ఇత్యర్థః. ఏవ మనంబావితాభేదయోః దేహాత్మనో ర్మద్యే కస్యేమే పుత్రాద్యాః? కస్య
సంబంధిన్యః కిం దేహస్య? కిం వా ఆత్మనః? ఆయం భావః తావ న్నాత్మనః సాక్షత్ పుత్రాదిభిః
సంబంధః ఆపి తు దేహద్వారా, దేహస్య భౌతికత్వేనోపచయాదివికారిత్వేన చావిత్యత్వాత్ తత్సంబంధిమ
స్నేహోఽజ్ఞానమూలక ఇతి తదేవాహ (మోహ ఏవ కారణమితి) దేహాత్మభ్రమ ఏవాత్ర స్నేహే
కారణమిత్యర్థః.

౧౯

ఏవం తత్త్వోపదేశే నాపరిశుష్కంతీం ప్రత్యాహ (ఉపతిష్ఠస్వేతి ద్వాల్పామ్.) వాసుదేవ
ముపతిష్ఠస్య ఆరాదయ. వాసుదేవారాధనస్య సమీహితసాధనత్వం సూచయంతం విశిష్టి. సర్వేషాం
భూతానాం గుహాసు హృదయకుహరేషు, ఆవాసో యన్య తం అనేన వాసుదేవశబ్దస్య ప్రవృత్తిమిత్తం
దర్శితమ్. నను కిం విశేషేణ వాసుదేవమేవోపతిష్ఠస్వేతి వదసీ త్యతో విశిష్ట, జనార్దనమితి.

(కళ్యణస్య దేవమాత్రేఽదిత్యే పయోవ్రతోవదేశః)

సర్వభూతగుహావాసం వాసుదేవం జగదురుమ్

౨౦

స విధాన్యతి తే కామాన్ హరి ర్దీనానుకంఠనః,

అమోఘా భగవద్భక్తి ర్మేతరేతి మతి ర్మమ

౨౧

అదితి రువాచ—

కేనాహం విధినా బ్రహ్మ స్తుపస్థాస్యే జగత్పుతిమ్.

యథా మే సత్యసంకల్పో విదధ్యాత్ స మనోరథమ్.

౨౨

“అర్థగతౌ యాచనేచ” ఇతి ధాతుః జనైః శ్రేయస్కామై రర్థ్యతే యాచ్యతే ఇతి తం స ఏవ యాచనీయ ఇతి ధావః తత్ర హేతుం వదన్ విశిష్య. భగవంతం షాఢ్గుణ్యపూర్ణం దేవతాంతరస్య దరిద్రత్వాదితి భావః పదాన్యత్వ మాహ పురుషమితి పురు అధికం షణ్ణోతి దదాతీతి పురుషస్తం “షణ్ణు దానే” ఇతి ధాతోః “అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే” ఇతి డః “య ఆత్మదో బలదః। ఏకో బహూనాం విదధాతి కామాన్” ఇత్యాత్మవర్యంభదాత్పత్వేన ప్రసిద్ధ ఇతి భావః

౨౦

పురుషజనార్దనపదాభ్యా మభిప్రేతం విశదయ న్నాహ (స ఇతి) స పురుషో జనార్దన స్తే తవ కామాన్ విధాన్యతి పూరయిష్యతి అనేన ఉదాహృతశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః స చ పురుషశబ్దప్రవృత్తి విమి త్రభూత ఇతి చ దర్శితం న కేవలం కామానాం విధాతా అపి తు హరి రాశ్రితార్తిహరశ్చ. నాహం తమారాధితుం ప్రభవామీతి శంకా మవనుదన్ విశిష్య దీనానుకంఠనః దీనేషు కించి దానుకూల్యయుక్తేషు విపులావరాధే ష్విపి నిరతిశయకృపాయుక్తః భగవతః పూర్ణషాఢ్గుణ్యయుక్తస్య అవాప్తసమ స్తకామవై్యవ సేవా అమోఘా సఫలా నేతరా దేవతాంతరపేవేతి మమ మతిః మత మిత్యర్థః దేవతాంతరస్య అనవాప్తసమ స్తకామత్వా దితి భావః

౨౧

ఏవ ముపదిష్టావిష్టవిరసనేష్టప్రాపణసమర్థోపాయా తదుపాయానుష్ఠానబుభుత్సయా పృచ్ఛ త్యదితిః (కేనేతి ద్వాత్వామ్) హే భగవన్! అహం కేన విధినా జగత్పుతిం భగవంతం ఉపస్థాస్యే భజేయమ్! యథా యేన ప్రకారేణ భజమానాయా మమ స సత్యసంకల్పో భగవాన్ మనోరథం విదధ్యాత్.

౨౨

ఆదిశ త్వం ద్విజశ్రేష్ఠ విదిం తదుపధావనమ్.

ఆళు తుష్యతి మే దేవః సీదంత్యాః సహపృతకైః ౨౩

కళ్యప ఉవాచ—

ఏతస్మై భగవాన్ పృష్టః ప్రజాకామస్య పద్మజః,

యదాహ తే ప్రవక్ష్యేమి వ్రతం కేశవతోషణమ్ ౨౪

పాల్గున స్యామలే పక్షే ద్వాదశాహం పయోవ్రతః,

అర్చయే దరవిందాక్షం భక్త్యా పరమయాన్వితః ౨౫

సిసీవాల్యాం ముదాఽఽలిప్య స్నాయాత్ క్రోడవిదీర్ఘయా,

యది లభ్యేత వై స్రోతస్యేతం మంత్ర ముదీరయేత్ ౨౬

హే ద్విజశ్రేష్ఠః పుత్రే స్సహ క్లిశ్యంత్యాః మమ యథా చ దేవో భగవాన్ ఆళు తుష్యతి తథా తం తదృజనప్రకారాత్మకం విది మాదిశస్య ఉపదిశ ౨౩

ఏవం పున రాపృష్టో భగవాన్ కళ్యపః పయోవ్రతాఖ్యం భగవదారాధనాత్మకం కర్మోపదేశ్యన్ తస్మిన్ విస్రంభార్థం సాంప్రదాయకత్వం వదన్ తత్కథనం ప్రతిజానీతే (ఏతదితి) ప్రజాః పుత్రాన్ కామయామానస్య మే మయా పృష్టో భగవాన్ పద్మతో బ్రహ్మ యత్పయోవ్రతాఖ్యం కర్మాహ తత్ కేశవస్య సంతోషకరం కర్మ తే తుభ్యం ప్రవక్ష్యేమి ౨౪

ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ తదేవాహ (పాల్గున స్యేత్వాదినా యావ దధ్యాయనమాప్తి) పాల్గునస్య మాసస్యామలే శుక్లే పక్షే ద్వాదశాహం ద్వాదశాహనాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ కర్తవ్యమితి కేశవః తేన పయోవ్రతేన పరమయా అన్యభివరితయా భక్త్యా యుక్తోఽరవిందాక్ష మర్చయేత్ అన్విత ఇతి పున్నిరేశేన ఏతస్మై పద్మజ ఆహేత్యనేన తే ప్రవక్ష్యేమీత్యనేన చ ప్రీపురుషసాధారణ మేతద్వ్రతానుష్ఠాన మితి సూచయతి ౨౫

తత్రాదౌ పూర్వేద్యుః కృత్యమాహ (సిసీవాల్యా మిత్వాదినా బ్రహ్మచర్యథ తద్రాత్యా మిత్యంతేన) దృష్టేందుకలాయా మమావాస్యామాం యది లభ్యేత తస్మి క్రోడవిదీర్ఘయాఽరణ్య వరాహోత్థాతయా శ్చుదా శ్చుత్తికయా దేహ మాలిప్య స్రోతసి నద్యా విమం మంత్రం వక్ష్యమాణం జనన్ స్నాయా దుదీరయే దితి తదాలేపనసమయే ఏకస్మంత్ర ముదీరయేదిత్యర్థః. ౨౬

(కళ్యపస్య దేవమాత్రేఽదిత్యే పయోవ్రతోపదేశః)

త్వం దేవ్యాదివరాహేణ రసాయాః స్థాన మిచ్ఛతా,
ఉద్భృతాసి నమ స్తుభ్యం పాపానాం మే ప్రణాశయ

౨౭

నిర్వర్తితాత్మనియమో దేవ మర్చయేత్ సమాహితః,
అర్చాయాం స్థండితే సూర్యే జలే వహ్నౌ గురావపి.

౨౮

నమ స్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహీయనే.

మంత్ర మేవాహ (త్వమితి) “ఉద్భృతాసి వరాహేణ కృష్టేన శతబాహునా” ఇతి మంత్రార్థానువాదకోఽయం మంత్రః. హే దేవి: హే భూదేవి! తే స్థానం తవ యథాస్థాన మిచ్ఛతా వరాహేణ శ్రీభగవతా త్వం రసాయాః రసాతలా దుద్భృతాసి తుభ్యం నమః మమ పాపం ప్రణాశయే తీమం మంత్ర ముదీరయేత్ మృదాలిప్య స్నాయాత్

౨౯

తతో నివర్తితః సమ్యక్ గనుష్ఠితః ఆత్మనియమః సంధ్యోపాసనాది ర్యేన తాదృశః సమాహిత చిత్తో హరి మభ్యర్చయేత్ కుత్రార్చయేత్ దిత్యత్రాహ (అర్చాయామితి) స్థండిలాదిషు సంవత్సర్యర్చయేత్ తత్ర స్థండిలం భూమిః జలం విశుద్ధం కుంభసంభృతమ్

౩౦

తత్రావాహనే నవ మంత్రానాహ (నమ ఇతి) అత్రాయం వివేకః అత్ర ప్రధానో మంత్రో వాసుదేవద్వాదకాక్షరః వాసుదేవం జగద్గురుం ఉపతిష్ఠస్యేత్ప్రకృత్యాత్ “గంధర్వాల్పాదిభి శ్చార్చేత్ ద్వాదశాక్షరవిద్యయా” “జుహయాత్ మూలవిద్యయా జపే దక్షోత్తరం శతమ్” ఇతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ నమ స్తుభ్య మిత్థాదయ స్వావాహనోపచారమంత్రా ఇతి. తత్రాద్యో మంత్రో ద్వాదశాక్షరార్థానువాదీ భగవద్వాసుదేవశబ్దాభ్యాం తత్రప్రకృతిజ్ఞానాత్ “సర్వభూతనివాసాయ” ఇత్యనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తముక్తం సర్వభూతనివాసాయ. అత ఏవ వాసుదేవశబ్దావద్యాయేత్కర్తృః పసతీతి వాసుః. పస త్యస్మిన్నితి వా, వాసుః “పస నివాసే” ఇతి చాతోః కర్తృర్యదికరణే చాజ్ఞాదికః, ఆద్యే సర్వభూతేషు నివస త్యంతరాత్మతయేతి సర్వభూతనివాసః తస్మై, ద్వితీయే తు సర్వభూతానాం ఆధేయానాం వాసుః ఆచారభూత స్తథా తస్మై. సాక్షిణే ఇత్యదేన దేవశబ్దార్థ ఉచ్యతే సాక్షీ సాక్షి ద్భిస్తా సర్వం చేతనా చేతనాద్యాత్మకం వస్తుజాతం సాక్షిత్ వశ్యన్ దృశ్యధర్మై రస్పృష్టః సాక్షీ త్యుచ్యతే. దేవశబ్దస్యా ప్యయమేవార్థః. స్పృతేజసా దీప్యమానో హి దేవః మహీయనే పురుషాయేత్యనేన “షేదాహమేతం పురుషం మహాస్తమ్” ఇతి పురుషసూక్తప్రత్యక్షజ్ఞానాత్ తత్ర చైత మిత్యేతచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్త

సర్వభూతనిహాసాయ వాసుదేవాయ సాక్షిణే.

౨౯

సమోఽవ్యక్తాయ సూక్ష్మాయ ప్రధానపురుషాయ చ.

జగత్కారణత్వతరువయు క్తగుణపౌష్కల్యవతః పరామర్శాత్ తస్య జగత్ కారణత్వాదిగుణజాతస్య మంత్రప్రతిపాద్యవాసుదేవవిశేషణా దవగమ్యతే త దేవంభూతాయ తుభ్యం నమః సర్వమంత్రేషు నమః శబ్దప్రయోగః స్వప్రయోక్త భిప్రాయకో జ్ఞేయః ౨౯

యది స ఏవంభూతో భగవాన్ సర్వభూతనివాసః సర్వసాక్షీ చ భవతి తస్మి సర్వై కథం న దృశ్యతేః ఇత్యత్రాహ (సమోఽవ్యక్తాయైతి) అయం మంత్రస్తు 'యత్ర ఽదృశ్య మగ్రహ్య మగోత్ర ముపస్థ మచక్షుఃశ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూత యోనిం పరివశ్యంతి ధీరాః' ఇత్యుపనిషత్ ప్రతిపాద్యపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః, అవ్యక్తాదిశబ్దైః అదృశ్యసూక్ష్మభూతయోనిత్వాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ అవ్యక్తాయ వ్యక్తైరిందియైః చక్షురాదిభి ర్న వ్యజ్యతే న దృశ్యతే ఇత్యవ్యక్తః, తథా తస్మై అదృశ్యావేత్త్యర్థః తత్ర హేతుః సూక్ష్మాయ నిరతిశయసూక్ష్మ జీవాంతరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యత్వేన తతోఽపి సూక్ష్మాయ సూక్ష్మత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయతి, ప్రధానపురుషాయైతి ప్రధానపురుషాయ ప్రకృతిపురుషరూపాయైత్త్యర్థః తావద్రూప్యమత్ర ప్రకృతిపురుషసమీకాదికృతత్వం తచ్చ శరీరాత్మభావననిబంధనం శరీరబుద్ధిశబ్దానా మాత్మవర్త్యంతత్వాది ప్రాయేణ అభేదవిద్యేః ఏవం చ సర్వాంతఃప్రవేశయోగ్యతయా సూక్ష్మస్యా ప్యాకాశస్యైవ ప్రకృతి పురుషాంతరాత్మతయాఽనుప్రపిష్టస్య స్వరూప మపరిచ్ఛిన్న మేవేతి భావః ప్రధానపురుషాయైతి కారణావస్థావిద్రూపణి ముక్తిమ్ అథ కార్యావస్థతద్రూపత్వమాహ చతుర్వింశద్ గుణజ్ఞాయ గుణభూత చతుర్వింశత త్వాభిజ్ఞాయ గుణభావో విశేషణత్వం శరీరత్వమితి యావత్ శరీరమపి హ్యకృతి గుణాదీవత్ అస్మథిక్ సిద్ధివిశేషణమేవై త్త్యభిప్రాయః అస్మథిక్ సిద్ధివిశేషణవిషయబుద్ధిశబ్దయైః తద్విశేష్యవర్త్యంతత్వం అకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధమ్, న కేవలం చతుర్వింశతితత్వానంతరాత్మతయా తద్రూపత్వమ్, అపి తు తత్కారణతయాఽపీత్యాహ (గుణసంఖ్యానహేతవ ఇతి) గుణానాం సత్త్వాదీనాం చతుర్వింశతితత్త్వరూపేణ కార్యావస్థానాం సంఖ్యానం గణనంతస్య హేతవే కారణభూతాయ గుణానాం చతుర్వింశతిధా గణనాయాః తేషాం కార్యతావత్తిమూలకత్వాత్ తస్య తత్కారణత్వాత్ తద్దేతుత్వేన సంఖ్యానహేతుత్వమపి త్యవగంతవ్యమ్ యద్వా సంఖ్యానం ప్రమితిః గుణసంఖ్యానస్య సత్త్వాదిగుణానాం ప్రమితేః చతుర్వింశతిధా పరిణతానాం సత్త్వాదిగుణానాం ప్రమితేః తద్విషయక సమాయాః హేతవే, తత్రప్రమాహేతుత్వం చ తత్కారణత్వద్వారా ఇత్యవగంతవ్యమ్ యద్వా

(కళ్యపస్య దేవమాత్రేఽనిత్యే వయోవ్రతోవదేశః)

చతుర్వింశ ద్గుణజ్ఞాయ గుణసంఖ్యానహేతవే

౩౦

నమో ద్విశీర్షే త్రివదే చతుఃశృంగాయ తంతవే.

గుణసంఖ్యానయో ర్హేతవే సంఖ్యాన మత్ర వ్యాప్తిప్రత్యగాత్మస్వరూపమ్ అహ మిత్యేవం సమ్మక్ స్వస్మై ప్రకాశమానత్వాద్ గుణకభేద గుణకార్యభూతం చతుర్వింశతితత్త్వాత్మక మచేతనద్రవ్య ముచ్యతే తయో ర్హేతవే కారణభూతాయే త్యర్థః.

౩౦

ఏవం “యద్భూతయోనిమ్” ఇతి శ్రుతిస్థభూతయోనికబ్ధార్థ ఉక్తః ప్రధానపురుషో యేత్యాది పదత్రయేణ కార్యకారణోభయవస్థపకృతిపురుషశరీరకత్వేన తత్కారణత్వేన చ రూపాత్మకస్య జగతః తద్విశేషణత్వ ముక్తమ్ అథ నామాత్మకప్రపంచస్య తద్బోధకత్వేన తద్విశేషణత్వమాహ (నమ ఇతి) ఆయం మంత్రః “చత్వారి శృంగాశ్రయో అస్య పాదా ద్వే శీర్షే సప్త హస్తాసో అస్యః త్రిభా బద్ధో పృషతో రోరపీతి మహోదేవో మర్త్యాం అవివేక” ఇతి మంత్రప్రకాశకబ్ధాత్మకప్రపంచవిశేషణ పరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః తస్మిన్ హి మంత్రే శబ్దాత్మకప్రపంచో పృషభత్వేన రూప్యతే శబ్దశ్చ వర్ణాత్మకోఽపి పునః సాధ్వసాధుభేదేన ద్వివిధః, సాధుశ్చ వేదరూపేణ తస్మాదకస్మృతీహిసాదిరూపేణ చ ద్వివిధః తత్త్రి-

అనాదినిధనా హ్యేషా వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా ।

ఆదౌ వేదమయా నామ్నా యతః నర్యాః ప్రసూతయః ॥

వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం స నిర్మమే” ఇత్యాద్యుక్తిరీత్యా కృత్సృజగత్సృష్టేః వేదార్థాలోచనములకత్వాత్ వేదస్య ప్రాధాన్యాత్ స చ తస్మాదకస్మృత్యాదిశ్చ సాధుశబ్దాత్మకః ప్రపంచో పృషభత్వే నాస్మిన్ మంత్రే రూప్యతే తదయం మంత్రార్థః మహోదేవః మహానిదేవః శబ్దాత్మకో దేవః దేవస్య పరమాత్మనో బోధకత్వాత్ వా ఉపచారా ద్దేవః మర్త్యాన్ సశ్వరాన్ దేవమనుష్యాద్యర్థాన్ పరమాత్మశరీరభూతా నావివేక బోధయతుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః పృషభో రోరపీతి ప్రసిద్ధద్విశృంగవతుష్పదేకమూర్ధపుషభవి జాతీయపుషభరూపః రోరపీతి శబ్దం కరోతి. శబ్దాత్మకతా మాపన్న ఇత్యర్థః విజాతీయపుషభత్వేన తం రూపయతి చత్వారితి. అస్య శబ్దాత్మనో పృషభస్య శృంగా శ్చత్వారి చత్వరః నామాఖ్యాతనిపాతోపసర్గాః త్రయో భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాః పాదాః అభ్యాతాదీనాం భూతాదికాలోపాదినా విహితత్వాత్ శబ్దానాం కాలసాహచర్యాచ్చ తేషాం భూతాదీనాం పాదత్వేన రూపణ్ ద్వే శీర్షే ప్రవృత్తిమిత్రం తదాశ్రయశ్చేతి

స ప్రహస్తాయ యజ్ఞాయ త్రయీవిద్యాత్మనే నమః.

౩౧

నమః శివాయ రుద్రాయ నమః శక్తిధరాయ చ,

సర్వవిద్యాధిపతయే భూతానాం పతయే నమః

౩౨

ద్వే శిరసీ సప్త విభక్తయో హస్తానః హస్తాః “అజ్ఞపే రనుక్” ఇత్యనుగాగమః త్రిదా బద్ధః ఉరసి కంఠే శిరసి చ బద్ధః స్థానశ్రయ ఏవ శబ్దానా మావిర్భావాదితి భావ ఇతి. ప్రకృతమంత్రార్థస్తు త్రయీ విద్యా వేదవిద్యా తదాత్మనే తద్విశేషణకాయ తద్విశేషణకత్వం చ తద్వోద్యత్వరూపం వివక్షితమ్ రూపాత్మకప్రపంచస్య పరమాత్మనోఽవృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్ అవృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిత్యానాం విశేష్యవర్యంతబోధకత్వస్యాభావ్యాత్ విగమాగమాదిశబ్దజాతబోధ్యాయేతి ఫలితోఽర్థః. “కారిన్యవాన్యో భిభర్తి” ఇత్యాదివత్ ద్విశీర్షత్వాదికం సాక్షత్ త్రయీవిద్యావిశేషణం పరమాత్మనస్తు సద్వారకం విశేషణ మిత్యవగంతవ్యమ్ తప్తవే తనోతి యజ్ఞాదిక్రియాకలాపం విస్తారయతి విస్తృత్య ప్రకాశయతితి తంతు వ్రస్త్యై యజ్ఞాయ యజ్ఞో విష్ణుః “యజ్ఞో వై విష్ణుః” ఇతి శ్రుతేః “యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే” ఇతి స్మృతౌ యజ్ఞశబ్దస్య విష్ణౌ ప్రయోగాచ్చ యజ్ఞాయ విష్ణుప్రకాశకాయ పూర్వోత్తర భాగాభ్యాం కర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకాయేత్యర్థః. కేచి దత్ర యజ్ఞరూపేణ విష్ణుః స్తూయతే ఇత్యుక్త్వా చత్వారి శృంగేతి వేదా వా ఏతదుక్తా ప్రయోజన్య పాదా ఇతి సవనాని త్రిణి ద్వే శీర్షే ప్రాయణీమోదయనీయే సప్తహస్తానః సప్త ఛందాని త్రిదా బద్ధః త్రేదా బద్ధో మంత్రబ్రాహ్మణకలైర్వి రృద్ధః పృషతో రోరవీతి రోరవణం సవనక్రమేణ ఋగ్వి ర్యజుర్విః సామభిః “యదైన మృగ్విః శంసంతి యజుర్వి ర్యజంతి సామభిః స్తువంతి” ఇతి యాన్కనిరుక్త ముదాహృత్య వ్యావక్షతే. ౩౧

తదేవం నామరూపాత్మకజగదంతరాత్మత్వేన తత్కారణత్వేన చ ప్రకృతకర్మాభాద్యన్య వానుదేవన్య తద్విశేషణకత్వ ముక్తమ్ నను. జగత్పృష్ట్యాదిక ర్తృత్వం బ్రహ్మరుద్రాదిగతం న వానుదేవగత మిత్యాశంకాయాం యద్ బ్రహ్మాడిగతం జగత్ప్రస్థృత్వాదిరం తదంతరాత్మకయాఽను ప్రవిష్టస్య తచ్ఛరీరకన్య తద్ద్వారా తప్తైవ విశేషణ మిత్యభిప్రాయేణ తద్రూపత్వ ముచ్యతే నమఃశివాయేతి. తత్ర శివత్వాదిధర్మాణాం సతర్దనాధికరణన్యాయేన ఇంద్రద్వారా త్యాష్టోహం తృత్వాదీనా మివ రుద్రబ్రహ్మశరీరకన్య పరమాత్మనః భూతానీతి సద్వారకవిశేషణత్వమవగంతవ్యమ్. శక్తిధరాయ అంబికాపతయ ఇత్యర్థః.

౩౩

సమో హిరణ్యగర్భాయ ప్రాణాయ జగదాత్మనే

యోగైశ్వర్యశరీరాయ నమస్తే యోగహేతవే

౨౩

నమస్త ఆదిదేవాయ సాక్షిభూతాయ తే నమః

నారాయణాయ ఋషయే నరాయ హరయే నమః

౨౪

సమో మరకతశ్యామవపుషేఽదిగతశ్రియే,

కేశవాయ నమస్తుభ్యం నమస్తే పీతవాసినే

౨౫

హిరణ్యగర్భాయ చతుర్ముఖరూపేణావస్థితాయ ప్రాణాయతి స్వాణి భూతానీతి ప్రాణస్తస్మై
“కో హ్యేవాన్యోః కః ప్రాణ్యా ద్యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్సౌత్” ఇతి శ్రుతేః ప్రాణశరీరకత్వా ద్వా
ప్రాణః జగదంతరాత్మనే బ్రహ్మాదిస్తంభవర్యంతజగదంతరాత్మత్వమేవ తత్సమానాదికృతినిమిత్త మితి
భావః, యోగైశ్వర్యశరీరాయ యోగైశ్వర్యవిర్వాహకాయ తన్నిర్వాహకత్వం యోగస్మృతిప్రణేతృత్వ
రూపకారణత్వేనే త్యాహ-యోగహేతవే యోగస్మృతికర్తృ ఇత్యర్థః ఇదం విశేషణద్వయం సాక్షి
చతుర్ముఖస్య తద్వారా తు పరమాత్మన నిత్యవగంతవ్యమ్

౨౬

ఉత్తవిశేషసామర్థ్యలభై రన్వై రవ్యసాధారణధర్మై ర్విశింషి న్నమస్కరోతి మంత్రః

(నమస్త ఇతి) ఆదిదేవాయ బ్రహ్మరుద్రాదీనా మప్యాదిభూతాయ కారణభూతాయేత్యర్థః ఆయ
ముక్తసర్వకారణత్వసామర్థ్యలభ్యోఽర్థః శబ్దార్థ స్త్యాది శ్చాసౌ దేవస్తస్మా ఇతి అత ఏవ దేవానా మపి
దేవాయ అధిపతయే స్వతేజసా దీప్యమానానాం బ్రహ్మాదిదేవానామపి అంతరాత్మతయా దీప్యమానాయేతి
వా నారాయణాయ నారాణాం ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయ ఆధారాయ చ నరాయ నిత్యాయ ఋషయే
సర్వజ్ఞాయ యద్వా నారాయణాయ ఋషయే నరాయ చ ను నారాయణఋషిరూపేణావస్థితాయ హరయే
ఆశ్రితార్తిహంత్రే

౨౭

మరకతవ దింద్రనీలవత్ శ్యామం వపు ర్యస్య ఆదిగతా నిత్యసంక్లిష్టా శ్రీ ర్మహాలక్ష్మీ ర్యేన
తస్మై కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనా ముపలక్షకః కేశవశబ్దః కేశవాదిద్వాదశమూర్తిరూపేణావస్థితాయేత్యర్థః
పిశంగం వాసో వస్త్రం యస్య తస్మై,

౨౮

త్వం సర్వవరదః పుంసాం వరేణ్య వరదర్షభ .

అత్ర నే శ్రేయసే ధీరాః పాదరేణు ముపాసతే

36

అన్యవర్తంత యం దేవాః శ్రీశ్చ తత్పాదపద్మయోః.

స్పృహయంత ఇవామోదం భగవాన్మే ప్రసీదతామ్

37

ఏతై ర్మంత్రై ర్హృషీకేశ మావాహనపురస్కృతమ్.

అర్చయే చ్చుద్ధయా యుక్తః పాద్యోపస్పర్శనాదిభిః

38

అర్చిత్వా గంధమాల్యాద్యైః పయసా స్నపయేద్ విఘ్నమ్.

ఎస్త్రోపవీతాభరణపాద్యోపస్పర్శనైస్తతః.

గంధదూపాదిభి శ్చార్చేత్ ద్వాదశాక్షరవిద్యయా

39

హే వరేణ్య! అనేన గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం సూచితమ్ — హే వరదశ్రేష్ఠ! త్వమేవ
యతః సర్వవరదః తతస్తవైవ పాదరేణు మిష్టప్రాప్తయే దీరా ఉపాసతే సేవంతే

36

శ్రీ ర్లక్ష్మీః దేవాః బ్రహ్మదయశ్చ యత్పాదపద్మయో రామోదం స్పృహయంతః
కామయమానా ఇవ య మనుస్మతవంతః స భగవాన్ పూర్ణపాద్యుజ్యో వాసుదేవో మహ్యం
ప్రసీదతామ్

37

ఇత్యేతైః మంత్రై రాహవనపురస్కృతం సన్నిరూపితం హృషీకేశం పాద్యోపస్పర్శనం
పాద్యావమనం తదాది ర్యేషాం తై రాసనాద్యైః అవిశదైన గ్రాహ్యే పారక్రమస్త్యవినశితః
అసనార్హ్యపాద్యై రర్చయే దిత్యర్హః

38

ఏవ మేతై రర్చిత్వా గంధమాల్యైః గంధపుష్పైః సహ పయసా గంధాదినహితేన క్షీరేణ
శుద్ధజలేన చ విఘ్నం వాసుదేవం స్నాపయే దిత్యర్హః, తతో ఎస్త్రాఽభి రభ్యర్చ్య గంధాదిభి రర్చేత్
అదిశదైన దీపమధుపర్కాచమనాని గ్రాహ్యేణి, ద్వాదశాక్షరవిద్యయేతి పూర్వోత్తరాన్వయి
అసనాద్యుపచారా శ్చానయైవ కార్యాః

39

(కశ్యపస్య దేహముత్రేఽదిత్యే పమోస్తతోపదేశః)

శృతం పయసి నైవేద్యం శాల్యన్నం విభవే సతి.

ససర్పిః సగుడం దత్త్వా జుహూయా న్యూలవిద్యయా

౪౦

నివేదితం తద్భక్తాయ దద్యాద్ భుంజీత వా స్వయమ్.

దత్త్వాఽపమన మర్చిత్యా తాంబూలం చ నివేదయేత్

౪౧

జపే దష్టోత్తరశతం స్తువీత స్తుతిభిః ప్రభుమ్.

కృత్వా ప్రదక్షిణం భూమౌ ప్రణమేద్ దండవ న్ముదా

౪౨

కృత్వా శిరసి తచ్ఛేషాం దేవ ముద్వాసయేత్తతః.

ద్వ్యవరాఙ్ భోజయే ద్విప్రాన్ పాయసేన సుధోచితమ్

౪౩

భుంజీత తై రనుజ్ఞాతః శేషం సేష్టః సభాజితైః.

బ్రహ్మచార్యధ తద్రాత్ర్యాం శ్వోభూతే ప్రథమేఽహని

౪౪

తథా తయైవ విద్యయా విభవే సతి పయసి క్షీరే శృతం పక్వం శాల్యన్నం ససర్పిః పుతేన సహితం సగుడం చ నైవేద్యం దత్త్వా సమర్ప్య ఉ క్రద్వాదశాక్షరవిద్యయా జుహూయాత్

౪౦

తతః యద్భగవతే నివేదిత మన్నం పాయసం తత్ సతి లాభే భోక్తౌ బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ నో చేత్ స్వయం వా భుంజీత తత ఆచమనం దత్త్వా తాంబూలం నివేదయేత్ సమర్పయేత్

౪౧

తతో ద్వాదశాక్షరం మంత్ర మష్టోత్తరశతం జపేత్. స్తోత్రై రైదికతాంత్రికస్తుతిభి ర్భగవంతం స్తువీత తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా దండవత్ భూమౌ ముదా హర్షణ ప్రణమేత్

౪౨

తచ్ఛేషాం నిర్మూల్యం పుష్పాదికం శిరసి ధృత్వా తతో భగవంత ముద్వాసయేత్ ద్వావరౌ యేషాం తాన్ విప్రాన్ యథావిధి పాయసేన భోజయేత్ ద్వ్యవరావిత్యనేన అసతి విభవే ద్వాపి భోజయేత్ నతు ఏకమితి వివక్షితమ్ తతః సమ్యక్ పూజితైః పైర్విపై రనుజ్ఞాతః సేష్టః బంధుభిః సహితః శేషం శిష్ట మన్నాదికం భుంజీత అథ తద్రాత్ర్యాం బ్రహ్మచారి స్త్రీసంగరహితః శయితేతి శేషః అథ ప్రథమేఽహని శ్వోభూతే ప్రభాతే

౪౩-౪౪

స్నాతః శుచి ర్యథోక్తేన విధినా సుసమాహితః,

పయసా స్నాపయిత్వా ర్చేత్ యావద్వృతసమాపనమ్

౪౫

పయోభక్షో వ్రతమిదం చరేద్ విష్ణ్వర్చనాద్యతః,

పూర్వవ జుహూయా దగ్నిం బ్రాహ్మణాంశ్చాపి భోజయేత్

౪౬

ఏవం త్వహరహః కుర్యాద్ ద్వాదశాహం పయోవ్రతః,

హరే రారాధనం హోమ మర్హణం ద్విజతర్పణమ్

౪౭

వ్రతప ద్దిన మారభ్య యావచ్చుక్లతయోదశీ,

బ్రహ్మచర్య మధః స్వప్నం స్నానం త్రిషవణం చరేత్

౪౮

వర్జయే దసదాలాపం భోగా నుచ్ఛావచం స్తథా,

అహింసః సర్వభూతానాం వాసుదేవవరాయణః

౪౯

స్నాతః శుచిః సమాహితచిత్తో యథోక్తేన విధినేన పయసా స్నాపయన్ భగవంత మితి శేషః స్నాపనగ్రహణ మాహ్వనాదీనా మప్యుపలక్షణం యావద్వృతసమాప్తి ఏవ మభ్యర్చే దిత్యర్థః ౪౫

పయః క్షీరమేవ భక్ష ఆహారో యస్య సః విష్ణో రర్చనే ఆదరయుక్తః ఇదం వ్రతం కుర్యాత్ పూర్వవ దగ్నౌ జుహూయాత్ విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ౪౬

ఏవ మహరహ ర్వాదశదినపర్యంతం స్వయం పయోభక్షః హరే రారాధనం ద్విజభోజనం తదర్హణం బ్రహ్మచర్య మధఃశయనం త్రికాలస్నానం చేత్కేతత్సర్వం యావచ్చుక్లతయోదశీపర్యంతం శుర్యాత్, ద్వాదశాహం పయోవ్రతమితి పారే ద్వాదశదినసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ హరే రారాధనాదిరూపం చరేదిత్యర్థః, ౪౭-౪౮

అథ వర్జనాహ (వర్జయే దితి) నానవిరా ననద్వి రాలాపాన్ వర్జయేత్ యద్వా అసదాలాపం స్తథా ఇంద్రియంతరవ్యాపారా నసతః త్యజే దిత్యర్థః తథా సర్వభూతసంబంధిహింసారహితః వాసుదేవానుసంధానసరో భవేత్. ౪౯

(కళ్యపస్య దేవమాత్రేఽదిత్యే పయోవ్రతోపదేశః)

త్రయోదశ్యా మధో విష్ణోః స్పృశనం పంచక్తై ర్విభోః,

కారయే చ్చాత్రదృష్టిన విధినా విధికోవిదైః

౫౦

పూజాం చ మహతీం కుర్యాద్ విత్తశార్యవివర్జితః,

చరుం నిరూప్య పయసి శివివిష్టాయ విష్టవే.

౫౧

శృతేన తేన పురుషం యజేత సుసమాహితః,

నైవేద్యం చాతిగుణవద్ దిద్యాత్ పురుషతుష్టిదమ్

౫౨

అచార్యం జ్ఞానసంపన్నం వస్త్రాభరణదేనుభిః

తోషయే దృత్విజశ్చైవ తద్విద్యారాధనం హరేః

౫౩

భోజయేత్ తాన్ గుణవతా సదన్నేన కుచిస్మితే

అఙ్గాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్ శక్త్యా యే చ తత్ర సమాగతాః

౫౪

ఏవం ద్వాదశసు దినే ష్పతీతే ష్పథ త్రయోదశ్యాం పంచభి రమృతైః సాధనై శ్చతుర్విః
ఋత్విగ్ని రాచారేణ్య చేతి పంచభి ర్వా శాస్త్రోక్తేన విధినా తదభిజ్ఞైః ప్రయోజ్యకర్తృభి ర్విష్ణోః స్పృశనం
కారయేత్

౫౦

విత్తలోభ మకుర్యాణో విష్ణో ర్మహతీం సర్వోపచారయక్తాం పూజాం కుర్యాత్ షీరే
చరుం హవిః శివివిష్టవిష్టదేవతాకం కారయిత్వా శివివిష్టో విరతిశయతేజోయుక్తః సుసమాహితచిత్తః
సరమపురుషం పురుషసూక్తేన షోడశఋగ్విః యజేత హోమేన త మారాధయే దిత్యర్థః. తతః
పరమపురుషప్రీతికరం షడ్రసోపేతం నైవేద్యం భగవతే సమర్పయే దిత్యర్థః

౫౧-౫౨

తతో వస్త్రాదిభి రానసంపన్న మచార్యం యథావిత్తం ద్విజాంశ్చ తోషయేత్ హి యస్మాత్
తదాచార్యద్విజతోషణం విష్ణోరే వారాధనం భవతి తస్మాత్తాం స్తోషయేత్ ఇత్యర్థః

౫౩

గుణవతా షడ్రసయుక్తే నాన్నేన హే కుచిస్మితే, తాన్ పూజితా నాచార్యబ్రాహ్మణాన్ యే
చాన్యే తత్ర సమాగతా స్తాంశ్చ యుక్తాన్ భోక్తుం యోగ్యాన్ భోజయేత్

౫౪

దక్షిణాం గురవే దద్యా దృత్విగ్భ్యశ్చ యధార్హతః,
అన్నాద్యేనాశ్యపాకాంశ్చ ప్రీణయేత్ సముపాగతాన్ ౫౫

భుక్తవత్సు చ సర్వేషు దీనాంధకృపణేషు చ
విష్ణో స్తత్ ప్రీణనం విద్వాన్ భుంజీత సహ బంధుభిః ౫౬

సృత్యవాదిత్రగీతైశ్చ స్తుతిభిః స్వప్తివాచకైః
కారయేత్ తత్కథాభిశ్చ పూజాం భగవతోఽన్వహమ్ ౫౭

ఏతత్పయోవ్రతం నామ పురుషారాధనం పరమ్,
పితామహేనాభిహితం మయా తే సముదాహృతమ్ ౫౮

త్వం చానేన మహాభాగే సమ్యక్ చీర్ణేన కేశవమ్,
అత్మనా శుద్ధభావేన నియతాత్మా భజావ్యయమ్ ౫౯

తతో గురవే ఋత్విగ్భ్యశ్చ స్వవిత్తానుసారేణ దక్షిణాం దద్యాత్ శ్వపాకపర్యంతేభ్యః
సమాగతాన్ సర్వా నన్నాదిన్ శ్లోషయేత్ ౬౦

ఏవం దీనాదిష్వపి భుక్తవత్సు తత్సత్కారం విష్ణోరేవ తోషకరం జానన్ స్వయమపి
బంధుభిః సహ భుంజీత ౬౧

అద్యంతదినద్యయం మధ్యే ద్వాదశేత్యేవం చతుర్థశ స్వహస్సు సృత్వాదిభిః సహ భగవతః
పూజాం కారయేత్ ౬౨

తదేవం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ ఉపదిశ్య పున ర్విత్వాసా యోక్తం సాంప్రదాయకత్వం
స్మారయన్ నిగమయ న్ననేన భగవంత మారాధయే త్యాహ (ఏతదితి) పురుషః పరమపురుష ఆరాధ్యతే
యేన త త్తతా పరం శ్రేష్ఠం ఏతత్ పయోవ్రతం నామ ప్రసిద్ధం మహ్యాం పితామహే నోపదిష్టం మమ
మయా చ తుభ్యం సమ్యగభిహితమ్. ౬౩

హే మహాభాగః త్వమపి సమ్యగనుష్ఠితేనానేన పయోవ్రతేన విశుద్ధః భావో భక్తి ర్యస్మిన్
తేన అత్మనా మనసా భజనీయ మవ్యయం కేశవం భజ ఆరాధయ ౬౪

(కశ్యపస్య దేవమాత్రేఽదిత్యే పయోనతోపదేశః)

అయం వై సర్వయజ్ఞాఖ్యః సర్వవ్రతమితి స్మృతమ్,

తపః సారమిదం భద్రే దానం చేశ్వరతర్పణమ్

౬౦

త ఏవ నియమాః సాక్షాత్త ఏవ చ యమోత్తమాః,

తపో దానం వ్రతం యజ్ఞో యేన తుష్య త్యధోక్షజః

౬౧

తస్మా దేత ద్భృతం భద్రే ప్రయతా శ్రద్ధయా చర,

భగవాన్ పరితుష్టః పరా నాశు విదాస్యతి

౬౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమ స్కంధే
అదితిపయోవ్రతకథనం నామ షోడశోఽధ్యాయః

(వకృతం ప్రాతి (అయమితి,) సర్వయజ్ఞవ్రతతుల్య మిదం పయోవ్రత మిత్యర్థః కించ హే
భద్రేః సర్వతపఃసారతుల్యం తథా సర్వదానతుల్యం చేరం వ్రతం కుతః చశబ్దో హేత్వర్థః చ యతః
హేతో రిద మీశ్వరతర్పణం ఈశ్వరః తర్ప్యలేఽనేనేతి తథా ఈశ్వరత్పప్తికరత్వేన సర్వయజ్ఞాది
సమకక్ష్యమిత్యర్థః

౬౦

యమనియమాదయోఽపి ఈశ్వరతోషకరా ఏవ సఫలాః అన్యేతు వృథా ఏవేత్యాహ
(త ఏవేతి) యేన నియమాదినాఽధోక్షజః తుష్యతి అత ఏవ నియమాదిశబ్దవాచ్యాః అన్యే
త్వాభాసరూపా వ్యథా ఏవేత్వర్థః,

౬౧

తస్మాత్ సర్వయజ్ఞాదిభిః తుల్యత్వా దీశ్వరతోషకత్వాచ్చ హే భద్రేః సమాహితా త్వం
శ్రద్ధయా ఏతద్ వ్రత మనుతిష్ఠ తేన తుష్టో భగవాన్ స్తవాశు వరాన్ దాస్యతి

౬౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలశురోః మతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్కావ్యపూదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీపీఠరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమ స్కంధసమాఖ్యాయాం

షోడశోఽధ్యాయః

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్తా సాఽదితీ రాజన్ స్వభర్తృ కశ్యపేన వై.
అన్వతిష్ఠద్ వ్రతమిదం ద్వాదశాహ మతంద్రితా. ౧

చింతయం త్యేకయా బుద్ధ్యా మహాపురుష మీశ్వరమ్.
ప్రగృహ్యేంద్రియదుష్టాశ్వాన్ మనసా బుద్ధిసారథిః ౨

మన త్రైకైకాగ్రయా బుద్ధ్యా భగవ త్యఖిలాత్మని
వాసుదేవే సమాధాయ చచార హ పయోవ్రతమ్ ౩

తస్యాః ప్రాదురభూ త్తత భగవా నాదిపూరుషః
పీతవాసా శ్చతుర్బాహుః శంఖచక్రగదాధరః ౪

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః

ఏవ ముపదిష్టవయోవ్రతాఽదితః తదన్వతిష్ఠ దిత్వాహ మునిః (ఇతీతి.) ఇతి ఇత్థం హే
రాజన్! స్వభర్తృ కశ్యపేనోక్తోఽదిష్టవ్రత సా అదితీ రతంద్రితా సమాహితా ద్వాదశాహ మిదం
వయోవ్రత మన్వతిష్ఠత్ ౧

అధానుష్ఠానప్రకార మాహ (చింతయంతీతి ద్వాభ్యామ్) మహాపురుష మీశ్వరం వాసుదేవ
మేకయా అనన్యవిషయయా బుద్ధ్యా చింతయంతీ వయోవ్రతం చచారేత్వర్థః కిం కృత్వా బుద్ధిః సారథిః
మనోవిగ్రహోపాయభూతో యస్యాః సా వనసేంద్రియాజ్ఞేన దుష్టసత్త్వాః తాన్ ప్రగృహ్య విగృహ్య ౨

మన త్రైకైకాగ్రయాఽనన్యవిషయయా బుద్ధ్యా సర్వాంతరాత్మని షాఙ్గుణ్యవూర్ణే వాసుదేవే
సమాధాయ స్థిరం కృత్వా తస్యా మదిత్వా విత్థం వ్రత మనుతిష్ఠంత్యాం సత్త్వాం భగవాన్ వాసుదేవః
ప్రాదురసీత్ కథంభూతః పీతే పిశంగే వాససీ యన్య చత్వారో బాహవో యన్య సః శంఖాదీన్
చిత్రాణిః ౩-౪

(భగవతోఽదిత్యై వర్ణనానం)

తం నేత్రగోచరం వీక్ష్య సహస్రోద్ధాయ సాదరమ్.

ననామ భువి కాయేన దండవత్ ప్రీతివిహ్వలా

౫

సోద్ధాయ బద్ధాంజలి రీడితుం స్థితా నోత్సేహ ఆనందజలాకులేశణా.

బభూవ తూష్టిం పులకాకులాకృతిః తద్దర్శనాత్యుత్సవగృతివేషధుః

౬

ప్రీత్యా శనైర్గద్గదయా గిరా హరిం తుష్టావ సా దేవ్యదితిః కురూవ్యహ.

ఉద్యక్షతీ సా విబతీవ చక్షుషా రమావతిం యజ్ఞవతిం జగత్పతిమ్

౭

అదితి రువాచ—

యజ్ఞేశ యజ్ఞపురుషాచ్యుత తీర్థపాద తీర్థశ్రవః శ్రవణమంగళనామధేయ.

తం నేత్రగోచరం వాసుదేవం సమీక్ష్యదితి రాశూత్థాయ ప్రీత్యా విహ్వలా సతీ కాయేన
దండవత్ భూమౌ నమస్కృతవతీ

౮

ప్రీతివిహ్వలత్వాదేవ సా బద్ధాంజలి స్తూష్టిం స్థితా కేవలమ్ ఈడితుం స్తోతుం పున ర్నోత్సేహే
న శళాక. కథంభూతాః ఆనందజలై రాకులే ఈక్షణే అక్షిణీ యస్యాః సా పులకై రాకులా ఆకృతి
ర్దేహో యస్యాః సా తస్య భగవతో దర్శనమేవ నిరతిశయోత్సవః తేన గృతే శరీరే వేషధుః కంపో
యస్యాః సా

౯

తతో హే కురూవ్యహః అదితి ర్దేవీ శనైః గద్గదయా గిరా ప్రీతిపూర్వకం హరిం తుష్టావ.
కథంభూతాః సా త్రియఃవతిం ఉద్యక్ష్య చక్షుషా విబంతీవ స్థితా సతీ తుష్టావ విబంతీవోద్యక్ష్యేతి చ
క్రియాభేదాత్ సా ఉత్సస్య పదస్య ద్విరుక్తి రదుష్టా ఇతి జ్ఞేయమ్

౧౦

“ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి” “అహం హి సర్వయజ్ఞానాం
భోక్తా చ ప్రభురేవ చ” ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం యత్ యజ్ఞేశ్వరత్వాదికం తదధునా దర్శయంతీవ
దుర్లభోఽబ్రీయసాఽపి సత్కృతేనారాధనే నావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయేణ సంబోధయంతీ ప్రార్థయతే
(యజ్ఞేశ్వరీ) హే యజ్ఞేశః యజ్ఞానాం ప్రభో! హే యజ్ఞపురుష! యజ్ఞభోక్త! ఆశ్రితా న్న చ్యవయతీ
ఋచ్యుతః తస్య సంబోధనం తీర్థం గంగాదిరూపం సాదే యస్య తీర్థం విశుద్ధం శ్రవః కీర్తి ర్యస్య

అపన్నలోకవృజినోపకమోదయాద్య శం సః కృదీశ భగవన్నసి దీననాథః. ౮

విశ్వాదు విశ్వభవనస్థితిసంయమాయ వైస్వరం గృహీతపురుషక్రిగుణాయ భూమ్నే.
స్వస్థాయ శశ్య దుఃఖంహితపూర్ణబోధవ్యాపాదితాత్మతమసే హరయే నమస్తే ౯

అయుః పరం వపు రభీష్ట మతుల్యలక్ష్మీ ర్యోభూరసాః సకలయోగగుణా వ్రీవర్గః

హేతీర్ధ్రశ్రవః శ్రవణ మేవ మంగళం యన్య తత్ నామధేయం యన్య అపన్నానాం శరణాగతానాం
లోకానాం దుఃఖోపకమాయ ఉదయ ఆవిర్భావో యన్య స నోఽస్మాకం శం సుఖం కృపి కురు
యత స్తస్య హే భగవన్ః షాద్గుణ్యపూర్ణః దీనానాం మాదృశాదీనాం నాధోఽసి ౮

కిం చ విశ్వాదు విశ్వరూపాయ ఆత ఏవాత్రావిర్భూతోఽసీతి భావః. హరయే తుభ్యం నమః
విశ్వరూపత్వే హేతుః విశ్వేతి విశ్వభవనస్థితిసంయమాయ విశ్వస్య సృష్ట్యాదికారణాయ విశ్వస్యోపాదాన
కారణత్వా తదంతరాత్మతయా పాలకత్వాచ్చ తద్రూపాయే త్యర్థః కారణత్వ మంతరాత్మత్వం చ
సమానాధిక్యతో నిబంధన మితి భావః నిర్వికారస్య మమ కథం విశ్వకారణత్వమ్; ఆత ఆహ-వైస్వరం
యథ తథా గృహీతాః ఉరుశ క్తేః వివిధవిచిత్రపరిణామశ క్తేః మాయాయా గుణాః స త్వరజస్తమాసి
యేన వైస్వర మిత్యనేన జీవస్వేవ సగుణవశ్యతే త్యుక్తం, గృహీతే త్యాదినా ప్రకృతిపురుషశరీరకన్య తవ
విశ్వకారణత్వం స స్వరూపేణ త్వత సేన నిర్వికారత్వ మేవేతి సూచితమ్ కారణత్వోపయుక్తం
సార్వజ్ఞసర్వశ క్రిత్యాదికల్యాణగుణయోగమాహ (భూమ్న ఇతి) కల్యాణగుణై ర్భూమ్నే మహతే
యద్వా వైస్వరం గృహీతేతి ప్రకృతివైశిష్ట్యముక్తమ్ భూమ్న ఇత్యనేన పురుషవైశిష్ట్య ముచ్యతే భూమా
వ్యాసకః జీవేష్వపి అంతరాత్మతయా వ్యాపీ తస్మా ఇత్యర్థః ఏవం ప్రకృతిపురుషవైశిష్ట్యేఽపి తద్గత
దోషాన్పూర్ణ మాహ (స్వస్థాయేతి) స్వరూపేణ గుణైశ్చ యథావస్థితాయ నత్సన్యథాభావ మాపద్య
మానాయ, తత్ర హేతుం వదన్ వినిష్ఠి శశ్యదీతి. శశ్యత్ సదా ఉపబంహిత మావిర్భూతం పూర్ణం
కల్యాణగుణపరిపూర్ణ మపరిచ్ఛిన్నానందాత్మకం యత్ స్వరూపం తస్య బోధేన యథాత్మ్యదర్శనేన
వ్యాపాదితం నిర స్తం ఆత్మతమః ఆత్మనాం జీవానాం ఆచ్ఛాదకం తమోఽజ్ఞానం యేన తస్మై. జీవానాం
స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావప్రయుక్తజ్ఞానేన స్వభావాన్యథాత్వమ్ ఆచేతనస్య తు పరిణామన్యథావత్వాత్
స్వరూపాన్యథాత్వమ్. పరమాత్మనస్తు తవ విత్యానంకుచితఅపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందస్వరూపయాథాత్మ్యాను
భవేన తదుభయం దూరతో నిర స్త మితి భావః ౯

అస్మదీయమనోరథపూరణ మీషత్కర మేవ త్వయేతి త్రైముత్యన్యాయే నాహ

(భగవతోఽదిత్యై వరప్రదానం)

జ్ఞానం చ కేవల మనంత భవంతి తుష్టాః త్వత్తో నృణాం కిము సపత్నజయాదిరాశీః ౧౦
శ్రీశుక ఉవాచ—

అదిత్యైవం స్తుతో రాజన్ భగవాన్ పుష్కరేక్షణః

క్షేత్రజ్ఞః సర్వభూతానా మితి హోవాచ భారతి

౧౧

శ్రీభగవా నువాచ—

దేవమాత ర్భవత్యా మే విజ్ఞాతం చిరకాంక్షితమ్.

యత్ సపత్నై ర్హతశ్రీణాం చ్యావితానాం స్వధామతః

౧౨

అయురితి) హే అనంత! తుష్టాః ప్రసన్నాః త్వత్తో నృణాం అయురదయ ఏవ సులభా భవంతి కిముత
శత్రువిజయాదినంపత్తిః సులభా భవంతీత్యర్థః. తత్రాయః పరం బ్రహ్మాయ రహ్యతుల్యం విరువమం
వపుః శరీరం బలపరాక్రమసౌందర్యాదియుక్తం శరీరమితి భావః. అభిష్టంక్షీ. భోగ్యభోగోప
కరణాదినంపత్ ద్వాశ్చ భూశ్చ రసాతలం చ ద్యౌభూరసాః. ద్యౌరితి వృథాకపారే బూశ్చ రసాశ్చ
బిలస్వర్గా ఇతి విగ్రహః. సకలా యోగగుణాః అజిమాదయః త్రివర్గో ధర్మార్థకామాః కేవలం
విస్సంశయం జ్ఞానమ్ ౧౦

హే రాజన్! ఇత్థం అదిత్యా సంస్తుతో భగవాన్ పుష్కరేక్షణః సర్వభూతానాం క్షేత్రజ్ఞః
క్షేత్రాంతర్భూతమనోవృత్తిజ్ఞః జీవశరీరకో వా ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణ ఉవాచ హేతి హర్షే విస్మయే
వా హే భారతః ౧౧

ఉక్తమేవాహ నవభిః - స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వమేవ దర్శయన్నివ అదితే ర్హార్ద మావిష్కర్తుం
ప్రతిజానీతే (దేవమాత రిత్యర్థేన) హే దేవమాత! భవత్యా చిరకాంక్షితమ్ తత్ మే మయా విజ్ఞాతమేవ
కిం తత్ ఇత్యత్ర తదావిష్కరోతి యదితి సార్ధే ప్రీతిః సపత్నై రైత్యై ర్హతాశ్రీర్యేషాం స్వసానాత్
చ్యావితానాం వివాసితానాం స్వపుత్రాణాం సంబంధి యదైశ్వర్యం తత్ త్వయా చిరకాంక్షితం తన్మయా
జ్ఞాతమిత్యన్వయః ౧౨

తాన్ వినిర్జిత్య సమరే దుర్మదా నసురర్షభాన్.

ప్రతిలంఘితౌశ్రీభిః పుత్రై రిచ్చ స్యుపాసితమ్

౧౩

ఇంద్రజ్యేష్ఠైః స్వతనయై ర్హతానాం యుది విద్విషామ్.

ప్రియో రుదంతీ రాసాద్య ద్రష్టు మిచ్చసి దుఃఖితాః

౧౪

ఆత్మజాన్ సుసమ్మద్ధాన్ స్వం ప్రత్యాహృతయశః శ్రీయః,

నాకపృష్ఠ మదిష్ఠాయ క్రీడతో ద్రష్టు మిచ్చసి

౧౫

ప్రాయోఽధునా తేఽసురయాధనాథా అపారణీయా ఇతి దేవి మే మతిః

యత్తేఽనుకూలేశ్వరవిప్రగుప్తా న వి కమస్తత్ర సుఖం దదాతి

౧౬

అథాప్యపాయో మమ దేవి చింత్యః సంతోషితస్య వ్రతచర్యయా తే.

కించ తాన్ నవత్సాన్ దుష్టో మదో యేషాం తా నసురర్షభాన్ యదే వినిర్జిత్య ప్రతిలంఘితౌ
జయః శ్రీశ్చ యైవైః పుత్రైః సహ ఉపాసితమ్ ఏకత్ర స్థాతుమ్ ఇచ్ఛసి.

౧౩

ఇంద్రో జ్యేష్ఠో యేషాం తైః స్వతనయై ర్యుధి హతానాం శత్రుజాం ప్రియో భర్తృనమీవ
మాసాద్య రుదంతీః దుఃఖితాశ్చ ద్రష్టు మిచ్ఛసి

౧౪

ప్రత్యాహృతం ప్రత్యానీతం యః శ్రీశ్చ యైస్తాన్ సుసమ్మద్ధాన్ నాకపృష్ఠం స్వర్గ
మదిష్ఠాయ క్రీడతః ఆత్మజాన్ ద్రష్టు మిచ్ఛసి త్యేకత్పర్వం త్వత్కాంక్షితమ్ ఇత్యర్థః

౧౫

ఏవం తదప్రేత మావిభిక్తుత్య తత్ర యత్ “తాన్ వినిర్జిత్య సమరే” ఇత్యభిప్రేతం
తదధునా మయాఽపి కర్తం న శక్యం ఇతి వదన్ సమరా దన్య ఏవ ఉపాయ శ్చింతనీయ ఇత్యాహ
(ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యామ్.) హే దేవి! అధునా తే దైత్యాః ప్రాయశః యద్య ప్యవారణీయాః అజేయా
ఇత్యేవ మే మతిః అవారణీయా ఇత్యహ మధ్యసస్యామి త్యర్థః కుతః యద్యస్యాత్తే దైత్యా అధునా
అనుకూల ఈశ్వరః కాలరూపో యేషాం తై ర్విప్రై ర్గుప్తాః అతోఽస్మదాధిభి స్తేషు కుతో విక్రమః
పరాక్రమః సుఖం న దాస్యతి సుఖహేతు ర్న భవిష్యతి

౧౬

యద్యపేక్షవ మథాపి హే దేవి! తవ వ్రతచర్యయా తోషితస్య మే మయా కశ్చి దుపాయో

(భగవతోఽదిత్యై వరప్రదానం)

మమార్చనం నార్హతి గంతు మన్యథా శ్రదానురూపం ఫలహేతుకత్వాత్. ౧౭

త్వయార్చితశ్చాహ మపత్యగుప్తయే పయోవతే నానుగుణం సమీదితః,
స్వాంశేన పుత్రత్వ ముపేత్య తే సుతాన్ గోప్తాస్మి మారీచతపశ్యద్విధితః. ౧౮

ఉపదావ పతిం భద్రదే వ్రజాపతి మకల్మషమ్.

మాం చ భావయతి పత్యా వేవంరూప మవస్థితమ్. ౧౯

నై తత్ పరస్మా ఆఖ్యేయం పృష్టయాఽపి కథంధన.

సర్వం సంపద్యతే దేవి దేవగుహ్యం సుసంవృతమ్. ౨౦

శ్రీకృత ఉవాచ —

ఏతావ దుక్త్యా భగవాం స్తత్రై వాంతరధీయత.

శ్చింతనీయ ఏవ కుతః యితో మదాదన మన్యథాగంతుం విఫలీభవితుం నార్హతి తక్కుతః,
మదాదనస్య కర్తుః శ్రద్ధానుసార మిచ్ఛానుసారేణ ఫలహేతుకత్వాత్. ఫలహేతుకత్వాదితి పాతే
ఫలహేతుం కరోతితి ఫలహేతుకృత్ తస్య భావస్తత్త్వం తస్మా దాదికారణత్వా దిత్వర్థః. ౧౩

చింత్య ముపాయం దర్శయతి (త్వమేతి) పుత్రరక్షణాయ త్వయా పయోవతేనాహం
అనుగుణం యథార్హం సమ్యగర్చితః స్తుతశ్చాతోఽహం మారీచతపస్యవస్థితః కళ్యణతపఃఫలప్రదానేఽవస్థితః
స్వాంశేన తవ పుత్రత్వ ముపేత్య తవ సుతాన్ గోప్తాస్మి గోపాయిష్యామి స్వాన్ స్వేనేతి పారే
స్వేనాజహత్స్వభావస్వరూపేణాహం తవ పుత్రత్వ ముపేత్య స్వాన్ త్వత్సంబంధినః పుత్రాన్
గోప్తాస్మీత్వర్థః. ౧౪

అతో హే భద్రదే! సతికల్మషం వ్రజాపతిం కళ్యణ మనుదావానువర్తస్య భర్తా విమిత్రేన
మాం గర్భే ధారయిష్యసి కథంభూతమ్; రూపం వామను రూప మవస్థితం స్వసంకల్పేనావదానం దేవం
స్వతేజసా దేదీప్యమానం వా. ౧౫

అన్యేన పృష్టయాపి త్వయైకస్యదుక్తం కథంచిపి నాన్యస్మై కథనీయం హే దేవి!
దేవరవాన్యం సర్వం గుప్తం సదేవ సంపత్స్యతే ఫలదం భవిష్యతి. ౨౦

ఏతావ దభిదాయ తత్రైవ భగవా నంతర్ధదే అథాదితిః స్సస్యాం భగవతోఽవతారం దుర్లభం
ప్రాప్య కృతార్థేన శ్రద్ధాయుక్తయా భక్త్యా పరయేతి పారే అనన్యయా పతి మన్యవర్తత తదనువర్తనం

అదితి దుర్లభం లభ్యా హరే ర్జన్మాత్మని ప్రభోః ౨౦

ఉపాధావత్ సతిం భక్త్యా పరయా కృతకృత్యవత్,
న వై సమాధియోగేన కళ్యప స్త దబుధ్యత ౨౧

ప్రవిష్ట మాత్మని హరే రంశం హ్యవితధేక్షణః
సోఽదిత్యాం వీర్య మానత్త తపసా చిరసంభృతమ్,
సమాహితమనా రాజన్ దారుణ్యగ్నిం యథానిలః ౨౨

అదితే ర్దిష్టితం గర్భం భగవంతం సనాతనమ్,
హిరణ్యగర్భో విజ్ఞాయ సమీదే గుహ్యనామభిః ౨౩

బ్రహ్మోవాచ—

జయోరుగాయ భగవ స్సురుక్రమ నమోఽస్తు తే,
నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ త్రిగుణాయ నమోనమః ౨౪

స్వప్నిన్ ప్రవిష్టం హరే రంశం చ కళ్యపః సమాధియోగేన యోగదృష్ట్యాఽన్యబుధ్యత జ్ఞాతవాన్
యతోఽయ మవితధేక్షణః అవితథపీక్షణం దృష్టి ర్యన్య సః ౨౦-౨౧

తతః స కళ్యపః తపసా హేతునా చిరం సంభృతం ధృతం వీర్యం తస్యాం అఽత్యామాధత్త
విహితవాన్ కళ్యపం ప్రవిష్టన్య భగవతో యేన కేనాపి యాపేజాదిత్యుదరప్రవేశవ్యాజమాత్రకథనమిదం
న తు జీవస్యేవి వీర్యసంక్లేషకథనవరమిత్యవగంతవ్యమ్, కథ మాధత్తే త్యాహ - హే రాజన్,
సర్వత్ర సమోఽపి వాయు ర్దారుణీ సంఘర్షణేన తథా వనదాహక మగ్ని మాధత్తే, ఏవం స్వయం
పుత్రేషు సమోఽపి దైత్యక్షవణం వీర్య మాధత్తే త్యర్థః ౨౩

తతోఽదితేర్గర్భేఽదిష్టితం ప్రవిష్టం సనాతనం భగవంతం జ్ఞాత్వా హిరణ్యగర్భో చతుర్ముఖః
భగవదసాధారణగుణప్రశిపాదనై ర్నామభిః సమీదే సమీపే తుష్టావ, ౨౪

గుహ్యనామభి ర్హిరణ్యగర్భకృతాం స్తుతిమాహ (జయేత్వాదినా యావత్సమాప్తి) హే
షాద్గుణ్యపూర్ణ హే ఉరుక్రమః ఉరవః క్రమాః పాదవిన్యాసాః కరిష్యమాణాః యన్య తథాభూత
ఇత్యర్థః, జయం సర్వోత్కృష్టతాం ప్రాప్నుహి తే తుభ్యం నమోఽస్తు బ్రహ్మకులే సాధవో
బ్రహ్మజ్ఞాః తేషాం దేవాయ తస్మై దేవాయేతి వా త్రిగుణాయ సృష్ట్యాద్యుపముక్తాయ రజ
అదిగుణత్రయవియంత్రే ఇత్యర్థః, ౨౫

(అదితిగర్భస్య భగవత్తేజసో బ్రహ్మకర్తృకం నవనం)

నమస్తే పృథ్విగర్భాయ వేదగర్భాయ వేదనే.

త్రినాథాయ త్రిపుష్టాయ శిపివిష్టాయ విష్ణవే

—

త్వమాది రంతో భువనస్య మధ్య మనంతశక్తిం పురుషం య మాహుః.

కాలో భవా నాక్షిపతీశ విశ్వం ప్రోతో యథాంతః పతితం గభీరమ్.

—

త్వం వై ప్రజానాం స్థిరజంగమానాం ప్రజాపతీనా మపి సంభవిష్టుః.

దివాకసాం దేవ దివశ్చ్యుతానాం పరాయణం నౌరివ మజ్జితోఽపు

—

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. అష్టమస్కందే.

వామనప్రాదుర్భావే సప్తదశోఽధ్యాయః

అదితేరేవ పూర్వజన్మని పృథ్విరితి నామ తస్యా గర్భాయ వేదో గర్భే యస్య వేదానాం గర్భాయేతి వా వేదసే విదాత్రే త్రయో లోకా నాభ్యాం యస్య త్రయాణాం లోకానాం సృష్టే ఉపరి పరమవ్యోమ్ని స్థితాయ పయోజీవాస్తేషు అంతర్భామితయా ప్రవిష్టాయ “యజ్ఞో వై విష్టుః” “పశనః శిపి ర్జజ్ఞ ఏవ పశుషు ప్రతితిష్ఠతి” ఇతి క్రుతేః యద్వా శివయో రశ్మయః త్రైః వేష్టితాయే త్యర్థః విష్టవే వ్యాపినే

—

భువనస్య విశ్వస్య త్విమేవాదిమధ్యాంతకారణభూతః. య మపరిమితశక్తిం పరమపురుష మాహుః “సరాస్య శక్తి ర్వివిధైవ క్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ” ఇత్యాదయో వేదాంతాః స త్వమేవ కాలశరీరకో భవానేవ విశ్వమాక్షిపతి ప్రవర్తయతి యథాంతఃపతితం తృణాదికం ప్రోతః ప్రవాహః అక్షిపతి తద్వత్

—

ప్రజానా మస్వదాదీనాం ప్రజాపతీనాం చ త్వమేవ సంభవిష్టుః ఉత్పాదనశీలోఽసి. అయం భావః స హేవంరూతస్య తవ జీవస్వేవ కర్మణా జన్మాదినంభవః కింతు దేవానాం పరమాశ్రయత్వేన తత్కార్యసాధనా యావతాలోఽయం. అతః తాన్ స్వర్గచ్యుతాన్ పునః స్వర్గే స్థాపయేతి ఆశ్రయత్వే దృష్టాంతః అపు మజ్జితః పుంసో నౌ ర్యథా తద్వత్ సురాణా మాశ్రయభూత ఉత్కర్షః

—

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయవయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పుక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదియేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. అష్టమస్కందనమాఖ్యాయాం

సప్తదశోఽధ్యాయః

అథ అష్టాదశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇత్థం విరించస్తుతకర్మవీర్యః ప్రాదుర్భూతా వామృతభూ రదిత్యామ్,

చతుర్భుజః శంఖగదాబ్జచక్రః పిశంగవాసా నశినాయతేక్షణః

౧

శ్యామావదాతో యుషరాజకుండలత్విషోల్లసచ్చివదనాంబుజః పుమాన్,

శ్రీవత్సవజ్ఞే వలయాంగదోల్లసత్ కిరీటకాంచీగుణచారునూపురః

౨

మధువ్రతవ్రాతవిఘ్నప్రయా స్వయా విరాజితః శ్రీవనమాలయా హరిః,

ప్రజాపతే ర్వేశ్వరతమః స్వరోచిషా వినాశయన్ కంఠనివిష్టకొస్తుభః

౩

అథాష్టాదశోఽధ్యాయః

ఏఁం బ్రహ్మణా సమీడితో భగవా నవతతారేత్యాహ మునిః (ఇత్థమితి) ఇత్థం విరించేన
స్తుతం కర్మ దేవకార్యలక్షణం వీర్యమ్ ఉరుక్రవత్వాదప్రభావశ్చ యస్య సోఽమృతభూః కర్మాయత్ర
మరణోత్పత్తిరహితః మోక్షప్రదో వా భగవాన్ అదిత్యామావిర్భూతావ. కథంధాతః? చత్వారో భుజా
యస్య శంఖాదయోఽస్య సంతీతి తథా అర్చితాదిత్వా నృత్సర్వీయోఽచ, పిశంగే వాససీ యస్య నశినవత్
సుందరే ఆయతే చెక్షణే నేత్రే యస్య

౧

శ్యామశ్యాసావదాతో విర్మలః యుషరాజో మకర స్తదాకారయోః కుండలయోః త్విషా
ఉల్లసంతీ శ్రీ ర్విదనాంబుజే యస్య శ్రీవతో వక్షసీ యస్య. వలయై రంగదైశ్చ సహోల్లసంతి
కిరీటాదీని యస్య

౨

మధువ్రతానాం భృంగాణాం సమూహేన విఘ్నప్రయా స్వయాఽనారంభయా శ్రీమత్యా వన
మాలయా విరాజితః విభుః సర్వజ్ఞః ప్రజాపతేః కశ్యపస్య వేశ్వరతం తమః స్వకాంత్యా వినాశయ
న్వవనుదన్ కంఠం నివిష్టః ధృతిః కొస్తుభో యస్య సః అవిర్భూతేతి పూర్వేణాన్వయః

౩

(భగవతో వామనస్య ప్రాదుర్భావః)

దిశః ప్రసేదుః సలిలాశయాస్తదా ప్రజాః ప్రహృష్టాః ఋతవో గుణాన్వితాః
ద్యౌ రంతరిక్షం క్షితి రగ్నిజిహ్వో గావో ద్విజాః పంజహృషు ర్నగాశ్చ

శ్రోణాయాం శ్రవణద్వాదశ్యాం ముహూర్తేఽభిజితి ప్రభుః.

సర్వే నక్షత్రతారాద్యా శ్చక్రస్థజన్మ దక్షిణమ్.

ద్వాదశ్యాం సవితా తిష్ఠన్ మధ్యందినగతో నృప.

విజయా నామ సా ప్రోక్తా యస్యాం జన్మవిదుర్నరేః

శంఖదుందుభయో నేదు ర్మృదంగపణవానకాః.

చిత్రవాదిత్రతూర్యాణాం నిర్హోషస్తుములోఽభవత్.

తదా దిశః సలిలాని జనానా మంతఃకరణాని చ ప్రసేదుః ప్రసన్నా బభూవుః ప్రజాః
ప్రసన్నాః ఋతవః ప్రావృధాదయః గుణాన్వితాః స్వస్వగుణయుక్తా బభూవుః తథా ద్యుప్రభృతయో
నగాః పర్వతాశ్చ యథాసురూపం ప్రసేదుః పంజహృషుః హర్షయుక్తా బభూవుః తత్రాగ్నిజిహ్వో దేవాః
అగ్నే ర్జిహ్వఃఖా వా.

ప్రాదుర్భావకాల మాహ (శ్రోణాయా మితి) శ్రవణద్వాదశీ భాద్రపదశుక్లద్వాదశీతి ప్రసిద్ధా
తస్యామపి శ్రోణాయాం శ్రవణర్థిస్తే సతి చంద్ర ఇత్యర్థః తత్రాపి శ్రవణప్రథమాంశేఽభిజిన్నామకే
ముహూర్తే మధ్యందినే తచ్చ శ్రుత్యా దర్శితమ్ “అభిజిన్నామనక్షత్ర ముపరిష్టా దాషాఢానా మదస్తాత్
శ్రోణాయాః” ఇతి ఏవం విష్ణుముహూర్తే భగవాన్ ప్రాదుర్భూతావేతి పూర్వేణాన్వయః కిం నక్షత్రా
ణ్యశ్వీన్యాదీని తారాః గురుశుక్రాదయః ఆదికబ్దేన చంద్రసూర్యాదయః సర్వే తస్య భగవతో జన్మ ప్రదక్షిణ
ముదారం చక్రః

ద్వాదశ్యాం తస్యాం తిథౌ అహని సూర్యో మధ్యందినగతో బభూవ సా చ ద్వాదశీ విజయేతి
ప్రసిద్ధాఽభూత్. కాః యస్యాం ద్వాదశ్యాం హరే ర్జన్మ విదురితి

తదా శంఖాదయో మృదంగదయశ్చ నేదుః దధ్వనుః తథా విచిత్రవాదిత్రాదీనాం తుములో
నిర్హోష శ్చాభవత్.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే, శ్రీమద్భాగవతే

ప్రీతాశ్చాప్సరసోఽన్యత్యన్ గంధర్వప్రవరా జగుః,

తుష్టువు ర్మునయో దేవా మనవః పితరోఽగ్నయః

౮

సిద్ధవిద్యాధరగణాః సకింపురుషకిన్నరాః,

చారణా యక్షరజంసి సువర్ణా భుజగోత్తమాః.

౯

గాయంతోఽతిప్రళంసంతో నృత్యంతో విబుధానుగాః

అదిత్యా ఆశ్రమపదం కుసుమైః సమవాకిరన్

౧౦

దృష్ట్వాఽదితిస్తం నిజగర్భసంభవం పరం పుమాంసం ముద మాప విస్మితా

గృహీతదేహం నిజయోగమాయయా ప్రజాపతిశ్చాహ జయేతి విస్మితః

౧౧

యత్తద్వపుర్భాతి విభూషణాయుధై రవ్యక్తచిదే వ్యక్తమధారయద్ధరిః,

బభూవ తేనైవ స వామనో వటుః సంవశ్యతో ర్దివ్యగతి ర్యథా నటః

౧౨

ఆప్సరసః ప్రీతా నన్యతుః గంధర్వశ్రేష్ఠాః జగుః మునిప్రభృతయో యథాయోగ్యం తుష్టువుః
జగుః నన్యతుః ప్రళంసంసుః

౮

అదిత్యాశ్రమం కుసుమై రవాకిరంశ్చ

౯-౧౦

తం పరమపురుషం నిజగర్భసంభూతం దృష్ట్వాఽదితి ర్విస్మితా సతీ నితరాం ముద మాప
తథా ప్రజాపతిః కశ్యపశ్చ నిజయోగమాయయా సహజశక్తిః యోగయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానేన యద్వా
యోగ ఏవ మాయా తయా ఆశ్చర్యరూపశక్తియోగేనేత్యర్థః గృహీతో దేహో దివ్యవిగ్రహో యేన తం
దృష్ట్వా ప్రజాపతి ర్రుహ్యో జయేత్త్యాహ

౧౧

విస్మయాంతరమాహ (యత్తదితి) విభూషణైః కౌస్తుభాదిభి రాయుధైః శంఖచక్రాదిభిశ్చ
యుక్తమితి శేషః వివంభూతం యద్వపుః స్వాసాధారణత్వేన ప్రకాశతే నిత్యవిభూత్యాదౌ తద్వపు
రాదావవ్యక్త చిద్రూపః స్రవ్యతిపురుషశరీరకో భగవాన్ ఆధారయ దావిశ్చకార తతస్తేనైవ పపుషా
పిత్రోః సంవశ్యతో సతోః స భగవాన్ దివ్యగతి రనితరసాధారణచేష్టో వామనో వటుర్బభూవ.
వటునన్నివేశా ద్వామనశబ్దవాచ్యో బభూవ యథా నటః పూర్వవార్తావేషం విహాయ వేషాంతర
ముపాదత్తే తద్వదిత్యర్థః

౧౨

(మువిభి ర్దేవైరుపసీతస్య తస్య బలియజ్ఞశాలాగమనం)

తం వటుం వామనం దృష్ట్వా మోదమానా మహర్షయః.

కర్మాణి కారయామాసుః పురస్కృత్య బ్రజాపతిమ్

౧౨

తస్యోపసీయమానస్య సావిత్రీం సవితాబ్రవీత్.

బృహస్పతి ర్బ్రహ్మసూత్రం మేఖలాం కశ్యపోఽదధాత్

౧౩

దదౌ కృష్ణాజినం భూమి ర్దండం సోమో వనస్పతిః,

కౌపీనాచ్ఛాదనం మాతా ద్యౌ శ్చత్రం జగతాం పతేః

౧౪

కమండలుం వేదగర్భః కుశాన్ సప్తర్షయో దదుః,

అక్షమాలాం మహారాజః సరస్వత్యవ్యయాత్మనః

౧౫

తస్మా ఇత్యుపసీతాయ యక్షరాట్ పాత్రికా మదాత్

భిక్షం భగవతీ సాక్షి దుమాదా దంబికా సతీ

౧౬

తం భగవంతం వామనశబ్దవాచ్యం వటునన్నివేశం దృష్ట్వా మహర్షయః సంహృష్టాః సంతః
బ్రజాపతిం కశ్యపం పురస్కృత్య కర్మాణి జాతకర్మాదీని కారయామాసుః

౧౭

తస్య వామన స్యోపసీయమానస్య ఉపసయనేన సంస్క్రియమాజన్య సవితా సావిత్రీ
ముపదిష్టవాన్ బృహస్పత్యాదయో బ్రహ్మసూత్రాదీని దదుః

౧౮

తత్ర భూమి ర్భూమ్యధిష్ఠాత్రీ దేవతా వనస్పతిః సోమశ్చంద్రః ద్యౌ స్తదభిమావిసీ దేవతా ౨౦

హే మహారాజః అవ్యయాత్మనః అపక్షయాదిరహితస్వరూపస్య సరస్వతీ అక్షమాలా
మదాత్

౧౯

ఇత్య ముపసీయమానాయ వామనాయ యక్షరాట్ పైశ్రవణః పాత్రికాం భిక్షపాత్ర మదాత్.
భవానీ భిక్ష మదాత్.

౨౦

స బ్రహ్మవర్చసేనై వం సభాం సంభావితో వటుః,

బ్రహ్మర్షిగణసంఘస్థా మత్యరోచత మారిషః.

౧౮

సమిద్ధ మాహితం వహ్నిం కృత్వా పరిసమూహనమ్,

పరిస్తీర్య సమభ్యర్చ్య సమిద్ధి రజుహో ద్ద్విజః

౧౯

శ్రుత్వాశ్వమేదై ర్యజమాన మూర్జితం బలిం భృగూణా ముపకల్పితైస్తతః

జగమ తత్రాఖిలసారసంభృతో భారేణ గాం సన్నమయన్ పదే పదే

౨౦

తం నర్మదాయా స్తట ఉత్తరే బలే ర్య ఋత్విజస్తే భృగుకచ్ఛసంజ్ఞకే.

ప్రవర్తయంతో భృగవః క్రతూత్తమం వ్యచక్షతరాదుదితం యథా రవిమ్

౨౧

త ఋత్విజో యజమానః సదస్యా హతత్విషో వామనతేజసా నృప.

స ఏవం సంభావితో మారిషః శ్రేష్ఠః పూజ్యః వటు బ్రహ్మవర్చసేన యుక్తః బ్రహ్మర్షిగణేన సంఘస్థాం సభా మత్యరోచిత్రమ్య సభాయా నిగ్ధతో వ్యరోచతేత్యర్థః యద్వా రుచిరత్ర ఋర్థగర్భః, సభా మతీవ వ్యరోచయ దిత్యర్థః

౧౮

విభుః కశ్యపః సమిద్ధం జ్వలింతం శ్రేష్ఠం త ముపసయాగ్నిం పరిసమూహనమ్ ఋజుం కృత్వా పరిస్తీర్య సమ్యగభ్యర్చ్య చ సమిద్ధి ర్భుతవాన్

౧౯

తతో భగవాన్ వామనో భృగూణాం తై రుపకల్పితైః కారితై రశ్వమేదై ర్యజంత మూర్జితం వై రోచనిం శ్రుత్వా తత్ర జగమ, కథంభూతః? అఖిలేన సారేణ బలేన సంభృతః పూర్ణః ఆత ఏవ భారేణ గాం భూమిం ప్రతిపదం సంయమయ నిమ్నాం కుర్వన్.

౨౦

నర్మదాయా ఉత్తరే తచే భృగుకచ్ఛాభ్యే క్షేత్రే క్రతూత్తమం ప్రవర్తయంతో బలే రృత్విజో భృగవ స్తం వామనం దూరాత్ వ్యచక్ష తావశ్యన్, కథంభూతః? ఉదితం మూర్యమివ స్థితం ఆరా త్సమీప ఏవోదితం రవిమిషేతి వా

౨౧

హే నృప! వామనస్య తేజసా అపహృతతేజస్సా యజమానో బలిః సభ్యా ఋత్విజశ్చ

(మునిభి ర్దేవైరుపసితస్య తస్య బలియజ్ఞకాలాగమనం)

సూర్యః కిలాయాత్యుత వా విభావసుః సనత్కుమారోఽథ దిదృక్షయా క్రతః ౨౨

ఇత్థం సశిష్యేషు భృగుష్వనేకథా వితర్క్యమాణో భగవాన్ స వామనః,
చత్రం సదండం సజలం కమండలుం వివేశ బిభ్ర ద్ధయమేధవాటమ్. ౨౩

మౌంజ్యా మేఖలయా పీత ముపవీతాజినోత్తరమ్,
జటిలం వామనం విప్రం మాయామాణవకం హరిమ్ ౨౪

ప్రవిష్టం వీక్ష్య భృగవః సశిష్యాస్తే సహగ్నిభిః
ప్రత్యగృహ్ణాన్ సముత్థాయ సంక్షిప్తాస్తస్య తేజసా ౨౫

యజమానః ప్రముదితో దర్శనీయం మనోరమమ్,
రూపానురూపావయవం తస్మా వాహన మాహరత్, ౨౬

భృగ్వాదయః సూర్యః కిలాయాతీ త్యేవమాది వ్యతర్క్యయిన్నితి కేశః కింవా విభావసు రగ్ని
రాయాతీతి ఉత క్రతౌ ర్దిదృక్షయా సనత్కుమార ఆయాతీతి ౨౭

ఇతిత్థం సశిష్యేషు సయజమానేషు భృగుషు వితర్క్యమానేషు స భగవాన్ వామనః సదండం
చత్రం జలపూర్ణం కమండలుం చ బిభ్ర ద్ధయమేధవాట మశ్వమేధవాటికాం వివేశ, ౨౮

మౌంజ్యా మేఖలయా పీతం బద్ధకటి ముసరి ధృతోపవీతాజిన ముపవీతోపరి ధృత మజిన
ముత్తరీయం యస్యేతి వా జటిలం సశిఖం వామనాఖ్య మాత్మీయసంకల్పౌపాత్తమాణవకసన్నివేశం
హరిం ప్రసన్నాన్రిహరం వామనం దృష్ట్వై త్యుత్తరేణాన్వయః ౨౯

ఏతం ప్రవిష్టం దృష్ట్వా సయజమానా భృగవోఽగ్నిభిః సహ వామనస్య తేజసా సంక్షిప్తాః
సంకుచితప్రకాశాః సంతః సముత్థాయ ప్రత్యగృహ్ణాన్ సత్కుతవంతః ౩౦

తదేవాహ (యజమాన ఇతి) రూపస్యానురూపా అవయవా యస్య త మత ఏవ
మనోరమం హృద్య మత ఏవ దర్శనీయం వామనం దృష్ట్వేన్నితి కేశః యజమానో బలిస్తస్మై ఆసనం
సమర్పితవాన్, ౩౧

స్వాగతే నాభినంద్యాధ పాదౌ భగవతో బలిః,

ఆవనిజ్ఞార్పయామాన ముక్తసంగమనోరమమ్

౨౬

తత్పాదశౌచం జనకల్యూషాపహం స ధర్మవి స్మార్ధర్హ్యదధాత్ సుమంగళమ్,

యద్ దేవదేవో గిరిశ శృంధ్రమౌళి ర్దదార మూర్ధ్నా పరయా చ భక్త్యా ౨౭

బలి రువాచ —

స్వాగతం తే నమస్తుభ్యం బ్రహ్మన్ కిం కరవామ తే

బ్రహ్మరీణాం తవః సాజ్ఞ సృన్యే త్వౌఽఽర్య వపుర్ధంమ

౨౮

అద్య నః పితర స్తృప్తా అద్య నః పావితం కులమ్,

అద్య స్విష్టః క్రతు రయం యద్భవా నాగతో గృహాన్

౩౦

అద్యాగ్నయో మే సుహుతా యథావిధి ద్విజాత్మజ త్వచ్చరణావనేజనైః.

అథ బలిస్తం న్యాగతే నాభినంద్య స్వాగతం పృష్ట్యా తస్య భగవతః పాదా వవనిజ్ఞా ప్రజ్ఞేశ్య ముక్తసంగానాం యోగినాం మనస్సు శ్రీదంతం భగవంతం త మర్చయామాన ౨౯

అతః స్వధర్మవిత్ స్వానురూపధర్మజ్ఞో బలిః కలికల్యవస్యాపహంత్పు అత ఏవ సుమంగళం తస్య భగవతః పాదా వవనిజ్ఞా పాదయోః సంబంధి శౌచం పవిత్రం ప్రజ్ఞేనోదకం మూర్ధ్నాదాత్ పాదశౌచం విశిష్ట, దేవదేవో బ్రహ్మ చంద్రమౌళిః గిరిశో ఠుద్రశ్చ పరయా ఉత్కృష్టయా భక్త్యా మూర్ధ్నా యత్పాదశౌచం గంగారూపం దదార తత స్త మువాచేతి శేషః ౩౦

తదేవాహ (స్వాగతమితి సార్థై శ్చతుర్భుః) హే బ్రహ్మన్! తే తవ స్వాగతం కుభ్యం నమః, కిం తే కరవామః కింకరా వయమిత్యర్థః ఆర్యవపుర్ధరం త్వ సాజ్ఞత్ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మరీణాం తపో మన్యే తవ ఏవ మూర్తిభూతం మన్యే ౩౧

యత్ యస్మాత్ భవా నస్మాకం గృహా నాగత స్తతోఽస్మాకం పితర స్తృప్తా బభూవుః కులం చ పవిత్ర మభూత్ అయం క్రతుశ్చ యథావ దనుషితో బభూవ. ౩౦

అద్య మే అగ్నయశ్చ యథావిధి సుహుతా బభూవుః, హే ద్విజాత్మజ! త్వచ్చరణావనేజనైః.

(బలికర్తృకం భగవతోఽభ్యర్హణం)

హతాంహసో వార్షి రియం చ భూ రహో తథా పునీతా తనుభిః పదైస్తవ ౩౧

యద్ యద్ వటో వాంఛసి తత్ప్రీతీచ్చ మే త్వా మర్ధినం విప్రసుతానుతర్కయే.

గాం కాంచనం గుణవద్ధామ మృష్టం తథాన్నపేయ ముత వా విప్ర కన్యామ్.

గ్రామాన్ సమృద్ధాం స్తురగాన్ గజాన్ వా రథాంస్తథార్హత్తమ సంప్రతీచ్చ. ౩౨

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం అష్టమస్కందే.

వామనప్రాదుర్భావే బలివామనసంవాదే అష్టాదశోఽధ్యాయః.

వార్షి ర్జలై ర్హత మంహః పాపం యన్య తన్య మమ సంబంధినీ ఇయం భూ ర్భూమిః తనుభి
రస్మచ్చరీరై స్సహ పదైః పాదన్యానైః పునీతా పవిత్రీకృతాఽఽసీత్ ౩౧

హే విప్రసుత! త్వా మర్ధినం యాచితారం అనుతర్కయే అలక్షయే అతో హే వటో
వామన! యద్యద్వాంఛసి కామయసే తత్తన్నే మత్తః ప్రతీచ్చ ప్రతిగృహాణే త్యర్థః యద్యదితి
యద్యాంఛసీతి యచ్చబ్ధాభిప్రేతానేవ కాంక్షి ద్దర్శయతి (గామితి) భూమిం దేనుం గుణవ
ద్భౌగ్యభోగోపకరణాదినమృద్ధిమద్ధామ గృహం తథా మృష్ట మన్నం వా హే విప్ర ఉత వాథవా
హే అర్హత్తమ గవాదిభ్యోఽన్యద్వా యత్కించిత్ కామయసే తన్మత్తః ప్రతిగృహాణ. ౩౨

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావరరాకాసుదాకరస్య సర్వవిధ్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేవ

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేవ

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీనీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, అష్టమస్కందసమాఖ్యాయాం.

అష్టాదశోఽధ్యాయః

అథ ఏకో న వింశో ఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతి వైరోచనే ర్వాక్యం ధర్మయుక్తం స సూన్యతమ్
విశమ్య భగవాన్ ప్రీతః ప్రతినంద్యేద మబ్రవీత్

౧

శ్రీభగవానువాచ—

వచ స్తవైత జ్ఞనదేవ సూన్యతం కులోచితం ధర్మయుతం యశస్కరమ్,
యస్య ప్రమాణం భృగవః సాంపరాయే పితామహః కులవృద్ధః ప్రశాంతః.

౨

స హ్యేతస్మిన్ కులే కశ్చిన్నిస్సత్త్వః కృపణః పుమాన్,
ప్రత్యాఖ్యాతా ప్రతిశ్రుత్య యో వాదాతా ద్విజాతయే.

౩

అధైకో న వింశో ఽధ్యాయః

తదేవం యాష్టాయై చోచితో భగవాన్ స్వనదత్రయపరిమితాం భూమిం యయాచిషు స్తద
ప్రత్యాఖ్యానాయ ప్రతిశ్రుతం దృఢీకర్తుం బలిం ప్రశంసన్నాహేత్యాహ. మువిః ఇత్యుక్తవిధం ధర్మ
యుక్తం సూన్యతం సత్యం మధురం చ బలే ర్వచః శ్రుత్వా ప్రీతస్తం ప్రతినంద్యేదం వక్ష్యమాణ
మువాచ

౧

తదేవాహ (వచ ఇత్యాదినా యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యంతేన) హే జనదేవ! తవ వచః
సూన్యతత్వాదీయుక్తం యుక్తం చైతత్కుతః యతః యస్య భగవతః సాంపరాయే పరలోకసాధన
ధర్మవిరజ్యే తవ పితామహః కులవృద్ధః ప్రశాంతశ్చ ప్రహ్లాద ఏవ ప్రమాణం తదేవృత్తైవ తత్సంతాన
రూపాణాం భవతామపి వృత్తిః తాదృశ్యైవే త్యనుమీయత ఇతి భావః

౨

తదేవ విశదయతి (నహీతి) ఆస్మిం స్వదీయే కులే కశ్చిదపి పుమాన్ నిస్సత్త్వః న హి న
జాతః న జనిష్యతే నాదునా వర్తతే చ తత్ర నిస్సత్త్వస్య లక్షణం యో ద్విజాతయే యాచకాయ
ప్రత్యాఖ్యాతా న దదామీతి వత్తేతి, కృపణస్య లక్షణం ప్రథమం ప్రతిశ్రుత్య యో వాదాతేతి

౩

(బలినామనసంవాదః పదత్రయభూమియాదనం శుక్రద్వారా దానవిషేధశ్చ)

న సంతి తీర్థే యుధి చార్ధిచార్ధితాః పరాజ్ఞాభా యే త్వమనస్వినో నృపాః,
యుష్మత్కులే యద్యశసామలేన ప్రహ్లాద ఉద్భాతి యథోడుపః ఖే

యతో జాతో హిరణ్యాక్ష శ్చరన్నేక ఇమాం మహీమ్,

ప్రతివీరం దిగ్విజయే నావిందత గదాయుధః.

యం వినిర్జిత్య కృచ్ఛ్రేణ విష్ణుః క్షోద్ధార ఆగతమ్,

ఆత్మానం జయినం మేనే తద్వీర్యం భూర్యనుస్మరన్

నిశమ్య తద్వదం బ్రాతా హిరణ్యకశిపుః పురా.

హంతుం బ్రాతృహణం క్రుద్ధో జగామ నిలయం హరేః

హే నృపః తీర్థే దానవసరే సతి ఆర్ధినా యావకేన ఆర్ధితా యాచితాస్తథా యుద్ధే పరాజ్ఞాభా
యే చామనస్వినోఽన్వతంత్రా అస్మిన్ కులే. త్రిపురుషం న సంత్యేన తీర్థే యాజ్ఞాం వినాపి దదతీత్యర్థః.
యత్ యస్మిన్ కులే ఖే ఆకాశే చంద్ర ఇవామలేన యశసా ప్రహ్లాదః ఉద్భాతి వితరాం చకాస్తి

యుధి పరాజ్ఞాభా న సంతి త్యేత దుపపాదయతి (యత ఇత్యావినా.) యతో యస్మిన్ కులే
జాతో హిరణ్యాక్ష ఏకోఽనహాయో దిగ్విజయే విమిత్రే ఇమాం కృత్వాం మహీం చరన్ గదైవా
యుధం యస్య తాదృశః ప్రతిపక్షం వీరం న లేభే.

క్షోద్ధారే భూమ్యుద్ధరణే విష్ణు ర్వరాహరూపో యం హిరణ్యాక్షం కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన
నిర్జిత్య హత్వా జయిన మాత్మాన మమన్యత అత స్తస్య హిరణ్యాక్షస్య వీర్యం భూర్యనుస్మరన్
ఇత్యనుస్మర అభిజానీహి.

తతా తస్య హిరణ్యాక్షస్య వధం క్రుత్వా తస్య బ్రాతా హిరణ్యకశిపుః పురా క్రుద్ధో బ్రాతు
ర్హంతారం విష్ణుం హంతుం హరే ర్నిలయం స్థానం జగామ

తమాయంతం సమాలోక్య కులపాణిం కృతాంతవత్

చింతయామాస కాలజ్ఞో విష్ణు ర్మాయావినాం వరః.

౮

యతో యతోఽహం తత్రాసౌ మృత్యుః ప్రాణభృతామివ,

అతోఽహ మస్య హృదయం ప్రవేక్ష్యమి పరాద్ధృకః

౯

ఏవం స నిశ్చిత్య రిపోః శరీర మాధావతో నిర్వివిశేఽనురేంద్ర,

శ్వాసానిలాంతర్హితసూక్ష్మదేహ స్తత్రాణరంద్రేణ వివిగ్నచేతః

౧౦

స తన్నికేతం పరిమృశ్య శూన్య మపశ్యమానః కుపితో ననాద,

జ్ఞేం ద్యాం దిశః ఖం వివరాన్ సముద్రాన్ విష్ణుం విచిన్వన్ స దదర్శ వీరః

౧౧

అపశ్యన్నిత హోవాచ మయాన్విష్టమిదం జగత్.

కులపాణిం మృత్యున దావతంతం తం హిరణ్యకశిపుం విజ్ఞాయ దుర్జయం జాత్వా
మాయావినాం శ్రేష్ఠః తత్రాసౌ ప్రయోజనక ర్తవ్యాభిజ్ఞో విష్ణు రిత్థం చింతయామాస

౮

తత్కృతాం చింతామేవ దర్శయతి — యత్రాహం గమిష్యామి తత్ర తత్ర సర్వత్రాఽసౌ
హిరణ్యకశిపుః ప్రాణభృతాం మృత్యురివాచత్పతేఽతోఽధునా పరాద్ధృకః బహిర్దృశ్యమానోఽహమస్య
దైత్యస్య హృదయమేవ ప్రవేక్ష్యమి.

౯

ఇతీత్థం స విష్ణుః వినిశ్చిత్య హే అనురేంద్ర! ఆదావతః తదర్థం తత్ర సంవరతో
రిహోర్హిరణ్యకశిపోః శరీరం నిర్వివిశే ప్రవివిశే. తత్రాపి హృదయే ప్రవిష్టం మాం జ్ఞాన్యతీతి ఏవం నిశ్చిత్య
శ్వాసానిలేఽన్తర్హితః సూక్ష్మదేహో యస్య తస్య ప్రాణరంద్రేణ వివిగ్న మతీకంపితం చేతో యస్య
తాదృశో బభూవ తత్రాపి ప్రవిష్టం జ్ఞాన్యతీతి వినిశ్చిత్య ప్రాణరంద్రసంచారిశ్వసనే వాయునా సహ
చంచల స్తదవిభక్తో బభూవేత్యర్థః

౧౦

తతః స దైత్య స్తన్నిలయం శూన్యం పరితోఽన్విష్య త మపశ్యమానః కుపితో ననాద
జితం మయేతి సింహనాదం కృతవాన్, తతః పునః జ్ఞేం పృథివీం గాం దినం దిశః ఖ మంతరిక్షం
వివర మతలాదికం సముద్రాంశ్చ విచిన్వన్ వీరో దైత్యో విష్ణుం స దదర్శ.

౧౧

అపశ్యన్నిత మువాచ, తదేవాహ — ఇదం కృత్స్నం జగత్ మయాన్విష్ట మన్వేషితం

(బలివామననందః, పదత్రయభూమియాచనం, శుక్రద్వారా దానవిషేధశ్చ)

బ్రాతృహా మే గతో నూనం యతో నావర్తతే పుమాన్. ౧౨

వైరానుబంధ ఏతావా నామృత్యోరిహ దేహినామ్.
అజ్ఞానప్రభవో మన్యు రహంమానోపబృంహితః. ౧౩

ఏతా ప్రహ్లాదపుత్ర స్తే తద్విద్వాన్ ద్విజవత్సలః,
స్వమాయు ర్ద్విజలింగేభ్యో దేవేభ్యోఽదాత్ స యాచితః ౧౪

భవా నాచరితాన్ ధర్మా నాస్థితో గృహమేదిభిః,
బ్రాహ్మణైః పూర్వజైః శూరై రన్యైశ్చోద్ధామకీర్తిభిః ౧౫

మమ బ్రాతృహంతా తు క్వాపి న. న దృశ్యతే యః యం ప్రాప్య న పున రావర్తతే తత్ర నూనం గతః. తస్యాభిప్రాయేణ తు మృతోఽభవదితి భావః ౧౨

అథనా న మద్విషయవైరానుబంధః తస్యాస్తీత్యాహేత్యాహ వైరానుబంధ ఇతి ఇహ లోకదేహినాం వైరానుబంధ ఏతావానేవ. కియాన్ యత ఆమృత్యోః మరణపర్యంతం ఇత్యేతావానేవ. కుతః యతో మన్యుః క్రోధోఽజ్ఞానప్రభవః దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపాజ్ఞానప్రభవః దేహవిలక్షణాత్మ స్వరూపాజ్ఞానజః స దేహాత్మాభిమానేషు ఉపబృంహితః ప్రకటికృతో భవతి దేహీ వినష్టే సతి మన్యురపి ప్రకామ్యతీతి మృత్యుపర్యంత ఏవ వైరానుబంధ స్తతః స ఉపేక్షణీయ ఇతి భావః ౧౩

ఏవం ఏతామహాప్రపితామహయోః తీరాదా వర్ధితత్వాపరాజ్ఞుభిత్వాదిగుణయోగ మభిధాయాథ పితర్గుణానాహ (ఏతేతి) ప్రహ్లాదన్య పుత్ర స్తవ పితా విరోచనస్తు తద్విద్వాన్ పితృపితామహయో ర్వృత్తిం విద్వాంస్తదన్యృత్త్యభిజ్ఞః కిం చ ద్విజవత్సలః ద్విజరూపధారిషు దేవేషు వత్సలః అత ఏవ ద్విజలింగేభ్యః ద్విజవేషధారిభ్యో యాచకేభ్యః స్వకీయ మాయుః సమాహితో దదౌ యద్వా ద్విజరూపధారిణో దేవా ఏతే న తు ద్విజా ఇతి తద్విద్వానపి స యాచితః సన్ స్వీయమాయు ర్దేవేభ్యో దదౌ ఇత్యన్వయః ౧౪

ఏవం పిత్రాదీన్ స్తుత్యాఽథ తం ప్రశంసతి (భవానితి.) గృహమేదిభి బ్రాహ్మణై ర్ముగుప్రభృతిభి స్తథా పూర్వజై ర్విరోచనాదిభి ర్విపులకీర్తిభిః శూరై శ్చాచరితా ననుష్ఠితాన్ ధర్మాన్ భవా నాస్థితః ౧౫

తస్మాత్ త్వత్తో మహీ మీషద్ వృణేఽహం వరదర్షభాత్.

పదాని త్రిణి దై త్యేంద్ర సంమితాని పదా మమ

౧౬

నాన్యత్ తే కామయే రాజన్ వదన్యా జ్ఞగదీశ్వరాత్.

నై నః ప్రాప్నోతి వై విద్వాన్ యావదర్థపరిగ్రహః

౧౭

బలిరువాచ —

అహో బ్రాహ్మణదాయాద వాచస్తే వృద్ధసంమతాః.

త్వం బాలో బాలిశమతిః స్వార్థం ప్రత్యబుధో యథా.

౧౮

మాం వచోభిః సమారాధ్య లోకానా మేక మీశ్వరమ్.

పదత్రయం వృణోతే యోఽబుద్ధిమాన్ ద్వీపదాశుషమ్

౧౯

న పుమాన్ మా ముప్రవజ్య భూయో యాచితు మర్హతి.

తదేవం ప్రతిశ్రుతాఽప్రత్యాఖ్యానాయ పిత్రాపిభిః సహ తం స్తుత్వాద యాచతే (తస్మాదితి) తస్మా త్వవైతాదృశకులప్రసూతత్వా దుక్తగుణా ద్వంద్వశ్రేష్ఠా తై త్వత్తోఽహం ఈషన్మహిం పృథ్వీం వృణే యాచే కియతీ మిత్యత్రాహ పదాని త్రిణి త్రివదపరిమితా మిత్యర్థః. కన్య త్రివదపరిమితామ్ ఇత్యత్రాహ — హే దైత్యేంద్ర! మమ పదా పాదేన సంమితాని పరిచ్ఛిన్నాని ఇతి. ఇదం త్రివిక్రమ పదాభిప్రాయేణ న చాయ మన్యతవాదః. తత్రాపి స్వపదత్వాఽనసాయాత్

౧౬

ఏతదేవ నాన్యద్ వృణే ఇత్యాహ (నాన్యదితి.) హే రాజే! ద్ర! జగదీశ్వరాదపి తత్రాపి వదన్యాదిపి త్వత్త ఏతావదేవ వృణే. నాన్యత్ కామయే యావదర్థస్యై వాపేక్షితార్థస్యైవ ఉపయుక్తార్థస్యైవ ప్రతిగ్రహో యన్య. పరిగ్రహ ఇతి పారేఽపి న ఏవార్థః. విద్వా నేనః పాపం న ప్రాప్నోతి అధికార్థలిప్సస్త్వ సాపీ భవతీతి భావః.

౧౭

ఏవం యాచితః తదభిప్రాయాశుజ్ఞ అహ బలిః (అహో ఇతి త్రిభిః) హే బ్రాహ్మణదాయాద బ్రాహ్మణసుతః తవ వాచస్త్తు వృద్ధానాం సమ్మతాః. అథాపి త్వం బాలః హేతుగర్భమిదమ్. అత ఏవ బాలిశమతిః బాలికానా మజ్ఞానామివ మతిః యన్య నః. అత ఏవ స్వార్థం ప్రతి యదావదబుధః.

౧౮

అబుధత్వమేవాహ (మామితి) లోకానా మేక మద్వితీయం ఈశ్వరం మాం వచోభిః

(బలివామనసంవాదః, పదత్రయభూమియాచనం. శుక్రద్వారా దానవిషేధశ్చ)

తస్మాద్ వృత్తికరీం భూమిం వబో కామం ప్రతిచ్ఛ మే ౨౦

శ్రీభగవానువాచ—

యావంతో విషయాః ప్రేష్టా ప్రిలోక్యా మజితేంద్రియమ్
న శక్నువంతి తే సర్వే ప్రతిపూరయితుం నృప ౨౧

త్రిభిః క్రమై రసంతుష్టో ద్వీపేనాపి న పూర్యతే.
నవవర్ష సమేతేన సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా ౨౨

సప్తద్వీపాధిపతయో నృపా వైన్యగయాదయః
అర్థైః కామై ర్గతా నాంతం తృప్తాయా ఇతి నః శ్రుతమ్ ౨౩

పృథ్వసంమతై రారాధ్య ప్రసార్య యో భవాన్ పదత్రయ మత్యల్పస్వకీయపదత్రయపరిమితం భూభాగం
వృణోతే ద్వీపన్య జంబూదే ద్దాకుషం దాశారం మా మవిద్వాన్ అతో బాలశమతి ర్భవా విత్యర్థః ౧౯

మా ముప్రజ్ఞా మాం యాచిత్వా పుమాన్ కశ్చిత్ భూమోఽన్యం యాచితుం నార్హతి
తస్మాత్ హే వబోః కామం యథేచ్ఛం వృత్తికరీం విపులాం భూమిం మే మత్తః ప్రతిచ్ఛ
ప్రతిగృహాణ ౨౦

పునర్యాచితాధికవిస్సృహత్యమేవావిమృశ్యన్నాహ వామనః (యావంత ఇతి సప్తభిః)
హే నృపః త్రిలోక్యాం యావంతో విషయా దేశాస్తే సర్వేఽపి ప్రతిగృహ్యమాణాః
సంతోఽజితేంద్రియాన్ పూరయితుం నానిమ్ ఋద్ధిమరః కర్తుం ని శక్నువంతి ౨౧

యదుక్తం ద్వీపదాకుష మవిద్వా విత్యతాహ. త్రిభిః క్రమైః పార్థై రసంతుష్టః పుమా
న్నవఖండయు క్తేన జంబూద్వీపేనాపి న పూర్యతే అపూర్తౌ హేతు మాహ సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా
సప్తానాం ద్వీపవరాణా మిచ్ఛయా హేతునా ద్వీపేనాపి న పూర్యతే ౨౨

తర్హి సప్తద్వీపాం మహీం దాన్యే ప్రతిచ్ఛేత్యత్రాహ (సప్తేతి) వైన్యః పృథుః గయశ్చాది
ర్యేషాం తే నృపాః సప్తానాం ద్వీపానా మధిపతయోఽన్యర్థైః కామైశ్చ తృప్తాయా అంతం న గతాః
అర్థకామతృప్తాయా అంత మవధిం న ప్రాప్తాః ఇతి నోఽస్మాభిః శ్రుతమ్ ఉత్తరోత్తర మసంతుష్ట
స్యార్థకామతృప్తాయా అనువృత్తేరితి భావః ౨౩

యదృచ్ఛయోపపన్నేన సంతుష్టో వర్తతే సుఖమ్,
నాసంతుష్ట శ్రీభి ర్లోకై రజితాత్మోపసాదితైః

౨౪

పుంసోఽయం సంసృతే ర్హేతు రసంతోషోఽర్థకామయోః,
యదృచ్ఛయోపపన్నేన సంతోషో ముక్తయే స్మృతః.

౨౫

యదృచ్ఛాలాభతుష్టస్య తేజో విప్రస్య వర్ధతే
తత్ ప్రళామ్య త్యసంతోషా దింభనేవాకుకుక్షణేః

తస్మాత్ త్రిణి పదాన్యేవ వృణే త్వద్ వరదర్శభాత్.
ఏతావతైవ సిద్ధోఽహం విత్తం యావత్ప్రియోజనమ్

౨౬

శ్రీకక ఉవాచ—

ఇత్యుక్తః స హసన్నాహ వాంఛాతః పరిగృహ్యతామ్
వామనాయ మహీం దాతుం జగ్రాహ జలభాజనమ్

౨౭

ఏవ మసంతుష్టస్య సుఖం చ నాస్తీతి వక్తుం తావత్ సంతుష్టస్య సుఖ మస్తీత్యాహ-
(యదృచ్ఛయేతి) దైవాల్లభ్యేన సంతుష్టస్తు సుఖం యథా తథాఽస్తే అజితాత్మాఽజితేంద్రియి ఆత
ఏవోపసాదితైః ప్రాప్తైశ్చిరీ ర్లోకై రసంతుష్టస్తు న సుఖం వర్తతే

౨౪

సంతోషాసంతోషో న కేవలం సుఖదుఃఖమాత్రహేతుః అపితు సంసృతిముక్త్యో రపీత్యాహ
(పుంస ఇతి) అర్థకామయో ర్విషయయో ర్యో సంతోషః స పుంసః సంసారస్య హేతుః యశ్చ
దైవా ల్లభ్యేన సంతోషః స ముక్తయే స్మృతః హేతుః ఇత్యర్థః

౨౫

కించ దైవాల్లభ్యేన తుష్టస్య విప్రస్య తేజో వర్ధతే అసంతోషాత్తు తత్తేజః ప్రళామ్యతి నశ్యతి.
యథా జలేన ఆకుకుక్షణే రగ్నిః తదన్తే

౨౬

తస్మాత్ సంతోషవైష్ణవ శ్రేయస్కరత్వాత్ హే నృషోత్తమః త్రిణ్యేవ పదాని త్వాం వృణే
యాచే ఏతావతైవాహం సిద్ధః కృతార్థః విత్తం హి యావత్ప్రియోజనమేవ సుఖదమ్ ఇతి శేషః.
అధికం తు దుఃఖద మితి భావః

౨౭

ఇతి ఇత్య ముక్తో బలిః ప్రళంసం స్తర్హి ప్రతిగృహ్యతా మిత్యాహ - ఏవ ముక్త్యా వామనాయ
భూమిం దాతుం జలపాత్రం గృహీతవాన్

౨౮

(బలివామనసంవాదః, పదత్రయభూమియాచనం, శుక్రద్వారా దానవిషేదశ్చ)

విష్ణవే జ్ఞైం ప్రదాన్యంత ముశనా అనురేశ్వరమ్,
జానం శ్చిక్రీర్షితం విష్ణోః శిష్యం ప్రాహ విదాం వరః

౨౯

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏష వైరోచనే సాజిద్ భగవాన్ విష్ణు రవ్యయిః,
కశ్యపా దదితే రాతో దేవానాం కార్యసాధకః

౩౦

ప్రతిశ్రుతం త్వయైతస్మై యదనర్థ మజానతా,
న సాధు మన్యే దైత్యానాం మహానుపగతోఽనయః

౩౧

ఏష తే స్థాన మైశ్వర్యం శ్రియం తేజో యశః శ్రుతమ్,
దాన్యత్యాచ్ఛిద్య శక్త్రాయ మాయామాణవకో హరిః

౩౨

త్రిభిః క్రమై రిమాం లోకా నిశ్శళకాయః క్రమిష్యతి

తదా వామనాయ పృథీవీం దాన్యంతం దాతు ముద్యుక్త మనురేశ్వరం శిష్యం బలిం విష్ణోః
చిక్రీర్షితం కర్తు మిష్టం జానన్ ఉశనాః శుక్రో విదాం కాలత్రయవిదాం శ్రేష్ఠ ఉవాచ

౩౩

తదేవాహ యావదద్యాయనమాప్తి (ఏష ఇతి) హే వైరోచనే! ఏష వామనః సాజి
ద్భగవా నవ్యయో విష్ణురేవ దేవానాం కార్యసాధకః కార్యం సాధితు మిత్యర్థః కశ్యపాత్ ప్రజాపతే
రదితే రవతీర్ణః పదత్రయవ్యాజేన లోకత్రయం ప్రతిగృహ్య దేవేభ్యో దాతు మవతీర్ణ ఇతి భావః

౩౦

ఏవంవిధాయ తస్మై స్వానర్థ మజానతా త్వయా యత్ ప్రతిశ్రుతం తత్ సాధు న మన్యే.
కుతః? యతో దైత్యానాం మహా ననయోఽన్యాయ ఉపగతః ఉపస్థితః

౩౧

అన్యాయ మేవాహ (ఏష ఇతి) ఏష మాయామాణవకః ఆత్మసంకల్పోపాత్తమాణవక
సన్నివేశో హరి ర్వామన స్తవ స్థానాదికం విపులం యశశ్చ ఆచ్ఛిద్య ఆపనీయ ఇంద్రాయ దాన్యతి

౩౨

నను మయా పదత్రయమేవ ప్రతిశ్రుతం నాధికం తత్రాహ (త్రిధిరితి) విశ్వకాయో విశ్వ
రూపో భూత్వేత్యర్థః త్రిభిః పాదవిన్యాసై రిమాం శ్రీన్ లోకాన్ క్రమిష్యతే పరిచ్ఛిద్య

సర్వస్వం విష్ణవే దత్త్వా మూఢ వర్తిష్యనే కథమ్ ౩౨-

క్రమతో గాం పదై కేన ద్వితీయేన దివం విభోః,
ఖం చ కాయేన మహతా తార్తీయస్య కుతో గతిః ౩౪

నిష్ఠాం తే నరకే మన్యే హ్యప్రదాతుః ప్రతిశ్రుతిమ్,
ప్రతిశ్రుతస్య యోఽనీశః ప్రతిపాదయితుం భవాన్ ౩౫

న తద్దానం ప్రశంసంతి యేన వృత్తిర్విపద్యతే,
దానం యజ్ఞస్తపః కర్మ లోకే వృత్తిమతో యతః ౩౬

ధర్మాయ యశనేఽర్థాయ కామాయ స్వజనాయ చ,
వంచదా విభజన్ విత్తం ఇహాముత్ర చ మోదతే, ౩౭

గ్రహీష్యతీత్యర్థః క్రమతా మితిచేత్ తత్రాహ (సర్వస్వ మితి) హే మూఢ! సర్వస్వం విష్ణవే వామన
రూపాయాస్మై దత్త్వా కథం వర్తిష్యసే! తవ స్థితి రపి దుర్లభేతి చాపః ౩౩

తథాపి ప్రతిశ్రుతం సంపాదనీయ మేవే త్యత్రాహ (క్రమత ఇతి ద్వాభ్యామ్) ఏకేన ఏదా
పాదవివ్యాసేన గాం భూమిం ద్వితీయేన దివం హే విభో! మహతా కాయేన ఖ మంతరితం చ క్రమతః
క్రమమాణస్య భగవతి స్తుతీయపాదవివ్యాసస్య కా గతిః? తృతీయపాదస్యాస్పదాభావాత్ తథాపి
ప్రతిశ్రుతం న సంపాదితమేవ స్యా దిత్యర్థః ౩౪

అత ఏవ ప్రతిశ్రుత మదాతుః తవ నరకే నిష్ఠాం అపస్థితిం మన్యే, కుతః? యో భవాన్
ప్రతిశ్రుతస్య ప్రతిశ్రుతం పూరయితు మనమృతః ౩౫

తథాపి సర్వస్వదానాత్ కీర్తి స్తావద్ భవిష్యతీ త్యత్రాహ (నేతి) యేన దానేన వృత్తి ర్భీవికా
విపద్యతే విలుప్తా భవతి తద్దానం న ప్రశంసంతి ఆర్యాః, కుతః? యతో లోకే వృత్తిమతః జీవికావత
ఏవ వుంసః సంబంధీనేన దానదీవి ధర్మాదిహేతవః జీవికావిపత్తికరదానాదిభి ర్ధర్మాదయః ప్రత్యుత
నశ్యంతీత్యర్థః ౩౬

తత్ర స్వజనాయ స్వస్వజనతష్టయే అతో విద్వాన్ విత్తం వంచదా ధర్మాదిసంచక్రార్థతయా
విభజన్నేవ ఇహాముత్ర చ లోకే మోదతే ౩౭

(బలివామనసంవాదః. పదత్రయహమియాచనం. శుక్రద్వారా దాసవిషేధశ్చ)

అత్రాపి బహ్వుచై ర్గీతం శృణు మేఽనురసత్తమ.

సత్య మోమితి యత్ ప్రోక్తం యన్నేత్యాహాన్యతం హి తత్. ౩౮

సత్యం పుష్పఫలం విద్యా దాత్మవృక్షస్య గీయతే.

వృక్షేఽజీవతి తన్న స్యా దన్యతం మూల మాత్మనః. ౩౯

తద్ యథా వృక్ష ఉన్మూలః శుష్కత్యుద్వర్తతేఽచిరాత్

ఏవం సష్టాన్యతః సద్యః ఆత్మా శుష్కే న్న సంశయః ౪౦

నను తర్హి ప్రతిశ్రుత్య నేతి కథ మన్యతం వాచ్యమ్; తత్రాహ సార్థైః షడ్విః అత్రాపి సత్యాన్యతవ్యపస్థాయాం బహ్వుచై ర్గీతం యత్ తత్ కథయతో మత్రః శృణు బహ్వుచక్రత్యా హి ప్రథమమ్ “ఓమితి సత్యం నే త్యన్యతం తదేతత్ పుష్పం ఫలం వాచో యత్ సత్త్వం స హీశ్వరో యశస్వీ కల్యాణకీర్తిః భవతో రీశ్వరః” ఇత్యాదినా సత్యాన్యతయో ర్లక్షణపూర్వకం స్తుతివిందాభ్యాం సత్యం విహితం అన్యతం చ వివిధమ్ అనంతరం “పరాగ్వా ఏతద్విక్ర మక్షరమ్” ఇత్యాదినా సత్త్వే దోషా నన్యతే చ గుణా నుక్త్వా “తస్మాత్ కాల ఏవ దద్యాత్ కాలే న దద్యాత్ సత్యాన్యతే మిధునీకరోతి” ఇత్యుపసంహారేణ వృత్తినంకటాదిషు అన్యత మవ్యనుజ్ఞాతమ్ తమిమం శ్రుత్యర్థం దర్శయ న్నాహ (సత్యమితి) ఓమి త్యంగీకారేణ యత్ ప్రోక్తం తత్ సత్యం నేతి యదాహ తదేవాన్యతమ్. ౩౮

తత్ సత్య మీషదన్యతం వినా న ఏద్యతీ త్యాశయే నాహ - సత్యం పుష్పఫలం విద్యాత్ జానీయాత్ ఆత్మవృక్షస్య దేహరూపస్య వృక్షస్య. కుతః. గీయతే శ్రుత్యా ఉచ్యతే ఇత్యర్థః. జీవతః ఇతి పారాంతరం శు సుగమం. యద్యపి శ్రుత్వా “వాచః సత్యం పుష్పం ఫలం చ” ఇత్యుక్తమ్ తథాపి వాచో దేహనిర్వాహాదీనత్వాత్ ఆత్మవృక్షస్యేతి ప్రస్తుతానుసారే ణోక్తం భవతి పుష్పఫలస్థానీయం సత్యం, తతః కి మత అహ - వృక్షే దేహే అజీవతి తత్ పుష్పఫలం న స్యాత్ సా సన్యాదితి సారే శ్రుత్యుక్తాయా వాచః సరామర్యః. దేహ శ్చాన్యతేన రక్షణీయ ఇత్యాహ. అన్యతం చాత్మనో డేహస్య మూలం తథా చ శ్రుతిః “దయేత్ త్వేనేన” ఇతి ఏతేన త్వన్యతేన దయేత్ సంకటే ష్వాత్మానం రక్షే దిత్యర్థః. ౩౯

ఏతదేవ దృష్టాంతతః స్ఫుటయతి - తద్యథా వృక్షః ఉత్పాతమూలః శుష్కతీ అచిరాదేవ ఉద్వర్తతే పతతి చ ఏవం సష్ట మన్యతం యన్య స ఆత్మా దేహః. శుష్కేత్ సర్వస్వదానే దేహః శుష్కేదితి భావః. ౪౦

పరాగ్ రిక్త మపూర్ణం వా అక్షరం యత్ తదోమితి,
యత్ కించి దోమితి బ్రూయాత్ తేన రిచ్ఛేత వై పుమాన్.
భిక్షవే సర్వమోం కుర్వన్నాలం కామేన చాత్మనే.

౪౧

అదైతత్ పూర్ణ మభ్యాత్మం యచ్చ నేత్యన్మతం వచః.

సర్వదా సత్యం వదతో దేహో న నిర్వహే దితి స్ఫుటికర్తుం సత్యస్య దోషాన్ అన్యతస్య
గుణాంశ్చాహ (పరాగితి ద్వాభ్యామ్) య దోమి త్యక్షరం సర్వస్యం దాస్యామీ త్యంగీకారార్థక మక్షరం
తత్పరాకళబ్ధివ్యాఖ్యానం రిక్తమితి తస్యాపి వ్యాఖ్యాన మపూర్ణమితి తథా చ శ్రుతిః “పరాగ్వా ఏతద్రిక్త
మక్షరం యదేత దోమి” ఇతి సర్వస్యదానే కృతే వృత్త్యభావేన దేహస్యాపి వివాహాత్ దాతు ర్విపత్త్వా
దానసాధుజ్ఞానావాత్ ఓమిత్యక్షరం అసాధుజ్ఞానాత్ దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేన అపరిపూర్ణం స్యాదిత్యర్థః.
కించి దోమితి బ్రూయాత్ కించి ద్దాస్యామీతి యద్వాక్యం తేన వాక్యేన పుమాన్ దాతా రిచ్ఛేత
అహిష్కేతేత్యర్థః దత్తావశిష్టే నాత్మనో వృత్తిం కల్పయన్ జీవేత్ అత స్తద్వాక్యం సాధుజ్ఞాన
దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేన పరిపూర్ణం స్యాదితి భావః తథా చ శ్రుతిః “న యత్సర్వ మోం కుర్యా ద్రిక్తం
చాత్మానం స కామేభ్యో నాలం స్యాత్” ఇతి యః సర్వ మోం కుర్యాత్ ఆత్మానం రిక్తం కుర్యా
దిత్యర్థః. స కామేభ్యో నాలం స్యాదిత్యస్య అర్థ మాహ (భిక్షవ ఇతి) భిక్షవే యాచకాయ సర్వం ఓం
కుర్వన్ దాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాం పుమానాత్మనే కామేన కామ్యత ఇతి కామో జీవనమ్ అధ్యయనేన
వసంతివత్ హేత్వర్థే తృతీయా, తస్మై నాలం న సమర్థః స్యా దిత్యర్థః, అతః కించిదేవ దేయమితి
భావః “అదైతత్ పూర్ణ మభ్యాత్మం యన్నేతి యత్సర్వం నేతి బ్రూయాద్వా నాపికాన్య కీర్తి ర్జాయేత
నైనం తత్తైవ హన్యాత్” ఇతి శ్రుత్యర్థ మాహ (అదేతి) నేతి యదన్మతం వచః ఏతత్పూర్ణం
అర్థవ్యయాభావాత్ అభ్యాత్మం చేతి చకారస్యాన్వయః అత్సనోఽభిముఖ మన్యస్యార్థ మాకర్షణీ
త్యభ్యాత్మం యో హి నిత్యం మమ కించిదపి నాస్తి సీదామీతి బ్రూతే స హి తేనాన్మతేన పరేషా మ్హ
వాకర్షణీ ప్రసిద్ధం తస్మి ఇద మన్మతం అమృతమివ సర్వదా పేన్యం స్యాన్ నేత్యాహ (సర్వమితి)
సర్వం నేతి యో బ్రూయాత్ సదృష్కీర్తిః అతః కించి దేయ మిత్యర్థః. యద్వా కించి ద్దాస్యామీతి
ప్రతిజ్ఞవణాదపి కించిదపి న దాస్యామీ త్యేతదేవ తస్మి జ్ఞాయః సుకామర్థవ్యయాభావాదితి పరిచోద్య
తప్రతిక్షిపతి (అదైతదితి), అథ నన్యభ్యాత్మం యాచకాభిముఖం యన్నేతి కించిదపి నే త్యన్మతం
యద్వచ స్తదేతత్ పూర్ణే సతి విత్తేనేతి వచసో మిత్కార్థపరత్వా ద్మృత మిత్యుక్తం. తదనూద్య
ప్రతిక్షిపతి (యదితి) యత్ సర్వం నేతి కించిదపి నేతి బ్రూయాత్ , దిష్టా కీర్తి ర్యస్య తాదృశః
స్యాత్, శ్రుతో వాక్యజ్ఞః పక్షవిపరీవృత్త్యర్థకః, భవత్స్విక్కరాగ - శ్చ - మృతః స జీవద్దామాయమేవ

(బలివామనసంవాదః, పదత్రయభూమియాచనం. శుక్రద్వారా దానవిషేధశ్చ)

సర్వం నే త్యన్మతం బ్రూయాత్ స దుష్కిర్తిః శ్వసన్ మృతః. ౪౨

ప్రీషు నర్మవివాహే చ వృత్త్యర్థే ప్రాణసంకటే,
గోబ్రాహ్మణార్థే హింసాయాం నాన్మతం స్యా జగుప్సితమ్. ౪౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే,
వామనప్రాదుర్భావే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

మృతప్రాయ ఇత్యర్థః, అనేన “నైనం తత్తైవ హన్యాత్” ఇతి వాక్యవిశేషో వ్యాఖ్యాతః సాదుష్టా
కీర్తిరేనం సతి విత్తే కించిదపి నేతి యాచకం ప్రతి వక్తారం తత్తైవ జీవద్దశాయమేవ హన్యాదితి
తదర్థః ౪౧-౪౨

అతో వృత్తినంకటాదిషు అన్మతం న దోషాయే త్యుపసంహరతి (ప్రీష్యతి) ప్రీషు
ప్రోత్సాహనేన వశీకారే, నర్మకర్మణి పరిహాసే వివాహే వరాదిస్తుతౌ వృత్త్యర్థే జీపికార్థే గవాం
బ్రాహ్మణానాం చ హితారే, హింసాయాం కన్యచిత్ ప్రాప్తాయాం అన్మతం న నిందితం భవే దిత్యర్థః,
తథా చ యజ్ఞవల్క్యః —

వర్జినాం హి వదో యత్ర తత్ర సాక్ష్యన్మతం వదేత్” ఇతి తథా చ క్రుతిః “తస్మాత్
కాల ఏవ దద్యాత్ సత్యా నృతే మిధునీ కరోతి ” ౪౩

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృత్తినమదిగతశ్రీమద్భాగవతపార్థాహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

అథ వింశోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

బలిరేవం గృహపతిః కులాచార్యేణ భాషితః.

తూష్టిం భూత్వా క్షణం రాజన్మువాచావహితో గురుమ్.

౧

బలి రువాచ—

సత్యం భగవతా ప్రోక్తం ధర్మోఽయం గృహమేధినామ్.

అర్థం కామం యశో వృత్తిం యో న బాధేత కర్హిచిత్

౨

స చాహం విత్తలోభేన ప్రత్యాచక్షే కథం ద్విజమ్.

ప్రతిశ్రుత్య దదామీతి ప్రాప్లదీః కితవో యథా

౩

న హ్యసత్యాత్ పరోఽధర్మ ఇతి హోవాచ భూరియమ్

అథ వింశోఽధ్యాయః

ఏవ ముఖనసోక్తో బలి స్త మువాచే త్యాహ మునిః (బలిరితి) కులాచార్యేణ శుక్రే జ్యేష్ఠ ముక్తో గృహపతిః యజమానో బలిః క్షణం తూష్టి మవస్థాయ హే రాజన్! అవహితః ప్రకృత మధ్యవస్యన్ గురు ముఖనస మాహ.

౧

తదేవాహ (సత్య మితి) భగవతా త్వయా యదుక్తం తత్ సత్యం సోఽయం గృహస్థానం ధర్మః య స్త్యదుక్తో ధర్మః కర్హిచిదపి గృహమేధినా మర్ధాదీన్ న బాధేత న విహంతి అతః సత్యం గృహమేధినాం ధర్మః

౨

తథాపి గృహస్థోఽప్యహం విత్తలోభేన ప్రహ్లాదపౌత్రః ధూర్జన ద్దదామీతి ప్రతిశ్రుత్య అధున ద్విజం కథం విరాకరోమి

౩

నన్వప్రత్యాఖ్యానే దోషా ఉక్తా స్తత్రాహ (న హీతి) అసత్యాత్ పరోఽన్యోఽధర్మా నాస్తీతి ఇయం భూమి రాహ హి. కిం తథావిధం భూమే ర్స్వప్నస్వయోపబద్ధిమ్? ఇత్యత్రాహ

(బలికర్తృకం పదత్రయమితభూమిదానం, భగవతో విరాడ్రూపగ్రహణం చ)

సర్వం సోధుమలం మన్యే ఋతేఽలీకపరం సరమ్ ౪

నాహం బిభేమి విరయా న్నాధన్యా దసుఖార్థవాన్.
న స్థానచ్యవనాన్మృత్యో ర్యథా విప్రప్రలంభనాత్ ౫

యద్యద్ధాన్యతి లోకేఽస్మిక్ సంపరేతం ధనాదికమ్,
తస్య త్యాగే నిమిత్తం కిం విప్రస్తుష్యేన్న తేన చేత్. ౬

శ్రేయః కుర్వంతి భూతానాం సాధవో దుస్త్యజాసుఖిః,
దధ్యజ్జీవిప్రభృతయః కో వికల్పో ధరాదిషు ౭

(సర్వమితి) యత ఇయం భూ రలీకపర మన్యతవాదిన మృతే వినా సర్వం మేరుమందరాదికమపి వోధుం ధర్తుం సమర్థ మాత్మానం మేనే అమన్యత సాక్షాత్ తస్యాః తథావిధోక్త్యభావేఽపి అలీకపరో సర స్తస్యా దుర్భరత్వే నానుమత ఇతి భావః మన్యే ఇతి పారే అలీకపరం సరం వినాఽహం సర్వం వోడు మలం మన్యే అలీకపరం య న నహి కథ మహం తత్సహి ఇత్యర్థః సోధుమితి పారః సుగమః ౪

కించ యథా విప్రప్రలంభనాత్ విప్రవిషయేఽన్యతపదవా ద్యథాహం బిభేమి తథా విరయాదిభ్యో న బిభేమి తత్రాధన్యం దారిద్ర్యమ్ ౫

కించ యద్యద్ధనాదికం తత్సర్వం సంపరేతం మృతం పురుష హస్మింట్లోకే హాన్యతి త్యక్త్యతి తత్ కిమితి జీవతైవ న దేయమితి భావః తథాపి తాపద్వృత్తిసంకటపరిహారార్థం కించి ద్దీయతా మిత్యత్రాహ (తస్మేతి) యేనార్థేన దత్తేనాపి న తుష్యే ద్విప్ర స్తర్హి తస్యార్థస్య త్యాగే దానే కిం నిమిత్తం న కించిత్ యాచితాత్ అన్యస్య దానే విప్రస్యానంతోపాత్ తద్దానం వ్యర్థమేవ స్వాదతః తద్యాచితం సర్వం దేయం న కించితి భావః ౬

నను. యది కించి ద్దత్తేన న తుష్యేత్ విప్ర స్తర్హి న దేయమేత్యత్రాహ (శ్రేయ ఇతి) సాధవః పరోపకారసాధనస్వభావాః దధ్యజ్ఞాదయః దుస్త్యజై రసుఖిః ప్రాణై రపి భూతానాం శ్రేయః ప్రకుర్వంతి ధరాదిషు కో వికల్పః కో విచారః. ౭

యై రియం బుభుజే బ్రహ్మన్ దైత్యేంద్రై రనివర్తిభిః,
తేషాం కాలోఽగ్రసీ ల్లోకాన్ న యశోఽధిగతం భువి

౮

సులభా యుది విప్రర్షే హ్యనివృత్తా స్త మత్యజః,
న తథా తీర్థ ఆయాతే శ్రద్ధయా యే ధనత్యజః

౯

మనస్వినః కారుణీకస్య శోభనం యదర్థికామోపసయేన దుర్గతిః,
కుతః పున ర్భృహ్యవిదాం భవాదృశాం తతో వతో రస్య దదామి వాంఛితమ్ ౧౦

యజంతి యజ్ఞక్రతుభి ర్య మాదృతా భవంత ఆమ్నాయవిదానకోవిదాః,
న ఏవ విష్ణు ర్వరదోఽస్తు వా పరో దదా మ్యముష్మై షీతి మీప్పితాం మునే ౧౧

సర్వథా కీర్తి రేవ సంపాదనీయే త్యభిప్రాయేజాహ (యై రితి) హే బ్రహ్మన్! యై రైత్యేంద్రైః అన్యత్ప్రసితామహాదిభిః యుద్ధే వ్యవనివర్తిభి రియం భూమిః బుభుజే ఉపయుక్తా తేషాం లోకాన్ భోగాన్ కాలోఽగ్రసీత్ సంహృతవాన్ తై ర్భువ్యధిగతం లబ్ధం యశః కీర్తిం తు వాగ్రసీత్ సా త్వదునా వ్యనువర్తత ఇతి భావః

౮

దేహాదపి ప్రియస్య ధనస్య త్యాగాదేవ కీర్తి ర్భవతీత్యాహ (సులభా ఇతి) హే విప్రర్షే! యుద్ధే తనుం దేహం త్యజంతీతి తథా తాదృశాః సులభాః బహవః అనువృత్తాః జాతా బహువు రిత్యర్థః. తథా తీర్థే సత్పాత్రే శ్రద్ధయా యే సర్వస్వం త్యజంతి తే నాఽనువృత్తాః అతోఽతిదుష్కరో ధనత్యాగ ఏవ మయా కార్య ఇతి భావః. అతివృత్తా ఇత్యపి పారః

౯

తర్హి నిర్ధనత్వేన దైన్యం స్యా దిత్యత్రాహ (మనస్విన ఇతి) అర్థినా కామపూరణేన దుర్గతి రైన్యవీతి య త్ర న్మనస్వినో వివేకినః కారుణీకస్య శోభనం భద్రమేవ కిం పున ర్భవాదృశాం బ్రహ్మ విదాం తద్భద్రమేవేతి వ క్తవ్యం తతోఽస్య వతో ర్వాంఛితం దదామి

౧౦

నను, నాయం వటుః కింతు విష్ణు స్తవ శక్తు స్సర్దితు సుతరామేన దాస్యామీత్యాహ (యజంతీతి.) వేదోక్తయజ్ఞాద్యనుష్ఠానకుశలాః భవంతః అదృతాస్సంతః క్రతుభి ర్యజ్ఞైశ్చ ససోమక్తై రసోమక్తైశ్చ యాగై ర్యం విష్ణుం యజంతి ఆరాధయంతి న ఏవ వటువేషో విష్ణు రధునా మమ వరదో వా పరః శక్తర్వాఽస్తు పర్యథాఽస్మై భూమి మీప్పితాం హే మునే! దాస్యామ్యేవ

౧౧

(బలికర్తృకం పదత్రయమితభూమిదానం, భగవతో విరాడ్రూపగ్రహణం చ)

యద్యప్యసా వధర్మే మాం బద్ధీయా దనాగసమ్.

తథాప్యేనం న హింసిష్యే భీతం బ్రహ్మతనుం రిపుమ్.

౧౨

ఏష వా ఉత్తమశ్లోకో న జిహాసతి యద్ యశః.

హత్వా మైనాం హరేద్ యుదే శయాత నిహతో మయా.

౧౩

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏవ మశ్రద్ధితం శిష్య మనాదేశకరం గురుః

శశాప దైవప్రహితః సత్యసంధం మనస్విసమ్

౧౪

దృఢం పండితమా న్యజ్ఞః స్తబ్ధోఽన్యస్మదుపేక్షయా.

తద్ధి తృతీయపాదస్యాస్పదాభావేన హేతునా త్వాం బద్ధీయా దసా వత ఆహ (యదితి) అనాగసం సర్వస్వసమర్పణేన నిరపరాధినం మా మసా వధర్మేణ యది బద్ధీయా తథాప్యేనం దృతబ్రాహ్మణశరీరం న హింసిష్యే న హవిష్యామి, బంధనమ వ్యనుమన్యే నాహం విభేషితి పూర్వమే వోక్తవాదితి భావః.

౧౨

కించైష యద్యుత్తమశ్లోకః విష్ణు స్తద్ధి యశః న జిహాసతి త్యక్తుం నేచ్ఛతి సర్వస్వం ప్రతిగృహ్య మాం బద్వా స్వకీయం విపులం యశః న విహంతీతి భావః కింతు మాం యుద్ధే హత్వా ఏనాం భూమిం హరేత్ మాం హంతు సమర్థశ్చైత్ మయా నిహతో యుద్ధే శయాత ఇతి తు నార్హః కింతు శయాత ఇతి కాకుః కిం శయాత? న శయాత ఏవేతి దిక్

౧౩

ఇత్థ మశ్రద్ధితం శ్రద్ధాన్య న సంజాతే త్యశ్రద్ధిత స్తం స్వస్యాజ్ఞామస్వీకుర్వాణం శిష్యం బలిం శుక్రో దైవదోషితః శశాప. శాపాన్సర్వత్వం సూచయన్ విశేషస్త్రి - సత్యే నందా ఆభిసంధిః యస్య తం ప్రశస్తమనస్కమ్

౧౪

శాపమేవ దర్శయతి (దృఢమితి.) త్వం దృఢం నూనం పండిత మాత్మానం మన్యసే ఇతి తథా వస్తుత స్త్యజ్ఞః అత ఏవ స్తబ్ధః సర్వస్వశాశ్వతప్రసక్తావస్థలం ఏఋరస్మీతి గర్వయుక్తస్తస్యం

మచ్చాసనాతిగో యస్తస్య మచిరాద్ భ్రశ్యనే శ్రియః ౧౫

ఏవం శస్త్రః స్వగురుణా సత్యా న్న చలితో మహాన్.

వామనాయ దదావేనా మర్చితోద్దకపూర్వకమ్ ౧౬

వింధ్యావలి స్తదాఽఽగత్య పత్నీ జాలకమాలినీ

అవిన్యే కలశం హైమ మవనేజన్యపాం భృతమ్ ౧౭

యజమానః స్వయం తస్య శ్రీమత్పాదయుగం ముదా

అవనిజ్ఞావహన్ మూర్ధ్ని తదపో విశ్వపావనీః ౧౮

తదాఽనురేంద్రం దివి దేవతాగణా గంధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః,

తత్కర్మ సర్వేఽపి గృణంత ఆర్జవం ప్రసూనవర్షై ర్వపుషు ర్ముదాన్వితాః ౧౯

మచ్చాసన మతిక్రాంతవాన్ ఆత స్త్వం మమ గురో రుపేక్షయాఽచిరాదేవ శ్రియ స్త్రైలోక్యాధిపత్యా ద్రృశ్యసి. ౧౫

ఇతి ఇత్థం గురుణా శస్త్రోఽపి సత్యాన్న చలితో మహాన్ దృఢసంకల్పో బలి ర్వామనాయాచ్ఛితోద్దకపూర్వకామేనాం భూమిం దదౌ ౧౬

తదేవ ప్రపంచయతి (వింధ్యావళి రితి) బలేః పత్నీ వింధ్యావళిరితి ప్రసిద్ధా, సా జాలకమాలినీ జాలకం ముక్తాభరణవిశేషః తస్మాల్లినీ తదా ఆగత్యావనేజనీవాం పాదప్రక్షేపార్థానా మపా మద్భిః భృతం పూర్ణం హైమం కలశ మావిన్యే అనీతవతీ. ౧౭

తతో యజమానో బలిః తస్య భగవతో వామనస్య శ్రీమత్పాదద్వంద్వం ముదా ప్రక్షేప్య తదపః ప్రక్షేపనీః అపః విశ్వపావనీః మూర్ధ్ని అవహత్. ౧౮

తదా దివి స్థితా దేవగణాః గంధర్వాదయశ్చ నిర్భయా స్పంతః సర్వే తస్య బలే రానరూపం కర్మాభిః ప్రళంసంతః ఆదరాదనురేంద్రం ప్రసూనవర్షై ర్ముదా యుక్తాః సంతో వన్మఘః ౧౯

(చింతామణి పద్యములనుబట్టి భగవతో విరాటాపగ్రహణం చ)

నేను యువకుని యందుభయః సహస్రశో గంధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః
మనస్వినానేన కృతం సుదుష్కరం విద్వా నదాద్యద్ రిపవే జగత్త్రయమ్ ౨౦

తద్వామనం రూప మవర్తతాద్భుతం హరే రనంతస్య గుణత్రయాత్మకమ్
భూః ఖం దిశో ద్యౌర్వివరాః పయోధయ స్త్రిర్యజ్నదేవా ఋషయో యదానత ౨౧

కాయే బలిస్తస్య మహావిభూతేః సహస్త్రిగాచార్య సదస్య ఏతత్,
దదర్శ విశ్వం త్రిగుణం గుణాత్మకే భూతేంద్రియార్థాశయజీవయు క్తమ్ ౨౨

రసామచష్టాంఘ్రితలేఽథ పాదయో ర్మహీం మహీధ్రాన్ పురుషస్య జంఘయోః,
పత త్త్రిణో జానుని విశ్వమూర్తే రూర్వోర్గణం మారుత మింద్రసేనః ౨౩

దుందుభయః సహస్రశో నేనుః గంధర్వాదయో జగుః గానప్రకారమేవ దర్శయతి
మనస్వినానేన చింతామణి కృత మితరై ర్దుష్కరం హి యతోఽయం విద్వాన్ త్రిపదే పాదత్రయాయ
త్రివిక్రమాయ వా జగత్త్రయ మదాత్. ౨౦

ఇత్యేవం సర్వేష్వభిగృహిత్వ సత్తు తద్ధరే రనంతస్య వామనం రూపం తదద్భుతం యథా
తథా అవర్తత వాంఛితం ప్రతిగృహ్యతామ్ ఇతి చింతామణి పూర్వ ముక్తత్వా త్లోకత్రయమపి వాంఛితం
ప్రతిగ్రహీతు మవర్తతేతి భావః తదేదితం రూపం విశిష్ట, గుణత్రయా గుణత్రయాత్మకం జగదాత్మని
స్వస్మిన్ యస్య తత్ అత ఏవ భూః ఖమిత్యాదయో యస్మిన్నాసత స్థితాః. ౨౧

తదా ఋత్విగాదిసహితో బలి ర్మహావిభూతే స్తస్య భగవతః కాయే గుణత్రయపరిణామాత్మక
జగదాశ్రయభూతే భూతపంచకాదియుక్తమేతత్ కృత్స్నం విశ్వం దదర్శ ౨౨

తదేవ ప్రపంచయతి (రసామితి పాదోన్వైః సప్తభిః) పాదతలే రసాం రసాతల
మధోలోకమచష్టాపత్యత్ తథా పాదయోః మహీం పురుషస్య భగవతో జంఘయోర్మహీధ్రాన్ పర్వతాన్
జానుని పతత్త్రిణః విశ్వమూర్తే ర్భగవత ఊర్వో ర్మారుతం గణం వాయుసంఘ మింద్రసేనో బలిః
ఇంద్రస్య సేనానామ యస్య స ఇంద్రపురే స్థితత్వా దదష్టేత్వమపంగః ఐక్షదీ త్యపకర్షో వా, ౨౩

సంద్యాం విభో ద్వానసి గుహ్య ఐక్షత్ ప్రజాపతీన్ జఘనే ఆత్మముఖ్యాన్,
నాభ్యాం నభః కుక్షిషు సప్తసింధూ సురుక్రమస్యోరసి చర్షమాలామ్ ౨౪

హృద్యంగ ధర్మం స్తనయోర్మురారే రృతం చ సత్యం చ మనస్యధేందుమ్
శ్రియం చ వక్షస్యరవిందహస్తాం కంఠే చ సామాని సమస్తరేఘాన్ ౨౫

ఇంద్రప్రదానా నమరాన్ భుజేషు తత్కర్ణయోః కకుభో ద్యౌశ్చ మూర్ధ్ని,
కేశేషు మేఘాన్ శ్వసనం నాసికాయా మక్షోశ్చ సూర్యం వదనే చ వహ్నిమ్ ౨౬

వాణ్యాం చ చందాంసి రనే జలేశం భ్రువో ర్నిషేధం చ విధిం చ వక్ష్యసు
అహశ్చ రాత్రిం చ పరస్య పుంసో మన్యుం లలాటేఽధర ఏవ లోభమ్ ౨౭

స్పర్శే చ కామం నృప రేతసోఽంభః పృష్ఠే త్వధర్మం క్రమణేషు యజ్ఞమ్,
చాయాసు మృత్యుం హసితే చ మాయాం తమారుహేష్యోషధిజాతయశ్చ ౨౮

విభో ద్వానసి వస్త్రే సంద్యాం జఘనే ఆత్మా స్వయం బలిర్ముఖ్యో యేషాం తాన్ ప్రజాపతీ
నసురాన్ నాభ్యాం నభోస్తరిక్షం కుక్షిషు సప్తసింధూన్ సముద్రాన్ ఉరుక్రమస్య భగవత ఉరసి
సక్షత్రపంక్తిమ్ ౨౪

అంగ హే రాజన్! హృది ధర్మం మురారేః స్తనయోః ఋతం చ శబ్దసత్య మర్థసత్యం చ
సత్యం చ తదభిమానిదేవతా మిత్యర్థః! అథ మనసి చంద్రమనం వక్షస్యరవిందం చ హస్తే యస్యాస్తాం
శ్రియం లక్ష్మీం కంఠే సామాని సమస్తాన్ రేఘాశ్చ కర్ణాదీన్ ౨౫

భుజేషు ఇంద్రః ప్రదానో ముఖ్యో యేషాం తాన్ సురాన్ తస్య భగవతః కర్ణయోః కకుభః
ద్యౌః, మూర్ధ్ని ద్యౌః, ద్యాం చ కేశేషు మేఘాన్ నాసికాయాం శ్వసనం శ్వాసాత్మకం వాయుం
బాహ్యవాయోః ఉక్తత్వాత్ అక్షోః నేత్రయో సూర్యం వదనే ముఖే వహ్నిమ్ ౨౬

వాణ్యాం తు చందాంసి వేదాన్ రసనే రసనేంద్రియే జలేశం పరుణం భ్రువో ర్నిషేధం
విప్రుత్పాత్యకం శాస్త్రార్థం విధిం ప్రవృత్పాత్యకం శాస్త్రార్థం వక్ష్యసు అహశ్చ రాత్రిశ్చ
పరమపురుషస్య లలాటే మన్యు మధరోష్ఠే లోభమ్ ౨౭

స్పర్శే వాగింద్రియే కామం రేతసా జలం పృష్ఠే త్వధర్మం క్రమణేషు పాదన్యాసేషు యజ్ఞం,
చాయాసు మృత్యు మంతకం హసితే మాయాం తమారుహేషు లోమసు ఔషధిజాతీః ౨౮

(బలికర్తృకం పదత్రయమితభూమిదానం భగవతో విరాడ్రూపగ్రహణం చ)

నదీశ్చ నాదీషు శిలా నభేషు బుద్ధావజం దేవగణాన్పుషీంశ్చ.

ప్రాజేషు గాత్రే స్థిరజంగమాని నర్వాణి భూతాని దదర్శ పీఠః ౨౯

సర్వాత్మనీదం భువనం నిరీక్ష్య సర్వేఽసురాః కశ్మలమాపు రంగ.

సుదర్శనం చక్ర మసహ్యతేజో ధనుశ్చ శార్ఙ్గం స్తనయిత్తు హేషమ్ ౩౦

పర్జన్య హేషో జలదః పాంచజన్యః కౌమోదకీ విష్ణుగదా తరస్వినీ,

విద్యాధరోఽసిః శతచంద్రయుక్తః తూణోత్తమావక్షయసాయకౌ చ ౩౧

సునందముఖ్యా ఉపతస్థు రీశం పార్షదముఖ్యాః సహలోకపాలాః,

నాదీషు నదీః నభేషు శిలాః బుద్ధౌ ఆజం బ్రహ్మణం దేవగణాన్పుషీంశ్చ ప్రాజేషు ఇంద్రియేషు
గాత్రే చరాచరాత్మకాని భూతాని నర్వాణి పరస్పరవిలక్షణా న్యవశ్యతే ౨౯

ఇత్థం సర్వాత్మని కృత్స్నజగదాశ్రయభూతే భగవతీదం భువనం విశ్వం నిరీక్ష్య అంగ హే
రాజన్! సర్వేఽసురాః కశ్మలం కిమేత దిత్యాశ్చర్యం యఃఖం వా ప్రాప్సుః. సుదర్శన చక్రమిత్యాదీనా
మీశం భగవంతం ఉపతస్థు రిత్కుత్తరేణాన్వయః చక్రం విశిన్వతి సుదర్శనాభిధ మనహ్నం తేజో
యన్య. ధను ర్విశిన్వతి - శార్ఙ్గాభిధం స్తనయిత్నో రివ హేషో యన్య తత్ ౩౦

జలజం శంఖం విశిన్వతి-పాంచజన్యాభిధః పర్జన్యస్యేవ హేషో యన్య. గదాం విశిన్వతి
కౌమోదకభిదా తరస్వినీ బలవతీ అపి ఖడ్గం విశిన్వతి-విద్యాధరాభిధో వా విద్యాయా ఆధారః తస్యైవ
సందక ఇతి నామాంతరం చ తం చంద్రాకారాణి మండలాని యన్య తేన చర్మణా ఫేటాఫేన యుక్తః
తూణోత్తమౌ తూణక్రేషౌ విశిన్వతి-అక్షయసాయకాభిధే ఇద మన్వర్థం నామ. ౩౧

సునందనః ముఖ్యాః ఆదిర్యేషాం తే హరేః పార్షదాశ్చ లోకపాలైః సహితా ఈశ ముపతస్థుః
ఈశస్య సమీపే న్యన్యస్థానేషు స్థితవంత ఇత్యర్థః. తదా హే రాజన్! ఉరుక్రమో భగవాన్ స్ఫురద్భిః
కిరీటాదిభిః మధువ్రతానాం స్రక్ పంక్తి ర్యస్యాం తయా వనమాలయా చావృతో వ్యాప్తోఽలంకృత

స్ఫురత్కిరీటాంగదమీనకుండలశ్రీవత్సరతోత్తమమేఖలాంబురైః ౩౨

మధువ్రతస్రగ్వనమాలయా వృతో రరాజ రాజన్ భగవా నురుక్రమః,
క్షితిం పద్మై కేన బలే ర్విచక్రమే నభః శరీరేణ దిశశ్చ బాహుభిః ౩౩

పదం ద్వితీయం క్రమతప్త్రివిష్టపం న వై తృతీయాయ తదీయ మణ్యపి,
ఉరుక్రమస్యాంఘ్రిరుపర్యుపర్యథో మహర్జనాభ్యాం తపనః పరం గతః ౩౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే.
విశ్వరూపదర్శనం నామ వింశోఽధ్యాయః

ఇతి యావత్ రరాజ తత్ర మీనాకారే కుండలే రతోత్తమః కౌస్తుభః కుండలే ఇత్యంతస్య
వృధక్వదత్సే, స్ఫురంతి కిరీటాదీని యన్య నః శ్రీవత్సాదిభి ర్వనమాలయా చావృతో రరాజేత్యర్థః ౩౨

ఉరుక్రమత్వ మేవాహ - బలేః సంబంధినిం క్షితిం ఏకేన పదా శరీరేణ నభోఽంతరిక్షం
బాహుభి ర్దిశః విచక్రమే ఆక్రాంతవాన్ ౩౩

ఏవ మాక్రమ్య ద్వితీయం పదం త్రివిష్టపం క్రమతః హరే స్తృతీయాయ పాదాయ తదీయం
బలేః సంబంధ్యణ్యపి వస్తు నాసీత్ తత్ర హేతు త్రివిక్రమస్య అంఘ్రిః త్రివిష్టపాదుపర్యుపరి గచ్ఛన్
మహర్జనాభ్యాం తపనశ్చ పరం సత్యలోకం గత ఇతి ౩౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయపయఃపారావరరాకాసుదాకరస్య వర్సవిద్యాదిరేః శ్రీకైలగురోః నుతేవ
తవృరణకమలపరిదయప్రసన్నతత్సృక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవత్కార్థహృదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
వింశోఽధ్యాయః

అథ ఏకవింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

సత్యం సమీక్ష్యైబ్జభవో నఖేందుభి ర్హతస్వదామద్యుతివామృతోఽభ్యగాత్,
మరీచిమిశ్రా ఋషయో బృహద్యృతాః సనందనాద్యా నరదేవ యోగినః.

వేదోపవేదా నియమాన్వితా యమాస్తర్కేతిహాసాంగపురాణసంహితాః,
యే చాపరే యోగసమీరదీపితజ్ఞానాగ్నినా రంధితకర్మకల్మషాః,
వవందిరే యత్స్మరణానుభావతః స్వాయంభువం ధామ గతా అకర్మకమ్.

అథాంఘ్రయే ప్రోన్నమితాయ విషో రూపాహరత్ పద్మభవోఽర్హణోదకమ్.

అద్వైకవింశోఽధ్యాయః

త్రివిక్రమ స్యాంప్రి స్తవసః పారంగత ఇత్యుక్తమ్ తతః కిం వృత్తం తవాహ (సత్య
మిత్యాదినా) సత్యం సత్యలోకం గతవంత ముప్రిం సమీక్ష్యైబ్జభవో బ్రహ్మ తదంఘ్రే ర్హతస్వదామద్యుతి
వామృతా స్వదామో ద్యుతిర్యస్య తాదృశః ఆనరయుక్తోఽభ్యగాత్ తథా మరీచ్యాదయః ఋషయః హే
నరదేవః బ్రహ్మనిష్ఠాః సనందనాదయో యోగినశ్చ

వేదాదయ స్తదభిమానిదేవతాః అన్యే చ తల్లోకవాసినః యోగ ఏవ సమీరో వాయుస్తేన
దీపితేన జ్ఞానాగ్నినా రంధితం దగ్ధం కర్మ పుణ్యపాపరూపం కర్మ తదేవ కల్మషం యేషాం తే తత్ర
నయాన్వితాః మీమాంసాన్యాయోపేతాః వేదోపవేదరూపా నిగమాః తత్ర ఋషాదయో వేదాః ఆయుర్వేదా
దయః ఉపవేదాః అంగాని శిక్షదీని, పురాణాని బ్రాహ్మదీని, సంహితాః పంచరాత్రాదయః త ఏతే
తత్తదభిమానినో దేవగణాః మరీచ్యాదయశ్చ యే చాకర్మకం జ్ఞానయోగప్రచరం స్వాయంభువం ధామ
సత్యలోకం గతాః తత్రోపితవంతః తే నర్సే వవందిరే, తమూప్రియశి శేషః యత్స్మరణప్రభావతః
యస్య భగవదంఘ్రేః స్మరణప్రభావత్ స్వాయంభువం ధామగతాః ఇత్యనేన విచ్ఛిన్నభగవద్వక్త్ర
యోగానాం కేషాంచిత్ తన్నిష్పత్రమే ప్రాక్తనారబ్ధయోగప్రభావత్ చతుర్ముఖలోకప్రాప్తి రిక్యభిషేకమ్.
నత్సిదం క్రమముక్త్యభిప్రాయకం, తస్యా ఆప్రామాణికత్వా దితి భావః. అథ శుద్ధిశవాః విమరికిర్తిః

సమర్చ్య భక్త్యాభ్యగృణామ్యుచిత్రవా యన్నాభివంకేరుహసంభవః స్వయం

ధాతుః కమండలుజలం తదురుక్రమస్య పాదావనేజనపవిత్రతయా నరేంద్ర,

స్వర్ధస్యభూ న్నభసి సా పతతీ నిమార్జి లోకత్రయం భగవతో విశదేవకీర్తిః ॥

బ్రహ్మాదయో లోకనాథాః స్వనాథాయ సమాదృతాః,

సానుగా బలి మాజప్రహః సంక్షిప్తాత్మవిభూతయే,

తోయైః సమర్హజైః స్రగ్భిః దివ్యగంధానులేపనైః

దూపై ర్ద్దిపైః సురభిభి ర్లాజాక్షతఫలాంకురైః ॥

స్తవనై ర్జయశబ్దైశ్చ తద్వీర్యమహిమాంకితైః

సృత్యవాదిత్రగీతైశ్చ శంఖదుందుభినిఃస్వనైః ॥

పద్మభవో బ్రహ్మ యస్య నాభికమలా దుత్పత్తి స్తస్య విషో రంఘయే ప్రోన్నమితాయ ప్రకృష్ట
మూర్ధ్వం ప్రసృతా యార్హణాదిక మర్హ్యాదికమ్ ఉపాహరత్ సమర్పితవాన్ ఏవం సమ్య గభ్యర్చ్య
భక్త్యాభ్యగృణా దస్తాత్

౨-౩

తదా హే నరేంద్ర! ధాతుః పద్మజస్య కమండలుజలం తద్భగవత్పాదయోః ప్రజ్ఞానార్థం
నిక్షిప్తం సదురుక్రమస్య పాదయో రవనేజనేన ప్రజ్ఞానేన నిమిత్తేన పవిత్రతయా స్వర్ధసి ద్యునస్య
భూత్, సా స్వర్ధసి భగవతః కీర్తిరీవ విశదా విర్మలా నభసి ద్రువమండలే పతతీ నభసోఽదఃప్రవంతీ
లోకత్రయం నిమార్జి పవిత్రీకరోతి

॥

తతః సంక్షిప్తా ఉపసంహృతా ఆత్మవిభూతిః స్వదేహవిస్తారో యేన తస్మై యథాపూర్వం
వామనరూపేణ స్థితాయ స్వనాథాయ భగవతే లోకానాం నాథాః సానుగాః బ్రహ్మాదయః బలిం పూజాం
తోయాదిభిః సమాజప్రహః కృతవంతః

॥

తత్ర సమర్హజైః తోయై రర్హ్యాదిజలైః సురభిభిరితి స్రగదీనాం విశేషణమ్ ఉత్కరాః
అంకురాః తైః

౬

స్తవనైః స్తోత్రైః భగవద్వీర్యమహిమాంకితైః.

౭

(బలిబంధనం భగవతో వచనం చ)

జాంబవాన్మతరాజస్తు భేరీశబ్దై ర్మనోజవః

విజయం దిక్షు సర్వాసు మహోత్సవ మఘోషయత్.

౮

మహీం సర్వాం హృతాం దృష్ట్వా త్రిపదవ్యాజయాష్టయా.

ఊచుః స్వభర్తు రసురా దీక్షితస్యాత్యమర్షితాః.

౯

స వా ఆయం బ్రహ్మబంధు ద్విష్టు ర్మాయావినాం వరః.

ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నో దేవకార్యం చిక్రీర్షతి

౧౦

అనేన యాచమానేన శత్రుణా వటురూపిణా.

సర్వస్వం నో హృతం భర్తు ర్న్యస్తదండస్య బర్హిషి

౧౧

సత్యవ్రతస్య సతతం దీక్షితస్య విశేషతః.

ఋషేణా మధిపతి ర్జాంబవాన్ మనోవేగః ఆగత్య భేరీశబ్దైః సర్వాసు దిక్షు విజయపూజకం

మహోత్సవరూపం ఘోషం కారయామాన

౮

త్రిపదవిషయా వ్యాజయాష్టా కపటయాష్టా తయా హృత మపహృతాం సర్వాం భూమిం
దృష్ట్వా సర్వే దైత్యా దీక్షితస్య స్వభర్తు రగ్ర ఇతి శేషః ఊచుః స్వభర్తు ర్మహీం హృతాం దృష్ట్వేతి
వాన్వయః

౯

శేషా ముక్తిమాహ (నవా ఇతి సార్థైః ప్రిః) ఆయం వామనో బ్రహ్మబంధుర్ద్విజో న భవతి
కింతు మాయావినాం శ్రేష్ఠో విష్ణురేవ ద్విజరూపేణ తిరోదాపితస్వరూపః సన్ దేవానాం కార్యం కర్తు
మిచ్ఛతి

౧౦

యాచమానేన వటురూపిణా అనేన విష్ణునా బర్హిషి యజ్ఞే నిమిత్తే న్యస్తః త్యక్తో దండః
దురాత్మవిషయో యేన తస్య నోఽస్మాకం భర్తుః సర్వస్వ మపహృతమ్

౧౧

నేద మస్మద్భర్తు రనుచితం కృతం కింతు వామనస్యైవే త్యగ్నిస్రాయే జాహుః- సతతం

నానృతం భాషితం శక్యం బ్రహ్మణ్యస్య దయావతః ౧౨

తస్మాదస్య వదో ధర్మో భర్తుః శుశ్రూషణం చ సః.

ఇత్యాయుధాని జగృహు ర్భలే రనుచరాసురాః ౧౩

తే సర్వే వామనం హంతుం శూలపట్టశపాణయః

అనిచ్ఛతో బలే రాజన్ ప్రాద్రవన్ జాతమన్యవః ౧౪

తా నభిద్రవతో దృష్ట్వా దితిజానీకపాన్ నృప,

ప్రహస్యానుచరా విష్ణోః ప్రత్యషేధ స్నుదాయుధాః ౧౫

నందః సునందోఽథ జయో విజయః ప్రబలో బలః

కుముదః కుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనః పతత్త్రిరాట్. ౧౬

సత్యవ్రతస్య తత్రాపి విశేషతో దీక్షితస్య యజ్ఞదీక్షయాం స్థితస్య బ్రహ్మణ్యస్య దయావతశ్చ
భర్తృప్రేనానృతం భాషితం న శక్యమ్. ౧౨

తస్మా దస్య వామనస్యై వానుచితకారిత్వా దస్య వధ ఏవ న్యాయ్యై వ్రదేవాన్మధుర్భుః పర
మధికం శుశ్రూషణమ్ ఇతీత్యం వదంతో బలే ర్భృత్యాః దైత్యా ఆయుధాని గృహీతవంతః ౧౩

సర్వే తేఽనురాః శూలాదయః పాణిషు యేషాం తే బలే రాజ్ఞా మహానిచ్ఛంతో జాత
ఉత్పన్నో మన్యు ర్యేషాం తే వామనం హంతుం ప్రాద్రవన్ ప్రదుద్రువుః ౧౪

హే నృపః తాన్ వామన స్యాభిముఖ మాగచ్ఛతః దైత్యాన్ దృష్ట్వా నందాదయో విష్ణోః
పార్షదాః ఉత్ ఉద్యతాని ఆయుధాని యైష్టే ప్రహస్య ఆహో, అన్యై పరాక్రమం కర్తు మిచ్ఛంతితి
పరిహాసం కృత్వే త్యర్థః ప్రత్యషేధ వినివారయామానుః ౧౫

సర్వే చైతే నందాదయో గజాయుతబలాః నాగాయుతప్రాణాః ఇతి బలస్య న్యూనతానిపుత్రై
తాత్పర్యమ్, అతిశయబలా ఇతి భావః నందాదయః విష్ణుపార్షదాః ఆసురీ శృముః సమాజస్ము
ర్భూతవంతః, నాగాయుతప్రాణా ఇతి చమూవిశేషణం వా ౧౬

(బలిబంధనం భగవతో వచనం చ)

జయంతః శ్రుతదేవశ్చ పుష్పదంతోఽథ సాత్వతః
సర్వే నాగాయతప్రాణా శ్చమూం తే జమ్బూరాసురీమ్ ౧౭

హన్యమానాన్ స్వకాన్ దృష్ట్వా పురుషానుచరై ర్బలిః,
వారయామాస సంరబ్ధాన్ కావ్యశాప మనుస్మరన్ ౧౮

హే విప్రచిత్రే హే రాహో హే నేమే శ్రూయతాం వచః,
మా యుధ్యత నివర్తధ్వం న నః కాలోఽయ మర్థకృత్ ౧౯

యః ప్రభుః సర్వభూతానాం సుఖదుఃఖోపపత్తయే,
తం నాతివర్తితుం దైత్యాః పౌరుషై రీశ్వరః పుమాన్ ౨౦

యో నో భవాయ ప్రాగాసీ దభవాయ దివోకసామ్,
స ఏవ భగవా నద్య వర్తతే తద్విపర్యయమ్ ౨౧

పరమపురుషపార్వదై ర్హన్యమానాన్ స్వకీయాన్ దైత్యాన్ దృష్ట్వా బలిః శుకస్య శాప
మచిరాత్ భ్రశ్యసే శ్రియ ఇత్సుక్తవిధ మనుస్మరన్ అతీవ క్రుద్ధానపి వారయామాస ౧౮

వారణప్రకార మేవాహ షడ్భిః- హే విప్రచిత్రాదయః! మద్వచః శ్రూయతాం, యుష్మాభి
రితి శేషః కిం తద్యుద్ధం న కురుత కింతు తతో నివర్తధ్వం నాఽస్మాకం ఆయం కాలోఽర్థకృ
దనుకూలో న భవతి. ౧౯

హే దైత్యాః! యః కాలరూపో భగవాన్ సర్వభూతానాం ప్రభుః యదా దుఃఖదస్తదా
తదుపపత్తయే అనుకూల్యాయ సుఖాయ నిమిత్తాయ చేతి యావత్ పుమాన్ కాలవశ్యః పౌరుషైః
స్వకీయబలపరాక్రమాదిభిః అతివర్తితుం నేశ్వరో న సమర్థః ౨౦

యః కాలరూపో భగవాన్ పూర్వ మస్మాకం భవాయ సుఖాయ యాసీత్ స ఏవాధునా
తద్విపర్యయ మస్మాకం దుఃఖదో భూత్వా దివోకసాం దేవానాం భవాయ వర్తతే ౨౧

బలేన సచివై ర్బుధ్ధాః దుర్గై ర్మంత్రోపదాదిభిః.

సామాదిభి రుపాయైశ్చ కాలం నాత్యేతి వై జనః. ౨౨

భవద్భి ర్నిర్జితా హ్యేతే బహుశోఽనుచరా హరేః.

దైవోన్నద్దై వ్ర వేవాద్య యుది జిత్వా నదంతి నః. ౨౩

ఏతాన్ వయం ఏజేష్యామో యది దైవం ప్రసీదతి.

తస్మాత్ కాలం ప్రతీక్షధ్వం యో నోఽర్థత్వాయ కల్పతే ౨౪

శ్రీకుక తీవచ —

పత్యు ర్నిగదితం క్రుత్వా దైత్యదానవయూధపాః

రసాం నివివికూ రాజన్ విష్ణుపార్షదతాడితాః ౨౫

అథ తార్క్షసుతో జ్ఞాత్వా విరాట్ ప్రభుచిక్రీర్షితమ్.

అతో జనో బలాదిభి రుపాయైః కాలాత్మక మీశ్వరం నాత్యేతి నాతిక్రామతి సచివా మంత్రిజ
స్తక-ర్మభి రితి భావః ౨౨

కాలప్రభావం పశ్యతే త్యాచా (భవద్భి రితి) దైవే నోన్నద్దై ర్బవద్భి రేతే హరే ర్భగవత
ఇంద్రస్య వాఽనుచరాః దేవాః ప్రాయశో నిర్జితాః త ఏవాదునా నోఽస్మాన్ యద్దే జిత్వా నదంతి
సింహనాదాన్ కుర్వంతి నందంతి వా రాతూనా మనేకార్థత్వాత్ ౨౩

యది దైవ మస్మాక మనుకూలం భవతి తర్హి తాన్ వయం విజేష్యామః. తస్మాత్ కాలం
ప్రతీక్షధ్వం. కం? యః కాలో నోఽస్మాక మర్థత్వా యానుకూల్యాయ భవతి తం కాలం
ప్రతీక్షధ్వమ్ ౨౪

ఏవం పత్యు ర్భరే ర్నిగదితం క్రుత్వా విష్ణుపార్షదైః పీడితాః దైత్యాః హే రాజన్! రసాం
సారతలం నిర్వివికః ౨౫

అథ విభో ర్వామనస్య చిక్రీర్షితం జ్ఞాత్వా విరాట్ విశేషేణ రాజత ఇతి తథా తార్క్షసుతో
గరుడః సాత్యేఽహని సోమాభిషవదినే వారుణైః పాశై ర్భులిం బబంధ, విభో శ్రీకీర్షితం జ్ఞాత్వ

(బలిబంధనం భగవతో వచనం చ)

బలిబంధ వారుణైః పాశై ర్బలిం సౌత్యేఽహని క్రతౌ. ౨౬

హాహాకారో మహానాసీద్ రోదస్యోః సర్వతో దిశమ్.
గృహ్యమాచేఽసురపతౌ విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా ౨౭

తం బద్ధం వారుణైః పాశై ర్భగవా నాహ వామనః,
నష్టశ్రియం స్థిరప్రజ్ఞ ముదారయశసం నృప ౨౮

పదాని త్రీణి దత్తాని భూమే ర్మహ్యం త్వయాసుర,
వ్యాభ్యాం క్రాంతా మహీ సర్వా తృతీయ ముపకల్పయ ౨౯

యావత్ తవత్యసౌ గోభి ర్యావదిందుః నహోదుభిః,
యావ ద్వర్షతి పర్జన్య స్తావతీ భూరియం తవ ౩౦

త్యస్యాయ మర్థః అన్య సర్వస్యాపహరేణ మమే త్యభిమానం సంక్యాజ్య ఇదాసీం దేహస్వీకారేణ
అహంకారమపి త్యాజయిత్వా పరమానుగ్రహం కర్తు మిచ్ఛతి న చానేన తుల్యోఽన్యః కోఽపి
సత్యసందో వీరో నాస్తీతి తద్యః ప్రభ్యాసనాయ కించి ద్యాతయితు మపీచ్ఛతీతి ప్రభో రభిప్రాయం
జ్ఞాత్వా తం బలిబంధేతి ౨౬

ప్రభవిష్ణునా సర్వశక్తినా విష్ణునా దైత్యానాం పత్యై బలౌ నిగృహ్యమాణే బధ్యమానే సతి
రోదస్యో ర్ద్ధావాపృథివ్యోః సర్వదిక్షు మహాన్ హాహాకార ఆసీత్ ౨౭

అథ భగవాన్ వామనస్తం వారుణైః పాశై ర్బద్ధ మిత్యువాచ. కథంభూతమ్ నష్టా శ్రీః
యన్య తం స్థిరచిత్తం ప్రాజ్ఞం వివేకిన ముదారం విపులం యశో యన్య తమ్ ౨౮

ఉక్తి మేవాహ (పదాసీతి యావదధ్యాయ సమాప్తి) అసురః త్వయా భూమే త్రీణి పదాని
మహ్యం దత్తాని దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతాని. తత్ర ద్వ్యాభ్యాం పదాభ్యాం సర్వా ద్యులోకాదినహితా భూమిః
క్రాంతా పరిచ్ఛిద్య పరిగృహీతా అధునా తృతీయం పదం ఉపకల్పయ దేహి. ౨౯

యావ దసౌ సూర్యః కిరణైస్తపతి తదేందు ర్యావదుధుభి ర్నక్షత్రైః సహ ప్రకాశతే తథా
వర్జన్యో మేహా యావద్వర్షతి తావత్యేవ హి త్వత్సంబంధిసీయం భూమిః ౩౦

పదైకేన మయా క్రాంతో భూలోకః ఖం దిశ స్తనోః,

స్వర్లోకస్తు ద్వితీయేన పశ్యత స్తే స్వమాత్మనా

౩౧

ప్రతిశ్రుత మదాతు స్తే నిరయే వాస ఇష్యతే

విశ త్వం నిరయం తస్మాద్ గురుణా చానుమోదితః

౩౨

వృథా మనోరథ స్తస్య దూరే స్వర్గః పతత్కథః

ప్రతిశ్రుతస్యాదానేన యోఽర్థినం విప్రలంభతే

౩౩

విప్రేభ్యో దదామీతి త్వయాఽహం చాధ్యమానినా

తద్ వ్యలీకఫలం భుంక్ష్వ నిరయం కతిచిత్ సమాః

౩౪

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే,
వామనప్రాదుర్భావే బలినిగ్రహో నామ ఏకవింశోఽధ్యాయః

సోఽయం కృత్స్నో భూల్లోకః స మయా ఆత్మనై కేన పదేన క్రాంతః ఖం దిశశ్చ తనాః
తన్వా క్రాంతాః తథా తే తవ పశ్యత స్సత ఏవ స్వః స్వకీయః స్వర్లోకస్తు ద్వితీయేన పదేన క్రాంతః ౩౧

ప్రతిశ్రుతం తృతీయం పద మదాతుస్తవ సరక ఏవ వివాస ఇష్యతే తస్మాత్
ప్రతిశ్రుతాదానాత్ గురుణా శక్తేజాఽనుమోదితశ్చ, చళభ్యో హేత్వర్గః గురుణా శస్త్రత్వా చేత్వర్గః
సరకం ప్రవిశ ౩౨

ఏవ ముక్తేఽపి నిరయపరిహారార్థం స్వర్గాత్ భ్రంశపరిహారార్థం చ మనోరథం కుర్వంతం
ప్రాహ (వృధేతి) యః పుమాన్ ప్రతిశ్రుత్య తదర్పితం ప్రతిశ్రుతం నార్పయతే స దదాతి తస్య
మనోరథః ప్రాయశో వ్యర్థ ఏవ స్వర్గశ్చ తస్య దూర ఏవ స చాధఃపతత్యేన ౩౩

త్వయా చ ఆధ్య మాత్మానం మన్యత ఇతి తాదృశః తేనాధునా దదామీత్యేవం
ప్రతిశ్రుతవతాఽహం విప్రలభ్యో వంచితః తత్తావ ద్వ్యలీకఫలమనృతఫలరూపం సరకం కతిచిత్సమాః
సంవత్సరాన్ భుంక్ష్వ ౩౪

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, ఏకవింశోఽధ్యాయః

అథ ద్వావింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏవం విప్రకృతో రాజన్ బలి ర్భగవతాఽసురః,
భిద్యమానోఽప్యభిన్నాత్మా ప్రత్యాహావిక్లవం వచః.

౧

బలిరువాచ —

యదుత్తమశ్లోక భవాన్ మమేరితం వచో వ్యభీకం సురవర్య మన్యతే.
కరోమ్యుతం తన్న భవేత్ ప్రలంభనం పదం తృతీయం కురు శీర్షి మే నిజమ్
బిభేమి నాహం నిరయాత్ పదమ్యతో న పాశబంధాద్ వ్యసనాద్ దురత్యయాత్.
నైవార్థకృచ్ఛాద్ భవతో వినిగ్రహః దసాధువాదాద్ భృశ ముద్విజే యదా.

అథ ద్వావింశోఽధ్యాయః

ఏవం భగవతోపాలభ్యో బలిస్త మువాచేత్యాహ మునిః (ఏవమితి) హే రాజన్! ఇత్థం
భగవతా విప్రకృతః విప్రలబ్ధః భిద్యమానః సత్యా చ్ఛాల్మమానోఽపి బలి రభిన్న మచరితం మనో యస్య
సోఽవిక్లవ మదీనం గంభీరం వచో భగవంతం ప్రత్యాహ

౧

పద ఏవాహ (యదుత్తమశ్లోకేత్యాదిభిః దశభిః) హే ఉత్తమశ్లోకః మే మమోక్తం వచో
యది యద్యపి భవాన్ వ్యభీక మన్యతం మన్యతే తథాపి హే సురర్షభ! తత్ సత్యమేవాహం కరోమి
తదుక్తం ప్రలంభనం న భవతు మమ శీర్షి తృతీయం నిజం పదం నిదేహి

౨

సర్వతో రక్షణీయ మాత్మానం మహ్యం సమర్పయన్ న బిభేషి కిమిశ్యత ఆహ (బిభేమితి)
నిరయాదిభ్యో నాహం తథా బిభేమి. కథమ్ యథా అరాధివాదా దన్యతవదనా దపకీర్తేర్వా భృశ
ముద్విజే తత్ర పదమ్యతిః స్థానభ్రంశః దురత్యయా దసతిక్రమజీమూత్ వ్యసనాద్ దుఃఖాత్
అర్థకృచ్ఛాద్ దర్శవ్యయాత్.

౩

పుంసాం శ్లాఘ్యతమం మన్యే దండ మర్హ త్తమార్పితమ్,
యం న మాతా పితా భ్రాతా సుహృదశ్చాదిశంతి హి

అ

త్వం నూన మసురాణాం నః పారోక్ష్యః పరమో గురుః,
యోఽనేకమదాంధానాం విభ్రంశం చక్షరాదిశత్.

ఆ

యస్మిన్ వైరానుబంధేన రూఢేన విబుధేతరాః,
బహవో లేఖిరే సిద్ధిం యాము హైకాంతయోగినః

ఁ

తేనాహం నిగృహీతోఽస్మి భవతా భూరికర్మణా,
బద్ధశ్చ వారుణైః పాశై ర్నాతిప్రీడే న చ వ్యధే

ః

పితామహో మే భవదీయసమతః ప్రహ్లాద ఆవిష్కృతసాధువాదః,

నను మయా నిగృహీతస్య తవాకీర్తిరేవ. సేత్యాహ (పుంసామితి) యోగ్యతమేనార్పితం కారితం దండ మహం పుంసాం శ్లాఘ్యతమం యశస్కరమేవ మన్యే హి యస్మాద్విధం దండం మాత్రాదయోఽపి మయి నై వార్పయంతి

ఆ

కించ త్వ మస్మాకమనుగ్రహీతై పేత్యాహ (నూనమితి) త్వమస్మాకం పారోక్ష్యో గురు రసమక్షం హితకారీ. కథ మేతత్ జ్ఞాతమ్; తత్వత ఆహ యో భవాననేకైః శౌర్యవీర్యాదిప్రయుక్తైః మదైః అంధానా మస్మాకం విభ్రంశం తన్మదానోదకం చక్షరి వాదిశత్.

ఆ

కించ యస్మిన్ త్వయి వైరానుబంధేన బహవో దైత్యాః సిద్ధిం లేఖిరే కాం సిద్ధిమ్; యాం హి సిద్ధి మేకాంతయోగినోఽనన్యప్రయోజనత్వద్భక్తియోగవిష్టా లభంతే

ఁ

తే నైవంభూతేన భూరికర్మణా ఆచింత్యవివిధవిచిత్రచేష్టితేన భవతా నిగృహీతో వారుణైః పాశై ర్బద్ధ శ్చాప్యహం న ప్రీడే నాతిఃశ్వామి న దుఃఖ్యామి చ త్వత్కృతనిగహబంధనయో ర్నితరాం మమ యశస్కరత్వా దితి భవః

ః

కించాస్మత్పితామహః ప్రహ్లాదః సద్గుణాశ్రయః శరీరతదనుబంధాదిషు హేయతాం నిశ్చిత్య పరమపురుషార్థరూపం త్వత్పాదరవిందం శరణం గతః తథాహమపి దై వాత్ త్వత్సమీపం సీతః త్వాం-

(బలివచనం, బ్రహ్మతో వచనం భగవత్కృతం బలేః ప్రశంసనం, తస్మై వరదానం వ)

భవద్విపక్షేణ విచిత్రవైశసం సంప్రాపిత స్వత్పరమః స్వపిత్రా.

౯

కిమాత్మనానేన జహాతి యోంతతః కిం రిక్తహారైః స్వజనాఖ్యాదస్యుభిః,

కిం జాయయా సంస్మృతిహేతుభూతయా మర్త్యస్య గేహైః కిమిహాయుషో వ్యయః.

౯

ఇత్థం స నిశ్చిత్య పితామహో మహా నగాధబోధో భవతః పాదపద్మమ్,

ద్రువం ప్రపేదే హ్యుతుతోభయం జనాద్ భీతః స్వపక్షక్షపణస్య సత్తమః

౧౦

అథాఽహ మప్యాత్మరిపో స్తవాంతికం దైవేన నీతః ప్రసభం త్యాజితశ్రీః,

ప్రపద్య ఇత్యాహ (పితామహ ఇత్యాదిభి శ్చతుర్భిః) మే పితామహః ప్రహ్లాదః భవదీయాం
భాగవతానాం నమ్మతః అత ఏవావిష్కృతః సాధువాదః కీర్తి ర్యస్య సః స్వపిత్రా భవతో విపక్షేణ
శత్రుజా హిరణ్యకశిపునా విచిత్రవైశసం నానావిధం దుఃఖం సంప్రాపితోఽపి త్వమేవ వరమః సర్వవిద
బంధు ర్నిరతిశయపురుషార్థశ్చ యస్య తాదృశ ఇత్కర్తః

౯

మరణశీలస్య పుంసః ఆత్మాదిభి ర్దేహాదిభిః కిమ్; న కిమపి న కోఽపి పురుషార్థః కింతు
కేవల మాయుషో వ్యయ ఏవేతి నిశ్చితవా నితి శేషః అన్యథా పునః పితామహ ఇత్యస్యానన్వయాపత్తేః
యః అంతతో జహాతి దేహీనం తేనానే నాత్మనా దేహీన కిమిత్యన్వయః రిక్తహారైః దాయాదైః
స్వజన ఇత్యాఖ్యా వ్యవహారో యేషాం తై ర్దస్యుభిః దస్యుతుల్యైః స్వజనై రిత్కర్తః సంస్మృతే
ర్దేతుభూతయా భార్యయా కిమ్.

౯

సోఽస్మత్పితామహో మహాన్ సద్గుణాశ్రయోఽగాధబోధః అసరిమితజ్ఞానసంపన్నః సత్తమో
భాగవతశ్రేష్ఠః ప్రహ్లాదః సంసారిజనసంగా ద్భీతః సన్ స్వపక్షం దైత్యకులం క్షనయతీతి తథా తస్మాపి
భవతః నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మాత్తత్పాదపద్మం ద్రువం నిత్యపురుషార్థరూపం ప్రపేదే శరణం
జగము

౧౦

తథా అహమపి దైవాత్ ప్రసభం బలాత్ త్యాజితా శ్రీ ర్యస్య తాదృశః ఆత్మనో మమ
రిపోస్తవాంతికం సమీపం నీత స్వత్పాదపద్మం ప్రపద్య ఇతి శేషః శ్రియం విశిష్టమ్ - యయా

ఇదం కృతాంతాంతికవర్తి జీవితం యయాఽధ్రువం స్తబ్ధమతి ర్న బుధ్యతే ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

తస్యేత్థం భాషమాణస్య ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః,

అజగామ కురుశ్రేష్ఠ రాకాపతి రివోద్ధితః ౧౨

త మింద్రసేనః స్వపితామహం శ్రీయా విరాజమానం నశినాయతేక్షణమ్
ప్రాంకుం పిశంగాంబర మంజనత్విషం ప్రలంబబాహుం సుభగం సమైక్షత ౧౩

తస్మై బలి ర్వారుణపాశయంత్రితః సమర్హణం నోపజహార పూర్వవత్,
ననామ మూర్ధ్నాశ్రువిలోలలోచనః సప్రీడసీచినముఖో బభూవ హ ౧౪

స తత్ర హసీన ముదీక్ష్య సత్పతిం సునందనాద్యై రనుగై రుపాసితమ్,
ఉపేత్య భూమౌ శిరసా మహామానా ననామ మూర్ధ్నా పులకాశ్రువిక్లవః ౧౫

శ్రీయా స్తబ్ధమతి రపహృతజ్ఞానః పుమాన్ కృతాంతస్య మృత్యోః సన్నిధానవత్యపీదం జీవిత మద్రువ
మస్థిరం న బుధ్యతే న మన్యతే ౧౧

తస్య బలేరిత్థం భాషమాణస్య సతః హే కురుశ్రేష్ఠః ఉదితో రాకాపతిశ్చంద్ర ఇవ
ప్రకాశమాన్ భగవత్ప్రియః ప్రహ్లాది స్తత్రాజగామ ౧౨

తథాగతం స్వపితామహం ప్రహ్లాదం ఇంద్రసేనో బలిః నమ్య గైక్షత అవశ్యత్ కథం
భూతమ్; శ్రీయా కాంత్యా విరాజమానం, కమలవదాయతే ఈక్షణే యస్య ప్రాంకుం నిర్మల మంజనత్విషం
శ్యామలం, ప్రలంబా వాజానులంబౌ బాహూ యస్య తం సుభగం సుందరమ్ ౧౩

తస్మై ప్రహ్లాదాయ పూర్వవ దద్వ్యాధిపూర్వక మర్హణం న చక్రే, తత్ర హేతుః వారుణైః
పాశై ర్యంత్రితః బద్ధః కింతు కేవలం మూర్ధ్నా ననామ సమస్కృతవాన్ తతోఽశ్రుభి ర్విలోలే
లోచనే యస్య సః సప్రీడం సీచినమధఃకృతం ముఖం తస్య తాదృశో బభూవ ౧౪

తతః స మహామానః ప్రహ్లాదః సతాం భాగవతానాం పతిం సునందనందాదిభిః పార్షదై
ప్రేవ్యమానం తత్రోపవిష్టం హరిం వామనం నిరీక్ష్య పులకై రశ్రుభిశ్చ విక్లవో విహ్వలః స ఉపేత్య
శిరసా భూమౌ సమస్కృతవాన్ ఉవాచ చేతి శేషః ౧౫

(బలివచనం, బ్రహ్మణో వచనం, భగవత్కృతం బలేః ప్రకంఠం, తస్మై వరదానం చ)

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

త్వయైవ దత్తం పద మైంద్ర మూర్జితం హృతం తదేవాద్య తదైవ శోభనమ్,
మన్యే మహానన్య కృతో హ్యనుగ్రహో విశ్రంభితో యచ్చియ అత్మమోహనాత్ ౧౬

యయా హి విద్వానపి ముహ్యతే యత స్తత్ కో విచష్టే గతి మాత్మనో యథా,
తస్మై నమస్తే జగదీశ్వరాయ నారాయణాయాఖిలలోకసాక్షిణే. ౧౭

శ్రీకృత ఉవాచ—

తస్యానుశృణ్వతో రాజన్ ప్రహ్లాదస్య కృతాంజలేః,
హిరణ్యగర్భో భగవా నువాచ మధుసూదనమ్ ౧౮
బద్ధం వీక్ష్య పతిం సాధ్వీ తత్పత్నీ భయవివ్వలా.

తదేవాహ (త్వయైవేతి ద్వాభ్యామ్) ఐంద్రం పదం త్వయైవాస్మై దత్తం, కుతః? యత స్త్యం
తత్ప్రాప్తిసాధనేన విశ్వజితా యగే నార్పితః ఆరాధితః, యద్దత్తం తదిదానీ మపహృతం తచ్చ
శోభనమేవ కృతం శోభనత్వమేవ వ్యనక్తి (మన్య ఇతి) యద్యస్యాత్ శ్రీరేవాత్మమోహనం
తస్మాదయం విభ్రంభితః ఇతి యత్ సోఽయమన్య మహా ననుగ్రహ ఏవ త్వయా కృత ఇతి మన్యే
అన్యథాఽయం శ్రీమదాత్ స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానిరహితో విసశ్యేదితి భావః ౧౬

కించ యయా శ్రీయా విద్వానపి యతః నయతోఽపి ముహ్యతే తత స్తస్యాం సత్యాం
కః పుమా నాత్మనో గతిం స్వరూపం యథావ ద్విచష్టే పశ్యతి? కథ మితి శేషః కథం విచష్టే న
కథించిదపి సశ్యతీత్యర్థః తస్మై మహోఽకర్తృ జగతా మీశ్వరాయ సర్వజ్ఞాయ నారాయణాయ తుభ్యం
నమః కేవలం నమస్కర్తుం శక్నుమః సత్వేవం కుర్వేవం, కుర్వీతి విధాతుం శక్నుమ ఇతి భావః ౧౭

ప్రహ్లాద స్యాఖిశేత మావిష్కర్తుం హిరణ్యగర్భ స్త మువాచేత్యాహ మునిః (తస్యేతి)
బద్ధాంజలేః ప్రహ్లాదస్య శృణ్వత స్సతో భగవాన్ హిరణ్యగర్భో మధుసూదన మువాచ కించి ద్వక్తు
ముద్యత ఇత్యర్థః తదైవ వింద్యావలి రపి కించి ద్విజ్ఞానయతుం ప్రవృత్తా తాం చ సమ్మానయన్

ప్రాంజలిః ప్రణతోపేంద్రం బభాషేఽవాఙ్మూలీ నృప

౧౯

వింద్యావలి రువాచ—

క్రీడార్థ మాత్మన ఇదం త్రిజగత్కృతం తే స్వామ్యంతు తత్ర కుదియోఽపర ఈశ కుర్యుః
కర్తుః ప్రభోస్తవ కిమస్యత ఆవహుతి త్యక్తప్రియస్త్యదవరోపితకర్తృవాదాః ౨౦

ప్రహ్మోవాచ—

భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగన్మయ.

ముంచై నం హృతసర్వస్వం నాయ మర్హతి నిగ్రహమ్.

౨౧

బ్రహ్మ హిరణ్యగర్భః క్షణం తూష్టి మవస్థితోఽత స్తస్యా ఏవ వచః ప్రథమ మవతారయతి బద్ధమితి
శ్లోకః స్పష్టార్థః

౧౮-౧౯

తదేవాహ (క్రీడార్థమితి) యే త్వయా స్వస్య క్రీడార్థ మిదం కృత్స్నం జగత్ కృతం
సృష్టం తత్ర తస్మిన్ త్వత్క్రిదోపకరణభూతే త్వత్సృష్టే జగ త్వవరే కేచిత్ కుబుద్ధయః స్వామ్యంతు
తత్ర స్వత్వబుద్ధిం కుర్యుః అస్యే స్వత్వబుద్ధిం కుర్వంతః అత ఏవ త్యక్తప్రియార్థజ్ఞాయైస్తే అంత
రాత్మానా త్వయా అవరోపితా ఆరోపితాః కర్తృవాదాః వయం స్వతంత్రా ఇతి వాదా యేషాం తే
వాదమాత్రేణాపి స్వస్వామిత్వరహితా ఇత్యర్థః ఏవంవిధాస్తే కర్తుః ప్రప్థుః ప్రభోః పారికస్య అన్యతః
సంహర్తృత్వ తవ కిం ఆవహుతి కిం సమర్పయంతి కించిత్ స్వ మప్తి చేత్ సమర్పయేయః
తదభావాత్ కిం సమర్పయంతీతి భావః కాం హానిం కుర్వంతి న తవ కదాచిదపి హానిరపీతి వార్తా.
అయం భావః - లోకత్రయం మయార్పితం తృతీయపాదాయ దేహం సమర్ప్య ప్రతిక్రూత మృతం
కరోమితి దేహోదిషు స్వామ్యావిష్కారేణ బ్రువన్నయం కుబుద్ధి ర్నిర్లజ్జశ్చ త్వమేవ సర్వస్య స్వామ్యతో
మందబుద్ధి మేనం విముచ్య పాలయేతి అయమేవ ప్రహ్లాదస్యావ్యభిసాయః ౨౦

ఇమ మేవాభిప్రాయ మావిష్కర్తుం సంబోధియన్ స్పష్టమాహ బ్రహ్మ (భూతభావనేతి)
హే భూతభావనః భూతప్రప్థుః భూతేశః భూతాంతరాత్మన్, అంతరాత్మతయా పారికేశ్యర్థః హే
దేవదేవః దేవానాం జగత్సంహర్తృణాం రుద్రాదీనామపి దేవః జగచ్ఛరీరకః హృతం సర్వస్వం
యస్మాత్తమేనం బలిం ముంచ అయం నిగ్రహం ప్రాప్తుం నార్హతి.

౨౧

(బలివచనం. బ్రహ్మణో వచనం. భగవత్కృతం బలేః ప్రళంసనం. తస్మై వరదానం చ)

కృత్వాన్ తేననేన దత్తా భూర్లోకాః కర్మార్జితాశ్చయే,
నివేదితం చ సర్వస్య మాత్మాఽవిక్లవయా ధియా.

౨౨

యత్పాదయో రళరధీః సలిలం ప్రదాయ దూర్వాంకురై రపి విదాయ సతీం సపర్యామ్
అప్యుత్తమాం గతిమసౌ భజతే త్రిలోకీం దాశ్వానవిక్లవమనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్ ౨౩
శ్రీభగవానువాచ —

బ్రహ్మన్ య మనుగృహ్ణామి తద్విశో విధునో మ్యహమ్
యన్మదః పురుషః స్తబ్ధో లోకం మాం చావమన్యతే

౨౪

యదా కదాచిజ్జీవాత్మా సంసరన్ నిజకర్మభిః,

విగ్రహస్వర్గత్వ మేవాహ (కృతేష్వీతి) కృత్వాన్భూమి ర్యే చ కర్మజ్ఞా సంపాదితా
ఇంద్రాదిలోకాస్తే చేత్యేత్సర్వస్యం తథాఽవిక్లవయా అదీనమా బద్ధ్యాఽఽత్మా దేహశ్చానేన బలినా తే
తుభ్యం రత్రాః ఆతోఽయ మనిగ్రాహ్య ఇతి భవః

౨౫

ఏతదేవ త్రైముత్యన్యాయే నాహ (యత్పాదయోరితి) ఆళతధీ రమూర్ధధీ గ్యస్య తవ
పాదయోః సలిలం విదాయాఽర్హ్యజలం సమర్ప్య దూర్వాంకురై రపి పూజాం విదాయోత్తమాం గతిమపి
భజతే అయం తు బలి రవిక్లవమనాః స్థిరచిత్తః సన్ త్రిలోకీం దాశ్వాన్ దత్తవానతః కథమయ
మార్తిం ప్రాప్నుయాత్ తస్మాదేనం విముంచేత్కర్మ.

౨౬

ఏవం విజ్ఞాపితో భగవానిమ మనుగ్రహీతు మేషేత్తం మయా కృత మిత్యాహ (యావదధ్యాయ
సమాప్తి బ్రహ్మన్నితి) హే బ్రహ్మన్, అహం తావ ద్య మనుగ్రహీతు మిచ్ఛామి తస్య విశోఽర్థాన్
విధునోమి ఆవహరామి, తావదన్తర్హేత్వద్ధావహర ఏవ ప్రథమో మదనుగ్రహ ఇత్కర్మః అర్థస్యాన్తర్
హేతుత్వ మాహ-యన్మదః యస్య ధనస్య సంబంధీ మదో యస్య తాదృశః ఆత ఏవ స్తబ్ధో వివేక
రిహితః అనప్రమో వా పురుషో లోకం మదంతరాత్మస్థం జగత్ మాం తదంతర్వర్తినం మాం
చావమన్యతే తిరస్కరోతిత్కర్మ.

౨౭

ఏవ మవమానే నాన్యైశ్చ కర్మభి రిహ లోకే నానాయోనిషు సంసరన్ తిర్యక్ స్థావరాదిషు

నానాయోని ష్వసీశోఽయం పౌరుషీం గతి మావ్రజేత్.

౨ *

జన్మకర్మవయోరూపవిద్యైశ్వర్యధనాదిభిః,

యద్యస్య న భవేత్ స్తంభస్తత్రాయం మదనుగ్రహః

౨౬

మానస్తంభనిమిత్తానాం జన్మాదీనాం సమంతతః.

సర్వశ్రేయః ప్రతిపానాం హంత ముహ్యే న్న మత్పరః

౨౭

ఏష దానవదైత్యానా మగ్రణీః కీర్తివర్ధనః,

అజైషీదజయాం మాయాం సీదన్నపి న ముహ్యతి

౨౮

క్షీణరిక్త శ్చ్యుతః స్థానాత్ క్షిప్తో బద్ధశ్చ శత్రుభిః

జ్ఞాతిభిశ్చ పరిత్యక్తో యతనా మనుయాపితః

౨౯

జన్మ ప్రాప్నువన్ ఆయం జీవాత్మా కర్మవశ్యః యదా కదాచిత్ యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషాత్ పౌరుషీం గతిం పురుషజన్మ ప్రాప్నుయాత్

౩౦

తత్రాపి జన్మాదిభి ర్యస్య పురుషస్య స్తంభో మదః అనప్రతాపా న భవే త్తత్ర తద్విషమే అయం స్తంభాలావ ఏవ మదనుగ్రహో జ్ఞేయః తత్ర జన్మ నత్కులే, కర్మ భగవత్ పరివర్త్యాది, వయో యౌవనాది, విద్యా శ్రౌతస్మార్తాదిః బుద్ధి ర్వివేకాత్మికా, ధనం విత్తమ్

౩౧

కథం తస్మి ధ్రువాదిభ్యః సంపదో దదాసి? ఇత్యత్రాహ (మానేతి) మానో గర్వః స్తంభోఽ సప్రసాదవివేకో వా తయో ర్నిమిత్తానాం జన్మాదీనాం పూర్వగ్రంథపరిగణితానాం సమంతతః సర్వశ్రేయః ప్రతికూలానాం సద్భావేఽపీతి శేషః మత్పరస్త్రైపు న ముహ్యే దిత్వర్థః హస్త హే బ్రహ్మన్! ౩౨

అన్య చేదాసీం మత్పరత్వా దన్వైః దుష్ప్రాసమపి దాస్యామీతి వక్తుం తన్య మోహాబావ మనుగృహ్యతి (ఏష ఇతి త్రిభిః) ఏష బలిః దానవానాం దైత్యానాం చ అదివలిః కీర్తివర్ధనశ్చ అజేయాం దుర్జయాం మమ మాయాం అజైషీత్ ఇమే దిత్వర్థః

౩౩

కీర్తివర్ధనత్వమేవ ప్రపంచయతి- క్షీణం రిక్తం ధనం యన్య సోఽపి స్థానాఘ్యతోఽపి ఆదివత్యాత్ బ్రష్టోఽపి శత్రుభి రధిక్షిప్తోఽపి బద్ధోఽపి జ్ఞాతిభిః పరిత్యక్తోఽపి యతనాం ప్రాపితోఽపి

౩౪

(బలివచనం బ్రహ్మణో వచనం తగవత్కృతం బలేః ప్రశంసనం తస్మై వరదానం చ)

గురుణా భర్తృతి శృప్తో జహౌ సత్యం న సువ్రతః,
చలై రుక్తో మయా ధర్మో నాయం త్యజతి సత్యవాక్ ౩౦

ఏష మే ప్రాపితః స్థానం దుష్ప్రాప మమరై రపి.
సావర్ణే రంతర స్యాయం భవితేంద్రో మదాశ్రయః. ౩౧

తావత్ సుతల మధ్యాస్తాం విశ్వకర్మవినిర్మితమ్,
యన్నాదయో వ్యాధయశ్చ క్షమస్తంద్రా పరాభవః,
నోపసర్గా నివసతాం సంభవంతి మమేక్షయా ౩౨

ఇంద్రసేన మహారాజ యాహి భో భద్ర మస్తు తే.
సుతలం స్వర్గిభిః ప్రార్థ్యం జ్ఞాతిభిః పరివారితః ౩౩

గురుణా ఉశససా భర్తృతోఽపి శప్తోఽపి సువ్రతః దృఢసంకల్పః సత్యం న తత్యాజ తదా
మయా చలై రేవ ధర్మ ఉక్తః తదాప్యయం సత్యవాక్ తం ధర్మం న త్యజతి ౩౦

అస్య మోక్షప్రదానం సంకల్పయతి (ఏష ఇతి.) అమరై రపి ప్రాప్తు మశక్యం స్థానం
మల్లోకం ప్రాపితః ప్రాపయిష్యత ఇత్యర్థః దేహససానే ముక్తో భవిష్యతీతి భావః జీవద్దశాయాం
ఇంద్రాదిసత్యం భవిష్యదనుగృహ్ణాతి సావర్ణేరితి సావర్ణైర్మనో రంతరస్య సంబంధీంద్రోఽయం బలి
రహమేవ ఆశ్రయో యస్య స భవితా భవిష్యతి సావర్ణిమన్యంతరేయ మింద్రో భవిష్యతీత్యర్థః ౩౧

అధునికం సుతలలోకాదిసత్య మనుగృహ్ణాతి తావ దధునా విశ్వకర్మణా వినిర్మితం సుతలం
లోక మధ్యాస్తాం తత్రాధిపతి ర్భూత్వా అదివన త్పిత్యర్థః సుతలం విజిష్టి-యత్ర సుతలే నివసతాం
అధ్యాదయో మత్కటాక్షేణ హేతునా న సంభవంతి తత్రాధయో మనఃపీడాః వ్యాధయో దైహికాః,
క్షమః గ్లానిః, తంద్రీ అనవదానతా పరాభవః శీతోష్ణాదిభి రభిభవః ఉపసర్గోఽన్యోన్యపృథవిః ౩౨

ఏవం బ్రాహ్మణ ముక్త్యాద బలి మువాచ హే ఇంద్రసేన! మహారాజ! జ్ఞాతిభిః పరిపూత
స్త్యం సుతలం స్వర్గిభిరపి ప్రార్థ్యం లోకం యాహి గచ్ఛ తత్ర తవ భద్రమేవ మేనుగ్రహ
దస్తు ౩౩

స త్వా మభిభవిష్యంతి లోకేశాః కిముతాపరే

త్వద్భాసనాతిగాన్ దైత్యాం శ్చక్రం మే సూదయిష్యతి

౩౪

రక్షిష్యే సర్వతోఽహం త్వాం సానుగం సపరిచ్ఛదమ్.

సదా సన్నిహితం వీర తత్ర మాం ద్రక్ష్యతే భవాన్

౩౫

తత్ర దానవదైత్యానాం సంగాత్ తే భావ అనురః

దృష్ట్వా మదనుభావం వై సద్యః కుంరో వినంక్ష్యతి

౩౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. అష్టమస్కంధే.
వామనప్రాదుర్భావే బలివామనసంవాదో నామ ద్వావింశోఽధ్యాయః

తత్ర వసంతం త్వాం లోకేశా ఇంద్రాదయోఽపి నాభిభవిష్యంతి కిము వక్తవ్య మపరే
నాభిభవిష్యంతీతి యే చ తత్ర త్వదాజ్ఞాతిలంఘనో దైత్యాస్తాన్ మమ చక్రం సుదర్శనం సూదయిష్యతి
హవిష్యతి.

౩౪

సర్వేభ్యోఽప్యుపద్రవేభ్యః త్వాం సానుగం సపరిచ్ఛదం సోపకరణ మహం రక్షిష్యే. కించ
హే వీరః తత్ర సుతలే సదా సన్నిహితం త్వద్ధ్వారి వసంతం మాం భవాన్ ద్రక్ష్యతే

౩౫

కించ దైత్యానాం సంగా ధేతో స్తవ య అనురో భావః స తత్ర మమ అనుభావం దృష్ట్వా
సద్యః కుంతః ప్రతిహతో వినంక్ష్యతి మదనుభావా ద్భవా నానురం భావం త్యక్త్యతీ త్యర్థః

౩౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావరరాకాసుధాకరస్య వర్సవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. అష్టమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

ద్వావింశోఽధ్యాయః

అథ శ్రయోవింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్తవంతం పురుషం పురాతనం మహానుభావోఽఖిలసాధుసంమతః.

బిదాంజలి ర్వాష్పకలాకులేక్షణో భక్త్యుద్గలో గద్గదయా గిరాబ్రవీత్.

౧

బలి రువాచ—

అహో ప్రణామాయ కృతః సముద్యమః ప్రపన్నభక్తార్థవిధౌ సమాహితః.

యల్లోకపాలై స్త్వదనుగ్రహోఽమరై రలబ్ధిపూర్వోఽపసదేఽసురేఽర్పితః.

౨

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్యుక్త్యా హరి మానమ్య బ్రహ్మాణం సభవం తతః

నివేశ సుతలం ప్రీతో బలిర్ముక్తః సహాసురైః.

౩

అథ శ్రయోవింశోఽధ్యాయః

ఏవం అనుగృహీతో బలిః భగవంతం తమాహ ఇత్యాహ మునిః (ఇతీతి) ఇతి ఇత్థం ఉక్తవంతం పురాణపురుషం భగవంతం గద్గదయా గిరా అబ్రవీత్. కథంభూతః భక్త్యా ఉద్గలః ఉత్కంఠః హర్షభాష్పబిందుభిః ఆకులే ఈక్షణే యన్య సః అఖిలానాం సాధూనాం సమృతః మహాన్ అనుభావః ఉక్తవిధో యన్య సః

౧

తదేవాహ (అహో ఇతి) అహో! త్వత్ప్రణామన్య ప్రబవ ఇత్యాహ ప్రణామాయ ప్రణామార్థం కృతః సముద్యమ ఏవ ప్రపన్నానాం భక్తానాం యోఽర్థః అభిమతః తన్య విధౌ సంపాదనే సమీహితోఽప్రమత్తః స్థితః. కుతః? యత్ యేన ఉద్యమేన లోకపాలై రమరైః సత్త్వప్రదానై రన్యలబ్ధిపూర్వః త్వదనుగ్రహోఽపసదే నీచే అసురే మయి సమర్పితః

౨

ఇత్థం హరి ముక్త్యా ప్రణమ్య తతో బ్రహ్మాణం రుద్రం చ ఆనమ్య ముక్తః పాశేభ్య ఇతి శేషః ప్రీతో బలి రనుగైః సహ సుతలం లోకం వివేశ ప్రవేష్టు ముద్యుక్తో బభూవేత్యర్థః.

౩

ఏవ మింద్రాయ భగవాన్ ప్రత్యాసీయ త్రివిష్టవమ్
పూరయిత్వాఽదితేః కామ మశానత్ సకలం జగత్

లబ్ధిప్రసాదం నిర్ముక్తం పాత్రం వంశధరం బలమ్.
నిశామ్య భక్తిప్రవణః ప్రహ్లాద ఇద మబ్రవీత్

ప్రహ్లాద ఉవాచ—

నేమం విరించో లభతే ప్రసాదం న శ్రీర్న శర్యః కిముతాపరే తే,
యన్నోఽసురాణా మపి దుర్గపాలో విశ్వాభివంద్యైరపి వందితాంఘ్రిం,

యత్పాదపద్మమకరందనిషేవణేన బ్రహ్మాదయః శరణదాక్షువతే విభూతిః

తతః ఇత్థం బలే ర్గహీతం త్రివిష్టవం భగవాన్ ఇంద్రాయ ప్రత్యాదిష్ట ప్రదదౌ ఏవ మదితేః
కామ మిష్టం పూరయిత్వా సకలం జగ దశాన దుషేంద్రః సన్ పాలయామాన

తతో లబ్ధో భగవత్ ప్రసాదో యేన తం పాశేభ్యో నిర్ముక్తం పాత్రం వంశవర్తనం బలిం
విశమ్య దృష్ట్వా ప్రహ్లాదః భక్తితత్పరో భక్తిప్రేమసుధారసనముద్రే పరిప్లుత ఇత్కర్థః పక్ష్యమాణ
మువాచ

తదేవాహ (నేతి త్రిభిః) అహో తవేదం దుర్లభానుగ్రహస్యాపి సౌలభ్యం పరత్వం
చానితరసాధారణమితి విస్మయపూర్వకం విజ్ఞాపయతి (నేతి) ఇమ మస్మద్విషయం తవానుగ్రహం
చతుర్ముఖలక్ష్మీరుదా అపి న లేభిరే, తేఽపరే ఇంద్రదయో న లేభిరే ఇతి కిము వక్తవ్యమ్ ఏవం
తత్ప్రసాదస్య దౌర్లభ్యం క్వచి ద్విషయవిశేషే సౌలభ్యం చోక్తమ్ కుతః? ఏత ద్విపరీత మిత్యత ఆహ-
య ద్యస్మా దసురాణాం క్రూరస్వభావానా మపి నోఽస్మాకం దుర్గపాలః దుఃఖాత్ త్రాతా భవసి అథ
పరత్వ మాహ - విశ్వాభివంద్యైః సకలజగత్పూజ్యైః బ్రహ్మాదిభి రివ్యభివందితావంఘ్రి యస్య సః త్వం
ఆసురాణాం నో దుర్గపాలోఽపి త్యనేన నాన్యధ్జడదర్శనేనాస్మాసు తవ ప్రసాదప్రవృత్తిః కింతు కేవలం
కృపయైవేతి సూచితమ్

తదేవ వ్యంజయ న్నాహ (యదితి) హే శరణద! శ్రేయఃసాధనప్రద! అనేన స్వహితమపి
వయం న విద్య ఇతి సూచితమ్ బ్రహ్మాదయో యస్య తవ పాదపద్మయో ర్మో మకరందః తస్య
పేషయా విభూతి వైశ్వర్యం సృష్ట్యాద్యధికార మశ్నువతే ప్రాప్నువంతి, అనేన పరత్వం సృష్టికృతమ్.

(బలేః సుతలలోకాగమనం, వామనస్యోపేంద్రపదేఽభిషేకశ్చ)

కస్మాద్వ్యయం కుస్మతయః ఖలయోనయస్తే దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీం భవతః ప్రణీతాః ౭

చిత్రం తదేహిత మహోఽమితయోగమాయాలీలావిస్మయభవనస్య విశారదస్య,
సర్వాత్మనః సమదృశో విషమః స్వభావో భక్తప్రియో యదసి కల్పతరుస్వభావః ౮

శ్రీభగవా నువాచ—

వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే ప్రయాహి సుతలాలయమ్,

మోడమానః స్వపౌత్రేణ జాతీనాం సుఖ మావహ ౯

నిత్యం ద్రష్టాసి మాం తత్ర గదాపాణి మవస్థితమ్,

తే ఏవంభూతస్య తవ దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీమనతిక్రమణీయతాహేతుకృపాదృష్టివిషయతాం కస్మా ద్దేతో
ర్యయం కుస్మతయః కుమతయః ఖలయోనయ ఉగ్రజాతయశ్చ ప్రణీతాః ప్రాపితాః కేవలం కృపయా
ఏవేతి భావః పూర్వం విరించ్యాదయోఽపీత్యం ప్రసాదం న లేభిరే ఇత్యనేన తత్సేవయా వినా
తత్ప్రసాదావిషయత్వ ముక్తమ్, అత్ర తు తత్సేవయా తద్విషయత్వ మిత్యతో న విరోధః ౭

ఏవం తర్హి ప్రాకృతవత్ కంచి దనుగృహ్ణాన్ కంచిచ్చ విగృహ్ణాన్ ఆహమపి విషమస్వభావ
ఏవేతి కిం మాం ప్రశంససీత్యత్రాహ (చిత్రమితి) తవ ఈహితం విగ్రహానుగ్రహాదిరూప మహో
విచిత్రం న తు కర్మవశ్యప్రాకృతేహితసజాతీయమిత్యర్థః వైచిత్ర్యే హేతుం వదన్ ఆకర్మవశ్యతాం
వ్యంజయన్ విశిష్టి (అమితేతి) అమితశక్తియుక్తనంకల్పజ్ఞానేన నిమిత్తేన అనాయాసస్మయభవనస్య
ఇత్యర్థః విశారదస్య సృష్ట్యవయుక్తసార్వజ్ఞాదికల్యాణగుణగణయుక్తస్య కృత్స్నచిదచిదంతరాత్మనః
అత ఏవ సమదృశః వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితస్యైవ తవ భక్తప్రియో భవసీతి యదయ మవిషమ
ఏవ స్వభావః న తు విషమః తత్ర దృష్టాంతం వదన్ విశిష్టి కల్పతరోః స్వభావ ఇవ స్వభావో
యస్య న త్వం ఇతి న హి కల్పతరో రాత్రితార్దపూరణేన వైషమ్యాపాదనం యుక్తమితి భావః ౮

ఏవం విజ్ఞాపిత స్తం భగవా నువాచ (వత్సేతి) హే ప్రహ్లాదః తవ భద్ర మస్తు సుతలాలయం
బిలస్థానం ప్రయాహి గచ్ఛ తత్ర స్వపౌత్రేణ బలినా నభా మోడమానః జ్ఞాతీనాం ముదం పార్షం
ప్రాపయ ౯

తత్ర సుతలే నిత్యం సదా అవస్థితం సన్నిహితం గదా పాణౌ యస్య తం మాం ద్రష్టాసి

మద్దర్శనమహాహ్లాదఘ్నస్తకర్మనిబంధనః

౧౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

అజ్ఞాం భగవతో రాజన్ ప్రహ్లాదో బలినా సహ

బాధ మిత్యమలప్రజ్ఞో మూర్ఖాద్వైదాయ కృతాంజలిః

౧౧

పరిక్రమ్మాదిపురుషం సర్వాసురచమూపతిః.

ప్రణత స్తదనుజాతః ప్రవివేక మహాబిలమ్

౧౨

అథాహోశనసం రాజన్ హరి ర్నారాయణోఽంతికే,

ఆసీన మృత్విజాం మధ్యే సదసి బ్రహ్మవాదినామ్

౧౩

బ్రహ్మన్ సంతను శిష్యస్య కర్మ చ్చిద్రం వితన్వతః,

యత్ తత్ కర్మసు వై షమ్యం బ్రహ్మదృష్టం సమం భవేత్

౧౪

ద్రక్ష్యసి నిత్యం ద్రష్టాసి ఇతి వా సంబంధః విత్యం మద్దర్శనేన యో మహా నాహ్లాద ఆనందస్తేన
ఘ్నస్తం కర్మరూపం నిబంధనం సంస్మృతిహేతు ర్యన్య తాదృశో భవిష్యసీతి

౧౦

ఏవంవిధాం భగవత ఆజ్ఞాం శిరసా బాధ మిత్యాదాయాభ్యుపేత్య హే రాజన్! ఆమలా ప్రజ్ఞా
స్వాత్మపరమాత్మయాత్యావిషయా యన్య సః ప్రహ్లాదో బలినా సహ బద్ధాంజలిః సన్

౧౧

అదిపురుషం ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణతః కృతప్రణామః సర్వేషా మరురాజాం వహ్నిః సేనయాః
అధిపతి ర్భూత్వా తేన భగవతా అనుజ్ఞతో మహాబలం సుతలం వివేక

౧౨

అథ తత్రవేళానంతరం హే రాజన్! భగవాన్ నారాయణః సమీపే సఖాయా బ్రహ్మవాదినా
మృత్విజాం మధ్యే ఆసీన ముపవిష్ట ముశనసం శుక్ర మువాచ

౧౩

తదేవాహ (బ్రహ్మన్నితి) హే బ్రహ్మన్! వితన్వతో యజమానస్య శిష్యస్య బలే! యత్
యజ్ఞస్య చిద్రం కర్మసు వైషమ్యం వైగుణ్యరూపం తద్రూపదృష్టం వేదబోధితం సమం
వైషమ్యరహిత మవిగుణం యథా భవేత్తథా సంతను కురు.

౧౪

(బలే, శుకం లోకాగమనం, వామనస్యోపేంద్రపదేఽభిషేకశ్చ)

శుక ఉవాచ—

కుత స్తత్కర్మవైషమ్యం యస్య కర్మేశ్వరో భవాన్,
యజ్ఞేకో యజ్ఞపురుషః సర్వభావేన పూజితః

౧౫

మంత్రతంత్రతత్త్విదం దేశకాలార్హవస్తుతః,
సర్వం కరోతి నిశ్చిద్రం నామసంకీర్తనం తవ

౧౬

తథాపి వదతో భూమన్ కరిష్యామ్యనుశాసనమ్
ఏతచ్ఛ్రేయః పరం పుంసాం యత్ తవాజ్ఞానుపాలనమ్

౧౭

శ్రీశుక ఉవాచ—

అభినంద్య హరే రాజ్ఞా ముశనా భగవా నితి,

యజ్ఞచ్ఛిద్రం సమాదత్త బలే ర్విప్రర్షిభిః సహ

౧౮

ఏవ ముక్తః శుక స్తావత్ ప్రకృతకర్మణి వైగుణ్యమేవ నాస్తీతి విజ్ఞాపయతి (కుత ఇతి ద్వాభ్యామ్) తస్య బలేః కర్మణో వైగుణ్యం కుతః? న కస్మాదపీత్యర్థః వైషమ్యాభావే హేతుమాహ-
యస్య యేన బలినా కర్తరి షషి. సర్వభావేన కరణత్రయేణ సర్వకర్మణా మీశ్వరః యజ్ఞేః
యజ్ఞపురుషశ్చ భగవాన్ యతః పూజితోఽతో న వైషమ్య మిత్యర్థః కర్మేశ్వర ఇతి సర్వకర్మ
ప్రవర్తకత్వ ముక్తమ్ యజ్ఞేశ్వర ఇతి యజ్ఞఫలప్రదత్వం, యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞశరీరకత్వమ్
తదోక్తృత్వం చే త్యపానరుక్త్యమ్.

౧౫

కిం వక్తవ్యమ్ ఏతత్ యత్తవ పూజనమ్ అవైషమ్యావహమితి యత స్వన్నామకీర్తనమేవ
తదావహ మిత్యాహ (మంత్రత ఇతి) మంత్రతంత్రదేశకాలవస్తుభ్యో యచ్ఛిద్రం మంత్రాదీనాం
యద్వైగుణ్య మిత్యర్థః తత్సర్వం తవ నామసంకీర్తనమేవ నిశ్చిద్రం కరోతి.

౧౬

యద్యప్యేవం నాస్త్యేవ వైషమ్యం తథాపి హే భూమన్! గదతస్తవ అనుశాసనం
కరిష్యామ్యేవ యతస్తవ అజ్ఞానుపాలన మితి యదేతత్ పుంసాం పరమం శ్రేయః

౧౭

ఇతీతం హరే రాజ్ఞాం ప్రతిసంద్య భగవా ముశనాః శుకః బలే ర్యజ్ఞస్య చిద్ర మృషిభిః సహ
సమాదత్త సమాదదే

౧౮

ఏవం బలే ర్మహీం రాజన్ భీషిత్వా వామనో హరిః
దదౌ భ్రాతృ మహేంద్రాయ త్రిదివం యత్ పరైర్వృతమ్. ౧౯

ప్రజాపతిపతి ర్భ్రహ్మ దేవర్షిపితృభూమిపైః
దక్షభృగ్వింగిరోముఖ్యైః కుమారేణ భవేన చ ౨౦

కశ్యప స్యాదితేః ప్రీత్యై సర్వభూతభవాయ చ,
లోకానాం లోకపాలానా మకరోద్ వామనం పతిమ్ ౨౧

వేదానాం సర్వదేవానాం ధర్మస్య యశసః శ్రీయః,
మంగళానాం వ్రతానాం చ కల్పం స్వర్గాపవర్గయోః. ౨౨

ఉపేంద్రం కల్పయాంచక్రే పతిం సర్వవిభూతయే,
తదా సర్వాణి భూతాని భృశం ముముదిరే నృప ౨౩

తత స్త్రింద్రః పురస్కృత్య దేవయానేన వామనమ్,
లోకపాలై ర్దివం నిన్యే బ్రహ్మణా చానుమోదితః ౨౪

ఇత్థ ముపవర్జితం భగవతో వామనస్య చరిత్ర ముపసంహరతి (ఏవ మితి) హే మహారాజః
యత్పరై రపహృతం తత్త్రిదివ మిత్థం బలేః సకాళా ద్యాదిత్వా పామనరూపో హరిః భ్రాతృ మహేంద్రాయ
దదౌ ౧౯

తదా ప్రజాపతి ర్భ్రహ్మ చక్రుర్ముఖైః దేవైః ఋషిభిః పితృభిః భూమిపైః మనుతత్పృత్యై
ర్దక్షదిభిశ్చ సహ కశ్యపస్య అదితేశ్చ ప్రీత్యై సర్వభూతానాం భవాయ విభవాయ యోగక్షేమార్థం చ
లోకానాం తత్పాలకానాం చ పతిం వామన మకరోత్ ౨౦-౨౧

వేదాదీనాం కల్పం సమర్థం పాలన ఇతి శేషః ఉపేంద్రం సర్వభూతానాం విభూతయే పతిం
కల్పయాంచక్రే అకరోత్ ౨౨

తదా సర్వాణి భూతాని నితరాం ముముదిరే “ముద హర్షే” ఇతి ధాతుః ౨౩

తతో బ్రహ్మణానుమోదిత ఇంద్రో లోకపాలైః సహ వామనం భగవంతం దేవయానేన
దేవవాహ్మయానేన దివం ప్రతినిన్యే ప్రాసయామాన ౨౪

(బలేః సుతలలోకాగమనం వామనస్యోపేంద్రపదేఽపిషేకశ్చ)

ప్రాప్య త్రిభువనం చేంద్ర ఉపేంద్రభుజపాలితః,

శ్రియా పరమయా జుష్టో ముముదే గతసాధ్వనః

౨౫

బ్రహ్మ శర్వః కుమారశ్చ భగ్వాద్యా మునయో నృప.

ఏతరః సర్వభూతాని సిద్ధా వైమానికాశ్చ యే.

౨౬

సుమహత్ కర్మ తద్ విష్ణో గ్గాయంతః పరమాద్భుతమ్,

దిష్ట్యాని స్వాని తే జగ్ము రదితిం చ శశంసిరే.

౨౭

సర్వ మేత న్మయాఽఽఖ్యాతం భవతః కులనందన,

ఉరుక్రమస్య చరితం శ్రోతృశ్చా మమమోచనమ్

౨౮

పారం మహిమ్న ఉరువిక్రమతో గృణానో యః పార్థివాని విమమే స రజాంసి మర్త్యః.

తత ఉపేంద్రస్య భగవతః భుజపాలితం త్రిభువనం ప్రాప్య త్రిభువనాధిపతి ర్భూత్వా ఇంద్రః
నిర్భయః పరమయా శ్రియా సంపదా జుష్టో ముముదే

౨౫

తతో హే నృపః సర్వే బ్రహ్మదయో వైమానికా విమానరూఢాశ్చ తద్విష్ణో ర్వామనస్య
సుమహా దనితరసాధారణం ఆత ఏవ పరమాద్భుతం కర్మ చరితం గాయంతః స్వస్వస్థానాని జగ్ముః
అదితిం చ శశంసిరే తుష్టువుశ్చ

౨౬-౨౭

హే కురునందన! శ్రోతృశ్చాం శృణ్వతాం దురితహరం సర్వ మశ్మద్భుద్ధిగోచర మేత
దురుక్రమస్య చరితం భవతో మయా కథితం సర్వం మయాఽఽఖ్యాత మిత్యనేన స్వమతివిషయం
సర్వమాఖ్యాతమిత్యభిప్రేతం నతు ఉరుక్రమమహిమ్నః పరిచ్ఛిన్నత్వ మిత్యర్థః

౨౮

తదేవ వ్యంజయితుం తన్మహిమ్నోఽవచ్ఛిన్నత్వ మాహ (పార మితి.) యో మర్త్యః
పుమా సురుక్రమస్య మహిమ్నః పార మవధిం గృణానో భవతి స మర్త్యః పృథివ్యా ఇమాని పార్థివాని
రజాంసి విమమే గణయేత్ యథా పార్థివానాం రజసాం గణనా కర్తృమశక్త్యా తిథోడుక్రమస్య
గుణానా మపీత్యర్థః పార్థివాని రజాంసి వా బుద్ధిమాన్ మహతా కాలేన గణయేత్ నతు ఉరుక్రమస్య

కిం జాయమాన ఉత జాత ఉపైతి మర్త్య ఇత్యాహ మంత్రదృగృపిః పురుషస్య యస్య

య ఇదం దేవదేవస్య హరే రద్భుతకర్మణః,

అవతారానుచరితం శృణ్వన్ యాతి పరాం గతిమ్

౩౦

క్రియమాణే కర్మణీదం దైవే పితృ్యైఽథ మానుషే.

యత్ర యత్రానుకీర్త్యేత తత్ తేషాం సుకృతం విదుః

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, అష్టమస్కంధే
వామనావతారచరితే త్రయోవింశోఽధ్యాయః

గుణానితి వార్తః తథా చ శ్రూయతే “విష్ణోర్భుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసి”
ఇతి తథాహి యస్య పురుషస్య ఉరుక్రమస్య మహిమ్నః పారం జాతః జాయమానో జనిష్యమాణో
వా మర్త్యః ఉపైతి కిం నోపైత్యేవేతి మంత్రద్రష్టా ఋషిః పసిష్టాదిరాహ

౨౯

ప్రకృతావతారచరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ (య ఇతి.) యః కల్పి దేతదద్భుతకర్మణో దేవానాం
బ్రహ్మాదీనామపి దేవస్య వామనస్య అవతారానుచరితం శృణ్వన్ పరాం గతిం ముక్తిరూపాం యాతి
ప్రాప్నోతి

౩౦

యత్ర యత్ర దేవమనుష్యపిత్రాదినందిని క్రియమాణే కర్మణి ఇద మవతారానుచరితం
కీర్త్యేత తత్ తేషాం నందిని కర్మ సుకృతం సుప్థ అవిగుణం యథా భవతి తథా కృతం విదుస్తద్జ్ఞా
ఇతి శేషః శ్రౌతస్మార్తనర్వకర్మసాధుజ్ఞాపాదకం ఏతచ్ఛరీతశ్రవణాదికమిత్యర్థః

౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య నర్వవిద్యావిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన
తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పాదయేన
శ్రీనైష్ఠవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, త్రయోవింశోఽధ్యాయః

అథ చతుర్వింశోఽధ్యాయః

రాజోవాచ —

భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి హరే రద్భుతకర్మణః,
అవతారకథా మాద్యాం మాయామత్స్యవిడంబనమ్

౧

యదర్థ మదధాద్ రూపం మాత్స్యం లోకజగుప్సితమ్,
తమఃప్రకృతి దుర్మర్షం కర్మగ్రస్త ఇవేశ్వరః

౨

ఏతన్నో భగవన్ సర్వం యథావద్ వక్తుమర్హసి,
ఉత్తమశ్లోకచరితం సర్వలోకసుఖావహమ్

౩

సూత ఉవాచ —

ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేన భగవాన్ బాదరాయణిః.

అథ చతుర్వింశోఽధ్యాయః

తదేవం శ్రుతవామనావతార తచ్ఛరిత్రోఽవతారప్రసంగా నృత్య మవతారం శుశ్రూషుః
వృచ్ఛతి రాజా (భగవన్నితి త్రివిః) హే భగవన్! మునే, అద్భుతకర్మణో హరే రాధ్యావతారకథాం
శ్రోతు మిచ్ఛామి కథంభూతామ్? మాయామత్స్యవిడంబనా మద్భుతమత్స్యసజాతీయచేష్టానుకారో
యస్యాం ప్రతిపాద్య స్తాం కథాయా ఆద్యత్వం తదవతారప్రాథమ్యప్రయుక్త మిత్యవగంతవ్యమ్. ౧

స్వయ మీశ్వరోఽపి కర్మగ్రస్తః కర్మవశ్య ఇవ జీవవత్తమఃస్వభావం దుర్మర్షం క్రోధ్యత
ఏవ లోకైర్భుగుప్సితం నిందితం మాత్స్యం రూపం యదర్థం యస్మై ప్రయోజనాయ ఆదధాత్
ధృతవాన్ ౨

హే భగవన్! మునే! ఏతత్ సప్రయోజనం సర్వం మత్స్యావతారచరిత్రం యథావత్ వక్తు
మర్హసి శ్రోతవ్యత్వవత్తవ్యత్వయో ర్హేతుం నదం శ్చరీత్రం విశిష్ట - సర్వేషాం లోకానాం శృణ్వతాం
వదతాం చ మర మఘం అసహంతీతి తథా తత్. ౩

ఇత్యం ఆపృష్టమత్స్యావతారచరిత్రో భగవాన్ బాదరాయణిః యథా వర్ణయామాసే త్యాహ

ఉవాచ చరితం విష్ణో ర్మత్స్వరూపేణ యత్ కృతమ్

౪

శ్రీశుక ఉవాచ

గోవిప్రసురసాధూనాం చందసా మపి చేశ్వరః,

రక్ష మిచ్చం వ్రతనూ ర్ధతే దర్మస్యార్థస్య చైవ హి

౫

ఉచ్చావచేషు భూతేషు చరన్ వాయు రివేశ్వరః

నోచ్చావచత్వం భజతే నిర్గుణత్వా ద్ధియో గుణైః

౬

సూతః (ఇతి) విష్ణురాతేన పరీక్షితా ఇత ముక్తః పృష్ఠో భగవాన్ బాదరాయణః శ్రీశుకో విష్ణో శ్చరితమ్ ఉవాచ కింతత్ యన్మత్స్వరూపేణ కృతమ్

౪

తదేవాహ యావత్సమాప్తి యదర్థ మదధా ద్రూపం ఇతి విశేషతః పృష్ఠమత్స్యవతార ప్రయోజనం వక్ష్యంస్తావత్ సర్వావతారసాధారణం ప్రయోజనమాహ (గోవిప్రేతి) గవాం విప్రాణాం మరాణాం సాధూనాం చందసాం వేదానాం తదుదితదర్మమర్గాదానాం చ రక్ష మిచ్చన్ దర్మార్థాదిపురుషార్థ చతుష్టయప్రదానార్థం చ తనూః మత్స్యాడిమూర్తీః ఈశ్వరో ర్ధతే బిభర్తి

౫

యదా శంకితం లోకజగుప్సితం తమఃప్రకృతిదుర్మర్షమితి సావద్యత్వం తత్పరిహరతి (ఉచ్చేతి) ఉత్కృష్టే వ్యవకృష్టేషు చ దేవమనుష్యతిర్యగాదిభూతేషు చరన్ తత్సజాతీయజన్మకర్మాదికం కుర్వన్నపి ఈశ్వర ఉచ్చావచత్వం కర్మాయత్తదేవమనుష్యాదితారతమ్యం న భజతే యథా వాయుః సర్వత్ర వ్యాపివన్నపి న వ్యాప్యగతధర్మైః స్పృశ్యతే తద్యత్, అత్ర హేతుం వదిన్ విశిష్టి, య ఈశ్వరో గుణైర్దైయగుణైఃవతిభిః కల్యాణగుణై ర్నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాద్ధి నోచ్చావచత్వం భజత ఇతి —

“న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః ।

సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేహిః న్యాత్రిభి ర్గుణైః॥”

ఇత్యుక్తరీత్యా క ర్మమూల కసత్త్వాదిగుణత్రయబంధవిమిత్రదేవమనుష్యాద్యుచ్చావచత్వం సర్వజీవ సాధారణం భగవత్స్తు గవాదిరక్ష్యం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదేవమనుష్యాదిసజాతీయదివ్యతనోః స్వస్వభావమజాతః కర్మాయత్తదేహసంబంధతత్ప్రయత్నావద్యత్వం నాస్తీత్యర్థః యద్వా దియ ఇతి ఛేదః ధీశబ్దేన ప్రకృతి ర్లక్ష్యతే తద్గుణైః సత్త్వాదిభి ర్దైతుభూతైః ఉచ్చావచత్వం న భజతే, కుతః నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాత్, నిర్గుణత్వా దిత్యనేన జీవసత్త్వత్వాదిగుణపారంభశ్యం నిషిద్ధ్యతే న తు గుణనియంతృత్వమపి తథా సతి “ప్రధానక్షేత్రజ్ఞసతి ర్గుణేశః” ఇతి గుణేశత్వ శ్రవణవిరోధావత్రేః

౬

(మత్స్యవతారకథ)

అసీ దతీతకల్పాంతే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః.

సముద్రోపప్లుతాస్తత్ర లోకా భూరాదయో నృప

౭

కాలేనాగతవిద్రస్య ధాతుః శిశయిషో రృశీ.

ముఖతో నిఃస్ఫుతాన్ వేదాన్ హయగ్రీవోఽన్తికేఽహరత్

౮

జ్ఞాత్వా తద్దానవేంద్రస్య హయగ్రీవస్య చేష్టితమ్.

దదారి శఫరీరూపం భగవాన్ హరి రీశ్వరః.

౯

తత్ర రాజముషిః కశ్చి న్నామ్నా సత్యవ్రతో మహాన్.

ఏవం సామాన్యతోఽవతారప్రయోజనం తద్యాథాత్మ్యం చాభిధాయ విశేషతో మత్స్యవతారప్రయోజన మవతారకాలం చాహ (అసీదితి త్రివిః) అతీతస్యాతిక్రాంతస్య కల్పస్యాంతేఽవసానే బ్రాహ్మో నామ నైమిత్తికో లయ అసీత్ బ్రహ్మణో నిద్రాయాం భవో బ్రాహ్మః తేనైవ నిమిత్తేన జాతో నైమిత్తికః తతః తదా ప్రళయకాలే భూరాదయః క్రయో లోకాః సముద్రే ఉపప్లుతాః నిమగ్నా అసన్

౭

కాలేన దినావసానరూపకాలేన నిమిత్తేనాగతవిద్రస్య సంప్రాప్తవిద్రస్యాత ఏవ శిశయిషోః శయితుమిచ్ఛోర్ధాతుః బ్రహ్మణో ముఖాత్ విస్ఫుతాన్ గళితాన్ వేదాంతికే సమీపవర్తీ హయగ్రీవాభ్యో దానవేంద్రోఽపహృతవాన్ అంతికే విస్ఫుతానితి వా సంబంధః

౮

తదా దానవశ్రేష్ఠస్య హయగ్రీవస్య తచేష్టితం జ్ఞాత్వేశ్వరో హరి రృగవాన్ శఫరీరూపం మాత్స్యం రూపం దదారి. హయగ్రీవాభ్యం దానవం విహత్య వేదాన్ బ్రహ్మణే ప్రత్యర్పయితుం మత్స్యరూపేణావతరతేతి విశేషః ప్రయోజన ముక్తమ్ శభరీతి స్త్రీత్వ మవివక్షితం. మాత్స్యరూపేణావతీర్ణం ఇత్యర్థః

౯

ఏవం సామాన్యతో విశేషతః శ్చావతారప్రయోజనమభిధాయాథావతరణప్రకారం సకు మితిహాసం ప్రస్తాతి (తతేతి) తత్ర తస్మిన్నేవాతీతే కల్పే కశ్చిత్సత్యవ్రతాభ్యో రాజర్షిః మహాన్

నారాయణపరోఽతవ్యత్ తపః స సలిలాశనః ౧౦

యోఽసావస్మిన్ మహాకల్పే తనయః స వివస్వతః,
శ్రాద్ధదేవ ఇతి ఖ్యాతో మనుష్యే హరిణార్పితః ౧౧

ఏకదా కృతమాలాయాం కుర్వతో జలతర్పణమ్
తస్యాంజల్యుదకే కాచి చ్చపర్యేకాభ్యపద్యత ౧౨

సత్యవ్రతోఽంజలిగతాం సహ తోయేన భారత,
ఉత్పసర్జ నదీతోయే శఫరీం ద్రవిదేశ్వరః ౧౩

తమాహ సాతికరుణం మహాకారుణికం నృపమ్,
యాదోభ్యో జ్ఞాతిఘాతిభ్యో దీనాం మాం దీనవత్సలం,

అక్రోధాద్భాత్మగుణయుక్తః నారాయణః పరః ప్రాప్తో యస్య తాదృగో బహువ స చ సలిల మేవాశనం
యస్య తాదృశ స్తతోఽతవ్య చ్చచార ౧౦

సత్యవ్రతం విశిష్ట (య ఇతి) యోఽతీతకల్పే సత్యవ్రతాభ్యో రాజర్షిః స ఏవ అస్మిన్
మహాకల్పే వివస్వత స్తనయః శ్రాద్ధదేవ ఇతి వ్రవిదః మనుష్యే మనోరథికారత్వే హరిణా భగవతా
అర్చితః మనుః కారికః ఇత్యర్థః ౧౧

ఏకదా కృతమాలాయాం నద్యాం జలతర్పణం కుర్వత స్తస్య సత్యవ్రతస్య అంజల్యుదకే
కాచి దేకా అసహాయా శఫరీ అభ్యపద్యత అదృశ్యత ప్రాప్తవతి వా స్త్రీత్వ మపివక్షితమ్ “ఇత్యుక్తః
సోఽనయన్మత్స్యం సముద్రే ప్రాక్షిపిష్ణుషమ్! క్షిప్యమాణః తేన వదతా తమాహ” ఇత్యాదిషు
పుం స్తన్విర్యేశస్య బహుళ ముపలస్యమానత్వాత్ ౧౨

తతో హే భారత! ద్రవిదదేశాధిపః సత్యవ్రతః తాం శఫరీ మంజలిగతాం తోయే
నాంజలిస్తేన సహ నదీతోయే తత్పాజ. ౧౩

తం త్యక్తవంతం మహాకారుణికం నృపం సత్యవ్రతం సా శఫరీ అతికరుణం యథా భవతి
తదోవాచ. తదేవాహ (యాదోభ్యో ఇతి) హే రాజన్! జ్ఞాతీ నస్మాన్ ఘాతయంతితి తథా తేభ్యః

(మత్స్యవతారకథా)

కథం విస్మజనే రాజన్ భీతా మస్మిన్ సరిజ్జలే ౧౪

తమాత్మనోఽనుగ్రహార్థం ప్రీత్యా మత్స్యవపుర్ధరమ్
అజానన్ రక్షణార్థాయ శఫర్యాః స మనో దధే ౧౫

తస్యా దీనతరం వాక్య మాశ్రుత్య స మహీపతిః
కలశాపు నిధాయైనాం దయాశు ర్నిన్య ఆశ్రమమ్ ౧౬

సా తు తత్రైకరాత్రేణ వర్ధమానా కమండలౌ.
అలబ్ధ్వాఽఽత్మావకాశం వా ఇద మాహ మహీపతిమ్. ౧౭

నాహం కమండలా వస్మిన్ కృచ్ఛం వస్తు మిహోత్సహే,
కల్పయోకః సువిపులం యత్రాహం నివనే సుఖమ్ ౧౮

జ్ఞాతయశ్చ తే ఘాతినశ్చ తేభ్య ఇతి వా యదోభ్యో జలచరేభ్యో భీతా మతి ఏవ దీనాం మాం హే
దీనవత్సలః కథ మస్మిన్ సరిజ్జలే బహుజలచరాకాంతే విస్మజనే త్యజసి ౧౯

ఇత్యేవ ముక్తః స రాజా సత్యవ్రతః ఆత్మనః స్వస్యానుగ్రహార్థం ప్రీత్యా మత్స్యమూర్తిం
ఖిట్రాణం సాక్షత్ భగవంత మజానన్ శఫరీరక్షణార్థం మనో దధే మనశ్చక్రే ౨౦

తత స్తస్యాః శఫర్యాః దీనతరముక్తం వాక్య మాకర్ణ్య స మహీపతిః సత్యవ్రతః దయాశు
రేనాం శఫరీం కలశాపు కమండలుజలే నిధాయ స్వాశ్రమం వ్రతి నిన్యే ప్రావయామాస ౨౧

తతః సా శఫరీ తత్ర కమండలా వేకరాత్రేణ వర్ధమానా సతీ కమండలోరాత్మనాఽపూర్ణత్వా
దలద్ధి ఆత్మన అవకాశో యయా సా య మహీపతిం సత్యవ్రతం వ్రతీదం వక్ష్యమాణ మువాచ ౨౨

కదేవాహ (నేతి) అస్మిన్ కమండలా ఏహం కృచ్ఛం సంకటం యథా భవతి తథా వస్తుం
వాసం కర్తుం నోత్సహే ఆతః సువిపుల మోకం స్థానం కల్పయ యత్రాహం సుఖం నివసామి
తాదృశమోకః కల్పయేత్కర్థః. ౨౩

స ఏనాం తత ఆదాయ న్యదాదౌదంచనోదకే.

తత్ర షిప్తా ముహూర్తేన హస్తత్రయ మవర్ధత

౧౯

స మ ఏతదలం రాజన్ సుఖం వస్తు ముదంచనమ్

వృధు దేహి పదం మహ్యం యత్ త్వాహం శరణం గతా.

౨౦

తత ఆదాయ సా రాజ్ఞా షిప్తా రాజన్ సరోవరే.

తదావృత్త్యాత్మనా సోఽయం మహామీనోఽన్యవర్ధత

౨౧

నై తస్మై స్వస్తయే రాజన్నదకం సలిలౌకసః

నిదేహి రక్షయోగేన హ్రదే మా మవిదాసిని

౨౨

ఇత్యుక్తః సోఽనయన్మత్స్యం తత్ర తత్రావిదాసిని.

జలాశయే సంమితం తం సముద్రే ప్రాక్షిప జ్ఞప్తమ్

౨౩

ఏన ముక్తః సః సత్యవ్రతః తతః కమండలో రేనాం శఫరీ మాదా యౌదంచనోదకే విపులకటాహోదకే మణికోదకే వా న్యదాన్నిహితవాన్, తత్రోదంచనోదకే షిప్తా సా శఫరీ ముహూర్తేన కాలేన హస్తత్రయ మవర్ధత

౧౯

తథా వర్ధమానా పునరప్యాహ - హే రాజన్! మే మమ సుఖం వస్తుం ఏత దుదంచనం నాలం స పర్యాప్తం తతో మహ్యం వృధు విపులం పదం స్థానం దేహి కల్పయ యతః త్వా మహం శరణం గతా.

౨౦

ఇత్యుక్తేన సత్యవ్రతేన తత ఉదంచనాదాదాయ సరోవరే షిప్తా సతీ హే రాజన్! తత్సరోవర మావృత్త్య కృత్స్న మభివ్యాప్య మహామీనరూపేణ న్యవర్ధత

౨౧

పునస్తథా వర్ధమాన ఉవాచ - హే రాజన్! సలిల మేవౌకః స్థానం యన్య తన్య మమ స్వస్తయే సుఖాయ సుఖం వస్తు మేతత్ సారసం జలం నాలం సలిలౌకసః సరసః సంబంధ్యేకదుదకం మమ స్వస్తయే న భవతీతి నాన్యాయః. అతో రక్షయ యోగే నోపాయే నావిదాసిని అమపక్షయజలే మహాహ్రదే రక్షం విదేహీతి

౨౨

ఇత్యుక్తః స సత్యవ్రతః తం మత్స్య ముత్తరోత్తరవిపులే తత్ర తత్ర జలాశయే అనయత్ పునస్తత్తజ్జలాశయేన సంమితం పరిమితం తం మత్స్యం సముద్రే ప్రాక్షిపత్.

౨౩

(మత్స్యవతారకథ)

క్షిప్యమాణస్తమాహేదమిహమాంమకరాదయః.

అద్యంత్యతిబలావీరమాంనేహోత్సృష్టుమర్హసి.

౨౪

ఏవం విమోహితస్తేన వదతా వల్గభారతీమ్.

తమాహకో భవానస్మాన్ మత్స్యరూపేణ మోహయన్.

౨౫

స్తవంపీర్యో జలచరో దృష్టోఽస్మాభిః శ్రుతోఽపిచ.

యో భవాన్ యోజనశతమహ్నభివ్యానశే సరః

౨౬

నూనం త్వం భగవాన్ సాక్షాద్ధిరిర్నారాయణోఽవ్యయః.

అనుగ్రహాయ భూతానాం ధత్సే రూపం జలౌకసామ్

౨౭

సముద్రే చ క్షిప్యమాణో యుషః తం సత్యవ్రతమిదమాహహేవీరః ఇహ సముద్రే మకరాదయోఽతిబలాః జలచరా మామదింతి అతో మామిహ సముద్రే త్వం త్యక్తుం నార్హసితి ౨౪

ఇత్యేవం వల్గభారతీం సుందరవాచం వదతా తేన మత్స్యరూపిణా భగవతా విమోహితః సత్యవ్రతస్తం మత్స్యమాహ (కో భవా నిత్యాదినా ఇతి బ్రువాణ మిత్యతః ప్రాక్తనేన గంధేన) అస్మాన్ మత్స్యరూపేణ మోహయన్ భవాన్ క ఇతి చక్షుః ౨౫

కల్పిత మత్స్యవిశేష ఏవాహమితి చేన్నేత్యాహ (నేతి) ఏవంవిధవ్రతావవాన్ కల్పిదమి జలచరోఽస్మాభి ర్న దృష్టః సాపి శ్రుతశ్చ ఏవంపీర్య ఇత్యుక్తం పీర్యం దర్శయన్ విశిష్టి (య ఇతి) యః భవాన్ అహ్న కాలేన యోజనశతమభివ్యానశే అభితో వ్యాప్తవాన్, ౨౬

అతస్తస్యం న కేవలం మత్స్యః కింత్వమరో దేవః తత్రాపి న బ్రహ్మదిష్వమరేషు కల్పి దపితు సాక్షాదవ్యయః నిర్వికారో భగవాన్ హరిర్నారాయణస్తస్యం నూనం నిశ్చిత మేత దిత్యర్థః తర్హి నారాయణస్య మమ నైవంవిధ ఆకారః కింతు చతుర్భుజత్వాద్యాకారః ఇత్యతః అహ (అనుగ్రహయేతి) భూతానా వనుగ్రహాయ దేవమనుష్వాదిభూతా న్యనుగ్రహీతుం జలౌకసాం మత్స్యనాం రూపం ధత్సే మాత్స్యం రూపం విభక్షీత్యర్థః ౨౭

నమస్తే పురుషశ్రేష్ఠ స్థితుశ్చిత్తవ్యయేశ్వర,

భక్తానాం నః ప్రవన్నానాం ముఖ్యో హ్యేతిగతి ర్సిభో

౨౮

సర్వే లీలావతారాస్తే భూతానాం భూతిహేతవః

జ్ఞాతు మిచ్ఛామ్యదో రూపం యదర్థం భవతా ధృతమ్

౨౯

స తేజరవిందాక్ష పదోపసర్పణం మృషా భవేత్ సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః,

కోఽసౌ నారాయణః ఇత్యపేక్షయాం తం లక్షయన్ నమస్కరోతి (నమ ఇతి) హే పురుషోత్తమః హే జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణభూతః హే విభో! భక్తానాం ప్రవన్నానాం చాస్మాకం ముఖ్యః నాయకోఽంతరాత్మా గతిః స్వప్రాప్త్యపాయభూతః “స తత్ర పర్యేతి” స కత్తమః యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే స కారణం కరణధిపాదినః య ఆత్మని తిష్ఠన్, అంతఃప్రవిష్టః శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా, అమృతస్యైవ సేతుః, విశ్మయం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మమ్” ఇత్యాది వేదాంతవేద్యో విఖిలజగదుదయవిభవలయలీలః ఆత్మేశ్వరః సర్వాంతర్గతః సిద్ధోపాయమాతః పురుషోత్తమో యః స నారాయణః స ఏవాధునా మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇతి భావః ఏవంభూతాయ తే తుభ్యం నమః భక్తానాం ప్రవన్నానాం ఇతి ప్రవత్తువకృతభక్తియోగవిష్టానా మిత్యుక్తమ్ ౨౮

అనితరసాధారణప్రభావేన త్వం నారాయణ ఏవేతి విశ్చిన్తోమి తథా అవతారా అపి సర్వే లోకహితార్థా ఏవేతి వేద్యైవ కింత్వేతదవతారప్రయోజనం విశేషతో జ్ఞాతు మిచ్ఛామిత్యాహ (సర్వ ఇతి,) తే అప సర్వే లీలావతారాః లీలయోపాత్తా అవతారాః లీలావతారాః లీలాపదే నావతారాణాం ఆకర్మమూలత్వముక్తం మూఢానాం దేవాదీనాం భూతివిభవః తద్దేతవ ఇతి సామాన్యతోఽవతార ప్రయోజనం జానామ్యేవేతి భావః కింతు యదర్థం యస్మై ప్రయోజనవిశేషాయ అత ఏతన్మాత్స్యం రూపం భగవతా ధృతం తిత్ప్రయోజనం జ్ఞాతు మిచ్ఛామి ౨౯

అసీశ్వరభజనన స్మదృజనం న మధేతి దర్శయితు మిదం మాత్స్యం రూపం ప్రదర్శితం టపతేతి జానామి త్యభిప్రాయేణాహ (నేతి,) హే అరవిందాక్ష! తవ పాదోపసర్పణం శ్రీపాదారవింద భజనం స్పృహగత్తనాం అబ్రహ్మత్మకస్యతంత్రాత్మాభిమానినాం సతాం ఇతరేషాం పాదోపసమత్పజమివ స మృషా భవేత్ స వ్యర్థం భవేత్, అపై యర్థ్యే హేతుం వదన్ విశిష్ట - సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః పర్యేషాం సుహృదః ప్రియస్యాంతరాత్మనశ్చ, యద్వా సతాం సర్వసుహృత్ప్రియాత్మన ఇతి వాన్వయః తత్పక్షే సతాం సామానాం సర్వప్రకారేణ సుహృత్ ప్రియశ్చ అత్మా స్వరూపం యస్య యో

(మత్స్యవతారకథ)

యథేకరేషాం పృథగాత్మనాం సతా మదీదృశో యద్ వపురద్భుతం హి నః. ౩౦

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇతి బ్రువాణం నృపతిం జగత్పతిః సత్యవ్రతం మత్స్యవపు ర్యుగక్షయే,

విహర్తుకామః ప్రళయార్థవేదబ్రవీచ్ఛిక్సిర్దురేకాంతజనప్రియః ప్రియమ్ ౩౧

శ్రీభగవానువాచ—

సప్తమేద్యతనాదూర్ధ్వ మహన్యేత దరిందమ,

నిమంక్షత్య ప్యయాంభోదౌ త్రైలోక్యం భూర్భువాదికమ్. ౩౨

త్రిలోక్యాం రీయమానాయాం సంవర్తంతసి వైతదా,

ఉపస్థాస్యతి నౌః కాచిత్ విశాలా త్వాం మయేరితా ౩౩

వేతి దిక్ ఏతద్విపరీతత్వాత్ ఇతరేషాం పదోపపర్పణం మృషేతి భావః కుత ఏత ద్విపరీతం న మృషేత్యత ఆహ - హి యస్మా ద్యదిద మద్భుతం మాత్స్యం వపు ర్నోదస్మాకం భజతా మదీదృశః దర్శితవాన్ ౩౦

ఇతిత్థం భాషమాణం సత్యవ్రతం ప్రతి మత్స్యవపు ర్జగదీశ్వరో భగవాం శ్చిక్సిర్నిత మబ్రవీత్ కథంభూతః? ప్రళయార్థవే విహర్తుకామః విహరప్రయోజనం దర్శయన్ విగ్నస్థి - కాంతజనప్రియః కాంతజనానాం భక్తజనానాం ప్రియః ప్రభుశ్చ భక్తజనానాం ప్రీతిం కర్తు మవతీర్ణ ఇతి భావః. ౩౧

ఏవం పృష్టావతారప్రయోజనవిశేషో మత్స్యమూర్తి ర్భగవాం సప్తమయోజనవిశేష మాహ (సప్తమ ఇతి నవబిః) హే అరిందమ! అద్యతనాదూర్ధ్వః యస్మిన్నహని మరవతారః కస్మాదహ్న ఆరభ్య సప్తమేదహనీదం భూర్భువాదికం త్రైలోక్యమప్యయాంభోదౌ ప్రళయోదధౌ వినంక్ష్యతి మగ్నం భవిష్యతి ౩౨

సంవర్తంతసి ప్రళయోదతే త్రిలోక్యాం రీయమానాయాం సత్యాం తదా కాచిన్మయేరితా ప్రేరితా ఉపకల్పితా విశాలా విపులా నౌః నౌకా త్వా ముపస్థాస్యతి త్వత్సమీపే స్థాస్యతీత్యర్థః ౩౩

త్వం తావ దోషధీః సర్వా బీజా న్యుచ్ఛావచాని చ
స స్తర్షిభిః సరివృతః సర్వసత్త్వోపబంహితః

౩౪

ఆరుహ్య బృహతీం నావం విచరిష్య స్యవిక్లవః,
ఏకార్థవే నిరాలోకే ఋషీణామేవ వర్చసా

౩౫

దోధూయమానాం తాం నావం సమీరేణ బలియసా
ఉపస్థితస్య మే శృంగే నిబద్ధీహి మహాహినా

౩౬

అహం త్వా మృషిభిః సాకం సహనావ ముదన్వతి,
వికర్షన్ విచరిష్యామి యావద్బ్రాహ్మీ నిశా ప్రభో

౩౭

మదీయం మహిమానం చ పరం బ్రహ్మాతి శబ్దితమ్,

తదా త్వం సర్వా ఓషధీ ర్బీజాని చ నానావిదాని నావ్యారోష్యేతి శేషః స స్తర్షిభిః సహితః
సర్వైః సత్త్వైః జంతుభి రుపబంహితః ఉపస్థిష్ఠః

౩౪

బృహతీం విపులాం నావ మారుహ్య అవిక్లవః దైన్యరహితః విచరిష్యసి నిరాలోకో
సూర్యాద్యాలోకరహితే ఏకార్థవే ఋషీణాం వర్చసైవోపలక్షితామ్

౩౫

ఒలియసా ప్రచండేన సమీరేణ ప్రయవాయునా దోధూయమానాం వితరాం కంపమానాం
తాం మహతీం నావ ముపస్థితస్య సన్నిహితస్య మమ శృంగే వాసుకినా సర్పేణ ఉపస్థితేనేతి శేషః తేని
బంధనేన సాధనేన నిబద్ధీహి

౩౬

తదాహ ముదన్వతి ప్రయార్థవే ఋషిసహితాం మహతీం నావం వికర్షన్ యావద్బ్రహ్మజః
చతుర్ముఖస్వేయం బ్రాహ్మీ నిశా రాత్రిః ప్రవర్తతే తావ ద్విచరిష్యామి

౩౭

పరం బ్రహ్మాతి శబ్దితం పరబ్రహ్మశబ్దాభిహితం మదీయం మహిమానం చ వేత్స్విసి
మహిమ్నః బ్రహ్మశబ్దావళ్యత్వం తస్య బ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వేన నిరతిశయబృహత్త్వం
హి బ్రహ్మశబ్దార్థః కథంభూతమ్; మయాఽనుగృహీతం మయోపవిష్ట మిత్యర్థః, సంప్రశ్నై
స్త్యత్యక్తై ర్హృది విసృతమ్ అత్ర తెచిద్వ్యావక్షతే, అత్రోక్తః ప్రళయః కిం మహాప్రళయః? ఉత
దై నందినో వేతి? తత్ర తావద్బ్రహ్మలోకలయ ఇతి “యోఽసావస్మిన్ మహాకల్పే” ఇతి చోక్తే
ర్మహాప్రళయ ఇతి తావత్ ప్రాప్తం నేతి బ్రాహ్మః మహాప్రళయే పృథివ్యాదీనా మహేశ్వరసంభవాత్

వేత్స్యస్యనుగృహీతం మే సంప్రశ్నై ర్వివృతం హృది

౩౮

యానద్ బ్రాహ్మ విశేష్యాద్యుక్తివిరోధా చ్చాతో మతోన్యోక్తేరనుపపత్తేః యదోన్యోక్తం ప్రథమస్కంధే—

“రూపం స జగృహీ మాత్మ్యం చాక్షిషాంతరసంస్థవే।

నావ్యారోహ్య మహీమయా మసా ద్వైవస్వతం మనుమ్॥”

ఇతి తదపి తదా దుర్లుభం నహి ప్రళయద్వయేఽపి మహీమయాం నావ్యారోహః సంభవతి న చ చాక్షిషమన్వంతరే ప్రళయోఽస్తి తథా చ సతి సప్తమో మనుః వైవస్వత ఇత్యపి దుర్లుభం స్వాత్ “త్వం తావ దోషధీః సర్వాః” ఇత్యాదినిర్దేశోఽపి న సంగచ్ఛతే న హి తదా ఓషధ్యాదీనాం సత్వానాం చావశేషః సంభవతి తస్మాదన్యథా ఎర్హ్యతే నైవాయం వాస్తవః కోఽపి ప్రళయః కింతు సత్యప్రతస్య జ్ఞానోపదేశా యావిర్యూతో భగవాన్ వైరాగ్యార్థ మకస్మాత్ ప్రళయమివ దర్శయామాన యథా అస్మిన్నేవ వైవస్వతమన్వంతరే మార్కండేయాయ దర్శితవాన్ తదపేక్షయైవ చ మహాకల్పేఽస్మిన్నితి విశేషణం సంగచ్ఛతే తథా చ “తతః సముద్ర ఉద్వేలః సర్వతః సమదృశ్యత” ఇతి తస్మైవ తథా దర్శన ముక్త మిత్యేషా దిగితి అత్రేదం వక్రవ్యం యది వైరాగ్యజననద్వారా జ్ఞానోపదేశార్థ మావిర్యూతో భగవాన్ వైరాగ్యార్థం సత్యవ్రతాయై వాకస్మాత్ ప్రళయదర్శనం తస్మి “అసీ దతీత కల్పాంతే బ్రహ్మా నైమిత్తికో లయః” ఇత్యాదేః “కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతోః శిశయిషోఽర్చనీః ముఖతో విఃసృతాన్ షేదాన్” ఇత్యాదేశ్చ అవతారకాలప్రదర్శనపరస్య అవతారప్రయోజనప్రదర్శనపరస్య చోపక్రమస్య గ్రంథసాంగత్యాపత్తేః, తత్ర “కాలే నాగతనిద్రస్య ధాతుః శిశయిషోః” ఇతి స్వరసతః సువ్యక్తం దైనందినప్రళయావగమాత్ సత్యవ్రతస్మైవ ప్రళయప్రదర్శనే హయగ్రీవాశ్శాసురేణ వేదాసహారస్య కథనానుసంప్రతేక్ష తత్ర రాజర్షిః కశ్చి దిత్వాదినాఽతీతకల్పే నిత్యవ్రతస్య సతః పున స్తస్మిన్ కల్పే” “యోఽసావస్మిన్ మహాకల్పే” ఇత్యాదినా వైవస్వతమనుత్సరణకథనానుసంప్రతేక్ష స హి చాక్షిష ఏవ మన్వంతర సత్యవ్రతస్మై నావస్థితస్య తస్మిన్నేవ మన్వంతరే వైవస్వతమనుత్సేన అవస్థానకథనముపపన్నమ్ న హి సత్యవ్రత స్వాకస్మాత్ ప్రళయప్రదర్శనమాత్రేణ ధాతుశ్శిశయిషో ర్ముఖతో షేదానాం నిస్సృతి రనురేణ తదవహృతిశ్చ సంభవతి తస్మా దతీతదైనందినకల్పావసానిక ఏవ ప్రళయోఽత్ర వివక్షితః న చ శ్రీమతోన్యోక్తివిరోధః సాంపర్తకానాం అనావృష్ట్యాదీనాం శబ్దతోఽనుసూత్రానామన్యర్థతోత్ర వివక్షితత్వాత్ మాతూర్వా కల్పవిశేషావసానే అనావృష్టిః వృష్టిస్తు “పర్థమానో మహామేమై గ్యర్షద్భూః సమదృశ్యత” ఇత్యుక్తేన న చ ప్రథమస్కంధపచనస్య దౌర్లుభ్యం దైనందినకల్పవిశేషావసానే మహీమయాం నావి ఓషధ్యాదీనా మారోపసంభవాత్ చాక్షిషాంతరశబ్దేన చాక్షిషమన్వంతరయ్యుక్తో పర్థమానో దైనందినకల్పో లక్ష్యతే తస్మాత్ ప్రాక్తనో యః సంస్థవః అతీతకల్పావసానికః తస్మిన్నావి ఆరోహ్యేత్యర్థః, న చోషధాదీనా మవశేషాసంభవః తదవిశేషస్యైతత్ గ్రంథాదేవావగమాత్ కల్పవిశేషే తదవశేషోపపత్తే శ్చేతి

౩౯

ఇత్థ మాదిశ్య రాజానం హరిరంతరధీయత.

సోఽన్యవైక్షత తం కాలం యం హృషీకేశ ఆదిశత్

౩౯

ఆస్తీర్య దర్శాన్ ప్రాకూలాన్ రాజర్షిః ప్రాగుదఙ్ముఖః.

విషసాద హరేః పాదౌ చింతయన్ మత్స్యరూపిణః.

౪౦

తతః సముద్ర ఉద్వేలః సర్వతః స్లావయన్ మహీమ,

వర్ధమానో మహామేఘై ర్వర్షద్భిః సమదృశ్యత

౪౧

ధ్యాయన్ భగవదాదేశం దదృశే నావ మాగతామ్.

తా మారురోహ విప్రేంద్రై రాదాయౌషధివీరుధః

౪౨

తమూచు ర్మునయః ప్రీతా రాజన్ ధ్యాయస్వ కేశవమ్.

స వై నః సంకటా దస్మా దవితా శం విదాస్యతి

౪౩

ఏవం రాజానం సత్యవ్రత మాజ్ఞావ్య హరిర్యత్స్యరూపః తత్రైవాంతర్హితవాన్ తతః సత్యవ్రత స్తం కాలం హృషీకేశో మత్స్యమూర్తి రాదిశత్ “సప్తమేద్యతనాదుర్ధ్వమహాన్యేత దరిందమ” ఇతి చిత్తిష్టవాన్ తపేన కాలమ్ అన్యవైక్షత ప్రతీక్షితవాన్.

౩౯

రాజర్షిః సత్యవ్రతః దర్శాన్ ప్రాగ్రా నాస్తీర్య తేషు ప్రాగుదఙ్ముఖః ఈశాన్యాభిముఖో విషసాద ఉపవిష్టవాన్ కథంతూత స్సన్ శ్రీమత్స్యరూపిణో హరే ర్భగవతః శ్రీపాదౌ చింతయన్ ౪౦

తత స్తత్రైవం సత్యవ్రతే చింతయతి సతి వర్షద్భి ర్మహామేఘై ర్వర్ధమానః సముద్రః ఉద్వేలః మర్యాదాతిగః సర్వతో మహీం స్లావయన్ నిమజ్జయన్ సమదృశ్యత సత్యవ్రతేనేతి తేనః ౪౧

తదా సత్యవ్రతః శ్రీభగవతో మత్స్యరూపిణ ఆదేశం ధ్యాయన్ సన్నిహితాం నావం దృష్టవాన్ తత ఓషధీ ర్వీరుధః బీజాని చాదాయ విప్రేంద్రైః వప్తర్షిః సహ సత్యవ్రతః తాం సన్నిహితాం నావ మారురోహ. ౪౨

తత స్తం సత్యవ్రతం మునయః సప్తర్షయః ఉచుః-హి రాజన్ కేశవం ధ్యాయస్వ స కేశవః నోఽస్మాత్సంకటాత్ రక్షిష్యతి శం సుఖం విదాస్యతి కిరిష్యతీతి ౪౩

(మత్స్యాపతరకథా)

సోఽనుర్యాత స్తతో రాజ్ఞా ప్రాదురాసీ నృహర్ణవే.

ఏకశృంగధరో మతోస్యే హైమో నియుతయోజనః

౪౪

నిబిడ్య నావం తచ్చుక్లే యథోక్తో హంజా పురా.

వరత్రేణాహినా తుష్ట స్తుష్టావ మధుసూదనమ్.

౪౫

రాజోవాచ —

అనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిద స్తన్మూలసంసారపరిశ్రమాతురాః.

యదృచ్ఛయేహోపసృతా య మాప్పుయు ర్విముక్తిదో నః పరమో గురు ర్భవాన్

౪౬

ఏవ ముక్తేన రాజ్ఞా సత్యవ్రతేనానుర్యాతో భగవాన్ ప్రాదు ర్భూతః. కథంభూతః
ఏకశృంగం ధరతీతి తథా హైమః స్వర్ణాభః నియుతయోజనః లక్షయోజనసరిమితకాయః

౪౪

తతో హరిణా పూర్వం యథోక్తః తదైవ వరత్రేణ దోరకరూపేణ అహినా మహాసర్పేణ
వాసుకినా నావం తన్య మత్యురూపిణో భగవతః శృంగే నిబిడ్య శృంఖలితాం కృత్వేత్యర్థః సంతుష్ట
చిత్తో మధుసూదనం హరిం తుష్టావ స్తుతిం చకారేత్యర్థః

౪౫

స్తోత్ర మేవాహ (అనాద్యవిద్యోక్త్యాదినా ఇత్యుక్తవంత ఇత్యుతః ప్రాక్తనేన (గంధేన.)
“వేత్స్య స్యనుగృహీతం మే సంప్రన్నై ర్వివృతం హృది” ఇతి శ్రీభగవతైవ తత్త్వప్రక్షాయ
సంచోదితః సత్యవ్రతః తావత్తత్త్వజిజ్ఞాసు రనాదిదేహాత్మభ్రాంతిన్యతంత్రాత్మభ్రాంతిరూపాజ్ఞానమూల
కర్మవాసనాభిః సంసరతాం జీవానాం “ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛానుకృతం తథా, విషోః
కటాక్షః” ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలం ప్రథమోపకర్తృశ్రీభగవత్కృపయైవ సదాచార్యసంబంధో నాన్యదేత్యవ
బోధయితుం త్వత్కృపయైవ పరమగురో నైవ ప్రాప్యస్య సాన్నిధ్యం గత ఇత్యభిప్రయన్ స్తైతి
(అనాదీతి) అనాద్యవిద్యయా దేహాత్మాభిమానాదిరూపేణానాద్యజ్ఞానేన ఉపహతా తిరోహితా అత్మసంవిత్
స్వాత్మపరమాత్మయాతాత్మ్యజ్ఞానం యేషాం తే అత ఏవ తన్మూలేన అనాద్యవిద్యోపహతాత్మజ్ఞాననిమిత్తేన
సంసారపరిశ్రమేణ తావత్రయే జాతురాః దుఃఖితా జనా ఇతి శేషః ఇహ సంసారే యదృచ్ఛయా
యాదృచ్ఛికుశుకృతమూలయా త్వత్కృపయేత్యర్థః ఉపన్యతాః సదాచార్యద్వారా సంశ్రితాస్సంతో యం
ప్రాప్నుయూః స భవానేవ విముక్తిదః ముక్త్యుపాయభూతః యం ప్రాప్నుయూ రిత్యనేన ప్రాప్యత్వ
ముక్తం. విముక్తిద ఇత్యనేన ప్రాపకత్వ ముక్తమ్. నోఽస్మాకం పరమో గురుశ్చాభూత్ పరమః
నితరాం ప్రాప్యః గురు స్తత్త్వప్రక్షుప్రేరణయా హితోపదేష్టత్వే నాజ్ఞాననివర్తనేన చోపాయభూతశ్చాసీ
దిత్యర్థః.

౪౬

జనోఽబుధోఽయం నిజకర్మబంధనః సుఖేచ్ఛయా కర్మ సమీహతేఽనుఖమ్.

యత్సేవయా తాం విధునో త్యనంమతిం గ్రంధిం స భింద్యాద్ధృదయం స నో గురుః

యత్సేవయాగ్నేరివ రుద్రరోదనం పుమాన్విజహ్యన్మలమాత్మన స్తమః.

చిజేతి వర్ణం నిజ మేష సోఽవ్యయో భూయాత్ స ఈశః పరమో గురో ర్గురుః. ౪౮

స యత్ప్రసాదాయుకభాగలేశ మన్యే చ దేవా గురవో జనాః స్వయమ్

జనన్య అనాద్యవిద్యయోపహతాత్మనంవిత్త్వం తన్మూలకదేహసుఖార్థప్రవృత్తిం పున
ర్భగవత్సేవయా అవిద్యానిష్పత్తికథనేన తన్య గురుశబ్దప్రవృత్తివిమిత్రాక్రయత్వం చ వదన్ స్వావిద్యా
నిష్పత్తయే తం ప్రార్థయతే (జన ఇతి) జనః జన్మమరణాదిభాక్ జీవవర్గః అబుధః దేహాత్మాద్యభి
మానవాన్ నిజకర్మబంధనః పుణ్యపాపాత్మకానాదికర్మవశ్యః సుఖేచ్ఛయా శబ్దాదైషయకసుఖ
సంపాదనేచ్ఛయా అనుఖం దుఃఖం యథా తథా కర్మ సమీహతే చేష్టతే కరోతీతి యావత్ పునర్యన్య
తవ సేవయా తామనన్మతిం దేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాభిమానాదిరూపా మసతీం మతిం విధునోతి నిరన్యతి
స గురుహితోపదేష్టా అజ్ఞానవివర్తకశ్చ భవా న్నోఽస్మాకం గ్రంథి మసన్మతిరూపాం భింద్యా
దవసుద్ధాత్ ౪౭

న కేవలం భగవత్సేవా అసన్మతిమేవ నిరన్య త్యపితు తన్మూలకాతం కర్మ పుణ్యపాపార్మక
మాత్మస్వరూపతిరోధాయకమపీతి వదన్ తిం న్యహితోపదేశాజ్ఞానవివర్తనార్థం ప్రార్థయతే (యదీతి)
పుమాన్ ముముక్షు ర్యన్య తవ సేవయా ఆత్మన స్తమః తమోపత్తిరోధాయకం మలం పుణ్యాపుణ్య
కర్మాత్మకం పాపం జహ్యత్ త్యజేత్, తత్ర దృష్టాంతః-రుద్రరోదనం రజకపిండః సువర్ణపిండో వా
“య దరోదీత్రద్రుద్రదన్య రుద్రత్వం యదశ్రవసి యతతద్రజతం హిరణ్య మభవత్” ఇతి శ్రౌతప్రసిద్ధేః
స తు యథాగ్నేః సేవయా నతు జ్ఞానాదినా మలం జహ్యః ప్నిజవర్ణం స్వాసాదారణం వర్ణం
భజేత చ తద్వదీతి రుద్రరోదనమలన్య అగ్నిసంపర్కాన్యోపాయానసనోద్యత్సదృష్టాంతకథనేనాత్మనో
మలస్యాపి భగవత్సేవేతరావసనోద్యత్సమభిప్రేతం స షిశ్యరో నోఽస్మాకం గురు ర్భూయా దతః స
ఏవ గురోరపి పరమో గురు రర్వావీనగురుణామపి “అచార్యం మాం విజానీయాత్” ఇతి తదాత్మ
కత్వస్మరణాత్ తద్వ్యతిరిక్తో న కశ్చిద్గురు రస్తీతి భావః ౪౮

యత్సేవయా ఆత్మనో మలం విజహ్యదీత్యనేన ముక్తివిరోధిపాపకర్మనివర్తకత్వకథనేన
తస్యైవ మోక్షప్రదత్వ ముక్తం, తదేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి వదన్ దేవతాంతరాణా మముక్తిరత్వం చ

(మత్స్యావతారకథా)

కర్తుం సమేతాః ప్రభవంతి పునస్త మీశ్వరం త్వాం శరణం ప్రపద్యే

౪౯

అచక్షు రందస్య యథాగ్రణీః కృతస్తథా జనస్యావిదుషోఽబుధో గురుః

త్వ మర్కదృక్ సర్వదృశాం సమీక్షణో వృతో గురు ర్నః స్వగతిం బుభుత్సౌషమ్.

౫౦

జనో జన స్యాదికతేఽనతీం మతిం యయా ప్రపద్యేత దురత్యయం తమః.

వదంస్తమేవ శరణం ప్రజితి (నేతి) పునః భగవత్సేవావిదురస్య పునః అన్యే దేవాః సర్వే సమేతా అపి స్వయం నిరపేక్షా స్సంతో గురవోఽపి సంతః యత్రసాదాయతభాగలేశం యస్య భగవతః తవ ప్రసాదస్యాయతభాగః ఆయుతసంఖ్యాకానాం భాగానాం మద్యే య ఏకో భాగస్తస్య లేశం కర్తుం స ప్రభవంతి మోక్షప్రదానానమర్దా ఇత్యర్థః తం ముక్తిదం ఈశ్వరం సర్వాంతరాత్మానం త్వాం శరణం ప్రపద్యే ముక్త్యుపాయత్వే నాధ్యపస్యామి

౪౯

దేవతాంతరాదాం తత్రసాదాయతభాగలేశకరణానమర్దత్వే కర్మవశ్యత్వతన్మూలకాసర్వజ్ఞ త్వాదికమేవ హేతురిత్యభిప్రయన్ ఆజ్ఞానోకస్య బ్రహ్మాదిస్తంబవర్జ్యంతస్య అజ్ఞాననివర్తనోపయుక్తి స్సాప్తజ్ఞాదిగుణయుక్తం త్వామేవ గురుం వృణోమీత్యాహ (అచక్షురితి) అందస్య చక్షురిందియ రహితస్య పునో యథా సచక్షుః పుమా నగ్రణీః పురతో నేతా కృతః తథావిదుషః న్వాత్మరక్షణోప యుక్తజ్ఞానేనాపి విరహితస్య జనస్య జన్మమరణాదిభావో బ్రహ్మప్రభృతిజీవవర్గస్య త్వ మర్కదృక్ అర్కప్రకాశవత్ స్వత ఏవ దృష్టానం యస్య నః అర్క ఏవ దృగ్ యస్యేతి వా “చక్షుషో స్సూర్యోఽ జాయత” అగ్ని ర్మూర్తా చక్షుషీ చంద్రమూర్త్యో ఇత్యాదిశ్రుతేః అనేన సర్వజ్ఞత్వ ముక్తే సర్వదృశాం సమీక్షణః ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకత్వశక్తిప్రదః “తమేవ భాంత మనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి” ఇతి శ్రుతేః అనేన జ్ఞానప్రదత్వ ముక్తమ్ ఏవంభూతస్త్యం సుగతిం సమీచీనత్యత్రాప్త్యుపాయం బుభుత్సౌషాం బోధు మిచ్ఛతామస్మాకం గురు ర్స్వతః కర్తరి వస్మి బోధు మిచ్ఛద్మిః గురుత్వేన వృత ఇత్యర్థః

౫౦

యుక్తం చైతదితరేషాం గురుఘన్యానా మనర్థహేతుత్వాత్ భవతస్తు నిరతిశయపురుషార్థ హేతుత్వా దిత్యాహ (జన ఇతి.) జనః జన్మమరణాదిభాక్ సంసారి జీవః గురుత్వాభిమానవాన్ జనస్య సంసారిణో జీవ స్యానతీం గతి మర్థకామాద్యుపాయ మాదికతే అజ్ఞానయతి. బోధయతిసర్వః, తదాదిష్టగతే రసత్త్వం దర్శయన్ విశిష్ట (యయేతి) యయా సంసారిణోపవిష్టయా గత్యా అంతతో దురత్యయ మనతిక్రమణీయం తమః స్వసరస్వరూపతిరోచాయకం సంసృతిరూపం ప్రపద్యతే ప్రాప్నోతి. త్వం తు అన్యయ మక్షయ్యపలప్రదం కేవలానందైకహేతు మమోషుం ఫలావినాభిజ్ఞానం

త్వం త్వవ్యయం జ్ఞాన మమోషు మంజసా ప్రపద్యతే యేన జనో నిజం పదమ్ ౫౦

త్వం సర్వలోకస్య సుహృత్ ప్రియేశ్వరో హ్యత్మా గురుర్జ్ఞాన మభీష్టసిద్ధిః,

తథాపి లోకో న భవంత మందధీ ర్జ్ఞానాతి సంతం హృది బద్ధకామః ౫౧

తం త్వామహం దేవవరం వరేణ్యం ప్రపద్య ఈశం ప్రతిబోధనాయ,

చింద్యర్థదీపై ర్భాగవన్ వదోఖి ర్గ్రంధీన్ హృదయ్యాన్ వివృణుస్వమోకః ౫౨

స్వపరయాతాత్మ్యగోచరజ్ఞాన మాదిశత ఇత్యనుషంగః తుళభేన విరస్తవిఖిలదోషత్వనమస్తకల్యాణగుణత్వాదినా జగద్వైలక్షణ్య మభిప్రేతం తదాదిష్టజ్ఞానస్య విరతిశయపురుషార్థహేతుం పదన్ విజనష్ట (అంజనేత్యాదినా) యేన త్వదాదిష్టేన జ్ఞానేన జనోఽంజసా సుఖేనైవ విజం వైష్టవం పదం స్థానం ప్రపద్యతే విజ మిత్యనేన యథా తుళభేన భగవతో విరస్తవిఖిలదోషత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేన చ జనా ద్వైలక్షణ్య మభిప్రేతం తదా తత్పదస్య విరస్తవిఖిలదుఃఖమిత్యాదిహిద్రత్వాదిదోషత్వేన విరతిశయకేవలానందాదిమత్వేన చ వైలక్షణ్య మభిప్రేతమ్ అంజనేత్యనేన జనోపదిష్టయాఽపశ్యాం గత్యా తత్పరభూతార్థకామాదేరేన దుఃఖప్రాప్యత్వ మభిప్రేతమ్.

౫౦

నను జనవిలక్షణో విరతిశయపురుషార్థప్రదశ్చే దహమేవ నర్వైరపి కిం న సమాశ్రయతేః ఇత్యాహ (త్వమితి) సర్వలోకస్య అనాలోచితవిశేషాశేషలోకస్య త్వం సుహృద్భిశ్చేషీ ప్రియః ప్రీతివిషయశ్చాసా వీశ్వరోఽంతఃప్రవిశ్య వియంతా ఆత్మా ధారకః గురు ర్భిశ్చోపదేష్టా జ్ఞానసంజ్ఞాన ప్రవర్తకోఽభీష్టసిద్ధికరశ్చ అథాపి యద్యప్యక్తవిధస్త్యం తథాపి హృదయకమల ఏవ వసంతం భవంతం ఉక్తవిధం న సర్వో లోకో జ్ఞానాతి అజ్ఞానే హేతుం పదన్ లోకం విజనష్ట అన్యధీ ర్హృది బద్ధకామ ఇతి అన్యధీః దేహతదనుబంధి తద్యోగ్యార్థకామాదిషు పురుషార్థచ్ఛిష్టః న తు దేహవిలక్షణాత్మ పరమాత్మయాతాత్మ్యదీః అత ఏవ బద్ధకామః శబ్దాదివిషయభిప్రయః

౫౧

అథోక్త విధం భగవంతం ప్రపద్య జ్ఞానోపదేశార్థం ప్రార్థయతే తం (త్వామితి) త ముక్తవిధం దేవవరం “తం దేవతానాం పరమం చ దైవతమ్” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా విస్సమాఖ్యదిక్త వతమ్ అత ఏవ వరేణ్యం వరణీయమ్ ఈశశ్చ త్వామహం ప్రతిబోధనాయ స్వాత్మపరమాత్మయాతాత్మ్యజ్ఞానాయ తదుపదేశార్థమితి భావః ప్రపద్యే శరణం ప్రణామి అతో హే భగవన్! అర్థదీపైః పరమపురుషార్థభూత పరమాత్మస్వరూపప్రకాశతై ర్వచోభిః హృదయ్యాన్ మద్భదయగతాన్ గ్రంథీన్ గ్రంథివదవిర్మోచ్యాన్ దేహోత్కాభిమానదీన్ చింది అపాకురు స్వం స్వకీయమ్ ఓకః స్వరూపమ్ స్థానం వా వివృణు పకాశయ

౫౨

(మత్స్యావతారకథా)

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఇత్కుక్తవంతం నృపతిం భగవా నాదిపూరుషః,
మత్స్యరూపీ మహాంభోదౌ విహరం స్తత్త్వ మబ్రవీత్ ౫౪
పురాణసహితాం దివ్యాం సాంఖ్యయోగక్రియావతీమ్,
సత్యవ్రతస్య రాజర్షే రాత్నగుహ్య మశేషతః. ౫౫
అశౌషీ దృషిభిః సాక మాత్మతత్త్వ మసంశయమ్,
నావ్యాసీనో భగవతా ప్రోక్తం బ్రహ్మ సనాతనమ్ ౫౬
అతీతప్రళయాపాయ ఉద్ధితాయ స వేదసే,
హత్వాఽసురం హయగ్రీవం వేదాన్ ప్రత్యాహర ధరిః. ౫౭
స తు సత్యవ్రతో రాజా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః,
విష్ణోః ప్రసాదాత్ కల్పేఽస్మిన్ ఆసీ ద్వైవస్వతో మనుః ౫౮

ఇతి త్తం ప్రార్థయమానం నృపతి ముద్దిశ్య భగవా నాదిపురుషో మత్స్యరూపీ మహాంభోదౌ ప్రళయార్థవే విహరం స్తత్త్వం తత్త్వప్రతిపాదకం పుణ్యం అబ్రవీత్ తత్త్వప్రతిపాదకం పురాణముపది దేశేత్వర్థః. ౫౪

తదేవాహ (పురాణేతి.) దివ్యాం దేవస్య స్వస్య సంబంధినీం ప్రతిపాదితాం దేవేన స్వేనైవ ప్రణీతాం వా సాంఖ్యం ప్రకృతివిరక్షణాత్మకన్యరూపయాభ్యాత్మజ్ఞానం యోగో భగవద్భక్తియోగః క్రియా విత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయోగః త ఏతే ప్రతిపాద్యత్వేనాస్యాం సంతీతి తథా తాం పురాణ సంహితాం మాత్స్యపురాణరూపాం సంహితాం తథాత్మనో గుహ్యం రహస్యం చాశేషతః కార్తృత్వేన్నైన సత్యవ్రత స్వాబ్రవీ దితి నుషంగః. ౫౫

తదేత ద్భగవతా ఉపదిష్టమాత్మనః ప్రత్యగాత్మనః తత్త్వం యాభ్యాత్మ్యం సనాతనం బ్రహ్మ తద్భాతాత్మ్యం చ ఋషిభిస్సహ నావ్యసదిష్టసత్యవ్రతో విస్సంశయం యథా భవతి తథా శుక్రావ. ౫౬

తతో హరి రతీతః పూర్వో యః ప్రళయః తస్మాసామే అవసానే ఉద్ధితాయ శయనాదితి శేషః, వేదసే చతుర్ముఖాయ వేదాన్ హయగ్రీవేణావహ్నాత్ త మసురం హత్వా ప్రత్యాహృత్య అదిశ ద్దదౌ. ౫౭

తతః స తు స ఏవ సత్యవ్రతో రాజా జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం సంయుతః, అగమోద్భవివేకోద్భ జ్ఞానాభ్యాం సంయుతః విష్ణోః ప్రసాదా దనుగ్రహదేవ ఆస్మిన్ కల్పే వైవస్వతో మనురభూత్. ౫౮

సత్యవ్రతస్య రాజర్షే రామాయామత్యుస్య శార్ణిణః.

సంవాదం మహదాఖ్యానం శ్రుత్వా ముచ్చేత కిల్బిషాత్

అవతారో హరే ర్యోఽయం కీర్తయే దన్వహం నరః,

సంకల్పా స్తస్య సిద్ధ్యంతి స యాతి పరమాం గతిమ్

ప్రళయపయసి ధాతుః సుప్తశక్తే ర్ముఖేభ్యః శ్రుతిగణమవనీతం ప్రత్యుపాదత్త హత్వా,
దివిజ మకథయద్ యో బ్రహ్మ సత్యవ్రతానాం తదహమఖిలహేతుం జిహ్వామీనం సతోఽస్మి
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, పారమహంసాం సంహితాయాం ఆష్టమస్కంధే
మత్స్యావతారచరితానువర్ణనం నామ చతుర్వింశోఽధ్యాయః

ఇత్యష్టమస్కంధః సమాప్తః

ఏవ ముపవర్జితమత్స్యావతారచరిత్రో మునిస్తదాఖ్యానశ్రవణఫల మాహ (సత్యవ్రతస్మేతి)
మాయామత్యుస్య ఆద్భుతమత్యురూపిణః స్వసంకల్పాపాత్రమత్యురూపిణో వా శార్ణిణః హరేః
సత్యవ్రతస్య రాజర్షేః మనోశ్చ సంవాదహావ మిద మాఖ్యానం శ్రుత్వా పుమాన్ కిల్బిషాత్ స్వర్గావగర్గ
గ్రేయోవిరోధినః పాపాత్ ముక్తో భవేత్

యో నరో హరే రము మవతారం తచ్చరిత్ర మన్వహ మహారహః కీర్తయేత్ తస్య సరస్య
సర్వే సంకల్పాః మనోరథాః సిద్ధ్యంతి జీవద్దశాయా మితి శేషః దేహవసానే తు స నరః పరమాం
గతిం ముక్తిం యాతీత్యర్థః

మత్స్యావతారచరిత్రకథనాంతే సుఖప్రతిపత్తయే తదవతారప్రయోజనాని సంగృహ్ణా
న్నమస్కరోతి మునిః (ప్రళయేతి.) యః ప్రళయపయసి ప్రళయార్హవజలే విహరన్నితి శేషః సుప్తా
అప్రబుద్ధా శక్తిః స్పష్టిశక్తి ర్యస్య తస్య విద్రాభిభూతత్వా దితి భావః. అతి ఏవ తస్య ధాతుః
బ్రహ్మాణో ముఖేభ్యః అవనీతం నిస్సృతం శ్రుతిగణం హయగ్రీవే జానురే జాపహృతం తం దివిజ
మనురం హత్వా ప్రత్యుపాదత్త ప్రత్యాహృత్య దాత్రే దిదా విత్యర్థః తదా సత్యవ్రతానాం సత్యవ్రతస్య
ఋషీణాం చ భృతిణో గచ్ఛంతీతివ ల్లింగనమవాయాత్ బహువచనం బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యపతిపాదకం
పురాణ మకథయత్ త మఖిలహేతుం సర్వకారణకారణభూతం జిహ్వామీనం కపటమీనం హరిమహం
సతోఽస్మి సత ఇతి కర్తరి క్తః సమస్కృతవాసస్మేత్యర్థః.

ఇతి శ్రీమత్సాన్వయవయఃపారావారరాకాసుధాకిరస్య సర్వవిద్యోనిదేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలవరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

పండితాయః. చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

అష్టమస్కంధ శ్లోకానుక్రమణికా

[అకరాదిక్రమేణ, అధ్యాయక్రమేణ చ]

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయ:	శ్లోకం:	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయ:	శ్లోకం:
	అ-69			22	అథోదధేర్మత్యమానాద్	8	31
1.	ఓం నమో భగవతే తస్మై	8	2	23	అథోపోష్య కృతస్సానా	9	14
2	అగ్నియోఽతిథయో భృత్యా	16	12	24.	అధోసురాః ప్రత్యుపలబ్ధివేతసః	11	1
3.	అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మా	7	26	25	అధ్యగ్నియో మే సుహృతా	18	31
4.	అచక్షురంధన్య యథాగ్రణీః	24	50	26.	అద్య నః పితరస్తృప్తా	18	30
5	అర్చిత్వా గంధమాల్యాద్యై	16	39	27	అదితేర్దిష్ఠితం గర్భ	17	24
6.	అజాతజన్మస్థితిసంయమాయా	6	8	28.	అన్యైశ్చ కకుభః పర్వా	2	8
7.	అజన్య చక్రం త్వజయేర్యమాణం	5	28	29	అనాద్యవిద్యోపహతాత్మ్యసంవిద	24	46
8	అత్రాపి భగవజ్జన్మ	13	6	30.	అనేన యాచమానేన	21	11
9	అతీతప్రలయాపాయ	24	57	31.	అన్యే జలస్థలః	10	12
10.	అత్రాపి బహ్వృచైర్గీతం	19	38	32.	అన్యేఽప్యేషం ప్రతిద్వన్వాన్	11	42
11.	అథ తార్కసుతో జ్ఞాత్వా	21	26	33.	అన్యవర్తంత యం దేవా	16	37
12	అథాగ్రే ఋషయః కర్మాణీహన్తే	1	14	34	అపి వ్యవశ్య స్త్రమజన్య	12	43
13	అథ తస్మై భగవతే	6	27	35	అవశ్యన్నితి హోవాచ	11	12
14.	అథాసీద్ వారూణీ దేవీ	8	10	36	అపి సర్వే కుశలినః	16	10
15	అథారుహ్య రథం దివ్యం	15	8	37.	అప్యగ్నియస్తు వేలాయాం	16	8
16.	అథావగతమాహత్య్య ఆత్మనో	12	36	38.	అపి వా కుశలం కించిద్	16	5
17.	అథాహోశనసం రాజన్	23	13	39.	అపి వాతిథయోఽభ్యేత్య	16	6
18	అథాహుష్యాత్మరిపోస్త్రవాంతికం	22	11	40.	అప్యథద్రం న విప్రాణాం	16	4
19	అథా ప్యుపాయో మమ దేవి	17	17	41.	అపరాజితేన నమూరకస్విన్	10	30
20	అథాంఘ్రయే ప్రోన్నమితాయ	21	3	42	అభినన్ద్య హరే రాజ్ఞా	23	18
21	అధైతత్ పూర్ణమధ్యాత్మం	19	42	43.	అమృతోత్పదనే యత్నః	6	21

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థాదుః	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థాదుః	శ్లోకం
44.	అంభస్తు యదేత ఉదారవీర్యం	5	28		ఆ-27		
45.	అమృతాపూర్ణకలశ చిహ్నం	8	34	70.	అకూత్యాం దేవహూత్యాం చ	1	5
46.	అయం చ తస్య స్థితిపాలనక్షణః	5	23	71.	అకాశగంధయా దేవ్యా	15	14
47.	అయం వై సర్వకృత్యాఖ్యః	16	67	72.	అచార్యం జ్ఞానసంపన్నం	16	59
48.	అరయోఽపి హి సన్దేహాః	6	20	73.	అఙ్గేషదనికా భూమిః	8	11
49.	అరిష్టోఽరిష్టనేమిచ్ఛ	10	22	74.	అత్యువాన్యమిదం విశ్వం	1	10
50.	అరిక్షయస్తస్యవతిః విహ్వలా	1	15	75.	అత్యుత్కృతాస్తగృహవిత్తజనేషు	3	18
51.	అరిద్ధిభాగాః సోమర్య	10	23	76.	అత్మానం మోచయిత్వాంగ	12	30
52.	అనరోవ్య గిరిం స్కన్ధాత్	6	39	77.	అత్యంశభూతాం తాం మయాం	12	42
53.	అవిక్రియం సత్యమనంత	5	26	78.	అత్యజాన్ముసమ్మద్ధాంస్తవం	17	15
54.	అనతారో హరే ర్యోఽయ	24	67	79.	అదిత్యా వసవో రుద్రా	3	4
55.	అనతారా మయా దృష్టా	12	12	80.	అద్యస్తా వస్య యన్మధ్య	12	5
56.	అశౌషేదృషిభిః సాకమ	24	56	81.	అదిశ త్వం ద్విజశ్శేష్	16	23
57.	అశ్వసారమయం శూలం	11	3	82.	అపిత్యైవం స్తుతో రాజన్	17	11
59.	అష్టాశీతసహస్రాణి	1	22	83.	అపశ్చుః కౌజ్జరీం మోనిం	4	12
58.	అష్టమేఽన్తర ఆయాతే	13	11	84.	అయుష్మతోఽముద్ధారాయా	13	20
60.	అనదవిషయమంఘ్రిం భవగమ్యం	12	47	85.	అయుః సరిం వపురిభీష్ట	17	10
61.	అనురాణాం సుధాఽను	9	19	86.	అమాహ్యబ్రహ్మాతీ నావం	24	35
62.	అహం గిరిశ్రచ్చ సురాదయా యే	6	15	87.	ఆరేభిరేనుసంయత్యా	7	2
63.	అహం భవో యూయ	5	21	88.	అరురుక్షంతి మాయాభిః	11	5
64.	అహో వ్రణామాయ కృతః	29	2	89.	అర్యకన్య సుకప్తశ్ర	13	26
65.	అహో విత భవాన్యేరత్	7	37	90.	అవర్తనోద్వర్తనకమ్మితస్తన	12	19
66.	అహో బ్రాహ్మణదాయాద	19	18	91.	అసీద్గిరివరో రాజన్	2	1
67.	అహిస్త్రిపాహస్ర	7	14	92.	అసాం ప్రాణపరీహ్వానాం	7	38
68.	అహో రూప మహో దామ	9	2	93.	అస్థితస్తద్విమానాగ్ర్య	10	18
69.	అహం త్వాయుఃపిః సాకం	24	87	94.	అసీదతీతకల్పాంతే	24	7

ప్రపంచం	శ్లోకా:	ప్రధానం	శ్లోకం	ప్రపంచం	శ్లోకా:	ప్రధానం	శ్లోకం
95	అస్తీర్య దర్శాన్ ప్రాక్కులాన్	24	40	119	ఇత్యుక్తవస్తం పురుషం	23	1
96	అజ్ఞాం భగవతో రాజన్	23	11	120	ఇత్థమాదిక్య రాజానం	24	39
	ఇ-36			121	ఇత్యుక్తః సోఽనయన్మత్స్య	24	23
97	ఇమే వయం యత్ప్రియయైవ తన్వా	5	31	122	ఇత్థం స నిశ్చిత్య పితామహ	22	10
98	ఇమే న వర్షయన్తత్ర	13	16	123	ఇత్యుక్తః స హనన్నహ	19	28
99	ఇదమాహ హరిః ప్రీతౌ	4	16	124	ఇత్యుక్తా సా దీతీ రాజన్	17	1
100	ఇత్థం గజేంద్రః స యదాఽఽన	2	31	125	ఇత్థం స శిష్యేషు	18	23
101	ఇతి దేవాన్ సమాదిక్య	6	26	126	ఇత్థం విరిజ్ఞాన్తుతకర్మపీర్య	18	1
102	ఇతి మంత్రోపనిషదం	1	17	127	ఇంద్రో మంత్రద్రుమన్తత్ర	5	8
103	ఇత్యాదిక్య హృషీకేః	4	26	128	ఇంద్రో భగవతా దత్తాం	14	7
104	ఇత్యాహస్యసురాన్ వేదాః	5	24	129	ఇంద్రపేనమహారాజ	22	33
105	ఇత్యుక్తా హరిమానయ్య	23	3	130	ఇంద్రజ్యేష్ఠైః స్వకనయై	17	14
106	ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేన	24	4	131	ఇంద్రప్రదానానమరాన్భుజేషు	20	26
107	ఇత్యుక్తవస్తం నృపతిం	24	54	132	ఇన్ద్రేక్షుర్నభగశ్చైవ	13	2
108	ఇతి స్నాన్ ప్రత్యవేధన్వై	8	40		ఈ-2		
109	ఇతి తేఽభిహితస్తాత	12	45	133	ఈరో నగానాం ప్రజనః ప్రజానాం	5	35
110	ఇతి తే జ్యేషితైస్తస్యా	9	11	134	ఈహతే భగవాన్	1	15
111	ఇతి దానవదైతేయా	10	1		ఈ-9		
112	ఇతి బ్రువాణో భగవాన్	12	17	135	ఉచ్చావచేషు భూతేషు	24	6
113	ఇతి శక్రం విషీదన్త	11	37	136	ఉపర్యధశ్చాత్మని గోత్రనేత్ర	7	13
114	ఇతి ఋవాణం నృపతింజగత్పతిః	24	31	137	ఉపర్యగేంద్రం గిరిరాడివాన్య	7	12
115	ఇతి వైరోచనేర్వాక్యం	18	1	138	ఉపేం దం కల్పయాజ్ఞప్రతే	23	23
116	ఇత్యభివ్యాహృతః తస్యా	9	13	139	ఉపనిషన్య పురుషం	16	20
117	ఇత్యసామంత్రితో దైత్యైః	9	8	140	ఉపాదావత్ పతిం భక్త్యా	17	22
118	ఇత్యాపీన్య పితుం వీరో	11	10	141	ఉపదావ పతిం భద్రే	17	19

క్రమసంఖ్య	సంఖ్య	అర్థము	సంఖ్య	క్రమసంఖ్య	సంఖ్య	అర్థము	సంఖ్య
42	ఉత్తమసంఖ్య	4	24	165	ఏవం నిరాకృతో దేవో	11	11
143.	ఉత్తమో కేచిదిమైః	10	9	166	ఏవ మింద్రాయ భగవాన్	23	4
	ఋ—3			167	ఏవం విమోహితస్తేన	24	25
144.	ఋతరామా చ లక్ష్మీద్రో	13	28	168	ఏవం పుత్రేషు వష్టేషు	16	1
145	ఋషేస్తు వెదిశిరస్సుపితా	1	21	169	ఏవం త్వహరహః కుర్యాద్	16	47
146	ఋషయః కల్పయాన్తుః	8	12	170	ఏవ మభ్యర్థితోఽదిత్యా	16	18
	ఏ-42			171	ఏవ మశ్రద్ధితం శిష్యమ్	20	14
147.	ఏవం గజేంద్ర మువర్జిత	8	30	172	ఏవం శస్త్రః స్వగురుణా	20	16
48	ఏవం వ్యవసితో బుధ్యా	8	1	173	ఏక ఏవేశ్వరస్తస్మిన్	6	17
49	ఏవం విరింద్యాదిభిరీడిత	6	16	174.	ఏకా కృతమాలాయాం	24	12
150	ఏవం స్తుతః సురగణైః	6	1	175.	ఏకస్తవేన సదనద్	12	8
151	ఏవం విమోక్ష్య గజయాతవం	4	18	176.	ఏకా కళ్యణస్తస్యా	16	2
152.	ఏవం శస్త్రా గతో గస్త్యో	4	11	177.	ఏకా వ్రినో యన్య న కఙ్కారాద్	8	20
153	ఏవం సుమన్త్రితార్థాస్తే	15	32	178	ఏకన్నో భగవన్ సర్వ	24	3
154	ఏవం విమృశ్యాన్మఖిదారి	8	23	179.	ఏకస్మహరాజ తవేరితో మయా	4	14
155	ఏవం మామస్త్యు భగవాన్	7	41	180	ఏకస్మిన్నంతరే విష్ణుః	8	4
156.	ఏవం నవిపార్జిత మోధనార్థం	15	7	181.	ఏతత్ పరం ప్రపశ్యామో	7	15
157	ఏవం భగవతా రాజన్	12	41	182	ఏతత్ కల్పవికల్పన్య	14	11
158	ఏవం విలేర్మహిం రాజన్	23	19	183	ఏతత్వేదితు మిచ్ఛామో	15	2
159	ఏవం నవిచిత్త్య	19	10	184.	ఏకస్మహః కీర్తయతోఽ	12	46
160.	ఏవం విచక్రతో రాజన్	22	1	185	ఏకస్మే భగవాన్ పృష్ఠః	16	25
161.	ఏవం సురాసురగణానమదేశకాలం	28		186	ఏకత్వమోద్రతం నామ	16	58
162.	ఏవం తాం దుచిరాపాంగీం	12	24	187	ఏతాన్ నయం విజేష్యామో	21	24
163.	ఏవ మభ్యర్థితో విష్ణుః	12	14	188	ఏతావదుక్త్యా భగవాన్	17	21
164.	ఏవం దైత్యైర్మహామాయైః	10	52	189	ఏతైర్మనైర్మనైశ్చ	16	28

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం
190	ఏష యే ప్రాపితః స్థానం	22	31	214.	కాలేన పంచత్వ మితేషు	3	5
191.	ఏష విప్రబలోదర్కః	15	31	215	కి మాత్మనానేన జహాతి	22	9
192	ఏష దానపదైత్యానమ్	22	28	216.	క్రియమాణే కర్మణీదం	23	31
193.	ఏష మే సానమైశ్వర్య	19	32	217	క్రీడాద్ మాత్మన ఇదం	22	20
194	ఏష వై రోచనే సాక్షాద్	19	30	218.	కుకః పున ర్మహ్నవిదాం	20	11
195	ఏష వా ఉత్తమశ్లోకో	20	13	219	కుత న్నక్కర్మవైషమ్యం	23	15
	ఐ-1			220	కుందైః కురవకాశోక్తైః	2	18
196	ఐరావతం దిక్కురిణమారాధః	10	25	221	కుముదోత్పలకల్పార	2	15
	క-35			222	కుక్షిఃసముద్రా గిర మోఽస్థినంఘా	7	28
197	కథం కళ్యణదయాదాః	9	9	223	కృత్వా శిరసి తచ్చేషాం	16	43
198	కబ్ధాస్త్రత్రివోద్భేతుః	10	40	224	కృత్వా తేఽనేన దత్తా	22	22
199	కమందలుం వేదిగర్యః	18	16	225	కృతస్థానవిభాగస్యః	7	5
200	క్రమతో గాం ఓదై కేన	19	34	226	కృతం పురా భగవతః	1	6
201	కయాషక్ప పృషధ్రక్ప	13	3	227	కేనాహం విధినా బ్రహ్మన్	16	22
202	కల్పయిత్వా సృధక్పంక్తౌ	9	20	228	కోను మే భగవన్ కామో	16	13
203	క్షేళభూర్యల్పసారణి	5	47	229	కోను మేఽతికరే న్మాయాం	12	39
204	క్వ దేహోభాతికోఽనాత్మా	16	19	230.	కౌతూహలాయ దైత్యానాం	12	15
205	క్వచిశ్చిరాయు ర్మహి	8	22	231.	కౌస్తుభాఖ్య మభూ ద్రత్నం	8	5
206	కళ్యణస్యాదితేః ప్రీత్యై	23	21		గ-15		
207	కళ్యణోఽఽర్చిర్వసిష్టశ్చ	13	5	232.	గంగాం సరస్వతీం నందాం	4	23
208	కాశ్చేకలాపవలయహర	6	6	233.	గజా స్తురంగాః సరథాః	10	37
209	కామదేవేన దుర్మర్ష	10	33	234	గజేంద్రో భగవత్ స్పర్శాత్	4	6
210	కామాధ్వరత్రిపురకాల	7	32	235	గదాద్రహరవృథితో	11	15
211.	కా త్వం కణ్వనలాశాక్షి	9	3	236	గంధర్వముఖ్య జగతుః	11	41
212	కాయే బలి న్నన్య మహావిభూతిః	20	22	237	గిరిపాతవినిష్ఠిష్టాన్	6	37
213.	కాలేనాగకవిదన్య	24	8	238.	గాయంతోఽతివ్రళంసంతో	18	10

ప్ర సంగ సంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థా యః	శ్లోకాం కః	ప్ర సంగ సంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థా యః	శ్లోకాం కః
239.	గాంవో దీప్తిమాణా రామో	8	15	262	జానామి మమవన్నత్రో	15	28
240.	గిరిం చారోవ్య గదదే	6	38	263	జాంబవా నృక్షరాజస్తు	21	8
241	గుణమయ్యా న్యకత్వాన్య	7	28	264	జిటీవిషే నాఽహ మిహామునా	8	25
242.	గుణారణిచ్ఛన్నచిమాష్మపాయ	8	16	త-162			
243.	గురుణా భర్త్రితః శష్టో	22	30	265	త ముల్కిజో యజమానః	18	22
244.	గృధ్రైః కంక్తై ర్భక్తై రన్యే	10	10	266	త ఏవ నియమాః సాజితే	16	61
245	గృహేషు ఏవ్యధియో	16	7	267	త ఏవ మాణా వసురాసురేంద్రా	10	35
246	గోవిన్దసురిసాధూనాం	24	5	268	త వ్రహేమావదాతేన	6	4
చ - 7				269	త మక్షం బ్రహ్మచరం వరేశం	2	21
247	చక్రేణ తురధారేణ	9	25	270	త వీహమానం నిరహంకృతం	1	16
248	చతుర్ముగాంతే కాలేన	14	4	271	తత ఆదామి సా రాజ్ఞా	24	21
249	చతుర్థశ్చ త్తమత్రాతా	1	27	272	తత స్తదనుభావేన	15	35
250.	చిత్రయం త్యేకయా బుద్ధ్యా	17	2	273.	తత తస్య తే నదనతోః	7	4
251	చిత్రధ్వజపత్రై రాజన్	10	18	274.	తతః కరతలీకృత్య	7	42
252.	చిత్రం తపేహితమహోఽమిత	23	8	275	తతః ఉచ్చైఃశ్రవా నామ	8	3
253	చూడైః ప్రియరైః పనవైః	2	11	276	తతః ఐరావతో నామ	8	4
చ-1				277.	తతోఽభవ త్సారిజాతః	8	6
254	చాయా త్వధర్మోర్మిషు యైః	7	30	278	తతశ్చాపురసో జాతా	8	7
జ-10				279	తత శ్చావిరభూత్	8	8
255	జనో జనస్యాదిశలేనతీం	24	51	280	తతోఽపిషిషుర్దేవీం	8	14
256	జన్మకర్మవయోరూచ	22	26	281	తతః కృతస్యస్త్వయనోత్పరి	8	17
257	జనోఽబుధోఽయం విజకర్మ	21	47	282	తతో రథః కాంచనపట్టసద్ధో	16	5
258	జపే దష్టోత్తరశతం	16	42	283	తతో ధర్మం చతుష్పాదం	14	5
259.	జంభం శృత్వా హతం తన్య	11	19	284	తతో స్త్రీంద్రః పుష్కృత్య	23	24
260	జయంతః శ్రుతదేవ శ్చ	21	17	285	తతః నమద్ర ఉద్యేరిః	24	41
261.	జయోరుగాయ భగవన్	17	25	286	తత్సాక్షోచం జనశిల్పిషావహం	18	28

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః శ్లోకాంకః	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః శ్లోకాంకః
287.	తతో గృహీత్వాఽమృతభాజనం	9 12	313	తద్వీక్ష్యన్యనసం తాసాం	7 36
288	తతః సురగణా స్సర్వే	10 4	314	తదిదం కాలరశనం	11 8
289	తతో దదౌస్సపనేఽరత్రియం	12 18	315	తన్నైచ్చక్ దైత్యవతయో	7 3
290	తత్తేజహం దర్శయిష్యామి	12 16	316.	తస్యంతే లోకతాపేన	7 44
291	త స్తువాషాదిపుబద్ధపంజరాత్	11 26	317	తపఃసారమయం త్యాష్ట్రం	11 35
292	త క్షులం తతః ప్రానం	10 44	318.	తమూచ ద్దునయః ప్రీతాః	24 43
293.	తతో ఏషేతు స్తరవో	10 46	319.	తమృత్తితం వీక్ష్య	7 9
294	తతో మహాషునా వ్యోమ్ని	10 49	320	తమంద్రినేనః స్వపితామహం	22 13
295	త త స్సముద్ర ఉద్వేలః	10 6	321.	తమాయంతం సమాలోక్య	19 8
296	త త స్సుందరాం కృతాంఘ్రి	10 54	322	తమాహ సాతికరుణం	24 14
297	తతో రథో మతలిశ	11 16	323.	తమవిక్లవమవ్రాద	12 37
298	త త బ్రహ్మణాం జగ్ముః	5 18	324	తమాత్మనోఽనుగ్రహార్థం	24 15
299	తతో దేవాసురాః కృత్వా	6 32	325	తయానహ్యతవిజ్ఞాన	12 25
300	త తస్మై మందరగిరి	6 33	326	తవైవ చరణాంభోజే	12 6
301	తత్కథా మమహత్పుణ్యం	1 32	327	తవైవ మారీచ	16 14
302	తతో గజేంద్రస్య	2 30	328.	త్వం బ్రహ్మ పూర్ణమమృతం	12 7
303	తథాసురానవిశ	7 71	329	త్వం చానేన వహథాగే	16 59
304	తథాపి వదతో భూమన్	23 17	330.	త్వం సర్వపరదః శ్చంసాం	16 36
305.	తథాఽఽతురం యూధసతిం	2 28	331	త్వయైవ దత్తం నవ	22 16
306	తదావతద్ గగనతలే	11 31	332.	త్వం వై ప్రజాకాం	17 23
307	తదాసురేంద్రం దివి	20 19	333.	త్వయాభితశ్చాలా	17 18
308.	తద్వామనం చూప	20 21	334.	త్వం సర్వరోకస్య	24 52
309	తద్యదా వృక్ష	19 40	335.	త్వమేక స్సర్వజగతిః	7 22
310.	తదా దేవర్షిగంధర్వా	4 1	336	త్వం బ్రహ్మ పరమం	7 24
311.	తదరోపత దైత్యస్య	6 31	337.	త్వం శబ్దయోవి	7 25
312.	తదుగ్రవేగం దిశి	7 19	338.	త్వం తావదోషధీః	24 34

ప్రముఖము	శ్లోకాః	అధ్యాయము	శ్లోకము	ప్రముఖము	శ్లోకాః	అధ్యాయము	శ్లోకము
339.	త్వం నూన మసురాణాం	22	5	365	తస్యాః ప్రాదురభూత్	17	4
340	త్వం దేవ్యాదిపరాహుణ	16	27	366	తస్యా ఇత్యుపసీతాయ	18	17
341	త్వమాదిరంతో భువనస్య	17	27	367.	తస్మాదస్య వధో ధర్మో	21	13
342	త్వయా సంకథ్యమానేన	5	13	368	తస్మా త్ప్రీతి పదాన్యేన	19	27
343	త్వం మాయయాఽఽత్మా	6	11	369	తస్మై బలిర్వారుణపాశ	22	14
344	త్వయ్యుగ్మ అసీత్	6	10	370.	తస్మేత్తం భాషమాణస్య	22	12
345	తస్యాం కృతాత్మ నణయా	9	23	371	తస్మాదీశ భజంత్యా మే	16	15
346	తస్యాం నరేంద్ర కరభోరు	9	17	372	తస్యా దీనతిరం వాక్య	24	16
347	తస్యానన్ సర్వతో యానై	10	19	373	తస్మై ససీయమానస్య	18	14
348.	తస్యాః కరాగ్రాత్	12	23	374.	తస్మా ఇమం శాపమదా దసాధుః	4	10
349	తస్మాదింద్రోఽబిభేత్	11	33	375	తస్మానుభవః కథితో	5	8
350	తస్మాదేతద్వికం భద్రే	16	62	376	తస్మై నమః పరేశాయ	3	9
351.	తస్యాపి దర్శయామాన	7	43	377	తస్య ద్రోణ్యాం కృగవతో	2	9
352	తస్యాం చక్రః స్పృహం	8	9	378	తత్ర దానవదైత్యానాం	22	36
353.	తస్యా ఆసన మానిన్యే	8	10	379	తత్ర రాజముషిః కర్పిత	24	10
354.	తస్యాంసదేశ ఉశతీం	8	24	380.	తత్ర దేవా స్సుతశసో	18	12
355.	తస్యాః క్రియ ప్రజగతో	8	25	381	తత్రావ్యోన్యం సపత్నాస్తే	10	6
356.	తస్యానుధావతో రేతః	12	32	382	తత్ర దైవాసురో నామ	10	5
357	తస్యాసౌ పదవీం రుద్రో	12	31	383	తత్రావినిష్టావయవాః	11	47
358	తస్మా త్వత్తో మహీం	19	16	384	తత్రాద్రష్టస్వరూపాయ	5	25
359	తస్య తత్ పూజయన్	11	17	385.	తత్రాపి దేవః సంభూత్యాం	5	9
360	తస్యానన్ స్వతో దేవా	10	23	386	తత్రేంద్రో రొచనః	1	20
361	తస్య కర్మో త్రమం వీక్ష్య	10	43	387	తత్రాపి జ్ఞే భగవాన్	1	30
362	తస్మిన్ ప్రవిష్టేనుర	10	55	388	తస్మై వాఽద్ధిరికాననాశ్రయః	2	20
363	తస్మాన్నిరయ ముత్పూజ్య	15	30	389	తాం శ్రీసఖీం కనకకుండల	9	18
364.	తస్మానుకృణ్యతో రాజన్	22	18	390.	తాం వీక్ష్య దేవ ఇతి	12	22

సంఖ్య	శ్లోకా:	ప్రధానము	శ్లోకం	ప్రధానము	శ్లోకా:	ప్రధానము	శ్లోకం
391	తాం ద్రేపీం గిర మాకర్ణ్య	11	36	417	తం బ్రాహ్మణా భృగవః	15	4
392.	తాం దేవదాసీం స వరదాసీ	15	23	418.	తం విశ్వజియనం శిష్యం	15	34
393	తానభిద్రవతో దృష్ట్వా	21	15	419	తం నర్మదాయా స్తట	18	21
394	తాన్ వివిరిత్య	17	13	420	తం బిద్ధం వారుడైః	21	28
395	తాం స్తథా భగ్నుమనసో	6	38	421.	తం వటుం వామనం	18	13
396	తాం స్తథావసితాః వీక్ష్య	1	18	422	తం నేత్రగోచరం వీక్ష్య	17	5
397.	తామగ్నిహోత్రీ మృషయా	8	2	423	తం తాం వయం నాథ	6	13
398	తా మన్యగచ్ఛద్ భగవాన్	12	27	424	తం వీక్ష్య పీడిత మజః	3	33
399	తావత్ సుతం మధ్యాస్తా	22	32	425	తం తద్విదార్తమువలద్య	3	31
400	తావతా విస్తృతః పర్యక్	2	2	426.	తం తత్ర కల్పిన్నవ	2	27
401.	తల్లైశ్వర్యబలశ్రీః	15	10		ద-31		
402	తృతీయాం బదబామేకే	13	9	427	దత్తే మాం యాచమానాయ	13	13
403	తృతీయ ఉత్తమోనామ	1	23	428.	దదౌ కృష్ణాజినం భూమి	13	15
404	తేఽన్యోన్యమభినంసృత్య	10	27	429	ద్రవ్యం వయః కర్మ గుణాః	5	43
405	తేఽన్యోన్యతోఽసురాపాత్రం	9	1	430.	దళమో బ్రహ్మసావర్ణి	13	21
406	తేఽనాగరాజమామంత్ర్య	7	1	431.	ద్వాదశ్యాం సవితా తిష్ఠా	13	6
407	తేనాహం నిగృహీతోఽస్మి	22	7	432	దక్షిణాం గురవే దద్యాత్	16	55
408	తేనైవ మహసా సర్వే	6	2	433	దిదృక్షవో యన్య పదం	3	7
409	తే సాలయంతః సమయ	9	22	434	ద్విమూర్తా కాలనాభోఽథ	1	20
410	తే వైరోచని మాసీనం	6	29	435	దిశః ప్రసేదుః సలిలాశయాః	13	4
411	తేషాం పదాభూతరథాంగ	10	38	436	దిష్ట్యా త్వం విబుధశ్రేష్ఠ	12	35
412.	తేనైవ వామనం	21	14	437.	దిక్షు భ్రమత్కందుక	12	20
413	తై పైః పేష్వాదృశై	5	46	438	దీర్ఘపీఠదోర్ధ్వంధః	8	32
414	తే సునిర్విణమనః	7	7	439	దుఃఖారోద్వహాశ్రాంతాః	6	34
415	తోయైః సమర్హజైస్సృగ్భిః	21	6	440	దృఢం పండితమాన్యజ్ఞః	20	15
416	తం త్వామహం దేవరం	24	53	441	దృష్ట్వా మృదే గరుడవాహ	10	56

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థాయః	శ్లోకాంశః	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థాయః	శ్లోకాంశః
442.	దృష్ట్యాఽదితస్తం విజగర్వ	18	11	466	న తస్య హి త్వచమపి	11	32
443.	దృష్ట్యాఽరీనవ్యసంయతా	6	28	467.	న తత్ప్రతిదిధిం యత్ర	10	53
444	జేవలింగప్రతిచన్న	9	24	468	న తద్దానం ప్రశంసంతి	19	36
445	దేవదానవపీరాజాం	10	15	469	న తే గిరిత్రాఖిలౌకపాం	7	31
446	జేవాః స్వం బాగ మర్హంతి	8	33	470.	న తేఽరవిందాక్ష	24	30
447	దేవాళ్ళ తచ్చాస్య శిఖాహత	7	15	471	న త్వా మఖిలివవ్యంతి	22	34
448.	దేవదేవ మహాదేవ	7	21	472	నదీశ్చ నాదీసు శిలా	20	29
449	దేవదేవ జగద్వాసి	12	4	473	నేదుద్ధందుభయో దివ్యా	4	2
450	దేవహోత్రస్య తనయ	18	32	474	నంద స్సునందోఽథ	21	16
451	దేవగుహ్యత్ సరస్వత్యాం	21	17	475	న పుమాన్ మా ముపనన్య	29	20
452.	దేవాః సుకర్మమత్రామ	13	31	476	న భేతవ్యం కాలకూటాద్	6	25
453.	దేవమాతర్మనత్యామే	17	12	477	నముచిస్త ద్వధం దృష్ట్యా	11	29
454	జేవేష్వథ విలీనేసు	15	33	478	నముచిః సంపదశభిః	11	23
455	దేవా వై దృతయో నామ	1	29	479	నమో హిరణ్యగర్భాయ	16	33
456	దైత్యాన్ గృహీతకంశౌ	9	21	480	నమో మరకతశ్శామ	16	35
457	దూయమానాం తాం	24	36	481	నమశ్చివాయ రుద్రాయ	16	32
ధ-7				482	నమో ద్విశీరే త్రిపదే	16	31
458	ధన్వంతరితి ఖ్యాత	8	25	483.	నమస్త ఆదిదేవాయ	16	34
459	ధనుశ్చ దివ్యం	15	5	484	నమస్తుభ్యం భగవతే	16	29
460	ధర్మః క్వచిత్ తత్ర న	8	21	485.	నమోఽవ్యక్తాయ సూక్ష్మాయ	16	30
461.	ధర్మాయ యశసేఽర్థాయ	19	37	486.	నమస్తే పురుషశ్రేష్ఠ	24	28
462.	ధర్మస్య సూన్యతాయా తు	1	25	487.	నమ ఏతదలం రాజా	24	20
463	ధ్యాయా భగవదాదేశం	24	42	488	నేమం విరించిో లభతే	23	6
464	రాక్షాః కమండలుజలం	21	4	489	నమస్తే పృథ్విగర్భాయ	17	26
న-76				490	నమోఽస్తు తస్మా ఉపశాంత	5	44
465.	నటనన్మూఢ మాయాభి	11	4	491	నమస్తుభ్య మనంతాయ	5	50

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా	అర్థానుః శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా	అర్థానుః శ్లోకం
492	నమో నమస్తేఽఖిల కారణాయ	3	15	518 నాహం బిభేషు నిరయాన్	20 5
493	నమశ్శాంతాయ ఘోరాయ	3	12	519 నిత్యం ద్రష్టాసి మాం యత్ర	23 10
494	నమో నమస్తుభ్యమనన్యవేగ	3	28	520. నివతన్ స గిరి స్తత్ర	6 95
495.	నమ ఆత్మప్రదీపాయ	6	10	521. నిబధ్య వాపం తచ్చుంగం	24 45
496	న మామిమే జ్ఞాతయ ఆతురం	2	32	522. నియుధ్యతో రేవ	2 66
497	న యత్రాసాదాయత భాగ	24	49	523. నిరీక్ష్య పృథనాందేవః	11 27
498	న యన్య పథ్యో న చ	5	22	524. నిర్వర్తితాత్మనియమో	16 28
499	న యన్య కళ్యాణి తితర్తి	5	30	525 నిర్వృత్యమానా మదదే రభూత్	7 18
500	న యన్య దేవా ఋషయః	3	6	526 నివేదితం త ద్భుక్తాయ	16 41
501	న యస్మాద్యంతో మధ్యం చ	1	12	527 నిశమ్య కర్మ తచ్చంభోః	7 45
502	న వయం త్వం రై రైత్తైః	9	4	528 నిశమ్య తద్వధం బ్రాతా	19 7
503	నవయోవన నిర్వృత్తః	8	43	529 విశామ్యైతత్ సురగణా	5 17
504	న వయం మన్యమానానాం	11	6	530 విష్ణాం తే నరకే మన్యే	19 85
505	నవమో దక్షసార్థిః	13	18	531. విసత్త్వా లోలుపా రాజన్	8 29
506	న వా ఆయం బ్రహ్మబంధుః	21	10	532 నృత్యవాదిత్రగీతై శ్చ	16 57
507	న విద్యతే యన్య చ జన్మ కర్మ	3	8	533 సూనం త్వం భగవాన్	24 27
508	న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ	11	40	534 సూనం తపో యన్య న	8 20
509.	న సంతి తీర్థే యది	16	4	535 సూనం త్వం విధినా సుత్రూః	9 5
510	న హ్యసత్కాత్ పరోఽధర్మ	20	4	536 నేదు ర్ముహూ ర్ధ్నందుభయః	20 20
511	న హేతస్మిన్ కులే కశ్చిత్	16	3	537. నై నం కశ్చిత్ కుతో వాపి	15 26
512.	నాన్యత్ తే కామయే రాజన్	16	17	538. నై తస్మే స్వస్తయే రాజన్	24 22
513	నానరణ్యపశువ్రాత	2	7	539. నై తత్ పరస్యా ఆఖ్యేయం	17 20
514	నాభి ర్నుభవే శ్వననం	7	27	540. నై వం వీర్యోజలవరో	24 26
515.	నాయం వేద స్వ మాత్మానం	3	26	ప-50	
516	నావమః కర్మకల్పోపి	5	48	541 వంచమో రై వతో నామ	5 2
517	నాహం కమండలావస్మిన్	24	18	542 పత్నీ వికుంఠా శుభ్రన్య	5 4

ప్రస్తుతం	శ్లోకా:	అక్షరమన్నంధశ్శోకా:	ప్రస్తుతం	శ్లోకా:	అక్షరమన్నంధశ్శోకా:
543 పరాజిత్రో రసభిశ్చ హాపితో	15	3	569 పారం మహిమ్ను ఉరువిక్రమతో	28	29
544 వర్తే ర్వివాసితా సాహం	16	16	570. పాలయంతి ప్రజాపాలా	14	6
545. ఏత్యుర్నిగదితం క్రుత్వా	21	25	571. పాణ్ మఖే ఘావవిష్టేషు	9	16
546. వదం ద్వితీయం క్రమత	20	94	572 ప్రాజాదభూద్యన్య చరాచరాణా	5	37
547. వదైతేన మయా క్రాంతో	2	31	573 ప్రాజ్ఞైః వైః ప్రాణినః	7	39
548 వదాని త్రిదే దత్తాని	21	29	574 ప్రాప్య త్రిభువనం చేంద్ర	23	20
549. వయోధిం యేన విన్మత్య	5	10	575 ప్రామోఽధునా తేసురయూథ	17	16
550 వయోభక్ష్ణో వ్రతి మిదం	16	46	576 ప్రాహరత్ కులిశం తస్మా	11	12
551 వర్జన్యమోషో జుజుః	20	31	577 విమమందః కోవిదారైః	2	13
552 వరాగ్ రిక్త మహర్ణం వా	19	41	578 పితామహో మే భవదీయనమృతః	22	8
553. వరిక్రమ్యాదిపురుషం	28	12	579 పితా వ్రహ్మద పుత్రః	9	14
554. వరీక్షితైః సం వ తు బాదరాయణ	1	93	580 పీతవాసా మహోరస్కః	8	33
555. పవిత్రాః చాక్షుషా దేవాః	13	34	581 పీతే గరే వృషాంకేణ	8	1
556 ప్రజాపతిపతి ర్మహ్మ	23	20	582 పీతప్రాయేఽమృతే దేవైః	9	27
557 ప్రజమ్య శిరసాధీశ	4	4	583 ప్రీత్యా శన్దైర్గదదమ	17	7
558. ప్రజవం సత్య మవ్యక్తం	4	22	594 ప్రీతా శ్చా పురసోఽనృత్యకా	18	8
559. ప్రతిప ద్దిన మారభ్య	26	48	585 పురాణంహితాం దివ్యాం	24	55
560 ప్రతిక్రతు మదాతు స్తే	21	32	586 పుంసః కృపయతో భద్రే	7	40
561 ప్రతిక్రతుం త్యయైతస్మై	19	31	587 పుంసాం క్లాఘవమం మశ్యే	22	4
562 ప్రలయపయసి ధాతుః	24	61	588 పుంసోఽయం సంస్మృతేర్వైశ్చ	19	25
563 ప్రవిష్టం వీక్ష్య భృగవః	18	25	589 పూజాం చ మహతీం	16	51
564 ప్రవిష్ట మాత్మని హరే రంకం	17	23	590 ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామం	8	42
565 ప్రవాంఘంపుషోరు	15	18	ప్ర-1		
566 ప్రస్కన్నం విభతః పాతే	7	46	591 చాల్లన స్యామలే పక్షే	16	25
567. పాదౌ మహీయం స్వకృతైవ	5	32	బి-19		
568 పారా మరీచిచ్ఛాద్వా	18	19	592 బద్ధం వీక్ష్య పతిం సాధ్వీ	22	19

కృమనంబాః	కృతాః	అధ్యాయః	శ్లోకాః	కృమనంబాః	కృతాః	అధ్యాయః	శ్లోకాః
593	బలా నృహేంద్ర త్రిదశాః	5	39	618	భవద్వి రమృతం ప్రాస్తం	11	44
594	బలేః పదత్రయం భూమేః	15	1	619	భుక్తవత్సు చ సర్వేషు	16	56
595	బలేన సచివై ర్ముద్భాః	21	23	620	భుంజీత తై రనుజ్ఞాతః	16	44
596	బలి రేపం గృహవతిః	20	1	621	భుకుండిభి శ్చక్రగదర్థిపట్టిశై	10	36
597	బలి ర్మహేంద్రం దశభి త్రిభిః	10	41	622.	భూషణాని విచిత్రాణి	8	16
598	బలి శౌర్యససా స్పృష్టః	11	48	623.	భూతభావన భూతేశ	22	21
599	బ్రహ్మ శరవః కుమార శ్చ	19	26	624	భోజయే త్తాన్ గుణవతా	16	54
600	బ్రహ్మరుద్రాగిరోముఖ్యాః	8	27		మ-37		
601.	బ్రహ్మదయో లోకనాథాః	21	5	625.	మమదాం స్త మఖిషేత్య	15	24
602	బ్రహ్మన్ య మనుగ్రహ్ణామి	22	24	626.	మత్స్యకూర్మనరాహద్యై	4	21
603	బ్రహ్మన్ సంతనుశిష్యస్య	23	14	627.	మత్స్యకచ్ఛపసంహార	2	17
604	బ్రహ్మత్వాప్రేషిరో దేవాన్	11	43	628.	మదీయం మహిమానం చ	24	38
605	బాదరాయణ ఏకతై	1	31	629	మథ్యమానాత్ తతా సింధోః	7	16
606	బిభేషి నాహం నిరయాన్	22	3	630	మథ్యమానేఒర్జవే సోఒర్జిః	7	6
607.	బిభత్ స్వకేశభారేణ	8	44	631.	మధుకైః కాలితాలై శ్చ	2	12
608	బిత్వైః కపిత్థై ర్జంబీరైః	2	14	632.	మధువ్రతవ్రాతవిధుస్తయా	18	3
609.	బుభుజేచ్ఛ త్రియం స్వస్థాం	15	36	633	మధువ్రతస్రగ్వనమాలయా	20	33
610.	బ్రూహి కారణ మేతస్య	15	27	634	మనవోఒస్మిన్ వ్యతీతాః ఒచ్	1	4
	భ-14			635	మస్సంతరేషు భగవన్	14	1
611	భగవ న్ముద్యమో ఛాయాన్	15	25	636	మన శ్చైవకాగ్రయా బుద్ధ్యా	17	3
612	భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి	24	1	637.	మనస్వినః కారుణికస్య	20	10
613.	భద్రం ద్విజగదాం బహ్మణ	16	11	638.	మనవో మనుషుత్రా శ్చ	14	2
614.	భవా నావిరితా న్వాపి	19	15	639	మనుష్ఠమోదశో భావ్యో	13	30
615	భవద్విదో భవా న్వాపి	15	29	640.	మను రైవ ధర్మసావర్ణి	13	24
616	భవద్వి ర్విజితా హ్యేతే	21	23	641.	మను ర్వా ఇంద్రసాచర్ణి	13	33
617.	భవితా రుద్రసాచర్ణి	13	27	642	మను ర్విపస్వతః పుత్ర	13	1

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం
643.	మంత్రిత స్తంభత్ర క్షిద్రం	28	16	698.	యత్పాదపద్మమకరంద	28	7
644	మల్లికాళతపత్రైశ్చ	2	19	699.	యత్పూజయా కామదుఘాన్	6	9
645	మహామణికిరీచేన	6	5	670	యత్ర సంగీతవన్నాదైః	2	6
646	మహేం సర్వాం హృతాం	21	9	671	యత్ర యత్ర హరేర్జన్మ	1	2
647	మహేంద్రః శ్లక్ష్యయా నాచ	6	30	672	యత్ తద్ వపుః	18	2
648.	మహోరగాః సముత్పేతుః	10	47	673.	యతో యతోఽహం	19	9
649	మయాస్మై యద్వరో దత్తో	11	38	674.	యత్ర యత్రావతన్మహ్యం	12	33
650	మరుతో నివారకపదైః	10	34	675	యత్ర నిత్యవయోరూపాః	15	17
651	మార్మక ప్రపన్నపశూపాళ	3	17	676	యమస్తు కాలనాభేన	10	29
652	మాన స్తంభనిమిత్తానాం	22	27	677	యత్సేవయాగ్నేరివ	24	48
653	మాలీ సుమాల్యశిబిలో యుధి	10	57	678	యత్పాదయోరకరచీః	22	23
654.	మాం వచోభిః సమారాధ్య	19	19	679	యథానుకీర్తయంత్యైతత్	4	15
655	మిథః కలిరహిత్రేషాం	8	38	680	యథామృతం సురైః	5	12
656	ముఖాని పంచోపనిషద	7	29	681	యథా హి స్తంభశాఖానాం	5	49
657	ముక్తా విశానైర్మణిహేమ	15	20	682	యథా భగవతా హ్మన్	5	11
658	మృదంగళంఖాపకదుందుభి	15	21	683	యథాగ్నిమేధన్యమృతం	6	12
659	మేఘశ్యామః కనకపరిధిః	7	27	684	యథార్చి షోఽగ్నేః	3	29
660	మేఘా మృదంగపజవ	8	13	685	యథా తాని పునః	16	17
661.	మౌంజ్యా మేఘలయా	18	24	686	యద్వచ్చయా తత్ర	4	9
య - 72				687	యదా దుర్వాసస శ్వాపాద్	5	16
662.	య ఇదం దేవదేవవ్య	23	30	688	యదా యుద్ధేఽనురైః	5	15
663.	య ఏకవర్ణం తమనః	5	29	689.	యద్గంధమాత్రాద్ధర మౌ	2	21
664	య చ్చక్షురాసీత్	5	36	690.	యద్యస్మిన్నంతరే బ్రహ్మణ	1	3
665.	యజమానః ప్రముదితో	18	28	691	యద్ మద్ వతో నాంఛసి	18	32
666	యజమాన స్వయం	20	18	692.	యదా కదాచి జీవాత్మా	22	25
667	యతో జాతో హిరణ్యాక్ష	19	5	693.	యద్భచ్చా లాభతుష్టన్య	19	26

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం
694	యదృచ్ఛ యోవనన్నేన	19	24	720.	యేఽవశిష్టా రణే తస్మిన్	11	46
695.	యద్ యద్వన్యతి లోకే	20	6	721.	యైరియం బుభుజే బ్రహ్మణ	20	8
696	యదన్యసావధర్మేణ	20	12	722.	యోఽసౌ గ్రాహః సవై సదన్యః	4	8
697.	యదర్థ మదదాద్రూపం	24	2	723	యోగరంధికకర్మాణో	8	27
698	యథోపతోషం వాసాంపి	9	15	724.	యోసావస్మిన్ మహాకలే	24	11
699	యద్యత్తమ శ్లోక భవాన్	22	2	725	యోనో భవాయ ప్రాగాపిత్	21	21
700	యద్ యుజ్యతేఽనుసమకర్మ	9	29	726	యోఽసౌ భగవతా బద్ధః	18	14
701	యయా హి విద్వానపి	22	17	727	యం ధర్మకామార్థవిముక్తికామా	9	19
702.	యన్య బ్రహ్మదమో దేవా	3	22	728	యం స పశ్యతి పశ్యంతం	1	11
703	యస్మిన్నిదం యతశ్చేదం	3	3	729.	యం మా మసృచ్చన్తస్య	1	44
704	యస్మిన్ వై రానుబంధేన	22	6	730.	యం వినిర్జిత్య కృచ్ఛ్రేణ	19	6
705.	యజ్ఞావయో యాః కథితాః	14	3	731.	యాః ప్రభు స్సర్వబూతానాం	21	20
706	యజ్ఞేక యజ్ఞపురుష	17	8	732	యాః స్వాత్మనీదం	3	4
707	యాం న ప్రజం త్యధర్మిష్ఠా	15	22	733	యాః కశ్చనేశో బలినోఽంత	2	33
708	యాత దానవదై తేయైః	6	19		ర-9		
709	యాతుదన్యశ్చ శతకః	10	48	734	రస మవష్టాంఘ్రితలేఽథ	20	23
710	యావంతో విషయాః	19	21	735	రథినో రథిని స్తత్ర	10	8
711	యావత్పతత్యసౌ	21	30	736	రక్షిప్యే సర్వతోఽహం	22	35
712.	యుయోధ బలిరింధేణ	10	28	737.	రహ్మా ముపవనోద్యునైః	15	12
713.	యూయం యదనుమోదధ్వం	6	24	738	రజ మ్మృదిత మేత తే	5	1
714.	యే త్వాత్మరామగురుభిః	7	38	739.	తాజం శ్చతుర్ధశై తాపి	18	36
715.	యేన చేతయతే విశ్వం	1	9	740.	రాహుణా చ తథా సోమః	10	31
716.	యేన మే పూర్వమద్రీణం	11	34	741	రుక్మపట్టకపాదై శ్చ	15	15
717.	యేన సమ్మోహితో దైత్యాః	12	13	742.	రూపం తవై తత్	6	9
718.	యే మాం త్వాం చ సంశ్చేదం	4	17		ల-8		
719.	యే మాం స్తువంత్యనేనాంగ	4	25	743	లబ్ధిప్రసాదం నిర్ముక్తం	23	5

ప్రస్తుతాంశం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం	ప్రస్తుతాంశం	శ్లోకా:	అధ్యాయం	శ్లోకం
744.	లిప్సంతః సర్వవస్తువి	8	36	769	విరజాంబరసంవీత	8	45
745	లోభోఽధరా త్రివిః	5	42	770	విలోక్య విఘ్నేశవిధిం	7	8
	వ-40			771	విలోక్య తం దేవవరం	7	20
746	వచస్తవైత జ్ఞనదేవ సూన్యతం	19	2	772.	విలోకయంతి నిరవద్య	8	19
747	వచోభిః పరుషై రింద్రః	11	20	773	విష్ణుమనసో దేవా	8	37
748	వజ్రపాణిస్త మాహేదం	11	8	774	వృకా వరాహా మహిష్మర్షకల్యా	2	22
749	వత్స ప్రహ్లాద క్షద్రం తే	౨9	9	775	వృతో వికర్ష నృహతీం	15	11
750	వర్జయే దనదాలాపం	16	49	776	వృథా మవోరథ స్తస్య	21	33
751	వయం కళ్యవదాయాదా	9	7	777	వృషాకపి స్తు జంభేన	10	32
752.	వశిష్టతనయా స్సప్త	1	24	778.	వృషధ్వజో విశామ్నేదం	12	1
753	వాక్యాం చ భందాపి రపే	20	27	779	వృష మారుహ్య గిరిశః	12	2
754	వాతోద్భూతోత్తరౌష్ణిమైః	10	14	780	వేదానాం సిర్వదేవానాం	23	22
755.	విగాహ్య తస్మి న్నమృతాంబు	2	25	781	వేదోపవేదా నియమావ్వితా	21	2
756	విభు రింద్ర సురగణా	5	3	782	వైకుంఠ కల్పితో యేన	5	5
757	విపరీతం ప్రాణమనోచి	5	27	783	వైరానుబంధ ఏతావాన్	19	13
758	విప్రో ముఖం బ్రహ్మచ యస్య	5	41	784	వైరోచనాయ సంరబ్ధో	11	2
759	విరించో భగవాన్ దృష్ట్వా	6	3	785	వైలోనా బలి స్సంఖ్యే	10	16
760.	విరక్తః కాషభోగేషు	1	7		శ-20		
761	విప్రలబ్ధో దదామితి	21	34	786	శంఖతూర్యమృదంగానాం	8	26
762	వింధ్యావలి ప్రదాలగత్య	20	17	787	శంఖదుందుభయో నేదుః	18	7
763	విభేషి నాలహం నిరయాత్	22	3	788	శంఖతూర్యమృదంగానాం	10	7
764.	విహంగమాః కామగమా	13	25	789	శతాభ్యాం మాతలిం పాశో	11	22
765	విశ్వాయ విశ్వభవన	17	9	790	శ్యామాపదతో	18	2
766	విష్టవే జ్యేం ప్రదాన్యంత	19	29	791	శ్లథద్ధ్రుకూలం కలిరీం చ	12	21
767.	వివ్యక్తేనో విసుద్ధ్యాం తు	13	23	792	శిరోబిద్ధుద్ధృతకరీటకుండలై	10	25
768	వివస్వత శ్చ త్వే జాయే	13	8	793	శిరస్త్యమరతాం వీతం	9	2౬

శ్లోకం	శ్లోకా:	అర్థము:	శ్లోకం:	అర్థము:	
794	శివాభి రాఖిభిః కేచిత్	10 11	818	న త్వం విధత్వాస్థిం	6 14
795	శ్రీయా విలోకితా దేవాః	8 28	819	న త్వం నో దర్శయాత్మాన	5 45
796	శ్రీర్వక్షసః పితర	5 40	820.	స త్వేన ప్రతిరిత్యాయ	8 11
797.	శ్రీపత్నం కౌస్తుభం మాలాం	4 19	821.	సత్యం సమీక్ష్యైర్జుటవో	21 1
798.	శ్రుత్వాశ్వమేదై ర్యజమాన	18 20	822	సత్యవ్రతస్య సతతం	21 12
799.	శృతేన తేన పురుషం	16 22	823	సత్యం పుష్పఫలం	19 39
800	శృంగాణిమావి దిష్ట్వాని	4 19	824	స్తవస్తై ర్జయశ్చైశ్చ	21 7
801	శృతం పయని నై వేద్యం	16 40	825.	స కు సత్యవ్రతో	24 58
802	శ్రేయః కుర్వంతి భూతానాం	20 7	826	స్తవద్యయం యాతి	8 18
803	శేషం చ మత్కలాం	4 20	827	స తత్ర హాసిన	22 15
804.	శ్రోణాయాం శ్రవణద్వాదశ్యాం	18 5	828	సత్యవ్రతస్య రాజస్తేః	24 59
805	శ్రోత్రా ద్విశో యస్య	5 38	829.	సత్యవ్రతోఽంజలిగతాం	24 13
	ష-1		830.	స త్వం సమీహితమదః	12 11
806	షష్ఠ శ్చ చక్షుషః పుత్రః	5 7	831.	స తానావతతః శక్రః	10 42
	స-108		832.	స తేనైవాష్టరాణి	11 28
807	స ఏకదాఽఽరాధనకాల	4 8	833.	స ధర్మతప్తః కరిభిః	2 23
808	స ఏతాం తత	24 19	834.	స్మర్యే చ కామం నృప	20 28
809	స్కన్నే రేతసి	12 35	835.	స ప్రదీపాధిపకయో	19 23
810	సఖాయం సతితం దృష్ట్వా	11 13	836.	స పత్నీం దీనవదనాం	16 3
811.	సంక్షేపతో మయోక్తావి	13 7	837.	స ప్రవేషిద్యతనా దూర్వ్యం	24 32
812	స చాపనిజ్యమానాంఘ్రిః	2 4	838.	సపత్నానాం పరామృద్ధిం	10 3
813	స చాహం వి త్రలోభేన	20 3	839.	సభాజితో భగవతా	12 3
814	స బ్రహ్మవర్చసేనైవ	18 18	840.	సమిధ మహితం వహ్నిం	18 19
815	స తన్నికేతం పరిమృశ్య	19 11	841.	సభావత్సరరత్నాధ్యాయం	15 16
816	సత్యం భగవతా ప్రోక్తే	20 2	842.	సమాహితేన మనసా	5 20
817.	సత్యకా హరయో వీరా	1 18	843.	సంపృష్టో భగవానేవ	5 14

సంఖ్య	కోడా	అక్షరముల సంఖ్య	కోడా	సంఖ్య	అక్షరముల సంఖ్య
844. సముద్ర పీఠకాశేయ	8	15	870. సహాయేన మయా	6	28
845. సంద్యం విదో ర్వాసవి	20	24	871. స్వామంబువస్యేహ గురో	1	1
846. స్నాతకః కుచిర్యథోత్తేన	18	45	872. స్వారోచిషో ద్వితీయస్తు	1	19
847. స్వాగతం తే నమస్తుభ్యం	18	29	873. స్వాగతేనాభినంద్యాత	18	27
848. స విదాస్యతి తే	16	21	874. సా తు తత్రైకరాతేజ	24	17
849. స్వదామాభ్యో హరేరంశః	18	29	875. సా త మాయాంక	12	26
850. సర్వాత్మసీదం భువనం	20	30	876. సా త్వం నః స్పర్ధమానానాం	9	6
851. సర్వమేకమయా ఖ్యాతం	28	28	877. సాధయత్సామృతం రాజన్	10	2
852. సర్వేంద్రియగుణద్రష్ట్రే	3	14	878. సాలావృకాణాం శ్రీదాం	9	10
853. సరోఽనిలం వంకజరేణు	2	24	879. స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నః	7	4
854. సర్వతోలంకృతం దివ్యైః	2	10	880. సావర్ణిస్తపతీ	13	10
855. సరితృరోభిరచ్ఛేదైః	2	8	881. సిద్ధచారణగంధర్వ	2	5
856. సర్గం ప్రజేశరూపేణ	14	9	882. సిద్ధవిద్యాధరగణాః	18	9
857. సర్వే లీలావతారాస్తే	24	29	883. సినిహల్యాం మృదాఽఽలిప్య	16	26
858. సర్వతః శరకూటేన	11	24	884. సింహనాదాన్ విముంచంత	10	24
859. సర్వసాంగ్రామికోపేతం	10	17	885. శ్రీమ న్మవివాహే చ	19	43
860. సరితృరస్సు శైలేషు	12	34	886. సుదర్శనాదిభిః స్వాప్తైః	6	7
861. సనర్జితాసురీం మాయా	10	45	887. సునందాయాం వర్షశతం	1	8
862. సప్రేక్ష్యతవిషిస్త	8	46	888. సుమహత్ కర్మ	23	27
863. స్వప్నస్కరేణోద్భుత	2	26	889. సురాసురేంద్రై ర్భుజ	7	10
864. స సింహవాహ ఆసాద్య	11	14	890. సులభా యుధి	20	9
865. సక్రాయణన్య తనయో	13	35	891. సురశ్రీతేకవిభ్రష్ట	15	18
866. స విశ్వకాయః పురుహూత	1	18	892. సునందముఖ్యా ఉపతస్థ	20	32
867. స విలోక్యేంద్రవాహ్వాదీన్	5	19	893. సూయమానో జనైః	14	10
868. స నై వ దేవాసుర	3	24	894. సృష్టో దైత్యేన	10	50
869. స నై పూర్వమభూద్	4	7	895. సేయం గుణమయా	12	40

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం
896	సేహే రుజం	11	18	95	హహాకారో మహా నాసీద్	21	27
897	సోమం మనో యన్య	5	34	916	హృద్యంగధర్మస్తనయోః	20	25
898	సోత్థాయ బద్ధాంజలి	17	6	917	హేమకాలాక్షవిగ్ధవృద్	15	19
899	సోఽనుకంపిత ఈశేన	4	5	918	హేమాంగదలనద్వాహుః	15	9
900	సోఽనుప్రజ్ఞాతివేగేన	12	28	919	హై విప్రచిత్రే హే రాహో	21	19
901	సోనుధ్యాత స్తతో	24	44	920	హంసకారంధవాకీర్ణం	2	16
902	సోపగూఢా భగవతా	12	29		క్ష - 5		
903	సోంతః సరస్వ్యరుజలేన	3	32	921	క్షిప్త్వా క్షీరోదధౌ సర్వా	6	22
904	సోఽన్యత్రవ్రతదుఃశీలా	1	26	922	క్షేత్రజ్ఞః సర్వభూతానా	18	11
905	సోఽహం విశ్వస్యజం	3	36	923	క్షిప్యమాణస్త మాహేద	24	24
906	సోఽహం దుర్మాయినః	11	6	924	క్షీణరిక్తశ్చ్యుతః స్థానాత్	22	29
907	సోఽయం స్రుతిహతో	11	36	925	క్షేత్రజ్ఞాయ నమస్తుభ్యం	3	13
908	సంగ్రామే వర్తమానానాం	11	7		త్ర - 4		
909	సంయమ్య మన్యసంరంభం	11	45	926	త్రయోదశ్యా మథో విష్ణోః	16	10
	హ - 11			927	త్రిభిః క్రమై రసంతుష్టో	19	22
910	హంత బ్రహ్మన్నహో శంభో	6	18	928	త్రిభిః క్రమై రిమాన్ లోకాన్	19	33
911	హన్యమానాన్ స్వకాన్	21	18	929	త్రిలోక్యాం క్షీయమాణామం	24	33
912	హవిష్మాన్ సుకృతిః	13	22		జ్ఞ - 2		
913	హయగ్రీవః శంకురితః	10	21	930	జ్ఞాత్వా తద్దానవేంద్రన్య	24	9
914	హరీన్ దశశతా న్యజౌ	11	21	931	జ్ఞానం చానుయుగం బ్రూతే	14	8

అష్టమ స్కంధ సమాప్తః

విజయ ముద్రాశాల, చిత్తూరు (ఆంధ్ర)

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

నవమస్కంధ విషయానుక్రమణికా

అధ్యాయే

పృష్టాంకాః

౧ వై వస్వతమనువంశకథనమ్	1
౨ వృషద్రస్య తపోకథనం, కరూణాది పంచానాం పంచానాం కథనం చ	12
౩ మనువుత్రస్య శర్యాతేః వంశకథనమ్	21
౪ మనువుత్రస్య నాభాగస్య వంశకథనం - అంబరీషోపాఖ్యానమ్	30
౫ అంబరీషకృతసుదర్శనస్తవః	52
౬ కజ్జెకువంశకథనం - మాందాతృజన్మకథనమ్	60
౭ పురుకుత్సహరిశ్చంద్రయోః ఆఖ్యానమ్	74
౮ అనమంజనవృత్తాంతః	81
౯ భగీరథేన గంగాయాః ఆనయనం - సౌదాసచరితమ్	89
౧౦ శ్రీరామచరితమ్	102
౧౧, శ్రీరామవంశచరితమ్	116
౧౨ శ్రీరామపుత్రస్య కుశస్యాన్వయప్రకారః	125
౧౩ నిమిచరితమ్	129
౧౪ బుధజననమ్	136
౧౫ పరశురామావతారః	149
౧౬ పిత్రాజ్ఞయా పరశురామకృతమాతృవధప్రకారః	159
౧౭ ఆయోర్వంశవర్ణనమ్	169
౧౮ యయాతిచరితమ్	173
౧౯ యయాతేః ముక్తికథనమ్	185
౨౦, దుష్యంతచరితం - భరతచరితమ్	193
౨౧, భజద్వాజవంశవర్ణనమ్	203
౨౨, చైద్య మాగధ, పాంచాల, కురువంశానాం వర్ణనమ్	212
౨౩ అనువంశవర్ణనమ్	223
౨౪, విదర్బరాజవంశవర్ణనమ్	232
శ్లోకానుక్రమణికా	249

హరిః ఓమ్

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే, శ్రీచంద్బాగవతే,

నవమః స్కంధః

అథ ప్రథమోఽధ్యాయః

విష్ణురాతి ఉవాచ—

మన్వంతరాణి సర్వాణి త్వయోక్తాని శ్రుతాని మే,

వీర్యాణ్యనంతవీర్యస్య హరే స్తత్ర కృతాని చ

౧

యోఽసౌ సత్యవ్రతో నామ రాజర్షి ర్ద్రిమిదేశ్వరః,

జ్ఞానం యోఽతీతకల్పాంతే లేభే పురుషసేవయా

౨

శ్రీమద్వీరరాఘవవ్యాఖ్యా

పూర్వస్కందాతే “స తు సత్యవ్రతో రాజా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః, విష్ణోః ప్రసాదా
క్మల్బేఽస్మి న్నాసీ ద్వైవస్యతో మను” రితి ప్రకృతస్య భగవత్పూరానుగ్రహవిషయస్య మహాభాగ
వతస్య వర్తమానస్య సప్తమస్య వైవస్వతమనోర్వంశం “సప్తమో వర్తమానోయ స్తదవత్యాని మే
శృణు ఇక్షోకుశ్చ వృగత్యైవే” త్యాదినా సజ్జిహేణోక్తం విస్తరతో బుభుక్షు రుక్తానువాద
పూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా (మన్వంతరాణీత్యాదిభిః పఞ్చభిః) యాన్యష్టమాదౌ మయా పృష్టాని
మన్వంతరాణి తేష్వవతీర్థేన భగవతా కృతాని వీర్యాణి చ తాని సర్వాణి, త్వయా, వర్ణితాని మే మయా,
శ్రుతాని చ

౩

తథా యోఽసౌఽతీతకల్పే ద్రమిదేశాధిపస్సత్యవ్రతాఖ్యో, రాజర్షి రతీతకల్పావసానే వరమ
పురుషస్య, సేవయా హేతుభూతయా స్వపరయాథాత్మ్యం జ్ఞానం లేభే ప్రాప్తవాన్

౪

స వై వివస్వతః పుత్రో మను రాసీదితి శ్రుతమ్,
తత స్తస్య సుతాః ప్రోక్తా ఇక్ష్వాకుప్రముఖా నృపాః

౩

తేషాం వంశం పృథ గ్రహ్మ స్వంశానుచరితాని చ,
వర్ణయస్వ మహాభాగ నిత్యం శుశ్రూషతాం హి నః

౪

యే భూతా యే భవిష్యాశ్చ భవం త్యద్యతనాశ్చ యే,
తేషాం నః పుణ్యకీర్తిచాం పూర్వేషాం వద విక్రమాన్.

౫

శ్రీమతి ఉవాచ—

ఏవం పరిక్షితా రాజ్ఞా సదసి బ్రహ్మవాదినామ్,
పుష్టః ప్రోవాచ భగవాన్ శుకః పరమధర్మవిత్

౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

శ్రూయతాం మానవో వంశః ప్రాచుర్యేణ పరంతప,

స ఏవ సత్యవ్రతోఽస్మి న్కులే, వివస్వతః పుత్రో గూత్వా, మను, రైవవస్వతాఖ్య,
స్సప్తమో, మను రాసీ దితి చ త్వత్తో, మయా, శ్రుత, మిత్యుక్తానువాదః అథ ప్రప్లవ్యం
పృచ్ఛతి తస్య వైవస్వతస్య మనో ర్యే సుతా ఇక్ష్వాకుప్రభృతయః, త్వయా కథితాః, మయా శ్రుతా
శ్చ, తేషా మిక్ష్వాక్వాదీనాం పృథక్పృథగ్వంశం తద్వంశజానాం చరితాని చాధునా, హే బ్రహ్మణ,
మహాభాగ, స్వర్వజ్ఞు శ్రోతు మిచ్ఛతాం నోఽస్మాకం కథయ

౩—౪

తస్య వైవస్వతస్య మనో ర్వంశే యే భూతా అతీతాః యే చ భవిష్యాభావినో యేవాద్యతనా
వర్తమానాశ్చ, భవన్తి తేషాం సర్వేషాం పుణ్యాపుణ్యావహా కీర్తిర్యేషాం పూర్వేషాం విక్రమాన్
వద చరిత్రాణి కథయ, పుణ్యకీర్తినామిత్యనేన తద్విక్రమాణామశ్రోతవ్యత్వశఙ్కా నిరస్తా

౫

ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో భగవా న్నాదరాయణి రైవవస్వతమనువంశం తద్వంశ్యచరిత్రాణి చ
యథావ ద్వక్తు ముపపక్రమ ఇత్యాహ సూతః (ఏవ మితి) ఇత్థం బ్రహ్మవాదినామృషీణాం సదసి
రాజ్ఞా పరిక్షితా పుష్టః పరమధర్మవిత్ భాగవతగుణవర్జనస్యోత్కృష్టధర్మత్వాభిజ్ఞో భగవాన్ శుకః
ప్రోవాచ

౬

తదేవాహ (శ్రూయతా మిత్యాదినా) తావరైవవస్వతమనువంశ మాచిఖ్యాను స్తద్వంశ్యానాం

(వై వస్వతమనువంశకథనం)

న శక్యతే విస్తరేణ వత్తుం వర్షశతై రపి.

౭

పరావరేషాం భూతానా మాత్మా యః ప్రకృతేః పరః,

స ఏవాసీ దిదం విశ్వాం కల్పాంతేఽన్య స్సక్తిశ్చన

౮

తస్య నాభే స్సమభవ త్పద్మకోశో హిరణ్మయః,

తస్మి న్జ్ఞేషో మహారాజ స్వయంభూ ర్భూతభావనః

౯

తచ్చరిత్రాణాం చానంత్యాత్కార్త్యైస్స వత్తుం శ్రోతుం చాశక్యత్వా త్రాహన్యేన కాశ్చి త్తద్వంశ సంపరాః కథయామీత్యభిప్రయన్నాహ (శ్రూయతా మితి) హేపరంపర మానవః వైవస్వతమనో స్సంబంధి వంశః ప్రాచుర్యేణ కథయతో, మ త్తః శ్రూయతాం ప్రాచుర్యేణేత్యనెన సాకల్యేన వత్తుం శ్రోతుం చాశక్య ఇత్యభిప్రేతం తదేవాహ (న శక్యత ఇతి) స్ఫుటార్థః

౭

మనోరవాచీనాంతద్వంశపరంపరాం వివక్షి స్తావ త్తతః పూర్వపరంపరా మాహ (పరా వరేషా మితి) ఇదం పరిదృశ్యమానం స్థూలచిదవిదాత్మకం బ్రహ్మాదిస్తంబవర్మంతం కృత్స్నం జగద తీతకల్పాంతే స ఏవాసీత్ కోఽసౌ యదాత్మకం జగదాసిదిత్యత్రాహ యః, పరావరేషా ముచ్చావచానాం భూతానా మాత్మాంతఃప్రవిశ్యధారకః పరమపురుషః స్థూలచిదవిచ్ఛరీరకః పరమాత్మా ప్రలయదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణతయాఽవస్థితో బభూవే త్యర్థః అన్యత్స్వ సమానం, కారణం వస్తు నాసిదిత్యర్థః స ఏవాసీ దిదం విశ్వాం కల్పాంత ఇత్యనెన “సదేవసోమ్యేద మగ్ర ఆసీ” దితి శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః అన్య స్మ కింఞ్చ నేత్యనే “నైక మేవాఽద్వితీయ” మిత్యస్యార్థః. మనో ర్వంశస్య పూర్వాపధిద్యోతనాయ పంచపురుషాంతరితత్వేఽపి సాక్షి దృగవ ద్వంశప్రసూతత్వఖ్యాననాయ చ పరావరేషా మిత్యాది శ్లోకత్రయం ప్రవృత్తమ్

౮

తస్య ప్రలయదశాయాం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య కారణభూతస్య “బహుస్యాం ప్రజాయేయే” త్యుక్తవిధిసంపృక్షేనంతరం మహదాదిపృథివ్యంతతతోవృత్తిద్వారా తై రారభే బ్రహ్మాండే గర్భోదకేషు శయానస్యానిరుద్ధరూపిణో భగవతో నాభే ర్హిరణ్మయః ప్రకాశబహుళః పద్మకోశః త్రిభు వనాత్మకః పద్మకోశ, స్సమభవ దిత్యర్థః. హే మహారాజ తస్మి న్నాభిపద్మే, చతుర్ముఖో బ్రహ్మ సంబభూవ.

౯

మరీచి ర్మనన స్తస్య జ్ఞే తస్యాపి కళ్యపః,
బాహ్యేషాం తతోఽదిత్యాం వివస్వా నభవ త్సుతః ౧౦

తతో మను శ్రాద్ధదేవ స్సంజ్ఞాయా మాన భారత,
శ్రద్ధాయాం జనయామాన దశపుత్రా స్స ఆత్మవాన్, ౧౧

ఇక్ష్వకుస్సగళర్యాతిదిష్టదృష్టకరూశకాన్,
నరిష్యంతం వృషద్రం చ నభగం చ కవిం విభుమ్, ౧౨

అప్రజన్య మనోః పూర్వం వసిష్టో భగవాన్కిం,
మిత్రావరుణయో రిష్టం ప్రజార్థ మకరో ద్విభుః ౧౩

తత శ్శ్రద్ధా మనోః పత్నీ హోతారం నమయాచత,
దుహిత్రర్థ ముపాగమ్య ప్రణివత్య పయోవ్రతా ౧౪

తస్య చతుర్ముఖస్య మనసః మరీచి ర్జ్ఞే మానస ఇతి పారే తస్య మరీచి ర్భానసః పుత్రో
జ్ఞే ఇత్యర్థః తస్యాపి మరీచేః కాళ్యపః పుత్ర స్సంబధావ, తస్య కాళ్యపస్య భార్యాయాం దక్ష
దుహితర్య దిత్యాం వివస్వా, స్సుత స్సమభవత్ ౧౦

తత స్తస్య వివస్వత, స్సంజ్ఞాభ్యాయాం భార్యాయాం శ్రాద్ధదేవో మనుర్వైవస్వత స్సమ
భవత్ తతః ప్రళస్తమనస్కో, వైవస్వతో మనుః శ్రద్ధాయాం భార్యాయాం, దశ, పుత్రాన్, జన
యామాన, ౧౧

తానాహ (ఇక్ష్వక్వితి) ఇక్ష్వక్వాదీన్, జనయామానేతి పూర్వేణాన్వయః ౧౨

సూర్యపౌత్రస్య సుద్యుమ్నస్య ప్రిత్యే సతి బుధాత్పురూరవః ప్రవృత్తి సోమవంశప్రవృత్తిం
వక్తుం సప్రస్తావమిశోపాఖ్యాన మాహ (అప్రజన్యేతి) పూర్వమిక్ష్వకుప్రభృతీనా ముత్పత్తేః ప్రా,
గపుత్రస్య, మనోః ప్రజార్థం పుత్రార్థం మిత్రావరుణదేవతాకా మిష్టం మనో, రాచార్యో భగవాన్
వపిషః అకరోత్ అయోజయ దిత్యర్థః ౧౩

తతి స్తత్ర యాగే క్రియమాణే సతి, మనోః పత్నీ శ్రద్ధా, పయోవ్రతా పయః క్షీరమేవ
వ్రతమాహరో నియతో యస్యా స్సా హోతారముపాగమ్య హోతు స్సమీపమాగత్య, ప్రణివత్య నమ
స్కృత్య చ దుహిత్రర్థ, మయాచత కన్యా మమ యథా భవేత్తదా యజేతి ప్రార్థితవతీత్యర్థః ౧౪

(వైవస్వతమనువంశకథనం)

ప్రేషితోఽధ్వర్యుణా హోతా ధ్యాయం స్తత్పునమాహితః,

వాచా తేన గృహీతేన వషట్కారం గృణం ద్విజః

౧౫

హోతు స్తద్వ్యభిచారేణ కన్యేణా నామ సాఽభవత్,

తాం విలోక్య మనుః ప్రాహ నాతిహృష్టమనా గురుమ్.

౧౬

భగవన్కిమిదం జాతం కర్మ వో బ్రహ్మవాదినామ్,

విపరీత మహో కష్టం మైవం స్యాద్భూమివిక్రియా.

౧౭

యూయం మంత్రవిదో యుక్తా స్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః,

తతోఽధ్వర్యుణా ప్రేషితః హోతర్యజేతి ప్రేషితో హోతా సుపునమాహితచిత్తః తత్తయా ప్రార్థితం ధ్యాయం వాచా, వషట్కారం గృణం వషడిత్యుచ్చరం గృహీతేన తేన హవిషా ఆయజ దితి శేషః

౧౫

తతో హోతు స్తద్వ్యభిచారేణ యజమానసంకల్పవిపరీతసంకల్పరూపేన వ్యభిచారేణ ఇతేతి ప్రసిద్ధా సా కన్యా బభూవ యా యాచితా, పైవ కన్యా సంబభూవ న తు మనునా యాచితః పుత్ర ఇత్యర్థః, తాం సంభూతాం కన్యాం, విలోక్య నాతీవహృష్టం మనో యస్య తాదృశః గురుం వసిష్ఠ మాహ

౧౬

ఉక్తిమేవాహ (భగవన్నితి ద్వాభ్యాం) హే భగవన్ బ్రహ్మవాదినాం వో యుష్మాక మిదం కర్మ యుష్మాభి రనుష్ఠిత మిదం కర్మ, విపరీతం జాతం, కిం సంకల్పితఫలవిపరీతఫలదం ఖల్విత్యర్థః అస్తు కో దోష ఇత్యత ఆహ (అహో కష్ట మితి) కిం తత్కష్టం, తత్రాహ (మైవ మితి) బ్రహ్మ విక్రియా మంత్రవికారః మంత్రశక్తివివర్యాసః, మైవం స్యాత్, ఏవం భవితుం నార్హతీ త్యర్థః మంత్ర శక్తివివర్యయ ఏవ మహత్కష్ట మిత్యర్థః.

౧౭

బ్రహ్మవాదినాం వ ఇత్యనేనాభిప్రేతం వివృణోతి (యూయం మితి) యూయం మంత్ర విదః మంత్రస్వరూపతద్వినియోగదర్థవిదః యుక్తా స్సమాహృతచిత్తాః, తపసా దగ్ధం, కిల్బిషం చింతితవిపరీతఫలదం, యేషాం తే తదేవం భూతానాం యుష్మాకం, కురః కస్మాద్దేతోః, సంకల్ప

కుత స్సంకల్పవై షమ్య మన్మతం విబుధేష్వివ ౧౮

తన్నిశమ్య వచ స్తస్య భగవా స్ప్రపితామహః,
హోతు ర్వ్యతిక్రమం జ్ఞాత్వా బభాషే రవినందనమ్ ౧౯

ఏతత్సంకల్పవై షమ్యం హోతు నై వ్యభిచారతః,
తథాఽపి సాధయిష్యేఽహం సుప్రజా స్త్వం స్వతేజసా ౨౦

ఏవం వ్యవసితో రాజ స్భగవా న్స మహాయశాః,
ఆస్తౌషీ దాదిపురుష మిశాయాః పుం స్త్వకామ్యయా ౨౧

తస్మై కామవరం తుష్టో భగవా న్స రిశీశ్వరః,
దదా విశాఽభవ త్తేన సుద్యుమ్నః పురుషర్షభః ౨౨

వై షమ్యం చింతితవై షమ్య మభూత్ తత్ర విబుధేష్వనృతమివేతి దృష్టాంతః యథా విబుధేష్వ నృతం
భవేతుం నార్హతి తథా భవత్సు భవేతు మనర్హం సంకల్పవై షమ్యం కస్మాద్ధేతో ర్భూషావేత్సర్థః ౧౮

ఏవ ముక్తస్త మాహ వసిష్ఠ ఇత్యాహ మునిః-తత్, ఏవ ముక్తం మనో వచః నిశమ్య
శ్రుత్వా, నోఽస్మాకం పితామహః, అస్య ప్రేత్యాదిః, ప్రపితామహః భగవా న్స్వసిన్యః, హోతుః వ్యతి
క్రమం సంకల్పవివర్యానం, జ్ఞాత్వా, రవినందనం మనుం బభాషే ఉవాచ ౧౯

(ఏత దితి) హోతు ర్వ్యభిచారాద్విపరీతసంకల్పరూపాద్ధేతో, స్తవైత, త్సంకల్ప
వై షమ్యం యద్యవ్యభూత్, తథాఽవ్యహం స్వతేజసా స్వతపోబలెన సుప్రజా స్త్వం సాధయిష్యే
కన్యాయా ఏవ పుం స్త్వం సాధయిష్య ఇత్యర్థః ౨౦

ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ భగవాన్స్వసిష్టస్తదైవ సాధితవానిత్యాహ మునిః (ఎవ మితి) హే రాజ నిత్వం,
వ్యవసితః నిశ్చయయు క్తః స మహాయశా విఫలకీర్తిర్భిగవా న్స్వసిన్యః, ఆదిపురుషం భగవంత, మిశాయాః
కన్యాయాః పుం స్త్వకామ్యయా పుం స్త్వసంపాదనేచ్ఛయా, ఆస్తౌషీత్ ౨౧

తతః ఈశ్వరో భగవాన్ హరి స్తత్రోతేన స్తోత్రేణ తుష్టః ప్రసన్న స్తస్మై వసిష్ఠాయ
కామం వరం ఇష్ట మిశాయాః పుం స్త్వరూపం వరం దదౌ తత స్తేన వరేణ హేతునా సా ఇశా సుద్యు
మ్నాఖ్యః, పురుషశ్రేష్ఠో బభూవ ౨౨

(వైవస్వతమనుషంశకథనం)

స ఏకదా మహారాజ విచరన్మృగయాం వనే.

వృతః కతిపయామాత్యై రశ్వ మారుహ్య నైంధవమ్

౨౩

ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం శగాంశ్చ పరమాద్భుతాః,

దంశితోఽనుమృగం వీరో జగమ దిశ ముత్తరామ్

౨౪

స కుమారో వనం మేరో రథస్తా త్రవివేశ హ,

యత్రాస్తే భగవాన్శరోర్వ రమమాణ స్సహోమయా.

౨౫

తస్మిన్ప్రవిష్ట ఏవాఽసౌ సుద్యమ్నః పరవీరహః,

అపశ్య త్త్రియ మాత్మాన మశ్వం చ బడబాం నృప.

౨౬

తదా తదనుగా స్సర్వే హ్యత్మలింగవివర్యయమ్,

ద్ధృష్త్వా విమనసోఽభూవ స్వీక్షమాణాః పరస్పరమ్

౨౭

స, వీరస్సద్యమ్నః, కదాచి, ద్వే మహారాజ వనే, మృగయాం విచరన్ మృగయాం కర్తు
మిత్యర్థః, కతిపయై, రమాత్యైర్మంత్రిభిః పరివృతః, నైంధవం పిండుదేశోద్భవమశ్వః,
మారుహ్య

౨౩

రుచిరం సుందరం దృఢం చ, చాపం ధను, స్తధాఽద్భుతాన్నితాః శరాం శ్చ,
ప్రగృహ్య, దంశితః కవచితః, ఉత్తరాం దిశం ప్రత్య నుమృగం ప్రతిమృగం జగమ విచచార

౨౪

ఏవం విచరన్ స, కుమారస్సద్యమ్నో, మేరోః పర్వతస్యా ధస్తా త్త్రితం వనం, ప్రవి
వేశ హేత్యాశ్చర్యే ఖేదే చ తత్రదేశస్య పునః స్త్రీత్వాపత్తిహేతుత్వాత్తేదః, పరాక్రమాతిశయా చాశ్చర్యం
చ వనం విశిష్ట (యత్రేతి) యత్ర వనే, భగవాన్ శరోర్వ రుద్రః, ఉమయా నహ, రమమాణః
ఆస్తే, తద్వనం ప్రవివేశ, ఇలావృతవృన్దవనం ప్రవివేశే త్యర్థః

౨౫

పరాన్ శత్రూన్, వీరాన్, హంతీతి తదా ఆసౌ సుద్యమ్నః, స్తత్ర వనే, ప్రవిష్ట ఎవ
ప్రవేశమాత్రేణై వేత్యర్థః. హేనుప ఆత్మానం, త్రియ మశ్వం, బడబాం చాపశ్యత్

౨౬

తదా తస్య సుద్యమ్నస్యానుగా, స్సర్వే ఆత్మలింగం పుంస్త్యం, తద్వివర్యయం స్త్రీత్వ
మిత్యర్థః, తద్ధృష్త్వా పరస్పరం వీక్షమాణా, విమనసః అహో కిమేత దస్మాకం ప్రాప్త మితి భిన్న
చిత్తా బభూవుః.

౨౭

రాజోవాచ—

కథ మేవంవిధో దేశః కేన వా భగవః స్మృతః.

ప్రశ్నమేవం సమాచక్ష్య పరం కౌతూహలం హి నః.

౨౮

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఏకదా గిరిశం ద్రష్టు మృషయ స్తత్ర సువ్రతాః.

దిశో వితిమిరాభాసా కుర్వంత సముపాగమః.

౨౯

తా నివిలోక్యామ్మికాదేవీ వివస్త్రా వ్రీడితా భృశమ్.

భర్తు రంకా త్సముత్థాయ నీవీమాశ్వధవర్యదాత్

౩౦

ఋషయోఽపి తయో ర్వీక్ష్య ప్రసంగం రమమాణయోః.

నివృత్తాః ప్రయయు స్తస్మా న్నరనారాయణాశ్రమమ్

౩౧

పంచమస్కందే యత్రవిష్ణస్య శ్రీభావ ఆపద్యతే తన్నిమిత్రం పశ్చాద్విక్ష్య ఇతి ప్రతిజ్ఞాతస్య శ్రీత్వాప త్రివిధితోపపాదనస్యావసరప్రాప్తతామలోచ్య తద్విస్తరతో బుభుక్షుః పృచ్ఛతి రాజా (కిర మేవ మితి) హే భగవ, న్నేవం విధో, దేశః స్వస్మి న్నవేశమాత్రేణ శ్రీత్వాప త్రివిమిత్రభూతో దేశః కథం ఏవం విధం దేశం న సంభావయామీతి భావః, యది కథంచిత్రంభవే త్తర్హి కేనైవం విధః కృత ఇతి ప్రశ్నప్రకారః ఏవం మయా కృతం ప్రశ్నం, సమాచక్ష్య ప్రశ్నశబ్దపచారాత్తదుత్తరే వర్తతే, ప్రశ్నస్యోత్తరం వదే త్యర్థః, యద్వా, ప్రశ్నశబ్దేన తన్నిమిత్రముక్తదేశనిష్ఠం శ్రీత్వాపాద కత్వం లక్ష్యతే తదవపాదయే త్యర్థః, తచ్ఛవణేఽస్మాక మతీవ కౌతూహలముత్పాహో వర్తతే, అత సమచక్ష్యేతి భావః

౩౨

ఏవ మాపృష్టో యథావ త్తదుపపాదయతుం తత్రప్రాప్తవామాహ మునిః (ఏకదేతి త్రిధి) కదాచి, దృశయ స్తపోనిష్ఠాహరం రుద్రం, ద్రష్టుం, తత్రేకాపృతస్థే వనే సముపాగమః జగ్ముః, కథంభూతా స్సంతః భాసా స్వదీప్త్యాదిశో వితిమిరాః కుర్వంత స్సంతః, విగతం తిమిర మాసమంతా ద్భాసః ప్రకాశ శ్చ, యాసు, తదాభూతాః కుర్వంత ఇతి వా

౩౩

అథ తా తత్ర సముపాగతాన్మషీ విలోక్య, అంబికాదేవీ వివస్త్రా నగ్నా సతీ, అత ఏవ నితరాం లజ్జితా, భర్తుశ్చర్వస్యా, జ్ఞాదాకు సముత్థాయ, నీవీం వీవీయుక్తం వ్రత్రం పర్యదాత్ భృతవతి

౩౦

తదా ఋషయోఽపి రమమాణయో స్తయో ర్భవభవాన్యోః ప్రసంగం రత్యభినివేశప్రసంగం వీక్ష్యేఽలోచ్య తస్మాద్వనా నివృత్తా స్తత్రప్రసంగరహితం సరనారాయణాశ్రమం జగ్ముః.

౩౧

(వైవస్వతిమనువంశకథనం)

తదైత ద్భగవా నాహ ప్రియాయాః ప్రియికామ్యయా,

స్థానం యః ప్రవిశేదేత త్స వై యోషి ద్భవేదితి

౩౨

తతః ఊర్ధ్వం వనం తద్వై పురుషా వర్జయంతి హి,

సా చానుచరనంయుక్తా విచచార వనా ద్వనమ్

౩౩

అథ తా మాశ్రమాభ్యాశే చరంతీం ప్రమదోత్తమామ్.

శ్రీభిః పరివృతాం వీక్ష్య చకమే భగవా న్బుధః

౩౪

సాఽపి తం చకమే సుభూ౪ సోమరాజసుతం పతిమ్.

స తస్యాం జనయామాస పురురవన మాత్మజమ్

౩౫

ఏవం శ్రీత్వ మనుప్రాప్త స్సద్యుమ్నో మానవో నృపః,

సస్మార స్వకులాచార్యం వసిష్ఠమితి కుశుమ

౩౬

౬దా భగవాన్సుద్రః ప్రియాయా అమ్బికాయాః ప్రియం కర్తు మిచ్ఛయా, ఏతదాహ కథం
యః కల్పిత్పుమా నేత త్థానం ప్రవిశేత్ స యోషి ద్భవేదితి

౩౭

తతో రుద్రశాపానంతరం తత్థానం సర్వే పురుషా వ్జయంతి తత్ర న ప్రవిశంతి త్యక్తః
హీతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ఏవం తద్దేశస్య శ్రీత్వాపాదకత్వనిమిత్త మభిధాయాథ సుద్యుమ్నస్య శ్రీత్వా
వత్త్వన స్తరవృత్తాంత మాహ (సా దేతి) సా చ పూర్వమపి యోషిత్ మధ్యే పుంస్త్యం ప్రాప్తాఽపి
పున శ్రీత్వ మాచన్నా యోషిత్ అనుచరనంయుక్తా అనుచరీభి స్సంయుక్తా, అనుచరీసంయుక్తైః పక్ష్యే
ఛాతపూర్వగత్వా పుంస్త్యవిద్దేశః వనాచ్ఛనం వనాంతరా త్పునః పున ర్వనాంతరం విచచార

౩౮

తతః స్వాస్థ్యక్రమసమీపే చరంతీం, తాం, శ్రీభిః పరివృతాం ప్రమదోత్తమా, మవలోక్య
భగవా న్బుధ సోమపుత్ర శ్చకమే

౩౯

తథా సా వ సుభూ సోమరాజసుతం పతి చకమే పరిస్సరకామనయా మిధునీబభూవతుః, స
బుధ, స్తస్యాం యోషితి-పురురవస్సంజ్ఞక మాత్మజ ముత్పాదయామాస.

౪౦

(ఏవం) శ్రీత్వ మావన్నో మనోః పుత్రో నృప స్సద్యుమ్నః, స్వకులాచార్యం వసిష్ఠం సస్మార
దధ్యా, ఇతి కుశుమేత్యనేనోత్తవృత్తాంతస్యాసత్యత్వశఙ్కాం నివారయతి

౪౧

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

స తస్య తాం దశాం దృష్ట్వా కృపయా భృశపీడితః,
సుద్యుమ్న స్వాశయ స్ఫుంస్త్య ముపాదావత శంకరమ్ = ౭

తుష్ట స్ఫు అన్తై భగవా నృపయే ప్రీతి మావహాన్,
స్వాం చ వాచ మృతాం కుర్వన్నిద మాహ విశాంవతే = ౮

మాసం పుమా స్ఫు భవితా మాసం శ్రీ తపసా తప,
ఇత్థం వ్యవస్థయా కామం సుద్యుమ్నోవతు మేదిసీమ్ = ౯

శ్రీకుక ఉవాచ—

అచార్యానుగ్రహ తామం లభ్యై పుంస్త్యం వ్యవస్థయా,
పాలయామాస జగతీం నాభ్యనందన్ స్మ తం ప్రజాః = ౧౦

స సంస్కృతో వసిష్ఠ స్తస్య దశా మవస్థాంతరాపత్తిం దృష్ట్వా కృపయా నితరాం పీడితః పున
సుద్యుమ్నస్య పుంస్త్య మాశయః ఇచ్ఛః, అర్దయన్నితి పారాంతరం, తదాఽవ్యయ మెవార్థః.
శంకర ముపదావత అస్తావీదిత్యర్థః = ౭

(స భగవాన్) శంకరః తదుపదావనేన తుష్ట స్తన్తై వసిష్ఠాయ, ప్రీతి మావహాన్ కుర్వన్
స్వాంస్తకియాం వాచం “స్తానం యః ప్రవిశే దేత త్స వై యోషి దృవే” దిక్కుక్తాం వాచం, యతాం
సత్యాం చ కుర్వన్ హే విశాంవతే, ఇదం వక్ష్యమాణ మాహ - తప తపసా తపఃప్రభావేన, అయం
సుద్యుమ్నో, మాసం పుమాన్భవతి మద్వాచా తు మాసం యోషి దృవివ్యతి, ఏవం సత్యావయో ర్న తపో
వచసో రసత్యతేతి భావః = ౮

ఇత్యేవం విధయా వ్యవస్థయా యం సుద్యుమ్నః కామం యదేచ్ఛం, మేదిసీం పాలయ
త్వీతి = ౯

తత ఏవ మాచార్యస్య వసిష్ఠస్యానుగ్రహ తామ మిష్టం, పుంస్త్యం, వ్యవస్థయా ఏకైక
మాసాంతరితత్వరూపయా వ్యవస్థయా లభ్యై, జగతీం పాలయామాస. తదాఽపి తం సుద్యుమ్నం, ప్రజా
నాభ్యనందన్ స్మ నాభినందితవంతః ఖయ. మాసం మాసం శ్రీత్యేన లజ్జయా సంవీయావస్థానాదితి
భావః = ౧౦

(వైవస్వతమనువంశకథనం)

తస్యో త్కలాదయో రాజ్ఞో విమలశ్చ సుతా శ్రుయః.

ఉత్తరాపథరాజానో బభూవు ధర్మవత్సలాః

౪౦

తతః పరిణతే కాలే ప్రతిష్ఠానవతిః ప్రభుః,

పురూరవస ఉత్సృజ్య గాం పుత్రాయ గతో వనమ్

౪౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. నవమస్కంధే.

ప్రథమోఽధ్యాయః

తస్య రాజ్ఞ స్సద్భ్యమ్న సో త్కలాదయ, శ్రుయ స్సుతా బభూవుః తే చ ఉత్తరాపథ రాజానః దక్షిణదేశాధీశ్వరాః సమాసాంతవిధే రనిత్యత్వా “ద్రాజాహ” ఇతి టజభావః ధర్మవత్సలాః ధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ బభూవుః

౪౦

తతః కాలే పరిణతే సతి కాలవశా జ్వరాయాం ప్రాప్తాయా మిత్యర్థః, ప్రతిష్ఠానవతిః, ప్రతి తిష్ఠత్యప్యిన్నితి ప్రతిష్ఠానం భూమండలం, ఆధికరణే బుద్ తస్యాధిపతి స్సద్భ్యమ్నః ప్రభు ర్జితేంద్రియో భూత్వా, పురూరవసే బుధాదుత్పన్నాయ స్వపుత్రాయ గాం పృథ్వీ ముత్సృజ్య దత్వా వనం గతః, తః కర్తు మితి శేషః

౪౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుదాకరస్య సర్వవివ్యాపిదేః శ్రీశైలగురొః సుతేన

తచ్ఛరణకమలవిరిచయప్రసన్నతత్సాక్షిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్సాహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ప్రథమోఽధ్యాయః

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవంగతేఽథ సుద్యుమ్నే మను రైవస్వత స్సుతే,
పుత్రకామ స్తప స్తేపే యమునాయాం శతం సమాః ౧

తతోఽయజ న్మను ర్దేవ ముత్కార్ధే హరిం ప్రభుమ్,
ఇక్ష్వకుపూర్వజా న్పుత్రా స్తేభే స్వసదృశా న్దశ ౨

పుషద్రస్తు మనోః పుత్రో గోపాలో గురుణా కృతః,
పాలయామాస గాయుతో రాత్ర్యాం వీరాసనవ్రతః ౩

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

ఏవం సోమపంశప్రవృత్తిమభిహయాథ సుద్యుమ్నే వనం గతే సతి పున ర్మనోః పుత్రార్థం
అపశ్చర్యాం భగవదారాధనం తత ఇక్ష్వక్వాదిపుత్రలాభం, తత్పుత్రపౌత్రాదిసరంపరాం తచ్ఛరితాణి
వాచా (ఏవ మితి) ఇర్థం, సుతే సుద్యుమ్న వనం గతే సత్యధ, మను రైవస్వతః పుత్రా,
న్యామయమానః యమునాయాం నద్యాం తత్తపే శతం సమాస్తపస్తేపే చికార ౧

తతోఽవత్కార్ధే పుత్రార్థం దేవం హరిం ప్రభుం స్వకంత్రిం భగవంత మయజదారాధిత
వాః, తత స్తస్య భగవతః, ప్రసాదా, త్వస్తుల్యా, ఇక్ష్వకుప్రభృతిః, దశ, పుత్రా న్వాస
ఇక్ష్వక్వాదయః పూర్వమేవ ఇరిష్టాః ౨

తత్ర, పుషద్రకవోః స్ఫుతత్యభావజ్ఞాపనాయ తచ్ఛరిత్రం తావదాహ (పుషద్రస్త్విత్వాపి
కరూషాన్మానవాదిత్యతః ప్రాక్షనేన గ్రన్తేన) మనోరైవస్వకస్య, పుత్రః, పుషద్రస్తు, తు శబ్దోఽ
స్యేక్ష్యక్వాదిభ్యస్ఫుతత్యభావకృతవైలక్ష్యద్వ్యోతనార్థః, గురువా ఏపిషేన పిత్రా వా, గోపాలః కృతః
గాః పాలయేతి నియుక్తః యతః అవహితస్స, వీరాసనమేవ వ్రతం యస్య తథాహతో, రాత్ర్యాం
భగవతే, గాః పాలయామాస వ్యాఘ్రాదిభ్యో రరక్ష ౩

(పుషద్రస్య తపోకథనం)

ఏకదా ప్రావిశ గోష్ఠం శార్దూలో నిశి వర్షతి.

శయానా గావ ఉత్థాయ భీతా స్తా బభ్రము ర్వజే

౪

ఏకాం జగ్రాహ బలవా న్నా చుక్రోశ భృశాతురా.

తస్యా స్త్రక్రందితం శ్రుత్వా పుషద్రోఽభిససార హ.

౫

ఖడ్గ మాదాయ తరసా ప్రలీనోడుగజే నిశి.

అజాన స్పచ్చిన చ్చభో శ్శిర శ్శార్దూలశంకయా

౬

వ్యాఘ్రోఽపి వృక్షశ్రవణో నిత్రింశాగ్రహత స్తతః.

నిశ్చక్రామ దృఢం భీతో రక్తం పథి సముత్పృజన్.

౭

మన్యమానో హతం వ్యాఘ్రం పుషద్రః పరవీరహః.

అద్రాక్షీ త్వహతాం బభ్రుం వ్యష్టాయాం నిశి దుఃఖితః

౮

ఏవం సత్యేకదా, నిశి రాత్ర్యాం వర్షతి సతి పర్వనేశ్యే శార్దూలో వ్యాఘ్రః గోష్ఠం ప్రావిశత్ తదా తం దృష్ట్వా, తా శ్శయానా, గావో భీతా ఉత్థాయ వ్రజే గోష్ఠే బభ్రముః

౪

తదా బలవా, న్నార్దూల ఏకాం గాం జగ్రాహ, సా గృహితా గౌ రాతురా సతీ, చుక్రోశ ఆక్రందితవతీ, తస్యా గ్రో, స్త్రక్రందితం విశమ్య పుషద్రస్సమీపమియాయ

౫

నిశి ప్రలీనా, ఉడుగజా నక్షత్రగజా, యస్మిన్ తస్మిన్ సమయే మేఘావృతత్వాదమృతస్య నక్షత్రప్రకాశేనాపి వర్షితే సమయే, అత ఏవ, అజానః, శార్దూలశంకయా బభ్రోః కపలాయా గో శ్శిర బద్ధమాదాయ, తరసా బలేన, అచ్చినత్ చిచ్ఛేద

౬

తదా నిత్రింశః ఖడ్గ స్తస్యా, గ్రతః, ప్రహరణవేగా, త్వమిషస్థే వ్యాఘ్ర శ్శిన్నక్తిర్తా భూత్వా, నితరాం భీతః పథి రక్తం సముత్పృజన్, తతో గోష్ఠా నిష్క్రాంతః

౭

తతః పరవీరహః పుషద్రో, వ్యాఘ్రం, హతం మన్యమానో నిశి వ్యష్టాయా మతీతాయాం సత్యాం, ప్రభాతే, స్వేన హతాం, బభ్రూ, మద్రాక్షీత్ రణో, నితరాం దుఃఖితో బహువ

౮

శ్రీవీరరామవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

తం శశాప కులాచార్యః కృతాగన మకామతః,

న క్షత్రబంధు హృద్రస్త్యం కర్మణా భవితామునా

ఏవం శస్త్ర స్వగురుణా ప్రత్యగృహ్ణా త్కృతాంజలిః,

అధారయ ద్రవ్యతం వీర ఊర్ధ్వరేతా మునిప్రియమ్

వాసుదేవే భగవతి సర్వాత్మని పరేఽమలే,

ఏకాంతత్వం గతో భక్త్యా సర్వభూతసుహృత్సమః

విముక్తసంగ శ్యాంతాత్మా సంయతాక్షేఽవరిగ్రహః,

యదృచ్ఛయోపపన్నేన కల్పయన్ స్వృత్తి మాత్మనః

త మకామతః ప్రమాదా, కృతాగనమపి, పుషర్ధం కులాచార్యో వసిష్ఠ శశాప, శాప మేవాహ (నేతి) త్వం క్షత్రబంధురపి న భవితాసి, కిం త్వ మునా పాపేన కర్మణా, కేవలం, కూద్రో భవేతి

ఇత్థం స్వగురుణా వసిష్ఠేన శస్త్రే, పుషర్ధః, కృతాంజలి శ్వాంం ప్రతిగృహ్ణాత్ ప్రతి జగ్రాహ, తతో, వీరః పుషధ్రో జితేంద్రియో భూత్వా మునీనాం ప్రియం వ్రతం, భగవదుపాస నాత్మక, మధారయత్ భగవంత మపాసాంప్రక ఇత్యర్థః

తతః కతిపై దినై స్సప్తహతాంతరాత్మని ని స్తనిఖిలదోషే, పరస్మిన్ బ్రహ్మణి, ఏకాంతత్వం “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం న చ మమ ప్రియ శ్చానీత్వాత్మైవ మే మత” మిత్యాదిస్తానోక్తానన్యప్రయోజనసాక్షాత్కృతపర్యంతభక్త్యాత్మకజ్ఞానవిష్ణుత్వం ప్రాప్త సర్వభూతసుహృత్, సమః, సుఖదుఃఖయో రితి శేషః.

విముక్తబహిరేష్యాముష్మికేషు చ భోగేషు సంగో, యేన సః శాంతః రాగాదిభిరకలుషిత లత్మా మనో, యన్య సంయతాని వియమితా న్యజ్ఞేంద్రియాణి యేన న విద్యతే పరిగ్రహః దేహతిరిక్త తదనుబంధీ యన్య సః యదృచ్ఛయోపపన్నే న దై వాల్లభేనాన్నాదినా ఆత్మనా దేహన్య, వృత్తిం కల్పయన్ ధారణాం కుర్వన్.

(పుషద్రస్య తపోకధనం, ధృష్టస్య వంశకధనం చ)

ఆత్మన్యాత్మాన మాదాయ జ్ఞానత్పస్త స్సమాహితః,

విచచార మహీ మేతాం జడాంధబధిరాకృతిః.

౧౩

ఏవం వృత్తో వనం గత్వా దృష్ట్వా దావాగ్ని ముద్ధితమ్,

తేనోపభుక్తకరణో బ్రహ్మోవాప పరం మునిః

౧౪

కవిః కనీయా నిష్పయేషు నిస్సృహో విస్పృజ్య రాజ్యం సహబంధుభి ర్గృహాన్,

నివేశ్య చిత్తే పురుషం స్వరోచిషం వివేశ కై శోరవయాః పరాంగతిమ్,

౧౫

కరూషా న్మానవా దాస న్కరూషాః క్షత్రజాతయః,

ఉత్తరాపధగోప్తారో బ్రహ్మణ్యాధర్మవత్సలాః.

౧౬

ఆత్మని పరమాత్మన్యాత్మానం మన ఆదాయ నివేశ్య యద్వా ఆత్మానం ప్రత్యగ్మాన మాదాయ “ఓమిత్యాత్మానం యంజతే” తిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణ తచ్ఛేషతయా తదాయత్తనత్తాదిమత్తేషిన వానుసంఛాయేత్యర్థః జ్ఞానత్పస్తః నిరతిశయానందరూపభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానే నైవ తృప్తస్తదస్య విషయనిస్సృహ స్సమాహితః అప్రకంప్యః భగవద్భక్తియోగనిష్ఠః జడాదీనామాకృతిరివాకృతిరాకారో యస్య సః, ఏతాం మహీం విచచార

౧౩

యావత్ప్రారబ్ధి మేవంవిధం వృత్తం వృత్తి ర్యస్య సః తదవసానే కదాచి ద్వనం ప్రవిశ్య, తత్రోత్థితం దావాగ్నిం, దృష్ట్వా తం ప్రవిశ్య, తేన దవాగ్నినోపభుక్తాని దగ్ధాని కరణాని కరచరణా దీని యస్య తాదృశో మునిః పృషధః, పరంబ్రహ్మ అపావ ప్రాప్తవాః

౧౪

అథ కవే ర్స్వత్తమాహ (కవిరిత్యేకేన) కనీయా నిష్పృక్వాదీనాం సర్వేషా మవరజః, కవి, నిష్పయేషు శబ్దాదిషు నిస్సృహః అత ఏవ రాజ్యం బంధుభి స్సహ, గృహం శ్చ త్యక్త్వా స్వరో చిషం స్వాభావికదీప్తియుక్తం “అదిత్యవర్ణం తమనః పరస్తా” దితి హి శ్రుతిః యద్వా, స్వప్రకాశం జ్ఞానస్వరూపం, పురుషం పరమపురుషం స్వచిత్తే, నివేశ్య చిత్తం తస్మిన్ స్థిరీకృత్యే త్యర్థః, కై శోరవయస్క ఏవ పరాం గతి మవాప

౧౫

అథ కరూషస్య వంశ మాహ (కరూషా దితి.) కరూషనంజ్ఞా త్రయః క్షత్రియాః ఉత్తర దేశస్య గోప్తారః బ్రహ్మణ్యాః బ్రాహ్మణేషు సాధవః ధర్మానుకూలవాత్సల్యయైక్తా శ్చాభవః.

౧౬

దృష్టా ద్ధృష్ట మభూ త్క్షత్రం బ్రహ్మభూయం గతిం క్షితౌ,

నృగస్య వంశ్య స్సుమతి ర్భూతజ్యోతి స్తతో వసుః

౧౭

వసోః ప్రతీత స్తత్పుత్ర ఓఘవా నోఘవ వ్నితా.

కన్యా చౌఘవతీ నామ సుదర్శన ఉవాహ తమ్

౧౮

చిత్రసేనో నరిష్యన్తా ద్దక్ష స్తస్య సుతోఽభవత్,

రిష్య మీధ్వాం స్తతః కూర్చ ఇంద్రసేన స్తుత త్సుతః

౧౯

వీతిహోత్రస్త్వింద్రసేనా త్రస్య సత్యశ్రీవా స్సుతః,

ఉరుశ్రీవా స్సుత స్తస్య దేవదత్తస్తతోఽభవత్

౨౦

అద దృష్టస్య వంశం తద్వృత్తం చాహ (దృష్టాచిత్కర్తృణాం) దృష్టాన్మానవా ద్ధృష్టసంజ్ఞం, క్షత్రం క్షత్రిజాత్వాశ్రయాణి కానిచి దపత్యాన్య భూషన్నిత్యర్థః, తన్న, క్షత్రం క్షితౌ బ్రహ్మభూయం గతం బ్రహ్మణో భావః బ్రహ్మభూయం ఆపహతపాపృత్యాదిగుణాష్టకసంపత్తిః “బ్రాహ్మేణ జైషిని” రితి హి శాంతికం సూత్రం, త ద్గతం లప్తిక తాకే పరబ్రహ్మోపాసనయా తద్భావం ప్రాప్త్యర్థః ఆద నృగస్య వంశమాహ (నృగస్యైతి) నృగస్య మానవస్య వంశ్యః వంశే భవంతావ త్సుమతి స్తుత స్సుమతే ర్భూతజ్యోతి స్తత శ్చ వసుః.

౧౭

వసోః ప్రతీత స్తస్య ప్రతీతస్య పుత్ర ఓఘవా ఓఘవా వ్నితా యస్య సోఽప్యోఘవానేవ ఓఘవతః కన్యా దుహితా ఓఘవతీ ప్రసిద్ధా తామోఘవతీం సుదర్శని ఉవాహ ఉపయేషే

౧౮

కన్య నరిష్యంతస్య వంశమాహ (చిత్రసేన ఇతి) నరిష్యంతాన్మానవా వ్నిత్రసేన స్తస్య చిత్రసేనస్య ఋక్షసంజ్ఞ స్సుతోఽభవత్ తస్య ఋక్షస్య మీధ్వాం స్తతః ప్రిధ్వాః కూర్చ స్త స్సుతః కూర్చస్య యత ఇంద్రసేనః

౧౯

ఇంద్రసేనా ద్వితిహోత్రోఽభవత్ తస్య వీతిహోత్రస్య సుత సత్యశ్రీవాః అభవత్ రిష్య శత్యశ్రీవస స్సుత ఉరుశ్రీవాః తత, ఉరుశ్రీవసో దేవదత్త స్సుతోఽభవత్

౨౦

(కరూళకాదిపంచానాం వంశానాం కథనమ్)

తతోఽగ్నివేశ్యో భగవా నగ్ని స్వయ మభూ త్సవః,

కాసీన ఇతి విఖ్యాతో జాతుకర్ణ్యో మహానృషిః

౨౦

తతో బ్రహ్మకులం జాతమాగ్నివేశ్యాయనం నృప,

సరిష్యంతాదయః పోక్తౌ దిష్టవంశ మదో శృణు.

౨౧

నాభాగో దిష్టపుత్రోఽన్యః కర్మణా వైశ్యతాం గతః,

హలంధన స్సత స్తస్య వత్సప్రీతి ర్హలంధనాత్

౨౨

వత్సప్రీతే స్సతః ప్రాంశు స్తత్పుతః ప్రమితి ర్నిభో

ఖమిత్రః ప్రమితే స్తస్మా చ్చక్షుషోఽద వివింశతిః

౨౩

వివింశతిసుతో దమ్భుః ఖనినేత్రోఽన్య ధార్మికః.

దేవదత్తస్య తు భగవా నగ్ని స్వయమేవ పుత్రతాం ప్రాప్త స్స చ కాసీన ఇతి ప్రసిద్ధః
ఋషి రభూత్ తస్యైవ నామాంతరం జాతుకర్ణ్య ఇత్యగ్నివేశ్య ఇతి చ

౨౦

తతః అగ్నివేశ్యజాతుకర్ణ్యపంచామధేయాత్కాసీనా ధౌ నృప అగ్నివేశ్యాయనమాగ్నివేశ్య
గోత్రమేత్రక్కులమిత్యేవంవిధవ్యవహరవిషయం బ్రాహ్మణకులం జాతం పృత్యానువాదపూర్వకం
వర్తిష్యమాణకథనం ప్రతిజానీతే ఏవం సరిష్యంత ఆదిర్యేపాం తిత్సుత్రాదీనాం తే ప్రోక్తాః ఆద
దిష్టస్య మానవస్య వంశం శృణు కథయతో మత్త ఇతి శేః

౨౧

దిష్టస్య పుత్రో నాభాగ స్సచాయం నాభాగః కర్మణా కృషిగోరక్షవాణిశ్యాదికర్మణా వైశ్యతాం
ప్రాప్తః కర్మణా వైశ్యతాం గత ఇత్యనేన పూర్వకాలే శిమదమాదికర్మణైవ విప్రత్నాదిజాత్యాశ్రయత్వ
మితి సూచితం మనుషాత్రాన్నాభాగాదయమన్యో నాభాగ స్తస్య వంశ శ్చతుర్ధేఽధ్యాయే వక్ష్యతే
తస్య నాభాగస్య సుతో హలంధన హలంధనా ద్వత్సప్రీతి స్సుతోఽభవత్

౨౨

వత్సప్రీతే స్సతః ప్రాంశుః తత్పుతః ప్రాంశోస్సుతః, ప్రమితిః, హే విభో, ప్రమితేః
ఖమిత్ర స్తస్మాత్ప్రమిత్రా చ్చక్షుషః, అథ చక్షుషా ద్వివింశతి రభూత్

౨౩

వివింశతేః పుత్రో దమ్భుః, అన్య దమ్భస్య పుత్రః ఖనినేత్ర, స్స చ, ధార్మికః, తస్య

కరంధమో మహారాజ స్తస్యాసీ దాత్మజో నృప ౨౫

తస్యాఽవిక్షత్నతో యస్య మరుత్త శ్చక్రవర్త్యభూత్.
సంవర్తోఽయాజయద్యం వై మహాయోగ్యంగిర స్సుతః. ౨౬

మరుత్తస్య యదా యజో న తథాఽన్యోఽస్తి కశ్చన.
సర్వం హిరణ్మయం చాసీ ద్యత్కించి త్తస్య శోభనమ్ ౨౭

అమాద్యదింద్ర సోమేన దక్షిణాభి ద్విజాతయః.
మరుతః పరివేష్టారో విశ్వేదేవా స్సభాసదః ౨౮

మరుత్తస్య దమః పుత్ర స్తస్యాసీ ద్రాజవర్దనః.
సుదృఢి త్తత్పుతో జ్జ్ఞే సౌదృఢేయో నర స్సుతః ౨౯

దమ్బస్యాత్మజః, కరంధమాఖ్యో మహారాజ, ఆసీత్ హే నృప ౩౦

తస్య కరంధమస్య సుతోఽవిక్షత్ తత్పుత్రం వదంతం విశిష్ట - యస్యాఽవిక్షతః పుత్రో మరుత్తాఖ్యః, శ్చక్రవర్తీ క్రిత్నభూమందలరావం చక్రం యస్య వశే వర్తతే న చక్రవర్తీ, తాదృశో, బహువ, మరుత్తం విశిష్టః సంగ్రహే తద్వృత్తాంతమాహ (సంవర్త ఇతి) యం మరుత్త మంగిరస స్సుతో మహాయోగీ సంవర్తః అయాజయత్ ౩౧

మరుత్తస్య యజ్ఞో యదా యాదృశః తథా తాదృశః కశ్చిదప్యన్యో యజ్ఞో భువి న కేనచి ల్కృత ఇత్యర్థః. మరుత్తస్య యజ్ఞ మేవ విశిష్ట - యత్కించిద్యజ్ఞోపకరణాదికం తత్సర్వం తత్కర్తృ యజ్ఞే హి శోభనం హిరణ్మయమేవాసీత్ ౩౨

తథా తస్మిన్యజ్ఞే ఇంద్ర సోమేన రసేన, అమాద్యత్ అహ్మవ్యత్ తథా ద్విజాతయో ద్రాహ్మణాశ్చ దక్షిణాభి రమాద్యః కిం చ తత్ర యజ్ఞే మరుతః పరివేష్టారః భోజనపాత్రేష్వన్నాదీనాం ప్రదాతార స్సభాయాం సీదంత్యపవిశంతీతి సభాసద స్సభ్యా విశ్వేదేవాః ౩౩

మరుత్తస్య పుత్రో, దమస్తస్య తు పుత్రో రాజవర్ధనాఖ్యస్సమభవత్ తస్య రాజవర్ధనస్య సుత స్సుదృఢి ర్జ్ఞే బహువ తస్య నర ఇతి ప్రసిద్ధ స్సుత స్తస్యైవ నామాంతరం సౌదృఢేయ ఇతి ౩౪

(కరుణాకాది పంచానాం వంశానాం కథనమ్)

తత్పుత్రః కేవల స్తస్మాద్భిందుమా న్వేగవాం స్తతః,
బిందు స్తస్యాభవ త్తస్య తృణబిందు ర్మహీపతిః ౩౦

తం భేజేఽలంబుసా దేవీ భజనీయగుణాలయమ్,
వరాహరాయతః పుత్రాః కన్యా చేలబిలాఽభవత్ ౩౧

తస్యా ముత్పాదయామాస విశ్రవా ధనదం సుతమ్,
సోఽవాప విద్యాం పరమా మృషే ర్యోగేశ్వరా త్పితృః ౩౨

వికాల శూన్యబంధుశ్చ ధూత్రకేతుశ్చ తత్పుత్రాః
వికాలో వంశకృద్రాజా వైశాలీం నిర్మమే పురీమ్ ౩౩

హేమచంద్ర స్సుత స్తస్య ధూమాక్ష స్తస్య చాత్మజః,
తత్పుత్ర సహదేవ స్తు కృశాశ్వ స్తస్య చాత్మజః ౩౪

తత్పుత్ర స్సౌధృతేయసుతః కేవల స్తస్మాత్కేవలా భిందుమా జ్ఞే ఇత్యనుషంగః.
తతో బిందుమతో వేగవా తస్య వేగవతః బిందుః పుత్రోఽభవత్. తత్పుత్రం దర్శయ తం విశిష్య-
యన్య బిందో తృణబిందు రితి ప్రసిద్ధౌ మహీపతిః పుత్రో బహువ ౩౦

భజనీయా సుమాశ్రయణోపయుక్తాః గుడా యన్య తం తృణబిందు మప్సరశ్శేష్ఠా దేవ
స్యేంద్రస్య సంబంధినీ అలమ్బుసా భేజే అన్వవర్తత యతః యన్యా మలంబుసాయాం తృణబిందోః
పుత్రా అభవత్, ఇలబిలాఖ్యా కన్యా చాభవత్ ౩౧

కన్యాం విశిష్య తస్యా స్సుతమాహ - యస్యా మిలబిలాయాం విశ్రవాః కుబేరం ధనదం
సుత ముత్పాదయామాస సధనద స్తృణబిందు ర్వా యోగేశ్వరా త్పితృ ర్విశ్రవసో బిందో ర్వా మృషే
సృకా త్పుమాం విద్యా మవాప అంతర్ధానవిద్యాం వాఽవాపే త్యర్థః ౩౨

తృణబిందో స్సుతా నిర్దిశతి (వికాల ఇతి) తత్ర వికాలాఖ్యో రాజా వంశవర్ధినా,
వైశాలీం పురీం నిర్మమే ౩౩

తస్య వికాలస్య సుతో హేమచంద్రః, తస్య హేమచంద్రస్యాత్మజో ధూమాక్షః, తత్పుతో
ధూమాక్షసుత స్తు సహదేవః, సహదేవపుత్రస్తు కృశాశ్వః ౩౪

కృశాశ్వాత్సోమదత్తోఽభూ ద్యోఽశ్వమేదై రిదస్పతిమ్,
ఇష్ట్యా పురుష మేవాగ్ర్యాం గతిం యోగేశ్వరాదృతామ్

౩౫

సోమదత్తా తు సుమతి స్తత్సతో జనమేజయః,
ఏతే వైశాలభూపాలా స్తృణబిందో ర్యశోధరాః

౩౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం నవమస్కంధే,
ద్వితీయోఽధ్యాయః

కృశాశ్వా త్సోమదత్తః పుత్రోఽభవత్ తస్య శ్చ త్రమాహ- య సోమదత్తోఽశ్వమేదై రిద
స్పతి మిదా హోమారాధ్యం పరమపురుష మిదా పృథివీ ర్మచలక్షితజగత్సతి మితి వా పారస్కరాదిత్వా
త్సాధు ఆరాధ్య యోగీశ్వరైః ప్రార్థనీయాం గతి మవాప ముక్తోఽనవ దిత్యర్థః

౩౭

సోమదత్తా త్సుమతిః తత్సతో జనమేజయః త ఏతే ఉక్తా వైశాలభూపాలాః విశాలాన్వయే
జాతాః తృణబిందోః కూటస్తస్య యశోధరాః కీర్తివర్ధనాః ఏతే వైశాలభూపాలా ఇత్యనేన తద్వంశజా
లన్యేపి బహవోఽగణ్యా స్సంతీ త్యభిప్రేతమ్

౩౮

౨.తి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురౌ సుతేన
తచ్ఛిరిణకిమలపరివయప్రసన్నతత్సాక్తిసమదిగజశ్రీమద్భాగవతార్థవ్యాదయేన
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవత
చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
ద్వితీయోఽధ్యాయః

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

శ్రీశకుక ఉవాచ —

శర్యాతి ర్మానవో రాజా బ్రహ్మిష్ఠ స్స బభూవ హ.
యో వా హ్యంగిరసాం సత్రే ద్వితీయ మహరూచివా॥

౧

సుకన్యా నామ తస్యాసీ త్కన్యా కమలలోచనా
తయా సార్థం వనగతో హ్యగమ చ్ఛవనాశ్రమమ్.

సా సఖీభిః పరివృతా విచిన్వంత్యంఘ్రిపాన్వనే,
వల్మీకరంధ్రే దదృశే ఖద్యోతే ఇవ జ్యోతిషీ

౨

తే దైవచోదితా బాలా జ్యోతిషీ కంటకేన వై,
అవిద్యన్ముగ్ధభావేన సుస్రావాన్సక్తతో బహు

౩

అథ తృతీయోఽధ్యాయః

ద్వివంశస్యాతివిపులత్వా త్సకత్వేన వత్తు మశక్యతా మభిప్రేత్యాద శర్యాతే ర్మానవస్య
పరిత్రం వంశం చాహ తృతీయేన మనోః పుత్ర శ్శర్యాతిసంజ్ఞకో రాజా బ్రహ్మిష్ఠః వేదార్థనిష్ఠో
బభూవ తదేవాహ - యో వై శర్యాతి రంగిరసాం సత్రే ఆంగీరసకర్తృకే సత్రే ద్వితీయేహ్ని క్రియ
మాం కర్మోచివా॥ శ్రౌతేఽతీవ కుశల ఇతి భావః

౧

తస్య శర్యాతేః కమలే ఇవ లోచనే యస్యా స్సా కన్యా సుకన్యేతి ప్రసిద్ధా, సంబభూవ.
ఉత్తానబద్ధిరాదయః పుత్రా వక్ష్యంతే, తావత్కన్యావృత్తాంతమాహ - స కదాచి, త్తయా సహ వనం,
గత స్తత్ర చ్యవనస్య ఋషే రాశ్రమ మగమత్

౨

సా సుకన్యా, సఖీభిః పరివృతా వనే అంఘ్రిపా॥ ద్రుమా, నివిన్వంతీ వల్మీకబిలే ఖద్యోతే
ఇవస్థితే జ్యోతిషీ దదర్శ

౩

బాలా సుకన్యా చోదితా సఖీభి రితి శేషః ముగ్ధభావేన మాధ్యేన చ తే జ్యోతిషీ, కంట
కేనావిద్యత్ అతాడయత్. తతో వల్మీకబిలయో స్సకాశా ద్భహు రుధిరం సుస్రావ.

౪

శకృన్మూత్రనిరోధోఽభూ తైస్సనికానాం చ తక్షణాత్,

రాజర్షి స్తా నుపాలక్ష్య పురుషాన్విస్మితోఽబ్రవీత్

౫

అవ్యభద్రం న యుష్మాభి ర్భార్గవస్య విచేష్టితమ్,

వ్యక్తం కేనాపి న స్తస్య కృత ముశ్రమదూషణమ్.

౬

సుకన్యా వ్రాహ్మ పితరం భీతా కింఞ్చి త్కృత మియా,

ద్వే జ్యోతిషీ హ్యజానంత్యా నిర్భిన్నే కంటకేన తే

౭

దుహితు స్త ద్వచ శ్శుత్వా శర్యాతి ర్జాతసాధ్వసః,

మునిం ప్రసాదయామాస వశ్మీకాంతర్హితం శనైః

౮

తదభిప్రాయ మాజాయ ప్రాదా ద్దుహితరం మునేః,

తస్మిన్నేవ చ క్షణే, సై నికానాం మలమూత్రయో ర్నిరోధో బహువ తదా తా నిరుద్ధ శకృన్మూత్రాః సై నికా నాలక్ష్య జ్ఞాత్వా రాజర్షి శ్శర్యాతి ర్విస్మితః స్వపురుషా నబ్రవీత్

౫

ఉక్తిమేవాహ (అపీతి) యుష్మాభి ర్భార్గవస్య చ్యవనస్యా, అద్ర మచరాధః, విచేష్టిత మపి, అపి కర్ణి ప్రశ్నద్యోతకః అపరాధః కృతః కిమిత్యర్థః నోఽస్మాకం సంబంధినా కేనాపి ప్రాణినా, అశ్రమదూషణం వ్యక్తం కృతం నూనం కృతం, అన్యధైవ ముపద్రవో ఏ స్యా దితి భావః

౬

ఏవం శర్యాతౌ పృచ్ఛతి సతి భీతా సతీ సుకన్యా, పితరం, వ్రాహ్మ-కిం కించి, న్యయా, అభద్రం, కృత మితి, కిం తదభిద్రమిత్యత్రాహ (ద్వే ఇతి) తే వశ్మీకరస్థయో ర్దృష్టే, ద్వే జ్యోతిషీ అజానంత్యా ఇమే వశ్మీకాంతర్హితస్య ముషే శ్శరీరైకభూతే క్త్యైవ మజానంత్యా, మయా కర్త్యా, కంటకేన కరణేన నిర్భిన్నే

౭

ఇతీదం దుహితు ర్విచ శ్శుత్వా శర్యాతి ర్జాతం సాధ్వసం భయం యస్య సః వశ్మీకాంత ర్హితం, మునిం చ్యవనం శనైః, ప్రసాదయామాస ప్రోత్రాదిభిః ప్రసన్నమకరోత్

౮

తత స్తస్య చ్యవనస్యాభిప్రాయం ముగ్ధేయం మమ కన్యా త్వయా ఉంతవ్య మిత్యుక్తే సతి కతివర్షాణ్యస్యాః వివాహః కృతో న వేత్త్యాదితద్వాక్యై స్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా, దుహితరం, మునే

(మనువుత్రస్య శర్యాతేః వంశకథనమ్)

కృత్వా న్యుక్తస్త మామంత్ర్య పురం ప్రాయా తృహనుగః

౯

సుకన్యా చ్యవనం ప్రాప్య పతిం పరమకోపనమ్,

ప్రీణయామాన చిత్తజ్ఞా హ్యప్రమత్తానువృత్తిభిః.

౧౦

కన్యచిత్త్వధ కాలస్య నానత్యావశ్రమం గతౌ.

స పూజయిత్వా ప్రోవాచ వయోమే దత్తమీశ్వరౌ

౧౧

గ్రహం గ్రహీష్యే సోమన్య యజ్ఞే వా మవ్యసోమపిః.

క్రియతాం మే వయోరూపం ప్రమదానాం యధేష్పితమ్.

౧౨

శ్యవనస్య, ప్రాదాత్, తతః, కృత్వాద్యవిష్య ద్దుహితృవిశ్లేషనిమిత్తాన్త్రేణ, న్యుక్తః “అర్హో హి కన్యా పరకీయ ఏవే” త్యాదిన్యాయానుసంధానేన ముక్తః, తం చ్యవన, మామంత్ర్య పృష్ట్యా, సానుగః పురీం యయౌ

౯

తత స్సుకన్యా పరమమధికం కువ్యతీతి పరమకోపన, స్తం, నంద్యాదిత్వా త్కర్తరి ల్యాః చ్యవనం, పతిం, ప్రాప్య, తదభిప్రాయజ్ఞా సావధానచిత్తా సతీ, అనువృత్తిభిః, ప్రీణయామాస ప్రీత మకర్తౌ

౧౦

అథ తతః, కన్యచి క్కాలస్య కష్టింశ్చి త్కాలే, నానత్యావశ్యినౌ, స్వాశ్రమం ప్రతి, గతౌ, సవ్య, క్షూజయిత్వా, చ్యవనః, ప్రాహ తదేవాహ (వయ ఇత్వాదినా బాధమిత్యుతః ప్రాక్తనేన గ్రస్తేన,) హే ఈశ్వరౌ, యువాం, మే, జరయా గ్రస్తాయ మహ్యం, వయ స్తారుఞ్యం, దత్తం యచ్ఛతం “దుదాక్షదాన” ఇత్యస్య లోచ్ఛాద్యమపురుషద్వివచనం యచ్ఛాదేశస్తుజిత ఏవ, తద్విధౌ దాణీతిణితో నిర్దేశాత్

౧౧

తవ వయఃప్రదానే నావయోః కస్త్యత్కృత ఉపకార ఇత్యాశంకాం నిరాకుర్వన్నాహ (గ్రహ మితి) యజ్ఞే అసోమపిః సోమపానరహితయోః, అనేన “అశ్వినౌ వై దేవానా మరోమసా వాస్తా” మితి శ్రుత్యర్థ ఉక్తః, వాం యువయౌ, సోమన్య, గ్రహం, గ్రహీష్యే సోమహృత్తం పాత్రం దాస్యామి, యువాం సోమేన యజ్ఞ్యే మీత్యర్థః “ఐంద్రవాయవం గృహ్యతీ” త్యాదిషు ద్రవ్యదేవతా సంబంధానుపపత్త్యా గృహ్యతే ర్యాగపర్యవసాయత్వాత్, అతో, మమ, వయ స్తారుఞ్యం, త్రీతాం య, దీప్పితం, తాదృశం, రూపం సౌందర్యం చ, క్రియతాం యువాభ్యాం సంపాద్యతాం.

బాధ మిత్థూచతు ర్విప్ర మభినంద్య భిషక్తమ్.

నిమజ్జతాం భవా నస్మి స్త్వదే సిద్ధవినిర్మితే

౧౩

ఇత్సుక్తో జరయా గ్రస్తదేహో ధమనిసంతతః,

హ్రదం ప్రవేశితోఽశ్వీభ్యాం వశీపలితవిక్రియః.

౧౪

పురుషో త్రయ ఉ తస్థు రపీచ్యా వనితాప్రియాః,

పద్మనజః కుండలిన స్తుల్యరూపా స్సువానసః

౧౫

తాన్నిరీక్ష్య వరారోహ సరూపాన్ సూర్యవర్చసః,

అజానతీ పతిం నాధ్వీ హ్యశ్వినౌ శరణం యయౌ

౧౬

దర్శయిత్వా పతిం తస్యై పాతివ్రత్యేన తోషితౌ,

ఋషి మామంత్ర్య యయతు స్త్వాయమానౌ త్రివిష్టపమ్

౧౭

ఇతం తద్వపి ఆకర్ణ్య, స్వరైవద్యా వశ్వినా, వభినంద్య విప్రం చ్యవనం, బాధ మిత్థూ చతుః అంగీకృత్వా తు రిత్యర్థః, ఉక్తి మేవాహ (నిమజ్జతా మితి) సిద్ధై ర్వినిర్మితేఽస్మిన్ హ్రదే, భవా, నిమజ్జతాం భవగోచరతః

౧౩

అత్థి ముక్త శ్చవనౌ జరయా గ్రస్తదేహః అతి ఎవ ధమనిసంతతః, అపీచ్య ర్నాడిః దేహోపరి దృశ్యమానాభి, రాస్యైః వలీభిః, పలతేన చ ఉపలక్త్యమాణో దేహో యన్య సః అశ్వీభ్యాం హ్రదం ప్రవేశితౌ తా వపి త మతిస్పృధం గృహీత్వా వ్రవిష్టా విత్యర్థః

౧౪

తత స్తతో హ్రదా, త్రయః పురుషాః అపీచ్యాః ఉపనీయాః, వనితానాం ప్రియాః పద్మానాం స్రగ్వేషాం కుండలాన్యేషాం సంతీతి తథా శోభనాని వాసాంపి యేషాం తే తుల్య రూపాః పరస్పరమవిఘ్నజనియరూపా ఉ త్తస్థః

౧౫

సూర్యసేవ వర్చో యేషాం తా న్సమానరూపాః, ఉత్థితాః త్రిః పురుషౌ నవలోక్య, తేషాం మధ్యే, స్వఽతి మజానతీ సుకన్యా, సాధ్వీ, హేతుగర్భ మిదం పతివ్రతాత్వాదిత్యర్థః, అశ్వినౌ, శరణం, యయౌ, యువాం పురధ్క్షిత్వా మమ పతిం దర్శయత మితి ప్రార్థయామానేత్యర్థః

౧౬

తతోఽశ్వినౌ తత్పాతివ్రత్యేన తోషితౌ తస్యై సుకన్యాయై పతిం దర్శయిత్వా, ఋషి మామంత్ర్య తేన స్త్వాయమానౌ త్రివిష్టపం దివం యయతుః,

౧౭

(మనుపుత్రస్య శర్యాతేః వంశకథనమ్)

యక్ష్యమాణోఽథ శర్యాతి శ్చ్యవనస్యాశ్రమం గతః,

దదర్శ దుహితుః పార్శ్వే పురుషం సూర్యవర్చసమ్

౧౮

రాజా దుహితరం ప్రాహ కృతపాదాభివందనామ్,

ఆశిషో న ప్రయుంజానో నాతిహృష్టమనా ఇవ

౧౯

శర్యాతి దువాచ—

చిక్ష్ీర్షితం తే కిమిదం పతి స్త్వయా ప్రలోభితో లోకనమస్కృతో మునిః,

యా త్వం జరాగ్రస్త మనత్యసమ్మతం విహాయ జారం భజనేఽము మధ్వగమ్ ౨౦

కథం మతి స్తేఽవగతాఽన్యథా సతాం కులప్రసూతే కులదూషణం త్విదమ్,

విభర్షి జారం యదప్రతపా కులం పితు శ్చ భర్తు శ్చ నయస్యధస్తమః ౨౧

అథ తతః కదాచి ద్యక్ష్యమాణో యాగం కరిష్యమాణ శర్యాతి శ్చ్యవనస్య జామాతు
రాశ్రమం గతః తత్ర దుహితుః పార్శ్వే, సూర్యవర్చసం పురుషం దదర్శ ౧౮

తదా కృతం పాదయో రభివందనం యయా తాం దుహితరం రాజా శర్యాతిః, ప్రాహ -
కథం ఛాతః, ఆశిషః అకు ర్వన్నేవ నాతివప్రీతం మనో యస్య తాదృశ ఇవ స్థితం ౧౯

ఉక్తి మేవాహ (చిక్ష్ీర్షిత మిత్యాదినా) తే త్వయా కిమిదం చిక్ష్ీర్షితం కిమిదం కృత
మిత్యర్థః సన్నర్త స్త్వవివక్షితః, న కించి దవ్యకృత్యం మయా కృత మిత్యత ఆహ లోకనమ
స్కృతో ముని శ్చ్యవన, స్తవ పతి, స్త్వయా, ప్రలోభితః వంచితః ఇద మేవాకృతం కృత మితి
భావః, ప్రలోభనం కథం జ్ఞాత మిత్యత్రాహ హే అసతి, యా త్వం, జరాగ్రస్త, మత ఏవా
సమ్మత మనభీష్టం, పతిం విహాయ కంచి దముం పార్శ్వవర్తిన మధ్వగం పాంధం, జారం భజనే
అనువర్తనే, అసౌ న తవ భర్తా-జరాగ్రస్తస్త్వైవ త్వద్భర్తు ర్మయా దృష్టత్వా దితి భావః ౨౦

హే సతాం కులప్రసూతే, తే తవ మతి రన్యదా తద్విపర్యయేఽ కథ మవగతా అవసన్నా,
అధ్యవసితేతి వా తదేవాహ - కులదూషణం త్విద మిత్యాది అపత్రపా నిర్లజ్ఞా సతీ జారం విభర్షి
అనువర్తన, ఇతిదం కులదూషణం కృతం కించ పితుః పత్య ర్భర్తు శ్చ, కుల మధస్తమః నయసి,
అధస్తనం తమఃప్రాయం నరకం నయసి ౨౧

ఏవం బ్రువాణం పితరం స్మయమానా కుచిస్మితా,

ఉవాచ తాత జామాతా తవైవ భృగునందనః

౨౨

శశంస పిత్రే తత్సర్వం వయోరూపాభిలష్టునమ్,

విస్మితః పరమప్రీత స్తనయాం పరిషస్వజే

౨౩

సోమేనయాజయ ద్వీరం గ్రహం సోమస్య చాగ్రహీత్,

అసోమపో రవ్యశ్వినో శ్చ్యవన స్వేన తేజసా

౨౪

హస్తుం త మాదదే వజ్రం శతమన్యు రమర్షితః,

స వజ్రం స్తంభయామాస భుజ మింద్రస్య భార్గవః

౨౫

అన్వజానం స్తత స్సర్వే గ్రహం సోమస్య చాశ్వినోః,

భిషజా వితి యత్పూర్వం సోమాహుత్యాం బహిష్కృతో

౨౬

ఇత్యేవం బ్రువాణం పితరం కుచిస్మితా సుకన్యా, స్మయమానా సత్యవాచ ఉక్తి మేవాహ. హే తాత ఏషః మత్పూర్వవర్తీ, తవ జామాతా భృగునందన శ్చ్యవన ఏవ

౨౭

కథం తర్హి తేన ప్రవయస్మేన ఏవంవిధవయోహపాదికం ప్రాప్త వితి పృచ్ఛతే పిత్రే తద్వయోరూపాదిప్రాప్త్యాదికం సర్వం శశంస కథయామాస తతో విస్మిత శ్శర్యాతి ర్నితరాం ప్రీత స్తనయాం పరిషస్వజే

౨౮

తత శ్చ్యవనో వీరం శర్యాతిం సోమేన ద్రవ్యేణాయాజయత్ సోమయాగం కారితవా నిత్యర్థః తస్మి న్యాగే, చ్యవనః, స్వతేజసా స్వతపోబలరూపేణ సోమపానరహితయో రవ్యశ్వినో సోమస్య, గ్రహ మగ్రహీత్, సోమగ్రహేణాశ్వినో రాజ్ఞా యాజురూమాసేత్యర్థః

౨౯

తం సోమేనాశ్వినో యజంతం శర్యాతిం, హంతు, మమర్షితః క్రుద్ధ, శ్శతమన్యు రింద్రో వజ్ర, మాదదే, తదా, భాగవ శ్చ్యవన, స్సవజ్రం వజ్రేణ సహిత, మింద్రస్య, భుజం, స్తంభయా మాస ప్రతిబంధ.

౩౦

యా వశ్వినో, భిషజా వితి బుద్ధ్యా పూర్వం, సోమాహుత్యాం, బహిష్కృతో సర్వై ర్యష్టభిః, తయో రశ్వినో, సోమస్య గ్రహం, తతః ప్రభృతి, సర్వే, అన్వజానః అనుజ్ఞాత చందః.

౩౧

(మనుపుత్రస్య శర్యాతేః వంశకథనమ్)

ఉత్తానబర్హి రానర్తో భూరిషేణ ఇతి త్రయః.

శర్యాతే రభవ స్పుత్రా ఆనర్తా దైవతోఽభవత్ ౨౭

సోఽంత స్సముద్రే నగరీం వినిర్మాయ కుశస్థలీమ్.

ఆస్థితో భుంక్తవిషయా నానర్తాదీ సరిందమః ౨౮

తస్య పుత్రశతం జజ్ఞే కకుద్మిజ్యేష్ఠ ముత్తమమ్.

రైవతో రేవతీం కన్యాం సమాదాయ దివం గతః, ౨౯

పుత్ర్యా వరం పరిప్రప్తం బ్రహ్మలోక మపావృతమ్.

ఆవర్తమానే గాంధర్వే స్థితోఽలబ్ధక్షణః క్షణమ్ ౩౦

తదింత ఆద్య మానర్చ్య స్వాఖిప్రాయం న్యవేదయత్.

తచ్ఛ్చుత్వా భగవాన్ప్రహ్మ ప్రహస్య త మువాచ హ ౩౧

ఏవం శర్యాతేః కన్యాయా వృత్తాంత మభిధాయాథ పుత్రపౌత్రాదివరంపరాం తద్వృత్తాంతం చాహ (ఉత్తానబర్హిరిత్యాదినా) ఉత్తానబర్హిరాదయ త్రయ శ్శర్యాతేః పుత్రా స్సంబహుః, తత్రా నర్తా దైవత స్సంబహువ ౨౭

స చ సముద్రమధ్యే కుశస్థరీసంజ్ఞాం నగరీం నిర్మాయ తస్యా ఏవాధునా ద్వారవతీతి వ్యవ హరః తస్యా మధివసన్ ఆనర్తాదీన్, విషయాన్ దేశాన్ అభుంక్త పాలయామాస ఆరిందమః విరొధినో విరస్య న్నుభుంక్తేత్యర్థః ౨౮

కకుద్మీతి ప్రసిద్ధా జ్యేష్ఠో యస్య త త్పుత్రాణాం శతం తస్య రైవతస్య సంబభూవ ఎకా కన్యా చ జజ్ఞే ఇతి్యర్థతో ద్రష్టవ్యం స రైవతో రేవత్యాఖ్యాం స్వాం కన్యా మాదాయ పుత్ర్యాః వరం చిత్తారం పరిప్రప్తం దివం యయా. కి మింద్రలోకం గతః నేత్యాహ- బ్రహ్మలోక మపావృతం స్వస్య గతిప్రతిబంధకరహితం, తస్య లోకం యయా విత్యర్థః తత్ర బ్రహ్మణ స్సన్నిధౌ గాంధర్వే గానే ఆవర్తమానే సమంతా త్రుప్తవర్తమానే సత్యలబ్ధః స ప్రాప్తః క్షణః ప్రశ్నావసరో యేన స రైవతః క్షణమాత్రం తూష్టిం స్థిత స్తదంతే గానావసానే ఆద్యం బ్రహ్మణ మానమ్య, స్వాఖిప్రాయం కో వాఽస్యాః పతి రిత్యేవం రూపం న్యవేదయత్ వ్యజ్ఞిపత్ తదైవతస్య వచః, శ్రుత్వా ప్రహస్య తిం రైవతం బ్రహ్మోవాచ ౨౯—౩౧

అహో రాజ నిరుద్ధా నై కాలేన హృది యే కృతాః
తత్పుత్రపౌత్రనప్తౌజాం గోత్రాణి చ న శృణ్మహే

౨౨

కాలోఽతియాత ప్రిణవ శ్చతుర్యుగవికల్పితః,
తద్గచ్ఛ దేవదేవాంశో బలదేవో మహాబలః

౨౩

కన్యారత్న మిదం రాజ స్మరరత్నాయ దేహి భోః
భువో భారావతారారో భగవా న్భూతభావనః
అవతీర్ణో నిజాంశేన పుణ్యశ్రవణకీర్తనః

౨౪

అదేవాహ (అహో ఇత్యాదినా ఇత్యాదిప్త ఇత్యతః ప్రాకృతేన గ్రంధేన) అహో ఇతి
ప్రాశ్నానుసంపత్తికృతవిస్మయద్యోతకః, ఆగమనవేలాయాం త్వయా, యే జనాః హృదికృతాః హృదయే
కృతాః దృష్టాః మనసా చింతితా శ్చ తే నర్వే, కాలేన విరం నిరుద్ధాః ఉపసంహృతాః, తదుప
సంహారానంతర మపి మహా న్గాలో వ్యతీత ఇత్యర్థః, తేషాం త్వయా హృది కృతానాం యే పుత్రా
దయ, నైషాం గోత్రాణి వంశాం శ్చాధునా న శృణ్మహే మమ క్షమామాత్రకాలేన తత్ర మహా
న్గాలో వ్యతీత ఇతి భావః

౩౦

తత్ర కియా న్గాలో వ్యతీత ఇత్యత్రాహ (కాల ఇతి) చతుర్యుగవికల్పితః చతుర్యుగ
భేదభిన్నకాల, ప్రిణవః వ్యతీయాత్ చతుర్యుగాని సప్తవింశతివార మాప్యప్తానీత్యర్థః, తర్హ్యధునా
కర్మై దేయేత్యు లహ (త చితి) త త్రస్మాత్ త్వయా దృష్టానాం జనానా మధునా అభావా
దిదానీం దేవదేవస్య విష్ణో, ర్యోఽంశో, అనంతో, మహాబల స్స ఏవ బలదేవః బలరామరూపేణ
యదు ష్వవతీర్ణో వర్తతే

౩౩

తస్మై సరదేవాయ ఇదం కన్యారత్నం, హే రాజ= దేహి నను భగవతో నివాసశయ్యా
సనాదిసర్వవిధిషేషతై కుసోఽనంత స్థాం విహాయ కస్మా ద్యదు ష్వవతీర్ణ ఇత్యాశంకాయాం భగవా నపి
భువో భారావహరణాయ తేన సహవతీర్ణ ఇత్యాహ (భువ ఇతి) భగవా న్నాడుజ్యూహార్ణా నారాయ
ణోఽపి భువో భారావహరాయ ప్రయోజనాయ స్వాంశేన స్వాపురక్షిర్ధవిశేషణహతశ్చానశక్తిబలై
శ్వర్యవీర్యతేజోగుణజాతేన జ్ఞానాదిగుణజాత మజహదేవేర్యర్థః అవతీర్ణః న స్వేవంవిధస్య సంకల్ప
మాత్రేణాపి భూభారావసోదనసంభవా త్క్రమవతారేణేతి శంకాం నిరాకుర్య నిశ్చిన్త్య భూతభావనః
పుణ్యశ్రవణకీర్తన ఇతి చ, భూతాని సాధు భూతాని భావయతి త్రాయత ఇతి భూతభావనః, స్వచ్ఛేతం
శ్రుజ్ఞతాం కీర్తయతాం చ పుణ్యసంపాదనేనానంతర్థిరఫలరూపబ్రహ్మనందసామ్రాజ్యప్రదానార్థం చావ
తీర్ణ ఇత్యర్థః.

౩౪

(మనుపుత్రస్య శర్యాతేః వంశకథనమ్)

ఇత్యాదిష్టోభివంద్యాజం నృప స్వపుర మాగతః,

త్యక్తౌ పుణ్యాజనత్రాసా ద్భాతృభి ర్దిక్ష్యవస్థితైః

౩౫

సుతాం దత్వానవద్యాంగీం బలాయ బలిశాలినే.

బదర్యాఖ్యం యయౌ రాజౌ తప్తం నారాయణాశ్రమమ్.

౩౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,

తృతీయోఽధ్యాయః.

ఇత్థ మాదిష్టో నియుక్తౌ, నృపో రైవతః, అజం బ్రహ్మజం, ప్రణమ్య, స్వపురం కుశ
స్థలీం యయౌ పుణ్యాజనత్రాసా ద్యక్షభయా దైత్యేః దిక్ష్యవస్థితైః భ్రాతృభిః కకుద్భ్యాదిభిః పూర్వ
మేవ త్యక్తౌ

౩౭

స్వాం కన్యాం రేషతి మనవద్యాంగీం శోభనాంగీం, బలిశాలినే బలరామాయ దత్వా హే
రాజౌ రైవత, స్తప స్తప్తం, బదర్యాఖ్యం నరనారాయణాశ్రమం యయౌ.

౩౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవివ్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలవరియప్రసన్నతత్సృక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

తృతీయోఽధ్యాయః

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

నాభాగో నభగాపత్యం యం న తద్రూపతరః కవిమ్.

యవిష్టం వ్యభజన్దాయం బ్రహ్మచారిణ మాగతమ్

౧

భ్రాతరోఽభాంక్త కిం మహ్యం భజామి పితరం తవ,

నాభాగస్తు పితా పుత్రం ప్రాహ తం బ్రహ్మచారిణమ్.

౨

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః

అథ నభగస్య మానవస్య వంశం తద్వృత్తాంతం చాహ (నాభాగ ఇతి) నభగస్య మానవస్యాపత్యం నాభాగః అనుశతికదిత్వా దుభయపదవృద్ధిః శివాదిత్వా దణ్ ఉభయో రాకృతిగణత్వా దర్శత్వా ద్వా, అన్యా న్యపత్యాని నభగస్య బభూవు రిత్యర్థతో ద్రష్టవ్యం భ్రాతరౌ దాయం వ్యభజన్నిత్యుత్తరగ్రంథానుగుణ్యాత్ నాభాగస్య వృత్తాంతం వదం స్తం విశిషిష్ట య మిత్యాదినా యం నాభాగం యవిష్టం కవీయాంసం భ్రాతర స్తజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరః బహుకాలం గురుకులే వసంతం పశ్చా దాగత మపి, బ్రహ్మచారిణం కవిం జ్ఞానినం, మత్సా దాయం వ్యభజన్ విభాగకాలే తస్మై భాగ మప్ర కల్ప్యైవ భ్రాతర స్వస్య స్వం పిత్ర్యవస్తువిభాగం కృతవంత ఇత్యర్థః

౧

తతో భాతృా నృతి నాభాగ ఆహ - హే భ్రాతరః మహ్యం కి మహాంక్త వ్యభజత మదర్థం కం భాగం యాయం ప్రకల్పితవంతి ఉతి, తత స్తం భ్రాతర ఆహుః విభజామ పితరం తవేతి తదా విస్మృత మస్మాభిః ఇదానీం న వయం విభాగే ప్రభవః యది తవాపెజ్జ తర్హి తవ పితరం “జీవన్ముత్రేభ్యో దాయం విభజే” దిత్వక్రవిధం విభాజకం, భజామ ప్రాప్నుయామ తత్సన్నిధిం గచ్ఛామే త్యర్థః యది పితా భాగం ప్రయచ్ఛతేతి వక్ష్యతి తర్హి దాస్యామ ఇతి భావః ప్రజామ ఇతి పారాంతర మప్యస్తి, తథా భజాయేషేత్యపి పారాంతరం అస్మిన్నా రే భజాయ భాజయ పితరమేవ భాగత్వేన గృహజేత్యర్థః ప్రస్నదీర్ఘయో ర్వ్యత్యయ ల్లః నిపుత్రప్రేషణా దృణే ర్ణి చిలొచ్చధ్యమైకవచనమ్

౨

(మనుపుత్రస్య నాభాగస్య వంశకథనమ్)

మమ త్వార్యా స్తతాభాంఘ ర్వా పుత్రక తదాదృథాః

॥

ఇమే హ్యంగిరస స్సత్ర మాసతేఽద్య సుమేధసః,

షష్ఠం షష్ఠ ముపేత్యాహః కవే ముహ్యంతి కర్మణి

॥

తాం స్త్వం శంసయ సూక్తే ద్వే వై శ్వదేవే మహాత్మనః,

తతో నాభాగః పితు స్సకాశ మేత్య త మువాచ (మమ త్వార్యా స్తతాభాంఘ రితి) హే తాత పితః మమార్యాః జ్యేష్ఠాధారః లభాంఘః విప్రక్తవంతః మాం వినేతి శేషః మమ త్వార్య మేవ భాగం వక్ర రితి వాఽప్తః కిం మ త్వార్యా స్తతాభాంఘ రితి పారాంతరం తదా ఆర్యా జ్యేష్ఠభ్రాతరః, కిం మే భాగం విభక్తవంత ఇత్యర్థః కిం మమార్యా స్తతాభాంఘ రితి పారేఽవ్యయ మేవార్థః తత స్తం పితా నభగ ఆహ (మా పుత్రకి తదాదృథా ఇతి) హే పుత్రక తస్మిన్ దాయే అదరం మా కృధా ఇత్యర్థః

॥

కథం తర్హి మమ జీవితేతి పుత్రేణ పృష్ఠః పితోవాచ (ఇమే ఇతి) భజాయ పితరం తవేతి పారవక్షే మి పుత్రకేత్యాదే రయ మర్థః హే పుత్రక తత్ తైరుక్తం మాదృథాః ప్రతారణ మాత్రిం తైః కృతం తస్మి న్నాదరం మాకాక్షీః నహ్యహం దాయ ఇవ భోగసాధన మిత్యర్థః తథాఽపి తై ర్నాగత్వేన కల్పితోఽహం తవ జీవనోపాయ ముపదేజ్యమిత్యాహ (ఇమ ఇతి) ఇమే సన్ని కృష్టాః అంగిరస స్సుమేధస స్సుబుద్ధయోఽధునా సత్ర మాసతే ద్వాదశాహంఘం సత్ర మనుతిష్ఠంతి తత్ర ద్వాదశాహే సత్రే షష్ఠం షష్ఠ, మహాః కర్మ ప్రాప్య తేఽంగిరసో ముహ్యంతి ప్రయోగస్య దురవబోధత్వా త్సూక్తవిశేషాజ్ఞానా వృ ముహ్యంతీత్యర్థః షష్ఠం షష్ఠ ముపేత్యాహ ఇతి ద్విర్యవరేన షడ హస్య పునః పునః ప్రయోగోఽపి వైధ ఇతి ప్రతీయతే, అత ఏవ హి ఘోర్యతన్త్రే “అభ్యాసే వ తదభ్యాసః కర్మణః పునః ప్రయోగాత్, అవృత్తి స్తు వ్యవాయే కాల భేదాత్సాన్” దిత్వదికరణద్వయే షడ హస్య పునః పునః ప్రయోగ మాప్తాయ మధ్వశసస్యావృత్తః కర్తవ్యా న వేత్యాశంక్య కర్మాంతరావ్యవ హితఽదహవృత్తౌ న కర్తవ్యా, గవా మయనాదా వభిష్టవాదిభి ర్యవేతావృత్తౌ తు కర్తవ్యేత్యుక్తం, తత్ర కర్మణి వైశ్వదేవే కిర్మణి విశ్వదేవదేవతాప్రకాశతే “ఇద మిద్ధారాత్ర” మితి చ “యే యజ్ఞేన దక్షిణయే”తి చ ద్వే సూక్తే తై రంగిరోభి రపరిజ్ఞాతే వర్తతే.

॥

తే సూక్తే త్వం మహాత్మనోఽపి తా న్నృతి సంశయ స్తువీహి తతః కర్మణి సమాప్తే నృతి

తే స్వర్యంతో ధనం సత్రే పరిశేషిత మాత్మనః, ౫

దాన్య న్యతోఽద్య తా న్గచ్చ తథా స కృతవా న్యతా
తస్మై దత్వా యయు స్వర్గం తే సత్రపరిశేషితమ్ ౬

తం కశ్చి త్స్వికరిష్యంతిం పురుషః కృష్టదర్శనః,
ఉవాచోత్తరతోఽభ్యేతి మమేదం వాస్తుగం వసు. ౭

మమేద ముషిభి ర్దత్త మితి తర్హి స్మ మానవః,
స్యా న్నో తే పితరి ప్రశ్నః పృష్టవాన్ పితరం తథా. ౮

యజ్ఞవాస్తుగతం సర్వ ముచ్చిష్ట ముషయః క్వచిత్,
చక్రు ర్విభాగం రుద్రాయ స దేవ స్సర్వ మర్హతి ౯

స్వర్యంతః స్వర్గం గచ్ఛంతోఽంగిరసః స్వసత్రపరిశేషిత మవశిష్ట మాత్మినా ధనం తే తుభ్యం
దాన్యంత్యతోఽద్య తా, న్గచ్ఛేతి, తత స్స నాభాగో యథా విక్రొక్తం తదైవ కృతవా ౫

తత స్తైఽంగిరస స్సత్రపరిశేషితం, ధనం, తస్మై నాభాగాయ దత్వా స్వర్గం యయుః ౬

౭త సద్ధనం స్వీకరిష్యంతం తం నాభాగం కశ్చి త్పురుష, ఉత్తరతో దిశ ఆగత్య ఉవాచ
పురుషోఽత్ర రుద్రః ఉత్తరగ్రంథానుగణ్యాత్ తం - విశేషి కృష్టదర్శనః, దృశ్యత ఇతి దర్శనం
శరీరం కృష్ట దర్శనం యస్య స కృష్టదర్శనః ఉక్తి మేవాహ - మమేదం వాస్తుకం వస్త్రీతి
వాస్తుకం యజ్ఞభూమిగతం యజ్ఞావశేషితం వసు ధనం మమ మదీయమి ౩

ఇత్యేవం రుద్రేణోక్తే సతి తర్హి స్మ తదైవ, మానవో నావాగః ఋషిభి రంగిరోభి,
ర్మపైవేఽం ధనం దత్త మిత్యవా, తతిః పునా రుద్ర ఉవాచ, స్యా న్నో తే పితరి ప్రశ్న ఇతి నో
ఆవయోః వివాదే, తే తవ, పితరి ప్రశ్న స్సాస్యత్ తవ పితైవ తర్హస్మి నివాదవదే ప్రప్రవ్య
ఇత్యర్థః నాభాగః పితర మేత్య, తథా పృష్టవా ౮

తతః పృష్టః పితాత్ర మాహ (యజ్ఞేతి) యజ్ఞభూమిగత ముచ్చిష్టం యజ్ఞావశేషితం
సర్వం వసు ఋషయః క్వచి ద్దక్షిద్ధ్వరే రుద్రాయ భాగం, చక్రు రత స్స ఏవ దేవో రుద్ర స్సర్వం
వాస్తుకం వస్వ ర్హతి తదీయ మేవ తత్సర్వ మిత్యర్థః “ఉచ్చేషణభాగో వై రుద్ర” ఇతి క్రుతే రితి
భావః. ౯

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

నాభాగ స్తం ప్రణమ్యాహ తవేళ కిల వాస్తుగమ్.

ఇత్యాహ మే పితా బ్రహ్మన్ శిరసా త్వాం ప్రసాదయే

౧౦

శ్రీరుద్ర ఉవాచ—

య త్రే పితాఽవద ధర్మం త్వం చ సత్యం ప్రభాషసే.

దదామి తే మంత్రఃపురో జ్ఞానం బ్రహ్మసనాతనమ్

౧౧

తస్మా దసత్యం న బ్రూయా త్పురస్యాం చాపది క్వచిత్.

సత్యేన పరిసంతుష్టో భవామీష్ట స్స మే భవేత్

౧౨

గృహాణ ద్రవిణం దత్తం య త్సత్రపరిశేషితమ్.

ఇత్యుక్త్వా స్తర్ధధే రుద్రో భగవా న్సత్యవత్సలః

౧౩

య ఏత త్సంస్మరే త్రాపత స్సాయం చ సుసమాహితః.

కవి ర్భవతి మంత్రజ్ఞో గతిం చైవ తథాత్మనః

౧౪

తతో నాభాగః పితు ర్వచ ఆకర్ణ్య వాస్తుకవసుగ్రహణార్థ ముపాయాంతర మవశ్యం రుద్రం ప్రణమ్య ఇద మాహ - కిం హే ఈశ యద్యపి మే పితా, వాస్తుకం వసు తవైవ త్వత్సంబంధ్యేషే త్యాహ - తథాపి, హే బ్రహ్మ శిరసా త్వాం ప్రసాదయే ప్రణతేన శిరసా త్వాం వాస్తుకవసుప్రదా నాయ ప్రసన్నం కుర్యా, మితి వదన్ ప్రణతో బభూవ.

౧౦

తతో రుద్ర ఆహ (య దితి) యత్ యస్మా త్రే తవ పితా ధర్మమేవాహ తథా త్వమపి సత్య మేవ ప్రభాషసే త త్రస్మా న్మంత్రదృశే వైశ్వదేవమంత్రద్రష్టే తే తుభ్యం సనాతనం బ్రహ్మ బ్రహ్మవిషయకం జ్ఞానం దదామి.

౧౧—౧౨

తథా య ద్యజ్ఞపరిశేషితం ద్రవిణం మయా దత్తం గృహాణ ద్వాదశాహస్య సత్రత్వా ద్యాగత్వా చ్చ యజ్ఞవాస్తుగతం యత్సత్రపరిశేషిత మితి యజ్ఞసత్రపదయోః ప్రయోగః ఇతీత ముక్త్వా భగవాన్ సత్యవత్సలః సత్యవాషణిమి త్రవాత్సల్యయక్తో రుద్ర స్తత్రైవా స్తర్ధధే

౧౩

ఏతదాఖ్యానసంస్మరణఫల మాహ యః పుమా నేత దాఖ్యానం ప్రాత, స్సాయం చ సమాహితచిత్త స్సంస్మరేత్ స కవి శ్శాస్త్రజన్యజ్ఞానీ భవతి మంత్రజ్ఞ శ్చ భవతి, తథా ఆత్మన స్స్వస్య పరస్య చ గతిం యాధాత్మ్యం చ వేదేతి శేషః.

౧౪

నాభాగా దుఃఖరీషోఽభూ నృహాభాగవతః కృతీ,

నాస్పృశ ద్రుహ్మకాపోఽపి యమః ప్రతిహతః క్వచిత్.

౧౫

విష్ణురాజ ఉవాచ—

భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి రాజర్షే స్తస్య ధీమతః,

న ప్రాభూ ద్యత్ర నిర్ముక్తో బ్రహ్మదండో దురత్యయః

౧౬

శ్రీశుక ఉవాచ—

అంబరీషో మహాభాగ స్సప్తద్వీపవతీం మహీమ్,

అవ్యయాం చ శ్రియం లభ్యా విభవం చాతులం విభుః

౧౭

మేనేఽతిదుర్లభం పుంసాం సర్వం తత్సృష్టసంమితమ్,

విద్వా నిభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్సుమాన్

౧౮

ఏవం నాభాగవృత్తాంత మభిధాయాథ తత్పుత్రం చాప (నాభాగా దిత్యాదినా యావత్పృష్ణ మాభ్యాయనమాప్తి) నాభాగా దమ్మరీష స్సంబభూవ స చ మహాభాగవతః, కృతీ సావరాధేష్వర్యవ శకారకరణశీలః విశేషేణ తన్మరిత్రప్రశ్నావసరప్రదానాయ సంగ్రహేణ తద్వృత్తం పద౯౯ తం విశిష్టి నాస్పృశదిత్యర్థేన, క్వచిదపి న ప్రతిహతః ప్రతిహతకూన్యో విప్రకాపోఽపి య మమ్మరీషం నాస్పృశత్ యద్యపి దుర్వాసా న తస్మై శాపం దదౌ, నాప్యత్యక్తజబోత్పాదితకృత్యాయా శ్శాపరూపత్వం తథాపి శాపవత్కృత్యాయా స్తన్నిగ్రహార్థిత్వా త్యక్త్యాయాం శాపశబ్ద ఔపచారికో ద్రష్టవ్యః

౧౫

ఏవ ముక్తే లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా (భగవన్నితి) హే భగవన్, రాజర్షే ధీమతః తస్మామ్మరీషస్య, శ్రోతు మిచ్ఛామి చరిత్ర మితి శేషః యత్రామ్మరీషే వినిర్ముక్తః ప్రయక్తో దురత్యయోఽపి బ్రహ్మదండః కృత్యారూపో న ప్రాభూ స్స సమర్థో బభూవ తం బాధితు మితి శేషః

౧౬

ఏవ మాపుష్పో బ్రహ్మదండస్యాప్రభుత్వ మాచిఖ్యాను స్తావ త్తస్య మహాభాగవతః కృతీ త్యుక్తం మహాభాగవతత్వం ప్రవక్ష్యామితి (అమ్మరీష ఇత్యాదినా ఆరిరాధయిషు రిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రంధేన) అమ్మరీషో మహాభాగః ధీమాః అత ఏవ సప్తద్వీపయుక్తం మహీం అవ్యయాం విరుపద్రవాం శ్రియం సంపదం అతుల మసమాన మనితరసాధారణం విభవం భోగ్యభోగోపకరణాదినమ్మద్వి మ్రోవ్యర్థం వేత్తేత త్వర్వం ఇతరేషాం దుఃఖేనాపి లబ్ధ మశక్యం లభ్యాఽపి విభవనిర్వాణం విభవస్య నిర్వాణ మవసానం నాశం విద్వాన్, తత్సర్వం సృష్టసమ్మితం స్వాష్టవస్తుతుల్యం మేనే షేయ మమన్యతే త్యర్థః తత్ర హేతుః - యత్ యస్మా ద్విభవసంగ త్సుమాం స్తమో సరకం విశతి.

౧౭—౧౮

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు.

ప్రాప్తో భావం పరం విశ్వం యేనేదం లోష్టవత్కృతమ్.

౧౯

స వై మః కృష్ణపదారవిందయో ర్వచాంసి వై కుంఠగుణానువర్ణనే,

కరో హరే ర్మందిరమార్జనాదిషు శ్రుతీ చకారాద్భుతసత్కథోదయే

౨౦

ముకుందలింగాలయదర్శనే దృశౌ తద్భుత్యగాత్రస్పర్శేఽంగసంగమమ్.

ఘ్రాణం చ తత్పాదసరోజసారభే శ్రీమత్తులశ్యా రసనాంతతర్పితే

౨౧

న కేవలం విరక్తో బభావాపి తు భగవతి వాసుదేవే, తద్భక్తేషు సాధులక్షణలక్షితేషు చ పరం భావం భక్త్యాత్మక మభిప్రాయం గతః ప్రాప్తః. భావం విశిష్ట. యేన భావేనేదం విశ్వం లోష్టవత్కృతం లోష్టవ దనుపాదేయ మమన్యతేత్యర్థః

౧౯

వాసుదేవే పరం భావం గత ఇత్యేతదేవ ప్రవచ్ఛయతి (స వా ఇతి) తావ న్మనుష్య దేహస్య సర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తతా మావేద్య తదైవ కృతవా నిత్యాహ (సవా ఇతి త్రిభిః) స వై అంబరీషః వై శబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః, మనః కృష్ణస్య భగవతః పదారవిందయో శ్చకార తచ్చింతన ప్రవణ మకరో దిత్యర్థః. వై కుంఠస్య గుణానా మనువర్ణనే వచాంస్యకరోత్ గుణవర్ణనప్రవణాన్యేవాకరో దిత్యర్థః ఏవ ముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం. భగవన్మందిరమార్జనాదిషు వ్యాపారేషు హస్తా వకరోత్. ఆదిశబ్దా చారాధనాదీనాం సంగ్రహః. అద్యుతానాం సత్కథానాం పుణ్యావహానాం భగవత్కథానా ముదయే శ్రవణే శ్రుతిం శ్రోత్రేంద్రియం చకార

౨౦

ముకుందస్య లింగావి విగ్రహః, ఆలయాః స్థానాని చ తేషాం దర్శనే దృశౌ నేత్రే చకార. తస్య ముకుందస్య యే భృత్యా స్తేషాం గాత్రాణాం స్పర్శనే నిమిత్తే అంగసంగమం స్వాంగస్య యత్కించి ద్వస్తుసంస్పర్శం ముకుందభక్తగాత్రం చేత్సప్సర్శ నేతర దిత్యర్థః. శ్రీమత్యా స్తులశ్యాః ముకుందపాదసరోజేన యత్సారభం తత్పాదసరోజసంబంధేన యత్సారభం తస్మిన్ ఘ్రాణేంద్రియం చకార తదర్పితే ముకుందాయ వివేదితేఽన్నాదౌ రసనామ్.

౨౧

పాదా హరేః క్షేత్రపథానుసర్పణే శిరో హృషీకేశపదాభివందనే,

కామం చ దాన్యే న తు కామకామ్యయా యథోత్తమశ్లోకజనాశ్రయా రతిః ౨౨

ఏవం సదా కర్మకలాప మాత్మనః పరేఽధియజ్ఞే భగవ త్యధోక్షజే,

సర్వాత్మభావం విదధ నృహి మిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహిత శృణాన హ. ౨౩

ఈజేఽశ్వమేధై రధియజ మిశ్వరం మహావిభూతోఽపచితాంగదక్షిణైః,

తత్రై ర్వసిష్ఠానితగౌతమాదిభి ర్ధన్వన్యభిస్రోత మసౌ సరస్వతీమ్ ౨౪

యస్య క్రతుషు గీర్వాణై స్సదస్యా ఋత్విజో జనాః,

హరేః క్షేత్రాణి వెఙ్కటాద్ర్యాదీని తేషాం పంచానో మార్గాః క్షేత్రపథాః “ఋక్పూర్ణా” రితి సమాసాంతోఽప్రత్యయః తేష్వనుసర్పణే గమనే పాదా హృషీకేశస్య, పదయో రభివందనే శిరో మూర్ధానం కామం తదర్పితప్రచ్ఛందనాధిసేవాం దాన్యే నిమిత్తే చకార తత్రప్రసాదస్వీకార స్తద్దాస్యార్ధ మేవ న తు కామకామ్యయా విషయేచ్ఛయా కృత ఇత్యర్థః సర్వమేత త్కథం చకార ఉత్తమశ్లోకజనా ఛగవద్భుక్తా స్తదాశ్రయా రతి స్తత్పర్యంతా రతి ర్భుక్తి ర్యథా ఛివే త్రథా చకారే త్యర్థః తదేతి పారే ఉత్తిమశ్లోకజనవిషయా రతి శ్చ తస్యాఛవ దిత్వర్థః అనేన తద్భుక్తేషు చ పరం భావం గత ఇత్యేత త్రప్రపంచితం ఆతో న పౌనరుక్తమ్ ౨౨

ఏవం సర్వాత్మభావం సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ భావో భావనా యస్మిన్ తం కర్మకలాప మధియజ్ఞే యజ్ఞనిర్వాహకే భగవతి విదధ త్వమర్పయన్ కర్మసముహస్య భగవదారాధనరూపతా మను సందధ దిత్వర్థః యద్వా ఏవం విధం కర్మకలాపం భగవతి సర్వాత్మభావం సర్వస్యాంతరాత్మత్వాను సంధానం చ విదధ త్కూర్వన్ భగవన్నిష్ఠై ర్విష్ఠై ర్వసిష్ఠాదిభి రభిహితః ఏవం కుర్వేవం మాకాశ్చ రిత్యేవ ముక్త ఇమాం మహిం స స్తద్వీపవతీం శశాన పాలయామాన ౨౩

ఏవం మహావిభూత్యా ఉపదితాని బహుకృతా న్యంగాని దక్షిణా శ్చ యేషు తై రశ్వమేధై ర్వసిష్ఠాదిభిః హేతుభూతైః తత్రై ర్విష్ఠై రారాధయామాన ధన్వన్ దిన్వని నిరుదకే దేశే, విభక్తి ర్లోప ఆర్షః, నిరుదకా త్రస్మా ద్దేశా దభిస్రోత్రం ప్రవాహాభిముఖం యథా భవతి తథా యష్టుం సరస్వతీం నదీ మగా దిత్వర్థః. ౨౪

లేనానుష్ఠితా నశ్వమేధా ర్పితాని (యస్యేతి.) యస్యాఋగీషస్య క్రతు స్వశ్వమేధేషు

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

తుల్యరూపా శ్చానిమిషా వ్యదృశ్యంత సువాససః. ౨౫

స్వర్గో న ప్రార్థితో యన్య మనుజై రమరప్రియః,
శృణ్వద్భి రనుగాయద్భి రుత్తమశ్లోకచేష్టితమ్ ౨౬

న వర్ధయంతి యా న్కామా స్సాస్వరాజ్యపరిభావితాః,
దుర్లభా అపి సిద్ధానాం ముకుందం హృది వశ్యతః. ౨౭

న ఇత్థం భక్తియోగేన తపోయుక్తేన పార్థివః,
స్వధర్మేణ హరిం ప్రీణ స్సర్వా న్సంగాఞ్ శనై ర్జహౌ. ౨౮

సఖ్యా ఋత్విజ శ్చ జనాః గీర్వాణైః దేవై స్సహ భూషడాదిభిః తుల్యరూపితో వ్యదృశ్యంత తథా అని మిషా ఇంద్రాదయో దేవా స్సువాసన శ్శోభనవస్త్రాఛరణాదియుక్తా వ్యదృశ్యంతఅలక్ష్యంత యచ్ఛబ్దానాం న ఇత్థ మితి వతుర్దేనాన్వయః ౨౫

న కేవలం ఉదయిజనానాం వస్త్రభూషడాదిభి రమరతౌల్య మేవ అపి తు స్వర్గిభ్యోఽప్యతి శయితసుఖత్వం చేత్యాహ (స్వర్గ ఇతి) ఉత్తమశ్లోకస్య ఫగవత శేష్టిత మనుగాయద్భిః శృణ్వద్భి శ్చ యస్యాఽపృరీషస్య సంబంధిభి ర్మనుజై రమరాజాం ప్రియః స్వర్గోఽపి న ప్రార్థితః స్వర్గా దవ్యతి శయిత ముత్తమశ్లోకచేష్టితశ్రవణాగనజనుభవ మనుభవద్భిః స్వర్గోఽప్యపేక్షిత ఇతి భావః తదీయై రేవ జనైః స్వర్గ ఉపేక్షిత సైనోపేక్షిత ఇతి కిము ఏ క్రవ్య మితి చ భావః ౨౬

ఆస్తాం తావ త్స్వర్గప్రార్థనాశంకాఽపి సిద్ధానాం యోగీశ్వరాదా మపి దుర్లభాః కామాః కామ్యంత ఇతి కామాః అణిమాదయః స్వాస్వరాజ్యపరిభావితాః స్వాస్వరాజ్యేన ఆకర్షవశ్యత్వాపహం బ్రహ్మత్యక్త స్వాత్మానుభవేన పరిభావితాః ప్రాపితాః ముకుందం హృది వశ్యత ఉపాసీనాన్ యాన్ యదీయాన్ జనాన్ న వర్ధయంతి న హర్షయంతి అణిమాదయోఽపి న హర్షయంతి కిముత న స్వర్గో హర్షయంతితి భావః, య మితి పారే య మమ్బురీషం వశ్యతా మితి పారే తత్ప్రీధానాం విశేషాదమ్ ౨౭

యన్య సంబంధినో జనా ఏవైవంవిధా స్స పార్థివోఽమ్బురీష స్తపోయుక్తేన తపశ్శబ్దోఽ బ్రాత్మియాదాత్మ్యజ్ఞానయోగవరః “తప ఆలోచన” ఇతి జ్ఞానార్థా త్రవచాతో ర్నిషున్నత్వాత్ తద్యుక్తేన స్వధర్మేణ స్వవర్ణాశ్రమోచితానంగకర్మానుష్ఠానేన భక్తియోగేన జ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగేనే త్యర్థః, హరిం స్వాశ్రితానాం సంసృతిబంధహరం భగవంతం ప్రీతాయన్ శనై స్సర్వా న్సంగాన్ శ్చార్ధతాన్ దేహతదనుబంధిచిరయా నై హితా నానుష్ఠికాం శ్చ జహౌ తత్యాజ ౨౮

గృహేషు చారేషు సుతేషు బంధుషు ద్విపోత్తమన్యందరవాజిపంక్తిషు,
అక్షయ్యవస్త్రాభరణాయుధాది వ్యవసంతకోశే వ్యకరో దసన్మతిమ్

౨౯

తస్మా అదా ధరి శ్చక్రం ప్రత్యనీకభయావహమ్
ఏకాంతభక్తియోగేన ప్రీతో భీతాభిరక్షణమ్

౩౦

ఆరిరాధయిషు ర్విష్ణుం మహిష్యా తుల్యశీలయా,
యుక్త స్సంవత్సరం ధిరో దధార ద్వాదశీవ్రతమ్

౩౧

వ్రతాంతే కార్తికే మాసి త్రిరాత్రం సముషోషితః,
స్నాతః కదాచి త్కాళింద్యాం హరిం మధువనేఽర్చయత్

౩౨

సంగా స్వహా విత్యేతదేవ ప్రవజ్జయతి (గృహే వ్యితి) గృహాదిషు గణోత్తమరథాశ్వాది
వస్తుషు అక్షయ్యేషు వస్త్రాదిషు అనవధికేషు కోశేషు ధనభండారేషు అసన్మతిమపురుషార్థత్వబుద్ధి. మని
త్యత్వబుద్ధిం, హేయత్వబుద్ధిం వా అకరోత్

౨౯

ఏవంభూతోఽసౌ కథం ప్రతిపక్షన్ జితవాం స్తత్రాహ (తస్మా ఇతి) ఏకాంతభక్తి
యోగేనానన్యప్రయోజనభక్తియోగేన ప్రీతో హరి స్తస్మై అమృరీషాయ భీతా నభిరక్షతి తథా
సంద్యాదిత్వా త్కర్తరి ల్యుః ప్రత్యనీకా స్సమాశ్రితానాం విపక్షే స్తేషాం భయ మావహాతి తథా
తచ్ఛక్రం సుదర్శన మదాత్

౩౦

కోవై పంవిధస్యాన్య ప్రతిపక్షో బభూవః యన్య భయావహం హరిశ్చక్ర మదా దిత్యపేక్షయాం
తడుసపాదయతుం తావ త్రప్రస్తావహ మాహ (ఆరిరాధయిషు రిత్వాదినా ప్రాదిష్ట మిత్యతః ప్రాక్త
నేన గ్రంథేన) భగవంత మారాధయతు విచ్చు ర్వీరోఽంబరీష స్తుల్యశీలయా స్వతుల్యన్వభావ
సద్వృత్తిమత్త్యా భార్యయా సహ యుక్త స్సంవత్సరవర్యంతం ద్వాదశీవ్రతం దధార చకార

౩౧

వ్రతాంతే సంవత్సర మనుష్ఠితవ్రతాంతే కార్తికే మాసి అనేన ప్రతోపక్రమోఽపి కార్తికశుద్ధ
ద్వాదశ్యా మితి ఫలితం త్రిరాత్రం నవవీదశమ్యేకాదశీషు సమ్య గుపోషితః దశమ్యా మేకభుక్తం
ద్వాదశ్యా మేకభుక్త మేకాదశ్యా ముపవాస ఇత్యుపవాసవ్రతయ మితి కల్పి త్వంప్రదాయః కదాచి ద్వాదశ్యా
మిత్యర్థః కాళింద్యాం యయునాయాం స్నాత్యా మధువనాభ్యే వనే సర్వేషా ముపకరణానా మారాధనావ
కరణానాం గంధపుష్పధూపదీపాదీనాం సంవత్సమృద్ధి, ర్యన్య తేన మహాభిషేకవిధినా సహస్రకలశ

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

మహాభిషేకవిధినా సర్వోపకరణసంపదా.

అభిషిచ్య పరాకల్పైర్గంధమాల్యార్హణాదిభిః

౩౩

తద్గతాంతరభావేన పూజయామాస కేశవమ్.

బ్రాహ్మణాం శ్చ మహాభాగా నిద్ధర్ధా నపి భక్తితః

౩౪

గవాం రుక్మవిషాణానాం రూప్యాంఘ్రిణాం సువాససామ్.

వయశ్శీలవయోరూపవత్సోపస్కరసంపదామ్

౩౫

ప్రాహిణో త్సాదు విప్రేభ్యో గృహేషు న్యర్చుదాని షట్.

భోజయిత్వా ద్విజా నగ్రే స్వాద్యన్నం గుణవత్తరమ్

౩౬

లబ్ధికామై రనుజ్ఞాతః పారణాయోపచక్రమే.

తర్హి దిష్ట్యాఽదితి స్సాక్షై ద్దుర్వాసా భగవా నభూత్

౩౭

స్నానసంవిధినా హరి మఙ్గిషిచ్యా ర్చయేత్ అడభావ ఆర్షః అర్చయ దిత్యేవ ప్రపంచయతి-పరై శ్రేష్ఠైః, ఆకల్పైర్ రాభరణైః, గంధైః మాల్యైః కుసుమై రర్హణై రర్హ్యోదకై రాదిశబ్దా త్సాద్యాదిభి ర్దూపదీప నై వేద్యాదిభి శ్చ ౩౩—౩౭

కేశవం తద్గతాంతరభావేన కేశవవిషయాంతరకరణవ్యాపారేణ పూజయామాస భాగవతా నభ్యర్చయ దిత్యర్థః ౩౪

తత స్తదేవాం న్యర్చుదాని షష్టికోటిం సాధు యథా తథా విప్రేభ్యః ప్రాహిణో త్రుదదా కథంఘాతానాం గవాం రుక్మవిషాణాం సువర్ణకవచితవిషాఽయుక్తానాం రాజితాలజ్జ్వలపాదానాం శోభ నాని వాసాంపి యాసాం వయః క్షీరం చ శీలం సుస్వభావ శ్చ వయః అఘోర్వప్రసవత్వం చ రూపం లాంగూలఖురవిపాణాదిసౌష్ఠవం చ వత్సా శ్చ ఉపస్కరాః దోహనపాత్రాదీని చ తేషాం సంప త్నమృద్ధి- ర్యాసాం తాసాం తత స్సాన్విదు మృష్టం, గుణవత్తరం పడ్రసోపేత మన్నం అగ్రే బ్రాహ్మణా న్భోజయిత్వా లబ్ధాః కామాః దక్షిణాదయో యై స్తైః ద్విజైః, రనుజ్ఞాతః పారణాయోపచక్రమే. తర్హి తదైవ భగవాన్ దుర్వాసా స్తస్యాఽంబరీషస్య అతిధి స్సాక్షై దభూత్ ప్రత్యక్షో బభూవ. ౩౫—౩౭

త మానర్చాఽతిధిం సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాననార్హజైః,

యయాచేఽభ్యవహారాయ పాదమూల ముపాగతః.

౩౮

ప్రతినంద్య స తద్యాజ్ఞాం కర్తు మావశ్యకం గతః,

నిమమజ్జ బృహ ధ్యాయ న్కాలిందీసలిలే కుచౌ

౩౯

ముహూర్తార్థావశిష్టాయాం ద్వాదశ్యాం పారణాం ప్రతి,

చింతయామాన ధర్మజ్ఞో ద్విజైః స్తద్ధర్మసంకటమ్

౪౦

బ్రాహ్మణాతిక్రమే దోషో ద్వాదశ్యా మప్యపారణే,

యత్కృత్వా సాధు మే భూయా దధర్మో వా న మాం స్పృశేత్,

౪౧

అమృతా కేవలేనాఽద కరిష్యే వ్రతపారణామ్,

అహం రబ్ధక్షణం విప్రా అశితానశితం చ యత్

౪౨

త మాగత మతిధిం సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాదిభి, రభ్యర్చ్య తస్య పాదయో ర్మూల ముపాగతః
ప్రణతోఽభ్యవహారాయ భోజనాయ యయాచే భవతాఽత్ర భోక్తవ్య మితి ప్రార్థయామానే త్యర్థః ౩౮

తతః స్స దుర్వాసా స్తిస్యాఽంబరీషస్య యాజ్ఞాం ప్రతినంద్యాఽఽవశ్యకం నైయమికిం
మాధ్యాహ్నికం కర్తుం గతః. కుచౌ కుచే కాళింద్యా యమునాయా జలే బృహ ద్రహ్మ ధ్యాయన్
మమజ్జ సన్నా విత్యర్థః. ౩౯

తదా ధర్మజ్ఞోఽంబరీషో ద్వాదశ్యాం ముహూర్తార్ధేన ఘటికామాత్రేణాఽవశిష్టాయాం సత్త్వాం
పారణాం ప్రతి సంకటం పారణావిషయకం సంకటం ద్విజైః స్సహ చింతయామాన ౪౦

సంకట మేవాహ (బ్రాహ్మణాతిక్రమేతి) బ్రాహ్మణస్యాఽతిధే రతిక్రమే దోషః అతిధిం
విమంత్రిత మనాదృశ్యైవ భోజనే మహాన్ ప్రత్యవాయ, ప్రదా, ద్వాదశ్యా మపారణే చ దోషః
ప్రతవైగుణ్యా, దిత్వేనంబిధం సంకటం ప్రాప్తం తత్ర యత్కృత్వా సాధు మే భూయాత్ యత్కృ
త్యేత్యవ్యయసముదాయః యథాచేత్యర్థః, యథా చ మే సాధు భూయా దిత్వర్థః, యథా చాధర్మ్యే మాం
న స్పృశేత్ తదా బ్రాతేతి శేషః. ౪౧

ఏవం ద్విజైః ర్విచార్య నిశ్చినోతి (అంభినోతి) కేవలేనాఽంభసా ప్రతస్యాఽంగభూతం
పారణం కరిష్యే ఏవంచే త్పారణస్య కృతత్వా న్న ప్రతవైగుణ్యం, నావ్యతిధ్యతిక్రమణదోషః అనశనా
దిత్యాహ (అహం రితి) హే విప్రా, యదపాం ఛక్షణం త దశితం నాశితం వాహుః శ్రుతయ ఇతి
శేషః తదా చ శ్రుతయః “అపోఽశ్నాతి తన్నైవాప్రాశిత” మిత్యాద్యాః ౪౨

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

ఇత్యపః ప్రాశ్య రాజర్షి శ్చింతయ న్మనసాఽచ్యుతమ్,

ప్రత్యాచష్ట కురుశ్రేష్ఠ ద్విజాగమన మేవ సః

౪౩

దుర్వాసా యమురాకూలా త్కృత్వాఽఽవశ్యక మాగతః,

రాజ్ఞాఽభినందిత స్తస్య బుబుధే చేష్టితం ధియా

౪౪

మన్యునా ప్రచలద్ధాత్రో భ్రుకుటికుటిలాననః,

బుభుక్షిత శ్చ సుతరాం కృతాంజలి మభాషత

౪౫

దుర్వాసా ౪౩వ

అహో అస్య నృశంసస్య శ్రీయా మత్తస్య పశ్యత,

ధర్మవ్యతిక్రమం విష్ణో రభక్తన్యేశమానినః

౪౬

యో మా మతిధి మాయాత మాతిధ్యేన నిమంత్రిత వ,

ఇతీతం వివిశ్చిత్యేతి శేషః స రాజర్షి రంబరీషోఽచ్యుతం మనసా చింతయన్ భర్తస్య సుసూక్ష్మత్వా త్తదజ్ఞాననిమి త్తబాధకపరిహారాయాఽచ్యుతం చింతయన్నితి భావః అపః ప్రాశ్య హే కురుశ్రేష్ఠ, ద్విజస్య దుర్వాసస ఆగమన మేవ ప్రత్యాచష్ట ప్రత్యైకత

౪౭

తతః కృత మావశ్యకం మాధ్యాహ్నికం యేన, స దుర్వాసాః యమునాయాః కూలా త్రైరా దాగతః రాజ్ఞా, అంబరీషేణాఽభినందితోఽపి బుషిత్వా, ధియా సూక్ష్మదృష్ట్వా, తస్య రాజ్ఞ శేష్టిత మభిశనరూపం బుబుధే విజ్ఞాతవాః

౪౮

తితో మన్యునా హేతునా ప్రచల ద్ధాత్రం శరీరం యస్య భ్రుకుటిభ్యాం, కుటిల మాననం యస్య సః సుతరాం భృశం బుభుక్షిత శ్చేతి క్రోధాతిశయద్యోతనార్థ ముక్తం, కృతాంజలిం బద్ధాంజలి మంబరీషం ప్రత్యభాషత

౪౯

అహో జనాః అస్య, క్షత్రబంధో ర్ధర్మవ్యతిక్రమం పశ్యత, కథంభూతస్యః క్రూరస్వభావస్య, శ్రీయా సంపదా గర్వితస్య, విష్ణో రభక్తస్యాపి తన్యేష్టం భక్త మాత్మానం మన్యమానస్య,

౫౦

కోఽసౌ ధర్మవ్యతిక్రమ ఇత్యత్రాహ (య ఇతి.) యోఽయం క్షత్రబంధు, రాగతం మా

అదత్వా భుక్తవాం స్తస్య సద్యః స్తే దర్శయే ఫలమ్.

౪౭

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఏవం బ్రువాణ ఉత్కృత్య జటాం రోషవిదీపితామ్,

తయా స నిర్మమే తస్మై కృత్యాం కాలానలోపమామ్,

౪౮

తా మాఽతంతీం జ్వలితీ మనిహస్తాం పదా భువమ్.

వేపయంతీం సముద్వీక్ష్య న చచాల పదా నృపః

౪౯

ప్రదిష్టం భృత్యరజ్ఞయాం పురుషేణ మహాత్మనా,

దదాహ కృత్యాం తాం చక్రం క్రుద్ధాహి మివ పావకః

౫౦

తదభిద్రవ దుద్వీక్ష్య స్వప్రయాసం చ నిష్ఫలమ్.

మాతిధ్యేన అతిద్యుతం అధ్యయనేన వసతీతివ తృతీయా, విమంత్ర్య, అతిధయే మహ్య, మదత్వైవ భుక్తవా నయ మేవ ధర్మవ్యతిక్రమః, అత స్తస్య, ధర్మవ్యతిక్రమస్య, ఫలం సత్యం, తవ దర్శయే దర్శయామి

౪౭

ఏవం బ్రువాణః రోషేఽ విదీపితాం ప్రజ్వలితాం జటా ముత్కృత్య ఉచ్చిద్య ఉద్ధృష్టే త్యర్థః స దుర్వాసా స్తయా జటయా తస్మా అంబరీషాయ తం హంతు మిత్యర్థః కాలాగ్నితుల్యాం, కృత్యాం, నిర్మమే మారికాం శక్తిం నిర్మితవా నిత్యర్థః

౪౮

తతోఽపిః ఖడ్గో హస్తే యస్యాః, పదా భువం వేపయంతీం కమ్పయమానాం, తా మఖి ముఖ మాగచ్ఛంతీం, జ్వలితాం దీప్తాం, సమ్య, గుద్వీక్ష్య, నృపోఽంబరీషః కించి దపి న చచాల

౪౯

తదా భృత్యరజ్ఞయాం, నిమిత్తే సప్తమీ భృత్యస్యాంబరీషస్య రజ్ఞేర్థ మిత్యర్థః మహాత్మనా “ప్రణతరజ్ఞయాం విలంబ మనహన్నివ, సదా వజ్ఞాయుధీం బిభ్ర” దిత్వైక్యవిధేన మహాత్మనా పరమపురుషేణ, చక్రం సుదర్శనం, ప్రవిష్టం అజ్ఞాపితం, స దాగత్య తాం కృత్యాం, దదాహ, యథా క్రుద్ధ మహిం సర్పం, పావకో దవాగ్ని, స్తద్వత్, యథా దవాగ్నే రుపర్యహేః క్రోధో నిష్ఫల స్తథా కృత్యా నిష్ఫలా బభూవేతి దృష్టాంతాభిప్రేతార్థః

౫౦

తరోఽఘముఖం ద్రవ గ్గచ్ఛ ధరో శ్చక్రం నిష్ఫలం స్వప్రయాసం చ సముద్వీక్ష్య దుర్వాసాః

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

దుర్వాసా దుద్రువే భీతో దిక్ష ప్రాణపరీష్పయా

౫౧

తమన్వదావ ద్భగవద్రథాంగం దవాగ్ని రుద్ధూతశిఖో యథాఽహిమ్.

తదాఽనుషక్తం ముని రీక్షమాణో గుహం వివిక్షః ప్రససార మేరోః

౫౨

దిశో నభః ఙ్మైవివరా స్సముద్రా న్లోకా స్సపాతాం ప్రిదివం గత స్సః.

యతో యతో దావతి తత్ర తత్ర సుదర్శనం దుష్ప్రసహం దదర్శ.

౫౩

అలబ్ధిచాథ స్స యదా కుతశ్చి త్సంత్రస్తచిత్తోఽరణ మేషమాణః,

దేవం విరించం సమగా ద్విరాత స్త్రాహ్యత్మయోనేఽజిత తేజసో మామ్

౫౪

భీతః ప్రాణపరీష్పయా ప్రాజా బ్రాహ్మ మిచ్ఛయా జీవనేచ్ఛయేతి భావః. దిక్ష, దుద్రువే పలాయితవాః

౫౧

తం ధావంతం దుర్వాసనం, భగవతో, రథాంగం చక్ర, మన్వదావత్ పృష్ఠతోఽనుస్పృత్య దుద్రావ, యథా, ఉద్ధూతాః ఊర్ధ్వం వేషమాణాః, శిఖా, యన్య స దవాగ్ని రహి మనుధావతి తద్వత్ తదా అనుషక్తం పృష్ఠత స్సంసక్తం చక్ర మీక్షమాణో ముని ర్దుర్వాసాః మేరోః పర్వతస్య గుహం వివిక్షః ప్రవేష్టు మిచ్ఛుః ప్రససార ప్రదుద్రావ

౫౨

తదా దిశో నభోఽంతరిక్షం ఙ్మైవివరా నతలాదిలోకాః సముద్రా లోకపాలై స్సహితా లోకాం శ్చ ససారేత్యనుషంగః తత ప్రిదివం గతః ప్రదుద్రావ ఏవం యత్ర యత్ర మేరుగుహాది ష్య-దావ స్ముని ర్దుర్వాసా స్తత్ర తత్ర దుష్ప్రసహం దుఃఖేనాపి సోధు మశక్యం సుదర్శనం దదర్శ

౫౩

తత స్స దుర్వాసాః యదా కుతశ్చి త్కుత్రచి దపి అలబ్ధః నాథః రక్షితా యేన సః తదా సంత్రస్తం భీతం చిత్తం యన్య సః అరణం శరణం రక్షక మేషమాణో ఇచ్ఛుః దేవం విరింశ్చం కమలాసనం సమగాత్. తత్ర గత్వా హే విధాతః హే ఆత్మయోనే. అజితస్య భగవత స్తేజసః చక్ర-రూపాత్ మాం త్రాహి పాలయేతి విజ్ఞాపయామానేతి శేషః

౫౪

బ్రహ్మోవాచ—

స్థానం మదీయం ద్విజవిశ్వ మేత క్రిడావసానే ద్విపరార్థసంక్షే.

భూభంగమాత్రేణ చ సందిగ్ధః కాలాత్మనో య్య తిరోచవిష్యతి

౫౫

అహం భవో దక్షభృగుప్రదానాః ప్రజేశభూతేశసురేశముఖ్యాః.

సర్వే వయం యన్నియమం ప్రపన్నా మూర్ధ్వర్పితం లోకహితం వహామః ౫౬

తదాకర్ణ్య మదంతరాత్మభూతభగవత్ప్రసాదలబ్ధసృష్ట్యాద్యధికారపారమ్యేష్టస్థాన స్తన్నియో జ్యోతిహం తచ్చక్రా దిగతిక్రమణీయా త్పాతు మనమర్థ ఇత్యహ బ్రహ్మ (స్థాన మితి) హే ద్విజ, ఏతన్మదీయం స్థాన మిది చగ చ్చ స్థానస్య జగదంతర్భూతత్వేపి తన్నిత్యత్వబుద్ధినిరాసాయ సృథ గుక్తిః, యద్యపి తదనిత్యత్వేత్వేన తదవిసంపృష్టవిశ్వస్యాపి భగవతా సంహార్యత్వం ప్రతీయత ఇతి విశ్వస్య పృథ క్సంహార్యత్వం న వక్తవ్యం, తదాఽపి యథా విశ్వం తత్సంహార్యం తదైతన్మదీయం స్థాన మపీతి దృష్టాంతార్థ ముక్తం, తదేత త్సర్వం, సందిగ్ధో స్సందగ్ధ మిచ్ఛో స్సంజిహ్వా, యస్య కాలాగీరకస్య భగవతో భూవిక్షేపమాత్రేణ తిరోచవిష్యతి లయ మేష్యతి తస్య తేజస స్త్రాతు మహం న ప్రమ రితి శేష యద్వా త మేవ శరణం ప్రజేతి శేష ఎవ ముత్తరత్రాపి, కదా సంధి ధక్షో, క్రిడావసానే జగద్వ్యాపారరూపక్రిడాయా అవసానే, తదపి కదా ద్విపరార్థసంక్షే ద్విపరార్థాఖ్య . రిమాణపరిచ్ఛిన్నకాలావసాన ఇత్యధిః ౫౫

న కేవల మహ మేవ త్వాం త్రాతుం ప్రభు రపితు రుద్రాదయోఽపీద్యాహ (అహ మితి) యథాఽహం న ప్రభు స్తదా భవాదయ ఇతి దృష్టాంతార్థం పున రహ మిత్యుక్తం భవో రుద్రః దక్ష వృగూ ప్రదానో ముఖ్యో యేషాం తే తాః విశింషణ బహువ్రీహస్పహతాన్యపద్యా నాహ (ప్రజేశేతి) ప్రజేశాః ప్రజాపతయః మరీచిప్రభృతయః భూతేశా భూతపతయ గిరాదశరుద్రవభృతయః సురేశా స్సురపతయ ఇంద్రాద్యాః ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే అత్రాపి తన్నియోజ్యా ఆన్యే వ్యవ్యవదార్థతయా వివక్షితాః యద్వా దక్షభృగుప్రదానా ఇతి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహుప్రీహిచా దక్షభృగుసంతానజా అన్య పదార్థత్వేన గ్రాహ్యః, ప్రజేశశబ్దేన ఆతరేషాం సప్తానాం మరీచ్యాదీనాం సంగ్రహః, భూతేశశబ్దేన రుద్ర ప్రభవానాం సురేశ ఇంద్రః ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే తత్సంతానప్రభూ స్తన్నియోజ్యా శ్చేత్యర్థః ఏతే వర్షే వయం త్వాం త్రాతుం న ప్రభవ ఇత్యత్రాపి శేషః తత్ర హేతు యస్య భగవతో నియమ మశేషనియమనం, ప్రపన్నాః ప్రాప్తా స్సంతో లోకహితం యథాఽహం మూర్ధ్వర్పితం తన్నియమ మాజ్ఞాం వహామః కుర్మః ౫౬

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

ప్రత్యాఖ్యాతో విరించేన విష్ణుచక్రోపతాపితః,

దుర్వాసా శ్శరణం యాత శ్శర్వం కైలాసవాసినమ్.

౫౭

శంకర ఉవాచ—

వయం న తాత ప్రభవామ భూమ్ని యస్మిన్నరేఽన్యేష్యజీవకోశాః,

భవంతి కాలేన భవంతి హేదృశా స్సహస్రశో యత్ర వయం భ్రమామః.

౫౮

అహం ననత్కుమారశ్చ నారదో భగవా నజః,

కపిలోఽపాంతరతమో దేవలో ధర్మ ఆసురిః.

౫౯

మరీచిప్రముఖా శ్చాన్యే సిద్ధేశాః పారదర్శినః

విదామ న వయం సర్వే యన్మాయాం మాయయా వృథాః.

౬౦

అం విరించేన, ప్రత్యాఖ్యాతః భగవచ్చక్రే యోపతాపితశ్చ దుర్వాసాః కైలాసగిరివాసినః,

శర్వం శరణం గతః శర్వం త్వ మవితా వేతీ ప్రార్థితవా నిత్యర్థః

౬౧

ఏకం ప్రార్థిత శ్శర్వ స్తతో హరే శ్చక్రా త్రాతు మసామర్థ్యం వత్తుం చతుర్ముఖప్రభృతీనాం భగవన్మహిమార్జవవిప్రుత్త్వం తత్సృజ్యత్వం తత్సంహార్యత్వం తన్మాయామోహితత్వేన తచ్చిక్కిరీతా నభిజ్ఞత్వం చాహ (వయ మితి) హే తాత, వయం న ప్రభవామః భగవచ్చక్రా త్రాతు మితి శేషః కుతః హి యస్మా ద్వరేణ్యే అస్మాభి రపి సరణియే యస్మి న్భగవతి యస్మి న్స్వస్మాందే, వయం లోకేశాభిమానినో ప్రమామః “ఇద్రా రుద్రపితామహాప్రభృతయ కీలా స్సమాప్తా స్సురా” ఇత్యుక్త రిత్యా కీటవ ద్రుమముః, ఈదృశా ఏతద్బ్రహ్మాండసదృశా లజా బ్రహ్మాండ స్త ఏవ జీవా స్తేషాం కోపా బ్రహ్మాండరూపా స్సహస్రశః కాలే “బహుస్యా” మిత్యుక్తవిధవిన్యయైకాలే భవంతి ఉత్పద్భృతే పున స్సంజిహ్వాకాలే న భవంతి తస్మిన్ లయం యంతి

౬౨

అహం శర్వః అన్యదాదయ స్సర్వే తథాఽన్యేపారదర్శినః సర్వజ్ఞా స్పిద్యేశాశ్చ యస్య భగ వతో మాయాం నన్యల్పం చిక్కిరీత మితి యావత్ న విదామః న జానీమః, తత్ర హేతుః మాయయా వృథాః.

౬౩—౬౪

తస్య విశ్వేశ్వరస్యేదం శత్రుం దుర్విషహం హి నః

త మేవ శరణం యాహి హరి స్తే శం విధాన్యతి

౬౧

తతో నిరాశో దుర్వాసాః పదం భగవతో యయౌ

వైకుంఠాఖ్యం యదధ్యాస్తే శ్రీనివాస శ్శియా సహ

౬౨

స దహ్యామానోఽజితశత్రువహ్నినా తత్పాదమూలే పతిత స్సవేపధుః,

తస్యైవంవిధమహిమశాలినో, విశ్వేశ్వరస్య భగవత ఇదం శత్రుం నోఽస్మాక మపి, దుర్విషహం వయం తత్సౌఘ మేవ న ప్రభవః కుత స్తన్నిగ్రహ ఇతి భావః అత స్త మేవ అచింత్యవివిధ విచిత్రానంతమహిమశాలినం శరణాగతరజఃదీక్షితం భగవంతం శరణం యాహి, స హరి శ్వరణాగతార్తిహరౌ భగవాన్, తే శం సుఖం విధాన్యతి కరిష్యతి

౬౧

ఇత్యుక్తో దుర్వాసా నిరాశ స్సౌ తతః కైలాసా ద్భగవతో వైకుంఠాఖ్యం పదం అంచాం తగ్గతశ్రీవిష్ణులోకం యయౌ పదం విజిన్య య త్పదం స్థానం శ్రియా లక్ష్మ్యే సహ శ్రీనివాసః ఆధ్యాస్తే శ్రీనివాస ఇత్యనేన భగవతో లక్ష్మ్యసహాయత్వ ముక్తం శ్రియా సహస్యాస్త ఇత్యనేన పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యే సహ తస్మి న్లోకేఽవస్థాన ముక్తం. యద్యపి శ్రీనివాసోఽధ్యాస్త ఇత్యేతావ తైవాలం శ్రీశబ్దప్రవృత్తిమిత్తస్య పురుషకారత్వస్య వివాసికబ్ధాభిప్రేతస్య తదనపాయిత్యస్య చ లాభాత్ తదాపి శ్రీనివాస ఇత్యేతావత్యుక్తే రామకృష్ణాద్యవతారేషు వైదేహ్యదివివాహో త్ప్రాగమూర్తి మత్యా ఇతరై రలక్ష్మమాణయా వా లక్ష్మ్యే సహవస్థానేనానపాయిత్యవ దత్రాపి కరుషప త్తే స్తత్ర సాజ్ఞే భృరిద్యుశ్యమానపురుషాకారసాన్నిధ్యాభావశంకానిమి త్తశరణవరణదుశ్శకత్వశంకావనోదనార్దం శ్రియా సహస్యాస్త ఇత్యుక్తం తావ త్యుక్తే కాదాచిత్కసాహిత్యశంకానిమి త్తశరణవరణసమయాసాన్నిధ్య శక్కానిమి త్తతద్దశ్శకత్వశక్కాస్యా దితి తదపనోదనాయ శ్రీనివాస ఇత్యుక్తమ్

౬౨

ఏవం శర్వేణాభిహితోఽజితస్య భగవత శ్శత్రువహ్నినా చక్రిత్వాలయా సందహ్యామానో దుర్వాసా స్తత్ర గత్వా తస్యాజితస్య పాదయో ర్మూలే పతితః భయా త్రుప్తలద్గాత్ర ఆహ - కిం, హే అచ్యుత ఆశ్రితా న్మ చ్యావయతీతి తదాభూత హే అనంత అపారమహిమశాలిన్ హే స దీప్తిత సతాం భక్తానాం నిరతిశయేష్ట హే ప్రభో ఆశ్రితార్తిహరణమర్ధ, హే విశ్వభావన విశ్వం శరణాగతవర్గ మప రాధానవేక్షణేన భావయతి సుఖయతీతి తదాభూత యద్వా విశ్వం చిదవిదాత్మకం భావయ త్యుత్పాదయతి జగత్కారణభూతేత్యర్థః ఇత్యేవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తిగుణవిశిష్టత్వేన సంబోధ్య స్వకాత్పఖ్యం

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

అహోచ్యుతానంత సదీప్తితప్రభో కృతాగసం మా మవ విశ్వభావన. ౬౨

అజానతా తే మహిమానుభావం కృతం మయాఽఘం భవతః ప్రియాణామ్.

విధేహి తస్యాపచితిం విచిత ర్ముచ్యేత యన్నామ్ముదితే నారకోఽపి. ౬౪

శ్రీభగవా నువాచ —

అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతంత్ర ఇవ ద్విజ.

నివేదయః స్వరజ్ఞం ప్రార్థయతే కృత మాగోఽవరాధ ఏవ, న తు రక్షణోపయుక్తగుఃలేశో. యెన, తం, మా మేమం విచార్తియుక్తం అవ రక్ష, “అవ రక్షణ” ఇతి చాతో “ర్హోఽపి”తి ప్రార్థనాయాం లోటే

౬౩

కృతాగస మిత్యుక్తం కిం త త్వయా కృత మాగ ఇత్యపేక్షయాం తద్విజ్ఞాపయ న్నేవం విధిం కృతాగస మపి మాం వ్రాతుం సమ్యక్స్వ మితి సూచయతుం తన్నామ్ముః ప్రభావ మ్మా (అజానతేతి) తే తవ, పరమం నిరతిశయ, మనుభావం ప్రభావ మజానతా మయా భవతః ప్రియాణా మఘం కృతం త్వద్భర్తృవిషయే అవరాధః కృత ఇత్యర్థః. హే విచితః తస్యాఘస్యాపచితిం నిష్క్రూతిం విధేహి కురు అవరాధం సోఢ్యా పాహీత్యర్థః యుక్తం చ తనైతత్ యతో యస్య తవ నామ్ముపి ఉదితే ఉచ్చరిరమాత్రేఽపి నారకోఽపి ముచ్యేత నరకప్రాప్తివిమిత్తానాం పాపానాం క్రుతి స్మృత్యాద్యాత్మకతదాజ్ఞాతిలంఘనరూపత్వేన త్వదవరాధరూపత్వా త్రత్యర్థం ద్విమోచనే త్వన్నామోచ్ఛారణ మేవ సమర్థం దృష్టం అత స్సాక్షి త్తవ సామర్థ్యం కైముతికన్యాయసిద్ధ మితి భావః

౬౪

ఏవం ప్రాణరక్షయై శరణం గతం ద్విజ మవలోక్యాహ భగవాన్ (అహ మిత్యాదినా యోదధ్యాయసమాప్తి) తత్ర సత్య ముక్తం ముచ్యేత యన్నామ్ముదితేపి నారక ఇతి ఇదం తు దురుక్తం భవతః ప్రియాణా మఘం మయా కృత మత స్తస్యాపచితిం విధేహీతి సాక్షి న్మద్విషయావ రాధస్య కేనచి దానుకూలేన మయా సోధవ్యత్వేఽపి మద్భక్తవిషయావరాధౌ మయా సోధః క్వచి ద్విద్య న్మన్యే న “ఏవ ముక్తిఫలానియమ స్తదవస్థానధృతే” రిత్యధికరణన్యాయా నభిజ్ఞే న దృష్టశ్రుతో వేత్తవిషయే స్వస్య పారతంత్ర్యం పారతంత్ర్యహేతుః తన్ని మిత్తం తద్విషయావరాధాసహ్యత్వం చా (ఉపాయ మిత్యర్థః ప్రాక్తనేన గ్రంధేన) హే ద్విజ, అస్వతంత్ర ఇవ రాజభృత్య ఇవాహం భక్తపరాధీనః మద్భక్తవరతంత్రోఽహ మిత్యర్థః నను

సాధుభి ర్గ్రస్తహృదయో భక్తై ర్భక్తజనప్రియః.

౬౫

నాహ మాత్మాన మాశానే మద్భక్తై స్సాధుభి ర్వివా.

రాజభృత్యాదేః కర్మవశ్యత్వా జ్ఞేపత్వా ద్దేయార్హత్వా తన్నిమిత్రం కదాచిత్కం స్వస్వామిరాజాదిపార తంత్ర్యం యుక్తం. తవ తు నిరస్తవిభిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్యానన్యధివతేః స్వభృత్య పారతంత్ర్యం హేయతర మనుచిత మిత్యాశక్త్యాః పరిహారం సమాశ్రితవాత్సల్యవివశస్య భక్త పారతంత్ర్యం న హేయత్వావహం అపి తు కల్యాణగుణ ఏవ సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయ వాత్సల్యగుణప్రపజ్ఞరూపత్వా దిత్యభిప్రయః తావ ద్భక్తపారతంత్ర్యహేతూ వత్తు మాత్మానం భక్తాం శ్చ విశిష్ట (సాధుభి రితి) సాధ్నువంతి నర్తయః కరణై ర్మహ్య ముపకుర్వంతీతి సాధవ వై ర్భక్తైః గ్రస్తం స్వసశీకృతం హృదయం మనో యస్య సోఽహం లోకే హ్యత్మచిత్తవృత్త్యనుసారీత్వా త్పురుషస్య మచ్చిత్తస్య చ సాధుభి ర్వశీకృతత్వా త్సాధుచిత్తవృత్త్యనువాగ్వియమాణాత్మచిత్త వృత్త్యనుసారితద్విషయవాగ్పారవాసహ విత్యభిప్రాయః నను న హి లోకేనస్యచిత్తవృత్త్యనుసారిస్స చిత్తవృత్తిః శుమా న్కృచ్ఛి ద్దృష్ట ఇత్యాశంకాయాం నిరతిశయప్రీతివిషయ స్సశ్రీవతి స్తదైవ లోకే దృష్ట ఇతి వత్సమాణదృష్టాంత మభిప్రేత్య స్వభక్తయో ర్విధో నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం చ వ్నాత్మానం విశిష్ట (భక్తజనప్రియ ఇతి) ఆత్ర తంత్రేణ బహుప్రీహిషష్టిలబ్ధురహే ద్వావపి వివక్షితౌ భక్తజనాః ప్రియా యస్య భక్తజనస్య ప్రియ ఇతి చ తత్పాద్యే భక్తజనస్య నిరతిశయ స్వప్రీతివిషయత్వ ముక్తం, ద్వితీయే న స్వస్య నిరతిశయభక్తజనప్రీతివిషయత్వం, నిరతిశయప్రీతి విషయత్వా ద్భక్తజనస్య తదధీనం మద్భుయం జాత మితి భావః

౬౬

కిం చ లోకః స్వచిత్తం నిరతిశయప్రియవస్తవధీనం కుర్వ స్మ త్కాష్టి మాప్తై. కిం తు తద్విశ్లేషం దేహతిదనుబంధ్యాదిపరిత్యాగేనాపి పరిహారః దృష్ట, స్తథాఽహ మపిత్యాహ (నేతి) హే బిగ్నః అహం భక్తజనప్రియోఽహం సాధుభి ర్భక్తై, ర్వివా, ఆత్మాన మిమం చతుర్ముఖాదివిశిష్టం దివ్యవిగ్రహ, మాత్యంతికిం శ్రీయం నిరతిశయాం విభూతిం యద్వా ఆత్మంతికి మత్యంత మనన్యార్హ శేషభూతాం లక్ష్మీం చ నాశానే న స్పృహయామి యద్యపి లోకే ప్రియతమవసువిశ్లేషనిమిత్తదే తదనుబంధ్యాదిత్యాగః క్వచి ద్దృష్టచరః పరమాత్మని తు భక్తజనవిశ్లేష స్తన్నిమిత్రశరీరాదిత్యాగ శ్చ న దృష్ట స్తథాఽపి సంభావనామాత్రాభిప్రాయేణ భగవతైవ ముక్త మితి దృష్టవ్యం తథాచోక్తం భగవతా దాశరథినా “అవ్యహం జీవితం జహ్యం త్వాం వా సీతే న లక్షణాం న తు పృతిజ్ఞాం సంకుత్య చాగ్రహజేభ్యో విశేషత” ఇతి “మిత్రభావేన సంపాప్తం న త్యజేయం కథంచన” ఇతి చ యద్యపి లక్ష్మ్యో అపి భక్తవత్ప్రీతివిషయత్వా చ్ఛ్రియ మపి నాశాన ఇత్యుక్తి రయుక్త తథాపి లక్ష్మ్యపేక్షయాపి

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

శ్రీయం చాత్యంతికీం బ్రహ్మ న్యేషాం గతి రహం పరా. ౬౬

యే దారాగరపుత్రాస్తా న్నాణా నిస్తత్త మిమం పరమ్.

హిత్యా మాం శరణం యాతాః కథం తాం స్త్యక్తు ముత్సహే ౬౭

మయి నిర్బద్ధహృదయా స్సాధవ స్సమదర్శినః.

వశే కుర్వంతి మాం భక్త్యా సత్త్వియ స్సత్పతిం యథా. ౬౮

భక్తానాం స్వనిరతిశయప్రీతివిషయత్వ మభిప్రేత్య భగవత్తైవ ముక్త మిత్యవగంతవ్యం సాధూనా మత్యర్థప్రియత్వహేతుం వదన్ తా నిశినష్టి యేషాం సాధూనా మహం అహ మేవ అబ్బిక్ష ఇతివ త్సావధారణం పరా ఉత్కృష్టా గతి రుజ్జీవనోపాయః ఉజ్జీవనోపాయో హి ప్రియతమః అతో నిరతిశయ ప్రయోజ్ఞీవనోపాయత్వేన మా మాశ్రితత్వా తైఃపి మమ నిరతిశయప్రియా ఇతి యుక్త మేవైవ ఇతి భావః ౬౬

యేషాం గతి రహం పరేతి స్వస్యైవ తత్పరగతిత్వ ముక్తం వ్యంజయన్ స్వస్య తన్ని మిత్రాం తత్త్వాగనర్హతా మాహ (య ఇతి) యే సాధవః ప్రాచాన్ ప్రాణయంతి జీవయంతీతి ప్రాణా స్తాన్ జీవనహేతున్ ప్రాణాన్ తదనుబంధిదారాదీం శ్చ హిత్యా సంసృతిహేతవ ఏవైతే నతూజ్జీవనహేతవ ఇతి విమర్శనేనోజ్జీవనోపాయతాబద్ధిం పరిత్యజ్య మాం శరణ ముజ్జీవనోపాయం. గతాః తత్త్వేనాధ్యవపితవంత ఇత్యర్థః అత స్తాన్. కథం త్యక్తు ముత్సహే శక్తోమి న హి కృతజ్ఞస్య విశ్వస్తత్యాగ ఉచిత ఇతి భావః యద్యపి భక్తజనత్వాగాయ న దుర్వాసా శ్శరణం గతోఽపితు స్వప్రాణరక్షయై అత స్తం వ్రతి “కథం తాం స్త్యక్తు ముత్సహ” ఇత్యుక్తి రసంగతా, తథాపి నిరతి శయప్రియవస్తువిశ్లేషపరిహారాయ దేహతదనుబంధ్యాదిపరిత్యాగస్య ప్రాక్రప్తస్తతత్వా దేహదిపరిత్యాగే నాప్యవినాభావ్యాన్ సాధూన్ కథం వినాభూయ వశ్చైవేత్యేత దభిప్రాయేణ కథం తాం స్త్యక్తు ముత్సహ ఇత్యుక్తం యద్వా భక్తజనప్రతిపక్షత్వద్రక్షణే కృతే ఆగ్రీతవిపక్షపక్షపాతీ భగవానితి బద్ధ్యా మాం త్యజేయ ర్భక్తాః అత స్తాం తస్యర్పభావేన భజతః కథం త్యక్తు ముత్సహ ఇత్యభిప్రాయే ణోక్తమ్ ౬౭

ఏవ మాత్మానం విశిష్యాదధ భక్త నిశినష్టి (మయాతి) మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే నిర్బద్ధ మనస్యవిషయత్వేన స్థిరీకృతం హృదయం యై స్తే అత ఏవ సమదర్శిన స్సర్వస్య మదాత్మకత్వ దర్శినః సాధవః భక్త్యా పరస్పరప్రీత్యావహయా స్వయ మపి ప్రీతిరూపయా అనన్యప్రయోజనయా భక్త్యా మాం వశే కుర్వంతి యథా. సత్త్వియః పతివ్రతాః సత్పతిం పరదారపరాజ్ఞానం అన్యార్హశేష త్వవత్ ప్రీతపరాజ్ఞానం వా, వశే కుర్వంతి తద్వత్ ౬౮

మత్సేవయా ప్రతీతం తే సాలోక్యోదిచతుష్టయమ్,

నేచ్ఛంతి నేవయా పూర్ణాః కుతోఽన్యత్కాలవిప్లవమ్,

౬౯

సాధవో హృదయం మహ్యం సాధూనాం హృదయం హ్యహమ్,

మదన్యం తే న జానంతి నాహం తేభ్యో మనా గపి

౭౦

ఉపాయం కథయిష్యామి తవ విప్ర శృణుష్వ తత్

అయం హ్యేత్యావచార స్తే యత స్తం యాతు వై భవాన్

సాధుషు ప్రహితం తేజః ప్రహర్తుః కురుతేఽశివమ్

౭౧

అనన్యప్రయోజనభక్తివిప్లవ మేవ వ్యనక్తి (మత్సేవయేతి) తే సాధవః, మత్సేవయా, మద్భక్తాః ప్రతీతం సాలోక్య మాది ర్యన్య త చ్చతుష్టయం చతుర్విధం సాలోక్యసామీప్యసాయజ్య సారిరూపం ముక్తి మేవ నేచ్ఛంతి కుతోఽన్యత్కాలేన విప్లవో నాశో యన్య త దింద్రాద్వైశ్వర్య మిచ్ఛేయః తత్ర హేతుః సేవయా మచ్ఛేవతై కరసానుభవరూపయా శక్త్యా వార్థా నిర్వృతాంతః కరణాః

౬౯

కిం బహునా సాధవో మహ్యం మమ హృదయం మద్భుదయానువర్తిహృదయా స్సాధవ ఇత్యర్థః తథా అహం సాధూనాం హృదయం సాధుహృదయానువర్తిహృదయోఽహం తే సాధవః మత్ మత్తః అన్యత్ప్రియం వస్తు న జానంతి తథాఽహ మపి తేభ్య సాధుభ్యోఽన్య, న్మనా గీషదపి ప్రియం, న జానామి, ఏవం పరస్పరహృదయానువర్తిహృదయత్వా త్పరస్పరప్రియత్వా చ్చ భక్తపార తంత్ర్యం మమ యుక్త మితి న తిద్విషయావరాధో మయా సోఢుం శక్య ఇతి భావః

౭౦

ఏవం, స్వపక్తవిషయావరాధస్య స్వేనానన్యత్వం సహేతుక ముపపాద్య స్వసన్నిధౌ తత్కృతప్రాణరక్షణార్థశరణాగతే ద్వైపల్యపరిహారాయోపాయ మాహ (ఉపాయ మితి) హే విప్ర, తవ, ప్రాణరక్షణోపాయం తత్సాధనం, కథయిష్యామి, తచ్ఛృణుష్వ కోఽసౌ తత్రాహ, తే తవాయ, మాత్మావచారః స్వయంకృతావరాధః, న యతో యద్విషయే జాత, స్త మేవాంబరీషం ప్రతి భవాన్ గచ్ఛత్సితి ఆత్మాభిదార్శ ఇతి పారాంతరం, తత్రా, న్యహింసార్థం కృతోయ ముద్యమః అత్యున ఏవాభిచారః, స్వహింసార్థమేవాభూదిత్యర్థః తథాహి లోకే సాధుషు మద్భక్తేషు ప్రహితం ప్రయుక్తం, తేజ స్సామర్థ్యం, కర్తుః ప్రహర్తు రేవా, శివ మనర్థం కురుతే

౭౧

(అంబరీషోపాఖ్యానమ్)

తపో విద్యా చ విప్రాణాం నిశ్శ్రేయసకరే ఉభే.

తే ఏవ దుర్వినీతస్య కల్పేతే కర్తు రన్యథా

౭౨

బ్రహ్మం ప్రథచ్చ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపమ్.

క్షమాపయ మహాభాగ తత శాంతి ర్భవిష్యతి

౭౩

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే.

చతుర్థోఽధ్యాయః

తపోవిద్యాదినంపన్నస్య మమ కథ మనర్థ స్సమజనీతి మా విస్మయం కాశ్చి రిత్యాహ (తప ఇతి) తపోవిద్యా వైతే ఉభే, విప్రాణాం వినీతానాం, నిశ్శ్రేయసకరే నిరతిశయపురుషార్థసాధనే, దుర్వినీతస్య కర్తు ర్నిరపరాధే స్వపరాధకర్తు ర్విప్రస్య తు, తే ఏవ తపోవిధ్యే ఏవ, అన్యథా కల్పేతే అనర్థాయ భవేతా మిత్యర్థః

౭౪

త త్తస్మాత్, హే బ్రహ్మ, నాభాగతనయ మంబరీషం ప్రత్యేవ గచ్ఛ త మేవ మహా భాగ మపరాధానా మవిజ్ఞాతారం క్షమాపయ, తత శాంతిః భద్రం తవ భవిష్యతీతి

౭౫

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

చతుర్థోఽధ్యాయః

అథ పంచమోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇతం భగవతాఽఽదిష్టో దుర్వాసా శృక్రతాపిఠిః,
అంబరీష ముపాగమ్య తత్పాదౌ దుఃఖతోఽగ్రహీత్.

తస్య తద్వ్యసనం వీక్ష్య పాదస్పర్శవిలజ్జితః,
అస్త్రైశ్చ తద్ధరే శృక్రం కృపయా వీడితో భృశమ్.

అంబరీష ఉవాచ—

త్వ మగ్ని ర్భగవా న్సూర్య స్త్వం సోమో జ్యోతిషాం పతిః,

అథ పంచమోఽధ్యాయః

ఇతం భగవతోపదిష్టోపాయ శృక్రతాపితో దుర్వాసా అంబరీష ముపేత్య దుఃఖిత
స్తస్యాంబరీషస్య పాదా వగ్రహీత్

తస్య దుర్వాసన స్తదావిధం వ్యసనం సమీక్ష్య, పాదస్పర్శవిలజ్జితోఽంబరీషః కృపయా
నికరాం తాపితః ద్విజస్య పృష్ఠతోఽనుషక్తం, హరే శృక్ర మస్త్రైశ్చ త్తప్తావ

స్త్రుతి మేవాహ (త్వమగ్ని రిత్యాదినా స త్వ మిత్యతః ప్రాక్తనేన) తావ త్సుదర్శనం
ప్రసాదయతుం సర్వతేజఃకారణభూతస్య సర్వాత్మకస్య తవ తేజసోఽయం ద్విజ స్త్వదాత్మా విషయో న
భవతీతి సూచనాయ చ సర్వతేజఃకారణత్వేన చ స్త్రుతి (త్వమగ్ని రితి) యద్యపై శ్చ తదాత్మ్య మిదం సర్వం
సర్వం ఖల్విద మిత్యాదిభి 'ర్న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారక' మిత్యాదిభి శ్చ బ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మ
కత్వం సర్వతేజసా మాచ్ఛాదకత్వం సర్వతేజఃకారణత్వం సర్వతేజసా మనుగ్రాహకత్వ మిత్యాదయో
ధర్యాః శ్రుతాః న తు బ్రహ్మనియామ్యస్య సుదర్శనస్య క్వాపి శ్రుతా స్తదాపి తస్మిన్ "శాస్త్రదృష్ట్యా
తూషదేకో వాసుదేవవ" డితి శారీరకనయేన "హమేవాన మహమేవ వర్తామి భవిష్యామి చ తద్దైత
త్వశ్చ స్తుషి ర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మను రభవం సూర్య శ్చాహం కక్షీవా నృషి రస్మి విప్ర"
ఇత్యాదౌ బ్రహ్మత్వకత్వేన బ్రహ్మవిశేష్యకత్వా ద్విశేషణబుద్ధిశ్చాదీనాం విశేష్యవర్ణంతస్యాకృతినయ
పిద్ధత్వా ద్విశేష్యవర్ణంతసాక్షాత్కారనిమి త్తత త్తదాత్మ్యవ్యవహారవద్రుహ్మవిశేషణభూతసుదర్శనవిషయ

(అంబరీషకృతసుదర్శనస్తవః)

త్వ మావ స్త్వం క్షితి ర్వ్యోమ వాయు ర్మాతేంద్రియాణి చ. ౩

సుదర్శన నమ స్తుభ్యం సహస్రారాచ్యుతప్రియ.

సర్వాత్మఘాతి నిష్ప్రాయ స్వస్తి భూయా ఇదస్పతే ౪

త్వం ధర్మ స్త్వం ధృతి ర్నిత్యా త్వం యజ్ఞోఽఖిలయజ్ఞభుక్.

త్వం లోకపాల సర్వాత్మం స్త్వం తేజః పౌరుషం పరమ్ ౫

నమ స్సునాభాఖిలధర్మనేతవే హ్యధర్మశీలాసురధూమకేతవే.

ఋద్ధిశబ్దానాం బ్రహ్మపర్యంతనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశా ద్వా సౌదర్శనస్య పురుషస్య పరమాత్మా ఓన్నత్వా ద్వాతస్య సర్వాత్మకత్వాదిర్ధర్మైః ప్రపుత్రేయం స్తుతి రిత్యదోషః. త్వ మేవాగ్న్యాదితేజసా మనుగ్రాహక స్తత్కారణభూత శ్చేత్యర్థః. జ్యోతిషాం నక్షత్రాణాం వతి ర్య. సోమ శ్చంద్ర. స్వ త్వ మేవేత్యన్వయః. అప్పుధివ్యాకాశవాయుగంధాదితన్మాత్రోభయేంద్రియాత్మా త్వ మేవేత్యర్థః త్వ మగ్ని రితి తేజ ఆత్మకత్వం పూర్వ ముక్త మిత్యభాదిభి ర్ని తస్య సహ పారః ౩

హే సుదర్శన సహస్రారేత్యసాధారణనామాభ్యాం సంబోధనం. హే అచ్యుతప్రియ భక్తానా మిష్ట మేవాచ్యుతస్యేష్టం త దిష్ట మేవ తవాపి ప్రియ. మతో మదిష్టం ద్విజప్రాచరక్షణం తవా పీష్ట మేవేతి ప్రసన్నో భవేత్యచ్యుతప్రియేతి సంబోధనాభిప్రాయః. సర్వారిూతిః న తు శరణాగత ఘాతి నిత్యభిప్రాయః. హే ఇదస్పతే పృథివీవతే. హే జగత్పాలక జగత్పాలకస్య తవ శరణాగతద్విజ రక్షణం యుక్త మేవేతి భావః. విప్రాయ స్వస్తి భూయాః మంగళహృదౌ భగ ప్రసన్నో భవేత్యర్థః ౪

కిం చ. సర్వధర్మరక్షకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్త మేవేతి సూచయితుం ధర్మాది నిర్వాహకత్వేన తదాత్మకతయా స్తాతి (త్వం ధర్మ ఇతి) ధృతి ర్ధైర్యం నిత్యాధృతి. స్వమేవ యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకో యజ్ఞారాధ్య శ్చ త్వ మేవ. హే సర్వాత్మః పౌరుషం పరమపురుషసంబంధి. తేజ స్త్వమేవ పౌరుషం పరమపురుషసంబంధి యచ్ఛత్రుసంజిహ్వాత్మకసంకల్పరూప మీక్షణాప సర్వాయం సామర్థ్యం. త్వ మేవేత్యర్థః తదావాభియుక్తోక్తిః “వాణి పౌరాణికియం ప్రథయతి మహితం ప్రేక్షణం కైటభారే శ్చక్తి ర్యస్యేషుదంప్రనఖపరీకుముఖ్యాపిసి తద్విభూషా” మితి ౫

హేసునాభ శోభనా నాభి ర్యస్య తదాభూత. తే తుభ్యం. కేవలం. నమః న తు త్వాం స్తోతు

త్రైలోక్యగోపాయ విశుద్ధవర్చసే మనోజవాయాద్భుతకర్మజే గృజే. —

త్వత్తేజసా ధర్మమయేన సంహృతం తమఃప్రకాశ శ్చ దృశో మహాత్మనామ్.

దురత్యయ వై మహిమా గిరాంపతే త్వద్రూప మేత త్పదసత్పరావరమ్ ౭

యదా విసృష్ట స్త్వ మనంజనేన వై బలం ప్రవిశ్యోర్జితదై త్యదానవమ్.

బాహూదరోర్వంఘ్రిశిరోధరాణి వృక్ష న్నజస్రం ప్రధనే విరాజనే ౮

స త్వం జగత్త్రాణిఖలప్రహణయే నిరూపిత స్సర్వసహో గదాభృతా.

విప్రస్య చాస్మత్కులదై వహేతవే విధేహి చద్రం తదనుగ్రహో హి నః ౯

మహం సమర్థః అతిః కేవలం నమస్కరోమితి భావః కథంభూతాయా తే అఖిలానాం ధర్మాణాం సేతవే మర్యాదాపాలకాయ అధర్మశీలా యోగసురా, సైషాం ధామకేతవే ధామకేతువ దనర్థహేతవే త్రైలోక్య పాలకాయ, విశుద్ధం వర్చో యస్య మనోజవాయ మనస ఇహ వేగో యస్య, అద్భుతం కర్మ యస్య ౭

అద్భుతవిసృక్తత్వ మేవ ప్రపంచయః స్త్రాతి (త్వత్తేజసేతి) ధర్మవిర్వాహకత్వేన తత్త్రిమరత్వా తన్మయిన తవ తేజసా మహాత్మనాం సాధూనాం దృశో జ్ఞానస్యావారకిం తమోజ్ఞానం సంహృతం నిరస్తం ప్రకాశ స్సూర్యాదిప్రకాశ శ్చ త్వద్రూపం త్వయైవ రూప్యతే ప్రకాశ్యత ఇతి త్వద్రూపం తథా పరావరం ఉచ్ఛావనం చిదచిదాత్మక మేత జగ చ్చ త్వద్రూపం త్వచ్ఛరీరం హేగిరాం పతే ఏవంభూతస్య తవ మహిమా దురత్యయః, యద్వా మహాత్మనాం దృశ ఆచ్ఛాదకం తమ స్త్వత్తే జసా సంహృతం తథా దృశః ప్రకాశః ప్రసర శ్చ కృత ఇతి కేషః సదసదాత్మకం జగ త్వచ్ఛరీర భూమి మేవేత్యన్వయః ౩

మహిమో దురత్యయత్వ మేవ దర్శయః స్త్రాతి (యదేతి) యదా వేత్సృః యదా తు త్వ మనంజనేన నిరంజనేన అవిద్యారూపాంజనరహితేన పరమపురుషేణ విసృష్ట ఆదిష్ట స్తదా ఊర్జితా స్సంజాతబలా చైత్యా దానవా శ్చ యస్మిన్ త తద్బలం ప్రవిశ్యాజస్రం చాస్పదీః వృక్షః చిందః ప్రధనే యుద్ధే విశేషేణ రాజసే ౮

స ఏవంవిధదురత్యయమహిమా, త్వం సాధులోకపరిత్రాపదుష్కృద్విహాసయో ర్నిమి త్తయో, గదాభృతా గవతా నిరూపితః నియుక్తః సర్వసహ శృరణాగతాం సర్వవిధాపరాధసహః అస్మత్కులస్య దైవహేతవే భాగ్యహేతవే, అన్యథా విప్రహింసయా అస్మత్కులం వినశ్యే దితి భావః అన్య విప్రస్య భద్రం మంగళం ప్రాణరక్షణరూపం విధేహి యదు అద్విప్రభద్రవిధానమేవాస్మాక మస్మద్విషయే త్వత్కృతో మహాసనుగ్రహః ౯

(అంబరీషకృతసుదర్శనస్తవః)

యద్యస్తి దత్త మిష్టం వా స్వధర్మో వా స్వనుష్టితః,

కులం నో విప్రదైవం చే ద్విజో భవతు విజ్వరః ౧౦

యది నో భగవా స్ప్రీతి ఏక స్సర్వగుణాశ్రయః,

సర్వభూతాత్మభావేన ద్విజో భవతు విజ్వరః. ౧౧

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇతి సంస్తువతో రాజ్ఞో విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్.

అశామ్య త్సర్వతో విప్ర మజహః ద్రాణయాష్ణయా. ౧౨

స ముక్తోఽస్త్రిగ్నితాపేన దుర్వాసా స్వస్తిమాం స్తతః,

ప్రళళంస త ముర్విశం యుంజానః పరమాశిషః ౧౩

సర్వసుకృతార్పణేన విప్రరక్షం ప్రార్థయతే (యద్యస్తితి ద్వాభ్యాం) దత్తం దాన మిదం స్మార్తస్య కర్తృణా ఉపలక్షణం, ఇష్టం యాగాదిక మిదం శ్రౌతస్య స్వనుష్టితః స్వధర్మః స్వపర్వాశ్రమో చితధర్మ శ్చ యది నోఽస్మాక మస్తి యది వా అస్మాకం కులం, విప్రా ఎవ దైవం యస్య తథా భూతం చే త్తతో ద్విజో విజ్వరో భవతు, అన్యదీయదత్తాదిః ప్రసన్నో భగవా న్సుదర్శనః ద్విజం నిర్దుఃఖం కుర్యా దితి భవః ౧౦

ఏకః నిస్సహభ్యుపిర స్సర్వేషాం, కల్యాణగుణానా మాశ్రయో భగవా న్నోఽస్మాకం యది సర్వాత్మభావేన సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన ప్రీతోఽస్తి తతో ద్విజో విజ్వరో భవతు. ౧౧

ఇతీతం రాజ్ఞోఽంబరీషస్య సమ్యక్ క్లుప్తవత స్సత స్త ద్విష్టో శ్చక్రం సుదర్శనాధిదం, సర్వతోఽశామ్యవాంఠ మఘాత్, రాజ్ఞోఽంబరీషస్య యాష్ణయా విప్రం దుర్వాసన మజహః త్తత్యాజ న ౧౨

శస్త్రాగ్నే సుదర్శనాగ్నే స్తాపేన ముక్త స్స దుర్వాసా స్వస్తిమాం విజ్వర స్త ముర్విశ మంబరీషం పుమా ఆశిషో, యుంజానః కుర్వ ప్రళళంస తుష్టావ ౧౩

దుర్వాసా ఉవాచ—

అహో అనంతదాసానాం మాహాత్మ్యం దృష్ట మద్య మే.

కృతాగ్రోఽపి యద్రాజ న్మంగళాని సమీహసే

౧౪

దుష్కరం కింన్న సాధూనాం దు స్త్యజం వా మహాత్మనామ్,

యై స్సంగృహీతో భగవా న్సాత్వతా మృషభో హరిః

౧౫

య న్నామశ్రుతిమాత్రేణ పుమా నృపతి నిర్మలః,

తస్య తీర్థపదః కిం వా దాసానా మవశిష్యతే

౧౬

రాజ న్ననుగృహీతోఽహం త్వయాతికరుణాత్మనా

మమాఘం పృష్టతః కృత్వా పా్రిణా యన్మేఽభిరక్షితాః

౧౭

ప్రశంసా మేవాహ (అహో ఇత్యాదినా రాజ నిర్మితిః ప్రా క్తనేన) అహో అత్వా శ్చర్య మేత దనంతస్య దాసానాం మహాత్వ మధునా మయా దృష్టం కిం తత్ ? యత్ కృతాపరాధ స్యాపి మమ హే రాజ న్నంబరీష మంగళాని సమీహసే ఇచ్ఛసీతి తత్

౧౪

సాధూనాం భగవద్భక్తానాం దుష్కరం కర్తు మశక్యం కిం న్వస్తి నిగ్రహానుగ్రహోపకం సర్వం సుకర మేవేతి భావః యద్యస్తి ద త్త మిత్యాదిశ్లోకద్వయో క్తప్రార్థనా మాలిష్యహ-మహాత్మనాం సాధూనాం దు స్త్యజం కిం న్వస్తి సర్వం సుత్యజ మేవేతి భావః తత్ర హేతుం ఏదఙ్ తా వ్యశినష్ట-యై స్సాధుభి ర్మహాత్మిభి స్సాత్వతాం భక్తానా మృషభః ప్రియో హరి రాశ్రితా ర్హిహా భగవాన్ సంగృ హీతో వశీకృతః వశీకృతవిరతిశయానందరూపభగవతాం న కించి ద్దుష్కరం దు స్త్యజం వాఽస్తితి భావః

౧౫

తథా అలభ్య మపి తేషాం నాస్తిత్వాహ (యన్నామేతి.) యస్య వారే రామన్ శ్రవణ మాత్రేణ పుమా నిర్మలతో నిష్పాప్తో భవతి తస్య. తీర్థపదః గంగాదిపుణ్యతిర్థాశ్రయమాదారవిందస్య భగవతో దాసానాం కింవా లభ్య మవశిష్యతే సర్వం సంపన్న మేవేతి భావః

౧౬

ఏవం ప్రశస్య స్వస్య కృతజ్ఞతాసూచనాయ తత్కృత ముపకార మావేదయతి (రాజ నిర్మితి) హే రాజ నిర్మితిశయకరుణాయు క్తచి త్తేన త్వయాఽహ మనుగృహీతః. కోఽసౌ మత్కృతోఽనుగ్రహః స్తత్రాహ మమాఘ వసరాధం పృష్టతః కృత్వా. విస్మృత్యేత్యర్థః మే ప్రాణా, అభిరక్షితా ఇతి య దేష ఏవ మహా ననుగ్రహః.

౧౭

(అంబరీషకృతసుదర్శనస్తవః)

శ్రీకుక ఉవాచ —

రాజా త మకృతాహారః ప్రత్యాగమనకాంక్షయా.

చరణా ఉపసంగృహ్య ప్రసాద్య త మభోజయత్.

౧౮

సోఽశిత్వాఽఽదృత మానీత మాతిధ్యం సార్వకామికమ్.

తృప్తాత్మా నృపతిం పాగ్రహ భుజ్యతాం భుజ్యతా మితి

౧౯

దుర్వాసా ఉవాచ —

ప్రీతోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి తవ భాగవతస్య వై

దర్శనస్పర్శనాలాపై రాతిధ్యేనాత్మమేధసా.

౨౦

కర్మావదాత మేత త్రే స్వర్గాయన్తి త్రియో ముహూః.

కీర్తిం పరమపుణ్యం చ కీర్తయిష్యతి భూ రియమ్

౨౧

(రాజా త మిత్యాదిశ్లోకద్వయం శుకోక్తిః) ద్విజస్య ప్రత్యాగమనప్రతీక్షయా, అకృత ఆహారో భోజనం, యేన, స, అంబరీషః తం దూర్వాసనం చరణా వుపసంగృహ్య ప్రసాద్య ప్రసన్నం కృత్వా తం ద్విజ మభోజయ ద్భోజయామాస

౧౮

సర్వే, కామః కామ్యస్త ఇతి కామాః షడ్రసాః యస్మిన్, త దాదృతం సాదరం యథాభివతి తథా ఆనీతం ఆనీయ సమర్పిత మాతిధ్యం భుక్త్వా, తుష్టాత్మా సంతుష్టచిత్త స్స దుర్వాసాః నృప మంబరీషం భుజ్యతాం భుజ్యతా మిత్యవచ,

౧౯

(ప్రీతోఽస్మీత్యాదిశ్లోకద్వయం దూర్వాసన ఉక్తిః) ఆత్మని పరమాత్మన్యేవ మేధా బుద్ధి ర్యస్య అనల్పమేధస ఇతి పారే విపులబుద్ధే స్తవాతిధ్యేనాహం, వితరాం ప్రీత స్సన్ తుష్టోఽస్మి తథా తవ భాగవతస్య, దర్శనాదిభి రనుగృహీత శ్చాస్మి

౨౦

తవై త దవదాతం విర్మలం కర్మ స్వః స్వగ్ధే లోకే త్రియో, ముహూర్ముహూ గ్గాయంతి గాస్యంతి తథా తవ పరమపుణ్యాం కీర్తి మియం భూ ర్భూలోకస్థో జనః కీర్తయిష్యతి

౨౧

శ్రీశుక ఉవాచ—

ఏవం సంకీర్త్య రాజానం దుర్వాసాః పరితోషితః
యయా విహాయసాఽఽమంత్ర్య బ్రహ్మలోక మహైతుకమ్ ౨౨

సంవత్సరోఽత్యగా త్తైవ ద్యావతానాగతో గతః,
ముని స్తదర్శనాకాంక్షీ రాజాఽబృహత్ బభూవ హ ౨౩

గతేఽథ దుర్వాససి సోఽంబరీషో ద్విజోపయోగాతిపవిత్ర మాహరత్,
ఋషే ర్విమోక్షం వ్యసనం చ బుద్ధ్యా మేనే స్వవీర్యం చ పరానుభావమ్ ౨౪

ఏవంవిధానేకగుణ స్స రాజా పరాత్మని బ్రహ్మణి వాసుదేవే

ఇత్యేవం రాజానం ప్రస్తుత్య రాజాన మమ్బరీష మామంత్ర్య పృష్ట్యా పరితోషితో రాజేతి శేషః దుర్వాసాః విహాయసా మార్గేణాహైతుకం దై నందినప్రళయాదిభి రనివర్త్యం ద్విపరార్థావస్థాయిన మిత్యర్థః బ్రహ్మలోకం చతుర్ముఖలోకం యయా తత్రామ్బరీషస్య గుణాః స్తోతు మితి శేషః ౨౨

అమ్బరీషస్య దైర్యం దృఢసంక్కుల్పం చాహ (సంవత్సర ఇతి) గతో మునిర్దుర్వాసాః యావతా కాలేన పున ర్విజు భ్రమ న్నాగత స్తావ త్సంవత్సరాత్మకః కాలోఽత్యగా ద్వ్యతీయాయ ప్రథమాగమనా దారభ్య పున రాగమనపర్యంతః కాలః సంవత్సరో బభూవేత్యర్థః తావంతం చ కాలం రాజామ్బరీష స్తస్య మునే ర్దర్శన మేవాకాంక్షా అప ఏవ, భక్షయన్ బభూవ తస్మై ౨౩

దుర్వాససి గతే సత్యథామ్బరీషః ద్విజోపయోగాతిపవిత్రం ద్విజోపయోగేన ద్విజభుక్తావ శేషణా ధేతోః పరమం పవిత్ర మన్న మాహరం బుభుజే తతః, ఋషేర్దుర్వాససో, వ్యసనం చక్రజం తస్మా ద్విమోక్షణం వ్యసన్య వీర్యం దైర్యాదిలక్షణం చే త్యేతత్సర్వం పరస్య పరమాత్మనః ప్రభావం ప్రభావకృత మేవ, మేనే అమన్యత ౨౪

ఉక్తవిధా అనేకే గుణా యస్య, స రాజాఽమ్బరీషః, పరాత్మని పరే బ్రహ్మణి వాసుదేవే క్రియాకలాపై స్సహ స్వపర్యాశ్రమోచితక్రియాసముదాయసహకృతా మనన్యప్రయోజనాం, భక్తిం సమువాహ చకారేత్యర్థః భక్తిం విశిష్టే యయాఽనన్యప్రయోజనయా వాసుదేవభక్త్యా ఆ విరిఞ్ఞాత్ విరిఞ్ఞపర్యంతభోగా నిరయయా నిరయప్రాయాం శ్చకార అమన్యత తథా చ స్మర్యతే “ఏతే

(అంబరీషకృతసుదర్శనస్తవః)

క్రియాకలాపై స్సమువాసా భక్తిం యయాఽఽవిరించాన్నిరయాం శృకార ౨౫

అంబరీష స్తనయేషు రాజ్యం సమానశీలేషు విస్మయ్య దీరః.

వనం వివేకాత్మని వాసుదేవే మనో దధే ధ్వస్తగుణప్రవాహః. ౨౬

ఇత్యేత త్పుణ్య మాఖ్యాన మంబరీషస్య భూపతేః,

సంకీర్తయ న్ననుధ్యాయ నృక్తో భాగవతో భవేత్ ౨౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. నవమస్కంధే.
పంచమోఽధ్యాయః.

వై నిరయా స్తాత స్తానస్య పరమాత్మన" ఇతి "వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు తస్యాంతరాయో మైత్రేయ దేవేంద్రత్వాదికం ఫల" మితి చ, ౨౫

తతోఽమృరీషః స్వతుల్యశీలేషు తనయేషు రాజ్యం విస్మయ్య విధాయ, దీరో జితేంద్రియో, వనం. వివేక తత్రాంతరాత్మభూతే భగవతి, వాసుదేవే, మనో దధే ఏకాగ్రచిత్తో బభూవ తతో, ధ్వస్తః, గుణప్రవాహ స్సంపారో, యస్య, తాదృశః, ముక్తో బభూవేత్యర్థః, ౨౬

ఏవ ముపవర్ణితామృరీషోపాఖ్యానకీర్తనాదిజం ఫల మాహ (ఇతీతి) ఇతీత్త మమృరీషస్య రాజ్య ఏతద్వర్ణితం పుణ్య, మాఖ్యానం, భక్త్యా సంకీర్తయ న్ననుధ్యాయం శ్చ పుమా న్భాగవతో భవేత్ ౨౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురొః సుతేన తచ్ఛరణకిమలపరివయప్రసన్నతత్సాక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదానేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
పంచమోఽధ్యాయః

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

విరూపః కేతుమాణ శంభు రంబరీషసుతా వ్రుయః,
విరూపా త్పుషదశ్వోఽభూ త్తత్పుత్ర స్తు రధీతరః.

రధీతరస్యాప్రజన్య భార్యాయాం తథవే ఋషిః,
అంగిరా జనయామాస బ్రహ్మవర్చస్విన స్సుతా

ఏతే క్షేత్రప్రసూతా వై పున శృంగిరసా స్మృతాః,
రధీతరాణాం ప్రవరాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయః

క్షవత స్తు మనో ర్జజ్ఞ ఇక్ష్వకు ర్హ్విణత స్సుతః.

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

తనయేషు రాజ్యం విసృజ్య వనం వివేకేత్సుక్తం “కే తే తనయా ఇత్యత ఆహ మునిః”
(విరూప ఇతి) విరూపాదయః, వ్రుయోఽమృరీషన్య సుతాః, తత్ర విరూపా, త్పుషదశ్వ, స్సంబ
ఘా, పుషదశ్వపుత్ర స్తు రధీతరః

తన్య రధీతరస్యాప్రజన్య సంతానరహితన్య సత వ్రద్భార్యాయాం, తంతవే సంతానార్థ, మంగి
రాఋషిః, బ్రహ్మవర్చస్వినః బ్రహ్మవర్చసు సంపన్నాన్ సుతాన్, జనయామాస,

ఏతే రధీతరన్య, క్షేత్రప్రసూతత్వేన రధీతరగోత్రా స్సంతోఽజ్జిరసో బీజేన ప్రసూతా
చాజ్జీరసా శ్చ అతో, రధీతరాణాం రధీతరపుత్రాణాం తత్సంతానప్రసూతానాం చ ప్రవరాః, క్షత్రో
పేతాః ద్విజాతయః క్షత్రగోత్రాన్వయినో బ్రాహ్మణప్రవరాః, క్షత్రబ్రహ్మభయగోత్రాన్వితాః బభూవు
రిత్యర్థః

తదేవం మనో ర్జజ్ఞసు పుత్రేషు పుషద్రకపీవిర క్తత్వా న్న వంశప్రవర్తకౌ, కరూషాదీనాం
చ సప్తానాం వంశా స్తారతమ్యక్రమేణోక్తాః ఇదానీ మతివిస్తరత మిక్ష్వకౌ ర్వంశ మాహ (క్షవత
స్త్విత్యాదీనా) యావ తోన్మమంశప్రస్తావం క్షవతః క్షతం కుర్వతో మనో రైవసన్వతస్య, యాచా.

(ఇక్ష్వకువంశకథనం)

తస్య పుత్రశతజ్యేష్ఠా వికుక్షీనిమిదండకాః

౪

తేషాం పురస్తా దభవ న్నార్యావర్తే నృపానృప,
పంచవింశతివశ్చా చ్చ త్రయో మధ్యేఽవరేఽన్యతః.

౫

స ఏకదాఽష్టకశ్రాద్ధే త్విక్ష్వకు స్సుత మాదిశత్,
మాంస మానీయతాం మేధ్యం వికుక్షే గచ్ఛ మా చిరమ్

౬

తదేతి నవనం గత్వా మృగా స్తత్త్వా క్రియార్హణాః,
శ్రాంతో బుభుక్షితో వీర శృశంచాద దపన్మృతిః.

౭

దిక్ష్వకు రితి ప్రసిద్ధ స్సుతో, జజ్ఞే “శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశపుత్రా” నితి పూర్వం బాహుళ్యాభి ప్రాయేణోక్త మతో నానేన విరొధః, తస్యేష్వకోః, పుత్రశతం బహువ, తత్ర, జ్యేష్ఠా వికుష్వేదయః త్రయః

౪

ఏవం స్థితే తేషాం, శతపుత్రాణాం మధ్యే, పంచవింశతినంభ్యాకాః, పుత్రాః, పురస్తా హ్స్వస్యాం దిశి య, ఆర్యావర్తః వింధ్యహిమవర్వతయోః మధ్యదేశ స్తస్య నృపా రాజానో బభూవుః, ఆర్యావర్తపురస్తా త్సముద్రపర్యంతం మండలవిభాగేనాధిపతయో బభూవు రిత్యర్థః, హేనృప తిరైవ వశ్చా దార్యావర్తే నృపాః పంచవింశతినంభ్యా, బభూవుః, ఆర్యావర్తమధ్యేతు, త్రయో జ్యేష్ఠా వికుష్వేదయో, అధిపతయో బభూవుః అపరే అవశిష్టా స్తు, అన్యతః దక్షిణోత్తరాదిషు, నృపా అభవన్.

౫

వికుక్షే రేవ శశాద ఇతి నామాంతరం వక్ష్యతే తత్ర హేతు మాహ (స ఏకదేతి చతుర్థిః) “కదాచి, దిక్ష్వకు, రష్టకశ్రాద్ధే నిమిత్తే, మాంస, మానీయతాం, హేవికుక్షే, శీఘ్రం, గచ్ఛ విశమ్భం మా కర్షీ రితి సుత, మాదిశ దాదిష్టవాన్

౬

తత, సన్ వికుక్షీ స్తదై, వానేష్యామీ, త్యుక్త్వా, ఎనం ప్రతి గత్వా క్రియార్హణాః శ్రాద్ధార్హణాః, హత్వా శ్రాంతో, బుభుక్షితః, అవగతా స్మృతిః శ్రాద్ధార్థం హతా ఇమే మృగా న మయా ఓషీతుం యోగ్యా ఇతి స్మృతి ర్జ్ఞానం యన్య, స వీరో వికుక్షీ శృశం మృగ మాదద భక్షయత్ అద స్సర్వేషా” మిత్యప్యక్తహలః అధాగమః

౭

శేషం నివేదయామాస పిత్రే తేన చ తద్గురుః

చోదితః ప్రోక్షణాయాహ దుష్ట మేత దకర్మకమ్.

౮

జ్ఞాత్వా పుత్రస్య తత్కర్మ గురుణాఽభిహితం నృప.

దేశాన్నిస్సారయామాస సుతం త్యక్తవిధిం రుషా

౯

స తు విప్రేణ సంవాదం జాపకేన సమాచరత్.

త్యక్త్వా కశేబరం యోగీ న తేనావాపయ త్పరమ్

౧౦

పితర్యుదరతేఽభ్యేత్య వికుక్షిః పృథివీ మిమామ్.

శాసన్మీజే హరిం యజ్ఞైశ్చశాద ఇతి విశ్రుతః

౧౧

శేషం స్వభుక్తావశిష్టం మాంసం పిత్రే నివేదయామాస సమర్పయామాస, స తత, స్తేన పిత్రా ఇజ్ఞైకుణా చోదితః, ప్రోక్షణాయ ప్రోక్షణేన మాంసం సంస్కరిత్యాదిష్టః తస్యేజ్ఞైకో, గురు ర్వసిష్ఠ ఆహ, ఏతాన్మాంసం దుష్ట ముచ్చేషణదోషదుష్ట మతో, ఒకర్మకం శ్రాద్ధానర్హ మిత్యాహ ౮

తతో, గురుణాఽభిహితం, పుత్రస్య వికుక్షే, స్తత్కర్మ జ్ఞాత్వా, నృప ఇజ్ఞైకు, స్వక్తో, విధి శ్చాత్రీయవియమరూపో, యేన తం, సుతం, రుషా దేశాన్నిస్సారయామాస ౯

తత స్తు, స ఇజ్ఞైకు, ర్జాపకేన తపసా సహ సంవాదం భగవద్గుణసంవాదం, విప్రేణ సహ సమాచరత్, తపశ్చర్యాసహకృతం భగవద్గుణానువాదం గురుణా సహకరౌ దిత్యర్థః తత, స్స ఇజ్ఞైకు స్తేన జాపకసహకృతేన సంవాదేన, యోగీ రాజ్యభోగేషు విరక్తః ప్రారబ్ధావసానే కశేబరం త్యక్త్వా, యత్పరం బ్రహ్మ, త, దవాప ౧౦

ఏవం, పితరీజ్ఞైకా, పునరతే మృతే సత్య, ధ వికుక్షి, రేత్యాగత్యే, మాం పృథివీం శాసన్మీజే హరి మీజే ఆరాధితవా తతశ్చాగ్నిధర్మశశభక్షణాన్నిమిత్తా, శ్చశాద ఇతి ప్రసిద్ధో, బభూవ.

౧౧

(ఇచ్ఛేకువంశకథనం)

పురంజయ స్తస్య సుత ఇంద్రవాహ ఇతీరితః,

కకుత్స్థ ఇతి చాప్యుక్త శృణు నామాని కర్మభిః

౧౨

కృతాంత ఆసీ త్సమరో దేవానాం సహ దానవైః,

పార్షిగ్రాహా వృతో వీరో దేవై రైత్యపరాజితైః.

౧౩

వచనా దేవదేవస్య విష్ణో ర్విశ్వాత్మనః ప్రభోః,

వాహనత్వే వృత స్తస్య బభూవేంద్రో మహావృషః

౧౪

స సన్నర్థో ధను ర్దివ్య మాదాయ విశిఖా శితాః,

స్తూయమాన స్త మారుహ్య యుయుత్సుః కకుది స్థితః

౧౫

తేజసాఽఽప్యాయితో విష్ణోః పురుషస్య మహాత్మనః

ప్రతీచ్యాం దిశి దైత్యానాం న్యరుణ త్రిదశైః పురమ్

౧౬

తస్య వికుక్షే స్సుతః, పురంజయ స్స ఏవ ఇంద్రవాహః కకుత్స్థ ఇతి చ, ఈరితః వ్యవహృతః కుత ఎతన్నామధ్వయం ప్రాప్త మిత్యత్రాహ కర్మభిః క్రియావిశేషైః, ప్రాప్తాని, నామాని, శృణు, కథయతో మత్త ఇతి శేషః నామానీతి బహువచనేన పురంజయనామాపి కర్మనిమిత్తమేవేత్యుక్తమే ౧౨

పురంజయాదినామనిమిత్తాని కర్మాణి వక్తు మితిహస మాహ (కృతాంత ఇత్యాదినా జితేత్యంతః ప్రాక్తనేన) దానవై స్సహ దేవానాం, కృతాంత సమర స్సంగ్రామ, అసీత్, తస్య విశ్వస్యాంతః కృతాంతః ప్రలయ స్తత్రల్పసమర ఆసీ దిత్యర్థః. తదా, వీరః పురంజయః దైత్యైః, ఐరాజితై ర్దేవైః విశ్వేశ్వరస్య, ప్రభో ర్విష్ణో ర్వచనా, త్పార్షిగ్రాహ స్సహాయ స్తత్యేన వృతః, కృతః, పురంజయే నేన్ద్రో వాహనత్వేన వృతో, మహా, న్యృపభ, అసీత్ ౧౩-౧౪

తత స్తం మహాంతం నృపభ, మారుహ్య, కకుది స్థిత ఉపవిష్టః, దేవైః, స్తూయమానో, యోధ్య మిచ్ఛు, సన్నర్థః కవచిత, స పురంజయో, దివ్యం, ధను ర్విశితా నృణాంశ్చ, దాయ, మహాత్మనః, పురుషస్య విష్ణో ర్తేజసా, ఆప్యాయిత ఉపబింపిత త్రిదశై ర్దేవై స్సహ ప్రతీచ్యాం దిశి దైత్యానాం పురం న్యరుణత్ నిరుద్ధవాః ౧౫-౧౬

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

తై స్తస్య చాభూ త్రప్రథనం తుములం రోమహర్షణమ్.

యమాయ తల్లై రనయ దైత్యాన్యేఽభియయు ర్భృథే

౧౯

తప్యేషుమాతాభిముఖం యుగాంతాగ్ని మివోల్పణమ్.

దృష్ట్యాఽన్యే దుద్రువు దైత్యా హన్యమానా స్సవమాలయమ్

౧౮

జిత్వా పురం ధనం సర్వ మయచ్ఛ ద్వజ్రపాణయే.

ప్రత్యాగచ్ఛ తస్య రాజర్షి రితి నామభి రాహృతః

౧౯

పురంజయస్య పుత్రోఽభూ దనేనా స్తత్సుతః పృథుః.

విశ్వగంధ స్తత శ్చంద్రో యువనాశ్వ స్తు తత్సుతః

౨౦

తై దైత్యైః, పురవాసిభి స్సహ, తస్య పురంజయస్య, తుములం రోమహర్షణం రోహం
శ్రుజ్వతాం పశ్యతాం చ రోహం హర్షణ ముదంచనం యస్మా త్తదావిధం, ప్రథనం యుద్ధ మాసీత్.
తత్ర తల్లై రిషభిః, పురంజయో దైత్యాన్, యమాయనయత్ హతవా నిత్యర్థః, కాః దైత్యాః,
యేఽభిముఖ మాయయుః

౧౭

తతోఽన్యే హతావశిష్టా దైత్యా, స్తస్య పురంజయ స్వేషాణాం, మాతస్యాభిముఖ,
మాగత్యేతి శేషః, తం యుగాంతాగ్నిమివోల్పణం దుస్సహం దృష్ట్యా, తేన హన్యమానా స్సవకియ
మాలయం పాతాలం ప్రతి దుద్రువుః

౧౮

తత స్స రాజర్షిః పురంజయో దైత్యాః జిత్వా, తేషాం పురం ధనం సర్వం ప్రీత్యా
వజ్రపాణయే ఇంద్రాయాఽయచ్ఛ ద్దదౌ, ఇతిశబ్దో హేత్వర్థకః, యతః పురం జితవాః పృషభస్య
కకుడి స్థితః, ఇంద్రమేవ వాహనత్వేన పరిగృహీతవాః. తతో హేతో ర్నామభిః పురంజయాదికర్మ
ప్రవృత్తివిమితై రుదాహృతో వ్యవహృతః

౧౯

పురంజయస్యా నేనా, ఇతి ప్రసిద్ధః పుత్రో బహువ తస్యా నేనస, సుతః పృథో,
విశ్వగంధః పుత్రో, బహువ, విశ్వ గంధా చ్చంద్ర, స్తస్య చంద్రస్య సుతో, యువనాశ్వః

౨౦

(మాంధాతృజన్మకథనం)

శాబస్తి స్తత్పుత్రో యేన శాబస్తి ర్నిర్మితా పురీ.

బృహదశ్వస్తు శాబస్తే స్తతః కువలయాశ్వకః.

౨౧

యః ప్రియార్థ ముదంకస్య ధుంధుం నామాసురం బలీ.

సుతానా మేకవింశత్యా సహస్రై రహన ద్వ్యతః

౨౨

ధుంధుమార ఇతి ఖ్యాత స్తత్పుత్రా స్తే ప్రజజ్వలుః,

ధుంధో ర్ముఖాగ్నినా సర్వే త్రయ ఏవావశేషితాః

౨౩

దృఢాశ్వః కపిలాశ్వశ్చ భద్రాశ్వ ఇతి ఛారత,

దృఢాశ్వపుత్రో హర్యశ్వో నికుంభ స్తస్య చాత్మజః.

౨౪

బర్హిణాశ్వో నికుంభస్య కృతాశ్వోదాస్య సేనజిత్.

యువనాశ్వోఽభవ త్తస్య సోఽనపతోఽవనం గతః

౨౫

తస్య యువనాశ్వస్య సుతః, శాబస్తిః తం విశిన్వతి, యేన శాబస్తినా శాబస్తి రితి ప్రసిద్ధా పురీ నిర్మితా, శాబస్తే స్పుతో బృహదశ్వ స్తతో బృహదశ్వాత్కువలయాశ్వకః, పుత్ర స్సంబభూవ ౨౧

కువలయాశ్వస్యైవ ధుంధుమార ఇతి నామాంతరం, నామ్నః ప్రవృత్తినిమిత్తం కర్మాహ (య ఇతి) యః కువలయాశ్వకో బలీ బలవాన్, ఉదజ్కస్య ఋషేః ప్రియార్థం ప్రియం కర్తుం సుతానా మేకవింశత్యా సహస్రై రేకవింశతినహస్రసంఖ్యాకై సుతైః వృత ఇత్యర్థః యుద్ధే ధుంధుం నామాసుర మహనదతో ధుంధుమార ఇతి ప్రసిద్ధో బభూవ, తస్య కువలయాశ్వకస్య సుతా స్తై సర్వే, ధుంధునామాసురస్య, ముఖాగ్నినా జజ్వలుః దగ్ధా బభూవు రిత్యర్థః తేషాం మధ్యే త్రయ ఏవ సుతా అవశేషితాః ౨౨-౨౩

తే చ సుతా హే భారత దృఢాశ్వాదినామానః తత్ర దృఢాశ్వస్య పుత్రో, హర్యశ్వ స్తస్య హర్యశ్వస్య నికుంభ, స్పుతోఽభవత్ ౨౪

నికుంభస్య సుతో బర్హిణాశ్వః తస్య సుతః కృతాశ్వః అస్య కృతాశ్వస్య సుత సేనజిత్ తస్య సేనజితః, యువనాశ్వ స్పుతి స్సమభవత్ యువనాశ్వపుత్రాస్తమాహ (స ఇత్యాదినా) ౨౫

భార్యాశతేన విర్విజ్ఞ ఋషయోఽన్య కృపాశహః,

ఇష్టిం ప్రవర్తయాంచక్రు రైంద్రీం స్మ సుసమాహితాః

౨౬

రాజా తద్యజ్ఞసదనం ప్రవిష్టో నిశి తర్షితః,

దృష్ట్వా శయానాం స్తా నిప్రప్ణా పపౌ మంత్రజలం స్వయమ్,

౨౭

ఉత్థితా స్తే నిశామ్యాధ వ్యుదకం కలశం ప్రభో,

ప్రపచ్ఛుః కస్య కర్మేదం పీతం పుంసవనం జలమ్,

౨౮

రాజా పీతం విదిత్వాద ఈశ్వరప్రహితేన తే,

ఈశ్వరాయ నమ శ్చక్రు రహో దైవబలం బలమ్

౨౯

తతః కాల ఉపావృత్తే కుక్షిం నిర్విద్య దక్షిణమ్,

యువనాశ్వస్య తనయ శ్చక్రవర్తీ జజాన హ

౩౦

యువనాశ్వోఽనవత్య స్సంతానరహితః అత ఏవ, నిర్విజ్ఞో నిర్వేద మావన్నో భార్యాశతేన సహ వనం ప్రతి ౧౫, తత్ర మునయః అన్య కృపాశహః ఏతద్విషయకృపాయుక్తా బభూవుః తే ఋషయ స్సున మాహితా స్సంత బంద్రీ మింద్రదేవతాకా మిష్టిం పుత్రకామేష్టిం ప్రవర్తయాంచక్రుః ౨౫-౨౬

తదా రాజా యువనాశ్వ స్తరితః నిశి రాత్రౌ పిపాసు స్తద్యజ్ఞసదనం ప్రవిష్టః శయానాం స్తా నిప్రప్ణా దృష్ట్వా మంత్రజలం మంత్రాభిమంత్రితం జలం పత్నైస్య దేయం స్వయం పపౌ పితవా ౨౭

తత ఉత్థితా స్తే విప్రాః నిరుదకం, కలశం నిశామ్య దృష్ట్వా హే ప్రభో కస్యేదం కర్మ కేనేదం పుంసవనం పుత్రోత్పత్తికారణం జలం పీత మితి పప్రచ్ఛుః ౨౮

తత ఈశ్వర దోదితేన రాజా యువనాశ్వేన పీత మిదం జల మితి విదిత్వా, తే ఋషయః అహో దైవబల మేవ ముఖ్యం బలం పురుషబలం తు న కించి దితి వదంత. ఈశ్వరాయ నమ శ్చక్రుః ౨౯

తతః కాలే పుత్రోత్పత్తికాలే సన్నిహితే నతి యువనాశ్వస్య దక్షిణం కుక్షిం నిర్విద్య తనయ శ్చక్రవర్తీ సప్తవీరపాదపతి స్సంబభూవ, ౩౦

(మాంధాతృజన్మకథనం)

కిం ధాన్యతి కుమారోఽయం స్తన్యే రోరూయతే భృశమ్.

మాం ధాతా వత్స మా రోదీ రితింద్రో దేశీనీ మదాత్

౩౧

స మమార పితా తస్య విప్రదై వప్రసాదకః.

యువనాశ్శోఽపి తత్రైవ తపసా సిద్ధి మన్వగాత్

౩౨

త్రసదన్య రితింద్రోఽంగ విదధే నామ చాన్య వై.

యస్మా త్ప్రసంతి హ్యుద్విగ్నా దన్యవో రావణాదయః.

౩౩

యౌవనాశ్శోఽపి మాంధాతా చక్రవర్త్యవనిం ప్రభుః.

సప్తద్వీపవతీ మేక శృణాసాఽచ్యుతతేజసా

౩౪

అయం కుమారః స్తన్యాభావేన రోరూయతే భృశం రోదితి అతోఽయం కం ధాన్యతి “దే ట్పానే” కంపాన్యతీ త్యేవం దుఃఖితై ర్విప్రై రుక్తే సతి తస్యా మిష్ట్యా మారాధిత ఇంద్రో మా మయం కుమారో ధాన్యతి పాన్యతీత్యుక్త్వా, హేవత్స మారోదీ రితి వదన్, దేశీనీ తిష్ఠనీ మమృత స్రావిణీ మదా త్కుమారస్య వక్త్రే నిహితవాః, ఇంద్రేణాయం మాం ధాతే త్యుక్తత్వా న్మాంధాతేతి ప్రపిద్ధో బభూవ

౩౧

తస్య కుమారస్య పితా చ యువనాశ్శోఽపి విప్రాణాం, దైవస్య చానుగ్రహ స్స మమార న మృతః, తత స్స తత్రైవ వనే తపసాఽనుష్ఠితేన సిద్ధిం ముక్తి మన్వగా త్ప్రప

౩౨

అంగ హే రాజః, అన్య కుమారస్య, త్రసదన్య రితి నామధేయ, మింద్ర శ్చకార తత్ప్రసంతినిమిత్త మాహ-యస్మా ద్యౌవనాశ్వాత్కుమారా ద్రావణాదయో దన్యవో దుష్టా ఉద్విగ్నా శ్చలంత, ప్రసంతి బిభ్యతి అత స్సోఽయం త్రసదన్య రితి ప్రసిద్ధో భవితేతి వద న్నామ విదధత ఇతి పూర్వేణాన్వయః.

౩౩

మాంధాతు శ్చరిత్ర మాహ (యౌవనాశ్శ ఇత్యాదినా శతబిందో రిత్యతః ప్రా క్తనేన) యువ నాశ్శస్యావత్యం పుమాః యౌవనాశ్శోఽపి, మాంధాతా ప్రభు స్సమర్థ, సప్తద్వీపాత్మకం భూచక్రం యన్య సప్తద్వీపాత్మకం భూతచక్రం యన్య వశే వర్తత ఇతి తథాభూత ఏక ఏవాచ్యుతస్య భగవత స్తేజసా అచ్యుతేన తేజసేతి వా సప్తద్వీపవతీ మవనిం భూమిం శణా,

౩౪

ఈజే చ యజ్ఞం క్రతుభి రాత్మవి ద్భూరిదక్షిణైః.

సర్వవేదమయం దేవం సర్వాత్మక మతీంద్రియమ్

౩౫

ద్రవ్యం మంత్రో విధి ర్యజ్ఞో యజమాన స్తథ ర్విజః.

ధర్మో దేశ శ్చ కాల శ్చ సర్వ మేత ద్యదాత్మకమ్

౩౬

యావ త్సూర్య ఉదేతి స్మ యావచ్చ ప్రతితిష్ఠతి,

సర్వం తద్యోవనాశ్వస్య మాంధాతుః క్షేత్ర ముచ్యతే

౩౭

శతబిందో ద్దుహితరి బిందుమత్యా మథా న్నృపః,

పురుకుత్సాంబరీషౌ చ ముచుకుందం చ యోగినమ్

౩౮

అత్మవిత్ దేహవిలక్షణాత్మయాధాత్మ్యదర్శి సః భూరయః బహ్వః దక్షిణా యేషు తైః క్రతుభి ర్యజ్ఞం విష్ణుం “యజ్ఞే వై విష్ణు” రితి శ్రుతేః, ఈజే ఇయాజ యజ్ఞ మేవ కిం విశేషణా రాధితవా నిత్యత స్తం విశిష్ట “సర్వదేవమయ మితి సాధేన, సర్వదేవతాప్రచురం తత్ప్రాచుర్యం చ చచ్చరీరకత్వేన తథా ఛ శ్రూయతే “స ఆత్మా అంగన్యన్యా దేవతా” ఇతి, దేవం స్వతేజసా దీప్య మానం సర్వాంతరాత్మానం ప్రాకృతేంద్రియాగమ్యమ్

౩౯

ద్రవ్యాదిక మేతి త్సర్వం యదాత్మకం యద్యజ్ఞాత్మకం, తం యజ్ఞ, మీజ ఇతి పూర్వే ఛాన్వయః, ద్రవ్యాదిభిస్సహ పరితో యజ్ఞశబ్దః క్రతుపరః ద్రవ్యం చదుపురోదాశాదికం మంత్రో ద్రవ్యదేవతాప్రకాశకో పేదభాగః విధి శోచదనాత్మకో భాగః యజమానః కర్తా ధర్మః అపూర్వాభ్యో దేవతాప్రసాదరూపో వా దేశ “స్సమే యజేతే” త్యాచ్యుక్తః కాలో చసంతాదిః

౪౦

యావద్భూమండలం సూర్య ఉదేతి ఉదేత్య ప్రకాశయతి యద్వా యావ ద్యత్ర ఉదేతి యత్ర చ ప్రతితిష్ఠత్యస్త షేతి తదనసిక్పత్య సర్వ మేత ద్భూమండలం యోవనాశ్వస్య మాంధాతుః క్షేత్రం పాలితం క్షేత్ర మితి కధ్యత ఇత్యర్థః అచక్రవాల మాధిపత్యం కృతవా నితి యావత్

౪౧

నృపః మాంధతా, నృపేతి పారే హేనృప శతిబిందో ద్దుహితరి బిందుమత్యాఖ్యానం భార్యాయాం పురుకుత్సాదీన్ త్రీ స్పృత్రా నుత్పాదయామాసేతి శేషః నృపేతి పారే మాంధాతేతి కర్తృపద మధ్యాహర్తవ్యమ్

౪౨

(మాంఛాత్మజన్మకథనం)

తేషాం స్వసారః పంచాశ త్సౌభరిం వప్రిరే పతిమ్

౩౯

యముశాంతిర్జలే మగ్న స్తవ్యమానః పరంతపాః,

నిర్వృతిం మీనరాజస్య వీక్ష్య మైధునదర్మిణః

౪౦

జాతస్పృహో నృపం విప్రః కన్యా మేకా మయాచత,

సోహ్యహ గృహ్యతాం బ్రహ్మ న్కామం కన్యా స్వయంవరే.

౪౧

స విచిన్త్యాప్రియం శ్రీణాం జరరోఽయ మనమ్మతః,

వలీవలిత ఏజత్క ఇత్యహం ప్రత్యుదాహృతః

౪౨

సాధయిష్యే తథాఽఽత్మానం సురశ్రీణా మభీప్సితమ్.

తేషాం పురుకుత్సాదీనాం స్వసారః భగిన్యః వజ్రాచ శ్చంఖ్యాకా, సౌభరి మృషిం పతిం
వప్రిరే పరిజగృహుః

౩౯

కథం వా త మృషిం వప్రి ఇత్యపేక్షయాం ప్రసంగా త్సౌభరే శ్చురిత మాహ యావద
ధ్యాయనమాప్తి పర ముత్కృష్టం తపో యస్య స పరంతపా సౌభరిః పరంతపేతి పారే హే
పరంతప యమునాయా, అంతర్జలే జలమధ్యే నిమగ్న, స్తవ్యమానః పరంతప ఇత్యపి పారాంతరం.
తత్ర పరంతప స్తవ్యమానః కుర్వాణః పాకం పచతీతివ నిర్దేశః కదాచి, నైధున మేవ ధర్మో
యస్య, తస్య, మత్స్యశ్రేష్ఠస్య, నిర్వృతిం మైధునసుఖం, దృష్ట్వా, విప్ర సౌభరి ర్జాతా ఉత్పన్నా
స్పృహ మైధునేచ్ఛా యస్య నః, నృపం మాంఛాతార మాగత్యైకాం, కన్యా మయాచత స,
మాంఛాతాఽవ్యన్య, వైరూప్య మాలక్ష్మ్యేన మాహ హే బ్రహ్మ స్వయంవరే కామం యధేచ్ఛం
కన్యా, గృహ్యతా, మిత్యాహత్యర్థః

౪౦-౪౧

స విప్ర సౌభరిః శ్రీణా మప్రియం, మాం, విచిన్త్యానేనాహం, ప్రత్యుక్తః, ఆత,
ఆత్మానం, సురశ్రీణా మవ్యభీప్సితం, సాధయిష్యామితి వ్యవసితః నిర్భీతివా నితి ద్వయో రన్వయః,
స్వస్య శ్రీణా మప్రియత్వే హేతు , జరరో వృద్ధః, పలిభి ర్యుక్తః పలిత ప్న ఏజత్కః కిమ్ముమానః?రా
ఏవంభూతోఽయ మితి బుద్ధ్యా, రాజ్ఞా, ఆహం ప్రత్యుక్త ఇత్యన్వయ సురశ్రీణా మవ్యభీప్సిత

కిం పున ర్మనుజేంద్రాణా మితి వ్యవసితః ప్రభుః

౪౩

మునిః ప్రవేశితః క్షత్రా కన్యాంతఃపుర మృద్ధిమత్.

పుత సన్రాజకన్యాభి రేకః పంచాశతావరః

౫౪

తాసాం కలి రభూ ద్భూయాం స్తదర్థేఽపోహ్య సౌహృదమ్.

మమానురూపో నాయం వ ఇతి తద్గతచేతిసామ్

౪౫

సబహ్వుచస్తాభిరపారణీయతపశ్చియాఽనర్హపరిచ్ఛదేషు.

గృహేషు నానోపవనామలాంభస్సరస్సు సౌగంధికకాననేషు.

౪౬

మహార్హశయాశనవత్ప్రభుషణస్నానానులేపాభ్యవహారమాల్యకైః.

స్వలంకృత శ్రీపురుషేషు నిత్యదా రేమేఽనుగాయ ద్విజభృంగవందిషు

౪౭

మాతానం యోగప్రభావేన సాధయిష్యే కిం పున ర్మనుజేంద్రశ్రీదా మభీప్సితం సాధయిష్య ఇతి కియదేత రిత్యర్థ ఇతం వ్యవసితః వ్యవసాయయక్తః ప్రభు స్సమర్థో యోగిత్వా దితి భావః, ౪౩-౪౭

మున స్సౌభరిః క్షత్రా సూతేన ప్రయోజ్యకర్తా రాజ్ఞా ప్రయోజకేన బుద్ధిమ త్సర్వసమృద్ధి మదంతపురం ప్రవేశితః పంచాశతా పంచాశత్సంఖ్యాభీ రాజకన్యాభిస్సర్వాభి రేక ఏవ వర స్సప్స్వతః, ౪౪

తథా తాసాం కన్యానాం తదర్థే వరనిమిత్తం అహ మేవైనం వృణే, మమైవాయ మను రూపః పతి ర్ను తవే త్యేవం సౌహృదం సౌదర్యత్వప్రయక్తం సౌహృద మపొహ్య తస్మి నితరాం సుందరే వరే గతం నిహితం చేతో యాసాం తాసాం మహా స్కలః కలహ ఆసీత్ యోగమహాత్మ్యేన తాదృశసుందరరూపం ధృతవానితి భావః

౪౮

తస్య గర్హస్థ్యం వర్ణయతి (స ఇతి చతుర్థిః) స బహ్వుచ ఆశ్చలాయనః, సౌభరిః యద్వా. బహ్వుచ ఇతి మంత్రసామర్థ్యముక్తం తాభిశ్రీభి సృహ రెమ ఇత్యుత్తిరేణాన్వయః అపారణీయం దురంతం య త్తవ స్తస్య శ్రీయా సమృద్ధ్యా హేతుభూతయా ఆనర్హః పరిచ్ఛదా ఉపకరణాని యేషు తేషు గృహేషు ఉపకల్పితేషు తథా నానవిధేషాపవనేషు ఆమలాన్యమ్భూపి, యేషు తేషు సరస్సు చ కథంభూతేషు, సౌగంధికానాం కల్పారాదీనాం, కాననాని స్తోమా యేషు,

౪౯

కథంభూతేషు గృహాదిషు. స్వలంకృతాః, త్రియః పురుషాశ్చ, యేషు అనుగాయంఠో ద్విజాః పక్షిణో, భృంగాశ్చ, వందినశ్చ, యేషు, కథంభూతః, మహార్హశయాదిభిః ఉపలక్షితస్య, ౪౭

(మాంఛాత్మజన్మకథనం)

యద్ధార్మస్థ్యం తు సంవీక్ష్య సప్తద్వీపావసీపతిః.

విస్మితః స్తంభ మజహ త్సార్వభౌమశ్రీయాఽన్వితః.

౪౮

ఏవం గృహే వ్యభిరతో విషయా నివివిధై ర్ముఖైః.

సేవమానో న చాతుష్య దాజ్య స్తోక్తై రివానలః

౪౯

స కదాచిదుపాసీన ఆత్మావహ్నావ మాత్మనా.

దదర్శ బహ్వౌచాచార్యో మీనసంగసముద్భితమ్

౫౦

అహో ఇమం పశ్యత మే వినాశం తవస్విన స్సచ్చరితవ్రతస్య.

అంతర్జలే వారిచరప్రసంగా త్సంప్రావితం బ్రహ్మచిరం ధృతం యతః.

౫౧

యస్య సౌభరే, ధార్మస్థ్యం, సమ్యక్, గవలోక్య విస్మితః, సార్వభౌమసంపదా, యుక్తః, సప్తద్వీపసహితాయా, భూమే రధిపతి, ర్మాంధతా, స్తమ్భం గర్వం, జహ తత్యాజ, కియదేతన్మదీయ మైశ్వర్యమిత్యమన్యతేత్యర్థః యద్వా దుహితృణాం సత్కారవై కల్యచింతాం జహా

౪౮

౫౨, గృహేష్వాసక్త స్సౌభరి ర్నానామ్మైభైర్బహుభి ర్బహుముఖై రింద్రియైః రిత్యర్థః, అనేనానేకశరీరపరిగ్రహః ప్రతిశరీర మింద్రియభేదశ్చ సూచ్యతే, విషయా శబ్దాదీన్, సేవమానోఽనుభవన్నపి, న తతోష నాలమమన్యత, యథా ఆజ్యస్తోక్తైః ఘృతబిందుభి రగ్నిర్న తుష్యతి తద్వత్

౪౯

ఇదానీం తస్మానుతాపపూర్వకం వానప్రస్థాశ్రమమాహ తాపదనుతాపమాహ (స ఇత్యాదినా ఏవం సన్నిత్యతః ప్రాక్తనేన) బహ్వౌచానా మాచార్య స్స సౌభరిః కదాచి దుపాసీన ఉపవిష్టః ఆత్మనా మనసా మీనస్య సంగార్ధేతో సముద్భిత మాత్మావహ్నావం స్వరూపానుసంధానవిరోధినం విషయచాపలం దదర్శ ఆలోకితవాః.

౫౦

దర్శన మేవ ప్రపంచయతి (అహో ఇతి) అహో హే లోకా, తపోవిష్ణస్యసంస్కాసౌ చరిత్ర వ్రతశ్చ యోఽహం తస్య మమేమం, వినాశం, పశ్యత కోసౌ వినాశ, స్తత్రాహ అంతర్జలే యో వారిచరో మీన, స్తస్య ప్రకృష్టాత్సంగార్ధేతో శ్చిరం ధృతం ధ్యాతం బ్రహ్మ విప్రావితం విస్మృతమితి, యదేష ఎవ వినాశః, బ్రహ్మవిస్మరణమాత్మనో వినాశప్రాయమేవేతి మల్హా వినాశం పశ్యతేత్యుక్తం, తథా చ శ్రూయతే “అనన్వేష స కవతి అనద్భృహేత్మి వేదచే” దితి

౫౧

సంగం త్యజేత మిధునవ్రతినాం ముముక్షు స్సర్వాత్మనా న విస్మయే ద్భూమి రింద్రియాణీ,
ఏకశ్చర స్రహసి చిత్తమనంత ఈశే యుంజీత తద్రవతిషు సాధుషు చేత్ప్రసంగః ౫౨

ఏక ప్రపన్యహ మథాంభసిమత్యుసంగాత్పంచాశదాసముతపంచసహస్రవర్గః,
నాంతం వ్రజామ్యుభయకృత్య మనోరథానాం మాయాగుణై ర్హృతమతిర్విషయేర్ధభావః

ఏవం వస స్సృహే కాలం విరక్తో న్యాస మాస్థితః,

వసం జగమానుయయు స్తత్పత్న్యః పతిదేవతాః ౫౪

తత్ర తప్త్యా తప స్తీక్ష్ణ మాత్మకర్మన మాత్మవిత్,

సహైవాగ్నిభి రాత్మానం యుయోజ పరమాత్మని ౫౫

అత ఏవం పరితప్త్యం మయేత్యభిప్రాయేణ ముముక్షోర్వృత్తి మాహ (సంగమితి)
ముముక్షు స్సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ మిధునవ్రతినాం దాంపత్యధర్మవతాం సంగం తాజైత్,
బహిశ్చబ్ధాదివిషయేషు ఇంద్రియాణీ, న విస్మయేత్ న ప్రపర్తయేత్ ఏకానసహాయ ఏవ, చరేత్,
రహసి ఏకాంతే చిత్త. మనంతే అపరిచ్ఛిన్నే ఈశే భగవతి యుంజీత క్వచిదదపి సంగో న కార్య ఏవ
క్వచిచ్ఛేద్యవతి ప్రసంగ స్తర్హి తస్మిన్ననంత ఏవ రతిర్యేపాం తేషు సాధుష్యేవ, విధేయః ౫౨

స్వావస్థాం ప్రపంచయతి (ఏక ఇతి,) ప్రథమ మేకః అసహాయ ఏవాహమానం అధ
తతోఽమృసి యో మత్యుః తస్య సంగా త్పంచాశ, దాసం పంచాశతా భార్యాభి రేకదా సంబంధాయ
పంచాశచ్ఛరీరవిశిష్టోఽభివం తతశ్చ పుత్రిరూపేణ పంచసహస్రవర్గ ఆసం ఏవ మన్య స్తం విషయాను
భవణాం తృప్తిం సంతస్య తృప్త్యవధిత్వాత్ న వ్రజామి, కథంశూతః, ఉపయోగకృత్యం శ్రీపుంసకృత్యం
తస్మి న్నేవ మనోరథో యేషాం మాయాగుణై ర్మోహాదిభి, ర్వృతా, మతి ర్యస్య విషయేషు శబ్దాదిష్యేవ
ఆర్ధభావః పురుషార్థబుద్ధి, ర్యస్య తథా భూతః ౫౩

ఏవ మిత్యాది శుక్తోక్తిః ఇత్థం మహాంతం కాలం గృహే వసన్ తతో, విరక్తో, న్యాసం
కామ్యకర్మత్యాగ మాస్థితః వసం జగమ తపస ఇతి శేషః తం గచ్ఛంతం సౌభరిం పతిరేవ దేవతా
యాసాం తాః పత్న్యశ్చానుసృత్య జగ్ముః, ౫౪

తత్ర ననే, ఆత్మవిత్ ఆత్మయాధాత్మ్యానుభవ సంధానపర, సౌభరి, రాత్మకర్మనంశరీరకార్యా
వహం అత ఏవ తీక్ష్ణ ముగ్రం తప స్తప్త్యా కృత్వా అగ్నిభి రాహవసీయాదిభి స్సహైవాత్మానం పరమాత్మని
యుయోజ లీనమనునందధ ఇత్యర్థః ౫౫

(మాంధాతృజన్మకథనం)

తా స్వపత్న్య ర్మహారాజ నిరీక్ష్యాద్యాత్మికీం గతిమ్,

అస్వీయు స్తత్రప్రభావేన శాంత మగ్ని మివార్చిషః

౫౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కందే.
షష్ఠోఽధ్యాయః.

తతో హే మహారాజ, పత్న్యస్సాభరే రాధ్యాత్మికీం గతిం పరమాత్మసంబంధినీం అగ్నిభి
స్సహ ప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మనిలయానుసంధానపూర్వితాం తత్సాక్షిరూపాం గతి మవలోక్య తాః,
పతి మనుగతాః, పత్న్యశ్చ, తస్య పత్న్యః, ప్రభావేన పరమాత్మోపాసనప్రభావేన అస్వీయు రను
సృత్య జగ్ముః, ముక్తాబళూవు రితి యావత్ తద్యథాశాంతం నిరంభన మగ్నిమర్చిషశ్శిఖా, అనులీనా
భవంతి తద్వత్.

౫౭

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

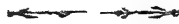
శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

షష్ఠోఽధ్యాయః

అథ సప్తమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

మాంధాతృపుత్రప్రవరో యోఽఽబరీషః ప్రకీర్తితః,

పితామహేన ప్రవృతో యువనాశ్వస్తు తత్సుతః

౧

హరితస్తస్య పుత్రోఽభూ న్మాంధాతృప్రవరా ఇమే.

నర్మదా భ్రాతృభి ర్దత్తా పురుకుత్సాయ యోరగైః

౨

తయా రసాతలం నీతో భుజగేంద్రప్రయుక్తయా,

గంధర్వా నోన్సవదీప్తత్రావధ్యాం స్తా నిష్కృష్టక్రిధృత్.

అథ సప్తమోఽధ్యాయః

ప్రాసజ్జికస్సౌఽరివృత్తానోఽనువర్ణితః అథ ప్రస్తుతం మాంధాతృవంశవరంవరాం తద్వృత్తాంత చాహ మాంధాతృపుత్రప్రవర ఇతి మాంధాతః పుత్రాణాం పురుకుత్సాదీనాం మధ్యే శ్రేష్ఠోఽమృరీష ఇతి ప్రసిద్ధః పుత్ర స్స పితామహేన యువనాశ్వేన ప్రవృతః పుత్రత్వేన స్వీకృతః అత ఏవ తత్సుతః అమృరీషస్య సుతః యువనాశ్వనమాఽభవత్, పితామహస్య నామ దధే ఇత్యర్థః. యౌవనాశ్వస్తు తత్సుత ఇతి పారాంతరం తదా మాంధాతృపుత్రశ్రేష్ఠోఽమృమృరీషః పితామహేన వృత త్వా, త్తత్సుత్రఅమృరీష్యాదిశబ్దాభిధేయతాం విహాయ యౌవనాశ్వశబ్దాభిధేయో బభూవేత్యర్థః. యువనాశ్వస్యానన్తరాపత్యం యౌవనాశ్వరంబరీషః 'అత ఇచ్ఛ' తస్యావత్కం యౌవనాశ్వః 'అస్యా వత్య' మిత్యాత్సరికోఽప్రిత్యయః.

౩

తస్య యౌవనాశ్వస్య సుతో హరిత ఇతి ప్రసిద్ధో బభూవ ఇమే అమృరీషయౌవనాశ్వ హరితాః మాంధాతృప్రవరాః మాంధాతృసంతానభూతా ఇత్యర్థః ఏవం మాంధాతృసుతస్యామృరీషస్య వంశ ఉక్తః, అథ పురుకుత్ససంతానం వక్ష్యే తావత్తద్వృత్తాంత మాహ (నర్మదేతి) భ్రాతృభి రురగైర్నాగై ర్యా నర్మదాఖ్యా నాగకిన్యతా పురుకుత్సాయ దత్తా

౪

తయా భుజగేన్ద్రైః భ్రాతృభిః ప్రచోదితయా నర్మదయా రసాతలం నీతో యః పురుకుత్స స్స విష్ణుశక్తిధృత్ భగవదహితబలః అతఏవా, వధ్యానపి గంధర్వా నవదీధృతవా తతో నాగాద్భుజగేన్ద్రా

(పురుకుత్సహరిచ్ఛందయోః ఆఖ్యానం)

నాగాల్లబ్ధివర స్సర్పాదభయం స్మరతా మిమమ్

౩

త్రసదస్యః పౌరుకుత్స్యో యోఽనరణ్యస్య దేహకృత్.

హర్యశ్వస్త్ర త్పుత స్తస్మాత్త్యరుణోఽధ త్రిబంధురః.

౪

తస్య సత్యవ్రతః పుత్ర ప్రిశంకురితి విశ్రుత .

ప్రాప్త శ్చండాలతాం శాపా ధ్గురోః కౌశికతేజసా

౫

సశరీరోగత స్వర్గ మద్యాపి దివి దృశ్యతే

పాతితోఽవాక్చిరా దేవై సేనైవ స్తంభితో బలాత్

౬

త్రైశంకవో హరిశ్చంద్రో విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః

అట్లః ప్రాప్తో వరో యేన తాదృశో బభూవ, వరస్వరూపం దర్శయతి, సర్పాదభయం స్మరతా మిమ మితి, ఇమం నర్మదయా రసాతలనయనాదివృత్తాంతం స్మరతాం జనానాం సర్పా దభయం భయాభావ ఇతి మద్వృత్తాంతం స్మరతాం సర్పా ద్భయం మా భూ దిత్యేవంవిధం వరం వృణ్వాన స్తం లబ్ధివా విత్యర్థః,

౩

పురుకుత్సస్యాసత్యం పౌరుకుత్స్య త్రసదస్యః తం విశింషక తత్పుత్ర మాహ. య త్రసదస్య రనరణ్యస్య దేహకృత్ అనరణ్య ముత్పాదితవా నిత్యర్థః తస్యానరణ్యస్య సుతో హర్యశ్వ స్తస్మా ద్దర్యశ్వా త్యరుణో జజ్ఞే ఇతి శేషః, అధ త్ర్యరుణా త్రిబంధురః

౪

తస్య పుత్ర సత్యవ్రత స్స ఏవ త్రిశంకు రితి విఖ్యాత స్స చ గురో ర్వాసిష్ఠస్య, శాపా చ్చండాలతాం ప్రాప్తః. వశ్చ, త్కౌశికస్య విశ్వామిత్రస్య తేజసా తపఃప్రభావేన సశరీర ఏవ స్వర్గం గతోఽధునాపి దివి నక్షత్రరూపేణ దృశ్యతే కథం చణ్డాలస్య స్వర్లోకేఽవస్థాన మిత్యత్రాహ (పాతిత ఇతి) కౌశికతేజసా స్వర్గం ప్రాపిత స్తత్రత్యై ర్దేవై, రవాక్చిరాః పాతితః పాత్యమానః పున స్తేనైవ కౌశికతేజసైవ బలాత్ స్తమ్భితః స్వర్గాంతరనిర్వాణపూర్వకం కౌశికతేజసా దివ్యేవస్థా పిత ఇత్యర్థః

౫-౬

త్రైశంకవ ప్రిశంకోః పుత్రః హరిశ్చంద్రః, తద్వృత్తాంతమాహ - యన్నిమిత్రం యో హరిశ్చంద్రో నిమిత్రం కారణం యస్య త ద్బహువార్షికం యద్ధం పక్షిణోః పక్షిత్వం ప్రాప్తయోః

యన్నిమి త్త మభూ ద్యుద్ధం పక్షిణో ర్భహువాద్వికమ్

౩

సోఽనవత్యో విషణ్ణాత్మా నారదస్యోపదేశతః.

వరుణం శరణం యాతః పుత్రో మే జాయతాం ప్రభో

౪

యది వీరో మహారాజ తేనైవ త్వాం యజా ఇతి

తథేతి వరుణే నాన్య పుత్రో జాతస్తు రోహితః

౫

జాత స్సుత స్త్వనేనాంగ మాం యజన్వేతి సోఽబ్రవీత్

యదా పశు ర్నిర్దళస్యా దధ మేధ్యో భవే దితి

౧౦

నిర్దళే చ సమాగత్య యజన్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్.

దంతాః పశోః ప్రజాయేర న్నద మేధ్యో భవే దితి

౧౧

విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః బభూవ విశ్వామిత్రో రాజసూయదక్షిణాచ్ఛలేనసర్వస్వాపహారేణ హరిశ్చంద్రం
యాతయామాన. తచ్చృత్వా కుపితో హరిశ్చంద్రగురు ర్వసిష్ఠః విశ్వమిత్రం త్వమాడి ర్భవేతి శశావ
అడిర్బలాకా “శరారిరాడిరాతిశ్చ బలాకాబినకంరికే” తిక్తోశాత్ వి శ్వా మిత్రోఽపి వసిష్ఠం
త్వం భాసో భవేతి శశావ తయోశ్చ యుద్ధమభూదితి క్రుతిప్రసిద్ధమ్

౩

హరిశ్చంద్రస్యైవ వరితాంబరమాహ (స ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి.) స హరిశ్చంద్రోఽ
నవల్యః అపుత్రస్స న్నత ఏవ విషణ్ణః ద్రుఃఖితః ఆత్మా మనో యన్య స నారదస్యోపదేశా ద్వరుణం.
శరణం గతః కథం శరణం యాత స్తత్రాహ (పుత్ర ఇత్యాదినా యజా ఇత్యన్తేన) వరుణం
శరణముపగమ్య హే ప్రభో మమ పుత్రో జాయతాం తథాఽనుగృహీణ.

౪

హే మహారాజ వరుణం యది వీరః పుత్రో మమ జాయేత తస్మి తేనైవ పురుషపశునా
త్వాం యజై యజావి ఇతి భాషాబంధినేన శరణం గత ఇత్యర్థః. తత స్తద్దైవా స్త్విత్యుక్తవతా వరుణేన
నిమిత్తేనాన్యేన హేతునా అన్య హరిశ్చంద్రస్య పుత్రో జాత స్స చ రోహిత ఇతి ప్రసిద్ధః

౫

తతో వరుణ స్తవ పుత్రస్తు జాత స్తేన పుత్రేణ పురుషపశునా మాం యజన్వే త్యబ్రవీత్
ఏవ ముక్తవంతం వరుణం హరిశ్చంద్ర ఆహ- యదా పశుర్నిర్దళః నిర్గతదశదిన స్తదా మేధ్యో భవేత్
యగయోగ్యోభవేత్ ఇతి.

౧౦

తతో వరుణ స్తద్దైవా స్త్విత్యుక్త్యా విర్దేశదశస్వపశు ప్యతీతేష్యాగత్య యజన్వే త్యాహ-
తత హరిశ్చంద్రోఽన్యపురుషస్య పశో ర్గతా యది జాయేరం స్తదా మేధ్యో భవే దిత్వబ్రవీత్.

౧౩

(పురుకుత్సహరిచ్ఛంద్రయోః ఆఖ్యానం)

జాతా దంతా యజన్వేతి నప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్,
 యదా పత స్త్యస్య దంతా హ్యధ మేధ్యో భవే దితి. ౧౨

పశో ర్మే పతితా దంతా యజన్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్,
 యదా పశోః పున ర్దంతా జాయంతేఽధ పశు శ్శుచిః ౧౩

పున ర్జాతా యజన్వేతి న ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్.
 సాన్నాహికో యదా రాజ న్నాజన్యోఽధ శుచిః పశుః. ౧౪

ఇతి పుత్రానురాగేణ స్నేహాయంతితచేతసా,
 కాలం వంచయతా తు త ముక్తో దేవ స్తదైక్షత. ౧౫

రోహిత స్తదభిజ్ఞాయ పితుః కర్మ చిక్రీతమ్,
 ప్రాణప్రేప్సు ర్ధనుష్పాణీ రరణ్యం ప్రత్యుద్యత. ౧౬

అతో వరుణ స్తదైవా స్ప్రిత్యుక్త్వా జాతేషు దంతేషు పునరేత్య దంతా అన్య జాతాః యజన్వే త్యువాచ రతో హరిచ్ఛంద్రో యదాఽన్య పురుషపశోః దంతాః పతంతి తదాఽ యం మేధ్యో భవే దితిబ్రవీత్, ౧౨

తత స్తదైవేత్యుక్త్వా పరుణః పతితదంతం కుమార మవరోక్త్యాన్య దన్తాన్త పతితాః మాం యజన్వేత్యాహ అధ హరిచ్ఛంద్రః పునః పశోర్యదా దంతా జాయేరం స్తదా పశు శ్శుచిర్మేధ్యో భవేదిత్యాహ, ౧౩

తతః పునర్జాతదన్త మవరోక్త్య అన్య దన్తాన్త జాతా యజన్వే త్యాహ వరుణః తత స్స హరిచ్ఛంద్రో హే రాజ న్వరుణోయం రాజన్యః. అత ఏవ పురుషపశు ర్యదా సాన్నాహికః సన్నాహ యోగ్యః ఆయుధగ్రహాయోగ్యః యుద్ధయోగ్య ఇతి యావత్. తదా శుచిర్మేధ్యో భవేదితి, ౧౪

ఇతీత్యం పుత్రే ఆనురాగో యన్య పుత్రేయః స్నేహ స్తేన యంతితం వశీకృతం చేతో యస్యాత ఏవ తం తం నిర్దశాధిరూపం కాలం వచ్చయతా హరిచ్ఛంద్రేణోక్తో దేవో వరుణ స్తత్ అన్య సన్నాహయోగ్యత్వ మైక్షత ప్రత్యవేక్షమాణో బభూవ ౧౫

ఏవం స్థితే తదా రోహితః పితు స్వచ్ఛిక్రీత మాత్మపశునా వరుణయజన మభిజ్ఞాయ ప్రాణప్రేప్సుర్జీవిషుః ధనుః పాణౌ యన్య తదాభూతోఽరణ్యం జగమ, ౧౬

పితరం వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా జాతమహోదరమ్.

రోహితో గ్రామ మియాయ త మింద్రః ప్రత్యషేదత

౧౭

భూమేః పర్యటనం పుణ్యతీర్థక్షేత్రనిషేవణైః.

రోహితాయాదిశ చ్చక్ర సోప్యరణ్యేఽవస త్సమాః

౧౮

ఏవం ద్వితీయే తార్తీయే చతుర్థే పంచమే తథా

అభ్యేత్యాభ్యేత్య స్థవిరో విప్రో భూత్వాఽథ వృత్రహా

౧౯

షష్ఠం సంవత్సరం తత్ర చరిత్వా రోహితః పురీమ్.

ఉపవ్రజ న్నజీగర్తా దక్రీణా న్మధ్యమం సుతమ్

శునశ్శేఫం పశుం పిత్రే ప్రదాయ సమవిందత

- ౨

తతః పురుషమేదేన హరిశ్చంద్రో మహాయశాః,

ముక్తోదరోఽయజ దేవా న్వరుణాదీ న్మహాయశాః

౨౧

తతః కుపితేన వరుణేన గ్రస్తం గ్రాసస్వరూపమేవాహ (జాతమహోదరమితి) క్రుద్ధేన వరుణే నొత్పాదిత మహోదరమిత్యర్థః ఏవంభూతం పితరం వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా రోహితః గ్రామ మియాయా గంతు మద్యతః త మింద్రః ప్రత్యషేదత మా గా ఇత్యుక్తవాః,

౧౭

ఏవముక్త్వా శక్రః పుణ్యానాం తీర్థానాం క్షేత్రాణాం చ నిషేవణై ర్భూమేః పర్యటనం రోహితాయాదిశత్, గ్రామం మాగాః కింతు భూపర్యటనేనోపాయే నా నృతదోషజం తుర్ముహోదరం నివర్తయేత్వాహేత్యర్థః సోపి రోహితో శక్రేణ యదోక్తం తగైవారణ్యే పుణ్యతీర్థక్షేత్రేషు కఠిని ద్వత్సరా నచరత్

౧౮

ఏవం ద్వితీయే తృతీయే చతుర్థే ఐశ్వామి చేత్యేవం ప్రతివర్షం వృత్రహా ఇంద్రః స్థవిరో వృద్ధో విప్రో భూత్వాఽభ్యేత్యాభ్యేత్య ప్రత్యషేదత గ్రామం మాగాః కింతు భూమండలం పర్యచేత్సుక్తవా నిత్యర్థః,

౧౯

తతో రోహిత స్షష్ఠం సంవత్సరం చరిత్వా పురీ మువగచ్ఛన్ అజీగర్తా ద్భార్గవవంశజా త్తన్మధ్యమసుతం శునశ్శేఫ మక్రీణత్, తం చ పిత్రే హరిశ్చంద్రాయ ప్రదాయ స్వప్రతినిధితయా య్నాగార్థం దత్వా సమవిందత గ్రామం ప్రాప్య సుఖం స్థితో బభూవేత్యర్థః

౨౦

తతో మహాయశా మహారథో హరిశ్చంద్రః పురుషమేదేన క్రతునా వరుణాదీన్ దేవా నయజత్ ముక్తోదరో ముక్త మవగత ముదరం మహోదరం యన్య తథాఘాత శ్చ బభూవేత్యర్థః

౨౧

(పురుకుత్సహరిశ్చందయోః ఆఖ్యానం)

విశ్వామిత్రోఽభవత్తస్మిన్తోఽధ్వర్యు రథాత్మవాః.

జమదగ్ని ర్వసిష్టోఽభూ ద్భ్రహ్మోఽయాస్య స్తు సామగః

౨౨

తస్మై తుష్టో దదా వింద్ర శ్శాతకుమ్భమయం రథమ్.

శునశ్శేఫస్య మాహాత్యు ముపరిష్టా త్ప్రవక్ష్యతే

౨౩

సత్యసారాం ధృతిం దృష్ట్వా సభార్యస్య చ భూపతేః.

విశ్వామిత్రో భృశం ప్రీతో దదా వవిహతాం గతిం

౨౪

మనః పృథివ్యాం తా మద్భి స్తేజసాఽపోనిలేన తత్.

భే వాయుం ధారయం స్త చ్చ భూతాదౌ తం మహాత్మని

౨౫

తత్ర పురుషమేదే విశ్వామిత్రో హోతా బభూవ, భృగువంశజ ఆత్మవా స్తమదగ్ని రధ్వర్యు రభవత్, వసిష్టో బ్రహ్మ బభూవ, అయాసోఽ ముని సామగ ఉగ్రతా బభూవ

౨౨

ఎవం మహర్షిఃః కారితేన పురుషమేదేనాధిత ఇంద్ర స్తుష్ట స్తస్మై హరిచంద్రాయ శాతకుమ్భమయం స్వరమ్భయం రథ మదాత్, కథం శునశ్శేఫః పిత్రా ప్రవోదితోఽప్యాత్మవధ మన్యువన్యత కథంతరాం విశ్వామిత్రాదయో బ్రహ్మర్షయః బ్రహ్మర్షిసుతం శునశ్శేఫ మాలబ్ధవంత ఇత్యపేక్షయా మాహ (శునశ్శేఫస్యేతి) ఉపరిష్టాత్ షోడశే ఆధ్యాయే శునశ్శేఫస్య మాహాత్యుం స్వప్రాజరక్షణాయ విశ్వామిత్రశరణవరణం తేన సంస్తూనాం వరుణాదినా మనుగ్రహో దనాలమ్భన మిత్యాదికం సర్వం వక్ష్యత ఇత్యర్థః.

౨౩

తత సభార్యస్య భూపతే ర్హరిశ్చంద్రస్య సత్య మనన్యత మేవ సారౌ బలం యస్మాం తాం ధృతిం దృష్ట్వా విశ్వామిత్రో నితరాం ప్రీత స్తస్మై అవహితాం గతిం సావధానాం గతి మాత్మజ్ఞానరూపాం దదౌ స్సాత్మరూపమాత్మయాధాత్మ్యజ్ఞానయోగ ముపదిశ్య తిన్నిష్ఠ మచీకర ద్విర్భుః అత్ర సభార్యస్య సత్యసారాం ధృతిం దృష్ట్వే త్యనేన బ్రహ్మసుతలమ్భనప్రవృత్తిహరిశ్చంద్రవిషయక కౌపేన తద్యజ్ఞే ఆర్తిజ్యం ప్రాప్య దక్షిణాచ్ఛలెన సర్వస్వ మపహృత్య పీడ్యమాసస్యాపి తస్య సత్యానువర్తిత్వం దృష్ట్వా ప్రీత ఇతీతిహస్యాదోఽభిప్రేతః

౨౪

అవహితాం గతి మేవహ (మన ఇతి సార్థాఖ్యాం) హరిశ్చంద్రో విశ్వామిత్రోఽపదిష్టజ్ఞాన యోగనిష్ఠాప్రభావేన మన ఆదీన్ వార్యపూర్వా నుత్తరౌత్తిరేషు పృథివ్యాదిషు ధారయన్ ధ్యామన్ తయాఽజ్ఞానం వినిర్దహన్ నిశ్శేపం దహన్ తాం జ్ఞానకలాం హిత్వా నిర్వాణసుఖసంవిదా అనిర్దేహ్యా ప్రతర్క్యేణ స్వేన భావేన ధ్వస్తబంధన స్తస్మా విత్యన్వయః. మనః పృథివ్యా మిత్యాదీ రయ మర్థః

తస్మిన్ జ్ఞానకలాం ద్యాత్వా తయాఽజ్ఞానం వినిర్దహన్.

పీత్వా తాం స్వేన భావేన నిర్వాణసుఖసంవిదా,

అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ తస్మై విధ్వస్తబంధనః.

౨౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే.

మత్స్యావతారచరితానువర్ణనం నామ సప్తమోఽధ్యాయః.

అన్నమయం హి సౌమ్యమన ఇతి ప్రకారేణ మనసోఽన్నశబ్దవాచ్యపృథివ్యాప్యాయితస్యైవ వ్యాపార
క్షమత్వా నృనోవ్యాపారః పృథివ్యాయ త్త ఇతి మనోనియమనార్థం పృథివ్యాం తత్సంక్లిష్టమనునందధే.
ఆధావ్యయక్రమానుసంధానమాహ (తా మితి,) తాం పృథివీం అద్భి స్సహ సంక్లిష్టాం అప స్తేజసా
తత్తేజోఽనిరేన వాయునా తం చ శే ఆకాశే సంక్లిష్టం తచ్చ ఖం భూతాదౌ కామసాహజ్జారే త
మహజ్జారం మహత్త్వని మహ త్త్వస్యాస్మాన్మి తద్వ్యాపకే బ్రహ్మనే కార్యం హి కాలబత్సవ్యాప్యం
మహత్త్వత్వద్వారా తత్కారణే లయ మనునందధాన ఇత్యర్థః. తస్మి న్నృధానే స్థితాం జ్ఞానకలాం
జ్ఞానశబ్దవాచ్యస్య జీవస్య కలాం విద్యాం చ్యాత్వా ఉపాసనాత్మకవిద్యావిశిష్టం ప్రత్యేగాత్మాన
మనునన్దాయేత్వర్థః. తయా విద్యయా అజ్ఞానం దేహత్మాభిమానస్వతంత్ర్యాత్మాభిమానరూపం వినిర్దహన్
లవనయః తాం హిత్వా ఉపాసనరూపకలాం హిత్వా స్మృతినంతతిరూపోపాసనవిశిష్టవేషస్య
స్వాభావికత్వాభావా దుపాయభూతకలావిశిష్టత్వం న స్వరూపాంతరూపి మితి మత్తేత్వర్థః ధ్వస్తం
పుణ్యపాపాత్మకం బంధనం యస్మా త్తదాభూతః నిర్వాణసుఖసంవిదా నిర్దుఃఖసుఖరూపజ్ఞానాభ్యేనా
నిర్దేశ్యన దృష్టవస్తునజాతీయతయా నిర్దేష్ట మశక్యేన ఆచార్యేణ దేవోఽయం మనుష్యోఽయ
మితి తర్కితు మశక్యేన అనేన పదద్వయేన ప్రాకృతనామరూపాభ్యా మనిర్దేశ్యత్వ ముక్తం స్వేన
భావేన భావశబ్ద స్తద్వత్పురః అపహతపాప్యత్వాదిస్వభావవిశిష్టేన స్వరూపేణేత్యర్థః తస్మై ముక్తౌ
బభూవ.

౨౭-౨౮

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

సప్తమోఽధ్యాయః

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

- హరితో రోహితశుత శృంభ స్తస్మా ద్వినిర్మితా,
చమ్పాపురీ సుదేవోఽతో విజయో యన్య చాత్మజః. ౧
- భేరుక స్తత్పుత స్తస్మా ర్హృక స్తస్మా చ్చ బాహుకః,
సోఽరిభి ర్హృతభూరాజ్య సృభార్యో వన మావిశత్ ౨
- వృద్ధం తం పంచతాం ప్రాప్తం మహి ష్యనుమరిష్యతీ,
ఔర్వేణ జానతాఽఽత్మానం ప్రజావంతం నివారితా ౩
- ఆజ్ఞాయాన్యై సపత్నీభి ర్గరో దత్తేఽన్ధసా సహ,
సహ తేనైవ సంజాత స్సగరాఖ్యో మహాయశాః ౪

అథ అష్టమోఽధ్యాయః

రోహితస్య సుతో హరితః తస్మా చ్చమ్పా జజ్ఞే ఇతి శేషః తం విశిష్ట - చమ్పాపురీ
వినిర్మితేతి చమ్పేనేతి శేషః అథ చమ్పా త్సుదేవో, జజ్ఞే, తస్య సుతం విశిష్ట యన్య సుదేవస్యాత్మజో
విజయః ౧

తస్య విజయస్య సుతో, భేరుకః, తస్మా ద్భేరుకా, ద్హృక, స్తస్మాపి వృకస్యాపి బాహుకః
పుత్రః, తస్య వృత్తాంత మాహ - స బాహుక, శృత్రుభిః హృతభూ ర్హృతరాజ్యశ్చ సభార్యో, వనం.
ప్రావిశత్ ౨

తత్త్రైవ, వృద్ధం స్థవిరం పశ్యతాం మరణం, ప్రాప్తం, బాహుకం తత్పత్నీ, అనుమరిష్యతీ,
అనుమరణం కర్తు ముద్యుక్తా సతీ ఆత్మానం స్వదేహం ప్రజావంతం, జానతా ఔర్వేణ యుషితా
నివారితా ౩

తత, స్తా, మంతర్వత్నీ, మాజ్ఞాయ ప్రత్యభిజ్ఞాయాన్యై సపత్నీభి, ర్గరో విష, మంధసా
ఆన్నేన సహ దత్తః తత, స్తేన గరేణ సహైవ, సంజాత స్సగరాఖ్యః, పుత్రః, గరేణ సహ
జాతత్వా త్సగర ఇతి ప్రసిద్ధః, స చ మహా ద్యశో యన్య తదాభూతః, ౪

శ్రీపీఠామనీయవాక్యాసహితే. శ్రీమద్భాగవతే

సగర శ్చక్రవర్త్యాసీ త్సాగరో యత్సుతైః కృతః,
య స్తాశజంఘా న్యవనాన్ శకా స్తేహయబర్హవాన్

నావధీ ధురువాక్యేన చక్రే వికృతవేషిణః,
ముణాన్ శ్శ్రుతుధరా న్కాంశ్చి స్మృక్తకేశార్థముణితాః,
అనంతర్వాసనః కాంశ్చి దబహిర్వాససో పరాన్

సోఽశ్వమేధై రయజత సర్వవేదసురాత్మకమ్,
భార్యోపదిష్టయోగేన హరి మాత్మాన మీశ్వరమ్

తస్మోఽస్మిష్టం పశుం యజ్ఞే జహోరాశ్వం పురందరః

సుమత్యా న్తనయా దృప్తాః పితృ రాదేశకారిణః,
హయ మన్వేషమాణా స్తే సమంతా న్న్యఖన నృహీమ్

చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతి రాసీత్, తం విశింషన్ తద్వృత్తాన్త మాహ - యన్య సగరన్య సుతై స్సాగర సముద్రః కృతః, కరణ మత్ర ఖననం న తు నిర్మాణం ప్రియవ్రతరథవరణనేమికృత త్వన్య పశ్యమే కధితత్వాత్ సాగరైః కృతత్వాత్ సముద్రోఽపి సాగరాభ్యో బభూవ, కించ య సగర స్తాలజంఘాదినంజాన్ యవనా స్తేహ్వాన్ గురువాక్యేన గురౌ రౌర్వన్య పచనగౌరవేణేత్యర్థః నావధీత్ కిం తు కృతవేషిణః విరూపిణ, శ్చక్రే, తదేవాహ (ముణా నితి,) కాంశ్చి స్మృందాన్ కాంశ్చిత్ శ్శ్రుతుమాత్రధరాన్ కాంశ్చి చ్చ ముక్తకేశా, నర్థముణితాన్ కాంశ్చి చ్చ న విద్యతే అంతర్వాసో అంతరీయవస్త్రం యేషాం, తాన్ కాంశ్చి, న్న విద్యతే బహి ర్వాసో బహిఃపరిధానీయం వాసో యేషాం తథాభూతాం, శ్చక్రే ఇతి పూర్వేణాన్వయః

కించ స సగరః భార్యేణోపదిష్టో యోగ ఉపాయ స్తేన అశ్వమేధై సర్వవేదాత్మకం సర్వదేవాత్మకం సర్వాంతరాత్మానం సర్వన్య నియంతారం చ హరి మయజత ఆరాధితవాన్

తన్య సగరన్య యజ్ఞే శతతమే ఉత్సుష్టం పశు మశ్వ మింద్రో జహార హృతవాన్

సగరన్య ద్వే భార్యే సుమతిః కేశినీ చ తత్ర సుమత్యాః పుత్రాణాం షష్టినహస్రసఙ్ఖ్యానాం ప్రభావం మృత్యుం చాహ (సుమత్యా ఇతి షడ్వీ) సుమత్యా న్తనయా దృప్తా బలేన గర్భితాః తే చ పితృ రాజ్ఞాకారిణో యజ్ఞీయ మశ్వ మన్వేషమాణా సమంతతో మహిం న్యఖనన్,

(సగరపుత్రాణాం సముద్రఖననం, మరణం చ)

ప్రాగుదీప్యాం దిశి హయం దదృశుః కపిలాంతికే,

ఏష వాజిహర శ్చౌర ఆస్తే మీలితలోచనః

౧౦

హన్యతాం హన్యతాం పాప ఇతి షష్ఠీసహస్రిణః

ఉదాయుధా అభియయు రున్మిమేష తదా మునిః

౧౧

స్వశరీరాగ్నినా తావ న్మహేంద్రహృతచేతనః,

మహద్వ్యతిక్రమహతా భస్మసా దభవ న్నజాత్

౧౨

న సాధువాదో మునికోపభర్జితా నృపేంద్రపుత్రా ఇతి సత్వధామని,

కథం తమో రోషమయం విభావ్యతే జగత్పవిత్రాత్మాని ఖే రజో యథా.

౧౩

ఏవం ఖనంతః ప్రాగుదీప్యా మైశాన్యాం దిశి రసాతలస్థస్య కపిలస్యాంతికే ఇంద్రేణ స్థాపిత మితి శేషః, చరంతం హయ మశ్వం దదృశుః, తతోఽయ మేవ హయస్య హర్తా చోర స్సన్నపి మీలితే లోచనే యస్య తాదృశ ఆస్తే అతోఽయం పాపాత్మా హన్యతాం హన్యతా మిత్యేవం వదంతః షష్ఠీసహస్రిణ స్సగరాత్మజాః ఉద్యతాయుధా స్సంతోఽభిముఖ మాయయుః తదా మునిః కపిల ఉన్మిమేష లోచనోష్మిలనం చకార,

౧౦-౧౧

మహేంద్రేణ హృతం చేతో యేషాం తే మహతి కపిలే వ్యతిక్రమేణ అవరాధేన హతా శ్చ అత స్స్వశరీరేష్వేవోత్పన్నేనాగ్నినా జ్ఞానా ద్భస్మసా దభవత్ భస్మీభూతా బహువుః,

౧౨

కేచిత్తు కపిలస్య కోపాగ్నినా దగ్ధా ఇతి వర్ణయంతి తా విరారకోతి (నేతి ద్వాభ్యాం) నృపేంద్రస్య సగరస్య పుత్రాః మునేః కపిలస్య కోపాగ్నినా భర్జితా దగ్ధా ఇతి న సాధువాదః అపితు స్వాపరాధా న్నష్టా ఇత్యేవ వాద స్సాధు రిత్యభిప్రాయః, కుత ఇత్యత ఆహ-సత్వధామని కేవలశుద్ధసత్త్వా శ్రయే జగతః పవిత్రః శుద్ధికిర ఆత్మా దేహో యస్య తస్మి న్కపిలే రోషాత్మకం తమః కథం విభావ్యతే సంభావ్యతే, అసంభావనాయాం దృష్టాంతః రజః భువ ఇతి శేషః, భువ స్సంబంధి రజః ఖే ఆకాశే యథా న సంభావ్యతే తద్వత్ సహి రజ ఆశ్రయం ఖ మపి తు పాదహత్యాదివశా దుత్థితం స త్త మివాభాతి తదా సాగరాణా మపరాధ ఏవ మునిస్థతయా ప్రతీతః నతు తస్మి న్నోషస్య ప్రసక్తి రితి దృష్టాంతాభిప్రాయః,

౧౩

యన్యేరితా సాంఖ్యమయీ దృఢేహ నౌ ర్యయా ముముక్షు స్తరతే దురత్యయమ్.
భవార్హవం మృత్యుభయం పిపశ్చితః పరాత్మన స్తస్య కథం పృథజ్జుతిః ౧౪

యోఽసమంజస ఇత్యుక్త స్సుకేశీన్యా నృపాత్మజః,
తస్య పుత్రోఽంకుమా న్నామ పితామహహితే రతః ౧౫

అసమంజస ఆత్మానం దర్శయ న్నసమంజసమ్,
జాతిస్మరః పురానంగా ద్యోగీ యోగా ద్విచాలితః ౧౬

ఆచర న్న్వీతం లోకే జ్ఞాతీనాం కర్మ విప్రియమ్,
సరయాన్వం క్రీడతో బాలా న్ప్రాప్య దుద్వేషయః జనమ్ ౧౭

కింఽ యస్య యస్య యేన కపిలేన ఇహ లోకే ఈరితా ప్రవర్తితా సాఙ్ఖ్యాత్మికా నౌ
రౌఘికా సాఙ్ఖ్యస్య భవార్హవతారణోపాయత్వా న్నౌకాత్వేన రూపణం, యస్యాన్యత ఇతి పారాంతరం తదా
యన్యాన్యతో ముఖాత్ప్రాదుర్భూతా సాఙ్ఖ్యాత్మికా దృఢా నౌ రిత్యర్థః, నావం విశిష్ట - యయా నావా
ముముక్షవ స్సంసారబంధా న్మోక్తు మిచ్ఛవో జనాః దురతిక్రమణీయం మృత్యో స్సకాశా ద్భయం
యస్మిం స్తం భవార్హవం తరంతి తస్యైవంభూతస్య విపశ్చిత స్సర్వజ్ఞస్య పరాత్మనః పరానుగ్రహైక
మనసః పరమాత్మరూతస్య వా కథం పృథజ్జుతి శ్శత్రుయిత్రాదిబుద్ధి ర్విభావ్యత ఇత్యనుషంగః ౧౪

తదేవం సుమత్యాః పుత్రేషు మృతేషు కేశీన్యాః పౌత్రేణాశ్వస్సమాసీతః పితౄణా ముద్ధరణో
ర్యోగశ్చ కృత ఇతి దర్శయితు మాహ (య ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి) యోఽసమజ్ఞస ఇత్యుక్తః
రేవల మజ్ఞః వస్తుతస్తు సమజ్ఞసః పతు కేశీన్యా స్సుతః క్షేత్రజత్వప్రతీతిం వారయతి తస్యైవ నృపస్య
సగరస్యాత్మనౌ దేహ జ్ఞాతః తస్యాసమజ్ఞసస్య పుత్రోఽంకుమా నితి ప్రసిద్ధః పితామహస్య సగరస్య
హితే రతః అంకుమతః పితామహహితేరతత్వకథనేనాసమజ్ఞసస్య తత్ప్రతికూలత్వం సూచితమ్ ౧౫

తదేవ దర్శయం స్తద్భృతాంత మాహ (అసమజ్ఞస ఇతి వతుర్భిః) అసమజ్ఞసః పురా
పూర్వజన్మవి యోగీ సజ్జా సజ్గా ధేతో ర్యోగా ద్విచాలితః అత ఇదానీం పౌర్వదై హికయోగప్రభావేన
జాతిస్మరః స్వజన్మ స్మరణ పున స్సజ్గపరిహారాయ సమజ్ఞస మప్యాత్మాన మసమజ్ఞస మివ లోకస్య
చర్యయః లోకే గ్హీతం జ్ఞాతీనాం చ విప్రియం కర్మాచర స్కుర్వన్ జనం ఉద్వేషయన్ భీషయన్
క్రీడతో బాలా నాదాయ సరియాన్వం నద్యాం ప్రాప్యత్ ప్రాక్షిపత్ ౧౬-౧౭

(అనమంజనవృత్తాంతః)

ఏవం వృత్తః పరిత్యక్తః పిత్రా స్నేహ మపోహ్య వై,
యోగై శ్వర్యేణ బాలాం స్తా ద్దర్శయిత్వా తతో యయౌ.

౧౮

అయోధ్యావాసిన స్సర్వే బాలకా న్పున రాగతాః,
దృష్ట్వా విసిస్మిరే రాజ న్రాజా బాధాన్వతవ్యత

౧౯

అంకుమాం శోచింతో రాజ్ఞా తురగాన్వేషణే యయౌ,
పితృవ్యభాతానుపదం భస్మాన్తే దదృశే హయమ్

౨౦

తత్రాసీనం మునిం వీక్ష్య కపిలాఖ్య మధోక్షజమ్,
అస్తౌ త్సమాహితమనాః ప్రాంజలిః ప్రణతో మహాః

౨౧

న పశ్యతి త్వాం పరమాత్మనో జనో న బుద్ధ్యతేఽద్యాపి సమాధియుక్తిభిః.

ఏవంవిధివృత్తః అతఏవ పిత్రా పుత్రస్నేహ మపోహ్య పరిత్యక్తః నిర్యాపితః పున
శ్యోగప్రభావేన తాన్ ప్రక్షిప్తాన్ బాలాన్ దర్శయిత్వా యయౌ

౧౮

తదా పున రాగతాన్ బాలకాన్ దృష్ట్వా అయోధ్యావాసిన స్సర్వే జనా విసిస్మిరే విస్మయం
గతవంతః, హే రాజన్, రాజా నగరః అన్వతవ్యత అహో ఐత తత్ప్రభావ మజానతా మయా స
నిర్యాపిత ఇత్యనుతప్తవాన్

౧౯

అథాంకుమతః కథా మాహ-రాజ్ఞా సగరేణ తురగాన్వేషణనిమిత్తే చోదిత ఆదిక్షోఽంకుమాన్
పితృవ్యాజాం సంబంధీ యః ఖాత స్త మను, యః పంధా, స్తం యయౌ, తత్ర భస్మాంతే
భస్మసమీపే హయ మశ్వం దదృశే,

౨౦

తత్రోపవిష్ట మధోక్షజావతారభూతం కపిలాఖ్యం ముని మవలోక్య మహాత్మా
అంకుమాన్ ప్రణతః కృతప్రణామః ప్రాజ్ఞలి, సమాహితమనా స్తుష్టావ

౨౧

స్తుతి మేమాహ (నేత్యాదిభి ష్టద్భిః) లవ త్వత్ప్రభావ మజానంతోఽపి నయం
త్వయాఽనుకమ్య్య ఇత్యభిప్రయన్ దుర్జేయత్వేన స్తౌతి యస్య పరమాత్మన స్తవ తత్సం యాధాత్వం

కుతోఽపరే యస్య మన శ్శరీరధీవిసర్గస్పృష్టావయ మప్రకాశాః ౨౨

యే దేహభాజ త్రిగుణప్రధానా గుణా నిష్పవశ్య స్త్యుత వా తమ శ్చ
యన్మాయయా మోహితచేతస తే విదు స్స్వసంస్థం న బహిః ప్రకాశాః ౨౩

తం త్వా మహం జ్ఞానమనం స్వభావప్రధ్వస్తమాయాగుణభేదిమోహైః
సనందనాద్యై ర్మునిభి ర్విభావ్యం కథం విమూఢః పరిభావయామి ౨౪

జన స్సమాధ్యాదిభి రూపాయై రద్ధా స్సుటం న బుధ్యతే న జానాతి యతో యోగిజన ఏవ న బుధ్యతే
కుతః కథ మసరేఽన్యే యోగినో వయం తవ మన ఆదిభి ర్విశేషేణ సృజ్యంత ఇతి మన శ్శరీర
ధీవిసర్గాః హిరణ్యగర్భాదయః తై స్సృష్టాః అప్రకాశాదేహావయవమాత్రగోచరజ్ఞానపంతః బుధ్యంతే
తత్ర శరీరం ప్రధానం ధీ స్సృజ్యల్పవిశేషః అజన ఇతి పారాంతరం, తత్రాజనోఽణో బ్రహ్మ
వమాధ్యుపాయై స్త్వా మద్యాపి న జానాతి కుత స్తస్మాజనస్య మన శ్చ శరీరం చ ధీ శ్చ తాభి రైవ
ర్వివిధా దేవతీర్యాజ్ఞురాదీనాం సర్గా స్తేషు సృష్టా స్తత్రాపి వయ మజ్ఞా న జానీమ ఇత్యర్థః, ౨౨

అపరే తర్హి కిం బుధ్యంత ఇత్యత్రాహ (య ఇతి) యే దేహభాజ స్తే, త్రిగుణప్రధానాః
గుణత్రయపరవశాః గుణాః శక్త్యాదీన్ పశ్యంతి విషయా నేవానుద్యాయస్తీత్యర్థః ఉత వా అపి చ
తమ శ్శబ్దః ప్రధానపరః ప్రధానకార్యం శరీరం చ పశ్యంతి న తు స్వసంస్థం స్వాత్మసి స్థితిం త్వాం
విదుః తత్ర హేతుం వదన్ దేహభాణో విశిషి యస్య తవ మాయయా మోహితం చేతో యేషాం తే
అతఏత బహిః ప్రకాశాః పరాగర్థజ్ఞానినః గుణత్రయపరవశత్వా దృగవన్మాయామోహితత్వేన
పరాగర్థైకజ్ఞానిత్వాచ్చ ౨ త్వాం విమ రపితు దేహం తదుపభోగ్యా నిష్షయాం శ్చ విదు రిత్యర్థః ౨౩

ఏవం సామాన్యతో లోకస్య పరమాత్మయాధాత్మ్యావేదిత్వ ముక్తం స్వస్మి న్సుపసంహరన్
ఉక్తానుక్తగుణై ర్విశింషన్ ప్రాతి (త మితి) త ముక్తవిధం జ్ఞానమనం అనన్తాత్మకజ్ఞానైకరసం
స్వభావతః ఉత్పత్తే రారభ్య ప్రధ్వస్తః మాయామయభేదేషు ప్రకృతికార్యశరీరభేదేషు మోహః
ప్రాంతిజ్ఞానం అత్మాభిమాన ఇతి యావత్ స యేషాం తై స్సనందనాద్యై ర్మునిభిరపి కేవలం విభావ్యం
చింతనీయం న తు దృష్ట మిత్యభిప్రాయః త్వా మహం మూఢః కథం పరిభావయామి మనసా
విచారయామి. ౨౪

(అనమంజసవృత్తాంతః)

ప్రశాంతమాయాగుణకర్మలింగమనామరూపం సదసద్విముక్తమ్.

జ్ఞానోపదేశాయ గృహీతదేహం నమామహే త్వాం పురుషం పురాణమ్.

౨ *

యన్మాయారచితే లోకే వస్తుబుద్ధ్యా గృహీదిషు

భ్రమంతి కామలోభేర్ద్వ్యమోహవిభ్రాంతచేతసః

౨౨

అద్య స స్సర్వభూతాత్మ న్కామకర్మేంద్రియాశ్రయః.

మోహపాశో దృఢశ్చిన్నో భగవం స్తవ దర్శనాత్

౨౩

యతో, ౨హం భావయతు మవ్యవర్త స్తత స్త్వాం కేవలం నమస్కరోమిత్యాహ (ప్రశా
స్తేతి) మాయాగుణాః ప్రకృతిగుణా స్సత్వాదయః కర్మలింగం కర్మకృతదేహ శ్చేత్యేతే యస్య ప్రశాన్తా
స విద్యస్తే సప్రశాంతమాయాగుణకర్మలింగః త మనామరూపం జాత్యాదభి స్తత్రప్రయుక్తదేవాదినామభి
శ్చ వర్జితం సదసద్విముక్తం శుభాశుభఫలముక్తం చేతనాచేతనరస్సృష్టం వా జ్ఞానోపదేశాయ న తు
ఘటదుఃఖానుభవాయ గృహీతం స్వేచ్ఛోపాత్తం లింగరీం యేన తిం పురాణం పురుషం త్వాం.
నమామహే

౨౪

(యన్మాయేతి) యస్య మాయారచితేషు గృహీదిషు వస్తుబుద్ధ్యా భోగస్థానాదిబుద్ధ్యా భ్రమంతి
తిం త్వా నమామహ ఇతి పూర్వేజాన్వయః భ్రమణే హేతుం వదత్ తత్కర్మన్త్రాన్నిశిష్య-కామాదిభి
ర్విభ్రాంతం చేతో, యేషాం త ఇతి తత్ర కామో రాగః రోభోఽనలంబుద్ధిః ఈర్ష్యా కామోపభోగవిరూపి
ష్యక్షమా మోహ శ్చిత్తవికారః

౨౫

తద్దర్శనా త్వస్య కృతార్థతా మావిష్కరోతి (అద్యేతి) హేసర్వభూతాత్మ, హేభగవత్
తవ దర్శనా దద్యాధునా నోఽస్మాకం కామ్యంత ఇతి కామా శ్చబ్దాదయో విషయాః విషయస్పృహ వా
కామః కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని తత్కరణాన్ద్రియాణి తెషా మాశ్రయో మూలభూతో మోహః
దేవాత్మబ్రాహ్మణ్యదిరూపో దృఢోఽనిర్మల్య శ్చిన్నః ఆశయ ఇతి పారాంతరం, తదా కాన్ద్రియాణి
జ్ఞానేన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని తేషాం శబ్దాదికామానాం గ్రాహకత్వాత్ కర్మేన్ద్రియాణి వాగాదీని తెషాం
తత్స్వభావత్వాత్ తాన్యేవాశయ ఆశ్రయో యస్య స మోహాత్మకః పాశః మోహస్యాత్మగతత్వే
ప్యవయేన్ద్రియప్రవృత్తిమూలకత్వేనోపయేన్ద్రియాశ్రయత్వ ముక్తమ్.

౨౬

శ్రీకుక ఉవాచ—

ఇత్థం గీతానుభావ స్తం భగవాన్కపిలో మునిః,

అంకుమంత మువాచేద మనుగృహ్యా దియా నృప

౨౮

శ్రీభగవానువాచ —

అశ్వోఽయం నీయతాం వత్స పితామహపశు స్తవ,

ఇమే చ పితరో దగ్ధా గంగామౌఽర్హంతి నేతరత్

౨౯

శ్రీకుక ఉవాచ

తం పరిక్రమ్య శిరసా ప్రసాద్య హయ మానయత్.

సగర స్తేన పశునా క్రతుశేషం సమాపయత్

౩౦

రాజ్య మంకుమతి న్యన్య విస్ఫుహో ముక్తబంధనః,

భార్యోపదిష్టమార్గేణ లేభే గతి మనుత్తమామ్

౩౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,

అష్టమోఽధ్యాయః

హే నృప, ఇత్థం గీత స్పట్గత స్సంస్తుతౌఽనుభావః ప్రభావో యన్య స భగవాన్ కపిలో ముని స్త మంకుమంతం మనసాఽనుగృహ్యేదం వక్ష్యమాణ మువాచ

౨౮

తదేవాహ (అశ్వ ఇతి) హేవత్స అంకుమన్ అయ మశ్వ స్తవ పితామహస్య సగరస్య యజ్ఞీయం పశు ర్నీయతాం భన్మరాశీన్ దర్శయిత్వా ఇమే చ తవ పితరః పితృవ్యాః దగ్ధాస్తే చ గజ్గామ్భవీవార్హంతి నేతర దమ్భః గజ్గామ్భునైవైషాం క్రియాః కార్యాః నేతరేణైషా మత్తారణమిత్యర్థః

ఏవ ముక్తవంతం కపిలం ప్రదక్షిణీకృత్య శిరసా ప్రసాద్య ప్రణీపత్య అంకుమాన్ హయ మానీతవాన్ తేన పశునా హేతునా క్రతుశేషం సగరః సమాపయత్

౩౦

తతో రాజ్యమంకుమతి న్యన్య విధాయ నిస్ఫుహః దేహ తదనుబిందిషు స్ఫుహారహితః ముక్తం బంధనం బంధక మహం మమత్వాదికం యేన తాదృశః భార్యేణోపదిష్టో మార్గః స్వాత్మపరమాత్మయా థాత్మ్యజ్ఞానరూప స్తేన న విద్యతే ఉత్తమా యస్యాస్తాం గతిం ముక్తిం లభేత్

౩౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయిపయఃపారావారకాకసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తవ్చరణకమలవరచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైషవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

పండ్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

అష్టమోఽధ్యాయః

అథ నవమోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

అంశుమాం శ్చ తప ప్తేపే గంగానయనకామ్యయా,
కాలం మహాంతం నాశక్నో త్తతః కాలేన సంస్థితః.

౧

దిలీప స్తత్పుత్ర స్తద్వ్య దశక్తః కాలమేయివాఙ్,
భగీరథ స్తస్య సుత ప్తేపే న సుమహత్తపః.

౨

దర్శయామాస తం దేవీ ప్రపన్నా వరదాఽస్మి తే,
ఇత్యుక్త స్పృ మభిప్రాయం శశంసాచనతో నృపః.

౩

గంగోవాచ—

కోసు ధారయితా వేగం పతంత్యా మే మహీతలే.

అథ నవమోఽధ్యాయః

ఎవ మావీతాశ్వః పితామహదత్తతాజ్యోఽప్యంశుమాన్ పితృజాం సముత్తరచ్ఛార్థం గజ్ఞా
మానేతు విచ్ఛయా మహాంతం కాలం తప ప్తేపే చక్రే నాశక్నో ద్గజ్ఞా మానేతుం న ప్రబభూవ కిన్తు
కాలేనోపసంహృతో మృతో బభూవ.

౧

అథ తస్యాంశుమత స్సుతో దిలీపోఽపి తద్వత్పితృవ త్తపః కుర్వన్ గంగా మానేతు
మశక్త ఏవ కాలం మృత్యుమేయివాన్ ప్రాప్తవాన్. అథ తస్య దిలీపస్య సుతో భగీరథ స్స సుమహా
త్తప శ్చక్రే.

౨

తతః ప్తేన తపసా ప్రసన్నా గజ్ఞా దర్శయామాస ఆత్మాన మితి శేషః తే తుభ్యం వరదాఽ
స్మితి తం భగీరథ మువాచ చేతి శేషః ఇత్థం గజ్ఞయోక్తో నృపో భగీరథః ప్రణతః స్వ మభిప్రాయం
శశంస ఉక్తవాఙ్

౩

పున స్తం గజ్ఞోవాచ (కోన్పితి ద్వాభ్యామ్) మహీతలే పతన్త్యా మమ వేగం కోసు

న చే ద్భూమితలం భిత్వా నృప యాన్యే రసాతలమ్.

౪

కించాహం న భువం యాన్యే నరా మయ్యామృజ న్యమమ్.

మృజామి తదఘం క్వాహం రాజం స్తత్ర విచింత్యతామ్.

౫

రాజోవాచ—

సాధవో న్యాసిన శ్శాంతా ధర్మిష్ఠా లోకపావనాః,

హర స్త్యమం తేఽంగసంగా త్రేష్వాస్తే హ్యుభి ధర్మిః

౬

ధారయిష్యతి తే వేగం రుద్ర స్వాత్మా శరీరిణామ్.

యస్మిన్నోత మిదం ప్రోతం విశ్వం శాటీవ తంతుషు

౭

ధారయితా కోపీతి పారే అపిశబ్దస్సంభావనాయాం. కోవా ధారయితేత్యర్థః. నచే ధారయితా కోఽపి న విద్యతేచే తర్హి హేనృప భూమితలం భిత్వా రసాతలం యాన్యే గమిష్యామి.

౪

భూమితల ఏవ కిం న ప్రవహసీత్యత్రాహ (కిం చేతి) కించాహం భువం న యాన్యే భూమౌ న ప్రవహమీత్యర్థః. తత్ర హేతుః నరా భూమిష్ఠా అఘం పాపం మయ్యామృజంతి శోధయంతి ప్రక్షిపంతి తన్నరై స్త్యక్త మఘం అహం క్వ మృజామి ప్రక్షిపామి హేరాజః తత్ర విచింత్యతా ముపాయ ఇతి శేషః.

౫

తతో భగీరథ ఆహ (సాధవ ఇతి ద్వాభ్యామ్) న్యాసినః కామ్యకర్మత్యాగినః శాంతా జితేంద్రియాః బ్రహ్మిష్ఠాః బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాః యద్వా. అతిశయితం బ్రహ్మ బ్రహ్మిష్ఠం తేన తదుపాసకా లక్ష్మ్యస్తే బ్రహ్మవిదగ్రేసరా ఇత్యర్థః. అత ఏవ లోకపావనా సాధవ స్తవాఘం నరై స్త్యక్త మజ్గనజ్గత్ స్నానరూపా ధర్మంతి తర్హి తే క్వ మృజ స్తీత్యత్రాహ తేష్వాస్తే హ్యుభి ధర్మి రితి, తేషు సాధుషు అఘభి ధర్మి రాస్తే హి తర్హి హరి రపి క్వ మృజతీత్యాశక్యా. అఘభి దిత్యనేన పరిహృతా అఘం భిన్నత్తి నిరస్యతి నాశయతీతి యావత్ నత్వఘ మాదాయాన్యత్ర ప్రక్షిపతీత్యభిప్రాయః.

౬

ఏవం కిం చాహ మిత్యాదే రుత్తరముక్తం అథ కోన్విత్యా దేరుత్తర మాహ(ధారయిష్యతీతి) రుద్రో రుద్రశరీరకః పరమాత్మా తవ వేగం ధారయిష్యతి తస్య ధారణాయా మసామర్థ్యశక్యాం వారయన్విశేషస్థి శరీరిణాం బ్రహ్మద్విష్టావరాంతానా మాత్మా అంతఃప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకః కింబహునాః యస్మి న్పరమాత్మనీదం విశ్వం ప్రోతం శరీరతయా సమవేతం యథా తన్తుషు, శాటీ, తద్వత్, కృతన్న విశ్వధారకస్య 'అకలితశ్రమ ఏవ భిభర్త్యసా' విత్యుక్తవిధస్య త్వద్వేగధారణాయాం సామర్థ్యం కైము త్యనయవిధ మితి భావః.

౭

(భగీరథేన గంగాయాః ఆనయనమ్)

ఇతి తస్య వచ శ్చుత్వా గంగః తం పున రబ్రవీత్.

ప్రసాదయ మహేశానం ధారణార్థం మదమ్మసామ్.

౮

తచ్ఛుత్వా స నృపో దేవం తపసాఽఽరాధయ చ్చివమ్.

కాలేనాల్పీయసా రాజం స్తస్యేశాన స్త్యతుష్యత.

౯

తదేతి రాజ్ఞాఽభిహిత స్సర్వలోకహిత భివః

దధారావహితో గంగాం పాదపూతజలాం హరేః.

౧౦

భగీరథోఽథ రాజర్షి ర్నివేగే భువనపావనీమ్.

యత్ర స్వపితృణాం దేహా భస్మీభూతా శ్చ శేరతే.

౧౧

రథేన వాయువేగేన ప్రయాంత మనుదావతీ.

దేశా స్సునంతీ నిర్దగ్ధా ననిచ త్సగరాత్మజాన్.

౧౨

ఇత్యేవంవిధం తస్య భగీరథస్య వచ ఆకర్ణ్య తం భగీరథం. పున ర్గజ్జోవాచ. తర్హి. మదమ్మసాం, ధారణార్థం, మహేశానం పరమాత్మానం ప్రసాదయ ప్రసన్నం కుర్వతి

తద్గజావచ శ్చుత్వా. స నృపో భగీరథ స్తపసా శివ మతోషయత్, హేరాజ్ఞాఽ అల్పీయసై వ కాలేన, తస్య భగీరథ స్యేశానో రుద్రః ప్రసన్నో బభూవ.

తతో రాజ్ఞా భగీరథే నాభిహితః గజ్గాయా వేగం ధారయేతి విజ్ఞాపిత, స్సర్వస్య లోకస్య హితకర భివః, స్తదేతి బిభర్ష్యహ మిత్యుక్త్వా అవహిత స్పావధానః హరేః పాదావనేజనేన పూతం జలం యస్యాః తాం గజ్గాం దధార అత్ర శివశబ్ద భివమాత్రవరో స తు విశేష్యభూతపరమాత్మవర్యంతః గజ్గాయా వా పాదపూతజలత్వవిశేషణసామర్థ్యాత్ యద్వా పూర్వత్రాపి రుద్రేశానాదిశబ్దా విశేషణభూత రుద్రమాత్రగోచరాః ఆత్మా శరీరిణా మిత్యాదిత్వప్రమూర్తిత్వాభిప్రాయేణోక్తమ్

తతో రాజర్షి ర్భగీరథో యత్ర పితృణాం దేహాః భస్మీభూతా శేరతే అనతే తత్ర భువన పావనీం గజ్గాం, నివేగే స్మ ఆనయత్.

వాయో రివ వేగో యస్య, తేన రథేన ప్రయాంతం. భగీరథ మనుదావ త్యనుగచ్ఛంతీ గంగా దేశా న్యార్దస్థా నపి పున స్తీ నిర్దగ్ధా సగరాత్మజా నపిచ్ఛత్.

యజ్జలస్పర్శమాత్రేణ బ్రహ్మదండహతా అప.

సగరాత్మజా దివం జగ్ముః కేవలం దేహభస్మభిః

౧౭

భస్మభూతాంగనంగేన స్వర్యాతా స్సగరాత్మజాః.

కింపున శృద్ధయా దేవీం యే సేవంతే ధృతవ్రతాః

౧౮

స హ్యేత త్పరమాశ్చర్యం స్వర్ధ్వ్యా యది హోదితమ్,

అనంతచరణామ్పౌజప్రసూతాయా భవచ్చిదః

౧౯

సన్నివేశ్య మనో యస్మిన్ శ్రద్ధయా మునయోఽమలాః

బ్రహ్మదండేన బ్రహ్మభూతే బ్రహ్మచౌ వా కపిలే యో దణ్డః, స్వకృతావరాధరూప స్తేన హతా దద్ధా అపి సగరాత్మజాః యస్యా గంగాయా జలస్పర్శమాత్రేణ హేతునా కేవలం దేహభస్మభి రేవ నిమిత్తభూతై ర్యజ్జలస్పృష్టదేహభస్మభి ర్హేతుభూతై ర్దివం జగ్ముః, బ్రహ్మదణ్డహతా అపీత్యనేన 'స బ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్య భూతభయదస్య చ! నారకా శ్చాసుగృహ్లాన్తి యాం యాం యోని మసౌ గత'" ఇతి తాత్పర్యవచనోక్తరీత్యా బ్రహ్మదణ్డహతానాం నారకై రపి విధ్వంసం, తేషా మప్యుత్తరకక్ష్యేన గంగాజలస్య విరతిశయపావనత్వం చోక్తమ్.

౧౭

ఏత దేవ కింపున ర్హ్మయేన దర్శయతి (భస్మేతి) భస్మభూతానా మంగానాం య స్సగ్లో గంగామృన్మంగ స్తేనైవ హేతునా సగరాత్మజాః స్వః స్వర్గం యాః యే ధృతం వ్రతం గంగా మృస్సాన్నినరూపం యై స్తే శ్రద్ధయా దేవీం గంగాం, సేవంతే తే దివం యాస్తీతి కింపున ర్స్వక్తవ్య మిత్యర్థః.

౧౮

సకలదురితావహారేణ ముక్తిహేతుభూతజలస్పర్శాయా గంగాయాః స్వర్గప్రాప్తిమాత్ర హేతుత్వేనాశ్చర్యం కార్య మిత్యాహ (సహీతి,) అనంతస్య భగవత శ్చరణామ్పౌజా తృప్తసూతాయా అత ఏవ భవచ్చిదః పాపనివర్తనసమ్యజ్ఞానప్రవర్తనద్వారా భవం సంసారం చింతి తధాభూతాయాః, స్వర్ధ్వ్యాః స్వర్ధ్వ్యాః గంగాయాః య న్మాహాత్మ్య ముదిత ముక్తం తదేత త్పరమాశ్చర్యం సహీతి ఉక్తవిధం మహాత్మ్య మనంతచరణామ్పౌజప్రసూతత్వప్రయుక్త మిత్యుక్తమ్,

౧౯

అధానంతచరణామ్పౌజమాహాత్మ్యం దర్శయితుం తద్విశిష్ట (యస్మిన్నితి,) అమలా విర్రులాంతఃకరణా మునయో యస్మి న్ననంతచరణామ్పౌజే శ్రద్ధయా మనో నివేశ్య దుస్త్వజం

(సౌ దా న చ రి త మ్)

త్రైగుణ్యం దుష్టజం హిత్వా సద్యో యాతా స్తదాత్మకామ్ ౧౬

శ్రుతో భగీరథా జ్ఞజ్ఞే తస్య నాభావరోభవత్,
సిన్ధుద్వీప సుత స్తస్మా దయుతాయు స్తతోఽభవత్. ౧౭

ఋతువర్ణో నశసఖో యోఽశ్వవిద్యా మగా న్మకాత్,
దత్వాఽక్షహృదయం తస్మై సర్వకామ స్తు తత్పుతః ౧౮

తత స్సుదాన స్తత్పుత్రో మదయంతీపతి ర్ముఖ,
ఆహా ర్మిత్రసహం వై కల్మాషాంఘ్రి ముత క్వచిత్
వసిష్ఠశాపా ద్రక్షోఽభూ దనవత్య స్వకర్మణా. ౧౯

త్రైగుణ్యం త్రయో గుణా ఏవ త్రైగుణ్యం త్రిగుణా హిత్వా ప్రకృతినబంధం హిత్యేతి యావత్
సద్య స్తదైవ తదాత్మతా మనస్తతుల్యస్వభావతాం ముక్తి మిత్యర్థః, యాతాః ప్రాప్నువన్తి
త్యర్థః ౧౬

భగీరథా చ్ఛ్రితాఖ్యః, పుత్రో జ్ఞజ్ఞే, తస్య శ్రుతస్య నాభావరః పుత్రో బభూవ, తతో
నాభావరా త్సిన్ధుద్వీప, స్తస్మా త్సిన్ధుద్వీపా దయుతాయు, స్తతోఽయుతాయుషో ఋతువర్ణస్సంబభూవ
తం విశిష్ట యః ఋతువర్ణో నలస్య, సఖా తయోః పరస్పరోపక ర్తృత్వరూపం సఖిత్వం దర్శయతి
నలా దశ్వవిద్యా మశ్వశిక్షాప్రతిపాదికాం విద్యా మగా త్ప్రాప్తవాః, కిం కృత్వా తస్మై నలాయా
క్షహృదయం ద్యూతశాస్త్రరహస్యం దత్వా తస్య ఋతువర్ణస్య సుత స్సర్వకామః ౧౭-౧౮

తత స్సర్వకామా త్సుదానో జ్ఞజ్ఞే ఇతి శేషః, తత్పుత్ర స్సుదానస్య పుత్రో, మదయన్త్యాః
పతిః హేనృప యం మదయన్తీపతిం మిత్రసహ మాహుః త మేవ కల్మాషాఙ్గిం వాహుః స ఏవ
క్వచి త్కదాచి ద్వపిష్ఠస్య శాపా ద్రక్షో బభూవ, స్వకర్మణా అనవత్యః ఔరసరిహిత శ్చ బభూవ
క్షేత్రజన్య వక్ష్యమాణత్వాత్. ౧౯

విష్ణురాత ఉవాచ—

యన్నిమిత్రో గురో శ్శాప స్సౌదాసస్య మహాత్మనః.

ఏత ద్వేదితు మిచ్ఛామి కథ్యతాం న రహో యది

౨౦

శ్రీశక ఉవాచ—

సౌదాసో మృగయాం కించి చ్చర నక్షో జఘాన హ

ముమోచ బ్రాతరం బ్రాతా గతః ప్రతిచిక్కిర్షయా

౨౧

స చింతయ న్నఘం రాజ్ఞి సూదరూపధరో గృహే

గురవే భోక్తుకామాయ పక్వం విన్యే నరామిషమ్

౨౨

పరివేష్యమాణం భగవాన్విలోక్యాభక్త్య మంజసా.

రాజాన మశప క్కుద్ధో రక్షో హ్యేవం భవిష్యసి.

రక్షీకృతం తద్విదిత్వా చక్రే ద్వాదశవార్షికమ్.

౨౩

సంగ్రహేణోక్తం తద్వృత్తాంతం విస్తరేణ బుభుత్సయా పరిపృచ్ఛతి రాజా (యన్నిమిత్ర ఇతి) మహాత్మన స్సౌదాసస్య గురుశాపః యదేవ నిమిత్రం యస్య తాదృశో, బభూవ. తదేత చ్ఛాపస్య నిమిత్రం వేదితు మిచ్ఛామి, తద్వది న రహస్యం కథయితుం యోగ్యం చే. త్కథ్యతామ్ ౨౦

ఏవం పృష్ట అహ మువిః (సౌదాస ఇత్యాదినా వసిష్ఠ స్తదనుజ్ఞాత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన) మృగయైవ శీలం యస్య స సౌదాసో మిత్రసహ శ్చరన్ రక్షో హతవాన్ రక్షసో బ్రాతరం తు న జఘాన కింతు ముమోచ. తత స్స రక్షసో బ్రాతా గత స్సన్ రాజ్ఞి స్సౌదాసస్య అఘం బ్రాతృహ వనరూప మనరాధం చింతయన్ ప్రతిచిక్కిర్షయా అపకర్తు మిచ్ఛయా రాజ్ఞో గృహే య సూదరః పాచక స్తద్రూపధరో భోక్తు మిచ్ఛవే గురవే వసిష్ఠాయ పక్వం నరామిషం విన్యే ౨౧

తతో భగవాన్సవిష్యః పరివేష్యమాణం భోజనపాత్రే విక్షిప్యమాణం నరామిష మత ఏవా భక్త్య మజ్ఞసా అశు విలోక్య జ్ఞాత్వా క్రుద్ధో రాజానం మిత్రసహ మశపత్ కి మితి ఏవం ఏవం కారయం స్తం రక్షో భవిష్యసీతి. తత స్తం నరామిషం సూదరూపధరేణ రక్షసా కృతం న తు రాజ్ఞా కారిత మితి. విదిత్వా స్వపాక్యానృతత్వపరిహారాయ శాపం ద్వాదశవార్షికం చక్రే. ౨౩

(సౌదాసచరితమ్)

సోఽప్యసోఽంజలినాఽఽదాయ గురుం శస్త్రం సముద్యతః.

వారితో మదయంత్యాఽపో రుశతీః పాదయో ర్జహౌ.

౨౪

దిశః ఖ మవసీం సర్వాం పశ్య స్తీవమయం నృపః.

రాక్షసం భావ మాపన్నః పాదే కల్మాషతాం గతః.

౨౫

వ్యవాయకాలే దదృశే వనాకో దంపతీ ద్విజౌ.

క్షుదాఽఽర్తో జగృహే విప్రం తత్పత్న్యాహాకృతార్థవిత్

౨౬

న భవా న్రాక్షస స్సౌజ్ఞ దిక్ష్యకూటాం మహారథః.

మదయంత్యాః పతి ర్వీర నాధర్మం కర్తు మర్హసి

౨౭

తత సోఽపి సౌదాసోఽప్యజ్ఞలినా అపః జల మాదాయ గురుం వషిష్ఠం శస్త్రం సముద్యక్తః
మదయన్త్యా వివారితః రుశతీః తీక్ష్ణః తా అపః స్వపాదయో ర్జహౌ తత్యాజ.

౨౪

తత్ర హేతు మాహ-దిశః ఖ మాకాశం సర్వా మవనిం భూమిం చ జీవప్రచురం పశ్యన్
స్వపాదయో ర్జహౌ విత్యన్వయః. నృప సౌదాసః రాక్షసం భావం రూపమాన్నః ప్రాప్తః గురుశాపా ధేతో
రితి శేషః. పాదే కల్మాషతాం నైల్యం వికారం చ గతః శాపార్థజలప్రక్షేపా ధేతో రితి శేషః.

౨౫

కదాచి ద్వస మేవ ఓకః స్థానం యయో స్త్రా దంపతీ భార్యాపతీ ద్విజౌ మైథునకాలే దదర్శ
తదా క్షుదా అశనాయయా పీడితో రాక్షసరూప సౌదాసో మిథుసీభూతం ద్విజం జగృహే భక్షీతు మితి
శేషః తదా తస్య ద్విజస్య పత్నీ అకృతార్థ మసమాప్తరతిత్వప్తం పతిం వేత్తీతి తదాభూతా
సత్యువాచ.

౨౬

తదేవాహ (నేత్యాదిని ఏవం కరుణభాషిణ్యా ఇత్యుతః ప్రాక్తనేన) భవా న్న రాక్షసః కింతు
సౌజ్ఞ దిక్ష్యకూటాం మహారిధః శ్రేష్ఠః మదయన్త్యాః పతిః అతో హేవీర అధర్మం విప్రహసనరూపం
కర్తుం నర్హతి

౨౭

దేహి మేఽపత్యకామాయా అకృతార్థం పతిం ద్విజమ్.

దేహోఽయం మానుషో రాజ స్పృరుష స్యాఖిలార్థః.

తస్మా దస్య వధో వీర సర్వార్థవధ ఉచ్యతే

౨౮

ఏష హి బ్రాహ్మణో విద్వాన్ ప్రపశ్యేలగుణాన్వితః

ఆరిరాధయిషు ర్భ్రహ్మ మహాపురుషసంజ్ఞితమ్

సర్వభూతాత్మభావేన భూతే వ్యంతర్హితం గుణైః

౨౯

సోఽయం బ్రహ్మర్షివర్యస్తే రాజర్షిప్రవరా ద్విభోః.

కథ మర్హతి ధర్మజ్ఞ వధం పితు రివాత్మజః

౩౦

తస్య సాధో రపాపస్య భూజస్య బ్రహ్మవాదినః

కథం వధం యథా బభోర్భి ర్మన్యతే సమ్మతో భవాన్

౩౧

అపత్యకామాయై మే మహ్యం పతిం తత్రాపి ద్విజం తత్రాప్యకృతార్థం దేహి హే రాజన్
అయం మానుషో దేహః పురుషస్య జీవస్యాఖిలీనాం పురుషార్థానాం సాధనభూతః యత ఏవం
తస్మా దస్యాఖిలార్థదస్య మానుషదేహస్య వధో హేవీర సర్వార్థానాం వధ ఇత్యుచ్యతే

౩౨

కించైష త్వయా గృహీతో మత్పతిః బ్రాహ్మణః తత్రాపి విద్వాన్ వేదశాస్త్రార్థవిత్ న
కేవలం విద్వా నపితు తపశ్శీలాభ్యా మన్యై శ్చాక్రోదాదిభి ర్గుణై రన్వితః సర్విభూతానా మాత్మభావేన
అంతరాత్మతయా గుణై స్సర్వజ్ఞత్వాదిభి స్సహైవ భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు అంతర్హితం
హృదయకుహరే నివిష్టం మహాపురుషాదిశబ్దాచ్యం బ్రహ్మరాధయతు మిచ్ఛుః ఉపాసేన ఇత్యర్థః
సన్నంతినిర్దేశ స్తూపాసనదళాయా మపి బ్రహ్మజ్ఞాన స్యేష్టతమత్వజ్ఞాననాయ

౩౩

సోఽయ మేవంభూతో బ్రహ్మర్షివరో రాజర్షిశ్రేష్ఠా త్రాపి విభో రధికృతరాజ్యా త్రే
త్వత్తః కథం వధ మర్హతి సర్వదా నార్హత్యేవేత్యర్థః యథా పితు సృకాకా దాత్మజో వధం నార్హతి
తద్యత్

౩౪

తస్యోక్తవిదస్యాపాపస్య భూజస్య సూత్రప్రవచనాధ్యాయినః, “వేదానాం కించి దధీత్య
బ్రాహ్మణ ఏకాం శాఖా మధీత్య శ్రోత్రియోఽక్షాధ్యాయీవానః కల్పాద్వాపి యుషిక్వల్ప సూత్ర
ప్రవచనాధ్యాయీ భూజ” ఇత్యాదీప్రయోగాత్ బ్రహ్మవాదినః బ్రహ్మోపదేష్టుః వేదాధ్యాపకస్య వా వధం
పాధూనాం సమ్మతో భవాన్ కథం మన్యతే న సమ్మత మితి శేషః యథా బ్రట్లో ధేనో ర్వధం భవా న్ను
పమ్మతం మన్యతే తథాస్యాపి వధం న సమ్మతం మన్యస్వేత్యర్థః,

౩౫

(సౌ దా న చ రి త మ్)

యద్యయం క్రియతే భక్ష స్తర్హి మాం ఖాద పూర్వతః.

న జీవిష్యే వినాఽనేన క్షణం చ మృతకం యథా.

౩౨

ఏవం కరుణభాషిణ్యా విలపంత్యా అనాధవత్.

వ్యాఘ్రః పశు మినాఖాద త్సౌదాన శ్శాపమోహితః.

౩౩

బ్రాహ్మణీ వీక్ష్య దిదిషుం పురుషాదేన భక్షితమ్.

శోచంత్యాత్మాన ముర్వీక మశప క్కుపితా సతి

౩౪

యస్మా న్మే భక్షితోఽపాపః కామార్తాయాః పతి స్త్వయా.

తవాపి మృత్యు రాధానా దకృతప్రజ్ఞ దర్శితః

౩౫

ఏవం మిత్రనహం శస్త్యా పతిలోకపరాయణా,

తదస్థీని సమిధేఽగ్ని ప్రాప్య భర్తృగతిం గతా

౩౬

యది సర్వథా అయం బ్రాహ్మణ స్త్వయా భక్షః క్రియతే భక్ష్యత ఇత్యర్థః తర్హి పూర్వతః తద్భక్షణా త్సౌగేవ మాం ఖాద అర్థి అనేన వినాఽహం క్షణ మపి న జీవిష్యే యథామృతకం కుణపం జీవేన వినా తద్వ దహ మవ్యనేన వినేత్యర్థః

౩౨

ఏవం తస్యాః కరుణభాషిణ్యా అనాధవ ద్విలపన్త్యా సృత్యా శ్శాపేన మోహిత స్సౌదానో ద్విజం వ్యాఘ్రః పశు మివ అఖాద దృక్షితవాన్.

౩౩

తతః పురుషాదేన రక్షసా సౌదానేన భక్షితం పతిం వీక్ష్య బ్రాహ్మణీ ఆత్మానం ప్రతి శోచన్తి కుపితా సత్కుర్వీకం సౌదాన మశపత్.

౩౪

కి మితి యస్మా త్కామార్తాయా మమ పతి రపాపో నిరపరాధ స్త్వయా భక్షిత స్తస్మాత్ హే అకృతప్రజ్ఞ వివేకహీన తవాప్యాదానా మృత్యు ర్దర్శిత ఇతి యదా గర్భాదానం కర్తు ముద్యుక్తే తదా మరణం ప్రాప్యసీతి.

౩౫

ఏవం మిత్రనహం సౌదానం శస్త్యా బ్రాహ్మణీ పతిలోకపరాయణా పతిలోకం కామయ మానేత్యర్థః తత్ర పత్య రస్థీని సమిధే ప్రజ్వలితేఽగ్ని ప్రాప్య పతిత్వా భర్తృ గతిం ప్రాప్తా.

౩౬

విశాపో ద్వాదశాబ్దాంతే మైధునాయ సముద్యతః,
విజ్ఞాప్య బ్రాహ్మణీశాపం మహిష్యా స నివారితః 32

తతః ఊర్ధ్వం స తత్యాజ శ్రీసుఖం కర్మణా ప్రజాః
వసిష్ఠ స్తదనుజ్ఞాతో మదయంత్యాం ప్రజా మధాత్ 33

సా వై సప్తసమా గర్భ మబిభ్రత్ సన్ వ్యజాయత,
జఘ్నేఽశ్రునోదరం తస్యా సోఽశ్రుక తేన కధ్యతే 34

అశ్రుకా స్మూలకో జజ్ఞే య శ్రీభిః పరిరక్షితః,
నారీకవచ ఇత్సుక్తో నిక్షత్రే మూలకోఽభవత్ 35

తతో దశరథ స్తస్మా త్పుత్ర ఐలబిల స్తతః
రాజా విశ్వసహో యస్య ఖట్వాంగ శ్చక్రవర్త్యభూత్. 36

తతో ద్వాదశవత్సరాంతే విగతశాప స్స సౌదాసో మైధునాయోద్యతః బ్రాహ్మణీశాపం
విజ్ఞాప్య ప్రత్యభిజ్ఞాప్య మహిష్యా మదయంత్యా సమ్య జ్ఞివారితః 32

తతః అరభ్య స సౌదాసః శ్రీసుఖం తత్యాజ మృత్యుభయా దితి శేషః అతఏవో క్తేన కర్మణా
అప్రజాః ఔరసరహితో బభావ ఏవం స్థితే తేన సౌదాసేనానుజ్ఞాతో వసిష్ఠో మదయంత్యాం ప్రజా మధాత్
గర్భాధాన మకరోత్, 33

తతః సా వై మదయంతీ సప్త సమాః వత్సరాన్ గర్భ మబిభ్రత్ తదాఽపి స వ్యజాయత
అవత్యమితి శేషః తదా సౌదాస స్తస్మా మదయంత్యా ఉదర మశ్మనా పాషాణేన జఘ్నే స ఉదరా
న్నిర్గత స్తేనాశ్రుభూతేన నిమిత్తేనాశ్రుక ఇతి కధ్యతే వ్యవహరయతే 34

అశ్రుకా స్మూలకో జజ్ఞే తస్మైన నారీకవచ ఇతి నామాంతరం నామద్యయనిమిత్తే దర్శయతి-
యోఽశ్రుకస్య పుత్రః నిక్షత్రే భర్గవేణ రామేణ క్షత్రోత్పాటనే క్రియమాణే శ్రీభిః పరిరక్షితః అతో
నారీకవచ ఇత్సుక్తః. పునః క్షత్రకులస్య మూలత్వా స్మూలకనామా చాభవత్ ఇత్యుక్తః 35

తతో మూలకా ద్దశరథః జజ్ఞే ఇత్యనుషజ్ఞః తస్మా ద్దశరథా దైలబిలః పుత్రః ఐలబిలా
ద్విశ్వసహాయో రాజా జజ్ఞే తత్పుత్రం వదన్ తం విశిష్ట- యస్య విశ్వసహస్య ఖట్వాంగ
వృంబభూవ 36

(ఖట్వాంగచరితమ్)

యే దేవై రర్థితో దైత్యా నవధీ ద్యుధి దుర్జయః,

ముహూర్త మాయుర్జాత్యైత్య స్వపురం సందధే మనః.

౪౨

న మే బ్రహ్మకులా త్ప్రజాః కులదైవా న్నచాత్మజాః

న శ్రీయో న మహీరాజ్యం న దారా శ్చౌతివల్లభాః

౪౩

న బాల్యేఽపి మతి ర్మహ్య మధర్మే రమతే క్వచిత్.

నాపశ్య ముత్తమశ్లోకా దన్య త్కించన వ స్త్వహమ్

౪౪

దేవైః కామవరో దత్తో మహ్యం త్రిభువనేశ్వరైః,

అథ ఖట్వాంగం విశింషన్ తద్వృత్తాంత మాహ (య ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి)
యః ఖట్వాంగో యుధి యుద్ధే దుర్జయః జేతు మశక్యః అతఏవ దేవై రర్థితః సహాయత్వేన ప్రార్థితః
దైత్యా నవధీత్ తతో దేవై ర్వరాయ చోదితః స్వస్థాయు ర్ముహూర్తమాత్రావశిష్టం జ్ఞాత్వా స్వపుర
మాగత్య మన స్సన్దధే మనసా ఆలోచ్య నిశ్చితవా నిత్యర్థః,

౪౨

తస్య మనస్సన్దానప్రకార మేవ దర్శయతి (నేత్యాదినా ఇతివ్యవహిత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన)
బ్రహ్మకులా నృమ ప్రాణా నాతివల్లభా ఇత్యన్వయః బ్రహ్మకుల మేవ మమ ప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియ
మిత్యర్థః ఏవ ముత్తరప్రాప్తి ద్రష్టవ్యం కులదైవా ద్భగవతః ఆత్మజాదయో న వల్లభాః

౪౩

మహ్యం మమ మతి ర్పార్శ్వేఽపి క్వచి దావద్యపి అధర్మే న రమతే నారమత ఇహ లోకే
కించి దపి వస్త్రుత్తమశ్లోకా ద్భగవతోఽన్యత్పృథగ్భూతం నాపశ్యం సర్వం వస్తు భగవదాత్మక మేవ
దృష్టవా నస్మిత్యర్థః నాపశ్యమితి పారాంతరం తదా కించిదపి వస్త్రుత్తమశ్లోకా దన్య న్నావశ్యం
నోపాదేయ మిత్యర్థః

౪౪

యద్యపి త్రిభువనేశ్వరై ర్దేవై ర్మహ్యం కామానుగుణో వరో దత్త స్తథాప్యహం
తం కామం వరం న వృణే న వృణుయాం తత్ర హేతుం వద న్నాత్మానం విశింష్య భూతభావనభావనః
భూతాని దేవాదీని భావయతి సత్తాదిమంతి కరోతీతి భూతభావనో భగవాన్ తం భావయతి భజతీతి

న వృణే త మహం కామం భూతభావనభావనః.

౪౫

యే విక్షిప్తేంద్రియధియో దేవా స్తే స్వహృది స్థితమ్,

న విందంతి ప్రియం శశ్వ దాత్మానం కిము తాపరే

౪౬

అధేశమాయారచితేషు సంగం గుణేషు గంధర్వపురోపమేషు.

రూఢం ప్రకృత్యాత్మని విశ్వభర్తు ర్భావేన హిత్వా తమహం ప్రపద్యే. ౪౭

ఇతి వ్యవసితో బుద్ధ్యా నారాయణగృహీతయా.

హిత్వాఽన్యభావ మజ్ఞానం తత స్స్వం భావ మాశ్రితః

౪౮

తథాభూతోఽహ మిత్యర్థః “వాసుదేవే మనో యన్య జనహోమార్చనాదిషుః తస్మాంతరాయో మైత్రేయ దేవేంద్రత్వాదికం ఫలమ్” ఇత్యుక్తరీత్యా దేవై ర్దీయమానో వరో మమ భగవత్ప్రాప్తివిరోధీతి భావః ౪౫

తర్హి దేవాదయ స్స్వర్గాదిక మేవోత్కృష్టం కిమితి మన్యంత ఇత్యాశక్యోహ (య ఇతి.)
యే దేవా స్తే విక్షిప్తేంద్రియధియః దేహాత్మాభిమానినః అత స్తే శశ్వ త్సదా స్వహృది స్థిత మప్య నంతరాత్మానం నిరతిశయప్రియం న విందంతి కింతు వైషయిక మేవ ముఖం పరం మన్యంత ఇతి భావః దేవా ఏవ న జానంతి కిముతాపరే న విందంతితి, ౪౬

అథ తస్మా దహ మిహ లోకే భగవన్మాయయా రచితేషు గంధర్వనగరతుల్యే శ్వనిత్యేషు గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు ప్రకృత్యాత్మని ప్రకృత్యాత్మకే ప్రకృతిపరిణామాత్మకే శరీరే చ రూఢం సజ్గం త్యక్త్వా విశ్వభర్తు ర్భగవతః భావేన భక్త్యా తం విశ్వభర్తారం ప్రపద్యే ప్రాప్స్యామి. ౪౭

ఇత్థం బుద్ధ్యా నారాయణే గృహీతయా తద్విషయయా బుద్ధ్యేత్యర్థః. వ్యవసితః నిశ్చితవాన్ అన్యభావం అన్యత్ర దేహాదౌ భావో యేన స్యా తదన్యదాభావ మజ్ఞానం హిత్వా దేహం త్యక్త్యేత్యర్థః. శతః స్వం భావ మాశ్రితః ఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వభావః ౪౮

(ఖట్వాంగచరితమ్)

యత్తద్భ్రహ్మ పరం సూక్ష్మ మకూన్యం కూన్యకల్పితమ్,

భగవా న్వాసుదేవేతి యం గృణంతి హి సాత్వతాః

౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంసాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,
నవమోఽధ్యాయః.

అకూన్యం ప్రమాణేన పిద్యం న తు శశవిషాణాదివ త్తద్భ్ర మిత్యర్థః. యద్వా కూన్యం రహితం నిర్గుణం న భవతీత్యకూన్య మనంతకల్యాణగుణాకర మిత్యర్థః. కూన్యకల్పితం కల్పితం కల్పనా భావే క్తః. విభూతిగతజాత్యాదికల్పనా యస్మిన్ కూన్యా త త్తిధో క్తం అనేన హేయగుణరాహిత్య ము క్తం యత్తద్భ్రహ్మమయం భగవా న్వాసుదేవ ఇతి గృణంతి సాత్వతాః తదాశ్రితా ఇత్యనుషణ్ణః స్వం భావమాశ్రిత ఇతి ప్రత్యగాత్మన క్కుద్ధస్వభావిర్భావ ఉ క్తః ఏవం ముక్తోఽభూ దిత్యర్థః.

౪౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావరరాకాసుదాకరస్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

నవమోఽధ్యాయః

అథ దశమోఽధ్యాయః

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ —

ఖట్యాంగా దీర్ఘబాహు శ్చ రఘు స్తస్మా త్పురుషశ్రవాః

అజ స్తతో మహారాజ తస్మా ద్దశరథోఽభవత్

౧

తస్యాపి భగవా నేష సాక్ష ద్భ్రహ్మమయో హరిః,

అంశాంశేన చతుర్భాగా త్పుత్రత్వం ప్రార్థిత స్సరైః,

రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతా ఇతి సంజ్ఞయా

౨

తస్యానుచరితం రాజ స్సృషిభి స్తత్త్వదర్శిభిః,

శ్రుతం హి వర్ణితం భూరి త్వయా సీతాపతే ర్ముహూః

౩

అథ దశమోఽధ్యాయః

ఖట్యాంగా దీర్ఘబాహు ర్జజ్ఞే తస్మా దీర్ఘ బాహోః రఘు స్స చ పురుషం శ్రవాః యశో యన్య
తథాభూత స్తస్మా ద్రఘో రజః మహారాజో జజ్ఞే తస్మా దజా ద్దశరథ స్సంబహువ

౧

తస్యాపి దశరథస్యాపి సాక్ష త్పురబ్రహ్మభిన్నో భగవాన్ హరి స్సరైః ప్రార్థితో
అంశాంశేన సహ చతుర్థా పుత్రతాం ప్రాప్తః భగవాన్ బ్రహ్మమయో హరిః పుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యనేన
శ్రీరామన్య పాడ్మణ్యపూర్ణత్వ ముక్తం అంశాంశేన సహ పుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యనేన భరతాదీనాం తదంశా
వతారత్వ ముక్తం ఏవం చ భరతాదీనా మపి స్వాంశావతారత్వా త్తై స్సహ చతుర్థా పుత్రతాం ప్రాప్త
ఇత్యర్థః చాతుర్విధ్యమేవ దర్శయ న్నవతారాణాం నామా న్యాహ (రామేతి) రామాదిసంజ్ఞయా
చతుర్థా పుత్రతా మగా దితి పూర్వేణాన్వయః

౨

తస్య శ్రీరామన్య సీతాపతే రనుచరితం హే రాజన్ తత్త్వదర్శిభి రవతారయాధాత్యువిద్భిః
ముషిభి ర్వాగ్మీక్యాదిభిః భూరి బహులం యథాభవతి తథా వర్ణితం త్వయా త న్ముహూః శ్రుతం అత స్త
స్మ విస్తరతః కథయామః తథాఽపి సజ్గ్రహేణ కథ్యమానం శృణ్వీత్యభిప్రాయః,

౩

(శ్రీరామచరితమ్)

గుర్వర్థే త్యక్తరాజ్యో వ్యచర దనువనం పద్మపద్మాం ప్రియాయాః
పాణిస్సర్వాక్షమాభ్యాం మృజితపథరుతో యో హరింద్రానుజాభ్యామ్,
వైరూప్యా చూర్పణభ్యాః ప్రియవిరహరుషా రోపితభూవిజృమ్భ
త్రస్తాబ్ధి ర్భద్రసేతుః ఖలదవదహనః కోసలేంద్రోఽవతా న్మః.

విశ్వామిత్రాధ్వరే యేన మారీచాద్యా నిశాచరాః

పశ్యతో లక్ష్మణస్యైవ హతా నైర్భతపుంగవాః.

యో లోకవీరసమితో ధనురైశ్చ ముగ్రం సీతాస్వయంవరగృహే త్రిశతోపసీతమ్,
అదాయ బాలగజలీల ఇవేక్షయన్ ప్రిం సజ్జీకృతం నృప వికృష్య బభంశ మధ్యే.

ఇతోఽధ్యాయద్వయేన శ్రీరామచరితం వివర్ణయిషు స్తావదేకేన శ్లోకేన సజ్జిష్టాన్ తత్కర్తృకా మాత్మరజ్ఞం ప్రాప్తాయతే (గుర్వర్థ ఇతి) యః శ్రీరామః గుర్వర్థే గురోః పితరర్థే పవస్సత్యతా పాలనార్థం త్యక్తం రాజ్యం యేన సః పద్మప దతిసుకుమారాభ్యాం పద్మాం తదేవాహ ప్రియాయా స్సీతాయాః పాణేః స్పర్శే నాస్తి క్షమా యయో స్తాభ్యాం ప్రతివన మచరత్. హరింద్రానుజాభ్యాం సుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం మృజితా ఆపసీతా పథరుజా మార్గశ్రమో యస్య శూర్పణభ్యాః వైరూప్యా త్కర్తృనాపికాచ్ఛేదా ధైతోః తయా ప్రలోభితేన రావణేనాపహారా త్ప్రియేణ కళత్రేణ యో విరహః విశ్లేష స్తేన యా రుక్ తయా ఆరోపితాయాః కుటిలీకృతాయా భ్రువో విజృమ్భేజైవ త్రస్తో భీతోఽబ్ధి సముద్రః యస్మా త్తత స్తద్విజ్ఞాపనేన బద్ధ సేతు ర్యేన తతః ఖలా దురాత్మానః రావణాదయ ఏవ దవో వనం తస్య దహన స్స ఏవంభూతః కోసలేంద్రః నోఽస్మా నవతా త్పాతు

ఏవం సజ్జిహీతం శ్రీరామచరిత మాదిత ఆరభ్య వర్ణయతి (విశ్వామిత్రేత్యాదినా యావ దుత్తిరాధ్యాయసమాప్తి) విశ్వామిత్రస్యాధ్వరే యజ్ఞే మారీచాద్యాః నిశాచరా నైర్భతపుణ్ణవా రాక్షసశ్రేష్ఠాః లక్ష్మణస్య పశ్యత ఏవ త మస్య నపేక్ష్యైవ యేన శ్రీరామేణ హతాః యచ్ఛబ్దానాం స కోసలేంద్రోఽవతా న్మ ఇతి పూర్వేజైవాన్వయః

(య ఇతి) హేన్యప లోకే యే వీరా స్తేషాం సమితా సమాజే య శ్రీరామః సీతాయాః స్వయంవరగృహే ఉగ్రం కరినం గరిష్ఠం వా తదేవాహ త్రిశతోపసీతం కిజ్కరాణాం శబ్దప్రియే జావీత మైశం రౌద్రం ధను రాదాయ సజ్జీకృత మారోపితం వికృష్య బాలగజస్యేవ లీలా యస్య సః క్షుద్రం డ మివ మధ్యే బభంశ భగ్న మకరోత్.

జిత్వాఽనురూపగుణశీలవయోఽంగరూపాం సీతాభిదాం శ్రీయ ముర స్యధిలబ్ధమానాం,
 మార్గే ప్రజ స్ఫుగుహతే ర్వ్యనయ త్పురూధం దర్పం మహీ మకృతయ త్ప్రి రరాజబీజామ్
 య స్యత్యపాశపరివీతపితుర్నిదేశం ప్రైణస్య చాపి జగృహే శిరసా సభార్యః,
 రాజ్యశ్రీయం ప్రణయిన స్సుహృదో నివాసం త్యక్త్వా యయౌ వన మసూ నివముక్తసంగః
 రక్షస్వసు ర్వ్యకృత రూప మశుద్ధబుద్ధే స్తస్యాః ఖరత్రిశిరదూషణముఖ్యబంధూన్,
 జఘ్నే చతుర్దశసహస్ర మవారణీయకోదండపాణి రటమాన ఉవాస కృచ్ఛ్రిమ్

ఆత్మనః స్వస్య యాని రూపాదీని తేషా మనురూపాదీని యస్యా స్తాం సీతాసంజాం పూర్వ
 మురపి అధిలబ్ధో మనో యయా తాం శ్రీయం జిత్వా ధనుర్భక్తేన స్వాధీనాం కృత్వా ధనుర్భక్తాన
 స్వాధీనాంకృత్వా ధనుర్భక్త మహానాదశ్రవణక్షతస్య భృగువతే ర్భార్గవరామస్య ప్రరూధం దర్పం
 మార్గే వ్యనయ దపసీతవాఁ కథంభూతిస్య యో భృగువతిః త్రిరిత్యుపలక్షణం త్రిస్సప్తకృత్వః
 అరాజబీజాం రాజబీజకూన్యాం మహీ మకరోత్ తస్య

ఇదాసీం గుర్వర్థ ఇతి శ్లోకం వివృణ్వు న్నాహ (య ఇతి) కదాచి త్క్రైకేయ్యా స్తుష్టేన
 దశరథేన త్వదపేక్షితం వరద్వయం దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతం తత్ర శ్రీరామస్య యౌవరాజ్యాభిషేక
 సమయే తయా భరతస్య రాజ్యం, రామస్య వనవాస శ్చేతి వరద్వయం ప్రార్థితం, తదా సత్యరూపేణ
 సాశేన పరివీతస్య పరివృతస్య పితు ర్దశరథస్య ప్రైణస్య త్రివశ్యస్యాపి నిదేశ మాజ్ఞాం శిరసా
 జగృహే తత సభార్య స్సానుజ శ్చ రాజ్యాదీన్ త్యక్త్వా వనం యయా దుస్త్వజానా మపి
 రాజ్యాదీనాం సహర్షత్వాగే దృష్టాంతః ముక్తసంగో యోగీ అనూఁ ప్రాణా నివేతి

(రక్ష ఇతి) రక్షసో రావణస్య స్వసు ర్భగిన్యా శ్శూర్పణఖ్యా ఆశుద్ధబుద్ధే స్సీతాం జిఘ్క్షోః
 కామాతురాయా వా రూపం వ్యకృత వికృత మకరోత్, తస్యా శ్శూర్పణఖ్యాః ఖరాదిప్రముఖా బంధవో
 యేషు తాన్ చతుర్దశసహస్రం సహస్రాణి బంధూ నిత్యత్ర లింగవ్యత్యయః సహస్ర మిత్యత్ర
 వచనవ్యత్యయ శ్చార్ద్రః జఘ్నాన హతవాన్ అర్హత్వా త్సాపేక్షస్యాపి బంధుశబ్దస్య వృత్తిః నిత్యసాపేక్షత్వా
 ద్వా తథా వోక్తం హరిణా “సంబంధిశబ్ద స్సాపేక్షో నిత్యం సర్వ సృమన్యత” ఇతి కథంభూతః
 అవారణీయ మలక్ష్మ్య మనహ్యాం కోదండం ధనుః పాణౌ యస్య తథాభూతః తత ఇత స్తతో వనే
 సజ్చరన్ కృప్ర మువాస వనవాసస్య దుఃఖరూపత్వప్రదర్శనాయ కృప్ర మివోవానెత్యుక్తిః నిత్యానంద
 రూపస్య తస్య దుఃఖాభివాత్

(శ్రీ రామ ఖండితమ్)

సీతాకథాశ్రవణదీపితహృచ్చయేన సృష్టం విలోక్య సృపతే దశకంధరేణ,
జఘ్నేఽద్భుతైః పుషాఽఽశ్రమతోపకృష్టో మారీచ మాకు విశిఖేన యథా క ముగ్రః
రక్షోఽధమేన వృకవ ద్విపినే సమక్షం వై దేహరాజదుహిత ర్యపయాపితాయామ్.
భ్రాత్రా వనే కృపణవ త్ప్రియయా వియుక్తః శ్రీసంగినాం గతి మితి ప్రథయం శృచార గం
దగ్ధాఽఽత్మకృత్యహతకృత్య మహా స్కంధం సఖ్యం విధాయ కపిభి ర్దయితాగతిం తైః,
బుధ్వాఽధ వాలిని హతే ప్లవగేంద్రవైన్యై ర్వేలా మగా త్సమనుజోఽజభవార్చితాంఘ్రిః.

(సీతేతి) సీతాయాః శ్రవణేన దీపితో హృచ్చయః కామో యన్య తేన దశకంధరేణ
రావణేన సీతాం జిఘృక్షణా స్వయం తత్ర గంతుం భీతేన సృష్టం ప్రేషితం మారీచం విలోక్య
హేనృపతే అద్భుత మేజస్యేన పుష ర్యన్య తేన మారీచేన ఆశ్రమతః స్వాశ్రమా దపకృష్టః
ప్రలోభసవూర్వక మాశ్రమతోఽపకృష్ట స్సన్ అకు విశిఖేన బాణేన తం మారీచం జఘ్నే హతవాన్
యథా కం దక్ష ముగ్రో రుద్ర స్తద్యత్

(రక్ష ఇతి) తదా రక్షోఽధమేన రావణేన అసమక్షం రామలక్ష్మణయో రితి శేషః
మృగానయనార్థం రామన్య తద్వృత్తాంతజ్ఞానార్థం లక్ష్మణన్య చ ప్రేషితత్వా త్రయో రసాన్నిద్యే సతి
వనే వృకవత్ వృకేనేన వై దేహరాజదుహితరి సీతాయా మపయాపితాయా మపహృత్య లక్ష్మాం ప్రతి
ప్రాపితాయాం సత్యాం ప్రియయా వియుక్తో భ్రాత్రా లక్ష్మణేన సహ కృపణవ ద్దుఃఖీన వనే విచచారి
కింకుర్వన్ ఇతి అనేన ప్రకారేణ శ్రీసంగినాం దుఃఖోదర్కాం గతిం ప్రథయన్ ప్రఖ్యాసయన్.

(దగ్ధేతి.) అత్మనః శ్రీరామన్య యత్కృత్యం ప్రయోజనం సీతానిర్మోచనరూపం తేన
నిమిత్తేన హతం రావణేన సహ యుద్ధే హతం గృధ్రం జటాయుషం దగ్ధా కంధ మహాన్ జఘాన
తతః కపిభి ర్వానరైః సహ సఖ్యం విధాయ కృత్వా అధ వాలిని హతే సతి తైః కపిభి ర్దయితాయా
సీతాయాః గతిం బుధ్వా ఆజభవాభ్యాం బ్రహ్మరుద్రాభ్యా మర్చితా వక్ష్యే యన్య తథాభూతోఽపి స
శ్రీరామః మనుజావతారరూపత్వా ప్లవగేంద్రాణాం కపీంద్రాణాం వైన్యై స్సహ వేలాం తీరం
సముద్రస్యేతి శేషః. అగా జ్జగము.

యద్రోషవిభ్రమనివృత్తకటాక్షపాతనంభ్రాంతనక్రమకరోభయగీర్ణ మోషః.

సింధు శిర స్వర్ణం పరిగృహ్య రూపీ పాదారవింద ముపగమ్య బభాష ఏతత్ ౧౩

తం త్వాం విభో జడధియో న విదామ భూమ స్కూటస్త మాదిపురుషం జగతా మధీశమ్.
యత్సత్వత స్సరగణా రజనః ప్రజేశా మన్యోశ్చ భూతపతయ స్స భవా స్సజేశః. ౧౪

కామం ప్రయాహి జహి విశ్రవసోఽవమేహం త్రైలోక్యరావణ మవాప్నుహి వీరపత్నిమ్.
బధ్నిహి సేతు మిహ తే యశసో విభూత్యై గాన్యంతి దిగ్విజయినో య ముపేత్య భూపాః.

బద్ధోదధౌ రఘుపతి ర్వివిధాద్రికూటై స్సేతుం కపింద్రకరకమ్పితభూరుహంగైః

(యదితి) తత్ర త్రిరాత్ర ముపవాసేనాపి ప్రతీక్షితసింధు ర్యదా నోపస్థిత స్తదా యన్య
రోషవిభ్రమేజ క్రాధలీలయా వివృత్తి యః కటాక్ష స్తస్య పాతేన సంభ్రాంతా నక్రా మకరా శ్చ యస్మి
న్మయేన గీర్ణః స్తమ్పితో మోషా యేన స సింధు ర్వర్ణం మర్ద్వాదిద్రవ్యం శిరసి పరిగృహ్య విదాయ
రూపీ మూర్తిమాన్ పాదారవింద ముపగమ్య శరణం గత్వా ఏత ద్వక్ష్యమాణం బభాషే ౧౩

భాషణ మేవాహ (తం త్వా మితి ద్వాభ్యాం.) హేభూమన్ తం ప్రాయోపవిష్టం త్వాం
ఏతావత్పర్యంతం జడధియో వయం కూటస్తం నిర్వికారం జగతా మధీశ మాదిపురుషం న విదామః
న జానీమః, ఇదానీం తు జ్ఞాతోఽసీత్యాహ యదితి, యదితి పృథక్పదం. లుప్తస్వప్యంతం యన్య తవ
నియామ్యా త్సత్వత స్సత్వగుణా త్సరగణా జజ్ఞిర ఇతి శేషః. రజసో గుణా త్ప్రజేశాః ప్రజాపతయః
మన్యో స్తమనః భూతపతయో రుద్రాదయః స భగవాన్ గుణేశః సత్వాదిగుణానాం నియంతేత్య
ధునాఽహం మన్య ఇత్యర్థః. ౧౪

(కామ మితి) కామం యదేచ్ఛం జల మాక్రమ్యాపి ప్రయాహి గచ్ఛ. విశ్రవసః ప్రజాపతే
రవమేహం పురీషప్రాయం త్రైలోక్యం రావయ త్యాక్రందయతీతి తథా తం దశకంధరం జహి
హేవీర పత్నిం సీతా మవాప్నుహి యద్యపి తవ మదీయం జలం న ప్రతిబంధకం భవతి తథాఽపి
సేతుం బధ్నిహి, కిమర్థ మిత్యత్రాహ-తే తవ యశసో విభూత్యై విస్తారాయ తథాహి దిగ్విజయినో
భూపాః యం సేతు ముపేత్య దుష్కరం త్వత్కర్మావేక్ష్య త్వద్యశో గాన్యంతి. ౧౫

తద్వాక్య మభినంద్య యత్కృతం తదాహ (బద్ధేతి) కపింద్రాణాం కరైః కమ్పితాని

(శ్రీ రామచరితమ్)

సుగ్రీవనీలహనుమత్ప్రముఖై రనేకై ర్లక్ష్మాం విభీషణదృశాఽవిశ దగ్రదగ్ధమ్. ౧౬

సా వానరేంద్రబలరుద్ధవిహారకోష్ఠశ్రీద్వారగోపురసదోవలభీవిబంకా.

నిర్భజ్యమానదిషణదృశ హేమకుమ్భకృంగాటకా గజకులై ర్హృదినివ ఘూర్ణా ౧౭

రక్షేవతి స్తదవరోక్య నికుమ్భకుమ్భదూమాక్షదుర్ముఖసురాంతనరాంతకాదీన్.

పుత్రం ప్రహస్త మతికాయ మకమ్పనాదీ స్పర్వానుగా న్నమహినో రథ కుమ్భకర్ణమ్ ౧౮

తాం యాతుధానపుతనా మసిశూలచాపప్రాసర్జిత క్తిశరతోమరఖగ్ధదుర్గామ్.

సుగ్రీవలక్ష్మణమరుత్సుతగందమాదనీలాంగదర్శనసాదిభి రన్వితోఽయాత్ ౧౯

భూరుహాణా మగ్నాని శాఖాదీని యేషు తై ర్వివిధానా మద్రీడాం కూపై శ్చిఖరై రుదధౌ సేతుం బద్ధా రిఘువతి స్సుగ్రీవాదయః ప్రముఖా ముఖ్యా యేషాం తై రనేకైః కపిభి స్సహ ఆనీకై రితి పారే నైన్యై స్సహేత్యర్థః అగ్రే సీతాన్వేషణసమయే హనుమతైవ దగ్ధాం లక్ష్మాం విభీషణస్య దృశా బుద్ధ్యా తత్ప్రదర్శితమార్గేణేతి భావః అవిశ త్ప్రవివేశ. ౧౬

(సేతి) సా శ్రీరామేణ సకష్టసైన్యేన ప్రవిష్టా లక్ష్మా, గజకులైః హృదిని యథా, ఘూర్ణా భవతి, తద్వ ద్ధూర్ణా బభూవ, కథమ్భూతా, వానరేంద్రాణాం బలై, రుద్ధా, విహారాదయో, యస్యాం నిర్భజ్యమానా దిషణాదయో యస్యాం సా తత్ర విహారః క్రీడాస్తానం, కోష్ఠం రాన్యాగారాది శ్రీః కోశః, ద్వారం గృహాదీనాం గోపురం పురద్వారం, సదస్సఖా వలభీప్రాసాదాదిపురోభాగచ్ఛాదినీ విటక్కుః కపోతసాలికా, దిషణం వేదికాదిధృజహేమకుమ్భా ప్రవిధౌ శృంగాటక శృతుష్పదః ౧౭

(రక్ష ఇతి.) రక్షేవతిః రావణః, తద్విఘ్నార్జనం, దృష్ట్వా నికుమ్భాదీ నేకై కళః స్వస్వ బలసహితాః, పుత్ర మింద్రజితం ప్రహస్తాదీం శ్చ సర్వా, ననుగాః భృత్యాః సమహినో త్రాప్తయ్యజ్ఞ, అథ కుమ్భకర్ణం చ, సమహినోత్ ౧౮

(తా మితి) తా మసిశూలాదిభిః దుర్గమాం యాతుధానానాం, పుతనాం సేనాం సుగ్రీవాదిభిః అన్వితః శ్రీరామో, అభ్యయాత్, తత్ర మరుత్సుతో హనుమాః ఋక్షో జామ్బవాః. ౧౯

తేఽనీకపా రఘువతే రభిషద్య సర్వే ద్వంద్వం వరూధ మిభవ త్తిరథాశ్వయోధైః.

జఘ్ను ర్భ్రూళం గిరిగదేఘభి రంగదాద్యా స్సీతాభిమర్శపాతమంగళరావణేశాః ౨౦

రక్షఃపతి స్వబలనష్టి మవేక్ష్య రుష్ట ఆరుహ్య యానక మథాభిససార రామమ్.

స్వస్యందనే ద్యుమతి మాతలినోపనీతే విభ్రాజమాన మహన నిశితైః శూరపైః ౨౧

రామ స్త మాహ పురుషాదపురీష య న్నః కాంతానమక్ష మసతాఽపహృతాశ్వవ త్రే

త్యక్తత్రవస్య ఫల మద్య జుగుప్సితస్య యచ్ఛామి కాల ఇవ కర్తు రలంఘ్యవీర్యః ౨౨

ఏవం క్షిప న్ధనుషి సన్ధిత ముత్సనర్ణ బాణం సవజ్ర మివ తద్దృదయం బిభేద.

(త ఇతి) తే రఘువతే రసీకపా, సర్వే అజ్ఞదాద్యాః రావణ స్వేభాదీనాం గజాదీనాం యూధై ర్య ద్వరూధం నైన్యం త ద్వంద్వం యథా భవతి తథా. అభిషద్య సగ్గమ్య ద్రుమై, రిగిభి. ర్గదాభి రిఘభి శ్చ సీతాయా అభిమర్శనేన హతం మజ్గళం యన్య స రావణ, ఈశో యేషాం తాః నికుమ్భాదీః, జఘ్నురే. ౨౦

(రక్ష ఇతి) అథ రక్షఃపతి రావణః స్వబలస్య నష్టిం నాశ మవేక్ష్య రుష్టః క్రుద్ధ స్సౌ. యానకం విమాన మరుహ్య, శ్రీరామ మభ్యవతత్. అథ స్వస్యందనే ఇంద్రస్య రథే మాతలినా ఇంద్రసాంధినా ఉపనీతే సమానీతే ద్యుమతి దీప్తియుక్తే. విభ్రాజమానం శ్రీరామం శూరపైః శరధారాతుల్యాగ్రై ర్విశిష్టై ర్బాణై, రహన త్రతాడ తనాదిత్వా దేవసిద్ధే కృత్ గ్రహణేన గణకార్యస్యా విత్యక్త్యా ద్వాన్వాన్వా ద్వా శఙ్ఖోదగభావః ౨౧

త మేవం తాడయంతం రావణం శ్రీరామ ఆహ కిమితి హేపురుషాదపురీష రాక్షసేషు తేషాం వా పురీషప్రాయ యస్మా న్నోఽస్మాక మసమక్షం కాంతా, అసతా దురాత్మనా త్వయా శునేవాపహృతా, శునా యథా అసమక్షం గృహం ప్రవిష్టేన కిమపి వస్త్యప్రహీయతే తద్వదితి దృష్టాంతార్థః, తస్మా జుగుప్సితస్య, కర్మణ ఇతి శేషః, కర్తు నై నిర్లజ్జస్య తవాద్య, కాలో మృత్యు రివాలజ్ఞ్యపీరోఽహం ఫలం, యచ్ఛామితి ౨౨

ఏవ మిత్థ ముచిషన్, ధనుషి సన్ధితం, బాణ ముత్సనర్ణ, ప్రాయుజ్య, సబాణో, పజ్ర మివ, తస్య రావణస్య, హృదయం బిభేద, స రావణః, దళభి ర్ముఖై, రస్య గ్రుధిరం చచన్

(శ్రీరామచరితమ్)

సోఽస్య గ్వమ స్దశముఖై రపత ద్విమానా దాహేతివాదిని జనే సుకృతీవ రిక్తః ౨౩

తతో నిష్క్రమ్య లజ్జాయా యాతుధాన్య సహస్రశః,
మందోదర్యా సమం తత్ర ప్రరుదంత్య ఉపాద్రవః ౨౪

తాం స్తా స్పృష్టా స్పరిష్వజ్య లక్ష్మణేషుభి రర్థితాః,
రురుధు స్సుస్వరం దీనా ఘ్నంత్య ఆత్మాన మాత్మనా ౨౫

హా హతా స్మి వయం నాథ లోకరావణ రావణ,
కం యాయా చ్చరణం లంకా త్వద్విహీనా పరార్థితా ౨౬

న వై వేద మహాభాగ భవా న్కామవశం గతః,
తేజోఽనుభావం సీతాయా యేన నీతో దశా మిమామ్ ౨౭

జనే పశ్యతి జనే హా హేతి వాదిని సతి, విమానా త్సుష్పకా దపతతే, యథా సుకృతీ క్షీణితణ్వభ్యాః
స్వర్లోకా త్పతతి, తద్వత్ ౨౩

(తత ఇతి,) తతో, యాతుధాన్యః రాక్షసోఽః, మందోదర్యా సహ లజ్జాయాః విష్క్రమ్య,
ప్రరుదంత్య, స్తత్ర రావణసమీపే, ఉపాద్రవః ఆజగ్ముః ౨౪

(తత్రేతి) తత్ర, లక్ష్మణస్య బాణై ర్భితాః హతాః, స్వాః స్వాన్, బన్ధూన్
పరిష్వజ్య, ఆత్మనా, ఆత్మానం ఘ్నంత్యః, దీనా దుఃఖిణా, స్సుస్వరం, రురుదుః ౨౫

రోదనప్రకార మేవాహ (హా హేతి త్రిభిః) హేతి భేదద్వ్యేతక మవ్యయం, హేనాథ,
హేలోకరావణ, వయం హతా స్మి హతప్రాయా బభూవిమ, అధునా, వరై శ్శత్రుభి, రర్థితా పీడితా
త్వయా, హీనా రహితా, లజ్జా లజ్జాస్థో జనః, కం, శరణం, యాయాత్, ౨౬

(న వ ఇతి,) హేమహాభాగ, భవా, న్కామవశజ్గతః, సీతాయా పైజనః, ప్రభావం, తేజో
రూపం వా ప్రభావం, న వై వేద న జ్ఞాతవాన్ యేన తేజోనుభావేన ఇమాం దశాం, నీతః ప్రాప్తవా
నసి ౨౭

కృతైషా విధవా లంకా వయం చ కులనందన,

దేహః కృతోఽన్నం గృధ్రాణా మాత్యా నరకహేతవే

౨౮

శ్రీశుక ఉవాచ —

స్వానాం విభీణ శ్చక్రే కోనలేంద్రానుమోదితః

పితృమేధవిధానేన యదు క్తం సాంపరాయకమ్

౨౯

తతో దదర్శ భగవా నశోకవనికాలయే,

జైమాం స్వవిరహవ్యాధిం శింశుపామూల మాశ్రితామ్

౩౦

రామః ప్రియతమాం భార్యాం దీనాం వీక్ష్యన్వకమ్భుత

ఆత్మసద్దర్శనాహ్లాదవికసన్ముఖసంకజామ్

౩౧

ఆరోప్యారురుహే యానం బ్రాతృభ్యాం హనుమద్యుతః,

విభీషణాయ భగవా న్దత్వా రక్షగణేశతామ్,

లంకా మాయు శ్చ కల్పాంతం యయౌ చీర్ణవ్రతః పురీమ్

౩౨

అవకీర్యమాణః కుసుమై ర్లోకపాలార్పితైః పథి.

(కృతేతి) హేకులనందన వయ మేషా, లంకా చ విధవాః కృతాః యేనే త్యనుషజ్ఞః-
అయం శయాన స్వదేహః గృధ్రాణాం, కృతః భక్ష్య ఇతి శేషః ఆత్మాతు నరకహేతవే నరకభోగాయ
కృతః.

౨౮

(స్వేతి) తతః కోనలేంద్రేణ శ్రీరామేణానుమోదితో, విభీషణః, పితృమేధవిధానేన
పితృమేధవిధినా య దు క్తం విహితం, త త్సాంపరాయకం ప్రేతకర్మ స్వానాం రావణాదీనాం, చక్రే ౨౯

(తత ఇతి) తతో, భగవాన్ శ్రీరామః, ఆశోకవనే, య ఆశ్రమ స్తస్మిన్, శింశుపాయా
మూల మాశ్రితాం మూలే స్థితాం స్వస్య విశ్లేష ఏవ వ్యాధి ర్యస్యా స్తా మత ఏవ జైమాం కృతామ్ ౩౦

ప్రియతమాం భార్యా మవరోక్యానుకమ్భితవాన్ ఆత్మనః స్వస్య సందర్శనేన య ఆహ్లాద
స్తేన వికసన్ముఖం పజ్జ-జ మివ యస్యా స్తాం సీతామ్ ౩౧

యానం పుష్పక మారోప్య బ్రాతృభ్యాం వాలిరావణబ్రాతృభ్యాం సుగ్రీవవిభీషణాభ్యాం సహ
హనుమతా యుక్తో, యాన మారురోహ. రక్షగణాధిపత్య మాకల్పాంత మాయు ర్లంకాం చ

(శ్రీ రా మ చ రి త మ్)

ఉపగీయమానచరిత శ్శతధృత్యాదిభి ర్ముదా.

౩౩

గోమూత్రయావకం శ్రుత్వా భ్రాతరం వల్కలామ్బరమ్.

మహాకారుణికోఽతస్య జ్ఞటిలం స్థండిలే శయమ్

౩౪

భరతః ప్రాప్త మాకర్ణ్య పౌరామాత్యపురోహితైః.

పాదుకే శిరసి న్యస్య రామం ప్రత్యుద్యతోఽగ్రజమ్.

౩౫

నందిగ్రామా త్స్వశిబిరా ద్గీతవాదితనిస్సనైః.

బ్రహ్మ ఘోషేణ చ ముహూః పరద్భి ర్భ్రహ్మవాదిభిః.

౩౬

స్వర్ణకక్ష్యపతాకాభి ర్హైమై శ్చిత్రధ్వజై రథైః.

సదశ్వై రుక్మసన్నాహై ర్భటైః పురటవర్మభిః

౩౭

శ్రేణిభి ర్వారముఖ్యాభి ర్భ్రుత్యైః శోపాయనోద్వహైః.

పారమేస్థ్యా న్యుపాదాయ షణ్ణాః న్యుచ్చావచాని చ

౩౮

విభీషణాయ దత్వా చిర్ర మనుష్ఠితం, వ్రతం పితు రనుశాసనరూపం యేన స భగవాన్ శ్రీరామః పురీ మయాధ్యాం విభీషణేన సహైవ యయా, కథమ్భూతః పది లోకపాలై రింద్రాదిభి, రర్పితాని యాని కుసుమాని తై రవకీర్యమాణః శతధృతిభిః బ్రహ్మాదిభి ర్ముదా హస్తేః ఉపగీయమానం చరితం యన్య తథాభూతః పురీం యయా విత్యన్యయః

౩౯-౪౩

గోమూత్రపక్వయవాన్నభోజనం, వల్కల మమ్బరం యన్య జటా అన్య సంతీతి తథా స్థణ్ణిలే దర్శై రాస్థిరే భూప్రదేశే శేత ఇతి తథాభూతం భ్రాతరం భరతం శ్రుత్వా, మహాకారుణికో భగవా నతస్యత్ పరితతావ.

౪౪

భరతః ప్రాప్తం పురీ మాగచ్ఛంతం శ్రీరామ మాకర్ణ్య, పాదుకే, న్యశిరసి విహాయ పౌరై రమాత్యైః పురోహితై ర్గీతై ర్వాద్యానాం విస్వనైః బ్రహ్మ వేదం ముహూర్ముహూః ఘోషేణ ఉచ్చైస్సర్వరేణ పరద్భిః బ్రహ్మవాదిభిః స్వర్ణాసక్తైః కణ్డైః ప్రాంతాః యాసాం, తాభిః పతాకాభిః

పాదయో రపత త్ప్రేక్షా ప్రక్లిన్నహృదయేక్షణః.

పాదుకే న్యన్య పురతః ప్రాంజలి ర్భాష్యలోచనః

౩౯

తమాశ్లిష్య దృఢం దోర్భ్యాం స్సవయ న్నేత్రజైరజైః,

రామో లక్ష్మణసీతాభ్యాం విప్రేభ్యో ర్హృత్తమా శ్చ యే,

తేభ్య స్స్వయం నమ శ్చక్రే ప్రణాభి శ్చ నమస్కృతః

౪౦

ధున్వంత ఉత్తరాసంగా స్పతిం వీక్ష్య చిరాగతమ్.

ఉత్తరాః కోసలా మాల్యైః కిరంతో నన్మతు ర్ముదా

౪౧

పాదుకే భరతోఽగృహ్ణా ద్దామరవ్యజనోత్తమే,

విభీషణశ్చ సుగ్రీవ శ్చేవ తచ్చత్రం మరుత్సుతః

౪౨

రధైః స్వరకవచధారిభిః భద్రైః, శ్రేణిభి స్తామూఖిక్తైః, వరాజ్ఞనాశ్రేష్ఠాభి రుపాయనోద్వహై రుపాయన
ధారిభిః భృత్యై శ్చ సహాగ్రజం శ్రీరామం, స్వశిఖిరా న్నందిగ్రామా త్ప్రీత్యుద్యతః అభిముఖం యయా
విత్యన్వయః, రామం వినా అయోధ్యా మప్రవిశా భరతో నందిగ్రామే స్వస్య వాసం నిర్మితవాః, తస్మా
చ్చిఖిరా ద్యయా విత్యర్థః, కథంభూతైః రధైః హైమై స్సువర్ణమయైః చిత్రా ధ్వజా యేషు సంత
స్సమీచీనా అశ్వా యేషాం రుక్మమయా స్సన్నాహాః బంధనా యేషు తైః పారమేష్ఠ్యాని మహాంశార్థాణి
నానావిధాని చత్రచామరాదీ న్యుపాదాయ ప్రత్యుద్యత ఇతి పూర్వేజాన్వయః, ప్రేమా, ప్రక్లిన్నం
ఆర్ద్రీభూతం, హృదయం ఈక్షణే చ, యస్య సః ప్రీత్యా పాదుకే పురతో విధాయ పాదయో రపతత్,
తతః ప్రాజ్ఞలి ర్భాష్యలోచన స్తస్మా వితి శేషః

౩౪-౩౬-౩౭-౩౮-౩౯

తతః శ్రీరామ స్తం భరతం ధృఢం గాఢం యథా తథా దోర్భ్యాం అలిక్ష్య నేత్రజైః
హర్షాద్భిన్నుభిః స్సవయన్ లక్ష్మణసీతాభ్యాం సహా విప్రేభ్యః యే చా ర్హృత్తమా నమస్కార్యాః
కులవృద్ధా ప్రేమ్య శ్చ స్వయం నమ శ్చక్రే, ప్రణాభి ర్నమస్కృత శ్చ,

౪౦

ఉత్తరాః కోసలాః ఉత్తరకోసలదేశస్థా జనా శ్చిరాగతం పతిం శ్రీరామ మవలోక్య
మాల్యైః పుష్పైః కిరంత ఉత్తరాసంగా నుత్తరీయా నిష్ఠున్వంత శాచలయంతో నన్మతుః

౪౧

(అయోధ్యాప్రవేశప్రకార మాహ శ్రిభీ స్యాద్దైః,) భరతః పాదుకే అగృహ్ణాత్ విభీషణసుగ్రీవౌ

చ వ్యజనోత్తమే అగృహ్ణతాం మరుత్సుతో హనుమాన్ శ్వేతాతపత్రమ్

౪౨

(శ్రీరామచరితమ్)

ధను ర్నిషంగాన్ శత్రుఘ్న స్సీతా తీర్థకమండలుమ్.

అభిభ్రవంగదః ఖడ్గం హైమం చర్మర్షరా ణ్ముప

౪౭

పుష్పకస్థో వృతః శ్రీభి స్త్రూయమాన శ్చ వందిభిః.

విరేజే భగవా న్రాజ స్సహై శ్చంద్ర ఇవోదితః.

భ్రాతృభి ర్నందిత సోఽథ సోత్సవః ప్రావిశ త్పురీమ్

౪౮

ప్రవిశ్య రాజభవనం గురువత్నీ స్వమాతరమ్

గురూ స్వయస్కానుచరా న్పుజితః ప్రత్యపూజయత్

౪౯

వైదేహీ లక్ష్మణ శృధ యథావ త్సముపేయతుః

౫౦

ప్రాప్యాత్మజా న్మాతర స్సాస్వి స్సౌజ్ఞాం స్తస్య ఇవోద్ధితాః.

ఆరోప్యాజ్జేభిషించంత్యో బాష్పౌమై ర్విజహు శ్శుచః.

౫౧

ధను శ్చ నిషంగౌ చ శాన్ శత్రుఘ్నః అగృహ్ణా దిత్యనుషఙ్గః. సీతా తీర్థకమండలు మభిభ్రత్
హేన్మవ అజ్గదః ఖడ్గం హైమం స్వర్ణఖచితం, చర్మ, ఖేట, మృక్షరా డ్డామ్మవాన్ అభిభ్రత్.

౪౭

హేరాజన్ భగవాన్ శ్రీరామః పుష్పకస్థః శ్రీభిః పరివృతః, వందిభిః స్త్రూయమాన శ్చ
యదోదిత శ్చంద్రో గ్రహై ర్గురుఖక్రాదిభి ర్విరాజతే తథా విరేజే బ్రాజే భ్రాతృభి ర్భరతాదిభి
ర్నందితోఽనుమోదిత ఉత్సవేన సహిత శ్చ స భగవా న్పురీ మయోధ్యాం ప్రావిశత్

౪౮

తతో రాజభవనం ప్రవిశ్య గురువత్నీః కైతేయ్యాద్యాః, స్వమాతరం కౌసల్యాం, గురూన్
వసిష్ఠాదీన్, వయస్యాన్ అవరణాంశ్చ కులీనాన్ యథాయోగ్యం జైః పూజితః ప్రత్యపూజయత్.

౪౯

తథా వైదేహీ లక్ష్మణ శ్చ యథావ ద్యథాయోగ్యం పూజయంతౌ పూజితౌ చ సమ్య
గుపేయతుః రాజభవన మిత్యనుషఙ్గః.

౫౦

మాతరః కౌసల్యాదయ స్సుతా స్సౌమ్య స్వాః స్వకీయాః తస్య దేహాః ప్రాణా స్సౌమ్య
యదోద్ధితా భవంతి తద్వి దుత్తితా స్సత్యః, అజ్గే ఆరౌవ్య హర్షజైః బాష్పబిందుసంఘైః పిశ్చుత్వ
శ్శుచ శ్శోకాన్ విజహుః.

౫౧

జటా నిర్మూల్య విధివ త్కులవృద్ధై స్సమం గురుః,
 అభ్యషించ ద్యతై వేంద్రం చతుస్సింధుజలాదిభిః ౪౮

ఏవం కృతశిరస్సాన్నన స్సవసా స్సువ్యలంకృతః,
 స్వలంకృతై స్సవసోభి ర్భాతృభి ర్భార్యయా బభౌ ౪౯

అగ్రహీ దాసనం బ్రాత్రా ప్రణిపత్య ప్రసాదితః,
 ప్రజా స్వధర్మనిరతా వర్ణాశ్రమగుణాన్వితాః ౫౦

జుగోప పితృవ ద్రామో మేనిరే పితరం చ తమ్,
 త్రేతాయాం వర్తమానాయాం కాలః కృతపమోఽభవత్ ౫౧

రామే రాజని ధర్మజ్ఞే సర్వభూతసుఖావహే,
 వనాని నద్యో గిరయో వర్షాణి ద్వీపసింధవాః,
 సర్వే కామదుఘా ఆస న్ప్రజానాం భరతర్షభ ౫౨

తతో గురు ర్వసిష్ఠః కులవృద్ధై స్సమం సహ విధివ జటా నిర్మూల్య చతుస్సింధుజలాదిభిః
 ఆదిశబ్దా ద్గ్గయమునాజలాదిభి శ్చ శ్రీరామ మింద్ర మివాభ్యషిచ్ఛత్ ౪౮

ఏవం కృతిం శిరస్సాన్ననం యేన, శోభనే వాససీ యన్య సః, సుప్త యథాధా అలంకృతః
 శ్రీరామః స్వలంకృతైః, సువాసోభిః, బ్రాతృభిః భార్యయా చ తదాభూతయా బభౌ, ౪౯

తతో బ్రాత్రా భరతేన ప్రణిపత్య ప్రసాదితః ప్రార్థిత స్సింహాసన మగ్రహీత్ తదా
 విషయవాసన్యః ప్రజా స్వధర్మనిరతాః తదేవాహ వర్ణానా మాశ్రమాణాం చ యే గుణధర్మాః
 పశ్యమహాయజ్ఞాదయః తై రన్వితా బభూవుః ౫౦

పితా యథా పాతి, తద్వ ద్రామః ప్రజా జుగోప తా శ్చ తం రామం పితరం మేనిరే
 ఆమన్యంత తదా త్రేతాయాం వర్తమానాయాం త్రిపాద్ధర్మయుక్తే త్రేతాయుగే ప్రవర్తమానేఽపి
 చతుష్పాద్ధర్మయుక్తకృతయుగతుల్యః కాలో బభూవ ౫౧

భూతానాం సుఖకరే శ్రీరామే ధర్మజ్ఞే రాజని సతి తదా వనాదయ స్సర్వే ప్రజానాం
 కామదుఘాః కామ్యమానఫలాదిప్రదాః అసన్ తత్ర వర్షాణి రమ్యకాదీని, ద్వీపా ప్సింహాలాదయః,
 సింధవ స్సముద్రాః హే భరతర్షభ. ౫౨

(శ్రీ రామచరితమ్)

నాదివ్యాధిజరాక్షత్వద్దుఃఖకోకభయక్లమాః.

మృత్యుశ్చానిచ్ఛతా మాసీద్రామే రాజస్యదోఽక్షజే. ౫౩

ఏకపత్నీవ్రతధరో రాజర్షిచరిత శ్శుచిః.

స్వదర్మా స్సహమేధీయాన్ శిక్షయ స్వృతి మాచరత్, ౫౪

ప్రేష్ణాఽనువృత్త్యా శీలేన ప్రశ్రయావనతా సతీ,

భియా హియా చ భావజ్ఞా భర్తు స్సీతాఽహర స్మనః. ౫౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కందే,

దశమోఽధ్యాయః

తథా అదోఽక్షజే శ్రీరామే రాజని సతి తదా ఆధ్యాదయః అనిచ్ఛతాం మృత్యుశ్చ నాసన్
తత్రాధి ర్మనఃపీడా, వ్యాధి శ్శరీరజా, దుఃఖ మతీతపుత్రమరణస్మృత్యాత్మకం ప్రతికూలం జ్ఞానం, కోకః
వర్తమానేష్టవస్తువిశ్లేషజః, భయ మాగామ్యనిష్టదర్శనం యద్యవ్యాధినిషేధేనైతత్ప్రయం నిషిద్ధం
తథాపి తత్ప్రసన్నాచ్ఛ మిదం. క్లమో గ్లానిః ౫౬

ఏకపత్నీవ్రతధరః త్ర్యంతరపరిగ్రహరహితః రాజర్షే రివ చరితం యస్య సః, శుచిః
రాగాదిప్రాకృతగుణరహితః గృహస్థస్య విహితాన్ స్వవర్ణానుకూలాం శ్చ ధర్మా న్లోకస్య శిక్షయన్
స్వయ మాచరత్ లోకసన్నిహార్థ మాచర దిత్యర్థః. ౫౭

ప్రశ్రయేణ వినయే నావనతా, సమ్రా, భావజ్ఞా ఆభిప్రాయజ్ఞా, సతీ, సీతా ప్రేమాభిధి ర్భర్తృః
శ్రీరామస్య మనో జహార తత్ర ప్రేమా ప్రీతిః, అనుష్ఠుతిః పరిచర్యా, శీలం సుస్వభావః, సద్వృత్తి శ్చ
భీ ర్భయం, హీ ర్లజ్ఞా. ౫౮

ఇతి శ్రీవత్సాస్వయంవయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిధ్యావిధేః శ్రీకైలగురోః మతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్పూర్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కందసమాఖ్యాయాం,

దశమోఽధ్యాయః

అథ ఏకాదశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

భగవా నాత్మనాఽఽత్మానం రామ ఉత్తమకల్పితైః.

సర్వదేవమయం దేవ మీజ ఆచార్యవా నృభైః

హోత్రే దదౌ దిశం ప్రాచీం బ్రహ్మణే దక్షిణాం ప్రభుః.

అధ్వర్యవే ప్రతీచీం వా ఉదీచీం సామగాయినే

ఆచార్యాయ దదౌ కేషాం యావతీ భూ స్తదన్తరా,

మన్యమాన ఇదు కృత్స్నం బ్రాహ్మణోఽర్హతి విస్సప్నహః

ఇత్యయం సదలఙ్కారా న్వాసోభ్యా మవశేషితః.

తథా రాజ్ఞిపి వై దేహీ సౌమఙ్గల్యావశేషితా

ఏ కా ద శో ఽధ్యాయః

అథ భగవాన్ శ్రీరామ ఉత్తమై ర్వసిష్ఠాదిభిః కల్పితై కారితైః మఘైః క్రతుభిః
సర్వదేవమయం స్వ మాత్మాన మేవాత్మనై వాచార్యవాన్ సన్ ఈజే ఇయాజ

(హోత్ర ఇతి) తత్ర హోత్రే ప్రాచీం దిశం దక్షిణా మదాత్ బ్రహ్మణే తు దక్షిణాం
దిశం, అధ్వర్యవే ప్రతీచీం, సామగాయినే ఉద్గాత్రే తూదీచీ మదిశత్.

తదంతరా తాసాం దిశా మంతరా మధ్యే యావతీ భూమి రవశిష్టా, తాం సర్వా మాచార్యాయ
చదౌ కదమ్బూతః ఇదు కృత్స్నం భూమండలం బ్రాహ్మణోఽర్హతి ప్రతిగ్రహీతు మితి శేషః ఇతీత్రం
మన్యమానః విస్సప్నా శ్చ ఇతి తథా సమీచీనా నలఙ్కారాం శ్చాదాత్ ఏవం సర్వం దత్వా రేవలం
వాసోభ్యాం పరిధానీయోత్తరీయాభ్యా మవశేషితః తథా రాజ్ఞిపి వై దేహీ సితాఽపి భర్తృప్రీత్యా
సర్వా నలఙ్కారా న్స్పృదాయ కేవలం సౌమఙ్గల్యమాత్రే తావశేషితా బభూవ.

(శ్రీరామచంద్రచరితమ్)

తే తు బ్రాహ్మణదేవస్య వాత్సల్యం వీక్ష్య సత్సు తత్.

ప్రీతాః క్లిన్నదియ స్తస్మై ప్రత్యర్ఘ్యేదం బభాషిరే

౫

అప్రతం న స్త్వయా కిం ను తగవ న్నువనేశ్వర.

యన్నోఽస్తర్హృదయం విశ్య తమో హంసి స్వరోచిషా

౬

సమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ రామాయాకుణ్ఠమేదనే

ఉత్తమశ్లోకదుర్యాయ న్యస్తదక్షార్పితాఙ్ఘ్రియే

౭

తే హోత్రాదయో బ్రాహ్మణాః బ్రాహ్మణా ఏవ చైవతం యస్య తస్య శ్రీరామస్య సత్సు త ద్వదాన్యత్వయుక్తం వాత్సల్య ముదలోక్య ప్రీతాః క్లిన్నదియ ఆర్చించిత్తా సంత స్తస్మై రామాయ ప్రత్యర్ఘ్య పాప్యాదిదిశ ఇతి శేషః దిశః ప్రతిగ్రహీతుం చయం నార్హా ఇతి విజ్ఞాప్యేత్యర్థః న తు ప్రతిగృహ్య ప్రతిర్ఘ్యేత్యర్థః దత్తప్రత్యాదానదోషాపాదనాత్ ఏవం వాదిశ ద్దా విద్రాదే రపి ప్రతిగ్రహీతుం హోత్రాదీన్ పార్ధివవా విత్యర్థః ఇదం వక్ష్యమాణం బభాషిరే

౫

హేభగవన్ ఓహి నోఽన్యచ్ఛ మప్రప్త మప్రదత్తం కిం ను సర్వ మపి ప్రదాతు ముద్యుక్తోఽసీత్యర్థః తత్ర హేతుం వదంతో విశింషంతి పరమేశ్వరః పరా మా యస్మా త్స పరమ స్సవాసా వీశ్వరః స్వతి ఎవావాప్తసమస్తకామస్య తవ కి మేతై రితి భావః, కింఽ, విరతిశయ పురుషార్థరూపమోక్షప్రదానాయ తత్సాదనసమ్యక్జ్ఞాన మస్మాక మంర్హదయే ప్రవిశ్య హంసి నిరన్యసి తన స్వరోచిషా స్వప్రకాశేన తస్మైవంమాతస్యాత్మవ్యవస్థాతపదాన్యస్య కియ దేత త్సాన్యాదిదిక్పదాన మితి భావః

౬

తద్గుణా స్వర్తయితం న శక్నుమ ఇత్యభిప్రాయేణ కైశ్చిద్భుజై ర్విశింషంతో నమస్కుర్వంతి (నమ ఇతి) బ్రహ్మణే బ్రహ్మకులే సాధు ఛ్చిహ్మణ్యః, 'తత్ర సాధు' రితి యత్పూర్వయే 'యేచాభావకర్మణో' రితి ప్రకృతిభావః న చాసౌ దేవ స్వస్థితేజసా దీప్యమానః బ్రహ్మణ్యానాం దేవః శ్రేష్ఠో వా ఆకుంఠమేదనే విత్యానబ్జుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాయ ఉత్తమస్థాకానాం ధుర్యోఽగ్ర్యః ముఖ్యః న్యస్తదక్షాః భూతిద్రోహరహితై స్సర్వభూతసుహృద్భి ర్మునిభి రర్పితౌ చిత్తై విహితా వజ్జ్యై యేనేతి వా తస్మై శ్రీరామాయ కుభ్యం నమ ఇతి.

౭

కదాచి ల్లోకజిజ్ఞాసు ర్నూథో రాత్యో వలక్షితః,

చరన్వచోఽశృణో ద్రామో భార్యా ముద్దిశ్య కన్యచిత్,

౮

నాహం బిభర్మి త్వాం దుష్టా మనతీం పరవేశ్యగామ్,

స్త్రైణో హి బిభృయా త్పితాం రామో నాహం భజే పునః

౯

ఇతి లోకా ద్భూమాముఖా ద్దురారాధ్యా దపంవిదః,

పత్యా భీతేన సా త్యక్తా ప్రాప్తా ప్రాచేతసాశ్రమమ్

౧౦

అస్తర్వత్నాః గతే కాలే యమా సా సుషువే సుతా,

కుశో లవ ఇతి ఖ్యాతౌ తయో శ్చక్రే క్రియా మునిః

౧౧

అజ్గద శ్చంద్రకేతు శ్చ లక్ష్మణ స్యాత్మజా పుభౌ

తతః పుష్కల ఇత్యాస్తాం భరతస్య మహిపతే

౧౨

ఏవం సీతయా సహ దశవర్షసహస్రాణి రాజ్య ముపాస్య శ్రీరామః కదాచి ల్లోకజిజ్ఞాసుః కింవదంతీం జ్ఞాతు మిచ్ఛుః గూఢః ప్రచ్ఛన్నవేషః ఇతరై రలక్షితో రాత్యోం తత్ర తత్ర పుర్యాం చరన్ కన్యచి త్పురుషస్య వచో భార్యా ముద్దిశ్యోచ్యమాన మశృణోత్

౮

తద్వచో దర్శయతి (నెతి) పరిస్య పురుషాంతరిన్య వేశ్య గచ్ఛతి పునః పున రితి తథా అత ఏవ దుష్టా మనతీం వ్యభిచారిణీం త్వా మహం న బిభర్మి పరవేశ్యగా మపి సీతాం రామో బిభృయాత్ తత స్త్వం కిం శ్రేష్ఠ ఇతి వదంతీం ప్రత్యాహ 'స్త్రైణ ఇతి' హి యస్మా ద్ధామః స్త్రైణః అత స్పీతాం బిభృయాత్ అహంతు పునః త్రిపారవశ్యరహితః త్వాం న భజామీతి

౯

ఆతీర్థ మనంవిద స్తత్వానభిజ్ఞా దత ఏవ బహుముఖా న్నానావిధవాదినో, దురారాధ్యా ల్లోకా ద్భీతేన, పత్యా శ్రీరామేః, త్యక్తా సా సీతా, ప్రియేతసస్య వాత్మికే, రాశ్రమం, ప్రియై యయా, కథమ్మూతాంతర్వత్నీ గర్భిణ్యేవ సతీ గతే త్యన్వయః తతః కాలే ప్రసవకాలే అగతే సతి, సా సీతా, యమా సుతా సుషువే తా చ కుశో లవ ఇతి చ ఖ్యాతౌ తయోః కుశలవయోః, మునిః ప్రాచేతసః జాతకర్మాదిక్రియాః, చక్రే.

౧౦-౧౧

తథా అజ్గదాయో ద్వౌ ద్వౌ, పుత్రౌ, లక్ష్మణాదీనాం, సంబధావతుః దిశాం విజయే

(శ్రీ రామ వంశ చ రితమ్)

సుఖాహం కృతినేన శ్చ శత్రుఘ్నస్య బభూవతుః,
గంధర్వా న్కోటిశో జఘ్నే భరతో విజయే దిశామ్,
తదీయం ధన మానీయ సర్వం రాజ్ఞే న్యవేదయత్. ౧౩

శత్రుఘ్న శ్చ మధోః పుత్రం లవణం నామ రాక్షసమ్,
హత్వా మధువనే చక్రే మధురాం నామ వైపురీమ్ ౧౪

మునౌ నిక్షిప్య తనయా సీతా భర్తృ వివాసితా,
ధ్యాయంతీ రామచరణౌ వివరం ప్రవివేక హ ౧౫

తచ్చుత్త్వా భగవా న్రామౌ రుంధ న్నపి ధియా శుచః,
స్మరం స్తస్యా గుణాం స్తాం స్తా న్నాశక్నో ద్రోద్ధు మీశ్వరః ౧౬

త్రీపుం ప్రసజ్గ ఏతావా న్యర్వత్ర త్రాస మావహః,
అపీశ్వరాణాం కిముత గ్రామస్య గృహచేతసః ౧౭

దిగ్విజయకాలే కోటిశో గంధర్వాః భరతో హతవాన్ తదీయం గంధర్వాణాం సంబంధి సర్వం ధన
మాదాయ రాజ్ఞే శ్రీరామాయార్పయామాస. ౧౨-౧౩

తథా శత్రుఘ్న శ్చ మధో రసురస్య పుత్రం లవణాఖ్యం రాక్షసం, హత్వా మధువనే
మధురాం నామ పురీం విర్జమ్ ౧౪

మునౌ వాత్మికౌ తనయా నిక్షిప్య మున్యధీనౌ కృత్వా, భర్తృ శ్రీరామేణ వివాసితా విన్యా
సితా శ్రీరామస్య చరణౌ ధ్యాయంతీ వివరం భవ ఇతి శేషః ప్రవివేక ౧౫

తద్విషరప్రవేశన మాకర్ణ్య, భగవాన్ శ్రీరామ స్తస్యా స్పృతాయా స్తాం స్తా న్గణాః, స్మరన్
ధియా శుచం శోకం రుంధ న్నపిశ్వరోఽపి రొద్ధం నాశక్నోత్. ౧౬

న చాతిచిత్ర మేత దీత్యాహ- ఈశ్వరాణా మపి త్రీపుంసయోః, ప్రసజ్గః ఏతావాన్ ఎతార్థౌ
కీదృక్ సర్వత్రైవం భయావహః ఛయశబ్ద శ్శోకోపలక్షకః ఈశ్వరాణా మపి భయావహః కిముత
గ్రామ్యస్య, గృహ ఏవ చేతో యస్య తస్య ౧౭

తతః ఊర్ధ్వం బ్రహ్మచర్యం ధారయన్ సుజుహో తప్రిభుః.

త్రయోదశాబ్దసాహస్ర మగ్నిహోత్ర మఖణ్డితమ్

౧౮

స్మరతాం హృది విన్యస్య విద్ధం దణ్డకకణ్డతైః.

స్వపాదపల్లవం రామ అత్మజ్యోతి రగా త్రతః

౧౯

నేదం యశో రఘుపతే స్ఫురయాచ్ఛయాఽఽత్తలీలాతనో రధికసామ్యవిముక్తదామ్నః.

రక్షోవధో జలధిబంధన మప్రపాణేః కిం తస్య శత్రుహననే కవయ స్సహాయాః

౨౦

తతః ఊర్ధ్వం వివరప్రవేశశ్రవణానంతరం, బ్రహ్మచర్యం ధారయన్ త్ర్యంతరపరిగ్రహం వర్జయన్ ప్రభుః శ్రీరామ. త్రయోదశాబ్దానాం సహస్రాబ్దే అగ్నిహోత్ర మవిచ్ఛిన్నం యథాతథా అజుహోత్ జుహవ నను శ్రీరామాయణే 'దశవర్షసహస్రాబ్దే దశవరశతాని చ, రామో రాజ్య ముపాసత్సే' త్యేకాదశవర్షసహస్రాబ్దే శ్రీరామవతారావస్థాన ముక్తం అత్ర తు త్రయోదశాబ్దసాహస్ర మితి తేన విరూఢః మైవం తత్ర హి దశవర్షసహస్రాబ్దేత్యనేన తావంతం కాలం సిరయా సహవర్షితి దుష్కతే దశవర్షశతాసీత్యనేన తు తావంతం కాలం తయా వినాఽవస్థాన ముచ్ఛ్యతే అత ఏవ హి కోటిద్వయోక్తిః సీతయా వినా రామస్య ఏకైకవర్షసహస్రతుల్యతాఖ్యాపనాయ సహస్ర మితి నోక్తిం. ఏవం స్థితే తత్ర దశగ్రహం త్రిగుణితానాం దశానా ముపలక్షణ విత్యభిరేత్య కాల్పేన్నైనావతారసహ చరితః కలోఽత్ర గణితః,

౧౮

తతో ఽనవాసదశాయాం దణ్డకారిణ్యస్త కణ్డకై ర్విద్ధం స్వపాదపల్లవం స్మరతాం జనానాం హృది విన్యస్య విధాయ స్మర్తవ్యం కృత్సేత్యర్థః. శ్రీరామ అత్మజ్యోతిః స్వయం ప్రకాశం జ్యోతి ర్మయం స్థానం పరమపదాఖ్య, మగాత్

౧౯

అప్రపాణేః కోదండపాణేః రఘుపతేః శ్రీరామస్య రక్షోవధో జలధిబంధనం చేతీదం యశః స్తుతి ర్న భవతి తత్ర హేతుః అధికసామ్యాఖ్యాం విముక్తం, ధామప్రభావో యస్య విస్సమాఖ్యధికి ప్రభావస్యేత్యర్థః తస్య కిం కవయో వానరా స్సహాయాః. అత ముగ్రీవాద్యాశ్రయణం యథా లీలామాత్రం తదేద మపి యుక్తం చైత దిత్యభిప్రాయేణ విశిషిష్ట మరాణాం యాచ్ఛయా అత్రా ఉపా త్తా లీలార్థా తను ర్భేద తస్య

౨౦

(శ్రీరామచరితమ్)

యస్యామలం నృపనదస్సు యశోధనాఽపి గాయన్త్యమఘ్న మృషయో దిగిభేష్టృపట్టిమ్,
యన్నాకపాలవసుపాలకిరీటజుష్టపాదామ్ముజం రమువతే శృరణం ప్రపద్యే. ౨౦

స యైః స్ఫుష్టోఽభిదృష్టో వా సంవిష్టోఽనుగతోఽపి వా,
కోసలా వ్రే యయు స్థానం యత్ర గచ్ఛంతి యోగినః ౨౧

పురుషో రామచరితం శ్రవణై రుపధారయన్.
ఆన్మశంస్యవరో రాజ స్కర్మబన్ధై ర్విముచ్యతే ౨౨

పరీక్షి దువాచ—

కథం రామో జానపాదాన్ భ్రాతృణాం శ్వావిశ దాత్మనః

ఏవంవిధలీలావ్రయోజనం దర్శయన్ శరణం ప్రణతి యస్యామల మమఘ్నం పాపహరం
పాదామ్ముజమాహాత్మ్య వితి విశేష్య మధ్యాహర్యం నృపాణాం యుధిష్ఠిరాదీనాం నదస్సు యశ ఏవ
ధనం యేషాం తే తథాభూత్వా ఆపి ఋషయో మార్కణ్డేయాదయః యశోధనాపీతి నద్దిరార్జుః గాయంతి
యన్మాహాత్మ్యం దిగిభేంద్రాణాం, పట్టవ దాభరణరూపం తత్సర్వంతవ్యాప్తమిత్యర్థః నాకపాలాః దేవా
వసుపాలా వసుధాపాలకాః, వైశ్రవణాదయో వా తేషాం కిరీటై ర్ముష్టం పదామ్ముజం యస్య తం
రమువతిం శరణం ప్రపద్యే పారాంతరో త త్తస్య రమువతే ర్ముష్టం పాదామ్ముజం, శరణం ప్రపద్య
ఇత్యర్థః ౨౦

యై ర్జనైః, శ్రీరామః సంస్పృష్ట స్సందృష్ట, స్సంవిష్టః ఉపనేవితః, సంవీత ఇతి పారేఽపి
స ఏవార్జుః. అనుగతో వా తే సర్వే కోసలదేశవాసినః యత్ర యత్థానం యోగినో గచ్ఛంతి, త
త్థానం యయుః ముక్తా బభూవు రిత్యర్థః ౨౧

శ్రీరామచరిత్రశ్రవణఫల మాహ (పురుష ఇతి.) హేరాజన్ ఆన్మశంస్యవర ఉపశమ
నిష్ఠః పురుషో రామచరితం, శ్రవణై రుపధారయన్ శ్రోత్రేంద్రియవృత్తిభిః పరిచిన్వన్ కర్మ
బన్ధైః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మరూపబన్ధైః సంస్మృతిహేతుభిః ప్రముచ్యతే ముక్తో భవతి ౨౨

యద్యప్యగ్రహీ దానసం భ్రాతృ ప్రణీపత్య ప్రసాదిత ఇత్యనేన భ్రాతృజ్ఞానం రామస్య చ పరస్పర
ఛందామవర్తనం ఏకపత్నీప్రతధర ఇత్యాదినా రాజ్యసరిపాలనదశాయాం తస్యావస్థానప్రకార శ్రేయోదికం
సర్వ ముక్త మేవ, తథాపి తదేవ వున ర్విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా (కథమితి,) స రామః
కథం అవర్తతేతి శేషః ఆత్మనః భ్రాతృ న్జానపదాన్ దేశవాసినో జనాంశ్చ కథ మావిశత్

తస్మి న్య తేనన్వవర్తన్త ప్రజాః పౌరా స్తదేశ్వరే.

౨౪

శ్రీకుక ఉవాచ—

అథాదిశ ద్విగవనే భ్రాతృం ప్రిభువనేశ్వరః.

అత్మానం దర్శయ స్వానాం పురీ మైక్షత సానుగః

౨౫

అసి క్తమార్గాం గంధోదైః కరిణాం మదశీకరైః.

స్వామినం ప్రాప్త మాలోక్య మత్తానాం సుతరా మివ

౨౬

ప్రాసాదగోపురసభాచై త్యదేవగృహాదిషు.

విన్యస్తహేమకంఠైః పతాకాభి శ్చ మణ్డితామ్.

౨౭

పూగై స్సంవృతరమ్భాభిః పట్టికాభి శ్చ వాససామ్.

అదర్శై రంకుకై స్సృగ్భిః కృతకౌతుకతోరణామ్.

౨౮

భ్రాతృస్థానవదాం శ్చ కథ మన్వవర్తతేత్యర్థః తే జనాః భ్రాతర శ్చ పౌరాః ప్రజా శ్చ తస్మి న్నీశ్వరే శ్రీరామే విషయే కథ మన్వవర్తన్తేతి త్రయః ప్రశ్నాః

౨౪

తత్ర శ్రీరామస్య భ్రాతాదిషు వృత్తిప్రకార మాహ (అదేతి) అధపింహాసనోపవేశానంతరం ప్రిభువనేశ్వరః శ్రీరామో ద్విగవనే దిక్పాలనే విమిత్తే భ్రాతృ నాదికత్ అనేనైవ భ్రాతృజ్ఞా మపి తదాత్మానువృత్తి రుక్త తత స్వానాం కౌసల్యాదీనా మాత్మానం, దర్శయన్ సానుగః పురీ మయోధ్య, మైక్షత

౨౫

పౌరాణాం తస్మి న్ననుష్ఠితిం ఖ్యావయితుం తై రలఙ్కృతాం పురీం వర్ణయతి (అసి క్తమార్గా మితి త్రిభిః) గంధాద్వై శ్చందనోదకాదిభిః స్వామినం ప్రాప్తం ప్రాప్తరాజ్య మాలోక్య సుతరాం, మత్తానా మివ స్థితాం కరిణాం మదోదశీకరై శ్చాపీక్తః మార్గా యస్యాం, మత్తాం వేతి పారాంతరం. తత్ర సుతరాం మత్తామివేతి పురీవిశేషణం వాళభో వితర్కే.

౨౬

ప్రాసాదాదిషు విన్యస్తైః స్వర్కకుమ్భైః పతాకాభి శ్చ మణ్డితామ్.

౨౭

పూగై స్సంవృతః యా రమ్భాః కదళ్య, స్తాభిః విత్యసాపేక్షత్వా త్సంవృతశబ్దస్య సమాసః. యద్వా పూగై శ్చ, పత్రఫలపుష్పాదినంవృతాభి రమ్భాభి శ్చ వాససాం పట్టికాభి శ్చ మండితా మితి వూర్వేణాన్వయః.

౨౮

(శ్రీరామచందరితమ్)

త ముపేయ స్త్రత తత్ర పౌరా అర్హః పాణయః

అశిషో యయుజా ర్దేవ పాహీమాం ప్రా క్షయోద్భృతామ్.

౨౯

తతః ప్రజా వీక్ష్య పతిం చిరాగతం దిద్విక్షయోత్పుష్టగృహః త్రియో నరాః.

ఆరుహ్య హర్యాః జ్యరవిందలోచనం హ్యతృప్తనేత్రాః కుసుమై రవాకిరన్

౩౦

అథ ప్రవిష్ట స్విగృహం జుష్టం నైః పూర్వరాజభిః

అనన్తాభిలకోశాఢ్య మనర్హ్యోరుపరిచ్ఛదమ్.

౩౧

విద్రుమోదుమ్పరద్వారై రైవదూర్యస్తమ్భపజ్జిభిః.

స్థలై ర్మారకతై స్విచై చ ద్దాస్తస్పాటికభిత్తిభిః

౩౨

పౌరాణాం తస్మి స్వృత్తి మాహ-తతః, అర్హణాని పూజాసాధనాని పాణిమ యేషాం తే పౌరా, స్త్రత తత్ర తం శ్రీరామ ముపేయ రుపజగ్ముః, హేదేవ, ప్రాగ్వరాహవతారే త్వయోద్భృతాం, పృథివీం పాహీతి ప్రార్థయమానా, అశిషో, యయుజాః ప్రయుక్తవంతః

౨౯

తస్మి స్పృజానా మనువృత్తి మాహ (తమితి.) చిరా ధాగతం తం పతిం శ్రీరామం వీక్ష్యకర్ణ్య, త్రియో నరాశ్చ, ప్రజాః దిద్విక్షయా, ఉత్పుష్టా గృహ యాభి స్తాః హర్యాఞ్జారుహ్య ఆఽప్రాప్తి నేత్రాణి యాసాం తాః అరవిందలోచనం శ్రీరామం కుసుమై, రవాకిరన్, యద్వా చిరాగతం పతిం, ద్రష్టు మిచ్ఛయా, ఉత్పుష్టగృహః త్రియో నరా శ్చ ప్రజా హర్యాఞ్జారుహ్య వీక్ష్యై తృప్తనేత్రాః కుసుమై, రవాకిర నిత్యన్వయః

౩౦

స్వయం కథ మవర్తతేత్యసోఽత్తర మాహ (అదేతి యవదధ్యాయసమాప్తి) స్వగృహం ప్రవిష్టః తస్మిన్ స భగవాన్ స్వారామధీరాణా మాత్మారామమునిజనశ్రేష్ఠానా మృషభో నాయకః రామః క్రియా చేష్టా యస్యా స్తయా స్మిగ్ధయా నిరతిశయానురాగవత్త్వా సీతయా సహ రేమే ఇతి విజృంభేనాన్వయః. గృహం వర్ణయతి, పూర్వరాజభి రిక్ష్యకుప్రభృతిభి ర్జుష్టం సేవితం ప్రీతివిషయాకృతం వా అనన్తా నిరవధికా యే అభిలరత్నాదీనాం కోశా సై రాఢ్యం సమృద్ధం అనియీ ఉరవః పరిచ్ఛదా యస్మిన్ విద్రుమమయా ఉదుమ్పరా దేహశ్యో యేష తైః ద్వారైః తృతీయాస్తానాం మండిత వితి తృతీయేనాన్వయః. వైదూర్యమణిమయ స్తమ్భానాం పజ్జిభిః స్వచై చ రింద్రనిలమణిమయైః స్థలైః ప్రదేక్షైః దాంతాః ఘర్షణేన నిర్మలీకృతాః స్ఫటికా స్తన్మయాభి ర్పిత్తిభి శ్చిత్రాభిః స్రగ్భిః పతాకాభి శ్చ వాససాం మణిగణానాం చాంకుకైః పజ్జిభిః చి చైతన్యం తద్వదుల్లాసై రుజ్జ్వలై ర్ముక్తాఫలైః యద్వా

చిత్రస్యగ్నిః పతాకాభి ర్వాసోమణిగణాంకుతైః

ముక్తాపలై శ్చిదుల్లాసైః కాన్తకామోపపత్తిభిః

౩౩

దూపై దీపై స్ఫురభిభి ర్మణ్డీతం పుష్పమణ్డనైః.

శ్రీపుష్పి స్ఫురసజ్జాగ్రై ర్జుష్టం భూషణభూషితైః

౩౪

తస్మి న్న భగవా న్రామ స్నిగ్ధయా ప్రియచేష్టయా.

రేమే స్వారామదీరాణా మ్మృషభ స్సీతయా కిల.

౩౫

బుభుజే చ యథాకాలం కామాన్ ధర్మ మపీడయన్,

వర్షపూగా న్మహూ న్నృణా మభిధ్యాతాఙ్గీరలవః.

౩౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే.

ఏకాదశోఽధ్యాయః

చిరితి పృథక్పద మవ్యయం క్వచి ద్వైధూర్యప్రమాదిషు యథాశోభ ముజ్జ్వలై ర్ముక్తాపలైః ర్మణ్డీత మిత్యర్థః కాంతాః కమనీయాః కామోపపత్తయో బోగసాధనాని తాభి స్ఫురభిః దూపై శ్చ మణ్డీతం పుష్పాణి మండన మలజ్జాగ్రో యేషాం భూషణై ర్భూషితా సై స్ఫురసంకాగ్రైర్దేవతుల్యైః శ్రీపుంః సమాసాంతాభావ ప్రస్థానిత్యత్వా దార్షత్వా ద్వా, జుష్టం సేవితమే

౩౭-౩౫

కమ్యా న్యథాకాల ముచితకాల మనత్రికమ్య బహూ న్వర్షగణా న్బుభుజే. కథంభూత స్సన్ భర్తం స్వవర్ణాశ్రమోచిత మపిడయ న్ననువరుంధన్ అత్యజ విత్త్యర్థః, నృణామితి కేషే షష్ఠీ నృభి రభివ్యత మణ్డీరీపల్లవం యస్య తదాభూత స్సన్

౩౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకై లగురోః సుతేన

తద్బరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమదిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవత

పండికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకాదశోఽధ్యాయః

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ —

కుశస్య చాతిధి తస్మాన్నిషధ స్తత్పుతో నభః,
 పుండరీకోఽథ తత్పుత్రః క్షేమధన్వాఽభవ త్తతః ౧

దేవానీక స్తతో హీనః పారియాత్రోఽథ తత్పుత్రః,
 తతో బల శ్చల స్తస్మాద్వజ్రనాభోఽర్కసంభవః ౨

ఖగణ స్తత్పుత స్తస్మాద్విదృతి శ్చాభవ త్పుత్రః,
 తతో హిరణ్యనాభోఽభూ ద్యోగాచార్య స్తు జైమినేః ౩

శిష్యః కౌసల్య అధ్యాత్మం యజ్ఞవల్క్యోఽధ్యగా ద్యతః,
 యోగం మహాదయ మృషి ర్హృదయగ్రన్ధిభేదనమ్ ౪

అథ ద్వాదశోఽధ్యాయః

కుశస్య శ్రీరామసుత స్యాతిధి స్సుతోఽభవత్ తస్మాదతిథే ర్నిషధాఖ్య స్తత్పుతో
 విషేధసుతో నభః అథ నభా త్పుండరీక స్తత్పుత్రః పుండరీకపుత్రః క్షేమధన్వా ౧

తతః క్షేమధన్వనా దేవానీకోఽభవత్ తతో దేవానీకాత్ హీనః అథ తత్పుతో హీనసుతః
 పారియాత్రః తతః పారియాత్రా దృల స్తస్మాద్దృలా దృల స్తస్మాద్దృలా ద్వజనాభ స్స
 చార్కస్యాంశా త్సంభూతః ౨

తత్పుతో వజ్రనాభసుతః ఖగణ స్తస్మాత్ఖగణా ద్విదృతి స్సుతోఽభవత్ తతో విద్యతేః
 హిరణ్యనాభః సమభవత్ స చ యోగాచార్యస్య జైమినే శిష్యః యతో హిరణ్యనాభాత్ అధ్యాత్మశాస్త్రం
 కౌసల్యో యజ్ఞవల్క్యుః పరిధిగతవాన్. అధ్యాత్మం విశిష్టమ్ - యోగం యోగాఖ్యం మహాదయం
 మహా నుదయోఽభ్యుదయో యస్మాత్ హృదయగ్రన్ధి మజ్జానం భిన్న త్తీతి తథాహ తమ్. ౩-౪

పుష్పో హిరణ్యనాభస్య ధ్రువసంది స్తతోఽభవత్.

సుదర్శనోఽథాగ్నివర్ణ శ్రీఘ్ర స్తస్య మరుత్సుతః

౫

యోఽసౌ వా నై యోగసిద్ధః కలాపగ్రామ మాశ్రితః.

కలే రంతే సూర్యవంశం నష్టం భావయితా పునః

౬

తస్మా త్ప్రస్తు సుతస్తస్య సంది స్తస్యాపి మర్షణః.

సుమహాం స్తత్సుత స్తస్మా ద్విశ్వసాహోఽన్వజాయత

౭

తతో బృహద్బలో యస్తు పిత్రా తే సమరే హతః.

ఏతే హిక్ష్యకుభాపాలా అతీతా శృణ్వనాగతాః

౮

బృహద్బలస్య భవితా పుత్రో నామ్నా బృహద్రణః

ఉరుక్షత స్తత స్తస్య వత్సప్రీతో భవిష్యతి

౯

హిరణ్యనాభస్య పుష్క సుత, స్తః పుష్క ధ్రువసంది రభవత్ అథ ధ్రువసన్దే
సుదర్శన స్తస్య సుత, శ్రీఘ్ర స్తస్యాపి సుతో మరుత్

౧౦

మరుతం విశిష్ట (యోఽసౌ వితి.) యోఽసౌ మరుత్ యోగేన సిద్ధః జితకాయః
కలాపగ్రామాఖ్యం గ్రామ మాశ్రితోఽధనాఽప్యాసై. కిమర్థ మిత్యత్రాహ కలే ర్యుగస్యాంతే అసానే
నష్టం సూర్యవంశం పునర్భావయితా భావయిష్యతి, పుత్రపౌత్రాదిపరంపరయా ప్రవర్తయిష్యతి అదర్శం
తత్రాస్త ఇతి భావః

౧౧

తస్మాన్మరుతః ప్రస్తుః, తస్య సుత సంది, స్తస్యాపి మర్షణ స్సుతి స్తత్సుతో మర్షణసుత
సుమహాన్ తస్మా తుమహతో విశ్వసాహ్యః జ్ఞే

౧౨

తతో విశ్వసాహ్యో దృపహద్బలః జ్ఞే ఇత్యనుషజ్ఞః. (తం విశిష్ట) యస్తు బృహద్బలః
సమరే సజ్గామే తే పిత్రా హతః, ఏతే కదితా ఇక్ష్యకువంశజా టాపాలాః అతీతా అతిక్రాంతాః అథా
నాగతా న్నావిన ఇక్ష్యకుసూపాలాన్ మయా కథయిష్యమాణాన్ శృణు

౧౩

బృహద్బలస్య సుతో నామ్నా బృహద్రణ ఇతి ప్రసిద్ధః, తస్య బృహద్రణ స్తోరుక్షత
స్తస్తోరుక్షతస్య, వత్సప్రీత స్సుతో భవిష్యతి

౧౪

(శ్రీరామత్రస్య కుశస్యాన్వయప్రకారః)

ప్రతివ్యోమస్తతో భానుర్దేవాకో వాహినీపతిః
సహదేవస్తతో వీరో బృహదశ్వోఽథ భానుమాన్. ౧౦

ప్రతీకాశ్వో భానుమత స్సుప్రతీకస్తు తత్పుతః,
భవితా మేరుదేవోఽథ సురక్షత్రోథ ఋక్షకః. ౧౧

తస్యాంతరిక్షస్తత్పుత్రస్సుతప్తస్తదమిత్రజిత్.
బృహద్వాజిస్తు తస్యాపి బర్హిస్తస్మాద్ధనంజయః. ౧౨

రణంజయస్తస్య సుతస్సంజయో భవితా తతః,
తస్మాద్చాక్యోఽథ శుద్ధోదో లాంగలస్తత్పుతస్మృతః. ౧౩

తతః ప్రసేనజిత్రస్మాత్ ఊద్రకో భవితా తతః,
కుణకో భవితా తస్మాత్పురథస్తనయస్తతః. ౧౪

తతో వత్సప్రీతా ర్పుతివ్యోమః, తతః ప్రతివ్యోమా, ద్వానుస్తస్మాద్దేవాకస్స చ
వాహిన్యా సేనాయాః పతిస్తతో దేవాకా త్సహదేవస్తతో బృహదశ్వస్స చ వీరః అథ బృహదశ్వా
ద్భానుమాన్ ౧౦

భానుమతః ప్రతీకాశ్వస్తత్పుత్రః ప్రతీకాశ్వసుతః సుప్రతీకః అథ సుప్రతీకా న్మరుదేవ
స్సుతో భవితా తస్మాత్పురక్షత్రస్తస్మాద్భక్షకః, ౧౧

తస్య ఋక్షకస్యాంతరిక్షస్తత్పుత్రోఽంతరిక్షపుత్రస్సుతప్తస్తస్మాత్పుతస్తా దమిత్రజి
ద్భవితా తస్యామిత్రజితో బృహద్వాజస్తస్మాద్బృహద్వాజా బర్హిషో ధనంజయః ౧౨

తస్య ధనంజయస్య సుతో రణజ్ఞాయ, స్తతో రణజ్ఞాయా త్సృజ్ఞాయ స్సుతో భవితా తస్మా
త్సృజ్ఞాయా చాక్యః, అథ శాక్యా శుద్ధోదా, అథ శుద్ధోదసుతో లాగ్గలః స్మృతః ౧౩

తతో లాగ్గలా త్రప్రసేనజిత్రస్మాత్ప్రసేనజితః ఊద్రకః భవిష్యతి తతః ఊద్రకా త్కుణకో
భవితా తస్మాత్కుణకా త్పురథస్తనయో భవిష్యతి ౧౪

సుమిత్రో నామ నిష్ఠాంత స్వేతే బార్హద్రుతా నృపాః,
 ఇక్ష్వకుణా మయం వంశ స్సుమిత్రాంతో భవిష్యతి,
 యత స్తం ప్రాప్త రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ.

౧౫

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,
 ద్వాదశోఽధ్యాయః

తస్మా త్సుమిత్ర ఇతి ప్రసిద్ధ స్సుతో భవితా, నతు నిష్ఠాంతః నిష్ఠావంశస్య స్థితి స్తస్యా
 అంతః అంతిమావధిభూతః, ఏతే బృహద్రుతస్య భవితేత్యాదిసోక్తాః బార్హద్రుతా దృఢహద్రుతగోత్రజా
 భావినో నృపాః. సుమిత్రస్య నిష్ఠాంతత్వమేహ, అయ మిక్ష్వకుణాం వంశ స్సుమిత్రోఽంతో
 వ్రావధి ర్యస్య తదాభూతో భవిష్యతి, కుతః యత స్తం సుమిత్రం రాజానం ప్రాప్స్య కలౌ యుగే సంస్థా
 ముచ్చేదం ప్రాప్స్యతి వంశ ఇత్యనుషజ్ఞః

౧౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకనుధాకరస్య సర్వవిధ్యానిధేః శ్రీకైలగురొః సుతేన
 తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సాక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన
 శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత
 చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,
 ద్వాదశోఽధ్యాయః

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః

శ్రీకుక ఉవాచ—

నిమి రిజ్వేకుతనయో వసిష్ఠ మవృత ర్ద్విజమ్
ఆరభ్య సత్రం సోఽప్యహ శక్రేణ ప్రాగ్వ్యతోఽస్మి భో ౧

తం నిర్వర్త్యగమిష్యామి తావ న్మాం ప్రతిపాలయ,
తూష్టి మాసీ ధృహపతి సోఽపీంద్రస్యాకరో నృణామ్ ౨

నిమి శ్చల మిదం విద్వా సుత్ర మారభతాత్మవాన్,
ఋత్విగ్ని రపరై స్తావ న్నాగమ ద్యావతా గురుః. ౩

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః

ఏవం “జువతస్తు మనో రజ్ఞే ఇజ్వేకు ద్ద్విజత స్సుతః, తస్య పుత్రశతం జ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదండకా” ఇత్యుపక్రాంతానా మిజ్వేకుసుతానాం వికుక్షే ర్వంశః కధితః అథ నిమే ర్వంశం వివక్ష స్తావ నిమే రారసః పుత్రో నాభూదితి దర్శయితుం తత్కథామాహ (నిమిరిత్యాదినా అరాజకభయ మిత్యతః ప్రాక్తనేన) ఇజ్వేకో స్తనయో నిమిః కదాచి త్సుత్ర మారభ్య, వసిష్ఠ మృత్విజ మవృత త్వం ఋత్వి గృవేతి వసిష్ఠ మువాచేత్యర్థః, తతస్స వసిష్ఠః భో నిమే ప్రాక్ త్వద్వరణా త్ప్రాగేవాహం శక్రేణ వృతోఽస్మి ౧

అత స్తం శక్రస్య మఖం నిర్వర్త్య నిష్పాద్య కారయిత్యేత్యర్థః ఆగమిష్యామి, తావ త్పర్యంతం త్వం ప్రతిపాలయ ప్రతిక్షన్వేత్వాహ తతో గృహపతి ర్నిమి స్తూష్టిమాసీత్, కించి దప్యవదన్ తస్థౌ తత స్స షసిష్ఠ శ్శక్రస్య మఖ మకరోత్ ౨

తదా నిమి రాత్యవాన్ ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాధాత్యువి దత ఏవ ఇదం జీవితం చలం అనిత్యం జానన్ చల మితి పారే ఇదం గురోర్వచః ఆర్ద్విజ్యాకరణే మిథ్యాహేతుం జాన నిత్యర్థః యావ ధ్గురు ర్వసిష్ఠో నాగత స్తావదేవాన్యైః ఋత్విగ్ని సత్ర మారభవాన్, ౩

శిష్యవ్యతిక్రమం వీక్ష్య నిర్వర్త్య గురు రాగతః

అశవ త్పతతాం దేహో నిమేః పండితమానినః

౪

నిమిః ప్రతిదదౌ శాపం గురవే ధర్మవర్తినే

తవాపి పతతాం దేహో లోభా ధర్మ మజానతః

౫

ఇత్యుత్ససర్జ స్వం దేహం నిమి రధ్యాత్మకోవిదః.

మిత్రావరుణయో ర్జజ్ఞే హ్యార్యశ్శాంత్యం ప్రవితామహః.

౬

గంధవస్తుషు తద్దేహం నిధాయ మునిసత్తమాః,

సమాప్తే సత్రయాగేఽథ దేవా నూచు స్సమాగతాః

౭

రాజ్ఞో జీవతు దేహోఽయం ప్రసన్నాః ప్రభవో యది.

(శిష్య ఇతి) తతో, గురు ర్వసిష్ఠ శృక్రస్య మఖం నిర్వర్త్య ఆగతః శిష్యస్య నిమే ర్వ్యతిక్రమం వీక్ష్యశవత్ కిమితి పండిత మాత్మానం మన్యత ఇతి తదా తస్య నిమే ర్దేహః పతతాం వియుజ్యతామితి, నిమే ఇతి పారే, హేనిమే పండితమానిన స్తవ దేహః పతతా మిత్యర్థః

౪

(నిమి రితి) త దాకర్ణ్య, నిమి రపి ధర్మానువర్తినే గురవే వసిష్ఠాయ ప్రతిశాపం దదౌ, కిమితి విత్తలోభా ధర్మ మజానత స్తవాపి దేహః పతతా మితి.

౫

(ఇతీతి) ఒత్పిం వద న్నధ్యాత్మకోవిదో నిమి స్వం దేహం తత్యాజ తదా అన్మత్ప్రవితామహః వసిష్ఠోఽపి త్యక్తదేహః పున ర్మిత్రావరుణయో రూర్వశీదర్శనా త్పున్న్వవీర్యయో స్తస్మాం జజ్ఞే అత్రోర్వశీదర్శనా నిత్రావరుణయోః స్కన్నం రెత స్తాభ్యాం తత్కుమ్భే నిషిక్తం తస్మా జ్జజ్ఞేఽన్మత్ప్రవితామహ ఇతీతిహసోఽనుసన్దేయః

౬

అథ తం త్యక్తం నిమే ర్దేహం సుగంధివస్తుషు పరిమళద్రవ్యేషు గంధతైలేషు నిధాయ మునిసత్తమాః ఋత్విజ సత్రయాగే సత్య ధానంతరం తత్ర సమాగతాః దేవా నూచుః

౭

(రాజ ఇతి) యది యూయం ప్రభవః జీవయితుం సమర్థాః ప్రసన్నాశ్చ తస్మిన్ రాజ్ఞో నిమే రయం దేహో జీవత్వీతి తతో దేవై స్తదేతి జీవ త్వయం దేహ ఇత్యక్తే సతి నిమిః, ప్రాణా

(నిమివరితమ్)

తదేత్యుక్తే నిమిః ప్రాహ మాభూ న్మే దేహబంధనమ్.

౮

యస్య యోగం న వాంఛంతి వియోగభయకాతరాః

భజన్తి చరణామ్భోజం మునయో హరిమేధసః

౯

దేహం న వారురుత్సేఽహం దుఃఖమోహభయాశ్రయమ్.

సర్వత్రాస్య యతో మృత్యు ర్మత్స్యనా ముదకే యథా

౧౦

దేవా ఊచుః—

విదేహ ఉష్యతాం కామం లోచనేషు శరీరిణామ్

ఉన్మేషణనిమేషాభ్యాం లక్షితోఽధ్యాత్మసంస్థితః

౧౧

తదేవా మాభూ దిత్వాదినా విదేహ ఉష్యతా మిత్యతః ప్రాక్తనేన దేహబంధనం దేహయోగః పున ర్మమ మాభూత్ తత్ర హేతుం వద న్నాహ (యస్యేతి) మునయో వియోగభయకాతరాః దేహయోగే సతి పున ర్వియోగ స్స్యాత్ అతో వియోగభయదుఃఖోదర్కత్వా త్పూర్వం, యస్య దేహస్య యోగం న వాఙ్మస్తీత్యర్థః కిన్తు, హరిమేధసో భగవత శ్చరణామ్భోజ మేవ భజన్తే, హరి రాశ్రితానాం సంస్కృతిబంధం హరతీతి తథా స చాసౌ మేధా స్తేషా మిష్టప్రాసణానిష్టపరిహారో యుక్తజ్ఞానవా తస్య

౧౨

(దేహ మితి) అతోఽహం దుఃఖాదినిమిత్తభూతం దేహం నావారురుత్సే అవరోధ్యం గ్రహీతుం నేచ్ఛామి, యతో దేహస్యావరోధా దస్య దేహినః సర్వదా పునః పున రితి భావః మృత్యు రినువర్తత ఇతి శేషః యథోదకే వసతాం మత్స్యనాం మృత్యుః పౌనఃపున్యేన తద్వదిత్యర్థః

౧౩

ఇథ ముక్తా దేవా ఊచుః (విదేహ ఇతి) నిమి ర్విదేహ ఏవ సఽఽధ్యాత్మసంస్థితః సూక్ష్మదేహస్థితిమా కామం యదేచ్ఛం శరీరిణాం లోచనేషున్మేషనిమేషాభ్యాం లక్షిత స్తత్ప్రవర్త కత్వేన సూచిత ఉష్యతాం ఏవం చ యుష్మాభిః ప్రార్థిత మస్య జీవిత మపి భవిష్యతి న చ స్థూలదేహ సంబంధ ఇతి భావః

౧౪

అరాజకభయం నృణాం మన్యమానా మహర్షయః,
దేహం మమన్తు స్మ నిమేః కుమార స్సమజాయతః. ౧౨

జననా జనక స్సోఽభూ ద్విదేహ స్తు విదేహజః,
మిథిలో మధనా జ్ఞాతో మిథిలా యేన నిర్మితా ౧౩

తస్మా దుదావసు స్తస్య పుత్రోఽభూ న్నందివర్ధనః,
తత స్సుకేత స్తస్యాపి దేవరాతో మహీపతే ౧౪

తస్మా ద్బృహద్రథ స్తస్య మహావీర్య స్సుహృ త్పితా,
సుహృదో ధృష్టకేతు రైవ హర్యశ్శోఽద మరు స్తతః. ౧౫

మరోః ప్రతింధక స్తస్మా జ్ఞాతః కృతరథో యతః

తదేవం మృతా దపి నిమే ర్దేహో ద్వంశప్రవృత్తిం దర్శయతి (అరాజకభయ మితి) నృణా మరాజకత్వనిమిత్తం భయం మన్యమానా స్సంభావయంతౌ మహర్షయో నిమే ర్దేహం మమన్తుః మధిత వంతః, తతః కుమార స్సమజాయతః ౧౨

తస్య అన్యద్దాని త్రీణీ నామాన్యహ (జననా దితి) జననా దవితరసాధారిణజన్మనో నిమిత్తా, జనకపదాభిధేయో బభూవ, యద్వా, స్వదేహద్వారా జనయత్పత్నా జనకః విదేహతః జీవవియుక్తా దేహః జ్ఞాతత్వా ద్విదేహోఽభ్యుః మధనా జ్ఞాతత్వా మిథిలః యేన మిథిలశ్చాభిధేయేన నిర్మితత్వా త్పుర్యపి మిథిలాభ్యా బభూవేత్యర్థః. ౧౩

(తస్మా దితి,) తస్మా మిథిలా దుదావసు ర్యజాయతేత్యనుషంగః, తస్మిన్దావసోః నందివర్ధనః పుత్రో బభూవ తతో నందివర్ధనా త్సుకేతః, స్తస్యాపి సుకేతస్యాపి దేవరాతః పుత్రః మహీపతే ౧౪

తస్మా దేవరాతా ద్బృహద్రథః, తస్య బృహద్రథస్య మహావీర్య స్తత్పుత్రం వదన్ తం విశిష్ట సుహృత్పితౌ సుహృదః పుత్రస్య పితేత్యర్థః, సుహృదః పుత్రో ధృష్టకేతుః అథ ధృష్టకేతో హర్యశ్చ స్తతో హర్యశ్చా నృరుః ౧౫

మరోః పుత్రః ప్రతింధకః తస్మా త్ప్రతింధకా, త్కృతరథో జాతః తం విశిష్ట తత్పుత్ర

(నిమిషరితమ్)

దేవమీధ స్తస్య పుత్రో విద్యతోఽథ మహాధృతిః

౧౬

కృతిరాతి స్తత స్తస్మా న్మహారోమాఽథ తత్పుతః,
స్వర్ణరోమా సుత స్తస్య హ్రస్వరోమా వ్యజాయత.

౧౭

తత సీరధ్వజో జ్ఞే యజ్ఞార్థం కర్షతో మహీమ్,
సీతా సీరాగ్రతో జాతా తస్మా తీరధ్వజ స్సృ తః.

౧౮

కుశధ్వజ స్తస్య పుత్ర స్తతో ధర్మధ్వజో నృపః,
ధర్మధ్వజస్య ద్వో పుత్రౌ కృతధ్వజమితధ్వజౌ

౧౯

కృతధ్వజా త్కే-ఽశిధ్వజః ఖండిక్య స్తు మితధ్వజాత్.

మాహ యతః కృతరదా, దేవమీధో జాత ఇత్యనుషంగః తస్య దేవమీధస్య సుతో విద్యతః అథ విద్యతా న్మహాధృతిః

౧౬

తతో మహాధృతేః కృతిరాతః, తస్మా త్కృతిరాతా, న్మహారోమా, జాతః తత్పుతో మహారోష్ఠ స్సుతః స్వర్ణరోమా, తస్య స్వర్ణరోష్ఠః హ్రస్వరోమా వ్యజాయత

౧౭

తతో హ్రస్వరోష్ఠః సీరధ్వజో జ్ఞే తస్మిన్ సీరధ్వజశబ్దప్రవృత్తౌ నిమిత్త మాహ యతో హ్రస్వరోమస్య యజ్ఞార్థం మహీం భవం కర్షతః కర్షయత స్సుతః సీరా ల్లాజలాగ్రా తీతా దాశరథే రాభ్యో పూర్వం భూయిష్ఠా సతీ జాతా ప్రాదుర్భూతా తస్మా నిమిత్తౌ ధ్రాస్వరోమ సీరధ్వజశబ్దాభిధేయో బహువ సీర ఏవ ధ్వజవ త్థాతిహేతుః యస్య స సీరధ్వజః,

౧౮

తస్య సీరధ్వజస్య పుత్రః కుశధ్వజః, తతః కుశధ్వజా ధర్మధ్వజః హేన్మప ధర్మధ్వజస్య ద్వో పుత్రౌ తౌ చ కృతధ్వజమితధ్వజౌ

౧౯

తత్ర కృతధ్వజా త్కే-ఽశిధ్వజః, మితధ్వజాత్తు ఖండిక్యో జాతః హే రాజన్, కుశధ్వజసుతః కేశిధ్వజో బ్రహ్మవిద్యాయాం ప్రవీణః ఖణ్డిక్య స్తు కర్మయోగయాథాత్మ్యవిత్, స చ

కృతధ్వజసుతో రాజ న్నాత్మవిద్యావిశారదః ౨౦

ఖండిక్యః కర్మతంత్రజ్ఞో భీతః కేశిధ్వజా ద్గతః.
భానుమాం స్తస్య పుత్రోభూ చ్చతద్యుమ్న స్తు తత్పుత్రః ౨౧

శుచి స్తతనయ స్తస్మా త్సనద్వాజ స్తతో భవత్.
ఊర్ధ్వకేతు స్సనద్వాజా దజోఽద పురుజి త్పుత్రః ౨౨

అరిష్టనేమి స్తస్యాపి సుతాయు స్తస్య పార్శ్వగః,
తత శ్చిత్రరథ స్తస్య క్షేమాద్రి ర్మిథిలాధిపః ౨౩

తస్మా ధేమరథ స్తస్య సుతః కృత్యరథ స్తతః,
అసీ దువగురు స్తస్మా దువగుప్తోఽగ్నిసంభవః ౨౪

శ్వనినోఽద తతః పుత్ర స్సువర్చా యత్పుభూషణః.
శ్రుత స్తతో జయ స్తస్మా ద్విజయోఽన్య దృత స్సుతః ౨౫

కేశిధ్వజా ద్భీతో గతః. తస్య కేశిధ్వజస్య, సుతో భానుమా= బభూవ తత్పుత్రో భానుమత్పుత్రః శతద్యుమ్నః. ౨౦-౨౧

తస్మా చ్చతద్యుమ్నా చ్చుచి స్తనయోఽభూ, తత శ్శుచే, సనద్వాజో, అభవత్, సనద్వాజా ద్ఊర్ధ్వకేతుః, అధోర్ధ్వకేతో రజ స చ పురుజిత్పుతో యన్య తదాభూతః ౨౨

తస్యాపి పురుజిత్తోపి, సుతోఽరిష్టనేమి స్తస్య శ్రుతాయు స్తస్య పార్శ్వగః, తతః పార్శ్వగా చ్చిత్రరథ. తస్య చిత్రరథస్య క్షేమాద్రి స చ మిథిలాధిపః ఇదం పూర్వేషా మపి విశేషణమ్ ౨౩

తస్మాత్ క్షేమాదేః హేమరథ స్సుత స్తస్మా త్కృత్యరథ స్తస్మా దువగురు రాసీత్, తస్మా దువగురో దువగుప్తః స చాగ్నిసంభవః అగ్నే రంశా త్సంభూతః ౨౪

తత ఉవగుప్తా చ్చ్యవసః పుత్రోఽభవత్, తత స్సువర్చాః యత్ యస్మా త్పుభూషణో జజ్ఞై తత స్సుభాషణా చ్చుత్రో జజ్ఞే. తస్మా చ్చుత్రా జ్ఞయ స్తస్మా జ్ఞయా ద్విజయః అన్య విజయస్య, సుతో దృతః, వ్రత ఇతి పారా వ్రతమ్. ౨౫

(నిమిషరితమ్)

శునక స్తత్పుతో జజ్ఞే వీతిహవ్యో ధృతి స్తతః.

విపులాశ్వో ధృతే స్తస్య కృతి స్తస్య మహావశీ

౨౬

ఏతే వై మైథిలా రాజ న్నాత్మవిద్యావిశారదాః.

యోగేశ్వరప్రసాదేన ద్వంద్వై ర్ముక్తౌ గృహేష్యపి

౨౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,

త్రయోదశోఽధ్యాయః

తత్పుతో వ్రతసుత శునకః ఆనమ ఇతి పారాంతరం తతో వీతిహవ్య, స్తత శ్చ ధృతిః
ధృతే ర్విపులాశ్వ, స్తస్య కృతిః, తస్య కృతే ర్మహావశీ జజ్ఞే

౨౮

హే రాజ, న్నేలే కఠిణాః మైథిలాః మిథిలవంశజాః ఆత్మవిద్యాయాం, విశారదాః
యోగేశ్వరప్రసాదేన భగవత్ప్రసాదేన గృహేషు వసంతాఽపి, ద్వంద్వై ర్ముఖదుఃఖాదిభి, ర్విముక్తౌ,
బభూవుః

౨౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయ.పారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

త్రయోదశోఽధ్యాయః

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

అథాత శ్శూరియతాం రాజ స్వంశ సోమస్య వావనః,
యస్మి నైషాదయో భూపాః కీర్త్యంతే పుణ్యకీర్తనాః.

౧

సహస్రశిరసః పుంసో నాభిహదసరోరుహాత్
జాతస్యాసీ త్పుతో దాతు ర్మః పితృసమో గుణైః.

౨

తస్మా ద్దృగ్భీష్కథవ త్పుత్ర సోమోఽమృతమయః కిల,
విప్రౌషధ్యమ్బుగర్భాణాం బ్రహ్మణా కల్పితః పతిః

౩

అథ చతుర్థశోఽధ్యాయః

తదేవం సూర్యవంశ మనువర్ణ్యాధ సోమవంశ మనువర్ణయితుం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞ శ్శుక్రాషా
ముత్పాదయతి మునిః (అధీతి) హేరాజ న్నథ సూర్యవంశవర్ణనాంతరం మయా కథ్యమాన సోమవంశ
శ్శూరియతాం త్వయేతి శేషః శ్రోతవ్యతాఖ్యాననామ వంశం విశిష్టి పాపన ఇతి తత్ర హతు మాహ
యస్మిన్నితి కీర్త్యత ఇతి కీర్తనం యశః పుణ్యం కీర్తనం యేషాం తే ఐశాదయః పురూషాదయో
నృపాః యస్మిన్ సోమవంశే కీర్త్యంతే

౧

తత్ర వంశస్య పూర్వావధిం వత్తుం సోమో త్ప్రాక్షానా నాహ (సహస్రశిరస ఇతి) సహస్రం
శిరాంపి యస్య తస్య పుంసః లనిరుద్ధరూపిణః పరమపురుషస్య గర్భోదకేషు శయానస్య నాభి రేవ
ప్రాద స్తస్మిన్ య దుత్పన్నం సరోరుహం జగత్పద్మం తస్మా జ్ఞాతస్య ధాతు శ్చతుర్ముఖస్య
సుతోఽత్రి రాసీత్ స చాత్రి గుణైః పితృసమ శ్చతుర్ముఖతుల్యః

౨

తస్మా దత్రేః దృగ్భ్యః ఆనందాశ్రుభ్యః సోమ శ్చంద్రః పుత్రోభివత్ అత ఏవామృతమయః
కిలే త్యాశ్చర్యే పారాంతరే దృశో నేత్రాత్ న చైవం “చంద్రమా మనసో జాత” ఇతి శ్రుతివిరోధః
తస్యైవాత్ర జన్మాంతరకథనాత్ వక్ష్యమాజదర్పస్య కారణం వదన్ సోమం విశిష్టి (విపేతి)
బ్రహ్మణా సోమో విప్రాదీనాం పతిః కల్పితః, కృతః పతిత్వేన కృత ఇత్యర్థః అంబుగర్భాః
కుముదాదయః.

౩

(బుధజననమ్)

యోఽయజ ద్రాజసూయేన విజిత్య భువనత్రయమ్,
వత్సీం బృహస్పతే ర్దర్షా త్తారాం నామాహర ద్బలాత్

స యదా దేవగురుణా యాచితోఽభీక్ష్యశో మదాత్,
నాత్యజ తత్కృతే జజ్ఞే సురదానవవిగ్రహః

శుక్రో బృహస్పతే ద్వేషా దగ్రహీ త్సా సురోడుపమ్,
హరో గురుసుతం స్నేహో త్వర్వభూతగజై ర్వృతః

సర్వదేవగణోపేతో మహేంద్రో గురు మన్యగాత్
సురాసురవినిశోఽభూ త్వమర స్తారకామయః

య సోమో భువనత్రయం విజిత్య రాజసూయేనాంజత్ సోమస్య పుత్రో బుధ ఇతి కదాద్వారేణాహ (సార్దై ర్నవభిః వత్సీ మితి) బృహస్పతేః వత్సీం తారాం నామ తారేతి ప్రసిద్ధాం దర్షా ద్బలా త్ప్రసహ్య హృతవాన్

స సోమో యదా దేవానాం గురుణా బృహస్పతినా పునః పున ర్యాచితో మదా ద్దర్షా న్నాత్యజత్ తారా మితి శేషః తదా తత్కృతే తన్నిమిత్తం దేవానాం దానవానాం చ విగ్రహో ద్వేషః జజ్ఞే

సురాసురాణాం విగ్రహజన్మప్రకార మాహ (శుక్ర ఇతి.) బృహస్పతేః ద్వేషా ఛ్చుక్ర స్సాసురః అసురై స్సహితః ఉడువముడూని నక్షత్రాణి పాతీతి తథా తం సోమ మగ్రహీత్ స్వపక్షపాతిన మకరో దిత్యర్ధః సద్ధి రార్షః తథా హరో రుద్ర స్పర్వై ర్భూతగజై ర్వృతః గురో రజ్జిరస స్సుతం బృహస్పతిం స్నేహో దగ్రహీత్ అజ్గిరస స్సకాశా త్ప్రవిద్యో హర ఇతి హి ప్రసిద్ధిః, అతో గురుసుతి మిత్యుక్తమ్

తథా సర్వై ర్దేవగజై రుపేతో మహేంద్రః గురుం బృహస్పతి మన్యగా దనుససార ఏవం స్థితే తదా సురాణా మసురాణాం చ వినాశో యస్మా త్స సమర స్సజ్ఞామ స్తారకామయః తారకా తారా తస్యాః నిమిత్తభూతాయా అగత స్తారకామయః “తత అగత ఇత్యధికారే మయ శ్చేతి మయత్” అభూ ద్భూవా

నివేదితోఽథాంగిరసా సోమం నిర్భర్త్య విశ్వస్పృహ,
తారాం స్వధర్త్రే ప్రాయచ్చ దంతర్వత్సీమనై త్పతిః

౮

గర్భం త్సజాతు దుష్పృజ్ఞే మత్తేత్రే త్వాహితం పరైః,
నాహం త్వా భస్మసా త్కుర్యాం ప్రియం సాంతానికేఽనతి.

౯

తత్యాజ ప్రీడితా తారా కుమారం జనకప్రభుమ్,
స్పృహ మాంగిరస శ్చక్రే కుమారే సోమ ఏవ చ

౧౦

మమాయం న తవేత్సుచ్చై స్తస్మి నివదమానయోః
పప్రచ్చు ర్మషయో దేవా నైవోచే ప్రీడితా తు సా

౧౧

కుమారో మాతరం ప్రాహ కుపితోఽశీకలజ్జయా,

అథ సోమం నిర్భర్త్య అగ్గిరసా విశ్వస్పృహృష్టా విజ్ఞాపితో బభూవ తత స్తద్భయా
తోమ స్తారాం భర్త్రే బృహస్పతయే ప్రాయచ్చ దతాత్ తదా పతి ర్బృహస్పతి ర్భార్యా మంతర్వత్సీం
గర్భిణీ మనై దబుధ్యత. ఆహ చేతి శేషః

౮

తదేవాహ (గర్భ మితి) హేదుష్పృజ్ఞే మత్తేత్రభూతాయాం త్వయి పరై రాహితం
హేతుగర్భ మిదం పరై రాహితత్వా దాకు గర్భం త్యజ గర్భే త్యక్తే భస్మీకరిష్యతీతి విభ్యతీం ప్రత్యాహ
(నాహ మితి) సాంతానికే సంతత్యాదాయకే పుత్రే అనతి అవిద్యమానే సతి ఆహం ప్రియం త్వాం న
భస్మసా త్కుర్యాం న భస్మీకరొమీతి.

౯

తతో ప్రీడితా లజ్జితా తారా జనకస్య చంద్రస్యేవ ప్రభా యస్య తం కుమారం
తత్యాజ ప్రసూతపతీ తత స్తస్మిన్ కుమారే అగ్గిరసో బృహస్పతి సోమ శ్చ స్పృహం చక్రే క్షేత్రజత్వా
ద్వీర్యజత్వా చ్ఛేత్సుభయత్ర హేతుద్వయం భోద్యమ్

౧౦

ఏవం స్పృహయా మనైవాయం సుతో న తవేత్సేవం తస్మిన్ పుత్రనిమిత్త ముచ్చై
రాగ్గీరససోమయో నివదమానయో ససతో దైవా ఋషయ శ్చ పప్రచ్చు స్తా మితి శేషః తదా ప్రీడితా
సా తారాఽపి నైవోచే నోనాచ

౧౧

తతో మాతరం తారాం కుమారః క్రుద్ధః ప్రాహ కిమితి హేలనద్వృత్తే త్వం వ్యర్థయా
లజ్జయా మిద్యాలజ్జయా వా కిం నావోహః నొక్తవతీ అధునా కస్యాపత్నం పుత్రః అహ మితి శేషః

(బుధజననమ్)

కిం నావోచ స్త్వసద్వృత్తే హ్యత్మావద్యం వదాతు మే ౧౨

బ్రహ్మ తాం రహ ఆహూయ నమప్రాక్షీ త్తు సాంత్యయన్.
సోమస్యేత్యాహ శనకై సోమ స్తం సుత మగ్రహీత్ ౧౩

తస్యాత్మయోని రకృత బుధ ఇత్యభిధాం నృప.
బుద్ధ్యా గమ్భీరయా యేన పుత్రేణాపోడురాఙ్ముదమ్ ౧౪

తతః పురూరవా జజ్ఞ ఇశాయాం య ఉదాహృతః,
తస్య రూపగుణౌదార్యశీలద్రవిణవిక్రమాః. ౧౫

శ్రుత్వోర్వశీంద్రభవనే గీయమానా స్సురర్షిణా.
అదంతిక ముపేయాయ దేవీ స్మరశరార్ధితా,

తస్మేమహ్యం వదేతి అత్ర “న త్వాం తు భస్మసా త్కుర్యా మాత్మావద్య విగూహిసి” మితి క్షచి
త్సర్వతే ఆత్మావద్యం ఆత్మదోషం విగూహయ వ్రాద్భాదయంతీ తథా తాం శేషం స్పష్టమ్ ౧౨

ఏవం మాతు స్సమీపే నిర్భర్త్య అధిక్షేప్తారం తం కుమారం వీక్ష్య బ్రహ్మ చతుర్ముఖః
రహ ఏకాంతే తాం తారాం ఆహూయ సాంత్యయ స్సమనయన్ నమప్రాక్షీత్ కస్యాయం సుత ఇతి
పృష్టవాన్ పృష్టా చ సా శనకైః లజ్జయా శనైః సోమస్యేత్యాహ చంద్రస్య సుత ఇత్యువాచ, తతః
సోమః తం సుతం అగ్రహీత్ బ్రహ్మణానుజ్ఞాతోఽగృహీత్ ౧౩

హేనృప ఆత్మయోని ర్భ్రహ్మ తస్య కుమారస్య బుధ ఇత్యభిధాం నామధేయం చక్రే
తస్య ప్రవృత్తై నిమిత్త మాహ (బుద్ధ్యేతి) ఉడురా ట్పంద్రః యేన యతో, గమ్భీరయా బుద్ధ్యా
పుత్రేణ హేతునా ముదం హర్ష, మాప ప్రాప్తవాన్ తతోఽయం బుధ ఇతి ౧౪

తతో బుధా త్పురూరవా జాతః. కోఽసౌ, య ఇశాయాం సుద్యుమ్నప్రీరూపే ఉక్తః జాత
ఇత్యుక్తః ప్రథమాధ్యాయే సోఽయ మిత్యర్థః పురూరవస ఉర్వశ్యా మాయః ప్రముఖః పుత్రా జజ్ఞిరే
ఇతి వత్తుం కథా మాహ (తస్యేత్యాదినాయావ దధ్యాయసమాప్తి) తస్య పురూరవసో రూపాద్వి.

మిత్రావరుణయో శ్వాపా దాపన్నా నరలోకతామ్

౧౬

నిశామ్య పురుషశ్రేష్ఠం కందర్ప మివ రూపిణమ్

దృతిం విష్ణుభ్య లలనా హ్యుపతస్థే తదంతికమ్

౧౭

స తాం విలోక్య నృపతి ర్హర్షేణోత్పల్లలోచనః,

ఉవాచ శ్లక్ష్యయా వాచా దేవీం హృష్టతనూరుహః

౧౮

పురూరవా ఉవాచ—

స్వాగతం తే వరారోహే హ్యసృతాం కరవామ కిమ్

సంగచ్ఛస్య మయా సాకం రతి ర్నా శాశ్వతీ సృమాః

౧౯

నింద్రభవనే సురర్షిణా నారదేన, గీయమానాన్ శ్రుత్వా ఊర్వశీ దేవీ స్మరశరార్ధితా కామార్తా, తస్య పురూరవస సమీపముజేయాయ ఆజగామ తత్ర రూపం సౌందర్యం ఔదార్యం వదన్యతాశీలం సుస్వభావ స్సద్వృత్తి శ్చ ద్రవిణం ధనం, విక్రమః పరాక్రమః గుణశబ్దేన గాఢీర్హర్షదైర్యాదిసజ్జహః, నను దేవీ కుతో మనుష్యాంతిక ముపగచ్ఛే తత్రాహ (మిత్రావరుణయోరితి) మిత్రావరుణయో శ్వాపా న్నరలోకతాం మనుష్యభావం, అపన్నా ప్రాప్తా సతీ నరలోకవాపిత్వం వా ప్రాప్తేత్యర్థః ౧౬-౧౮

సా చ లలనా ఊర్వశీ కందర్ప మివ రూపిణం సుందరర్థ, పురుషశ్రేష్ఠం పురూరవసం నిశామ్య దృష్ట్వా దృతిం దైర్యం విష్ణుభ్యలమ్భ్య, తస్య పురూరవసః అంతికం సమీపం ఉపతస్థే ప్రాప్తవతి ౧౭

తతి సృ నృపతిః పురూరవా స్తాం లలనాం విలోక్య హర్షేణోత్పల్లే వికపితే లోచనే యస్య హృష్టా మృదఞ్చితాని తనూరుహాణి రోహణి యస్య తథాభూతః శ్లక్ష్యయా మృద్వాన్య, వాచా దేవీ మూర్వశీ మువాచ, ౧౮

తదేవాహ (స్వాగత మితి) హేవరారోహే తే త్వయా స్వాగతం హి ఆస్మతా ముసవిశ్యతాం కింకరవామ త్వద్విధేయా వయ మిత్యర్థః, మయా సహ, సజ్గచ్ఛస్య సజ్గతా భవ నౌ అవయోః శాశ్వతీ సృమాః రతి రస్త్యితి ౧౯

(బుధజననమ్)

శూర్యఖ్యవాచ—

కస్యా స్త్యయి స సజ్జేత మనో దృష్టి శ్చ సుందర.

యదంగంతర మాసాద్య చ్యవతే హ రిరంసయా

౨౦

ఏతా పురణకౌ రాజ న్న్యాసౌ రక్షస్య మానద,

రంస్యేఽహం భవతా సాకం శ్లాఘ్యస్త్రీప్రిణాం వర స్మన్మతః.

౨౧

ఘృతం మే వీర భక్యం స్యా న్నేక్షేత్వాఽన్యత్ర మైధునాత్,

వివాసనం త త్తదేతి ప్రతిపేదే మహామనాః

౨౨

ఏవ ముక్తోర్వశాహ (కస్యా ఇతి) హేసుందర త్వయి కస్యాః త్రియాః మనో దృష్టి శ్చ స సజ్జేత సర్వస్యా అపి మనోదృష్టి శ్చ సజ్జత ఏవేత్కర్థః ఆసక్తా హేతుం వదంతీ విశిష్ట-యస్య తవాఙ్గంతరం వక్షో రింసయా రస్తు మిచ్ఛయా ఆసాద్య ప్రాప్య నారీ న చ్యవతే నావయాతి య ద్యస్మా దితి వా యదఙ్గా న్న రమాసాద్యేతి పారాంతరం తదా రమా శ్రీ శ్శోభా సౌందర్యలక్ష్మీ రితి యావత్ సా రస్తా మిచ్ఛయేహ త్వచ్ఛరీరే ఆసాద్య యత్ యస్య తవాఙ్గా త్సున ర్న చ్యవతే నావయాతీత్యర్థః

౨౦

మిత్రావరుణశాపావసానం భాషాభజమిషేణ జిగమిషో స్తస్యా భాషాబంధ మాహ (ఏతా వితి ద్వాభ్యాం) హేరాజన్ ఏతా పురణకౌ మేషౌ న్యాసౌ నిక్షేపరూపౌ, న్యస్తా వితి పారే మయేతి శేషః మయా త్వదంతికే నిషితా విత్యర్థః, మమ పుత్రతుల్యా విమా విత్యభిప్రాయః, పుత్రయో ర్నియమానయోః హృతా వత్సాదేతి చ వక్ష్యమాణత్వాత్ తౌ రక్షస్య పాలయ, తద్రక్షణ ఘోవాన్మత్సంమానన మిత్యభిప్రాయేణ సంబోధయతి హేమానదేతి, భవతా సహాహం రంస్యే యావదిమా భవాన్ రక్షితా తావ దితి శేషః యః శ్లాఘ్య స్స ఏవ ప్రీణాం వరః స్మన్మతః

౨౧

హేవీర ఘృత మమృతం మమ భక్తిం స్యాత్ “అమృతం వా ఆజ్య” మితి శ్రుతేః మైధునా నైధునకాలా దన్యత్ర కాలే త్వాం వివాసనం సగ్గుం, నేక్షే యదా త్వం వివాసన మాత్మాసు మైధునా దన్యత్ర దర్శయిష్యసి తదా గమిష్యామీతి భావః. ఏవం తయా కృతం భాషాబంధనం తద్దై వా స్త్రితి మహామనాః పురూరవాః ప్రతిపేదే ఆజ్ఞీచకార

౨౨

అహో రూప మహా భావో నరలోకవిమోహనమ్.

కో న సేవేత మనుజో దేవీం త్వాం స్వయ మాగతామ్

౨౩

తయా స పురుషవ్యాఘ్రే రమయన్త్యా యథార్హతః,

రేమేఽమరవిహారేషు కామం చైత్రరథాదిషు

౨౪

రమమాణ స్తయా నిత్యం పద్మకింజల్క-గంధయా.

తన్ముఖామోదముషితో ముముదేఽబ్జగణా నృహలాన్

౨౫

ఆనేతు మూర్వశీ మింద్రో గంధర్వా నృమచోదయత్.

ఊర్వశీరహితం మహ్య మాస్థానం నాతిశోభతే

౨౬

త ఉపేత్య మహారాత్రౌ తమసి ప్రత్యుపస్థితే.

తదేవాహ (అహో ఇతి) అహో అత్యాశ్చర్యం. తవేదం రూపం సౌందర్యం భావోఽభిప్రాయవిశేష శ్చ నరలోకవిమోహనం నరలోకం విమోహయతి తదా తదుభయ మితి శేషః. అత స్త్వాం స్వయ మాగతాం దేవీం కో ను మనుజో న సేవేత సర్వోఽపి మనుజ స్సేవేత్తే వేత్త్యర్థః

౨౩

(తయేతి) తత స్తయా యథాయోగ్యం రమయన్త్యా క్రీడయన్త్యా ఊర్వశ్యా సహ ఎరుషక్రేష్టః పురూరవాః సురా విరహారంత్వే ప్లితి తథా తేషు చైత్రరథప్రభృతిషు వనేషు ఆదిః జైన నందనపారిభద్రాదిసన్నిహః కామం యదేష్టం రేమే

౨౪

(రమమాణ ఇతి) పద్మకింజల్క-స్య గంధ ఇవ దేహగంధో యస్యా స్తయా ఊర్వశ్యా సహ నిత్యం రమమాణః తస్యా ముఖామోదేన, ముషితః ప్రలోభిత స్సన్ బహూ నబ్జగణా న్ముముదే

౨౫

(ఆనేతు మితి) తతః కదాచి దింద్రః ఊర్వశ్యా రహితం మహ్యం మమాస్థానం నాతివ శోభత ఇతి విచార్యేతి శేషః. ఊర్వశీ మానేతుం గంధర్వాన్ సమచోదయత్ ప్రేషయామాన

౨౬

(త ఇతి) తత స్తే గంధర్వా మహారాత్రౌ మధ్యరాత్రే “మహావిశా ద్వే ఘటికే రాత్రౌ మధ్యమయామయో” రితి స్మృతిః తమసి అంధకారే నిద్రాయాం వా ప్రత్యుపస్థితే సంప్రాప్తే సతి

(బుధజననమ్)

ఊర్వశ్యరణకౌ జహ్రూ ర్న్యస్తౌ రాజని మాయయా ౨౬

నిశమ్యాక్రందితం దేవీ పుత్రయో ర్నీయమానయోః,
హతాన్యూహం కునాదేన నపుంసా వీరమానినా ౨౭

యద్విస్రమ్భా దహం నష్టా హృతా పత్యా చ దస్యభిః,
య శ్చేతే నిః సంత్రస్తో యథా నారీ తథా పుమాన్ ౨౮

ముంచ ముంచాశ్వపనర బాహూ మద్గాత్రవేష్టితౌ,
అతీవ కాతరో హాత్వం మాయయా యోతిలమ్పటః ౩౦

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఇతి వాక్సాయకై ర్విద్ధః ప్రతోదై రివ కుంజరః
నిశి నిష్క్రిశ మాదాయ వివస్తోఽభ్యద్రవ ద్రుషా ౩౧

రాజని పురూరవపి న్యస్తౌ పాల్యత్వేన నిహితౌ ఊర్వశ్యా ఉరణకౌ మేషౌ మాయయా జహ్రూ
రపహృతవన్తః ౨౬

నిశమ్యేతి తదా నీయమానయోః పుత్రయో రురణయో రాక్రందితం రోదనం నిశమ్యాక్రన్త్య
ఆహేతి శేషః జిగిమిషో స్తస్యాః పరుషోక్తి మాహ (హా హతాస్మీతి సార్ధేన) కుత్సితనాదేన
నపుంసా నపుంసకేన అవీర మాత్మానం వీరం మన్యత ఇతి వీరమాని తేనానేనాహం హతాస్మి ౨౭

యస్యాస్య కునాదన్య విస్రమ్భాత్ విశ్వాసా దహం దస్యభి ర్న్యతే అపత్యే పుత్రౌ యస్యా
స్యా నష్టప్రాయా అభవం యథా నారీ దివా అహ్ని సంత్రస్తా సతీ శేతే తథా యోఽయం పుమా నపి
శేతే అత్రాంతరా క్వచి త్సున్తకేషు “ముఞ్చ ముఞ్చాశ్వపనర బాహూ మద్గాత్రవేష్టితౌ, అతీవకాతరో
హాతుం మామయం యాతి లమ్పట” ఉత్యధికః శ్లోకః పర్యతే తత్రాయ మపి తస్యాః పరుషోక్తిరూప ఏవ
మద్గాత్రే వేష్టితౌ బాహూ మఞ్చ ముఞ్చ అపగచ్ఛ అయం మాం హాతుం కారో భీతః లమ్పట శ్చ
యాతీతి నిందా ౨౮-౩౦

ఇతీ దృశై ర్వాగ్రూపై స్సాయకై రిషభః ప్రతోదై రజ్జుకైః యజ్ఞం ఇవ విద్ధః
పురూరవాః నిష్క్రంశం ఖడ్గ మాదాయ వివస్తోఽగ్నుః రుషా నిశి రాత్రా వభ్యద్రవత్ ౩౧

తే విసృజోరణౌ తత్ర విద్యోతంతే స్మ విద్యుతః,
 అదాయ మేషా వాయంతం నగ్న మైక్షత సా పతిమ్ ౩౨
 ఐలోఽపి శయనే జాయా మపశ్య విమనా ఇవ
 తచ్చిత్తో విక్లబ శోచ స్పృఖామోన్మత్తవ నృహీమ్ ౩౩
 స తాం వీక్ష్య కురుక్షేత్రే రహ స్యన్యా శ్చ తత్సఖీః,
 పంచ ప్రహృష్టవదనః ప్రాహ సూక్తం పురూరవాః ౩౪
 అయి జాయే తిష్ఠ తిష్ఠ ఘోరే న త్యక్తు మర్హసి,
 మంత్రా అద్యాప్యనిర్వృత్తా వచాంసి కృణవావహై ౩౫
 సుదేహోయం పతత్యద్య దేవి దూరం హృత స్తయా,
 ఖాదంస్త్యేనం వృకా గృధ్రా స్త్వత్ప్రసాదస్య నాస్పదమ్ ౩౬

తదా తే గంధర్వా ఉరణౌ తత్ర విసృజ్య విద్యుతః విద్యుత ఇవ విద్యోతంతే స్మ యద్వా
 విసృజ్య జగ్ము రితి శేషః తదా విద్యుత స్తటితోఽపి విద్యోతంతే స్మేత్యర్థః అదా మేషా
 వాయాగచ్ఛంతం నగ్నం పతిం సా ఉర్యశీ దదర్శ తతో భాషాభక్తా నిర్బిణామేలి చ ఙ్గియమ్ ౩౨

తతః ఐలః పురూరవాః శయ్యాయాం జాయా మపశ్యన్ దుఃఖితమనా స్తన్యా మేన చిత్తం
 యస్య సః విక్లబః అదృష్ట శోచ స్పృన్మత్తవ నృహీం బ్రామ ౩౩

ఎవం పృథ్వీ మఠన్ స పురూరవాః కురుక్షేత్రే సరస్వత్యా స్తీరే తా మూర్ఖాంః ఉత్ర భీ శ్చ
 పశ్య పశ్యన్ ప్రహృష్టం వదనం యస్య సః సూక్తిం శోభనం చః ప్రాహ ౩౪

తదేవాహ (అయితి ద్వాభ్యాం) అయిత్యన్వయం సంబోధనార్థకం, అయి జాయే హేతార్యే
 తిష్ఠ తిష్ఠ ఘోరే దుఃఖే త్యక్తుం పాతయతుం మా మితి శేషః. న్వాసి అద్యాపి మంత్రా రహస్యల్లాపాః
 లనిర్వృత్తా అనమాప్తాః వచాంసి కృణవావహై గోష్ఠిం కరవావహై కృపణవాదనహితసల్లాపవిశేష
 మావాం కరవావేత్యర్థః ౩౫

హే దేవి త్వయా హేతుభూతయా దూరం హృతః నీతః సుదేహః కమనీయోదేహః మమేతి
 శేషః అత్ర పతతి ఎవం సతి తం దేహం వృకా గృధ్రా శ్చ ఖాదంతి ఖాదిన్యంతి ఏవం చ త్వత్ప్రసాద
 స్యాస్పదం విషయో న భవిష్యతి ఇదం తత్ప్రసాదం పున స్సంభాషయతో రాజ్ఞో వహః సుదేవోఽయ మితి
 పారాంతరం తదాయ మర్థః పురూరవా స్వయం మేవాత్మాన మపరోక్షవన్నిర్దేశః సుదేహః పురూరవా
 శృంగీరస్థ శ్చేతనో లక్షితః, వృకాః ఇంద్రియాణి బాధకత్వాత్ గృధ్రాః “గృధ్రా అభిశాంజాయాం” లోఽపి
 ఇత్యర్థః, తచ్చర్మి ఉర్యశీవిషయః ౩౬

(బుధజననమ్)

అథోర్వశ్చవాచ—

మా మృషా పురుషోఽసి త్వం మా స్మ త్వాఽద్యు ర్వృకా ఇమే.

క్వాపి సఖ్యం న వై శ్రీణాం వృకాణాం హృదయం యథా ౩౩

ప్రియో హ్యకరుణాః క్రూరా దుర్మృష్టాః ప్రియసాహసాః,

ఘ్నంత్యల్పారేఽపి విస్రబ్ధం పతిం భ్రాతర మఘ్నత ౩౪

విధయాశీకవిస్రమ్భ మజ్ఞేషు త్యక్తసౌహృదాః,

నవం నవ మభీష్నంత్యః పుంశ్చల్య నైవ్విరవృత్తయః. ౩౫

సంవత్సరాంతే హి భవా నేకరాత్రం మయ్యేశ్వర

వత్స్య త్యవత్యాని చ తే భవిష్య న్న్యపరాణి భోః ౩౬

అథోర్వశీ ప్రాహ (మా మృషేతి.) త్వం. మృషాపురుషః మిథ్యావ్రతిజ్ఞః పురుషో మాసి మాభూః ధీరో భవేత్యర్థః మా మృథా ఇతి పారే మా మ్రియస్వేత్యర్థః ఏవం చేమే వృకా స్త్వాం. మాస్మాద్యుః మాఖాదిషుః న ఖాదిష్యంతీత్యర్థః. క్వాపి శ్రీణాం సఖ్యం న స్థిరం యథా వృకాణాం. తద్వత్ శ్రీణా మపి హృదయమ్ ౩౩

తదేవ ప్రపంచయతి అకరుణాః కృపారహితాః క్రూరస్వభావా శ్చ దుర్మృష్టాః క్షమార హితాః ప్రియే నిమిత్తే సాహసం యాసాం తాశ్చ హి యస్మా దల్పార్థే అల్పప్రయోజనే నిమిత్తే విస్రబ్ధం విశ్వస్తం పతిం భ్రాతరం వా ఘ్నంతి ౩౪

(విధాయేతి) కించాశీకవిస్రమ్భం కపటవిశ్వాస మజ్ఞేషు స్వాభిప్రాయానభిజ్ఞేషు విధయ త్యక్తం సౌహృదం యాభి స్తథాభూతాః, నవం నవం, కాంత మభీష్నంత్యః కామయమానాః పుంశ్చల్యః వ్యభిచారిణ్యః నైవ్విర స్వచ్ఛందా వృత్తి ర్యాసాం తా శ్చ భవంతి అవో మత్సఖ్యం త్యజేతి భావః. ౩౫

(సంవత్సరేతి) హే ఈశ్వర భర్తః భవాః సంవత్సరాంతే ఏకస్యాం రాత్ర్యాం మయా సహ వసతు తథా సత్య పరాణ్యవ్యవత్యాని నౌ అవయో ర్భవిష్యంతి, అపరాణితి పచనా త్వస్యా అంతర్వత్సర్వ మావేదితమ్ ౩౬

అంతర్వత్నీ ముపాలక్య దేవీం స ప్రయయౌ పురీమ్.

పున స్తత్రాగతాఽబ్ధాంతే హ్యూర్వశీం వీరమాతరమ్

౪౭

ఉపలభ్య తయా యుక్త స్సమువాస ముదా నిశామ్.

అధై న మూర్వశీ ప్రాహ కృపణం విరహాతురమ్

౪౮

గంధర్వానుపదావేమాం స్తుభ్యం దాన్యన్తి మా మితి

తన్య సంస్తువత స్తుష్టా అగ్నిస్థాలీం దదు ర్నృప

౪౯

ఊర్వశీం మన్యమాన స్తాం సోఽబుధ్య విచర న్యనే

స్థాలీం న్యన్య వనే గత్వా గృహం స్తత్రోషితో నిశి

౫౦

త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం మనసి త్రయ్యవర్తత.

స్థాలీస్థానగతోఽశ్వత్థం శమీగర్భం విలక్య సః

౫౧

(అంతర్వత్నీ మితి) తద్వచనా, త్తాం దేవీం అంతర్వత్నీం గర్భిణీ ముపాలక్య స పురూరవాః పురీం స్వాం యయౌ. తతః పునస్సంవత్సరాంతే తత్ర రాజ్ఞా స్సమీప మాగతా బభూవ తత, స్తా మూర్వశీం వీరన్య పుత్రన్య మాతరం. పుత్రేణ సహాగతా మితి భావః ఉపలభ్య దృష్ట్వా యద్వా పుత్రవతీం ప్రత్యభిజ్ఞాయ హర్షేణ యుక్తో రాజా, తయా సహా తాం నిశా మువాస అధై నం విరహాతురం విశేషానహిష్టుం పురూరవస మూర్వశీ ప్రాహ

౪౭-౪౮

కిమితి త్వమిమాం గంధర్వానుపదావ స్తుత్యా ప్రీతా మ్గురు తే చ తుభ్యం మాం దాన్యంతి. మల్లాకప్రాప్తిసాధనం దర్శయిష్య స్తీతి తతో హేన్యవతన్య పురూరవస, స్సంస్తువతః, గంధర్వాః, ప్రీతా స్సంతః, తస్మై, అగ్నిస్థాలీం అగ్నిస్థానార్థం పాత్రవిశేషం దదుః

౪౯

తత, స్తా మగ్నిస్థాలీ, మూర్వశీప్రాప్తిసాధనభూతాం, మన్యమాన స్స పురూరవాః ఁనే విచరం అబుధ్య అజ్ఞాతేత్యర్థః స్థాలీం వన ఏవ న్యన్య నిధాయ గృహం, గత్వా నిశి రాత్రౌ తత్రోవాస.

౫౦

(త్రేతేతి,) అథ, త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం త్రేతాయుగారంభే ప్రవృత్తే సతి పురూరవసో మనసి, త్రయీవేదః, అవర్తత ప్రాదురభూత్, తత స్స పురూరవాః, స్థాలీస్థానం, గతిస్సఽ, శమ్యా గర్భ జాత, మశ్వత్థం విలక్య, స్వమనసి, పరివర్తమానయా 'శమీగర్భా దగ్నిం మంథతీ'తి శ్రుత్వా శమీగర్భ స్యాశ్వత్థ స్యాగ్నిమఃనసాధనతా మవబుధ్యేత్యపి జ్ఞేయం

౫౧

(బుధజననమ్)

తేన ద్వే అరణీ కృత్వా హ్యూర్వశీలోకకామ్యయా.

ఊర్వశీం మంత్రతో ధ్యాయ స్సధరారణీ ముత్తరామ్.

ఆత్మాన ముభయో ర్మధ్యే యత్తప్రజననం విదుః

౪౬

తస్య నిర్మథనా జ్ఞాతో జాతవేదా విభావసుః.

త్రయ్యా స విద్యయా రాజ్ఞా పుత్రత్వే కల్పిత త్రివృత్

౪౭

తేనాంజత యజ్ఞేశం భగవంత మధోఽక్షజమ్.

ఊర్వశీలోక మన్విచ్ఛ స్సర్వదేవమయం హరిమ్

౪౮

ఏక ఏవ పురా వేదః ప్రణవ స్సర్వవాఙ్మయః.

దేవో నారాయణో నాన్య ఏకోఽగ్ని ర్వర్ణ ఏవ చ

౪౯

తేనాన్యజ్ఞేన ద్వే అరణీ మంధనక్యాషే కృత్వా ఊర్వశీలోకేచ్ఛయా మంత్రితః మధన ప్రకాశకమంత్రప్రయోగపూర్వక మధరారణీ మూర్వశీ ముత్తరారణీం స్వాత్మానం ఉభయో రరణ్యో ర్మధ్యే య త్కాశ్యం విదుః త త్ప్రజననం పుత్రం ధ్యాయ మమనేతి శేషః

౫౦

తస్య తేన కృతా నిర్మథనా, ద్విభావసు రగ్ని ర్జాతః, కథంబూతః, జాతం వేదో ధనం భోగ్యం యస్మా త్తథాభూతః స విభావసు, త్రయ్యా విద్యయా తద్విహితే నాధానసంస్కారేణ త్రివృ, దాహవనీయాదిరూప స్స రాజ్ఞా పురూరవసా, పుత్రత్వే కల్పితః, పుణ్యలోకప్రాపకత్వాత్

౫౧

తదాహ (తేనేతి) తేన విభావసునా యజ్ఞఫలదం సర్వదేవతాశరీరకం అశ్రితార్తిహరం, భగవన్త, మధోఽక్షజం ఊర్వశీలోకం, కామయమానః పురూరవాః, అయజత ఆరాధితవాన్

౫౨

నన్వనాదివేదబోధితో బ్రాహ్మణాదీనా మింద్రాద్యనేకదేవతాయజనేన స్వర్గప్రాప్తిహేతుః కర్మమార్గః కథ మాధునిక స్వాదితి వర్ణ్యతే తత్ప్రాహ (ఏక ఏవేతి ద్వాభ్యాం) పురా కృతయుగే సర్వాసాం వాచాం బీజభూతః ప్రణవ ఏక ఏవ వేదః దేవ శ్చ నారాయణ ఏక ఏవ నాన్యః, అగ్నిశైచ్చ ఏవ లోకికః వర్ణశైచ్చ ఏవ హంసాఖ్యః

౫౩

పురూరవన ఏవాసీ త్త్రయీ త్రేతా ముఖే నృప.

అగ్నినా ప్రజయా రాజా లోకం గాన్ధర్వ మేయివాన్.

౫౦

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంస్యాం. సంహితాయాం. నవమస్కంధే.
చతుర్థోఽధ్యాయః

హేనృప త్రయీ వేదత్రయం తు త్రేతాముఖే. పురూరవన స్సకాశా దేవాసీత్ అయం
భావః, కృతయుగే సత్వప్రధానాః ప్రాయశ స్సర్వే రజప్రధానే తు త్రేతాయుగే వేదాదివిభాగేన కర్మమార్గః
పురూరవన స్సకాశా త్పుకటీ బభూవేతి, తతో రాజా పురూరవాః అగ్నిరూపయా ప్రజయా పుత్రేణ
హేతుభూతేన, గంధర్వలోక మేయివాన్ ప్రాప

౫౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యావిదేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తద్గురణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన. శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం. శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం. నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

చతుర్థోఽధ్యాయః

అథ పంచదశోఽధ్యాయః

ఐశన్య చోర్వశీగర్భా త్షడాస న్నాత్మజా నృప.

అయు శ్చృతాయు సృత్యామూ రయోఽథ విజయో జయః

౧

శ్రుతాయో ర్వసుమా స్పత్ర సృత్యామో స్తు శ్రుతజ్ఞయః.

రయస్య సుత ఏక శ్చ జయస్య తనయోఽమితః

౨

భీమ స్తు విజయస్యాథ కాశ్చినో హోత్పుక స్తతః.

తస్య జహ్ను స్సుతో గగ్గో గగ్నూషీకృత్య యోఽపిబత్.

౩

జహ్నో స్తు పూరు స్తత్పుత్రో బలాక శ్చాత్మజోఽజకః.

తతః కుశః కుశస్యాపి కుశామ్బో ధూర్తయో వసుః.

కుశనాబ శ్చ చత్వారో గాధి రాసీ త్కుశామ్బుతః

౪

అథ పంచదశోఽధ్యాయః

ఐలన్య పురూరవసః ఊర్వశీగర్భాత్ సంవత్సరాంతే నకృ ద్రాత్రౌ నజ్జతాయా ఊర్వశ్యా
ఉదరాత్ హేన్యవ షడాత్మజా ఆసన్ తే చాయ్యాదిసంజ్ఞాః

౧

(శ్రుతాయో రితి) తత్ర శ్రుతాయుప్రభృతీనాం షణ్ణాం సంఖా నల్పాదిక్రమేణాహ-శ్రుతాయోః
పుత్రో వసుమాన్ సత్యామోః పుత్ర స్తు ధనంజయః, శ్రుతజ్ఞయ ఇతి పారాంతరం. ఏకసంజ్ఞ శ్చేతి
ద్వౌ పుత్రౌ జయస్య తు తనయో విభుః, అమిత ఇతి పారాంతరం. తదా తత్సంజ్ఞః.

౨

విజయస్య తు భీమః పుత్రః తస్య తు కాశ్చినః ఆయో స్తు పుత్రా స్సప్తదశ వక్ష్యంతే.
తతః కాశ్చినా ద్వసుమతో వా హోత్పుకః జజ్ఞే ఇతి శేషః. తస్య హోత్పుకస్య సుతో జహ్నుః, తం
విశిష్టియో జహ్ను ర్గంధూషీకృత్య గగ్నౌ మపిబత్.

౩

జహ్నో స్తు పుత్రః పూరు స్తత్పుత్రః పూరుపుత్రో బలాక స్తస్యాత్మజ స్త్వజకః తతోఽజకా
కుశః కుశస్య తు కుశామ్బాదయ శ్చత్వారః పుత్రాః. తత్ర కుశామ్బార్గాధి రాసీత్ జజ్ఞే.

౪

తస్య సత్యవతీం కన్యా మృచికోఽయాచత ద్విజః,

వరం విసదృశం దృష్ట్వా గాధి ర్భార్గవ మబ్రవీత్

౫

ఏకత శ్శ్యామకర్ణానాం హయానాం చంద్రవర్చసామ్,

సహస్రం దీయతాం కుల్కం కన్యాయాః కుశికా వయమ్

౬

ఇత్యుక్త స్తన్మతిం జ్ఞాత్వా గత స్స వరుణాంతికమ్

అసీయ దత్వా తా నశ్వా సువయేమే వరాననామ్

౭

స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా శ్వశ్వాః చాపత్యకామ్యయా,

శ్రవణితోఽథయై ర్మనైశ్చ శ్చరుం స్నాతుం గతో మునిః

౮

గదేః పుత్రోఽపి విశ్వామిత్రో బ్రహ్మర్షి రభూ దిత్యుత్తరాధ్యాయాంతే వక్ష్యతి “గాధే రాసీ నృహతేజా”ఽత్యాదినా తత్ర తావ దుపోద్ఘాతత్వేన భృగువంశభవస్య రుచికస్య చరితం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా పరకురామావతారతచ్ఛరిత్రాదికం చాహ (తస్య సత్యవతీ మిత్యాదినా) తస్య గాధేః కన్యాం దుహితరం సత్యవత్యాశ్వా మృచికాఖ్యో ద్విజౌ భార్గవౌఽయాచత తతో గాధి ర్వరం విసదృశం కన్యాయా అననురూపం దృష్ట్వా భార్గవ మృచిక మువాచ

౯

కి మితి (ఏకత ఇతి) దక్షిణవామయౌ రేకత ఏకస్మి న్నార్హే శ్వామః కర్ణో యేషాం చంద్రస్యేవ వరోఽయేషాం తేషాం హయానా మశ్వానాం సహస్రం కన్యాయా శ్కుల్కం దీయతాం న చేదమపి పర్యాప్త మస్మత్కన్యాయాః యతః కుశికాః కౌశికా వయ మితి

౧౦

(ఇతీతి) ఇతీతి ముక్త స్తస్య గదే ర్మతిం జ్ఞాత్వా మా మననురూపం దృష్టవతోఽస్యేయం మతి రభూ దితి జ్ఞాత్వా వరుణ న్యాంతికం గతః తత అసీయ యాష్ణయా ప్రతిగృహ్యేత్వాదిః తాన్ తదుక్తవిధా నశ్వాన్ దత్వా వరాననాం సత్యవతీ మువయేమే

౧౧

(స ఇతి,) తతః కదాచి త్స ఋషిః ఋచికః పుత్రకామ్యయా ఆత్మనాః పుత్రేచ్ఛయా పత్న్యా శ్వశ్వాః పత్నీమాత్రా చ ప్రార్థితః ఉభయై ర్భ్రాహ్మిణ్యైః జ్ఞాత్రై శ్చ మనైశ్చ శ్చరుం శ్రవణిత్యా పత్న్యాః పుత్రార్థం బ్రాహ్మమంత్రాభిమంత్రిత మేకం చరుం శ్వశ్వాః స్తు పుత్రార్థం జ్ఞాత్రమంత్రాభి మంత్రిత మవరం చ చరుం పావయిత్వేత్యర్థః మునిః ఋచికః స్నాతుం గతః.

౧౨

(పరశురామావతారః)

తావ తస్యత్యవతీమాత్రా స్వచరుం యాచితా సతీ.

శ్రేష్ఠం మన్వానయాఽయచ్చ న్మాత్రే మాతు రదా తస్వయమ్

తద్విజ్ఞాయ మునిః ప్రాహ పత్నీం కష్ట మకార्षిః

పుత్రో ఘోరో దణ్డధరో భ్రాతా తే బ్రహ్మవిత్తమః

ప్రసాదిత స్యత్యవత్యా మైవం భూదితి భార్గవః.

అథ తర్హి భవే త్పౌత్రో జమదగ్ని స్తతోఽభవత్.

సా చాభూ త్సుమహాపుణ్యా కౌశికీ లోకపావనీ.

రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యాం జమదగ్ని రువాహ యామ్

(తావ దితి) తావత్ యావ త్స్నిత్వా ముని ర్నాగత స్తావ ర్భార్యాయాం భర్తః
స్నేహాధిక్యా త్పుత్ర్యా స్యత్యవత్యా శ్చరుం శ్రేష్ఠం మన్వానయా మాత్రా యాచితా సత్యవతీ స్వం
చరుం బ్రహ్మమంత్రాభిమంత్రితం స్వమాత్రే ప్రాయచ్చత్ ప్రాదాత్ మాతు స్తు చరుం జిత్ర
మంత్రాభిమంత్రితం స్వయ మదాత్ ఆదత్ భక్షితవతీ దీర్ఘవ్యత్యయ ఆర్షః

తత ఆగతః మునిః ఋచికః త చ్చరువినిమయరూపం కిర్మ విజ్ఞాయ పత్నీం ప్రాహ
రి ఋతీః త్వం కష్టం జుగుప్సిత మకార्षిః అత స్తవ పుత్రో దండధరో ఘోరో భవితా తవ భ్రాతా తు
బ్రహ్మవిత్తమో భవితేతి

ప్రసాదిత ఇతి తత స్యత్యవత్యా మైవం భూదేవం న నిగృహణేతి ప్రార్థితో భార్గవ ఆహ.
ఋతిః అథ తర్హి భవే త్పౌత్ర ఇతి తర్హి పౌత్రో ఘోరో భవితా పుత్రస్తు శాంత ఏవేర్యాహేత్యర్హి.
తత స్యత్యవత్యాః జమదగ్ని ర్జజ్ఞే.

(సా చేతి) సా చ సత్యవతీ కౌశికీ సుమహా పుణ్యాలోకపావనీ నదీ బహువా కౌశికీరూపేణ
సస్యంద ఇత్యర్థః, అథ జమదగ్ని రాజ్యం రేణో స్సుతాం రేణుకాఖ్యా మువాహ ఉపయేమే

తస్యాం హి భార్గవఋషే స్సుతా వసుమనాదయః.

యవీయాన్ జజ్ఞ ఏతేషాం రామ ఇత్యభివిక్రతుః.

౧౭

యమాహు ర్వాసుదేవాంశం హైహయానాం కులాంతకమ్.

త్రిస్సప్తకృత్వో య ఇమాం చక్రే నిఃక్షత్రియాం మహీమ్

౧౮

దృష్టం క్షత్రం భువో భార మబ్రహ్మణ్య మధార్మికమ్.

రజస్తమోవృత మహాన్ ఫల్గు న్యపి కృతేఽంహసి

౧౯

రాజోవాచ—

కిం తదంహో భగవతో రాజ న్యై రజితాత్మభిః.

కృతం యేన కులం నష్టం క్షత్రియాణా మభీక్షః

౧౯

(తస్యాం హీతి) తస్యాం హి రేణుకాయాం భార్గవఋషే ర్జమదగ్నే ర్వాసుమనాదయః సుతా జజ్ఞర ఇతి శేషః. తేషాం వసుమనాదీనాం యవీయాన్ కసీయాన్ రామ ఒత్యభితుః ప్రఖ్యాతః

౧౭

తం విశిష్ట (యమితి) యం రామం వాసుదేవాంశం వాసుదేవాంశావేశావతారం ఆహుః తదవతారయాథాత్మ్యవేదిన ఇతి శేషః. కథంభూతం? హైహయానాం కార్తివీర్యాదీనాం కులస్యాంతకః నాశకః యో రామ ఇమాం మహీం త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం చక్రే.

౧౮

(దృష్ట మితి) ఫల్గున్యప్నే అంహ స్వవరాధే కృతేఽపి క్షత్రం క్షత్రకుల మహాన్ హతవాన్. కథంభూతం? దృష్టం గర్వితం పృథ్వ్యా భారం భారావహం అబ్రహ్మణ్యం బ్రాహ్మణేష్వసాధు రజస్తమోభ్యాం వృతమ్.

౧౯

తత్ర ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి క్షత్ర మహాన్నిత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా (కి మితి) అకృతాత్మభి ర్దరాత్మభిః రాజన్యైః కృతం త దంహః కిం కిం స్వరూపం కీదృశం యేనాంహసా హేతునా పాపఃపున్యేన క్షత్రియాణాం కులం నష్టమ్.

౧౯

(పరశురామావతారః)

శ్రీశుక ఉవాచ -

హైహయానా మధిపతి రజ్జునః క్షుతిర్నర్షభః.

దత్తం నారాయణాంశాంశ మారాధ్య పరికర్మభిః.

౧౭

బాహూ న్దశశతం లేభే దుర్ధర్షత్వ మరాతిషు.

అవ్యాహతేంద్రియాః శ్రీకేశోపీర్యయశోబలమ్

౧౮

యోగేశ్వరత్వ మైశ్వర్యం గుణా యత్రాణిమాదయః.

చచారావ్యాహతగతి ర్లోకేషు పవనో యథా

౧౯

ప్రీరత్నై రన్వితః క్రీడ న్నేవామృసి మదోత్కటః

వైజయంతీం స్రజం బిభ్రద్దురోధ సరితం భుజైః

౨౦

విప్లావితం స్వశిబిరం ప్రతిస్రోత స్సరిజ్జలైః

ఏవం పృష్టో మునిః కార్తవీర్యార్జునేన కృత మపరాధం వత్తుం తస్య హేతు మైశ్వర్యాదిక మాహ (హైహయానా మితి ఉచ్ఛ్విః) హైహయానాం జనపదానా మధిపతిః పురుషర్షభోఽర్జునః కార్తవీర్యః పరికర్మభిః పరిచర్యాభిః నారాయణాంశావతారభూతం దత్తం దత్తాత్రేయ మారాధ్య ౧౭

దశశతం సహస్రం బాహూ అరాతిషు శత్రుషు దుర్ధర్షత్వం దుస్సహత్వ మవ్యాహత మింద్రియాదికం యోగేశ్వరత్వ మైశ్వర్యం చ లేభే లబ్ధివాన్ ఇంద్రియాదీనాం సమాహారద్వంద్వ స్తతోఽవ్యాహతశబ్దేన కర్పిధారయః తత్ర ఓజో బుద్ధిబలం తేజ శృరీరకాంతిః వీర్య మింద్రియబలం యశః కీర్తిః బలం శరీరబలం ఐశ్వర్యం విశిష్టమ్, యత్ర యస్మి నైశ్వర్యే అణిమాదయో గుణాః ఏవం లబ్ధసహస్రబాహ్వోది రర్జునః పవనో యథా తద్వ త్లోకేష్వవ్యాహతగతి ర్విచచార, ౧౮-౧౯

ప్రీతి రితి స కదాచిత్ ప్రీయ ఏవ రత్నాని తై రావృతః వైజయంతీం స్రజం బిభ్రాణః రేవామృసి నర్మదాజలే క్రీడన్ మదోద్రిక్త స్సరితం రేవాం భుజై రురోధ ౨౦

(విప్లావిత మితి) తదా దశాననా దిగ్విజయాయ మాహిష్మత్యాః అర్జునపుర్యా స్సమీపే నర్మదాయాం శిబిరే దేవపూజాం, కుర్వన్ తేన ప్రవాహస్యావరోధా త్ప్రతిస్రోతసః ప్రత్యుద్గత

- నామృష్య త్తస్య తద్వీర్యం వీరమానీ దశాననః ౨౧
- గృహీతో లీలయా శ్రీణాం సమక్షం కృతకిల్బిషః,
మాహిష్మత్యాం సంనిరుద్ధో ముక్తో యేన కపి ర్యథా ౨౨
- స ఏకదా తు మృగయాం విచరన్విజనే వనే.
యదృచ్ఛయాఽఽశ్రమపదం జమదగ్నే రుపాగమత్. ౨౩
- తస్మై స నరదేవాయ ముని రర్హణ మాహరత్.
సనైన్యామాత్యవాహాయ హవిష్మత్యా తపోధనః ౨౪
- స వీర స్తత్ర తం దృష్ట్వా హ్యతైశ్వర్యాతిశాయినమ్.
తన్నాదియ తాగ్నిహోత్ర్యాం సాఖిలాష స్సహైహయః. ౨౫
- హవిర్ధానీ మృగే ర్దిర్వాన్నరా వ్హర్తు మచోదయత్.
తే తాం మాహిష్మతీం నిన్యస్సవత్సాం క్రందతీం బలాత్ ౨౬

ప్రవాహాయ స్పరితో నర్మదాయా జలై రాష్ట్రావితం స్వశిఖర మాలక్య తస్మాదపి వీర మాత్మానం
మన్యమానః తస్య కార్తవీర్యస్య తద్వీర్యం నామృష్య న్నమమర్ష, కింతు త మభ్యద్రవ దితి శేషః ౨౦

(గృహీత ఇతి) తతః కృతకిల్బిషః క్రిదంత మభిభవితుం ప్రవృత్తో దశాననః శ్రీణాం
సమక్షం యేనార్జునేన లీలయా గృహీతః మాహిష్మత్యాం పుర్యాం సన్నిరుద్ధః పశ్చాత్తస్మక్తి శ్చ యథా
కపి ర్గృహీతో ముచ్యతే తద్వత్ అనేన రావణా దవ్యతిశయితవీర్యవత్స ముక్తమ్ ౨౨

ఇదానీం తత్కృత మవరాధం దర్శయన్నాహ (స ఏకదేశ్యాదినా) సోర్జునః కదాచి
ద్విపినే సుచిరం మృగయాం విచరన్ కుర్వన్ యదృచ్ఛయా జమదగ్నే రాశ్రమస్థాన ముపాగమత్ ౨౩

(తస్మా ఇతి) తస్మై అగతాయ నరదేవాయారునాయ పైన్యామాత్యవాహనసహితాయ స
ముని ర్జమదగ్ని స్తపోధనో హవిష్మత్యా కామధేన్వా అర్హణ మాతిభ్య మాహర చ్చక్రే. ౨౪

(స ఇతి) తదా సోర్జునః ఆత్మన ఐశ్వర్యా దవ్యతిశయిత మద్భుతం వీర్యం సామర్థ్యం
దృష్ట్వా తదర్హణం నాద్రియత నాదృతవాన్. కింతు స హైహయోర్జునః అగ్నిహోత్ర్యాం హోమధేనా
సాఖిలాషో భటాన్ దృష్ట్వా ఋషే ర్హవిర్ధానీం ధేనుం హర్తు మచూచుదత్ తే వోదితా నరా సవత్సాం
క్రందతీం క్రోశంతీం హవిర్ధానీం బలా త్ప్రసహ్య మాహిష్మతీం పురీం నిన్యః ౨౫-౨౬

(పరశురామావతారః)

అథ రాజని నిర్యాతే రామ స్వాశ్రమ మాగతః.

శ్రుత్వా త త్తస్య దౌరాత్మ్యం చుక్రోదాహి రివాహతః

౨౭

ఘోర మాదాయ పరశుం సతూణం వర్మ కార్ముకమ్.

అన్వధావత దుర్ధర్షో మృగేంద్ర ఇవ యూథపమ్

౨౮

త మావతంతం భృగువర్య మోఽసా ధనుర్ధరం బాణవరశ్వధాయుధమ్.

ఐజేయచర్మామృర మర్కఢామభి ర్యుతం జటాభి ర్దదృశే పురీం విశన్

౨౯

అచోదయ ధస్తీరథాశ్వపత్తిభి ర్గదాసిబాణార్జితక్షిపిశక్తిభిః.

(అదేతి) అథ రాజ న్యర్జునే నిర్యాతే నిర్గతే సతి పూర్వం క్వచి ద్గతో రామః పితృ రాశ్రమ మాగత స్తస్యార్జునస్య త దౌరాత్మ్యం శ్రుత్వా ఆహత స్తాడితః అహి స్సర్ప ఇవ చుక్రోధ క్రుద్ధో బభూవ

౩౦

(ఘోర మితి) తతో ఘోరం భీషణం పరశుం సతూణం కార్ముకం, వర్మ కవచం చాదాయ మృగేంద్ర స్పింహో యూథపం గజం వ్రతీవ దురాధర్షోఽన్వధావత్ అర్జునం పృష్ఠతోఽను సృత్యాధావత్

౩౧

(త మితి.) తత స్త మావతంతం భృగువర్యం రామం పురీం విశ న్నర్జునో దదర్శ కదంబూతం? ఓజసా ఉపలక్షిత మితీశేషః. ఓజసా ఆవతంత మితి వా బాణవరశ్వధౌ బాణపటశూ ఆయుధే యస్య తం ఐజేయం చర్మ కృష్ణాజిన మమృరం యస్య తం అర్కస్యేవ ధామ రేజో యాసాం తాభి ర్జటాభి ర్యుతమ్

౩౨

(అచోదయ దితి) తతోఽర్జునః హస్త్యాదిభి ర్గదాదిభి శ్చ అతిభీషణా స్పృష్టదశాక్షహిణీ స్సేనా అచూషిదత్. ఋష్టిశతక్షిపిశక్తియః ఆయుధవిశేషాః తా శ్చాక్షౌహిణీ ర్భగవా న్రామో భార్గవ ఏకోఽసహాయ ఏవాసూదయత్ జహూన. హస్తినో గజాః, పత్తయః పదాతయః, రథానా మేకవింశతినహ స్రాణి అష్టై శతాని సత్తతి శ్చైచికా ఏవం గజానా మపి సరాణాం తు శతసహస్రాణి నవసహస్రాణి చ పంచాశదధికాని త్రీణి శతాని చ అశ్వానాం తు సహస్రాణి షట్షష్టిః షట్చేతి సంకలయ్యైకా అక్షౌహిణీ

అక్షిపిణీ స్సప్తదశాభీషణా స్తా రామ ఏకో భగవా నసూదయత్. ౩౦

యతో యతోఽసౌ ప్రహర త్వరశ్వధో మనోఽనిలౌజాః పరచక్రసూదనః.

తత స్తత శ్చిన్నభుజోరుకంధరా నిపేతు రుర్వ్యాం హతసూతవాహనాః ౩౧

దృష్ట్వా స్వనై న్యం రుధిరాఘకర్దమే రణాజిరే రామకురారసాయకైః.

వివృక్ష్టవర్మధ్వజచాపవిగ్రహం నిపాతితం హైహయ ఆపతద్రుషా ౩౨

అథార్జునః పంచశతేషు బాహుభి ర్ధనుస్సు బాణా న్యుగప త్న సందధే.

రామాయ రామోఽప్తభృతాం సమగ్రణీ స్తాన్యేకధన్వేషుభి రచ్చిన త్నమమ్ ౩౩

జ్ఞేయా తథా వోక్తం మహాభారతే అధిపర్వణి ద్వితీయేఽధ్యాయే “ఏకోరథో గజ త్రైకః నరాః పశ్చ పదాతయః, త్రయ శ్చ తురగా స్తజ్జైః పత్తి రిత్యభిధీయతేః పత్తింతు త్రిగుణా మేతాం విదు స్సేనాముఖం బుధాః, త్రిణి సేనాముఖా న్యేకో గుల్మ ఇత్యభిధీయతేః త్రయో గుల్మా గణో నామ వాహినీ తు గణా ప్తయః, శ్రుతా స్తీన స్తు వాహిన్యః పృతనేతి వివక్షణైః చక్షూ స్తు పృతనా స్తీనశ్చమ్య స్తీన స్వసికిని అసికిసిం దశగుణా మాహు రక్షిహిణిం బుధాః, అక్షిపిణ్య స్తు సజ్జ్యతా రథానాం ద్వీజన త్రమాః, సజ్జ్యగణితతత్వజ్ఞై స్సహస్రా జ్యేకవింశతిః, శతా న్యుపరి చాష్టై చ తథా భూయ శ్చ సప్తతిః గణానాం తు పరీమాణం తావ దేవాత్ర నిర్దిశేత్, జ్ఞేయం శతసహస్రం తు సాస్రాణి తథా నవ నరాణా మధిపం చాశ చ్చితాని త్రిణి చానఘాః, పశ్చిష్టసహస్రాణి తదాశ్వానాం శతాని చ దశోత్తరాణి షట్సప్తహ ర్యథావదభిసజ్జ్యయా “ఏతా మక్షిపిణిం ప్రాహు సజ్జ్యతత్వవిదో జనా” ఇతి, ౩౦

(యతో యత ఇతి) ప్రహరన్ పరశ్వధో యన్య అనలప్యేవ ఓజ స్తేతో యన్య అసౌ రామః పరేషాం చక్రం సైన్యమండలం సూదయతీతి తథాభూతో యత్రి యతో యత్ర యత్ర సైన్యే విచక్రమ ఇతి శేషః తత స్తత్ర తత్ర చిన్నా భుజా ఊరపః కంధరా శ్చ యేషాం హతా స్సూతా వాహనాని చ యేషాం తే వీరాః నిపేతుః ౩౧

తతో రామన్య కురారేణ సాయకై శ్చ వివృక్ష్టా శ్చిన్నా వర్మాదయో యన్య త త్వనైన్యం రుధిరాఘేణ కర్ణమో యష్మిన్ తష్మిన్ రణాజిరే యుద్ధాజ్ఞే నిపాతితం దృష్ట్వా హైహయోఽర్జునో రుషా అపతత్ తత్ర విగ్రహో దేహః ౩౨

(అధేతి) అథ పశ్చశతేషు ధనుష్పద్మాహుభి ర్బాణా న్యుగప త్సోఽర్జునో రామాయ సందధే అథాప్తభృతా మగ్రణీ రామ ఏకధన్వీ తా న్నాణా విమభి స్సమ మేకదా సమచ్చినత్ సంచిచ్చేద ౩౩

(పరశుమావతారః)

పున స్వహస్తై రచలా నృధేఽంఘ్రిపా నుత్తివ్య వేగా దభిధావతో యుధి.

భుజా న్కురారేణ కరోరనేమినా చిచ్ఛేద రామః ప్రసభం హసన్నివ. ౩౪

కృత్తబాహో శ్చిరస్తస్య గిరే శ్శృంగ మివాహరత్.

హతే పితరీ తత్పుత్రా స్సంఖ్యయా త్వయతం తదా ౩౫

అగ్నిహోత్రీ ముపాహృత్య సవత్సాం దుద్రువు ర్భయాత్.

స ఉపేత్యాశ్రమం పిత్రే పరిక్లిష్టాం సమార్పయత్ ౩౬

స్వకృతం తత్కృతం రామః పిత్రే భ్రాతృభ్య ఏవ చ.

వర్జయామాస తచ్చుత్వా జమదగ్ని రభాషత్. ౩౭

రామ రామ మహాబాహో భవా న్నాప మకాముషీత్.

అవధీ న్నరదేవం య త్సర్వదేవమయం రుషా ౩౮

(పున రితి) పున స్వహస్తై రచలా న్ఘ్రిపాం శోఽన్తివ్య యుధి న్ఘ్రిమే వేగా దభిధావతోఽర్జునస్య భుజా న్కురారేణ కురారేణ రామః ప్రహసన్నివ ప్రసభం బలా చ్ఛిచ్ఛేద ౩౪

(కృత్తేతి) కృత్తాశ్చిన్నా బాహవో యస్య తస్యార్జునస్య శిరః గిరే సుకాశా చ్ఛ్రింజ మివ జహారి ఏవం పిత ర్యర్జునే హతే సతి తస్యార్జునస్య పుత్రాః అయుతసంఖ్యాకాః భయా దగ్నిహోత్రీం హోమధేనుం సవత్సా ముపాహృత్య సమీప మాసీయ రామాయ సమర్పేత్యర్థః దుద్రువుః పలాయాం చక్రిరే తతో రామః అశ్రమ ముపేత్య పరిక్లిష్టాం ధేనుం పిత్రే జమదగ్నయే సమార్పయత్ ౩౫-౩౬

త త్స్వేన కృతం కర్మ పిత్రే భ్రాతృభ్య శ్చ వర్జయాస తద్రామోపవృత్తం కర్మ శ్రుత్వా జమదగ్ని రబ్రవీత్. ౩౭

(తదేవాహ రామ రామేతి యావత్సమాప్తిః) హేరామ రామ మహాబాహో ధవాన్ పాపం కృతవాన్, కిం తత్ య త్సర్వదేవమయం నరదేవ మర్జునం వృధా హతవా నసీతి. ౩౮

వయం హి బ్రాహ్మణా స్తాత క్షమయాఽర్హణతాం గతాః.

యయా లోకగురు ద్వేషః పారమేష్ఠ్య మగా త్పదమ్

౩౯

క్షమయా రోచతే లక్ష్మీ ర్భ్రాహ్మీ సారీ ప్రభా యథా

క్షమిణా మాళు భగవాం స్తుష్యతే హరి రీశ్వరః

౪౦

రాజ్ఞో మూర్ధాభిషి క్తస్య వధో బ్రహ్మవదా ధురుః

తీర్థసంసేవయా చాంహో జహ్యజ్ఞాచ్యుతచేతనః

౪౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే.

పంచదశోఽధ్యాయః

కృతాగ్రసో న హననం పాప మిత్యత్రాహ (వయ మితి) వయం బ్రాహ్మణా హి “ఘాతుం న ఘాతుకో విప్ర” ఇత్యుక్తవిధాహీతి భావః క్షమయా హేతుభూతయా అర్హణతాం వూజ్యతాం గతాః ప్రాప్తాః క్షమాం ప్రస్తౌతి (యయేతి) లోకగురు ద్వేషో బ్రహ్మ యయా క్షమయా పారమేష్ఠ్యం పరమేష్ఠియోగ్యం పదం స్థానం అగా త్ప్రాప్తవాన్.

౩౯

(క్షమయేతి) క్షమయైవ బ్రాహ్మీ లక్ష్మీః బ్రహ్మకులసంబంధినీ శమదమాదినంబత్ యథా సారీ సూర్యప్రభా తథా రోచతే ప్రకాశతే భగవాన్ హరి రీశ్వరో ఽపి క్షమిణాం క్షమావతా మేవాళు తుష్యతే ప్రసన్నౌ భవతీతి భావః

౪౦

(రాజ్ఞేతి) కించ మూర్ధాభిషి క్తస్య సార్వభౌమస్యేత్యర్థః తస్య రాజ్ఞో వధో బ్రహ్మవదా ద్విప్రవదా దపి గురుః నితరాం పాపరూపః. అత స్త్వ ముద్యసే భగవతి న్యస్తా చేతనా జ్ఞానం యస్య తథాభూత స్తీర్థానాం గజాదీనాం సంసేవయా అంహ స్తత్సాపం జహి ఆపాతురు

౪౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిధ్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సా క్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

పంచదశోఽధ్యాయః

అథ షోడశోఽధ్యాయః

శ్రీశక ఉవాచ—

- పిత్రోపశిషితో రామ స్తథేతి కురునందన,
సంవత్సరం తీర్థయాత్రాం చరిత్వాఽఽశ్రమ మావ్రజత్ ౧
- కదాచి ద్రేణుకా యాతా గంగాయాం పద్మమాలినమ్,
గంధర్వరాజం క్రీడంత మప్సరోభి రవైక్షత్ ౨
- విలోకయంతీ క్రీడంత ముదకాయ నదీం గతా,
హోమవేళాం న సస్మార కించి చ్చిత్రరథస్పృహః ౩
- కాలాత్యయం తం విలోక్య మునే శ్శాపవిశజ్జితా,
ఆగత్య కలశం తస్మై పురోధాయ కృతాంజలిః ౪

అథ షోడశోఽధ్యాయః

ఎవం పిత్రోపశిషిత ఆదిష్టో రామ స్తథేత్యజీకృత్య, హేకురునందన సంవత్సరం తీర్థచర్యాం
చరిత్వా కృత్వా, పున రాశ్రమ మాయయా ౧

(కదాచి దితి.) ఏవంస్థితే కదాచి ద్రేణుకా గంగాం ప్రతిగతా తస్యాం కంచి దప్సరోభి స్సహ
క్రీడంతం పద్మమాలినం చిత్రరథాఖ్యం గంధర్వరాజ మవశ్యత్ ౨

ఉదకార్థం జలాహరచార్థం నదీం గంగాం గతా రేణుకా క్రీడంతం విలోకయంతీ సతీ కించి
దీష చ్చిత్రరథే స్పృహ యస్యా స్తథాభూతా, హోమవేలాం పత్య రగ్నిహోత్రహోమసవయం,
న సస్మార విస్మృతవతీ. ౩

(కాలాత్యయేతి) తతః, కథంచి త్రిం కాలాతిక్రమం, విలోక్య విదిత్వా మునేః పత్య
స్సకాశాదాత్మన శ్శాప మాశక్కుమా నా, రేణుకా త్వరయా, ఆగత్య కలశం, పురః పత్య రగ్రే విధాయ.
కృతాంజలిః, తస్మై ౪

వ్యభిచారం ముని ర్జాత్వా పత్న్యాః ప్రకుపితోఽబ్రవీత్.

ఘృతై నాం పుత్రకాః పాపా మిత్యుక్తాస్తే న చక్రరే.

రామ స్సంచోదితః పిత్రా బ్రాతృ నాత్రా సహవధీత్
ప్రభావజ్ఞో మునే స్సమ్యక్ సమాధితవసో శ్చ సః

వరేణ చందయామాస పీత స్సత్యవతీసుతః

వప్రే హతానాం రామోఽపి జీవితం చాస్మృతిం వధే

ఉత్తస్థుస్తే కుశలినో నిద్రాపాయ ఇవాంజసా

పితు ర్విద్వాంస్తపో వీర్యం రామ శ్చక్రే సుహృద్వదమ్

(వ్యభిచార మితి) తతో మునిర్జమదగ్నిః, పత్న్యాః వ్యభిచారం జ్ఞాత్వా ప్రకుపితః పుత్రా నబ్రవీత్ కి మితి హేపుత్రకాః పాపా మేనాం ఘృత మారయతేతి, ఏవ ముక్తాస్తే పుత్రా న చక్రరే, మాతృవధ మితి శేషః.

పిత్రా, సంచోదిత ఆజ్ఞాతిలబ్ధినాం, బ్రాతృణాం మాతృ శ్చ వధే పరిచోదిత స్స రామః మాత్రా సహ బ్రాతృ నవధీత్ కథ మేవ మకృత్యం కృతవానితి శక్యాం నిరాకుర్వ న్నామం విశిష్టి మునేః పితు ర్య స్సమాధిస్తస్య తపస శ్చ సమ్యక్ కృభావం జానాతీతి తథాభూతః, యది న హన్యాం మా మపి శస్త్రం ప్రభు ర్యది హన్యాం తర్హి పునః ప్రసాదితః పితా, మృతాః జీవయితుం సమర్థ ఇతి జానన్నితి భావః

తతః పీత స్సత్యవత్యా స్సుతో జమదగ్ని ర్వరేణ చందయామాస, అధ్యయనేన వసతీతివ ద్వరేణేతి హేత్వర్థే తృతీయా. వరార్థం వోదయామాసేత్వర్థః, రామ మితి శేషః తతః పితౄ వరాయ చోదితో రామః హతానాం. పున ర్జీవనం తేషా మాతృవధే అస్మృతిం విస్మృతిం చ వప్రే

తత స్తై భృతర స్సమాతృకాః నిద్రాంత ఇవాంజసా కుశలినో జీవంత ఉత్తస్థః సస్వమచితం కథం కృతవా తతాహ (పితు రితి) పూర్వోక్త వీవాధిప్రాయః శబ్దార్థః స్ఫుటః

(పిత్రాజ్ఞాయా పరశురామకృత మూర్త్యవధప్రకారః).

యేఽర్జునస్య సుతా రాజ స్మరంత స్సృపితు ర్వధమ్.
రామవీర్యపరాభూతా లేభిరే శర్మ న క్వచిత్.

ఏకదాఽఽశ్రమతో రామే సభాతరి వనం గతే.

వైరం సిషాధయిషవో లబ్ధిచ్చిద్రా ఉపాగమః

దృష్ట్వాఽగ్న్యూగార ఆసీన మావేశితధియం మునిమ్

భగవత్కృతమశ్లోకే జమ్ము నై పాపనిశ్చయాః

యాచ్యమానాః కృపణయా రామమాత్రాఽతిదారుణాః.

ప్రసహ్య శిర ఉత్కృత్య నిన్యు నై క్షత్రబంధవః

రేణుకా దుఃఖశోకార్తా నిమ్నంత్యాత్మాన మాత్మనా

సర్వక్షత్రియవధే కారణం వక్తు మాహ (యేఽర్జునస్య సుతా ఇత్యాదినా) హేరాజ
న్నర్జునస్య యే సుతా రామవీర్యేణ పలాయితా నై స్సృపితు ర్వధం రామకృతం స్మరంతః క్వచిదపి
శర్మ సుఖం న లేభిరే.

(ఏక దేతి) కదాచి తస్మాత్కృతరి రామే స్వాశ్రమా ద్వనం గతే సతి. వైరం సిషాధయిషవః
లబ్ధిచ్చిద్రా లబ్ధావసరాః ఉపాగమః అర్జునసుతా ఇత్యనుషంగః

(దృష్టేతి) తతాశ్రమే అగ్న్యూగారే అగ్నిహోత్రశాలాయా మాసీనం భగవత్యావేశితధియం
సమాహితమనసం మునిం జమదగ్నిం దృష్ట్వా పాప ఎవ నిశ్చయో యేషాం తేఽర్జునసుతా జమ్ముః
హతవంశః

(యాచ్యమానా ఇతి) కృపణయా రామమాత్రా రేణుకయా యాచ్యమానాః ఏనం న
మారయతేతి శేషః అతిదారుణాః నితరాం క్రూరాః బలా చ్చిర ఉత్కృత్య తే క్షత్రబంధవో విన్యుః
వీరవంశః

(రేణుకేతి) తదా రేణుకా దుఃఖశోకార్తా దుఃఖం మానసికః, క్లేశః శోకో బాహ్య స్తాభ్యాం

రామ రామైహి తాతాను విచక్రోశోచ్చక్తై స్సతీ , ౧౩

అదుపక్రతుః దూరస్థా హః రామేత్యార్తవ త్వరమ్.
త్వరయాఽలక్రమ మాసాద్య దదృశుః పితరం హతమ్ ౧౪

తే దుఃఖరోషామర్షాతిశోకవేగవిమోహితాః
హః తాత సాధో ధర్మిష్ఠ త్యక్త్వాఽస్మా స్వస్గర్గతో భవాన్ ౧౫

విలప్యైవం పితు ర్దేహం నిధాయ బ్రాతృపు స్వయమ్.
ప్రగృహ్య రామః పరశుం క్షత్రాంతాయ మనో దధే. ౧౬

గత్వా మాహిష్మతీం రామో బ్రహ్మహ్నువిహతశ్రియమ్.
తేషాం సశీర్షభీరాజ నృధ్యే చక్రే మహాగిరిమ్ ౧౭

అర్తా పీడితా ఆత్మనా ఆత్మానం మ్నంతీ తాదయంతీ సతీ రామరామే త్యేవ ముచ్చై క్షుభ్రోశ
అజహావ ౧౮

(హః రామేతి) ఆర్తస్వరం దూరస్థాః క్రుత్వా సుతా స్వరయా లక్రమ మాగత్య హతం
పితరం దదృశుః ౧౯

(త ఇతి) తే జమదగ్నే స్సుతాః, దుఃఖాదీనాం వేగేన విమోహితాః బధీపు రితి శేషః
తత్ర దుఃఖం మానసిక ఉపతాపః రోషః శ్రోధః అమర్షోఽక్షమా, ఆర్తి దైన్యం, శోచో రోదనమ్ తతో
రామః హః తాతేత్యాదిరూపేషా విలప్య, పితు ర్దేహం భ్రాతృపు నిధాయ పితు ర్దేహం రక్షరేతి భ్రాతృ
నాదిశ్యేత్యర్థః స్వయం పరశుం ప్రగృహ్య క్షత్రాంతాయ క్షత్రకులనాశాయ మనో దధే సజ్కల్పం
చకార ౨౦-౨౧

(గత్యేతి) తత స్స రామః బ్రహ్మమైన్ ర్విసతా శ్రీ ర్యస్యా స్తాం మాహిష్మతీం. గత్వా
తస్యాః పుర్యాః, మధ్యే హైహయానాం శిరోభిః మహాగిరిం చక్రే చకార ౨౨

(పిత్రాజ్ఞయా పరశురామకృతమాతృవధప్రకారః)

తద్రక్తేన నదీం ఘోరా మబ్రహ్మణ్యభయావహామ్.

హేతుం కృత్వా పితృవధం క్షత్రేఽమంగళకారిణి

౧౮

త్రిసప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః.

శమంతపంచకే చక్రే శోణితోదా స్త్రిదా స్త్రిప

౧౯

(తద్రక్తేనేతి,) తేషాం రక్తేన అబ్రహ్మణ్యానాం భయావహం ఘోరాం నదీం చ చక్రే తథాఽపి సర్వక్షత్రవధే కిం కారణం తత్ప్రాహ హేతుం కృత్వేతి సార్ధేన క్షత్రే అమంగళకారిణి అన్యాయవర్తిని సతి పితృవధం, హేతుం నిమిత్తం కృత్వా ప్రభూ రామః త్రిసప్తకృత్వః ఏక వింశతివారం పృథ్వీం నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం కృత్వా శమంతపఞ్చకాభ్యే దేశే శోణితోదకా హృదాః పశ్చేతి శేషః చక్రే హేతువ అత్ర శోణితోదాః హృదా స్త్రిపేతి పార స్తు సాంప్ర దాయకః హృదా స్త్రిపేతి త్రివపారః తద్దేశే శమంతపఞ్చకశబ్దప్రవృత్తౌ శోణితోదకప్రదపఞ్చకసమీప వర్తిత్వవైవ నిమిత్తత్వాత్ నవేతి పారే శమంతనవకశబ్దప్రయోగావత్తే తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయోద్యాయే 'శమంతపఞ్చక మితి యదుక్తం సూతనందన ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం శ్రోతు మిచ్ఛామహే వయ' మితి పృష్టో మునిస్సూత ఆహ 'త్రేతాద్వాపరయో సృష్టౌ రామః ప్రహరతాం వరః, ఆసకృ త్పార్థివం క్షత్రిం జఘానామర్షచోదితః, స నర్సం క్షత్ర ముత్సాద్య స్వవీర్యేణానలద్యుతిః, శమంతపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహృదాః, సతేమ రుధిరామృస్సు హ్రదేషు క్రోధమూర్ఛితః పితౄ సృంతర్పయామాన రుధిరేణేతి న శ్చుతం అధర్మికాదయోఽభ్యేత్య పితరౌ బ్రాహ్మణర్షభమ్, లం క్షమస్వేతి పిషిదు స్తత స్స విరరామ హ, తేషాం సమీపే యో దేశో హృదానాం రుధిరామృసాఢ శమంతపఞ్చక మితి తత్పుణ్యం పరికీర్త్యతే, యేన లింగేన యో దేశో యుక్త స్సముపలక్ష్యతే, తేనైవ నామ్నా తం దేశం వాచ్య మాహు ర్మనీషిణః" ఇతి అత్ర 'తేషాం సమీపే యో దేశ' ఇతి సమీపశబ్దేన శమంతశబ్దార్థ ఉక్తః శమంత స్సమనంతర సమీపదేశః పరితో దేశ ఇతి యావత్ తేషాం రుధిరాంభసా మిత్యనేన పఞ్చకశబ్దార్థః షష్ఠీసమాన శ్చ ప్రదర్శితః శమంతశబ్దస్య ష్టార్వసిపాత స్తు ఆర్షః యేన లింగే నేత్యనేన తదేవ తద్బలప్రవృత్తినిమిత్త మిత్యుక్తం అరో నృపేర్యేవ పార స్సాధుః అన్యథోదాహృత భారతవిరోధావత్తే నను రుధిరోదకప్రదపఞ్చకనిర్మాణానంతరభావి తద్దేశస్య తన్నామదేయంతత్కరం శమంతపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరప్రదానితి భారతవచనం, ప్రకృతం శ్రీభాగవతవచనం చోపపద్యత ఇతి చేన్న సూత్రకాలికాది సంజ్ఞావద్భావినంజ్ఞావిజ్ఞానా దుపపత్తే త్రిసప్తకృత్వో రేణుకయా దుఃఖవేశా దుదరతాదనం కృతం, తతో రామ స్తావ త్కృత్వః క్షత్ర ముత్సాదితవా నితి ప్రసిద్ధిమవేష్య తత్ర తత్ర త్రిసప్తకృత్వ ఇత్యుచ్యతే

పితుః కామేన సందాయ శిర ఆదాయ బర్హిషి.

సర్వదేవమయం దేవ మాత్మాన మయజ స్మభైః ౨౦

దదౌ ప్రాచీం దిశం హోత్రే బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్.

అధ్వర్యవే ప్రతీచ్ఛాశాం ఉద్ధాత్రే హ్యుత్తరాం దిశమ్ ౨౧

అన్యేభ్యోఽవాంతరదిశః కశ్యపాయ చ మధ్యతః,

ఆర్యావర్త ముపద్రష్టే సదన్యేభ్యః తతః పరమ్ ౨౨

తత శ్చవభృథస్నానవిదూతాశేషకిల్బిషః,

సరస్వత్యాం బ్రహ్మనద్యాం రేజే వ్యత్ర ఇవాశుమాన్ ౨౩

స్వదేహం జమదగ్ని స్తు లభ్యా సంజ్ఞానలక్షణం

ఋషీణాం మణ్డలే సోఽభూ త్సప్తమో రామపూజితః ౨౪

(పితృ రీతి.) తతః పితృ శిర ఆదాయ, త ద్బర్హిషి యజ్ఞే పితృః కామేన సహ సంయోజ్య మభైః క్రతుణి సర్వదేవమయం దేవం పరమాత్మాన మయజత ౨౦

(దదౌ వితి) తతః ప్రాచీం దిశం హోత్రే దక్షిణాం చ దిశం బ్రహ్మణే ప్రతీచ్ఛాశాం ప్రతీచీం దిశ, మధ్వర్యవే ఉత్తరాం దిశ ముద్ధాత్రే. ౨౧

అవాంతరదిశః ఆగ్నేయాదిదిశః, అన్యేభ్యః ఋత్విగ్భ్యః, మధ్యమాం దిశం కాశ్యపాయ తత్రాప్యార్యావర్తం వింధ్యహిమవత్సర్వతమధ్యదేశ ముపద్రష్టే తత ఆర్యావర్తా త్పరం పరితిస్తం దేశం విభజ్యేతి శేషః, సదన్యేభ్యో. దదౌ ౨౨

(తత ఇతి.) తత శ్చ అవభృథస్నాతః క్రత్వపసానికే అవభృథాభ్యే కర్మణి స్నాతః శ్చేవిధూతా న్యశేషాణి కిల్బిషాణి యేన తథాధాతః విగతాత్ర స్ఫూర్య ఇవ సరస్వత్యాభ్యాం బ్రహ్మనద్యాం రరాజ ౨౩

స జమదగ్ని స్తు సంజ్ఞానం స్మృతి స్తదేవ లక్షం చిహ్నం యన్య తం స్వదేహం లభ్యా రామేణ పూజితః సప్తమో మండలే సప్తమః ఋషి రభూత్ ౨౪

(పితృజ్ఞయా పరశురామకృతమాతృవధప్రకారః)

జామదగ్న్యోఽపి భగవా న్నామః కమలలోచనః.

అగామి న్యంతరే రాజ న్వర్తయిష్యతి వై బృహత్ ౨౫

అస్తేఽద్యాపి మహేంద్రాద్రౌ న్యస్తదండః ప్రశాంతధీః.

ఉద్గీయమానచరిత సిద్ధగంధర్వచారణైః ౨౬

ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా భగవా న్స్తరి రీశ్వరః

అవతీర్య పరం భారం భువోఽహ నృహుశో నృపాన్. ౨౭

గాధే రభూ న్మహాశేజా న్సమిద్ధ ఇవ పావకః.

తపసా క్షత్ర ముత్సృజ్య యో లేభే బ్రహ్మవర్చసమ్ ౨౮

(జామదగ్న్యోతి) భగవాన్ జామదగ్న్యః కమలలోచనో రామోఽపి హేరాజన్ అగామిన్యంతరే బృహద్వేదం ప్రవర్తయిష్యతి సప్తరిష్యేకతమో భవిష్యతీత్యర్థః ౨౫

అథనా తు మహేంద్రాభ్యే అద్రౌ పర్వతే అస్తే. కథంభూతః? న్యస్త స్త్యక్తః దండః క్షత్రసఛాదిరూపో యేన ప్రశాంతా ధీ ర్యన్య సిద్ధాదిభి రుపగీయమానం చరితం యన్య తథాభూతః ౨౬

రామచరిత్రం విగమయతి (ఏవ మితి) హే నృప ఇత్థం భగవా న్విశ్వాత్మా హరి రీశ్వరో భృగు స్వవతీర్య భువః పృథ్వాః పరం భార మధికం భారరూపం క్షత్రం బహుశో చ తవాన్ నృపా నితి పారే భారమేవాహ నృపానితి బహుశ ఇత్యనేన కశ్చి దవశేషిత స్సాస్య దితి సూచ్యతే తదేదోక్తం పురస్తాత్ “అశ్శకా న్మూలకో జజ్ఞే యః స్త్రీభిః పరిరక్షితః నారీకవచ ఇత్యుక్తో విశక్షత్రే మూలకోఽభవ” దితి ౨౭

త దేనం ప్రసర్తనుప్రసక్తం పరశురామచరిత్ర ముపవర్ణిత ముపసంహృత్య ప్రస్తుతం గాధే ర్యంశ మాహ (గాధే రితి) గాధే రభూ ద్విశ్వామిత్రాఖ్యః పుత్ర ఇతి శేషః తం విశనష్టి. మహా స్తేజో యన్య కి ఇవ సమిద్ధో జ్వరితోఽగ్ని రివ యో విశ్వామిత్ర స్తపసా హేతుభూతేన క్షత్రం క్షత్రజాతిం త్యక్త్వా బ్రహ్మవర్చసం లేభే బ్రహ్మర్షితాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః తస్య బ్రహ్మవర్చసాపహ రషశ్చర్యాయాం హేతు ర్భూత్వా మంత్రాభిసంక్రితచరుప్రభావ ఇతి భావః. ౨౮

విశ్వామిత్రస్య చైవాని స్ఫుత్రా ఏకశతం సృవ.

మధ్యమ స్తు మధుచ్ఛందో మధుచ్ఛందస ఏవ తే

౨౯

పుత్రం కృత్వా శునశ్శేఫం దేవరాతం చ భార్గవమ్

అజీగర్తిం సుతా నాహ జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామ్

౩౦

(విశ్వామిత్రస్యేతి,) హేనృప విశ్వామిత్రస్య చ పుత్రా ఏకశతం సంబభూవుః తత్ర మధ్యమో మధుచ్ఛంద స్తత్సంబంధా దన్యేఽపి సర్వే తద్భూతరో లిజ్గసమవాయన్యాయేన ప్రాబభృత ఉపదధాతీతివ నృధుచ్ఛందస ఏవ మధుచ్ఛందో నామాన ఏవ బభూవుః తథా చ శ్రుతిః “విశ్వామిత్ర స్వైకశతం పుత్రా ఆసుః పశ్చాత్తదేవ జ్ఞాయాంసో మధుచ్ఛందసః పశ్చాత్కన్తనీయాంస” ఇత్యాది

౨౯

య త్పుత్రిజ్ఞాతం “శునశ్శేఫస్య మాహాత్మ్య ముపరిష్టా త్పువక్ష్యత” ఇతి తదవసరప్రాప్తం వత్తుం విశ్వామిత్రస్య కంచి ద్వితాంత మాహ (పుత్ర మితి) న విశ్వామిత్రః అజీగర్తిం అజిగర్తస్య సుతం భార్గవగోత్రజం దేవై ర్దత్తప్రాణత్వా దేవరాతావరనామదేయం శునశ్శేఫం పుత్రం కృత్వా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య స్వసుతా నేకశతసంఖ్యాకా నాహ కి మితి, ఏవ శునశ్శేఫః జ్యేష్ఠః ప్రకల్ప్యతాం యుష్మాభి ర్జ్యేష్ఠబ్రాతృత్వేనాభ్యుపగమ్యతా మితి. అతేదం కదాశరీరమనునన్దేయం - శునశ్శేఫో భృగుకులప్రసూతత్వా ద్భార్గవః స ఏవ దేవరాతః దేవై ర్దత్తప్రాణత్వాత్ స ఏవాజీగర్తః అజీగర్తస్య మధ్యమః పుత్రః మధ్యమత్వా దేవ పితృభ్యాం మమతాం విహాయ విక్రీతో హరిశ్చంద్రపుత్రేణ రోహితేనానీతో యజ్ఞీయ పశుత్వేన హరిశ్చంద్రయ నమర్చిత స్తేన యుపే ఒద్ధః ప్రాణరక్షకార్థం విశ్వామిత్రం శరణం గత స్తదుపదిష్టమంత్ర స్తులవరుణాదిభి ర్దత్తప్రాణో బభూవ తం చ విశ్వామిత్రః తృపయా పుత్రరేవేన పరిగృహ్య మధ్యమస్య మధుచ్ఛందసో జ్యేష్ఠాన్ స్వపుత్రాన్ ఇమం జ్యేష్ఠం రుద్రతేతుర్త్తవాన్ తతి స్తైః ప్రత్యాఖ్యాతి స్తాన్ ఘ్లేచ్ఛాభవతేతి శిప్రా కనిష్ఠా నాహ తత స్తదేత్యగ్నిత్య పశ్చాత్తతా కనిష్ఠై స్సహ మధుచ్ఛందా స్తం జ్యేష్ఠత్వేన పరిజగ్రాహ తదేత దత్రోచ్యతే (పుత్రం కృత్వేత్యాదినా యోః త్వమా ప్తి) తదేవం శునశ్శేఫస్య విశ్వామిత్రపుత్రేషు జ్యేష్ఠత్వ మవగమ్యతే తథా ఆశ్వలాయన బోధాయనాదిభిః కౌశికానాం దేవరాతప్రవర్తత్వ ముక్తిం ప్రవర్త శ్చ తస్మిన్నేవ పంచేఽవాంతరభేదః స తు పంచాంతరం, తథా చ స్మృతిః ‘ఏక ఏవ ఋషి ర్వాచ త్పురవరోష్యనువర్తరే తావ త్పుమానగోత్రత్వం వినా భృగ్వజ్జీరోగణా’ దితి

౩౦

(పిత్రాజ్ఞయా పరశురామకృతమాతృవధప్రకారః)

యో వై హరిశ్చంద్రమఖే విక్రీతః పురుషః పశుః
 స్తుత్వా దేవా స్థలేశాదీ న్ముముచే పాశబంధనాత్ ౩౧
 యో రాతో దేవయజనే దేవై గ్గాదిషు తాపసః.
 దేవరాత ఇతి ఖ్యాత శ్శునశ్శేష స్తు భార్గవః ౩౨
 యే మధుచ్ఛందసో జ్యేష్ఠాః కుశలం మేనిరే న తత్,
 అశవ త్తా న్మునిః క్రుద్ధో స్లేచ్ఛా భవత దుర్జనాః ౩౩
 స హోవాచ మధుచ్ఛందా స్సార్థం పంచాశతా తతః,
 య న్నో భవా న్సంజానీతే తస్మిం స్తిష్ఠామ హే వయమ్ ౩౪
 జ్యేష్ఠం మంత్రదృశం చక్ర స్త్వా మన్వందో వయం స్మ హి,

తత్ర కథం భృగువంశజన్య దేవరాతన్య కౌశికప్రవరత్వ మిత్యాశంక్య తదుపపాదనాయ
 ప్రవృత్తీయం పుత్రం కృత్యేతి స్లోకః స చ వ్యాఖ్యాతః యదుక్తం జ్యేష్ఠ ఏవ ప్రకల్ప్యతా మితి తదేవ
 స్ఫుటయితుం శునశ్శేషం విశినస్తి (య ఇతి ద్వాభ్యాం) యో వై శునశ్శేషః విక్రీతః పితృభ్యా మితి
 శేషః హరిశ్చంద్రకర్తృరే మఖే పురుషపశు ర్పశూవ, య శ్చ జలేశాదీ న్మరుణాదీన్ స్తుత్వా
 విశ్వామిత్రోపదిష్టమనై ౧ రితి శేషః పాశబంధనా న్ముముచే అమువ్యత ౩౧

య శ్చ దేవయజనే వరుణాదీదేవతారాధనాత్మకే హరిశ్చంద్రమఖే దేవై ర్వరుణాదిభిః
 రాతో దత్తో దత్తప్రాణ ఇతి యావత్ గాదిషు గాధివంశజేషు దేవరాత ఇతి ఖ్యాత స్స శునశ్శేషో
 భార్గవః భృగువంశజః. ౩౨

పిత్రా జ్యేష్ఠ ఏవ ప్రకల్ప్యతా మిత్యుక్తా యే మధుచ్ఛందస స్తేషు యే జ్యేష్ఠాః పశ్చాత్ర రై
 పిత్రోక్తం కుశలం న మేనిరే నాజీకృతవంతః తతః క్రుద్ధా ముని ర్విశ్వామిత్ర స్తాన్ హేదుర్జనా స్లేచ్ఛా
 భవతేత్యశపత్ ౩౩

తత స్స మధుచ్ఛందా మధ్యమః పశ్చాత్రతా కన్తిషై ర్భ్రాతృభి స్సహ పితర మాహ
 కి మితి. య ద్భవా న్నోఽస్మా న్విజానీతే ఆదిశతి, తస్మి న్నాదేశే వయం తిష్ఠామహే ఆజ్ఞాం
 కరవామేతి ౩౪

ఏవ ముక్త్యా తత స్తం దే. రాతం మంత్రదృశం “కన్య సూనం కర మస్యామృతానా”
 మిత్యాదిమంత్రాణాం ద్రష్టారం జ్యేష్ఠం పత్రుః, కరజప్రకారం దర్శయతి త్వా మన్వజ్ఞోఽపి వయం స్మహీతి

విశ్వామిత్ర స్సుతా నాహ వీరవంతో భవిష్యథ

౩౫

యే మానం మేఽనుగృహ్ణంతో వీరవంతి మకర్త మామ్.

ఏష వః కౌశికా వీరో దేవరాత స్త మన్వితః.

అన్యో చోష్ణికహరీతజయంతసుమదాదయః

౩౬

ఏవం కౌశికగోత్రం త ద్వైశ్వామితైః పృథగ్విధమ్.

ప్రవరాంతర మాపన్నం లద్ధి హ్యేవం ప్రకల్పితమ్

౩౭

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే. పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,
షోడశోఽధ్యాయః

వయం సర్వే త్వా మన్వజ్ఞుః స్మ హి అనుగంతారః స్మ భవామ, ఏష కనిష్ఠా భవామేత్యర్థః
తతో విశ్వామిత్రః ప్రీత స్తాన్ సుతన్ యూయం వీరవంతో భవిష్యథ పుత్రవంతో భవిష్యథే
త్యనుగ్రహ

౩౮

కోఽస్మాను తవేద్యశోఽనుగ్రహ హేతు రిర్యత్రాహ (య ఇతి) యే యాయం మానం
పూజ్యతాం అనుగృహ్ణంతః అనువర్తమానా వృంతః యద్వా మానం ప్రమాణం మమ విశ్వయ
మనుగృహ్ణంతః అనుపాలయంతః. మాం వీరవంతం పుత్రవంతం అకర్త కృతవంతః మన్మాన
ప్రత్యాఖ్యానే యూయ మపి శపేధ్యం దేవరాత శ్చ హీయేత ఆతోఽహ మవీరవాన్ స్యాం లభా తు న
కృతం యుష్మాభి రితిమం గుజం పశ్య స్మనుగృహీతవా నస్మీతి భాషః హేకుశికాః ఏష దేవరాతః వః
యుష్మదీయః కౌశిక ఏష, కుతః యతో పీః మత్పుత్రః అమేన మన్విత అనుగచ్ఛత తతోఽన్యే
చోష్ణికాదయ స్తస్య విశ్వామిత్రస్య పుత్రా స్సంజభూవు రిర్యర్థః

౩౯

ఉపసంహరతి (ఏవ మితి) ఏకే శప్తాః ఏకేఽనుగృహీతాః అన్య స్తు పుత్రైర్వేన స్వీకృత
ఇత్యేవం చత్వోశికగోత్రం విశ్వామిత్రైః పృథగ్విధం నానాప్రకారం కారం తత శ్చ ప్రవరాంతర
మాపన్నం కుతః హి యస్మాత్ ఏవం దేవరాజ్యేష్వత్వేన తత్ప్రసక్తమ్

౪౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాహుధాకరన్వ సర్వవిధ్యావిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖియాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

షోడశోఽధ్యాయః

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః

శ్రీమత ఉవాచ —

యః పురూరవసః పుత్ర ఆయు స్తస్యాభవ స్సుతాః,
నహుషః క్షతవృద్ధ శ్చ రణి రమ్భ శ్చ వీర్యవాన్.

౧

అనేనా ఇతి రాజేంద్ర క్షతవృద్ధాన్వయం శృణు,
క్షతవృద్ధసుతస్యానన్ సుహౌత్రస్యాత్మజా ప్రయః.

౨

కాశ్యః కుశో గృత్స్నమద ఇతి గృత్స్నమదా దభూత్.
శునక శ్శౌనకో యస్య బహ్వృచప్రవరో మునిః

౩

కాశ్యస్య కాశి స్తత్పుత్రో రాష్ట్రో దీర్ఘతపః పితా.
ధన్వంతరి దీర్ఘతపా దాయుర్దైవద్రవర్తకః

౪

యజ్ఞభు గ్వసుదేవాంశ స్మృతమాత్రా ర్తినాశనః.
తత్పుత్రః కేతుమా న్యస్య జ్ఞే భీమరథ స్తతః

౫

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః

తదేవం పురూరవసః పుత్రాణాం పశ్చాన్నా కనిష్ఠానాం వంశా నుపపర్వేదానీం
ప్రథమస్యాయో ర్వంశ మాహు (య ఇతి) యః పురూరవసః పుత్రః ఆయు రుక్త స్తస్య
నహుషాదయః పశ్చ సుతాః అభవన్ తత్ర హేరాజేంద్ర తావ త్క్షతవృద్ధస్యాన్వయం వంశం శృణు
క్షతవృద్ధస్య య స్సుత స్సుహౌత్ర స్తస్య త్రయ ఆత్మజా ఆనన్

౧-౨

తా నిర్దిశతి (కాశ్య ఇతి) కాశ్యః కుశో గృత్స్నమద ఇతి. తత్ర గృత్స్నమదా చ్చునక
స్పమభవత్, యస్మా చ్చునకా చ్చౌనకో జాలః స ష బహ్వృచక్రేష్ఠః మునిః

౩

(కాశ్యస్మేతి) కాశ్యస్య తు పుత్రః కాశిరాజః తదౌ రాజ్ఞః కాశిరాజా దీర్ఘతపాః జాతః
దీర్ఘతపస స్తు ధన్వంతరిః, స చాయుర్దైవద్రవ్య ద్రవర్తకః

౪

యజ్ఞభు గ్వజ్ఞభాగభాక్ వాసుదేవస్య భగవతోఽంశభూతః స్మృతమాత్ర ఏవార్తిం రోగం
నాశయతీతి తథాధాతః ఆయం ధన్వంతరి స్సముద్రమథనజాతా ద్ధన్వంతరే రన్యో భగవదంశావతారధూర
ఏవ తత్పుత్రో ధన్వంతరిపుత్రః కేతుమాన్ తతః కేతుమతో భీమరథో జ్ఞే

౫

దివోదాసో ద్యుమాంస్తస్మాత్ప్రచర్దిత ఇతి స్మృతః,

స ఏవ శత్రుజిద్వత్స ఋతద్వజ ఇతీరితః

౬

తతః కువలయాశ్వేతి ప్రోక్తోఽలర్కాదయస్తతః,

షష్ఠిం వర్షసహస్రాణి షష్ఠిం వర్షశతాని చ

౭

నాలర్కాదపరో రాజా బుభుజే మేదిసిం యువా,

అలర్కా తస్మత్తిస్తస్మాత్సుకేతోఽథ సుకేతనః

౮

ధర్మకేతు స్సుతస్తస్మాత్సత్యకేతు రజాయత,

సత్యకేతో ధృష్టకేతు స్సుకుమారః షీతీశ్వరః

౯

వీతిహోత్రోఽన్య భర్గోఽతో భర్గభూమి రభూన్మౌవ,

ఇతీమే కాశయో భూపాః క్షత్రవృద్ధాన్వయాయినః

౧౦

రఘున్య రభసః పుత్రో గమ్భీర శ్చ క్రతుస్తతః

తస్మాత్కేతుమతః, ద్యుమాన్ జజ్ఞే ఇత్యనుషజః, స చ దివోదాసాద్యపరనామధేయః తతః, దివోదాసాదిశబ్దావ్యాదలర్కాయో జజ్ఞిరే తత్రాలర్కం విశిష్ట (షష్ఠి రితి) షట్సహస్రాధికషష్ఠినహస్రం నాణి అలర్క ఏవ యువా సన్ మేదిసిం బుభుజే అనుబభూవ, అలర్కా దన్యస్తు న బుభుజశ్చత్యర్థః ఇహోపభోగో భుజే రర్థః స తు పాలనం, తత్ర “మజోఽనవన” ఇత్యాత్మనేపదనిషేధప్రసక్తాత్, అలర్కా తస్మత్తిస్తస్మాత్సుకేతః సుకేతా త్సుకేతనః సువీతోఽథ సుదర్శన ఇతి పారాంతరమ్

౬-౭-౮

తస్మాద్ధర్మకేతుస్తస్మాద్భి సత్యకేతు రజాయత సత్యకేతోః ధృష్టకేతుః తస్మాత్సుకుమారాఖ్య స్సుతః షీతీశ్వరో జజ్ఞే

౯

సుకుమారా ద్వీతిహోత్రస్తన్య భర్గః తతో భగ్నా ద్భర్గభూమి రభూత్ హేన్యవ ఇతిష్టమిమే ఉక్తాః కాశయః కాశ్యన్య వంశజాః నృపాః క్షత్రవృద్ధస్య కాశ్యప్రపితామహస్య అన్యయం అయంతే యాంతీతి తథా,

౧౦

ఎవం క్షత్రవృద్ధస్య ఉక్తః, అథ రఘుస్యాన్వయమాహ, రఘున్య పుత్రో రభసః గమ్భీర

(అయోర్వంశవర్ణనమ్)

తస్య క్షేత్రే బ్రహ్మ జజ్ఞే శృణు వంశ మనేన సః ౧౧

శుద్ధ స్తత శ్శుచి స్తస్మా త్త్రికతు ర్ధర్మసారధిః,
తత శ్శాంతరయో జజ్ఞే కృతకృత్య స్స ఆత్మవాన్ ౧౨

రజేః పంచశతా న్యాన న్పుత్రాణా మమితౌజసామ్,
దేవై రభ్యర్థితో దైత్యా స్తత్యేంద్రా యాదదా ద్దీవమ్ ౧౩

ఇంద్ర స్తస్మై పున ర్దత్వా గృహీత్వా చరణౌ రజేః.
ఆత్మాన మర్చయామాస ప్రహ్లాదా త్పరిశజ్జితః ౧౪

పిత ద్యువరతే పుత్రా యాచమానాయ నో యదుః,
త్రివిష్టపం మహేంద్రాయ యజ్ఞభాగా న్సమాదదుః ౧౫

తతో రభసా త్క్రతుః తస్య క్రతోః క్షేత్రే కళత్రే బ్రహ్మ బ్రాహ్మణకులం జజ్ఞే, అథానేన సః
ఆయోః పుత్రస్య కనీయసో వింశం శృణు. ౧౧

తతోఽనేన స శుద్ధ స్తత శ్శుచి స్తస్మా త్త్రికతుస్ స ఏవ ధర్మసారధ్య
పరనామధేయః తత త్రికతుః శాంతరయో జజ్ఞే స చ కృత మనుష్ఠితం కృత్యం ముక్తిసాధనం యేన
తథాభూతః ఆత్మవాన్ జ్ఞానయోగనిష్ఠ శ్చ అతః పుత్రోత్పాదనం న కృతవా నితి భావః. ౧౨

అథ రజే రాయుః పుత్రస్య వంశ మాహ (రజే రితి) రజేః పుత్రాః పఞ్చశతసంఖ్యైశ్చ
అనవధికతేజస స్సంబభూవు రిత్యర్థః, రజే శ్చరిత్ర మాహ-దేవై రభ్యర్థితో రజి రైత్యాన్ హత్వా దివం
త్రివిష్టపం దైత్యై రపహృత మింద్రాయ దదౌ. ౧౩

ఇంద్ర స్తు పునః ప్రహ్లాదా దతీప శజ్జితో దివం తస్మై రజయే దత్వా రజే శ్చరణౌ
గృహీత్వా ఆత్మాన మర్చయామాస స్వర జైభరం తస్మిన్ విహితవా నిత్యర్థః ౧౪

తత్పుత్రచరిత్ర మాహ (పితరీతి) అథ పితరి రజా వువరతే మృతే సతి తస్య పుత్రాః
పఞ్చశతం యాచమానా యేంద్రాయ త్రివిష్టపం న దదుః, కించ యజ్ఞభాగాన్ సమాదదుః
స్వీకృతవంతః, ౧౫

గురుణా హూయమానేగ్నో బలభిత్తనయా నృజే,

అవధీ ద్భ్రంశితా న్మార్గా న్న కశ్చి దవశేషితః ౧౬

కుశా శ్రీప్రతిః క్షేత్రవృద్ధా స్సంజయ స్తత్తు తో జయః,

తతః కృతః కృతస్యాపి జక్షే హర్షశక్తో నృప, ౧౭

సహదేవ స్తతో భీమో జయసేన స్తు తత్పుత్రః

నజ్యుతి స్తస్య య జయః క్షేత్రధర్మా మహారథః ౧౮

క్షేత్రవృద్ధాస్వయా భూపా ఇమే శృణ్వధ నాహుషాన్, ౧౯

౩౩ శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే. పారమహంసాం. సహితాయాం. నవమస్కంధే.

సప్తదశోఽధ్యాయః

అథ గురుణా బృహస్పతినా అభిచారివిధినా రేషాం మతిధ్రంశాయ అగ్నో హూయమానే సతి మార్గా దింద్రాధిపత్యానుకూలబుద్ధిరూపా ద్భ్రంశితాన్ రజేః పుత్రాన్ సర్వా స్తల్పితౌ ౨౦
అవధీ జ్ఞాన కశ్చి దేకోఽపి నావశేషితః ౧౬

పూర్వం క్షేత్రవృద్ధపౌత్రాణాం కాశ్యకుః గృహమదానం మధ్యే కాశ్యగృహమయో ర్వంశా వుక్తో గృహమదా దభూ దిర్యాదినా తతః కుశస్య పంశ మాహ (కుశా దిర్యాదినా యావత్సమాప్తి) క్షేత్రవృద్ధాత్ క్షేత్రవృద్ధపౌత్రాః కుశా శ్రీప్రతి రజ్జే రతుతః ప్రితిసుం స్సృజ్యయః ౨౦ స్వహూ జ్ఞమో జక్షే తతో జయా త్కృతః హెస్సప కృతస్య హర్షశక్తః పుత్రో జక్షే ౧౭

తతో హర్షశక్తౌ ర్నహదేవ స్తరో భీమ, స్తత్పురో భీమసురో జయసేన స్తస్య జయసేనస్య ౨౦
సయ స్సజ్యుతి స్స బ క్షేత్రధర్మా మహారథః మహారథ శ్చ ౧౮

క్షేత్రవృద్ధాస్వయం విగమయ న్నహుషాన్వయం వస్తుం క్షేత్రవృద్ధాయ రాజాన హుషాన్ ౨౧
(క్షేత్రవృద్ధాస్వయే జాతా ఇతి) ఇమే ఆక్తా భూపాః అథ నాహుషాన్నహుషవంశ కాన్ శృణు, ౧౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిధ్యావిదేః శ్రీచై లగురోః సురేన

తచ్చరణరమలపరివృప్తసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషో లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం.

సప్తదశోఽధ్యాయః

అథ అష్టాదశోధ్యాయః

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

యతి ర్మయాతి స్సంయాతి రాయాతి ర్వియతిః కృతిః.

షడిమే నహుష స్యాసన్నింద్రియాణీవ దేహినః

౧

రాజ్యం నైచ్చ ద్యుతిః పితౄ దత్తం తత్పరిణామవిత్.

యత్ర ప్రవిష్టః పురుష ఆత్మానం నావబుధ్యతే

౨

పితరి భ్రంశితే స్థానా దింద్రాణ్యా ధర్షణా ద్ద్విజైః.

ప్రాపితే లజగర్వం వై యయాతి రథవ స్సృపః

౩

చ తస్మి ష్కాదిశ ద్విజు బ్రాతా బ్రాతౄ న్యపీయసః.

కృతదారో జుగోపోర్విం కావ్యసృ పృషపర్వణః

౪

అథ అష్టాదశోధ్యాయః

(యతి రితి) దేహినః ఇంద్రియాణీవ నహుషస్య యతిప్రవృత్తయ స్షదాత్మజా ఆనన్

౧

(రాజ్య మితి) తత్ర యతి ర్ద్యుతిః పితౄ నహుషేణ దత్తి మపి రాజ్యం నైచ్చత్ కథంభూతః తత్పరిణామవిత్ రాజ్యస్య దుఃఖోత్కర్షత్వం జాని న్నిత్యః తత్ర హేతు మాహ యత్ర రాజ్యే ప్రవిష్టో లభికుర్వన్ పుమా నాత్మానం నావబుధ్యతే.

౨

(పితరీతి) ఇంద్రాణ్యా ప్రాప్తేంద్రాధిపత్యేన నహుషేణ మాం భజన్వేత్సుర్తయా శచ్ఛా విజ్ఞాపితైర్ద్విజై ర్నిహుషేణ స్వవాహనం చోఽం విష్టిగృహితై ర్వాహనస్థేన తేన పాద్యాప్తేన తాదనపూర్వకం సర్వత సర్వతేత్సుకై రగస్త్యాదిభిః శర్షజా త్సర్వో భవేత్తేవ ముక్తిపూర్వకం వాహన పారరూపా ధర్షణా త్పితరి నహుషే స్థానా త్త్రివిష్టపా ద్భ్రంశితే లజగర్వం చ ప్రాపితే సతి యయాతి ర్స్సృపః అధికృతరాజ్యో బహువ

౩

(చ తస్మిన్వితి) స చ కవిష్టాన్ చతురో బ్రాతౄన్ సంయాతిప్రభృతీన్ చ తస్మిన్ దిక్షి అదిశత్ పాలనార్థ మితి శేషః. స్వయం తు కావ్యస్య పృషపర్వణో దానవస్య చ కన్యాభ్యా మితి శేషః. కృతదార స్సన్ పృథ్వీం జుగోప.

౪

రాజోవాచ —

బ్రహ్మర్షి ర్భగవాన్కావ్యః క్షత్రబంధుశ్చ నాహుషః,
రాజన్యవిప్రయోః కస్మాద్వివాహః ప్రాతిలోమికః

౫

శ్రీశుక ఉవాచ —

ఏకదా దానవేంద్రస్య శర్మిష్ఠా నామ కన్యకా,
సఖీసహస్రసంయుక్తా గురుపుత్ర్యా చ భామినీ,

౬

దేవయాన్యా పురోద్వానే పుష్పితద్రుమసంకులే,
వ్యవరత్కలగీతాశినశినీపుళినేఽబలా

౭

తా జలాశయ మాసాద్య కన్యాః కమలలోచనాః,
తీరే న్యన్య దుకూలాని విజహ్రు స్సించతీ ర్మథః.

౮

వీక్ష్య ప్రజంతం గిరిశం సహ దేవ్యా వృషస్థితమ్,
సహసోత్తీర్య వాసాంసి పర్యధు ర్హ్రిడితాః త్రియః

౯

కావ్యస్య కృతదార ఇత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పుష్పతి రాజా (బ్రహ్మర్షి రితి) భగవాన్ కావ్యో బ్రహ్మర్షిః నాహుషో యయాతి స్తు క్షత్రబంధుః క్షత్రియావరః, అత స్తయో రాజన్యవిప్రయోః కస్మాద్దేతోః ప్రాతిలోమికో వివాహః కుటః శ్వశురజామాతృభావరూప స్సంబంధ ఆసీత్ ఇతి ప్రశ్నః ౫

న ప్రతిలోమతాదోష ఈశ్వరఘటనా దితి దర్శయన్ కథా మాహ (ఏకదేత్యాదినా ప్రతిజగ్రాహ తద్బుధ ఇత్యంతేన) దానవేంద్రస్య పుష్పపర్యజః కన్యకా శర్మిష్ఠా నామ భామి న్యబలా కదాచి త్సఖీసం సహస్రేణ గురోః కావ్యస్య పుత్ర్యా దేవయాన్యా చ సంయుక్తా సతీపుష్పితైః ద్రుమై స్సజ్జులే కల మవ్యక్తమధరం గీతం యేషాం లే ఆశయో భృణ్గా యేష తాని సవాని పుళినాని యష్మిన్ తస్మిన్ పురోద్వానే వ్యవరత్.

౬-౭

(తా ఇతి.) తా శర్మిష్ఠాప్రభృతయః కమలలోచనాః కన్యాః జలాశయ మాసాద్య త త్తీరే దుకూలాని నిదాయ తస్మిన్మిత్ర స్సిజ్జుతీ స్సిజ్జుంతోః విజహ్రుః విహారం ప్రశుః

౮

(వీక్ష్యతి) తదా తాః త్రియః దేవ్యా ఉమయా సహ వృషే స్థితం ప్రజంతం గిరిశం రుద్ర ముపలోక్య వ్రీడితాః ఆకూత్తీర్య తీర మారుహ్య వాసాంసి పర్యధుః ధృతివత్యః

౯

(యయాతిపరితప్తమ్)

శర్మిష్ఠాఽజానతీ వాసో గురుపుత్రాః స్తు పర్యధాత్.

స్వీయం మత్వా ప్రకుపితా దేవయానీద మబ్రవీత్ ౧౦

అహో నిరీక్ష్యతా మస్మద్దాస్యాః కర్మ హ్యసాంప్రతమ్.

అస్మద్ధార్యం ధృతవతీ కునీవ హవి రధ్వరే. ౧౧

యై రిదం తపనా సృష్టం ముఖం పుంసః పరస్య యే.

ధార్యతే యై రిహ జ్యోతి శ్శివః పంథా శ్చ దర్శితః ౧౨

యా స్మిమ స్త్యుపతిష్ఠంతే లోకనాథా సురేశ్వరాః.

భగవా నపి విశ్వాత్మా పావన శ్శ్రీనికేతనః ౧౩

(శర్మిష్ఠే.) తదా శర్మిష్ఠా అజానతీ గురుపుత్రాః దేవయాన్యాః వాసః పర్యధాత్ తపో దేవయానీ శర్మిష్ఠాయా పరిదృశం వాస స్వస్వీయం మత్వా ప్రకుపితా సతీదం వక్ష్యమాణ మబ్రవీత్ ౧౦

తదేవాహ (అహో ఇత్యాదినా ఊపంతీ మిత్యరః ప్రాక్షనేన) అహో అస్యా దాస్యా అసాంప్రత మయక్తం కర్మ నిరీక్ష్యతాం కిం తత్ య దస్మద్ధార్యం వాసో ధృతవతీ ర్యేచిత్ అసాం ప్రతత్సం స్ఫుటీకర్తుం దృష్టాంత మాహ కునీ యథా అధ్వరే యజ్ఞే హవి ర్గ్రహీరు మనన్తా తద్వి దస్మద్ధార్యం వప్త్ర మియం పరిధాతు మనర్హే త్యర్థః. ౧౧

అసాంప్రత్య మేవ బ్రాహ్మణోత్కర్షవర్జనేన వ్యనక్తి (యై రితి) యై రాబ్రహ్మణై ర్భృగ్వాదిభి స్తపసా పశుపురుషస్య ముఖం ముఖస్థానీయ మిదం బ్రహ్మరూపం స్వప్తం యై శ్చేదం జ్యోతిస్స్వరూపం పరం బ్రహ్మ దార్యతే ఉపాస్యతే యై శ్చ శివః క్షేమజ్జరః పంథాః వైదికమార్గ శ్చ ప్రదర్శితః ౧౨

(యానితి) యా- వ్రాహ్మణాః సురేశ్వరా లోకనాథాః కిముత పరమపాపనః శ్రీనివాసః విశ్వాత్మా భగవానపి ప్రణమంతి ఉపతిష్ఠంతే ప్రత్యుద్ధచ్ఛం. ౧౩

వయం తత్రాపి భృగవ శ్శిష్యో నోఽస్యాః పితాసురః.

అన్మద్ధార్యం ధృతవతీ కూద్రో వేద మివాసతీ

౧౬

ఏవం ఊపంతీం శర్మిష్ఠా గురుపుత్రీ మథాషల.

రుషా శ్వసంతీ వ్యాశీః దక్షితా దష్టదచ్చదా

౧౭

అత్మవృత్త మవిజ్ఞాయ కత్తనే బహు భిక్షుకి,

కిం న ప్రతిక్షనేఽస్మాకం గృహాన్ బలిభుజో యథా

౧౮

శ్రీశక ఉవాచ—

ఏవంవిధై స్సపరుషైః ఊప్త్యాఽఽచార్యసుతాం సతీ,

శర్మిష్ఠా ప్రాక్షిప త్కూపే వాస శ్చాదాయ మన్యునా

౧౯

తస్యాం గతాయాం స్వగృహం యయాతి ర్మృగయాం చరన్,

ప్రాప్తో యదృచ్చయా కూపే జలాద్ధీ తాం దదర్శ హ

౨౦

(తత్రేతి) తత్రావ్యక్తై ర్ధర్మైః శ్రేష్ఠేషు బ్రాహ్మణ్యేషుపి పయం ఘృగహః సుగురంశచా, అస్యా శర్మిష్ఠాయాః పితా అసురో వృషపర్వా నోఽస్మాకం శిష్యశ్చ ఏంస్థితే, ఇయ మనరీ లనన్తా అన్మద్ధార్యం వత్తం, ధృతవతీ యథాఽన్యై హూద్రో వేదం తద్వత్

౨౧

(ఏవ మితి) ఏవ మిత్థం ఊపంతీం తిరిస్కుల్వంతీం గురుపుత్రీం దేవయానీం శర్మిష్ఠాఽపి కథంభూతా దక్షితా నిఘరవాక్యై రితి కేషః రుషా ఉరగీ వన్నగీష శ్వసంతీ శ్వాసం ముచ్చరీ దిష్టో దచ్చదోఽధరోష్ఠో యయా తథాభూతా

౨౨

భాషణ మేవాహ (అత్మవృత్త మితి) హేభిక్షుకి ర్వి మూర్ఖపుష్ప మవిజ్ఞాయ బహుంధ కత్తనే అత్మానం క్లామనే వృత్తి మేవ దర్శయంత్యాహ తిమిరి యథా బలిభుజో వాయసాః శ్చాగో వా తథా త్వ మస్మాకం గృహం న ప్రతిక్షనే ిం జీవనార్థం న ప్రతిక్షిరిచ్ఛసి క్త్వి

౨౩

(ఏవంవిధై రితి) ఏవంవిధై రన్యై రపి ఎరుషై ర్వచోభి రాచార్యస్య గురో సుతాం ఊప్త్యా ఉపాలయ సతీ శర్మిష్ఠా మన్యునా వాసో సత్తం చాదాయ తా మాచార్యసుతాం కూపే ప్రాక్షిపత్ పాతయామాన,

౨౪

(తస్యా మితి) అథ తస్మాం శర్మిష్ఠాయాం, స్వగృహం ప్రతి గతాయాం సర్వాం యయాతి ర్మృగయాం చరన్ యదృచ్చయా జలాద్ధీ కూపసమీపం ప్రాప్తః గరః, తత్ర తాం కన్యాం దేవయానీం వగ్నాం దదర్శ.

౨౫

(యయాతిచరితమ్)

దత్వా స్వ ముత్తరం వాస స్తస్యై రాజా వివాసనే,
గృహీత్వా పాణినా పాణి ముష్ణహార దయాపరః

౧౯

తం వీర మాహాశనసీ ప్రేమనిర్భరయా గిరా,
రాజం స్త్యయా గృహీతో మే పాణిః పరపురంజయ,
హస్తగ్రహః పరో మా భూ ద్గ్రహీతాయా స్త్యయా హి మే.

౨౦

ఏష ఈశకృతో వీర సంబంధో నౌ న పౌరుషః,
యదిదం కూపలగ్నాయా భవతో దర్శనం మమ

౨౧

న బ్రాహ్మణో మే భవితా హస్తగ్రహో నాహాభుజ,

(దత్వేతి) తతో వివాసనే నగ్నాయై తస్యై దేవయాన్యై స్వకీయ ముత్తరీయం వత్తం
దిత్వా రాజా యయాతిః దయాపరః, పాణినా తస్యాః పాణిం గృహీత్వా తాం బహి రుద్ధృతవాః ౧౯

(౨ మితి) త ముద్ధృతవంతం వీరం యయాతి మాశనసీ కావ్యసుతా ప్రేమపూర్ణయా గిరా
ఽవాచ, తదేవాహ (రాజ నిమిత్తి త్రిభిః) హేరాజన్ పరేషాం పురాణే జయతీతి తథాభూత మమ పాణి
స్త్యయా గృహీతః అత స్త్యయా గ్రహీతాయా మమ పరో హస్తగ్రహః అన్యదీయపాణినా
మత్పాణిగ్రహో మా భూత్, మా ముద్వఃగాప్సేత్యర్థః ౨౦

నను త్వం బ్రాహ్మణీ, అహం తు రాజన్యః కథ మావయోః ప్రాతిలోమికో వివాహ స్సాన్య
దిత్యత్రాహ (ఏష కతి) హేవీర నౌ అవయో రేష భర్తృభార్యాభావరూప స్సంబంధ రుశ్వరకృతః
న తు పౌరుషః మనుష్యకృతః అతోఽత్ర న దోష ఇతి భావః, నన్యమం సంబంధం కుర్వ స్మిశ్వరోఽత్ర
న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ (యదితి) యత్ యస్మా, త్కూపలగ్నాయాః మమేద మసంభావితం భవతో
దర్శన మభూత్, యదేదం దర్శన మీశ్వరకారిత మనుమీయలే తథా సంబంధ శ్చేతి భావః, ౨౧

కిం చ మమ రాజన్య ఏవ పతి ర్భవితా న బ్రాహ్మణ ఇత్యాహ (నేతి) హే మహాబాహో
మే మమ హస్తగ్రహః పాణే ర్గ్రాహకో భరేతి యావత్ బ్రాహ్మణో, న భవితా న భవ్యితి కుతః
శ్చార్హ స్పృత్యన్య బృహస్పతిసుతస్య, కచస్య శాపాత్ కోఽసౌ కచ స్తత్రాహ, యం కచ మహం పురా వ్రథమ

- కచస్య బార్హస్పత్యస్య శాపా ద్య మశసం పురా. ౨౨
- యయాతి రనభిప్రేతం దైవోపహృత మాత్మినః,
మన శ్చ బద్ధతం బుద్ధ్యా ప్రతిజగ్రహ తద్వచః. ౨౩
- గతే రాజని సా వీరే తత్ర స్మ రుదతీ పితృః,
న్యవేదియ తత్ర స్సర్వ ముక్తం శర్మిష్ఠయా కృతమ్ ౨౪
- దుర్మనా భగవా న్కావ్యః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్
స్తువ న్స్వత్తిం చ కాపోతీం దుహిత్రా న యాయౌ పురాత్ ౨౫
- ప్రృషపర్వా త మాజ్ఞాయ ప్రత్యనీకవివక్షితమ్
గురుం ప్రసాదయ స్మార్థ్నా పాదయోః పతితః పథి ౨౬

మశసం, తస్య శాపా దిత్కర్తృః, బృహస్పతే స్సుతః కచ శ్చుక్రా స్మృతసంజ్ఞావనీవిద్యా మధ్యగాత్ తదా
నేపయానీ తం పతిం చకమే న చ గురుపుత్రీ త్వం మమ పూజ్యేయ్యుత్వా న రా ముపయేమే తత
స్సా మపితా నతీ తవేయం విద్యా నిష్ఫలా భవత్స్వతి శశాప న చ తవ పతి ర్భాగ్యహ్నో న భవిష్యత్వీతి
శశాపేతి కథాంత్రానుసంధయా ౨౨

తతో యయాతి రరాత్రియత్వా దనభిప్రేత మపి దైవోపహృతం ప్రాపితం, బుద్ధ్యా తద్గతం
తస్యా మానక్తం మన శ్చ బుద్ధ్యా న వ్యాధర్మే మదీయం మనః ప్రవిశేదితి తస్యాః పవః ప్రతిజగ్రహ
అజీకృతవాన్ ౨౩

శర్మిష్ఠానంబంధోఽపి దైవమశా దేవాభవ దితి దర్శయ న్నాహ (గతే రాజనీతి నవభిః) వీరే
రాజని యయాతౌ గతే గతి సా దేవయానీ తత్ర గతా రుదరీ పితృ స్సమవ మేత్యేతి శేషః శర్మిష్ఠయా
కృత ముక్తం చ తత్సర్వం న్యవేదయత్. ౨౪

(దుర్మనా ఇతి) ఉదాకర్ష్య న భగవా న్కావ్యో దుర్మనాః విమనాః, పౌరోహిత్యం
విగర్హయన్ కాపోతీం స్వత్తి ముద్వత్తిం, స్తువం శ్చ దుహిత్రా నహ ప్రృషపర్వణః పురా ద్యాయౌ
నిశ్చక్రామ ౨౫

(ప్రృషపర్వేతి) తరో ప్రృషపర్వాప్రత్యనితా దేవాస్తే వివక్షితాః జయం ప్రాప్నోయూ
ఇత్యభిప్రేతా యస్య రథాధాతం, తం గురుం జ్ఞాత్వా పథి పాదయోః పతిరం, గురుం ప్రసాదయామి
ప్రార్థయాంచత్

(యయాతిచరితమ్)

క్షణార్థమన్య ర్భగవాన్ శిష్యం వ్యాచక్ష భార్గవః,

కామోఽస్యాః క్రియతాం రాజ న్నైనాం సంత్యక్తు ముత్సహే ౨౩

తథేత్యవస్థితే ప్రాహ దేవయానీ మనోగతమ్,

పిత్రా దత్తా యతో యాస్యే సానుగా యాతు మా మను ౨౪

స్వానాం తత్సంకటం వీక్ష్య తదర్థస్య చ గౌరవమ్,

దేవయానీం పర్యచర ద్దాసీవ త్త్రిగణై స్సహ ౨౫

నాహుషాయ సుతాం దత్వా సహ శర్మిష్ఠయోశనా,

త మాహ రాజ శ్శర్మిష్ఠా మథా స్తలేన్ న కర్షించిత ౩౦

(క్షణార్థేతి) క్షణార్థ మేవ మన్యః క్రోదో యస్య స భగవాన్ భార్గవః కావ్య శిష్యం వృషపర్వాణ మాచక్ష బ్రహ్మితే హేరాజ న్నస్యా దేవహూత్యాః కామ మిష్టం క్రియతాం యదియ మిచ్ఛతి తక్కియతాం ఏనాం దేవయానీం త్యక్తు మాం నోత్సహే న ప్రభవామి స్నేహా దితి శేషః ౨౨

(తథేవేతి) తథైవా స్తిత్యజ్జీకృత్య వృషపర్వణిస్థితే సతి దేవయానీ స్వమనోగతం ప్రాహ కి మితి పిత్రా దత్తా సత్యహం యతో యాస్యే గమిష్యామి తత్రేయం శర్మిష్ఠా సానుగా నసఖీ మా మనుయాతు అనుగచ్ఛతు మద్దాన్యం కర్తు మితి భావః ౨౪

(స్వానా మితి) తత శ్శర్మిష్ఠా తత్తస్మా చ్చుక్తౌ త్స్వానాం పిత్రాదీనాం సంకటం నిరీక్ష్య తత్తస్మా దవస్థితా దర్థస్య ప్రయోజనస్య గౌరవం చ వీక్ష్య స్త్రీసహస్రేణ సహ దాసీవ దేవయానీం పర్యవరత్ ౨౫

(నాహుషేతి) తతః ఉశనా కావ్యః శర్మిష్ఠయా సహ సుతాం దేవయానీం నాహుషాయ యయాతయే దత్వా తం నాహుష మాహ కి మితి హేరాజన్ తల్నే శయ్యాయాం శర్మిష్ఠాం కర్షించి దఫి నాథాః న విన్యసే రితి ౩౦

శ్రీపీఠరామదీయవ్యాఖ్యానహితే. శ్రీమద్భాగవతే

విలోక్యాశనసీం రాజ్ఞీం శర్మిష్ఠా సుప్రజాం క్వచిత్

త మేవ వప్రవే రహసి సఖ్యా పరివృతా సతీ

౩౧

రాజపుత్ర్యైర్ధితోపత్యే ధర్మిం చావేక్ష్యి ధర్మవిత్

స్మిరన్ శుక్రవచః కాలే దిష్ట మే వాభ్యపద్యత

౩౨

యదుం చ తుర్వసుం చైవ దేవయానీ వ్యజాయత,

ద్రుహ్యం చానుం చ పూరుం చ శర్మిష్ఠా వార్షపర్వణీ

౩౩

గర్భసంభవ మాసుర్యా భర్తు ర్నిజ్ఞాయ మానినీ

దేవయానీ పితు గేహం యయా క్రోధవిమూర్ఛితా

౩౪

ప్రియా మనుగతః కామీ వచోభి రుపమంత్రయన్

న ప్రసాదయితుం శేకే పాదసమ్మర్దనాదిభిః

౩౫

(విలోక్యేతి,) తతః కదాచి చ్ఛర్మిష్ఠా రాజ్ఞీ యయాతేః ప్రియ మాశనసీం దేవయానీం సుప్రజాం శోభనావత్యవతీం విలోక్య స్వయ మపి ఋతౌ పర్తమానా సఖ్యా దేవయాన్యః పతిం త మేవ వప్రవే

౩౧

(రాజపుత్ర్యేతి) తదా అవత్యార్థం రాజపుత్ర్యా శర్మిష్ఠయా అర్థితః ధర్మవి ద్యయాతి ధర్మి మవేక్ష్య అవత్యార్థ మృతుకాలే పార్థివయమానాయాః కామపూరణం ధర్మ ఏవేతి విచార్య శుక్రవచః శర్మిష్ఠా మధాస్తత్సేవ కర్త్రిచి దితి వచః స్మరి న్నుపి కాలే దిష్టం దైవప్రాపిత మేవాభ్యపద్యత దైవప్రాపిత మేవ తత్సజ్జ మభ్యపద్యతి న తు కామత ఇత్యర్థః

౩౨

(యదు మితి) తత్ర దేవయానీ యదుం తుర్వసుం చ ద్వౌ పుత్రౌ వ్యజాయత సుపుత్రే వార్షపర్వణీ వృషపర్వణో యహితా శర్మిష్ఠా తు ద్రుహ్య, మనుం, పూరుం చేతి త్రిన్ ఋతౌ వ్యజాయత

౩౩

(గర్భసంభవ మితి) తతో మానినీ దేవయానీ భర్తు స్సకాశాదేవాసుర్యా శర్మిష్ఠాయా గర్భసంభవం విజ్ఞాయ క్రోధమూర్ఛితా పితుః కావ్యన్య గేహం జగము

౩౪

(ప్రియా మితి) ప్రియం దేవయానీ మనుగతః కామీ యయారి స్తాం పాదసంవాహనాదిభిః పాదగ్రహణాదిభిః సాంత్యవచనై శ్చ ఉపమంత్రయన్ ప్రార్థయమానోఽపి తాం, ప్రసాదయితుం న శేకే న ప్రవిభూత

౩౫

(యయాతిచరితమ్.)

శుక్రస్తమాహ కుపితస్త్రికామాన్యతపారుష.

త్వాం జరా విశతాం మన్త విరూపకరణీ నృణామ్

౩౬

యయాతి రువాచ—

అతృప్తోఽస్మ్యద్య కామానాం బ్రహ్మ స్తుహితరి స్మ తే,

వ్యత్యన్యతాం యథాకామం వయసా యోఽభిధాన్యతి

౩౭

ఇతి లబ్ధవ్యవస్థానః పుత్రం జ్యేష్ఠ మవోచ తి

౩౮

యయాతి రువాచ—

యదో తాత ! ఎతిచ్చేమాం జరాం దేహి నిజం వయః

మాతామవాకృతాం వత్స న త్విప్రో విషయే ష్వహమ్.

వయసా భవదీయేన రంన్యే కతిషయా స్సమాః

౩౯

(శుక్ర ఇతి) తదా తం యయాతిం కుపిత, శుక్ర ఆహ కి మితి హేస్త్రీకామ. హేఅన్యతపారుష పురుషాకృత్యపన్నాన్యతరూప హేమంద దుర్బుధే నృణాం విరూపం వికృతరూపం కరోతీతి తథా సా జరా త్వాం విశతాం ఆవిశత్వితి

౩౬

(అతృప్త ఇతి) ఏవం శబ్దో యయాతి రాహ (అతృప్తోఽస్మితి) హేబ్రహ్మన్ తే లవ దుహితరి కామానాం కామై రహ మద్యావ్యతృప్తోఽస్మి కామానాం భోగై రితి శేషో వా, తతః శుక్ర ఆహ వ్యత్యన్యతా మితి యోఽభిధాన్యతి జరా మహం గ్రహీష్యామి త్యభిధాన్యతి తస్మి న్నయసా తన్య వయసా, యథాకామం యావత్కామం, వ్యత్యన్యతాం జరేతి శేషః జరాం తస్మై దధ్యా తద్వయో గృహజేత్యర్థః

౩౭

ఇత్థం లబ్ధం వ్యవస్థానం జరావ్యవస్థితి, రేణ సః యయాతి ర్ద్యేష్ఠం పుత్రం యదు మవోచ త

౩౮

(కి మి) హేయదో హేతాత ఇమాం తవ మాతామహేన కృతాం ప్రహితాం జరాం ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహణ నిజం త్వచియం పయో దేహి విషయే ష్వహం న త్విప్రోఽస్మి అతో భవదీయేన త్వద్దత్తేన వయసా అహం కతిచి ద్వర్షాణి రంన్య ఇతి.

౩౯

యదు రువాచ—

నోత్సహే జరసా స్థాతు మంతరా ప్రాప్తయాఽనఘ,
అవిదిత్వా సుఖం గ్రామ్యం శాంతిం నోపైతి పూరుషః ॥ ౪౦ ॥
తుర్వసు శోచితిః పిత్రా ద్రుహ్య శ్చాను శ్చ భారత
ప్రత్యాచఖ్యు రధర్మజ్ఞా అనిత్యే నిత్యబుద్ధయః ॥ ౪౧ ॥
అపృచ్ఛ త్తనయం పూరుం వయసోనం గుణాదికమ్,
న త్వ మగ్రజవ ద్వత్స మాం ప్రత్యాఖ్యాతు మర్హసి ॥ ౪౨ ॥

పూరు రువాచ —

కోను లోకే మనుష్యేంద్ర పితు రాత్మకృతః పుమాన్,
ప్రతికర్తుం క్షమో యస్య ప్రసాదా ద్విబదతే ఎరః ॥ ౪౩ ॥
ఉత్తమ శ్చింతితం కుర్యా తోప్రిక్తకారీ తు మధ్యమః,
అధమోఽశ్రద్ధయా కుర్యా దకర్తోచ్ఛరితం పితుః ॥ ౪౪ ॥

యదు రాహ (నోత్సహే ఇతి) తవాంతరా వయోమధ్యే ప్రాప్తయా జరసా జరయా స్థాతు మహం నోత్సహే అనుత్సహే హేతు మాహ - గ్రామ్యం సుఖ మవిదిత్వా అననుభూయ పుమాన్ శాంతిం వైరాగ్యం నోపైతి అనుభూతగ్రామ్యసుఖ త్వమేవ శాంతిం నోపైషి అహం ర్వనాస్వాదిత గ్రామ్యసుఖః కథం శాంతి ముపేయా మిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥

తత ఇత్థ మేవ పిత్రా యయాశీనా చోదితః తుర్వసు రను శ్చ హేభావం యదుః పూరుషః రితి శేషః ఏవం త్రయః పుత్రా అనిత్యే దేహే నిత్యబుద్ధి ర్యేషాం అధామూలః అం ఎవాధ్యక్షాః ప్రత్యాచఖ్యుః ॥ ౪౧ ॥

(అపృచ్ఛ దితి) తిరో యయాతిః పుత్రతయా దపి పయినా యనం గుణై రధికం తసి మం పూరు మపృచ్ఛత్ కి మితి హేవత్స ర్వ మగ్రజవ జ్యేష్ఠవ న్మాం ప్రత్యాఖ్యాతుం నార్హసితి ॥ ౪౨ ॥

ఏవ ముక్తః పూరు రా, (రోన్వితి ద్వాభ్యాం,) హామనుష్యేంద్ర ఆత్మకృతః పితృదేహే నోత్సాదితః కోను పుమాన్ లోకే పితుః ప్రాకర్తుం లౌకికకర్తుం క్షమః ప్రహుః, అసామర్థ్యే హేతుం పద నితరం విశిష్ట యస్య పితు రనుగ్రహ త్పర మధిక మైహిక మాముష్మికం చ శ్రేయో, విందతే లభతే ॥ ౪౩ ॥

యద్యపి కోవ్యక్షమః తదా పితు శ్చింతిత మక్షేత్రం యః, కుర్యా త్సి ఉత్తమః యథోక్తకారీ తు మధ్యమః, అశ్రద్ధయా యః కుర్యా త్సోఽధమః అశ్రద్ధయా వ్యకర్తా తు పితు రుచ్ఛరితం పురీషప్రాయః ॥ ౪౪ ॥

(యయాతిచరితమ్)

ఇతి ప్రత్యుదితః పూరుః ప్రత్యగృహ్లాత్ జ్వరాం పితుః
 సోఽపి తద్వయసా కామా న్యథావ జ్ఞజుషే నృపః ౪౫
 సప్తద్వీపవతీ సృమ్య క్పితృవ త్పాలయన్ప్రజాః,
 యదోపతోషం విషయాన్ జ్ఞజుషేఽవ్యాహతేంద్రియః ౪౬
 దేవయా న్యస్యనుదినం మనోవాగ్దేనావృత్తిభిః,
 ప్రేయసః పరమాం ప్రీతి మువాహ ప్రేయసీ రహః ౪౭
 అయజ ద్యజ్ఞపురుషం క్రతుభి ర్భూరిదక్షిణైః
 సర్వదేవమయం దేవం సర్వయజ్ఞమయం హరిమ్ ౪౮
 యస్మిన్ని న్నిదం పరచితం వ్యోమ్నివ జలదావః

ఇతిథం భాషమాణః పూరుః ప్రీతః పితు ర్జ్వరాం ప్రత్యగృహ్లాత్ స్వీయం వయో దత్వేతి శేషః
 తత సోఽపి యయాతి రపి నృపః తద్వయసా పుత్రదత్తేన నయసా కామాన్ యథావ జ్ఞజుషే
 సేవితవాన్ ౪౫

తదేవ ప్రసజ్ఞయతి (సప్తద్వీపేతి) సప్తద్వీపాధిపతి ససన్ ప్రజాః పితృవ త్పాలయన్
 యదోపతోషయం యథాప్రీతి విషయాన్ జ్ఞజుషే కథింహతః, అవ్యాహతాని దృఢానీంద్రియాణి యస్య
 తథాభూతః ౪౬

(దేవయానీతి) ప్రేయసీ దేవయానీ ప్రేయసో భర్తుః, రహ ఏకాంతే పరమాం ప్రీతి
 మువాహ నితరాం ప్రీతివిషయా బహువేత్యర్థః. ౪౭

(అయజ దితి) తథా యయాతి ద్భూరిః దక్షిణా యేషు తైః, క్రతుభి సర్వదేవతాశరీరక
 మారాధకార్తిహరం సర్వయజ్ఞారాధ్యం తత్ఫలదం తద్భోక్తారం భగవంతి మయజ దారాధితవాన్ ౪౮

యజనస్సూర మేవాహ (యస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం) యస్మిన్నిత్యస్యర మిర్ముర్తరేణాస్యయః
 యస్మిన్వాసుదేవే ఇదం విదచిదాత్మకం కృతస్నం జగ ద్విరిచితం స ద్వ్యోమ్ని జలదపజ్జి రిప నానేప
 భాతి నాభాతి చ పాల్యతే సంహ్రాయతే చేత్యర్థః, యస్మిన్నితి ఛారరర్పదోషాస్సర్పిర్యే విరచిత
 మిత్యస్య యేనేతి శేషః లనేన ప్రప్యృగ్స్య ముక్తం నానాభాతీత్యనేన పాలనదశాయాం దేవమనుష్యాది
 నామరూపభేదేన బహుధా ప్రతితి రుక్త ఇవశబ్దేన వస్తుతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకం బ్రహ్మైక మేవ
 విశ్వరూపేణావస్థిత మితి సూచ్యతే, అనేనైవ సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకస్య బ్రహ్మణో జగదుపాదానత్వ

నానేవ భాతి నాభాతి స్వప్నమాయామనోరథః.

౪౯

త మేవ హృది విన్యస్య వాసుదేవం గుహాశయమ్,

నారాయణ మణీయాంసం నిరాశీ రయజ త్స్పృభుః

౫౦

ఏవం వర్షసహస్రాణి మనష్షష్టై ర్మనస్సుఖమ్,

విదధానోఽపి నాత్మద్య త్సార్వభౌమః కదింద్రియైః

౫౧

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారిమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,

అష్టాదశోఽధ్యాయః

మపి లబ్ధం. కారణస్యైవ వస్తునః కార్యాత్మనాఽవభాసమానత్వాత్ యస్మిన్నానా నాభాతీత్యనేన
లయాధికరణత్వోక్త్యా చ తల్లభ్యతే, తయాధికరణస్యైవ రీయమానోపాదానత్వదర్శనాత్ యస్మిన్దారకే
నానాభాతీత్యనేన అన్తఃప్రవేశ్య దారకత్వేన ప్రశాసన మేవ పాలన మితి సూచితం, ప్రవక్ష్యం విశేషస్థి,
స్వప్నమాయామనోరథ ఇతి స్వప్నమాయామనోరథతుల్య తత్వర్థః ఆత్ర స్వప్నదృష్టాంతస్యేనాశ్చర్యత్వం
షణ్మరథదృష్టాంశేన మనోఽనుకూలత్వం చ దాద్వాంశేఽశ్రితేతం, అర (౪) దృష్టాంతత్రియ
మన్యథా వైయర్థ్యప్రసక్తా దేకేనైవ వివక్షితసాధర్మ్యలాభాత్

౪౯

(త మి) త మేవంభూతం వాసుదేవశబ్దప్రపృత్తినిష్ఠి ర్తిపౌష్కల్యాశ్రయం గుహాశయం
హృదయకుహరే వసంతం అణీయాంసం ఆచో ర్ణివా దవ్యణం తదంతఃప్రవేశ్యోగ్యలంకార తతోఽపి
సూక్ష్మ మితి భావః నారాయణం జీవసమూహానాం ప్రాప్యం ప్రాప్యక మోదరం హృది విన్యస్య
ధ్యానేన సన్నిహితం కృత్వేత్యర్థః నిరాశీః ఫలాభినందినహితః, ప్రభు ర్యయాతి రయజత్.

౫౦

ఏవ మిద్ధం మనష్షష్టం ర్విషాం రైః కుత్సితై రింద్రియై ర్విర్షసహస్రాణి మనస్సుఖం
కామభోగం విదధానః కుర్వన్నప సార్వభౌమో యయాతి ర్నాభ్యుపగచ్ఛత్

౫౧

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపారిపారాసుధ కిరస్య సర్వవిధ్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తద్గురణకమలపరివయప్రసన్నలతూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్పూర్వాయేన

శ్రీవైష్ణవాదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవతే

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాం,

అష్టాదశోఽధ్యాయః

అథ ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

శ్రీశక ఉవాచ—

స ఇత్థ మాచర న్కామాన్ స్రైతోఽపహ్నవ మాత్మనః,
బుధ్వా ప్రియాయై నిర్విణ్ణో గాథా మేతా మగాయత.

౧

యయాతి రువాచ—

శృణు భర్గవ్యమూం గాథాం మద్విధాచరితాం భువి,
ధీరా య స్యానుశోచంతి వనే గ్రామనివాసిनః.

౨

బస్త ఏకో వనే కశ్చి ద్విచిన్వన్ప్రియ గూత్మనః,
దదర్శ కూపే పతితాం స్వకర్మవశగా మజామ్

౩

అథ ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

(స ఇతి) యయాతి రిథం. స్రైః శ్రీవిశ్వః, కామాన్ చరన్ భక్షయన్ అనుభవ స్మిన్
యావత్, కదాచి దాత్మనోఽపహ్నవం అపహారం బుధ్వా “యోఽన్యథా సంత మాత్మాన మన్యథా
ప్రతిపద్యత” ఇత్యుక్తవిధ మపహ్నవం జ్ఞాత్వా నిర్విణ్ణః నిర్వేదం ప్రాప్తః ప్రియాయై దేవయాన్వై
ఇమాం ఏక్ష్యమాణాం గాథా మాత్మవృత్తిప్రఖ్యాపికా, మగాయత కథియామాస

౧

తా మేవాహ (శృణోతి) హేభర్గవి భువి మద్విధేన మాద్యుశేనాచరితాం మద్విధస్యాచరితం
యస్యా మితి వా తా మమూం మయా ఏక్ష్యమాణాం, గాథా మితిహసం శృణు. యస్య మద్విధస్య
గ్రామనివాసినో గృహస్థస్యాచరితం వనే స్థితా ధీరా జితేంద్రియాః కృవయా శోచంతి

౨

(బస్త ఇతి) అన్యథదేవే నాత్మవృత్తిప్రతిపాదనార్థం ప్రవృత్తోఽయ మితిహసః
ఏకోఽసహాయః కశ్చి ద్భ్రష్టో మేషో వనే ఆత్మనః స్వస్య ప్రియం విచిన్వన్ కూపపతితాం కర్మవశగాం
కాంచి, దశాం దదర్శ. బస్త ఇత్యనేనాత్మా వివక్షితః, వన ఇత్యనేన సంసారః, ప్రియ మిత్యనేన
శబ్దాదివిషయః, అజా మిత్యనేన దేవయానీ, ఏవం యథాసంభవ ముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్

౩

తస్యా ఉద్ధరణోపాయం బస్త్రః కామీ విచింతయన్.

వ్యధత్త తీర్థ ముద్భృత్య విషాదాగ్రేణ రోధసి

సోత్తీర్ణ కూపా దుస్సశోణే త మేవ చకమే కిల.

తయా వృతం సముద్వీక్ష్య బహ్వోఽజాః కాంతకామినీః

పీవానం శృంగులం భేజా ర్మిథ్వానం యాతకోవిదమ్

స ఏకోఽథ వృష స్తాసాం బహ్వీనాం రతివర్ధనః

రేమే కామగ్రహగ్రస్త ఆత్మానం నావబుధ్యత

త మేవం ప్రేష్టతమయా రమమాణ మజాఽన్యయా.

విలోక్య రూపసంవిగ్నా నామృష్య దృస్తకర్మ తత్

తస్యా అజాయా సృ బస్త్ర ఉద్ధరణోపాయం వ్యచింతయత్ సోత్తీర్ణయాదిప్రదానేనోద్ధరణోపాయం చింతితవా నితి భావః ఉపాయ మేవ దర్శయన్నాహ-రోధసి తచే విషాదాగ్రేణ మృదాదిక ముద్భృత్య తీర్థం నిగ్గమహ్న ముత్తారామార్గ మితి యావత్ వ్యధత్త కృతవాన్ విషాదాగ్రేణేత్యనేన బనిత్రాదికం వివక్షితమ్

తత స్నా సుశ్రోణ్యజా కూపా దుత్తీర్ణ త మేవ బస్త్రం, వతిం చకమే కిలేత్యాత్మవృత్తాంత ప్రత్యభిజ్ఞాపకః తత స్తయాఽజయా వృతం బస్త్రం సముద్వీక్ష్య బహ్వోఽన్యా అజాః కాంతం ప్రతి కామినీః కామవత్సో బహుభుః, బహ్వోఽజా ఇతి శర్మిష్టాప్రముఖావివక్షితాః కథం మాతంః పీవానం పరివృష్టనర్వావయవం శృంగులం రతిసమృద్ధ మిత్యర్థః, ర్మిథ్వానం రేరస్సేక్తాం యాభే మైదునే కోవిద మభిజ్ఞమ్

అజాభిః పృత సృ ఏక ఏవ బస్త్ర స్తాసాం బహ్వీనా మజానాం రతివర్ధనః కామ ఏవ గ్రహః పికాచ ప్రేన గ్రస్తః కేవలం రేమే న త్వాత్మాన మబుధ్యత దేవావిలక్షణ మార్కన్సరూపం నానుసంహితవా నితి భావః మేషవక్షే ఆగమ్యన్ద్ధాశ్రయం నావబుధ్యతేత్యర్థః

(త మితి) ఎవ మన్యయా ప్రేష్టతమయా అన్యయా అజయా సహ రమమాణం తం బస్త్రం విలోక్య తేన పూర్వం కూపా దుద్భృతా అజా రూపసంవిగ్నా మత్తో రూపసంతీ మన్యా మజాం పరిగృహ్య మాం త్యజ త్యయ మితి భీతా సతీ బస్త్రస్య తత్కర్మ ఆజాంఽపరిగ్రహరూపం నామృష్యా నాసహత

(యయాతేః ముక్తికథనం)

తం దుర్హృదం సుహృద్రూపం కామినం క్షణసౌహృదమ్.

ఇంద్రియారామ ముత్సృజ్య స్వామినం దుఃఖితా యయా.

౮

స చైవానుగత స్త్రైణః కృపణ స్తాం ప్రసాదితుమ్.

కుర్వన్ బిడీ బిడాకారం నాశక్నో తృణి సంధితుమ్

౯

తస్య తత్ర ద్విజః కశ్చి దజాస్వా మృచ్చిన ద్రుషా.

లమ్బంతం వృషణం భూయ స్సందధేఽర్థాయ యోగవిత్

౧౦

స లబ్ధివృషణ స్తత్ర హ్యజయా కూపలబ్ధయా.

క్రీడ న్గాలం బహువిధం కామై ర్నాద్యాపి తుష్యతి

౧౧

తం బస్తం దుర్హృదం వస్తుత ఇతి శేషః. సుహృద్రూపం సుహృదాభాసం అత ఏవ క్షణం సౌహృదం యస్య కామిన మత ఏవేంద్రియారామం న తు ధర్మజ్ఞం జ్ఞాత్వేతి శేషః స్వామినం పతిం త్యక్త్వా, దుఃఖితా, యయా

౮

తత స్తోపి బస్తోపి స్త్రైణః హేతుగర్భమిదం స్త్రైణత్వా త్తాం యాంతీ మజాం ప్రసాదయతుం కృపణ స్స న్ననుగతః బిడీ బిడాకారం బిడీం మార్జాలీ మనుగతస్య బిడన్య, య ఆకార స్సాంత్యశబ్ద ముఖరముఖత్వరూప స్తం కుర్వన్ పథి మార్గే, సంధితుం ప్రసాదయతుం నాశక్నోత్.

౯

తత్ర తస్య బస్తస్య లమ్బంతం వృషణం కశ్చి ద్విజో రుషా అచ్చినత్ కశ్చిద్విజోఽజ ఇతి శుక్రో వివక్షితః అజ్ఞశబ్దేన వయో వివక్షితం జరాపాదనేన వయోఽపహరేణ చ సంభోగానమర్థ మకరో దితి భావః తతో భూయః పునః లర్థాయ ప్రయోజనాయ స్వప్రత్యాః కామభోగాయేతి భావః యోగవి దుపాయజ్ఞః లమ్బంతం వృషణం సందధే జరావ్యత్యాసేన రతినమర్థ మకరో దితి భావః

౧౦

తత స్స లబ్ధివృషణ ఉపా త్తపుత్రవయా ఇతి భావః స బస్తోఽపి కూపలబ్ధయా అజయా సహ బహువిధం కామం అనుభవ న్నపీతి శేషః బహుతిధ మితి పారే బహుకాల మిత్యర్థః హేభద్రే అద్యాపి న పరితుష్యతి

౧౧

తథాఽహం కృపణ స్సుక్రభు భవత్యాః ప్రేమయంత్రితః
ఆత్మానం నాభిజానామి మోహిత స్తవ మానుయా ౧౨

యత్పుథిన్యాం ప్రీహియమ హింజ్యం పశ్యన్ప్రియః,
న దుహంతి మనః ప్రీతిం పుంసః కామహతస్య తే ౧౩

న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి
హవిషా కృష్ణవర్త్యైవ భూయ ఏనాభివర్ధతే ౧౪

యదా న కురుతే భావం సర్వభూతే ష్వమంగళమ్,
సమదృష్టే స్తదా పుంస స్సర్వా స్సుఖమయా దిశః ౧౫

యా దుస్త్యజా దుర్మతిభి ర్జీర్వతో యా న జీర్వతే,

ఏవ మన్యావదేరోపహర్షిత మితిహస మాత్మని సర్వమయతి (తథేతి) హేసుక్రభు తథా
బస్తవ దహ మపి భవత్యా స్తవ ప్రేష్టా యంత్రితః వశీకృత స్తవ మాయమా విప్రమాదిరూపయా
మోహితో, ఓధునాప్యాత్మానం నాభిజానామి ౧౨

నను తర్హి పుంస రపి బూదో విషయా స్సేవ్యంరాం తతో మనసి ప్రీతే సతి కామోపశాంత్యా
మోహో నివర్తతేత్య్రాహ (యదితి ద్వాభ్యాం) చుత్ యే ఎథివ్యాం ప్రీహ్యదయ స్తే సర్వే
కామహతస్య కామాన క్తస్య పుంసో మనఃప్రీతిం న దుహంతి న పారయంతి ౧౩

జాతు కదాచి దపి కామానా ముపభోగేన కామో విషయకృష్ణా న శామ్యతి రింతు ఏ విషా
ఘృతేన కృష్ణవర్త్యైవాగ్నిరి భూయోఽభివర్ధత ఏవ ౧౪

తర్హి కథం కనోపాయేన మనసః పూర్ణప్రీతి స్సాద్విద్యయా కామోపశమ స్సాస్య దిత్యతి
అహ (యదేతి షడ్భిః) యదా భూతే ష్వమజ్గళం భావం రాగద్వేషాదివైషమ్యరూపం భావం న కురుతే
తదా సమదృష్టేః స్వాత్మసమదృష్టేః పుంస స్సర్వా దిశః అభిమయాః కామి గత స్వాస్యస్య అభి
మేవేత్యర్థః ౧౫

అతో దుర్మతిభిః దుస్త్యజా విషయకృష్టా కథంభూతా యా జీర్వత సస్యతోఽపి పుంసో న

(యయాతేః ముక్తికధనం)

తాం తృషాం దుఃఖనివహాం శర్మకామో ధ్రువం త్యజేత్.

౧౬

మాత్రా స్వస్రా దుహిత్రా వా న వివిక్తాననో భవేత్.

బలవా నింద్రియగ్రామో విద్వాంస మపి కర్షతి

౧౭

పూర్ణం వర్షసహస్రం మే విషయా స్నేహతోఽనకృత్.

తథాఽపి చానుసవనం తృషా తేఘావజాయతే

౧౮

తస్మా దేతా మహం త్యక్త్వా బ్రహ్మ జ్యాదాయ మానసమ్

నిర్ద్వంద్వో నిరహజ్కార శ్చరిష్యామి మృగై స్సహ

౧౯

దృష్టం శ్రుత మన ద్విద్వా నానుధ్యాయే గ్ను సంవిశేత్.

జీర్యతే న జీర్ణతాం ప్రాప్నోతి తాం దుఃఖనివహాం దుఃఖాని నితరాం వహ త్యావహతి ప్రాపయతీతి
తథా ౮౦ తృష్టాం శర్మకామః దుఃఖానంభిన్నం సుఖం కామయమానః ధ్రువం నూనం త్యజేత్ ౧౬

శ్రీసన్నిధానం తు సర్వథా త్యాజ్య మిత్యాహ (మాత్రేతి) మాత్రాదీనా మన్యతమయా వాపి
వివిక్తం సజీర్ణ మాననం యన్య తథాభూతో న భవేత్. అన్యథా బలవాః ప్రమాధీ ఇంద్రియ
సమూహః విద్వాంస మప్య పకర్షతి ఆకర్షే చ్చాలయే దిత్యర్థః ౧౭

జీర్యతోపి న జీర్ణత ఇత్యేతి దేవ స్వదృష్టాన్తేనోపపాదయతి (పూర్ణ మితి) అనకృ ద్వారం
వారం విషయా ననుభవతో మమ ప్లవసహస్రం పూర్ణ ముదాభావ్యభాపి అనుసవనం త త్తద్విషయాను
భవసమయ మనతిక్రమ్యాతిమాత్రం అప్రస్థా ఉపజాయతే న తు కామ్యతి ౧౮

తస్మా త్కామానా ముపహగేన రామాశాన్తే రహ మేతాం విషయకృష్టాం త్యక్త్వా బ్రహ్మణీ
మానస మాధాయ శీతోష్ణాదిదృష్ట్యై రనభిభూతో దేహస్మిప్రమరహిత శ్చ మృగై స్సహ చరిష్యామి
పనం ప్రవిశామీత్యర్థః ౧౯

నను తృష్టాయా దుష్ప్రజత్వా త్కథం సహసా తప మనసో బ్రహ్మజ్యాదానం స్యా
త్తద్రాహ (ద్విష్ట మితి) దృష్ట మైహివవిషయమాం. శ్రుత మాయుక్త్యం తదుభయ

సంస్కృతిం చాత్మనాశం చ తత్ర విద్వాన్ స ఆత్మదృక్ ౨౦

ఇత్యుక్త్వా నాహుషో జాయాం తదీయం పూరవే వయః.
దత్వా స్వాం జరసం తస్మా దాదదే విగతస్సృహః ౨౧

దిశి దక్షిణపూర్వస్యాం ద్రుహ్యం దక్షిణతో యదుమ్
ప్రతీచ్యాం తుర్వసుం చక్రే హ్యుదీచ్యా మను మీశ్వరమ్ ౨౨

భూమఃడలస్య సర్వస్య పూరు మర్హత్తమం దిశామ్.
అభిషిచ్యాగ్రజాం స్తస్య వశే స్థాప్య యయా వనమ్ ౨౩

ఆసేవితం వర్షపూగా శ్చద్వర్గం విషయేషు సః.
క్షణేన ముముచే నీడం జాతపక్ష ఇవ ద్విజః. ౨౪

మనదపురుషార్ధరూపం విద్వాన్ సుమా న్నానుద్యాయే న్న సంవిశేత్ నానుద్యాయతి నోపభుజ్జే చ
కథంభూతః తత్రానుద్యానసంవేశనయో సంస్కృతి మాత్మనాశ మంతతః స్థావరతాప్రాప్తిం చ, విద్వాన్
అననుద్యానసంవేశయో ద్దేతుం యద విద్వాంసం విశిష్టే సః దృష్టాదీనా మనవ్రాపర్యాదికిం విద్వా
న్సుమా నాత్మదృక్ దృష్టశ్రుతాద్యపేక్షయా నిరతిశయానందరూపస్యాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యం పశ్యతి
తథా నిరతిశయానందరూపయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్యార్థాదేవ తృప్తానివర్తత ఇతి భావః. ౨౦

ఇతీత్యం, జాయాం దేవయానీ ముక్త్యా నాహుషో యయాతిః పూరవే పుత్రాయ తదీయం
సయో దత్వా విగతస్సృహత్వస్థ స్తస్మా త్పూరో స్సకాశా తస్వరీయాం జరా మాదదే జగ్రాహ ౨౧

తతో దక్షిణపూర్వస్యా మాగ్నేయ్యాం దిశి ద్రుహ్యం మీశ్వర మధిపతిం చక్రే దక్షిణతో
దక్షిణస్యాం తు దిశి యదుం ప్రతీచ్యాం దిశి తుర్వసు ముదీచ్యా మను మీశ్వరం చక్రే ౨౨

దిశాం మధ్యవర్తిన్ ఇతి శేషః సర్వస్య భూమజ్జలస్య ఈశ్వర మధిపతి మర్హత్తమం
బహుమంతప్యం పూరు మభిషిచ్య అగ్రజా న్యదుప్రభృతీన్ తస్య పూరో ర్వశే స్థాప్య స్థావయిత్యా
అసమాసేపి ల్యబార్హః, తదధీనా స్కృత్యేత్యర్థః. స్వయం వనం యయా. ౨౩

స యయాతి ర్వర్షపూగా శ్చద్వర్గం విషయేషు శబ్దాది ష్చస్థలితం షద్వర్గం షదింద్రియసుఖం క్షణేన
ముముచే తత్కాఞ్చ యథా జాతౌ పక్షో యస్య ప ద్విజో విహగః నీడం త్యజతి తద్వత్. ౨౪

(యయాతేః ముక్తికధనం)

స తత్ర నిర్ముక్తనమస్తనంగ ఆత్మానుభూత్యా విదుతత్రిలింగః,

పదే పరే బ్రహ్మణి వాసుదేవే లేభే గతిం భాగవతీం ప్రతీతః ౨౫

శ్రుత్వా గాథాం దేవయానీ మేనే ప్రస్తోభ మాత్మనః

ప్రీపుంసో స్నేహవైక్లవ్యా త్పరిహాస మివోదితమ్ ౨౬

సా సంనివాసం సుహృదాం ప్రపాయా మివ గచ్ఛతామ్.

విజ్ఞాయేశ్వరతన్త్రాణాం మాయావిరచితం ప్రభోః ౨౭

సర్వత్ర సంగ ముత్సృజ్య స్వప్నోపమ్యేన భర్గవీ

కృష్ణే మన సుమావేశ్య వ్యధునో లింగ మాత్మనః ౨౮

ప్రతీతః ప్రఖ్యాత స్స యయాతి స్తత్ర వనే నిర్ముక్త సమస్తో దేహతదనుబంధ్యాదినఙ్గో
యేన సః ఆత్మానుభూత్యా బ్రహ్మోపాసనయా విధుతత్రిలింగః నిర్ముక్తగుజత్రయతార్యః పదే ప్రాప్యే
పరస్మి బ్రహ్మణి వాసుదేవాఖ్యే భాగవతీం గతిం లేభే ఆసన్నమోక్షో బభూవేత్యర్థః అన్యథా భారత
విరొధాత్. తత్ర తస్య స్వర్గాదిప్రాప్తే రేవ కథనా దితి తత్త్రైవ విస్తరతో ద్రష్టవ్యమ్ ౨౫

దేవయానీ తు భర్తృ కథితాం కథాం ఆత్మనః ప్రస్తోభం మేనే తావ త్పరిహాసరూపా
మమన్యత ప్రస్తోభతా మేవ వ్యనక్తి (ప్రీపుంసో రితి) సమాసాంతాభావ ఆర్షః తదనిత్యత్వాద్వా.
ప్రీపుంసయోః యః పరస్పరం స్నేహ స్తత్కృతం య ద్వైక్లవ్య మధార్మ్యం తస్మాద్దేతోః పరిహాస
మివేరికం కథిత మితిహాసం ప్రస్తోభం మేనే ఇత్యన్వయః ౪౭రితా మితి పారే గాథావిశేషణం
ఈహిత మితి పారే ఆత్మనో శ్చేష్టితం కథారూపేణోపవర్ణితం పరిహాస మివ మేన ఇత్యర్థః ౨౬

(సేతి) తత స్సా దేవయానీ ఈశ్వరతంత్రాణాం సుహృదాం పతిపుత్రాదీనాం సంనివాసం
సుహృద్భి సుహవాస మిత్యర్థః గచ్ఛతాం, పాంధనాం ప్రపాయాం పానశాలాయా మివానిత్యం
ప్రభో రీశ్వరస్య మాయయా. విరచితం చ విజ్ఞాయ. స్వప్నదృష్టానేన సర్వత్ర దేహతదనుబంధ్యాదిమ
సజ్జ ముత్సృజ్య స్వప్నం తస్మై స్వప్నం లింగబద్ధోఽనిత్య ఇతి లిఖిల్వేత్యర్థః. భర్గవీ డెవయానీ, సమనః
కృష్ణే భగవతి, నిభాయ. కృష్ణం శ్యావైక్యః ఆత్మనో లింగం శరీరం, వ్యధునో త్తత్యాజ ౨౭-౨౮

నమ స్తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ వేదసే,

సర్వభూతనివాసాయ శాంతాయ బృహతే నమః

౨౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే.

ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

ప్రసక్తానుప్రసక్తం భగవంతం నమస్కరోతి కుక స్సూతో వా (నమ ఇతి) వేదసే
జగత్సృష్టి, సర్వభూతానా, మాధరిభూతాయ, శాంతాయ ఆశనాయ ద్యౌర్మిక్తాయ హితాయ, బృహతే
బ్రహ్మణే, వాసుదేవవ్యాఖ్యాయ తుభ్యం, నమః

౩౦

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారాచరకానుచారస్య నిర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తద్వరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకోనవింశోఽధ్యాయః

అథ వింశో ఽధ్యాయః

శ్రీశక ఉవాచ—

పూరో ర్వంశం ప్రవక్ష్యేమి యత్ర జాతోఽసి భారత,

యత్ర రాజర్షయో వంశ్యాః బ్రహ్మ వంశ్యాశ్చ జజ్ఞిరే

౧

జనమేజయోఽభవ త్పురోః ప్రచిన్వాం స్తత్సుత స్తతః.

ప్రవిరోధో నమస్య రైవ తస్మా చ్చారు స్సుతోఽభవత్.

౨

తస్య సుద్యు రభూ త్పుత్ర స్తస్మా ద్భూగవ స్తతః,

శర్యాతి స్తస్యాహంయాతీ రౌద్రాతి స్తత్సుత స్మృతః

౩

ఋతేషు స్తస్య కక్షేషు స్థలేషు శ్చ కృతేషుకః.

అథ వింశో ఽధ్యాయః

ఏవం యయాతే శ్చరిత్ర ముపవర్ణ్యేదాసీం తత్సుతస్య పూరో ర్వంశకథనం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞ స్తత్ర కుశ్రూపా ముత్పాదయతి (పూరో రితి) హే భారత యత్ర యస్మిన్ వంశే త్వం జాతోఽసి యత్ర రాజర్షయో వంశ్యాః వంశ్యాః బ్రహ్మ బ్రాహ్మణా శ్చ వంశ్యా జజ్ఞిరే తం పూరో ర్వంశం ప్రవక్ష్యేమి, వంశే సాధవో వంశ్యాః వంశవర్ధనాః, రాజర్షయో బ్రాహ్మణా శ్చ యత్ర జజ్ఞిర ఇత్యర్థః ౧

(జనమేజయ ఇతి) పూరో స్తావ జనమేజయ స్సుత స్సమధూత్ తత్సుతో జనమేజయసుతః ప్రధన్వాన్, ప్రచిన్వా నితి పారాంతరం. తస్మా త్ప్రవిరోధః తస్మా న్నమస్యః తస్మా న్నమస్కో శ్చారు రితి ప్రసిద్ధ స్సుత స్సమభవత్ ౨

తస్య చారో స్సుద్యుః. పుత్రోఽభవత్, తస్మా త్పుద్యో, ర్భూగవ స్సమభవత్ తస్య బహుగవస్య శర్యాతి, స్సంయాతి రితి పారాంతరం. తస్యాహంయాతీ స్తత్సుతోఽహంయాతీసుతః రౌద్రాతిః రౌద్రాశ్చ ఇతి పారాంతరమ్. ౩

తస్య రౌద్రాశ్చస్య ఋతేషుప్రభృతయో దశపుత్రాః ఘృతాచ్యాః అప్పరసః, అప్పరసి జాతాః

జలేషు స్నన్వతేషు శ్చ ధర్మసత్యవ్రతేపవః

౪

దత్రై తేఽపురసః పుత్రా వనేషు శ్చావమ స్మన్వితః.

ఘృతాచ్యా ఇంద్రియాణీవ ముఖ్యస్య జగదాత్మనః

౫

ఋతేషో రంతిసారోఽభూ త్త్రయ స్తస్మాత్కృతా నృప.

సుమతి ధ్ధ్రువోఽవ్రతిరథః కణ్వో వ్రతిరథాత్మజః

౬

తస్య మేధాతిథి స్తస్మా త్ప్రస్క-జ్వాద్యాద్విజాతయః.

పుత్రోఽభూ త్సుమతే రై భ్యో దుష్యంత స్తత్పుతో మతః

౭

దుష్యంతో మృగయాం యాతః కణ్వశ్రమపదం గతః.

తత్రాసీనాం స్వప్రభయా మండయంతీం రమా మివ

౮

విలోక్య ముముహే సద్యో దేవమాయా మివ ప్రియమ్.

జగామ తాం పరారోహం భద్రైః కతిపయై ర్వృతః

౯

యథా జగదాత్మనో భగవతో దశేంద్రియాణి జాతాని తద్వత్ తేషాం దశానా మవమః కసీయాన్ వనేషుః. జలేషు రితి కులేషురితి చ పారాంతరం ధర్మేతి ఈషుశబ్దస్య ధర్మావిధిః ప్రత్యేకం సంబంధః ద్వంద్వంతే క్రుతత్వాత్ తత శ్చ ధర్మేషు స్సత్యేషుః వ్రతేషు శ్చేతి ఫలితమ్

౪-౫

తత్ర ఋతేషో స్సుతః రంతిసారో బభూవ హేన్యవ తస్య రంతిసారస్య త్రయః సుతాః తా నిర్దిశతి (స్మృతి ధ్ధ్రువోఽవ్రతిరథ శ్చేతి) సుమతి రితి పారాంతరం తత్రావ్రతిరథస్యాత్మజః కణ్వః

౬

(తస్యేతి) లస్య కణ్వస్య మేధాతిథిః తస్మా న్మేధాతిథేః పుత్రాః ప్రస్క-జ్వాప్రభృతయో బ్రాహ్మణా జజ్ఞిరే సుమతే రంతిసారసుతస్య పుత్రో రై భ్యః తర్పుతో రై భ్యసుతః దుష్యంరో ముః ప్రఖ్యాతః.

౭

దుష్యంతస్య శకుంతలాయాం భరితోఽభవ దితి వస్తుం రద్వృత్తాంత మాహ (దుష్కృత ఇత్యాదినా పిత ర్యుపరత ఇల్యతః ప్రా క్తనేన) కదాచి ద్దుష్యంతో మృగయాం చరన్ యద్యచ్ఛ

(దుష్కంత చరితమ్)

తద్దర్శనప్రముదిత స్సంనివృత్తపరిశ్రమః,

ప్రసన్న కామసంతప్తః ప్రహసన్లుక్ష్యయా గిరా

౧౦

దుష్కంత తీవ్ర—

కా త్వం కమలగర్భాభే కస్యాపి హృదయంగమే,

కిం వా చిక్కిరితం త్వత్ర భవత్యా విజనే వనే.

౧౧

వ్యక్తం రాజన్యతనయాం వేద్యహం త్వాం సుమధ్యమే.

న హి చేతః పౌరవాణా మధర్మే రమతే క్వచిత్.

౧౨

శకుంతలోవాద—

విశ్వామిత్రాత్మజై వాహం త్యక్తా మేనకయా వనే.

కణ్వస్య ఋషే రాశ్రమస్థానం గతః తత్రాశ్రమే ఆసీనా ముపవిష్టాం రమా మివ లక్ష్మీ మివ స్వప్రభయా మండయంతీ మాత్మాన మితి కేషః త మాశ్రమ మితి పారాంతరం తదా తం మండయంతీం దేసమా సూం మోహినీ మివ స్థితాం శకుంతలాఖ్యాం త్రియం విలోక్య సద్యస్తదైవ ముముహే మోహం ప్రాప్తః, తస్యాః దర్శనేన నితరాం ముదితః హృష్టః అత ఏవ సంనివృత్తః పరిశ్రమ్య మృగయాయాసః యస్మా త్సః కఠివయై ర్భృపై ర్వృతః కామేన సంతప్తో దుష్కంతః ప్రహసన్మధురయా గిరా తాం వరారోహం బభాషే.

౧౩-౧౦

తదేవాహ (కా త్వ మితి) హేకమలగర్భాభే హేహృదయజ్గమే మనోజ్ఞే త్వం కేలి జాతిస్రశ్నః, కస్యాపి కస్య సంబంధిన్యసి, నిర్జనేఽస్మి న్వనే భవత్యా త్వయా కిం చిక్కిరితం కర్తు మిష్టమ్

౧౧

(వ్యక్త మితి.) హేసుమధ్యమే త్వా మహం రాజన్యతనయాం వ్యక్తం సూనం వేద్మి అన్యథా మచ్చేత స్త్యయి న సక్తం స్యా దిత్యాహ (నహీతి.) పౌరవాణాం పూరో ర్వంశజానాం చేతః కదాచి దస్యధర్మే న రమతే.

౧౨

ఏవ ముక్తా శకుంతలాఽఽహ (విశ్వామిత్రాత్మజేతి) విశ్వామిత్ర సైవ తనయా

వేదైతద్భగవాన్ స్కంధో వీర కింకరవామ తే ౧౩

అన్యతా మరవిందాక్ష గృహ్యతా మర్హణం చ నః.
భుజ్యంతాం సంతి నీవారా ఉష్యతాం యది రోచతే ౧౪

దుష్కంత ఉవాచ—

ఉపపన్న మిదం శుభ్రు జాతాయాః కుళికాన్వయే,
స్వయం హి వృణ్యతే రాజ్ఞాం కన్యకా స్సద్భుశం వరమ్. ౧౫

ఓ మిత్యుక్తే యథాధర్మ ముపయేమే శకుంతలామ్
గాంధర్వవిధినా రాజా దేశకాలవిధానవిత్. ౧౬

అమోఘవీర్యో రాజర్షి ర్మహిష్యాం వీర్య మాదధే.
శ్వేభూతే స్వపురం యాతః కాలేనాసూత సా సుతమ్ ౧౭

మేనకయా మాత్రా స్వర్గచ్ఛింత్యా అస్మిన్వనే త్యక్తా అహం రాజన్యకన్యైవేత్యర్థః తత్ర మాన మాహ
(వేదేతి) ఏతద్భు భగవాన్ స్కంధః వేద జానాతి హేవీర తే తవ కింకరవామ ౧౮

హేఅరవిందాక్ష అన్యతాం స్థీయతాం త్వయేతి శేషః, నోఽస్మాక మర్హణం అన్మత్కృత
మర్హణం గృహ్యతాం, అత్ర నీవారా అరణ్యప్రహయ స్సంతి తే భుజ్యంతాం యది రోచతే త్వ
ఉష్యతామ్ ౧౯

కింకరవామేతి వాక్యా త్రిదభిప్రాయం జ్ఞాన్యఽఽహ దుష్కంతః (ఉపపన్న మితి)
హేనుభ్రు కుళికాన్వయే కాతాయా స్తవేదం కింకరవామేతి వచ ఉపపన్నం యుక్త మేవ, తథాహి రాజ్ఞాం
కన్యకాః స్వయ మేవ సద్భుశం వరం పతిం వృణ్యతే, ౨౦

తత స్తయా దుష్కంతోక్తే అంగీకృతే సతి స రాజా దుష్కంతో, దేశకాలవిధానజ్ఞో
గాంధర్వవిధినా మిధ స్వమయపూర్వకేన, యథాధర్మం శకుంతలా ముపయేమే ౨౧

(అమోఘేతి) అమోఘ మవితదం వీర్యం యన్య స రాజర్షి ర్దుష్కంతో మహిష్యాం
శకుంతలాయాం, వీర్యం రేత అదధే నిహితవాన్ తతిః శ్వేభూతే ప్రభాతే, స్వపురం గతిః ౨౨.
కాలేన ప్రాప్తకాలేన సా శకుంతలా సుతం పుత్ర మసూత సుమవే. ౨౩

(భరతచరితమ్)

కణ్వః కుమారస్య వనే చక్రే సముచితాః క్రియాః,

బద్వా మృగేంద్రం స్తరసా క్రీడతి స్మ స బాలకః

౧౮

తం దురత్యయవిక్రాంత మాదాయ ప్రమదోత్తమా,

హరే రంశాంశసంభూతం భర్తు రంతిక మాగమత్

౧౯

యదా న జగృహే రాజా భార్యా పుత్రా వనిందితౌ.

శృణ్వతాం సర్వభూతానాం ఘే వా గాహశరీరిణీ.

౨౦

మాతా భస్మా పితుః పుత్రో యేన జాత స్స ఏవ సః,

భరస్య పుత్రం దుష్యంత మావమంస్థా శృకుంతలామ్.

౨౧

(కణ్వేతి) తస్య కుమారస్య, సముచితాః క్రియాః జాతకర్మాదిక్రియాః కణ్వో వన ఏవ చక్రే స చ బాలక స్తరసా బలేన, మృగేంద్రం సింహం బద్వా తేన క్రీడతి స్మ, బాల్యా దారభ్యాపరిమితబలశౌర్యాదిగుణసంపన్న ఇత్యర్థః

౧౮

(త మితి) త మసారవిక్రమం భగవతోఽంశాంశేన, సంభూతం కుమార మాదాయ శకుంతలా భర్తు ర్దుష్యంతస్య అంతికం అగమత్ యయౌ,

౧౯

(యదేతి) తా వాగతా వనిందితౌ నిర్దుష్టా భార్యాపుత్రౌ రాజా దుష్యంతో, యదా న జగృహే మమైవేమా భార్యాపుత్రా వితి న స్వీకృతవాన్ తదా సర్వభూతానాం శృణ్వతాం సతాం, ఘే ఆరాశే అశరీరిణీ వా గాహ అశ్రూయతేత్యర్థః

౨౦

తా మేవ దర్శయతి (మారేతి) భస్మా వర్షమయం పాత్రం తద్వ న్మదా ఆచారమాత్రం పితు రేవ పుత్రః, రత్ర హేతుః (యేనేతి) యేన పిత్రా జాతః ఉత్పాదిత స్స పుత్రః స ఏవ పితైవ “ఆత్మా వై పుత్రనామే” తి శ్రుతే రితి బాహు లతః పుత్రం, దౌష్యంతిం దుష్యంతస్య అవై వాపత్యం, అనేన క్షేత్రజత్వశక్త్యా పరిహృతా భరస్య పోషయ శకుంతలాం మావమంస్థాః నావమస్యస్య, భరస్యేత్యుక్త్యా భరతనాచునిరుక్తమ్

౨౧

రేతోధాః పితరం పుత్రో నయ త్యేవ యమక్షయాత్,
త్వం చాస్య ధాతా గర్భస్య సత్య మాహ శకుంతలా.

౨౨

(భరన్య పుత్రం భరతం వాసుదేవాంశసంభవమ్.
బ్రహ్మణ్యం సత్యసంధం చ గుణజ్ఞం కీర్తివర్ధనమ్
మహాత్మాహం స్థూలలక్షం కృతజ్ఞం వృద్ధనేవకమ్,
అశరీరవచ శ్శుభ్రా స్వీచకార తదాత్మజమ్)

పిత ర్యుపరతే సోఽపి చక్రవర్తీ మహాయశాః,
మహిమా గీయతే యస్య హరే రంశభువో భువి

౨౩

చక్రం దక్షిణహస్తేఽస్య పద్మకోశ శ్చ పాదయోః.
ఈజే మహాభిషేకేణ సోఽభిషిక్తోఽధిరా ద్విభుః,

(కింఛ) రేతోధాః రేతస్సేక్తా వంశకృ త్పుత్రః హే సరదేవ యమక్షియా ద్యమనదనా త్పితరం స్వ ర్నయతి, పుత్ర మితి ద్వితియాంతపారః ప్రాయికః, తత్ర యమక్షయా ద్వినేతి శేషః పుత్రం రేతోధాః పితా నయతి మృతపుత్రం వినాఽన్యం క్వాపి స్థితం పుత్రం పితా స్వీకరోతీత్యర్థః యమక్షయా మితి పారాంతరం, తదా తద్వాక్యాంతరం యం రేతోధాతారం పుత్రః, అక్షయం స్థానం నయతి స రేతోధాః పుత్రం నయతి స్వీకరోతీత్యర్థః పూర్వపారే ఏవం వాఽన్వయః-హేసరదేవ అథా ఇతి చేదః రేతో నిహితవా నసి శకుంతలాయా మితి నిభక్తిపరిణామేనానుషజ్ఞః అతోఽయం తవ పుత్ర, స్తాన్యం యమక్షయా న్నయతి నేష్యతి స్వర్గ మితి శేషః. అతః స్వీకుర్వీతి భావః శకుంతలోక్తం నాన్యత మిత్యాహ (త్వ మితి) అన్య గర్భస్యావత్యస్య ధాతా విధాతా ఉత్పాదక స్తస్య మేవేతి య చ్చకుంతలాఽఽహ, త త్సత్య మేవ నాన్యత మిత్యర్థః తత శ్చ స భార్యాపుత్రౌ స్వీకృతవా నితి జేయమ్

౨౪

తతః పితరి దుష్కంతే ఉపరతే మృతే సతి సోఽపి భిరతోఽపి చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతిః మహాయశాః బభువ. తం విశిషన్ తద్వృత్తాంత మాహ (మహిమేత్యాదివా) భువిహరే ర్భగవతోఽంశేన జాతస్య యస్య భరతస్య మహిమా గీయతే త “దప్యేతే శ్లోకా అభిగీతా” ఇత్యాదిబహ్వుచక్రత్యేతి శేషః.

౨౫

హరే రంశభవత్వే లింగం వదన్ విశిషన్తి (చక్ర మితి) అన్య భరతస్య దక్షిణే హస్తే చక్రం

(భ ర త వ రి త మ్)

పంచపంచాశత మేద్యైర్గంగాయామను వాజిభిః ౨౪

దీర్ఘతమసం పురోధాయ యమునాయా మను ప్రభుః,
అష్టసప్తతిమేధ్యాశ్వా నృబంధ ప్రదద ద్వసు ౨౫

భరతస్య హి దౌష్యంతే రగ్ని స్సాచీగుణే చితః,
సహస్రం బద్ధశో యస్మి న్బ్రాహ్మణా గా విభేజిరే ౨౬

త్రయత్రింశ చ్చతం హ్యశ్వా నృధ్వా విస్మావయ న్నుపాన్,
దౌష్యంతి రత్యగా న్మాయాం దేవానాం గురుమాయినామ్ ౨౭

పక్రాకారారేఖా పాదయో స్తు పద్యకోశాకారా అవర్తంతేతి శేషః స చ భరతో మహాభిషేకవిధినా
అభిషిక్తో అధిరా ట్సార్వభౌమో విభుర్భూత్వా గంగాయా మను గంగాతీరే గంగాయా అనులోమం వా
గంగాసాగరసగ్గమా దారభ్య యావ త్తిదుత్పత్తిః తావ దిత్యర్థః పశ్చాపశ్చాతా పశ్చాతదధికశతద్వయ
సంఖ్యైకై, ర్వాసిభి రత్యై ర్భగవంతం ఈజే ఉక్తసంఖ్యైకై రశ్వమేదై స్తత్ర భగవంత మారాధితవా
నిత్యర్థః ౨౪

తథా దీర్ఘతమస మృషిం పురోహితం కృత్వా ప్రభు ర్భరతః, యమునాయామను
పూర్వవదర్థః అష్టసప్తతి అష్టాధికసప్తతిసంఖ్యైకా నేధ్యా న్నిర్బుష్టా నశ్వా నృబంధ, తావతా మశ్వానాం
బంధనపూర్వకై ర్మేద్యై రీజ ఇత్యర్థః, కథంభూతః, వసు ధనం ప్రదదత్ ప్రయచ్ఛత్ ౨౫

దౌష్యన్తే ర్దౌష్యంతముతస్య భరతస్యాగ్నిః సాచిగుణే ప్రకృష్టగుణవతి దేశే చితః యస్మి
న్నగ్నిచయనే తద్దేశే వా సహస్రం బ్రాహ్మణాః, భరతేన, భూరిదానేన, దత్తాః గాః బద్ధశః ప్రత్యేకిం
బద్ధా బద్ధా విభేజిరే విభజ్య జగృహుః సహస్రశబ్దో బహునా ముపలక్షికః ౨౬

తథా మస్కారే తీర్ధవిశేషే, కర్మణి యజ్ఞకర్మణి, మస్కారాభ్యే కర్మణి వా త్రయత్రింశచ్ఛత
సంఖ్యైకా నశ్వా నృధ్వా నృపాఞ్ పార్థివా విస్మావయన్, పురు బహ్యుః మాయాః, యేషాం సంతీతి
తథా తేషాం దేవానాం మాయా మశ్వవారణాదిరూపాం దౌష్యంతి ర్భరతః లత్యగాన్, దేవైః నృపై శ్చ
చిక్రీతం యజ్ఞవిఘ్న మపాకృత్యాయజితేత్యర్థః ౨౭

మృగాన్ శుక్లదతః కృష్ణాన్ నిరజ్యేన సమావృతాన్
అదా త్కర్మణి మష్కారే నియుతాని చతుర్దశ ౨౮

భరతస్య మహాత్కర్మ న పూర్వే నాపరే నృపాః
నై వాపు రైవ ప్రాప్స్యంతి బాహుభ్యాం త్రిదివం యథా ౨౯

కిరాతహుణా న్యవనా నంధ్రా న్వంగాన్ శకా న్కషాన్
అబ్రహ్మణ్యా స్సృపాం శృపా స్త్రేచ్ఛాన్ ద్విగ్విజయే బలాత్ ౩౦

జిత్వా పురాఽసురా దేవాన్యే రసౌకాంసి భేజిరే
దేవప్రియో రసాం సీతాః ప్రాణిభిః పున రాహరత్ ౩౧

సర్వా న్కామా స్తుదుహతుః ప్రజానాం తస్య రోదసీ,
సమా త్రిణవసాహస్రీ ద్విజు చక్ర మవర్తయత్ ౩౨

శుక్లదతః శుక్లదంతాన్, హిరజ్యేన పరివృతాన్ చతుర్దశాయుతసంఖ్యాకాన్, మృగా
న్మద్రమృగాదినంజ్ఞాన్ గజా నదా త్స్పృయచ్ఛత్. ౨౮

కిం చ భరతస్య మహా దర్శితం కర్మ పూర్వే అపరే ఆర్వాచినా శ్చ నృపాః, నై వాపు
రైవ కృతవంతః, నాపి ప్రాప్స్యంతై కరిష్యంతి యథా జనా బాహుభ్యాం గవసనానాభ్యాం,
త్రివిష్టపం, నై వ ప్రాపు ర్నాపి ప్రాప్స్యంతి ప్రాప్స్యంతి చ తద్వత్ ౨౯

మహాత్కర్మైవ దర్శయతి (కిరాతహుణా నితి) అబ్రహ్మణ్యాః బ్రాహ్మణే స్వసాధూకా
కిరాతాదీన్ హిసజాతీ స్సృపాం శ్చ స్త్రేచ్ఛాన్ శ్చ సర్వా ద్విగ్విజయే అహం చాతవాన్ ౩౦

కిం చ యే ఆసురా రాక్షసాః, పురా పూర్వకాలే దేవాన్ జిత్వా రసౌకాంసి రసాతలస్థానాని.
భేజిరే ప్రాప్తాః తైః ప్రాణిభి ర్పలిభి, ర్యా దేవప్రియో రసాం రసాతలం ప్రతి, సీతాః ప్రాప్తాః
పున రాహర దానయత్. ప్రాణిభి ర్నైః మనుష్యాదిభి స్సహ సీతా ఇతి వా. పణిభి రితి పారే
పణయోఽసురా సై ర్సీతాః యద్వా పణయో దూతాః దూతా నృసింహాహర దిత్వర్థం, ౩౧

కిం చ భరతే రాజని సతి రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ తస్య ప్రజానాం తద్విషయస్థానాం, సర్వాన్
కామాన్ దుదుహతుః పూరయామాసతుః, ఏవం త్రిణవసాహస్రీ స్సమాః సప్తవింశతినహస్రవత్స
రాన్ దిక్షు చక్రం ఆజ్ఞా మవర్తయత్. ౩౨

(భరతవరితమ్)

స సమా ద్లోకపాలనా మైశ్వర్య మధిరా ట్పియమ్.

చక్రం జాయా సుసౌ న్నాణా న్మృషేత్యుపరరామ హ.

౩౩

తస్యాస న్నృప వైదర్యః పత్న్యస్త్రీస సుసంమతాః.

జమ్ను స్త్యాగణయా త్పుత్రా న్నానురూపా ఇతీరితే.

౩౪

తస్యైవం వితధే వంశే తదర్థం యజత సుతమ్

మరు త్స్సేమేన మరుతో భరద్వాజ ముపాదదుః

౩౫

అంతర్వత్సాం బ్రాతృపత్నాం మైధునాయ బృహస్పతిః.

ప్రవృత్తో వారితో గర్భం శప్తా వీర్య మపాస్పజత్

౩౬

తం త్యక్తుకామాం మమతాం భర్తు స్త్యాగవిశి జ్ఞితామ్.

ఏవం వర్తయన్ స సమాగ్భూర్వభౌమో భరతః లోకపాలనా మైశ్వర్య మతులాం స్వాం
శ్రీయ మవ్యాహత మాజ్ఞాచక్రం పాణాం శ్చ మృషేత్యనిర్వా ఇతి నిశ్చిత్త్య ఉపరరామ విరక్తోఽభవత్ ౩౩

హేనృప తస్య భరతస్య సుసమ్మతా స్త్రీసః పత్న్యః విదర్శస్య సుతా ఆసన్, తా వైచక్రై కం
జాతాన్ పుత్రాన్ మమ నానురూపా సుదృశా ఇమే పుత్రా స భవంతితి భర్త్రాఽభిహితే సతి వ్యభిచార
శక్కుయా అస్మాం స్త్యక్ష్యతీతి భయార్తా జమ్ముః ౩౪

ఏవం తస్య భరతస్య వంశే వితధే వ్యర్థే సతి తదర్థం పుత్రార్థం మరుర్సోమాభ్యేన యాగేన
యజత ఆరాధయతః తస్య ప్రసన్నాః మరుతః భరద్వాజాఖ్యం సుత ముపాదదు సమర్పయామాసుః ౩౫

తస్య భరద్వాజనామ నిర్వృత్తం కథా మాహ (అంతర్వత్సాం మితి) కదాచి ద్బృహస్పతి
ర్భాతృ ఉచధ్యస్య భార్యాయా మంతర్వత్సాం గర్భిణ్యాం మమతాభ్యాం మైధునార్థం ప్రవృత్త
స్తదా ద్వితీయగర్భస్యావకాశాభవా దాక్రోశపూర్వకం గర్భస్థేన వారితః తతః క్రుద్ధో బృహస్పతి ర్దీర్ఘం
తమః ప్రవేక్ష్యపి అంధ శ్చ భవిష్యసీతి తం గర్భం శప్తా బలా ద్వీర్యం న్యషిజ్ఞుత్ ౩౬

అతో బృహస్పతే శ్వాపా ధర్మస్థో దీర్ఘతమా బభూవ తేన చ తద్వీర్యం, పార్జిప్రహరణ
యోనే ర్భూమి ర్నిస్సారికం భూమౌ పతితం సద్య ఎవ కుమారోఽభవత్, తం చ పరవీర్యజం భర్తు
స్త్యాగా ద్విశజ్ఞితాం సతీం త్యక్తుకామాం మమతాం స్రతి సురాః బృహస్పతే శ్చ మమతాయా శ్చ
వివాదరూపం ఏతం మూఢే ఇతి పక్ష్యమాణం శ్లోకం జగుః కిమర్థం జగు రత ఆహ (నామనిర్వచనం

నామనిర్వచనం తస్య శ్లోకమేతం సురా జగుః.

౩౭

మూఢే భర ద్వాజ మిమం భరద్వాజం బృహస్పతే.

యాతౌ యదుక్త్వా పితరౌ భరద్వాజ స్తతస్త్వయమ్

౩౮

చోద్యమానా సురై రేవం మత్వా వితథ మాత్మజమ్.

వ్యసృజ స్మరుతోఽబిభ్ర న్దత్తోఽయం వితథేఽన్వయే.

౩౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే, వింశోఽధ్యాయః

అన్యేతి) నామ నిరుచ్యతే యేన ప్రవృత్తినిమిత్తేన తన్నామనిర్వచనం తత్ప్రతిపాదకం శ్లోకం జగు రిత్యన్వయః. యద్వా నామ నిరుచ్యతే యేన శ్లోకేన తం జగు రిత్యన్వయః తస్య నామనిర్వచనేనైవ భర్తృత్వాగళక్తౌ మపాకర్తుం జగు రిత్యర్థః.

౩౭

శ్లోక మాహ (మూఢే ఇతి) పుత్రం పుత్రం త్వక్త్వా యాంతీం మమతాం బృహస్పతి రాహ- హేమూఢే ఇమం పుత్రం భర పుషాణ భర్తు ర్విభేషితి చేత్తత్రాహ ద్వాజం ఏకస్య క్షేత్రే అన్యస్య బీజా దిత్యేవం ద్వాభ్యాం జాతం అత స్తస్యావ్యయం పుత్ర ఇతి న తస్మాద్భయశ్చేత్కర్థః ఏవ ముక్తా సతీ తం ప్రత్యాహ-హేబృహస్పతే త్వ మేవేమం ద్వాజం ద్వాభ్యా మావాభ్యా మన్యాయేన జాతం భర నాహ మేనం భరామిత్యర్థః యద్యస్మా దేవ ముక్త్యా, పితరౌ మమతాబృహస్పతీ విషదమానౌ, పుత్రం పరిత్యజ్య యాతౌ తతో హేతో రయం భరద్వాజసంజ్ఞక ఇతి

౩౮

ఏవం సురై శ్చోద్యమానా శ్లోకగానపూర్వకం పరిశిజ్యమానా మమతా త మాత్మజం వితథం వ్యభిచారజత్వా నిరర్థకం మత్వా వ్యసృజత్ మత్సాదితర మాత్మజ మితి పారాంతరం తదా ఆదితరం ప్రథమజం భర్తు ర్వీర్యా జ్ఞాత మేవ ముఖ్య మాత్మజం మత్వా బృహస్పతే ర్జాతం తత్యాజేత్యర్థః ఏవం తయా త్యక్తం మరుతోఽబిభ్రన్ అభిభరుః తదేవం మరుద్విః ప్రాప్తోఽయం భరతస్యాన్వయే వితథే సతి దత్తః, ఏవం చ వితిథాభ్యోఽపి బభూవేతి భావః

౩౯

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరివప్రసన్నతత్సృక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

వింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ—

వితథస్య సుతా న్మనోఽర్పహత్తత్రో జయ స్తథా,
మహావీర్యో నరో గర్గ సృజ్జుతి స్తు నరాత్మజః

౧

గురు శ్చరంతి దేవ శ్చ సజ్జుతేః పాండునందన,
రంతిదేవస్య హి యశ ఇహాముత్ర చ గీయతే

౨

వియద్విత్తస్య దదతో లబ్ధం లబ్ధం బుభుక్షతః,
నిష్కించనస్య ధీరస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః

౩

వ్యతీయు రష్టచత్వారింశ చహన్యపిబతః కిల

భరతస్య యో దత్తపుత్ర స్తస్య వితథస్య య స్సుతో మన్యు స్తస్మా న్మనోఽర్పహత్తత్రాదయః గర్గాంతాః పశ్చ జజ్ఞిరే, తతో జయః బృహత్పత్రానుజో జయ ఇత్యర్థః భారద్వాజస్య బ్రాహ్మణత్వేఽపి భరతస్యాన్వయే వితథే సతి దత్తత్వా ద్వితథనంజ్ఞ సన్ భరతస్య దత్తపుత్రో భూత్వా తద్వంశకరో జాత ఇత్యభిప్రాయేణ మన్యుప్రభృతీనాం భారతత్వ మత్రోచ్యతే, తత్ర సరస్యా తృజ సృజ్జుతిః

౧

హేపాణ్డునందన, సజ్జుతే స్తు గర్గో రంతిదేవ శ్చేతి ద్వా సుతౌ, రంతిదేవస్య కీర్తిస్తు, ఇహాముత్ర చ లోకే గీయతే

౨

కీదృశం తద్యశ ఇత్యపేక్షయాం సజ్గ్రహేణ తద్వృత్తాంత మాహ (వియద్విత్తస్యేతి) వియతో గగనా దివోద్యమం వినై వ దైవా దుపస్థిత మేవ విత్తం భోగ్యం యస్య యద్వా వియత్ వ్యయం ప్రాప్నువ ద్విత్తం యస్య, తదేవాహ, బుభుక్షతః సంప్రదానస్య కేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ భోక్తు మిచ్ఛవే, లబ్ధం లబ్ధం యదైవాలిబ్ధం త ద్దదతః ప్రయచ్ఛతః అత ఏవ నిష్కించనస్య సాయంతనశ్వస్త నాదివరిగహరహితస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః కృశస్యాదాపి ధీరస్య జితేంద్రియస్య కదాచి దపిబతః జలపాన మవ్యకుర్వతః, అష్టచత్వారింశదహాని వ్యతీయుః వ్యతిక్రాంతాని బభూవుః కృచ్ఛం క్లేశం.

ఘృతపాయససంయావం తోయం ప్రాత రుపస్థితమ్.

౪

కృప్రప్రాప్తకుటుమ్పస్య ఊత్తృద్భ్యాం జాతవేపథోః.

అతిథి ర్భాహ్మణః కాలే భోక్తుకామస్య చాగమత్

౫

తస్మై సంవ్యభజ తోనైన్న మాదృత శృద్ధయాన్వితః.

హరిం సర్వత్ర సంపశ్య స్ఫుక్త్వా స ప్రయయౌ ద్విజః.

౬

అథాన్యో భోక్తుకామస్య విభక్తస్య మహీపతేః

విభక్తం వ్యభజ తస్మై వృషలాయ హరిం స్మరణా.

౭

యాతే కూద్రే త మన్యోఽగా దతిథి శ్వభి రావృతః.

రాజ న్మే దీయతా మన్నం సగణాయ బుభుక్షతే

౮

ప్రాప్తః కుటుమ్పా యస్య ఊత్తృద్భ్యాం, జాతః వేపథః వ్యథా యస్య కస్య దైవా త్ప్రీత రుప్స్థితం
ఘృతాదీనాం ద్వన్వైక్యం ఘృతాదిత్రయం తోయం చ భోక్తుకామస్య సతః, కాలే భోజనకాలే కశ్చి
చ్ఛాహ్మణోఽతిథి రాగమత్

౩-౪-౫

స రంతిదేవ ఆదృతః ఆదరయుక్తః శ్రద్ధయా చాన్వితః సర్వత్ర భూతేషు హరిం పశ్యన్
సర్వం భూతజాతం భగవదాత్మక మనునందదత్ అన్నం ఘృతపాయససంయావం తస్మై లతిధయే
సంవ్యభజత్ విభజ్య దదౌ తదన్నం భుక్త్వా స ద్విజో యయౌ

అథ విభక్తస్య కుటుమ్పార్థం తద్విజభుక్తాపిశిష్ట మన్నాదికం విభక్తవతో భోక్తృమాజన,
సతః హేమహీపతే అన్యః కశ్చి ద్భృషలతోఽతిథి రాగమత్ అదాన్య ఇతి పారేదానయాన్వితః తస్మై
వృషలాయాతిధయే విభక్తం కుటుమ్పార్థం విభక్తం పున ర్వ్యభజత్ విభజ్య దదౌ.

౯

కూద్రే వృషలే గతే సతి కశ్చి చ్శ్వభి రావృతః పరివృతోఽతిథి రాగతిః, తం రంతిదేవ
మాహ-కి మితి? హేరాజ స్ఫుబుక్షతే ఊదాదిరితాయ మహ్య మన్నం దీయతా మితి, అభ్యాగా దితి పారే
ఏవం వద న్నభ్యాగచ్ఛ దితిన్వయః

౧౦

(భ ర ద్వా జ వంశ వర్ణనం)

స ఆతిథ్యావశిష్టం య ద్బహుమానపునరస్సరమ్

తస్య దత్వా నమ శ్చక్రే శ్వభ్య శ్శువతయే విభుః

పానీయమాత్ర ముచ్చేషం తదైచకపరితర్పణమ్.

పాస్యతః పుల్క-సోఽభ్యాగా దపో దేహ్యాశుభాయ మే.

తస్యాపి కరుణాం వాచం నిశమ్య విపులశ్రమాః.

కృపయా భృశసంతప్త ఇద మాహామృతం వచః.

స కామయేఽహం గతి మీశ్వరాణా మష్టర్థియైక్తా మపునర్భవం వా.

ఆర్తిం ప్రపత్స్యేఽఖిలదేహభాణా మంతస్థితో యేన భవ న్త్యదుఃఖాః

స విభూ రంతిదేవో యదాతిథ్యావశిష్ట మన్నం తద్బహుమానపురస్కృతం యథా తథా
దత్వా శ్వభ్య శ్శునాం పత్యే చ తస్మై నమ శ్చక్రే భగవద్భావేనేతి శేషః

అదోచ్చేష మవశిష్టం పానీయమాత్రం తదప్యేకపరితర్పణం ఏకపురుషమాత్రతృప్తికరం
పాస్యత స్సతః కశ్చి త్పుల్క-సః అశుభాయ నీచాయ మహ్య మసః పానీయం జలం దేహీతి వద
న్నభ్యాగచ్ఛత్

తస్యాపి పుల్క-సస్యాపి కృపణాః దీనాః విపులః శ్రమో, యాథోఽవగమ్యతే తా వచః
ఆకర్ణ్య కృపయా, నితరాం సంతప్తౌ. రంతిదేవః ఇదం వక్ష్యమాణ మమృతతుల్యం చ ఆహ

తదేవ దర్శయతి (స కామయ ఇతి ద్వాభ్యాం) అష్టర్థియైక్తా మణిమాద్యష్టైశ్వర్యయైక్తా
మీశ్వరాణాం బ్రహ్మదీనాం గతిం ప్రాప్తిం అహం న కామయే నేచ్ఛామి నావ్యపునర్భవం మోక్షం వా
కామయే కింతు అఖిలానాం దేహభాణాం దేహీనాం జీత్విపాసార్థితానాం అంతస్థితాం ఆర్తిం దుఃఖం
ప్రపత్స్యే ప్రాప్నుయా మితి కామయే సర్వేషాం దుఃఖ మహా యేక ఏవానుభవేయ మిత్యాశాస ఇత్యర్థః
కి మెవంవిధకామనయేత్యత ఆహ (యేన భవ న్త్యదుఃఖా ఇతి) యేన ఛోక్తౌ మయా హేతుఃసాతేన
సర్వే దేహభాణో నిర్దుఃఖా భవంతి యేనాస్మదనుభవేనేతి వా

క్షుత్తృట్పుమో గాత్రపరిభ్రమ శ్చ దైన్యం క్లమ శ్శోకవిషాదమోహః,
సర్వే నివృత్తాః కృపణస్య జంతో ర్జిజీవిషో ర్జీవజలార్పణేన

౧౩

ఇతి ప్రభాష్య పానీయం మ్రియమాణః పిపాసయా,
పుల్కసాయాదదా ధీరో నిసర్గకరుణో నృపః

౧౪

తస్య త్రిభువనాదీశాః ఫలదాః ఫల మిచ్ఛతామ్,
ఆత్మానం దర్శయాంచక్ర క్షాయాం విష్ణువినిర్మితామ్

౧౫

స వై తేభ్యో నమస్కృత్య నిస్సంగో విగతస్పృహః,
వాసుదేవే భగవతి భక్త్యా చక్రే మనః పరమ్

౧౬

నను దుఃఖం కిమితి ప్రార్థయసే పరదుఃఖనివృత్త్యైవ మమ సర్వదుఃఖనివృత్తే రిత్యాహు
(క్షుత్తృడితి) కృపణస్య దీనస్య జీవిత మిచ్ఛో ర్జంతో ర్జీవజలార్పణేన జీవనహేతో ర్జలార్పణేనైవ
సర్వే క్షుత్తృడాదయో నివృత్తా భవేయి రితి శేషః, జీవకలార్పణేనేతి పారేలయ మధ్యః - జిజివిషో
ర్జంతో ర్మే జీవకలార్పణేన అన్మత్ప్రాణానాన జీవాదయో నివృత్తా స్సుయః మమ ప్రాణా నపి
దద్యామీత్యర్థః

౧౭

స్వయం పిపాసయా మ్రియమాణో ప్యేవం ప్రభాష్య ధీరో నిసర్గకరుణః నిరుపాధిక
కృపానా న్నుపొో రంతిదేవః పుల్కసాయ తదేకపరితర్పణం పానీయం దదౌ

౧౮

ఫల మర్థకామాదిరూప మిచ్ఛతాం కామయమానానాం జనానాం ఫలదా త్రిభువనస్యాదీశాః
బ్రహ్మాదయ స్తస్య రంతిదేవ స్యాత్మానం దర్శయాంచక్రః ప్రసన్నా బభూవుః, విష్ణునా వినిర్మితాం
మాయాం చ దర్శయాంచక్రః మాయాప్రకృతిః విష్ణువినిర్మితా మిత్యుక్తత్వా త్కార్యరూపా ప్రకృతి
ర్వివక్షితా, ప్రకృత్యాత్మవివేకజ్ఞానం దదు రిత్వర్థః యద్వా తస్మయః పరీక్షేర్థం పృషలాదిమాయా
రూపమాత్మానం దర్శయాంచక్ర రిత్వర్థః

౧౯

తత స్స వై రంతిదేవ స్తేభ్య త్రిభువనాదీశేభ్యో మాయారూపేభ్యో వా నమస్కృత్య నిస్సంగః
దేహతదనుబంధి స్వహంమమతారహితః విగతై హికాముష్మికఫలలిప్సః పరిం కేవలం వాసుదేవే
మన శ్చక్రే

౨౦

(భరద్వాజ వంశ వర్ణనం)

ఈశ్వరాలమ్బనం చిత్తం కుర్వతోఽనన్యరాధనః.

మాయాగుణమయీ రాజ స్వప్నవ త్ప్రిత్యలీయత.

౧౭

తత్ప్రసంగానుభవేన రంతిదేవానువర్తినః.

అభవ న్యోగిన స్సర్వే నారాయణపరాయణాః.

౧౮

గర్గా చ్చిని స్తతో గార్గ్యః క్షత్రా ర్భిహ్మ హ్యవర్తత.

దురితక్షయో మహావీర్యా ద్యన్య త్రయ్యారుణిః కవిః.

౧౯

పుష్కరారుణి రిత్యత్ర యే బ్రాహ్మణగతిం గతాః

బృహత్క్షత్రా త్సుహోత్రోస్మా ధ్ధస్తీ యద్ధస్తినాపురమ్

౨౦

అజమీఢో ద్విమీఢ శ్చ పురుమీఢ శ్చ హస్తీర.

అజమీఢ స్య వంశ్యా స్సున్యః ప్రియ మేధాదయో ద్విజాః

౨౧

(ఈశ్వరేతి) అనన్యరాధసా అనన్యప్రయోజనేన భావేన చిత్త మీశాలమ్బనం వాసుదేవవిష్ణుం కుర్వత స్తన్య రంతిదేవస్య, త్రిగుణాత్మికా మాయా స్వప్నవత్ ప్రత్యలీయత న్యవర్తత. స ప్రకృతి సంబంధా స్మక్తో బభూవేత్యర్థః

౧౭

కిముత తన్య రంతిదేవస్య యః ప్రసజ్గ స్తస్యానుభావేన ప్రభావేన హేతునా రంతిదేవ మనుగర్తమానా స్సర్వేపి యోగినః యోగిత్వ మేవాహ నారాయణపరాయణా బభూవుః

౧౮

ఏవం నరన్య వంశ ఉపవర్ణితః అథ గర్గన్య వంశ మాహ (గర్గా దితి) గర్గా చ్చిరో జ్ఞే, శని రితి పారాంతరం, తస్మాత్తు గార్గ్యః, తత్ర తతో గార్గ్యా, ద్భిహ్మ బ్రహ్మకుల మవర్తత పుత్రాదిపరంపరయా ప్రావర్తతేత్యర్థః అథ మహావీర్య స్యాన్వయ మాహ-మహావీర్యా ద్దురితక్షయో జ్ఞే, తన్య దురితక్షయన్య త్రయ్యారుణిః కవిః పుష్కరారుణి శ్చేతి త్రయః పుత్రాః కథంహరా, యే అత్ర క్షత్రవంశే, బ్రాహ్మణగతిం బ్రాహ్మణరూపతాం గతాః ప్రాప్తాః అథ క్షేప్రన్య బృహత్క్షత్రన్య వంశ మాహ (బృహత్క్షత్రన్య పుత్రోఽభూ దిత్వాదినా) బృహత్క్షత్రన్య పుత్రో హస్తీ బభూవ యత్ హస్తీనం పురం కృత మితి శేషః స హస్తీ బభూవేత్యర్థః

౧౯-౨౦

హస్తీన స్సుతా అజమీఢాదయః త్రయః తత్రాజమీఢన్య వంశ్యా వంశాజాః. ప్రియమేధాదయో ద్విజా బభూవుః,

౨౧

అజమీధా ద్భూహదిసు స్తస్య పుత్రో బృహద్ధనుః,
బృహత్కాయ స్తత స్తస్య పుత్ర ఆసీ ద్భూహద్రథః ౨౨

తత్పుత్రో విశద స్తస్య ఘేనజి త్సమజాయత.
రుచిరాశ్వో దృఢహనుః కాశ్యో వత్స శ్చ తత్పుతాః ౨౩

రుచిరాశ్వసుతః ప్రాజ్ఞః పృథుసేన స్తదాత్మజః.
పార స్తత్రనయో నీప స్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్ ౨౪

స కృత్యాం శుకకన్యాయాం బ్రహ్మదత్త మజీజనత్,
యోగీశో గవిభార్యాయాం విష్వక్సేన మగా త్పుతమ్. ౨౫

అజమీధాదేవాన్యః పుత్రో బృహదిసు ర్నామాభవత్, తస్య బృహదిషో స్సుతో బృహద్ధను
స్తస్య సుతో బృహత్కాయ, స్తస్య బృహద్రథః, పుత్ర ఆసీత్ ౨౨

తత్పుత్రో బృహద్రథసుతో విశద, స్తస్య విశదస్య తస్మా దితి పారే విశదా తేనజి
త్సమజాయత. తత్పుతాః ఘేనజిత్పుతాః రుచిరాశ్వాదయ శ్చత్వారః ౨౩

తత్ర రుచిరాశ్వస్య సుతః ప్రాజ్ఞః తదాత్మజః ప్రాజ్ఞసుతః పృథుసేనః తదాత్మజః పృథు
సేనతనయః పారః తత్రనయః పారతనయః నీప స్తస్య నీపస్య పుత్రశత, మభూత్ ౨౪

స నీప ఏవ శుకకన్యాయాం శ్రీశుకస్య కన్యాయాం దుహితరి, కృతినంజ్ఞాయాం
బ్రహ్మదత్తాఖ్యం సుత మజీజన జనయామాన ఆత్ర తస్య పుత్రశతం త్వభూ దిత్యస్యానంతరిం క్వచి
“దణుహో నామ య సైషాం జ్యేష్ఠ సత్వరథో నృపే”తి షర్కతే తత్ర హేనృప తేషాం పుత్రాణాం
శతే యో జ్యేష్ఠ సోఽణుహః స ఏవ సత్వరథావరనామధేయ ఇత్యర్థః శుకకన్యాయా మిత్యనేన
శుకస్యాప్యత్ర నస్తాన ఉక్తః తథావోక్తం హరినంశాదిష్టవి “పారాశరిసుతోత్పన్న శ్చుక్ నామ
మహాయశాః, వ్యాసా దరణ్యం సంభూతో విధూమాగ్ని రివ జ్వలన్, స తస్యాం పితృకన్యాయా
మిరిణ్యాం జనయిష్యతి, కృష్ణం గౌరం ప్రభుం శంఖం తదాభూతశ్రుతం జనుయే కన్యాం కీర్తిమతీం
షష్ఠీం యోగినీం యోగమాతరమ్, బ్రహ్మదత్తస్య జననీం మానుషీ” మిత్వాది యద్యపి శుక ఉత్పత్తే
రారభ్య విముక్తసగ్గో నిర్గత స్తథాపి విరహాతరం వ్యాస మనుయాంతం దృష్ట్వా ఛాయాశుకం నిర్మాయ
గతవాన్ తదభిప్రాయేజ్ఞేవాయం గార్హస్థ్యాదివ్యవహార ఇత్యవిరోధ ఇత్యాచక్షతే. స చ బ్రహ్మదత్తః
గవి సరస్వత్యాం భార్యాయాం విష్వక్సేనాఖ్యం సుత మగా త్పుతవాన్ అజీజన దితి యావత్ ౨౫

(భ ర ద్వా జ వంశ వర నం)

జై గీషవ్యోపదేశేన యోగతంత్రం చకార హ.

ఉదత్తేన స్తత స్తస్మా ద్భల్లాదో బార్హదీషవాః

౨౬

యవీనరో ద్విమీధస్య కృతిమాం తత్పుత్ర స్తతః.

నామ్నా సత్యధృతి స్తస్మా ద్భృథనేమి సుసార్వకృత్.

౨౭

సుపార్వా త్సుమతి స్తస్య పుత్ర సన్నతిమాం త్తతః.

కృతీ హిరణ్యనాభా ద్యో యోగం ప్రాప్య జగౌ స్మ షట్.

౨౮

సంహితాః ప్రాప్య నామ్నాం వై తస్యాప్యగ్రాయుధ స్సుతః.

తస్య ఊమ్య స్సువీరోఽథ సువీరస్య రిపుంజయః

౨౯

తతో బహురథో నామ పురుమీధోఽప్రజోభవత్.

నశిన్యా మజమీధస్య నీల శ్శాంతి స్తు తత్పుత్రః.

స ఏవ జై గీషవ్యోపదేశేన యోగతంత్రం యోగశాస్త్రం చకార. తతో విష్వక్సేనా దుదత్తేన స్తస్మా దుదత్తేనా ద్భల్లాదః బార్హదీషవాః ఇమే ఉక్తా స్సర్వే బృహదిషో రజమీధసుతస్య వంశజా ఇత్యర్థః దీర్ఘత్వ మార్షమ్

౩౦

అథ ద్విమీధస్య వంశ మాహ- ద్విమీధస్య సుతో యవీనరః తత్పుత్రః యవీనరసుతః ధృతిమా తతో ధృతిమత సత్యధృతి స్తస్మా త్సత్యధృతేః దృథనేమి. స్స చ సుసార్వకృత్ సుసార్వస్య పితేత్యర్థః తత్పుత్ర సుసార్వస్య ఇతి యావత్

౩౧

సుపార్వా, త్సుమతి స్తస్య సుమతేః పుత్ర సన్నతిమా, తత సన్నతిమతః, కృతిః తం విశిష్ట యః కృతిః హిరణ్యనాభా ద్యోగం, సామ్నాం షట్సంహితా శ్చ ప్రాప్య జగౌ అధ్యాపితవాన్ తస్య కృతే స్సుత ఉగ్రాయుధః తస్యోగ్రాయుధస్య సుతః ఊమ్యః, అథ ఊమ్య, త్సువీర స్తస్య తు రిపుంజయః

౩౨-౩౯

తతః రిపుంజయా, ద్బహురథో నామ జజ్ఞే ఏవ మజమీధద్విమీధయో ర్వంశా వభిదాయ పురుమీధ స్త్యపుత్రోభవ దిత్యాహ (పురుమీధోఽప్రజోభవ దితి) అజమీధస్య వంశ్యాః ప్రియ

శాంతే స్సుశాంతి స్తత్పుత్రః పురుక్షోఽర్కః స్తతోఽభవత్.

౩౦

భర్యాశ్వ స్తత్పుత్ర స్తస్య పంచాన స్మృగ్గలాదయః
యవీనరో బృహదిషుః కాంపిల్య స్పృంజయి స్సుతాః

౩౧

భర్యాశ్వః ప్రాహ పుత్రా మే పంచానాం రక్షణాయ హి,
విషయాణామలమిమ ఇతి పంచాలసంజ్ఞితాః.

౩౨

ముగ్ధలా ద్భ్రహ్మనిర్వృత్తం గోత్రం మౌగ్ధల్యసంజ్ఞితమ్

౩౩

మిదునం ముగ్ధలా ద్భార్యా ద్దివోదానః పుమా నభూత్.
అహల్యా కన్యకా యస్యాం శతానంద స్తు గౌతమాత్

౩౪

మేదాదయః, కేచి ద్భ్రహ్మణా బభూవుః, బృహదిషుప్రభృతయః క్షత్రియా శ్చేతి వంశద్వయము క్తం.
తస్యైవేదాసీం వంశాంతర మాహ (నలిన్యామితి యావ త్సమాప్తి) అజమీధన్య నలిన్యాం భార్యాయాం
నీల స్తత్పుతో నీలసుత స్తు, శాంతిః. తత్పుత్ర స్సుశాంతిః, సుశాంతిపుత్రః పురుజ్ఞః తతః
పురుజ్ఞాదర్కః

౩౦

తత్పుతోఽర్కః సుతః భర్యాశ్వః తస్య భర్యాశ్వస్య పుత్రాః ముగ్ధల ఏకః యవీనరాదయ
శ్చత్వార శ్చేతి వక్ష్యానః జ్ఞరే.

౩౧

తేషాం షడ్భూతసంజ్ఞితత్వం వక్తుం తన్నిమి త్తం పితృవచోరూప మాహ (భర్యాశ్వ ఇతి)
భర్యాశ్వః ప్రాహ పుత్రా నితి శేష. కి మితి హేపుత్రాః, మే మమ వక్ష్యానాం, విషయాణాం శబ్దాదీనాం
దేశానాం వా రక్షణాయ, ఇమే యూయ, మలం ప్రభవ ఇతి యత ఏవం పిత్రోర్త అత స్తే
వక్ష్యానంజ్ఞితాః వక్ష్యాలేతి సంజ్ఞా యేషాం సంజ్ఞాతేతి తథా తాంకాదిత్వా దితచ్

౩౨

తత్ర ముగ్ధలాత్ బ్రహ్మగోత్రం బ్రాహ్మణకులం నిర్వృత్త ముత్పన్నం తద్విశిష్ట
(మౌగ్ధల్యసంజ్ఞిత మితి.)

౩౩

తదేష సన్న్యహేఽదర్శయతి (మిధున మితి.) భార్యా ద్భర్యాశ్వసుతా స్మృగ్గలా న్మిధునం
శ్రీపుంస మభూత్, తత్ర పుమాన్ దివోదానః కన్యకా త్వహల్యా. తాం విశిష్ట, యస్యా
మహాల్యాయాం, గౌతమా ద్భర్త శ్శతానందో జ్ఞ

౩౪

(భరద్వాజ వంశవర్ణనం)

తస్య సత్యధృతిః పుత్రో ధనుర్వేదవిశారదః

శరద్వాం స్తత్పుత్రో యస్మా దూర్వశీదర్శనా త్కిల

శరస్తమ్పేఽపతద్రేతో మిధునం తదభూ చ్చుభమ్.

౩౫

త ద్భృష్టా కృపయాఽగృహ్ణా చ్చుంతసు ర్మృగయాం చరన్,

కృపః కుమారః కన్యా చ ద్రోణసత్త్వభవ త్కృపీ.

౩౬

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,
ఏకవింశోఽధ్యాయః

తస్య శతానందస్య, పుత్ర సత్యధృతి స్స చ ధనుర్వేదవిశారదః, తత్పుత్ర సత్యధృతిసుత,
శ్వరద్వాన్, తం విశింషన్ తన్నామ్ని నిమిత్తం తద్వంశం చాహ (యస్మాద్విశాదినా యాచ తస్మాప్తి)
ఊర్వశ్యా అప్పరసో, దర్శనా ద్దేతో ర్యస్మా చ్చురద్వ్యతో, రేత శ్వరస్తమ్పే అశ్వవాలస్తమ్పే న్యపతత్,
అతి స్స శరద్వాన్నామా, బభూవేతి భావః తచ్చ పతితం రేత శ్శివం శుభాచారం మిధునం శ్రీపుంస
మభూత్

౩౪

శంతనుః రాజా యదృచ్ఛయా, మృగయాం చరన్ తన్మిధునం దృష్ట్వా, అగృహ్ణాత్
గృహీత్వా రరక్షేత్కర్మః తత్ర మిధునే కుమారః కృపః కృపాచార్యః, కన్యా తు కృపీ సా చ
దోషాచార్యస్య పత్ని

౩౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీకైలగురోః సుతేన

తచ్చరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సృక్తినమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ఏకవింశోఽధ్యాయః

అథ ద్వా వింశో ఽధ్యాయః :

శ్రీశుక ఉవాచ—

మిత్రాయ శ్చ దివోదాసా చ్ఛవన స్తత్పుత్రో నృప.
సుదాన సహదేవోఽథ సోమకో జన్తుజన్మకృత్

౧

తస్య పుత్రశతం తేషాం యవీయా నృషద స్తతః.
ద్రుపదో ద్రౌపదీ తస్య ధృష్టద్యుమ్నాదయ స్సుతాః.

౨

ధృష్టశ్శుమ్నా ధృష్టకేతు ర్భార్యః పంచాలకా ఇమే,
యోఽజమీధనుతో హ్యస్య త్వృక్ష స్సంవరణ స్తతః

౩

తపత్యాం సూర్యకన్యాయాం కురుక్షేత్రపతిః కురుః,
పరీక్షి తుధను ర్జహ్ను ర్నిషధ శ్చ కురో స్సుతాః.

సుహోత్రోఽభూ తుధనుష శ్చ్యవనోఽథ తతః కృతిః

౪

అథ ద్వా వింశో ఽధ్యాయః :

ఏవం ముద్గలస్య దుహితృసంతాన మభిధాయాథ పుత్రసంతాన మాహ (మిత్రాయ శ్చేతి)
దివోదాసా నౌద్గల్యా నిత్రాయ ర్జక్షే, తత్పుత్రా మిత్రాయసుతాః హేనృప చ్ఛవనాదయ శ్చత్వారః తత్ర
సోమకః కసీయాః స చ జన్తోః జన్మకృతవా నితి తథా సోమకస్య సుతో జన్మరిత్యర్థః

౧

న కేవలం జన్తు రేవ తస్య పుత్రః అపి తు జన్తుజ్యేష్ఠం శత మిత్యాహ (తస్యేతి) తస్య
సోమకస్య పుత్రశత మఖూత్ తేషాం పృషదః కసీయాః జన్తుస్త జ్యేష్ఠ ఇతి శేషః పృషదాస్త
ద్రుపదః, యస్య ద్రుపదస్య, సుతా ధృష్టద్యుమ్నాదయః

౨

ఇమే ధృష్టద్యుమ్నాదయః పశ్చాలికాః ఎజ్జాలసంజ్ఞికముద్గలపంశప్రసూతత్వా త్పశ్చాలికాః,
అజమీధస్య పున ర్వంశాంతర మాహ (య ఇతి) అజమీధస్యాన్యో య స్సుతః ఋక్షేభ్యః, స్తత
ఋక్షేత్సంవరణః

౩

సంవరణా చ్చ తపత్యాన్యాయాం సూర్యకన్యాయాం కురు ర్జక్షే స చ కురుక్షేత్రస్య పతిః
కురో స్సుతాస్త పరీక్షిదాదయ శ్చత్వారః, తత్ర సుధనుష స్సుత స్సుహోత్రో ఽఖూత్, అథ సుహోత్రా
చ్ఛవనః, తత శ్చ్యవనా త్కృతిః

౪

(చైద్య, మాగధ, పాంచల కురువంశానాం వర్ణనం)

వసు స్తస్యోపరిచరో బృహద్రథముఖా స్తతః.

కుసుమృచత్స్యప్రత్యగ్రచేదిపాద్యా శ్చ చేదిపాః.

౩

బృహద్రథా త్కుశాగ్రోఽభూ దృషభ స్తస్య చాత్మజః.

జజ్ఞే తస్య హితోఽవత్యం పుష్పవాం స్తత్పుతో జహూః.

౬

అన్యస్యా మపి భార్యాయాం శకలే ద్వే బృహద్రథాత్

తే మాత్రా బహిరుత్సృష్టే జరయా చాభినందితే

౭

క్రీడంత్యా జీవ జీవేతి జరాసంధ స్తతోఽభవత్.

తత శ్చ సహదేవోఽభూ త్సోమాపి ర్య చ్ఛ్రుతశ్రవాః.

౮

పరీక్షి దనపత్యోఽభూ త్సురధో నామ జాహ్నువః.

తతో విడూరథ స్తస్మా త్సార్వభౌమ స్తతోఽభవత్

౯

తస్య కృతే రుపరిచరో వసుః ఉపరిచరవసుః, కృతీతిపారాంతరం. తదా తస్య కృతినః తత ఉపరిచరవసోః బృహద్రథో ముఖ మాది ర్యేషాం తే జజ్ఞిరే తా నాహ (కుసుమృతి) ఏతే చేదిపాః చేదిజనపదాధిపాః

౩

తత్ర బృహద్రథా త్కుశాగ్రో బభూవ. కుశగ్రోఽభూ దితి పారాంతరం తత్పుతః కుశజనురః ఋషభః స్మృతః ప్రసిద్ధః తత్పుతః ఋషభసుతః పుష్పవాః తస్య హితః హితాఖ్యః అవత్యం పుత్రో జజ్ఞే ఇత్యన్వయః. తత్పుతో హితసుతః జహూః జగు రితి పారాంతరం

౬

ఏవం బృహద్రథస్య ఏరో వంశ ఆక్తః. అధాన్యస్యా మపి భార్యాయాం బృహద్రథాత్ ద్వే శకలే జజ్ఞాతే తే చ మాత్రా బహి రుత్సృష్టే త్యక్తే తత్ర క్రీడంత్యా జర మూ రాక్షస్యా జీవ జీవేతి భాషమాణయా అభినందితే జరయా సంధితత్వా జరాసంధ స్సుతోఽభవత్. తతో జరాసంధా త్సహదేవః యత్ యస్మా త్సహదేవా త్సోమాపిః శ్రుతశ్రవా శ్చ జాతౌ స సహదేవ ఇత్యన్వయః

౭-౮

కురోః పుత్రః పరీక్షి దనపత్యః. అథ జహ్నోః కురుసుతవ్యే సుతో జాహ్నువః స చ నాహ్ను సురధ ఇతి ప్రసిద్ధ స్తత స్సురధా ద్విడూరథ స్తస్మా త్సార్వభౌమః

౯

జయత్సేన స్తత్తనయో రాధికోఽతో ద్యుమా నభూత్.

తత శ్చ క్రోధన స్తస్మా ద్దేవాతిధి రముష్య చ ౧౯

ఋక్ష స్తస్య దిలీపోఽభూ త్పుతీవ స్తస్య చాత్మజః.

దేవాపి శ్శంతను స్తస్య బాహ్లిక ఇతి చాత్మజాః ౧౧

పితృరాజ్యం సముత్పన్నజ్య దేవాపి స్తు వనం గతః

అభవ చ్చంతనూ రాజా ప్రాజ్యహాభిషసంజ్ఞితః ౧౨

యం యం కరాభ్యాం స్పృశతి జీర్ణం యౌవన మేతి సః.

శాంతి మాప్నోతి చైవాగ్ర్యాం కర్మణా తేన శంతనుః ౧౩

తతో జయసేన స్తత్తనయో జయసేనతనయః రాధికః అతో రాధికా ద్యుమా నభూత్
అతోః యతోభవ దితి పారాంతరం తత శ్చ ద్యుమతః క్రోధనః తస్మాత్, క్రోధనా ద్దేవాతిధిః,
అముష్య దేవాతిధేః ఋక్ష స్తస్మా ద్దృక్షే ద్దిలీవ స్తస్య దిలీపస్యాత్మజః, ప్రతీపః “ఋక్షోఽన్య
భీమసేనోఽభూ త్పుతీవ స్తస్య చాత్మజ ఇతి పారాంతరం, తస్య ప్రతీపస్య దేవాపి శ్శంతను ర్బాహ్లిక
శ్చేతి త్రయ స్సూతాః, ౧౦-౧౧

తత్ర దేవాపిః పితృరాజ్యం అ్యత్వై వనం గతః అధునా అపుత్రశ్చేతి భావః శంతను స్తు
రాజా అధికృతరాజ్య స చ ప్రా క్కూర్వజన్మని మహాభిషసంజ్ఞితః మహాభిషసంజ్ఞాఽన్య సంజాతేతి
తథాభూతః ౧౨

తస్య ఏతస్మి స్తన్మని శంతనునామప్రవృత్తౌ నిమిత్త మాహ (యం య మితి,) సోఽస్మి
స్తన్మని కరాభ్యాం యం యం జీర్ణం జరర స్పృశతి స సర్వోఽపి యౌవన మేతి ప్రాప్నోతి అగ్రాం
ముఖ్యాం శాంతిం చాప్నోతి యత స్తతోఽనేన కర్మణా యౌవనశాంత్యాపాదనరూపేణ కర్మణా
నిమిత్తేన శంతను రితి ప్రసిద్ధః, శం సుఖం తనుతే యౌవనశాంత్యో రాపాదనేనేతి శంతను రితి
విరుక్తి రభిప్రేతా. ౧౩

(చై ద్య, మాగధ, పాంచాల, కురువంశానాం పర్వనం)

సమా ద్వాదశ తద్రాష్ట్రే న వపర్ష యదా విభుః

శతను ర్భ్రాహ్మణై రుక్తః పరివేత్తా త్వ మగ్రభుక్

౧౪

రాజ్యం దేహ్యగ్రజాయాశు పురరాష్ట్రవివృద్ధయే.

ఏవ ముక్తో ద్విజై ర్జ్యేష్ఠం చందయామాస సోఽబ్రవీత్

౧౫

తస్మత్ప్రిప్రహితై ర్విప్రై ర్వేదా ద్విభ్రంశితో గిరా

వేదవాదాతివాదా నైః తతో దేశో వపర్ష హ

౧౬

దేవాపి ర్యోగ మాస్థాయ కలాపగ్రామ మాస్థిశః.

సోమవంశే కలౌ నష్టే కృతాదౌ స్థాపయిష్యతి

౧౭

బాహ్లికా తోమదత్తోఽభూ ద్భూరిర్భూరిశ్రవా స్తతః.

తస్య శంతనో రాష్ట్రే యదా ద్వాదశసమాః పర్షణి నిభుః పర్షణ్యో న వపర్ష తదా శంతను, స్తత్ర నిమిత్తం బ్రాహ్మణాన్ ప్రప్రచ్చ బ్రాహ్మణై స్తేష ముక్తః “దారాగ్నిహోత్రసంయోగం కురుతే యోఽగ్రజే స్థితే పరివేత్తా న విజ్ఞేయః పరివీత్తి స్తు పూర్వజః” ఇతి స్మృతేః యోఽగ్రభుక్ భువ మగ్రతోభునక్త్యయం త్వాదృశోఽపి పరివేత్తేన భవతి అత స్తద్దోషపరిహారాయ రాజ్య మగ్రజాయ దేహి తతో వృష్టి ర్భవిష్యతీత్యేవ ముక్తః పురరాష్ట్రయో ర్వివృద్ధి ర్యస్మా ద్ద్వా తస్మై వర్షార్థ మిత్యర్థః తత స్స శంతను ర్వనం గత్వా జ్యేష్ఠం చందయామాస రాజ్ఞః ప్రజాపరిపాలనాదిః పరమో ధర్మ స్తత స్త్వం రాజ్యం స్వీకుర్వతి ప్రార్థయాంపక్రే తతః పూర్వ మేవ తస్య మంత్రిణా లశ్మరాదనంజ్ఞికేన దేవాపిం పాషండీకృత్వి రాజ్యానర్హం కర్తుం యే ప్రహితా విప్రా సైః, పాషండమతాశ్రయయా గిరా వేదా ద్విభ్రంశిత స్సన్ వేదవాదసా తివాదాన్ నిందాపచనాని స దేవాపి ఽబ్రవీత్ తత స్తస్య పాతిర్జ్యేన రాజ్యానర్హత్వే జాతే శంతనౌ ర్దోషాభావా దేవో వపర్షేత్యర్థః.

౧౪-౧౫-౧౬

దేవాపి ర్యోగ మాశ్రిత్య కలాపగ్రామ మాశ్రిత స్సన్ కలౌ సోమవంశే నషే సతి పునః కృతయుగస్యాదౌ స్థాపయిష్యతి ప్రతికర్తయిష్యతి సోమవంశ మితి శేషః

౧౭

బాహ్లికా త్పులిపాత్మజా తోమదత్తో జ్ఞే తత సోమదత్తా ద్భూరిః భూరిశ్రవాః శలభౌతి

శలశ్చ శంతనో రాసీ ధంగాయాం భీష్మ ఆత్మవాఙ్ ౧౮
 స చ ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠో మహాభాగవతః కవిః.
 వీరయాధాగ్రణీ ర్యేన రామోఽపి యుధి తోషితః ౧౯
 శంతనో ర్దాశకన్యాయాం జజ్ఞే చిత్రాజ్ఞద స్సుతః.
 విచిత్రవీర్యోఽవరణో నామ్నా చిత్రాంగదో హతః ౨౦
 యస్యాం పరాశరా త్నాజ్ఞ దవతీర్ణో హరేః కళా
 వేదగుప్తో మునిః కృష్ణో యతోఽహ మిద మధ్యగాత్ ౨౧
 హిత్వా స్వశిష్యా నైలదీ నృగవా న్నాదరాయణః,
 మహ్యం పుత్రాయ శాంతాయ పరం గుహ్య మిదం జగౌ ౨౨

త్రయ స్సుతా జజ్ఞిరే శంతనో స్తు బ్రహ్మశాపా న్మానుషీత్వం ప్రాప్య స్వయంవరేణాగతాయాం
 గంగాయాం బార్యాయాం భీష్మో జాతః తం విశిష్టి ఆత్మవాన్ బ్రహ్మవిత్ ౧౮

సర్వేషాం ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠః మహాభాగవతః కవి ర్విద్వాన్ వీరాణాం సైన్యస్య నాయకః
 యేన భీష్మేణ రామో జామదగ్న్యోపి యుధి సజ్గామే తోషితః ౧౯

తతో గంగాయా మంతర్హితాయాం శంతనో ర్దాశకన్యాయాం దాతైః కైవరైః పాలితాయా
 ముపరివరసో స్వీర్యం భక్షితవత్సా మత్నాః ఉదరా ద్దైత్య రుద్ధృతాయాం తైః పాలితాయాం మత్స్యగంధి
 యోజనగంధినత్యవత్సాద్యాభ్యామౌ మిత్యర్థః చిత్రాజ్ఞద స్సుత స్తస్య కనీయా నిచిత్రవీర్య శ్రేణి
 ద్వా సుతా జజ్ఞాతే ఇత్యర్థః. తత్ర చిత్రాజ్ఞదో నామ్నా తత్సనామ్నా చిత్రాజ్ఞదాభ్యేన గంధర్వేణ యుద్ధే
 హతః ౨౦

దాశకన్యాయాం విశిష్టి (యస్యా మితః) యస్యాం దాశకన్యాయాం శంతనోః పరిగ్రహ త్సార్వ
 మేవ పరాశరా ద్భగవతః కలా అవతతార శ్రీవ్యాసరూపేణ తేషః తస్యాం దాశకన్యాయాం
 శంతనో భిత్రాజ్ఞదో జజ్ఞే ఇతి షార్దూలాన్వయః. హరేః కలావతారం విశిష్టి (వేదగుప్త ఇతి)
 వేదాః గుప్తా యేన స వేదగుప్తః కృష్ణః కృష్ణద్వైపాయనాభ్యో మునిః యస్మా. దహం శుకో జాత
 సు నిదం శ్రీభాగవత మధ్యగాం అహ మేవేదం భాగవతంతస్మా దధితవా నస్మిత్యర్థః ౨౧

తదేవోపపదయతి (హిత్యేతి) భగవా న్నాదరాయణః పారాశర్య సుత్యవతీసుతః సైలాదీ
 న్స్వశిష్యాన్ హిత్వా తేభ్యోఽనుపదిశ్యేత్యర్థః ప్రశాంతాయేతి హేతుగర్భం. ప్రశాంతత్వా న్మహ్య
 మేవేదం పరం గుహ్యం పురాణం శ్రీభాగవతం జగౌ ఉపదిదేశేత్యర్థః. ౨౨

(చైద్య, మాగధ, పాంచాల, కురువంశానాం వర్ణనం)

విచిత్రవీర్యోఽథోవాహ కాశిరాజసుతే బలాత్

స్వయంవరా దుపాసితే అమ్మికామ్బలికే చ సః

౨౩

తయో రాస క్షహృదయో గృహీతో యక్షుణా మృతః

౨౪

క్షేత్రేఽప్రజన్య వై భ్రాతు రాత్రితోక్తే బాదరాయణః.

ధృతరాష్ట్రం చ పాండుం చ విదురం చాప్యజీజనత్

౨౫

గాంధార్యాం ధృతరాష్ట్రస్య జజ్ఞే పుత్రశరం నృప.

తత్ర దుర్యోధనో జ్యేష్ఠో దుశ్శలా చాపి కన్యకా

౨౬

కాపా నైదునరుద్ధస్య పాండోః కుంత్యాం మహారథాః

జాతా ధర్మానిలేంద్రేభ్యో యుధిష్ఠిరముఖాస్త్రయః

౨౭

(విచిత్రవీర్య ఇతి,) విచిత్రవీర్య శ్శాంతనవః కాశిరాజస్య సుతే బలా ద్దీప్యేణ స్వయంవరా దుపాసితే అమ్మికామ్బలికాభ్యే ద్వే ఉవాహ ఉపయేమే

౨౩

తత స్తయోరమ్మికామ్బలికయో రాస క్తం హృదయం యన్య స చిత్రవీర్యః, యక్షుణా షయరొగేణ మృతః

౨౪

తతో మాత్రా సత్యవత్సా ఉక్త ఆదిష్టో భగవా న్నాదరాయణః, అప్రజన్యాపుత్రస్య భ్రాతు ర్విచిత్రవీర్యస్య క్షేత్రే అమ్మికామ్బలికారూపే కలత్రద్వయే తద్దాస్యాం చ ధృతరాష్ట్రం జ్యేష్ఠం తస్య కసీయాంసం పాండుం విదురం చాజీజన జ్ఞనయామాస తత్రామ్మికామ్బలం ధృతరాష్ట్రం అమ్బలికాయాం పాండుం చాస్యాం తు విదుర మితి వివేకః

౨౫

తత్ర ధృతరాష్ట్రస్య గాంధార్యాం పుత్రశరం జజ్ఞే సౌనృప తేషాం శతనజ్ఞాకానాం ధార్తరాష్ట్రాణాం దుర్యోధనో జ్యేష్ఠః దుశ్శలానామ రన్యాచ ధృతరాష్ట్రా ద్గాంధార్యాం జజ్ఞ ఆర్యధిః

౨౬

అరణ్యే మృగరూపిణోః రమమాజయోః బుష్కోశ్శాపాద్దేతోః మైదునే కర్మణి ప్రతిరుద్ధస్య పాణ్డో, ర్భార్యాయాం కుంత్యాం, ధర్మానిలేంద్రేభ్యో, యుధిష్ఠిరః ముఖ మాది ర్యేషాం తే యుధిష్ఠిర భీమార్జునాః, త్రయః జాతాః

౨౭

నకుల స్సహదేవశ్చ మాద్ర్యాం నాసత్యదస్రయోః
 ద్రౌపద్యాం పంచ పంచభ్యః పుత్రాస్తే పితరోఽభవన్, ౨౮
 యుధిష్ఠిరా త్రుతివింధ్య శ్చుతినేనో వృకోదరాత్.
 అర్జునా చ్చుతకీర్తిస్తు శతానీకస్తు నాకులిః ౨౯
 సహదేవసుతో రాజన్ శ్రుతకర్మా తథావరే,
 యుధిష్ఠిరా త్స్పౌరవత్యాం దేవకోఽథ ఘటోత్కచః
 భీమనేనా ద్ధిడిమ్బాయాం కాశ్యాం సర్వగతస్తతః ౩౦
 సహదేవా త్సుహోత్రం తు విజయామసూత పార్వతీ.
 కరేణుమత్యాం నకురో నిరమిత్రం తథార్జునః ౩౧
 ఇరావంత ములూప్యాం వై సుతాయాం బభ్రువాహనమ్.
 మణలూరుపతే స్సోఽపి తత్పుత్రః పుత్రికాసుతః ౩౨

తథా అన్యస్యాం, భార్యాయాం మాద్ర్యాం, నాసత్యదస్రయో రశ్వినో స్సకాశా న్నకుల
 స్సహదేవ శ్చేతి ద్వౌ సుతౌ జాతౌ పశ్చభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యో ద్రౌపద్యా, మేకభార్యాయాం పశ్చ
 పుత్రౌ అభవన్ తే చ అపితరః న కేషాంచి త్పితరః, అపుత్రౌ ఏవ సన్తో ద్రోణినా హతా ఇత్యర్థః ౨౮

అథ యుధిష్ఠిరా త్ప్రౌతిస్వికభార్యాయాం ప్రతివిన్ద్య జాతః, సృకోదరా ద్భీమా చ్చుతినేనః,
 అర్జునా త్తు శ్రుతకీర్తిః నాకులిః నకులసుత స్తు శతానీకః హేరాజన్, సహదేవసుత శ్రుతకర్మా
 తథాఽవరే చ భార్యంతరే యుధిష్ఠిరాదిభ్యో జాతా ఇత్యర్థః తా నేవ దిర్భయతి - యుధిష్ఠిరా త్తు
 పౌరవ్యాం దేవకో జాతః, భీమసేనాత్తు హిడిమ్బాయాం ఘటోత్కచో జాతః, కాశీదాన్యా భీమస్య
 భార్య తస్యాం తతో భీమా త్సర్వగతో నామ పుత్రోఽభవ దిత్యర్థః ౨౯-౩౦

పార్వతీ పర్వరస్య పుత్రీ విజయా నామ సహదేవా, త్సుహోత్ర మసూత నకులః కరేణు
 మత్యాం వీరమిత్రం జనయామాన, నిరమిత్ర మితి పారాంతరం, తథాఽర్జునోపి ఇరావత్యా మిరావం
 మణలూరుపతే స్సుతాయాం ఉలూప్యాం 'అభ్రాతృకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యం కన్యా మలక్ష్మణమ్,
 అస్యాం యో జాయతే పుత్ర స్స మే పుత్రో భవిష్యతి' త్యుక్తవిధిభావాబంధనరూపపుత్రికాధర్మేణ
 దత్తాయాం బభ్రువాహనం చాసూత అత స్తత్పుత్రోఽర్జునపుత్ర స్సన్నపి, స బ్రువాహనః పుత్రికా
 సుతః మాతామహసుత ఇత్యర్థః ౩౧-౩౨

(చైద్య, మాగధ, పాంచాల, కురువంశానాం వర్ణనం)

తవ తాత స్సుభద్రాయా మభిమన్యు రజాయత,

సర్వాతిరథజి ద్వీర ఉత్తరాయాం తతో భవా

౩౩

పరీక్షితేషు కురుషు ద్రౌణే ర్భ్రహ్మత్రతేజసా,

త్వం తు కృష్ణానుభావేన సజీవో మోచితోఽంతికాత్.

౩౪

తవేమే తనయా స్తాత జనమేజయపూర్వకాః

శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేన శ్చ వీర్యవా

౩౫

జనమేజయ స్త్వాం జ్ఞాత్వా తక్షకాన్నిధనం గతమ్.

సర్పాన్వై సర్పయాగాగ్నౌ సహోష్యతి రుషాన్వితః.

౩౬

కావషేయం పురోధాయ తురం తురగమేధయాత్.

తవ పరీక్షిత స్తాతః పితా అభిమన్యు రర్జునా త్సుభద్రాయా మజాయతేతి రాజానం ప్రతి శుక్రోక్తిత్వా త్వవేత్స్యుత్తం అభిమన్యుం విశిష్ట సర్వా సతిరథాః జితవా నితి తథా వీరః తతః అభిమన్యో రుత్తరాయాం భవా త్వం జాతోఽసి

౩౩

కురుషు దుర్యోధనాదిషు వినష్టేషు సత్సు క్రుద్ధస్య ద్రౌణే రశ్వత్థామ్నో బ్రహ్మత్రతేజసా దగ్ధోఽపీతి శేషః త్వం కృష్ణస్య భగవతోఽనుభావేన సజీవ స్సప్రాణోఽంతికాన్మృత్యో ర్మోచితోఽసి

౩౪

హేతాత రాజా తవ తనయా స్తు ఇమే జనమేజయః పూర్వో జ్యేష్ఠో యేషాం తే శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేన శ్చైతి చత్వారః

౩౫

తత్ర జనమేజయాదీనాం భావినం వృత్తాంతం వంశం చాహ (జనమేజయ స్త్వీత్యాదినా యావ తస్మాప్తి) త్వాం తక్షకాన్నిధనం పౌస్తం విదిత్వా స త్వత్పుత్రో జనమేజయః, రుషాయుక్త సర్పయాగసంబంధిన్యగ్నౌ సర్పా హోష్యతి.

౩౬

కిం కృత్వా? కావషేయం తురం తురసంజ్ఞం పురోధాయ పురోహితం కృత్వా తథా

సమంతా త్పుధివీం సర్వాం జిత్యా యత్యతి చాధ్వరైః.

౩౭

తస్య పుత్ర శ్శతానీకో యాజ్ఞవల్క్య త్రయీం పరః.

అత్రజ్ఞానం పరం జ్ఞానం శౌనకా త్పర మేష్యతి.

౩౮

సహస్రానీక స్తత్పుత్ర స్తత శ్చైవాశ్వమేధజః.

అసీమకృష్ణ స్తస్యాసీ నిశ్చక్రః స్తత్పుత స్సృతః

౩౯

గజాహ్వయే హృతే నద్యా కౌశామ్బ్యం సాధు వత్స్యతి,

ఉక్త స్తత చ్చిత్రరథ స్తస్మా మ్భుదిరథ స్సృతః.

౪౦

తస్మా చ్చ వృష్టిమాం స్తస్య సుషేణోఽథ మహీపతిః.

సునీత స్తస్య భవితా నృచక్షు ర్య త్సుఖీ నః

౪౧

మరిగమేదై రశ్వమేదై ర్యత్యతీత తథా భవితా, కథం యజ్ఞేత్యత్రావా-సర్వతః పృథివీం సర్వా స్తుపా
న్జిత్యా అశ్వమేదై ర్యత్యతి

౩౭

తస్య జనమేజయస్య పుత్ర శ్శానీకో భవితా స చ యాజ్ఞవల్క్య త్రయీం వేదం, పరన్
అధియానః కృపా త్కృపాచార్యాత్ అత్రజ్ఞానం శౌనకా త్పు పరం జ్ఞానం ఆత్మపరమాత్మజ్ఞానం
ఏష్య, ప్రాప్యతి. క్రియాజ్ఞాన మితి పారే శౌనకా దత్రజ్ఞానాదిత్రయం అప్యత పత్విధిః తత్ర
క్రియాజ్ఞానం యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానోపయుక్తం జ్ఞానమ్.

౩౮

తత్పుత్రశ్శచ చిత్రపుత్ర సహస్రానీకః సస్మా త్పు అశ్వమేధజః తస్యాశ్వశ్వమేధజస్యాపి
అసీమకృష్ణో భవితా తత్పుత్రః అనమకృష్ణసుతః, నిశ్చక్రః

తస్య తన్నాన్ని నిమిత్త మాహు (గజాహ్వయే) హస్తినపురే నద్యా గజాయా హృతే నాశితే
సతి, తతో నిష్క్రిమ్య కౌశామ్బ్యం సాధు యథా తథా వత్స్యతి వాసం కరిష్యతి తతో నిశ్చక్రో,
రుక్తః తత ఉక్తా చ్చిత్రరథః తస్మా మ్భుదిరథః ఉక్తి స్తతో రథ స్తస్మా త్తస్మా చ్చిత్రరథ స్సృత
ఇతి పారాంతరమ్.

౪౦

తస్మా చ్చిత్రరథా ద్వృష్టిమా తస్య వృష్టిమత స్సుషేణో మహ్యః పతి స్సులో భవితా,
తస్య సుషేణస్య సునీతో భవితా తస్య చ నృచక్షుః యో యస్మా స్తుపక్షో స్సుఖీ నతో భవితా.

౪౧

(చైద్య, మగధ, పాంచాల, కురువంశానాం వర్ణనం)

పరిష్లవసుత స్తస్మా న్మేధావీ సునయాత్మజః

నృపః జయ స్తతో దూర్వో నిమి స్తస్మా జ్ఞనిష్యతి

౪౨

నిమే ర్బృహద్రథ స్తస్మా చ్చతానీక సుదానజః,

శతానీకాద్దుర్దమన స్తస్మాపత్యం విహీనరః.

౪౩

దండపాణి ర్నిధి స్తస్య క్షేమకో భవితా నృపః.

బ్రహ్మక్షత్రస్య వై యోని ర్వంశో దేవర్షి సత్కృతః.

౪౪

క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్యతి వై కలౌ

అథ మగధరాజానో భావినో యే వదామి తే

౪౫

ప చ పరిష్లవ సుతో యస్య తథాభూతః తస్మా త్పరిష్లవా న్మేధావీ స చ సునయ ఆత్మజో
యస్య తథాభూతః, యద్వా పరిష్లవా తునయ స్తస్మాత్మజో మేధావీత్యర్థః, తస్మా న్నృపంజయ
స్తస్మా చ్చ దూర్వ స్త త చ్చ నిమి ర్జ్ఞనిష్యతి

౪౬

నిమే ర్బృహద్రథ స్తస్మా ద్బృహద్రథా చ్చతానీకః సుదానజః బృహద్రథా తుదాన స్తస్మా
చ్చతానీకో జనిష్యత త్యర్థః శతానీకాద్దుర్దమన స్తస్య దుర్దమనస్య అపత్యం పుత్ర స్తు విహీనరః

౪౭

తస్య దణ్డపాణి స్తస్య తు నిధి స్తస్య నిధేః క్షేమకో నృపో భవితా తదేవం బ్రహ్మ
క్షత్రస్య బ్రహ్మక్షత్రకులయో ర్యోనిః కారణభూతో వంశ సోమవంశః దేవై ఋషిభి శ్చ సమృద్ధః
అనుగృహీతః

౪౮

కలౌ యుగే క్షేమకం రాజానం ప్రాప్య క్షేమకపర్యంత మనువృత్త ఇత్యర్థః తత సంస్థాం
సమాప్తిం ప్రాప్యతి అజమిథపౌత్రస్య సంపరిణస్య సుతః కురు స్తస్య పరీక్షిదాదయ చ్చిరస్వర స్తాన
పరీక్షిదనపత్య ఉక్తః సుధనుష్టహోష్విర్వంశా పుత్రైః నిషధస్య త్వనుక్త ఏవ తస్మై సుధను
ర్వంశస్య బృహద్రథస్యైకో వంశో జగు రంత ఉక్తః, అన్యస్తు శ్రుతశ్రవః పర్యంశః బదానీం
శ్రుతశ్రవః పితామహో త్వహదేవా న్మగధాధిపతే ర్బునిష్యతో చంశ్యా న్వక్తుం ప్రతిజాసితే (౧గేతి)
మగధరాజానః మగధదేశాధిపతీన్ భావిన పై తుభ్యం వదామి.

౪౯

భవితా సహ దేవస్య మారాలేయ శ్శృతశ్రవాః,

తతో యతాయు స్తస్మాపి నిరమితోఽద తత్సుతః

౪౬

సునక్షత్ర సునక్షత్రా ద్బృహత్సేనోఽద కర్మజిత్,

తత శ్శృతంజయో విప్ర శ్శుచి స్తస్య భవిష్యతి

౪౭

క్షేమోఽద సుప్రత స్తస్మా ద్ధర్మనేత్ర శ్శృత స్తతః,

ద్భృథనేనోఽద సుమతి స్సుబలో జనితా తతః

౪౮

సునీప స్సత్యజి దథ విశ్వజి చ్చ పురంజయః,

ఏతే బార్హద్రథా భూపా భావ్యా స్సాహస్రవత్సరాః

౪౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సహితాయాం. నవమస్కంధే.
ద్వావింశోఽధ్యాయః

సహదేవస్య జరాసంధసుతస్య మార్జాలేయః భవితా భవిష్యతి తతో మార్జాలేయా
శ్శృతశ్రవాః తతః శ్రుతశ్రవసః ఆయుతాయు స్తస్మాపి నిరమిత స్తత్సుతః నిరమితసుత స్సునక్షత్రః
సునక్షత్రా త్త బృహత్సేనా భవితా, ఆద బృహత్సేనా త్కిర్కజిత్, తతః కర్మజితః శ్రుతిజ్ఞయః తస్య
శుచిర్నామ, విప్రో భవిష్యతి

౫౦-౫౨

తస్య శుచేః, క్షేమో నామ రాజన్యః ఆద క్షేమా త్సుప్రతః తస్మా త్సుప్రతా ద్ధర్మనేత్రః
శ్రుతః ప్రఖ్యాతః, తతో ధర్మనేత్రా ద్ధృథనేనః, ఆద ద్భృథనేనా త్సుమతే స్సుబలో జనితా
భవిష్యతే

౫౩

తత స్సునీపః అథ సునీపా త్సత్యజిత్ తస్మా ద్విశ్వజిత్, తస్మా చ్చ పురంజయః త ఏతే
సర్వే బార్హద్రథాః బృహద్రథవంశ్యాః సహస్రవత్సరాంతం భావ్యాః భావినః, తతః పశ్చాద్బార్హద్రథో
వంశ స్సంస్తా మేష్యతీతి భావః

౫౪

ఇతి శ్రీవత్సన్వయవయఃపారావారరాకసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషా లిఖితాయాం, శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

ద్వావింశోఽధ్యాయః

అథ త్రయోవింశోఽధ్యాయః

శ్రీమక ఉవాచ —

అనో న్నభానర శ్చక్షు పరోక్ష శ్చ త్రయ స్సుతాః,
సభానరా త్కాలనాథ స్సంజయ స్తత్పుత స్తతః ౧
జనమేజయ స్తస్య పుత్రో మహాశాలో మహామనాః,
ఉశీనర స్తిక్షు శ్చ మహామనస ఆత్మజౌ ౨
శివి ర్వనః క్రిమి ర్దర్ప శ్చత్వారోశీనరాత్మజాః
వృషదర్ప స్సువీర శ్చ మద్రః కేకయ ఆత్మజాః ౩
శిబే శ్చత్వార ఏవాసం స్తితిక్షో శ్చ వృషద్రథః
తతో హేమోఽథ సుతపా బిల స్సుతపసోఽభవత్ ౪
అంగవంగకలింగాద్యా సింహపుండ్రాండ్రసంజ్ఞికాః,
జజ్ఞిరే దీర్ఘతపసా బలైః క్షేత్రే మహీక్షితః ౫

అథ త్రయోవింశోఽధ్యాయః

తదేవం యయాతేః పుత్రాణాం పంచమస్య పురో ర్వంశోఽధ్యాయత్రయేజానుకృంతః,
జదాసీం చతుర్దస్య వంశ మనుకృమతి (అనో రితి కర్తవ్యజగతీపలే రిత్యన్తేన) అనో ర్యమాతిపుత్రస్య
చతుర్దస్య సభానరాదయ త్రయ స్సుతా జజ్ఞిరే తత్ర సభానరా త్కాలనాథ స్తత్పుతః కాలనాథపుతః
సంజయ స్తతో జనమేజయః తత్పుత్రో జనమేజయపుత్రో మహాశాల స్తస్య మహామనాః తస్య
తూశీనర స్తిక్షుశ్చేతి ద్వా వాత్మజౌ ౧—౨

తతోశీనరస్యాత్మజా శ్శివిరభృతయ శ్చత్వారః తత్ర శిబే ర్వృషదర్పదయ శ్చత్వార ఏవా
త్మజా బభూవుః తితిక్షోరుశీనరానుజన్యతు వృషద్రథః తతో వృషద్రథాద్ధేమ , అథ హేమా త్పుతపాః
సుతపస స్సు బలిః ౩—౪

తస్య బలైః క్షేత్రే కళత్రే దీర్ఘతపసా హేతునా, అజ్ఞాదిసంజ్ఞాకృమహీక్షితో చూపా
జజ్ఞిరే. ౫

చక్ర స్వనామ్నా విషయా వ్షడిమా న్ప్రవ్యకాం శ్చ తే.
ఖనపానోఽంగతో జ్ఞే తస్మా ద్ధి విరథ స్తతః

సుతో ధర్మరతో యస్య జ్ఞే చిత్రరథోఽప్రజాః.
రోమపాద ఇతి ఖ్యాత స్తస్మై దశరథ స్సఖా

శాంతాం స్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛ దృశ్యశృంగ ఉవాహ తామ్,
దేవేఽవర్షత యం రామా ఆనిన్య ర్హరిణీసుతమ్

నాట్యసంగీతవాదిత్రై ర్విభ్రమాలింగనాదిభిః,
స తు రాజ్ఞోఽనపత్యస్య నిరుష్యేష్టిం మరుత్పతః

ప్రజా మదా ద్దశరథో యేన లేభే ప్రజాః ప్రజామ్,
చతురంగో రోమపాదా త్పృథులాక్ష స్తు తత్సుతః

బృహద్రథో బృహత్కర్మా బృహద్భాను శ్చ తత్సుతాః,
తతో బృహన్మనా స్తస్మా జ్ఞయద్రథ ఉదాహృతః.

తత్రాజ్ఞతః అజ్ఞాత్, ఖనపానో జ్ఞే తస్మాద్ధవిరథః

తస్య సుతో ధర్మరతో జ్ఞే యస్య ధర్మరతస్య చిత్రరథో, జాత స్సవా, ప్రజా అనపత్య స్స ఏవ చిత్రరథో రోమపాద ఇతి ఖ్యాతః ప్రసిద్ధః తస్మై రోమపాదాయాప్రకాయ తస్య సఖా దశరథః శాంతాం నామ, స్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛ ద్దృశ్య తాం ఏ కన్యా మృశ్యశృంగ ఉపయేమే కొఽనాన్యైశ్చ శృంగ ఇత్యపేక్షయాం తం విశిష్ట-యం హరిణ్యానుతం విభాజకదుర్బన్నం దేవేవర్తన్యే అవర్షతి సతి వృష్ట్యర్థం రామాగణికాః నాట్యాదిభి రుపాయై రానిన్యః సముష్మశృంగ అర్చిరః కథం దశరథః స్వకన్యా మదాదిత్యత్రాహ (సత్పితృ.) స తు దశరథ. మరుత్పతః ఇష్టిం మరుత్స్య ద్వేషతాకామిష్టిం, నిరుష్మానపత్యస్య రాజ్ఞో రోమపాదస్య సహ్యాద్దేతోః స్వాం కన్యాం శాంతావ్యా మదాత్ యేన దశరథదత్తేన శాంతారూపేణాపత్యేన అప్రజోఽపి రోమపాదః ప్రవాం లేనే సుప్రజా లు పేత్య్భుః రోమపాదా స్తు చతురంగః తత్సుత శ్చ తురంగసుతః, పృథులాక్షః

2-౮-౯-౧౦

తత్సుతాః పృథులాక్షసుతాః బృహద్రథాదయత్రయః తత్రాద్యా ద్బృహద్రథాద్బృహన్మనాః తస్మాద్బృహన్మనః జయద్రథ ఉదాహృతః.

౧౧

(అనువంశవర్జనమ్)

విజయస్తస్య సంభూత్యాం ధృతిస్తస్య ధృతవ్రతః.

సత్యకర్మాభవస్తస్య పుత్రశ్చాభ రథస్తతః

౧౨

యోఽసౌ గంగాతపే క్రీడన్మంజూషాంతర్గతం శిశుమ్.

కుంత్యాఽపవిద్ధం కానీన మనవతోఽకరో త్సుతమ్.

వృషసేన సుసతస్తస్య కర్ణస్య జగతీవతే.

౧౩

ద్రుహ్యోస్తు తనయో బ్రతుస్సేతుస్తస్యాత్మజస్తతః

ఆరబ్ధిస్తస్య గాంధారస్తస్య ఘర్మస్తతోఽమృతః

౧౪

మృతస్య దుర్మదస్తస్మా త్ప్రచేతాస్తత్సుతా శ్శతమ్.

ష్టేచ్ఛాదిపతయోఽభూవ న్నుదీచీం దిశ మాశ్రితాః

౧౫

తస్య జయద్రథస్య సంభూత్యాం భార్యాయాం విజయః తతో విజయా ధృతి రజాయత. తతో ధృతేః ధృతవ్రతః. తస్య ధృతవ్రతస్య సత్యకర్మా తత సత్యకర్మణో రథః

౧౨

తం విశిష్టి యోఽసౌ రథః కుంత్యా పాణ్డో ర్భార్యయా కానీనం కన్యావస్తావప్థితాయా స్వస్యాః జాతం అపవిద్ధం త్యక్తం. మంజూషాయాం విశిష్యేతి శేషః శిశుం మంజూషాంతర్గతం పేటికాయాం ప్థితం కర్ణాఖ్యం గంగాతపే క్రీడన్మనవత్యస్నా సుత మకరో త్సరథ ఇత్యర్థః. తస్య రథేన స్వీకృతస్య కర్ణాఖ్యస్య జగతీవతే రూపాలస్య సుతో వృషసేనః.

౧౩

అథ యయాతే ప్రృతీయపుత్రస్య ద్రుహ్యో. ర్వంశ మనుక్రామతి (ద్రుహ్యోశ్చేతి ద్వాభ్యాం.) ద్రుహ్యో. ర్భుభుః తస్య బధో రాత్మజ సేతుస్తత సేతో రారబ్ధి. స్తస్య తు గాంధారస్య ఘర్మ సుసతస్తతో ఘర్మా ధృతో జణ్ఘే

౧౪

మృతస్య సుతో, దుర్మద, స్తస్మాద్దుర్మదా త్ప్రచేతా జణ్ఘే ప్రచేతస్సుతాస్తు. శతం తే చోదీచీం దిశ మాశ్రితా సన్తో ష్టేచ్ఛానా మధిపతయో బభూవుః

౧౫

తుర్వసోస్తు సుతో వహ్ని ర్వహేన్ రాగోఽథ భానుమాన్.

సుభాను స్తత్సుతోఽస్యాపి కరంధమ ఉదారధీః.

౧౬

మరుత్త స్తత్సుతోఽపుత్రః పుత్రం పౌరవ మన్వభూత్.

ద్యుంతం స పున ర్భేజే న్వవంశం రాజ్యకాముకః

౧౭

యయాతే ర్జేష్ఠపుత్రస్య యదో ర్వంశం నరర్షభ

వర్జయామి మహాపుణ్యం సర్వపాపహరం నృవామ్

౧౮

యదో ర్వంశం నర శ్శ్రీత్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే

యత్రావతీర్ణో భగవా న్సరమాత్మా నరాకృతిః.

౧౯

యదో స్సహస్రజి తోగ్రీష్ఠ స్థిలో రిపు రితి శ్రుతాః

చత్వార స్సూనవ స్తత్ర శతజి త్స్పృథమాత్మజః

౨౦

అథ యయాతిసుతస్య ద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రమతి (తుర్వసోష్టితి ద్వాభ్యాం) తుర్వసోష్టితో వహ్నిః, వహేన్తు భాగః అథ భగా ద్వాహేమాన్. తర్పురో వహ్నిమర్తుతః సుధానుః, అస్యాపి సుభానోరపి, కరంధమః, స చ ఉదారాధీ ర్వన్య తథాహతః

౧౬

కరంధమసుతో మరుత్త, స్సవా, పుత్రస్సౌ పౌరవం పూరో ర్వింశే జారిం ద్యుంబంబం పుత్ర మన్వభూత్ ప్రాప్తవాన్ తం స్వీకృతవానిత్యర్థః, స చ ద్యుంతః రాజ్యకాముక స్స, న్వవంశం జనకవంశ మేవ భేజే అన్వవ ర్తత

౧౭

అథ యదో ర్వంశం ఏక్తుం ప్రతిజానం స్తత్ర శుశ్రూషా ముత్పాదయతి (యయాతే రి ద్వాభ్యాం) హేనరర్షభ యయాతే ర్యో జ్యేష్ఠః పుత్రః, తస్య యదో ర్వంశం పట్టావా మ్యనుక్రియిష్యామి, కథంభూతం మహాపుణ్యం వదతాం చ నృజాం పుణ్యావహం పాపహరం చ

౧౮

తస్య పాపహరత్వ మేవ సహేతు ముపపాదయతి-యదో ర్వంశం శ్రుత్వా నర స్సర్వైః పాపైః, ప్రముచ్యతే నిర్ముక్తో భవతి యత్ర యదో ర్వంశే భగవాన్ షాద్గణ్యుర్భావః సరిమూర్తా నరస్యాకృతి రివ ఆకృతి రాకారో యస్య తథా భూతోఽవతీర్ణః, శ్రీకృష్ణరూపేదేతి భావః

౧౯

యదో స్సూనవ స్సుతా స్సహస్రజివాదయ చత్వారః, శ్రుతాః పుత్రాః ర్తత్ర చత్వరం మధ్యే ప్రథమాత్మజః, ప్రథమస్య సహస్రజివః, ఆత్మజః శతజిత్

౨౦

(అనువంశవర్ణనమ్)

మహాహయో వేణుహయో హేహయ శ్చేతి తత్పుతాః

ధర్మస్తు హేహయసుతో నేత్రః కుంతేః పితా తతః ౨౦

సోహంజి రభవ త్కుంతే ర్మహిష్మా న్మద్రసేనకః

దుర్మదో భద్రసేనస్య ధనకః కృతవీర్యసూః ౨౧

కృతాగ్నిః కృతవర్మా చ కృతౌజా ధనకాత్మజాః,

అర్జునః కృతవీర్యస్య సప్తద్వీపేశ్వరోఽభవత్,

దత్తాత్రేయా ద్ధరే రంశా త్ప్రాప్తయోగమహాగుణః ౨౨

స నూనం కార్తవీర్యస్య గతిం యాన్యంతి పార్థివాః,

యజ్ఞదానతపోయోగై శ్చృణ్వీర్యజయాదిభిః ౨౩

తత్పుతా శ్చరణిత్పుతాః, మహాహయాదయ ప్రయః, తత్ర హైహయస్య సుతో ధర్మః తతో ధర్మా న్నేత్రో జ్ఞే స చ కుంతేః పితా సోఽపి కుంతి రితి ప్రసిద్ధ ఇతి భావః ౨౦

కుంతే ర్మైత్రాపరనామధేయా తోహంజిరభూత్-తతో మహిష్మాన్ తత శ్చ సేనకః భద్ర భద్రసేనకస్య తు దుర్మదో ధనకశ్చేతి ద్వా పుత్రౌ, తత్ర ధనకః, కృతవీర్యసూః కృతవీర్యం సుషువే ఇతి తథా కృతవీర్యస్య విశేషార్థః. ౨౧

స కేవలం కృతవీర్యసూ రేవ కింతు కృతాగ్నాదయోఽపి త్రయ స్తదాత్మజాః ధనకస్యాత్మజాః కృతవీర్యాదయ శ్చత్వారో ధనకస్యాత్మజా ఇత్యర్థః తత్ర కృతవీర్యసుతోఽర్జునః కార్తవీర్య ఇతి ప్రసిద్ధః స చ సప్తానాం ద్వీపానాం చ-శ్వరోఽధిపతి ర్భూవా తం విశిష్ట-హరే రంశావతారరూపా ద్దత్తాత్రేయా త్ప్రాప్తో యోగః గుణా అణిమాదయ శ్చ యేన సః ౨౨

కిం బహునా సర్వే పార్థివాః సంభూయాపి యజ్ఞాదిభిః, శ్రుతాదిభి శ్చ కార్తవీర్యస్య గతిం ప్రకారం సామ్యం నూనం ధ్రువం న యాన్యంతి ౨౩

పంచాశతినహస్రాణి హ్యవ్యాహతబల స్సమాః.

అకరో దిద్దునో రాజ్యం హరిం చై వాన్వహం స్మరన్.

౨౫

అనష్టవి త్తస్మరణో బుభుజేక్షయ్యషడ్వసు

తస్య పుత్రసహస్రస్య పంచైవోర్వరితా మృధే

౨౬

జయధ్వజ శూరసేనో వృషణో మధు రూర్జితః,

జయధ్వజా త్రాణజ్ఞ స్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్

౨౭

క్షత్రం య త్రాణంఘాఖ్య మౌర్యతేజోపసంహృతమ్.

తేషాం జ్యేష్ఠో వీరిహోత్రో వృష్టిః పుత్రో మధు స్మృతః

౨౮

తస్య పుత్రశతం త్వసీ ద్యృష్టిజ్యేష్ఠం యతః కులం

మాధవా వృష్ణయో రాజ న్యాదవా శ్చేతి సంజ్ఞితమ్

౨౯

కిం చావ్యాహతం బలం యస్య సోఽద్దునః పంచాశతినహస్రాణి సమాః వర్షాణి రాజ్య మకరోత్, కథంభూతః హరిం దత్తాత్రేయ మనుస్మరన్

౨౫

కించ అనష్ట మనినాశం విత్తం యేన తథావిధం స్మరణం యస్య తథా యస్య స్మరణా ద్విసష్ట మపి విత్తం పున ర్లభ్యతే తథాభూత ఇత్యర్థః అక్షయ్యం షడ్వసు షడింద్రియవిషయసుఖం బుభుజే. తస్య కార్తవీర్యస్య యత్పుత్రాణాం సహస్రం తస్య తత్ర జయధ్వజాదయః పశ్చాన్న మృధే యుధి ఉర్వరితాః అవశేషితా ఇతరే తు భార్గవరామేష హతా ఇత్యర్థః, తత్ర జయధ్వజా త్రాలజ్ఞః తస్య తాలజ్ఞస్య తు పుత్రశత మభూత్.

౨౬-౨౭

యన్వతసజ్ఞాకం తాలజ్ఞాఖ్యం క్షత్రం క్షత్రిమాః ఔర్వస్య ఋషే స్తేజసా ఔర్వతేజ ఉపబృంహితేన సగరేణేత్యర్థః ఉపసంహృతం వినాశితమ్ తేషాం తాలజ్ఞపుత్రాణాం జ్యేష్ఠో వీరిహోత్రః తస్య సుతో మధుః, స్మృతః ప్రఖ్యాతః, మదో సుతస్తు వృష్టిః ప్రఖ్యాతః న రె లం పృష్ఠి రేవ అపి తు వృష్టి జ్యేష్ఠో యస్మిన్ తత్ పుత్రాణాం శతం తస్య మరో రాసీ దిత్యర్థః పృష్ఠిః పుత్రో మధా స్మృత ఇతి పారాంతరం తదా తేషాం తాలజ్ఞపుత్రాణాం జ్యేష్ఠ స్సుతో వీరిహోత్ర స్తస్య తు మధు స్తస్య చ వృష్టి రిత్యన్వయః ఇతర యౌర్వవత్ యతో మధోః కులం మాధవాఖ్యం క్షత్రకులం ప్రవృత్తం యస్య మధోః వృష్టిజ్యేష్ఠం పుత్రశత మభూ దిత్యర్థః వృష్టిజ్యేష్ఠ మిత్యనేన పుత్రశతన్యాపి పృష్ఠాఖ్యత్వ మభిప్రేతమ్. యదువంశజత్వా ద్యాదవాఖ్యత్వం, తదేత దాహ (మాధవా ఇతి) మధోః పుత్రా సృర్వే మాధవాః మాధవనామానః మధోః ప్రసూతిత్వా దితి భావః. వృష్ణయః, వృష్టిజ్యేష్ఠత్వా దితి భావః హెరాజ న్యాదవా శ్చ యదువంశజత్వా దితి భావః

౩౦-౩౧

(అను వంశ వర్ణనమ్)

యదుపుత్రస్య చ క్రోష్టోః పుత్రో వృజినవాం స్తతః.

శ్వాహితోఽతోరుశంకు రైవ తస్య చిత్రరథ స్తతః ౩౦

శశిబిందు ర్మహాయోగీ మహాభాగో మహా నభూత్.

చతుర్దశమహారత్న శుక్రవర్త్యపరాజితః, ౩౧

తస్య పత్నీసహస్రాణి దశాస న్న మహాయశాః

దశలక్షసహస్రాణి పుత్రాణాం తాన్యజీజ్ఞనత్. ౩౨

తేషాం తు షట్ప్రదానానాం పృథుశ్రవస ఆత్మజాః,

ధర్మో నామోశనా తస్య హయమేధశతస్య యాత్ ౩౩

ఏవం యదోః జ్యేష్ఠపుత్రస్య వంశ ఉక్తః అథ ద్వితీయస్యాన్వయ మనుక్రామతి. (యదుపుత్ర స్వేత్యాది) యదుపుత్రస్య క్రోష్టోః పుత్రో వృజినవాన్ తతో వృజినవతః శ్వాహిత. అతః శ్వాహితో ఉరుశంకుః. “అభిభూ స్తత్కుశేకు ర్వా ఇతి పారాంతరం, తదా త త్తస్మా దభిభువః కుశేకు రిత్యర్థః తస్య తు చిత్రరథః తత శ్చిత్రరథా చ్ఛశిబిందు రభూత్, తం విశిష్ట-మహాయోగీ మహాన్ భాగో యస్య సః మహాన్ గుణై రితి శేషః, చతుర్దశమహారత్నాః తత్తజ్ఞాతిశ్రేష్ఠాని యస్య సః తాని చ మార్కండేయపురాణే దర్శితాని “గజవాజిరథాస్త్రేషునిధిమాలామృరద్రుమాః, శక్తిపాశ మణివృతవిమానాని చతుర్దశే” తి చక్రవర్తీ నస్తద్వీపాధిపతిః, లపరాజితః జయ ౩౦-౩౧

తస్య శశిబిందోః సంబంధినాం పత్నీసహస్రాణాం దశానాం భార్యాయుతస్యేత్యర్థః, తేషాం ప్రత్యేకం లక్షలక్ష మిత్యేవం, తాసు మహాయశా శశిబిందుః, పుత్రాణాం దశలక్షసహస్రాణి జనయామాస, ౩౨

పృథుశ్రవాః పృథుర్ధిః పృథుయశా ఇత్యాదయః షట్ప్రదానాః శ్రేష్ఠాః యేషాం తేషాం మధ్యే యో ధర్మో నామ తస్య ధర్మస్య ఉశనా సుతః, స చ హయమేధశతస్య యాత్ యస్తా, ౩౩

తత్సుతో రుచక స్తస్య పంచాస న్నాత్మజా శృణు

పురుషిద్రుక్మరుక్మేషుపృథుజ్ఞామఖసంజ్ఞితాః

౩౪

జ్ఞామఖ స్త్రప్రజో హ్యన్యం భార్యం శై బ్యాపతి ర్భయాత్,

నావింద చ్చత్రుభవనా ద్భోజ్యాం కన్యా మహోపేతీ

౩౫

రథస్థాం తాం నిరీక్ష్యహ శై బ్యా పతి మమర్షితా

కేయం కుహక మత్థానం కథ మారోపితేతి వై

౩౬

స్నుషా తవేత్యభిహితే స్మయంతీ పతి మబ్రవీత్,

అహం వంధ్యా సపత్నీ చ స్నుషా యుజ్యేత మే కథమ్

౩౭

జనయిష్యసి యం రాజ్ఞి తస్యేయ ముపపత్స్యతే.

తత్సుతః ఉశన స్సుతో రుచక స్తస్య పంచాత్మజా అసన్. తాన్ శృణు తా నేనాహ పురుషి
ష్ట రుక్మ శ్చ రుక్మేషు శ్చ పృథు శ్చ జ్ఞామఖ శ్చేతి సంజ్ఞనః

౩౪

తత్ర జ్ఞామఖ శై బ్యాయాః పతి రప్రజః. అపుత్ర స్సన్ భార్యభయా దన్యం భార్యం
నావిందత్ న లేభే ఏవం స్థేలే న కదాచి, చ్చత్రా వ్విజిత్య తేషాం భవనా త్కాంచి త్కన్యాం
భోజ్యాం భుజిష్యాం ఉపభార్యార్థ మితి యావత్ అహర్ని దానిన్యే

౩౫

(రథస్థా మితి,) రథస్థాం తాం కన్యా మారోక్య శై బ్యా అమర్షితా సతీ, పతిం జ్ఞామఖ
మాహ కి మితిః హేకుహక వచ్చకి మత్థానం మదుపశస్థానం ఇయం కథ మారోపితేతి,

౩౬

తత స్తస్యా భయా జ్ఞామఖం చ స్నుషేయ మాసీతేత్యుక్తే సతి పతిం స్మయంతీ సతీ
శై బ్యోవాచ. కి మితిః అహం వంధ్యా అసపత్నీ అవిద్యమానా సపత్నీ యస్యా స్తథా భూతా చ అతో
మే మమ స్నుషా కథం యుజ్యేత ఉపపద్యేతేతి.

౩౭

తత స్తాం జ్ఞామఖ అహ హేరాజ్ఞి త్వం యం పుత్రం జనయిష్యసి తస్యేయం భార్య
సతీ ఉపపత్స్యతే తవ స్నుషా భవిష్యతీతి తత స్సా శై బ్యా అన్యమోదత తద్దై వేత్యజ్ఞచకార తదా

(అనువంశవర్జనమ్)

అన్యమోదంత త ద్విశ్వేదేవాః పితర ఏవ చ

౭౮

తై బ్యా గర్భ మధా త్కాలే కుమారం సుషువే శుభమ్.

స విదర్భ ఇతి ప్రోక్త ఉపయేమే స్నుషాం సతీమ్

౭౯

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే,
త్రయోవింశోఽధ్యాయః

భార్యాభయప్రకమ్పమానస్విన్నసర్వాజన్య రాజ్ఞః ప్రాణసంక్రూట మాలోక్యానుకమ్పితా నైవ పూర్వం
బహుకాల మారాధితాః విశ్వేదేవాః పితర శ్చ తదా స్త్వి తన్యన్వమోదంత

౮౦

తత శ్చ దేవతాప్రసాదేన జనయిష్యసీతి వచనముహూర్తగుణేన విప్రుత్తరజస్కాసి తై బ్యా
గర్భ మధా దృతవతీ, తత స్సా ప్రాప్తకాలే శుభలక్షణం కుమారం సుషువే, స చ కుమారో విదర్భ
ఇతి ప్రోక్తః ప్రఖ్యాతః తత శ్చై బ్యా స్నుషా ముపయేమే ఉపయమయామాస జ్యామఖన్య మహిమ
తు పరాశరాదిభిరుక్తః యథోక్తం “భార్యావశ్యాస్తు యే కేచి ద్భవిష్యంతి తథామృతాః, తేషాం
వై జ్యామఖన్యశ్చేష్ట శ్చై బ్యాసతి రభూ న్నుపేత ”

౮౧

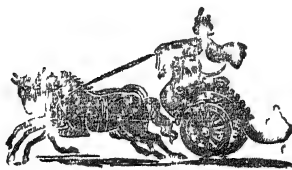
ఇతి శ్రీవత్సాన్యయవయఃపారావారరాకాసుధాకరన్య సర్వవిద్యావిధేః శ్రీశైలగురొః సుతేన

తచ్ఛరణకమలపరిచయస్రసన్నతత్సాక్తిసమధిగరశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిమలా లిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవత

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

త్రయోవింశోఽధ్యాయః

అథ చతుర్వింశోఽధ్యాయః

శ్రీకృత ఉవాచ—

తస్యాం విదర్శోఽజనయ త్పుత్రో నామ్నా కుశక్రథా.

తృతీయం రోమపాదం చ వైదర్భకులనందనమ్.

రోమపాదసుతో బ్రథు ర్బ్రథోః క్రతు రజాయత.

కుశిక స్తత్పుత్ర స్తస్మా చేది శ్చైద్యాదయో నృపాః

క్రథస్య కుంతిః పుత్రోఽభూ ద్వృష్టి స్తస్యాధ నిర్వృతిః.

తతో దశార్హో నామాభూ తస్య వ్యోమ స్సుత స్తతః

జీమూతో వికృతి స్తస్య యస్య తీవ్రరథ స్సుతః.

తతో నవరథః పుత్రో జాతో దశరథ స్తతః.

కరమ్న శ్చకునేః పుత్రో దేవరాత స్తదాత్మజః

అథ చతుర్వింశోఽధ్యాయః

తస్యాం శ్చై బ్యయా వివాహితాయాం కన్యాయాం విదర్శో నామ్నా కుశః క్రిధ శ్చేతి ద్వౌ. పుత్రా, వజనయత్. తత స్తృతీయం రోమపాదాఖ్యం చ తస్యా మేవాజనయత్. కథంభూతం. వైదర్భకులం నందయతి తథాభూతమ్

రోమపాదస్య సుతో, బ్రథు స్తస్మా త్పు క్రతు రజాయత, తత్పుత్రః క్రతుసుతః కుశికః, తస్మా త్కుశికా చేది తత శ్చేది శ్చైద్యాదయః దమహేషాదయో నృపా జజ్ఞిరే

క్రథస్య విదర్భసుతస్య తు పుత్రః కుంతిరభూత్ రస్య కుస్తేః వృష్టిః, అథ తస్మా నిర్వృతిః, విదృతి రితి పారాంతరం తతో నిర్వృతేః దశార్హాఖ్యః, తస్య దశార్హస్య తు సుతో వ్యోమః తతో వ్యోమా జీమూతః తస్య జీమూతస్య వికృతిః యస్య వికృతే స్సుతః తీవ్రరథః ౩-౪

తత స్తీవ్రరథా న్నవరథః పుత్రో జాతః తతో నవరథా ద్దశరథా చ్చకునిః తతః కరంభ ఇత్యర్థః, తదాత్మజః కరమ్నాత్మజః దేవరాతః.

(విదర్బరాజవంశవర్ణనం)

దేవక్షత్రస్తతస్తస్య మధుః కుకురకస్తతః
పురుహోత్రస్తస్య సాత్వతః, పుత్రో బభూవ

౬

భజమానో భజి ర్దీప్తో వృష్టి ర్దేవాపురోఽంధకః,
సాత్వతస్య సుతా స్సప్త మహాభోజ శ్చ మారిష

౭

భజమానస్య నిమ్రోచిః కజ్జుణో వృష్టి రేవ చ
ఏకస్యా మాతృజాః పత్న్యా మన్యస్యాం చ త్రయ స్సుతాః.

౮

శతజి చ్చ సహస్రజి దయుతజి దితి ప్రభో
బ్రభు ర్దేవాపుత్రస్తతస్తయో శ్లోకౌ పరంత్యమూ

౯

యదైవ శృణుమో దూరా త్సంపశ్యామస్తథాఽంతికాత్.
బ్రభు శ్శేషో మనుష్యాణాం దేవై ర్దేవాపుత్ర స్సమః

౧౦

తస్య దేవరాతస్య సుతో దేవక్షత్రస్తతో మధుస్తత శ్చ కుకురకః తతః కుకురకా,
పురుహోత్రస్తస్య సాత్వతః, పుత్రో బభూవ

౬

సాత్వతస్య తు భజమాన శ్చ భజి శ్చ దీప్తశ్చవృష్టశ్చ దేవాపుత్ర శ్చాంధక శ్చ మహాభోజ
శ్చేతి, సప్త సుతాః, హే మారిష పరీక్షిత ఏవ మారిష ఇతి నామంతరమ్

౭

తత్ర భజమానస్యైకస్యాం చ పత్న్యాం నిష్ఠావ్యాదయ త్రయః, అన్యస్యాం చ పత్న్యాం,
శతజిదాదయ, త్రయ ఏవ సుతాః

౮

హే ప్రభో, దేవాపుత్రస్య సాత్వతే, స్సత స్తు, బభుః, తయోః పితృపుత్రయోః దేవాపుత్ర
బ్రభ్యోః శ్లోకౌ మాహత్యసూచకౌ ఇమా శ్లోకౌ పరన్వార్యా ఇతి శేషః

౯

శ్లోకౌ వేద దర్శయతి (యదైవేతి) యదైవ దూరా చ్ఛృణుమః యాదృశగుణవిశిష్టా,
దేవాపుత్రబభౌ దూరా చ్ఛృణుమః శ్రుతవంతౌ వయం అంతికా తస్మిపేఽపి తాదృశావేద తౌ పశ్యామ,
ఇత్యార్యాణాం ఉక్తిః, కీదృశా విత్యాహుః, (బభుః రితి) మనుష్యాణాం మధ్యే, బభుః శ్రేష్ఠః, దేవాపుత్ర
స్తు, దేవై, స్తుల్యః

౧౦

పురుషాః పంచషష్టిశ్చ షట్పహస్రాణి చాష్ట చ
యేఽమృతత్వ మనుప్రాప్తా బ్రథో దైవాపృథాదపి. ౧౧

మహాభోజోఽతిధర్మాత్మా భోజా ఆనం స్తదస్యయే,
వృష్టే సుమిత్రః పుత్రోఽభూ ద్యుధాజి చ్చ పరంతప. ౧౨

శిని స్తస్యానమిత్ర శ్చ నిమ్నోఽభూ దనమిత్రతః,
సత్రాజితః ప్రసేన శ్చ నిమ్నస్యాధానతు సుతౌ ౧౩

ఆనమిత్రసుతో హ్యన్య శ్శిని స్తస్య చ సత్యకః,
యుయుధాన స్సాత్యకి రైవ జయ స్తస్య కుణి స్తతః ౧౪

యుగంధరోఽనమిత్రస్య పృశ్నిః పుత్రోఽపర స్తతః,
శ్వఫల్గు శ్చిత్రక శ్చైవ గాంధిన్యాం తు శ్వఫల్గుతః. ౧౫

త్రైవ్య మేవ దర్శయంతి (పురుషా ఇతి) బభౌర్దైవాపృథా దవ్యను పశ్చా ద్యే తద్వంశజాః
పురుషాః పశ్చాదవ్యధికవతుర్దశసహస్రస్థానాకా, స్తే సర్వే తయోః ప్రభావా దమృతత్వం ముక్తిం
ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ౧౧

మహాభోజస్సాత్యశ్చిన్త్ర అతిధర్మాత్మా, తస్య మహాభోజ స్సాన్వయే వంశే, భోజా భోజాభ్యా
నృపా ఆసన్ జజ్ఞిరే వృష్టే స్తు పుత్ర సుమిత్రోఽభూత్, యుధాజి చ్చ వృషేః పుత్రో బభూవ
హేపరంతప ౧౨

తస్య యుధాజితః శిని రనమిత్రశ్చేతి ద్వౌ శాతౌ తత్రానమిత్రా నిమ్నోఽభవత్, అథ
నిమ్నస్య సత్రాజితః ప్రసేన శ్చేతి ద్వౌ సుతౌ వాసతుః. ౧౩

తథాఽన్యస్యాం భార్యాయాం అనమిత్రవ్యైవ, యోఽన్య స్సత, శ్శిని ర్నామ తస్య సుత
స్సాత్యకః సాత్యకి స్సాత్యకసుత స్తు యుయుధానః తస్య యుయుధానస్య జయః, తతో జయా
క్రుణిః. ౧౪

తతో యుగంధరః, తథా అనమిత్రవ్యైవా న్యస్యాం పుత్రః పృశ్నిః, వృషినవానితి పారాంతరం

(విదర్బరాజవంశవర్జనం)

- అక్రూరప్రముఖా ఆస న్పుత్రా ద్వాదశ విశ్రుతాః,
ఆసంగ స్సారమేయ శ్చ మృదుకో మృధుపద్మినః. ౧౬
- వర్మదృగ్ధృష్టవర్మ శ్చ క్షత్రో పేక్షోఽరిమర్దనః,
శక్రతుష్ణో గంధమాదాహ్వాః ప్రతిబాహు శ్చ ద్వాదశ. ౧౭
- తేషాం స్వసా సుసారాఖ్యా ద్వా వక్రూరసుతా వపి,
దేవవా నుపదేవ శ్చ తథా చిత్రరథాత్మజాః. ౧౮
- పృథు ర్విదూరథాద్యా శ్చ బహవో వృష్టినందనాః
కుకురో భజమాన శ్చ కుచిః కమ్బులబర్హిషః ౧౯
- కుకురస్య సుతో వృష్టే ర్విలోమా తనయ స్తతః,
కపోతరోమా తస్యాభూ తస్థా యస్య చ తుమ్బురుః. ౨౦

తతః పృశ్నేః గాందిన్యాం శ్వఫల్కా శ్చిత్రక శ్చేతి ద్వౌ సుతౌ, తత్ర శ్వఫల్కాత్ గాందిన్యాం
భార్యాయాం ద్వాదశసుతా, అక్రూరాదయో విశ్రుతాః ప్రఖ్యాతా బభూవుః, అక్రూరః ప్రముఖా
యేషా మిత్యతర్గ్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః, తతోఽక్రూరాతిరిక్తా ద్వాదశ, తా న్దర్శయతి, అసంజ
ఇతి ౧౫-౧౬-౧౭

తేషా మసంజాదీనాం, స్వసా భగినీ, సుసారేత్యాఖ్యా యస్యా స్సా, తత్రాక్రూరస్య సుతౌ
దేవవా, నుపదేవ శ్చేతి ద్వావేవ ఏవం చిత్రరథస్య శశిబిన్దౌ రారభ్యైకోఽన్వయ ఉక్తః, అథాన్వయా న్తర
మాహ (చిత్రరథాత్మజ ఇతి) యథా శశిబిన్దు, శ్చిత్రరథస్యాత్మజ స్తథాఽన్యేపి చిత్రరథస్యాత్మజాః
పృథు శ్చ విదూరథ ఆద్యో యేషాం తే చ బహవో, బభూవుః, సాత్వతసుతస్య వృష్టే రన్వయ
మనుక్రామతి (వృష్టినందనా ఇత్యాది.) కుకురాదయో వృష్టేః నందనాః, తత్ర వృష్టే సుసతస్యేతి శేషః,
కుకురస్య తనయో విలోమా, తతో విలోమ్బుః, కపోతరోమా, అభూత్ యస్య చ కపోతరోమ్బు,
స్తుమ్బురు స్సభా బభూవ, స కపోతరోమాఽభవ దిత్యర్థః, ౧౮-౧౯-౨౦

అంధకా ద్దున్దుభి స్తస్య దరిద్యోతః పునర్వసుః.

తస్యాహుక శ్చాహుకీ చ కన్యా ద్వా వాహుకాత్మజౌ

౨౧

దేవక శ్చోగ్రనేన శ్చ చత్వారో దేవకాత్మజాః

దేవవా సువదేవ శ్చ సుదేవో దేవవర్ధనః

౨౨

తేషాం స్వసార స్సప్తాస స్థతదేవాదయో స్పవ

శాంతిదేవోఽదేవా చ శ్రీదేవా దేవరక్షితా,

సహదేవా దేవకీ చ వసుదేవ ఉవాహ తాః

౨౩

కంస సునమా న్యగ్రోధః కహ్వ శ్శంకు స్సుభూ స్తథా,

రాష్ట్రపాలో విస్ఫుష్ట శ్చ తుష్టిమా నౌగ్రనేనయః.

౨౪

కంసా కంసవతీ కంకా శూరభూ రాష్ట్రపాలికా,

భౌగ్రనేనా దుహితరో వసుదేవానుజ మ్రియః

౨౫

అథాంధకస్య సాత్వతసుత స్యాన్వయ మాహ (అంధకా దితి) అంధకా ద్దున్దుభిః, అంధకా ఇతి ప్రథమాంతపార మ్తాచితః తత్ర తథా చిత్రరథాత్మజా ఇత్యన్య శశిబిందో రారభ్యైతే యౌ స్సర్వే చిత్రంధవంశజా ఇత్యర్థః పృథ్వీదయ స్తు వృష్టినందనాః తత్ర 'పృథు ర్విష్ణుధుధన్వాద్యా' ఇతి పారే ఆదిశబ్దేన విదూరధోఽవ్యుక్తః, అత ఏవ తత శ్శూరో విదూరధా దితి వక్ష్యమాణనిర్దేశోఽపస్త్యిః కుకురదయ శ్చత్వార స్యాన్వయా అంధకసుతా ఇత్యర్థః తథా చాహ పరాశరః 'కుకురభజమాన యచిక్మృలబిర్హిషాద్యా స్తథాంధకస్యపుత్రా' ఇతి తస్య కిఘోతరోష్ణా దున్దుభి రిక్యర్థః తస్య దరిద్యోత స్తస్మా త్పునర్వసు స్తస్య పునర్వసో రాహుకః ఆహుకీ నామ కన్యా చ ఆహుకస్యాత్మజౌ తు దేవక శ్చోగ్రనేన శ్చేతి ద్వై, తత్ర దేవకస్యాత్మజాః దేవవదాదయ శ్చత్వారః

౨౧-౨౨

తేషాం చతుర్థాం స్వసారౌ భగిన్యః ధృతదేవా ఆది ర్యాసాం తా శ్శాంతిదేవాదయః ధృతదేవయా సహ సప్త బభూవుః, తా శ్చ కన్యాః వసుదేవ ఉవయేమే.

౨౩

భౌగ్రనేనయః ఉగ్రనేనస్య సుతాః కంసాదయో నవ.

౨౪

కంసాప్రభృతయ శ్చతస్ర భౌగ్రనేనాః ఉగ్రనేనా జ్ఞాతాః దుహితరః తా శ్చ వసుదేవాను జానాం దేవభాగాదీనాం వక్ష్యమాణానాం మ్రియో భార్యాః.

౨౫

(విదర్భరాజవంశవర్ణనం)

శూరో విదూరథా దాసీ ధ్వజమాన స్సుత స్తతః.

శిమిస్తస్మా త్వయం భోజో హృదీక స్తత్పుతో మతః

దేవబాహు శ్శతధనుః కృతవర్మేతి తత్పుతాః.

౨౬

దేవమీధస్య శూరస్య మారిషా నామ పత్న్యభూత్.

తస్యాం స జనయామాన దశపుత్రా నకల్మషాః

౨౭

వసుదేవం దేవభాగం దేవశ్రవస మానకమ్.

స్పంజయం శ్యామకం కంక మనికం వత్సకం వృకం

౨౮

దేవదుందుభయో నేదు రానకా యస్య జన్మని.

విదూరథా చ్చిత్రరథాత్మజా ద్వృష్టిసుతా ద్వా విదూరథా చూరో జ్ఞే తత్పుత శూరసుత
స్తు ధ్వజమానః తతః ధ్వజమానా చ్చిమిః. తస్మా చ్చిమేః స్వయం భోజః తత్పుత స్వయంభోజసుతో
హృదీకః తత్పుతాః హృదీకాః దేవబాహ్వదియ ప్రయః

౨౯

అయ మేక శూరస్యాన్వయ ఉక్తః. అథ వంశాంతర మాహ (దేవమీధస్యేతి) దేవమీధ
సుతస్య మారిషా నామ పత్ని బహువ అత్ర దేవమీధస్యేతి విశేషణబలా 'చూరో విదూరథా దాసీ'
దితి ప్రాక్తనగ్రన్తే విదూరథా దేవమీధ స్తస్మా చూరో జాత ఇతి క్రమోపగంతవ్యః కృతవర్మేతి
తత్పుతా ఇత్యనంతరగ్రన్తే ఇతిశబ్దః ప్రకృత్యర్థకః. తత శ్చ తత్ర దేవమీధస్యాపి సజ్గ్రహః శస్య
దేవమీధస్య దేవమీధసుతస్య శూరస్యేర్థః. అయం చ శూరో విదూరధదిత్యజా దన్యః తథావాభగవా
న్పూరణః 'తస్యాపి కృతవర్మశరధను దేవమీధాద్యాః పుత్రా బహువు దేవమీధస్య శూర శూరస్యాపి మారిషా
నామ పత్న్యభూ త్తస్యాం చాసౌ దశపుత్రా నజనయ ద్వసుదేవవూర్షా నితి' అత్ర తస్యాపీతి
వైష్ణవపదనస్య హృదీకస్యాపీత్యర్థః. తస్యాం మారిషాయాం దేవమీధ శూరో అకల్మషా నిష్కపటా
న్వసుదేవాదీ స్పుత్రా నజనయత్

౩౦-౩౮

వసుదేవస్యానకదుందుభినామనిర్వక్తుం నిమిత్త మాహ- యతః దేవదుందుభయః. అనకా శ్చ
యస్య వసుదేవస్య జన్మని ప్రాదుర్భూతకాలే. నేదుః దధ్యనుః. తత స్తం వసుదేవ మానకదుందుభి రితి

వసుదేవం హరే త్థానం వదంత్యానకదుందుభిమ్

౨౯

పృథా చ శ్రుతదేవా చ శ్రుతకీర్తి కృత్ శ్రవాః,
రాజాధిదేవీ చైతేషాం భగిన్యః పంచ కన్యకాః

౩౦

కుంతే సఖ్యః పితా శూరో హ్యపృతస్య సుతా మదాత్,
సాఽఽవ దుర్వానసో విద్యాం దేవహూతిం ప్రతోషితాత్

౩౧

తస్యా వీర్యపరీక్షార్థ మాజుహోవ రవిం భువి,
తదా ప్రాహుగతం దేవం వీక్ష్య విస్మితమానసా

౩౨

ప్రత్యయార్థం ప్రయుక్తా మే యాహి దేవ క్షమస్య భోః.

వదంతి అనకాదీనాం నాదే హేతుం వదన్ తం విశిష్ట- హరేః కృష్ణస్యావతరిష్యమాణస్య స్థాన
మవతరణస్థానభూతమ్

౨౯

(వృధేతి) తేషాం వసుదేవాదీనాం పృథాప్రభృతయః పఞ్చ కన్యకా భగిన్యః స్వసారః ౩౦

తత్ర పృథాయాః కన్యావస్తాయాం కర్ణోత్పత్తిప్రకార మాహ (కుంలేతి సజ్జభిః) అత్రాయ మితిహాసః- కదాచి ద్విహ మాగతం దుర్వానసం పృథా ఎరివర్యాదినా తోషయామన తత శ్చ సా తస్మా ద్విద్యాం దేవాహ్వనసమర్థా మవాప్య పరీక్షార్థం రవి మాజుహవ తత శ్చాగతం రవి మాలోక్య విస్మితాయాం తస్యాం గర్భమాదాయ రవి ర్యయో తత స్తస్యాః కర్ణౌ జ్ఞజ్ఞ ఇతి సోఽయ మత్రోచ్యతే పితా వసుదేవపృథాదీనాం పితా శూరః, పృథాం దుహితరిం సఖ్య రపుత్రస్య కుంతేః కుంతిభోజస్యాదాత్ దుహితృత్వేన దదౌ సఖ్య రపుత్రస్యేతి విశేషణద్వయం దానహేతువరం యతః కుంతిభోజాయ దత్తా అత ఏవ పృథా కుంతీతి నామాంతరం లేభే తత స్సా కదాచి త్పురోషితా ద్దుర్వానసః దేవహూతిం దేవ అహూయతే అనయేతి తథా తాం విద్యామావ

౩౧

తస్యా విద్యాయా వీర్యపరీక్షార్థం సామర్థ్యపరీక్షార్థం రవిం సూర్యం భువ్యాజుహవ తదైవో పగత మాగతం దేవం రవిం వీక్ష్య విస్మితం మానసం యస్యా స్సా సూర్య మాహ.

౩౨

హేదేవ మే మయా, ప్రత్యయార్థం ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం వీర్యపరీక్షార్థ మితి యావత్ ఇయం

(విదర్బరాజవంశవర్ణనం)

భోః అమోఘం దేవసందర్శ మాదిత్యే త్వయి చాత్మజమ్.

యోని ర్యథా న ఊష్యేత కర్తాహం తే సుమధ్యమే

౩౨

ఇతి తస్యాం స అధాయ గర్భం సూర్యో దివం గతః.

సద్యః కుమార స్సంజ్ఞే ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః

౩౪

తం సాఽత్యజ స్సదీతోయే కృత్రా త్లోకస్య బిభ్యతీ.

ప్రపితామహ స్తా మువాహ పాణ్డు నై సత్యవిక్రమః

౩౫

శ్రుతదేవాం తు కారూషో దృఢవర్మా సమగ్రహీత్.

యస్యా మఘా ద్దస్తవక్ర ఋషిశిరోదితే స్సుతః.

౩౬

కేకయో దృష్టకేతు శ్చ శ్రుతకీర్తి మవిందత

విద్యా ప్రయుక్తా అత స్త్వం, యాహి మాం క్షమస్వ మదపరాధం క్షమస్వేతి, తతో రవి రాహు దేవసందర్శం దేవతుల్య మమోఘ మాత్మజం త్వయాదిత్యే ఉత్పాదయతు మిచ్ఛామి ఆధత్స ఇతి త్వపారః, రూపాసిద్ధేః యద్వా దేవసందర్శం దేవస్య మమ దర్శనం, క్లిబత్స మార్షం. అమోఘం ఫలావినాభూతం అత స్త్వయాత్మజ మాదిత్యే ఇత్యర్థః కన్యాఽహ మిత్యత్రాహ- తవ యోని ర్యథా న ఊష్యేత తథాఽహం హే సుమధ్యమే కర్తా కరిష్యామి

౩౩

ఇతీత ముక్త్వా తస్యాం పృథాయాం గర్భం సమాధాయ సూర్యో దివం గతః తత స్సద్యః ఎవ కుమారో జ్ఞే స చ ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః భాస్కరతుల్యః

౩౪

సా పృథా లోకస్య లోకా ద్బిభ్యతీ సతీ రృచాద్విజ్ఞా స్సదీతోయే తం కుమార మత్యజత్ తాం పృథాం తవ ప్రపితామహః సత్యవిక్రమః పాణ్డురువాహ ఉపయేమే.

౩౫

(శ్రుతదేవేతి) శ్రుతదేవాం పృథానుజాం కరూషసుతో దృఢవర్మా సమగ్రహీ దుపయేమ ఇత్యర్థః పృథకర్మేతి పారాంతరం శ్రుతకీర్తింతు దితే స్సుతః విప్రచిత్తః సై కయ శ్చ గృప్తకేతు శ్చ

సంతర్దనాదయ స్తస్యాం పంచాసకై కయా స్సుతాః

౩౭

రాజాధిదేవ్యా మావంత్యా జ్ఞయత్సేనోఽజనిష్ట హ.

దమఘోష శ్చేదిరాజ శ్చుతశ్రవస మగ్రహీత్

౩౮

శిశుపాల స్సుత స్తస్యాః కథిత స్తస్య సంభవః.

దేవభాగస్య కంసాయాం చిత్రకేతుబృహద్భులౌ.

౩౯

కంసవత్త్యాం దేవశ్రవస స్సువీర ఇషుమాం స్తథా.

బకః కంకా త్తు కంకాయాం సత్యజి త్పురుజి త్తథా.

౪౦

సృష్టయో రాష్ట్రపాల్యాం తు వృషదుర్మర్షణాదికాః.

హరికేశహిరణ్యాక్షే శూరభూమ్యాం తు శ్యామకః.

౪౧

అనిందతదూషితాం కృతవంతః చౌర్యైః సంజగ్ము రిత్యర్థః ప్రత్యేకాభిప్రాయ మేకవచనం తస్యాః
నిందితాయాః శ్రుతికిర్తయేః సంతర్దనాదయః పచ్చ సుతాః కై కయాః కై కయా జ్ఞాతా బభూవుః ౩౬-౩౭

రాజాధిదేవ్యాం తు అవంత్యాః అవస్తే స్సుతః తస్మాత్ అవస్తే స్సకాశా దిత్యర్థః జయత్సే
నాఖ్య స్సుతోఽజనిష్ట జ్ఞజ్ఞే శ్రుతశ్రవసం తు చేదిరాజో దమఘోషాఖ్య స్సమగ్రహీ దువయేమే
ఇత్యర్థః ౩౮

తస్యాః శ్రుతశ్రవస స్సుత శిశుపాలః తస్య శిశుపాలస్య సంభవః ఉత్పత్తిప్రకారః కథిత
స్సప్తమస్కంధ ఇతి శేషః తదేవం వసుదేవస్య భగినీనాం పతీ స్ఫుత్రాం శోచిత్వా తద్భ్రాతృజానాం
సవానాం పత్నీః పుత్రాం శ్చాహ (దేవభాగశ్చేతి నవభిః శ్లోకై స్సార్థైః) దేవభాగస్య కంసాయాం
బార్యాయాం చిత్రకేతు శ్చ బృహద్భుల శ్చేత్యేతౌ సుతౌ జాతౌ ౩౯

తథా దేవశ్రవసః, కంకావత్త్యాం భార్యాయాం సువీర, ఇషుమాం శ్చేతి, ద్వౌ సుతౌ జ్ఞాతే,
కంకా త్తు, తద్భార్యాయాం కంకాయాం, బక సత్యజి, త్పురుజిత్, త్రియో జాతాః ౪౦

రాష్ట్రపాల్యాం భార్యాయాం సృష్టయో వృషాదీః జనయామాస, శామక స్తు శూరభూమ్యాం
భార్యాయాం శూరభూత్యా మితి పారాంతరం, హరికేశహిరణ్యాక్షే, జనయామాస, ౪౧

(విదర్భరాజవంశవర్ణనం)

మిత్రకేశ్యా మస్మరసి బకాదీ న్వత్సనామకః,

తక్షపుష్కరసాల్యాదీః దూర్వాజ్ఞాం వృక ఆదదే

౪౨

సుమిత్రానీకపాలాదీ ననీక స్తు సుధామని,

ఆనకః కర్ణికాయాం వా నృతధామజయావపి

౪౩

పౌరవీ రోహిణీ భద్రా మదిరా రోచనా జ్ఞా,

దేవకీప్రముఖా ఆస నృత్యై ఆనకదుందుభేః

౪౪

బలం గదం సారణం చ దుర్మదం విపులం ద్రువం

వసుదేవ స్తు రోహిణ్యాం కృపాదీ నుదపాదయత్

౪౫

సుభద్రో భద్రబాహు శ్చ దుర్మదో భద్ర ఏవ చ,

పౌరవ్యా స్తనయా హ్యేతే భూతాద్యా ద్వాదిశాఽభివన్

౪౬

తథా వత్సకోఽపి మిత్రకేశ్యా, మస్మరసి, బకాదీః సుతా న్నవాజీజనన్, వృక స్తు దూర్వాజ్ఞాం భార్యాయాం పుష్కరసాల్యాదీః, సుతా నాదదే ఉత్పాదయామాన

౪౭

శమీక స్తు సుధామనిభార్యాయాం, సుమిత్రాదీః సుతా నాదదే, ఆనక స్తు కర్ణికాయాం పత్న్యా, నృతధామజయౌ, సుతా నాదదే

౪౮

అథ వసుదేవస్య పత్నీః, పుత్రాం శ్చౌహ (పౌరవీత్యేకాదశభిః) దేవకీప్రముఖం ప్రధానం, యాసాం తాః పూర్వోక్తాః పౌరవ్యాదయ శ్చ ఆనకదుందుభేః వసుదేవస్య, పత్నీ, ఆనకా బభూవుః.

౪౯

తత్ర, రోహిణ్యాం పత్న్యాం బలాదీన్, కృపాదీన్ సుతా నుపపాదయ జనయామాన తత్ర బలో బలరామః, కృప ఆది ర్జ్యేష్ఠో యేషాం తా నృలాదీ నిత్యర్థః బలాదీ న్యూపాదీం శ్చేతి వా, ఆదిశబ్దేనానుక్తా అన్యే గ్రాహ్యః ఏవ మగ్రేపి.

౫౦

భూత ఆది ర్యేషాం త ఏతే సుభద్రాదయో ద్వాదశ పౌరవ్యా స్తనయాః ఆదిశబ్దగ్రాహ్యై రుక్తసంఖ్యాపూర్తిః

౫౧

నందోపనందకృతకశూరాద్యా మదిరాత్మజాః,

కౌసల్యా కేశినం త్వేక మసూత కులనందనమ్

౪౭

రోచనాయాం తతో జాతా హస్తహేమాంగదాదయః,

ఇళాయా మురువల్క్లాదీ న్యదుముఖ్యా నజీజనత్

౪౮

తృప్తృష్టో ధృతదేవయా మేక ఆనకదుందుభేః

శాంతిదేవాత్మజా రాజ స్ప్రిశ్రమప్రశ్రితాదయః

౪౯

రాజానః కల్పవర్షాద్యా ఉపదేవానుతా దళః,

వసుహంససుధన్వాద్యాః శ్రీదేవాయా స్తు షట్సుతాః

౫౦

దేవరక్షితాయా లభ్యా నవ చాత్ర గదాదయః,

వసుదేవ స్సుతా నష్టా వాదదే సహదేవయా

౫౧

పౌరవశ్రుతిముఖ్యాం శ్చ సాక్షా ధర్మో వసుని చ.

తథా శూరాద్యా నందాదయో మదిరాయా ఆత్మజాః కౌసల్యా భద్రా తు కేశిన మేక మేవ
సుతా మసూత, కధంభూతం కులం నందయతీతి తథా

౪౭

తతో వసుదేవా ద్రోచనాయాం హస్తహేమాంగదాదయో జాతాః ఇలాయాం తు ఉరువల్క్లాదీన్
యదుముఖ్యాన్ యాదవశ్రేష్ఠాన్ సుతా నజీజనత్ వసుదేవ ఇతి శేషః

౪౮

‘దేవప్రముఖా ఆనన్ ఎన్యో’ ఇతి నేనోక్తప్రసాద్యా ఆపి పత్న్య ఆనకదుందుభే రాస
న్నితి సూచితం. దేవగ్రసేనయోః స్వస్వార్థసుదేవ ఉపయేమ ఇతి చోక్తం పురస్తాత్ ఇదానీం
స్తత్పుత్రాం శ్చాహ (త్రిపుష్ట ఇత్యాదివా.) ఆనకదుందుభే ర్వసుదేవస్య ధృతదేవాయాం భార్యాయాం
త్రిపుష్ట ఏక ఏవ జజ్ఞే ప్రశమప్రశ్రితాదయ స్తు శాంతదేవాయా ఆత్మజాః

౪౯

కల్పవర్ష ఆది ర్యేషాం తె రాజాన స్తు దళ ఉపదేవాయా స్సుతాః వసుర్హంస శ్చ సుధన్వాయా
స్సుతా శ్రీదేవాయా స్సుతా స్తు షట్

౫౦

దేవరక్షితాయా వసుదేవస్య భార్యాయా గదాదయో నవ పుత్రా ల్భ్యా వ్రసూ ఇత్యర్థః వసుదేవ
సహజేవయా భార్యాయా సాధనహితయా లభ్యా సుతాన్ పౌరవః శ్రుతి శ్చ ముఖ్యా యే

(విదర్బరాజవంశవర్ణనం)

వసుదేవస్తు దేవక్యా మష్టౌ పుత్రా నజీజనత్

౫౨

కీర్తిమంతం సుషేణం చ భద్రనేన ముదారధీః
ఋజుం సమదనం భద్రం సంకర్షణమహీశ్వరమ్

౫౩

అష్టమస్తు తయో రాసీ త్వయ మేవ హరిః కిల.
సుభద్రా చ మహాభాగా తవ రాజ నిృతామహీ

౫౪

యదా యదేహ ధర్మస్య డయో భవతి పాపమనః.
తదా తు భగవా నీశ ఆత్మానం సృజతే హరిః

౫౫

తానదధే అజీజనత్ ధర్మో యదా సాక్షి ద్వసూ నష్టా వాదధే తద్వత్ దేవక్యా మపి వసుదేవోఽష్టౌ
కీర్తిమదాదీన్ పుత్రాః అజీజనత్

౫౬-౫౭

అహీశ్వరం నాగేంద్ర మితి సజ్కర్షణవిశేషణం, ఉదారధీ రితి వసుదేవస్య, ఏవం చైతే కీర్తి
మదాయ స్సప్త.

౫౮

అష్టమం సుత మాహ (అష్టమ స్త్రితి) తయో ర్వసుదేవదేవక్యో రష్టమ స్సుతస్తు
స్వయం హరిరేవ, శ్రీకృష్ణరూపేణాసీ దవతతార తథా సుభద్రా నామైకా కన్యా తయో ర్జజ్ఞే సా చ
మహాభాగా మహాభాగ్యకాలినీ హేరాజన్ తవ పితామహీ పితామహస్యాద్భుతస్య భార్యా

౫౯

అష్టమస్తు సుతో హరి రేవాసీ దిత్యుక్తం తత్ర కోవా హరే రవతారకాలః కిం తస్య
జన్మనిమిత్తం కింవాఽస్య జన్మప్రయోజన మిత్యాదిప్రశ్నా న్పురిహరన్ సజ్గ్రహేణ తప్పరిత్రం చాహ
(యదేత్యాదినా యావ త్సమాప్తి.) యదా హి యస్మి న్కాలే హి ధర్మస్య డయః పాపమనోఽధర్మ
స్యాభ్యుత్థాన మితి శేషః భవతి తదా తు తస్మి న్కాలే తు భగవా నీశో హరి రాత్మానం సృజతే
అవతారయతి యదాహీత్యాదినా తదాత్మిత్వంతేనావతారకాల ఉక్తః, హరి రిత్యనేనాశ్రీతార్తిహరత్వ ముక్తం.
తదేవావతారస్య ముఖ్యం ప్రయోజన మితి సూచితం భగవా నాత్మానం సృజత ఇత్యనేన
అవతారదశాయా మపి షాడ్గుణ్యపూర్తి రుక్తా ఈశ ఇత్యనేనాకర్మవశ్యత్వరూపం స్వావతంత్ర్య
ముక్తమ్

౬౦

న హ్యస్య జన్మనో హేతుః కర్మణో వా మహీపతే,

ఆత్మమాయాం వినేశస్య పరస్య ద్రష్టు రాత్మనః

౫౬

యన్మాయాచేష్టితం పుంస స్థిత్యుత్పత్త్యవ్యయాయ హి,

తదేవ వ్యనక్తి (నహీతి) అస్య భగవతః, జన్మనః కర్మణః, దేవమనుష్యాదినజాతీయ చేష్టాయా వా, ఆత్మమాయాం వినా స్వసంకల్పం వినా అన్యో హేతుః పుణ్యాపుణ్యాదిరూపిణీ న విద్యతే, హే మహీపతే అనేన జన్మకారణం స్వసంకల్పం ఏవ న తు జీవస్వేన పుణ్యాపుణ్యాదిక మిత్యుక్తం, తత్ర హేతుం వద విశినష్టి ఈశస్య ప్రకృతిపురుషయో ర్నియన్తుః నను భృత్యాదీ నియమయ న్నుపి రాజాదిః కర్మవశ్య ఏవ దృష్ట ఇత్యతో విశినష్టి (ద్రష్టు తిరి) పుణ్యాపుణ్యాదికర్తృనాన్ జేత్రజ్ఞాన్ పశ్యతః న తు పుణ్యాపుణ్యాదికం కుర్వత ఇత్యర్థః తత్కర్తు ర్హి తద్వశ్యతేతి భావః, కథ మేక స్మర్మాన్ జేత్రజ్ఞాన్ పశ్యతీత్యతో విశినష్టి పరస్యాత్మన ఇతి పరమాత్మన ఇత్యర్థః, చిదచిదాత్మకం లోకత్రయ మవ్యంతఃప్రవిశ్య వ్యాప్య గతై ర్దర్శై ర్నస్పృష్ట స్స న్యోఽంతరాత్మతయా విభర్తి న పరమాత్మా, యదోక్తం భగవతా “పరమాత్మేత్యదాహృతః, యో లోకత్రయమావిశ్య విభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర” ఇతి భరణ మత్ర ధారకత్వేన చిదచిద్వస్తునోః కర్మానుగుణం ప్రేరణమ్

౫౭

నన్యవతారదశాయాం దేవమనుష్యాదినజాతీయచేష్టాం కుర్వ స్పృశ్యం కేవలం ద్రష్టేషు న తు తత్కర్తృతి కథ ముద్యత ఇత్యత ఆహ (యన్మాయేతి) అన్య భగవతో మాయా చేష్టితం స్వసంకల్పలైకహేతుకం చేష్టితం త త్పుంసో జీవస్య సర్గాద్యర్థ మేవ కాంక్షి దుత్పాదయితుం కాంక్షి త్పాతుం కాంక్షి చ్చ సంహర్తు మేవ న తు స్వస్య పుణ్యాపుణ్యాద్విరూపార్థ మితి భావః అప్యయో లయః తిర్హి కిం జీవసర్గాద్యర్థేన మాయాచేష్టితేన ప్రయోజనం ప్రత్యుతాన్యానర్థకారిణా చేష్టితేన స్వస్యావ్యనర్థ ఆపద్వేత్త్యత్రాహ (అనుగ్రహ ఇతి,) మాయాచేష్టితరూపిణీ వ్యాపారోఽనుగ్రహః అనుగ్రహరూప ఏవ జీవా ననుగ్రహీతు మేవ చేష్టత ఇతి యావత్ చేష్టితస్యానుగ్రహరూపతా మేవ దర్శయతి (తన్నివృత్తే రాత్మలాభాయ చేష్టత ఇతి) న చ మాయాచేష్టితరూపిణీ వ్యాపార స్తన్నివృత్తే సర్గాదనివృత్తే, సత్త్వాత్ ఆత్మలాభాయ మోక్షాయ వోఽవధారణార్థః ఆత్మలాభాయై వేష్యతే రామకృష్ణాదిరూపేణావతీర్ణైన భగవతా యే సృష్టాః పాలితా స్సంహృతా శ్చ లే సర్వే తద్వివ్యమజ్గళవిగ్రహసంబంధసహాయ్యాసనభోజనసందర్శనాదిభి ర్దేహోపసానే ముక్తా భవేయు రిచ్ఛ్య మర్థ మేవ భగవాం చేష్టత ఇతిర్థః, యద్వా తచ్చేష్టిత మనుగ్రహరూప ఏవ నివృత్తే రాత్మలాభాయ

(విదర్భరాజవంశవర్ణనం)

అనుగ్రహ స్తన్నివృత్తే రాత్మలాభాయ చేష్యతే.

౫౭

అక్షోహిణీనాం పతిభి రనురై ర్నృపలాంఛనైః.

భువ ఆక్రమ్యమాణాయా హ్యభారాయ కృతోద్యమః

౫౮

కర్మాణ్యపరిమేయాని మనసాఽపి సురేశ్వరైః.

సహ సంకర్షణ శ్చక్రే భగవా న్మధుసూదనః

౫౯

కలౌ జనిష్యమాణానాం దుఃఖశోకతమోనుదమ్

అనుగ్రహాయ భక్తానాం స్వం పుణ్యం వ్యతనో ద్యతః

౬౦

నివృత్తిధర్మపూర్వకాత్మలాభాయైవ ఇష్యతే సృష్ట్యాదినమర్థం మా మవలోక్య మత్ప్రీతిసాధనం
నివృత్తిధర్మం మద్భక్తిరూప మనుష్టాయ ముచ్యేరన్నిత్యేన మర్థం చేష్టత ఇత్యర్థః

౫౭

అవతారప్రయోజనం హరిశ్చందన సూచితం వ్యనక్తి (అక్షోహిణీనా మితి) నృపాణామివ
లాఙ్ఘనాని యేషాం తైః నృపవ దవభాసమానై రిత్యర్థః అనురై రాసురసంపత్త్యా జాతైః,
అనేకాక్షోహిణీసంఖ్యానాం సేనానాం పతిభి ర్నైచ్చ్యాదిభి రాక్రమ్యమాణాయా భువః పృథ్వ్యా అభారాయ
భారాభావాద్యోద్యమః అవతారరూపం, కృతః యేన సః భువో భారాపహారాయావత్తిర్హ ఇత్యర్థః

౫౮

తదైవ చాకరో దపీత్యాహ (కర్మణీతి) సురేశ్వరై ర్ప్రహ్లాదిభి రపి మనసావ్యపరిమేయాని
అవితర్క్యాణి, కర్మాణి సజ్కర్షణసహితో భగవా న్మధుసూదనః శ్రీకృష్ణ శ్చక్రే పూతనాశకట
యమూర్జునకేశికువలయాపీడవాణారముష్టిచతోసలకంసచై ద్యాదిసంహారరూపాణి కర్మాణీతి భాష :

ప్రధానం ప్రయోజనం దర్శయతి (కలావీతి,) కలౌ యుగే జనిష్యమాణానాం ఛైనా
మనుగ్రహాయ, లేషాం దుఃఖాదికం నుదత్యపనయతీతి తథా తి త్పుపుణ్యం వదితాం శ్చైవాం చ
పుణ్యవహం యశో వ్యతనోత్ భూభారవారణస్య సజ్కల్పమాత్రేణాపి సిద్ధే రిద మేవావతారస్య
ప్రధానం ప్రయోజన మితి బావ

౬౦

యస్మి న్నత్యర్థపీయషే యశ స్తీర్థవరే సకృత్.

శ్రోత్రాంజలి రుపస్సృశ్య ధనుతే కర్మవాసనామ్.

౬౦

భోజవృష్ట్యంధకమధుకూరనేనదశార్హతైః

శ్లాఘనీయే హిత శృశ్య తుక్కురున్మంజయపాండుభిః.

౬౧

స్నిగ్ధస్మితేక్షణోదారై ర్వాత్యై ర్విప్రమలీలయా

స్ఫులోకం రమయామాస మూర్త్యా సర్వాంగరమ్యయా

౬౨

యస్యాననం మకరకుండలచారుకర్ణభ్రాజత్కపోలనుభగం సవిలాసహాసమ్.

నిత్యోత్సవం న తత్సపు ర్దృశిభిః పిబంత్యో నార్యో నరా శ్చ ముదితాః కుపితా నిమేశ్చ ౬౪

యశోవితానస్య భక్తానుగ్రహరూపతాం దర్శయితుం యశో విశిషిష్ట (యస్మిన్నితి) సతాం సాధూనాం కర్ణయోః శ్రోత్రయోః పీయూషే ఆమృతతుల్యే. యస్మిన్ యశోరూపే తీర్థశ్రేష్ఠే శ్రోత్రమేవాజ్ఞలిః పానసాధనం యస్య స పురుష సకృ దప్యవస్సృశ్యాచమ్య కర్మవాసనాః ధనుతే తత్సాందర్యాదిగుణాకృష్టచిత్తః కర్మవాసనాః క్షవయతి ముక్తో భవతీత్యర్థః ౬౦

తదేవాహ ద్వాభ్యాం భోజాదిభిః, కుర్వాదిభి శ్చ శ్లాఘనీయ మీహితం చేష్టితం యస్య సః స్నిగ్ధై స్సానురాగై రీక్షితై రవలోకనై ర్దీరై ర్గమ్భిరై ర్వాత్యై ర్వచోభి శ్చ విక్రమలీలయా విక్రమః పాదవిక్షేప స్తద్రూపయా లీలయా చ సర్వై ర్దక్షైః రమ్యయా మూర్త్యా చ స్ఫులోకం రమయామాస ౬౧-౬౩

మూర్తే స్సర్వాభరమ్యత్వం నాచయితుం స్థాలీపులాకన్యాయేన తావ స్మృతశోభా మాహ (యస్యేతి) యస్య ప్రకృష్టస్యాననం దృశిభి ర్మైత్రైః పిబంత్యోఽతితృప్తయో పశ్యంత్యో ముదితా నార్యో నరా శ్చ న తత్సపు ర్న తృప్తాః, నిమేషోన్మేషమాత్రవ్యవధాన మవ్యసహమానాః విమేషోన్మేషకర్తు ర్నిమేః కుపితా శ్చ బిభూషుః, ఇక్ష్యోకుతనయస్య నిమే ర్నిమేషాదిక ర్తృత్వం తద్గురీత్ర ఏవోక్తం పురస్తాత్, కథంభూత మాననం మకరకుండలాభ్యాం చారూ కర్ణా కపోలా చ తై స్సుభగం సవిలాసో. హాసో యస్మిన్ నిత్య ముత్సవ శ్శోభాతిశయో, యస్మిన్ ౬౪

(విదర్బరాజవంశవర్ణనం)

జాతో గతః పితృగృహో ద్వరిజమేధితార్థో హత్వా రిపూ న్సుతశతాం కృతోరుదారః,
ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభి స్సమీజే హ్యిత్యానమాత్మ నిగమం ప్రథయన్జనేషు. ౬౫
భూమ్యా స్సవా ఉరుధరః క్షవయ స్కురూణా మంతస్సముత్థకలినా యుధి భూపచక్రమ్
దృష్ట్వాఽభిభూయ విజయే జయ ముద్విషుష్య ప్రోచ్ఛోద్ధవాయ పరిమం సమగా త్వస్థామ
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం, సంహితాయాం, నవమస్కంధే.

చతుర్వింశోఽధ్యాయః

నవమస్కంధః సమాప్తః

శ్రీకృష్ణచరితం సమాసతో వర్ణయతి (జాత ఇతి ద్వాభ్యాం) కాతస్తావన్నిజేన రూపేణ
జాతః పురుషః పశ్చాన్ననుష్యాకార స్సన్ పితృగృహో త్కారాగృహో ద్వరిజం, గతః ప్రజవాసినా
మేధితా వర్జితా అర్థాః పురుషార్థాః యేన రిపూన్ పూతనాశకటాదీన్ హత్వా కృతాః పాణినా గృహీతి
ఉరవ ష్టోడశసహస్రసంఖ్యానా అష్టౌ చ రుక్మిణ్యాదయః, దారాః కళత్రాణి యన్య సః, తేషు దారేషు
సుతానాం శతా న్యుత్పాద్య అత్మనిగమ మాత్మనో నియోగరూపం వేదం జనేషు, ప్రథయన్
ప్రథయితు మితి భావః క్రతుభి స్సర్వై స్సాన్విత్యాన మేవ సమీజే సమారాధితవాః ౬౫

కురూణా మంతః పరస్పరం సముత్థేన కలినా కలహేన విమిత్తేన పృథ్వ్యా ఉరుం ఽధికం
భరం క్షవయన్ యుధి సజ్గామే భూపానాం చక్రం వైన్యం దృష్టై వాభిహాయ విజయే అర్హునే జయ
ముద్విషుష్య సర్వాన్ జిగాయాన్తున ఇత్యేవం విధ ముద్భౌషం కారయిత్వా పరం తత్స ముద్ధవాయ
ప్రోచ్ఛ ఉపదిశ్య స్వం ధామ స్థానం వైకుంఠాఖ్య మగాత్ రేనైవ రూపేణ యయా చిత్వైః ౬౬

ఇతి శ్రీవత్సాన్యయపయఃపారావారకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధే, శ్రీకైలసరాః సతేన

తచ్ఛరణకమలపరివయప్రసన్నతత్సక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవత్సాధ్యాయేన

శ్రీవైష్ణవదాసేన, శ్రీవీరరాఘవవిదుషో లిఖితాయాం గ్రామద్భాగవరే

చంద్రికాయాం, నవమస్కంధసమాఖ్యాయాం,

చతుర్వింశోఽధ్యాయః

న వ మ స్కంధే సమాప్తః

విజయమద్రాళి, చంద్ర (A. P)

నవమస్కంధ శ్లోకానుక్రమణికా

[అకరాదిక్రమేణ, అధ్యాయక్రమేణ చ]

ప్రశస్సంఖ్య	శ్లోకాః	ప్రధ్యాయం	పాదం	ప్రశస్సంఖ్య	శ్లోకాః	ప్రధ్యాయం	పాదం
1.	అగ్నిహోత్రీ ముపావర్త్య	15	33	23	అంతవంత్యాగతే కాలే	11	11
2	అగ్రహీదాసనం భ్రాత్రా	10	51	24	అనేనా ఇతి రాజేంద్ర	17	2
3.	అంగదశ్చిత్రకేతుశ్చ	11	12	25	అన్వమోదంత తద్విశ్వేదేవాః	23	39
4.	అంగవంగకళింగాద్యాః	23	5	26.	అనోః సభావరశ్చక్షుః	23	1
5.	అచోదయద్ధస్తీరధాక్వవత్తిభిః	15	30	27.	అంతర్యత్నాన్యం భ్రాతృపత్నాం	20	33
6	అజానతా తే పరమానుభవం	4	62	28.	అన్వజానం స్తతస్సర్వే	3	26
7	అజమీధోద్విషీధశ్చ	21	21	29	అప్రజన్య మనోః పూర్వం	1	13
8	అజమీధాద్ బృహదిసుః	21	22	30	అస్యభద్రం న యుష్మాభిః	3	6
9	అతృప్తోఽస్యద్య కామ నాం	18	37	31	అపశ్య మ్నర్వశీ మింద్రో	14	26
10.	అథా అంబరీష స్తనయేషు రాజ్యం	5	26	32	అప్రత్యం న స్తస్యయా కిం ను	11	6
11	అధార్జునః పంచశతేషు బాహుభిః	15	33	33	అపృచ్ఛత్ తనయం పూరుం	18	63
12.	అథ రాజని నిర్యాతే	15	27	34.	అభవచ్ఛంతమా	22	13
13	అథాదికత్ దిగ్విజయే	11	25	35.	అమోఘం దర్శనం	24	34
14	అథేకమాయారచితేషు సంగం	9	47	36	అమోఘపీఠ్యో రాజర్షిః	20	17
15	అథ ప్రవిష్టః స్వగృహం	11	31	37	అంభసా కేవలేనాథ	4	40
16.	అథాతిః శ్రూయతాం రాజాన్	14	1	38.	అంబరీషో మహాభాగః	4	15
17	అథాన్యో మోక్షమాణస్య	21	7	39	అమాద్యదింద్రః సోమేన	2	28
18	అథ తా మాశ్రమాభ్యాసే	1	34	40	అయోధ్యావాసిన స్సర్వే	6	19
19	అద్య న స్సర్వభూతాత్మాన్	8	27	41.	అయజత్ యజ్ఞపురుషం	18	48
20.	అనంతర్వాసనః కాంశ్చిత్	8	7	42	అరాజకభయం నృడాం	13	1
21	అన్యేభ్యోఽవాంతరదిశ	16	22	43.	అదిష్టనేషు స్తస్యాపి	13	23
22.	అంతర్వత్స ముపాలక్య	14	40	44.	అర్జునః కృతపీఠ్యస్య	23	24

క్రమసంఖ్య	పదము	అక్షరము	కోణము	క్రమసంఖ్య	పదము	అక్షరము	కోణము
45	అక్షరములకు సంఖ్య	4	52	70	అక్షరములకు సంఖ్య	17	14
46	అక్షరములకు సంఖ్య	17	8	71	అక్షరములకు సంఖ్య	18	16
47	అక్షరములకు సంఖ్య	17	16	72	అక్షరములకు సంఖ్య	10	13
48	అక్షరములకు సంఖ్య	2	35	73	అక్షరములకు సంఖ్య	4	29
49	అక్షరములకు సంఖ్య	8	29	74	అక్షరములకు సంఖ్య	28	15
50	అక్షరములకు సంఖ్య	9	40	75	అక్షరములకు సంఖ్య	24	16
51	అక్షరములకు సంఖ్య	8	16	76	అక్షరములకు సంఖ్య	11	26
52	అక్షరములకు సంఖ్య	24	45	77	అక్షరములకు సంఖ్య	16	26
53	అక్షరములకు సంఖ్య	20	26	78	అక్షరములకు సంఖ్య	20	14
54	అక్షరములకు సంఖ్య	4	54	79	అక్షరములకు సంఖ్య	19	24
55	అక్షరములకు సంఖ్య	3	32	80	అక్షరములకు సంఖ్య	8	4
56	అక్షరములకు సంఖ్య	6	50	ఇ - 22			
57	అక్షరములకు సంఖ్య	4	57	81	అక్షరములకు సంఖ్య	19	21
58	అక్షరములకు సంఖ్య	4	63	82	అక్షరములకు సంఖ్య	4	41
59	అక్షరములకు సంఖ్య	5	14	83	అక్షరములకు సంఖ్య	3	14
60	అక్షరములకు సంఖ్య	14	34	84	అక్షరములకు సంఖ్య	12	16
61	అక్షరములకు సంఖ్య	14	23	85	అక్షరములకు సంఖ్య	1	12
62	అక్షరములకు సంఖ్య	18	11	86	అక్షరములకు సంఖ్య	4	3
63	అక్షరములకు సంఖ్య	23	38	87	అక్షరములకు సంఖ్య	7	15
64	అక్షరములకు సంఖ్య	4	44	88	అక్షరములకు సంఖ్య	9	8
65	అక్షరములకు సంఖ్య	24	59	89	అక్షరములకు సంఖ్య	5	12
అ - 15				90	అక్షరములకు సంఖ్య	5	27
66	అక్షరములకు సంఖ్య	1	40	91	అక్షరములకు సంఖ్య	8	28
67	అక్షరములకు సంఖ్య	3	17	92	అక్షరములకు సంఖ్య	24	34
68	అక్షరములకు సంఖ్య	11	3	93	అక్షరములకు సంఖ్య	9	48
69	అక్షరములకు సంఖ్య	2	13	94	అక్షరములకు సంఖ్య	14	30

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా	అర్థాంత	శ్లోకాంత	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా	అర్థాంత	శ్లోకాంత
95	ఇత్యుక్తస్తస్మతం	15	7	118	ముతేయుస్తస్య కుక్షేయః	20	4
96	ఇతి లోకాద్	11	10	119	ముషయోఽపి త సోః	1	31
97.	ఇత్యయం తదలంకార	11	4		ఏ - 42		
98.	ఇత్యుత్పన్నస్త్వం	18	3	120	ఏకదా గిరికం ద్రవ్యం	1	29
99	ఇతి మే కాళయో	17	10	121.	ఏకదా ప్రవేశద్ గోష్ఠం	2	4
100	ఇతి లబ్ధవ్యసస్థానః	18	38	122.	ఏకం జగ్రహ బలం	1	5
101	ఇతి ప్రముదితః	18	45	123	ఏకస్తస్త్వహమథాపి	1	52
102	ఇతి ప్రభావ్య	21	14	124	ఎకస్మాద్ గూర్మజాః స్వాప్నా	24	8
	ఈ - 3			125.	ఏకదాఽలక్రమభో రాషి	18	16
103.	ఈజే చ యజ్ఞం	6	35	126.	ఏతః శ్యామకర్ణానాం	10	6
104	ఈజే లక్ష్మ్యమేధై రదియజ్ఞ	4	22	127	ఏక ఏవ పురా వేదః	14	48
105	ఈశ్వరాలంబనం	21	17	128	ఏకపత్నీసంధర్	10	55
	ఈ - 10			129.	ఏకదా చనవేగద్రవ్య	16	6
106.	ఉత్తిక్తాస్తే నిశామాధ	6	28	130	ఏతే క్షేత్రే ప్రసూతా వై	6	3
107.	ఉత్తస్తుస్తే కుశలినో	16	8	131.	ఏనా పురణకౌ గాజన్	14	21
108	ఉత్తమస్త్రింతితం కుర్యాద్	18	44	132	ఏతే వై శ్రుతి	12	27
109	ఉత్తానబర్హిరానరో	3	27	133	ఏతే హిక్షాబుహుపాలా	12	9
110	ఉపాయం కథయిష్యామి	4	60	134	ఏవత్ సంకల్పవైషమ్యం	1	20
111	ఉపలభ్య మదా యుక్తః	14	41	135	ఏవం వ్యవసితో రాజక	1	21
112	ఉపగీయమానచరితః	10	34	136	ఏవం ఎరిక్షియా దాక్షా	1	6
113.	ఉపపన్నమిదం సుభ్రు	20	15	137	ఎకంప్రతో వాగ్వి	2	14
114	ఉర్వశీం ముత్రతో ధ్యాయన్	14	45	138	ఏవం వృక్షః పక్ష	8	14
115	ఉరుక్రియస్తతస్తస్య	12	10	139	ఎవం వ్యతీయ తీమ	7	19
	ఋ - 4			140	ఎవం ఎనన్ గృహే కాలం	6	58
116.	ముతుపర్ణో నలసఖో	9	17	141.	ఎవం గృహేష్వభిరదో	6	48
117	ముతే యో రంతిభారోఽభూత్	0	6	142	ఏ గ ధా లాఽఽదిష్టో	6	1

క్రమసంఖ్య	స్తోత్రం	అధ్యాయం	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	స్తోత్రం	అధ్యాయం	శ్లోకం
143	ఏవం సంకీర్త్య రాజానం	5	22		బౌ - 1		
144	ఏవంవిదానేకగుణః	5	25	166.	బౌర్వోపదిష్టయోగేన	8	8
145	ఏవం శివకా ధనుషి	10	28		అం - 2		
146	ఏవం మిత్రసహం	9	36	167.	అంశుమా శ్చోదితో	8	20
147	ఏవం కరుణాపిణ్యా	9	33	168	అంశుమాంశ్చ తపస్తేపే	9	1
148	ఏవం కృతశిరఃస్నానః	10	50		క - 51		
149	ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా	16	27	169.	కణ్వః కుమారస్య	20	18
150.	ఏవం కౌకగోత్రం తు	16	37	170.	కథం మతిస్తేనగతాన్	3	21
151	ఏవం శపంతీం శర్మిష్ఠా	18	15	171.	కథం న భగవాన్	11	24
152	ఏవంవిధైః సుపురుషైః	18	17	172	కథమేవంగుణో దేశః	1	28
153	ఏవముక్తో ద్విజైర్ద్యేష్ఠం	22	16	173	కదాచిత్ రేణుకా యాతా	16	2
154.	ఏవం వర్షసహస్రాణి	18	51	174	కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుః	11	8
155	ఏవం బ్రువాణ ఉత్కృష్ట్య	4	46	175	కన్యావరం పరిష్రవ్యం	3	30
156	ఏవం సదా కర్మకలాప	4	21	176.	కన్యారత్న మిదం రాజన్	3	34
157	ఏవం బ్రువాణం పిరం	3	22	177	కపోతరోమా తస్మానుః	24	20
158	ఏవం గతేనథ సుద్యుమ్న	2	1	178	కరేణుమత్యాం నకురో	22	32
159.	ఏవం శ్రీత్య మనుప్రాప్తః	1	36	179	కర్మావదాకమేతద్	5	21
160	ఏవం శస్త్రస్థు గురుణా	2	10	180	కర్మాణ్యపరిమేయాణి	24	60
161	ఏష హి బ్రహ్మతో	9	29	181.	కథస్య కుంతిః పుత్రో	24	3
162	ఏష వః కుశికా	16	36	182	కరంభిః శకునే	24	5
	ఐ - 2			183	కరూషా న్యానవాదసన్	2	16
163	ఐలోపి కయనే జాయాన్	14	32	184	కలో జసిష్యమాణానాం	24	61
164	ఐలన్య చోర్వశిగర్భాత్	15	1	185.	కవిః కనీయాన్ విషయేషు	2	16
	ఓ - 1			186	కన్యచిత్త్యథ కాలస్య	3	11
165	ఓమిత్యుక్తే యథాధర్మం	20	16	187	కన్యాస్త్యయి న సజ్జేత	14	20
				188	కా త్వం కమలపత్రాక్షి	20	11
				189.	కామం ప్రయాహి జహి	10	15

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	విద్యాయః శ్లోకాంకః	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	విద్యాయః శ్లోకాంకః
190	కారోఽభియాత ప్రిణవ	3 33	216	కం దాన్యతి కుమారోఽయం	6 31
191	కాలాత్యయం తం విలోక్య	16 4	217	కంసః సునామా న్యగ్రోధః	24 24
192	కావషేయం పురోధాయ	22 37	218.	కంసా కంసవతీ కంకా	24 25
193	కాశ్యః కుశో	17 3	219.	కంసవత్త్యాం దేవశ్రవసః	24 41
194	కాశ్యస్య కాశీ స్తత్పుత్రో	17 3		ఖ - 5	
195	కిం చాహం న	9 5	220	ఖగజస్తత్పుత్ర స్తస్మాద్	12 3
196	కిం తదంహో భగవతో	15 16	221.	ఖద్గ మాదాయ తరసా	2 6
197	కిం నిమిత్తో గురోః	9 19	222.	ఖట్వాంగద్ దీర్ఘ బాహుశ్చ	10 1
198	కిరాతహూణా యవనా	20 30	223	ఖండిక్యః కర్మతత్త్వజ్ఞో	13 21
199	కీర్తిమంతం సుషేణం చ	24 54	224	ఖే వాయం దారయం స్తచ్ఛ	7 36
200.	కుకురో భజమానశ్చ	24 19		గ - 19	
201	కుమారో మాతరం ప్రాహ	24 12	225	గజాహ్వయే హృతే నద్యా	22 40
202.	కుశాంబి మత్స్యేశ్రద్ధాగ్ర	22 6	226	గతే రాజని సా వీరే	18 24
203	కుశర్య చాతిథి స్తస్మాక్	12 1	227	గతే చ దుర్వాససి	5 24
204	కుశద్వజ స్తస్య పుత్రః	13 19	228.	గత్వా మహిష్మతీం	15 17
205	కృచ్ఛ్రప్రాప్తకుటుంబర్య	21 5	229	గంధర్వా నవధీత్	7 3
206	కృశాశ్వాత్ సోమదత్తః	2 35	230	గంధర్వాసునధావేమాం	14 42
207	కృతాంత ఆసీత్ సమరా	6 13	231	గంధవస్తుషు తద్దేహం	13 7
208	కృత్తబాహోః శిరస్తస్య	15 35	232	గర్భనుభవమాసుర్యా	18 34
209	కృత్తైషా విధవా రంకా	10 28	233	గర్భాచ్ఛినిస్తతో	22 19
210	కృతద్వజాత్ కేధ్వజం	13 20	234.	గవాం రుక్మవిషాణీవాం	4 33
211	కృతిరాత స్తత స్తస్మాక్	13 17	235	గ్రహం గ్రహిష్యేసోమర్య	8 12
212.	తేయం కుహకమత్స్థానం	23 37	236	గాధే రభూన్మహాతేజాః	16 28
213.	తైకేయో ధృష్టకేతుశ్చ	24 33	237.	గాంధార్యాం ధృతరాష్ట్రస్య	22 26
214	కోనులోకే మనుష్యేంద్ర	18 43	238.	గురుశ్చ రంతిదేవశ్చ	21 2
215.	కోఽపి దారయితా వేగం	9 4	239	గురున్ వయస్యావరజాన్	10 47

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకాంకః	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకాంకః
240	గుర్వర్ధే త్వక్తరాజ్యో	10	4	263	జాతస్పృహతో నృపం విప్రః	6	4)
241	గృహణ ద్రవిణం దత్తం	4	11	264	జాతస్పృహతో హ్యనేనాంగ	7	10
242	గృహేషు దారేషు సుతేషు	4	27	265	జాతా దంతా యజస్వేతి	7	12
243	గృహితో లీలాయా	15	22	266	జాతో గః పితృగృహదో	24	60
	ఘ - 2			267	జామదగ్నోఽపి భగవాన్	16	25
244	మృతం మే పీర	14	22	268	జిత్వామరూపగుణశీల	10	7
245	ఘోర మాదాయ పరశం	15	28	269	జిత్వా పురం ధనం	6	19
	చ - 9			270	జిత్వా పురాసురా దేవాన్	20	31
246	చక్రః స్వనమ్నా	23	6	271	జీమూతో వికృతి స్తస్య	24	4
247	చక్రం దక్షిణహస్తేఽస్య	20	24	272	జేష్ఠం మంత్రదృశం	16	25
248	చత్వార మూసవస్తత	23	21	273	జై గిష్యోపదేశేన	21	26
249	చఙ్కన్యప్యాదిశద్ దిక్షు	18	4		త - 147		
250	చతుర్దశమహర్షణ్	23	32	274	తద్రుప్త్యా భగవాన్ రామో	11	16
251	చికిర్షితం తే శిమిదం	3	20	275	తద్రవ్వనః గనుభావేన	21	18
252	చిత్రసేనో నరిష్ఠ్యుతాత్	2	19	276	తత్యాజ ప్రీడితా తారా	14	10
253	చిత్రస్రగ్వీ పట్టికాబిః	11	33	277	తత్పుతో విశదస్తస్య	21	23
254	చోద్యమానా సురై రేవం	20	39	278	తత్పుత్రః కేవలస్తస్మాద్	2	30
	జ - 19			279	తతశ్చ క్రోధనస్తస్మాద్	22	11
255	జటా నిర్మూల్య విధివత్	10	49	280	తతశ్చ సహదేవోఽభూత్	22	9
256	జన్మనా జనక స్సౌభూత్	13	13	281	తతః ఊర్ధ్వం వసం	1	33
257	జనమేజయో హ్యభూత్	20	2	282	తతశ్చాపభృతస్మానా	16	23
258	జనమేజయ స్తస్య పుత్రో	23	2	283	తతః ఊర్ధ్వం స త్యాజ	9	38
259	జనమేజయస్తాస్త్వం విదిత్వా	22	36	284	తతః ఊర్ధ్వం బ్రహ్మచర్యం	11	18
260	జమదగ్నిరభూత్ బ్రహ్మ	7	23	285	తతో విమరథ స్తస్మాద్	22	19
261	జయద్వజాత్ తాలజంఘః	23	28	286	తతో బహురథో నామ	21	30
262	జజ్ఞే సత్యాహితోఽపత్యం	22	7	287	తతోఽగ్నివేళ్యో భగవాన్	2	21

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయ:	శ్లోకం:	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అధ్యాయ:	శ్లోకం:
238.	తతో బ్రహ్మకులం జాతమ్	2	22	314	తద్గతాంతరభావేన	4	32
239	తతో మనుః శ్రాద్ధదేవః	1	11	315	తదంత ఆద్యమానమ్య	3	31
290	తతోఽయజన్మన్దేవ	2	2	316	తదభిప్రాయ మాజ్ఞాయ	3	9
291	తతో నిరాసో దుర్వాసాః	4	60	317.	తదభిద్రవదుద్వీక్ష్య	4	49
292.	తతో నిస్కమ్య లంకాయా	10	24	318.	తద్రక్షేప నదీ మోరా	16	18
293	తతో దదర్శ భగవాన్	10	30	319	తద్దుఃఖరోషామధార్తిం	16	15
294.	తతో దళరథ స్తస్మాద్	9	41	320	తద్విజ్ఞాను మునిః ప్రాహ	15	10
295	తత శ్వాత శ్వాంతరయో జజ్ఞే	17	22	321.	తదిదం భగవానహ	1	32
296	తతః కృతః కృతస్యాపి	17	17	322.	తదీయం ధన మాసీయ	11	14
297.	తతః పరిణతే కాలే	1	42	323.	తదుపక్రత్య దూరస్థో	16	14
298	తతః కాల ఉపావృత్తే	6	30	324.	తదైవోపాగతం దేవం	24	33
299.	తతః కుతః కుతస్యాపి	15	4	325	తన్నిశమ్య పరస్తస్య	1	19
300	తతః ప్రజా వీక్ష్య	11	30	326	తపశ్శాంతం సూర్యకళ్యాణం	22	4
301	తతః పురారవా జజ్ఞే	14	15	327	తపో విద్యా చ	4	70
302	తత స్సుదాన స్తత్పుత్రో	9	18	328	తమన్వదానత్ భగవత్	4	50
303	తత స్పిరధ్వజో జజ్ఞే	13	18	329.	తమానర్పతిధిం భూపః	4	36
304	తతః ప్రసేవజితే	12	8	330	త మాతంతం భృగువర్య	15	29
305	తత్ర క్రద్ధా మనోః పత్ని	1	14	331	తమేవ ప్రేవృతమయా	9	7
306	తత్ర తప్తా తపస్తీక్ష	6	54	332.	తమేవ హృది విన్యస్య	18	50
307	తత్రాసీనం మునిం వీక్ష్య	8	21	333.	త మువేయస్తత్ర తిత్ర	11	29
308	తథార్థం కృపణః సుద్రు	19	12	334.	తప తాతః సుభద్రాయాం	22	33
309	తథా తగమగాః సర్వే	1	27	335.	తవేమే కనయాస్తాత	22	35
310.	తదేత్యవస్థితే ప్రాహ	18	28	336.	స్వతేజసా ధర్మభయేన	5	7
311.	తదేతి రాజాభిహితం	9	9	337.	త్వన్మాయారచితే లోకే	8	26
312.	తదేతి స వనం	6	7	338.	త్వం ధర్మస్త్యమృతం సత్త్వం	5	5
313.	తద్దర్శనప్రముదితః	20	10	339.	త్వ మగ్ని ర్భగవాన్	5	3

ప్రశస్తి	శ్లోకా:	ప్రశస్తి	శ్లోకం	ప్రశస్తి	శ్లోకా:	ప్రశస్తి	శ్లోకం
340.	తస్మాచ్ఛ వృష్టిమాంస్తస్య	22	41	366	తస్య సోద్యమం వీక్ష్య	5	2
341	తస్మాదేతా ఐహం త్యక్త్వా	19	19	367.	తస్య విర్యంధనా జ్ఞాతో	14	46
342.	తస్మా ఆదాద్ధరిశ్చక్రం	4	28	368	తస్య సత్యవతీం కన్యా	15	5
343	తస్మాత్ సమరథస్తస్య	18	24	369	తస్య సాధోరసాపస్య	9	31
344.	తస్మాదుదావసుస్తస్య	18	14	370	తస్య దృగ్గోభవత్ పుత్రః	14	3
345	తస్మాద్వాక్యోఽథ కుద్దోదో	12	14	371	తస్య ఉద్ధరణోపాయం	19	4
346	తస్మాద్ బృహద్రథస్తస్య	18	15	372.	తస్యా నైత్ర ద్విజః కశ్చిత్	19	10
347	తస్మాత్ ప్రసుక్రతస్తస్య	12	7	373	తస్యానఽన్యవ వైదర్శ్యః	20	84
348	తస్మిన్ ప్రవిష్ట ఏవాసౌ	1	28	374.	తస్యా ముత్పాదయామాస	2	32
349.	తస్మిన్ స భగవాన్	11	35	375.	తస్యావీక్షీత్ సుతో యస్య	2	26
350	తస్మై సంస్యభజన్	21	6	376.	తస్యాహకళ్యాహాకీ చ	24	21
351	తస్మై కామవరం కుష్టో	1	22	377	తస్యాం గతాయాంస్వగృహం	18	18
352	తస్మై స నరదేవాయ	15	24	378.	తస్యాం విదర్శోఽజనయాద్	24	1
353	తస్య క్షేత్రే బ్రహ్మ జిజ్ఞే	17	11	379.	తస్యాం స జనయామాస	24	28
354	తస్య పుత్రసహస్రేషు	23	27	380	తస్యాం వై భార్గవః	15	13
355	తస్య పుత్ర శృతావీకో	22	38	381	తస్యాపి భగవానెష	10	2
356.	తస్య మేధాతిథిస్తస్మాత్	20	7	382.	తస్యానుచరితం రాజన్	10	3
357	తస్య సుద్యు రభూత్	20	3	383	తస్యాత్మయోనిరకృత	14	14
358.	తస్య త్రిభువనాధీశః	21	15	384	తస్యేషుపాతాః	6	18
359	తస్య పుత్రశతం తేషాం	22	2	385.	తస్యైవ విరధే వంశే	20	35
360	తస్య సత్యదృతిః పుత్రో	21	35	386.	తస్మైక్తిర్లోకం గమో రాజన్	1	41
361	తస్య తాం కరుణాం	21	11	387.	తస్య త్యజాశు దుష్ప్రజ్ఞే	14	9
352	తస్య పుత్రశతం జిజ్ఞే	3	29	388	తయా స పురుషశ్రేష్ఠో	14	24
363	తస్య నాభేః సమభవత్	1	9	389.	తా జలాశయ మాసాద్య	18	8
364	తస్య సత్యవ్రతః పుత్రః	7	5	390	తన్ విరీక్ష్య వరారోహః	3	16
365	తస్య విశ్వేశ్వరస్యేదం	4	59	391.	తన్ విరోక్త్యాచికా దేవీ	1	30

శ్లోకా:	ప్రధానము	శ్లోకం	కృత్యము	శ్లోకా:	ప్రధానము	శ్లోకం
392 తా మావతంతిం జ్వలంతిం	4	47	418 తం దురత్యయవిక్రాంత	20	19	
393 తావత్ నత్యవతీ మాత్రా	15	9	419 తం విర్వర్త్యాగమిష్యామి	13	2	
394 తాసాం కలిరభూద్	6	44	420 తం పరిక్రిమ్య శిరసా	8	30	
395 తాం స్త్వం శంసయ సూత్రే	4	4	421 తం వీర మాహాశనసీ	18	20	
396 తాం యాతుదానపుతనా	10	19	422 తం శకావ కులాదార్యః	2	9	
397 తాః స్వపత్య ర్మహారాజ	6	55	423 తం సాత్యజి న్నదీతోయే	24	36	
398 తిమే ర్భుహద్రథ స్తస్మాత్	22	43	ద - 38			
399 తుర్వస్య శ్చోదితః పిత్రా	18	41	424 దండపాణి ర్నిమిత్తస్య	22	14	
400 కుష్ట స్తస్మై స భగవాన్	1	38	425 దగ్ధాఽఽత్యక్రిత్యహతకృత్య	10	12	
401 తే ఉపేత్య మహారాత్రే	14	27	426 దత్త్వా స్వముత్తరం వాసః	18	19	
402 తేజసాఽఽప్యాయితో విష్ణోః	6	16	427 దదౌ ప్రాచీం దిశం	16	21	
403 తే కు బ్రహ్మజ్యేష్ఠేనన్య	11	5	428 దశలక్షవహస్రాణి	23	13	
404 తే దై వచోదితా బాలా	3	4	429 దత్తైతేష్వరసః పుత్రా	25	5	
405 తేనాయజత యజ్ఞేశం	14	47	430 దర్శయామాస తం దేవీ	9	3	
406 తేఽవీకపారమావతే రభివత్య	10	20	431 దర్శయిత్వా పతిం తస్యై	3	17	
407 తే మాత్రా బహిరుత్సృష్టే	22	8	432 ద్రవ్యం మంత్రో విధిర్యతో	6	36	
408 తే విసృజ్యోరణౌ తత్ర	14	31	433 దాన్యతి తేఽథ తాన్ గచ్ఛ	4	5	
409 తేషాం జ్యేష్ఠో వీతిహోత్రో	23	29	434 దిలీప స్తత్పుత స్తద్వద్	9	2	
410 తేషాం వంశం పృథగ్గృహ్మాన్	1	4	435 దివోదాసో పుమాం స్తస్మాత్	17	6	
411 తేషాం పురస్తా దభవన్నార్యా	6	5	436 దిశో నభః క్షౌం వివరాన్	4	51	
412 తై స్తస్య యాభూత్ ప్రథవం	6	17	437 దిశి దక్షిణపూర్వస్యాం	19	22	
413 తం కల్పిత స్వీకరిష్యంతం	4	6	438 దుర్వాసా యమునాకూలాత్	4	42	
414 తం భేజేఽలంబుషా దేవీ	2	31	439 దుర్మదో భద్రవేనన్య	23	23	
415 తం త్యక్తుమాం మమతాం	2	37	440 దుర్మనా భగవాన్ కావ్యః	18	26	
416 తం త్యావహం జ్ఞానఘనం	8	24	441 దుష్టం క్షత్రం భువో భారం	15	15	
417 తం దుర్బుధం సుహృద్రూపం	19	8	442 దుష్కరః కోను సాధూనాం	5	15	

క్రమసంఖ్య	స్తోత్రం	అధ్యాయం	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	స్తోత్రం	అధ్యాయం	శ్లోకం
443	దుష్కంఠో మృగమూలూతః	21	8	468	ధూపదీపైః సురభిః	11	34
444	దుష్కంతః స పుచ్చేజే	23	18	469	ధృష్టాద్ ధామభూత్	2	17
445	దుహిత వ్రద్వయ శ్రుత్వా	3	8	470	ధృష్టద్యుమ్నాత్ ధష్టకేతుః	22	8
446	ధృష్ట్యా స్వనైస్యం	15	32	471	ధృష్టకేతుః సుతస్తస్మాత్	17	9
447	ధృష్ట్యాగ్న్యగార ఆసీన	16	11		స - 33		
448	ధృఢాశ్వః కపిలాశ్వశ్చ	6	24	472	ని కామయోహం గతి	21	12
449	ధృష్టం క్రూర మన బుద్ధ్యా	19	20	473	నకులః సహదేశ్య	22	28
450	దేవరక్షితయా లబ్ధా	24	52	474	న జాతుకాలః రామ నాం	19	4
451	దేవబాహుః శతధనుః	24	27	475	సంధోపనందకృతమశూరద్యా	24	48
452	దేవనానుపదేశ్య	24	18	476	స మాసిం కార్తవీర్యసన్య	23	25
453	దేవనానుపదేశ్య సుదేవో	24	22	477	స బ్రాహ్మణో మే తపతా	18	22
454	దేవాపి శంతసన్తస్య	22	12	478	ని బాలైఽపి మః	9	44
455	దేవయాన్యస్యస్థునునం	18	47	479	ని త్వం వశం జుధియో	10	14
456	దేవయాన్యా పురోద్గానే	18	7	480	న మమార పితృ త్య	8	32
457	దేవానీక ప్రతోఽపిహః	12	2	481	నమః సుభాఖిలధర్మినేవే	5	6
458	దేవః కామవరో దత్తో	9	45	482	నమస్తుభ్యం భగవతే	19	29
459	దేవై రభ్యర్థితో దైత్యకా	17	13	483	న మే బ్రహ్మకులాత్ శతాః	9	43
460	దేహోఽయం మానుషో	3	23	484	నిమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ	11	7
461	దేహం నావరుక్నేహం	13	0	485	అర్చితా బ్రహ్మర్షితా	7	2
	ధ - 10			486	న వశ్యతి త్వం పరమత్మినో	8	22
462	ధనుర్విషంగా వృక్షిష్టుః	10	44	487	న శ్యాన్య జన్మినో హయః	24	57
463	ధర్మస్తు హైహయతో	23	22	488	న హ్యేతత్ పరమాశ్చర్యం	9	14
464	ధర్మోనామోకన అన్య	23	34	489	న సామనాదో మునిరోపగర్జితా	8	13
465	ధారయిష్యతి తే దేవం	9	7	490	నాట్యసంగీతవాదిత్యైః	23	9
466	ధున్వంత ఉత్తరాసంగా	10	42	491	నాగోద్విష్టపుత్రోఽన్యః	2	23
467	ధుంధమార ఇతి ష్టాశః	6	32	492	నాదాగద్యుబిషోఽధూత్	4	13

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థము	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అర్థము	శ్లోకం
493.	నాభాగ స్తం ప్రణమ్యాహ	4	9	518	ప్రసాదిత స్సత్యవత్సా	15	11
494.	నాభాగో నభగాపత్యం	4		519	ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం	1	24
495.	నాభివ్యాధిజరాగ్లావి	10	54	520	ప్రశాంతి మాయాగుణకర్మలింగ	8	15
496.	నావదీత గురువాక్యేన	8	6	521.	పరిష్టవ స్సుత స్తస్మాక	22	42
497	నావిందత్ చక్రత్రానాద్	18	33	522	పరిక్షితేషు కురుషు	22	34
498	నాహుషాయ సుతాం దత్త్వా	18	30	523	సాదుకే భరతోఽగృహ్లాత్	10	48
499	నాహం విభర్తి త్వాం	11	9	524.	సాదుకే శిరసి న్యన్య	11	36
500	నాహు మాన్వాన మాశాసే	4	64	525	సాదుకే న్యన్య పుతః	10	40
501	నిమిశ్చరిమిదం విద్వాక	18	8	526	సాదా హరేః క్షేత్రపదాను	4	20
502	నిని రిక్షాకుతఃయో	18	1	527.	సావీయమాత్ర ముచ్చేదం	21	10
503	నినిః కతిదదా శానం	18	5	528	పారమేస్థ్యాన్యసాదాయ	10	39
504	నిర్దిశే చ స శ్చ	7	11	529.	ప్రాగ్నిష్ఠం భృత రక్షయాం	4	48
505	నిశేతోఽథాగ్నిసా	14	8	530.	ప్రాగుదీప్యం దిశి హయా	8	10
506.	నిశేతోఽథాగ్నిసా దేవీ	14	28	531.	ప్రాసాదగోపురసభా	11	27
507	నిశేతోఽథాగ్నిసా	11	20	532.	ప్రాహితోత్ సాధువిప్రేభ్యో	4	34
508	నిశేతోఽథాగ్నిసా	10	27	533.	విద్యుచ్ఛరశేఽభ్యేత్య	6	11
509	నోత్సహే జరసా స్థాతుం	18	40	534	విగరం కరుణాగ్రస్తం	7	17
	ప - 55			535.	పితర్యుపరతే సోఽపి	20	23
510.	పంచగంధాకతా మేధ్యైః	20	25	536.	పితరి భ్రూతే స్థానాద్	18	3
511	పంచశీఢోహస్రాణి	28	26	537.	పితూః కాయేన సంధాయ	16	20
512	పగా రేపాం భూతానాం	1	8	538.	పిత్రోపశిషితో రామః	16	1
513	పరిషేత్త మాణం భగవాన్	9	22	539.	ప్రియా మనుగతః కామీ	18	35
514.	పశోర్హిపతితా దంతా	7	13	540	పీవాసం శ్మశ్రుం ప్రేష్ఠం	19	6
515	ప్రత్యాఖ్యాతో విరించేన	4	55	541	ప్రీతో న్యనుగృహీతోఽప్తి	5	20
516.	ప్రతిసంద్య స తద్యాహం	4	37	542	పుత్రాన్ న్యమాతరస్తాస్తు	10	48
517.	ప్రజా మదాద్యకరతో	23	10	543	పునః స్వకౌపై గవలాక	15	34

ప్రశ్నసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం	ప్రశ్నసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం
544	పునన్తా యజన్యే	7	14	569	బర్హణాశ్వో విశుంభస్య	6	25
545.	పుత్రం కృత్వా కున్దశృవం	16	30	570	బలం గదం సారణం చ	24	46
546.	పురుకుత్స మంబరీషం	6	38	571	బస్త్ర ఏకో వనో కల్పిద్	19	3
547	పురుషో రామచరితం	11	23	572.	బ్రహ్మ తం రహ ఆహూయ	14	13
548.	పురూరవస ఏవాసీత్	14	49	573	బ్రహ్మ ఘోషేణ చ ముహూః	10	37
549	పురంజయ స్తస్య సుత	6	12	574	బ్రహ్మం స్తద్ గచ్ఛ భద్రం తే	4	71
550.	పురుహోత్ర స్తస్యో య రః	24	6	575.	బ్రహ్మర్షి ర్భగవాన్ కావ్యః	16	5
551	పురింజయస్య పుత్రోఽభూత్	6	20	576.	బాధ మిత్యూవతు ర్విప్రం	3	13
552.	పురుషామ్రయ ఉతస్థః	3	15	577	బాహూః దళళతం లేభే	15	18
553	పురుషి ద్రుక్కురుక్మేషు	28	35	578.	బ్రాహ్మణీ వీక్ష్య దిధిషుం	9	34
554	పురువిక్రతముఖ్యాస్తు	24	53	579	బ్రాహ్మణాతిక్రమే దోషో	4	39
555	పుష్యో హిరణ్యనాభస్య	12	5	580	బుభుజే చ యథాకాలం	11	36
556.	పుష్పకస్థోఽన్వితః ప్రీతిః	10	45	581.	బృహద్రాజస్తు తస్యాపి	12	13
557	పుష్కరాదుణి రిత్యక్ర	21	20	582.	బృహద్రదో బృహత్కర్మా	28	11
558	పూగై స్సప్తంతై రంబాభిః	11	28	భ - 17			
559	పూర్ణం వర్షసహస్రం మే	19	18	583	భగవాన్మనోఽఽత్మానం	11	1
560	పురోర్వంశం వ్రవక్ష్యమి	20	1	584	భగవాన్ కిమిదం జాతం	1	17
561	పుత్రాః స వై గురుభరం	24	67	585	భగవం చ్రోతు మిచ్ఛామి	4	14
562	పుష్కద్రస్తు మనోః పుత్రో	2	3	586.	భరతస్య మహాత్కర్మ	20	9
563.	ప్రేష్టాఽనువృత్త్యా శీలేన	10	53	587	భరుక స్తతుత స్తస్మాద్	8	2
564	ప్రేషితోఽధ్యయణా హోతా	1	15	588.	భవితా మరుదేవోఽత	12	12
565.	పౌరవీ రోహణీ భద్రా	24	45	589.	భవితా సహదేవస్య	22	46
బ - 17				590	భగీరథ స్స రాజర్షిః	9	10
566.	బద్ధోదధౌ రముసతి ర్వివిధా	10	13	591.	భస్మీభూతాంగసంగేన	9	23
567.	బక్రుః క్రేష్టో మనుష్యాణాం	24	10	592.	భార్యతిశయేన నిర్విణ్ణ	6	26
568.	బిక్రుదేవావృధకుత స్తయోః	24	9	593	భ్రాతరోఽథంత్ర కిం మహ్యం	4	2

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	పుద్యాయ:	శ్లోకాంక:	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	పుద్యాయ:	శ్లోకాంక:
594.	త్రాతృభి ర్నందితః సోఽపి	10	46	619	మాత్రా స్వస్థా దుహిత్రా వా	19	17
595	భీమస్తు విజయస్యాథ	15	3	620.	మాధవా వృష్ణయో రాజన్	23	30
596.	భీమసేనా ద్దిండిబాయాం	22	31	621	మాందాతుః పుత్రప్రసరో	7	1
597	భూమండలస్య సర్వస్య	19	23	622.	మా వృథాః పురుషోఽసి త్వం	14	36
598	భూషేః పర్యటనం పుణ్యం	7	18	623	మాసం పుమాన్ స భవితా	1	39
599	భోజవృష్ట్యంధకమధుః	24	63	624	మిధునం మృగశాఠ్	21	34
మ - 37				625	మిత్రావరుణయో శ్వాపాద్	14	17
600	మన్యమానో హతం వ్యాధ్రం	2	8	626.	మిత్రేయుశ్చ దిశోదాశాఠ్	22	1
601	మన్వంతరాణి సర్వాణి	1	1	627.	మిత్రకేశ్యా మప్పరసి	24	43
602	మన్యునా ప్రచలద్ధాత్రో	4	43	628	ముక్తోదరోఽయజత్ జెవాన్	7	22
603	మమాఽయం న తవేక్ష్యచ్చైః	14	11	629	ముకుందలింగాలయదర్శనే	4	19
604	మమేద మృషిభి ర్ద త్ర	4	7	630	మునిః ప్రవేశితః క్షత్రా	6	43
605	మత్సేవయా ప్రతీశం చ	4	67	631	మునో నిక్షిప్య తనయౌ	11	15
606	మదయంత్యాః పతిర్విర	9	27	632	ముహూర్తార్థవిష్టామూం	4	33
607	మయి నిర్బద్ధహృదయాః	4	66	633.	మూఢే భరద్వాజ మిమం	20	38
608	మరీచిప్రముఖా శ్చాన్యే	4	58	634.	మృగాం చ్యుత్తదతః కృష్ణాన్	20	28
609	మరీచిర్మనసస్తస్య	1	10	635.	మేనేఽతిదుర్లభం పుంసాం	4	16
610.	మరుత్తస్య దమః పుత్రః	2	29	636.	మేచ్ఛాదిపశయోఽహివన్	23	16
611	మరుత్తస్య యథా యజ్ఞో	2	27	య - 69			
612	మరోః ప్రతీపక స్తస్మాత్	13	16	637.	య పతత్ సంస్కరేత్	4	12
613	మహ్యం పుత్రాయ శాంతాయ	22	23	638.	యజ్జలస్పర్శమాత్రేణ	9	12
614	మహాకారుణికోఽతవ్యక్	10	35	639	యత్రే పితాచవదద్ ధర్మం	4	10
615	మహార్హశమ్యాసన	6	46	640	యత్ సృథివ్యాం ప్రహియవం	19	13
616.	మహాభిషేకవిధినా	4	31	641	యత్తద్ బ్రహ్మ పరం	9	49
617	మాతా భస్మా పితుః పుత్రో	20	21	642.	యతి ర్యయాతి స్సంయాతిః	18	1
618	మాతామహకృతాం వత్స	18	39	643.	యతో యతోఽసౌ	15	31

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	ప్రధానము	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	ప్రధానము	శ్లోకం
644.	యద్దాక్షస్థం తు సంపీక్ష్య	6	47	670	యస్యాననం మకరితుండల	24	65
645	యద్రోషవిభ్రం	10	13	671	యస్యామలం నృపనదస్సు	1.	21
646	యద్యయం క్రియతే భక్షః	9	32	672	యక్షమాణోఽథ శర్యాతి	8	18
647	యద్యస్తి ది త్త మిష్టం వా	5	10	673	యత్రావతీర్థో భగవాన్	23	20
648	యద్విశ్రంభా దహం నష్టా	14	29	674	యజ్ఞనాస్తుగతం నర్వం	4	8
649.	యదా విష్కంభ స్త్యమసంజనేన	5	8	675.	యజ్ఞభుగ్వాసుదేవాః	17	5
650	యదా న జగృహే రాజా	20	20	676.	యాచ్యమానః కృపణయా	16	12
651	యదా న కరుతే భావ	19	15	677	యాతే కూడే త మన్యోఽగాత్	21	8
652	యదా న దేవగురుణా	14	5	678	యా దుస్యజా దుష్కృతిభిః	19	16
653	యదా యదాహ ధ్మాన్య	4	53	679	యాన్ వదంత్యుః సిద్ధంతే	12	13
654	యది నో భగవాన్	5	11	680	యావత్ సూర్య ఉదేశి స్మ	6	37
655	యది పీడో మహాగాజ	7	9	681	యధిష్ఠితాత్ ప్రతివిఽధః	22	26
656	యదుం చ తుర్యమం చైవ	18	33	682	యుయుధానః సాత్వికీర్వై	24	14
657.	యన్మామశ్రుతిమాత్రేణ	5	16	683	యూం సం ప్రాప్తిదో యక్తాః	1	18
658.	యన్మాయ చేష్టితం పుంసః	24	58	684	యే దాగాగృహత్రాప్తాః	4	65
659	యా మాహ ర్వాసుదేవాంశం	1.	14	685.	యే దేవ భాః త్రిగుణప్రధానా	6	23
660	యముంబర్హలే మగ్నః	6	9	686	యే హం యే భవిష్యాత్స	1	5
661	యయాతి రిసఖిషేః	18	23	687	యే లమృ త్వ మనుప్రాప్తా	24	11
662	యపీనరో ద్విమూఢన్య	1	27	688	యే లర్హిసస్య ను యోజనన్	16	9
663.	యపీనరో బృహ ద్భుః	21	32	689	యే మధుచ్చ దసౌ జ్యేష్ఠా	16	33
664	యస్మిన్నే భక్షితః పాప	9	35	690	యే విక్షిప్తే యధియో	9	46
665.	యస్మిన్నిదం విచిత్రం	18	46	691	యై రిదం నివసా నృష్టం	18	12
666	యస్మిన్ సతర్హపీయూషే	24	62	692	యోగేశ్వరస్య మైశ్వర్యం	15	19
667	యస్యేరితా సాంఖ్యమయా	8	14	693	యో దేవై రర్థిశో దైత్యాన్	9	42
668	యస్య క్రతుమ గీర్వాణైః	4	23	694	యో మా మఽథి మాయాతం	4	45
669	యస్య యోగం న వాంఛంతి	13	9	695.	యో రాతో దేవయజనే	16	32

క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అర్థాంశము	శ్లోకాంశము	క్రమసంఖ్య	శ్లోకా:	అర్థాంశము	శ్లోకాంశము
696	యో లోకపీఠసమితౌ	10	6	721	రాజా తమకృతాహార,	5	18
697	యో వై హరిశ్చంద్రమఖే	16	31	722.	రాజాధిదేవీ చైతేషాం	24	31
698	యోఽనమంజస ఇత్కుక్త	8	15	723	రాజాధిదేవ్యా మావంత్యై	24	39
699	యోసావాప్తే యోగసిద్ధ	12	6	724	రాజానః కల్పవృద్ధ్యా	24	51
700	యోఽసౌ సల్యవ్రతో నామ	1	2	725.	రామస్త మాహ పురుషా	10	22
701	యోఽసౌ గంగాతపీ	23	13	726.	రామః ప్రియతమా భార్యాం	10	31
702.	యోవనాశ్చోడత మాంధాతా	6	34	727	రామః సంచోదితః పిత్రా	16	6
703	యః ప్రిమార్థ ముదంకర్య	6	22	728	రామ రామ మహాబాహో	15	33
704	యః పురురవశః పు	7	1	729	రామో లక్ష్మణసీతాభ్యాం	10	41
705	యః సర్వపాశపదివీరిపికు	10	8	730	రాక్షసం భావ సావన్నః	9	25
	ర-34			731	రాజ్ఞా పీఠం నిదిత్వాథ	6	29
706	రజతో ఛందితా తస్మాత్	12	15	732	రాజ్ఞో జీవతు దేహోఽయం	23	8
707	రథీతగసా ప్రజర్య	6	2	733	రాజ్ఞో మూర్ధాభిషిక్తస్య	15	41
708	రథేన నాయువేగేర	9	11	734.	రుచిరాశ్వసుతః పార	21	24
709	రఘుమాణ స్తగూ దేవ్యా	14	25	735.	రేణుకా గుణితోకార్తా	16	23
710	రక్ష పతి స్స బలినస్తమవేక్ష్య	10	21	736	రేహిణః శ్రుత్రో నయశి	27	22
711	రక్ష స్వసుర్భుక్కుతి సూపమకుద్ధ	10	9	737	రోహిణీ మా మతో జాతా	24	49
712.	రక్ష పతి స్తరవరోక్త వికుంభ	10	13	738	రోహిణీపాపసుతో బ్రహ్మః	24	2
713.	రక్ష కృతం తస్మాత్	9	12	739	రోహిత స్తదభిశాయ	7	16
714	రక్షోఽధమేన నృకవత్	10	11		ల-2		
715.	రాజపుత్రార్థితోఽపశ్యే	18	32	740	లబ్ధికామై రనుజ్ఞాని	4	35
716	రాజన్ననుగృహీతోఽహం	5	17	741	లంకామాయుశ్చ కల్పాంతం	10	33
717	రాజ్యం నైచ్చద్ యతిః	18	2		వ-51		
718.	రాజ్య మంకుమతి నృస్య	8	31	742	వదనా దేవదేవస్య	6	14
719.	రాజా దుహితరం ప్రాహ	3	19	743	చిత్తప్రీతేః సురః ప్రాంతుః	2	24
720	రాజా తద యజ్ఞపదనం	6	27	744	సాని నద్యో గిరి ము	16	53

అంశం	శ్లోకా:	అంశం	అంశం	అంశం	శ్లోకా:	అంశం	అంశం
745	వ్యక్తం రాజన్యతనయాం	20	12	771.	విరూపా: కేతుమాం చ్చంఘ:	6	1
746	వ్యతీయ రష్ట్రచత్వారిశద్	21	4	772	విలప్తైవం పితృరేహం	6	16
747	వ్యభిచారం మునిర్జ్ఞాత్వా	16	5	773	విలోకయంతి క్షీడంతం	16	3
748	వ్యామోఽపి వృక్షశ్రవణో	2	7	774	విలోక్య సద్యో ముముహే	20	9
749	వయం హి బ్రాహ్మణా స్తాత	15	89	775	విలోక్యశనసీం రాజా	18	30
750.	వయం న తాత ప్రభవామ	4	56	776.	వివింశతిసుతో రంభ:	2	25
751	వయం తత్రాపి భృగవ:	18	14	777.	విశ్వామిత్రో భృశం ప్రీతో	7	25
752.	వరేణ చ్చందయామావ	16	7	778	విశ్వామిత్రాత్మజై వాహం	20	13
753	వర్ణయామి మహాపుణ్యం	23	19	779	విశ్వామిత్రాధ్వరే యేన	10	5
754.	వ్రతాంతే కార్తికే మాసి	4	30	780	విశ్వామిత్రస్య చై వాసన్	16	29
755	వసుదేవం హరే: స్థానం	24	30	781.	విశాల: శున్యబంధుశ్చ	2	33
756.	వస్వంతోఽథ తత్పుత్రో	13	25	782	విశాపో ద్వాదశాబ్దాంతే	5	37
757	వసో: ప్రతీక స్తత్పుత్ర	2	18	783	విషయాణా మల మిమే	11	33
758	వారితో మదయంత్యాపో	9	24	784	వీతిహోత్ర స్త్వింద్రసేనాంత్	2	20
759	వాసుదేవే భగవతి సర్వాత్మవి	2	11	785.	వీరయూథాగ్రణీర్యేన	22	20
760	వాసుదేవే భగవతి	4	17	786	వీక్ష్య ప్రజంతం గిరిశం	18	9
761	విచిత్రపీర్య శ్చావరతో	22	21	787	వృద్ధం తం పంచతాం ప్రాప్తం	8	3
762	విజయ స్తస్య సంభూత్యాం	23	12	788	వృష్ణే: సుమిత్ర: పుత్రోఽభూత్	14	12
763	వికథస్య సుతో మన్యు:	21	1	789	వృషపర్వా త మౌజ్ఞాయ	18	26
764	విద్రుమోదుంబరద్వారై:	11	32	790.	వృషసేన: సుత స్తస్య	23	14
765	విదేహ ఉష్యతాం కామం	13	11	791.	వేదవాదానివాద వైస్	12	17
766.	విదాయాలీకవిశ్రంభ	14	38	792	వేదగుప్తో షుని: కృష్ణో	22	22
767	విపృష్టో వృతదేవయాం	24	50	శ-37			
768	విప్లావితం స్వగిరం	15	21	793	శకృన్మాత్రవిరోధోఽభూత్	3	5
769.	విముక్తసంగ: శాంతాత్మా	2	12	794	శంతసుర్పహృతై రుక్త:	22	12
770.	వియద్విత్తస్య దదతో	21	3	795	శర స్తజేఽపశద్	21	36

క్రమసంఖ్య	స్తోత్రం	అధ్యాయం	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	స్తోత్రం	అధ్యాయం	శ్లోకం
796	శర్మిష్ఠానానతి వాసో	18	10	822.	శ్రుత్వోర్వశీంద్ర	14	16
797	శర్వాతి ర్మానవో రాజా	8	1	823.	శ్రుతో విగీతా జ్ఞజ్ఞే	9	16
798	శలశ్చ శంతనో రాసీద్	22	19	824	శ్రుత్వా గాధాం దేవయానీ	19	26
799.	శ్వఫల్కశ్చిత్రరథశ్చ	24	15	825.	శ్రుతదేవాం తు కారూషో	24	37
800.	శశంస పిత్రే అత్సర్వం	8	23	826	శూరో విదురితా దాసీద్	24	26
801.	శశబిందో ద్దుహిరి	6	38	827	శ్రూయతాం మానవో వింశః	1	7
802.	శక్రమైవ గంధమాదశ్చ	24	17	828.	శ్రుణు భర్గవ్యమూం గాథాం	19	2
803	శాంతాం స్వకన్యాం ప్రాయచ్చద్	23	8	829.	శేషం వివేదయామాన	6	8
804.	శాంతిదేవోపదేవా చ	24	23		ష - 2		
805.	శాంతిం ఆపోతీ చైవాగ్ర్యాం	22	14	830	షష్ఠివర్షసహస్రాణి	17	7
806	శాంతేః సుశాంతి స్తత్పుత్రః	21	31	831	షష్ఠం సంవత్సరం తత్ర	7	20
807	శాపా నైదునదుద్ధస్య	22	27		స - 106		
808	శానస్తత్పుతో యేన	6	21	832	స అదృత్యావశిష్టం యద్	21	9
809	శాన్తిస్తతోరుశేకు రైవ	23	31	833.	స ఇత్థం భక్తియోగేన	4	26
810	శిర్మనః శమీర్దతః	23	3	834	స ఇత్థ మాచర న్మామా	19	1
811	శిబో శ్చత్వార వివాసం	23	4	835	స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా	15	8
812	శిఖపాలః సుత స్తస్యా	24	40	836	స ఏకదాష్టకాశ్చాదే	6	6
813	శిష్యః కౌసల్య ఆద్యాత్మ	12	4	837	స ఏకదామహారాజ	1	23
814.	శిష్యవ్రతిక్రమం వీక్ష్య	13	4	838.	స ఏకదా తు మృగయాం	15	23
815.	శుక్ర స్త మాహ తుపిత	18	36	839	స కదాచి దుపాసీన	6	49
816.	శుక్రో బృహస్పతే ద్వేషాత్	14	6	840	స తుమారోష్ణవనం మేరోః	1	25
817.	శుచి స్తత్తనయ స్తస్మాత్	13	22	841.	స క్షత్వాన్యం శుకకన్యాయాం	21	25
818.	శునకి స్తత్పుతో జ్ఞజ్ఞే	13	26	842.	సగరశ్చక్రవర్త్యాసీత్	8	5
819.	శునశ్శేపం పశుం పిత్రే	7	21	843.	సంకృతి స్తస్య చ జయః	17	18
820.	శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్య	7	24	844	సంగం త్యజేత మిదునవ్రతినాం	6	51
821.	శ్రుతాయో ర్వసుమా శ్చ పుత్రః	15	2	845.	స చింతయ న్నుభుం రాజః	9	21

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయం	శ్లోకం
846	సంస్కరణగర్భా	5	9	872	స్వకర్మ తత్కృతం రామః	15	37
847.	స తస్య తా దశాం దృష్ట్వా	1	37	873	స్వదేహం జమదగ్నిస్తు	16	24
848	స తత్ర విర్ముక్తనమస్తనంగ	19	35	874.	స్వాగతం తే వరారోహే	14	19
849	స తాం విరోక్య యతిః	14	18	875	స్వాః స్వాః బిందూః	10	25
850	స తాం వీక్ష్య కురుక్షేత్రే	14	33	876.	స్వానాం తత్సంకటం వీక్ష్య	18	29
851	స తు విప్రేణ సంవాదం	6	10	877.	స్వానాం విభీషణ శ్చక్రే	10	29
852	స్థానం మదీయం	4	53	878	స విచింత్యాప్రియం ప్రీతాం	6	41
853	స్థానీం న్యన్య వనే గత్వా	14	43	879	స వీరస్తత్ర తదృష్ట్వా	15	25
854.	స్థానీస్థానం గతోఽశ్వత్థం	14	44	880	స వై వివస్వతః పుత్రో	1	3
855	సదశ్చై రుక్మవన్నాహైః	10	38	881.	స వై మనః కృష్ణవదార	4	18
856	సందహ్యమానోఽజితశత్రు	4	61	882.	స వై తేభ్యో నమస్కృత్య	21	16
857	సన్నివేశ్య మనో యస్మిన్	9	15	883	సళరీరీ గతః స్వర్గం	7	6
858.	స్నిగ్ధస్మితేక్షితోదారైః	24	64	884	స గన్నదో ధన్వన్తివ్య	6	15
859	సప్తదీపవతిః సమ్యక్	18	46	885	స సమ్రాట్ లోకపాలాఖ్య	20	33
860	స బహ్వృచస్తాభిరపారణీయ	6	45	886.	సహదేవమతో రాజా	22	30
861.	సమద్ధర్యంతి తా కామాః	4	25	887	సహస్రానీకస్తత్పుత్రః	22	39
862.	సంబద్ధవృషణః సోపి	19	11	888	సహదేవస్తతో వీరో	12	11
863.	స్మరతాం హృదీ విన్యన్య	11	19	889	సహస్రశరసః పుంసో	14	2
864.	స ముక్తోఽస్రాగ్నితాపేన	5	13	890	స హోవాచ మమహుండాః	16	34
865.	స యైః సృష్టోఽభిదృష్టో చ	11	22	891.	సతాజితః ప్రసేనశ్చ	24	13
866.	సర్వత్ర సంగ మత్స్యజ్య	19	28	892.	ప్రియో హ్యకరుణాః క్రూరాః	14	37
867	సర్వకామాః దుదుగాతుః	20	32	893.	ప్రీరత్నై రావృతః క్రీడన్	15	20
868.	సర్వదేవణోపేతో	14	7	894	ప్రీపుంససంగ ఏతాదృక్	11	17
869	స్వళరీరాగ్నినా తాపత్	8	12	895	సా చాబూత్ సుమహాపుణ్యా	15	12
870.	స్వర్గో స ప్రార్థితో యన్య	4	24	896	సాత్త్వతస్య సుతా స్పృష్ట	24	7
871.	స్వయంవరా దుసానీతే	22	24	897	సాధయిష్యే తథాఽలక్ష్మణం	6	42

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకాంకః	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకాంకః
898.	సాధవో హృదయం మహ్యం	4	68	924.	సోత్తీర్య కూపాత్ సుశ్రోణీ	19	5
899.	సాధవో న్యాసిన క్షాంతాః	9	6	925	సోఽనవత్కో విషణ్ణా త్మా	7	8
900	సాఽఽప దుర్వాససో విద్యాం	24	32	926	సోఽంతః సముద్రే నగరిం	3	28
901	సాఽపి తం చకమే సుత్రూః	1	35	927	సోమవంశే కలా నష్టే	22	18
902	సా వానరేంద్రబిరుద్ధవిహార	10	17	928	సోమేన యజయన్ వీరం	3	24
903	సా వై సప్త సమా	9	39	929.	సోఽపి చానుగతః	19	9
904	సా సఖీభిః పరివృతా	3	3	930	సోఽయజద్రాజసూయేన	14	4
905	సా సన్నివాసం సుహృదాం	19	27	931	సోఽయం బ్రహ్మర్షివర్యస్తే	9	30
906	సీతాకథాశ్రవణదీపితహృద్భయేన	10	10	932.	సోఽకీత్వాఽఽదృత మానీత	5	19
907.	సుకన్యా చ్యవనం ప్రాప్య	3	10	933.	సౌదాసో మృగయాం కించిత్	9	20
908	సుకన్యా నామ తస్యాఽఽసీత్	3	2	934	సౌమదత్తిస్తు సర్మాతః	2	36
909	సుకన్యా ప్రాహ పితరం	3	7	935.	సంవత్సరోఽత్యగాత్ తావత్	5	23
910	సుతాం దశ్వాఽనవద్వాంగీం	3	36	936	సంవత్సరాంతే హి	14	39
911	సుతో ధర్మతథో యన్య	23	7	937.	సంహితా ప్రాచ్యసామ్నాం	21	29
912	సుదర్శన నమస్తుభ్యం	5	4	పా-11			
913	సుదేహోఽయం పతత్యత్ర	14	35	938.	హంతుం త మాదదే వజ్రం	3	25
914	సునక్షత్రః సునక్షత్రాద్	22	47	939	హన్యతాం హన్యతాం పాప	8	11
915	సునీతః సత్యజివధ	22	49	940	హరితో రాహితసుతః	8	1
916.	సుపార్వాత్ సుమతిస్తస్య	21	28	941	హరిర్దాసీ మృషేర్దర్శాన్	15	28
917	సుబాహుః శ్రుతసేనశ్చ	11	13	942	హస్తగ్రహఽనరో మాఽభూత్	18	21
918.	సుభద్రో భద్రదహశ్చ	24	47	943	హా హతా స్మి వయం నాథ	10	26
919	సుహృద్భ్యోస్తనయా దృష్టా	8	9	944	హిత్వా తాం స్వేన భావేన	7	27
920.	సుమిత్రాద్భువనసాలాదీం	24	44	945	హేమచంద్ర స్ఫుతస్తస్య	2	34
921.	సుహోశ్రోఽభూత్ సుధనుషః	22	5	946	హైహయానామదిపతి ర్ద్దుషః	16	17
922.	సృంజయో రాష్ట్రపాల్యాం చ	24	42	947	హోతుస్తద్య్యభివారేణ	1	16
923.	సృంజయం శ్యామకం కంకం	24	29	948.	హోశ్రేఽదదాద్ దిశం ప్రాసీం	11	2

క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం	క్రమసంఖ్య	శ్లోకాః	అధ్యాయః	శ్లోకం
	జ-8			958	తనద్దస్సురితింద్రోంగ	6	33
949	క్షణార్థమస్య ర్మగవాన్	18	27	959	తనద్దస్యః పౌరుషతో	7	4
950	క్షవయా రోచతే చక్షీః	15	40	960.	త్రిధానుస్తత్సతోఽస్యాపి	23	17
951	క్షుత్త్యట్ శమో గాత్రపరిశ్రమశ్చ	21	13	961.	త్రివిష్టపం మహేంద్రాయ	17	15
952	క్షుద్రార్థో జగృహే విద్రం	9	26	962	త్రినస్తకృత్యః పృథివీం	16	19
953	క్షునతస్తు షణ్మోర్జ్జ	6	4	963.	త్రేతాయాం వర్తమానాయాం	10	52
954	క్షేమకం ప్రిప్య రాజానం	22	46	964	త్రైళంకవో హరిశ్చంద్రో	7	7
955.	క్షేమోఽథ సుప్రతస్తస్మాద్	22	45		జ్జ - 1		
956.	క్షేత్రైః ప్రజన్యై వై వ్రాతః	22	25	965.	జ్ఞాత్వా పుత్రస్యోత్తత్కర్మ	9	9
	త - 8						
957	త్రయప్రింశచ్ఛతం హ్యశ్వా	20	27				

